

EX
LIBRIS
.....
FRANCISCI
JOHANNIS
PAL

VÁRY SZABÓ ELEMÉR
könyvtarából.

598 szám.

KOSSUTH LAJOS.

RB.23.b.467

RB.23.b.467

Pest, 1867. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

Egy kis bevezetés.

Van egy szó az emberiség szótárában, melynek varázsa alatt milliók és milliók vették már ezredévek óta élet-halál harczaikat; szó, melynek eszméje oda van gyökerezve mélyen, kitéphetlenül a szívekhez s ezen szó – a szabadság.

Természet szerint való szent joga van ehhez a népeknek, épen úgy, mint hálnak a vízhez, madárnak a levegőéghoz.

Azért a népek, amint lassankint felvilágosodni kezdtek, mindig jobban és jobban érezték, hogy szabadság nélkül el nem lehetnek; s ezért látjuk századok meg századok óta küzdeni a népeket a szabadság érdekében.

Mióta az utolsó Árpád-ivadék örök álmra hajtotta fejét s Magyarország királya ugyanazonos lőn Ausztria császárával: Magyarországnak is sokat kellett küzdenie évszázadokon keresztül szabadsága és jogai mellett.

Keserves három század volt ez! A nemzet jogait egyre nyirbálták, a mely mindannyiszor rossz vért szült. A népet szokatlan nehéz adókkal sarczolás s nyomták sokszor egész a kimerülésig az országot.

A nemzet, türelmét vesztve, gyakran fölajdult a jogtalanságok ellen. A kormány azonban rendesen süket maradt erre, vagy legfőlebb mindent ígérő, semmit adó szép szavakkal kötötte be a magyarok szemét.

A bajok csak Mária Terézia kormánya alatt látszottak némileg csillapulni. Utána azonban ismét a régi kerékvágásba tért minden.

Az elkeseredést szülő okok egyre szaporodtak, s az országgyűlések rendesen sérelmi panaszok egész sorozatával kezdődtek.

És mégis, midőn 1809-dik évben beütközött Napoleon s proclamatiokat bocsátott ki, melyekben felszólítja a magyarokat, hogy felhasználva a kedvező pillanatot, tegyék magukat teljesen függetlenné a császári háztól: a nemzet mindazáltal hűséges maradt királyához. Pedig Ausztria sorsa e perczen kétségtelenül Magyarhontól függött.

A nemzet azonban türt s várta bajainak orvoslását. De hasztalan, a bajok egyre gyarapultak; a nép vállain a teher mindinkább súlyosbodott.

Végre a nemzet kifáradt már a türelemben — s midőn 1843-ban megnyílt az országgyűlés, fölemelte ismét panaszos szavát a sérelmek ellen, sürgetvén azoknak mielőbbi gyökeres orvoslását. A nemzet kívánata azonban csak részben teljesítettett s az eredmény épen nem felelt meg a várakozásnak.

A kezdet azonban az átalakulás nagy munkájához már meg volt; s a további eredmény annál biztosabban várható volt, mint-hogy ezen országgyűlésen már tulnyomó számmal voltak a szabadelvűek.

Ezen közben a sajtó is hatalmasan működött, melynek fő-fő gladiatora Kossuth volt. A hirlapirodalmat tulajdonképen ő teremtetette s ő tette azzá minék lennie kell: „órmutatóvá a nemzet életében, hajnalsillagává a világosság napjának, a jelen izzadó munkássává, mely a jövőt előkészíti; élesztő fuvalmává a rojtekben csillámló szellemszikrának; őrvévé a jogszerűségnek; reményhorgonyává a szenvedőnek; zászlóvá, mely körül szellemi tábort üssenek, kiket egyenlő elvek vezetnek, kiknek szívekben egyenlő érzelem ég.”

Kossuth már olovo, mint a haladás és gyökeres átalakítás harciosa lépett föl. Lángész, akarat, készség s rendülni nem tudó bátorság egyesülve voltak benne.

Lángszónoklatai által már első föllépései után hatalmas befolyást nyert a megyéken. Tett, hatott, küzdött a szónoklat gyújtó szavaival úgy, mint a ragyogó toll hatalmával.

A „Pesti Hirlap“ hasábjain, melynek mint szerkesztője, ő volt éltető eleme, ostromozta hatalmas vezércikkeivel a megyei visszaéléseket; odaütkött mindenütt a szeg fejére; sokszor elevenbe is hasított s ellenőzi kigyót békát kiáltottak ellene; de mindhasztalan; ő szólt, irt; föl akarta rázni a nemzetet dermedt álmaiból, úgy is soká tespedt;

hadd ébredjen. Ő először reformot, másodszor reformot s századszor is csak reformot ohajtott.

Kossuth pártja mindinkább szaporodott; s a szabadelvű eszmék mindegyre nagyobb mérvben kezdtek terjedni.

Azonban a kormány és conservatív párt, nem jó szemmel nézván a szabadelvű törekvéseket, minden áron csak azon iparkodott, hogy a mennyire lehet gátolja a szabadelvűek haladási működéseit.

De nem sikerült. Végre a kormány is belátta, hogy nem lesz czélszerű tovább is újat huzni a naponkint hatalmasuló szabadelvűekkel; s azon politikához folyamodott, hogy nyíltan a szabadelvűeket pártolá, titkon azonban párthívei által mindent elkövetett, hogy a szabadelvűeknek követekké való választását meggátolja.

Kossuth, ki eddig csak a hirlapokban s a megyei termekben hallatta szavát, végre az egész ország szívéhez akart szólni s midőn legközelebb országgyűlés lőn hirdetve, követjelöltül lépett föl. A kormány s a conservatív párt erre minden erejét megfeszítette Kossuth megbuktatására. Ellenjelöltül előbb Patay Józsefet, azután pedig Ballát tüzték ki. Az előbbi azonban lemondott s határozottan kijelenté, hogy inkább kiköltözik a megyéből is, semhogy egy Kossuth ellen lépjen föl.

A követválasztás 1847-diki év oct. 17-én ment végebe.

Pest városának utczái zajos csapattal teltek meg s roppant néptömeg vonult a megye háza felé. A menetet büszke ménen, kerekkalappal, hosszú vörös tollal, fekete gubában gróf Batthyány Lajos vezette, miközben a nép lelkesülve énekelt a kortesdalt:

Egy halálom, egy életem,
Kossuth Lajos a követem!

A kormánypártiak mindent elkövettek, csak hogy Kossuthot leszoríthassák a térről, — azonban hasztalan volt minden erőlködés; Kossuth győzött, mi leginkább Batthyány Lajos és Teleki László erélyes működésének köszönhető.

A követek 1847. nov. 7-én gyűltek össze Pozsonyban. A gyűlést maga a király V. Ferdinánd nyitotta meg magyar beszéddel.

Századok óta nem hallott már a magyar,

magyar szót fejedelme ajkairól, s így képzelhető az öröm és lelkesedés, mely áthatotta a tömeget, midőn fejedelmét magyarul hallá szólni.

Az országgyűlés ezután megkezdette működését. Mindenekelőtt első dolga volt nádort választani. A választás István főherczegre esett, ki Magyarországon születvén, itt neveltetett s különös rokonszenvet és szeretetet tanúsított hazájához.

Az országgyűlési nevezetesebb viták a királyhoz intézendő felirat fölött kezdődtek meg. A vélemények élesen állottak egymással szemben.

A kormánypártiak csak köszönetet indítványoztak szavazni a királynak s legfőlebb némely régi s már gyakran előhozott sérelmeket akartak ismételni.

Ekkor Kossuth, mint a haladó párt szabadelvű vezére, fölállt s erélyesen, ékesszólása egész hatályával sürgette, kívánta, hogy az országgyűlés minden himezés nélkül mutasson rá egyenesen az alapbajokra; s kívánnon gyökeres változtatásokat, sürgesse jogait.

Kossuth a ház asztalára tette le felirati javaslatát. A pártok közt kemény harc kezdődött ki. Végre is győzött a szabadelvű párt.

Kossuth felirati indítványát elfogadván az alsó tábla, felküldte a főrendiekhez. Nagyszerű vita fejlett itt ki az okmány fölött, melyben a nemzet életkérdései voltak lora-
rakva. Batthyány Lajos, a felsőház ellenzék vezére, egész terjedelmében elfogadtatni indítványozta a feliratot. A mágnessok táblája azonban, hol tulnyomó volt a kormánypártiak száma, végre is nagy többséggel elvetette az indítványt.

Zokon vette e kudarcot az alsóházi szabadelvű többség. Átalakító terveinek látta ezáltal utját vágatni.

Kossuth, ki azon emberek közé tartozott, kiket az akadály csak új erőre sarkal, egy hatalmas beszéddel felelt a főrendűek ezen ténye ellen, s azon indítványt tette, hogy a fölirat, anélkül, hogy tovább is törődjenek a mágnessok táblájával, mely a nemzet őszinte nyilatkozatának a király elébe juthatását gátolja, küldessék föl ő felségéhez. Az indítvány merész volt s Kossuth szavai után csak úgy menydörgött a terem. Az okmány mindazáltal nem juthatott a fejedelem elé.

Az országgyűlés felirata.

Míg ezek Pozsonyban történtek, egyszer csak híre futamodott Magyarországon is a párisi forradalomnak s a köztársaság kikiáltásának.

A francia nép sértve érezvén jogait, föltámadt a kormány ellen s reformot sürgetett. Eljen a reform, hangzott ezer torokból s a nép fáklyákkal csatangolt tömegostul az utcákon.

A katonák támadástól félvén, a nép közé lőttek, mire a tömeg boszut rivalgott. Az utcákon torlaszokat hánytak s roppant tömeg vonult bősziúten a Tuileriák felé. Heves ostrom származott; a nép a Tuileriákban amit ért, mindent összetört. A királynak menekülnie kellett s kikiáltották a köztársaságot.

Zúgott a vészharang. A levegő puszkapor szagtól volt terhös mindenütt.

Rémhírek keringtek mindenfelől. A vén Európa megrázkódott. A népek millióinak szíven egy szó nyilallott keresztül, a szabadság szent szava s tömörülni kezdének.

Mint midőn üszköt vetnek az avarba, gyorsan harapódzott tovább a vihar; csaták riadalma tölté be mindenfelől a levegőt.

A francia forradalom hírére, mely a világhekét fenyegetni látszék, lázós izgatottság terjedt el Európa minden rétegeiben. A nép alkotmányért kiáltozék mindenütt s így a magyar országgyűlés rendoi is orélyesebben szorgalmazták a kívánt reformokat.

A viharos hírek gyors tevékenységre sarkalták a szabadelvű haladó párt embereit. A kormánypártiak, kik eddig nyugodtan nézték a szabadabb mozgalmakat, megdöbbenve néztek össze s most kezdték csak mérlegelni az eshetőségeket. Azt már most nagyon is tisztán látták, hogy a tér, melyet eddig elfoglaltak, az események rohamos fejlődése folyamában meg nem tartható.

A szabadelvű párt jól tudván, hogy addig kell ütni a vasat, míg meleg, sietett tétova nélkül felhasználni a kínálkozó körülményeket.

Márczius 3-dika volt. A rondok termében roppant közönség gyűlte egybe. A hallgatóság, érezve a jövődő perczek fontosságát, dobogó kebellet várta az ülés megnyitását.

Az ülés megnyittatván, mindenekelőtt Balogh Kornél Gyórmegye követo tett indítványt a bank ügyében. A francia forradalom hírére ugyanis a bécsi bankó pénz értéke, mintogy varázsütésre, rögtön megcsökkent, s mindenki aggodalommal nézett elé a gyanított bukásnak. Erre vonatkozólag Balogh indítványozá, miszerint kéressék meg ő felése, hogy a nemzet megnyugtatasára, világosítsa fel az országgyűlést a bécsi bank állásáról, hogy a nemzet ezt látva, pénzvisszonyait illetőleg, a kétes habozásból felüdüljön.

Ezután fölállott Kossuth Lajos. Méltányolta az indítványt; s hosszasabb beszédben okadatolva azt, a nemzeti politikának logfonsóbb vonalára emelkedett. Beszédében rámutatott egyenesen az osztrák kormányrendszer alaphibáira s kimondta ors meggyőződését, miként a birodalombeli nyugalom bomladoszásainak s ebből eredhető minden balkövetkezésnek valódi kútfeje a kormányrendszerben fekszik.

„Uraim — mondá többek között — miután látjuk, miképen a ausztriai financiaális viszonyok pénz és értékviszonyainkra minő hatást gyakorolnak: nekünk a bank kimutatasának kivonásával nem lehet megállapodnunk; mert ez csak egy részlet, mely az egésznok következménye; hanem nekünk a magyar statusjóvedelmek és statusszükségek számbavételét, az ország financiaiájának alkotmányos kezelés alá tételét, szóval, önálló financiaizminiszteriumot kell kívánnunk.

Különben a rólunk, nélkülünk intézkedő idegen hatalom pénzvisszonyainkat végetlen zavarokba bonyolíthatja. Ha ellenben felolós financiaizminiszteriumunk lesz, a királyi székek diszéről, hazánk szükségairól s minden jogszertü kötelességeink teljesítéséről, okszertü gazdálkodással gondoskodhatunk s polgár-

Francia forradalom.

társaink pénzügyi viszonyait minden veszélyes fluctuatiók ellen biztonságba helyezhetjük.“

Ezután emlékeztetvén a rendeket, hogy már a kir. leiratra készített válaszfelirat tárgyalásánál szóba hozta ezt, így folytatja mindinkább nagyobb lelkesedést gerjesztő beszédét.

„Azóta népek nyerték vissza szabadságaikat, miknek ily közel jövőjét három hónap előtt alig álmodák. Mi pedig három hónapon át gördítjük fáradatlanul Sysiphus követét. És az én lelkemre epesztő aggodalommal borul a mozdulatlanság fájdalma.

Vérző szívvel látom, miként izzad annyi nemes erő, annyi hű tehetség egy háladatlan munkában, mely a taposó malom kínjaihoz hasonlít. Igen is t. rendek, mi rajtunk a fojtó göznek nehéz átká túl, egy sorvasztó szél fú reánk, mely idegeinket megmerovíti s lelkünk röptére zsiabbasztólag hat.

De ha ekkoráig csak azért aggódtam e felett, mivelhogy ama rendszer befolyása miatt kifejlődésünket, hazánk kipótolhatlan kárával, minden mértéken túl feltartóztatva látni fájlalom s mert látom, hogy haladásunk alkotmányos iránya biztosítva nincs és mert látom, hogy ezen divergentia, mely a birodalmi kormányrendszer absolutisticus természetű s a magyar nemzet alkotmányos iránya közt három század óta fönáll, kiegyenlítő maiglan sincs; s kiegyenlítő egyik vagy másik irány feladása nélkül nem is lehet: most már t. rendek nem csak emiatt aggódom, hanem aggódom a fölött, hogy a mozdulatlanság politikája a birodalmat dissolutióba sodorhatja, hazánkat pedig, melynek önmagában, önmagával annyi teendője, melynek saját boldogsága végett minden erejére, minden fillérjére nélkülözhetlen szüksége van, sorvasztó áldozatokba, végetlen bajokba bonyolíthatja.

Én a dolgokat ekképen látom s mivel ekként látom, halaszthatlan kötelességomnek tartom a t. rendeket tisztólettel felkérni: hogy figyelmöket ezen állapotra s az e miatt hazánkat fenyegető bajok megelőzésére kiterjeszteni méltóztassanak. Nekünk t. rendek, kiket a nemzet azzal bizott meg, hogy jelene fölött örködjünk a jövődjét biztosítva, — nekünk nem szabad szembehunyva várni, míg hazánkat a bajok özöne elborítja. Megelőzni a bajt, ez hivatásunk. És én akként vagyok meg-

győződve, hogy ha ezt elmulasztanók, isten, világ s önlelkismeretünk előtt felelősekké válnánk mind azon szorécsétlenségért, mely az elmulasztásból következik.

Ha egyszer a politika fonáksága miatt a békés kiegyenlítésnek a fátum megkérlelésének ideje lejárt s a koczka visszavetetlenül elvettotott; ha ennek megelőzésére a nemzet képviselőinek szabadon emelt loyális szavát, mérlegbe vetni elmulasztottuk; ha odáig engedtük vitetni a bonyodalmakat, hogy csak áldozatok közt lehessen választanunk, melyeknek végét csak isten láthatja be: akkor a bánat késő lesz; a tétlenül elfecsérlett perczet a mindenható sem adhatja vissza. Én legalább a késő bánatnak, ha mind hazafi, következeiseiben osztozni, kénytelen leszek is, mint követ, felelősségében osztozni nem akarok.

Méltóztassanak a t. rendek a franczia háboruk idejére visszaemlékezni. Mi közünk volt nekünk magyaroknak a franczia nemzet belügyeivel? Országgyűlésünk együtt volt 1790-ben; de figyelmét az internationalis politikára ki nem terjeszté. S mi volt a következés? Az, hogy a nélkülünk, de rovásunkra elkövetett hibának átka 25 nehéz év tömérdék áldozatával súlyosodott szegény hazánkra.

A nemzet vére patakokban omlott; értéke, vagyona örvénybe hanyatott s e tömérdék áldozat között látták apáink hazánk földén a távol nyugotnak diadalmas fegyverét; e várost magát, törvényhozásunk szokott székhelyét, a győző hatalmának; a monarchiát bomlásnak indulva, büszke triumfator korgyelmének fonalán függni. És láttak siralmas financiaális zavarokat, melyek a birodalommal szoros kapcsolatunknál fogva, két statusbanqueroute irtózatoss csapásaival nehezédtek szegény ártatlan hazánkra. És e tömérdék szerencsétlenségekben még csak azon vigasztalás is meg volt tőlünk tagadva, hogy mondhatnók, miként a fenyegető vész elhárítására tettünk, amit lehetett, midőn még ideje volt.

Isten ne adja, hogy ezen országgyűlésre is ily ítéletet mondjon egykoron a historia! Isten ne adja, hogy lelkünkre nehezedjék a bánatos gondolat, miként láttuk közeledni a vészt királyunk trónja, láttuk közeledni hazánk felé és nem léptünk fel férfias határo-

zottsággal azt elhárítani; mindenesetre pedig emlékeztünk a kötelesség-mulasztás vádjától megmenteni.

Én tehát arra szólitom fel a t. rendeket, emeljük fel politikánkat a körülmények színvonalára; merítsünk orót a rajtunk fekvő felelősség s polgári kötelességünk érzetéből, nagy körülményekhez illő, nagyszerű határozottságra. Ezen körülményeket, miként a monarchián belül és a külföldön vannak, rajzolni nem akarom, mert közönségesen tudvák; de kimondom orós meggyőződésemet, miként a birodalombeli nyugalom bomladoszásának s ebből eredhető minden bal következtéseknek valódi kútfoje a kormányrendszerben fokszik.

Természetelleni politikai rendszerek is soká fontarthatják magukat; mert a népek türelme s a kétségbeesés közt hosszú út fokszik. De vannak politikai rendszerek, melyek az általt, hogy soká tartottak, erőben nem nyertek, hanem vesztettek; s végre elkövetkezik a percz, midőn azokat tovább tartogatni akarni veszélyes volna; mert hosszú életök megérett arra, hogy meghalhassanak. Halálban pedig osztzni lehet, de azt kikerülni nem.

Tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mind elvénhedt embernek nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől; tudom, hogy fáj darabról, darabra összedülni látni, mit egy hosszú élet építgetett; de midőn az alap hibás, a dülés fátuma kikerülhetlen. És mi előttünk, kikre a gondviselés egy nemzet sorsút bizta, halandó ember gyarlóságai befolyást nem gyakorolhatnak.

A nép örök, és örököknek kívánjuk a nép hazáját s örököknek ama dynastia fényét, melyet uralkodónknak ismerünk. A mult kor omboroi egy két nap után sirba szállnak; de a Habsburg ház nagyreményü ivadékára, Ferencz József főherczegre, ki első föllépésekor a nemzet szeretetét magáévé totte, egy fényes trónus öröksége vár, mely erejét a szabadságból meríti. Ezt ősi fényében megörizni a mostani mechanismussal bajosan lehet. —

Dynastia iránt, mely népeinek szabadságára támaszkodik, keletkezni mindig fog lelkesedés; mert szívből csak szabad ember lehet; de bureaukrácia lelkesedés nem keletkezik. —

pek szeretett dynastiájokért, de egy nyomasztó kormányrendszer-politikaért egy verébfiúnak sem lesz kodvo soha meghalnia.

Igen is t. rendek, orós meggyőződésom, hogy dynastiánk jövődjö a birodalom külföldi népeinek egy szívben egy lélekben egyesüléséhez van csatolva. Ezen egyesülést, nemzetiségeik receptálása mellett, csak az alkotmányosság érzelmrokonító forrasztéka teremtheti meg. Bureau és bayonett nyomorú kapocs. Én tehát — dynastiai szempontból indulok és istennek hála, hogy ezen szempont hazánk érdekével kapcsolatban van.

A beszédet több izben élénk helyeslés kísérte. Kossuth okkor felhasználva a percz hatalmát, a kedélyek lelkesültségét, előterjeszté felirati javaslatát.

A javaslat így hangzik:

Fölséges stb. A legujabb időkben kifejlött események mulasztatlan kötelességül teszik: figyelmünket azokra fordítani, miket fölséged uralkodóháza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink, és hazánk iránti kötelességünk megkíván.

Historiánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezte: hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nem csak ki nem fejthettük, de sőt leginkább föntartására kelle minden gondjainkat fordítanunk!

Ennek oka: hogy fölséged birodalmi kormányja nem levén alkotmányos irányú, úgy kormányunk önállásával, mint alkotmányos életünkkel öszhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátráltatta, most úgy látjuk, hogy ha tovább is folytattatik, és a birodalmi kormány az alkotmányossággal öszhangzásban nem hozatik, fölséged trónját és a practica sanctionál fogva kedvelt kapcsolatokhozánk kötött birodalmat elláthatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt árasztthat.

Fölséged minket reformokra hívott össze; mi régi óhajításunkat láttuk ez által teljesedve, és buzgó készséggel fogtunk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közös teherviselés alapján a nép közterheiben, melyekkel a megyei közigazgatásat eddig egyedül fedezi, osztozni fogunk, s az ország új szükségöinek pótlásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az urbéri viszonyokból kibontakozást kármentesítéssel összekötvé eszközöljük, s ez által a nép és nemesség közti érdekeket kiegyenlítve, hazánk boldogságának gyarapításával fölséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbítése gondjaink főbbjei közé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezését halaszthatlan tárgynak tekintjük, s a népnek is politikai jogokban illő részesítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földmívelésünk, műiparunk, kereskedésünk fölvirágzására sikeres lépések tessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviselői irányában igényel fejlődést, — szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek. — Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlakosok különböző osztályai érdekegységének alapján gyökeres átalakítást kíván; ez pedig úgy fölséged királyi széke, mint hazánk bátor léte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.

A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségjeinek számbavételét, és felelős közlés alá vételét tovább nem halaszthatjuk, mert csak így teljesíthetjük azon alkotmányos tisztünket, hogy úgy fölséged királyi székének diszéről, mint hazánk közszükségeinek és minden jogszerű köteleességeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkai érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog fön, mire önálló nemzeti jogaink, és érdekeink megóvása mellett örömet nyújtunk segédkezet.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére, s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak az által nyerhetnek életet és valóságot, ha végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbízva, mely a többség alkotmányos elvének legyen felelős kifolyása — s ezért collegiális kormányrendszerünknek, magyar felelős miniszteriummá átalakítását minden reformjaink alapföltételének s lényeges biztosítékának tekintjük. —

Ekkint fogtuk föl hivatásunkat. —

Ezeket fölségeddel egyetértve ez országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott komoly szándokunk.

Ezt várja tőlünk a haza, ezt várják a nép milliói, ezt sugálja a hűség és ragaszkodás ösztöne, melylyel fölséged uralkodó háza iránt tántoríthatlanul viseltetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által foktethetjük hazánkban a békét, nyugalmat, és bizalmas egyetértést oly szilárd alapra, miszerint azt váratlan esemény-viharok meg ne ingassák; s a békének és elégedésnek ily biztosításával szereshetjük csak meg az örök azon lelkesült összhangzását és gyarapodását, melyre fölséged uralkodóháza minden viszonyok között nyugodtan támaszkodhassék.

Ámde fölséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek eszközzésére béke kell, és kellenek zavartalan nyugott viszonyok.

Es e tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, melyek a pragmatica sanctionál fogva velünk egyesült birodalom némely részeiben mutatkoznak; s melyeknek súlyát a legujabb külső események előreláthatlan fejleményei sokszerűn növelhetik.

Nem akarjuk fölséged atyai szívét a bomladozás ama jeleinek részleges fölemlogetásával szomorítani; nem a pénzviszonyok tekintetében már is érezhető hatást fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelőség kényszerít kimondani: hogy mi valamint a jelentkező bajok valódi kútfejét, és saját elmaradásunk egyik főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk; úgy erősen meg vagyunk győződve, hogy fölséged az elkövetkezendő balesemények legbiztosabb óvszerét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monarchia különböző tartományainak legerősebb forrasztékát, s mind ezek által fölséges trónjának s az uralkodó háznak legrendíthetlenebb támaszát abban találandja föl, ha fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban a kor szükségei által multhatlanul igényelt alkotmányos institutiókkal környezendi.

Azonban fölséges ur! az események isten kezében vannak. Mi bizunk a gondviselés oltalmában, de érezzük a köteleességet: gondoskodni, hogy fölséged hű Magyarországot a bizonytalan jövőndő készületlenül ne lepje meg. E gondoskodás halaszthatlan kellekoi-

hez számítjuk mi afőnemlített átalakulási kérdéseknek még ez országgyűlésén alkotmányos iránybani megoldását, és aggódunk, hogy a szokásos országgyűlési alkudozások és kormánysszéki tárgyalások collegiális rendszer-szülte hosszadalmassága, a fölséged atyai szándokának, s hazánk méltó várakozásának megfelelő sikert veszélyesen késleltetheti.

És azért a királyi szék iránti tántorithatlan hűségünk szilárd bizalmával esedezünk fölségednek: méltóztassék a főnforgó rend-kivüli körülmények tekintetbe vételével is logkegyelmes királyi akaratának toljhatalmu organumai, egyszersmind a főnálló törvények szerint hazánk legfőbb kormánysszékének, a magyar királyi helytartótanácsnak tagjai gyanánt, a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban, oly egyéneket az országgyűlésre utasítani, kik mint a végrehajtó hatalomnak a hozandó törvények szerinti alakban gyakorlatára fölséged kegyelmes bizalmával előlegesen kijelelt alkotmányos organumok — és kiknek, mint ilyeneknek, személyes felelősségük alá lészen a törvények végrehajtása is helyezendő — országgyűlési tárgyalásainkban közvetlen részt vegyenek, s fölséged királyi szándoka iránt az országrendelt tájékozva, s a kellő fölvilágosításokat és kimutatásokat a kormány részéről, különösen a pénzviszonyok tekintetében is megadva; a főnforgó fontos kérdések megoldását oly sikerrel előmozdítsák, miszerint a hozandó üdvös törvények mi hamarébb fölséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztethessenek, s általuk a jelen körülmények bár mi váratlan fordulatának esetére is biztosítva legyen hazánkban a béke, megszilárdítva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejtethető azon szellemi erő és anyagi tehetség, melyben fölséged tántorithatlan hűségünk mellett a bizonytalan jövőndő minden eseményei között, királyi székének legrendithetlebb támaszát fogja fölतालhatni.

Kik egyébiránt stb.

A javaslat roppant hatást szült s az alsóház az indítványt közakarattal minden ellen-szó s pártkülönbség nélkül elfogadta. Az indítvány után át küldetett a mágnásokhoz.

A főrendeknél azonban huzamosabban megakadt az indítvány, mint várni lehetett. Az ellenzéki kisebbség ott is lelkesedve fogadta; de a kormánypártiak roppant zavarba

jöttek. A nádor, mihelyt híret votte, hogy az indítvány az alsó háznál elfogadtatott, rögtön Bécsbe indult s a felirat tárgyalását visszatértéig elhalasztatni kívánta.

Azonfölül a mágnások nagyobb részének már nagyon nyomasztó levén a pozsonyi lég, ott hagyva szépen az ülést haza szállinkóztak, mire a gyűlések felfüggesztettek.

Pedig a vészfellegek fenyegetve tornyosultak mindenfelől.

Egyszer csak jött a hire, hogy Bécsben kiütött a forradalom. A Metternich-féle politika, mely csak adósságot tudott teremteni a béke hosszú ideje alatt — végkép elkésértette a vérig sértett kedélyeket; s jogos kívánataikkal mindinkább határozottabban léptek föl. Nagy hatása volt e tekintetben a magyar felirati javaslatnak, melyben Kossuth alkotmányos kormányzatot kérni indítványozott az örökös tartományok számára is. Kossuth beszéde németre fordítatván, nagy lelkesedéssel olvastatott a kávéházakban és más nyilvános helyeken.

Márczius 13-kán Bécs ostromállapotba helyeztetett. A város bezáratott, hogy senki be ne jöhessen. Az utczákon szónoklatok tartattak; s eget vert a nép felzúdult rivalgása.

A burg katonákkal volt tele. Mint a felzúdult méhkas, olyan volt a város. A nép féket vesztve roppant tömegben vonult fegyveresen végig az utczákon s megrohanta a rendek házáat, hol épen gyűlés volt; s követelték fonhangon, hogy szabadelvű kérelmőket azonnal terjeszszék a császár elé.

A válasz kitérő volt. Erre az elégedetlen néptömeg a császári lak felé tolakodott s a katonaságot, mely utját akarta állani, megtámadta. A katonaság Albrecht parancsára a nép közé lőtt, mire a tömeg közáporral rohant a katonaságra. Az utczákon torlaszok emeltettek; s a katonaság mindinkább kisebb térre szorítottatott.

A nép a császári lak felé sietett.

Alkotmányt és felelős miniszteriumot! volt a jelszó. — Metternich összerázkódott erre. Utött az óra, mely bukását jelentette. Ugyis sokáig garázdálkodott, melynek keserű levét oly soká érezték a magyarok is.

És így a bécsi nép, fegyverrel bár, de kivivta szabadelvű eszméinek diadalát.

A bécsi forradalom.

Ez események híre lázos izgatottságba hozta Pozsonyban is a kedélyeket. Azon általános tudvágy és feszült figyelme a közönségnek az iránt, hogy a sebesen gördülő világesemények kifejllett fontosságához képest a honatyák miképen irányozzák teendőiket, nagy számu hallgatóságot gyűjtött az országgyűlési terembe.

A beszédek sorát Kossuth nyitotta meg. A nép figyelve leste a szót ajkain, s midőn beszéde közben jelenté, hogy Metternich miniszteriuma megbukott, hosszasan tartó örömrivalgás és tapsviharban tört ki a hallgatóság.

„Megrázkódott a világ — mondá Kossuth — és nekünk roppant feladat jutott, azon feladat, hogy a megindult mozgalmaknak hazánkban is mutatkozó terjedésére nézve a gyeplő kezünkben maradjon; mert míg ez így lesz, addig a mozgalmak alkotmányos kerékvágásban és ösvényen maradhatnak, és a szabadságnak, törvényszerű jognak kiküldhetlenül kivivandó diadalát polgárver s belnyugtalanosság nem fogja fertőztetni. De ha kezünkben kirántatnék a mozgalmak által az események vezérlete, akkor a következéseket csak isten tudja.

E szempontból indulva nem látom annak idejét, hogy szemrehányásokkal éljek akár egyik, akár másik ellen; hanem csak azt mondom: nagyon óhajtottam volna, hogy feliratunk, melyben figyelmeztetve van a király őfelsége, miszerint alkotmányt kell adni a monarchiának, különben a monarchia nyugalma veszélyben van, eljutott volna a fejedelm trónjához, mielőtt a föllázadt néptömeg demonstrációhoz nyult volna.

En azt gondolom, hogy a hazának sorsával játszik, ki nem arra intézi figyelmét, hogy a mozgalom vezérlete kezünkben maradjon. E tekintetben megkívánatik, hogy a t. rendek és rendek táblája az egész országgyűlés alatt a maga politikáját fölemelje a körülmények színvonalára és ne engedje magát semmi által túl ragadtatni a kellő vonalon; de e vonalon innen se habozzék, hanem rögtön tegye meg, amit tennie kell. Nem motívumok többé, hanem megteszem indítványomat, mely abból áll:

1. Kérem a tekint. rendeket, hogy egy kebelőlbeli küldöttség által méltóztassanak

ő cs. kir. főhercezségét a nádort, ki épen jelen van az országháznál, tisztelettel és bizalommal megkérni, hogy minden további halasztás nélkül fölírásunkat tárgyalatni s magas befolyásával oda hatni méltóztassék, hogy azon fölírás ne legyen köztünk továbbá is vita tárgya, hanem menjen föl mielőbb a trónhoz.

2. A sajtószabadság Ausztriában meg van adva; akarják-e a t. rendek, annak kitenni a hazát, hogy a nem magyar nyelven írott nyomtatványok, nem magyar törvényszerinti felelősség mellett özönöljenek szét a hazában, vagy pedig akarnak intézkedni, hogy nálunk a sajtószabadság, melyre nekünk törvényes jogunk van, kellő korlátokkal körülírva törvényes uton hozassék be.

Azt gondolom, ezt tenni a t. rendek kötelessége és azért kívánom határozatba foglaltatni, hogy a küldöttség megfontolva az idő körülményeit, a lehető leghamarabb adjon be véleményt.

3. Végül úgy látom, hogy nekünk arról kell gondoskodni haladék nélkül, miszerint a belnyugalom az ország jóakaratu polgárainak ótalma és védelme alá legyen helyezve s annál fogva azon indítványt vagyok bátor tenni, méltóztassanak a t. rendek nem valamely nagy testületet, hanem két három tagot kiküldeni oly meghagyással, hogy a lehető legrövidebb napok, órák, percek alatt a belnyugalom főtartásának honvédelmi eszközei iránt a körülmények fontosságához mért rögtöni javaslatot terjeszszenek a t. rendek elé.”

Ezek nyomán rögtön küldöttség menesztett a felirat ügyében a nádorhoz, ki már ekkor visszaérkezett Bécsből. A szónok Kossuth volt.

A nádor kinyilatkoztató, hogy kedvesen veszi a karok e lépését és rögtön intézkedéseket fog tenni a fölírás tárgyalása végett, s hogy minden korszerű javításokra nézve, melyeket a körülmények igényelnek, segédkezet nyujtand.

Midőn a küldöttség megvitte a választ a rendek megelégedve hagyták el termeiket. Csak egy férfi nem tudott minden aggodalom nélkül az örömben osztozkodni. Széchenyi István. „Sokan — úgy mond az ülés folytatában — örülnek, sokan búsulnak az esemé-

nyek felett; ő még nem tudta elhatározni magát, örüljön-e vagy búsuljon? Felfogása szerint épen annyi lehetőség van arra, hogy Magyarország egy szebb jövőnek indul elébe, mint arra, hogy önmagában s magával küzdve, végórját érje. Ezt mutatja más nemzetek példája, melyek ily pillanatokban vagy nagyra nőttek, vagy kimultak az élők sorából. A gyógyszer azonban kezünkben van. Neki régi óhajta, hogy Magyarország saját tengelye körül forogjon. És azon hihetőség, hogy ez most megtörténhetik, örömmel tölti el szívét. De aggasztja az, hogy a szomszédság tüze lobbant s mi magyarok szalma-körülményeink közt oly közel vagyunk a tüzhöz. Vagy reform, vagy anarchia. Ezek közt kell választani.“

A mágnások még az nap délután csakugyan összegyűltek. Az ülést ő fensége, a nádor nyitotta meg szűnni nem akaró éljenek közt, a következő beszéddel:

„Az előttünk levő és jelenleg felolvasott felirási javaslat föltételének mai napig lett elhalasztásától azon eredményt reménylöm, hogy abbeli javaslatomat a m. főrendek elfogadják, hogy ezen fölirást, egészen úgy, amint van elfogadni szívesek lesznek. Midőn tehát amint látom ebben egyhangulag megögyeznek, ezt határozatul kimondom. Hogy ez országgyűlés eredménydúsan végződjék, szilárd óhajtasom, forró kívánságom.

Igérem, hogy e tekintetben személyes és hivatalos befolyásomat egész szilárdsággal bizonyosan használni fogom. Biztosítom a mélt. főrendeket, hogy alkotmányunk kifejtésében az országos rendekkel kezdet fogni bizonyosan jövőben is tisztelnem tartom.

Ezen kettős cél elérésére véleményem és meggyőződéseem szerint csak egy út van s az a szoros egyetértés és összetartás.“

A fölirat tehát a mágnások tábláján is általános elfogadtatott.

Kossuth indítványára határozattá lön, hogy a föliratot egy küldöttség vigye föl ő felségéhez. A küldöttség szónokául Kossuth lön megválasztva; Kossuth azonban megköszönve a benne helyezett bizalmat, e tisztséget a nádorra kívánta ruháztatni.

A küldöttség vezérletét a nádor csakugyan elfogadta. A küldöttség tagjaiul a következők lönnek megválasztva:

Az alsó tábla részéről: Zarka János, királyi személynök. Ghyczy Kálmán, nádori ítélőmester. Bornáth Zsigmond, Ungh. Szemere Bertalan, Borsod. Gr. Andrásy Manó, Torna. Szentiványi Károly, Gömör. Gróf Andrásy Gyula, Zemplén. Schneck László, Heves. Darvas Pál, Gömör. Bükk Zsigmond, Borsod. Bónis Sámuel, Szabolcs. Bohus Ján., Arad. Papszász Lajos, Bihar. Biró Imre, Arad. Babarczy Antal, Csongrád. Rónay János, Csanád. Mánn József, Máramaros. Killay Menyhért, Szabolcs. Tomcsányi József, Békés. Asztalos Pál, Máramaros. Dessewffy Jób, Nógrád. Tarnóczy Kázmér, Nyitra. Kossuth Lajos, Pest. Szentkirályi Móríc, Pest. Bárány Simon, Turóc. Olgyay Titusz, Pozsony. Ruttkay István, Zólyom. Justh József, Turóc. Kubicza Pál, Troncsén. Rakovszky Móríc, Liptó. Pázmándy Dénes, Komárom. Gróf Széchenyi István, Mosony. Madarász László, Somogy. Vidoss József, Vass. Hun. kár Antal, Veszprém. Csúzy Pál, Zala. Som. sich Pál, Baranya. Horváth László, Fehér. Szabó Miklós, Vass. Gaál Eduard, Tolna. Tolnay Károly, Zala megyék követi. Joz. povies Antal, túrmezői gróf. Fogthú János, Hajdu-kerület követi. Máriássy Gábor, egri. Gróf Forgách Ágoston, pozsonyi. Daróczy Zsigmond, pécsi. Moriczay Antal, váci káptalanok követi. Házmán Ferencz, Buda. Haáder Pál, Székesfehérvár, Hergosell Ferencz, Győr. Martini Fridrik, Soprony. Pitroff János, Nagy-Szombat. Rongey Ferdinánd, Szeged. Komlóssy Lajos, Debreczen. Tóth Lőrincz, Breznóbánya. Sztanaczky András, szatmár-németi. Károlyi István, Pest városok követi.

A főrendek táblája részéről: báró Vay Miklós, koronaőr. Lonovics József, csanádi püspök. Rajasics József, karloviczi érsek. Herczeg Eszterházy Pál, soproni örökös főispán. Tihanyi Ferencz, tomeszi gróf. Bárány Ferényi Zsigmond, ugocsaí főispán. Gróf Károlyi György, békési főispán. If. Majláth György, baranyai főispán. Gróf Batthyány Lajos. Gróf Cziráky János. Gróf Szapáry Antal. Gróf Teleky László. Bárány Wenkheim Béla.

A küldöttség a föliratot márczius 16-kán volt átnyújtandó a királynak.

Este Kossuth Lajost Pozsonyvárosa nagy-szerű fáklyászenével tisztelte meg, melyben

az ifjúságon kívül Pozsony városának nagyszámú polgársága is részt vőn.

Ez alkalommal Kossuth oldalánál jelen voltak: Batthyány Lajos és Teleky László grófok is, kiknek elsejében Kossuth Lajos a jövő kormány roménylött miniszterelnökét

előre is bemutatá. A lelkesedés leírhatlan volt.

Kossuth ezután inté különösen az ifjúságot, hogy míg ők Bécsben járnak igyekezzenek a rendet és csendet fentartani.

A küldöttség másnap elindult Bécsbe.

Márczius 15-dike.

Azt mondják, a nép szava, Isten szava; s hogy is ne volna az, midőn jóért, nagyért s jóért lelkesül?

Mig Pozsonyban, hogy úgy szóljunk csiga-lábon haladt a dolgok menete, Pesten sebes rohammal fejlődtek az események.

Azon késelkedés, azon tétlenség, mely a fölirat körül a mágnesek részéről mutatkozott, elkéséltette az amúgy is izgatott kedélyeket.

A francia forradalmat megelőzőtt reformlakomák magvai termékeny földre találtak hazánkban is.

A központi ifjúság lelkesbjei felkarolták a reformlakomák eszméjét, mely csakhamar viszhangra találván, az egyetemes ifjúság által melegen pártoltatott. A gyűlések a Filinger-kávéházban folytak, hol az „ellenzéki kör“ tanácskozmányait folyvást tartotta. Az ifjúság vezetői Petőfi Sándor, Irinyi József, Jókai Mór, Vasváry Pál és Bulyovszky Gyula voltak.

Márczius 12-dikére közgyűlés lön hirdetve. A gyűlés folyamodvány szerkesztését indítványozta, mely mielőbb az országgyűlés elé lenne terjesztendő, azon kijelentéssel, hogy a benne foglalt méltányos és jogos követelményekért méltán készek áldozni.

Az indítványt Irinyi József tette. A folyamodvány szerkezete így hangzott:

„Egész Európa mozog. Az idő félszázaddal előbbre rugott. Egy gondolat rezgi át egész Európát: hogy a létező állapot tovább nem maradhat. Nincs többé idő hosszas tanácskozára avagy éppen hallogatásra.

Az eszmék meg vannak érve; az élet szükségét követeli azokat. Mi máskor csak hosszú pillanatok alatt fejlődhetett ki, most rövid uton s haladék nélkül törvénybe iktatandó.

A fonyogató veszély elhárítására a fogy-

vor nem elégséges; e célra nálunk az alkotmányosság bővebb kifejtése s a pragmatica sanctio által velünk kapcsolatban levő népeknél annak behozatala az egyedüli eszköz.

A nemzet nem elégszik meg többé egyes engedményekkel; nem várhat a fejlődés eddigi lassu menetére. Egész alkotmányunkat kívánjuk ezuttal tisztába hozni.

Mit kíván tehát a magyar nemzet?

1. Kívánjuk a sajtó szabadságát, censura eltörlését.

2. Felelős miniszteriumot Buda-Pesten.

3. Évenkénti országgyűlést Pesten.

4. Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.

5. Nemzeti őrsereget.

6. Közös teherviselést.

7. Esküdtszék, képviselőt egyenlőség alapján.

8. Urbéri viszonyok megszüntetését.

9. Nemzeti bankot.

10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre; a külföldieket vigyék el tőlünk.

11. A politikai statusfoglyok szabadon bocsáttassanak.

12. Uniot Erdélylyel.

Végül legyen béke, szabadság, egyetértés.

A gyűlés e 12 pontot magáévá tette s azokat pártolni késznek nyilatkozá. A nép fölébredett s követelte megtagadott jogait. Az ifjúság szónoka Vasváry Pál volt, ki indítványozá, hogy a 12 pont rögtön terjesztessék az országgyűlés elé.

Utána Klauzál lépett a szónokszerkre. Vasváry ajánlatát czélszerűtlennnek nyilvánítá s indítványozá, hogy e helyett kéressék meg inkább az országos ellenzék elnöke, gr. Batthyányi Lajos, hogy hívja össze mielőbb

PETŐFI SÁNDOR.

országos tanácskozmányra az ellenzékét, s a pontok ott vétessenek föl és határozottassanak meg s csak így nyujtassanak be az országgyűlésnek.

Klauzál indítványa elfogadtatott. A gyűlés más napra lőn halasztva. Azonban ugyanazon nap estéjén híre futamodván a bécsi forradalmi mozgalmaknak, a dolgok a középpontban egészen új irányt vettek.

Fölvirradt márczius 15-dike. Ünnepezt nagy nap lesz ez mindenkor a nemzet történetének lapjain. Ekkor szólalt meg a nép szava rémségesen, mint az elemek csatája közt a mennydörej.

Már kora reggel összegyűlt tanácskozás

végzett a fővárosi ifjúság. A gyűléshez először is Jókai Mór intézett lelkesítő lángbuzgalmu szavakat.

„Testvéreim! — mondá ő — a pillanat, melyet élünk komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul; haladnunk, boldogulnunk kell nekünk is. Legyen béke, szabadság, egyetértés. Követeljük jogainkat, melyeket eddig tőlünk elvontak s kívánjuk, hogy legyenek azok közösek mindenkivel.

Ezután felolvastván a 12 pontu proclamatiót, így végzé szavait: „és ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, bizva önerejében s az igaz ügy istenében!”

A 12 pont mindegyikét dörgő lelkesedéssel fogadta a gyűlés. Ezután Petőfi Sándor a nép dalnoka lépett föl, s midőn csendre verődött a zaj, a költő ajkain megriadt a lelkesítő

Nemzeti dal.

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most, vagy soha!
Rabok legyünk, vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszzatok.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ösapáink,
Kik szabadon éltek, haltak,
Szolgaföldön nem nyughatnak.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Sehonnai, bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza bösülete.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Fényesebb a láncznál a kard,
Jobban ékesíti a kart.
És mi mégis lánczot hordtunk,
Ide veled régi kardunk!
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez.
Mit rákentek a századok,
Lemosunk a gyalázatot.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Hol sirjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A lángeszavakra fölkellesült tömeg fölomelt ujjakkal, dörögve ismétlé az esküt.

A jelenlevők ezután egy szívvel egy lélekkel az egyetemi ifjúsághoz indulának, hogy felszólítsák őket is az ügy felkarolására.

Az orvosnövendékek éppen leczkén voltak. A lelkesült ifjúság benyitván az iskola ajtaját, tömegesen betódult s a növendékeket felszólította, hogy a szent ügy érdekében csatlakozzanak hozzá. A tanár hazament s a növendékség az ifjúsághoz csatlakozott.

Az egyetem udvarán Jókai ismét felolvasta a proclamatiot s Petőfi elszavalá nemzeti dalát. Az iskolák megnyittattak s a jogászság és a bölcsészet hallgatók szintén csatlakoztak.

Künn az egyetem előtt s a seminariumi téren roppant néptömeg gyűlt össze. Itt ismét felolvastatott a proclamatio s elszavaltatott a nemzeti dal. Az esküt Isten szabad oge alatt ezer és ezer ajak ismétlé.

Az eső folyton szakadt; de ez a mindinkább lelkesülteket legkevésbé sem gátolá a teendőikben.

A nép elhatározta, hogy a proclamatio első pontja, a sajtószabadságról, azonnal teljesülésbe viendő; mi csakhamar meg is történt.

A nép, mely ekkor már mintegy 5000-re szaporodott, tömegestül vonult Landerer és Heckenast nyomdájá elé a Hatvani utczába. A rend és béke fentartása tekintetéből választmány küldetett a nyomdatulajdonoshoz, mely a nép nevében felszólította, vajjon kész-e a 12 pontu proclamatiot és Petőfi nemzeti dalát minden előleges censura nélkül kinyomatni?

A szabadelvű nyomdatulajdonos készséggel engedett a nép szavának. Az iratok rögtön lefordítottak németre is.

Néhány pillanat alatt a gyorssajtó alól ezer és ezernyi példányban kerültek ki a szabad sajtó első szülöttjei s osztattak ki a süriin gyülekező közönségnek.

Az eső eközben folyton szakadt s az új szülöttekre mintegy az égből látszott hullani a keresztelés vize.

Ez volt a szabadsajtó diadalünnepe. A magyar kiküzde azt, a nélkül, hogy fegyverhez nyult volna, vagy egyes polgártárs-

A szabad sajtó első termékei.

nek csak haja szála is erőszakot szenvedett volna.

Most már szabad lett a tér s föltárlult az addig leeresztett sorompó az ész mindenható hatalmának.

Délután a nép a muzeum udvarában gyűlt össze, hol a szabad nyomtatványok több ezer példányban osztattak szét s egy példány örök emlékül a muzeumban is letétetett.

A néptömeg innét a városházba vonult, hol nyilvános tanácskozmányra most először nyílt meg a tanácssterem ajtaja.

A tanács ellenkezés nélkül magáévá tette azonnal a proclamatiót, s gróf Almásy Móricz az ablakból kiáltá le a népnök, hogy őfelsége a király is bizonyára valószínű fogja ezen igazságos kívánságot.

A nép azonban rögtön gyümölcsét akará

élvezni napi mozgalmainak, s bizottmányt küldött a helytartótanácsához; mely készséggel engedett a nép igazságos kívánatának s megadta a sajtószabadságot.

A néptömeg ezután örömtől lelkesülten vonult fel Budára kiszabadítani a „Nép könyve“ és „Józan ész“ című munkáiért befogott Stancsics Mihályt.

Mindenekelőtt azonban a rend fentartása végett 14 tagból álló bizottmány neveztetett ki. A 14 tag névsora: Rottenbiller Lipót, Kacskovics Lajos, Staffenberger István, Molnár György, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor, Irányi Dániel, Hengel Alajos, Egrossy Samu, Vasváry Pál. Az erőszakoskodásnak nyoma sem volt.

Leirhatlan volt Stancsicsnak öröme, midőn a nép nevében igazságot szolgáltatató alispán, Nyáry Pál, tudtára adá, hogy szabad. Örömeben alig tudott szólni.

A roppant nép ezután kitörő lelkesedéssel vonult vissza. Stancsics kocsijából kifogták a lovakat s fáklyák füstölgő világánál az ifjúság húzta Pestre. Esteli nyolcz óra volt. A merre a díszmenet vonult, az ablakok ki voltak világítva s a népség örömrivalgva harsogá: éljen a sajtószabadság, éljen az egyenlőség.

A díszmenet a városház torén állapodott meg, hol Stancsics kilépvén a kocsiból, mint szabad polgár a tanácsterembe ment, hálás köszönetet szavazván buzgó polgártársainak.

Egyszerre azon hír terjedt el, hogy a színházba is be fog mutattatni. A népség ezután a színházba tódult. Bank Bánt adták. A színház fényesen ki volt világítva. A színészek nemzeti színű kokárdát viselve jelentek meg a színpadon.

A közlekedés szünni nem akaró éjlen-viharokban nyilatkozott. Közkívánatra a Rákóczy indulót s a marseillest játszotta a zenekar. Egrossy Petőfi nemzeti dalát szavalá. Füredi népdalokat énekelt s a kar Vörösmarty szövegét zengé el.

A közönség 9 óra felé közakarattal odahagyá a színházat. A rend fentartására polgárőrök csirkáltak az utcákon. Botránynak hire hamva sem volt.

Igy vitta ki Budapest a sajtószabadságot marcius 15-kén, mely nap a magyar nemzet előtt örökre felejthetlen marad.

Másnap Budapest megünneplé a békés átalakulást. Este a két város fénytengerben uszott. A világítás nagyszerű volt, mint nagyszerű a kivívott kétnapi békés dicsőség. Az ablakokból nemzeti lobogók s szőnyegek lengedeztek.

A Duna hullámai fényesen tükrözik vizsza az utcák világát. Örömjaj s lelkesedés volt mindenütt.

Petőfi, a népköltő arcképe Emich könyvkereskedése fölött teljesen megvilágítva díszlett, fölötté e szavakkal: szabadság, egyenlőség, egyetértés.

A nyomdai szedők zászlók alatt egyesülve, lelkesülve kiálták egygyé olvadva a néppel: éljen a sajtószabadság!

Az utcák nevei közül némelyek Petőfi indítványára új nevet kaptak. A hatvani utca „szabadasajtó utca“; a városház tér „szabadságtér“; az egyetemi utca „marcius 15-dike utca“-nak neveztetett el. A Fillinger kávéház „forradalmi csarnok“ nevet nyert.

A szerencsés történetekért vasárnap mindkét város templomaiban ünnepélyes „Te Deum“ tartatott, mely alkalommal Sujánszkytól hazafias dalt zongedezett a templomi kar.

A bizottmány felszólítá a népet, hogy a rend és csend fentartása tekintetéből irassa be magát a rögtön föllálandó remzeti őrseregbe; s azonnal ezrek és ezrek iratták be magukat.

A bizottmány erre vonatkozólag következő felszólítást adott ki:

A létező polgári őrsereg jelenleg 1500 taggal fog szaporittatni. E végett minden becsületes ember magát mátol kezdve a városházán a bizottmány előtt jelentheti s ennek bírálata folytán fegyvert s ismertető jelt ingyen fog kapni. A most létező polg. őrsereg is ugyanazon ismertető jelt veszi föl, mely lesz egy nemzeti szalag a balkaron s nemzeti színű rózsza a fővegen.

Az ujonnan fölvendő polgárőr a létező osztályok bármelyikébe állhat be. A bizottmány teljes bizalommal várja minden becsületes hazafitól, hogy a személy- és vagyonbátorságot nem fogja megsérteni, sem a közbékét és rendet megháborítani; s végül a bizottmány teljes bizalommal megvárja minden becsületes hazafitól, hogy az őrsereg minden

Stancsics kiszabadítása.

egyes tagjai intéseit szívesen követni és teljesíteni fogja.

Polgártársak! jelszavaink: éljen a király, alkotmányos reform, szabadság, egyenlőség, béke és rend!

A közszend fölött ezután a polgári őrsereg örökded, kiket a hullámozó néptömeg kitörő éljenekkel fogadott mindenütt az utcákon.

Ezután elhatározottak, hogy Pozsonyba az országgyűléshez s a királyhoz Bécsbe másnap küldöttség menjen, mely megvigye őfelségének a nemzet közóhajtását.

A választmány e tárgyban következő feladatot adott ki: „Hazafiak! Két nagy, két dicsőséges nap folyt le. A mozgalom nagysága és általánossága kivívta, hogy a mi rögtön teljesítendő volt, rögtön életbe lépve. A többi nemzeti kívánatokat, a tiszta alkotmányosság alapelveinek törvénybe iktatását a két testvérváros 160,000 lakosainak

névében erélyesen fogja sürgetni az évégre Pozsonyba az országgyűléshez holnap induló két városi küldöttség.

Ugyanezen küldöttség Bécsbe is fel fog menni s őfelségét, hódolva szeretett királyunkat föl fogja kérni, hogy még ezen országgyűlést minél előbb Pestre áttenni méltóztassék.

A sajtó már szabad s az ideiglenes szabályok, melyek sajtótörvény hozataláig a főkormányzók által fölállítottak, tökéletesen kielégíthetik a sajtószabadság minden barátait. Az alkotmányos élet ezen legfőbb szükségsege tehát már tetteg ki van elégítve.

Fogságban tartott polgártársunk Stancsics Mihály, rögtön szabadlábba állított.

A mely számban kész foglyvereket szerzhettünk, az országosan létesítendő nemzetőrség felállításáig, Pestváros polgárhada a lakosokból szaporíttatni fog.

Hazafiak! A béke és rend a lefolyt dicső mozgalmak alatt mind ez ideig legkevesebé sem sértetett meg, s a tegnapi kivilágítás alkalmával is, bár roppant néptömeg hullámozott az utcákon, minden legkisebb kihágás nélküli teljes rend volt. Ez dicsősége a fővárosnak, dicsősége a nemzetnek, közös büszkeségünk az egész világ előtt. Bizonyosnak tartjuk, hogy ezen dicsőségünk, a jó

polgárok közremunkálása által tovább is szennyezetlen fenmarad. — A mit kívánunk, meg van téve. A főváros derék polgárai s különösen az egész munkás osztály meg lehetnek nyugodva, békén folytathatják munkájukat.

Éljön a király, alkotmányos reform, szabadság, egyenlőség, béke és rend.“

Szónokul Hajnik Pál lön megválasztva.

A küldöttség Bécsben.

Az országgyűlési küldöttség több országgyűlési tagtól s nagyszámu fiatalságtól kísérvé márczius 15-kén indult el Pozsonyból átadandó a királynak az országgyűlés feliratát.

A küldöttséget kimondhatlan lelkesedéssel fogadták a bécsiek. A tiszteletek különösen Kossuthra voltak irányozva; mert hisz Kossuth volt az, ki márczius 3-ki beszédében a bécsiek számára is az alkotmányos szabadságot előbb sürgette, sem hogy azt maguk csak említeni is merték volna nyilvánosan.

A küldöttség nemzeti zászló után ünnepléses díszmenettel haladt a városba a legnagyobb lelkesedés kíséretében. István nádor kocsijából kifogták a lovakat s a közönség huzta föl a királyi várba.

Riongó éljenektől viszhangzottak Bécs utcái. A hölgyek ablakaikból kihajolva, fehér kendőket, zászlókat lobogtattak s virágokat, koszorukat hintettek le.

Este a város a legfényesebben kivilágítatott s a tisztelgő küldöttségek egymást érték Kossuthnál; a lelkesült tömeg beszédekét kívánt hallani a magyar szónokoktól s Kossuth ez alkalommal négyszer szónokolt a néphez. Szavai varázsa hatást idéztek elő.

Másnap már kora reggel hangzott a „Rákóczi induló“ „Tartsd meg Isten“ s a marsaillei dal. Bécs ünnepi színt öltött.

A küldöttség, István nádor vezérlete alatt déltájban indult meg a burg felé, kísérvé roppant néptömegtől. A nádor következő szavakkal nyujtotta át ő felségének a feliratot:

„Felséges császár és apostoli király! Legkegyelmesebb urunk! Magyarország karai és

rendei azokra nézve, miket a legujabb időkben kifejtett események következtében felséged iránti hűségök, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaik, s a haza iránti kötelességek igényel, a nemzet közkívánatait azon alázatos fölrírásba foglalták, melyet kiküldetésünknel fogva felségednek ezennel mély tisztelettel bemutatunk.

E kívánatok a nemzet alkotmányos életének, szellemi és anyagi javának, a kor igényei, s a körülmények sürgős volta által azükségelt kifejtését tárgyzván, ez által a szellemi erők, s anyagi tehetség azon lelkesült összhangzásának élénkítésére vannak irányozva, melyben felséged a jövőndő minden eseményei között királyi székeknek rendithetlen támaszát találandja föl, s ekképen újabb bizonyosságai azon tántorithatlan hűségnek, melylyel a magyar nemzetet, a hódolatnak öseitől öröklött érzete, felségedhez olválaszthatlanul csatolja.

Tökéletes bizalommal teszi le a nemzet általunk hő kívánatait felséged atyai kezébe, teljesen meg levén győződve, hogy felséged bizodalmat tanusítand a nemzet iránt, mely valamint oddig törvényes fejedelmei hatalmának és dicsőségének mindenkor legszilárdabb oszlopa volt, úgy a jövőndő idők viszontagságai között is felséged iránt mindig azon változhatlan hűség és szorotet érzetétől lesz lelkesítő, melyet alkotmányos szabadságáért s honáért hevülni soha meg nem szünik.

S legyen felséged meggyőződve, hogy hű Magyarország, mely legboldogabbnak érzi magát, ha felségedet keblében tisztelheti, mindenkor tántorithatlan támasza s — ha kellene — olszánt védőfala is lesz felségednek.“

Ferdinánd köszönettel fogadván a nemzet nyilatkozatát, kijelenté, miszerint a magyar nemzet hűségében mindig bizott s a nemzet kívánságát mielőbb sikeresíti.

Lenn a néptömegdobogó szívvel várta az cseményeket. Végre megnyílt egy ablak. „Megvan“ hangzott le egyszerre egy érczes hang. A lelkesülés leirhatlan volt.

A családi tanácskozmányban azonban a jószándéku király erős akadályra talált. Lajos főherczeg volt főkép, ki a reformnak folyton makacsul ellene szegült. A nádor azonban erélyesen küzdött a nemzet jogai mellett s kijelenté, hogy kész inkább lemondani állásáról, sem mint eredmény nélkül térjen vissza Pozsonyba. Hathatósan működének még e tekintetben Széchenyi és Eszterházy herczeg.

Végre a király mérlegbe vetve hatalom szavát, megadta a nemzet jogos kívánságát.

Másnap ő felsége a király következő kéziratot intézett a nádorhoz:

„Kedves öcsém, fonséges főherczeg, nádor ur! Azon alázatos fölrásból, melyet Magyarországom rendei nevében a mai napon kedveltségöd által kezemhez vettem, megértvén a hű magyar nemzet kívánságait, semmit sem késém atyai szívem tiszta sugallatából kijelenteni, hogy mindazon kívánságoknak teljesítésére, melyektől kedvelt Magyarországom boldogsága és alkotmányos felvirágzása már most feltételezve vagyon, szívesen fordítandom gondjaimat.

Es ez okból tudtul adom kedveltségednek, hogy miután kedveltséged — mint az ország rendinek egyhangu akaratával elválasztott s általam megerősített nádor és királyi helytartóm — a törvények értelmében teljes hatalommal fel van ruházva, ez országot, a hozzá kapcsolt részekkel együtt, a korona egységének és a birodalom kapcsolatának épességben tartása mellett, az országbóli távollétem alatt, a törvény és alkotmány ösvényén kormányozni, — én a hű karok és rendeknek egy, a főnálló honi törvények értelmében „független felelős miniszterium alkotása iránti kívánságát, elfogadni hajlandó vagyok;“ kedveltségedet egyuttal felhatalmazván, miszerint evégre kedveltséget által előttem megnevezott férfiakkal, nekem teljesen alkalmatos egyéneket jelöljön ki.

Egyuttal pedig oda mulkálkodjék, hogy

ezeknek hatásköre iránt czélszerű törvényjavaslatok, a karok és rendek által is helyesen kedvöltnek tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásával, mely a pragmatica sanctio által egyesült s atyai gondoskodásomra egyformán jogosított örökös tartományaim között létezik, — az említett országos fölrásban érintett egyéb törvényjavaslatokkal együtt a karok és rendek által tervoztesenek és további elhatározásom alá mielőbb torjlesztessenek.

Adja kedveltséged e soraim foglatját, mely kedvelt Magyarországom mindenkor atyailag ápolt boldogsága iránti atyáskodó indulatomból származik — mint a kedveltség által elem terjesztott kívánsatokrai legfelsőbb válaszat — az ország rendinek tudomására.“ Bécs, márczius 17. 1848 Ferdinánd. s. k.

A sikert a nádor következő örvendetes szavakkal tudatá Batthyány Lajos gróffal!

„Kedves gróf Batthyány! Ezennel tudósítom önt, hogy ő felsége, meg levén győződve, miként a fonforgó körülmények sürgetőleg megkívánják, hogy azon felelős magyar miniszterium, melynek alakításában ő felsége, mai napon kelt k. leirata által meggyezott, haladéktalanul összeszerkocztassék és activitásba lépjen, engem felhatalmazni méltóztatott, hogy önt a törvények értelmében független magyar miniszterium elnökévé kinevezvén, ön, miniszter társait belátása szerint, akként és oly számban togye legfelsőbb kir. megerősítés végett javaslatba, amint azt, a miniszterium feladatához, a miniszter-társai törvények utján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest, szükségosnek itéli. Egyébiránt legnagyobb hajlandósággal maradok, méltóságodnak legszívesb jóakarója, István m. k. nádor.

A küldöttség márczius 17-kén érkezett vissza Pozsonyba. A nép örömujjongások közt fogadta a tagokat.

Kossuth a kíváncsi néptömegnek egyik vendéglő erkélyéről, következő szavakkal hirdeté ki Magyarországot új chartáját:

„Uraim! Mint a magyar szabadság hirnökei üdvözljük Magyarhon szabadságának napját. Oly nemzet közepette, mely a szabadság iránti lelkesedés végett semmi ösztönzésre, semmi ingerlésre nem várt, — ily népek közepette, midőn az eseményekben

maga az isten szól, röviden szólok Magyar-hon szabad polgáraihoz.

Megjöttünk Bécs falai közül, hol az absolutismusnak századokon keresztül tartogatott rendszere összedőlt. Testvéri szeretettel fogadtattunk azon nép által, mely a szabadság kivívásának tetteire Pozsony falai közül kapta a biztató szót. A mi közölgésünknek hiro Ausztria számára az alkotmány megadásának percze volt.

Mi hiszszük és reméljük, hogy a szomszéd birodalom népei azon alkotmányt, mely most szóban van, tette fogják érlelni. Mi minket illet, még nem sok hetek előtt az volt kívánságunk, hogy reformjainkban, törvényeinkben, közigazgatásunkban nem Bécs, hanem Buda felé haladjunk. Most már nem Buda felé haladunk, hanem törvényhozásunkban, reformainkban s közigazgatásunkban, szóval a nemzet jövője intézésében Budán benn vagyunk.

A magyar megtartotta s megtartja a néhez napokban is hűségét a király iránt s a király nevében István főherczeg teljes hatalommal felruházott királyi helytartó fogja a felelős magyar miniszterium által Budáról kormányozni az országot.

Erre Kossuth bemutatván a népnek Batthyány Lajost, annak vállára tévé kezét s így folytatta tovább beszédét:

„És imel itt azon férfiú, kit a nemzet kívánsága következtében a király akarata és a nemzet felelős miniszteriuma első alkotója és elnökévé kinevezett. Azt gondolom urak, hogy az ő személyessége, az ő élete, az ő lelke biztosítja a nemzetet: miszerint az, minnek ennek következtében történni kell, magyar földön, magyar lélek által, magyar kezekkel, kovás órák, kovás napok alatt végre lesz hajta.

Mi más törvényeket Bécsből nem hozánk, nekünk más törvények Bécsből nem kellett; nekünk felelős miniszterium kellett, mely a nemzet önködése és a nemzet iránti felelősség kötelessége alatt a nemzet törvényhozáival együtt formulázza meg részletesebben azon törvényeket, melyekre nézve a nemzet a részbeni kívánságát kijelentette és melyekre nézve a fejedelem helybenhagyását általános-
ságban — mert másképp nem lehetett — adott válaszában szintén kijelentette.

Uraim, néhány napok ez előtt némelyekre nézve közülünk talán veszély perczei voltak. De ezen túl vagyunk; most a munka napja következik. A munka napja nehezebb, mint a veszélyé; mert a veszély az egyest éri csak, ellenben a munka gyümölcse az egész hazáé. E munka tekintetében uraim, oly közszellemre van szükség, mely általhatva a szabadság lelkesedésétől, azon meggyőződés által vezéreltessék, hogy a szabadságnak consolidációjára jogszerű rend s jogszerű nyugalom kell.

Tisztelettel emelek kalapot a magyar ifjuság előtt, melyben a pezsgő vér a férfiú kor határozottságával s komolyságával párosulva nem csekély tényező volt az eredmények kivívásában Bécs falai között; s ezen urak megfeleltek a bizodalmas várakozásnak, mert azt hiszem, a bizodalmat megérdemlették azok, kik Bécében fenn valának.

A bizodalmas várakozást veszem a magyar nemzet számára igénybe: hogy a léleknek és testi erőnek minden megfeszítésével az előnkbe kitűzött törvényeket azon polczra lehessen érlelni, hogy ezen országgyűlés, mely a nemzeti szabadságnak alapítója, minél hamarabb átadhassa hatalmát a képviselőlet alapján választandó köznemzeti képviselőknök kezébe.

És azért uraim, hogy a nagy munkát teljesíthessük, s ami a sajtó szabadság biztosítására, — a mi a nemzeti őrseregnek ország-szertei rendezésére, ami a közteher-viselésnek minden osztályok közti életbe léptetésére, a mi az urbéri tartozásoknak mielőtti megszüntetésére, ami a képviselőleti rendszer behozatalára szükséges, — hogy mindezeket minél hamarabb elérhessük, kiküldött társaim nevében is egyetemben az országnak nyugalomát, békéjét s a rendet a haza szent nevével ihletett minden becsületes hazafinak oltalma, — Pozsony városáért pedig különösen a Pozsony városi érdemes polgárság s az országgyűlési ifjuságnak kezeibe teszem le.

En reményilem uraim, hogy úgy a polgárság, mint az ifjuság, mint minden hazafi ezen magasztos missiónak mind fontosságát, mind valóságát érezni és megérteni fogja s ennek következtében megtartja az országgyűlés számára azon állapotot, mely szükséges arra, hogy az országgyűlés a reá nézve hátra levő napokon általa a nemzetet nem csak

szabaddá tette légyon; hanem szabadsága által boldogságában is megörökíté. Éljen az új miniszter.“

Kossuth szavait leirhatlan lelkesedéssel fogadta a nép. Utána Batthyány Lajos emelt szót:

„Ígéretet tenni — mondá — nem akarok; hanem azt várhatják tőlem, miszerint én életemnek napjait kirekesztőleg feladatomban teljesítésére fordítandóni, de hogy azt jószándékkal elősegíthessem és e tekintetben sikert nyerhessek, egyre van főképen ezen első perczen szükségem t. i. a nemzetnek irántami bizalmára.“

Erre ismét Kossuth vette föl a beszéd fonálát: „Engedjenek uraim, így szolt ő, még egy pár szót. Ő cs. kir. főhercegsége a nádor, teljes hatalmu királyi helytartó, holnap a nemes magyar nemzet kobelébe vissza fog térni.

Itten, istennek szabad ege alatt, az istent híva bizonyosságul, azt mondod, hogy ezen eredménynek kivívására nézve, melyet kijelenteni az imént szerencsénk volt, senki annyit

nem tett, mint öfensége, — s nemcsak senki annyit nem tett, hanem az eredményt nála nélkül kivívni, mind azon elhatározottsággal s talán mindazon sympathiával, melylyel mi Bécs lakosai által fogadtattunk, sem sikerült volna, ha csak erőszakhoz nem nyulunk.

Ő uraim, a királyi székhöz azon határozottsággal járult, miszerint kijelenté, ha öfelsége a nemzet kívánatait nem teljesíti, megszűnik lenni Magyarország nádora. Hajoljunk meg uraim e magasztos hazaszoretet előtt; hajoljunk meg előtte, mert abban le van téve a magyar szabadság alapja . . .

Magyarország történetében sok bús lap mellett sok örömlap is van; de talán nekünk adja meg az isten azon dicsőséget, hogy Magyarország átalakulását vérontás nélkül eszközölhetjük, és a mely dicsőséget megszerezni lelkünknek legforróbb vágya. — És remélem, hogy ezen törekvésben a törvényhozó testet a nemzetnek minden tagjai pártolni, gyámolítani és ápolni fogják.“

Igy ment végbe Magyarország ujjaszületésének örömnapja.

A pesti küldöttség.

A 12 pontu petitio gyorsan szétaradt mindenfelé a megyéken. A népro villanyos hatással voltak mindenütt a szabadelvű eszmék, s némely helyütt a lelkesedés kissé túl is kezdett csapni a kellő határokon.

Erre vonatkozólag gr. Batthyány legelső teendőjének tekintette minél előbb utját vágni a notaláni rendezavarásoknak s azonnal erélyes rendeletet intézett az illető hatóságokhoz, melyben ő felsége nevében felhívja hivatalosan a törvényhatóságok fejeit, hogy a közbéke és nyugalom fentartására minden tekintélyöket, hatásukat erélyesen felhasználni s az erőszakos és ingerlő eljárásokon kívül minden segédmodot igénybe venni, — a csend és népkedély bujtogatóira és a most még főnálló viszonyok notalán tapodóira nézve pedig a törvények rendeleteit szigoruan alkalmazni sicsenek; nehogy a miniszterium és országgyűlés, mint az átalakulás és törvényesség organumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kicsapongások vagy

időelőtti követelések által akadályoztassanak s a nemzet boldogsága, mielőtt alkotmányos tökélyét elérné, zavartassék.

Meghagyja továbbá, hogy mig egyfőlől törvényes köreiket és hatalmukat a statuspolgárok irányába igénybe vöendik, hazafiuilag törekedjenek másfőlől a nemzetben a bizodalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzet-szerető királyi felség s nádor főherceg, mint szintén a törvényesség organumai iránt is, gerjeszteni és öregbíteni, szóval, polgári és hivatalos erélylyel iparkodjanak oda hatni, hogy a hon magához méltólag s boldogságát elősegítőlog érezze át a nemzeti szabadság első örömeit. Végül a törvényhatóságok fejeit felelősekké teszi mindazon nem remélhető zavarok és botrányokra nézve, melyek az általában nem várt hanyagságból vagy egykodvűségből származnának.

Hogy pedig a kedélyek a fővárosban is teljesen meg legyenek nyugtatva, az országgyűlésnek első gondja volt mielőbb egy bi-

zottságot küldeni Pestre, mely a fővárost értesítse a dolgok szerencsés fejleményéről.

A küldöttség gr. Keglevich Gábor vezérlete alatt, márczius 20-án érkezett Pestre, hol a lakosság kitünő lelkesedéssel fogadta.

Az országgyűlési értesítést a dolgok alásáról, Szentiványi olvasá föl, melyben előadatván, hogy ő felső, folytonosan atyai szíven visolvén a tróna alatt álló népeknek boldogságát, megadá végre a független felelős miniszteriumot, — a tanácssterem visszhangzott a lelkesült öröm kitörő hangjaitól.

Szentiványi a küldöttség nevében egyuttal kijelenté, miszerint a szerencsés siker dicsősége leginkább a nádor főherceget illeti, ki férfiasan beváltotta azon ígérte, miszerint a magyar nemzet érdekét mindig szíven viselendi; ő levén az, aki kijelentette a küldöttség előtt, hogy azon pillanatban, melyben a magyar nemzet fölterjesztett kérései megtagadtatnának, megszűnt nádor lenni.

Ezután szónok köszönetet szavaz az ország rendei nevében Pest város lakosainak; különösen pedig azoknak, kik a mozgalmak élén állottak, a rend főtartásáért s úgy a személyes bátorság, mint a tulajdoni jog megőrzéseért, kik ez által megezárták a szabadság ellenségei által Európászerte terjesztett azon hibás véleményt, mintha a szabadság a ronnal meg nem férne.

Továbbá szónok körvonaloza röviden az országgyűlés teendőit s kijelenté, miszerint a törvényhozás tagjai legsürgősb teendőjüknek tartják mielőbb törvényt alkotni azokra nézve, melyek elkorülhetlenül szükségeseek. Ilyenok:

1. Az új kormányzasi rendszernek, a felelős miniszteriumnak törvény általi körülírása és megállapítása.

2. A Peston rövid idő alatt tartandó országgyűlésnek képviselői alapra fektetett szorkesztségi módja. Eddig ugyanis csak a magyar nemesség, s nem az egész nemzet választottai voltak a követek.

3. A közöe teherviselésnek minden közterhekre nézve az ország minden lakosaira egyenlően kiterjesztése és életbeléptetése.

4. Az urbéri viszonyoknak a magánbirtokosokra nézve közállományi kárpótlás melletti megszüntetése.

5. Az ország belbékéjének és szabadsá-

gainak főtartása végett a nemzeti őrségnek azonnali fölállítása.

6. A censura eltörlésével a sajtószabadságnak esküdttszéki institutióval biztosítása.

Ez azonban csak úgy történhetik, ha az új kormány iránt bizodalom és engedelmeség fog létezni, mi egyébiránt is törvényes köteleesség.

„Örvendünk, végzé szavait a küldöttség szónoka, hogy mi voltunk szerencsések az ország rendei részéről a haza fővárosába a magyar alkotmány magna chartájának alapját s az igazsághoz, méltányossághoz s a kor igényeihez alkalmazott második aranybulláját meghozni.

Most nincs egyéb hátra, minthogy azt mondjam: éljen a király, éljen a nádor, éljen az alkotmányos szabadság s virágzó legyen a magyar haza!“

Ezután a küldöttséghez Nyári Pál intézett rövid beszédet.

„Komoly és örvendetes ezen pillanat, mondá Nyári, mely a nemzet sorsa fölött határoz. Küldöttei a törvényhozásnak sok eseményeket értetek; de nem láttátok a legnagyobbat: a pesti márczius 15-dikét. Mi ez iratokban foglaltatik, Európa színe előtt igazolja az is, mert márczius 15-kén épen ezeket vitta ki a törvényhozában eddig képviselvo nem volt rész.

Az elavult formákra többé a törvényhozás sem támaszkodik. Le vannak rontva azon korlátok, melyek miatt eddig a nép kívánatai csak homoeopathiai adagban juthattak oda, hol azokat teljesíteni kell.“

Fölhivja szóló a küldöttséget s az által az országgyűlést, öröktse törvénynyel minél előbb a pillanatot, melyben a törvényhozás a nép akaratával egyesült. Tehát a halaszthatlan pontok foglaltassanak azonnal törvénybe, mert drága minden pillanat.

Ugyanczen nap esküdtek föl a nemzeti őrsereg ujonan fölavatott tagjai, valamint a fekete sereg is, mely Mátyás emlékeül alakult.

Délután az egész nemzeti őrsereg, ide számítva a fekete sereg két századát is, a szabadság terén állítatott föl; s fölöttük az országos küldöttség is szemlélt tartott.

Nagyszámu sokaság gyűlt ki a szemlére. A nők nemzeti kokárdát viseltek s itt-ott néhány katonatiszt is jelenkezett az utcákon nemzeti kokárdával.

A nemzet már szabadabban lélezkedett s kezdtek visszatünni Magyarország szőlő napjai az éji homályból.

Az országgyűlés eközben buzgó erélylyel folytatta működését. Az idő gyorsaságra intett. Dél előtt és délután folyton tartattak a gyűlések.

Mig az országgyűlési küldöttség Pesten járt, éppen azon idő alatt érkezett meg Pozsonyba is a pesti küldöttség, mely a 12 pontot volt átnyújtandó az országgyűlésnek. Vele volt az akadémia küldöttsége is, mely az egyetemi ifjuság által készített s az egyetemi tanárok által aláírt kérvényt hozott magával, az elhanyagolt tanítási és tanulási rendszer megváltoztatása ügyében.

A képviselőház azon megtiszteltetésben részesíté a fővárosi küldöttséget, hogy azt a maga kerületi ülésében határozta meghallgatni.

A küldöttség szónoka Hajuik Pál volt; a petitiót Széchenyi István vette át s a ház megbízásából Kossuth válaszolt a küldöttségnek.

Mindenekelőtt elismerést szavazott a fővárosnak azon rendfőtartásáért, mely nélkül a munka szerencsés végbevitelére bizonytalan lett volna, s hogy a mit más nemzetek polgárvér özőnével szerezhettek csak meg, nálunk a békés átalakulás minden vérontás nélkül ment végbe.

Nehogy azonban valónak látszassék azon vélemény, mintha az országgyűlés a pesti mozgalmaktól vette volna a lökést az ügyek sikeres elintézésére, s nehogy jövőre a főváros ismét az országgyűlést illető ügyekbe vágjon: nem késett Kossuth kijelenteni, hogy ő, ámbar Buda-Pest város lakosságát kimondhatlan nyomatékosnak s Buda-Pestet az ország szívének tartja; de urának tartani soha nem fogja. A nemzetnek szabadsága van s minden tagja szabad akar lenni, és a szót „nemzet“ valamint semmi kaszta, úgy semmi város magának nem követelheti. Csak a nemzet az, akit illet a nemzet sorsának eldöntése s ez a nemzet jogainak, hivatásának s rendeltetésének érzetében oly erős, miszerint mindenkit, kinél ellenkező gondolat jutna eszébe, letiporni képes.

A petitióra vonatkozólag pedig kijelenté Kossuth, hogy annak legtöbb pontja részint valósággal el van már határozva, részint po-

dig a részletes munkák tekintetében intézkedések tétettek s legtöbb a pontok közül azon teendők közt foglaltatik, mit a rendek ez országgyűlésen elvégezni határoztak.

„Csak kettő van, mond Kossuth, mit megjegyezni kívánok. Egyik az, hogy Pest városa közönsége kimondhatlan ohajtással várja, hogy az országgyűlés innen a határszélről az ország szívébe tételessék által. Ez a nemzetnek közohajtása volt és évek óta keblünk legforróbb vágyai közt ápoltnak.

De azt gondolom, miután a két tábla egyenlőleg elhatározta, hogy a jelen fontos percek között, midőn a nemzet sorsa fölött hosszasabban intézkedni, részletesebb munkába bocsátkozni senki más missioval nem bírhat, csak azok, kiket nem egyes osztályok, hanem az egész nemzet fog képviselőül küldeni, ezt az országgyűlés kimondván, kimondotta azt is, hogy ezen országgyűlés létele csak néhány napig tarthat, a meddig t. i. azt megteszi, mi a szabadságnak s vele párosult rendnek tekintetében a jövő országgyűlésnek Pesten leendő összeüléseig okvetlen megkívántatik arra, hogy a magyar miniszterium törvény általi hatáskörrel legyen felruházva s a képviselői országgyűlés Pestre összejöhessen.

Reményilem tehát Pest városa közönsége által fogja látni, hogy hasznosabb az országgyűlésnek a kevés időt arra fordítani, hogy bevégezze munkáját itten; mert míg elmenénk Pestre, addig az országgyűlést itt befejezhetjük. Ez által azon örömet készítjük Pest városának, hogy keblében fogja látni a nemzet képviselőit. Minthogy ez ohajtást sok oldalról halljuk, nem volt szükségtelen ezt kinyilatkoztatni.

Mi a petitiónak egyéb tartalmát illeti, én azt is szükségesnek tartom kijelenteni, hogy amiket előre bocsátani szerencsém volt, miszerint missiónk kevés órákra van szorítva, nem gondolom, hogy valakémi részletesebb munkáknak kidolgozására reá érhetnénk. Az pedig feltehető, hogy az országgyűlés minél hamarabb össze fog hivatni Pesten.

Ami pedig a petitiónak részeit illeti, lelkemből vannak irva a pontok, és régi ohajtásaimat tolmácsolják, de azoknak tárgyclására most rá nem érünk s azért most csak azon teendőnk lenne, hogy a miniszterium

utasíttassék a közelőbbi országgyűlésre beadandó törvényjavaslat elkészítésére. Ezen szempontból fogom fel a petitiót anélkül, hogy a petitionális választmánynak véleményét elzárni akarnám. — Ezt csupán meg-

nyugtatósal és kölcsönös bizodalom végett nem tartottam fölöslegesnek megemlíteni.

Kossuth ezen véleményét az országgyűlés is magáévé tette s azt végzéskép ki is jelentette.

Első magyar miniszterium.

Március 23-kán nevezetes ülése volt az alsóháznak. Már folytak az üléseken a tárgyalások, midőn megjelent Batthyány Lajos, felolvasandó a miniszterek névsorát.

Miniszterekké lettek:

Gróf Batthyány Lajos, elnök, tárcza nélkül. Szilárd akaratu, komoly jellemű férfiú; jellemében a lángoló hazafiszorettel mérsékeltség, törhetlen erély s bizonyos hősies szilárdság párosult; politikájában még szenvedélyeit is higgadt számítással s nem csüggedő kitartással tudá párosítani.

Született Pozsonyban 1809. Mint minden aristocrata akkor tájban, ő is németes nevelést nyert, anélkül azonban, hogy a honszorelmet elfojtották volna benne. Magyar vala mindenkor, ámbár a magyar nyelvet törödezve beszélt. Volt azonban szavaiban súly és méltóság, mi önkénytelen tiszteletre bírta az embert.

Ő valóságos magyar oligarcha volt; ősei nádorok, rokonai herczegek valának. Ősz, kopasz ember volt, hosszú, tisztos szakállal, gyönyörű, rokonszenves görög arczezal.

A pozsonyi országgyűlésen a mágnsi táblánál az ellenzék előharczosai közé tartozott. Kossuthnal szívélyes barátságban élt.

A nemzet szívesen látta őt a diszpolczon, melyet a fejedelem számára kijelölt, mint olyant, ki elnöki helyét tökéletesen s a magyar nemzet lovagiasságához s a körülmények roppant fontosságához méltóan töltendi be.

Szemere Bortalan, belügyminiszter. Alacsony, kisedő ember, szép vonásokkal s szüntelen mosolygó arczezal. Az országgyűlésen rendesen, mint Borsod követő szerepelt. szép ész, világos fő. Beszédei egyszerűek, de mindenkor szívhez szólók voltak. A megtámadások ellen a leghidegebb ész sarcasmusait különös éllel tudta felhasználni.

Mint megyei tisztviselő, szervező tehetségének több ízben fényes sikerét adta s kijelöltetése különösen Kossuth kívánatára történt.

Hg. Eszterházy Pál, külügyminiszter. Őszbecsavarult, tiszteletre méltó agg. Élete legnagyobb részét Európa legalkotmányosabb nemzetének kobeében élte le, mint ausztriai követ az angol udvarnál, s ámbár abszolút hatalomnak volt képviselője, tottoi azt mutatták, hogy nem hiában élt az alkotmányosság hazájában. A függetlenség kivívásában, miként főnebb láttuk, nem csakély tevékenységet fejtett ki.

Kossuth Lajos, pénzügyminiszter. Szegény, nemes szülők gyermeke. Egyszerű ügyvéd volt. Lángész és kitartás párosulva voltak benne. Remek szónoklatai, virágos emelkedett nyelvezeten, velők s vesékgü hattak. Beszédén kelet művészete ömlött szét. Mint a szabadolvü oszmék előharczosa egyik nap arra ébredt, hogy ő lett Magyarország legnépszerűbb embere. A népszerűség csodafényneel környezte őt. Az ő nevéhez kötötte mindenki az ország függetlenségi jogainak megvalósultát. Kossuth clove vonakodott miniszteri tárczát vállalni, miután ő, mint kijelenté, esküt tett le küldöinek, hogy kormányhivatalt nem fog viselni. Batthyányi azonban, érezvén, hogy Kossuth nélkül a miniszterium nagyon is sokat vesztené népszerűségéből, mindent elkövetett, hogy az ügynek őt is megnyerhesse. Kossuth fololdoztatván esküjétől, csakugyan el is vállalta a pénzügyi tárczát.

Gr. Széchenyi István, közlekedési miniszter. A hazában egy omborról sem hoztak annyiféle itéletet, mint épen Széchenyiről; de nem is foglalkoztatta a magyart sonki annyit magával, mint ő, s nem foglalkozott a magyarral annyit sonki, mint ő. A láng-

(A magyar szabadságharcz. 28-ik lapszámhoz.)

észtől és nagy hazafitól kezdve a középszerű tehetségen keresztül le egészen a komédiásig, mindenféle címekkel tiszteltetett meg. Annyi azonban bizonyos, hogy ki úgy szeretne volna a magyar hazát, mint ő s annyit áldozott volna érte, mint ő, nem volt.

Tollával fölírta a nemzetet s irányt adott a korszerű oszménynak; tetteivel pedig példát adott a nemos versenyre. Mint szónok hatalmas tényező volt először a felső házban, később pedig, mint Mosony megye követe, az alsó házban. Kezdetben a reformerek pártján állott, később a középútat választá.

B. Eötvös József, nevelés és cultusminiszter. Szeplőtlen jelleme, nemes szíve, magasztos lelke s föllengő szelleme sok szép roményekre jogosítá a nemzetet. Mint író, Karthausi, Falu jegyzője, s Magyarország 1514-ben című munkáival már akkor nagy tekintélyt szerző nevének. Borsodmegyét képviselte.

Sokan gr. Teleki László kezében ohajtották volna inkább a nevelésügyi tárczát, ki Eötvösnél sokkal nagyobb népszerűséggel bírt, azonban Batthyány ennek adott a protestans Teleki fölött elsőséget, mintegy méltánylásul az egyházi rend azon nagylelkű hazafias tetteért, melynél fogva a papi tiszdról önként lemondott.

Mészáros Lázár, hadügyminiszter. Szárdhuszárezredes, azután pedig cs. k. altábornok volt. Olaszhonban Radetzkynek kedvencebb katonái közé tartozék, s több csatákban nevezetes szerepet játszék. Nem születés, nem családi összeköttetés, nem pártfogás, egyedül saját érdemei emelték őt azon helyre, melyet mindenkor szeplőtlen hazafisággal töltött be. Benne volt legtöbb bizalom, mindazok között, kik szóba hozattak; s a nemzet nem is csatlakozott bizalmában.

Klauzál Gábor, földművelés, műipar és kereskedelmi miniszter. Szava méz, lelke tűz, kobele arany. Határozott, foddhetetlen jellem; rendesen Csongrádmegyét képviselte. Ritkán szónokolt, s akkor is röviden, világosan. Nagyhatású szónoklatai, melyeken rendszeren búskomolyság ömlött szét, kivált midőn a nemzet sérelmeit panaszkolta, nagy népszerűséget szereztek nevének.

Különbön egyike volt a legbecsületesebb embereknek. A gazdászat torén igen szép ismeretekkel rendelkezett, s mint ilyen tökélyesen beillt a körébe.

Deák Ferencz, igazságügyminiszter. Utószó a miniszterek sorában, de első a nemzet köztisztelőjében. Érett, megfontoló ész. Szónoklatai, melyeken higgadság ömlt szét, világos, elragadó, mint hajdan Ciceróé. Jelleme szilárd, következetes. Ő volt irányadója s gyakran mérséklője az országgyűlésnek; s ha nem volt jelen az országgyűlésen, igen is érezhető volt. Mint zalamegyei születésű, Zalát képviselte az országgyűléseken.

Ime! ilyen férfiakból állott az első független felelős miniszterium. Többnyire az 1848. előtti országgyűlések legnevezetesebb férfiai, hírneves szónokok, s a tettek emberei.

Elvi szempontból mindnyájan ellenzéki férfiak, kik a kormányval folytatott küzdelemben egy vagy más tekintetben nevezetes szerepet játszottak.

A miniszteri névsor kihirdetése határtalan lelkesedéssel fogadtatott. Az alsó ház tagjai örömmérgelmeiktől áthatva, nem voltak képesek tovább folytatni az ülést s szétszörlottak.

Az egész ország bizalma, szeretete, pártatlan volt az új miniszterium iránt.

Királyi leirat.

Meg levén állapítva a miniszteri névsor, megerősítés végett legott ő felsége elé terjesztett. A nemzet bizalommal nézett a királyi szentesítés elé.

A megerősítés azonban késett. Egyszer csak híre futamodott, hogy ő felsége sem a

miniszteriumról szóló törvényt, sem pedig a miniszteriumot nem akarja megerősíteni.

A hír való volt. Az udvari környezet s a bécsi miniszterium, daczára az adott királyi szó szentségének, minden erejét megfeszítette, csak hogy a magyaroknak adott enged-

ményeket szűkebb térre szoríthassa, s csakugyan jött is híre, hogy az udvar a pénz- és hadügyre nézve nem fogja megadni a külön független miniszteriumot.

Hogy pedig a dolognak némi törvényes formát is adjanak, az udvar s a bécsi miniszterium, mely a megbukottnál cseppet sem mutatott nagyobb méltányosságot a magyarok iránt, a *pragmatica sanction*nak hamis elcsavarásával akarta igazolni jogtalan tettének jogosságát. Holott meg vannak világos törvényeink, melyek határozottan kimondják, hogy „az ország szabad s egész kormányformájára nézve független, azaz, semmi más országnak vagy népnek nincs alája vetve, hanem saját önálló alkotmányával bír s azért saját törvényei, nem pedig a többi tartományok módja szerint kormányzandó.”

Ha pedig az egész kormányformára nézve joga van a nemzetnek a függetlenséghez, kétségtelen hogy joga van a pénz- és hadügy független igazgatására is, miután mindkettő a kormányzatnak főbb alkatrészei közé tartozik.

És az udvari környezet körülveve fondorlataival a jóindulatu fejedelmet, ezen elvitázhatlan jogától akarta most megfosztani a nemzetet.

A szárnyaló hírek mindinkább megerősültek. A nádor fölötté sokáig időzött már Bécsben, mi eléggé mutatta, hogy a hírek nagyon is alaposak. Már azt is rebesgették szélteben, hogy a nádor leköszönt.

A kedélyekre lázos izgatottsággal hatottak mindenfelé a hírek. A karok és rendek még nem értesülvén határozott királyi leirat útján az ügyek állásáról, lehangolt némasággal várták a hivatalos értesítést, magukba fojtván az ingerültséget.

Azonban a nép sokkal is jobban fel volt izgatva, semhogy szóltanul tűrhetne volna az újabb jogtalanságot, mely által legszebb reményeiben látta magát megcsalatra.

Az ingerültség nőttön nőtt. A főváros vész-tűzjelő színt kezdett öltetni; az ingerültség s izgatottság legfőbb fokát érte el.

Márczius 27-kén az utcákon szerteszét falragaszok voltak láthatók a középponti csendbizottmány aláírásával.

A bizottmány nyilatkozata, mely, mint fel lehetett tenni, Klauzál és Szemere miniszterjelöltek és teljhatalmu országos bizto-

sok tudtával bocsáttatott közre, kik ugyanekkor a fővárosban tartózkodtak, így hangzott:

„Európa nagyobb része küzdött s kivívta az utóbbi időben a szabadság és jogegyenlőség elveit. Magyarország is föllelkesült e szent ügyben a pesti 12 pont által s részint az országgyűlés által is. Az urbéri viszonyok megszüntetve, a közös tcherviselés meghatározva, a népképviselő és nemzetőrség elve kimondva, a sajtó bilincsei összetörve.

Szabad a föld, szabad az ember ki e földet lakja, szabad a szellem; nincs többé nemes és nem nemes, polgár és nem polgár, mindnyájan egyenlő fiai vagyunk Magyarországnak, osztozók annak minden jogaiban és minden terheiben. A szabadság és jogegyenlőség a vész pillanataiban egygyé olvadt nemzet közvéleménye s az országgyűlés által egyértelműleg kimondva s elfogadva van. Ezeknek biztosításául nem volt egyéb hátra, minthogy a nemzet összes ügyei önálló magyar kormány, magyar felelős miniszterium által kezeltesse.

Ez meg is ígértetett. Ő felsége a magyar király gróf Batthyány Lajost felhatalmazta önálló magyar kormány alakítására.

Jogunk, sőt kötelességünk azt hinni és honfiaink előtt annak hitelt szerezni, hogy a mit ő felsége V. Ferdinand saját neve aláírásával megerősített, az szent, visszavonhatatlan.

Jogunk van követelni, hogy a nemzet minden ügyei e nemzet többsége kifolyásának, a magyar felelős kormánynak kezében legyenek.

Ez volna szabadságunk és függetlenségünk koronája és biztosítóka s ez, tisztelt hazafiak, most veszélyezve van.

A régi országnyomorgató rendszer barátai arra kívánják birni felséges királyunkat, hogy a had- és pénzügyet, — tehát a nemzet idegét és vérét, — a nemzeti magyar kormány kezéből kivegye s így királyi szent szavát álmagyarázatok által meghiusítsa.

Mi ezen cél ellen, mely kijátszása volna a nemzet igazságos követelésének s nyílt megcsalása a nemzetnek, határozottan tiltakozunk.

A *pragmatica sanctio*, melyben a nemzetnek s az országló háznak jogai kölcsönösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés; eddig

csak egyik része volt életben, mely az országoló ház javát érdekli; jelenleg szükség, hogy kormányunk függetlenségének biztosításával másik része is teljessébe lépjen, a nemzet jogai is biztosíttassanak.

A nemzet vérét áldozta a *pragmatica sanctio* egyik részéért, ugyanazt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.

Azon tanácsosok, kik a jó fejedelemnek a nemzet kívánságaival ellenkezést tanácsolnak, nyíltan kijelentjük, nemcsak a nemzetnek, hanem a dynastiának is ellenségei, mert a dynastia érdekével játszanak.

Igy érzünk, így nyilatkozunk mi is hasonló érzelmekre számolunk az egész országban. Éljen a király, éljen a szabadság, éljen a magyar független felelős kormány!

A falragaszok gyújtó hatással voltak a népre. Az utcákon sűrű csoportozatokban hullámozott a tömeg.

Ugyanekkor érkezett a hír, hogy Krakóban forradalom ütött ki. Ezen esemény a kedélyeket még inkább felhevítette. A csendbizottmánnak mindazáltal sikerült a rend korlátai között féken tartani a népet; s a béke nem zavartatott meg.

Egy esemény azonban majdnem nyílt lázadásra adott okot. Tudomásra jutott ugyanis, hogy a budai löportoronyból, alattomban mintegy 30 mázsa löport szállítottak egy dunai hajóra tovaszállítás végett. A löpor az alvidéken már ekkor célba vett rácz és szerb lázadás számára volt készítve.

E felfedezés sokféle gyanut keltett s különféle rémhírek szárnyaltak. Az ifjúság azonban a hajót rögtön lefoglalta s a löpor diadalmenettel a városi löportárba tétetett le. Az elfoglalás azonban minden ellenállás nélkül történt.

Ezen események folytán a katonai örök mellé rögtön mindenüvé nemzetörök állítottak. A fegyvertárak megnyitottak s rendelet folytán erélyesen folyt a fővárosban s az egész országban a nemzetörök hadgyakorlati betanítása.

A nádor márczius 29-kén érkezett meg Pozsonyba, magával hozván a királyi választ.

Délután elegyes országos ülés tartatott. A terem minden zuga tömve volt egész a zsufolásig hallgatósággal; s feszült kebellet várták a nádor megérkezését.

Végre belépett a nádor. A tömeg szünni nem akaró éljenek, kardesörgötek, tombolások, fővegemelintések s a lelkesedésnek minden lehető jeleivel üdvözlé őt.

A leiratot a nádori ítélőmester olvasá föl. A hallgatóság komoly levortséggel s elszánt-sággal hallgatta a beszédet.

A szállongó hírek megvalósultak. A király csakugyan visszavonta szavát s megtagadta a független teljes miniszteriumot.

Közben zúgás és vad kacaj vegyült az olvasó szavai közé. Az arcokon rémos harag tükröződött vissza. Künn az országház előtt pörgött a dob s a nagyobb részt fegyverzett nép, maguk se tudva mire, de készen álltak. Az olkeseredés leirhatlan volt.

A királyi leirat szerint a had- és pénzügyminiszterium határozottan meg lön tagadva, vagy legalább a bécsi kormánytól függő s másodrendű alárendelt szerepre lett volna kárhoztatva; a mit ha a nemzet elfogad, önmaga mond le törvényes függetlenségéről s önálló kormányzatáról, melyért az ösök évszázadokon keresztül küzdöttek. A magyar nemzet o téren, hacsak önmaga nem akará megásni állami függetlenségének sirját, egy hajszálnyt sem engedhetett.

Midőn a leirat felolvasatott, a zúgó zsvaj közöl gr. Batthyány Lajos hangja emelkedett ki, mire a zaj lecsöndesült s beszédét szomorú levertség kíséré az arcokon.

„A most felolvasott királyi leirat — mondá Batthyány — az én meggyőződésom szerint sem a nemzet törvényes igényeinek, sem a méltányos várákozásnak meg nem felel (hangok: igaz, igaz!). Minden motivatio nélkül tehát arra kérem kötelcségemnél fogva ő főherezégységét: méltóztatassék hatalmas közbenjárása által ezen királyi resolutionnak oly módóni megváltoztatását és átalakítását kieszközölni, melynek következtében ő felségének adott szava beváltassék, miszerint Magyarországnak egy független felelős magyar miniszteriumot adnikiván; mert ha ez nem történik, akkor én mind magam, mind minisztertársaim nevében kinyilatkoztatom: miszerint mi felelős miniszteriumot elvállalni képesek nem vagyunk, és arra följosósítva magunkat nem érezzük.“

A miniszterelnök szavait közben helyeslő éljenek kísérték, melyek a nemzeti fájdalomnak voltak kitörései. Utána borús han-

gulatok közt a nádor emelt szót. Beszéde így hangzott:

„A mostani komoly és nagyszerű pillanatban, midőn bizonyosan Magyarországnak jövője döntetik el, méltóságátok hazafiuságához azon forró ohajtásomat intézem, hogy most már azon hivatalról, melyre általam, de nem csak általam, hanem az egész ország, és az egész nemzetnek bizodalma által föl vannak hívva, ne mondjanak le. Én itten ünnepélyesen szavamat adom, hogy ő felségének ezen észrevételeket, melyeket a felelős miniszterek velem közölni szivesek lesznek, a mint mondtam, szavamat adom, hogy én azokat ő felségének nemcsak fölterjeszteni, de ő felségénél keresztül vinni is fogom. Még azt akarom mondani: hogy ettől, ha kell, állásunkat is függővé tesszük.“

A nádor ezen beszéde liangos és szünni nem akaró tetszés-zajjal fogadtatott, mire Batthyány, vonatkozva a nádori ígéretre, kijelenté, hogy a miniszterium állását ő is ahhoz köti, valjon a főherczeg szerencsésen fog-e eljárni közbenjárói tisztében, vagy nem?

Az elölgyes ülés ezzel befejeztetvén, a rendek az alsóház termébe vonultak, magukkal vivén az elkeseredés kitöréseit. Az országos ülésben ismét felolvastatván a leirat, az országos ülést kerületi ülés követte. Kérdezett itt, valjon felolvastassék-e ismét a királyi leirat: a kérdésre Kossuth válaszolt egy merész beszéddel.

„Azt gondolom uraim — így szólt Kossuth — eleget hallottuk kétszer a leiratokat. E két felolvasás elegendő volt arra, hogy minden becsületes magyar magának véleményét képezzen a dologról.“

Én röviden azon higgadsággal, mely higgadságban fekszik az elhatározás, részéről kijelentem, hogy bármi történjék, de az intrigák, melyek Bécsben játszatnak, nem fognak célzt érni a nemzetenél . . .

Az országgyűlés hallotta a miniszterek nyilatkozatát, hallotta, hogy a nádor a dologhoz saját állását kötötte. Részletekbe nem ereszkeдем, de kimondom azon meggyőződésemet, hogy ez gúny s könnyelmű játék-üzés a trónnal, a hazával.

S kérdem, kik üzik ezen játékot?

Az egészet áttallengő szellem nem más, minthogy a gyűlöletes burocracia ezentul is maradjon meg Bécsben s a magyar füg-

getlen miniszterium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helytartótanács. És ezen emberek nem gondolnak az ausztriai ház jövőjével; nem gondolnak a polgárvérrrel, mely ily eljárás után patakban folyhat.

Én uraim, lelkem mélyében megbotráncokozom e dolgok fölött, mert azon perczen, mikor a fejedelem kimondta, hogy magyar felelős miniszteriumot akar, azzal kimondott mindent. Az ekkép adott királyi szót megcsonkítani, megnyírβάλni nem lehet, ha csak a monarchia minden fényét és pietását elvenni, ha csak azon érzést nem akarjuk a nép szívébe plántálni, hogy a királynak nem kell hiinni.

A királyi szónak szentnek kell lenni utósó vonalig, a szónak minden betűjében. Mikor a fejedelem kimondotta: „akarom, hogy legyen felelős magyar miniszterium, és azt alakítsa gr. Batthyány Lajos,“ akkor a fejedelemnek más tanácsadója a magyarországi dolgokra nézve nem lehet, mint gróf Batthyány Lajos.

És én részéről, ha tapasztalom, hogy még akkor is Lajos főherczeg, kinék semmi törvényes joga a nemzet dolgaiban nincs, ki nem ül a trónon, sem nem nádora az országnak, hogy ennek ügyeibe szólhasson, sem nem koronaörökös, hogy érdekeire befolyhasson; ha még ezentul tapasztalom azt is, hogy gróf Hardegok, Fiquelmontok, Windischgrätzek és mások tanácsától, belecgyezésétől függ, hogy a fejedelem szava beváltva legyen a nemzet irányában, lehetetlen, hogy ez az embert keble mélyében el ne keserítse.

Legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva, hogy még most is ott állanak a dolgok, mikép a megbukott kanczellár, — és azon ember, kit nem akarok nevezni (Wirkner, udvari tanácsos), ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt és b. Jósika erdélyi kanczellár, kinék a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, — ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar miniszter helyett.

Ezt látva kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalmat helyezek ugyan a főherczeg nádor férfiass elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni ígérte s reménylem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; de ha

ez nem történik, akkor vessenek számot magukkal, kik e dolognak okozói voltak s én Apponyit, Jósikát, Wirknert hazaárulással vádolva, proscibáltatni kívánom.“

Szólt még Madarász László is; kimélet nélkül kikelt az udvar ellen s határozottan sürgeté, hogy vonassék kérdőre Zsedényi, kinek neve alatt a királyi leirat kelt, vajlon kik voltak a király rossz tanácsadói, s azonnal szigoruan bűnhösztesse nek.

A rendek elkeserült szívvel hagyták oda a gyűléstermet. Este ismét gyűlés volt, melyben felolvastatott a királyi leiratra adandó válasz.

A rendek végzésként kimondták, hogy az adott királyi szó minden elcsavarását s megnyirbálását, a királyi szó s a nemzet iránt vakmerőn űzött játéknak tekintik, vakmerőn a kifejezés teljes értelme szerint, mert a királyi szó szentsége kétségbe nem hozathatik anélkül, hogy a hit maga is a király iránt csorbát ne szenvedjen.

Mindazonáltal bizván a nádornak azon szilárd, elhatározott kijelentésében, miszerint ő felségénél eszközölni ígérte, hogy a felelős miniszterium iránti törvény akként hagyasék helyben, mint azt megalkotni a nemzet megnyugtatóására szükséges és ki a kérdésnek ekkénti megoldásához saját állását is kötötte: elvárják, hogy a királyon azok, kiknek az ország sorsa fölött intézkedni semmi joguk nincs, győzelmet nem vesznek; s az ügy lehető legrövidebb idő alatt a nemzet kívánata szerint fog elintéztetni.

A gyűlés utáni este nagy néptömeg gyűlt össze a rodout-terembe, hol népgyűlés lőn hirdetve s több lelkes szónoklat tétetett. A leirat példányai pedig — minthogy az eredeti szöveg nem volt megszerezhető — jelképesen Zsedényi arczképével együtt a sétatéren ünnepélyesen megégettettek; mivel a leirat nem tartatott a felséges király akaratának, hanem a rosszlelkű tanácsadók ármánykodásának.

Mozgalom a fővárosban.

A Pozsonyból jövő aggasztó hírek általános ingerültséget keltettek mindenfelől. A fővárosba márczius 30-án éjjeli 10 órakor hozta meg a gőzhajó az országgyűléshez intézett kir. leirat példányait.

A vérlázító leirat villámsebességgel terjesztetett szét a nép között, mely lázas ingerültséggel várta a partokon a gőzös megérkezését.

A nép sűrű csoportokba csődült össze az utcákon s tömegesen tódult a szabadság tereére. A forrongás nőttön nőtt. „Fegyverre; le a német kormánynyal; fegyverre!“ hangzott rémesen minden oldalról. A nép betolult a kávéházakba, nyilvános helyekre s lázangó kedélyvel rivalgá: „ki vagyunk játszva, igéretekekkel ámtottak, mint bábbal játszanak e nemzettel, gyalázat!“

A lakosok elhagyták lakhelyöket s számuk mind jobban növekedve, mint a hegyekről leomló lavina, ezrekre nőten rohant a néptömeg a szabadságtérre, ujra meg ujra viszhangozván a jelszót „fegyverre,“ „többé csak önmagunkban bízhatunk.“

A csendbizottmány eközben rögtön összeült; padok s asztalok sűrű népcsoporttal teltek meg, s az elnöki csengetyű soká nem tudá lecsillapítani az ingerültség zabolázhatlan kifakadásait.

Végre a viharzó elem visszaszorult a keblekbe s a teremben és kivüle összegyűlekezett ezrek tompa moraján keresztül — Egrossy hangoztatá szavait.

A szabadságtéren azonban ujra, mint orkán zudult föl a „fegyverre“ kiáltás, a teremben levők százszoros echoval viszhangozá s a szónok szavai elfultak az iszonyu zajban.

A harangokat némelyek már félre verni szándékoztak. Fáklyák törék meg az éj sötétét, rémesen lelkesült arcokra vetvén vérvilágukat.

Végre Klauzál, Szemere s Nyári is megjelentek a nép között. A nép lelkesült éljenekkel üdvözölte őket. Ezek felolvastván az országgyűlésnek a királyi leiratra adott válaszát, valamint István nádor s Batthyány miniszterelnöke erélyes nyilatkozatát, kik

állásukat a nemzet méltányos és jogszerű kívánatainak teljesültéhez kötötték, lelkes szónoklatokban intették a népet, miszerint felhagyva minden tettlegességgel, várják be nyugodtan a nádor közbenjárásának eredményét.

Ezek után Nyári emelt szót: „veszély borult — mondá — fejünk fölé, a szabadság, melyért márczius 15-ike óta küzdünk, veszélyeztetve van, ébron kell lennünk, készülünk kell, de azon meggondolással, hogy itt nem egyes város, hanem az egész nemzet forog kérdésben, nem szabad elhamarkodással a szót magunknak s elestünkkel tán az egész nemzetnek megásnunk, be kell várni az alkalmas pillanatot, midőn elkészülve léphetünk a harci sorokba, jogaink s a nemzet szabadságának kivására; az éj sötétében ne rohanjunk bizonyos veszélynek; holnap állittassék fogyverbe a nemzeti őrsereg s nem csak ők, hanem mindenki polgári kötelességének tartsa sorainkba állani. 24 órát várunk, míg Pozsonyból eldöntő határozatról nem tudósítatunk, ez éjjel még legyünk csendben de ébron.“

Ezek szerint végzéssé tette a népgyűlés, hogy a nemzetőrségbe minden polgár belépni köteles legyen; valamint az is, miszerint ha a nádor és miniszterium lemond, ideiglenes kormány neveztessek ki Pesten, melynek a ki nem engedelmeskedik, bármilyen multja legyen, a haza ellenségének tekintessék.

A néptömeg a határozatok után békén eloszlott. A választmány még együtt maradt s ébron tölté az éjszakát. A város nem sokára csendben nyugodott. A tenger ünnepélyes csendje volt ez, mely fölött fekete felhők tornyosulnak s ki tudja, a jövő perczben talán villámok hasítják keresztül nyugvó hajjait!

Mig ezek a fővárosban történtek, a nádor becsületösen beváltva adott szavát, Bécsben mindent elkövetett a nemzet ügyében.

Márczius 31-én délután már egy új királyi leirattal tért vissza Pozsonyba. Már maga a visszaérkezés, kapcsolatban azon körülménnyel, hogy a sikerhez állását kötötte, kedvező jelnek tekintett.

Az országgyűlési terem már sokkal az ülés előtt tömve volt. A karzatokat a legszébb hölgy koszoru lepte el. Künn az országhoz előtt tomérek népség zsibongott.

Midőn a nádor belépett, hangos éljenriadások üdvözölték; s a hölgyek karzatáról Pázmándy Dénesné koszorút bocsátott le, mely a nádor asztalára tétetett. A férfiak tollas füvegeikkel, a nők lobogó fehér kendőkkel köszöntötték ő fenségét.

Végre lecsendesült a lelkesült zaj s ő fensége elfoglalván elnöki székét, felolvastotta a királyi leirat. Midőn a felolvasó ítélőmester e szavakat: „Bécs márczius 31-én. 1848. Ferdinand“ kimondotta, az éljenzés nagy zajjal ismét megújult s olvasás közben is többször ismételtetett.

Az új leirat, mely a felküldött törvényjavaslat lényegét, teljesen megerősítette, nagy meglepéddel s hosszú örömmel fogadtatott.

A felolvasás után a nádor emelt szót. „Legyen szabad, ugymond, nekem is egy pár szót adni ehhez. Ő felsége ebben úgy nyilatkozott, mint jó atya gyermekeihez, mint jó király hű magyarjaihoz, — miután a magyar nemzet századok óta hányatott. Bizom tehát, hogy ezen lelkes hálánkat, nem csak szóval, de tettel is kifejezzük.“

Dörgő éljenzés követte a nádor ezen szavait s ezzel a fontos ülés bezáratott.

Az alsóház ülésén a királyi új leirat szintén felolvasatott; s megkezdődtek fölötté a szónoki viták. Az öröm a meglepéddel itt is közönséges vala. Többen szóltak oly értelemben, hogy ámbár a leirat még most sem felel meg egy hajszálra minden kívánnak: a főpontokra nézve mégis meg van adva a nemzet ohajtása.

Szólt Deák is. „A királyi válasz dicséretére — ugymond a többek között — semmit nem szólok; van annak becsé magában, mert a nemzet régi vágyait érte el általa. A nemzetnek meg van adva, amit papirosra meg lehet adni; de hogy a papirosra ne maradjon, a nemzet karakterétől, elhatározásától, elszántságától függ; a független felelős kormány még csak forma; annak a nemzet ereje fog adni életet.“

Végül Kossuth emelt szót: A hallgatóság feszült érdekléssel leste kedvencének szavait. A leiratban ő is megnyugvást talál.

„Isten megadta mindazt — mondá szónok — e hazának, mi annak boldogságára megkívántatik; eddig csak az eszközök alkalmazásáról rendelkezés tagadtatott meg

tőlünk. Most a körülmények és a nemzet férfiasága kivívta ezt is. Meg van adva vélekedésem szerint, — mennyi papiroson lehetséges, — a nemzetnek önállása, alkotmányossága, szabadsága és a hadi dolgokba való befolyása. A többi a nemzet orejétől függ. Én úgy vélekedem, hogy a törvények szentesítettven, a nemzet urává van téve önsorsának.

Midőn ezt kimondom, ne vegyék uraim, a körülmények nagysága közt kérdésnek, ha egy pár szót önmagamról fogok szólni.

Uraim egyszerű polgár vagyok, nekem semmi hatalmam, semmi hatásom a világon nem volt más, mint a mely van az igazságnak, melyet Isten lelkemben adott. És mégis olyanok a gondviselés utai, hogy én egyszerű polgár, a haza legutolsóbbikainak egyike, a körülmények nagyszerűsége közt, néhány órákon által azon körülményben voltam, hogy e kéz döntőleg határozott az ausztriai trón sorsa fölött, és most is, ha mondom o leiratra „nem kell“, — polgár vér folya e szavam után.

Én uraim, lelkeismeretébe tekintettem és úgy éreztem, ha oly alávaló lehetnék s azok mellett, melyek most ki vannak víva, akár hatalom fitogtatás, akár befolyás kérdésnél fogva, a polgári háboru szövétének vetem a boldogság után epedő nemzet középebe, oly felelősséget vállaltam volna magamra, melyet a pokol minden kinja sem büntetne méltóbban; mert nem képzelhetni átkosabb, undokabb bünt, mint játszani a polgárok vérével s egy nemzet nyugalomával.

Midőn ekként gondolkodom, midőn e nemzetet saját sorsa urának látom, midőn látom, hogy egyik másik kedvencz eszménk nincs is még e percbe biztosítva; de van lehetőség azokat utóbb kivívni: vissza kell borzadnom a polgárvértől s forrón óhajtom, hogy a kik itt vannak, s kik itt nincsenek, egyenlően érezzék e szent kötelességet, hogy ily körülmények közt polgárvért ontani a legnagyobb bűn volna, mit nemzet elkövethet.

Vannak mindenféle egységek, kik még egy pár hét előtt az abszolútismus hivei voltak, most pedig rajtam tulmennek s én, ki a szabadság elveiért egy életen át küzdtem, szenvedtem, mérsékeltebb vagyok nálóknál. De épen azért hiszem, hogy szavamnak lesz némi hatása, midőn azt kérem, azt remélem,

hogy ha a nemzetben van elég erő valóságga érlelni azt, a mit a papiroson bír, tartsa meg az erőnek azon nemes mérsékletét, melyben fokszik a szabadság diadala . . .

Most pedig igyekezzünk mielőbb befejezni az országgyűlést s várjuk el, hogy a miniszterium teljesítse kötelességét. És én meg vagyok győződve, hogy e nemzet nagy és boldog lesz. Hiszem, hogy az ausztriai trón beváltja szavát más népei irányában is, és teljesül, mit megjövendöltem, hogy az lesz a habsburg-ház második alapítója, kinok trónját minden oldalról alkotmányos institutiok környezendik.

Végül felkérendőnek vélem a fejedelmet, az iránt, hogy jöjjön le hű magyarjai közé és személyesen rokaszsze be minélhamarább az országgyűlést s legyen tanúja annak, hogy a hűség, melyet ajkainkon hordunk, nem pusztá szó, hogy a magyar sem tettetést, sem hazugságot nem ismer, hanem a minő férfias tud lenni szabadságának kivívásában, szinte oly férfias és rondíthatlan tud lenni a fejedelm iránti hűségben is.

Az új leírás tehát megnyugtatta a kedélyeket. A gordiusi esemő szerencsésen feloldatott; s a miniszterek elvállalták tárczáikat. Ez volt a vérelnküli küzdelem legszebb nyerevénye.

A fővárosba márczius 31-én szintén meghozták a futárok az újabb leirat híret. Éjfél tájban pedig Eötvös József a leirattal is megérkezett. A leirat a szabadság terén várakozó nép előtt még azon éjjel felolvastott és az aggodalmak megszűntek; a forrongó kedélyek lecsillapultak.

Másnap a nemzeti muzeum udvarán népgyűlés tartatott; s a leirat roppant sokaság jelenlétében újra föl lön olvasva. A közönség zajos éljonokba tört ki.

A népgyülekezethez Nyári Pál intézett ezután beszédet. A népet nyugalomra inté; mert habár a leirat saját meggyőződése szerint is, nem teljesen kielégítő, mindenesetre a fenforgó körülmények közt nyereségnok tekinthető, mert általa belfüggetlenségünk biztosítva van.

Hire futamodván itt, hogy Wesselényi Miklós, az ősz gladiator, szintén a fővárosban időz, rögtön meghívó küldöttség küldött érte.

Wesselényi nemsokára csak ugyan meg-

jelent a nép között. Ő, a büszke erdélyi aristocrata, egykor vezetője volt nemzetének; most világtalan. Szabadelvű nyilatkozatáért a bukott kormány pörbefogta s száműzte. Mire visszatérhetett, — megvakult.

Megható volt a jelenet, midőn a világtalan férfi az emelvényre lépett. Sokaknak arczaín könyek pörögtek alá. Végre megszólalt; s inté ő is a népet használja fel észélyesen, a mi jót a királyi leirat magában foglal; s lelkére kötö a népnek, hogy kerülje a fejtelenséget. Ezután ünnepélyesen engedelmességet esküdött a felelős független miniszteriumnak. A tömeg a jelenet hatása által elragadtatva, ismétlé az esküt.

A nép ezután örömszaj között szünni nem akaró éljenekkel kísérte lakására Wesselényit. A menet Landerer és Heckenast könyvnyomdája előtt megállapodott, hol a nagy férfi beszédet tartott. Szentnek nevezte a helyet, hol a szabad sajtó visszavivatott s arra figyelmeztetett, hogy a szabad sajtó kétélű fegyver lévén, oda irányozza minden jó polgár cselekedeteit, miképen ezen szellemi kincs a nemzet üdvére váljék.

Este Wesselényi és Eötvösnél fáklázse nével tisztelgett a lelkesült népség.

A főváros addigi vészjósló, mogorva hangulata örömmel változott. A nemzet megelégtült kedéllyel nézett a jövő elé; a közönség a szabadság birtokának mézes heteit élte.

Nagy volt az öröm mindenütt. Ápril 4-én a bécsi egyetem ifjúságától üdvözlő küldöttség érkezett a fővárosba, hogy rokonszenve jeléül kijelentsé őszinte örömét az ügy diadala fölött. A küldöttség tárt karokkal fogadtatott mindenütt s az egyetemi ifjúság elfogadásukat a muzeum terén rendezte el. Az ünnepélyre temérdek nép gyülekezett össze.

A muzeumi lépcsőzet párkányzatán három zászló lobogott; alattok lelkes ifjú nép zibongott — kik Bécsben és Pesten a szabadság kivívásának első bajnokai voltak; — ott álltak ők örömsugárzó arczzal, derült

tokintetőkben a két szomszéd nemzet szebb jövője sugárzott. A bécsi és magyar egyetembeli zászlók a testvérisülés jeléül összeborultak, szabadon lengetve szárnyaikat. Vasvári magyar, Bulyovszky német beszéddel fogadta őket; mire a küldöttség szónoka vette át a szót: „Jöttünk, ugymond, hogy elismerésünket személyesen fejezzük ki önöknek, mert a mit nyerénk, nagy részben, vagy tán bizton mondhatjuk, egészen és önöknek köszönhetjük. Kossuth volt az, ki dicső szellemével a zsibbasztó álmot elenyésztté szemeinkről; ő volt, ki szikrát gyújtott karjaink véreérébe. A végrehajtás dicsősége a bécsi ifjúságot illeti, de a mi tette keltett, Magyarország fainak láng szavai valának.“

Este a bécsi vendégek számára a nemzeti színházban diszlocadás tartatott.

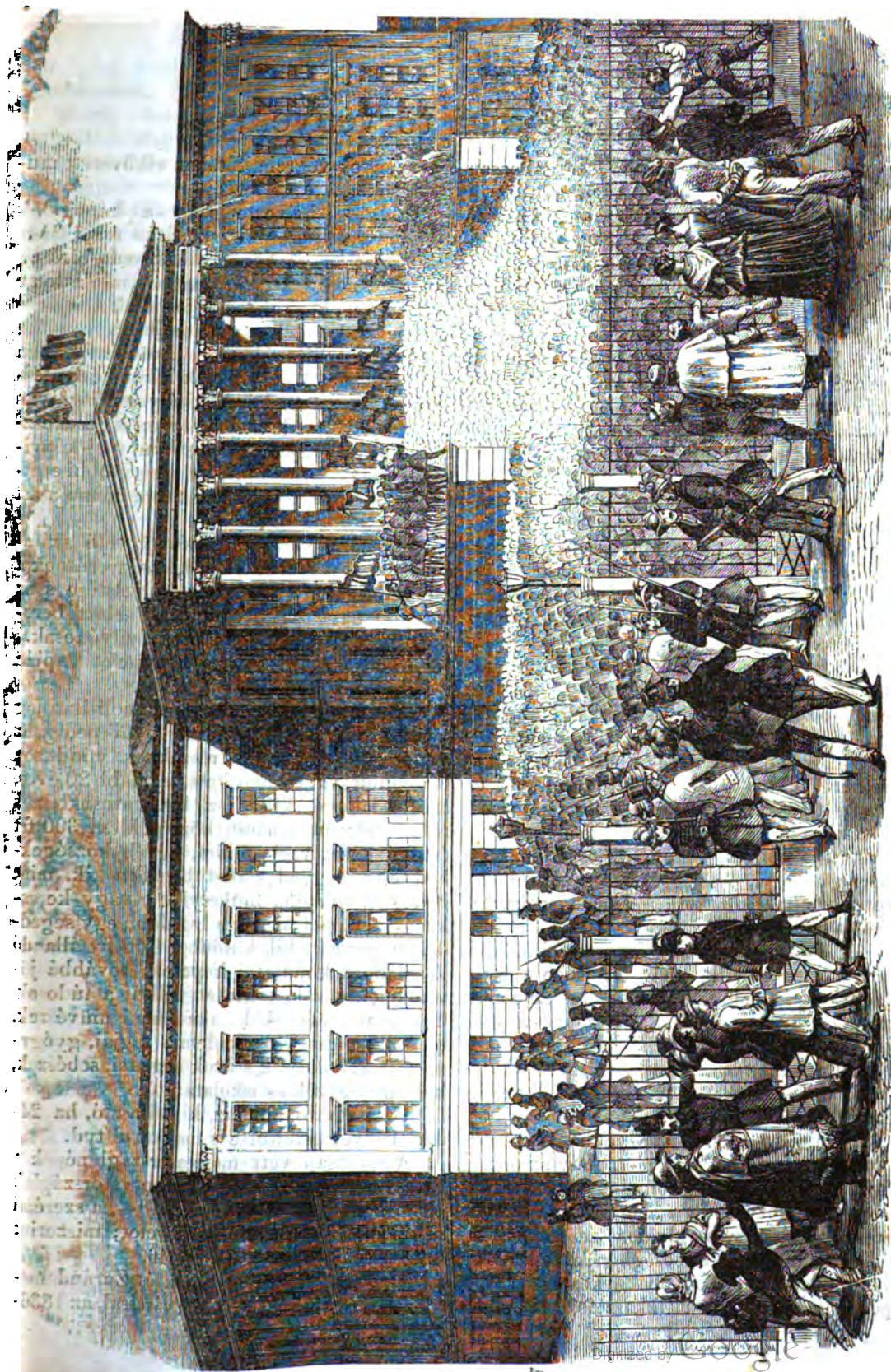
Párisban is fényesen megülte az átalakulás emlékét az ott tartozkodó nagyszámú magyarság.

A főváros ezután és az egész ország megnyugodott s csendes lőn, mint vész után a nyugvó tenger.

A kedélyek nyugalma csak az időnkint Horvátországból érkező bajjóslatu hírek zavarák meg; s így történt, hogy aggodalmaikról sokan még most sem tudtak lemondani egészen. Ezek közé tartozott Petőfi is.

A muzeum előtt naponkint folytak a népgyűlések s a békítő lelkes szónoklatok.

„A mostani szónokoknak, mondá Petőfi a muzeum előtti egyik népgyűlésen, úgy látszik, hivatása lett mindenkor csak nyugtatni és csöndesíteni; betegápolónál, mondhatom, ez gyönyörű erény! Én valójában nem tudom, mit mondjak, de annyit mindenesetre mondhatok, hogy ezen örök nyugtató nyomokat követni nem tudom; mert én úgy vagyok teremtvé, mint az onka, mely ha vész van, kiabál, — mint a fürgeteg, mely a hullámot vihar idején felkorbácsolja . . . Mindazáltal lekötve most kardomat, elnyugtatom, de össze nem töröm.“

A bécsi egyetem kuldöttelenek fogadtatása a museum előtti négytálcán.

Az 1848-diki törvények.

Az országgyűlés közben szorgalmasan alkotta a törvényeket, melyek jövőre az új alkotmány alapkövét képezendik. A tárgyalásoknál Kossuth volt rendszeren a szóvivő, a mozgató elem. Őt illeti az oroszlanrész.

Az új törvények főbbjei, melyekhez egy boldogabb jövőre reményei voltak csatolva, rövid kivonatban a következők:

A király személye szent és sérthetetlen. Ő felsége, s az ő távollétében a nádor királyi helytartó, az országban, melynek monarchiai kapcsolata egyébiránt teljes épségben fentartatik, a törvények s alkotmány értelmében egész hatalomteljességgel, de a független magyar miniszterium által, gyakorolják a végrehajtó hatalmat; rendeleteik csak úgy érvényesek, ha a Budapesti székelő miniszterek egyike által is aláírtnak.

A miniszterium mindenik tagja mindenemű hivatalos eljárásáért felelős. Az elnökmisztert, ő felsége távollétében, az ő jóváhagyásával, a nádor nevezi; a többi minisztert legfelsőbb megerősítés végett az elnök teszi javaslatba. A miniszterek egyike folyvást ő felségének személye körül lesz s mindazon viszonyokba, melyek a házat az örökös tartományokkal közösen illetik, befoly s az országot azokban felelősség mellett képviseli. A miniszteriumnak, a király személye körül lévő tagján kívül, következő osztályai lesznek: a belügyi, pénzügyi, közmunkai, ipar s kereskedelmi, közoktatási, igazságszolgáltatási és honvédelmi.

A közügyek elkészítésére egy álladalmi tanács szerveztetik, mely ő felsége vagy a nádor, vagy az elnökmiszter elnöklése alatt tartja értekezleteit. Két államtanácsos a király személye körül lévő miniszter mellé rendeltetik. Az ország minden törvényhatóságai s ítélőszékei, további rendelkezésig, ezentúl is fennmaradnak.

A miniszterek feleletre vonhatók minden oly tettért, vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosításait, a fenálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sérti s általuk hivatalos minőségben követetik el, vagy adatik ki. Továbbá a kezeikre bízott pénz s más értékek elcsikkasztásáért. Végre

a törvények végrehajtásában elkövetett mulasztásokért.

Vád alá helyezettéseket a képviselők táblája rendeli el; a bíraskodást a felső tábla által saját tagjai közül választandó bíróság gyakorolandja. Az elmarasztalt miniszterre nézve a kir. kegyolmezési jog csak általános közbocsánat esetében gyakorolható.

Országgyűlés a jövőben, évenként Pesten fog tartatni. A képviselők három évi ülésszakra választatnak. A királynak joga van az összejött évi ülést elhalasztani s berekeszteni; az országgyűlést feloszlatni s új képviselő-választást rendelni; de ezen utóbbi esetben az új országgyűlésnek három hónap alatt össze kell ülni.

Az évi ülést az utolsó évről való számadásnak s a következő évi költségvetésnek a miniszterium által leendő előterjesztése s az irántoki határozat meghozatala előtt berekeszteni nem lehet. Az ülések nyilvánosak.

Az alsó tábla tagjai népképviselő alapján választatnak.

Választó mindaz, ki eddig a politikai jog gyakorlatában volt; ezeken kívül pedig az országnak s kapcsolt részeknek mindazon benszült, vagy honosított, legalább 20 éves, önálló lakosai, kik a sz. kir. városokban s más rendezett tanácsu községekben 300 frt értékű házat vagy földet, egyéb községekben egy negyed telket bírnak; kik, mint iparosok, tulajdon műhelylyel, vagy kereskedési teleppel bírnak s legalább egy segéd-del dolgoznak; kik különben 100 frt állandó jövedelmet kimutatni képesek; továbbá jövedelmekre való tekintet nélkül a tudorok, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, a magyar akadémia tagjai, gyógyszerészek, lelkészek s azok segédei, sebészek, községi jegyzők és iskolatanítók.

Választható mindaz, ki választó, ha 24-dik életévét betöltötte s magyarul tud.

A szorosan vett magyarországi népek s városok küldenek 344—, a horvátországiak 18—, a horvát határörvidék 8—, a szerémi végvidék 3—, Erdély 69 követet; miszerint a képviselők összes száma 446.

Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd megyék s Kővár kerület Zilah várossal, az 1836-

diki t. cz. értelmében az országba azonnal bekebeleztek.

Erdély kormányzati és törvényhozási egyesülése Magyarországgal mindakét testvérhaza érdeke által igényeltetvén, ennek végrehajtása végett ott minél előbb országgyűlés tartatik; s a miniszteriumnak kötelességévé tétetik, ezen egyesülést minden törvényes módon valósítani. Erdélynek minden külön törvényei és szabadságai, melyek ezen egyesülést nem gátolják s a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, fentartatnak.

A közterheket az ország és kapcsolt részeinek minden lakosai különbség nélkül és aránylagosan viselik. Az adózási kulcsot a jövő országgyűlés határozza meg.

Az urbéri és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok s adózások, robot és dézma örökre megszüntetnek. A magán-földesurak az állam által kármentesítetnek. Az uri törvényhatóság is megszűnván, a törvénykiszolgáltatást a volt jobbágyságok irányában a megyei törvényszékek és szolgabírák gyakorlandják.

A papi tized, melyről a papság kárpótlás nélkül mondott le, örökre eltöröltetik. Az alpapságról, a mennyiben ez által megkárosítottak, az állam fog gondoskodni.

Egy földhitelintézet alkotása megrendeltetik.

Az ősiség teljesen eltöröltetvén, a kormány egy új polgári törvénykönyvet fog a jövő országgyűlés elébe terjeszteni.

A meggyeszerkezet, mint az alkotmány ősi védhátyája, lényegében fentartatván, a jövő országgyűlés által a népképviselőlet alapján újra fog szerveztetni. A megyei hatóságot addig is a közgyűlés által választandó állandó bizottmányok fogják a tiszti kar közbenjöttével gyakorolni.

Az előleges könyvvizsgálat (censura) eltöröltetvén, a sajtó szabadabbá tétetik. A sajtóvétségek felett, az alkotott törvények szerint, esküdszék ítél.

A tanulás és tanítás szabadsága, a közoktatás új szervezése is, elvileg megállapíttatik.

A törvényesen bevett vallások teljes jogegyenlőséggel és viszonyossággal ruháztatnak fel. Minden törvényesen bevett vallási felekezetek egyházi és iskolai szükségleteit az állam fedezi.

A személy- és birtokbátorság biztosítása és a belső béke és rendfentartása végett nemzetőrség alkottatik.

Egy új községi rendszer kidolgozása s a közlekedési eszközök jobb karba állítása megrendeltetik; mi végett a közmunka-miniszternek azonnali tíz millió forintnyi hitel nyittatik stb.

Ime, ezek voltak az 1848-diki országgyűlés vívmányai; s e törvényekkel be lőn fejezve az átalakulás nagyszerű korszaka. A nemzet ezek által megnyert mindent, mi az ország önállósága s alkotmányos jogainak biztosítása tekintetében szükséges volt; általok ujjaalakított minden, mi a szabadság s a minden oldalú haladásra nézve megkívántatott.

E törvények gyökeres átalakulást eszközöltek mindenfelé; kielégítették minden jogosult érdekét; s a hazát, oly sokszerű sérelmek után, egy szebb jövő küszöbére helyezék.

E törvények épségben tarták az uralkodó ház iránti törvényes viszonyt; kielégítették a nemzeti függetlenség kívánalmait; s fenntarták teljes érvényben a király alkotmányos jogait.

E törvények kielégítették végre az addig elnyomott néposztályokat, megállapítván a teljes polgári és politikai jogegyenlőséget. Eddig ugyanis csak a nemesember választotta a vármegye követét; ezentúl már a polgárember is beszólhatott a közügyekbe. A dézma, robot, mely annyi évig szivta, mint vampyr, a szegény polgár ember zsirját, meg lőn szüntetve örökre; s az urbéri földek örökös tulajdonul szállottak át a birtokló jobbágyokra. Szóval, ur lett mindenki a maga telkén.

E törvények végre kielégíthették a különféle vallásfelekezeteket és nemzetiségeket, egyenlő jogokban részesítvén különbség nélkül, mindegyiket.

Meg lévén alkotva e törvények, az országgyűlés legott felterjeszté őket jóváhagyás végett, a király elé; és Ferdinand, követve szíve nemesb sugallatát, jóváhagyá s szentesíté e törvények mindegyikét, s a nemzet most már biztos alapon hitte nyugodni jogait, tudván azt, hogy a királyi szónak szentnek, megmásíthatlannak kell lennie, melylyel nem szabad játszani.

Az országgyűlés bezárása.

Meg levén alkotva az új törvények, a karok és rendek befejezték teendőiket s bekövetkezett az országgyűlés befejezése, befejezése egyszermind a véres dráma előjátékának.

A befejezés napjául április hó 11-dike tüzött ki. A király személyesen jelent meg az ünnepélyre, mely körülmény teljesen megszilárdította a hitet s bizalmat a fejedelmé öszintésében. E hitet és bizalmat nevelte még az is, hogy a királylyal együtt megjelent még ő felsége a királyné, továbbá Ferencz Károly és ennek fia Ferencz József főherczegek is, kik által a nemzet, mintegy a jövőre nézve is, biztosítottak látta alkotmányát.

Ő felségeik április 10-én érkeztek meg Pozsonyba. Az öröm és lelkesedés, melylyel megérkezések alkalmával fogadtattak, határtalan volt — és őszinte, minőt még kevés fejedelmek tapasztalt népeitől.

Ősi szokás szerint ő felségeiket, a király és királynét valamint a főherczegeket egy fényes országos küldöttség fogadta; a küldöttség szónoka, következő szavakkal üdvözölte a királyt:

„Felséges király! Az öröm árja önti el koblunket, midőn ez országgyűlés befejezésén királyi trónjához közelitünk, — és a legőszintébb hálaérzéssel a törvényhozói testületnek nevében felségedet hódoló tisztelettel, körünkben üdvözölni szerencsételtünk. Mert visszatekintvén az országgyűlés kezdetére, — ome valóban fejedelmi s az egész hazát hála s tisztelet lehangosabb nyilvánítására buzdító nagy tetteire figyelmeztetünk; hogy a nemzet bizalmával átkarolt főherczog Istvánt nádorul adni, — édes honnyelvünkön hozzánk szólani, s ekép a magyar nyelvet, mint nemzetiségünk fő palladiumát, a királyi trónra emelni kegyeskedett.

Felséged e dicső tetteinél még nagyobb leond az, hogy a nemzet közkívánatát teljesíteni ohajtván, korszerű átalakulásunk nagy művét, e jelen országgyűlésen létesíteni, s ezt megállapítandó törvényeknek szentesítése végett e nemzeti nagy ünnepre köztünk meg-

jeleni méltóztatott. Fogadja ezért felséged az ország-rendek hálataljes tiszteletét azon atyai kegyességgel, — melylyel a nemzetet szentséges személye — s uralkodó felséges háza iránt, tántorithatlan hűségre lekötölte.

Valóban boldog azon nemzet, mely koronás fejedelmében oly gyengéden szerető atyját tisztelheti; de boldog azon király is, kinék trónját a lehető legnagyobb számnak meglegedése és milliómoknak egygyéolvadt tántorithatlan hűsége támogatja! — Tartsa ezért a jó isten felségedet hű népeinek javára, oltalmára, az emberi kornak legvégsőbb háttáraig. E forró kívánatainkat felséged trónja zámolyához letévén, az ország rendeit — az egész nemzetet — s magunkat felséged magas kegyelmébe ajánljuk. Éljen.“

A király ezen üdvözlő beszédre rövid, de kodélyos szavakkal válaszolt magyar nyelven:

„Örömmel jöttem — ugymond — hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyannak találom, mint mindenkor tapasztaltam; s azért kívánva kívánom a hű rendeket magam körül látni.“

A királyné nem értvén nyelvünket az országos küldöttség hozzá intézett üdvözlő beszédére latin nyelven válaszolt, következők:

„Quod saepe alias testabar, esse mihi nobilis gentis hungarae orga me studia longe gratissima, hoc non verbis solum inclytae deputationi hiuc significo, sed toto etiam pectore sentio. Cupio eam felicem, et partem per avos nominis hungarici gloriae seris etiam in nepotibus parem. Atque hoc est, quod cunctis regni ordinibus referri peto.“

Ferencz Károly főherczeg pedig maga és fia nevében következőleg válaszolt, magyar nyelven az országos küldöttségnek:

„Kedvesen veszem az országos rendeknek jelen küldöttség által nyilvánított üdvözlését. Ugy tartom, hogy minden, mit e nemeslelkű nemzet és ennek nemzetisége dicső fölvirágzására csak ohajtani lehetett, azon törvényekben, melyek szentesítése ünnepében részt venni különös nyereségemnek tartom, bőven föllelhető. — Senki a magyar névnek

dicsőségét nála sokkal jobban nem kívánhatja. Mit is e jeles küldöttség által az országosan egybegyűlt rendeknek válaszkép jelentetni kérek.”

Másnap, április 11-én, Pozsonyváros örömaparban uszott. Ekkor volt a szentesített törvények ünnepélyes átadása.

Reggeli 8 órakor a rendek vegyes gyűlést tartottak, melyen a megalkotott törvények lőnek felolvasva.

A gyűlés befejezése után a rendek az országházából a primási palotába vonultak, a bezáró királyi ülésre.

Az aristocratia, a főpapság s a nemesség pazarfényű öltözköb s fényes fogataikkal, az országgyűlési ifjúsággal egyetemben, megható, fönséges jelenetet tüntettek elő.

A primási palota nagy termébe roppant közönség gyűlt össze; s megtelt egész a zsufolásig alul fölül. A karzat legszebb hölgykoszorútól díszlett. A jobb oldali karzaton a királyné ő felsége számára trónalaku ülés volt készítve.

A királyné, dús magyar öltözköb, Ferencz Károly és Ferencz József főherczegekkel tíz órákor megjelenvén a karzaton, feléjük lengett a sok főveg és harsogott a lelkes éljen.

Néhány percz múlva nyílt lelkesedéssel tört ki az éljenzés, jelentve, hogy maga a király is megérkezék.

Előtte ment gr. Batthyány Imre főlovászmester kivont pallossal, utána viteték az apostoli kereszt s ezt követé néhány testőr.

Az éljenzést végre a legnagyobb csend váltotta föl. A csendet gróf Batthyány Lajos, miniszterelnök, férfias hangja szakította meg. Örömmel jelent meg, ugymond, ő felsége. miként mindig, hű magyarjai közt és megelégedéssel tekintve vissza a törvényhozás működésére, reményli, hogy az új institutiók a magyarnak fejedelme iránti hűségét, a kapcsot, a nemzet és királyi család közt csak megszilárdítják.

Ezután következett a szentesített törvényczikkelyek ünnepélyes átadása. A nép vágyva leste a szót a király ajkairól.

Ő felsége következőleg szólt: „Hív magyar nemzetemnek szivemből ohajtom boldogságát; mert abban találom föl a magamét is. Amit tehát ennek elérése tőlem kívánt, nem csak teljesítettem; hanem királyi szavammal erősítve, ezennel által is adom —

neked, kedves öcsém — s általad az egész nemzetnek, úgy, mint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását s boldogságát.”

A termet e szavak után harsogó örömrivalgás, szünni nem akaró éljen vihar tölté be. Öröm sugárzott minden arczon; s a lelkesülés kifejezéséül zörgött a sok kard, a karzatokról lobogott a fehér kendős hullámzott a sok kalpag a lovegőben.

A lelkesült zibongást a nádor érczes hangja csillapította le, következő nagy hatásu beszédével:

„Apostoli királyi felség, legkegyelmesebb urunk! Nagyobb örömmel nem töltötte volna el fölséged hív magyarjait, mint-hogy ezen örökre emlékeztetes országgyűlés berekesztésére körünkben személyesen megjeleni méltóztatott. Egy boldogított, háladatos nép környezi itt fölséged királyi székét s a nemzet szíve soha forróbb szotettel, több hűséggel nem dobogott fejedelme iránt, mint dobog most fölségedért, ki a jelen törvények szentesítése által honunk új alkotója lett.

Szegény a nyelv, hogy ezért fölségednek illő köszönetet mondhasson; hálánkat tetteink fogják bebizonyítani. Mert valamint új, életérősalapra tett fektetve ezen törvények által a magyar alkotmány, úgy biztosabb alapot nyert, általuk azon frigy is, mely e hazát fölségedhez s királyi házához édes kapcsolcsal köti. Legyen Isten áldása fölségeden, koszoruzza hír és szerencse fölséged fejét — ezt ohajtjuk szivünk mélyéből s magunkat és édes hazánkat fölséged királyi kegyelmébe hódolattal ajánljuk.”

Ezek után ő felségeik, a király és királyné, valamint a főherczegek eltávoztak a tereméből. Távozásukat dörgő éljenek kísérték s feléjük ingtak ismét a fővegek s a lobogó kendők.

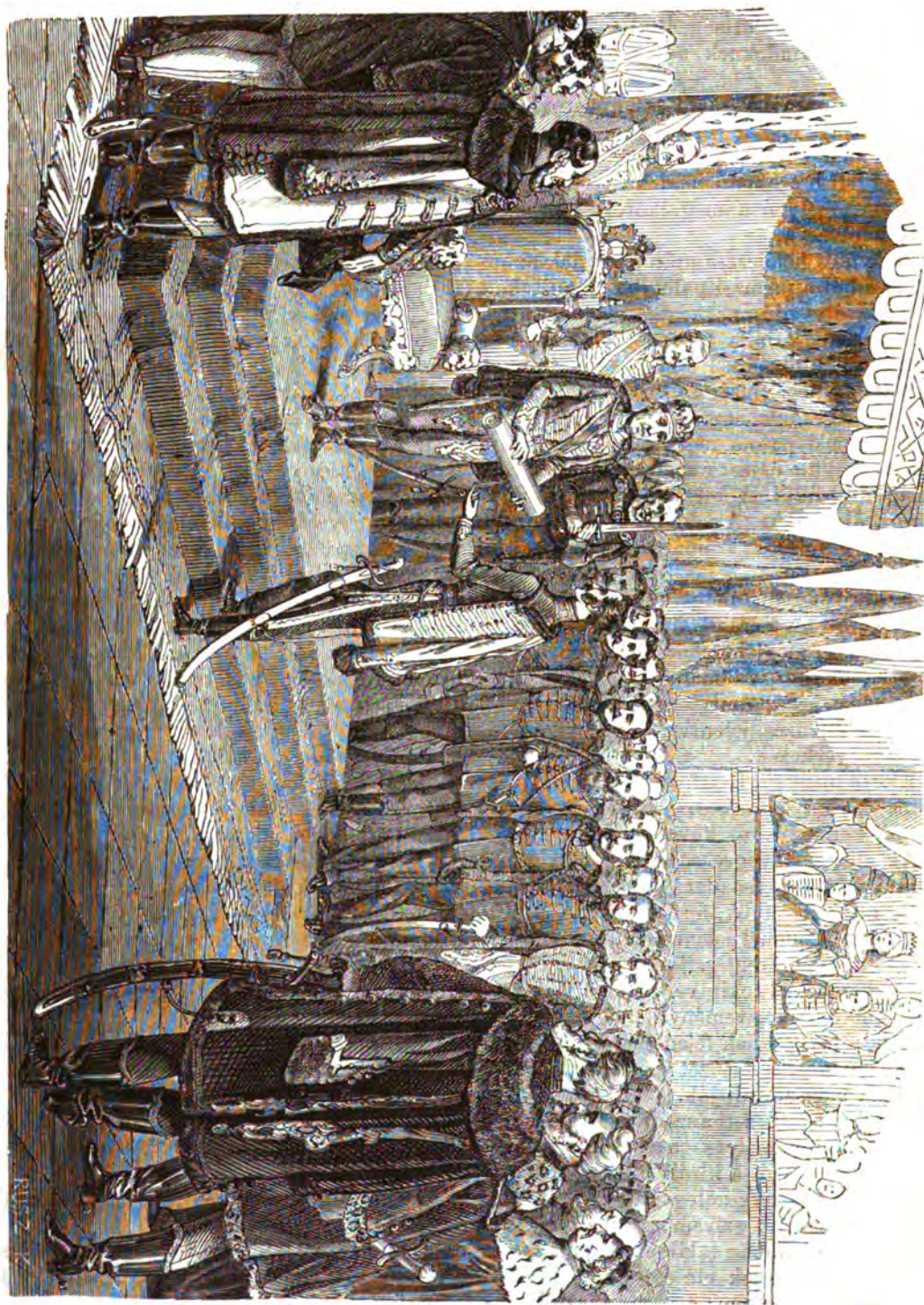
Az országgyűlés pedig visszatért saját házához, hol vegyes ülésben a már szentesített törvények ismét felolvasattak.

A törvények kihirdetése után a nádor következő szavakkal vett bucsut a karok és rendektől:

„Méltóságos főrendek, tek. karok és rendek!

Urunk, királyunk jelen országgyűlést berekesztvén, ezen alkalommal utósor gyűlekeztünk egybe.

Ha visszanézünk országos tanácskozá-

A szentkirályi törvények kiadása.

sainkra, ha ezek eredményeit tekintjük, bátran el lehet mondanunk, hogy a jelen törvényhozás örökre nevezetes fog lenni hazánk évlapjaiban, mert általa nyertük meg azon alapot, melyben egy új alkotmány dicső temploma emelkedhetik.

De épen ezért, mert most saját kezünkbe van letéve nemzetünk sorsa, a törvényhozó testület tagjainak magasztos kötelességei korán sem szűnnek meg, hanem csak változnak; s innen haza térvén, mindnyájunk hazafias kötelessége, őszintén azon törekedni: hogy az itt elért átalakulás, mely viszonyaink legmélyébe hat, az országgyűlés által adott irányban, békésen s így üdvösen menjen át az életbe is.

Egyetértés és méltányosság legyen jel-szavunk, nehogy egymás közt meghasonolva, valamikép akkor játszuk el az ígért földét, midőn még küszöbén is alig léptünk át.

Fogadják most már az országos rendek szíves köszönetemet irántami bizodalmukért, melyet ez országgyűlés folyama alatt sokszor s örömmel tapasztaltam, s melynek édes emlékét keblem megőrzendi.

S midőn ezuttal a törvényhozási elnökségtől végbucsut veszek, kérem az országos rendeket, hogy azon új pályán, melyet vál-

tozott viszonyainknál fogva ő felsége előmbé tüzött, engem eddig tanúsított ragaszkodásukkal kísérni meg ne szűnjének.

En mindnyájunk iránt az maradok, ki eddig voltam.“

A nádornak, az országgyűlés nevében, Zarka János, személynök s alsóházi elnök, mondott forró köszönetet a hatalmas közvetítő szerepért, az átalakulás nagy munkájában, mire az ország karai és rendei szétoszlottak.

Es így befejeztetett az 1848-diki országgyűlés, Pozsonyban az utósó, mely város mintegy két század óta rendes székhelye volt az országgyűléseknek.

Ő felségeik a nádor kíséretében délután elhagyták Pozsonyt. Midőn a menet megindult, megdördültek az ágyuk fön a várban s az örömtias nép fülzúgó éljenek közt vett bucst a királyi pártól.

Pozsony ezután csendes lett. Az országgyűlés termei bezárultak; s elnémultak a pártviták. A nemzet új élet meggyéjén állott; s boldog érzelmek közt nézett a jövő elé, mely annyi szép remény magvát rejté magában. S ki hitte volna, hogy e szép remények oly hamar romba dőlnek s csaták riadalmá tölti be nem sokára a hazát?!

A miniszterium s a nádor fogadtatása Pesten.

Nagyszerű örömnünpélynek volt tanuja ápril 14-én a főváros. Ekkor érkezett meg az új miniszterium Pestre. A főváros ünnepi színt öltött; s öröm mámor ült az arcokon.

Roppant néptömeg hullámozott föl s alá az utcákon; a Duna part várókkal volt eltelve, kik tömegestül tódultak a miniszterium üdvözlésére.

A pesti és budai nemzetőrség és a Mátyás korára emlékeztető fekete sereg szintén kiállt a leggyönyörűbb rendben s teljes egyenruhában. A központi s megyei választmány a casino épületébe gyűlt egybe, valamint egy 50 tagból álló hölgy sereg is, mely az ünnepelt férfiaknak koszorut volt átnyújtandó.

Est lón: A gőzös még mindig késett. Egyszerre az ég beborult s ömlött sebes rohamokban a zápor. A nép mindazáltal türelmesen várta az érkezőket.

Az ég borujával remek ellentétben állott a világözönben uszó testvérváros; a partokról milliónyi lámpák tükröződtek vissza a Duna ösvizében, diadalívek, obeliskok mesés gyorsasággal emelkedtek.

Végre többszörös ágyudurranás jelenté a gőzös közelgését s a hogyok erős viszhangját elnyelte a partokon várakozó ezerek örömrádása.

Midőn parthoz ért a gőzös, a derék honfiakat ezerszeres éljenek üdvözölték. A láncz-hid oszlopairól rajgók röptek különféle színű csillagaikkal ég felé s a fellegekkel bevont égbolt porczekre csillagossá változott át.

A sok száz fáklya füstje, mint tömény emelkedett fölfelé s a keblek dobbanása egy-egy szent hála ima volt, a nemzetek urához, a polgárvér nélkül kiküzdött szabadságért.

A minisztereket kilépésüknél Vasváry fogadta következő lelkes, üdvözlő szónoklattal:

„A buda-pesti nép nevében jelentem meg önök üdvözlétére. Nem kaszt, nem párt, nem fel kezet bizott meg e föl adattal, hanem a nép, mely 160 ezer szabad honpolgárból áll.

E nép egész délután itt várakozik s ez által megmutatta, hogy nem csak lázongni, hatalmaskodni tud; hanem várni és tünni ott, hol azt a körülmények igénylik. A Hunyadiak és korában Szilágyi Mihály állt e Dunán s a negyven ezerből álló fegyveres nép megunta a várakozást s türelem vesztve mondta ki, miszerint: e sokaság akarata szent, a nép szava Isten szava s azért éljen Mátyás király.

Most e néptömeg hasonló elszántsággal szentesíti meg önöket, polgártársak, s komoly de szívből fakadó szóval kiáltja, éljen az első magyar felelős miniszterium.

Nekem e pillanatban szebb feladatom nem lehet, mint néhány vonással csesztetni a nép jellemét, mely most önöket keblébe fogadja. E nép főérdeme az, hogy nem csak tenni, nem csak cselekedni bír; hanem a tettek mezején önmagát mérsékelni is bírja s az indulatok vad hullámai által örvénybe nem sodortatik. E nép törvényeket hozott s végrehajtott önhatalmából. S ha leendő ember, ki bennünket e mozgalomban gátolni merjen, az egy loyális népet ingerelt volna a boszúállásra s magát vetendő oda áldozatul a tömeg dühének. . . Azonban mi elleneinket nem leküzdeni, nem kigyilkolni, hanem megnyerni akarók . .

„Mi nem akaránk az európai átalakulás játékából kimaradni, mint apáinkkal történt a nagy francia forradalomkor és a juliusi napokban.

A nemzetben mindig szükség van teremtető erőre, hogy a világ alkotás isteni művét folytassa; de vannak pillanatok, midőn főszerepet játszik a romboló szellem. Így történik ez magában a rendszeres természetben is. E Duna vize most csendes, nyugalmas; habjai lassan hömpölyögnek; de e folyamnak is volt forradalma, volt martiusi korszaka. Élénken emlékezünk 1838-diki év mártius 15-dikére, midőn e folyam kitört a türelem medréből s hatalmas ágaival előzönlé egész Buda-Pestet.

A zabolátlan árvíz romba dönté Buda-Pest őszerti épületeinek roskatag falait, hogy azoknak romjain e nagyszerű paloták emelkedjenek, melyek szemeink előtt fénytengerben usznak. A buda-pesti árvíz évtizedes napján az emberek imádkozni szoktak, hogy e vízözöni veszedelem többé meg ne történjék.

Az idén Buda-Pest lakosai nem imádkoztak, hanem a tény mezejére léptek; kitörték a türelem medréből s hatalmas hullámaikkal megrázkódtatták egész Buda-Pestet, mint 10 év előtt a felbőszült Duna . . az idén leromboltattak a bécsi burocracia és absolutismus intézményei, földre sujtattak mind azok, miket a zsarnokság 300 éven át épített . .

Mi előkészítők az utat, hogy ti polgártársaink, tisztelt minisztor urak, e romok fölött építhessétek föl a szabadság dicső csarnokait. Mozgalmaink épen egy hónapig tartottak, de e nép úgy tudja magát mérsékelni, miszerint ezen éjen egészen lecsöndesül s holnap már visszatérond a polgári élet magánjába. E nép most kezeitekbe teszi le hatalmát s felelősségekre bizza e nemzet sorsát. Ti egy ujjaszületett, egy hatalmas nemzet előtt fogtok számolni eljárásokról. S ezért a haza szent ügyét figyelmetekbe ajánljuk.“

A miniszterek nevében Kossuth válaszolt a szónok szavaira, üdvözlőlvén Pest szabad polgárait.

Az eső ez alatt folytonosan ömlött. A menet ezután a casino erkélye alá vonult, hol diszes hölgy sereg várakozott, kik gyöngéd kezeikkel virágokkal koszorúzták meg a nemzet dicső férfait.

A miniszterek innen — a fölállított sorok riadó üdvözlétei között — a miniszterelnök palotájába vonultak. Este a polgárság fátyol zenével tisztelgett a kedves vendégeknek.

A miniszterek mindnyájan Posten valának, kivéve Mészáros, kinek tárczáját, ideiglenesen, a miniszterelnök vevé át.

Más nap a fővárosi csendbizottmány hivatását bevezetettnek nyilvánítá s hatalmát a rend további fenntartására, az új kormány kezébe tette le. A csendbizottmányt minden esetre méltó dicséret illeti; befolyását sikeresen tudta érvényesíteni s orélyének köszönhető hogy a mozgalmak féktelenséggé nem fajultak.

A miniszterek ápril 16-án következő rendelettel kezdték meg hivatalos működésüket.

ISTVÁN nádor.

„Az országgyűlés eloszolván, a hazának közkormányzását, a törvények értelmében, általvettük.

Midőn ezt a haza minden törvényhatóságaival s egyes polgáraival tudatjuk, fölhíva érezzük magunkat kinyilatkoztatni; miként nem csak közügyeinket igazgatni, hanem a további kifejlődést is előkészíteni s biztosítani tisztünk levén, ennek érdekében a nemzetnek s minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendes, mint a szabadság föltételét, hatalmunkban álló minden eszközökkel védeni és föntartani kötelességünknek ismerjük.

Minélfogva a törvény nevében, a hatóságoktól, egyes tisztviselőktől és a haza minden polgáraitól hazafiui közremunkálást kívánunk, megvárva azon ongedelmosséget, melylyel a törvényeknek mindenki tartozik.

Eljárásunkról annak idejében felelni úgy tartjuk kötelességünknek, mint dicsőségünknek.“

* * *

Ismét ünnepélyt irok le, — nagyszerűt, fényeset.

Ápril 18-án István nádor is megérkezett Bécstől a fővárosba. Fogadtatása méltó volt

a nemzetnek iránta való szeretete és tiszteletéhez.

Az ünnepelt férfiú üdvözlétére tömegesen állt ki a nép a Duna széles partjaira s várta kedveltjének megérkezését.

Az idő szokatlan kedvező volt; végre sürű ágyudörgések hirdették a főherczeg jövőtelét; s harsány éljenek zengtek mindenünnen.

A hölgyek neki is hoztak virágfüzéreket s a honfiak őt is üdvözlő szónoklatokkal fogadák.

Hisz ő volt az, ki, míg a nép, jogai és szabadsága mellett fölkelve, virasztó oroszlánként örködék: addig ő Hunnia rablánczait sikerrel oldozgató.

A parton, midőn a hajóból kilépett, a bizottmány nevében Rottenbiller üdvözlé. Beszéde így hangzott:

„Üdvözlégys főséges ur, Magyarország nádora, királyi helytartó. Elfelejtethlen dicső atyának nagy fia; üdvözlégys, mint a XIX. század s a haza szívének szülötte, ki a kor igényeit s a nép kívánságait felfogva, azok valóításában oly buzgón törekedett. Midőn

körünkől távozá, még a szolgálás bilincsei nyomtak; most ime, mint szabad nép állunk ellőtted. Ne várd, hogy hálánkat szavakban nyilvánítsuk, ettől hangosan dobog szívünk s örömittas arczaink és könyeink mutatják azt. Isten áldja meg minden lépteidet, hogy azt, a mi a haza s nép boldogítására oly szép sikerrel megkezdett, dicsően bevégezhesd. A magyarok istene áldja meg a hazát mindig ily nádorral. Éljen.“

A levegő rengett a sok ezernyi éljentől. Erre István nádor következőleg válaszolt az üdvözlő beszédre:

„Uraim, köszönöm Buda-Pestnek irántam nyilvánított szíves tiszteletét; legyenek meggyőződve, miképen valamint oddig volt, ugy ezentul is főtörökvésem leond a hazának erőm szerinti boldogítása; s biztosan remélhetjük, hogy a mit oly dicsőn megkezdettünk, — a rend, csend, egyetértés, — az ur isten segitni fog azt tökéletesen véghez is vinni.“

A mély csendben elmondott hangos szavak ismét viharos éljenekeket keltettek. A nép ezután a tisztelet számtalan jeleivel, egész lakásáig kísért a főherczegzet.

Este a város fénytongerben uszott.

A vihar előjelei.

A nemzet, midőn törvényeit szentesítve látta, alig birt örömeivel; a nép szabadságának mézes heteit élte s mindenki egy boldogabb jövő reményhullámain ringató lelkét.

Élesebb szemek azonban már ekkor vésses felhőket láttak feltűnni a láthatáron, melyekből vihart sejtének kitörni a hazára.

A horvátországi mozgalmak mindinkább véssesebb színt kezdének ölteni. A horvátok, — daczára annak, hogy Horvátország az alkotmány és törvények közösségénél fogva, 700 év óta kapcsolt része volt Magyarországnak, s osztozott vele híven örömben és búban, — fölízgatva egyes bujtogatók által, válni akartak minden áron az anyaországtól, szétszakítva azon törvényes kapcsolatot, melyet századok szentesítettek.

Az anyaországtól való elválási hajlam még a márcziusi napok előtt kezdett mutatkozni. Varasd megye, január 21-én tartott közgyűlésén, az elszakadás nyilvánosan indítványba

hozott s a szónokok nagyobb része hatalmasan pártolá az indítványt. Jelszóul a nemzetiséget tüzték zászlójukra.

Egy hónapra rá Zágrábmegye szintén közgyűlést tartott; a gyűlésen szóba jött Varasdmegye határozata is. Az eszmének itt is akadt néhány védője. A nagy többség azonban kimondá erős határozatát, miszerint az anyaországgal való alkotmányos kapcsolatot létükkel egybecsünek tartják; s Varasd megyét az elődök példájára utalák, kik mindenkor testvéri szeretettel ragaszkodván a magyarokhoz, jogos kívánataik teljesítését mindig a törvényhozástól várták.

Igy álltak Horvátországban a dolgok, egész a bécsi és pesti nagy-horderejű események közbejöttéig. A magyar országgyűlés felirata darab időre megnyugtatta a kodélyeket s a pesti 12 pontot lelkesedéssel üdvözltek a horvátok is, párt különbség nélkül.

A békés hangulat azonban nem sokáig

tartott. Ellenséges kezek konkolyt hintettek a nemzet bizalma közé.

Midőn a pesti mozgalmak híre elhatott Horvátországba, a magyar ellenes párt eljöttnek hitte az órát, melyben szándékát ő is valóvá érlelheti, s a viszálykodás felütötte Medúza-fejét.

A cél nem volt egyéb, mint Horvát és Tótországnak, közigazgatás tekintetében, teljes elkülönítése az anyaországtól. A lázadók élén Gáj Lajos állott s bujtogatta szelében a magyarok ellen a horvát-népet.

Márczius 25-kére Zágrábba „nemzeti” gyűlés lőn hirdetve. A magyar ellenesek közül temérdeken jelentek meg a gyűlésre, a magyar szenvűek közül azonban senki sem jelentkezett.

A gyűlés, terveit foganatosítandó, mindenekelőtt b. Jellasics József ezredes, közakaratulag bánná kiáltotta ki; s összefoglalva 30 pontban a nemzet kívánatait, azokat egy küldöttség által ő felsége a király elé terjeszté megerősítés végett. A feliratban, a többek között, Horvátország részére külön felelős minisztérium létesítése, — s így Magyarországtól való teljes elszakítás kívántatott. Egyszermind kérték Jellasics megerősítését, ki ezentul teljesen a császári kormánytól függend.

Epen ezen időtájban volt a magyar teljes minisztérium megadásának ügye is a válság ponton.

Ferdinand, kit most minden oldalról, kellemetlen hírek aggasztottak s kinok tanácsosai épen nem tartották érdekükben lovónak, hogy a magyarokkal is szakítsanak s így talán nagyobb bajt vegyenek nyakukba, nyíltan megtagadta a horvátok kívánatát, mely a magyarországtól elválásra vonatkozott.

Azonban e tény nem volt őszinte. Világos jele ennek azon körülmény, hogy a király kérelmök másik pontját, Jellasics bánná nevezését illetőleg, rögtön teljesíté — és pedig egy nappal előbb, hogy sem a magyar minisztériumot véglegesen megerősíté. E körülmény rossz vért szült a magyarokban s gyanút keltett, annál is inkább, minthogy az egész, Batthyány, kinevezett miniszterelnök tudta és megkérdőzése nélkül történt.

Említettük már, hogy a független magyar minisztérium ügye, mily erős akadályokra talált a császári tanácsban. A magyar

ügy ellenei váltig unszolták a fejedelmet, miszerint vesse vissza a magyar országgyűlés kívánatát s ha netalán Magyarország forradalomra bátorzkodnék vetemedni, koronája védelmét bizza a seregre s a magyarokkal viszálykodó horvátokra.

A fejedelem azonban, daczára a fondorkodásoknak, megadá az alkotmányt.

Az udvari párt rossz szemmel nézte ezt; s megkezdte egész erélylyel hinteni, a király háta mögött, a viszálykodás magvát. A párt egyik izgató szellemének leginkább Zsófia főherczegnő tartatik, ki mint nő, mindenesetre ügyes kezekkel tudta szőni a visszavonás hálóját.

A camarilla, céljainak kivitelére Jellasicsot szemelte ki, a ki ezentul az udvar minden titkaiba teljesen be lőn avatva.

És az ármány megkezdte működését. A bujtogatók hatalmasan hozzá láttak a munkához. A lázongó mozgalom mindig jobban és jobban terjedt.

A dolgokat már a főváros sem hagyhatta szó nélkül. Márczius 31-én a pestvárosi csendbizottmány következő felszólítást intézett a horvátokhoz:

„Horvátok, szorotot testvéreink! Háromszázéves elnyomás után valahára a függetlenség, a szabadság küszöbére léptünk. A mit kivivtunk, a mi javunkra s a tietekre egyaránt vityuk ki.

A jelszó, mely alatt küzdénk, s ha kell, még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdekot magában foglaló függetlenség és szabadság szent neve. Az ügy közös, a mienk ugy, mint a tietek. Az ellenség közös: azausztriai zsarnok burcaueratia. Ez ellen kell, hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden nép faj, mely a hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak így vivhatjuk ki az ország önállóságát, szabadságát.

Barátaink! A jó és balsors között nyolcz századon által hiven megőrzött barátság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai. A testvér meg fogja érteni testvérenek őszinto szavát.

Horvátok, mindenre, ami szent előttetek, kérünk: ne viszálykodjunk! Feledjük a nyelvkülönbséget, kik a közzabadság érdekében egyek vagyunk. Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek; mert

azok a mi közös gyöngítésünkre elnyomásunkra akarják felhasználni a viszálykodást. Testvérek, egyesüljünk.“

Azonban a békítő szavak már későn érkeztek; elhangzottak azok nyomtalanul, a puszta kiáltónak hangjaként.

Mig ezek Horvátországban történtek, egyszer csak elkezdtek a szerbek is mozogni. A bujtogatók itt is erélyesen ütték galád mesterességüket.

Április 8-án, kétség kívül horvátországi alattomos izgatások folytán, Ujvidékről egy küldöttség menesztetett Pozsonyba, színlag azon célból, hogy köszönetet szavazzon az országgyűlésnek az általa megindított reformokért.

Együttal azonban előállottak külön követelésekkel is. Kossuthal tartott magán értekezletükben pedig nyilván kimondották, hogy a közös szabadság nyeregeményeivel éppen nincsenek megelégedve; s külön területet, külön nemzeti kormányt ohajtanak, mely kéréseik ha nem teljesíttetnek, másutt fognak követeléseiknek érvényt szerezni.

Ez nagyon is világosan volt mondva. Mídon Kossuth látta, hogy a küldöttség makacsul ragaszkodik követeléseikhez, türelmét vesztve fölkiáltott: „Ugy hát kard döntsön köztünk.“ S ezzel a kocka el volt vetve. A küldöttség elkeserült érzelmekkel tért vissza.

A magyar ellenes párt szerveződött s kitűzte az álláspontokat. Néhány napra a küldöttség megérkezése után Ujvidéken népgyűlés lőn tartva. A gyűlésen heves szónoklatok folytak; s nyíltan kitűzték a szakadás zászlaját.

Április 20-dikán Ujvidéken új népgyűlés jött össze. Itt már nyíltabban szóltak. Erősen hangsúlyozták a szerb területnek teljes elválását Magyarországtól s Rajasich érseket egy nemzeti gyűlés összehívására szólították föl. Az érsek engedett a felhívásnak s május 13-ára összehívta a gyűlést.

A szerb bujtogatók ez alatt éppen nem voltak tétlenek. Bujtogatásuk céljául az új földosztályljal elégtelen népet tűzték ki. „Nézzétek — így szóltak a szerbekhez — a gazdag magyarokat és németeket, kik közte-

tek laknak! Űssétek őket agyon s osztokodjatok vagyonukon.“

E szavak megtették hatásukat. Április 24-én Nagy-Kikindán s a környéken föllázadt a nép, s kaszákkal, vasvillákkal fölfegyverezve, megrohanta a katonaságot.

„Verjétek agyon az urakat és magyarokat“ hangzott mindenfelől s a féktelen nép nem ismert határt dühében. A harangokat félrevették; s a nép amerre ment dult és rabolt. A kik idején nem menekülhettek, a nép dühének estek áldozatul.

A magyar miniszterium, a mint hírért vette a vérgőz zavargásoknak, rögtön erélyes intézkedésekhez fogott a lázadók megfékezésére; s a rend helyreállítása végett Csernovics Pétert, temes megyei főispánt küldte ki, királyi biztosul.

Csernovics rögtön statariumot hirdetett minden lázadó s gyújtogatóra; a főbb czíkosok befogattak; s a piacon ágyuk lőnek szélteben föllállítva — melyek megtették hatásukat. A csend helyreállt; a vihar elcsitult; de csak azért, hogy azután annál zordonabb vésszel törjön elő.

Május 13-kán a nemzeti szerb gyűlés csakugyan megtartott. Csernovics a gyűlést betiltotta. A szerbek azonban figyelembe sem vették rendeletét s a betiltó levelet nyilvánosan megégették.

A gyűlésen Rajasich érsek elnökölt. A gyűlés főczéljául a kivivandó függetlenséget tűzte ki — s teljes bizalmát jelenté ki a tekintetben a császári ház iránt.

A nép ujjongva éljenzé érsekét, s rögtön kikiáltotta patriarchának. És Rajasich elfogadta. A nép ezután dühöngve kiáltozó „elvették despotánkat“ mire Suplikác István személyében azonnal megválasztották vajdájukat is; s a nép megesküvék, hogy addig le nem teszi fegyverét, míg követeléseik meg nem erősíttetnek.

Ugyanezen gyűlésen kijelentetett, hogy a szerb nemzet politikailag szabad és független, mire nézve a király megkérendőnek határozatott, ezen nemzeti függetlenség megerősítésére. A folytonos izgatások végre teljesen losodorták a szerb nemzetet is a törvényesség ösvényéről.

A camarilla működése.

Van a császári udvari könyvtárban egy tanácskozmányi jegyzőkönyv, mely még II. Ferdinand korából való. Ebben a titkos jegyzőkönyvben, a többek között meg van írva az is, miképen lehet megfosztani az országot alkotmányától?

Izgattassék fel — így hangzik a jegyzőkönyv illető pontja — egyik népfaj a másik ellen, egyik vallásfelekezet, a másik ellen; készítettessék az országban mesterségesen lázadás, hogy azt utóbb elfojtani, az országot meghódítani s a fegyverjogra támaszkodva, jogaitól megfosztani lehessen.

Az udvari cselszövő párt, — az ugynevezett camarilla, — visszaélve a jó fejedelem értelemgyöngeségével, épen ezen hagyományos elv szerint kezdte meg működését.

A népfajok fölizgatását illetőleg, minő sikerrel járt el, már láttuk. A kezdet márig is borzasztó sikerre nyújtott kilátást. A kezdet eredménye újabb támadásokra készíté a pártot s a cél elérésére ki lőn zsákmányolva a fondorlat, a cselszövény minden kínálkozó neme.

Említettük már, mennyire iparkodott az udvari párt megakadályozni a függetlenhad- és pénzügyi miniszterium megadását. Midőn a fejedelem még is megadta őket, az udvari ármány ezek ellen is megkezdte támadásait; s daczára a királyi szentesítésnek, azt gyengíteni s ha lehet hatalmát megsemmisíteni, volt fő törekvése.

E célra az udvari pártnak leginkább a bécsi miniszterium szolgált közvetítőül, mely most kezét fogva a bukott kormány garázda tagjaival, az ügyeket arégikerékvágásba vágyott volna visszaterelni.

Az udvari párt legelsőbb is az államadosság kérdésével vetette oda a magyaroknak a keztyűt.

Ausztria ugyanis a francia háboru után annyira belekeveredett az adósságba, hogy az osztrák kormányt, már már a status bukás rémei környezték. Az adósság márcziushóban már ezer kétszáz millióra rugott.

Izsonyu súlylyal nehezédék Ausztriára ezen összeg terhe. A kormány mentő eszköz

után nézett s Magyarországra estek szeme. Azt követelte, vegyen részt Magyarország is az államadosság törlesztésében.

A követelés merész volt, anrál is inkább, mert Magyarország ezenadósság csinálásban részt soha nem vett; s azt a bécsi kormány teljesen a magyarországyűlés tudta s meg-egyezése nélkül csinálta; holott az ország szükségeire megkívántató adót, egyedül csak a magyarországyűlésnek áll hatalmában megszavazni.

Itt önkéntelenül is eszünkbe jut a nagy Chatam egyik jeles mondata. Midőn 1766-ban, az angol parliament, az amerikai gyarmatok megadóztatásainak jogát egy bill által magának tulajdonította, ez alkalommal a nagy Chatam betegesen vitette magát a parlamentbe, hogy e zsarnok törvény ellen szavát emelhesse, s a többi közt ily formán nyilatkozott: „az angolparlamentnek hatalmában állhat, hogy azt, mi az amerikaiak zsebében nincs, oda jutni ne engedje; de nincs, és nem lehet senkinek hatalmában, hogy azt, mi már egyszer valakinek zsebében van, annak akarata nélkül, önkéntesen kivehessen.“ Így tehát, a népek akaratán kívül, bár mindent tehessen is az abszolút hatalom; de adót nem tolhat jogosan nyakukra.

És az udvari párt, mindezek daczára, mégis a magyarok nyakára akartatolniadosságainak egy részét. Erre vonatkozólag a király — tanácsosainak befolyása következtében — következő kéziratot küldött a nádorhoz:

„Kedves öcsém, főherczeg István! A felelős magyar miniszterium alakulása tárgyában, 1848. márczius havában, magyar rendeimhez kiadott intézvényem, valamint annak a rendek általi elfogadtatása, nyilvános lapok útján, a nem magyar statusaim felelős miniszteriumának is tudomására jutván, az utóbbi szükségesnek tartotta nálam a végett sürgetőleg lépést tenni, hogy minden aggodalom elhárítása végett a nagylelkű magyar nemzet és képviselői által mondatnék ki, miszerint az egész osztrák monarchián fekvő közös statusadósság igazságos arányban a

magyar korona alatt fekvő tartományokra is átruháztassék.

Mint hogy pedig ezen intézkvények által Magyarországomnak többi statusomhozi alapviszonyai, mikép ezek a *pragmatica sanctio* által megállapítottak, nem változtak, sem változni nem fognak; s mivel az én nem magyar statusaim miniszteriuma által nyilvánított aggodalom a magyar nemzet nagylelkű érzeményeinek megfelelő őszinte nyilatkozat által könnyen és hamar megszüntethetik; és mivel e tárgyban az országgyűlés legközelebb leendő bevégeztetése miatt formaszerinti törvényes intézkedés keresztül nem vihető: ezeknek következtében kedveltségödet ezennel sürgetőleg felhivom, hogy az ország rendjeivel illő módon annak szükségességét tudassa, miszerint birodalmam nyilvános hitelének fentartására részökről oly őszinte jelentés történjék, hogy általam magyar tartományaimnak a közös statusadósságban részvétele iránti minden aggodalom nyugtatólag megszüntetessék.

A rendek illetén őszinte nyilatkozata létrejöttében a birodalom véderői, melyek jelenben a birodalom üdvére és javára minden örök egyösítését kívánják, feltűnő növekedést nyerendnek, a bizodalom megerősödik, és a nagylelkű érzeményeknek, miket a magyar nemzet minden fontos időszakban tanusított, új jele fog adatni.

Az én hű magyar nemzetem, valamint kedveltségödet, ki iránt ezen nemzet méltán teljes bizodalommal viseltetik, el fognak ez által távoztatni minden okot a tartományaim eddig egyesült népei közti oly fontos és kívánatos egyesség megzavaradására, és teljesítendik legbensőbb kívánatomat a legszorosabb összeköttetés fontartása iránt.

Személyes tudomás végett hozzá teszem még, hogy az esetben, ha a status adósságban való részvét arányát felett valami tájékozás ezülségölnék, kedveltségödet azon szempontból indulhatand ki, miszerint Magyarországnak az összes monarchiahozi viszonya illő mértékbe vétetnék tekintetbe, ha reá az összes statusadósság mintogy negyedrésze, 10 milliónyi mennyiségű, évenkénti adóban ruháztatnék.

A király ezen kéziratral darázs fészekbe nyúlt. Az országban rossz vért szült min-

denfelé. „Fizosse a ki csinálta“ volt a kitörő válasz.

A miniszterium azonban — daczára hogy a követelés jogtalan volt, — az ország belnyugodalma s a viszonyok kényszerűségénél fogva, kijelenté, hogy az ügyet kész a legközelebb összeülendő országgyűlés elé terjeszteni — s ha lehet, keresztül is viszi, csak hogy a belbéke valahára megszilárduljon.

A magyar nemzettől többet kívánni sem lehetett volna. Azonban az udvari ármány minden áron csak vizályt akart. A bécsi lapok egyre hányták a szító üszköket. Nyíltan hirdették, hogy ha Magyarország el nem vállalja a statusadósságot, hadat izennek Magyarországnak s fegyverrel hódítják meg.

Ehhez járult, hogy a bécsi miniszterium jogtalan beavatkozásaival szintén folytonosan ingerkedett; s így a viszony a bécsi és magyar miniszterium között mindegyre feszültebbé kezdett válni; mely körülmény, a helyett, hogy élesztette volna, inkább előlt minden hajlamot a magyar kormányban, küzdeni az országgyűlésen az államadósság elvállalása ügyében.

A viszony egyre mérgesebbé lön. Az udvari párt nagyot tapsolt erre. Jó viz volt ez az ő malmára.

Hasonló elkeseredést szült a kormány jogtalan beavatkozása, a hadügyekre nézve is.

A független magyar miniszterium eleinte csak pusztá czím volt — minden hatalom nélkül. A magyar ezredek fölött a bécsi hadügyminiszter rendelkezett továbbra is, mint ha csak semmi sem történt volna; s a hadi testületek egyedül csak a Bécsből jövő rendeleket ismerték el kötelező erejűeknek. A magyar miniszteriumot figyelemre sem méltatták.

A nemzet efölötti elkeseredésének, legelsőben is Lederer, budai hadkormányzó irányában adta jelét.

Midőn a horvátmozgalmak mindegyre véresebb szint kezdettek öltetni, a nemzetörtség fegyverbe szólíttatott. A megkívántató fegyverek kiszolgáltatására a hatóság a budai főhadparancsnokot, báró Lederert is felszólította.

Azonban Lederer, nem levén erre nézve Bécsből utasítása, a kívánatot megtagadta, ürügyül adván, hogy a budai fegyvertárban nincsenek fegyverek.

Az ingerültség tetőpontra hágott. Az utcákon ezrenként csoportosult a nép; s este 10 órakor nagy néptömeg scroglett Buda várába, hol macskazenét szándékozott adni a főhadiparancsnoknak.

A néptömeg, a mint Budára érve, Lederer laka felé közelgett, a tömegből egy pár fülhasító füttyenés hallatszotts megkezdődött a repelt-fazék s vaskanál-concert.

Erre megnyiták a fegyvertár kapui. Eddig a comedia; most jött még csak a tragedia. — A lovas katonaság, mely a fegyvertár udvarában volt elrejtőzve, anélkül, hogy a tömeg szétesztlásra föl lett volna szólítva, vágatva rohant a tömegre hátul. Elölről pedig gránátos katonaság rohant, előre szögezt szuronyokkal a népre, mely két tűz közé szorítva, kétségbeesetten futott szét.

A katonaság rendre kaszabolta a fegyvertelen népet. Egy perc alatt mindeu utcán „fegyverre“ kiáltás hangzott, s a városház tornyában kongott a vészharang.

A zaj és zavar késő éjjig tartott; s hogy véresebb eredmény nem lőn, a csendbizottmány erélyes eljárásának köszönhető.

Lederer Bécsbe távozott.

Ez esemény vérig sértette a kedélyeket. A miniszterium most már hathatósan kezdte sürgetni, követelni jogait a hadügyekre nézve; s kijelenté, hogyha a belbéke fentartására, a külföldön létező magyar katonaság vissza nem rendeltetik: a magyar kormány is kénytelen lesz más eszközökhöz nyulni.

Azonban hasztalan volt minden. Így akarta ezt az udvarpárti ármány.

Jellasic Miklós.

Térjünk a horvát-ügyekre. Jellasic Miklós, az új bán, ápril 18-án érkezett meg Zágrábba, hol nagyszerű lelkesültséggel fogadták.

B. Jellasic József, fia a napoleoni háborúból ismert, hasonnevű osztrák tábornoknak, született 1801-ben; mint a Theozianum kiképezett növendéke, osztrák katonai szolgálatba lépett, s 1848-ig ezredeséig emelkedett.

Ő lovagias ember; volt a szó legszigorubb értelmében. Kellemes, csinos külalakú tagadhatlanul sok jeles tehetséggel volt felruházva. Jól illett a lóhátára, s a szépnem kedvence volt.

Jeles szónoki tehetséggel bírt; sőt mint költő is fölépelt, s honosai lelkesedve olvasták néhány apró költeményeit.

Jellasic, midőn megérkezett Zágrábba, azonnal megkezdte hivatalos működését, — a nélkül, hogy hivatalába forma szerint be lett volna iktatva, és a szokásos tiszti eskütt letette volna. Világos jele volt ez annak, hogy a bán a magyar miniszteriumot föl sem veszi s őt fölebbvalójának el nem ismeri.

A bán még tovább ment. Ápril 19-én statariumot hirdetett ki mindazok ellen, kik a király s a nemzetiség pártolói ellen lázítani

mernének; lázításnak nevez pedig mindenemű engedetlenséget báni parancsai ellen. A bán ezen rendelete ismét csak a törvények rovására történt, miután törvény szerint statarium, valamint Magyar-ugy Horvátországban is, csak a nádor engedelmével hirdethető.

Azonban mintha e hadizenet még nem lett volna elég világos, mintha a magyarokat minden áron ki akarta volna hívní — nem sokára ezután elrendelte, hogy Buccari kerület, mely eddig közvetlen a fumei magyar kormányshéktől függött, — Horvátországhoz kapcsolassék s ezután csak tőle fogadjon el rendeleteket.

A bán már tovább nem titkolá terveit. Nyilván kijelenté, hogy célja a forradalom; kijelenté, hogy a magyaroknak tett engedmények a császártól ugylevén kicsikarva, — ő azokat megsemmisítve, a császári házat ismét a régi hatalmába állítja vissza.

A terv merész volt; de azért Jellasic nem riadt vissza; hisz háta mögött az udvari párt, — s felbolygatott nemzetiségek állottak.

A bán erős kezekkel ragadta meg az ügyek gyöplőjét. Személyesen bejárta az országot, s gyújtó szavaival ingerlé, biztatá mindenfelé a népet csatára a magyarokellen.

A magyarszenvű hivatalnokokat letette s helyöket illyr pártiakkal helyettesíté.

Aki vele nem tartott, ellenségnek tekintett, — s mint ilyen — ha érzelmeinek bármi módon kifejezést adott — elfogatott s s börtönbe vettotett, ha csak időjén meg nem menekült. A báni törvények vak engedelmességet követeltek, s ellenök meczczanni sem volt szabad.

Az izgatás szelleme beférkőzött a templomok szent csarnokaiba is; és a horvát lelkeszek buzgó hintegetői lettek a viszály magvának. A szószekekről itt-ott ilyen beszédek is voltak hallhatók: „Magyarok jönnek reátok, a nyert szabadságot tőletek olnenni. E vad csapatok gyermekeiteket lööldösik; nejeiteket, gyermekeiteket, loányaitokat meggyalázzák; papjaitokat elűzik s magyar lutheránus és kálvinista papokat hoznak magukkal számatokra. Nom leszen szabad az atyának gyermekeivel, a férjnek nejével anyai nyelven beszélnie; hanem mindnyájan magyarul lesztek kénytelenek majd szóllani.“

Midőn a nép a békesség apostalaitól ily beszédeket hallott, képzelhető, mennyire fel lőn izgatva az amugy is könnyen ingerelhető vad tömeg.

A nép boszut szomjazott, — s korcsmákon — hol néha maga a bán is megjelent köztök — őrzőgő tivornyák között forralták a boszut, véres boszut a magyarok ellen. A vagyonbiztonságról többé már szósem lehetett; a bősziült nép erőszakkal megrohanta magyar földes urait, jószágát lefoglalta, felosztotta.

Ezen lázangó hírek, és jogtapadó tények vérig sértették a magyarokat. A magyar miniszterium erre türelmét veszve, május 10-re értekezletre hivta meg a bán, számat kérendő tőle törvény ellenes zavargásairól; egyuttal kéréssel járult a fejedelemhez is, hogy miután a lázadók azt állítják, miként ő felsége novében, a királyi ház javáért támadnak meg bennünket, saját aláírásával parancsolja meg a lázadóknak, hogy togyék le a fegyvert; miután az 1848-diki törvények az ő jóváhagyásával és szentesítése mellett hozattak.

Május 6-án következő kéziratot küldött Jellasicshoz Ferdinand:

„Kedves báró Jellasic! Határozott és rendithetlen akaratom, a Magyarország koronája alatt egyesült tartományok kormányá-

nak egységét királyi szavam — s koronázási eskümhöz hiven, a törvények értelmében fenntani, és sohasem fogom megengedni, hogy a magyar korona alatti tartományok közt fennálló törvényes kapocs önkényes rendeletek, vagy egyoldalú határozatok által tágtassák.

Minélfogva oda utasítom önt, hogy királyi helytartóm parancsainak és az általam kinevezett magyar felelős miniszterium rendeleteinek, melyre én Magyarországnak és az ahhoz kapcsolt tartományoknak törvényes kormányzását bízam, a kormányzás minden ágaiban szorosán engedelmeskedjék, s ozen királyi akaratom teljesítésére hatáskörében minden tekintetben felüggyeljen.“

István főherczeghez pedig következő kéziratot intézett a király:

„Kedves öcsém, főherczeg István! Miután hir szerint Horvátországunkban több helyeken elkülönzési törekvések kerültek föl, melyek a Magyarországgal és összes monarchiámmal való egységre nézve következeiseikben fölötte veszélyesekké válhatnak: meghagyom kedveltségednek, hogy szükség esetére ön előtt alkalmasnak látszó egyént, a szükséges felhatalmazásokkal ellátva, királyi biztosul küldjön ki Horvátországba, kinek is köteleessége lesz a hasonló merényletek elnyomására szükséges szabályokhoz minden erélylyel nyulnia.“

Ezen legfelsőbb utasítás nyomán István főherczeg Hrabovszky Istvánt azonnal kinevezte királyi biztosul; a Horvátokhoz pedig Szemere belügyminiszter ellenjegyzésével, következő okiratot küldött:

„Miután ön, mint Horvát-, Tót- és Dalmátországok bánja, azon országokbeli törvényhatósághoz és törvényhivatalnokokhoz oly értelmű körlevelet bocsátott szélyel, miszerint Magyarország és kapcsolt részek közt századok óta testvérileg fenálló és a legujabb törvények által logkevésbé sem változtatott alkotmányyszerű viszonyt megváltoztottnak nyilvánítván, megparancsolá, hogy kivüle senkimástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészeljenek;

Miután annak ellenére, hogy a rögtön bíróságnak hatalmát a felelős miniszterek egyikének ellenjegyzése mellett csak én adhatom meg és csak én vonhatom vissza, ön

JELLASICH MIKLÓS.

nemcsak kihirdette a rögtön bíróságot a kapcsoltságokban, Szerém-, Verőcze-, Pozsegamegyékben és a bennök kebelezett királyi városokban, s még olyan törvényhatóságokban is, mely azzal a tölem megnyert jognál fogva már birt, hanem annak körét egyoldalú iránybanoly vétségekre is kiterjesztette, melyek az eddigi szabályok szerinti rögtönítélőszék elébe soha sem tartoztak, és e fölségi joggal a báni hatáskörön túlterjeszkedőleg élt, a nélkül, hogy azt avagy csak utóla-

gosan is bejelentette, s mielőtt báni hivatalába beigtattatott s kellő esküjét letette volna.

Miután ő Felsége koronás királyunk és az 1848. III. t. cz. által a végrehajtó hatalomnak felelős miniszterium általi gyakorlására teljes hatalommal, úgy az országban, mint az ahhoz kapcsoltságokban én ruháztattamfel: a belügyminiszterelőterjesztésére rendelem a mint következők:

1. Önnek, mint Horvát-, Tót- és Dal-

mátországok kinevezett, de be nem igtatott bánjának említett körlevele az alkotmány-nyal és törvényekkel merőben ellenkezőnek jelentetik.

2. Az ön által jogtalanul kihirdetett és egyoldalú irányban a legfelsőbb szabályokon túltörjeströgtön-bíróság, s az annak foly-tában notalán megkezdett vizsgálat és hoza-tott ítélet érvénytelen.

3. Meghagyatik, hogy mind fenebb em-lített körlevelét, mind a rögtönbíróságíránti ítéletét, ellenkező rendelet kibocsátásával azonnal vonja vissza, és e rendelet vételétől számítandó harmadnap alatt ennek niunt lett teljesítéséről engemet futár által értesítsen.

4. E mai napon kelt rendeletemnél fogva meghagytam minden törvényhatóságnak és Szerém-, Pozsega-, Verőczemegyéknek s Eszék városnak is, hogy mindenrendeleteim-nek, melyeket felelős miniszter ellenjegyzése mellett kiadok, engedelmeskedni a törvé-nyekben kijelölt szigorú büntetésnek terhe alatt tartoznak.

Jellasiich, — ki az udvari párttól azon utasítással volt ellátva, hogy a magyar kor-mánytól, vagy ennek befolyása folytán a ki-rálytól, bármi rendeletet kapna is, mely őt céljaiban gátolná, el ne fogadjon: legkevesbé sem látszott hajlandónak a nádor parancsait követni.

Félrevetette tehát a király levelét, a nádor okiratát pedig felbontatlanul utasítá vissza; s folytatta megkezdett szerepét.

A nádor tehát látván, hogy Jellasiich egyre merészebben folytatja ellenszegülését s törvényteleniséget törvénytelenséggel tetéz, május 14-én Hrabovszkyt oda utasítá, hogy Jellasiichot és pártja főbjeit azonnal fogassa hűtlenségi és honárulási pörbe s függeszsz-e föl katonai tisztségétől; ki pedig rendeletei-nek továbbra is engedelmeskedni merészke-dék, mint büntára, szintén bűnvád alá vo-nandó; továbbá meghagyá, hogy a bán által kinevezett hivatalnokokat tegye le, s a törvé-nyes tisztviselőket helyezze vissza; s egyut-tal ideiglenesen a bán hatóságát a királyi biztosra ruházta.

Zágráb lakossága erre május 15-én azzal felelt, hogy a nádor arczképét irtóztatós szit-kok s vad lárna között a piacon nyilváno-san megégette.

Jellasiich, ki sokkal is tovább ment már

a megkezdett uton, semhogy arról gyáván visszalépni akart volna, erélyes ellenszegü-lésre készült. Május 16-án következő körle-velet bocsátott ki:

„A jelen idő rendkívüli körülményei, midőn függetlenségünkrol van szó, hazánk bátor léte mindinkább veszélyezve van, el-mulaszthatlanul követelik, hogy hazánkban levő minden anyagi és szellemi erő készen tartassék, hazánk bátorságának védelmére és jogaink és dicső szabadságaink megtáma-dásának elhárítására: annál fogva, mihelyest báni levelemet kapjátok, azonnal a kerületok-ben levő önkényteseket, nem különben a gyalog és lovon fegyvert viselni képes egyé-neket összeirjátok s azok lajstromát hozzám küldjétek; egyébiránt önkéntes csapataito-kat akképen rendezzétek, hogy első felhívásra bárhovai indulásra s rendelkezésemre készen legyenek; nem különben intézkodjétek, hogy a nemzetörtség is, ha a szükség úgy hozná magával — szinte táborba vezethetessék.”

Jellasiich ezek után június 5-re Zágrábba, a horvátok és slavoniaiak számára nemzeti gyűlést hirdetett. Addig is a nép fölinger-lése és izgatása ügyében megmozdított min-don követ; s a fölizgatott pór nép teljes készséggel sorakozott a lázadás zászlója alá.

Hrabovszky az árnak hasztalan iparko-dott ellenállni. A feláradt szenvédélyeket itt csak egy erős katonai hatalom volt volna képes megfékezni. Azonban a magyar kor-mány a hadsereggel még mindig nem ren-delkezhett; a gyepőt a bécsi hadügymi-niszter tartotta vas markai között.

Valóban az udvari párt leleményes ügyességgel füzte össze tervezetének ármá-nyos hálózátát.

A zajló ár egyre nagyobbodott. A nép tulajdonságzott dühe már alig ismert féket. A lázító főnökök hatalmasan működtek; s a népet nem szünték meg fanatizálni. Ahova szó-val nem férhettek, lázító iratokkal iparkod-tak hatni. Mutatványul itt közöljük egyik riadójukat:

Davoria.

Emelkedj föl, emelkedj kedves nemzetem!
Az igazság hív téged véres harciba.
Hadd zuhanjanak szét az átkos ördögök,
Égen, vágd, tapodjad, törd.
Rajta az ördögre Budáig!

Halál a magyaroknak!
Előre unszolnak bennetek a hadizászlók
Három-egy anya hős fiai
Jertek ide zászló alá.
Rajta az ördögre Budáig!

Sokáig uralgtak a magyarok fölöttünk
S szabadságunkat szétörni kívánták.
Kiirtás nektek óh barbarok,

Bosszu reátok ok magyarok.
Rajta az ördögre Budáig!]

Villám szikrázza, menydörgés hangozza
Dunán át dicső fiaink indulóját.
Előre, rajta had-oroszlánok
Hadd oszoljon szét a rabláncz!
Előre Krajlevics fiai,
Tátrától Velebicsig!

Unio Erdélylyel.

Rég óta pengotett tárgy volt már Erdély egyesítése az anyaországgal, melyek közé a századok viszontagságai válaszfalat huztak. Az erdélyi magyarok több ízben adtak már e tekintetben kifejezést óhajuknak, — de a kormány és szövetségesei, mesterséges utakon, mindenkor háttérbeszorították az eszme létesíthetőségét.

A márcziusi események azonban itt is hatalmas fordulatot adtak az ügyeknek. A kis bérczkoszorus Erdélyt szintén átvillanyozták az átalakulási eszmék s élénk mozgalmak mutatkozott mindenfelé az egyesülés mellett.

Márczius 20-án Bethlen Ádámnál tanácskozmányt tartottak a magyar főurak s kimondták, hogy a trón, alkotmány és nemzetiség rendíthetetlen állását egyedül csak Erdélynek Magyarhonnal való egyesülésre biztosíthatja, miért is, hogy a két hon uniója törvényszabta uton eszközöltessék, hathatósan sürgették az erdélyi országgyűlés mielőbbi összehívását; hogy így az egyesülés, melyet a magyar országgyűlés már ugyis törvénybe foglalt, mielőbb ténynyé váljék.

Azonban a kormány késlelkedett összehívni az országgyűlést. Pedig nem igen volt vesztegetni való idő; mert attól lehetett tartani, hogy a lázangó mozgalmak, melyek már Erdélyben is kezdtek mutatkozni, háttérbe szorítják az ügyet.

Erre nézve ápril 29-én Kolozsvár küldöttséget menesztett Postro, megkérni az akkor általános tiszteletben álló nádort, hogy nyissa meg az országgyűlést és mondja ki az uniót.

Mig ezen küldöttség az unio ügyében Poston járt, az alatt otthon Erdélyben, hatalmas mérvben mentek az izgatások az unio ellen.

Az udvari párt, a camarilla titkos keze, itt is orélyosan üzte galád mesterségét. A magyar ügy ege itt is borulni kezdett; bujtogatók kezdtek garázdálkodni szorteszét, kiknek „nem kell unio“ volt jelszavuk.

A bujtogatók legelsőbb is a szászokat izgatták föl, kik féltékenyek levén holmi olavult kiváltságaira, rokonszenvvvel üdvözltek a lázító eszméket; s küzdtek az unio ellen.

Midőn a bujtogatók már fölizzgatták a szászokat — az oláhokhoz fordultak. Az eddig elnyomott, együgyű népet nagyszerű Romániával kecsegtették; s gyűlöletre ingerlék a magyarok ellen.

A lázangó szász-vezérek szintén mindent elkövettek az oláhok elcsábítására; izgató iratokat köröztettek köztük, melyekben ily hangon szoktak az oláhokhoz szólni: „Oláh testvérek! Fogjunk kölesönösen kezét s kösünk egymással szövetséget, mely előtt a fel-fuvalkodott magyarok kevélysége meghajoljon s magyar és székely pusztuljon ki közös hazánkból. Mert, hiszen Erdély nem a magyaré: e szép országa ti és a mi örökségünk, kik veletek örökre egyesülve lenni óhajtok. Űzzük ki e jogtalanul betolakodottakat. Ti számra nézve hatalmasak vagytok; mi hozátok csatlakozunk, és a császár katonái nem csak föl nem kelnek ellenünk, hanem volünk fognak küzdeni a közös célért.“

Ehhez járult, hogy maguk az oláhok közt is támadtak tekintélyesebb férfiak, kik a bujtogató főnökökkel egyetértve, szintén segédkezet nyújtottak a nép félrevezetésére. Első helyen említendő ezek között Saguna oláh püspök; továbbá Barnucz, Mikás és Pap Sándor, kik, magán-érdek hajhászatból nagy erőt fejtettek ki az oláhnép elcsábításában.

Az oláhok tanácskozmányaitak rendesen Janku Ábrahám, fiatal ügyvédnél szokták tartani, ki egy gazdag paraszt gazda fia volt. Rendszeresen heves szónoklatok folytak itt a magyarok s az unio ellen. A szóvivő többnyire a heves vérű, s különben ügyes Janku Ábrahám volt.

Igy álltak a dolgok, midőn végre Ferdinánd, hosszas unszolás után május 5-én kelt oklevelével, 28-ára csakugyan összehívta az erdélyi országgyűlést.

Az oláhizgatók erre megkettőzött erélylyel láttak a munkához. Május 15-ére népgyűlés lőn hirdetve Balázsfalvára. A nép tömegestül tódult a hegyekről és völgyekből a kitűzött helyre, s több, mint tizenöt ezer ember gyűlt egybe. Janku, Barnucz és Saguna léptek föl, mint vezérek. Május 14-én, isteni szolgálat után előleges tanácskozmányt tartottak a templomban; 15-én pedig volt a nagy népgyűlés a balázsfalvi mezőkön, a szabad ég alatt. Különös, hogy a szónokok emelvénye muszka zászlókkal volt ékítve, melyeknek végén osztrák színű szalagok lógtak.

A szónokok heves beszédekert tartottak itt a nép szonvedélyeinek fölizgatására; bujtogetták a tömeget, hogy az oláh-nemzet számára külön területet követeljen, hol teljesen ura lehessen magának, s hol neki senki, még az országgyűlés sem parancsol; továbbá izgatták, hogy szavazzon az unio ellen, s követelje, hogy az oláh nemzet ismertessék el negyedik törvényes nemzetnek.

A gyűlés ezután egy fölírást határozott intéztetni az erdélyi országgyűléshez, melyben következő követelésekkel álltak elő:

Az oláh-nemzet nyilváníttassék alkotmányos, a többiekkel egyenjogu nemzetnek; évenként nemzeti gyűlést tarthasson s állandó nemzeti bizottmánya legyen.

Az oláh egyház, minden folokozotesség eltörlésével olvasztassék egygyé; s minden más ajkuak egyházaitól független levén, ruhátassék föl mindazon jogokkal, melyekkel más nemzetiségek élnek. Minden évben tartassék egyházi zsinat; ezen zsinat válaszsza a püspököket; s Balázsfalván érsekség állíttassék.

Az urbéri viszonyok s a dézma kárpótlás nélkül szünjenek meg; az ipar és kereskedelem teljesen szabad legyen; a bányatized töröltessék el; engedessék sajtószabadság minden

kezességi összeg nélkül; a népgyűlések és egyesületek ne akadályoztassanak.

Továbbá, állíttassék esküdtszéki bíróság s létesíttessék nemzetőrség. A románok régi sérelmei orvosoltassanak; a jószágok osztásának föl igazságosabban; a papok fizetése az állam által viseltessék; iskolákat szintén az állam alapítson; az adóterhekben mindenki egyaránt részesüljön; létesíttessék új büntető törvénykönyv. Végre a magyarországgali egyesülés ne kerüljön vitatás alá, míg csak az oláhok, mint negyedik nemzet ol nem ismertetnek. Ha azonban ez mégis megtörténik, az oláhok előre is tiltakoznak az unio ellen.

Ennyiből állott az oláh-nemzet követelése. A kérelem Saguna püspök vezérlete alatt egy küldöttség által a császárhoz is elküldetett.

A lázítók ez alatt folyton működtek. A nép sok helyen föllázadt; megtámadta földes urainak lakását; miből aztán véres összeütközések származtak.

Ez alatt oljött május 28-dika, az erdélyi országgyűlés megnyitásának határideje.

A gyűlést b. Puchner Antal, erdélyi főhadi kormányzó nyitotta meg, s más nap megkezdődtek a tárgyalások.

Május 30-dika volt. A háztetőket, ablakokat unio-zászlók, az utcákat, közhelyeket élénk, zibongó nép lépte el. Zaj, mozgalom, élénkség volt mindenfelé.

Az utcákon csoportosuló tömeg a százsz követek ellenvéleményéről beszélt. Sokan szonvedélyes kitérésektől tartottak.

Már jókor reggel ol voltak foglalva a karzatok; s a terem csarnokain és monostor utcán kiszorult sokaság tolongott.

A fuladásig megtölt terem a legmeglepőbb látványt nyújtá. A karzatokon kokárdák, tollak, zászlók lobogtak, s a hallgatóság arcán a legfeszültebb várakozás ült.

A terem jobb részén külön állvány emelkedett a nők számára; de ennek is egyik része férfiakról lőn elfoglalva.

A trón mellett balfelől a királyi hivatalosak padjai húzódtak el. A mult 1847-ik országgyűlés hősei közül egyet sem lehete itt látni. Helyettök egy szegletet, a hallgatóságtól kiszorított posti küldöttség foglalta el, mint képviselője Magyarhon rokonszenvének.

WESSELÉNYI MIKLÓS.

Jobbfelől a követi padokon Erdély népszerű fiai állottak. A trónnal szemben a taxalis és száz követek. Középen a kir. táblától körülült asztal s az utolsó elnöki szék.

Az ajtóknál nemzetőrök állottak; mert a kiszorult sokaság mindegyre betolakodott. Mint méhkas, zúgott a terem.

A magy. szabadságharc. II.

A falakon Magyarhon czimere „éljen a király, a nádor, a magyar miniszterium“ feliratok díszlettek.

Tíz óra után gyülekezni kezdtek az országgyűlési tagok. Riadó éljenekkel fogadta a terem régi kedveltjeit. Midőn Wesselényi Miklós belépett, szünni nem akaró örömjaj kerekedett.

A terem végre megtelik. Alig van egy talpalatnyi szabad tér. Az utcán „éljen az unio“ kiáltás harsog.

Az elnök megnyitja a gyűlést. Először is b. Wesselényi Miklós, a győzelmese ellenzék népszerű szónoka emelte föl dörgő szavát.

A teremben siri csend. A szónok rövid beszédje így hangzott :

„... Az unio üdvös voltát bizonyítgatni fölösleges. Nem akarom tehát hosszas beszéddel elrabolni a drága időt. Csak annyit legyen szabad mondanom: miképen boldognak érzem magamat, hogy nekem jutott osztályrészül a szerencse, hogy oly magasztos ügyben, melyért fiatal korom első éveitől küzdöttem, melyért szenvedtem, most már szenvedéseimre enyhítő balzsamul, — mely valóban nagyobb szerű küzdelmeknek is méltó bére lehet, én emelhetem fel a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hívom fel a rendeket, mondják ki egy lélekkel, egy szájjal: nekünk „unio“ kell az 1848-ki 7-ik törvény-cikk szerint.“

E szavakra egy hatalmas „Unio“ kiáltás reszkettette meg a terem falait. A zaj csillapultával a szónok ekképen végzé szavait :

„Ezen örömrivalgás, a hon ohajtásának o mennydörgő kifejezése sokkal ékeesebben és szívrétegebben szól az unio mellett, mint ahogy én támogathatnám indítványomat. Azért még egyszer csak azt kiáltom: éljen s örökre létezzék az unio!“

Erre ismét leirhatlan lelkesedés zaja tölté meg a levogót, honnan az utcákra is kihatóván, az egész városban élénk tetszés közt dörgött a néptömeg ajkairól: „éljen az unio.“

Ezek után minden szem a szász követek felé lőn fordulva. Siri csend s feszült várakozás közt várta mindenki a szászok nyilatkozatát.

A brassói követ feláll s a többek között így szól: „Az uniot a pragmatica sanctio épségben tartása mellett küldőim nevében pártolom.“

A szász követek roppant éljenek között mindnyájan felállnak s szünni nem akaró örmzaj között meghajtják magukat a gyűlésnek.

A nép most az oláhnemzet nyilatkozatát ohajtá; s Lemény oláh püspök szavait kívánta hallani. Lemény kiment a nép közé, kezében nemzeti lobogóval; s a néphez beszédet tartva, megáldotta az uniot. „Éljenek az oláhok, szászok“ hangzott mindenfelől s a nép diadalmenettel kísérté be a püspököt a terembe.

Végül az elnök kijelenté, hogy az országgyűlés egy szívvel egy lélekkel, minden ellenmondás nélkül az uniot elfogadta.

Azon lelkesülést, mely ekkor a gyűlésen, az utcán s az egész városan eláradt, lehetetlen leírni. A nép örmzajában egy nagyszerű opost zengett, melyben a mult és jövendő századok fájdalma s boldogsága támadt föl.

A nap emlékeül indítványoztatott, hogy a monostor-utca unio utcának, s a hid-utca Wesselényi utcának neveztessek; s még az nap délután unio-utca fölirat diszlott a monostor-utca szegletén.

Egész nap mintegy ünnep telt el. A mestereberek folodtek dolguk után látni. Vig-ság, öröm volt minden arczon, minden szobában. Este fényesen ki volt világítva az egész város; s a zenekar Rákóczy-indulóval járt az utcákon. Így ment végbe Magyar- és Erdélyország egyesülésének örmnapja.

Az unio-törvényt, hatalom szavával, ő felsége, a király is megerősíté; és így oly sok viszály és balszerencse multán létesült valahára az egyesülés; s a szó, mely kimondta az egyesülést, két millió gyermekét adta vissza a rég kesergő anyának.

Az unio hírét a legnagyobb örmriadással üdvözölte Magyarország, mely legkedvesebb ohajtását látta ez által beteljesedve.

Amint Budapestot befutá az unio hire, rögtön nagy csoportokban járta be a fölleskült nép a város utcáit nemzeti zászlókkal és fátylakkal, szüntelen az uniot éljenzve. Az örm általános volt. Este a város kivilágított.

Az unio fölötti örmét a ministorium következő sorokkal fejezte ki az ordélyi karok és rendekhez intézett iratában :

„Erdély országosan egybesoroglett karaihoz és rendeihez.

Erdélynek Magyarországgal egyesülésé forró örmmel tölté el lelkünket. Boldogítóbb és egyuttal fontosabb oseménynek hiro nem juthatott hozzánk!

Meg voltunk lepetve, nem az örmnek véletlonségétől, mert teljes hittel reméltük mi, a két testvérmemzet egygyé ölelkezését, — de meg voltunk lepetve azon büszke öntudat nagyságától, hogy egyesülten o hazát többé sem ármány, sem erőszak megbuktatni képes nem lehet.

Nem késtünk mindent elkövetni, hogy az egyesülés iránti törvény a fejedelem által

is szentesítossék. A miniszterelnök rögtön utazott az országos küldöttekkel koronás királyunkhoz, hogy fejedelmi szavát és áldását sietve kikérje a testvéri frigyre. És nem tért előbb viseza, míg a bevégzett viszonyegyesülésben meghozta jövőendő nagyságunk alapját.

Mig hajdan e két hon egy vala, mindnyájunkat nagyság, fény s nemzeti dicsőség környezett. — A mely nap elszakadtunk egymástól, azon nap kezdtünk gyengülni, aljasulni s szolgaságba jutni. Egyesült örökön megtört a hódítók hatalma, szétválasztva egyenkint rabokká lettünk s eltüntünk az önálló nemzetek sorából.

Minket Isten, közös vérkötélék s nemzeti multunk testvérekké parancsol lenni, nem csak szomszédokká, mint eddigelé voltunk. A szomszéd nem sokat törődik szomszédá sorsával. Mi Erdélynek és Magyarországnak minden lakosai, több vagyunk egymásnak. Testvérek vagyunk, kik szeretik egymást, közös boldogságot akarnak s egyik a másik javáért élni kíván és halni tartozik.

Az unio e nemzeti testvériségnek ujjabb, nyilvános elismerése Európa színe előtt. Mit a vér egyesített, ezredéves közös történet örömei s fájdalmai szentesítettek — azt ma örökké megtartandónak nyíltan bevalljuk a világ előtt.

Ese két honnak s minden népeinek egyesülése még többet is jelent. Jelenti azt, hogy mi ismét, mint egykoron, közös erővel, közös kitűréssel és buzgósággal azon törekvünk, hogy Magyarország nagy és boldog legyen, s népe hatalmassá és dicsővé váljék.

Ez legyen első és legszebb gyümölcse háromszázados elszakadásunk utáni testvéri egyesülésünknek.

Mi elválva is egyik valánk. A tettleges egyesülést most megszentosíté koronás királyunk fejedelmi szava. Nincs egyéb hátra, minthogy iston áldása koronázza meg e szövetséget, mely minden nyelvű s vallású népkre nézve a szabadság, egyenlőség és testvériség örökké szent elveit fogja hinni, vallani és alkalmazni.

Honvéd toborzás.

Midőn hire futamodott az országban, hogy veszély fenyegeti a hazát, a rémhírek éber tevékenységre sarkalták a magyar kormányt.

Május 16-án gr. Bathány miniszterelnök következő felszólítást intézett Magyarhon népeihez :

„Hazafiak! Szeretett magyar hazánk lát-határán veszélyes felhők tornyosulnak.

Minden hazafi szent kötelessége hazáját bel- és kül-elleneségek ellen védeni; ezt igényli a természeti jog, ezt parancsolja a törvény;

A törvény-parancsolta nemzeti őrszeren felül szükséges haladéktalanul egy tíz ezer főből álló rendes nemzetőrsereg föllállítása.

A haza nevében szólittatnak föl tehát mind azon honlakosok, kik e rendes nemzet-őrseregbe, az ország zászlója alá, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére belépni kívánnak, hogy magukat az illető hadfogadó (Werbung) helyeken bejelentsék.

A belépő nemzetőrök három évi szolgálatra kötelezik magukat; az álladalom részéről fegyverrel s ruházattal láttatnak el, és szolgálati idejük alatt azon fölül, hogy a hiteltétel alkalmával foglaló pénzt 20 pftot kap-

nak, közvitézek naponként 8, tizedesek 16, őrmesterek pedig 24 pengő krajczár díjt fognak az ország pénztárából huzni.

A haza bizodalmasan várja fiaitól, hogy a mostani veszélyes körülmények közt a királyi trón, haza és alkotmány védelmére az ország zászlója alá mentül előbb összeseregledenek.

A miniszterelnök ezen felszólítására megkezdődött szerteszét a hazában a toborzás. A fővárosban már másnap a felszólítás után hangzott a zene s vig kedélyű toborzók jártak be a város utcáit, fejükön vörös sipkával, kávészínű atillában, veres sinórral.

Egyikök nemzeti zászlót vitt elől, s minnél tovább haladtak, annál többen gyűlökeztek a zászló alá. Utközben zongett a toborzók ajkain a dal, melynek betűi gyujtanak, mintha szikrák volnának, s a szivrázó Rákóczy induló hangjait közben riongó éljen kiáltások szakíták meg.

Az 1-ső és 2-dik zászlóaljnak toborzás utján föllállítására a beiratások majus 18-án reggeli 8 órakor a nemzeti muzeumban kezdődött meg. A tanuló ifjuság lelkesült, kigyúlt arczczal, tömegestül tódult a muzeumba. Az

első ki beiratta magát Brandl Károly nevű jogász volt. Ő volt az első honvéd.

A vészkiáltás elhatott a falukba is — onnan pedig a pusztákra s befutotta az ország minden részét.

A bíró kihirdette a népnek, hogy „Roszakaratu csábitók elámitották a velünk rokon nemzeteket, hogy mi csak magunk akarunk osztolni a király által nekünk adott jusból; azok elhitték a bolond beszédet s fölkerelkedtek; mint sáska-had törnek reánk mindenfelől, hogy megrabolják szabadságunkat s pajtáinkból kiszédjék, amit mi beleraktunk.“

A nép, midőn megértette a dolgok vészes állapotát, sorakozni kezdett mindenütt, s tödült a toborzók zászlója alá.

Megzendült a toborzók ajkain mindenfelé a dal: „Muzsika szól, verbuválnak: csapj föl öcsém katonának. „S a dal nyomán, mintegy varázs ütésre, jöttek a levonték, daliás ifjak; s a haza hívó szavára elhagyva az édes otthont, a csendes mezőt, a házi tűzhelyt s mindent, mi kedves — beállottak védeni a hazát; s lettek honvédek.

A templomi szószékről, az iskolák katedrájáról, az utcásarki kőről, — „talpra magyar, hí a haza“ szavak hangzának; s könyözve bár, de szívesen ereszti zászló alá gyermekét az anya, férjét a feleség, jegyesét a menyasszony.

Sőt a klastrom rostélján, a seminarium csendjébe is behatnak a bűvös dalok, s a kik isten szolgálivá, a béke apostolaivá készültek, azok lesznek most a legbátrabb katonák, a háboru, a halál apostolai.

Azelőtt kötéllel kellett fogni — most önkényt siettek a táborba, s alig két hét alatt oly seregge szaporodtak, melynél nagyobbatt igen, de szebbet és vitézbbet sohasem látott a világ.

A szükséges tíz ezer főből álló nemzetőrség csakhamar összegyűlt. Azonban a nemzeti kincstár sokkal is rozsbabb lábón állott, semhogy abból a honvédsereg fölállítására szükségelt költségeket fődözni lehetett volna.

Ennek következtében a magyar kormány felszólítást intézett a haza összes polgáraihoz, hogy figyelembe vevén a veszélyes körülményeket, ami nélkülözhető ércpénzzel, arannyal, ezüsttel birnak, tegyék azt, akár kölcsön, akár ajándékképen a haza oltárára.

Hogy pedig a szegényebb-sorsuak se zá-

rassanak ki a honfui áldozat szép tettéből, tudtára adatott a községeknek, hogy aki arany, ezüsttel nem rendelkezik, gyártmány, vagy természetmenny, mely pénzzé tétethetik, szintén elfogadtatik.

Ezen felszólítás után megkezdődtek az adakozások; s az áldozat készségben egyik a másikat iparkodott fölülmulni.

A gazdagok mázsáinkint hozták áldozatul arany- s ezüst-neműiket; a nők karperceik- és függőiket tevék le a haza oltárára; a szegényebbek gabonával, gyártmánnyal, posztóval, vászonnal járult a szükségek fődözésére; szóval, kinnek miye volt, azt hozta ajándokul. Többi közt a pesti nagy casino 20,000 pftot; gr. Széchenyi István egy mázsza ezüstöt adott, s az ajándékok összege csak hamar millomokra ment.

Az önkénytes sereg létele ekként előlegesen is biztosítva lett. A honvédek június 24-én esküdtek föl ünnepélyesen az új alkotmányra Posten s ekkor ment végbe a sereg zászlószentelése is az új-piacon.

A jelenet szép és nagyszerű volt. Tömegek nép hullámzott tarka vegyületben. Jelen volt a miniszterelnök s a hadügyminiszter is.

Az önkénytes sereg két zászlóalja teljesen fölkészülve s fölszerelve állott. Látásuk leírhatlan örömet gerjesztett. Mind erőteljes, egészséges, válogatott levonték s szívből magyarok.

Midőn már a fölszentelt zászlóra megesküvén, az esküformában harsányan kiálták a szavakat „hazánkat megóttalmazzuk.“ A zászló egyik részére Magyarország czimere, a másikra szűz képe volt festve.

Midőn az esketésnek vége volt a hadügyminiszter buzdító, lelkes szónoklatott tartott a hadfiakhoz; s köztök következő nyomtatott vers osztatott szét:

Szittyák! büntetlen ne maradjon az undok erőszak.
Mind, ki vitéz, és mind, ki magyar — fegyverre,
halálra
Kész legyen, és a vért vérrel boszulni siessen.

Majus 19-én gróf Batthyány Lajos miniszterelnök a székokhoz is felhívást intézett. A felszólítás így hangzik:

„Nemes székoky nemzet, tisztelt polgár társaim!

Évezredet fölülmuló idő kapcsolta a székoky és magyar nemzetnek egy törzsről fakadt sarjadékát egybe: érdekünk, jó és bal-

Hogy termett a honvéd?

szerencsénk, hajdan óta mindenkor egy volt. Némely politikai hibás nézetek, talán saját botlásunk is, bennünket egymástól, egy időre külön szakasztának ugyan, de a testvéri szeretet, atyafiság és rokonszeny kapcsát mindamellett megingatni semmi vihar, semmi ellenműködés mindaddig képes nem vala.

A Magyarhon, magyarnemzet fölött toronyosodó fergeteg aggasztó veszélylyel fenyeget; minden órán kitörésre hajlik. A vészharangja megkondult. Némely idegen nemzetiségek megirigylék a békes nyugalmat, melyet Árpád nemzete a Duna s Tisza partjain századok óta élvezett.

Tisztelt polgártársaim! Mint Magyarországnak első független miniszterelnöke s ideiglenes hadiminisztere, bizva a vitéz székely nemzetnek világszerte elismert rendületlen

harcziasságában s magyar testvérei iránti ingadozatlan szeretetében, hivatalos tisztemné fogva, saját felelősségem alatt, sietek önöket felszólítani, hogy addig is, míg e rendeletre fölséges urunk, királyunk jóváhagyását pótlólagosan megnyerném, e levelem vételével tüstént Magyarországra, a Szeged tájékára telepítendő, elhatározott 12,000 fegyveres katonaságból állandó táborba sieszenek, hol, valamint az átkelő helyeken is, illető élelmükről s fogadtatásukról már kellőleg gondoskodva van. — Ügyünk közös, a koczka egyiránt fordul mind a két testvérnemzetnek; ne hagyják önök hazafiui meleg szavamat hidegen s részvétlenül elhangzani.

A zivatar kitörése már közel volt; gyorsaságra volt szükség, hogy készületlen ne találjon.

A király Innsbruckban.

Május 15-én Bécsben ismét forradalom ütött ki. Az ideiglenes alkotmány megsemmisített s a császár kényszerítve lett megengedni egy osztrák birodalmi gyűlés összehívását, általános szavazatjog alapján.

A camarilla, hogy helyre állíthassa a dolgok régi rendét, szükségesnek tartotta a császárt teljesen elvonni a bécsi néppárt befolyása alól, s roá birta, hogy hagyja el a fővárost.

Ferdinand ezen újabb zavargás által mélyen sértve kedélyében, Bécsot udvarával titkon elhagyá s Innsbruckban üté föl székhelyét.

Amint e hír a fővárosba érkezett, a kedélyeket mélyen elkészerítette:

A magyar miniszterium erre megparancsolá Ausztriával való közlekedés miniszterének, Eszterházy Pál herczognek, ki még Bécsben maradt, hogy a törvény világos rendelete szerént, melynélfogva a miniszterek egyike folyvást ő felségének személye körül lenni tartozik, tüstént ő felségéhez induljon s bárhol legyen is ő felsége, állandóan személye mellett maradván, nemcsak Magyarországnak s a magyar nemzetnek ő felségéhez s a dynastiához hű ragaszkodását tolmácsolja, de ennek kapcsában arra is kérje meg ő felségét, hogy felséges családjával együtt Magyarország székvárosába jönni s ez által e hű nemzet több századokon át forrón ápolott óhaját teljesíteni méltóztassék, hol a logbuzgóbb szeretettel s nyílt karokkal fog fogadtatni.

Később István nádor, Széchenyi István és Eötvös miniszterekkel személyesen szölitotta föl a nemzet nevében a fejedelmet, hogy Magyarország fővárosában, hű magyarjai között telepedjék meg.

Azonban a camarillának Pest hajsza-nyival sem látszott célszerűbbnek, mint Bécs. Ferdinand, sajnálatát jelentvén, elutasította a magyarok kérelmét.

... Jellasicz ezalatt erélyesen működött. Említettük, hogy a bán június 5-ére önhatalmából tartományi gyűlést hirdetett, tekin-

tetbe sem véve a magyar miniszterium tiltakozásait s a király rendeletét.

A miniszterium erre a királytól egy újabb leiratot eszközölt ki, követező tartalommal:

„Miután az 1791: 58. törvényczikk világos rendelete szerint a Horvát-, Tót- és Dalmátországok tartományi gyűlése csak legfelsőbb engedelmem mellett hirdethetik ki, ön mégis ennek ellenére a határnapot f. évi június 5-ére önhatalmulag kitűzte; megparancsolom önnek, hogy ezen tartományi gyűlést, melyet különben törvénytelen összejövetelnek s az ott hozandott határozatokat érvényteleneknek kellene tekintenem, rögtön tiltsa be s a közelebbi felvilágosítás és a Horvátországban jelenleg uralkodó zavaroknak ha lehet békés kiegyenlítése végett, jelenleg legfelsőbb parancsom vétele után 24 óra alatt udvaromban Innsbruckban jelenjék meg. Innsbruckban május 29-én, Ferdinand.“

Azonban Jellasicz, figyelemre se méltatva az újabb parancsolatot, a tartományi gyűlést június 5-én csakugyan megtartotta; s a helyett, hogy a király rendeletére Innsbruckba ment volna, magát a báni méltóságba ünnepélyesen boigtatta. Esküjét Rajasicz karlovicz görög nem egyosült érsek s pseudo-patriarcha felolvasása után monddta el.

A gyűlés, eltekintve attól hogy a király betiltotta, nem birt semmi törvényes kellekkel: Hiányzott a királyi biztos, pedig nálánélkül báni méltóságba senkit boigtatni nem lehet.

Jellasicz a törvénytelen boigtatás után borzasztó zsiviók kíséretében, hosszas, kimorító szónaklatot tartott a gyülekezetnek.

„Hiányzanak szavaim — úgy mond a többek között — szívom kéjos boldogsága kifejezésére, miszerint épen nekem jutott a szorocse elsőnek lenni, hogy eszót „szabadság“ nektek, mint a nép képviselőinek hirdethetem.

Lássátok testvéreim! e szó „szabadság“ valósággá lön s ki kételkednék, hogy ez ami

sajátunk; ti tanúsírtólyosbizonyosságai vagy-
tok emez isteni javadalomnak.

A szabadság szava összogyűjté a nép
képviselőit, mint talán soha elődeitek össze
nem gyűlekeztek. Ti nem vagytok itt maga-
tok pusztá képviselői, nem ti szabad ember-
rek vagytok és szabad képviselői egy szabad
s dicső népnek.

Ezen szabadság hangja hozott titeket is
ide hős határvidékünk képviselői, logyetek
otthonosak hű testvéreitek körében s áldjon
meg a mindonható, vezessen egyűtt testvéri-
leg, hogy a hazánkérti foladatunkat szoren-
csésen megoldhassuk. . .

— Testvérek! a szabadság, egyenlőség s
testvériség alapján fognak s kell szabályoz-
tatniok a kormány és nép, a status és status,
a nép és népközi viszonyoknak; ez követel-
lése a hatalmas korszellemnek, melyben tö-
rekszik az emberiség.

— Ezen alapra akarjuk mi is Magyaror-
szághozi viszonyainkat fektetni, miután olle-
nében feszűlten s ütközetre készen folytono-
san nem állhatunk; a 800 éves testvér,
szomazédkapocs tanácsolja a fűnforgó bonyo-
dalmak barátságos kiegyonlítését; ellenkező
esetben, ha a magyarok ellenűnkben s törzs-
rokonaink ellen (a ráczokat érti) nem mint
testvérek, hanem mint elnyomók mutatják
magukat, akkor tudják meg, hogy a hiréből
ismert Erdődi János bánunk mondása sze-
rint: „ország országnak nem ír törvényeket
elébe,“ elvagyunk határozva, foggyverrel ko-
zűnkben megmutatni, hogy rég elműlt már
az idő, mikor egy nép a násika fölött ural-
kodott.

Le tohát a magyar kényurasággal; már
márczius tizenötödiko előtt som ismertiűk el
és a márcziusi forradalom után pedig megtö-
rők s megsemmisítők azt s ez által jövenk
Magyarország ellenében ajelen állásba.

Mi csak oly kormánynak hódolhatunk,
mely ősi alkotmányunk fölvei szerint a ki-
rályi hatalommal egybehangozva igazgat.
Azért a mostani magyar kormánynak, mely
a királylyal semmi törvényes viszonyban nem
áll, sőt azt magától egészen függővé tette
s a birodalmat alapjaiban megrendítette, ma-
gunkat alája nem vethetjük.“

Ily hangon beszélt Jellasic a magyarok
ellen. Szavait több izben zajgó zsviok üdvö-
zölték. Utána Kukuljevics emelt szót. „Sza-

vazzunk — ugymond — köszönetet ő felsé-
gének, hogy a nemzet választottát nevezte ki
bánná, ki ellen fájdalom, hogy épon a sza-
badság megalapításának perczeiben koll hal-
lanunk, hogy a főherczeg nádor s a minisz-
terek fölléptek. De ő érezve méltóságát, nem
ismerte el a jogtalan parancsolókat. Ezért
megérdemli, hogy a nemzet által istenítették.
Nyilatkoztassuk ki tohát, hogy, ha ő felsége
a bán minden lépteit s rendeleteit megerősí-
teni nem akarná, akkor mi magunkat minden
megtámadás ellen jöjjön az bárhonnan, vé-
deni fogjuk.“ Utána többen szónokoltak még
s kívánták, hogy a bán neveztesék ki alki-
rálylyá s alakittassék felelős miniszterium.

A gyűlésen jelen voltak a szerbok főkép-
viselői is; rájuk vonatkozólag mondá Gáj:
minden kívánságaik a micink és minden ki-
vánságaink az övéik is; egyesűljünk tehát s
addig ne nyugodjunk, míg kívánságaink nem
teljesűlnök.

Midőn végo lett a heves szónaklatoknak
bizottmány választatott, mely a Magyaror-
szággal való viszonyok kérdéseit volt mun-
kálaliba voendő; s egyűttal küldöttség ne-
veztetett ki, mely a gyűlés kívánatait Inns-
bruckban a király olé torjesztené megerősí-
tés végett.

A horvátok kívánatai következő pon-
tokban szolgáltatnak:

1. A horvát nemzet a létező magyar kor-
mányt ol nem ismerheti. Ő felsége tohát ké-
retik, hogy annak minden, Horvát-, Tót- és
Dalmátországra vonatkozó rendeleteit semmi-
sitse meg s ezen országoknak a bán elnök-
lete alatt külön felelős miuizteriumot
adjon.

2. A hadi, kereskedelmi és pénzügyek ke-
zelése a bécsi miniszterium alatt maradjon,
melyhez az omlított országok részéről ama
kormányágak mindenikében egy-egy felelős
álladalmi tanácsos neveztesék ki.

3. Hivatalos nyelv kirekesztőleg a szláv
legyen.

4. Minden belűgy az egyesűlt országok
gyűlésén, a külűgy pedig az ausztriai közép-
ponti országgyűlésen tárgyalassék.

5. Dalmátia-, Horvát- és Tótországgal
tényleg egyesittessék.

6. A Magyarországbn lakó nemzetekkel
az eddigi barátságos viszony a pragmatica
sanctio értelmében s a szabadság, egyenlőség

és testvériség alapján ezután is fontartassék. Ennek gyakorlati végrehajtását azonban a horvátok csak akkor fogják meghatározhatni, midőn ezen kérelmeikre kedvező választ nyerendenek.

7. Minden politikai s igazságügyi tisztviselőt a király jóváhagyása mellett, a bán nevezzo ki.

8. A perek felebbezés után se vitessenek mint eddig történt, Magyarországba, hanem az egyesült országok számára külön főtörvényszék állíttassék föl.

9. Vorécze, Pozsega és Szerém vármegyék, a gradiskai, bródi és pétervárad határvidekekkel, Alsó-Slavonia nevezet alatt, úgy szinte a fiumei, buccari és vinodoli kerületek is Horvátországhoz csatoltassanak.

10. A horvát nemzet mindezen kívánatok kieszközlésére báró Kulmer Ferenczet, a király személye mellé a maga képviselőjének választotta. Ezek voltak a horvátok kívánatai, melyekhez úgy hisszük nem kell commentár.

Jellasichek ezután a gyűlést, az innsbrucki küldöttség visszaérkeztéig, elnapolta. „Oszsoljunk szét — ugymond — a hazában. Menjen mindenki a maga helyére; mert a népet magára hagyni nem lehet. Induljatok tehát testvéreim, kedves hazánk minden vidékeire; oktassátok a népet; szilárdítsátok annak buzgalmát. Addig én is teljesítendem kötelességemet, s a küldöttséggel a trón elé járulandok, hűségünket s ragaszkodásunkat kijelenteni.”

Királyi szózat a horvátokhoz.

Vérző szívvel látta a magyar kormány Jellasichek jogtalan garázdálkodásait. Batthyányi, amint hírt vett a legujabb mozgalmaknak, legott Innsbruckba sietett a királyhoz, hogy Jellasichek megfenyítését szorgalmazza.

A jószívű, de már gyenge értelmű király, mély fölindulással vette a bán eljárásáról való híreket; s Batthyányi erélyes sürgetésére kész volt Jellasichek iránt a végsők-höz nyulni.

Amint Batthyányi megérkezett Innsbruckba, sűrűn folytak a tanácskozások. Az udvari párt kandi szemmel kísérte a gyűlések folyamatát; s mindenkép igyekezett, az ügyeket saját előnyére zsákmányolni ki.

Mondják egyik alkalommal Zsófia főherczegasszony is megjelent, részt akarván venni ő is a tanácskozásban. Azonban Batthyányi felszólítására, ki határozottan kijelenté, hogy ő, hivatalos minőségben, mint elnökminiszter értekezik fejedelmével — kénytelen volt elhagyni a termet. Zsófia zokon vette e vérig sértő kudarcot s meg is tartá boszút lihógó, sebhedt szívében annak emlékét.

Ferdinánd, Batthyányi kívánalmait kész volt teljesíteni, s június 10-én következő szózatot intézett a horvátokhoz:

„Mi első Ferdinánd stb. biztosítjuk Horvát- és Tótországnak minden lakosait cs. kir.

kegyelmünkről és kegyelmességünkről, midőn hozzájuk következő nyilatkozatunkat kibocsátjuk:

Horvátok és szlavoniták. Minél jobban csett atyai szívünknek azon hiedelem, hogy midőn mi, hű népeink kívánatahoz képest az alkotmányos szabadság jótéteményeit minden lakosokra kiterjesztettük, ezáltal az isteni gondviseléstől kormányunk alá bizott népetek irántunk és kir. trónunk iránt örök hála és rendíthetlen hűségre köteleztük, egy szersmind őket a közös jogok és szabadságok által benső testvéri összetartásra buzdítottuk, s jóllétök előmozdítására tág mezőt nyitottunk; annál fájdalommasabban sujtott bennünket azon szomorú tapasztalás, hogy mi ebbeli biztos várakozásunkban, épen bennetek, csalatkoztunk.

Bennetek horvátok és szlavoniták, kik nyolcz századok leforgása óta, ugyanazon korona alatt, Magyarország sorsában osztozva, egyedül azon kapocsaknak köszönhetitek alkotmányos szabadságokat, melyet annyi évszázadok leforgása alatt a szláv nép között csak ti valátok szerencsések megtarthatni.

Bennetek kellett csalatkoznunk, bennetek, kik nemcsak a magyar alkotmány-engedte jogokban és szabadságokban egyenlőn osztoztatok, hanem eddig szeplőtlen megör-

zött hűségtek igazságos jutalmául fönséges őseink kegyelmességéből még különös jogokat, szabadalmakat és szabadságokat is nyerve, nagyobb előjogok birtokában vagytok, mint Magyarországnak szent koronája alatt akár-melyik alattvaló.

Bennetek kellett csalatkoznunk, kikkel Magyarország és a hozzákapcsolt részek utolsó országgyűlése, saját királyi akaratunkhoz képest, az alkotmányos szabadság és jog-egyenlőség minden jótéteményeit testvériesen megosztotta.

A magyarországi törvényhozás az urbéri tartozásokat nálatok szintűgy megszüntette, mint Magyarországon, s nálatok is a jobbágyok minden terheltetés nélkül szabad föld-birtokosokká lettek; a földesuraknak az urbéri tartozásokért kárpótlás fog adadni, mit ti, magatok emberségéből, a legnagyobb áldozatok mellett sem lettetek volna képesek megadni; a honnan erre, minden terheltetés-tek nélkül legfelsőbb jóváhagyásunknál fogva, jelzőlogul kamarai javaink fognak lekötetni, s biztosítva ezáltal leszén.

Az alkotmányos képviselő joga nálatok szintűgy kiterjesztetett a népre, mint Magyarországon; minélfogva nemcsak a nemesség, hanem még a többi lakosok is, a határőrökkel együtt, köveitök által részt vesznek mind a közös törvényhozásban, mind önnön kiváltságos gyűléstekben s így közvetlen befolyások által, tulajdon jólléteteket előmozdít-hatjátok.

Eddigélé a nemesség kevésbé vett részt a közös teherviselésben; mostantól kezdve meg van az osztva a törvény értelménél fogva egyenlőn a lakosok közt minden rang-különbség nélkül; s ezáltal súlyos toher vétett le vállaitokról.

Nemzetiségtek s kiváltságos jogaitok, melyeket illetőleg bennetek némelyek gonosz-azándoku, álnok hírek által aggodalmat akartak támasztani, vesélyeztetve épen nincsenek, sőt inkább kiterjesztvők és megerősítvők s minden megtámadás ellen biztosítvák; mert anyanyelvetek használata nemcsak iskoláitokban és egyházaikban vagyon örök időkre törvényesen biztosítva, hanem a nálatok eddig használt latin nyelv helyett nyilvános gyűlésteken is bevetetett.

Rágalmazó nyelv azon hiedelemre akart benneteket tántorítani, mintha a magyar nem-

zet nyelveket elnyomni, vagy annak tovább-fejlődését gátolni akarná. Mi biztosítunk benneteket, hogy ezek egyáltalában hazug koholmányok, sőt inkább elismerésre talál, hogy ti, lemondva a holt latin nyelvről, született nyelveketek mivelni és terjeszteni törekedtek; a törvényhozás benneteket ezen törekvéstekben gyámolítani, s egyházi szolgálókat, kikre lelkiüdvösségtek s gyermekeitek vallásos neveltetése bizva vagyon, az állodalom költségén illendő fizetéssel ellátni szándékozik.

Nyolcz százada, mióta a magyarokkal össze vagytok kötötve, s ezen idők lefolyta alatt mindenkor méltánnyal viseltetett a törvényhozás nemzetiségtek iránt; miképen tudtátok tehát elhinni, hogy ugyanazon törvényhozás most ellenséges indulattal akar fellépni született nyelveitek irányában, melyet ugyanazon törvényhozás nyolcz századok óta mindig védelmezett; s mégis a helyett, hogy nemzetiségtek biztosítását, az alkotmányos szabadságnak veletek történt megosztását testvéri elismeréssel fogadtátok volna, találkoztak köztetek emberek, kik köszönet, szeretet s a nekünk tartozott hűség helyett az eszeveszett gyanúsítás zászlóját tűzték ki, kik a magyarokról azt állítják, hogy ellenségeitek, s kik e két nemzet közt, minden kigondolható eszközökkel meghasonlást igyekeznek előidézni; olyan emberek, kik polgártársaitok közül azokat, kik benneteket felvilágosítani akartak, üldözőbe vették, s megrettentés által, a személybátorságot veszélyeztetve, lakhelyöket odahagyni kényszerítették.

Ezen rakoncátlanságon támadt keserű fájdalomunkat, valljon nem nevelte-e azon szomorú aggodalom, hogy ezen büntetésre méltó kihágások vezéreül épen egy férfiú lépett fel, kit Mi, kir. kegyelmünk tanubizonyítványaival elhalmozva, hazátokban a rend és törvény óréül rendeltünk, hogy ő visszaélvönazon hivatallal, melyre kegyelmességünk-ből emeltetett, nemhogy, mint kötelessége lett volna, az eltántorított polgárokat jobb utra térítette volna, sőt felekezetestesség lelkétől vezéreltetve, a szenvedélyeket mégnagyobb fokra élesztette, igen megfodolkozva alattvalói esküjéről, a Magyarországgal összekötötés, tehát szent koronánk épsége (integritas) és királyi tekintélyünk ellen megtámadásokra mert vetemülni.

Eddigél Magyarországon és a kapcsoló tartományokban a végrehajtó hatalmat magy. udv. kancelláriánk s kir. helytartótanácsunk, a katonai ügyekben pedig udvari haditanácsunk útján gyakoroltuk, és az ekként kibocsátott parancsainknak mindenkor engedelmeskedtek Horvát-, Tót- és Dalmátország bánjai, miként ők az ezelőtti időkben, a más uton és más alakban kibocsátott parancsoknak, a magyar törvényhatóságoknak engedelmeskedni kötelesek valának, a szerint, a mint végrehajtó hatalmunk gyakorlatának módja és alakja, országgyűlésen, jóváhagyásunk mellett, elhatározottat.

Az utolsó magyar országgyűlésen, szabad királyi akaratunktól vezéreltetve, országos hí karaink hozzánk felterjesztett kérelmének következtében, kegyelmesen megerősítettük azon törvényczikket, melynek erejénél fogva kedvelt öcsénk, fenséges főherczeg István, Magyarország nádora, Magyarországból távollétünk ideje alatt teljes hatalmu kir. helytartónak lón kinyilatkoztatva, kinek is, mint ilyennek, a végrehajtó hatalmat ugyanakkor kinevezett magyar ministeriumunkkal együtt gyakorolni kötelessége, mely ministerium a volt udvari kancelláriának, helytartó tanácsnak, udv. kamarának és udv. tanácsnak eddigi hatáskörét magában foglalja.

Horvát-, Tót- és Dalmátországunk bánja tehát köteles, ha csak felségsértési bünt nem akar elkövetni, királyi helytartónk s magyar ministeriumunk útján kibocsátott kir. parancsainknak úgy engedelmeskedni, mint tiszti elődjei magyar udv. kancelláriánk, helytartótanácsunk, udv. kamaránk és udvari haditanácsunk rendeleteinek engedelmeskedtek.

Mindezek daczára báró Jellasics József, kit Magyar-, Horvát-, Dalmát- és Tótországunk bánjává kegyelmesen kinevezni méltóztattunk, mint mondják, eléggé vakmerő volt, ezen tartozott engedelmeséget megtagadni.

Mi Magyar-, Horvát-, Dalmát- és Tótország királya, Mi, kinek személye előttetek szent, mondjuk nektek horvátok és szlavoniták, szent a törvény is, és szentnek kell lennie; Mi esküt tettünk az élő istenre, hogy Mi magyar koronánk épségét, az alkotmányt és törvényt mind magunk megőrizzük és megtartjuk, mind mások által megtartatjuk.

Mi meg fogjuk tartani királyi eskünket, Mi kegyelmesek vagyunk hí alattvalóink

iránt, elnézzük bűneiket, de kérlelhetlenek és szigorúak a megkonokult árulók iránt, és mindazokat az igazság karjai közé vettetjük, kik királyi eskünkkel vakmerő játékot űzni merészelnék; ki a törvény ellen feltámad, királyi trónusunk ellen támad az fel, melynek talpkövé a törvények teszik; És báró Jellasics ellen vád van emelve, hogy társaival együtt nemcsak feltámadott a törvények ellen, sőt hozzá kibocsátott atyai intéseink daczára az engedetlenségben még meg is maradott.

Kedvelt öcsénk fenséges főhg István, Magyarország nádorának és magyar ministeriumunknak első gondja az vala, miszerint báró Jellasicsot szólítsa fel, hogy ő a ti nemzeti ségtek, jogaitok és szabadságtok biztosítása tekintetéből tegye magát velők kölcsönös egyetértésbe, hogy így az egyéb teendő között a ti tartománygyűlések is minelőbb összehivassék, hol a törvények valának kihirdetendők, melyeknek áldását töletok megvonni nem akartuk, s erre a bán vala hivatalába nyilvánosan beiktatandó, mely beiktatás nélkül ő törvényes tisztviselőnek nem tekinthetik.

A bán ellen vád van emelve, hogy ő ezen felszólításnak, ámbár az ismételve megtéte, sőt tulajdon világos parancsunk által arra, hogy kir. helytartónk és magyar ministeriumunk rendeleteinek hódoljon, még meg is intetett és kötelességévé tétetett, épen nem engedelmeskedett, hanem a mint mondják, még a törvényhatóságokat is felhivta, hogy ők is hasonlókép ne engedelmeskedjenek, és mind ezeket, mind a népet, erőszakos eszközök által a magyar korona ellen erőszakos lépésekre kényszerítette.

Nektek tanuknak kell lennetek mindazokról, melyekkel a bán vádoltatik; nektek látnotok kellett, hogy ő üldözte mindazokat, kik Horvátországnak Magyarországgal összeköttetését fontartani akarták, kiket hivatalukból kénye-kedve szerint letett, hogy azok ellen, kik az ő politikájának nem hódoltak, rögtönítelő bíróságot hirdetett, ezáltal számos családokat megszökésre és kiköltözésre kényszerítvén.

Nektek látnotok kellett, hogy a bán a törvényesen kinevezett főispánoknak lehetlenné tette hivatalukba lépniök, hogy kamarai pénztárunkat erőhatalommal lefoglalta,

sőt ezen erőszakoskodások végrehajtására tulajdon fegyveres erőnket használta.

Nektek tudnotok kell, hogy ő országgyűlés nélkül saját kénye szerin rátkot új adót vetett, hogy ő minden folhalmazás nélkül, a népet fegyverfogásra kényszeríteni törekedett, mit a törvényhozó testület meghatalmazása nélkül még Mi magunk sem parancsolhatunk meg.

Ti tanubizonyságot tehettek, miszerint ő eltűrte, hogy társai a népet koholmányokkal és álhírekkel a magyarok ellen bujtogassák, mintha ezek miatt nemzetiségtek veszélyben forogna; eltűrte, hogy a törvényellenesen összehívott gyűléseken a magyarok ellen nyíltan lázító beszédek tartattak, erőszakos kinevezések történtek, sőt, hogy ezen rakoncátlansággal járt szokott ingerültség Magyarországon már is rablással és öldökléssel határos vérengző összeütközéseket idézett elő.

Ti tudjátok azon bántalmat, mely királyi házunk egyik főséges tagján, kir. helytartónk főherczeg Istvánon, az ismételt törvényellenes kihágások szinpadául magát odaengedő Zágráb városban a köztéren a bán szeme láttára gazmódon elkövettetett; tudnotok kell, valljon büntetés alá vonta-e a vétkeket?

Nektek lehetetlen nem tudnotok, hogy ő a törvényes rend helyreállítása végett királyi biztosunkul kinevezett báró Hrabovszky János belső titkos tanácsosunk és altábornagyunktól a tartozott engedelmisséget valóssággal megtagadta.

Álhírek által netalán tévutra vezérlett alattvalóink sorsán atyailag aggódván, megkísértjük az utolsó lépést, mielőtt ezen vádakat meghallgatnók, s a vádlottnak maga igazolására személyes alkalmat adánk, midőn őtet az általa királyi megegyezésünk nélkül, mit a törvény kíván meg, f. évi junius 5-kére kihirdetett tartománygyűlésnek visszahívására, saját kezünkkel irt parancsunkban felszólítottuk, s neki a horvátországi zavarok kiegyenlítése tekintetéből, hogy udvarunknál személyesen megjelenjék, megparancsoltuk.

Jellasic azonban sem ezen parancsunknak, sem előbbi rendeleteinknek nem engedelmeskedett, és sem a tartománygyűlést vissza nem hívta, sem a kiszabott időre udvarunknál meg nem jelent.

Miután az ellene emelt vádakhöz ezen legfelsőbb parancsunk iránti konok engedetlenség is hozzájárult, nem vala számunkra egyéb teendő, mint megsértett királyi tekintélyünk helyreállítása s a törvények fentartása tekintetéből belső titkos tanácsos- és altábornagyunkat b. Hrabovszky János hívünket, kir. biztosunkul kiküldeni, hogy ezen törvényellenes eljárásokat vizsgálja meg; báró Jellasic Józsefet netalán létező bűntársaival együtt a vádnak megfelelő perbe fogassa, s őtet, míg csak magát teljesen nem igazolandja, báni méltóságából s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le, titeket szigoruan intve, hogy mindazon kihágásoktól vonjátok vissza magokat, melyek koronánktól szakadásra czéloznak, a törvényhatóságoknak pedig hasonló büntetés alatt megparancsolva, hogy báró Jellasicchal vagy netalán létező vádtársaival a hivatalos érintkezést azonnal szakasszák meg s királyi biztosunk rendeleteinek feltétlenül engedelmeskedjenek.

Horvátok és szlavinok! Királyi szavunk kezekedik nemzetiségtek- és szabadságtokról s igazságos kívánataitok megadásáról; ne adjatok tehát hitelt azon ámitó balsuttogásoknak, melyek által benneteket jogellenes czélok kivitelére tántorítani, hazátokat pedig rabszolgaságra s végtelen nyomorra juttatni akarják.

Hallgassatok királytok jótakaró szavára, mely hozzátok szól, hallgassatok királytok szavára, ki nemzetiségteket és jogaitokat királyi hatalmával mindenkor fogja védelmezni, de a ki szinte szilárdul elszánt, magyar koronájának és a törvényeknek tekintetét akármiféle megtámadás ellen egész erejével fentartani.

Tartsátok tehát magatokat szorosan a törvényes engedelmisséghez s a nekünk tartozott hűséghez; ne áraszatok hazátokra, magatokra és gyermekeitekre engedetlenségek által inséget és nyomort; mutassátok meg ezen megnehezült időkben, hogy ti fontoságos házunknak még mindig a régi hívei vagytok.

Ezen szózat közzétételére és terjesztésére ezzel felhívunk minden hű alattvalót. Kelt Innsbruck városunkban, junius 10-dik napján 1840. Ferdinánd, s. k.

Azonban Ferdinánd már csak árnyéka

volt a trónnak; tulajdonképen az udvari párt vitte a kormány-gyeplőt.

Midőn Ferdinánd kiadta királyi leiratát a horvátokhoz, melyben Jellasicht megfosztja báni méltóságától, az udvari pártot ez épen nem hozta zavarba.

A camarilla még nem látta eljötnék az időt, midőn nyílt sisakkal léphet ki a küzdőhomokra; azért elhatározta, hogy a királyt

nem vonja el még teljesen a magyar kormány befolyásától, titkon azonban, a király háta mögött, nem mulasztotta el méltányolni és dicsérni a horvátok és szerbek eddigi eljárását s biztatta őket, hogy vissza nem riasztva a legujabb királyi rendelet által, csak folytassák tovább is megkezdett műveket.

Igy élt vissza az udvari párt a királyi szószentségével!

Jellasicch Innspruckban.

Jellasicch, a király tilalma daczára megtartván a zágrábi gyűlést, a küldöttséget ön maga vezette Innspruckba Ferdinánd elé.

Jellasicch, a magyar királytól fölségárulónak nyilvánított bán nem félt személyesen fölkeresni V. Ferdinánd császárt!

Jellasicch Innspruckba érkezve, először is Ferencz-Károly főherczegnél kért kihallgatást. Megkapta. Az audientíán Eszterházy is óhajtott jelen lenni. Jellasicch elutasította.

És Ferdinánd szintén maga elé bocsájtotta a fölségsértő bánt, nem ugyan mint bánt, hanem mint magánzót.

A király mindenekelőtt rosزالását fejezte ki a bán eljárása fölött. „Nyiltan meg kell vallanom — mondá a bánhoz — hogy az ön ellonszegülése parancsaim irányában engem mélyen sértett. Emiatt báró Hrabovszkyt vizsgálatra küldöttem ki. De én mégis a békés kiegyenlítést kívánom, mire magyar miniszteriumom, nagybátyámnak, János főherczegnek közbenjárását indítványozta. Használja ön azt, a Magyar- és Horvátország közötti kapcsolatok általam kívánt és elvégzett fentartására.“

Jellasicch mentogette magát. Ferdinánd ezután elfogadta a küldöttséget is; valamint a horvát és szerb petitiót, hanem csak azért, hogy értesüljön a hangulatról. Ezután intette a horvátokat, béküljenek ki a magyarokkal, csak ily módon mutathatnak iránta hűséget. Egyuttal kijelenté a király, miszerint, míg ő betegeskedik, János főherczeg fogja őt Bécsben képviselni s egyszerűs mind ő fogja elvállalni a kibékítést is a magyarok között.

A császárnáli audientia után Jellasicch, Ferencz-Károly főherczeg és neje Zsófia fő-

herczegnőnél is tette tisztoletét, kik rendkívüli szívossággal fogadták; az utóbbi, mondják, a bán beszédére annyira ellágyult, hogy halvány arczaian könyek gördülének alá.

Elvégre is semmi sem történt, hogy a fölségsértési pört Jellasicch ellen foganosítsák, melynek Innspruckban misem állt volna utjában!

Jellasicch Innspruckból Bécsnek vette útját, színleg azon ürügy alatt, hogy ott János főherczeggel értekezzen, tulajdonképen pedig azért, hogy a bécsi miniszteriummal titkon tovább főzze a torvet.

A bán június 29-kén érkezett vissza Zágrádba, hol legnagyobb lelkesedéssel fogadtattott. A bán előadta utjának eredményét, mely a kedélyeket teljesen kielégíté.

Szólt még Jellasicch, János herczeggel tartott értekeztetéről is a magyarokkal való kibékülés ügyében. Sokan azonban erről hallani sem akartak; s Jellasicht dictatorrá kiáltották ki.

A bán, a dictatorság által megnyervén Horvátországban az összes hatalmat, elérte egyik fő-fő vágyát. Az udvari párttól izgatva most már határozottan kimondá, hogy a magyarokkal csak úgy s azon föltétel alatt békül ki, ha a magyarok azonkívül, hogy Horvátország függetlenségét elismerik, az osztrák császársággal szorosabb frigyre lépnek s a magyar had és pénzügy a bécsi miniszterium kezelésé alá bocsáttatik, ellenére az új törvényeknek; szóval, a bán azt tüzte ki föltételül, miszerint törültessék el a magyar miniszterium, s a fontosabb ügyek kezelése bizassék a bécsi miniszteriumra.

Ezek után már csak a vak nem látta,

hogy Jellasic h a camarilla teljhatalmu ügy-
nöke.

A titok fátyola lassankint kezdett fölleb-
benni. Nem sokára ezekre a bécsi miniszterium
is határozottan kezdett föllépni.

Néhány napra a főnebbi csemények után
egy iratot intézett a magyar miniszteriumhoz,
melyben fölszólítja azt, hogy iparkodjék
mielőbb kiegyezni Jellasic hcsal „különb
kénytelen lesz a semlegességet Magyarország
irányában felmondani.”

Ez más szavakkal annyit tett, fogadja el
Magyarország Jellasic h hallatlan jogtalan-
sága s minden szemérmét levetközött köve-
teléseit, különben kénytelen lesz ő is, kény-
szerítőleg lépni föl.

Néhány napra ismét egy másik iratot in-
tézett a bécsi miniszterium a magyar kor-
mányhoz, melyben azt követeli a miniszte-
riumtól, hogy a Horvátországban lévő cs. kir.
hadsereget lássa el pénzzel; jelenté egyszers-
mind, hogy utólagos betudás mellett a magyar
kormány számadásában, Jellasic hnak a se-
regtartásra 150 ezer ezüst frtot küldött.

A bécsi miniszterium ez utóbbi intézke-
dése vérig sértette a kedélyeket; a pártütő
Jellasic h számára pénzt követelni a magyar
kormánytól, ez oly tett, melynek a szemérm
szótárában nincs neve.

Az utóbbi követelésre a magyar pénzügy-
miniszter válaszolt s erőiesen kijelenté, hogy
„a magyar korona hatósága alá tartozó or-
szágok s tartományok kormányzatában ide-
gen avatkozást nem fog tűrni. Mihelyt Hor-
vátország a törvény iránti engedelmességre
visszatér, annak minden szükségait tudandja
is, fogja is fedezni a magyar kormány; de
hogy fegyverben álló ellensége ellátásáról
gondoskodjék, megfoghatatlan követelés. Ha
az osztrák miniszterium, a mint ezt a magyar
kormány fájdalommal érti, a magyar korona
ellen pártot ütött lázadóknak segélyezésére
pénzt küld: azt a magyar kormány nem csak
meg nem térítheti, hanem az ilyenü segé-
lyezést a király elloni pártütés gyámolításá-
nak tekintendi.

A bécsi hadügyminiszter jegyzéke egy
ujabb tájékozó adat azon ellenséges indulatra
nézve, melylyel az osztrák miniszterium, a
fejedelem egységének elfeledésével, a magyar
kormány iránt viseltetik. Egyébiránt az
osztrák miniszteriumnak a Magyarországon

s kapcsolt részeiben és a határörvidéken lévő
katonaságnak akár ellátásába, akár más né-
ven nevezendő dolgaiba még folyton tapasztal-
ható avatkozása ellen a magyar kormány
ünnepélyesen tiltakozik s a vele közlött jegy-
zéket, ha kellőleg fel nem világosíttatik,
Magyarország törvényes önállása s épsége
megtámadásának tekintendi.”

A magyar kormány ezután ismét és ismét
megkísértette a békés kiegyenlítés művét. A
béke keresztülvitelére János főherceget
szólította föl, mint a király képviselőjét, mire
nézve egy hosszabb terjedelmű államiratot
intéztek hozzá.

Ezen iratban eleve is kijelenté a minisz-
terium, hogy a kormány részéről nemcsak
elnyomási szándék nem létezik; de sőt a kap-
csolt országok jogait, szabadságait s nemze-
tiségét minden méltányos és igazságos engé-
déllyel hajlandó gyarapítani; a korona tör-
vényes épségét s a haza önállóságát azonban,
ha a kénytelenség úgy hozza magával, a
legnagyobb áldozatokkal is védeni fogja, meg
levén győződve, hogy ez a nemzet összes
akarata.

S miután a pártütés már tényleg kitört
s a haza Horvátország részéről mindennap
megtámadással fenyegettetik: a haza védel-
mére szolgáló készülöketek fel nem függeszt-
heti s az aldunai részekre beütött lázadó
seregek szétverésével nem keshetik.

Tökéletesen átlátjuk — így végződik a
hosszu államirat — hogy, ha Magyarország
polgárháboruba bonyolítottatik, ebből az egész
birodalomra súlyos következtések fognak há-
romolni. De meg vagyunk győződve, hogy ő
felsége sokkal inkább méltányolja azon tá-
maszt, melyet Magyarország a felséges ural-
kodó háznak nyújtani képes, ha épségben és
békében van, mintsem, hogy a horvát párt-
ütéssel való véres összeütközés kikerülését, a
magyar korona szétदारabolásával s hazánk
jogainak s becsületének feláldozásával meg-
vásárlanunk kívánná.

Méltóztassék tehát ő cs. kir. főherczeg-
se minket a törvényes rend helyreállításá-
ban pártolni; méltóztassék azon lenni, hogy
a pártütők meggyőződjenek, miként a pra-
gmatica sanctiónál fogva velünk egyesült
birodalom szövetsége a jognak és törvénynek,
nem pedig a pártütésnek nyújt gyámolítást;
s ez hatalmasabb eszköze leendő a rend és

béke helyreállításának, mint ha tőlünk az kívántatnék, hogy a béke kedvéért adjuk fel koronánk épségét, nemzetünk becsületét s tekintetét, és hagyjuk hazánkat szétdaraboltni, csak hogy béke legyen minden áron.

A magyar nemzet igazságos és méltányos lesz harczban és békében egyaránt; de gyáva soha sem lesz.“

A magyarok, a békés kiegyenlítés tekintetében, sokat vártak János főherczeg személyes közbenjárásától. Azonban a főherczeg szintén az udvari párt nyomása alatt állott s mindenben egy huron pendült vele. Természetes tehát, hogy a békés kiegyenlítésből semmi sem lett; de sőt az ügyek még inkább összebonyolultak.

Országgyűlés és az ujjoncok megajánlása.

A nemzet az országgyűlésbe veté végbizodalalmát.

Az országgyűlés július 5-kén nyitott meg, mely nap az alkotmányos szabadság diadalünnepe volt.

A népképviselők ezen napon gyűltek össze legelőször az ország fővárosában, mely most először lőn helyiségévé az országgyűlésnek.

A követek már többnyire mind együtt voltak. „Végig tekintve soraikon szemlátomást is észre lehetett venni, hogy a választások most már az összes nemzet hozzájárulással történtek; s a képviselők csakugyan képviselői az egész országnak.

Volt köztök egy egyszerű földmivelő polgár is, úgy hívták, hogy Szivák, kinek őszbeborult fürtei amugy régi magyarosan, görbe fésűvel hátra simítva s összetartva, egyszerű sötétkék falusi kurta felöltönyben, tiszteletre méltó ollenétet képezett a többi képviselőkcivilisáltabb öltözködési módjával.

Pontban 12 órakor sűrűn durrogó ágyulövések hirdették, hogy a budai Mátyás palotából a menet megindult.

Az ut a helyszínéig mindenütt nemzetörökkel és sorkatonákkal volt ellepve, kik közt a menetet Perczel Mór rendőri osztályfőnök vezette.

A miniszterek párosával ülve kocsikon a nádor után mentek, kit a meghívó küldöttség fogadott s vezetett a terembe, hol viharzó lelkesedéssel fogadtattott.

A nádor szünni nem akaró örömrivalgások között foglalta el helyét a képviselőház szép termének mennyezetes emelvényén, környezve a miniszterektől, kik két oldalt állva maradtak; jobbról a miniszterelnök, a pénzügyi, a közoktatási és a közlekedési; balról:

a belügy, a kereskedelmi, igazság és hadügyi miniszterek.

Végre lezajlott a viharos lelkesedés s mintha kihalt volna minden élet a teremben, siri csend állott be.

Minden szem a nádorra lőn függesztve, ki az örömjaj csillapultával ekként szólott:

„Főlséges urunk, királyunk, hű magyar népének országgyűlését folyó hó 2-ára méltóztatott kegyelmesen összehíni. Atyai legkegyelmesebb szándoka volt, ez országgyűlést ön felséges személyében megnyitni s vezérleni. De hű népeinek mély fájdalomára súlyos betegség gátolja ő főltségét ezen atyai szándokának teljesítésében; s legkogy. kir. rendeleto által én vagyok megbízva, hogy felséges nevében és személyében ezen országgyűlést megnyissam.

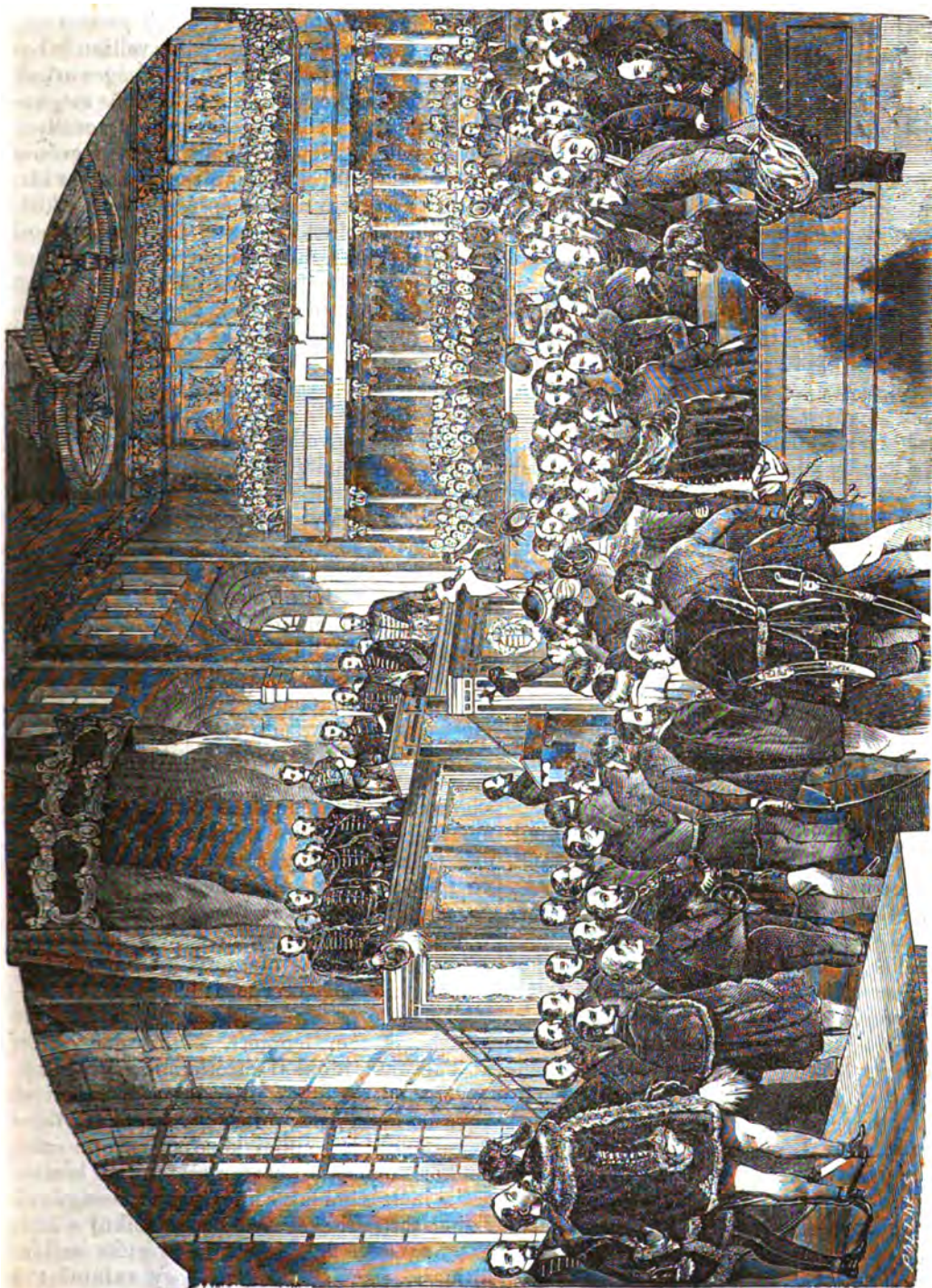
Általadom tehát ezen kegyelmes királyi rendeletet, s általadom ezennel ő főltségének azon kegy. kir. rendeletét is, melyben ő főlsege, legkegyelmesebb urunk királyunk, az ország rendőinek kegyelmesen tudtokra adja, hogy addig, míg betegségé általi akadályoztatása tart s e miatt hű magyarjai közt meg nem jelenhet, Magyar- s vele egyben Erdélyországban és minden Magyarországhoz kapcsolt országokban, ide érte a határörvidékeket is, főlseges kir. személye képviselőjének engem méltóztatott kegyelmesen kinevezni.“

Ekkor a belügyminiszter felolvasta a kir. rendeletet.

Ő főlsege pedig ekkép folytatá:

„En tehát ő főltségének, dicsőségesen uralkodó királyunknak, ötödik Ferdinándnak főlseges nevében és személyében a jelen országgyűlést ezennel megnyitom.

Az országnak rendkívüli körülményei tet-

As országgyűlés megnyitása Pesten.

ték szükségossé, hogy nem várva mindazon javaslatok s intézkedéseknek előkészítését s bevégezését, melyeket ő felsége felelős miniszteriumának a közelebb lefolyt országgyűlés rendeleténél s megbízásánál fogva előkészíteni s bevégezni kell vala, ezen országgyűlés haladék nélkül összehívassék. — Horvátországban nyílt lázadás van; — Magyarország aldunai vidékén fegyveres csoportok zavarták meg az ország békéjét; s valamint ő felségének legforróbb óhajtása, hogy a polgári háboru elkerültesse, úgy más részről meg van győződve ő felsége, hogy a nemzetnek összegyűlt képviselői gondoskodásuk első és legfőbb tárgyának tekintendik mindazon eszközöknek előállítását, mik a megzavart békének helyroállítására s a magyar szent korona épességének megóvására s a törvények sérthetlenségének oltalmára szükségesek.

Az ország védelme s pénzügye lesznek tehát azon fő tárgyak, melyekre a jelen rendkívüli körülmények között, ő felsége nevében, a nemzet képviselőinek figyelmét s gondoskodását különösen felhívom.

Ő felségének felelős miniszterei elő fogják terjeszteni az e tárgyakra vonatkozó javaslatokat. Biztosan reméli ő felsége, hogy a nemzet képviselői gyorsan és czélszerűen fognak intézkedni mindazokról, miket a honnak biztossága s boldogsága mindenekelőtt megkíván.

Fájdalmas érzéssel s legmélyebb nehezteléssel értette ő felsége, hogy ámbár ő az ország minden lakosainak boldogságát mindenkor atyai szíven viselve, ön kegyes indulatának sugallatát követte akkor, midőn a legközelebb lefolyt országgyűlésen hű magyar nemzetének kérelmére legfelsőbb királyi helybenhagyásával szentesítette azon törvényeket, melyek a hon jobblétének felvirágzására a kor igényei szerint szükségesek valának; találkoztak mégis, különösen a kapcsolt országokban s Magyarországnak aldunai vidékén roszakaratu lázítók, kik az országnak különnyelvű s vallásu lakosait álhirekkel s rémitésekkel egymás ellen ingerelték, s azon álkoholmánynyal, mintha az említett törvények nem ő felsége kir. akaratának szabad kifolyásai volnának, arra izgatták: hogy a törvények rendeletének s a törvényes hatalomnak tettelegesen ellenszegüljenek; sőt némelyek annyira vetemedtek lázításaikban, hogy a tetteleges ellenszegülést, ő felségének

s fölséges kir. házának érdekében, ő felsége, vagy királyi háza tudtával s elnézésével törteknek hirdetgettek.

Az ország minden nyelvű és vallásu lakosainak megnyugtatósára tehát, felséges urunk királyunk legkegyelmesebb különös meghagyása folytán s fölséges nevében és személyében ezennel kijelentem: hogy ő felsége örösen s változhatlanul el van határozva, magyar kir. koronájának egységét s épségét minden külső megtámadás ellen kir. hatalmával megvédeni s az általa szentesített törvényeket mindenkor sértetlenül fentartani. S a mint egyrészről ő fensége a hon polgárainak törvény által biztosított szabadságát senki által csonkíttatni nem engedi: úgy másrészről mind ő maga mind királyi házában minden tagjai szigoruan kárhoztatják azoknak vakmerőségét, kik bármely törvényelleni cselekvést vagy a törvényes hatalom iránti engedetlenséget, ő felsége legmagasabb akaratával megférhetőnek vagy épen királyi háza érdekében történhetők merik állítani.

Erdélyországnak Magyarországgal egybeolvadását a legszívesebb atyai indulattal szentesítette ő felsége, azért is, mert ezáltal igazán kedvelt hű magyar- és erdélyországi népének buzgó óhajátását teljesíthette; de azért is, mert az ekképen egybeeforrt két ország most már egy országgá alakulva, erejének, felvirágzásának egyesült kifejlődésével még erősebb támasza leend a trónnak és szabadságnak. Ő felségének magyar minisztoriuma elő fogja terjeszteni mindazokat, mik ezen már megtörtént egybeolvadás részleteire nézve a törvényhozás által még elintézendők.

A külvizonyokat illetőleg: a lombard-velencei királyságban, hol a sardiniai királynak s némely más olaszországi hatalmasságoknak ellenséges seregei is harczczal támadták meg ő felségének seregeit, a háborut bevégezni nem lehetett. — Minden egyéb külhatalmasságokkal sértetlenül fonáll a békés egyetértés, melynek állandóságán annyival kevésbé kételkedik ő felsége, minthogy fejlődmi legfőbb gondjai közé számított mindenkor, semmit el nem mulasztani, mi királyi széke méltóságának s hű népei biztosságának és jogszerű érdekeinek sérelme nélkül a külhatalmasságokkal békés egyetértést szilárdíthatja, s méltán reméli, hogy valamint ő más hatalmasságok belviszonyaira nézve a

nem-avatkozás elvét követi, úgy ezen nem-avatkozás a külhatalmasságok részről is teljes mértékben fog viszonzottni.

Nem kételkedik ő felsége, hogy az országgyűlés a királyi széknök és alkotmányos szabadságnak olválaszthatlanul egyesült érdekében haladék nélkül fog intézkedni mindazokról, miket a hon java oly igen sürgetőleg kíván. — Én pedig ő felségének legmagasabb meghagyását teljesítem, midőn az országgyűlést s az egész hű nemzetet felséges urunk királyunknak legmagasabb kegyelméről s atyai legszívesebb indulatáról bizonyosakká teszem.“

A trónbeszéd után, melynek több helyei kitünő tetszéssel fogadtattak, a miniszterelnök ő felsége nevében az országgyűlést megnyitottnak nyilvánítván; a nádor s királyi helytartó, a miniszterium és udvara kíséretében, miként jött, riadó éljonekkel üdvözlötve eltávozott.

Julius 11-dike volt. A jelenet melynek e napon a közönség szemtanuja volt, egyike marad mindenkor a legmeghatóbbaknak. Kossuth ezen napon fejtette ki varázs-szónoklatának teljes hatalmát; a magyar nemzet pedig fényes bizonyosságát adta lángoló s mindent áldozni kész hazaszeretetének.

Már folyt a tanácskozás a teremben, midőn Kossuth gyenge, beteges levén, karon fogva vezettette be magát a gyűlésterembe; s hosszú éljenezések közt a szószékre lépve így kezdte meg beszédét, melyet, mint elragadó ékesszólásának egyik legnagyobb és legbizonyítványát, egész terjedelmében itt közlünk:

„Uraim! (Felkiáltások: üljön le) engedelmet kérek, ha majd ki fogok fáradni. Midőn a szószékre lépek, hogy önöket felhívjam, uraim: „montsék meg a hazát,“ e percznek irtóztatós nagyszerűsége szorítva hat keblemre.

Ugy érzem magamat, mintha isten kezébe adta volna a tárogatót, mely fölkiáltsa a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyöngék, örök halálba süllyedjenek; ha pedig van bennök életerő, örök életre ébredjenek. Ugy áll e perczben a nemzet sorsa. Uraim! önök kezében; és isten kezökbe adta a mai határozattal a nemzet életét, de kezökbe adta a nemzet halálát is. Önök határozni fognak. De épen, mert a percz ily nagyszerű, feltet-

tem magamban, nem folyamodni az ékesszólás fegyveréhez.

Lehetlen nem hinnem, lehetlen meggyőződve nem lennem, hogy bármiben különbözzenek is a vélemények e házban a haza szent szeretete, a haza becsületének, a haza önállásának, a haza szabadságának olyan érzete, hogy azért utolsó csepp vérének is kész a ház feladni: mindnyájunkkal közös. (Éljen.) És a hol ezen érzés közös, ott nem kell buzdítani, ott a hideg észnek kell az eszközök között választani csak.

Uraim! a haza veszélyben van. E szót elég volna tán száraz ridegen kimondani; mert hiszen a homály a szabadság napjának felvirultával lehullott a nemzetről, és önök látják miként áll a hon. Önök tudják, hogy az országban dispositiójukra levő sorkatonaságon kívül közel 12,000 önkénytes honvédsereg állittatott. Önök tudják, hogy a törvényhatóságok föl voltak szólítva a nemzetőrségi seregek mobilisatiójára, miszerint legyen erő, képes megvédni a hont, megtorolni a bünt odalent a széloeken. És e felhívás a nemzetben viszhangra talált.

Ha a nemzet nem érezte volna, hogy veszély van, nem talált volna nála viszhangra. Ez maga elég mutatványa annak, hogy a veszélynek érzete közös. De én azért mégis úgy gondolom, hogy köteles vagyok önöknek uraim nagyobb szerű vonásokban csak, és ezuttal nem minden apró részleteiben a haza állapotának némi rajzát előterjeszteni.

A mint a mult országgyűlés széteszlott, és az első felelős magyar miniszterium hivatalába lépett, üres pénztárral, fegyver nélkül, honvéderő nélkül: lehetlen volt mély fájdalommal nem éroznie a nemzet állapotának irtóztatós elhanyagolását. Én egyike voltam azon számosoknak, kik éveken keresztül figyelmeztették a hatalmat és figyelmeztették a nemzetet: legyen igazságos a nép iránt; mert késő lesz egyszer. Talán még a hazafiúságnak közös érzete és a közös lelkesedés a késő szót s annak egész súlyát fejünkről elháríthatja.

De annyi bizonyos, hogy elkésett a nemzet és a hatalom az igazságosságban; s mivel ezen percz elkésett, azon percz, melyben először volt igazságos a nép iránt, bomlásnak indította a népi viszonyokat. Ezen viszonyok közt vettük át a kormányt, megtámadtatva

árulás, pártütés, reactionalis mozgalom és mindazon szenvedélyek által, melyeket átkos örökségül hagyott reánk Metternich politikája. Alig voltunk a kormányban, sőt még csak össze sem jöhettünk mindnyájan, már a loghitelesebb tudósításokat vettük arról: hogy a pánszláv mozgalmak a folvidéket nyílt lázadásba borítani szándékoznak nemcsak, hanem a napot is kitűzték már, mikor török az ki Selmeczen. Nagyobbszerű vonásokban akarok csak szólni: azért itt megállapodom, és csak annyit mondok, hogy a felföld nyugodtan van. De ezen nyugalom nem a biztonságban nyugalma, és meglehet, sőt valószínű, hogy ez tűz, mely a hamu alatt lappang.

Az ország közepén maga azon magyar faj között is, mely életrevalóságát amott a Drávavonalnál és az ó-kéri tábor táján mindennap mutatja, nehéz volt a népek a hosszúság szolgaság után megbarátkozni a szabadság eszméjével, és tájékozni magát annak első viszonyai közt: mert nem hiányoznak bujtogatók, kik a népben aggodalmat költöttek, még azon nem mondom adományok, hanem igazságok iránt is, melyeket a mult országgyűlés neki megadott. 9 hét mult el azóta: az ország belje nyugodt, s a magyar faj áldozatra kész, önkényt, nem kényszerítve viszi életét oda, hova felszólíttatik.

Horvátország nyílt pártütésben van. Sok évok folytak le azóta uraim! mióta e hazában nem egy, nem két ember figyelmezteté a hatalmat, hogy midőn az illir bujtogatásokat szitogatja, szitogatja mondom, s nemcsak elnézi, kigyót ápol kebelében, mely az uralkodó háznak vesztét fogja maga után következtetni. Azt gondolták azon urak ott lent, hogy mivel a lázas állapot, melyben Europa van megingatta az országnak minden oszlopait a főnlévő viszonyokra nézve, már most büntetlenül nyílt pártütésben törhetnek ki. És, uraim! hogy e pártütésre a magyar valamely alapos okot szolgáltatott volna, e perczben is, nem tekintve azt, hogy pártütés van, felszólítanám önöket, legyenek Horvátország iránt igazságosak, és hogy igazságosak lévén, nem fegyverrel, hanem az igazság szent szavával, annak megadásával csillapítsák le a lázadást.

Igy levén lelkesítve, kötelesnek érzem magamat egy futó pillanatot vetni Horvátországnak Magyarország irányábani viszo-

nyaira. Önök előtt tudva van uraim! hogy a nemzet még azon időben is, mikor a különösen kegyelt kiváltságosoknak osztotta a maga jogait, Horvátországot minden jogokban részesítette. Nem volt e nemzetnek Árpád korától egy joga sem, melyet, mióta Horvátország velünk kapcsolatban van, vele a nemzet meg ne osztott volna testvériesen (igaz); és nemcsak, de midőn megosztott vele minden jogot, azonkívül még adott neki, e nemzetnek, magunknak terhéro különös kiváltságokat. Azt látom a históriában uraim! hogy egy nagy birodalomnak egyes része nem részesül a közös jogokban ugy, mint Irland nem mindenben, mivel Anglia bír; — de hogy egy nemzet tömege, a nemzetnek nagyobb része önmagát tagadja ki jogokból egy bizonyos kevesebbségnek kedvéért, — ezen nagylelkűségre példát csak Magyarhon adott a horvátok irányában (igaz).

Tehát hol van a multban azon ok, minél fogva, ha már a haza megmentésére fegyvert fogunk is kezünkbe, szívünkben érzeni lenénk kénytelenek, hogy a pártütést mi provokáltuk. A multban erre ok nincs. Van talán a legközelebbi országgyűlés, mely új időszakot nyitott e nemzet életében, tett változtatást a régi viszonyokon? Azt mondom, nem.

A mely jogokat kivívtunk magunknak, nekik is kivívtuk. A mely szabadságot a népnek megadott a hatalom, az országgyűlés Horvátország népének is megadta; a mely kármentesítést az itteni nemességnek resolvált Magyarország, saját erszényének rovására, mert a parányi Horvátország nem bírja, az ő kármentesítését is elvállalta. És a hol nemzetiségi tekintetben, nem jól felfogva bár és hibásan képzelve, de mégis aggodalom volt, annak megnyugtatóására hatott, midőn kimondotta a mult országgyűlés, hogy a horvátoknak közéletökben saját hazájukban, saját törvényhatóságaikban, nyelvökkel, saját szabályaik következtében is élni tökéletes joguk van. Municipális jogaikat nemcsak nem csorbította, sőt azokat még gyarapította.

Van-e magasztosabb jog, mint a képviselők választásáról rendelkezni, a mely képviselők hivatva vannak törvényt szabni, szabadságot adni, védeni az országot? és az országgyűlés azt mondotta: „ti horvát barátaink! magatok osszatok fel, miképen választásokat képviselőiteket.“ Ezáltal municipális

állásában és ezen municipális körben nemzeti önállását Horvátországnak a mult országgyűlés elismerte. Tehát ha a multban nem volt ok, mely ezen pártütésnek a természeti jognál fogva valamely szint adhasson, a mult országgyűlésnek eslekvényei okot bizonyosan nem szolgáltatottak.

Avagy talán a ministerium? mi egy lépést tettünk, uraim! miért önöknek felelősek vagyunk. Ha sikerült volna a lépéssel lecsillapítani a fellázadt kedélyeket, örömmre szolgált volna azt megemlíteni, hogy azon érzéssel említem meg, hogy a ministerium némi részben túlment a törvényen; hanem ment azért, mert lehetlennék látni el nem fogadni a törvény természetes következményeit. Ha az országgyűlés elismerte azt, hogy a horvátoknak beldolgaikat saját nyelvükön folytatni joguk van, a ministerium a körülmények szerint hivatva érezte magát arra, hogy nemzetiségöknek ez elismerését a kormányzati érintkezésekbe is vogy be és ismerje el, midőn azt határozta, hogy velük magyar nyelven és a magyar nyelv mellé egyszeresmind az ő nyelvökre fordításban levelez és intézkedéseit úgy küldi hozzájuk.

A horvátok a báni hatalomban igen nagy súlyt helyeztek. A mult országgyűlés ezen báni hatalmat nemcsak sértetlenül hagyá, hanem annak egyszeresmind az ország összes kormányzatai befolyását biztosította, midőn törvény által meghívta a bánt, hogy vögyen részt azon állodalmi tanácsban, mely a kir. helytartó körül a nemzet sorsa fölött intézkedik. És a ministerium ennek következtében semmit sem tartott sürgetőbbnek, mint azon bánt, kit az igazságnak és szabadságnak ostroma alatt leszállott hatalom lételének utolsó percében átok gyanántolt nyakunkra, hogy megkísértse, valjon nem lehetne-e a kárhuzatos reactió ördögét visszaidézni.

A ministerium mégis egyáltalában nem vonakodott első perczen is a bánt felszólítani, foglalja el székét István királyi helytartó állodalmi tanácsban, és a miniszterekkel értekezék arról, miképen lehetne Horvátországnak nyugalmit, békejét, csendét biztosítani, mik Horvátország azon igazságos kívánatai, melyek teljesítésére, ha ez a ministerium kezében van, késznek nyilatkozott; ha pedig nincs, késznek nyilatkozott arra, hogy önök előtt indítványt tegyen, és annak elfogadásá-

hoz állását is kösse. A bán meg nem jelent, makacsul visszautasította a felszólítást, s pártütésre támaszkodván, s annak élére vetvén magát, a magyar koronától pronounciált elszakadásnak torén áll.

Nem tagadom, hogy Horvátországnak vannak sok részletes sérelmei, melyek még a mai napig sinesenek orvosolva, de azokat nem a ministerium, nem a nemzet okozta; ezen sérelmek hagyomány gyanánt maradtak reánk a mult kormánytól; a nemzet pedig azon sérelmeket magáévá tette minden időben, s minden elkövetett orvoslásukért, épen úgy, mint saját sérelmei tárgyában. És az bizonyosan egyike volt a felszólítás okainak, miért-hogy Jellachichot, mint ő fölsége által akkor kinevezve volt bánt felszólítottuk, hogy érintkezésbe tegye magát a ministeriummal, hogy rögtön intézkedhessünk a sérelmek megszüntetése iránt, mert a ministerium felhatalmazva, de kötelesnek is érezte magát, arra hogy a hol a törvény sértve van, azt a maga épségébe visszahelyezze. De a bán még csak annak lehetőségét is elvágta pártütés által, hogy a horvátoknak az 1845-ki tartományi gyűlésből ő fölségéhez felterjesztett kívánataikra nézve a ministerium határozatát velük közölhette volna.

És mégis mindezen viszonyok közt, midőn a ministerium nem tájékozhatta magát a körülményekben, nem mulasztott el semmit, mit Horvátország és a határszélek megnyugtatóására vélt czélszerűnek. A határvidékek képviselői joggal ruháztattak fel a mult országgyűlés által; — nyortek tehát egy oly jogot, melyel nem bírtak soha, mióta határvidék áll.

A ministerium annak valóítására nézve nemcsak megtette az intézkedéseket, melyek hatalmában állottak, hanem egyszeresmind keresve kereste az alkalmat, mit tohessen azon népség megnyugtatóására; és b. Hrabovszki főhadiparancsnokot, mint kir. biztost megbizta és felhatalmazta, hogy a határvidékeknek a föld tulajdonát adja meg mint meg van adva a magyar földön lakó urbéri jobbágynak. Felhatalmazta arra, hogy a robotok, melyek az álladalom irányában ott fenálltak, törölje el. Felhatalmazta arra, hogy az iparnak, kereskedésnek, művészetnek üzésőrszabadságot adjon nekik, mellyel eddig nem bírtak; és a szabad költözködést minden

kép könnyítse, és egyszersmind felhívta arra, hogy a nép maga községenként vagy kerületenként válasszon maga közül embereket, kik ide foljövén, tájékozzák a miniszteriumot, és tolmácsolják előtte a népnek ottani kívánatait, ha volna még valami, mit ezenkívül számukra jogszerűen adni lehet, azt a miniszterium nyomban megadhassa. S pártitással, lázadással feloltek ezen elcsábított szerencsétlen emberek, úgy, hogy azon jótétományok valószínűsítésére sem lehetett alkalom, melyeket a miniszterium hetek előtt megadni elhatározott.

A nemzetiségről márszólotam. A többek közt egyike volt azon vidékek sérelmeinek, hogy a tengeri sóval élő szávai rész a drága istriai só t kénytelen vásárlani, és a sicíliai sónak behozatala meg nem engedtetik. Fiuménak ez régi kívánsága volt, s az országgyűlés előtt gyakran ismételtetett. Mi megengedtük a sicíliai só behozatalát, és a só árát tetemesen leszállítottuk.

Szóval semmit egyáltalában el nem mulasztottunk, mi ott a kedélyek megnyugtására tennünk lehetett, a nemzet szabadsága és jogainak határáig. Mi tehát uraim a horvát pártütést sem a miniszterium, sem a nemzet részéről legkevesebb ok által is provocálnak el nem ismerjük. Hanem hiszen az a különös, ha egy nép kevesli a szabadságot, mellyel bír, s többnek kivivására fegyvert ragad, kétes játékot űz bár — mert az ily fegyvernek két éle van — ezt meg tudom fogni, de mikor azt mondja valamely nép: nekem sok a te szabadságod, nekem nem kell a mit adsz, hanem megyek görbűlni a régi absolutismus járma alá — azt megfogni nem tudom.

Pedig a dolog körülbelől így áll. Mert ugynevezett petitiójukban, melyet a zágrábi conventiculomból ő felségéhez felküldöttek, egyenesen azt kéri, hogy el akarnak Magyarországától szakadni, nem a végett, hogy önálló s egészen elszakadt független nemzet legyenek, hanem hogy magokat az ausztriai miniszteriumnak vessék alá. Ez uraim! a hajdani Vendée szerepe, melyet részünkről nem provocált senki, és a fejedelem iránti affectált hűség leple alatt reactionális armány létezik. Vagy kérdem én, hűség jele-e, nem akarni tartozni a magyar koronához, mely mint symboluma ez ország népeinek, ő felségének és dynastiájának e perczben nemcsak

legerősebb támasza, de mondhatom egyedüli biztos támasza. (Helyeslés.)

Avagy a hűség jele-e, nem akarni engedelmeskedni a m. miniszteriumnak, hanem akarni engedelmeskedni az ausztriai miniszteriumnak, mely erőtlenségében az aulától veszi parancsait, mely annyi erővel sem birt, hogy urát, királyát ősi városában meg tudta volna védeni, hogy földönfutóvá ne legyen. (Helyes.) Kérdem én, nem nagyobb hűség-e a magyar koronától függeni, azon koronától, melly mint symboluma ezen országnak, azon perczben, midőn a bécsi miniszterium gyáva gyöngesége miatt fejedelme ősi várát elhagyja, nem él vissza e perczzel arra, hogy elszakítsa a kapcsolatot, mely közte és az ősi várából kiűzött fejedelem közt van, hanem egy szívvel-lélekkel arra kérte a királyt: jöjjön közünkbe, támaszkodjék hűségünkre, mi megvédjük a pokol ellen is. (Éljen.)

Vagy nagyobb hűség talán azon bécsi miniszteriumtól akarni függeni, mely, ha volna (mert most nincs) és megkérdetnének: ki hát tulajdonkép a te urad, kitől veszed a parancsot: császártól-e, az aulától, a bécsi birodalmi országgyűléstől, vagy pedig a frankfurti Reichsverwesertől?

E kérdésekre nem tudna felelni, ki azt sem tudja, hogy fejedelme alá lesz-e vetve a frankfurti gyűlésnek, és be fog-e Ausztria olvadni a nagy Németországba, vagy a kis Bécs fogja absorbálni a nagy Németországot, és ők azt mondják, hogy ők a hűség érzeténél fogva rebollálnak V. Ferdinánd ellen. (Kaczagnak.)

Azonban őszintén megvallom, mikép én a szabadság érzetének a tömegekre nézve oly erős hatását hiszem, miszerint lehetetlen meg nem győződnöm, hogy maga azon affectált hűség is még affectatióban is csak pusztá ürügy, mellyel más célok fedeztetnek; a vezérek részéről fedeztetik a reactionális mozgalom; más részről pedig kapcsolatban van ezen eszme az ausztriai birodalom szláv alaprai állításával.

Azt mondják: Bécsbe fogunk küldeni követeket, csinálni fogunk a szláv elemnek többséget; Ausztria megszűnik német birodalom lenni, és majd a csehok alól a szláv déli birodalom fogja felülni jövőjét. Ez kétes játék, majd határoz felette alkalmasint Európa, mert ha mi nem birunk felette, európai kér-

déssé válik; de annyi bizonyos, hogy ezen combináció, ha huz valamit maga után, az ausztriai háznak vesztét huzza maga után. Erről nincs kétség.

Elmondottam uraim önök előtt, mit tettünk a horvát nemzet irányában a megnyugtatóra. Még egy lépés van, melyet emlitenem kell. Azt láttuk minden jelekből, hogy ha István főherczeg királyi helytartó s nádor parancsol, és a magyar ministerium rendelkezik, s ezen rendeletek s parancsok ellenében pártot ütnek, és azt mondják: mi a fejedelem nevében nem engedelmessékedünk, és mivel ezt tapasztalók, kötelességünknek tartottuk megkérni a királyt nyiltan, őszintén — hiszen nincs terrorismus alatt, mert Innspruckban van hű tyroljai közt — adja tudtára a népeknek, mi hát az ő királyi akarata? ő felsége nyiltan, őszintén tudtára adta népeinek, a mit vallásosságától s a mit a törvény iránt tartozó kötelességétől várni lehetett.

És midőn ő felségének ezen parancsai hozzájuk érkeztek, ismét azt mondták rá: ez sem a király akarata, a terroristicus magyar miniszterium kényszeríté a királyt oly szóknak mondására, melyeket ő nem értett. Ezt mi tapasztalva, azt gondoltuk, hogy meg kell kísértetni, ezen ürügynek elvágni minden alapját; azért kéressel járultunk ő fölségéhez, hogy miután Jellasic és párthivei nemcsak hajdan hatalomban volt, most pedig a megbukott camarilla körébe tartozók titkos szitogatásra hivatkoznak, hanem még a dynastia némely tagjairól is azt mondják, hogy kedves előttük a pártütés.

Tehát megkérdezők ő felségét, méltóztassék a dynastiának egyik tagját, kit nem gyanusíthatnák, mint István főherczegét, hogy segítette megtörni a király hatalmát, küldené oda Horvátországba, Zágrábba, hogy mondja meg előszóval a népeknek, hogy az rágalom, mit a fejedelem-és dynastiára mondanak, és hogy ő felségének az az akarata, melyet junius 10-diki manifestumában proclamált, melyben Jellasicot minden hivataltól felfüggesztette, és a horvátországi pártütést felségeértésnek nyilatkoztatta, és b. Hrabovszkyt megbizta arra, hogy törvényes intézkedéseit, ellenökben, kell, fegyverrel is vigye keresztül.

Ő felsége méltóztatott János főherczeget

e tekintetben intermediációra megkérni; János főhg. mint tudva van a ház előtt, időközben az ausztriai birodalombeli császári képviselővé lett kinevezve; és erre támaszkodva, midőn kijelenté, hogy a kiegyenlítés megkísértését szívesen elvállalja; hogy Horvátországba menjen, ezen körülménynél fogva lehetetlenségnek nyilatkoztatta. Mi ő felségének nem késtünk kijelenteni, mikép vélekedésünk szerint ő fensége sikeres eljárásának basisa és induló pontja épen az, hogy Horvátországban a dynastiának oly tagja, minő ő, előszóval világosítsa fel, hogy a dynastia és a fejedelem valósággal pártütésnek nyilatkoztatta a horvátországi mozgalmakat.

És kinyilatkoztattuk azt, hogy kételkedünk, miszerint e kiegyenlítési eljárásának sikere lehessen, ha ezen első alapot elmellőzi; de kinyilatkoztattuk másodszor azt is, hogy Horvátországnak, legyen az pártütésben, azon állást, mintha önálló ország, önálló hatalommal alkudnék, el nem ismerjük. Horvátország irányában mi minden méltányos és igazságos kívánatokra hajolni készek vagyunk, de Jellasic nem áll al pari a magyar királyhoz; amagyar király megbocsáthat, de Jellasic szerepe az engedelmisség.

Azért kinyilatkoztattuk, miszerint mi a horvátországi viszonyok kiegyenlítésében azon utat látnók legzűlésebbnek és legsikeresebnek, hogy ha ő fensége méltóztatnék a magarészéről is közbenjárni, Horvátországban a tartományi gyűlést megtartván; hogy t. i. véleményök tökéletes szabadságával nyilatkozhasanak a horvátok, rendezzék el a követválasztást, küldjenek ide képviselőket, s azok által terjesszék elő kívánataikat, melyeket, — ehhez állásunkat is kötjük — ha kívánságaik méltányosak és igazságosak lesznek, a magyar nemzet nem fog késni teljesíteni, ha pedig nem teljesítené, mi készek vagyunk lelépni.

És ha más kívánságai lesznek a törvényesen tartandó tartományi gyűlésnek, melyeknek törvény, jog és igazság szerinti teljesítésére maga a kormány is hatalommal bír: azokat terjesszék fel a kormánynak, és a kormány irántok nyilatkozni fog. Ő fensége János főherczeg a német birodalom Reichsverweserjévé neveztetvén, talán tegnapelőtt, ha jól tudom a napot, Frankfurtba utazott, néhány nap mulva visszajön, akkor

meg fogjuk látni, valjon az ezen alaponi kiegyenlítésnek sikere lehet-e, vagy nem. De a horvátok azon kívánságát, hogy ha kiegyenlítésről van szó, Magyarország részéről minden hadi készülétek szüntessenek meg, indignato pectore vetettük vissza magunktól, kötelességiünknek tartottuk kijelenteni, hogy jöjjön bármi, mi jöni akar, a magyar készülni fog, a kormány is készül minden erejével, s azért hitta össze az országgyűlést, hogy annál nagyobb erővel készüljön.

Nem volna tanácsos, de önök sem fogják kívánni, hogy tábláját mutassam elő szám szerint azon erőnek, mely az erélyes és a haza hálájára érdemes Csányi biztos intézkedése alatt a Dráva partjánál annyit mutat, hogy valóban tekintélyes erő, és a horvát lázadók, kik régóta szeretnének spekulálni a szép magyar föld kenyerére, borára, e perczig Magyarország földét megtámadni nem merték, nem ismerhették a nélkül, hogy visszaverettek volna mindamellett, hogy szerkezetöknél fogva a multból fegyveresen készen voltak, nekünk pedig még csak készülni kell.

A másik dolog ott lent a szerb lázadás.

Mi az okokat illoti, erről uraim nincs mit mondanom, mert itt a dialecticára nem nyílik többé tér. Magyarorszában különböző népek laknak, de a ki Magyarország belsejében külön országot akar alkotni, az oly lázító, oly pártütő, kinek statariummal kell felelni.

Hanem uraim, a polgárvér ontása még a bűnösöknél is nagy dolog; s azért a kormány tekintetbe véve azt, hogy ily izgalmas és lázas korban, mint a melyben most vagyunk, az elcsábított tömegeket a polgárháború minden szerencsétlen iszonyaiba borítani néhány nagyravágyó bűnösnek vétké miatt, oly cselekvés, melyet ha a honról elháríthatunk, megérdemlöttük istennek s embereknek is helyeslését. E tekintetből sem akartunk semmit kísérletlenül hagyni. Azért, ami kívánságok itt fenforoghattak, ezek teljesítésére nézve intézkedtünk. De hiszen az ország integritása sérelme nélkül már nem lehetett másképp intézkedni, mint hogy azon vallás számára, hova a szerbek Magyarorszában tartoznak, hijjuk össze azon congressust, melyet a mult kormány számos éveken át össze nem hitt.

E részben megtörtént a rendelkezés, s Rajacsics érsek jónak látta Karloviczon egy gyűlést tartani, s ezt a szerb nemzet gyűlésének proclamálni. És itt a szomszéd Szerbiából rablási vágyból betört csoportok segítségével mondták ki, hogy ők nemzet, s hoznak törvényeket s állítanak patriarchát s állítanak vojvodát. Bonyolodván oda lent a viszonyok, kir. biztosok küldettek ki. A szerémi szláv vidékre b. Hrabovszki mint pétervárad parancsnok, kit épen ezen állásánál fogva ezen célra legalkalmasabbnak kellett itélnünk. Mert parancsnoka azon határörvidéki ozrednek, melynek felbujtogatására loginkább remélt támaszkodhatni a pártütés.

A dunáninneni vidékekre kiküldöttük a temesi grófot s főispán Csernovics Pétert, egyrészt azért, mert személyessége s érzései iránt a mult időkben is bizalommal viseltetünk; s másrészt azért, mert unokája azon Csernovics Arzennak, kihez, úgy hisszük, a szerbek pietással szítnak. A bánáti vidéken Vukovics Szabbás temesi alispán működik mint biztos. Mig ezeknek működése tartana, mi iparkodtunk seregeinket összegyűjteni, de seregeket, erről itt többet nem szólhatok, de biztos seregeket, mondom, Magyarországon a mostani körülmények közt hirtelen összeremteni, nem könnyű dolog.

Azért úgy gondolom, hogy az országra nézve igen nagy nyereség lesz már az is, hogy ezen pártütő lázadás, mig minden iszonyaival elvonulna, csak az országot el ne borítsa addig, mig elegendő erősek leszünk, mint a sas, reájok ütni s őket semmivé tenni.

Azon időközben, mig a seregek összevonnattathatnának, Csernovics Péter kir. biztos úr jónak látta a békéltetés eszközeit megkísérteni, s érintkezésbe bocsátkozván a pártütés főnökeivel, oly egyezkedést kötött, mely a hírlapokból önök előtt tudva van, és melynek tartalma az, hogy 10 napi fegyvernugvás adaték, hogy azon idő alatt a főnök szétosztattatván a pártütő seregeket, őket a törvény iránti engedelmességre visszahozza.

Ezen fegyvernugvás kötésének ideje június 4-én járt le. S ezen kötet kir. biztos úr önfelelőségére tette, ő ki volt küldve kir. biztosul, felhatalmazva arra, hogy minden szükséges eszközökkel a megzavart csendet állítsa helyre. Ugy vélte, hogy azon eszköz

a csend helyroállítására alkalmas lesz. E lépés olyan, mely talán azon lépések sorába tartozik, melyeknek helyeslése vagy kárhoztatása a sikerhez van kötve. Moste perczben tekintélyes erő van ott, egy ügyes tapasztalt, bátor s vitéz hadvezérnek parancsnoksága alatt.

Az eljárási terv megállapítottatott általa a hely színén; közöltetett a hadügyminiszter ural, ki azt végkép megállapította. Hogy mikép fog és mikép koll egy tábornoknak a harc mezején eljárni, úgy gondolom, az ily strategicus tervek nem a nyilvánosság célovalók, mert nem akarjuk, nem akarhatjuk visszaidézni azon kort, midőn Magyarország aljáni török táborozás harczi menetelet a bécsi Hofkriegsrath aluszékony pamlagon intézte, és midőn elintézte, már megverettek oda lent, és ha még meg nem verettek, ez csak azért történt, mert volt egy híres hadvezér, ki a nyert parancsot zsebébe tette, és a törököt megverte. (Tetszés.)

Egyet akarok még mondani. Azon hír kezd tegnapelőtt óta rebegni, mintha újabb fegyvernugvás köttetett volna a lázadó szerbekkel. En és az egész miniszterium erről általában sem tudunk, s nem lehet hinnünk, miszerint, ha az való volna, hogy róla tudósítva nem volnánk, de még sem mondhatom azt, hogy nincsen; de csak azt, hogy semmit sem tudunk róla, s utolsó levelünk, mely julius 6-ról szól, egyáltalában a fegyvernugvásról még csak említést sem tesz.

Hanem van egy uraim, mi a kebelnek fáj. Fáj az, hogy a pártütés szerte a vidéken el levén terjedve, initt-amott egyes specialis szerencsétlenség történik mint történt Torontálmegye szélén Szt.- Mihályon; erre csak annyit akarok megjegyezni, hogy ha egyszer egy vidék valahol lázadásban van, én a lázadás elnyomására megbízott emberek részéről legnagyobb hibának venném, ha minden helységnek szalmafedelét, minden ember biztosságát, külön-külön intézkedés tárgyává tennék. Minden lázadásnak ezen szerencsétlensége megvan. Az elvesztett életet isten sem adja vissza; a kárt kipótolja azoknak vagyona, kik azt okozták, hanem azért, mert itt-ott egyes helyek felgyújtattak, nem lehet kívánni, hogy a tábor strategicus tervéből kimozduljon, és ide s oda is vigyen egy századot,

s hagyja a római sánczokat észrevétlenül, s a körül seregeit mindenünne össze ne gyűjtse.

En sajnálom, hogy ily szerencsétlenségek történtek, de azt nem lehet kívánni a miniszteriumtól, hogy a sereget oszlassa fel, s hogy minden falut külön-külön őrizzen meg. (Helyes.) Itt sem szólok arról, mennyi orónk s katonánk van, hanem örömmel csak azt mondom, hogy reményem s bizadalmon túl fel tudott a magyar lelkesülni. Néhány évek előtt azt mordám: csak egy pontot adjon az Isten, melyre támaszkodva mondhattam, hogy a nemzet fel fog lelkesülni, és nem desperálok jövője felett. Most meghagyta isten érnem e perczet; s im nem esem kétségbe a nemzet jövője felett (zajos tetszés és zajos vihar.)

A harmadik uraim! azon viszonyok közt, melyek fonforognak, az aldunai tartományok állapota. Mint minden nemzettől megkövetelem a magyar irányában, hogy dolgaiba ne avatkozzék, úgy a magyar is kétségtelenül azon tartományok beldolgaiba avatkozni nem akar. Erről tehát nem is szándokom szólni, csak annyit mondok, hogy a Pruth szélén egy hatalmas orosz sereg áll, mely fordulhat jobbra, fordulhat balra, lehet irányunkban barátságos, lehet ellenséges, de mivel lehet ez, lehet amaz, a nemzetnek készülni kell (ugy van.)

Eddig még nem léptek be Oláhországba, azonban a miniszterium részéről az orosz követtség interpelláltatván, azt felelte, hogy koránsem a török hatalom elleni barátságtalan indulatból indította oda seregeit, hanem tartományai nyugalmának őtalmára. Egyébiránt kinyilatkoztatta, hogy ha Oláh- és Moldvaországok kormányai által bejövételre felszólíttatnék, meg fogja tonni azt, mert arra az adrianopoli békekötés által kötelezve van; kinyilatkoztatván azt is, hogy a magyar nemzettel szomszédságos jó egyetértésben kíván lenni, és Magyarország irányában semmi ellenséges lépést nem fog tenni mindaddig, míg a magyar nemzet kebelében valamely oly összecsoportozásokat s fegyvergyűjtéseket nem fog látni, melyek által ő magát fenyegetve érezné.

Ez meglehet uraim! arra vonatkozott, hogy a moldva- és oláhországi viszontagságok s események következtében némely odaváló egyének Erdélybe menekültek. Mi

kötelességünknek tartottuk kijelenteni, mikép a magyar nemzet vendégszerető készséggel tárja ki karjait minden üldözöttnek, minden menekvőnek, hanem azt nem fogja tűrni, hogy ezek visszaéljenek a vendégszeretettel az ország békéjének háborítására.

Ez tehát a harmadik tényező. A negyedik a bosnyákországi szélek, hol a legújabb tudósítások szerint a bosnyákországi vezér 40—50,000-ból álló tábort gyűjtött össze, a mint állittatik a végett, hogy Szervia ellenében felállítván, ennek nyugtalanságait figyelemmel kísérje, s legyen elég erős a porta érdekében akkép fellépni, a mint kötelessége. Az egyik tábor Bányalukánál, a másik, nem jut eszembe a hely neve, hol felállítva van, a harmadik a montenegrinek felé vonult. Történt, hogy a bosnyákországi raják nagyobb számmal költöztek át Horvátországba, adván okul azt, hogy a török hatalom által nyomatnak és üldözttettek; tehát mint menekvők jöttek át.

Nem lehet tagadni, hogy a török adminisztrációnak régi természete szerint némi zsarolások s elnyomások fordulnak elő: de annyit mondhatok, hogy a porta részéről a keresztyén raják irányában ellenséges lépés nem határozottatott, s így azok átjövételét annak kell tulajdonítani, miként csak ürügyül hozták föl állítólagos elnyomatásukat, csak-hogy átjöhessenek, a zavarban s rablásban osztozhatnak. És e perczig nincs semmi okunk arról kétkedni, miként a bosnyákországi sersaskiernek a kordonok általi föllépése barátságos indulatból történt.

Végre, uraim! meg kell említenem Austria irányábani viszonyainkat. (Halljuk halljuk). Én igazságos akarván lenni, azt mondom, miként én természetesen meg tudom fogni, hogy a Bécs falai közt létező hatalomnak fáj Magyarország felett nem rendelkezhetni többé.

De azért, mert valamely fájdalom természetes, nem minden fájdalom jogszerű; és még kevesebbé következnek, hogy valamely fájdalom iránti könyörületességből egy nemzet a maga jogát megnyirbáltatni hajlandó legyen. (Nagy tetszés s éljenzés.) Igenis uraim! megvannak kétségtelenül, megvannak azon mozgalmak, hogy ha egyebet nem, hát legalább a pénz- és hadügyi tárczát ismét a bécsi ministerium számára, visszaszerezni si-

korüljön. Mert hiszen a többi majd elkövetkezik.

A kinok keze egy nemzet zsebében, s kinnek kezében egy nemzet foggyvere: az ezzel a nemzettel rendelkezik (igen, igen); összekötetésben látszik nekem ezzel lenni a horvát mozgalom is; mert Jellasic az nyilatkoztatta, hogy neki nem kell szabadság, hogy neki csak az kell, miként Magyarország had- és pénzügyi tárczája a bécsi ministeriumra bizassék. És a legutóbbi perczekben, junius utolsó napjaiban lehullott egyszerre a fátyol, s a bécsi ministerium jónak látta az austriai császár nevében megizenni a magyar király ministeriumának, hogy ha minden áron meg nem alkuszik a horvátokkal, fel fogja mondani ellenünkben a neutrálitást. Ezzel az austriai császár a magyar királynak hadat izent. (Kaczaj.) Lehetnek önök uraim! a ministerium iránt ilyen vagy amolyan véleménynyol, hanem azt hiszem, hogy annyi honfuiszives becsületükre még számithatunk, hogy ne kelljen hosszan mutogatnunk, miként az ilyen intenciókra úgy feleltünk, mint a nemzet becsülete megkívánta. (Tapsvihar s általános helyeslés és hosszasan tartó éljenzés).

Hanem épen, midőn ezen nóta jött, s a mienk ment, ismét jött egy másik, hogy milyen rettenetes ember az a magyar pénzügyminister, hogy Jellasicnak nem akar pénzt adni; mert természetes, hogy a mint Horvátország nyílt pártütésre lépett, azonnal a zágrábi hadi parancsnokságnak pénzt küldeni megszüntem; s nem érdemelt volna, hogy szivjam a levegőt, hanem megérdemelném, hogy szemembe köpjön a nemzet, ha ellenségének pénzt adtam volna. (Általános tetszés és helyeslés). Hanem azt mondták: micsoda szörnyű gondolat ez s a monarchia felforgatásairai törekvés: küldünk tehát mi 100,000 ftot, — s küldtek is.

Ezen tett uraim! nagyszerű bosszankodásra, nemzeti haragra ébreszthetné e házat; de ne ébredjenek haragra uraim!; mert azon ministerium, mely ily politikában kereste állását, nincs többé! Az aula elfujta! (tetszés és nevetés) s én remélem azt, hogy akármily tagokból álljon is össze az új ministerium, mely utána következik, az érezni fogja, hogy csak az austriai császár iránt, — ki egyszermind magyar király is, — a hűség ösvényéről nem akar lelépni, miszerint a pártütők ré-

szére álljon ő is császára ellen, — ezen politikát Magyarország irányában nem követheti a nélkül, hogy Magyarországot ne provokálja, oda dobni az ausztriai szövetséget, s másokat keresni, hivebbeket. (Szünni nem akaró éljenzés és tapsolás.) Nincsen semmi okom uraim, subsumtiót vagy neheztelést érezni az ausztriai nemzet iránt, neki csak erőt és kálauzt kívánok, mindkettőnek még eddig hiával volt, a mit mondék, az az ausztriai volt ministeriumot érdeklelte s remélem, hogy e szó meg fog hallatni Bécsben is, s nem maradand nyom nélkül.

Tehát az ausztriai viszonyok imitt, amott az orosz hadsereg, mely még most békességes — ott állanak a szerb lázadók, s horvátországi pártütés, panslavismusi agitátorok s imitt amott reactionalis mozgalmacskák is, mikre nézve Postmegye érdemes alispánja s követe, ha specialitásokra erőszkodni kellene, hivatalos adatokat előterjeszthetne. Ezek együttvéve képezik azt, minélfogva mondanom kell, hogy e nemzet veszélyben van, vagyis inkább veszélyben lesz, ha e nemzet el nem határozza magát élni (tetszés). E szerint uraim hol és miben keresik az ország biztosítékát: külszövetségekben talán.

Nem kicsinylem a külszövetség fontosságát, sőt azt vélném, kötelességét mulasztaná a ministerium, ha e tekintetben is mindent nem tenne, mit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első perczében a kormány mindjárt az angol hatalommal érintkezésbe bocsátkozott, őt felvilágosítván arról, minek ellenkezőjét szeretnék volna sokan előterjeszteni; mintha t. i. Magyarország pártütés vagy revolutio után csikarta volna ki a fejedelemtől jogait és szabadságait — mondom őt felvilágosítván arról, hogy urunk királyunkkal tökéletesen egy téren állunk; s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, melyek köztünk s közte, ha lefelé tekintünk a Dunán — közösek. És az angol hatalom részéről erre oly választ nyerünk, minőt azon nemzet liberalis gondolkozásától s egyszersmind a maga érdekeit józanul felfogni tudó politikájától remélheténk. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy az angol ott és annyira s addig fog bennünket pártolni, mennyiben egyszersmind saját érdeke fogja megkívánni.

Második Franciaország (halljuk). Én a

francia nemzet, mint a szabadság személyesítője iránt az ő világban, a legnagyobb rokonszenvvel viseltetem, de ön életmet az ő ótalmazásától vagy szövetségétől föltételezve látni nem akarom. Franciaország e perczben egy második 18-iki brumairet él. Franciaország a dictaturának küszöbén áll, meglehet, hogy ebből a világ egy más Washingtonját, de az is meglehet, hogy egy más Napoleont látand, de annyi mindenesetre igaz, hogy tanuság nekünk Franciaország arra, mikép nem minden láz a szabadság érdekében történik, és hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivívására törekedik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába azáltal, ha túlhág a korlátokon (zajos taps és tetszés).

Szomorú esemény oly nemzet körében mint Franciaország, hogy Párisban polgárok keze által 15,000 polgárnak vére ömlött, ilyentől isten őrizzen! Egyébiránt akár mint alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiból, kit az isteni gondviselés most ezen nagy dicső nemzetnek élére állított, egy második Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelte fel dicsőségének templomát, annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van a francia sympathiákra támaszkodhatni. Lengyelország is csak sympathiára támaszkodott; a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé. (Tetszés.)

A harmadik a német birodalom. Uraim! kimondom, mikép érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni és együtt állani őrt a nyugati civilisatio fölött. Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink elsője közé számítottuk, hogy a mint Németország az egység felé a frankfurti gyűlés összehívása által lépést tett, azon érdemes honfiakat, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt ház ezen polczra emelt. Frankfurtba küldöttünk, hol ők a magyar nemzet iránt tartozó s e nemzet által is megérdemelt tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy épen a frankfurti gyűlés az alakulás vajudásaiban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, melyel eredménnyel lehetett volna vinni az érintést, ez

csak a Reichsverweser megválasztása után az általa kinevezett ministeriummal történhetik meg, egyik küldöttünk visszatért, a másik most is ott van, hogy azon perczen, melyben Németországon lesz kívül érintkezni, azonnal hivatalos érintkezésbe bocsátkozzék, szorosabb összefüzése iránt azon barátság-nak, melyet köztünk és Némethon közt fenállani ohajtunk, de úgy, hogy jogaink, önállásunk-, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságaért és senkinek fenyegetése miatt egy hajszálnyit is engedjünk. (Harsány helyeslés.)

Tehát, mert a veszély nagy, vagyis inkább nagy lehet, ha elhárítására nem készülünk, mert minden szövetségi érintkezések mellett is élni nem fog azon nemzet, mint azon ember sem, kit nem saját életereje tart fen, hanem csak másoknak gyámolítása. (Tetszés.)

Én uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket, (általános feszültség, harsány „halljuk!” felkiáltással) felhívom önöket ezen határozatra: mondják ki önök azt, hogy azon rendkívüli körülményeket, melyeknél fogva e hongyülés rendkívülileg is összehivatott, méltó tekintetbe vevék, a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállásának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni, és hogy e tekintetben oly alkut, a mely a nemzetnek önállását s szabadságát legkevésbé is sértethné, egyáltalában el nem fogad (erélyes közfelkiáltások: „ugy van!”); hanem minden méltányos kívánatokat akárki irányában is örökkén teljesíteni kész, miszerint békét eszközölhessen, ha lehet, vagy visszaverhesse a harczt, ha kell!! felhatalmazza a kormányt arra, hogy a szükséghez képest 200,000 fegyverost állíthasson, vagyis a jelen disponibilis haderőt 200,000-re emelhesse, s ezen első perczen 40,000 embert mindjárt kiállíthasson és a többit a szerint s úgy, mint a szükség fogja kívánni (köztetszés). 200,000 embernek kiállítása, fegyverrel ellátása s évi tartása 42 millióba kerül, 40,000 embernek kiállítása pedig 8—10 millióba kerül.

Én uraim! elő fogom a háznak majd a következő napokban terjesztani, midőn ez indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, financiaális tervemet, most előre kijelentvén, mikép eszem ágában sincs a nem-

zettől kívánni, hogy 42 milliónyi adót fizessen; hanem úgy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbir a nemzet. S e részben előlegesen is örömmre válik kijelenteni miként tervem, melyet előterjesztendek, oly adókulesot foglal magában, mely azon erdélyi adókulescsal combináltatván, mit Mária Terézia ezelőtt egy századdal megállapított, ennél kevesebb.

S ha elfogadtatik s tesz a ház külön intézkedést, hogy a végrehajtás körében sikertelenül ne enyésszék el a nemzet képviselőinek áldozatkészsége, a nemzet meg fogja azt birni nagy terheltetés nélkül s meg fogja menteni az országot. De a mennyiben a hadierő kiállítására, mely a körülmények szerint szükséges leend, a kivetendett adók elengedők nem lennének: felhatalmazást fogok kérni arra, hogy hitel nyitassék a kormány számára azon határig, melyet a képviselők kiszabnak; s azon határig vagy kölcsön, vagy papírpénz kibocsátása, vagy más financiaális munkalat által segítsen az ország szükségéin.

Uraim! én abban a vélekedésben vagyok, hogy azon határozattól, melyet a ház most indítványomra hozand, e nemzetnek jövődjé függ nemcsak, hanem nagy részben függ azon módtól is, miszerint a ház e határozatot hozni fogja. (Ugy van, igaz!) És ez az egyik ok, uraim! miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiha idomítva látni. Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de ez sejti, érzi a bizalmat, hogy meg tudja, meg akarja, meg fogja magát menteni: akkor a haza megmentésének kérdését soha semmi kérdéstől nem kell felfüggesztetni.

Ha ma mi vagyunk e nemzet ministerei, holnap mások lehetnek, ez mindegy, a nemzet ezzel a ministeriummal vagy másokkal, kell hogy megmentse a hazát; de hogy akár ez a ministerium, akár a másik megmenthesse: a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért minden balmagyarázat kikerülése végett egyenesen ünnepélyesen kérem, hogy midőn azt mondom: adja meg a képviselőház a 200,000 főnyi katonát, s az erre szükséges pénzerőnek előteremtését.”

E szavak után elhallgatott a szónok. Kifáradva a hosszú beszéd alatt, pihennie kellett. A teremben síri csend honolt.

Ekkor fölemelkedik Nyári Pál s jobb

NYÁRI PÁL.

kezét mintegy esküre fölemelve, ünnepélyes hangon kiáltott föl: „megadjuk!”

Erre az összes képviselő testület, mintegy elragadtatva a jelenet nagyszerűségétől, egy szívvél egy lélekkel fölállván a padokban, azázszorosan ismétlék Nyáry után e szavat: „megadjuk, megadjuk!”

Ezután ismét mélységes csend következett. A keblekbe még a lélekzet is visszaszorult. Kossuth szemei a fölséges jelenetre könybe borultak; s kezeit mellén keresztbe téve, így végezte be hatalmas szónoklatát:

„Uraim! mondani akartam még, ne vegyék o kérést a miniszterium részéről olyannak,

mintha maga iránt bizodalmat akarna szavaztatni. Nem! A hazának megmentését akarta megszavaztatni.

Kérni akartam még önöket, uraim, hogy ha van valahol a hazában sajgó kebel, mely orvoslásra, — ha van kívánság, mely kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé a sajgó kebel s várjon még egy kissé a kívánság; ne függeszszük föl ezektől azt, hogy a hazát megmentsük.

Ezt akartam még kérni uraim. De önök fölállottak, mint egyetlen férfiú, és én, — leborulok e nemzet nagysága előtt! És azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint amennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem dönthetik meg.“

Elnök kimondá a gyűlés egyhangu határozatát: a kormány felhatalmaztatik a 200,000 fegyveres erőt kiállítani, oly hozzáadással, hogy abból 40,000 ember azonnal kiállíttassék.

Meg levén ajálva a kívánt haderő, az országgyűlés figyelme ezután az olasz forradalom irányában követendő politikára lön irányozva.

Radetzki alatt az ügyek Olaszországban nagyon rossz lábon állottak s a csatáterről mindinkább aggasztóbb hírek érkeztek. Ferdinand, mint egykor Mária Terézia, a magyar nemzet lovagias hűségéhez fordult s fölkérte királyi leiratában az országgyűlést, hogy a háboru előnyös bevezzésére, szavazzon meg kellő segílyt az olaszok ellen.

A miniszterium, viszonzásul Ferdinand jóindulatáért, kész volt megadni a segílyt, s kinyilatkoztatta, hogy mihelyt a magyar korona területén a rend s törvényeink iránti engedelmesség helyre lesz állitva, a miniszterium összesen és egyenkint, az országgyűlés irányában állását is kész ahhoz kötni, hogy az országban rendes katonaságnak azon

része, mely az országban rendnek, békének s a nemzet jogainak védelmére nem szükséges, ő felségének, kül megtámadások ellen, dispositiójára bocsáttassék, a *pragmatica sanctio* értelmében.

A miniszterium ezen politikája ellen azonban, Nyári Pál vezérlete alatt, heves ellenzék támadt. Az ellenzék kereken tagadta, hogy Magyarország a *pragmatica sanction* alapján, köteles volna Ausztriát minden háborúban támogatni; mert akkor Magyarország nem birna önállósággal.

A miniszterium politikája ellen gr. Teleki László, Madarász László, Patai József és Stancsics Mihály tartottak tüzes szónoklatokat, kiknek érvei ellen Deák Ferencz, Klauzál Gábor és Pulszki Ferencz szállottak ki a sikra.

Az oroszlanrész itt is Kossuthot illeti. Kossuth nagyon jól tudta, hogy a körülmények kényes alakulása folytán nem lehet a segíly megtagadása által végkép ujjat húzni a fejedelemmel. Hogy azonban, mint miniszter, a népszerűtlen eszme védelmében is megtarthassa a népszerűség nimbuszát, mely életető elemét képezé, nagyon is nyíltan szólott.

„Igerjünk — ugymond Kossuth — segedelmet a dinasztának, hogy politikáját irányunkban megváltoztassa s az országban kitört lázadást, mit eddig szitogatott, elnyomni segítsen. Ha ez egykor megtörtént s függetlenségünk s épségünk biztosítva lesz, akkor majd rajtunk áll, adjunk-e neki katonát az olasz ellen. Nem kell félni, majd lesz elég ürügy, minél fogva azt megtagadhatjuk, vagy oly föltételhez köthetjük, melyet a dinasztia el nem fogad.“

Tagadhatlan, hogy Kossuthtól, a minisztertől, nagyon tapintatlanul volt odavetve ezen nyilatkozat, s csak olajt öntött a tűzre.

Végre is az országgyűlés, hosszas vita után, megajánlotta a segílyt.

A szerb lázadás nyílt kitörése.

A camarilla titkos műhelyében hatályosan működött ez alatt az ármány. Végre eljöttnek hitte az időt, midőn megorozzhatja az események rohamos fejlődését.

A szerbek, egy titkos intérsre, mindegyre jobban tömörültek. A camarilla úgy akarta, hogy ők indítsák meg a nagyszerű véres dráma előjátékát, s így lön, hogy a szerb nép

egyik nap mint ellenség, villogó karddal állott ajtónk előtt. Fegyvert s pénzt ál-utakon a camarilla szolgáltatott számára.

De lássuk a dolgok sorozatos menetét. Említettük, hogy a rácz lázadók féken tartására a magyar kormány Csernovics Pétert nevezte ki királyi biztosul.

Azonban Csernovics hasztalan iparkodott gátot vetni a rohanó árnak. De még hiányzott is benne a kellő erély. A miniszterium tehát Vukovics Sebő temesmegyei alispánt nevezte ki Csernovics mellé királyi biztosul, ki önmaga is szerb s e mellett feddhetlen jellemű hazafi lévén, legalaposabb reményt nyújtott sikeres eljárásáról.

Erélyes föllépésére le is csillapult némileg a forrongás, de elnyomni lehetetlen volt. A magyar kormány nem adott rendelkezésre ologendő fegyveres erőt s a pusztá rendszabályok végre teljesen hatálytalannokká lettek.

A mozgalom szitogatója Stratimirovics György, egy szerb származású nemes család tagja; a mozgalmak gyűpontja pedig Újvidék volt.

A szerbek junius közepe táján már jelentékeny haderővel rendelkeztek. Minden házból, hol két férfi volt, egy fegyverbe szolgáltattott, s így csakhamar három rendes tábor szervezték.

Junius első napjaiban egy szerb csapat

jelent meg Titelben és megrohanta a fegyvertárat. A lázadók, miután az ott talált ágyukat magukhoz ragadták, az ugynevezett nagy római sánczokhoz vonultak, hol tábort ütöttek. Egy más lázadó csapat Perlászt, egy másik pedig Karloviczot szállotta meg s a táborok egyre szaporodtak fegyveres erőben.

A magyar kormány most ujra megkísértette békés alkudozások által útját vágni az izgalmas állapotnak. Hiába! A szerbek csak arra használták az időt, hogy zászlóaljaikat szervezzék, hadállomási pontokat foglaljanak s erőideikbe magukat beszánczolják.

Junius vége felé a szerb hadi erő mintegy 24000 főre rugott. Alibunárnál 5000, Perlásznál 4000, Bácsban a tartalékseroggal együtt, Titelben, Stratimirovics vezérlete alatt, mintegy 11000 s a karloviczi és cseroviczi táborban 8000 ember állt.

A szerbeknek, néhány száz lovason kívül, nem volt semmi lovassága, csak gyalogsága és tüzérsége. A gyalogság fegyverzete flinta, handzsár s övben hordott pisztolyok-

ból állott; harczmodorában a régi janicsárokra omlékeztetett.

A lovasság hiányát a szerbek harczy szerek által pótolták, melyeknek kocsisai oly gyakorlott ügyességgel birtak, hogy nagyobb tömegekben is, százankint, minden zavar és

Szerb szeressán.

akadály nélkül, tudtak hadi mozdulatokat tenni, s gyakran rohamos sebességgel vittek több zászlóaljat egyszerre a döntő pontra. A kocsik megálltak a küzdők háta mögött, hogy roham vagy menekülés esetén őket ismét fölvehessék.

Az összes haderő, melyet a magyarok június végén a szerbek ellen fölállíthattak, legfőleg 15000 emberre ment; tudniillik 13 zászlóalj gyalogság, — melyből 2 a Vilmos főherczeg ezredből volt, 8 zászlóalj a magyar ezredekéből s 3 újonnan alakított honvéd-zászlóalj; — 4 lovas ezred, köztük 3 huszárezred s 1 dzsidás ezred — és 36 ágyuüteg.

Ezen mozgatható haderő Bechtold altábornagy főparancsnoksága alatt állott, ki minden inkább volt mint magyarérmű s úgy látszik, kéz alatt összedolgozott a camarillával. Az egész hadsereg 4 dandárra osztva, Kiss Ernő, Blomberg, Wolnhöfer és Éder vezérlete alatt állott.

Ezenkívül a magyaroknak volt még két várjuk: Pétervárad és Temesvár; amaz, hol Hrabovszky altábornagy parancsnokolt, 3 zászlóalj őrsereggel bírt, emez pedig négygyel. Temesvárott Rukawina volt a parancsnok, ki iránt szintén kevés reménnyel lehetett a nemzet; s mint a tények mutatták, ő is a camarillával kaczerkodott.

Temesváron már ekkor ismeretessé vált egy név, Haynau neve, ki mint a magyarok esküdt, dühös ellensége, garázda, izgató szidalmakkal illette nem egyszer a magyar miniszteriumot. Ő különben ez időben osztályparancsnok volt Temesvárott. Arczátlan viselétét végre a miniszterium is megsokallván, állomásáról elmozdított s Olaszországba küldötték át.

Ki hitte volna ekkor, hogy nem sokára ő lesz Magyarország átkos ostroma, kinek nevére borzadályal emlékeznek vissza mindenha az unokák?

A szerb csapatok már veszélylyel fengették a magyarokat s kirohanásokat kezdtek intézni a magyar csapatok ellen, mire garázdaságaikat tovább is túrni lehetetlenné vált.

Hrabovszky elhatározta tehát magát, hogy fegyveres erővel lép föl ellenük, s egy zászlóalj gyalogság s egy század lovassal meg egy ágyuüteggel megindult Karlovicz felé.

Midőn a magyar sereg a városhoz ért, a szerb katonaság a város délkeleti térségén, épen hadigyakorlatokkal volt elfoglalva. A véletlenül meglepett fegyveres tömeg tüzéssel fogadta a magyar sereget; mire a magyarok részéről szintén rádördültek az ágyuk s megkezdődött a harcok vészes riadalma.

A szerbek kemény tusa után visszanyomattak s Hrabovszky akadály nélkül vonult be az égő városba. A szerbek részéről mintegy 60-an estek el.

A szerb csapat ozután a várost környező hogységek közé vonult. Hrabovszky azonban félvén, nehogy csekély hada hátulról a szerbek által bekeríttessék, odahagyva Karloviczot, mintegy 70 fogolylyal visszatért Péterváradra.

Ezen hadi esemény a szerbek közt némi megrettenést szült, mire Csernovics, használva az alkamat, még egyszer megkísértette alkudozásokba bocsátkozni a szerbekkel. Az eredmény azonban mindössze is csak néhány napi fegyverszünet kieszközlése lön.

A fegyverszünet július 10-én telt le, mire a szerbek azonnal megkezdtek ismétli támadásaikat. Már másnap fegyveres csapatok nyomultak Versecz felé, s megtámadták a verseczi magyar tábort.

Azonban a magyarokat készen találták, s midőn megkezdődött az ágyuzás, egy oldalról a huszárok, más oldalról pedig a dzsidások vágtak neki az ellenség sorainak s oly sikeresen, hogy a szerb csapat futásban keresett menedéket; s hogy gyorsabban menekülhessenek, szekereikre hányták magukat. Ezen szekerek egy része azonban elfogatott.

A győzelem teljes volt. A magyar sereg részéről csak 7-en maradtak a csatateren, ellenben a szerbek részéről háromszáz három hullott el s százhatvankilenc foglyul esett, köztük Koics és Sztanimirovics vezérek is, kiket később a temesvári vértörvényszék, mint hazaárulókat, halálra ítelt. Az ellenségtől ezenfölül még négy ágyu s 5 zászló került a magyarok kezébe; köztük köttön ily folírás volt olvasható: „Jertek testvérek, isten nevében, csak egyesítés uralkodjék. Éljen a szerb szabadság!” Egy másikon császári színű lobogó lengett.

A diadal kivivására tagadhatlan, hogy sokat tett Blomberg czredes ügyössége, ki a csata vezérletében itt dicséretesen viselte

magát. Még ekkor úgy látszik nem pendült egy huron a camarillával.

Ezen vörösség leverőleg hatott a bánságban az egész fölkelő seregbe; s Rajasics, nehogy a kodélyok csüggedjenek, karddal oldalán, személyesen járta be a vidékeket, bátorítva csatára a szorbecot.

A fölkelők egyik legerősebb fészket Sz.-Tamás képezte, melyet nagy árkokkal és földművekkel erős táborhelyisé alakitottak át, s bátran daczolhatott a magyar had-erővel.

A fölkelők ezen erődjé ellen Bechtold július 13-án intézte első támadását. A sereg, mely összesen 2400 gyalog és 700 lovasból állott, Damjanich, Éder, Kolowrád, és Bergmann vezérlete alatt, négy csapatban indult meg s míg Damjanich Turia megvételeére vonult, a három utósó Szent-Tamásnak tartott.

A fölkelők ágyulóvésekkel fogadták csapatainkat, kik már jó idején értesülve levén Bechtold támadási terveiről, készen várták erődeikben a magyar sereget.

A kölcsönös tüzelés hat óráig tartott. A kis magyar had derekasan viselte magát. A tolnai és szabadkai tulbátor nemzetőrök különösen kitüntették magukat. Éder tábornok és Kolowrád ezredes mindenütt elől voltak s ritka bátorsággal a legnagyobb veszélynek tették ki magukat, valamint gr. Károlyi Ede nemzetőrségi százados, ki ugyanekkor gyönyörű példáját adta emberbaráti szeretetének, midőn néhány Sz.-Tamásból menekülő családot saját élte kockáztatásával mentett ki a vízből.

Midőn azonban a fölkelők részére segítség érkezett a romai sánczokból, Bechtold visszavonulót fuvatott. A veszteség a magyarok részéről mindössze csak néhány halottból állott, köztük volt b. Orczy István is.

Damjanics hadi terve Turia ellen szintén eredménytelen lőn, miután a helységbe vezető Ferencz-csatorna hidját fölszedték előtte s így az átmenet meg lőn akadályozva.

A fölkelők, a magyarok ezen sikortelen hadi támadásai után neki bátorodtak s mindegyre vakmerőbbek lettek.

Sztratiimirovics erre fölszólítá a tomosi bánság összes népoit a szorb ügy védelmére s azokat, kik a magyar kormánynak engedelmeskedni morészknékné, felpörzsöléssel fenyegette; s Fehértemplom ellen, mely föl-

szólításának engedni nem akart, csakugyan támadást is rendezett.

A fölkelők kora hajnalban rohanták meg a várost, s az alvó polgárookra kiszogezték az ágyukat. A meglepett polgárság azonban hamar talpra termott; s védelmi állásba helyezte magát, s oly erősen védelmezte magát, hogy az ellenség minden erőlködése daczára is csak nagy nehezen tudott betörni a városba.

Erre az utczákon iszonyu polgáriharc kerekedett. A város lángtengerben uszott. A fölkelők berohantak a lakosok házaiba, s a benn találtakat kegyetlenül lekasabolták.

A város lakosai óriási erőt fejtettek ki a fölkelők ellen, végre Maderspach kis csapatainak segítségével, sikerült kivernia fölkelőket, kik totomos veszteséggel vonultak vissza.

Méltó megrovás illeti itt Blomborg ezredes, ki daczára annak, hogy a várostól nem messze tartózkodott, nem sietett az ostromlottak segítségére; s csak akkor érkezett meg a helyszínére, midőn napnyugot táján az ellenség már tova vonult; s noha könnyen tehette volna, elmulasztotta őket üldözőbe venni.

A fehértemplomiak ezentul folytonosan fenyegetve voltak a fölkelőktől. Hogy azonban magukra ne hagyassanak, védelmőkre a 9-dik zászlóalj, az ugynevezett „vörös sipkások“ hírneves zászlóalja küldetett.

Ezen zászlóalj szemenszedett, kemény kassai fiakból állott s eleinte kassai zászlóaljnak neveztetett. Mikor lejöttek, kerek számra ezren voltak.

A vörös sipkások nem sokára fényes jelet adták hősiess bátorságuknak. A fölkelők egyik napon ismét megrohanták a várost. Azonban kudarcot vallott; a honvédek szuronyai elől menekülniök kellett s 20 halottat hagytak maguk után.

A fölkelők mindazáltal nem nyugodtak s újabb csatározások kezdettek. Aug. 30-án ujra megrohanták Fehértemplom külső sánczeit. Itt kemény harc folyt, mely végre is a vörös sipkások győzelmével végződött; az ellen soraiból 160 hullott el s egy ágyu meg egy zászló szintén a magyarok birtokába került.

Hogy azonban a város megszabadulhasson a fölkelők folytonos zaklatásaitól, szeptember 7-én a vörös sipkások, Maderspach vezénylete alatt, fölkeresve saját fészkekben a szorb fölkelőket, ráütöttek táborukra. Hosz-

szu heves tusa után a honvédeknek sikerült kiszorítani az ellent védveiből s keresztül-üzve őket a Karas vizén, a fölkelők egész táborra a honvédek hatalmába került; s így meg lőn tisztítva a fölkelőktől a környék.

A fölkelők ezután másfelé kísértették meg támadó harczait. Nem sokára Moldvabányát rohanták meg, melyet Ásbóth őrnagy védelmezett. Azonban hasztalan, a város a szerbek hatalmába került.

Augusztus 3-án pedig Neuzina helység ellen intéztek támadó harczot; s itt is siker kísértő fegyvereiket. A helységet hol 1600 torontáli nemzetőr tanyázott, elfoglalták; s gyújtottak, raboltak szorteszét.

A helység főlzabeditására Schiffner őrnagy vezénylete alatt, Kiss Ernő négy század gyalogságot s két század lovasságot küldött ki.

A magyar had kemény ellenállásra talált s a szerbek kétségbeesett harczot vívtak. A helység több helyen kigyuladt, a harangokat félreverték.

A győzelem végre is a magyarok részére dőlt. A szerbeket kiverték. Az ütközetben s a lángok között mintegy 500 fölkelő veszett el. A magyar sereg ellenben kevés veszteséget szenvedett.

Igy tehát a győzelem ezen a ponton a csatározásokban a magyar fegyvereknek kedvezett.

Azonban az ellenség legnagyobb hadereje a Bácskában volt összpontosítva. Szent-Tamás még mindig nem volt megingatva, s a fölkelők a császári és szerb nemzeti zászlót büszkébben lobogtatták mint valaha.

A véd-sereg száma itt napról napra szaporodott s augusztus közepén a létszám már hat-hét ezerre ment; a római sánczokban pedig mintegy tizenötezer főnyi sereg tanyázott; ide járult még a Cserevicz környékén tartózkodó tartaléksereg, mely 8—10 ezerre ruggott.

A magyar sereg zöme, Mészáros rendelkezése folytán, Bácska ellen lőn most fordítva. A magyar katonaság itt, számra mintegy 15 ezret tett ki, s Verbász, Temerin és O-Becsén volt fölállítva, s az előkészületek erősen folytak Szent-Tamás második támadó ostromára.

A szerbek azonban, nem várva be ezt, több ízben kirohanásokat kísértettek meg.

Stratimirovics György először is Verbász ellen intézett támadást. Azonban Wollenhoffer tábornok, a kukoriczaföldeken elrejtett ágyúival oly sikerrel s gyorsasággal tüzelte a lázadókra, hogy erélyök csakhamar lankadni kezdett s visszavonultak.

Hasonló kudarcot vallottak a vad ráczok Temerin közelében is, melyet három oldalról akartak bevenni, de a magyarság, Castiglione ezredes vezénylete alatt oly vitézül tüzelt, hogy a ráczság, nehogy bekeríttessék, visszavonult.

Ezen apróbb csatározások után Szent-Tamás felé fordult a magyar had figyelme, s miután a sereg kellőleg rendbe jött, Bechtold aug. 19-re tűzte ki az ostromot.

A magyar sereg, mely hősi harczvággyal alig várta már a rohanást, Wollenhoffer, báró Bakonyi és gróf Kolowráti vezénylete alatt csakugyan megindult. A fővezérseget Bechtold vitte.

A magyarok egyszerre három ponton támadták meg az ellent. Wollenhoffer min-denekelőtt a Szent-Tamás és Turia közt közlekedő csatornahidat iparkodott hatalmába keríteni, hogy így szabad utat nyisson magának betörhetni a sánczokba.

Néhány óráig tartó kemény ágyuzás után a hídfő már-már a mióink hatalmába került, mire Bechtold fővezér, a sereg nagy bámulatára, visszavonulót fuvatott s az ostrom ezen ponton félbeszakadt.

B. Bakonyi dandárja ez alatt a verbászi sánczoknál vívott erélyes harczot oly sikerrel, hogy a szent-tamási erődítmények fölött, ha rendszeresen folyik az ostrom, néhány óra múlva már magyar zászló leng vala.

Midőn azonban Wollenhoffer serege elhagyta a hídfőt, a ráczok gyors sietséggel vonultak innen a verbászi sánczok felé társaik védelmére; minek az lett eredménye, hogy Bakonyi, a tulnyomó erő ellen tovább hasztalan küzdvén, kénytelen volt felhagyni az ostrommal; így akarta ezt Bechtold.

Kolowráti, ki Turiát ostromolta, szintén kénytelen volt visszavonulni; a helység házaiban elrejtett nagyszámu ellenség által oly golyózáppal fogadtatott, hogy előbbre nyomulniok veszedelmes lett volna.

És így a magyar ügy Szent-Tamás sánczainál szenvedte az első, tetemesb csapást. A veszteség mindkét részről jelentékeny volt.

A szenvedett kudarcz után Szentkirályi Mór, — ki kevéssel ez előtt Csernovics Péter lemondása következtében, királyi biztosul neveztetett ki a Bácskában, — és Bakonyi rögtön Pestre siettek, tudósítani a kormányt a tényállásokról.

A képviselőházban a szenvedett vereség nagy vihart idézett elő. Zákó ugyanis interpellálván Mészárost az alvidéki ügyek iránt, Perczel Mór egy hatalmas philippikával lépett föl, melyben kikelt élesen a hadsereg oddigi vezérlete ellen, s a fővezérre egyenesen az árulás bélyegét sütötte.

„Ha egy angol vagy francia káplárt hoznánk ide, — mond egyebek közt Perczel, és — azzal ítéltetnők meg azokat, amik lenn történtek több hetek előtt és történtek legujabban a támadásra nézve, ki fogná mutatni, hogy a lehető legnagyobb árulás követtezt el.

Uraim, többször mondtam, veszélyben van a haza; nem a külállás sokasága, hanem magunk ügyetlensége és gyávasága miatt. Ezen mondtasom igazolva van s minden kétségen túl áll mindenki előtt, hogy a szerbek támadása azon részről gyarapittatik és ápoltatik, mely rész iránt a nemzet hónapokon által a legnagyobb bizalmat jelentette ki, sőt tettekben is tanusította. Mindig tisztán állott szemeim előtt, hogy az azok által megbízott és azoknak föltétlen hűséget esküdött egyének, ha a legnagyobb erőt fogjuk is kezeikbe szolgálatni, nem fognak azok ellenében oly elhatározott támadást tenni, kik azon hatalomnak eszközei.

Az ügyetlen és avatlan is belátja, hogy a hadi tervezet, mely a tegnapi támadásra nézve fölláttatott, helytelen és rossz volt. És bizonyára, mikor több hónapig tesz valaki készüléket egy sáncznak megtámadására, midőn 20—24 ezer főből álló rendszeres katonasága van, midőn 48 jól felszerelt ágyuja van, 3—4 ezer jó lovassága van s ezen csapatokról büszkén jótetnek tudósítások; midőn az ellenfélnek jól felszerelt ágyuja sincs, s lovassága sincs: akkor egy sáncznak be nem vétele maga már olyan dolog, mely azt mutatja, hogy nem a közkatona, vagy a magyar tisztok, kikre nézve adatokat tudnék előmutatni,

hanem a közlelkület, mely azokat vezeti, nem tett úgy, mint cselekedni kellett volna.“

Az „árulás“ szó nagy mozgalmat idézett elő a házban. Bechtold rosakarataráról mindenki tisztában volt ugyan; de mivel Perczel szavai általánosságban levén kimondva, olyanokat is sujthattak, kik feláldozó buzgalom s legnagyobb hazafussággal küzdöttek a haza érdekében, Kossuth indítványozá, hogy bizottmány neveztessek ki, s Perczel ezen bizottmány előtt mutassa ki okadatolva, kik azon egyének névszerint, kiket megillet az árulás szó, hogy így a haza érdekében a miniszterium megtohesse a kellő erélyes lépéseket.

Ugyanekkor az ellenzék élesen megróttá a kormányt, mely lassu tevékenysége által nyílt harczzá hagyta fejlődni az ügyeket s nem iparkodott kellő tapintattal csirájába fojtani el a lázadást; s követelé, hogy a hadsereg vezérleti ügyei körül szigorú vizsgálat rendeltessék el.

Bechtold azonban, mielőtt ez végbemehetett volna, beadta lemondását a fővezérségről. Mire Mészáros Lázár rögtön leutazván Bácskába, személyesen vette kezei közé a sereg vezényletét; s első teendője volt Szent-Tamást ismételtelen, és most már harmadizben ostrom alá vonni.

A csata napján már kora reggel sűrű köd borult a vidékre s jó darabig a széthelyezett magyarság egymásra tüzelt. Elvégre is a magyarság, Eder és Bakonyi tábornokok, Kolowrád és Aulich ezredesek vezénylete alatt, ismét hiába küzdött.

A szerbek egyáltalán szívós kitartást tanusítottak s míg a férfiak erődeiket védtek, a nők harci énekek gyújtó hangjaival bátoriták, lelkesítették csatára a netalán csüggedőket.

Végre is a szerbek fényesen visszaverték a magyarokat s Mészáros, ki különben is nem nagy hadtudománnyal bírt, teljesen elvesztette csapatai bizalmát, mire a kormány rögtön vissza is hívta őt Pestre.

A nyert előnyökre vérszemet kaptak a fölkelők s a siker csak fokozta erélyüket. De lássuk a miniszterium intézkedéseit!

Batthyány és Deák Bécsben.

Elérkezett a camarilla undok politikájának aratási ideje. Az ágyuk megdőrdültek már, s a Bánságban ömlött a vér, hullott az élet.

Ezalatt Horvátország részéről is egyre megdöbbenőbben kezdtek tornyosulni a veszfellegek. Augusztus végén Jellasic, már 40,000 főnyi csapattal állott a határon, készen lévén minden órán Magyarország megtámadására. Csak intő szózatra várt.

A camarillát oddig az olaszországi kedvezőtlen hadiesemények tartották némileg vissza. Végre azonban Radetzki Custozsnál az olaszokon diadalt aratván, Milanót hatalmába ejtő, mire Károly Albert kénytelen lőn fegyverszünetet kötni, s így az olaszországi háboru 1848-ra be lőn fejezve.

Ausztria megszabadulván így az olaszországi zaklatástól: a camarilla hallatlan bátorsággal kimondta utolsó gondolatát; s döbbenő gyorsasággal készült a halotti lepel a meggyilkolt népszabadságnak.

A nemzet azonban, daczára a vérlázító fondorlatoknak, iparkodott megmaradni körömszakadtig a törvényesség terén, s hogy tisztán állhasson a világ előtt, békés egyezmények útján törekedett helyreállítani a meggingatott egyensúlyt.

Azonban hiába. A magyar kormány erre már teljesen képtelen lőn. Ugy állott, mint Mahomed koporsója, ég és föld között.

Az udvarnál ígéretekot adott, hogy az uralkodóház igényeinek egyben másban eleget teend, itthon azonban nem birta összeegyeztetni ezen igényeket a nemzet jogaival s a közvélemény irányával. Végre az események egészen fejére nőttek.

Azonban tett, amit tehetett.

Mindenekelőtt Batthyány és Deák minisztereket Bécsbe küldte, utasításul adván nekik, hogy a katonaiállás és a negyvenkét millió forintnyi hitelt illető törvényekre eszközölje ki ő felsége szentesítését; s egyuttal megbizattak, hogy járjanak nyomába, valjon mi célja van hát elvégre a bécsi kormánynak Magyarországgal s a veszély elhárítására sürgessenek erélyes határozatokat Ferdinándtól.

Azonban a camarilla, mely már hallani sem akart a márcziusi törvényekről, utját vágta a minisztereknek; s iparkodott szétépíteni az egyezmény utósó szálait is.

Midőn Batthyány és Deák Bécsbe érkeztek, az ármány készülten várta már őket; s hogy jövetelők teljesen eredménytelen legyen, az udvari párt elzárta előttök a király ajtait.

Azt mondta: a király beteg, súlyos beteg; senkit sem fogadhat magához.

A miniszterek ezután Ferencz-Károly főherczegot keresték föl. Ez a bécsi miniszterekhez utasította őket.

Ezek meg azt mondták, semmi gondjuk a magyar ügyekhez; s vállat vonítottak.

Napokig vesztegeltek minisztercink Bécsben, anélkül, hogy a király elé bocsájtattak volna.

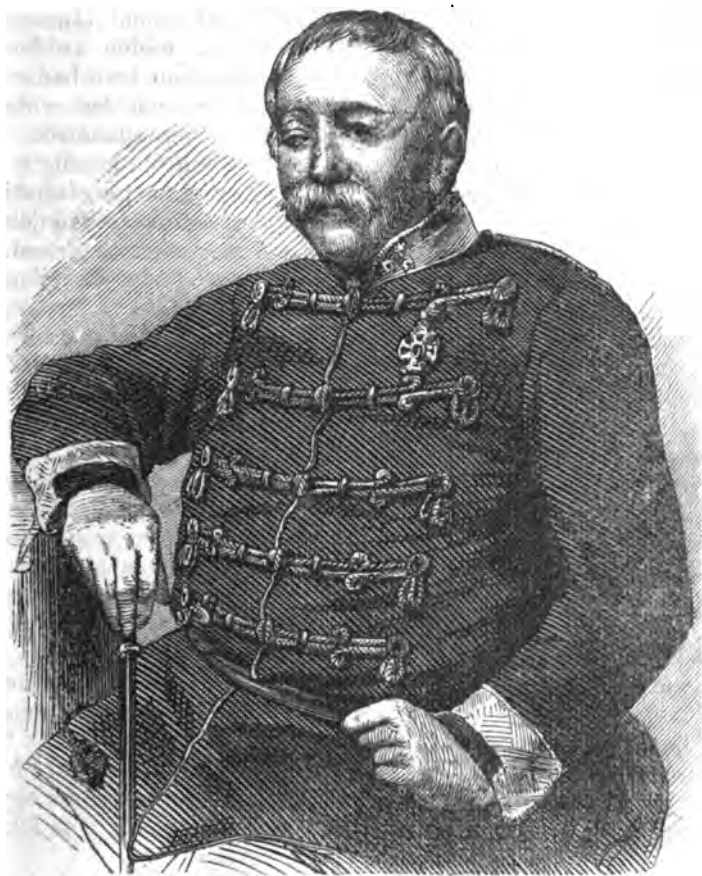
Posten nagy ingerültséget keltett ezen tény s az országgyűlés rögtön erélyes intézkedésekhez fogott. Szeptember 4-én Kossuth következő szónoklattal, illetőleg indítványokkal lépett fel:

„Tisztelt képviselőház! No méltóztassanak várni, hogy valamely hosszas, motivált előadást togyek; csak egyszerűen és röviden kívánok szólni azon hitben, hogy a tisztelt képviselőház előadásom motivumait a körülményekben találandja.

A mult országgyűlés végével a miniszterium általvette a kormányzást, esküt tévén le a hűségre a király és alkotmány iránt és ongodelmességre a törvény iránt. A haza felett összetoronyosult vészeknek ellenállani a miniszterium ezen helyzetben csak úgy és akkor lett volna teljesen képes, ha mindazon constituált hatalmak, melyeknek kifolyását képezi csak egy miniszterium, annak működését őszintén előmozdítják.

A miniszterium ilyen előmozdításra nem talált.

Ő felsége a király iránt a legtisztább hűséggel viseltetve, hónapokon keresztül csak azért esedeztünk, nem hogy ő felsége rendkívüli erővel támogassa az országot, csak azért esodeztünk előtte, hogy hű magyarjai közti megjelenésével adja meg az új alkotmányból kifolyó új kormánynak azon morá-

BADETZKY.

lis támaszt, mely a monarchia eszméjében és a magyar nemzetnek fejedelme iránti pietásában rejlik. Öt hónapon keresztül csedeztünk ezért: és még sem történt meg.

Egy hadsereggel találkoztunk pártütés és zendülés ellenében, amely pártütés és zendülés a fejedelem nevében mondja magát működni. Mi volt természetesebb, mint hogy ő felségétől kértük, hogy a hadsereg ő felsége által hozassék a hűség tiszta eszméjére vissza, mely nem abban áll, hogy ő felsége nevében a magyar király ellen pártot üsse, hanem hogy ő felsége kormányának engedelmeskedjenek.

Ő cs. kir. felsége méltóztatott e részben egy pár manifestumot kibocsátani, hanem őszintén megvallom, nekem erős meggyőződés, hogy az ő felségét legközelebb kör-

nyező körökből sok történt ezen parancsok sikerének meghiúsítására. Sok történt arra nézve, hogy a hadseregben azon szellem foglaljon helyet, hogy ő felségének talán nem is az akarata, mi azon parancsokban foglaltatik.

A bécsi kormány részéről, mely fejedelmünknek egységénél fogva, nem mondom közreműködni azon egy fejedelem, a magyar király koronájának épségben megtartására, tartozott volna, de tartozott volna legalább nehézségeket nem tenni. Ellenkezőt tapasztaltunk. —

Tisztelt képviselőház! Rút, ocsmány játékok játszatik velünk. A mivelt világnak morális ereje az igazságos ügyet támogatja. Felhivom tehát a házat a nemzet képviselőinek nevében, készítsen rögtön manifestumot Európához, melyben el legyen mondva a ma-

gyar nemzet joga, mérséklettsége, hűsége, minőhöz hasonló a legközelebbi időkben Európa példája nem mutat, hogy nyíltan álljon Európa előtt, miszerint annyi ármányok által mérsékelt követeléseink és elidegeníthetlen jogaink alapján megdöntöttek bennünket, s bennünk a civilisatio egyik előbástya és a szabadságnak egyik oszlopa rendített meg.

Kivánom, hogy a ház appelláljon Istenre és Európának igazságszeretetére s készítsen egy manifestumot

A miniszterelnök és igazságügyi miniszter felküldöttek a miniszterium határozatából avégett, hogy egyszer már végkép lássuk tisztán, határozottan, hogyan áll ellenünkben a dynasztia, hogyan áll Ausztria? ne mondjunk gyanúsításokat, ne használjunk ellenséges indulatokat, hanem határozott tények álljanak előttünk.

Esedeztünk ő felségének: méltóztassék a Magyarországon bármely fegyverzetű hadseregnek saját aláírása alatt szétküldendő tábori parancsokban kijelenteni, miképen ő felsége minden katonától, bármely rendű, bármely fegyverzetű legyen is, szorosan megvárja és parancsolja, hogy amíg Magyarországon van, a magyar kormány parancsai szerint a hon minden ellenségei ellen szintazon hűséggel és vitézséggel szolgáljon, mint a magyar hadseregek most ő felsége trónjának támogatására híven és bátran szolgálnak.

Másodszor kértük ő felségét, hogy a magyar nemzet, felhívása következtében, az országgyűlés elején elfogadta, sőt a választófeliratban is kijelentette, miként a horvátoknak minden méltányos és igazságos kívánatait teljesíteni kész, mert nem lehet, hogy a két nemzet idegen bujtogatások következtében egymást rontsa és kétszázados kapcsát feledje; mivel tehát a horvát kérdést barátságosan kell kiegyenlíteni, küldjön parancsot ő felsége Horvátországba, hogy Magyarországot megtámadni ne merészeljék.

Harmadszor kértük ő felségét, méltóztassék napot határozni a közelebbi időre, mikor fog ide lejönni, s méltóztassék hosszabb ittmulatása által azon moralis sulyt, mely a királyság eszméjében fekszik, saját trónjának megtartására fordítani, mert azért küzdöttünk, azért vagyunk veszélyben; ha nem vezérelt volna bennünket ezen nézet s a trón

iránti hűség azon napokban, mikor az ausztriai háznak semmi támasza nem volt a föld korokségén, midőn szétbomlott a csokély, Olaszországban levő hadsereg, ha mondom, azon hűség nem lett volna bennünk, sok dolgok másképp állának.

De átlengette mindig a hűség ezen nemzetet, s ezért megkívánhatja, hogy ő felség nyújtson segédkezet trónjának megtartására, ha azt meg akarja tartani. Azért kértük ő felségét, méltóztassék lejönni. (Közbeszólás: követeljük.)

Esedezom alássan, méltóztassék egy kis türellemmel lenni. Kértük ő felségét, méltóztassék lejönni, s a hazának tudtára adni s ki nyilatkoztatni, hogy avégett jön le, miszerint a törvények föntartásában, az alkotmány föntartásában s jogaink megőrzésében, mely nemzeti jogaink megőrzésében, mely nemzeti jogaink trónusának existenciájával kapcsolatban vannak, hosszabb ittmulatása által közre kíván dolgozni; egyszersmind felküldtük a hadügy és pénzügyi törvényeket szentesítés végett.

Kérom a házat: addig ne tegyünk semmit, míg a siker reménye el nem érkezik; de már 8 napja, hogy fennvannak társaink, s most is hogy mennek a dolgok?! Mintha a halasztás mérlegén nem feküdnék egyrésztől nemzetek sorsa, s másrésztől nem feketnék koronánk existenciája.

Kérem a házat, méltóztassanak egy küldöttséget küldeni ő felségéhez; jöjünk tisztába dolgainkkal; de nem avégett menjen a küldöttség, hogy ott heteket mulasszon, hanem nyisson magának utat a fejedelem trónjához, mondja meg, hogy a haza veszélyben van s veszélyben a trón, tehát akarja-e ő felsége megtenni azt, mi a nemzetnek megtartására szükséges?

Nem várhatunk napokat s heteket, miután hónapokon át az intrigák minket veszélybe döntöttek; gyors határozatokat akarunk; döljön az jobbra vagy balra, hogy számot vethessünk magunkkal, mivel tartozunk a hazának.

Ne mulasson ott ezen küldöttség 24 órát; tudni fogjuk, ha nem fogadtatik el, mit akarnak Bécsben. Kérem a házat, méltóztassanak ezt megtenni s a miniszterium részéről most kísérleten levő utolsó lépést, mert természetesen utolsó lépés a törvényhozás részéről,

támogatni s a nemzet erejével sikerre vagy valóságra vezetni.

Végre, mert a világon lelkemnek semmi sem fáj annyira, mintha az ármánynak azon diadalát látom, hogy nemzetek, melyek nem ismerhetnek nagyobb kincset a szabadságnál, ármányok következtében a szabadság szent neve alatt egymás ellen vérontásra izgattatnak, kérem a házat: méltóztassék egy kis bizottmányt nevezni, mely a miniszteriummal értekezvén a horvát ügyek iránt, mely előfoga terjeszteni mindazon hosszadalmas adatokat, melyek kezénél vannak, e dologban terjeszsen elő a háznak javaslatot.

Kossuth ezen indítványa elfogadtatván, határozattá lőn, hogy Európához s a nemzethez egy bizottmány manifestumot készít. Továbbá Bécsbe követség küldessék, fölkérni a királyt, hogy jöjjön le Budára, hű magyarjai közé; a horvát-ügy kiegyenlítése ügyében pedig neveztessek ki egy bizottmányt.

A bécsi követség, mely 100 tagból állott, még az nap megválasztott. Elnöke Pázmány volt.

A követség másnap Bécsbe indult. És így a nemzetgyűlés megtette az utolsó lépést, mely által nemzetünket a háboru véseitől s a királyi trón fényét a népelnyomás legbélyegzőbb foltjától megóvjá.

Ez alatt az osztrák miniszterium sem volt tétlen. Mig Batthyány és Deák Bécsben hiába fáradoztak: a bécsi miniszterium emlékiratot nyújtott be ő felségének.

Ezen emlékiratban ki volt fejtve nem csak az, hogy Magyarországtól a pénz- és hadügyi tárczát vissza kell venni, s a birodalom pénz- és hadügyeit Bécsben kell összpontosítani, hanem az is: hogy „az ausztriai császárságtól külön vált magyar királyság politikai lehetetlenség; s így mellőzhetlen szükség merül fel, hogy a magyar kormányba márczius óta behozott intézkedések az összes monarchia igényei és a *pragmatica sanctio* szavai s értelme szerint változtassanak meg.”

És Ferdinánd, a király, a szegény, magára hagyatott, gyöngé király, a camarilla befolyása alatt István nádor főherceghez írt levelében kijelenté, hogy az emlékirat javaslataitól helyeslését nem tagadhatja meg.

Szegény elaggott király! Így vitték őt lépésről lépésre a törvény-taposás átkos ösvénye felé.

Nehogy azonban az ármány készületlenül lepje meg a hazát, a magyar kormány a pénz- és katonai-ügyet iparkodott minél jobb karba helyezni.

A küldöttség sikeres eljárásáról kevés reményt táplált a magyar kormány; s Kossuth, nem akarván veszítegetni a drága időt, s tudván, hogy „*periculum in mora*“, a pénzügy dolgában megtette amit legszükségesebbnek vélt.

Ugyanis a 42 millió forintnyi hitelt illető törvényczikk szentesítéséhez nem levén már remény: Kossuth mielőbb új pénzjegyek kiadásáról gondoskodott. Augusztus 5-dike óta forgalomban volt ugyan már, öt millió ezüstpénz alapján, 12½ millió pengő forint értékű egy és két forintos magyar pénzjegy; azonban a szükségek fődözéséhez mindez kevés levén; szeptember 6-án forgalomba hozattak az ugynevezett „5 forintos Kossuth bankók“; s elrendeltetett, hogy ezen pénzjegyek minden közpénztárban, akár adó, akár más, bármely befizetéseknel, névszerint teljes értékükben, 5 ezüst forint gyanánt elfogadtassanak. Hogy pedig elfogadásukra nézve a magánosoknak semmi aggodalma ne legyen, értékök a magyar álladalom összes javaival biztosított.

A hadi erőt illetőleg szintén több rendbeli intézkedés tétetett. Nevezetesen önkéntesekből szabadcsapatok alakítottak s a toborzás erélyesen folyt, mire a hadi erő mindegyre jobban gyarapult.

Ehhez járult, hogy az országon kívül levő magyar ezredek legényei, amint hírül vették a haza vésszes állapotát, lángoló hon-szerelmöktől indítatva, tömegestül szöktek haza, szülőföldjök védelmére.

Több ízben kiadatott ugyan a parancs, hogy a magyar katonaság térjen vissza haza földére, azonban az ügy lassan haladt; mire a magyar katonaság lelkesülésének hevében, kész volt inkább zászlóját hagyni el, semmint hazájának veszélyét tétlenül nézni.

Példával a Würtembergi-király címét viselő huszárezred második százada ment elő, mely Fiáth Pompejus hadnagy ösztönzésére elhatározá honába szökni.

Átkelés a Dnieszteren.

A bátor huszárok fölkészülve megindultak az életkockázató utra, s átusztatva a Dnieszteren, roppant gyorsasággal, huszonegy óra alatt tizenkét mérföldet haladva, szerencsésen hazájokba érkeztek.

Utánuk más ezredek legénységei is megkísértették ezt a merész vállalkozást; azonban többen keserűen lakoltak honszerelmöért. A bécsi miniszterium, hogy utját vágja az átszökéseknek, a magyar katonaságot

bellebbezte a határszélektől. Az átszökések mindazáltal nem szüntek meg.

Köztök legkalandoszerűbb utjuk volt azon husároknak, kik Sréter kapitány és Dessewffy hadnagy vezérlete alatt szöktek át. Prágától folytonosan üldöztetve, ezernyi baj és veszély közt s nagy veszteséggel jöhettek csak hazájokba, hol lelkesült fogadtatásban részesültek.

Nagy szükség is volt rájuk!

Küldöttség a királyhoz.

A küldöttség szeptember 6-ikán érkezett meg a császári városba. A nemzet tört reménnyel, aggályok között nézett az eredmény elé.

Emlitettük, hogy Deák és Batthyány minisztereink, kik már nyolcz nap óta fenn időztek, a királytól napok folytán még csak audientiát sem kaptak!

Igy bántak első minisztereinkkel! A válság a legigazságosabb kívánatokra az volt, hogy Pontiusától Pilátushoz utasították őket.

Végre nagy sokára a miniszterelnök a királytól egy levelet kapott, melyben az foglaltatik, hogy a miniszter a horvát és magyar bonyodalmak elintézése ügyében magát az osztrák miniszterium utján a magyar kormányhoz bocsátott memorandumhoz tartsa.

Ezt mondta a fejedelem, mi által azon memorandumot elfogadta, magáévá tette, saját akarataul nyilatkoztatta ki.

Ezen memorandumban pedig az foglaltatik, hogy ő felségének nem volt joga az 1848. évi III. t. cikket szentesíteni, mert az a sanctio pragmaticába ütközik, és pedig azért, mert Magyarországnak külön kormányt ad a had- és pénzügyre nézve.

Magyarország függetlensége az 1790. 10. t. cikk értelmében nem biztosít Magyarországnak külön kormányt, csak a belügyekre nézve, a többinek, melyek közösen érdeklik a birodalom egyéb tartományait, közös kormánynak is kell lenni.

Ha tehát Magyarország a had- és pénzügyre nézve külön kormányt akart, ebbe a többi tartománynak is bele kellett volna egyezni; de maga a király beleegyezése erre nézve nem elégséges.

Tehát adjuk vissza a had- és pénzügy-miniszteriumot.

Azaz: adjuk ki kezünkől alkotmányosságunk minden biztosítékát, s legyünk gyarmata, helotája Ausztriának, vagyis jobban mondva Ausztria camarillájának, hogy idegen kéz rendelkezze vértünk- s vagyonunkról.

A küldöttség bosszankodva hallá a történeteket, s az utóbbi esemény híre koserü hatást gyakorolt a képviselők házában.

Eszterházi külügyminiszter, látva hogy az ügyek intézésében minden befolyástól ki van zárva, hivataláról lemondott s visszavonult kismártoni birtokára.

A küldöttség nagyon is jól látta, hogy fáradsága hasztalan lesz, hogy megbízóinak egy vigasztaló szót sem vihet vissza: mindazáltal elhatározta magában, hogy megbízatásában el fog járni, s az ország kívánatait a fejedelem széke elé fogja terjeszteni.

A küldöttség mindenekelőtt összeült s elkészítette a beszédet, melyet a küldöttség

elnöke Pázmándi Dénes, a király előtt el fogna mondani.

Ugy volt, hogy a küldöttség déli 12 órakor fog a király elé bocsáttatni. A küldöttek már összegyülekezve valának az erdélyi kancellária termében, várakozva a kitűzött órára, amint kevéssel 12 óra előtt Batthyány jelenti, hogy ő felsége a küldöttséget az nap el nem fogadhatja s az elfogadás órája csak később fog tudtul adatni.

A küldöttség elhatározta magát, hogy bármilyen történjék, bevárja, habár ez időzéssel a kiszabott huszonnégy óra ezalatt egészen lefolyt.

Ez alkalommal elkérték egyszersmind az ő felségének mondandó beszédet; s rá nem sokára Lobkovicz herczeg segéde által a küldöttség tudósított, hogy ő felsége, a beszédben előforduló némely sértő kifejezések miatt a küldöttséget el nem fogadhatja, s míg a beszéd illető helyei meg nem lesznek változtatva, egyáltalán nem is fog elfogadtatni.

A küldöttség, ámbár erősen meg volt győződve, hogy a beszédben semmi sértő kifejezés elő nem fordul; hogy azonban a nemzet szava a trón elé juthasson, kész volt a kívánt módosításra s kérte az illető helyek kijelölését.

Az utasítás megérkezett. Erre a küldöttség titkos ülést tartott, hol a legfelsőbb helyről ajánlott helyek éjjél utánig tartott viták után elfogadtattak.

Valóságos satyra! A képviselők háza deputatiót küld fel, mely a ház érzelmeit kifejezze. A camarilla, mellőzve a magyar miniszteriumot, a beszédet kikéri s módosításokat ajánl, egyszersmind előmutatja írásban, mit fog válaszolni a király akkor, ha a küldöttség az ajánlott módosításokat elfogadja.

A módosítás tehát megtörtént. Másnap a képviselők ismét összegyűltek s nyugtalanul várták az audientia óráját. Míg a küldöttség borongó érzelmek között a kitűzött időre várakozik, néhány képviselő érkezik, kezökben egy falragasztványt hozva, melyet maga Ferdinand a király írt alá.

Ezen irat szerint Jellasic, a kedves, hűbán, minden eddigi katonai és polgári hivatalába visszahelyeztetik, s a királytól teljes elismerést nyer a dynastia érdekében folytatott eddigi érdemteljes működéseért. Az irat tartalma következő:

„Kedves báró Jellasics! Azon dynastiámhozi és az összes monarchia érdekeihezzi hűség és ragaszkodás kétségtelen bizonyítékai, melyeket ön Horvátország bánjává lett kinevezetése óta ismételve tanusított, valamint azon készség, melyel ön a magyar miniszteriummal kölcsönös értekezésnél fogva kibocsátott rendeleteimnek engedelmeskedni igyekezett, azon meggyőződésre hoztak engem, hogy önnek soha szándokában nem lehetett, legmagasb parancsimnak ellene szegülni, vagy azon kötelék felbontására működni, mely Magyarország társországait azázadok óta magyar koronámhoz csatolja, s melynek tovább is a közös jólét szilárdabbításául és elősegítésül szolgálnia kell.

Ugyanazért atyai szívemnek különös megnyugtatószául szolgál, hogy eltérhetek azon nyilatkozatomtól, melynek f. é. június 10-ki manifestumom által az ön ellen megindítandó vizsgálat és önnek a báni méltóságtól és minden katonai hivatalaitól lett ideiglenes felmentését illetőleg álvádak alapján kimondására rábírtam, melyek önnek tetteleg kimutatott hű engedelmességében — a legteljesebb czáfolatot találják.

Midőn e tekintetben az illető rendeletet a főherczeg Magyarország nádorához, unokaöcsemhez leküldöm, jövőre is elvárom önnek kötelességérzetétől és loyalis gondolkozásától, hogy azon helyzetben, melyre önt bizalmam emelte, mindig csak az összes monarchia javára, Magyarország koronája épségének föntartására, és magyar társországok viszonyainak sükeres megoldására fog törekedni. Schönbrunn, 1848. szeptember 4-kén. — Ferdinand m. k.

A hatást, melyet ez irat, mint mennykőcsapás előidézett, leírni lehetetlen.

Soha annyi sötét arcot, soha oly metsző fájdalmat, elkeeseredést, levertséget!

A camarilla, mely végre mérges lehelle-tével teljesen körülövezé a királyt, valóban borzasztó erőt és munkásságot fejtett ki.

A követség ily előzmények után balsejtelmek közt levert kedélyvel indult el Schönbrunnba, a király tartózkodási lakhelyére.

A király s királyné már jelen voltak az elfogadási teremben, midőn a küldöttség megérkezett. A király magyar dolmányt, a királyné pedig fehér ruhát, veres szalagot, s hajzatában zöld leveleket öltött magára.

Pázmándy a királyhoz következő beszédet intézett:

„Felséges ur! Az Erdélylyel egybeolvasott Magyarhon nevében jövőnk felséged elébe, mely a felséges uralkodóház iránt századokon át tanusított tántorithatlan hűségnek érzetében méltán megkívánja, hogy az ország jogainak sértetlen megtartásában koronázott királya által támogatassék.

Ferdinand volt Felséged uralkodóházából az első, kinek Magyarország, s Leopold, kinek Erdély önkénytelen, szabad akaratából tette fejére királyi szent koronáját (és ez által bizonyos feltételek alatt átadá az alkotmányos ország feletti uralmat. De ezen feltételek felséged elődei által több mint három századon át nem teljesítették. *)

Magyarország nem fegyverrel meghódított tartomány, hanem egy oly szabad ország, mely alkotmányos szabadságát, önállását s függetlenségét felséged koronázási esküvel biztosítá s megpecsételé. Azon törvények által, melyeket felséged f. évi áprilhó 11-én legfelsőbb királyi jóváhagyásával szentesített, (csak azon feltételek teljesítették, melyek I. Ferdinand koronázásától kezdve, minden királyok által számtalanszor megígértettek,) s nemzetnek régtől fogva hön táplált kívánatai teljesítették. És ezen a nemzet megnyugodva, régi hűséggel s a szabadság kölcsönözte kettőztetett erővel készen állott, a több oldalról fenyegető veszélyeknek közepette, felséged trónjának fentartására.

Most Magyarország több részein pártütés van, melynek vezérei folytonosan és nyíltan azt állítják, hogy az uralkodóház érdekében s felséged nevében ütöttek pártot és zendültek föl a magyar nemzetnek felséged által ismételve, törvényileg biztosított szabadsága s önállása ellen.

A magyar hadsereg egyik része az ausztriai monarchia érdekében Olaszországban vérzik, s a csatatéren diadalbábérokat arat addig, míg ugyanazon sereg másik része (Magyarországban néhány idegen érzelmű tisztektől) arra izgattatott, hogy az ország törvényes kormányának az engedelmességet felmondja.

*) A zárjel közé foglalt mondatok a camarilla által sértőknek ítélt s így kihagyott vagy módosított helyeket tartalmazzák.

PÁZMÁNDY DÉNES.

(A bécsi kormánynak a magyar kormányhoz küldött hivatalos közleményeiből immár tisztán áll, hogy) Azon pártütésnek, mely Magyarország alvidékein a békés falvakat porrá égeti, ártatlan asszonyokat s gyermekeket a barbár népek szokásait túlhaladó kínzással végzi ki, mint szinte azon pártütésnek is, mely Magyarországot Horvátországból ellenséges beütéssel fenyegeti; sőt már Fiumét, a magyar kikötőt, és a szlavoniai megyéket minden legkisebb ok nélkül el is foglalta, — mozgó rugója nem más, mint (felséged legközelebbi köréből kiinduló) azon reactionalis törekvés, mely magának czélul tűzte ki, Magyarország törvényes önállását és a nép szabadságát megsemmisíteni, s a fel-

séged dicsőült ősei s magának felséged koronázási esküje következtében szentesített törvényeket (széttépve, Magyarország kormányzatát az ausztriai kormánynak kezébe vetni és ezáltal Magyarországot, mint fegyverrel meghódított gyarmatot, az osztrák birodalomba beolvasztani. A reactionnak ezen törekvései vészbe döntik a mindig hűnek maradt magyar nemzetet; de okvetlen vészbe fogják dönteni felséged trónját is) széttépni.

A magyar törvényhozás felséged felszólítására a haza védelme végett már két hónappal ezelőtt összegyűlt. És most (joggal követeli) kívánja e nemzet, hogy felséged a törvényhozást nagy munkájában, királyi méltóságának súlyával, támogassa azon tö-

rekvésben, mely a haza megmentésére lévén irányozva, felséged királyi trónjának épségben tartásával ugyanazonos.

Ennek következtében a magyar nemzet nevében kérjük felségedet:

Méltóztassék sikeresen rendelkezni, hogy az ellenség előtt jelenleg nem álló magyar hadseregek Magyarországra rögtön bevonuljanak, s a miniszterium rendelkezése szerint honvédelmi kötelességeiket vitézül és hiven teljesítsék.

Parancsolja meg fölséged, királyi kegyelme elvesztésének s a törvényes büntetésnek súlya alatt, hogy mindennemű hadsereg, mely Magyarországon van, a magyar törvény fenntartásának és az ország védelmének kötelességét a pártütők ellen, — bárkinek nevét és zászlóját bitorolják is azok, — pontosan teljesítse.

A magyar nemzetnek elhatározott szándéka, közte s a horvát nemzet között fenforgó nemzetiségi s beligazgatási kérdéseket még a jelen országgyűlésen, az egyenlőség, testvériség, szabadság és közös alkotmányosság alapján megoldani és kiigyenliteni.

Horvátország jelenleg katonai zsarnokság alatt van és ez által polgárai megakadályoztatnak törvényes kívánataiknak a magyar törvényhozás elébe juttatásában.

Togyen azért fölséged sikeres rendelkezést, hogy a horvát nemzet ezen zsarnokság alól felszabadítva, szabadon nyilatkozhassék. A pártütőleg elfoglalt szlavoniai megyék és Fiume pedig azonnal visszaadassanak.

A magyar nemzet nem kételkedik, (hogy felséged körében egy összeesküvés létezik, mely felséged minden népeinek ifju szabadságát, és magának felségednek őseitől öröklött trónját kockáztatva, czélul reactionalis törekvéseiben nyomorú önhasznát tűzte ki. Méltóztassék ezeket felséged királyi magas köréből eltávolítani és a büntetendőket megbüntetni) hogy létezik egy reactio, mely czélul csak önhasznát tűzte ki, és hogy ezt felséged nemcsak eltávolítani, de a büntetendőket megbüntetni is fogja.

Kívánja a magyar nemzet, méltóztassék felségednek a Magyarország gyűlése által már felterjesztett törvényeket királyi jóváhagyásával szentesíteni és a nemzet körébe, Budapestre azonnal lejönni, a törvényhozásnak és alkotmányos kormányának működéseit

királyi jelenlétével ön magas személyében gyámolítani és vezérteni.

Felséges ur! A magyar nemzet életének jelen perczei annyira fontosak, hogy (a hú nemzet ígéreték és halogatások veszélyének magát ki nem toheti) a hú nemzetre a halogatások jelenleg logkárosabban hathatnak.

Alattvalói hűséggel kérjük azért felségedet, hogy kívánatainkat teljesíteni, különösen pedig Magyarországon haladék nélkül megjelenni annál inkább méltóztassék, minél bizonyosabb az, hogy ezen kérésünk teljesítése nélkül (Felségednek hú nemzetében) a bizodalom (szent kapcsa) megingattatván: a törvényes eszközök sikeres használatában elzsiibasztott magyar miniszterium a belbékét és rendet helyre nem állíthatja (és a nemzet oly térre szoríttatnék, melyet magának nem választott; de melyet, elhagyatva fejedelme által, önfentartása kötelességének érzetéből követni lesz kénytelen).

Felségednek gyors elhatározásától függ, ezen megmérhetlen veszélynek elhárítása. Járuljon felséged királyi hatalmának mérlegbevetésével a haza megmentéséhez és a magyar nemzet tántoríthatatlan hűséggel fogja támogatni felséged trónját.

Igy hangzott a nemzetnek nyílt, őszinte szava királyához. Ennél loyálisabb nyilatkozatot a szorongatott körülmények között csak a vakmerőség kívánhatott.

A küldöttség mély csendben, balsejtelmek közt várta a király választát. A trón mellett csak néhány német kamarás állott, Batthyány és Doák a küldöttség közé vegyültek, mi annak jele volt, hogy minisztereink, noha jelen voltak, az adandó válasz iránt tanácskozássra meg nem hivattak.

Végre Ferdinand egy iratról, melyet a camarilla adott kezébe, következő, hideg s noheztelést keltő választ olvasott fel:

„Nehezen esik szívemnek, hogy az ország választmány által kifejezett nemzeti kívánságnak lejövetelem iránt, elgyengült egészségi állapotom miatt eleget nem tehetek.

Ismétlen, hogy eltökélt akaratom: magyar koronám birodalmának törvényeit, integritását és jogait királyi hitem szerint fentartani.

Ami a többi, önök által érintett pontokat illeti, ezek részint már a nemzet kívánatai

szerint elintéztettek, részint a legrövidebb idő alatt a miniszterium útján nyilvánítani fogom irántok szándékomat."

A küldöttség keserült szívvel hallgatta végig ezen határozatlan nyilatkozatot. Minden arcz elsötétült s mély fájdalom ült a lelkeken.

A király gyengült egészségével mentegődött; pedig talán soha jobb egészségnak nem örvendett, mint épen ekkor. Ez csak ürügy volt, s a camarilla adta szájába; mert félt, hogy azon esetre, ha kiereszti közvetlen befolyása alól a királyt, romba dől galád terveinek egész épülete.

A camarillára nézve a lét és nem lét hamleti kérdése volt itt szóban.

Ferdinand továbbá hangosan ismétlé nyilatkozatában, miszerint eltökélt akarat a magyar korona törvényeit és jogait hite szerint fentartani.

Azok után, melyeket Ferdinand a camarilla lidércz-nyomása alatt a nemzet jogain elkövetett, keserű gúnynya váltak ezen szavak a király szájában, s csak altatásul akartak szolgálni a nemzet irányában.

A küldöttség, mely bizalommal járult a trónhoz, sietett elhagyni a mérges légkört s remény-sujtottan távozott haza.

A miniszterium beadja lemondását.

Mig a küldöttség Bécsben időzött, Pesten nagy volt a nyugtalanság. Az okirat, mely Jellasicot, a kedves bánt, visszahelyezé hivatalaiba, fölláztatja a kedélyeket.

A rendelet, miniszteri ellenjegyzés nélkül levén kibocsátva, teljesen törvénytelen volt s viharos felzúdulást idézett elő az országgyűlésen is.

A miniszterium, mivel fel nem tehetette, hogy a király előbbi, törvényesen ellenjegyzett nyilatkozatát, egyszerű ellen nem jegyzett törvény ellenes kézirat által akarná megsemmisíteni: az állítólagos királyi rendelet hiteles valódiságáról méltán kételkedett.

Mivel azonban a kéziratban az mondatik, hogy az illető utasítás egyuttal a nádorhoz is megküldetett, — a cultusminiszter rögtön kérdést intézett iránta István főherczognél.

A nádor azonban kijelenté, hogy hozzá a dologról hivatalos értesítés még nem érkezett; s a bécsi miniszterium emlékiratán kívül Bécsből mást nem kapott.

E nyilatkozat a kedélyeket némileg megnyugtatta, s a miniszterium azonnal manifestumot készített, mely saját ellenjegyzése mellett a nádor által is aláírandó volt, s kijelenté, hogy a kérdéses rendeletet nem tekintik egyébnak, mint ő felsége nevével való galád visszaélésnek, mert föl nem tehető, hogy ő felsége, saját, törvényesen kiadott manifestuma ellen, mást törvénytelenül adott

volna ki, de meg különben is annak állítólagos párja a nádorhoz nem is érkezett.

Azonban mielőtt ezen nyilatkozat kibocsátatott volna, megérkeznek Batthyányi és Deák miniszterek Bécsből, egyuttal magukkal hozván Ferencz Károly főherczeg azon nyilatkozatát, hogy az illető irat csakugyan ő felségétől Ferdinandtól eredt s így a tévedésnek többé semmi helye.

Leirhatlan a hatás, melyet e kebellázító hír s a legujabb bécsi események, a fővárosban előidézett. Az utcákat ellepte a nép; a nyilvános helyeken heves szónoklatok folytak s a kitűzött vörös tollak mutatták, hogy lejárt a türelem órája. Az utczai zajból kikivált gyakran egy-egy hang: éljen Kossuth Lajos, dictator! s a merész hang százszoros viszhangban futott végig a tömegen.

A miniszterium Batthyány szállásán rögtön titkos tanácskozmányt tartott. Mig benn folyt a tanácskozás, künn roppant népcsoport zajlott s feszült kobbellel várta az eredményt.

A tanácskozmánynak az lett eredménye, hogy a miniszterium lemondott s lemondásukat azonnal át is küldték a nádornak. Egyetlen férfi volt, ki Kossuth indítványára, midőn társai siettek beadni lemondásukat, helyén maradt. E férfi, Szemere Bertalan. Ő aggódott, hogy ha ez a miniszterium egészen feloszlik, helyébe nem fog más kineveztetni s megmaradt, hogy legalább legyen, ki az új elnök miniszter kineveztetését ellenjegyezze.

A miniszterium ezen lemondása szabályellenes volt ugyan, mert a kormány az országgyűlésen még mindig roppant szótöbbséggel rendelkezett s a minisztereknek, kik körömszakadtig a jog, a törvény sánczai közt mozogtak, egyáltalán nem volt okuk visszariadni a felelősségről, melylyel tetteikért a képviselőháznak számolniuk kellett.

Azonban az utóbbi napok alatt, ellentétes törekvések folytán, meghasonlás történt önmagában a miniszteriumban.

Kossuth, midőn látta, hogy az udvari armány a nemzetet ál-utakon a veszély meredélyére kívánja vinni, nyíltan kijelenté, hogy ő, ha kell, alkuszik a pokollal is; alkuszik, ha kell, tisztán horvát alapon, még tán Jellasicsal is; de a Magyarország önállását megnyirni akaró reactioval — soha, és ezerszor soha.

Kossuth nem akarta ugyan a forradalmat; de nem is rettegett tőle. Bizott a sértett nemzet szívósságában, mely, ha törésre kerül a dolog, fegyverrel is képes leond érvényt szerezni jogainak, azon Ausztria ellen, mely a márcziusi rázkódtatások alatt oly gyengének mutatkozott.

Batthyány azonban egy általán nem akart forradalmi térre lépni. Ő a törvény sorompói között békét s mindenkép csak békét ohajtott, s ragaszkodott a romény utósó szálához is.

Azonban Kossuth, a népembere, egy-maga képes volt ellensúlyozni Batthyány és a többiek politikáját.

Kossuth, saját Hirlapjában, gyűjtőhatást gyakorolt merész vezércikkeivel a közönségre, mely végre szintén türelmét veszté az eredménytelen alkudozásokon s nem levén megelégedve a miniszteriumnak Fabius Cunctator-szerű eljárásával, vádolni kezdé a kormányt, hogy erélyes föllépés helyett, haszontalan béke kísérletekkel fecserlik az időt, mi alatt az armány sűrűn hinti mindenfelé a forradalom űszkeit.

Batthyány nagyon jól látta, hogy ily testülettel, sem a kiegyezkedés, sem a nemzeti ellenállás művét végrehajtani nem lehet. Azért, midőn a Jellasicsot illető királyi rendelet valódiságáról többé kételkedni nem lehetett, Batthyány egy perczig sem habozott s lemondott azonnal a miniszterelnökségről; mert erősen meg volt győződve, hogy a haza

válságos helyzetén csak oly testület segíthet, mely egyforma meggyőződéssel van lelkosulve.

Kossuth is jól érezte ezt s nem is készt ő is beadni lemondását. A miniszterium eljárása, a körülmények kényszerűsége folytán, mindenesetre nem jöhet gáncs alá s helyesolni lehet.

Vége levén a tanácskozmánynak, a miniszterek sötét arcczal oszlottak szét. Leann az utcán nagy népcsoport várakozott rájuk. Midőn Kossuth kilépett harsány éljen üdvözlé.

A miniszterek már mind eltávoztak, egyre azonban hasztalan várt a nép. Széchenyi nem volt látható. Próféta lelke keresztül látván a jövő titkos fátyolán, kétségbeesett a rémképtől, s az a hatalmas lángész, az a nagy szellem végkép elveszté rugékonyságát — megőrült. Neve, melyhez oly sok dicsteljes emlék van szöve, többé nem fordult elő a szereplők névsorában.

Amint híre futott a tanácskozmányi eredménynek, kétes ború ütött tanyát az arcokon. Egész nap a város mozgott, zavargott, mint felbolygatott hangyaboly.

Másnap mindenki sietett az országgyűlési terembe. A nagyhorderejű események után lázas kíváncsisággal nézett mindenki a nemzetgyűlési történendők elé.

A gyűlés esti hét órakor kezdődött. A karzatok telve voltak zsufolásig s a különben is aggályos arcok a világítás fényében ijesztő alakok gyanánt tűntek elő. A miniszterpadok üresek voltak.

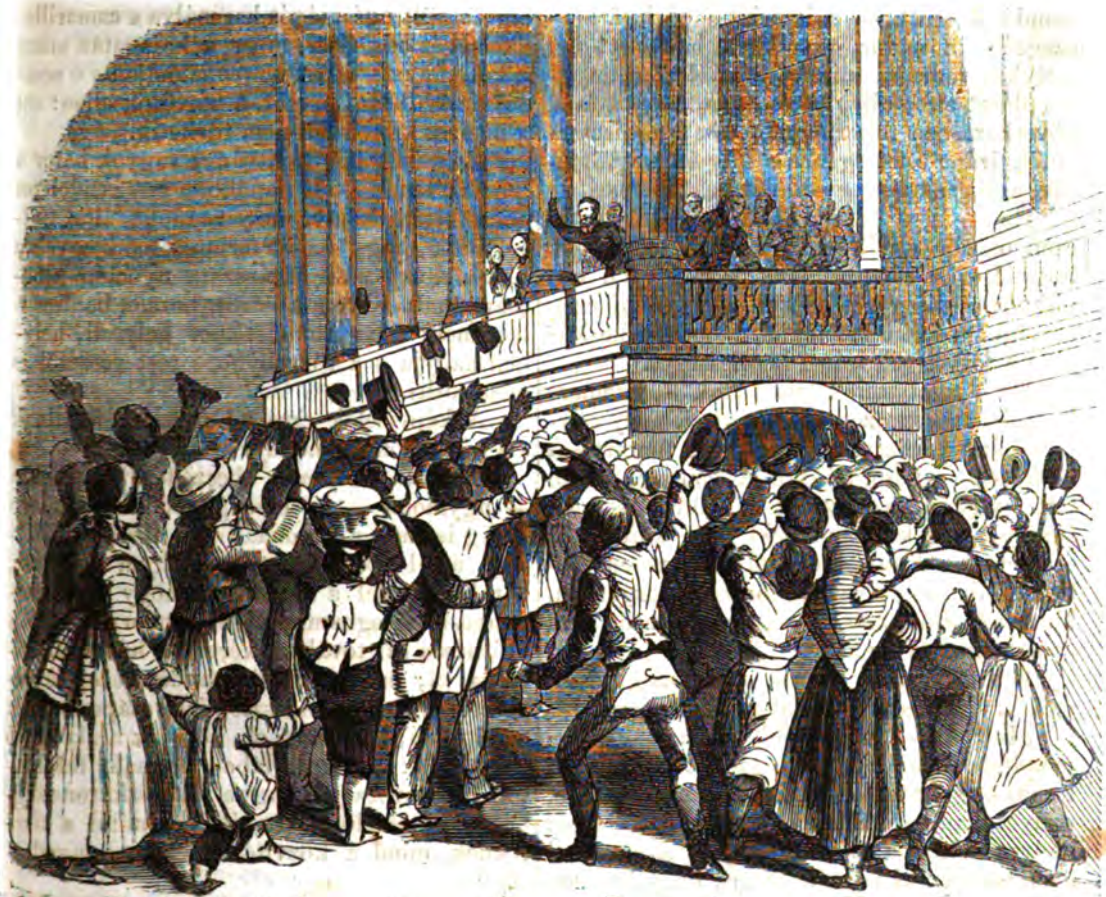
A nép feszülten várta az ülés megnyitását. Egyszerre, mintha varázsvesszővel illeték volna, a karzatok iszonyú éljen riadásba törtek ki. Valaki azt találta mondani: — Kossuth jó . .

Az ülés megnyitvatván, Pázmándi a ház elnöke, előadta a Bécsben volt küldöttség eljárásának eredményét s a legujabb bécsi eseményeket. Boszédét közben gyakran piszszegés és keserű kifakadások hangjai szakították meg.

Ezek után Pázmándi egy levelet olvasott föl, melyet neki, mint a ház elnökének István főherczeg nyújtott át ép azon pillanatban, midőn az ülésterembe lépett.

A levél tartalma így hangzott:

„Miután a miniszterium hivataláról le-

(Utczai népcsoportok.)

köszönt, a főherczeg, — mint nádor, a törvények értelmében, addig is, míg a leendő miniszterelnököt ő felségének megerősítés végett fölterjesztendi, — a kormány gyepölőt kezébe veszi, mit ezennel tudat a ház elnökével.“ Aláírva: István nádor.

A ház elnöke egyttal egy másik levelet is olvasott föl, melyet a hadügyminiszteriumhoz gr. Teleki Ádám, a Dráva melletti sereg vezér-parancsnoka intézett s melyben jelenti, hogy Jellasics husz ezer emberrel a Dráván áttörni készül, minél fogva a drávai magyar sereg kénytelen visszahuzódni; s a miniszteriumtól segílyt kér.

Mindkét irat nagy felzudulást idézett elő a teremben. Az elsőre nézve mindonekelőtt Madarász László adta elő megjegyzéseit, s az egész iratot, mely miniszteri ellenjegyzés

nélkül adatott ki, holott minden rönölet, határozat, vagy kinevezés csak úgy érvényes, ha a Budapesten székelő miniszterek egyiko által ellenjegyeztetik — törvénytelennek nyilvánítá; s minthogy az ország, fenyegető körülményei között, egy porcig sem maradhat kormány nélkül, felhívja a miniszteriumot, hogy addig is míg új kormány alakul, foglalja el székét.

Szóló szavait több izben harsogó zaj szakítja félbe. Kivülről riongó láрма hallatszik a terembe. A nemzetgyűlési terem előtt összegyűlt nép sokasága Kossuthot éljenzve, zajosan kiáltozza: „éljen Kossuth, mint dictator!“

Madarász után Kossuth szólott hasonló értelemben a tárgyhoz.

„Az elnöki előadásból értették uraim, —

mondá Kossuth, — miszerint ő cs. k. f. herczegsége a nádor egy iratot bocsátott ide, melyben tudatja, miként a miniszterium lemondását elfogadja, kijelentvén, hogy annak következtében felterjesztést tön a miniszterolnók iránt ő felségéhez s mig ez megtörténik, a kormányzat gyepöljét kezébe veszi.

En — ki ő felsége által neveztettem ki ezen ország egyik miniszterévé, tagadom, hogy István főherczegnek joga legyen miniszteri ellenjegyzés nélkül parancsolni ezen országban. Ha ő ezt tenné, megszegné esküjét s a törvények iránti kötelességet.

Ha a miniszterek lemondtak is, Szemere Bertalan, — ki azon tárczát viszi, mely egyszerűsrend és bátorság fentartását is kezeli — kérelmünkre a conferentiában tett nyilatkozata szerint is kötelességének ismeré, — s köszönet neki ezen kötelesség érzetért, — a miniszteri tollat kezében tartani addig, mig nem lesz törvényes organum, kinak azt átadhassa; — és ezen iratot nem contrasignálta senki.“

Kossuth ezen szavak után megfogván székét, a miniszteri asztal mellé helyéze.

„Ime én — mondá folytatólag — ki lemondtam hivatalomról, e székét ide teszem s ráülök s azon erőnél és hatalomnál fogva, melyet nem egyéniségem gyengesége, hanem melyet nekem a törvény nyújt, akarom látni azon embert, ki tagadni merje, hogy itt azon körben, melyet a törvény a pénzügyminiszterre ruházott, én parancsolok.

Es ezzel Kossuth elfoglalta ismét a miniszteri székét. Tettét hosszas éljenzés kísérel.

Kossuth erre a szószerkekre lépett s beszédét onnan folytatta. Mindenekelőtt kívánságát fejezte ki, hogy a törvényhozás érezze, miként e vészes perczben fel van ruházva azon hatalommal, mely egyedül képes megmenteni a hazát.

„En tehát, — ugymond — mint azon férfi, ki lemondottam a miniszterségről, de tárczámat addig, mig törvényes kormány nem lesz e nemzetnek, melynek átadhassam, le nem teszem, tárczám köréből határozatra hívom fel a hazát.

Mert törvény, hogy ő felsége bármit is csak miniszterei által terjeszthet a törvényhozás elé; tehát amit ő felsége minisztere előterjeszt, azt maga a király terjeszti elő. Ha tehát ő felségének — mint maga mondja —

elgyöngült egészségét használva a camarilla, ő felségét oda viszi, hogy a halogatás miatt a kormányzás gépezete fennakadjon s e nemzet ne védhesse magát a pártütők ellen: ezt a nemzet képviselői nem tűrhetik.

En tehát két indítványt vagyok bátor a háznak tenni. — E napokban egy rendeletet bocsátottam közre, mely rendelet által tudtul adom, hogy az öt forintos bankjegyek a törvényhozó test határozata nyomán kibocsátatnak. Kérem a házat, hozzon határozatot, mely ezen rendeletemet helyesli, helyben hagyja s a törvényhozó test részéről is megerősíti.“

A képviselők erre mindnyájan felállnak s a ház elnöke kimondja a végzést.

Kossuth folytatja beszédét. „Továbbá — ugymond — az ország védelmére nézve addig is, mig a katonasállítás törvény ő felsége által szentesítettnek, kérem a házat, hatalmazza fel a kormányt, hogy a megkívánt seregmenynységet toborzás útján állíthassa ki; továbbá kérem a házat, határozza el, hogy a kiállítandó sereg kirekesztőleg a honvédszászlóaljok szaporítására fordítandó; határozza el, hogy az alakítandó zászlóaljok nemzeti lábon fognak felállíttatni; határozza el, hogy a rendes katonaságból az új zászlóaljokba átlépés mind a tiszteknek, mind a közvitézeknek megengedtetik.“

A gyűlés ezen indítványt is teljesen magáévá tette. Bécsben rossz néven vették ezt; azonban a Dráva mellől vett hírek után égető szükség volt erre, ha csak a nemzet az ország törvényes függetlenségét elveszteni nem akará.

Végül Kossuth ismét a nádor levelére térve, idézi Mátyás törvényét, mely azon esetre, ha a király, elgyöngült állapota miatt, az országglást nem viheti, a nádort rendeli helyette, mint királyi helytartót.

Jelentse ki tehát ugymond Kossuth, a ház, hogy a nádor s királyi helytartó, a melléje adandó ideiglenes miniszterium útján, az országglást azon ügyekre nézve is vogye át, melyek különben a király aláírásával végeztetnének, ha az országban léteznék, vagy azon kívül is, ha egészsége nem volna elgyöngülve.

Együttal fölkéré Kossuth a házat, nevezzen ki azonnal küldöttséget, mely a ház-

nak ezen határozatát tudtul adja a nádornak, s egyszersmind kijelentse azt is, hogy leiratát a ház törvénytelennek tekinti.

Ugy lőn. A küldöttség, élén Almásy Pál alelnökkel, azonnal elindult a nádorhoz.

Ezek után Szemere Bertalan belügyminiszter vette föl a tanácskozás fonalát, okát adván röviden miért nem mondott le ő is a miniszterségről. Imé — ugymond — mióta miniszterium nincs, vagy legalább azt hiszik, hogy nincs, már látszik, hogy nincs alkotmányos tanácsadó, mert a nádor irata törvénytelen.

Mi egyébiránt a miniszterium változást illeti, ő azt hiszi, hogy miként király halálakor mondani szokták: „a király meghalt, éljen a király,” itt sem lehet az másként. Nem lehet kivált ily rendkívüli időben, midőn az országban 15 kir. biztos működik, midőn az ország $\frac{1}{3}$ része pártütésben van, hol a nemzetiségek egymás ellen uszítatnak. Mi lenne a hitelből, ha a kormány ily rögtön viszalépne?

Ő nem mondott le, mert a barlangbeli állat jutott eszébe, mely látta ugyan a befelé vezető nyomokat, de kifelé nem látott egyet sem. Az ő meggyőződése tehát az, hogy azon férfiak, kik elvállalták, hogy a miniszteri padokra ülnek, mindaddig kötelesek folytatni működésüket, míg más kormány nem lesz.

Batthyány Lajos ezen utóbbi megjegyzésre jónak látta okadatolni a tényt, s egyuttal kimutatta a követendő törvényes irányt.

„Tisztelt ház! Felteszem — ugymond — hogy bizony senki nem fogja azt hinni, miszerint mi, kik a miniszteriumból kiléptünk, megkivántunk volna szólni a veszély perczében s az országot kormány nélkül hagyni.

De uraim, épen azért, mert erős meggyőződésem szerint most, épen jelenleg, minden nap, sőt minden óra oly elhatározó és oly eldöntő, hogy valósággal összekötött cselekvést igényel, melyet csak egy egyéniség, vagy legalább oly testület, mely egy forrásból keletkezik és egyforma meggyőződéssel van lelkesítve, vihet végbe.

Tehát köteleességemnek tartottam kilépni és szükségesnek tartom, hogy olyanok maradjanak meg helyükön s foglalják el a helyet, kik e tekintetben egymás közt tökélyesen tisztában vannak, öszhangzásban tudnak és akarnak cselekedni.

A mult napokban, nem lehet tagadni, hogy több ízben nem volt méltatlanság, ha a miniszterium némi hibával s energia hiányával vádoltatott némelyek által. De honnan keletkezett ez?

Nem onnan, mintha minden egyes tagja a miniszteriumnak magában erélyes ember nem lett volna és jó hazafi, hanem mert két eltérő vélemény levén egybekapcsolva, egymást felemésztette, és így a positivus erő kifejtése lehetetlenné vált.

Most tehát szükségesnek látom, hogy egy irányban menjen a dolog, azon irányban, melyben a dolgoknak menniök kell.

A háznak nyilvánult már közbizalma, s hogy az célra fog vezetni, hiszem és reménylem is; hanem hogy mi, kik azon irányban kezét fogni s azt elősegíteni meggyőződésünkkel fogva nem vagyunk képesek, kik olyan kérdéseknél, melyek mindennap előadhatják magukat, eltérő véleményben vagyunk, az erélyes föllépést gátolnók voksainkkal, nehézségeinkkel, és azt tartom, ez nagy baj volna. Vannak eszközök, melyekhez talán a napokban szükség lesz nyulni a közbátorság és rend fentartására, lehet eset, midőn az egyik felekezet a miniszteriumban épen azt hiszi talán e tekintetben üdvösnek, mit a másik veszélyesnek tart.

Mikor majd az ellenség be fog rohanni, lehet hogy az egyik egyik seregben fog bizni, másik pedig a másikban, s lehet, hogy ha a miniszteriumnak minden tagja ugyanazon seregben bizik, jobban fogják szeretni a sereget a fővárosban megtartani, mintsem az ellenség elébe küldeni.

Olyan esetek is adhatják elő magukat, hogy nincs idő a vitatkozásra, hanem gyorsan és határozottan cselekedni.

Tehát én is azt mondom, hogy egy nem felelős helytartói kormányzás és interregnum nem lehet, minden perczben felelős ember kell; hanem elégségesnek tartom, ha csak egy emberre bízatik is a felelősség.

A közbizalom már nyilatkozott; bizzunk meg Kossuth Lajosban. (Éljen!)

Kossuth Lajos fogja tehát vinni az ügyet, a loyaltás meg lesz mentve, s a dolgok bizonyos elhatározott irányban fognak menni; mert a veszély perczében minden irány jobb mint az iránytalanság.

Erre Kossuth éljenektől kísértetve a szó-

székre lép s kijelenti, hogy a közkívátnak engedve, s felfogva a válság helyzetét, az új miniszterium megalakultáig, kész elvállalni az ideiglenes hatalomgyakorlatot.

„Ha érdemekkel — ugymond — e hon irányában nem dicsekedhetem is, de azt hiszem megütve mellemet, megvárhatom mindenkitől, hogy becsületes embernek tartson. Ki ismer, az tudja; ki pedig nem ismer, ha csak rágalmazni nem akar, nem foghatja rám, hogy bennem dicsvágy, vagy hivatalvadászat léteznék. Én, ha csak személyes boldogságom érzetétől kérnék tanácsot, istentől nem kérnék magamnak egyebet, mint nyugalmat e viszontagságos élet után, mely rám nézve nem volt egyéb, mint folytonos kín és szenvedés. Hanem mint szabad, becsületes ember mégis azt mondom: amely pontra engem a veszély perczében a haza parancsolni fog, én azon meg fogok állani.“

Ezenközben megérkezett a nádortól a küldöttség, magával hozván a főherczeg választását.

A nádor sajnálatát fejezte ki, hogy a képviselőház, lépését törvénytelennek s ezért érvénytelennek jelentette ki. Ő tudja, hogy törvényt vagy kormányrendeletet nem bocsáthat ki miniszteri ellenjegyzés nélkül; de mivel a ház elnökéhez küldött levele sem törvényt, sem kormányrendeletet nem foglal magában, azt törvényesnek hiszi s azért sajnálja az iránta való bizalmatlanságot, pedig méltán hiszi magáról, hogy a múlt országgyűlés alatt az akkori nevezetes események között a nemzet bizalmát kiérdemlette. Egyuttal kijelenté, hogy a ház azon eljárását, melynél fogva két minisztert ideiglenes ellenjegyzéssel és miniszteri eljárással megbizott, miután ez tudta és akarata nélkül történt, nem veheti másként, mint bizalmatlanság jeléül a ház részéről, s nem gyökerezvén törvényben, csak káros következményeket vonhat a hazára.

A főherczeg nádornak ezen nyilatkozata, melynél fogva ő nem rendeletet, hanem csak egyszerű tudósítást akart tenni a háznak, tökélyesen megnyugtatta a kodélyeket; s ezt másnap a ház — tekintetbe véve, hogy a főherczeg hivatalos pályája, a márcziusi napok óta valósággal nem volt rózsa-ágyon fekvés, hanem örökös nehéz tövissekkeli küzdés — sietett is egy küldöttség által tudtul adni a

nádornak, meg levén győződve, miként kimondhatlanul nehezítették annak valószínűsége, hogy meg lehet a hazát menteni, ha a főherczeg királyi helytartó és a törvényhozás között valami idegenség maradna fön.

A nyilatkozat második része azonban nem volt kielégítő hatással a gyűlésre. A nádor, noha a ház fölszólította, nem erősítette meg Kossuthot és Szemerét a kormányon, sőt nyilatkozatából az tűnt ki, hogy Kossuthot ideiglenesen sem látja jó szemmel a kormányon.

A nádor tehát mindent elkövetett, hogy Batthyányt rábíri lemondása visszavételére, őt szándékozáva továbbra is megbizni a kormány vezetésével.

Batthyány, ki borzadt a gondolatától, hogy az ármány forradalomba sodorja a nemzetet, mindent elkövetett, csakhogy béke után oldhassa meg a gordiusi csomót, s késznek nyilatkozott a miniszterelnökség ismétli elvállalására s új miniszterium alkotására; de csak úgy, ha ez a ház helyeslésével találkozik, s ő felsége rendre utasítva Jellasiához, megtiltja neki, hogy Magyarországot ne merészelje megtámadni.

Midőn Batthyány másnap kijelentette a képviselőház előtt ebbeli határozatát, jelentését örömrivalgások közt helyeselte a nemzetgyűlés.

Kossuth szintén meglegedését jelentette ki s örömét sietett szavakban is tolmácsolni. Ő, ugymond, tartott, félt attól, miként azon ármányoknak, melyeknek pár nap óta tanuja volt a nemzet, első nyilatkozványa lesz, hogy a reactio levette álarczát, vagy nem lesz többé magyar miniszterium, vagy csak úgy, ha a nemzet azon eszközhöz nyul, a melyhez szabad nyulni, midőn a nemzet létele forog kérdésben s a kétségboesés bekövetkezett; vagy attól félt, hogy azon miniszterium a reactionnak teremtménye lesz, ki nyomorult rongyokat hágy a nemzetnek s kopott színt, hogy a legalitás formája alatt ölje meg a nemzet szabadságát.

De most, midőn új miniszterium alakítása egy Batthyány Lajosra van bízva, azon férfiúra, ki, mint Magyarország első felelős minisztere, históriai nevét s becsületét Magyarország önállásának föntartásával azonosította: most, ugymond, sok aggodalom elenyészett lelkéről, s Magyarország önállása felől többé

nem kétségessé, akármilyen legyen a miniszterium.

Az utban különbözhetik, de ezélja nem lehet más, mint hogy biztosítsa a hazának szabadságát, önállását. S ígértet tesz, hogy bár más uton járand is a miniszterium, mint melyen ő járna, Batthyány egyénisége teljes garancia gyanánt szolgálván a jó szándékról, ő mindaddig egész orejéből pártolandja s gyámolítandja, míg az eszközök választásában annyira nem téved, hogy azt legyen kénytelen hinni, hogy az eszköz, melyet választott, az ut, melyet követ, a legjobb szándék mellett is a haza veszedelmére vezet.

Batthyány, látván a ház közmegelegedését, azon reményben, hogy a király szintén teljesíteni fogja e tárgyban föltételét, beleegyezett a miniszterelnökségre való kijelölésbe. Terve az volt, miszerint ha Jellasic és a szorbek a fejedelem által békére intotve leteszik a fegyvert, a legjobb és legmérsékeltbb elemeket maga körül összegyűjti s a rendet a magyar sereggel helyreállítja.

A nádor tehát Batthyányt, mint az új miniszterium elnökét, fölterjeszté megerősítés végett a királynak.

Nehogy azonban a sokasult vész készületlenül találja a nemzetet, Batthyány, azon

esetre, ha feltételei, melyekhez az új miniszterium alakítását kötötte Bécsben nem fogadtatnának el s Jellasic nem tiltatnék ki az országból; nagy munkásságot fejtett ki ez idő alatt a hadi készületekben.

Mindenekelőtt felszólítást intézett a haza minden polgárához, miszerint a lakosságot a haza szent szeretetére s a századok óta fenállott alkotmányos szabadság nemességetére emlékeztetve s buzdítva, — azonnal rendeltessék tömeges fölkelés; álljon ki minden fegyverfogható ember, ottan, honnan az előre nyomuló ellenség részéről a veszély leginkább fenyeget, hogy így visszaveretve az igazságtalanul támadó ellenség, bebizonyíthassa a művelt világ előtt a nemzet, hogy sértett jogait kész mindenkor fegyverrel és megölni a magyar.

Batthyány ezen felszólításának lett is sikere. A fővárosban úgy, mint a vidéken tömegesen siettek válllvetve sorakozni a haza őltalmára.

Szükség is volt erre. Jellasic, ki oly régóta kaczerkodott már a forradalommal szeptember 11-én átkelt a Dráván, hogy megkezdjen egy irtóztos polgárháborút, mely Isten és világ előtt nem egyéb, mint lázadás a jog, az igazság ellen.

Jellasic betörése.

Jellasic a „kedves“ bán, villogó karddal, — mint ellenség állott a haza földén.

Ő, kit ő felsége a király, dícséretekkal halmozott el nem rég, eddigi hű szolgálataiért, azon dícséretekre azzal felel, hogy, visszavetve a békülő jobbot, — megtámadja Magyarországot.

Jellasic, amint magyar földre lépett, első dolga volt, magyar nyelven irt proclamatiókat bocsátani szét a vidékeken. Ezen iratokban, Jellasic, a magyarokat kedves barátjainak, testvéreinek nevezvén, kinyilatkoztatja, miszerint csak azért lépte át fegyveres kézzel az ország határait, hogy az ugynevezett „posti demagogok“ pártját, mely az ő felsége iránti engedelmisséget megtagadta, a belbékét és csöndöt megháborította, ő felsége nevében megfőkezzze, a megsértett ki-

rályi jogot, tekintélyt s a rendet helyre állítsa. Ezután felszólítja a lakosokat, fogadják a kezot, melyet testvéri indulattal nyujt barátságosan; mert ő nem kárára, hanem javára törekszik az országnak; ő nem ellensége, hanem jóakarója a magyar népnek.

A mescbéli farkas is ezt iparkodott a bárány fojéba verni. De azért még is csak a bárány huzta a rövidebbet.

Jellasic mintegy negyven ezer főnyi fegyveres erővel rendelkezett; ellenben a magyar sereg alig haladta meg a hat ezret. Az országgyűlés megszavazta ugyan július 11-én a kétszáz ezer ujczet; azonban harc-készen még egy sem állt ki belőlük.

Mészáros hadügyminiszter ki épen nem volt forradalmi szervezésekre alkalmas egyéniség, nem fejtett ki kellő erélyt az ügyek

körül s egész szeptemberig, midőn Jellasich az országba toppant, alig történt valami a rendes csapatok szaporítására.

Ezek még mindig a régi osztrák-magyar seregekből álltak, kik tényleg az országban voltak; továbbá néhány nemmagyar zászlóaljából, kik egyelőre a magyarok mellett küzdöttek; a székely határőrökből, kik folyton hűk maradtak a magyar zászlóhoz; a tíz első honvédszászlóaljából s egy kis honvéd tüzéségből.

Jellasich iparkodott a katonaságot is elcsábítani a nemzet ügyétől s úgy számított, miszerint ha a benn levő magyar ezredek zászlója alá állanak, az országban kevés ellenállásra fog találni. Akkor azután beül Buda várába; leteszi a minisztereket s főmegy Bécsbe hódoló tisztoletét tenni a — camarillának.

Ez okból Jellasich a katonasághoz is szótartat intézett, igyekeztén őket is, a hazugság műhelyében kovácsolt szavakkal, elámitani.

„Ne nézzetek — ugymond szózatában — minket elleneknek; sorainkban ausztriai lobogók omelkednek; a kétfejű sas, jelképe száz meg száz csatatéren a dicsőségnök és becsületnek, nem válhatik lázadás és árulás jelképevé.

Fegyverhez nyultunk ótalmára nem csak jogainknak, hanem egyszersmind fentartására szeretett fejedelmünk jogainak is, melyekkel egy gonosz párt nem figyelve egy nemoskeblű s hív nemzet nagy többségének igaz érzelmére, vétkecs céljaival visszaélni átkodik. Már is tetézte ezen párt a birodalom felbontására célzó ármányát, midőn határozatai által a fejedelem és haza iránti szeretettel egybeforrasztott seregben az elkülönzés szellemét ébresztetni, a bizalmatlanság s gyűlölség magvát hinteni s ez által az összes birodalomnak ezen erős védfalát lerombolni iparkodik.

Vitézek, az ausztriai hadseregben, melyhez büszkén számítjuk magunkat, ti osztjátok ezen ármány tekintetere fölindult boszorkodásunkat! fegyvereiteket soha sem fogjátok testvéreitek ellen fordítani, kik császárukért s ennek jogaiért, melyek egyszersmind a népek jogainak legszilárdabb védfalai, életüket feláldozni mindenkor készek.

Olaszország csatatérein visszaszerző egy

dicső hős, legyőzhetlen vitézeivel a koronának egyik drága gyöngyét. Egy szó vezeté, egy szellem éleszté ezen seregeket, nemzeti-ség minden különbsége nélkül s győzelemmel lőn jutalmazva egységek. Éljen tehát az ausztriai hadsereg egysége! Éljen kegyelmes császáruk s királyunk. A Dráva partján. Jellasich.“

Ezen fölül süttomban, álutakon oda működött az ármány, hogy a dolgok állása felől teljesen téves nézetek terjedjenek el a magyar táborban. A camarilla ügynökei híven terjesztették a hírt, hogy Pesten véres forradalom ütött ki, minden törvényes rend lábál tiportatik s ki van kiáltva a respublica, olannyira, hogy a jobberzésűek tömegesen hagyják el a várost, mely már teljesen a demagogok uralma alatt áll.

Mindkét mód megtette hatását.

A rendes magyar csapatok, melyek a bánal szombi szállandók voltak, Ottinger tábornok vezénylete alatt állottak. Midőn Jellasich a határ szélén állott, Ottinger összevonta ugyan kis csapatát, szinteg azon szándékkal, hogy ellenálljon, valóban pedig azon volt, hogy a magyar csapatok magvát a bán kezére játszva, annak hatalmába juttassa. Midőn azonban ez nem sikerült, beteggét totette magát majd meg elhagyva seregét, a bán zászlájához szegődött.

Holyóbe gr. Teleki Ádám lépett, mint fővezér. Jellasich azonnal sietett tudatni vele, miszerint ő egyenesen felsőbb parancs folytán lépte át a határt s inté Telekit, ovakodjék minden ellenállástól, mely ezen esetben azonos a fölségárulással. Ezen fölül a fővárosban állítólagosan kitört forradalomról is borzasztó hírek keringtek a táborban.

Teleki ezek folytán rögtön hadi tanácsot hívott össze; s kijelenté, hogy Jellasich ellen kivél ugyanazon eskü kötelezi a fejedelem iránt, harcrolni nem fog. Erre seregét visszavonta Keszthelyig s kinyilatkoztatá, hogy ő Batthyány Lajost törvényes miniszternek nem ismeri el s ha . . . a sereg élelmezéséről mielőbb gondoskodva nem lesz, Ottinger példáját követve, kész egész seregével átmenni Jellasichhoz. (?)

Csányi kir. biztos rögtön értesítette orról a miniszterelnököt, ki szintén sietett tudatni azt a házzal. A gyűlés kesorű érzottol, mog-

Horvátok és azerbek.

botránkozva hallotta ezen árulást. „Lakoljon perczig sem maradhatott tovább Teleki halállal“ zugott néhány komény hang. kezében s Batthyány felszólítá a házat, hogy A vezérség ily tudósítások után egy a nádorhoz küldjön rögtön egy küldöttséget

azon kívánnival, hogy a főherczeg nádor vegye át saját kezeibe a sereg vezérletét s induljon el mielőbb a táborba.

Az indítványt helyesléssel fogadta a ház, mire Kossuth Lajos a szószerkre lép.

„Már az igaz uraim! mondá Kossuth, hogy a históriában csak ugyan nincs példa arra, miként egy nemzet úgy a dynastia részéről, mint saját magában annyi ellenséggel találkozni, mint a szegény magyar! Ki hitte volna, hogy még a Teleki név sem lehet szenny nélkül!

Mi a nádort illeti, azon vélekedésben vagyok, hogy mint ország nádorának vannak eskü szerinti kötelességei, melyeket teljesíteni kell . . .

A nádornak Jellasics eljűrására nézve az udvartól vagy van valamely értesítése, vagy nincs; ha nincs, akkor neki nádori tiszte szerint — melynek lemondásáról a veszély perceiben beszélni nem szabad — természetesen teljesíteni kell azt, mi azon magas méltóságához köve van.

Ha ellenben valamely értesítése volna az udvartól, akkor is vélekedésem szerint kétségtelenül választania kellene: vagy születési állása, vagy esküvel megerősített kötelessége között.

Én felteszem róla, hogy azt fogja választani, mit a becsület, a letett eskü, mit a hazai iránti kötelessége parancsol.

Ő fensége, ki a fejedelem iránti törvényes kormány élén áll, emlékezzék meg a históriából, hogy ezen állásnak magának is nagy hatása van, s ha ő fensége ott, a táborban, kellőleg felhasználja állását, nem kételkedem, hogy sok ember ne fogja akadni, ha Ausztriának egy örökös főherczege Jellasics táborába csak egy sítáborral menne is ki, — kétszer meg ne fontolná, hogy oly tábor ellen indul fegyveres kézzel, melynek élén a császárnak s királynak öcse, királyi helytartója s a királyi családnak egyik tagja áll.“

Igy Kossuth. A küldöttség ezután megválasztatván tüstént elindult a nádorhoz kijelenteni neki a ház kívánnatát.

Az idő éjfélen már tul volt. A képviselők mindazáltal bevárták még a küldöttség visszajövetelét. A haza érdekében minden perc drága volt.

Végre megérkezett a küldöttség, magával hozván a nádor válaszát.

„Ő ismeri — ugymond válaszában — nádori kötelességeit s azokat, mint hazafi, be fogja tölteni; a táborba szíves készséggel elmenend; s visszaemlékezvén azon kapocsra, mely őt a nemzethez atyja után is köti, ha mindenki meg fogná is esalni a hazát; ő halála után is úgy akar állni annak emlékeztében, mint oly egyén, kiről senki se mondhasa, hogy megcsalta hazáját.“

A ház nagy tetszéssel fogadta ezen nyilatkozatot. A nádor másnap délután megindult a táborba; katonai tanácsadó gyanánt Moga tábornok adatott mellé.

Ezek után a képviselőház, Kossuth indítványára végzéssel tette, hogy a hadügyek vezetését saját tagjai által fogja szommel tartani, kik a nemzet hatalmának teljes nevében megtevén mindent, mit szükségesnek látnak, a miniszterelnökkel folytonos érintkezésben legyenek és „current, ne respublica aliquid detrimenti capiat.“

E czélra egy hat tagu bizottmány választott, mely szükség esetén a honvédelmi ügyekben segédkeztet nyujtson Batthyánnak. Ezen honvédelmi bizottmányban következő tagok lőnek megválasztva: Kossuth, Nyáry, Zsembery, Madarász László, Pálffy János és Patay.

Igy keletkezett a honvédelmi bizottmány.

* * *

Ugyanazon nap megérkezett végre a király válasza is a nádor feliratára, melyben a miniszterium lemondását és Batthyány Lajosnak elnökmíniszterré való kijelöltetését fölterjesztette.

A választ másnap bemutatta Batthyány a képviselőháznak. Midőn a szószerkre lépett, feszülten várta mindenki a fontos jelentést.

„Felteszem, — ugymond Batthyány — hogy önök emlékeznek arra, mikép én, néhány nappal ezelőtt fogadtam, hogy én csak azon esetre foguám a miniszterium alkotását magamra vállalni, ha egy részről ő felsége ráállana s helyeselné azon föltételeket, melyeket szabni kötelességemnek tartottam; más részről, ha ezen háznak bizalmát birni szerencsém lenne. Minthogy e két föltétel egyikének sem lőn megfoelve, ezennel miniszterelnök lenni megszüntem. Tessék ő felségének ezen kéziratát felolvasatni.“

Ezen szavak után Batthyány átnyujtván

a kéziratot az elnöknek, elhagyá a szószerket s a képviselők közt foglalt helyet.

A válasz tartalma a következőkben összefoglalva: A miniszterium lemondása elfogadattván, ő felsége helyben hagyja, hogy a miniszteriumot ideiglenesen gróf Batthyány Lajos vezesse. Azonban Batthyány feltételeire, melyekhez az új miniszterium alakításának elvállalását kötötte, s melyek közt Jellasié visszaparancsoltatása volt a legfontosabb, — a válasz mindaddig halasztatik, míg az új miniszterium tagjai felterjesztve nem lesznek.

Mondja továbbá ő felsége ezen leiratban, hogy az előbbi miniszterium több tagja a legújabb törvényeket oly értelemben kezelte, melyhez egyezését a király nem adhatja s e bajok ismétlése ellen egyedül a kijelölendő egyéniségekben találhatna biztosítékot.

Említtetik továbbá, hogy János főherceg fogamat nélkül kísértette meg a horvát bonyodalmak kiegyenlítését; a magyar országgyűlés pedig két hónál régebben együtt van anélkül, hogy e részben lépéseket tett volna.

Ellenben a ház hozott oly határozatokat, melyek sem az ország javával, sem a monarchiáj összeköttetésével meg nem egyeztetettek, sőt a ház elhagyta a törvényes tért, midőn az 5 forintos bankjegyeket, anélkül, hogy e részben a felterjesztett törvény szentesítését elvárta volna, kibocsátotta s az újjonezállítási törvényt szintén szentesítés előtt fogamathatni venni határozta; sőt mi többi a rendes katonaságnak a honvédseregbe való átlépést megengedvén, ezen seregeknek, zászlóaljok hűtlen elhagyására s ez által minden kegyelet és rend felforgatására okot adni merész volt.

Mindezeknél fogva, addig is, míg ő felsége az országgyűlésre bízhatná a horvát bonyodalmak kiegyenlítési módját, elvárja ő felsége, azon személyek felterjesztését, kikből Batthyány az új miniszteriumot alakítani szándékozik.

Első tekintetre is nagyon könnyen átlátható, hogy az egész irat nem egyéb, mint a nemzetnek vetett s kiszámított kelepce, melyben a nemzet önmaga fogja meg magát.

Ott fűnn Bécsben úgy számítottak, hogy Batthyány, nem teljesítettén a kitűzött fel-

tételek, kimondott elvénél fogva mindenestre le fog mondani a miniszterelnökségről. Minthogy azonban, a haza veszélyeztetése nélkül, a nemzet egy perczig sem nélkülözheti a kormányt, kénytelen lesz, a király jóváhagyása nélkül, önmaga alakítani kormányt s ekkor Kossuth, a népszerűség embere, kikre ottfűn Bécsben már régóta kancsal szemmel néztek, a kormányból ki nem maradhat.

Csak ezt várták Bécsben, hogy felkiáltassanak: ihol ni! a nemzet ellentétbe helyezte magát a királylyal, oly egyénre bízván a kormányt, kit a király nem akar; a nemzet a király jogait magának vindikálja, bitorolja. Ez árulás, ez forradalom. Ezért lakolni kell.

Azonban rosszul számítottak Bécsben. A ház Batthyány lemondását nem fogadta el; s az egész ház egyhangulag felszólítja őt továbbra is folytatni a kormány fonalát, ott, hol elhagyta.

„Igaz ugyan — mondá Nyári Pál a többek között — hogy gr. Batthyány Lajosnak azon feltétele nem teljesített, miszerint Jellasié az invasiótól eltűntessék, de teljesített a másik, mely szintén oly hathatós, sőt hathatósabb; mert a nemzet összpontosult hadat vezérli Magyarországnak alkotmányos fővezére a nádor, ki működését már meg is kezdé.

Igy tehát gróf Batthyány Lajosnak főfeltételt teljesítve van, csak a forma különbözik, miszerint nem királyi parancs által van Jellasiéknak megmondva, hogy menjen vissza, és ez éppen Batthyány Lajosnak ideiglenes miniszterium alatt történt.

Ebből azt következtetem, hogy gr. Batthyány Lajos nem egyebet tesz, hanem hazafiúi kötelességét teljesíti, midőn megragadja a fonalat azon iratból, melynek többi kitételei nekünk nem kedvezők, s megragadván azt, megtartja a hazát. Én erre kérom őt.”

Batthyány erre a ház lelkes éljenzései közt a szószerkekre lép.

„Az előttem szólott tisztelt tagtársak — ugymond — megfeledkeztek arról, miszerint én kénytelen voltam két feltételhez ragaszkodni; az első nem teljesített, de bizony a másik sines teljesítve, értem a ház bizalmát.”

— Van! van! — hangzott mindenfelől

az általános fölkiáltás, s a ház tagjai, bizalmuk jeléül, mind felállanak.

„Tisztelt ház! Az, amit most tapasztaltam, némi biztosítást nyújthat a jövőre nézve, én azonban a legközelebbi multiról szököttam s ezen mult ugyancsak igazolta állításomat.

Én itt két lehetetlenség közé vagyok állítva: az egyik lehetetlen odafenn Bécsben, a másik ideleinn Pesten van. Bécsre nézve lehetetlen oly emborekkel, oly férfiakkal környeznem magamat, kik nemcsak a háznak, a nemzetnek, hanem nekem is a legkedvesebbek valának; ideleinn pedig lehetetlen, hogy magamat azokkal környezzem, akik kedvéért odafenn Bécsben az országra nézve némi kedvezményeket lehetne remélnem.

Valóban megvallom, hogy ha most újra már másodszor, sőt talán harmadszor befogatom ezen igába, nem lenne más, mint néhány pereznői meghosszabbítása s megtoldása azon provisoriumnak, melyet most néhány napig vittem amint tudtam; mert hiszen többről még sem lehet szó mint arról, hogy vajjon képes leszek-e kijelölésem által a miniszteriumot odafenn s ittlen lehetővé tenni?

Mind a kettőre tekintettel kellene lennem; ha igenis figyelembe venném a hajlamot ottfenn, akkor önmagammal kellene ellentétbe jönnöm és saját meggyőződésemmel; ellenben ha tulsúlylyal bírna reám a tér, melyen állok, akkor bizonyosan felülről a mostanihoz hasonló feleletet nyernék, vagy még világosabbat, melyben mondva lesz, minthogy a kijelölt egyének nem kielégítők, tehát meg nem erősíttetnek, s így ekkor is a házra bízottnak, hogy segítsen magán a mint tud, s nem volna nyerve semmi, hanem csak időt vesztenék; mert ha már életét és existenciáját kénytelen egy nemzet védeni s azon utolsó extremumra jutott, hol már nincs többé semmi reménysugár: akkor én is meg vagyok győződve arról, hogy a legalitás némi tekintetben akadálylá is változik.

Ugyanazért felszólítom a házat, vegye komoly fontolóra, ha vajjon nem érkezett-e még meg azon végperez, melyben a nemzet már azon legutolsó s legelszántabb önvédelemre szorult, melynél a törvényességet nem képes, de nem is köteles respectálni.“

Ezen beszéd egyszersmind nyílt kérdés akart lenni, vajjon azon esetre, ha ő elfogadja

a kormányt, számíthat-e arra, hogy politikáját a radikálok is gyámolítani fogják.

Erre nézve Madarász László kijelentette, hogy reájuk bizon számíthat, s eljárásába nemcsak hogy gátokat tenni nem fognak, de sőt gyámolítani legszigorubb hazafiai kötelességöknek tartandják.

Végül Kossuth is a mérlogbe veté ékes szözlésének Brennus-kardját. „Azt mondják — így szólt a többek között — Jellasich ellenem visel háborut s odafenn azért nem sanctionálják a miniszteriumot, mert nem tudják, nem tesznek-e beleongem; s mivel ez ürügy, bármily nyomorult legyen is, ürügyül használtatik a nemzet elnyomására, szüntessük meg ezen ürügyöt uraim! ki jót akar a hazának, annak egy politikát kell követni, melynek két teendője van.

Az egyik az: odavinni a dolgot, hogy az ármány és árulás vagy legyen kénytelen lemondani feltett czéljáról, vagy legyen kénytelen bevallani, hogy minden ürügyből kifogyott s nyíltan kimondja: én ármány és árulás vagyok, reactio és más semmi. Ennek kieszközlésével sokat nyertünk.

A másik az, hogy míg a nemzet ezt eszközölné, addig készüljön;... s ha kell, ha úgy kerül a sor, helyt fogunk állani, most az ellenség ellen, amikor kell, majd az önkény ellen.“

Batthyány látván a ház osztatlan bizalmát, bár kevés reménye volt már a jó ügy diadalában, lángoló hazaszeretetétől indítatva, engedett a közohajnak.

„Ezennel kijelentem — ugymond — hogy én kötelességemnek tartom a felhívásnak engedelmeskedni, s a miniszteriumot meg fogom alakítani. Egyébiránt szükségesnek látom, politikám egy részét mindjárt kitárni a ház előtt.

Én mindent el fogok követni, hogy Jellasich többé hazánk földjéből egy tapodtat se nyerjen; ha azonban nem lennék szerzenés őt visszavonulásra kényszeríteni, akkor kényszeríteni fogom, hogy ontsa a magyar véré, s én Pestet védeni fogom.“

„Igen, védeni fogjuk mindnyájan — visszhangzott Kossuth hangja — s ha úgy kerül a sor, állítunk barrikádokat, és nőink kezében nem fog hiányzani a forró víz és olaj!“

Batthyány iparkodott a miniszteriumot

a legmérsékeltebb elemekből szerkeszteni össze, kiknek kedvéért Bécsben némi engedékenységet reménylött; s a következő egyeneket torjesztette föl megerősítés végett:

Ghyecz Kálmán, Szentkirályi Mór, gr. Erdődy Sándor, b. Vay Miklós, b. Kemény Dénes, Mészáros Lázár, b. Eötvös József.
Tehát Kossuth kimaradt!

Kossuth szózata a helyzetről.

Kossuth, kinek bámulatos demosthenesi remek szónoklatai lelkesedést gyújtottak még a léha szívekben is: a hirlapirodalmi téren is óriási erélyt fejtett ki ez időben.

A „Kossuth-Hirlap“, mely Bajza szerkesztése mellett ekkor a legtekintélyesebb lap volt, naponként hozott tőle egyegy magvas vezérczikket vagy lolkés szózatot. Búbajos nyelvű czikkeivel ott tapogatódzott mindenütt a nép szivgyökerei között.

„Lemondásom s ami utána következett“ című czikke szintén a „Kossuth-Hirlap“-ban jelent meg. E czikk röviden, mintegy dióhéjban, magában foglalván okaival együtt az akkori idők főbb mozzanatait, megérdemli, hogy egész terjedelmében itt is közöljük.

„Kötelességemnek érzem, röviden számot adni polgártársaimnak.

A márcziusi napok nem ember műve. Az örökkévaló istené.

Nekem csak annyi művem volt benne, hogy határozottan megragadám az események fonalát.

Mielőtt Bécsbe menének az országgyűlés küldöttei, Batthyány Lajost leendő első magyar miniszterelnöknek kiáltám ki a pozsonyi erkélyről a nép ezreinek, s isten azt mondá: „Amen!“

Ugy lön.

Egy perczig Bécsben magában oly hatalom állott kezemben, melynek emlékeztére is borzadok.

Intésemről függött, mi történjék a bécsi „Burg“-gal.

És én azt mondám az ausztriai háznak: „Hived vagyok; nekem nem kell semmi, én nem ismerek nagyravágyást eddig. Adja meg a király Magyarországnak, amihez ennek régi joga van, amire tizennégy király megesküdött és esküjét egy sem tartotta meg; adja meg neki önálló független kormányza-

tát, — und ich werde Ruhe schaffen dem Hause Österreich in Wien.“

Ugy lön.

És mi loyális magyarok beértük a legszorosabb igazsággal, kevesebbel mint az igazsággal, midőn minden közünkben volt.

Elég kábák voltunk azt hinni: hálások lesznek a magyar nemzet iránt; még csak seregeinket sem hívtuk vissza külföldről.

A practica sanctio iránti gyöngédségből hagytuk künn, támogatni a roskadozó ház oszlopait; benn pedig megszenvedtük az idegen tiszteket, idegen zsoldosokat, s otttük saját kenyérünkkel, fizettük keserves véres verejtékünkkel.

S mi lett belőle? miként hálálták meg? Seregeink vérével győzelmet vívtak ki s dijul a magyar szabadságot akarják eltiporni; — az idegen seregek pedig összeesküdtek az őket tápláló hazánk ellen.

Bécsből megjövénk, amint nevezének: „a magyar argonauták.“

Kértem a miniszterelnököt, hagyjon ki engem miniszteri combinatiojából; gyomromból utálom a hivatalt.

Azt mondták: nem lehet; nélkülein nem alakulhat miniszterium, nem meri senki a financztárczát elvállalni.

Engednem kellett. Meghozám az áldozatot, a legnagyobbat életemben. Miniszterré lettem s a sok kegymosoly csak úgy özönlött rám le a magasból.

S én meghor zadtam önmagamtól, midőn a sanctio napján a trónus lépesözetéhez kellett állnom. És mondám magamban: „Mindenható isten! miért mérted rám e pohárt?“

Elkövetkeztek a kezdődő vésznek napjai. Elvem volt: igazság, de az igazság mellett kérlelhetlen szigor a kigyófaj ellen, ahol csak fejtét fölemeli.

Azt mondták: diplomatisáljunk, ne kísértjük energiával a fatumot. Hiszen lehetetlen

hogy elhagyjanak; lehetetlen, hogy ne támogassanak királyi esküvel szentesített törvény s igazság mellett.

És diplomatizáltunk. És megcsalták szegény hazánkat, rútul, irtózatosan.

Midőn világos volt hogy megcsalták, mondtam: „Az idő ugyan veszte van, most tizezer ember kell, hol kétezer elég volt volna.“ Azonban bátorság, energia, még veszte nincsen semmi.

És mondták: igen, energia, de a „törvényes formák között“, azontúl nem lehet lépni, akármilyen történik.

No, mondtam, formák-miatt elvesz a haza. De biz az csak úgy ment, hogy ha valamilyen parancsnok elárult, irtak neki régi híres löcséi formán: „Herr N. N. soll sich äussern, miért árulta el az országot?“

Jellasiék nem úgy bánt a dologgal; akasztófát állított annak számára, aki nem akart párttűt lenni s mikor elég erős volt, azt mondták a pétervárad-i főhadikormányzónak, a nálánál öregebb, rendjelekkel rakott, érdem s nem párttűtés által emelkedett Feldmarschall-lieutenant Hrabovszkynak: „Kendet a császár totte ide, én pedig leteszem; menjen kend pokolba!“

És elment mondván: majd satisfactiót kér a császártól; a császár pedig azt mondták: „Mein lieber Jellasiék, ön derék, hű, loyális pártfogóm; biztosítom önt magas császári kegyelmemről.“

És mi mindig a „törvényes formákról“ és „diplomatiáról“ és „militair regulement“-ről beszélgettünk.

Százsor mondtam: „resignálok“; azt feleltek: „Az istenért, ne! széthomlik a miniszterium, soha sem lesz többé magyar finans-miniszter. Én leszek felelős a haza szabadságáért.“

Kinos egy helyzet volt. Öt hónapon át soha egy nyugodt pillanat; soha egy, melyben magammal elégedett lehettem volna.

Időközben a császár megszökött Bécsből. Más nemzet azt mondta volna, amit a nemzetek mondani szoktak, midőn fejedelmök megszökik.

Mi mindig hű, mindig loyális magyarok, kottóztattuk hűségünket. A „Martius“ szerkesztője perbe fogatott, mert azt hírlé, hogy István főherczeg ideiglenesen kezébe vevé az országlást. Könyörögtünk, hogy jöjjön a

király hű körünkbe, s elég naivok voltunk himni, hogy megteszi; annyival inkább, mert meg is ígérte, miként előtte 14 ősei ezerszer megígérték; és 300 esztendőkön át alig töltöttek 300 napot Magyarországon.

Ekkor a vezérpolitika az volt: Budapest nyugodt legyen minden áron, különben a király el nem jó; és Budapesten e nyugalom végett annyi katoná vesztegelt, mennyivel Kiss Ernő kiirtotta volna a rabló szerbeket.

Majd mindinkább világosságra jöttek a reactio ármányai; a katonai parancsnokok részint haboztak, részint nem engedelmeskedtek; a bécsi „Hofkriegsrath“ épületének személyzete mindenütt bemártotta kezét a magyarországi katonaság dolgaiba; Jellasiék nyíltan revoltáltak; külföldről a magyar katonát nem adták ide, hermetice elzárták a magyar kormányhatalmi közlekedéstől; ha valamely magyar ezrednek Magyarhonban bejövételét megengedték is, a végrehajtás elmaradt. Maga a király is parancsolt, mégsem lett semmi sikere s azt mondták Bécsből: „mi mindent megtevének; de ez s ezen ezredes, ez s ezen parancsnok nem engedelmeskodik.“

Általában ő felsége a király, kevés kivétellel, mindaddig míg Olaszországban Radezky nem győzött, mindig kiadta a törvényes parancsokat, Jellasiékot párttűtőnek nyilatkoztatta, a hadi főparancsnokságoknak, határőröknek megparancsolták, hogy a magyar hadügyminiszternek engedelmeskedjenek. — Ámde parancsainak ritkán engedelmeskodott valaki s az ellenséges szellemű főtisztoknál azon maxima uralkodott, hogy nem az a fejedelem akarata amit ír, hanem az, amit „mások, a fejedelem legközelebbi körében, mondanak.“

Igy üzte a camarilla velünk s a király nevével a leggrútabb játékok.

János főherczeg nem ment Horvátországba a fejedelem törvényes akaratát tudtul adni a népnek s a határőröknek. Jellasiék ellenben, kit a király párttűtőnek nyilatkoztatott, Bécsben a legnagyobb kitüntetéssel fogadtatott, Bécsből, mint mondták „tévedésből“, ágyukat, löszert, puskát, fegyvereket küldöttek neki; küldöttek pénzt, nehogy a szegény határőrök szükségét szenvedjenek; a közös harminczadi hivataloknak megparancsolták, hogy a magyar jövedelmeket Jellasiéknak adják ki nyugtatvány mellett; a Fiume védelmére

rendelt magyar gránátosokat „tévedésből“ Radetzkyhez küldék; Droyhahn alezredest, ki Fehértemplomot oly rútul elárulá, „tévedésből“ alezredessé tették; Mayerhoffer, ausztriai consul és tábornok, „nehogy polgárverontassék“, a határőr-ezredeket fellázította s a rabló szerbekkel cimborált, miután először Bécsben, onnan Zágrábban megfordult; Sz. Tamás körül árulás tette semmivé igazságos reményeinket. A magyar hadügyminiszter rendeletei ellen minden ember „alázatos demonstrációkat tett“ és senki sem engedelmeskedett; a bécsi birodalom a horvátok részére felmondta a neutralitást ellenünk; a birodalmi országgyűlés előtt a fellázadt rabló szerbeket „Waffenbrüder“-eknek, az ellenöki háborút „természetelleninek“ nevezte; a tót-, oláhvidékiek Bécsből lázadásra izgattattak, szóval: mindenütt pártütés, árulás, lázadás, és mindenütt a fejedelem iránti hűség és lojalitás nevében a törvény ellen.

Ezalatt hűtelen vezéreink bácsi táborunkat, mely jól vezetve elég volt volna a szerbeket akár kiirtani, kéthónapi tétlenségben, szabad ég alatt, örökösen nyugtalanított álásban elkinozva, elkedvetlenítették; a haditanácsban megállapított dispositiókat éjjel megváltoztatták anélkül, hogy a hű és becsületes csapatvezéreket a változtatásról értesítették volna, s midőn mindezeknek ellentében Bakonyi már a sánczokat meghágta, a győzelem percében hátrálót fuvattak.

Irtózatos!

Majd ismét Temerin s Járek esett áldozatul, mit a szerb gyujtogatóknak egy kardvágás nélkül feladtak s visszafoglalni nem is próbáltak. Előbb pedig Földvárt elfoglalák s elfoglalván visszavonultak, átadták a szerbeknek, s három héten át nézték egy puska-lövésnyiről, miként csinálnak ellenünk egy újabb erősséget.

Végre pedig főtisztek s egész sorogek az idegének közlő nyíltan kijelentették, hogy a határőrök ellen nem fognak küzdeni.

Elvették pénzünket s elárulták törvényünket, és azt katonai becsületnek keresztölték.

Tényeket mondtam el. Ügykeztem lelkem s minden tehetségem szerint a vést ellensúlyozni, de a hadi tárcza nem volt kezemben; én csak szólhattam, tennem nem lehetett, lemondásomat pedig a legfőbb veszély-

nek mondá mindenki, s én hónapokon át azon kinos helyzetben valék, hogy együtt kellett egy politika felelősségének szinét viselnem, mely vagy nem egyezett az én nézetemmel, vagy későn fogadtatott el, vagy a foganathatvételnél megtörtött.

Végre a bajok annyira nőttek, ugyanazon egy fejedelemnek egyik miniszteriuma velünk oly ellonséges lábra tette magát, hogy a dolog már tovább így nem maradhatott.

Tisztára kellett elvégre jöni, akar-e a király magyar koronája épségének, hű magyar nemzete törvényes önállásának s a király által esküvel erősített törvényeinek megvédésében minket gyámolítani, vagy pedig nem?

Mert ezen irtózatos állapot tovább nem huzható halasztható, hogy a pártütők, lázadók, de még a rablók is, a fejedelem nevében borítsák vérbe lángba az országot, irtóháborút viseljenek a magyar faj ellen, a fejedelem közvetlen köréből szőjék Magyarország ellen az összeosküvést, ha a fejedelem a törvény érdekében parancsol valamit, azt a királyi udvarból tegyék semmivé, a pártütők pedig azzal lázítsák a népet, hogy akkor tesz a királynak kedves dolgot, ha a király törvényes rendeleteinek ollone szögül.

Azért hát, mert ezen borzasztó játék tovább nem tűrhető, a miniszterium elvégre belátta, hogy a diplomatazásnak végét kell vetni s a király akaratával tisztába jöni.

Felment tehát két miniszter Bécsbe a királyhoz, következő törvényes kívánatokkal: Jőjjön le az országra.

Összehívta az országgyűlést avégett, hogy a hon védelmére pénzről és katonáról gondoskodjék. Megvana két törvény: tehát sanctionálja.

Ha a magyar katona vérzik érette Olaszországban, tegye kötelességévé az országban idegen katonának, hogy engedelmeskedjék a kormánynak s védje a törvényt a pártütés ellen s nyilatkoztassa becsületlennek, aki azt nem teszi.

Tiltsa meg Jellasicznak, hogy Magyarország ne merje megtámadni.

Ha e szó: „királyi eskü“ szent, lehet-e ezeket megtagadni?

Azonban mi történt? Minisztereink oda voltak tíz napig, s komolyan senki még csak szóba sem állott velök.

Hanem időközben minisztereink ottlétét

teljesen ignorálva, ő felsége aláírása alatt kelt kézirat kíséretében a bécsi miniszterium az ismeretes emlékiratot küldötte le Budára, mely emlékiratnál nagyobb politikai bünt nem mutathat a história.

Hazánk vérbon-lángban van a király nevének bitorlása mellett izgatott pártütés által; mi arra kértük a királyt, segítsen minket királyi tekintélyével, a hazát, a királyi széket s a törvényt megvédeni; s nekünk egy emlékirattal felelnek, melynek tartalma: „a törvény, melyre a király megesküdött, semmit sem ér, Magyarország szűnjék meg önállón lenni s a német miniszterium által Bécsből kormányoztassék, miszerint pénzünkéről jövőn-dőben se számoljanak, mint ekkorig nem számoltak, magyar vitézeink tovább is a népek szabadságának elnyomására fordítottassanak, mint ekkorig fordítottak, minket pedig idegen zsoldosok tartsanak igában, mint eddig tartottak, és legyünk tovább is egy gyarmattartomány, szükségre, nyomorúságra kárhóztatva, mint eddig valánk.“

Ez volt a felelet igazságos kívánatainkra; ez volt a hála hűségünkért; ez volt a köszönet a dynastiához ragaszkodásunkért.

De még ez sem volt elég. Miniszteriumunk küldöttei ott vesztogeltek Bécsben eredmény nélkül. Velök e dologról nem is szóltak. Az országgyűlés látván a camarilla taktikáját, miszerint halogatással akarja hazánkat elveszteni: küldöttséget küldött Bécsbe, a miniszterium kívánatainak teljesítését a nemzet nevében követelni.

És minő választ kapott?

Azt, hogy ő felsége beteg, tehát nem jöhet az országba. A törvények sanctiójáról majd gondolkozni fog, s ha volna is ellenök észrevétele, senki arra ne magyarázza, mintha a törvényeket nem akarná megtartani; a többi kívánatok iránt pedig részint már intézkedett, részint majd a miniszterium útján kiadandja határozatát.

Szóval: e küldöttség is egészen hiában járt, de mégis... nem járt hiában, mert magával hozta ujság gyanánt ő felségének neve alatt kelt egy kéziratot Jellasicshoz, melyben őt, ki a törvény ellen fellázadt, ki ő felsége törvényes rendelkezéseinek fegyveres kézzel ellene szegült, kit ő felsége pártütőnek nyilatkoztatott, most minden miniszteri ellenjegyzés nélkül, tehát a törvény ellenére, hi-

vatalaiba, melyekről gyanusítások alapján függesztette fel, visszahelyezi, őt eddigi eljárásaért (t. i. hogy a törvényes kormány ellen fellázadt) megdicséri s azon várakozását jelenti ki, hogy tovább is az összes birodalom érdekében oly hű! loyalis! ember lesz, mint eddig volt!

Valóban ily rettenetes dolgok csak onnan magyarázhatók, hogy a király, mint maga is mondja, beteg; de már az csakugyan tűrhetlen állapot, hogy a király betegségével a titkos camarilla, a nem felelős udvari tanácsadók annyira visszaéljenek, hogy szegény hazánknak szabadságát, alkotmányos nemzeti lételet semmivé tegyék; s a király és törvény elleni pártütésre a beteg királynak mintegy helyeslését függeszték reá.

Az ország ekként el levén árulva, a királytól, kinek miniszterei valánk, elgyongyult egészsége miatt így el levén hagyatva s a pártütés ellenünk a királyi név tekintélyével gyámolítva: a miniszteriumnak természetesen resignálnia kellett.

István nádor a lemondást elfogadta, de más miniszter-elnököt mindjárt nem nevezett; az ország tehát felelős kormány nélkül volt.

Azon ponton állottunk, hogy amire a bécsi cselszövények működtek, ami végett Jellasicsh fellázadt, t. i. hogy ne legyen magyar miniszterium, csakugyan teljesedni fog, s visszaesünk a bécsi camarilla járma alá.

Ezt nem engedhetők. A képviselőház kötelezte a lelépett miniszteriumot, folytassa hivatalát addig, míg más miniszterium alakíttatik; a többiek nem akartak, én és Szemere köteleességünknek véltük megtenni, s a ház osztatlan bizalommal kíséré cselekvésünket, melyet arra használtunk, hogy letegyünk a magyar hadseregnek alapját s pénzerőt biztosítsunk az ország védelmére.

Fönt nagyon haragudtak; de mi azt mondók: itt az országban miniszteri ellenjegyzés nélkül senki sem parancsolhat; tessék miniszterelnököt nevezni, annak kezeibe letesszük a hatalmat, de másnak nem.

Használt; mi letétlennek tettük magunkat, de a miniszteri kormányformát s vele Magyarország önállását megmentettük.

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnökké neveztetvén, új miniszterium alakításával bízott meg.

Egyszersmind megérkezett a hír, hogy a pártütő Jellasicsh beütött az országba.

Batthyány a miniszterium alakítására feltételül kötötte, hogy ezen pártütőt ő felsége az országból kiharancsolja.

Három napig vártunk a válaszra. Ezalatt érkezett a híre Teleky Ádám borzasztó árulásának. Ezalatt szólíttatott fel a nádor, hogy mint az ország főkapitánya, nádori kötelessége szerint menjen személyesen védeni az országot. Mit ő teljesített is.

Végre megérkezett a király válasza. Batthyány miniszterelnöknek elfogadtatott; de a pártütőnek az országbóli kiharancsolása iránt ő felsége azt mondá: hadd lássa először, minő egyéneket teend Batthyányi javaslatba miniszterokké s neheztelőleg szolt, miért toborzunk katonát s miért bocsátunk ki papirospénzt.

Értsétek jól meg hazámfiak!

A beteg király nevében az adatik tudtunkra, hogy az, valjon ő felsége kiharancsolja-e a vétkes pártütőt, ki hazánkat jogtalanul megtámadá s Budának elfoglalásával fenyegetődzik, attól függ: Péter vagy Pál lesz-e miniszteri candidatus?

S a beteg király nevében roszalják, hogy védeni akarjuk az országot, védeni a királyi széket a pártütés ellen, melylyel az udvari cselszövény hazánkat megszállotta.

Tehát sanctio nélkül szabad volt pártot ütni? de mi védelem nélkül görbülünk meg a járom alá s adjuk fel hazánkat gyáván, hűtlenül!

Irtóztos, minő játékot űznek a beteg király esküjével!

Sokan roszalják talán, hogy ezen elválasztó perczben, azon bizalomnál fogva, mely a legközelebbi napokban csekély személyem iránt nyilvánult, nem ragadtam kezeimbe a hatalom gyöplőjét a haza megmentésére.

Nem, hazámfiak, én ezt nem tevém; sőt minden erőmmel oda dolgoztam, hogy gróf Batthyányt reábirjuk, alakítsa miniszteriumot, még pedig akként alakítsa, hogy én, s minden oly név mellőzve legyen, mely ürügyül szolgálhatna, a királyi helybenhagyást megtagadni.

Istenemre esküszöm, csak így lehetett a haza megmentésére időt nyerni.

Elmondom röviden okaimat.

A nemzet elé vetett kelepcze nagyon is világos volt.

Bármi borzasztó tömege nehezedett is hazánkra az árulásnak, mégis van a jogban s igazságban annyi erő, hogy nem mernék a beteg király nevében Jellasicshnak az ország-bai beütését világosan megparancsolni; nem mernék a katonaságot a törvény iránti engedetlenségre világosan utasítani.

Ámde most azt gondolák: Batthyány feltetele nem levén elfogadva, ő le fog mondani az elnökségről; új elnököt rögtön nem lehet nevezni, mert a beteg király Bécsben van, a nádor a táborba ment, kormány nélkül azonban az ország egy perczig sem lehet; azt hitték tehát, hogy a sok hitzegés által méltán felingerlett országgyűlés ragadja kezébe a végrehajtó hatalmat, s vagy dictaturát, vagy provisorius kormányt állítand.

És ekkor készen van az árulás által annyira ohajtott ürügy, a beteg király nevében azt mondani: imhol Kossuth, Nyáry, vagy nem tudom ki, kezökbe ragadták jogtalanul a kormányt, kivetköztették a nádort törvényes hatóságából, kivették a király kezéből a kormánynevezési jogot, most tehát már a király parancsolja, hogy Jellasicsh nyomuljon előre Budáig, űzze el a király jogait bitorló kormányt, s helyezze be ez ezen minisztereket, kik között pénz- és hadügyi, kereskedési s külügyi miniszterek nem voltak volna, a többiek pedig azon vétkes camarillának tagjai voltak volna, mely hónapok óta ármánykodik hazánk szabadsága ellen s kész vért ontani, az országot lángba borítani, a királyi széket a hitzegés útján veszélybe dönteni, csakhogy elveszett hatalmát minden áron visszakerítse.

Ehez járult még, hogy a nádor, ahelyett, hogy most az ország védelmében vezérkedik, itt hagyta volna az országot, s jöttek volna parancsok királyi névvel, hogy a katonaság ne merjen a provisorius kormánynak engedelmességni, Jellasicsh ellen ne merjen senki harczolni, ne merjen senki önkénytesnek beállani, ne a magyar banknótát elfogadni, szóval lesve lesték az ürügyöt, hogy az ország védelmi ereje elszibbasztván, a szegény magyar nemzet védtelenül semmisüljön meg s kitöröltessék a nemzetek sorából.

S most ítéljen minden igaz hazafi. Nem

követtem volna-e el a hazát veszélyeztető bűnt, ha az irántam nyilatkozó bizalomtól elszédítettve s engedve azon méltó indignationnak, mely minden igaz magyar kobelt elfoglal, megadtam volna az árulásnak azon ürügyöt, melyre oly régen hiába várakozik.

Nem; én azt mondom, ha van egy mákszemnyi érdem életemben, ha van, a miért hazámfiái szíves hajlandóságát megérdemlem, az által érdemtelmem meg, hogy ezt nem tevék.

A képviselőház pedig, mert egyhangu nyilatkozatával Batthyányt miniszterium alakítására reábirta, s Batthyány, hogy ezt elvállalta, a nemzet köszönetére érdemes.

Most csak az minden hazafi teendője,

hogy készüljön a védelemre mindaddig, míg a nagy bajjal tartogatott törvényességi formák megbuktatására az ármány és árulás újabb ürügyöt nem talál.

Keresendő s találand kétségtelenül, mint a farkas Aesopus meséjében a bárány ellen talált. De már csak holnap is készültöbbségek leszünk, mint tegnap valánk, s a farkas nem bárányokra fog bennünk találni.

Gondolkozzatok, lelkesüljétek a fegyverre, fegyverre! az elárult hon védelmében a hazánkat megszállott ellenség ellen. Őt megbuktatva megbuktatjuk a gyalázatos camarillát, s a szegény beteg király s a szegény olárult hon mentve lesz."

Jellasic a Balaton mellett s a nádor eltűnése.

A nádor, a képviselőház utasítása nyomán, megérkezvén a táborba, a horvát bonyodalmak kiegyenlítése tekintetéből, mindenekelőtt találkozást rendelt Jellasichecsal.

A találkozásnak Kiliti mellett a Balaton partján kellett volna megtörténni: azonban Jellasic állítólag „a magyarok álnokságától tartván“ a kitűzött helyen vonakodott megjelenni.

Ezen időközben ő felségétől egy magán kézirat érkezett a nádorhoz, melyben Ferdinánd a nádornak a táborba való lemenetelét, azon okból, hogy az egyezkedést megkísértlte a horvátokkal, kedvesen vevé s annak mielőbbi eszközölésére ujjal föl hívá.

A nádor közölvén ezen kéziratot Jellasichecsal, a kemény nyaku bán végre engedvén, a találkozásra megjelenni ígérkezett.

A találkozásnak a balatoni — Kisfaludy nevű — gőzösön kellett volna megtörténni. Mielőtt azonban Jellasic megkezdte volna a komédiát: elindulása előtt összegyűjté tábor-tisztjeit s hozzájuk egy beszédet tartott, melyet, mint szerfölkött jellemzőt, egész terjedelmében közlünk.

„Ma — így szólt Jellasic — össze fogok jönni Magyarország nádorával. Ha nem hozza nekem azon hirt s annak biztosítékát, hogy a magyar miniszterium az osztrákkal egyesítettik, ez értokeztet úgy egészen eredménytelen lesz.

Czéloom egy egységes Ausztria helyre állítása. Czéloom a császárt ujra megszilárdítani trónján. A német legyen német, a magyar maradjon magyar, a szláv szláv. Semmi sem téríthet el engem azon utról, melyre léptem.

Ő felségétől a császártól bänná kineveztetésem óta huszonegy legfelsőbb kéziratot kaptam, fájdalom nem valék azon holyzetben, hogy azokat követhettem volna. Ő felsége a császár küldhet még másik huszonegy kéziratot, hogy czéloomtól oltántoritsom, én még sem fogok engedelmeskedni azoknak.

Nekom működnom kell ő felségoért, habár akarátja ellen is. Ha megbukik tervem, ha szétszakad Ausztria, akkor uraim önök még élhetnek, ha akarnak, de én nem, én nem!"

Igy szólt Jellasic. Ehhez, úgy hisszük, nem kell commentár.

Ezen beszéd után Jellasic megindult tisztjei kíséretében a Balaton partja felé. A Balaton apálya miatt a gőzös, melyen a nádor volt, partra nem szállhatván, Jellasicnak a partról csónokon kellett volna oda evodzeni.

A gőzös azonban s azon a nádor hosszabb ideig hasztalan várakozott Jellasicra; az nem jelent meg. Midőn ugyanis a bán a partokhoz ért, ezen szavakkal fordult kíséretéhez: „Tisztjei a császári seregnak! Szabad-e elhagynom a partokat?“ A válasz természetesen tagadó lön.

A tisztek vad kitöréssel rohantak feléje; némelyek fővegeit csóválták, mások kardjaikat markolták meg és mindnyájan riongva kiáltották: nem, nem, nem!

És így Jellasicch amint jött, ismét távozott, helyette azonban egy küldöttel jelent meg azon izenettel, miképen, tisztársai nem eresztik, s így nem jöhet.

Az értekezletből tehát sommi sem lett; „de különben is — irta később Jellasicch Kulmer báróhoz — nem lehetett volna annak semmi eredménye; mert bármit ígért volna a nádor, nem fekvék benne alkotmányos garancia. Egyébiránt is mire való a sok alkudozás; az nekem nem természetem; három négy nap alatt megtörténik a véres elhatározás.”

Ezen közben a bán sűrűn érintkezett futárai által a camarilla szövetségeseivel.

Midőn a Balatontól visszavonult első teendője is az volt, hogy futárai által leveleket monesztett Bécsbe, értesítendő az ármányt a dolgok állásáról.

Azonban három somogyi kanász megtámadván a futárokat, a leveleket elvették tőlök, s kézbesítvén őket a biztosnak ez beküldé a miniszterelnökhöz.

A levelek egyike, a Balaton melletti táborból, gr. Latour bécsi hadügyminiszterhez szolt, Jellasicch aláírással.

A bán ezen levélben szépen megköszöni a pénzt, melyet oddig kapott. De neki még több kell; ő „für allgemeine Sache Oesterreichs“ küzd s kéri Latourt, hogy az októberi hónapi költségek fedezésére küldjön neki 600,000 p. forintot. Különben ugymond egy lépést som tehet előre.

Mert ha a katonaság rendesen nem kapja meg a megkivántatókat, rabolni lesz kénytelen, mi által a nép könnyen fölingerelttven, támadólag léphet föl.

Egy másik levelét pedig ugyancsak a Balaton mellől, b. Kulmer Ferencz „kedves barátjához“ irta.

Ezen levélben panaszkodik Jellasicch, hogy midőn hamarjában összetakolt ármádiájával Magyarországra beütött, nem talált egy mindent, mint neki mondva volt.

A katonaság nem áll hozzá, sőt annyira fanatizálva van, hogy azon reménye, hogy a magyar sorkatonaság ellene küzdeni nem fog, nem valósult.

Azért kéri minélelőbb a manifestumot és ismét csak a manifestumot, hogy legyen mire támaszkodni, különben a sikerről jót nem állhat.

Emliti továbbá, hogy István főherczog által meg volt híva értekezés végett a „Kisfaludy“ gőzösre; hanem ő és emberei ugy vélekedtek, hogy a bocsületszó, melyet a nádor adott, erős, de a gőzgép még erősebb, majd eltalálják vinni.

A nádor tehát, miként előre látható volt, minden eredmény nélkül tért vissza a magyar táborba.

Ha eddig talán kételkedett volna, ezek után most már teljesen meggyőződhetett a nádor is, hogy Jellasicch háta mögött a camarilla s illetoleg a császári család néhány fondor tagja áll; különben lehetetlen hogy egy Jellasicch oly hallatlan gunyt mert volna üzni a király rendeletei s akaratával.

Ezek után a nádor csak kettő között választhatott: vagy sikra szállani egész orélylyel hazája jogos érdekében családjával azon elvnél fogva: legyen igazság, vagy veszszen el a világ; vagy gyáván lelépve a küzdteréről, cserbe hagyni a hazát, s lábbal tiporva az igazságot tág kaput nyitni a garázdaságnak.

István nádor fájdalom az utóbbit választá; pedig csak nem rég is mily erősen hangsúlyozá, miszerint „ha mindenki meg fogja is csalni hazáját, ő halála után is ugy akar állani, miként róla senki ne mondhasa, hogy megcsalta hazáját.”

Bár ugy lett volna; de a benno helyezett bizalom szomorú csaldódássá vált. Neki, ha csakugyan igazi apostola lett volna a magyar ügynek, azt kellett volna mondania a camarillának, mit egykoron az ősz Volumnia mondott saját fiának, Coriolannak, midőn ez haddal fenyegeté Romát: csak holt testemen keresztül juthatsz hazám földére.

István azonban, Moga tábornokra bizván a sereg vezérletét, elhagyta a tábornok s éjnek idején titkon, csendesén Budára sietett.

Midőn megérkezett gyorsan magához hivatta Batthyánt s kijelenté neki, miszerint ő, a főherczog, ő felségétől a királytól, parancsot kapván, hogy többé Jellasicch-sal, mint ellenség szemközt ne álljon s ezentul tartózkodjék minden személyes befo-

lyástól: a királyi szónak engedelmeskedni tartozván, kénytelen elhagyni a hazát.

Ugy lön.

Másnap éjjel a nádor a mily titkon jött, oly titkon távozott; s ment Bécsbe. Batthyányra nézve rendkívül lesújtó volt ezen eset, mert

a nádorban politikája és tekintélye leghatalmasabb támaszát veszítette el.

A nemzet most teljesen magára maradt, odavetve az ármánynak.

Valahol nagyot nevettek erre; s kárörvendő diadal-mosoly ült ki az arczokra.

Kossuth körútja a népfölkeltés ügyében.

Az aggodalom s az elkeseredés általános lön. Most már minden perczen attól lehetett tartani, hogy Jellásich megszállhatja Buda-Pestet.

Jött is már a hír. „Néhány nap mulva — így szól egy elfogott levél — Pesten leszünk. Jaj e városnak! Népünk ott borzasztólag fog gazdálkodni; már most sem lehet őket a legdurvább kihágásoktól is visszatartoztatni; rettenetesen lopnak és rabolnak. Naponkint ezer pálczaütést osztatunk ki; de nem használ semmit; egy isten sem, annál kevésbé egy tiszt, képes őket visszatartani. En kétségbeesem e rablókaland miatt. Ugy látszom magamnak is, mint egy rablókapitány.”

Batthyány ezen hírekre szept. 23-án szótosan hívta magához a képviselők bizottságát; Pázmándy pedig kinyilatkoztatta a házbán, hogy napi rendre áttérni nem lehet; mert ugymond „az országnak jelen helyzetében irtványokról, dézmákról tanácskozni nem tartom szükségesnek.”

A szónoklatok sorát a képviselők padján Kossuth nyitotta meg.

„Lelkemben fel vagyok indulva — ugymond — azon gondolattól, hogy az ármánynak, árulásnak nevetséges satyrája, egy nemzet feletti győzelme csak nem sikerül; hogy 40—50 ezer potom ember bejö az országba s úgy szólván kardvágás nélkül foglalja el e hazát.

En nem érzek magamban annyi orót, hogy ezt türjem; egy félóra mulva, mint a miniszterelnök által kiküldött biztos, de ha nem volnék is kiküldve, azon megbizásnál fogva, melyet saját érzetem s a haza veszélye nyújt, megyek vasuton s megkezdem Czeglédnél falhívni a népet, hogy tömegestül fegyverbe szálljon; (kitünő éljenzés) és így megyek tovább faluról falura, és vagy nem

látnak önök többé, vagy látnak mint utócsapatát oly seregnek, mely maga is képes lesz semmivé tenni azon gyalázatos rablócsordát.

Félóra mulva zászló van kezemben s indulok, hogy hol kezdem, megmondottam, merre fogok menni, nem tudom, de megyek arra, merre a körülmények, a nép hangulata s lelkesedés fogja adni az irányt.

Első kérésom tehát, mit önökhöz akarok intézni az, hogy ha van önök közt valaki, ki testvéri kezét akar nyújtani: isten hozza! (Többen lelkesedéssel fölkiáltanak, megyünk, megyünk!)

Másodszor pedig azt gondolom, hogy valamint nekem isten és jó barátaim s a nép hangulata segítségével talán sikerülend támasztani egy kis ollentállást az ellenség ellenében: úgy önök közt is vannak sokan, kik más vidékeken hasonló vagy talán nagyobb sikerrel is működhetnek; vélekedésem tehát az volna, méltóztatnának azt most első teendőjöknek ismerni, miszerint írja fel mindenki, melyik vidékre kíván menni. En e részben a miniszterelnököt már fölzárlítottam s ő csak azt várja, hogy mindenki kijelentse, hová akar menni? (Helyes Megyünk!)

S ha aztán, amint remélem, annyian akadnának, hogy néhány napig nem lehetne ülést tartani: ám jó, ne legyen ülés; hanem emeljük fel karjainkat s teremtsünk népet, melylyel a hazát megvédhessük.

Ez a második, amit mondani akartam. A harmadik az, miként csak most is, mig szegény lakomból idáig jöttem s szétnéztem, látam, mennyi temérdek ember van itt Pesten, s ha magát csak a karzatot nézem is, meg vagyok győződve, hogy ha mindenki nem mást, mint követ vesz is kezébe s fölteszi magában és megesküszik az örökkévaló isten előtt, hogy nem nyugszik addig, mig egy rablót meg nem öl, az maga semmivé tehet

Kossuth felszólítja a népet.

azon rablócsordát. (A karzaton többen fölkiáltanak: meg tesszük!) (Éljenek; lelkesedés.)

Egyébiránt felszólítottam a városi hatóságot is, hogy tartson népgyűlést s szólítson fel mindenkit a haza védelmére, s önök uraim, kik itt vannak legyenek ott jelen s biztassák a népet, hogy menjenek a Duna balpartjára, — mert meglehet, hogy az ellenség e részről fog betörni s fogadják az ellenséget, mint igaz hazafiaktól a haza méltán megvárja.

S erre nézve azon vélekedésben vagyok, hogy a város lakossága nagyobb részben iparúzó lévén, ha e tekintetben a keresetmód

némi féltékenysége foroghatna fenn, s azt mondaná az ogyk becsületes hazafi, ki munkájával keresi kenyerét: jó, én elmegyek, de szomszédom kinyitja addig a boltját, s távollétemben minden keresetet felhasznál, tehát e részben is lehet intézkedni s bezáratni a boltokat, annnyival inkább, mert hiszen a két városban egy fél nap alatt tizenöt és több ezer embert lehet előteremteni, s ha egyéb fegyvere nincs, van karja, van foga, van kő, van kasza, maga a miniszterelnöknél harmincznyolczezer kasza van, ha tehát valakinek egyéb fegyvere nincs, vegyen kaszát kezébe s tegye meg a haza védelmére azt, mi tőle kitelik. (Helyes.)

Most kinek tetszik, jöjjön volem! (Felkiáltások: megyünk!) Ki pedig itt marad, iparkodjék itt mindent elkövetni a haza védelmére; — az isten önöket áldja meg!

És ezzel Kossuth éljenek közt lolépve a szószékről, távozték a tereméből.

Utána Zsembery emelt szót a honvédelmi bizottmány nevében s indítványozá, hogy oszoljék szét az egész ház, menjenek a képviselők a táborba, ismeretes vidékekre s buzdítsák harcra mindenütt a népet.

„A tanácskozás ideje — ugymond Zsembery — lejárt; mondja meg minden követ, hol kíván működni. Ne várjuk be Jellasicht, mert ez által csak hasznot tonnénk neki. Ha itt holcyeinken ver agyon, a históriában fogrólunk az utókor tanulni, de a hont nem mentottuk meg, még azon dícsőség sem vár roánk, hogy itt végezzük életünket; mert hisz arra nem kell csak egy pár határór, ki az ajtó elibe áll és nem lesz módunk védenia hazát.“

A gyujtó beszédek általános lelkesedést keltettek. Félóra alatt oly sokan iratták fel magukat az eltávozásra, hogy az elnök kénytelen volt kijelenteni, hogy onnyien most el nem mohetnek, mert az országgyűlésnek még előbb határozatképesnek kell lennie, hogy feloszlása iránt végzést hozhasson.

Erre feláll Madarász s kereken kimondja, hogy ő nem kívánja az országgyűlés feloszlatását, mert az a tömeges, sietve távozás még „a gyávaság és hazaárulás“ színében is tünhetik föl.

Nevén szólittatván a gyermek, sokan kijelenték erre, hogy hát nem fognak elmenni, csupán azon esetben, ha Batthyány által kiküldetéssel bizatnának meg.

Végre is a ház Deák Ferencz higgadt véleményét fogadá el, mire a képviselők közül többen csakugyan távozták, a legnagyobb rész megbízásokkal és engodelemmel.

Kossuth ugy tön, amint mondá. Mintha égett volna talpai alatt a föld, gyorsan elhagyá a fővárost s ment, hogy szivrázó szózatát végig hordozza a hazán; hadd lelkesüljön a nép s vállt vállhoz vetve hadd tömörüljön véres, borzasztó boszura.

Kossuth Czeglédnél kezdte meg a nép fölkelést, és amerre csak vonult s riongó lelkesedést keltett mindenütt szónoklatának hatalmas erejével.

Mint midőn vészharangot vernek, a nép szivében megpezsdült a vér; az arcokon ki-gyult a harag s a lelkesedés pirja; a fog-verfogható férfiak tömegesen keltek föl s a nők, koszorut hintettek Kossuth utjára, midőn férjeiket harcra hirta föl.

Azonban Kossuth nemcsak szóval, — tollal is iparkodott lelkesülésre élesztetni a nemzetet. A „Hirlap“-ban ezen időközben jelentek meg tőle azon riadó-szerű vezérczikkel, melyekkel ott markolószott mindenütt a sziv gyökerei között s forrongásba hozták a vért, a szenvedélyeket.

Czikkeiben gyakran jós-szavakban szólott a nemzethez ő, kinek mint mondá, hét év óta minden szava oly hamar beteljesedett, hogy szinte megborxad önmagától.

„Ugy vagyok — mondá a többek között, mintha nyitva volna szemeim előtt a fatum könyve s hiába hunyom be előtte szemocimet: a világosság átczikáz lelkemen, mint villám a sötétségen. És én, a kényszerűség ösztönének hódolva, ismét jóslatot mondok... Jellasicch beütéséből Magyarorczágba ennek szabadsága fog következni.“

És kifejtván, hogy minő gyalázatosan árulták el a hazát s minő szolgáltság, sőt kiirtás vár a nemzetre, ha az árulás célját éri: felszólita mindenkit, kiben a magyar becsületnek és hazaszeretetnek még egy szikrája él, munkáljanak közre társadalmi uton a haza megmentésére.

„Mi lesz — ugymond — a dolgok kimenetele, — azt a nemzet bátorsága, vagy a nemzet gyávasága fogja elhatározni. Azonban én bizom az élet ösztönében, hogy a magyar nép nem fogja magát gyáván lemészároltatni, vagy szolgálczra fűzetni.“

És szavai borzasztó átokká mérgesülnek, mellyel a nemzetet az isten sujtandja, ha az magát gyáván, nyomorultan elhagyná s tömegestül nem kelne föl összezuizni minden árulót, ki ellene karját moréskodik föl emelni.

Majd meg a nőkhöz fordul „hogy Veszprém és Fehérvár között ássanak egy irtóztatos sirt, melybe vagy a magyar nevet, magyar becsületet, magyar nemzetet, vagy az ellenséget eltemessük; s melyen vagy a magyar név szégyenoszlópa álland ily felírással: így bünteti isten a gyávaságot! — vagy álland a szabadság örökzöld fája, melynek

lombjai közt isten szava szóland, mint szólt Mózeshez, az égő csipkebokorból; a hely, melyen állasz, szent; így jutalmazom a bátorságot! Szabadság és dicsőség, jólét és boldogság a Magyaroknak!”

Majd még a néphez fordulva leírja előtte népies, világos, volós nyelven az eseményeket, a camarilla fondorkodásait, a bécsi kormány férfiak cselszövényes tervét a cselszövőkkel egy huron pendülő hadvezérek hűtlenségét, árulását, egy szóval, mindazon elemeket, melyből vész-ostort fontak a nemzet számára, hogy végig suhogtassák fölötté; s felszólítja a népet, hogy most, midőn előbbi szolgaságából, jog és birtoktalanságából felszabadult s birtokos polgárrá tétett: ne hagyja magát ismét járomba hajtani; hanem koljon föl tömegesen a haza védelmére.

„Átok reá — így kiált föl többször —

ki a magyar nemzetet elárulá; átok reá, aki azt nem védelmezi!”

Es cikkei rendesen ezen vészkiáltással végződnek: „Fegyverre, fegyverre! Velünk az isten és az igazság! Fegyverre, akinek karja van, aki magyar, védjük magunkat és aztán számoljunk!”

E lángszavakkal irt cikkek megis tették a kellő hatást. A lelkesülés villánszerűleg hatott tovább és tovább; s a nép tömegesen kelt föl a veszélyben levő haza védelmére. A mestoremberok, az iparos puszkával, lándzsával vagy fokossal; a szántóvető kaszával, dárdával fölfegyverkezve várta a pillanatot, melyben az ellenséggel szembe szálljon. Az apák fiaikat, a nők férjeiket önmaguk küldék s bátoriták a csatára.

És így lön, hogy a „bűvös szónok“ néhány nap alatt mintegy tizenöt ezernyi népet indított meg a Duna felé.

Utolsó küldöttség Bécsbe.

Mielőtt a koczka végkép elvettett volna, a magyar országgyűlés, a béko helyreállítása ügyében, még egy végkisérletet tett.

A királynál, miként láttuk, hasztalan kopogtatott a nemzet. A camarilla sokkal is erősebben tartá már vasmarkai között az események fonálát, semhogy a gyenge, különben jóindulatu fejedelem más fordulatot adhatott volna a válságos eseménynek. A camarillával, mint tudjuk egy huron pendült a bécsi miniszterium. Jellasichsal pedig még egyszer csak szóba is állani, tiltá a nemzeti önérzet.

A magyar országgyűlés ily körülmények közt jónak látta, a kölcsönös érdektalálkozás kiegyenlítése végett, ügyét a birodalmi országgyűlés elé terjeszteni.

A képviselőház tehát küldöttséget nevezett ki s megbizta, hogy a birodalmi országgyűléssel, a nemzet nevében, tegye magát közvetlen érintkezésbe s nyilatkoztassa ki, miszerint a magyar nemzet meg van győződve, hogy kölcsönös szabadságunk és önállásunk csak úgy lesz biztosítva, ha egyetértés, barátság és rokonszenv alapján nyugszik; továbbá megbizta a ház a küldöttséget,

hogy jelentse ki, miszerint mindazon érdektalálkozásokat, mik Magyarország és az ausztriai birodalom tartományai között fenforognak, az alkotmánynak, igazságnak és méltányosságnak alapján, Magyarország igen szívesen kész kiegyenlíteni.

A küldöttségnek élén Deák Ferencz állott.

A bécsi nép, mely nagyon is jól belátta, hogy a magyar szabadság ügye közös az övével, — miként előbb, most is lelkesedéssel fogadta a magyarokat. A vaspályától mintegy tizezernyi néptömeg kísérte őket, éljenzések között, szállásukra.

Deák Ferencz mindenekelőtt az országgyűlési elnökkel, Strobachchal szólott.

Ez azt mondá, miként a ház szabályai nem engedik, hogy a küldöttséget elfogadják.

Deák orro azt felelte: határozzon a ház, ő csak azt kívánja, hogy a küldöttség megjötte és szándéka kerüljön a ház elé.

Strobach ezt is megakartá tagadni, de midőn Deák követelte, hogy adja ezt írásban, előkivánta a megbízó levelet, s azt mondá majd tanácskozik az egészről.

A megbízó levél végre is benyújtatván a

háznak, tárgyalás alá került a kérdés, hogy a küldöttséget az országgyűlés elfogadja-e vagy nem?

A kérdés hosszúra nyult s tüzes vitára adott alkalmat.

A szlávok egyáltalán az elfogadás ellen nyilatkoztak. Ugy szinte a jobb oldal is. Fő-
okul az hozták föl, hogy a ház szabályai tiltják az elfogadást.

A szabadelvű baloldal szónokai azonban egész erélylyel küzdöttek az elfogadás mellett.

„Ne engedjük uraim — mondá egy hang a baloldalon — a békekötelesség teljesítésének alkalmát kisiklani kezeinkből, fogadjuk el a magyarokat; ez az első lépés a nagy és üdvös szövetségre!”

„Napi rendre! Napi rendre!” zugott a jobboldal s a panszlávok kara.

„Uraim — mondá erre egy jeles szónok, Löhner, a baloldalon — önök eddigelé mindig az összes monarchiáról szerettek beszélni s ime most Magyarországot külállamnak tekintik.

Hát külső ország-e az, hol cs. kir. vezérek háborút viselnek, hol az egyik rész tisztjei, katonái a statuspénztárból fizettetnek?

És melyik országgyűléstől, vagy melyik minisztériumtól hatalmaztatott fel Jellasic a háborúra?

Lépünk fel közbenjárókul s a nép ebben több garantiát fog találni, mint bármily kabinetbe s miniszterben. Én nemcsak a magyarokat kívánom meghallgatni; de a horvátokat is felszólítandóknak vélem, hogy bennünket megkeressenek.

Egy szláv azt mondá, hogy a monarchia addig áll fönn, míg ők úgy akarják. Jól van tehát, szlávok, váltsátok be szavakat!

Vannak perczek a történetben, melyek soha többé nem térnek vissza és egy ilyen a mai percz. Ne engedjük azt olosonni figyelom nélkül, nehogy azt mondja rólunk egykor a történelem, hogy kötelességünket nem teljesítettük!

Azonban bármily hévvel küzdött is a szabadelvű párt az elfogadás mellett, indítványa kisebbségbe maradt.

Hiszen a ház szabályai határozottan tilták az elfogadást. Nevetséges kendőzés! Midőn

egy nemzet sorsa függ a koczkán, valóban végig bosszantó kegyetlenség ily csekélységgel bibelődni. Azonban másutt volt a bibe s ürügy kellett hogy kivághassa magát az ármány.

Végre is azt határozták, hogy a küldöttség írásban nyújtsa be kívánatát s az elnökség útján közölje a házzal.

A küldöttség azonban, — minthogy utasítása csak a közvetlen érintkezésre szólt — azt határozta, hogy az elnökség útján az országgyűléssel érintkezni nem fog, s ezen határozatát azonnal ki is jelenté: „Mi az országgyűléshez küldettünk, hogy vele szőljunk; nem pedig hogy annak elnökével vált-sunk iratokat. Majd megvisszük — mondák — küldőinknek a ház határozatát.”

A bécai nép, mely fölötté zokon vette a méltánytalan visszautasítást, rokonszenve jelölül este nagyszerű fáklyás-zenével tisztolta meg a küldöttség tagjait, mely alkalommal a nép szónokai nyíltan vádolák a miniszterium eljárását, s kimondták tétova nélkül, hogy a miniszteri padokon a népszabadság hőnérai ülnek, kik lábbal tapodják a népek alkotmányos, szent jogait.

A küldöttség tehát siker nélkül tért vissza.

A magyar országgyűlésen az eljárás eredményéről Deák Ferencz tett jelentést.

A ház elkeserült, fájó érzolemmel vette a bécsi országgyűléstől ezen ildomtalan, s vést-rejtő tettet.

Pedig ha nem löki el magától botorul a békülésre nyújtott jobbot, s összetart az ármány áramlata ellen: talán még sikerült volna, helyreállítani a béke megbomlott gépezetét.

A köz indignationak Kossuth adott min-donekelőtt kifejezést.

„Az ausztriai birodalom némely népei — ugymond — és Magyarország már XVII-dik század elején frigyet kötöttek, a melylyol egymás szabadságait biztosították. Közös volt az ellenség, a mely mindakét nemzetnek szabadságait megnyirbálta; az ausztriai háznak 300 éven által követett absolutisticus politikája.

De mi nem feledkezhetünk meg azon barátságos viszonyokról, melyek a fejedelmi egységnél és a szomszédságnál fogva köztünk léteznek, és nem felejtkezhetünk meg azon

frigről, melyet őseink a XVII. század elején kötöttek, s azért a márcziusi napokban mi, a kik annyival jobban állottunk, mint Ausztria, mert szólanunk lehetett, felemeltük szavunkat az ő szabadságukért, és a mi szavaink voltak azon mécs, melynél ők szabadságuk fáklyáját meggyújtották.

Asóta a reactio emelte fel árulással, hit-szegéssel és minden ármánynyal teljes és oly botrányos eljárását, mihez hasonlót nem mutat a história.

Azt kellene mondani, ha a királyságot a betegséggel nem mentenők, hogy a király neve az ország törvényei ellen pártütésben van, mert a camarilla kezét nyújtja a törvény, az alkotmány s a magyar szabadság ellen intézett minden törekvésnek erősítésére a fejedelem nevében.

Ily helyzetben a dolognak arról levén meggyőződve, hogy ha a reactionnak sikerül a mi nyakunkra hágni, kétségtelen, hogy a mi nyakunkról az ausztriai szabadságnak is nyakára hág; ha ellenben a reactionnak sikerülne az ausztriai szabadságnak nyakára hágni, megkísértené ismét azt, hogy a mi nyakunkra hágjon.

Ily körülmények közt azt gondoltuk, miszerint czélszerű lesz, hogy szóljunk mint nemzet nemzethez, kiknek közös az ügyök, közös az ellenségek és a szabadságnak kincse, önállásunk fentartása mellett, szinte közös és mindkettőnké.

Elment tehát a küldöttség baráti kezet nyújtani és olmondani, mert sok érdek-találkozás foroghat fen köztünk jövődöben, hogy egyenlitsük hát ki barátságosan a dolgokat, mint szabad nemzet egy szabad nemzettel.

Es ők a küldöttséget el nem fogadták.

Ha hottenottákhoz küldött volna a nemzet egy ily küldöttséget, barátsággal hajolt volna meg előtte; de a bécsi országgyűlés tette egy impertinens durvaság s szégyen gyalázat, mely civilizált emberekből álló gyűléshez nem illik.

Azonban a dolog engem nem confundál; mert miképpen történhetett az, hogy ott az országgyűlés többsége azt mondotta, hogy a barátságos érzelmekkel közeledő magyart meg sem akarja hallgatni, és szóba sem áll vele, miképen történhetett ez?

Csak az által történhetett, mert a bécsi

országgyűlés — a többségről szólok — sem érdekekben, sem érzelmeiben, sem elemeiben nem német, hanem a többségre nézve szláv országgyűlés.

Ha ez így nem volna, másképen szólának, hogy mit kellene tenni azon birodalmi országgyűlés ezen eljárása következtében; de mivel tökéletesen megvagyok győződve, hogy a többség nem az ausztriai német elemnek képviselője, s nem annak érdekében cselekszik, azon méltó indignatiót, melyet ily illetlen, durva viselkedés az ember keblében, nem akarom annyira kitörni engedni, hogy annak súlyát barátainkkal éreztessük, kiket sokat talált a küldöttség Bécsben.

Hanem egyet mondom az ausztriai háznak, nem fog sokat adni rá, de el is vesz, mert nem fog rá adni.

Az ausztriai háznak jövődöje csak azon föltétel alatt lehet, ha ő nem szűnik meg rémes hatalom lenni; az ausztriai háznak jövődöje csak azon föltétel alatt lehet, ha ő azonosítja magát népei szabadságával, ha Magyarországnak önállását respectálva, a magyar nemzet segéd erejére támasztja magát.

Én akképpen vagyok meggyőződve, hogy Bécs tájékán egy nagy ravágyó asszony lakik, ki ha népek és országok borulnak is vérbe, nem bánja, csak egy nappal hamarabb élvezhessen egy bizonyos ezimet.

Szomorú dolog, midőn nemzetek sorsára egy asszonynak nagyravágyása ily befolyással van; hanem az isten és az igazság erősebb lesz.

Én csak egyet jósolok neki, azt jósolom meg, hogy az ausztriai ház azon perczen, melyben a német alapot maga elől ellökte, az ő saját megsemmisülését írta alá, ellökte pedig azon perczen, midőn befolyásával oda hatott, hogy az ausztriai birodalmi országgyűlés ne német legyen, pedig már nem német.

Valóban igazi guny azon lobogó a schönbrunni kastélyon, csudálom, hogy le nem veszik, mert valóságos nagy satyra.

Én ezuttal a küldöttség jelentésére csak ennyit akartam mondani: Tenni valónk nekünk kétségtelen, hogy lesz, ... ha majd rendre el fog következni a nagy leszámolás ideje.

A teendőik iránt nem teszek most a ház-

nak indítványt, hanem csak annyit jelentek ki, hogy egy ily eljárás, melylyel egy szabad nemzetnek képviselőit illették, nem nekünk válik gyalázatunkra, hanem azoknak üti homlokára a szégyent és durvaság bélyegét, akik ezt tették, mert a civilizált emberek soraiban, a mely nép néppel, nemzet nemzettel így bálnék, az önmaga szét tépte a népiség szentségének meghatalmazó levelét, az önmaga törölte ki magát a civilizált nemzetek sorából, „de nem a nemzetek sorából, hanem az emberek sorából!”

Kossuth ezen szavaiban az önérzetében mélyen sértett nemzet nyilatkozott; azon nemzet, mely isten és világ előtt megtett mindent, sőt többet, mint amennyi jogaival s nemzeti becsületével megfért volna Ausztria irányában.

Nem volt a kiengosztelődésnek oly lépése, nem a közös érdekeknek oly kiegyenlítő eszköze, nem végre a Magyarország és kapcsolt részei területén lakó népek szabadsága és anyagi jóléte kockáztatásán kívül oly engedmény, melyet kormányunk és a képviselőház meg ne kísértett volna, csak hogy a háboru kétes szerencsájü kockaforulataitól megmentse a hon békeszerető polgárait.

Azonban hiába, hasztalan volt minden. Hiába pazarolta el a nemzet legdrágább s leghasznosabb perceit, csak hogy fejedelme iránti hűsége valamikép csorbát ne szenvedjen... hasztalan bizott a királyi szóval, aláírással, sőt esküvel biztosított törvényoinek szentségében; mert a camarilla előtt szó, aláírás és eskü mindannyi hitvány buborék volt, mely elonyészni születik már támadása perceiben!

Polgárháborut idéztek elő a hazában. Munkarabló nyugtalanságnak tették ki a haza szorgalmas polgárainak millióit, gyászos vészbe taszíták ezreit, s a reánk uszított rablócsordák által felgyújtott helységekben fegyvertelen, békés polgárok feje fölött csapott össze a lángnyelv, hogy hirdesse Ausztria atyáskodó uralkodását.

És miért történt mindez?

Talán megtámadtuk valamely szomszéd nemzetnek szabadságát? Talán anarchiát idéztünk elő az országban s megingattuk a királyi trónt? Vagy talán erőszakos forra-

dalom után csikartunk ki oly jogokat, melyek minket soha sem illették, s melyek által a *pragmatica sanctio* megsemmisült, s a birodalmi kapocs szétszakadva hullott lábainkhoz.

Epen nem?

Mi nemcsak hogy meg nem támadtuk senkinek szabadságát, sőt valamint hazánkban benn kiterjesztottuk az alkotmányos élet áldásait az összes nép millióira, ugy erkölcsi örönkkel nem kevésbé hatottunk oda, hogy e jótéteményben más szomszéd nemzetek is részesülhessenek.

Nem csak hogy anarchiát nem idéztünk elő, de mindent megtettünk a rend és béke fentartására, s a királyi trón szilárdítására.

És jogaink, melyeket kivívtunk, nem az erőszak vívmányai voltak. A nemzet méltányos szavára a fejedelem önként adá meg azokat s háromszor megerősíté őket királyi szavával; nemis voltak új jogok, hanem ezredések: olyanok voltak azok a *pragmatica sanctio* előtt, mint a *pragmatica sanctio* után, olyanok 1790-ben, mint 1848-ban.

A nemzet soha sem egyezett bele jogai csonkításában... de mindamellett is valamint 1790-ben, ugy 1848-ban is nem forradalom, de rendes törvényhozás után, királyi szabad akarat által szentesített törvényekben igyekezett azt megújítani, szilárdítani s biztosítani...

De miért tehát azon égből kiáltó ellenségeskedés a camarilla s az osztrák kormány részéről?

Azért, mert látták, hogy az 1848-diki magyarok nem azon aluszékony nemzettest többé, mely megelégedett a holt papirosra vetett írott-malasztal, s elég gyáva volt szemmet hunyni az élet előtt; mert látták, hogy a felszabadult nép erkölcsi és anyagi erejében növekedve, tétleg megszűnnék saját áldott hazáját Ausztria nyomorult gyarmatának tekinteni; s látták, hogy a szabadság hasznos logében az ő számukra nem nyilik többé élet, nem virul jövőendő.

A magyar haza hatalmas és virágzó... népei szabadok és vagyonosak!... ez volt a camarilla szemében a szálla, ez lett volna megölő betűje.

És ezért folyt a polgári háboru; ezért kellett ezek vérént ontani... hogy a ma-

gyarországi nép ne lehessen szabad, ne lehessen vagyonos, ne rendelkezhessék véres verejtékével, szerzett munkája béréről is idegen országban idegenek költsék el a falatot, mit a szegény nép gyermekének szánt.

A magyar nemzetet nem vádolja a világ

ítélő széke. Ő megtett mindent, csak hogy a trón fényét a nép elnyomás legbélyegzőbb foltjától megóvja.

Ha visszavetették a békülő jobbot a csel-szövény gonoszlelkü intézői, ám lássák ők; — lolkök rajta.

Ujabb törvénytelenések

s Batthyány lemondása.

Vegyük fel az események fonalát. Említők már, hogy Batthyány a miniszterek névsorát ő felsége elé terjeszté megerősítés végett.

Azóta már nagy eseménydús idő folyt el; s a megerősítés még mindig késett; pedig égető szükség volt rá.

Végre szeptember 27-én a ház elnöke Pázmándy jelenté, hogy mind ő felsége a nádortól, mind pedig ő felségétől a királytól is fontos iratok érkeztek.

Az iratok valóban igen fontosak voltak.

A kéziratok egyikében István főherczognek a nádori helytartói tisztről való lemondása foglaltatott. A másikban pedig tudtul adatott, miszerint a miniszterium nem nyert megerősítést, minek következtében b. Vay Miklós új miniszterium alakítására szolítatik föl.

Végül egy harmadik kéziratban ő felsége kijelenti, hogy minden fegyveres csapatok feletti parancsnokságot gr. Lamberg Ferencz altábornagra bizza, kinak egyszersmind meghagyatik, hogy fegyverszünetet eszközöljön minden fegyveres csapat között.

Ezekon kívül ő felsége állítólagos aláírásával, a hadsereghez egy proclamatio is intéztetett, melyben fölhívatik a magyar hadsereg s a nép, hogy szakadjon el az országgyűléstől és miniszteriumtól, s engedelmessédjék Lambergnek; s akik zászlóikat elhagyták, térjenek vissza azokhoz ismét.

Az országgyűlésen roppant ingerültséget okoztak ezen iratok. „Gyalázat!” hangzottak egyes ingerült hangok.

Madarász László ezen iratokat, a polgári kötelesség komoly pillanatában, megvetve minden felülről jövő fenyegetéseket, egye-

nösen törvényteleneknek s koholtaknak nyilváníta.

Mert — ugymond — ezen iratok egyikének azon kifejezése által, miképen meghagyatik Lambergnek, hogy a fegyveres csapatok közt fegyverszünetet eszközöljön, az tételeztetik föl, hogy a fejedelem a polgári vérontást eddig is meggátolhatta volna.

Ez nem történt; ellenkezőt pedig a fejedelemről feltenni nem szabad: tehát az irat koholt.

Továbbá, mondá szóló, az illető iratból az tűnik ki, hogy Jellasics ő felsége protektója alatt jött be az országba, Ezt fejedelemről feltenni ismét nem szabad: tehát az irat koholt.

Formájára nézve pedig törvénytelen, mert nincs ellenjegyezve.

Szólo tehát indítványozza, hogy nyilatkoztassa ki a ház, miképen az, ki Lambergnek engedelmeskedik, hazaáruló. Nyilatkoztassa ki a ház, hogy ezen egyén sommiféle haddal nem parancsol.

A ház zajos helyesléssel fogadta ezen indítványt.

Mig Madarász beszélt, egyszerre nagy mozgás származott a házban.

Kossuth lépett be a terembe, fegyveresen, úgy a mint utjából megérkezett; s Madarász után a szószékre lépett.

„Fegyveresen jelenek meg — így szól — a szószéken! nem azért, mert teljes meggyőződésem szerint oly időben élünk, midőn a hazának mindnyájunk kárára s fegyverre szüksége van: hanem mivel most tértem vissza egy utból, melyet a népfelkelés rendezése végett Czegléd, Kőrös, Kecskemét, Abony és Szolnok városokban tövök.

És örömmel jelentem, hogy a magyar népet e hon megtartására s szabadsága biztosítására, minden áldozatra annyira késznek találtam, hogy azoknak száma, kik csak ezen városokból vagy már kiindultak, vagy rendeltetések helyére már el is értek, vagy oda utban vannak, 12,000-nél többre megy.

Mielőtt azonban tovább folytatnám utamat, visszatértem magam tájékozása végett, s mély megütközéssel kelle hallanom, mik itt felolvasattak.

Mi a nádor lemondását s Batthyány miniszteriuma meg nem erősítését illeti: arról tán csak azután fogunk tanácskozni; most csak az indítványra szorítokozom.

Egyszerűen azólok, mert nincs időm ditióra s röviden csak azt mondom, hogy gr. Lamberg Ferencznek ellenjegyzés nélküli kinevezése nem egyéb, mint a magyar alkotmány eltörlése.

Igen ügyes fogás, hogy ezen hadsereg, melyet ha más vezérek vezettek volna, most e haza földjét már egy pártütő sem tapodná, a győzelem perczében állíttassék meg, oly vezér kezeibe játszattván, kit minden ellenjegyzés nélkül neveztek ki.

Hogy mit akarnak elérni? megmondja maga az iromány: t. i. Magyarország és egyéb tartományok egységét. Hát hol van az megírva, hogy ez a Magyarország tartozik egy lenni a többi tartományokkal?

A másik cél tehát: „Magyarországot ki akarni törölni a nemzetek sorából!”

Kossuth tehát pártolá Madarász indítványát, s mint a népnek egyik szegény, de hí képviselője, isten és világ előtt óvást tevén a magyar alkotmány eltörlése ellen kinyilatkoztatá, hogy ilyen irat, jöjjön bárkitől, érvénytelen; s egy határozat-javaslatot olvasott fel, mely a ház által is elfogadottat s ekként hangzik:

„A nemzet képviselői megütközéssel tapasztalták, hogy ő felsége nevében Bécsből, miniszteri ellenjegyzés nélkül Magyarország népeire, s a Magyarországon levő hadsereghez nyilatkozványok adattak ki, melyek szerint minden, Magyarországon levő seregek gr. Lamberg Ferencz tábornagy főparancsnoksága alá rendeltettek.

Mivel pedig, ha miniszteri ellenjegyzés nélkül kiadott rendeletek által kormányoztatnék az ország, s nem a felelős miniszterium

utján kinevezett főparancsnok kezeibe adatnék az országban levő hadsereg, ez annyit tenne, mint Magyarországon önálló felelős kormányzatát megsemmisíteni, az ország alkotmányát felforgatni s a nemzet szabadságát elnyomni.

Ennélfogva a nemzet képviselői, azon kötelességtől indítva, melylyel az ország alkotmányának megőrzésére kötelesek, ezennel a fentebb érintett s miniszteri ellenjegyzés nélkül kelt állítólagos királyi rendeleteket, ha azok nem koholt irományok is, törvényteleneknek és érvényteleneknek nyilatkoztatták.

Gróf Lamberg Ferenczet a Magyarországon levő hadseregek és akárminemű fegyveres csapatok főparancsnokságától ezen a törvény és alkotmány nevében eltiltják.

Az országban levő minden hadseregeknek s akárminemű fegyveres csapatoknak, tábornokoknak, hadi és várparancsnokoknak, tiszteknek és fegyveres vitézeknek a törvény nevében parancsolják: hogy gr. Lamberg Ferenczet főparancsnoknak elfogadni, őt annak nézni és tekinteni, s neki, mint ilyennek, engedelmeskedni ne merészeljenek; hanem az ország törvényéhez és alkotmányához esküvel fogadott kötelességök szerint hűvek maradjanak.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatták, hogy mind azon, akár polgári, akár katonai hatóság, vagy hivatalnok, ki a fentérintett törvénytelen s alkotmányfelforgató állítólagos királyi rendelet sikerítéséhez, vagy ennek terjesztéséhez segédkezet nyújtana, magát az ország alkotmánya felforgatásának bűnében részesítené.

A nemzet képviselői kinyilatkoztatták, hogy valamint magukat köteleseknek érzik az ország alkotmányának sértését hallgatólag el nem tűrni: úgy az ország alkotmányának csonkítottatlan megőrzését az összes nemzet törvénytörősegtől megvárják.

Ezen határozat a miniszterelnök és a képviselő háznak honvédelmi bizottmánya által közhírré teendő; a legsebesebb uton minden hatóságoknak, különösen a pártütő és lázadó ellenség előtt álló vitéz hadseregeknek és fegyveres csapatoknak megküldendő, melyeknek az alkotmányhoz való hűségétől a nemzet képviselői megvárják, hogy e szegény, elárult magyar hazát, az azt megtámadott fegyveres

Gróf Lamberg meggyilkoltatása a hidon.

ellenségtől bátor győzelemmel haladék nélkül megmentsék és megtisztítsák, s ezzel magukat a magyar haza és törvényes szabadság megmentőinek dicső nevére érdemesítsék.

A miniszterelnöknek és a ház honvédelmi bizottmányának meghagyatik, hogy az ország védelmét s minden védelmi pontjait az alkotmány iránti hűségnek biztosítsák.

Senki máskülönben az alkotmány felforgatása bűnének súlya alatt cselekedni ne merészeljen.

A ház ezen csattanósan és igen merész hangon szerkesztett javaslatot egy szó ellenmondás nélkül egyhangulag elfogadta, s mivel Batthyány nem volt a fővárosban, Kossuth

indítványára határozattá lőn, hogy a honvédelmi bizottmány gondoskodjék a határozat foganatosításáról, küldje meg a táborba saját biztosai által s a fővárosban tegye közzé.

Ily módon a honvédelmi bizottmány végrehajtó hatalommal ruháztatott fel a miniszterelnök mellőzésével. Kossuth most már teljesen uralkodhatott a helyzet fölött.

Batthyány miként az imént említők, távol volt. Ő mihelyt a királyi kéziratok tartalmáról értesült, elhagyta a fővárost s a táborba sietett, hogy Lamberggel találkozhassék.

Batthyány Lamberggel bizalmas lábon állott s remélte, hogy ezen férfiú közvetíté-

sével, ki ha nem is volt igazi barátja a dolgok új rendének, de az ő véleménye szerint becsületes ember és hazáját szerető férfiú volt, még mindent jóra igazíthatni.

Batthyány azonban Lambergot nem találta már a táborban. Átküldött tehát Jellasics-hoz, azt gondolta, hogy annál van; de ott sem volt.

Számitása tehát megsemmisült. Batthyány erre fölszólítá Jellasicsot követő által, hogy miután a dolgok elintézése Lambergre van bízva, hagyjon föl az ellenségeskedésekkel.

Jellasics azt felelte, hogy a nyilatkozványt nem ismeri el igazodottnak; s nem is fog rá hajtani; mindazonáltal egy napi fegyverszünetet engedett.

Ezenközben megérkeztek az országgyűléstől kiküldött képviselők, hogy a ház határozatát kihirdessék a táborban.

Batthyány, kinek rugékony lelke, még mindig nem tudott lemondani a reményről, a seregre nézve ezt vesélyesnek tartá. Ő ugymond, ellene van s kezeit mossa. Nem is lón tehát kihirdetve; a tisztikar ellenben megesküdött s becsületszavára fogadta, hogy, ha Jellasics a fegyverszünet letelte után nem engedelmeskedne a manifestumnak, ismét megtámadja őket, fegyvereiket addig le nem teszik, míg serogéből csak egy ember is tapodja a haza földjét.

Míg ezek a táborban történtek, különböző hírek érkeztek s járták keresztülükül a fővárost.

Sokan attól féltek, hogy a Dunán katonaság érkezik s elfoglalja a fővárost. Arról is beszéltek, hogy a béke megkötöttet Jellasicsal; majd még azt hírülték, hogy a harc folyik.

A lakosság nagy része elhagyva szokott foglalkozását, a köztéren gyűlt össze; a fehérvári uton és a Gellért hegyen csoportosulások képezett, ágyumorajra hallgatva, seregek mozdulatára lesve.

Egyszer csak híre szaladt, hogy Lamberg megérkezett s Budán van. Elmondák, mikép a várt elfoglalni s az országgyűlést szétszórni szándékozik; s a bástyákra Pest felé ágyukat vonat föl.

Ezen hírek egész a bősziúsáig folkbácsolák a nép szenvedélyét. „Megöljük; meg kell hálnia, hogy a haza megmentésé!” zugott riongva a nyers tömeg.

Lamberg csakugyan Budán volt. Megérkezése után másnap mitsem gyanítva a nem-sokára bekövetkezendett véres catastropháról, több rendbeli rendelettel zsebében kocsiraült, s elindult Pestre, hogy az országgyűlés feloszlását végre hajtsa.

Midőn Lamberg a hidhoz ért, a hid másik feléről, nagy népcsoport tódult feléje mely olkeseredett dühhel halált kiabált az áruló fejére.

A hidon átvonuló tömeg pár percz mulva találkoztott Lamberggel. A mint a bérkocsilhoz érték, megállították s a benn ülő kilétéről kérdezősködén, miután megtudták, hogy a benn ülő egyén épen Lamberg, a kit keresnek, megrohanták kardokkal és kaszákkal a kocsit, Lambergot nyakán egy tördőféssel megsebesíték s kirántották a kocsiból.

„Lo az árulóval! Tömlöczbe vele!” riongott a tömeg.

Lamberg kérve kérte erre a dühöngőket: bocsássák Kossuthhoz, szólni akar vele; vagy engedjék, hogy a képviselőházba mehessen.

A nemzetörök közül többen közbe vetették magukat, mollette kérve a népet, elégednének meg, ha mint fogoly letartóztatik s a képviselőháznak átadatik.

„Nem, ne bocsássátok — kiáltozának többen a tömeg közül — azért akar a képviselőházba menni, hogy az országgyűlést eloszlassa.”

E felszólalások még nagyobb dühre emelven a nép dühét, karddal, puskákkal és kaszákkal megrohanák Lambergot, s néhány pillanat mulva sürri szurások alatt vérében fetrengett a hidon.

Mondják, hogy ez alkalommal Lamberg egy sorozredi katonát megszólita, hogy ő, mint katona védekezze. A katona azt felelé: „igen, én katona vagyok, de nem hazaáruló, mint az ur!”

Az irtózatossan agyonszurdalt és vagdalt holttestet Pestre, a Károly-kaszárnyába hurczolta innen a tömeg, s föl akarták akasztani. Azonban ezt többeknek közbejövetele megakadályozá. A holttest innen a kórházba vitetett, s másnap csendben eltemették.

A halott zsebében több okirat találtatott, melyekből kitünt, hogy Majláth György országbírónak volt kijelölve, egy másik pedig az országgyűlés feloszlásáról szolott.

A képviselőház borzadva vette a gyilkos-

sági tény hírét. Azonnál összeült s Kossuth indítványa következtében, Pest városánál nyomozást rendelt a merénylet olkövetői ellen s következő nyilatkozatot bocsátott ki:

„A nemzet képviselői mély megilletődéssel értették, hogy gróf Lamberg Ferencz tábornok a fellázadt nép dühének esett áldozatul.“

A képviselőház felszólítja a miniszterelnököt, adja tudtára ő felségének a nemzet képviselői ezen mély megilletődését s őszinte sajnálkozását, és figyelmeztesse ő felségét, mily borzasztó következményekre vezet az, ha a királyi szóval szentesített törvények uralma felett kétségbeesés támad, s onnek következtében a polgári társaság kötelékei annyira bomlásnak indulhatnak, hogy a törvényes rendnek s közbátorságnak fentartása minden constituált hatóságok szives közremunkálásának sem sikerülhet.

Azért kérje meg miniszterelnök ur, a képviselőház nevében is ő felségét, hogy hazánk sarkalatos törvényeinek megdöntésére királyi nevét felhasználtni ne engedje; s okkint vallásos törvényszerűséggel környezett királyi tekintélyével segítse a constituált törvényes hatóságokat azon rendnek, közbátorságnak s törvényszerű állapotnak helyreállításában s fentartásában, mely a tegnapi szomorú esemény által oly borzasztón megháborítatott.

A képviselőház teljes bizalommal van, hogy a miniszterelnök alkotmányos hivatalát mindaddig folytatandván, míg más törvényszerű miniszterium nem alakul, meg van győződve, hogy ez által a fővárosbani közrend és bátorság, mely az ország sorsára nézve legnagyobb fontossággal bír, szintugy fen fog tartatni, mint a legsúlyosabb körülmények között is egészen a tegnapi napig fentartatott.

A képviselőház biztosítja a miniszterelnököt, hogy e részbeni közremunkálására bizton számíthat.

S a képviselőház megvárja a két testvér-főváros hatóságaitól, nemzetőreitől s minden jó polgáraitól, hogy a miniszterelnököt ezen törekvésében gyámolítandják.

Pest városa hatóságainak pedig kötelességévé teszi, hogy gr. Lamberg Ferencz meggyilkolása iránt a kellő vizsgálatot megtevéen, a törvény értelmében járjon el.

A képviselőház, mint mindig, ugy most is, azon meggyőződésben van, hogy a hazának megmentését semmi sem compromitálhatja nagyobbban, mint a törvényes rend kötelekeinek felbomlása, mely a mint a tegnapi szomorú eseményből is látható, a testvér két főváros lakossága közt igen hamar féktelen dühre fajul s véros jelenetekben tör ki, s ez által a személyes bátorlét felett aggodalomba ejtett honpolgárokbán a hon megmentése iránti hitet megcsökkentvén, a közremunkálási lelkesedést is könnyen lehangolhatja.

A ki a hazát szereti, az ne háborítsa a közbátorságot, s ne nehezítse ez által a főváros felé közelgő ellenség visszavaverotését.“

Lamberg meggyilkoltatása után a fővárosban a zavar tetőpontra hágott: a lakosság folytonos izgatottságban volt.

Minthogy pedig Batthyány távol létében a fővárosban tulajdonképen semmi kormányhatalom nem létezett, a képviselőház addig is, míg Batthyány megérkezik, az egész kormányhatalom, Kossuth indítványa folytán, a honvédelmi bizottmányra ruháztatott át. Ezen bizottmánynak pedig, mint tudjuk, következők voltak tagjai: Kossuth, Nyáry, Pálffy János, Patay, Zsembery és Madarász László; a felsőház részéről pedig b. Perényi Zsigmond, gr. Eszterházy Mihály és b. Jósika Miklós.

A bizottmány, midőn látta, hogy a béke bontó zavar egyre nagyobbodik a fővárosban, első tendőjének tekintette Batthyányt felszólítani, miszerint térjen vissza mielőbb Pestre s aljon a dolgok éléro.

„A legőszintébb indulattal kérjük — így szól a honvédelmi bizottmány nevében szerkesztett levél — és kérjük a hazának szent nevére, kérjük elnök urnak előttünk mindokkorik még fényben álló hazafiúi szeretetének szentségére, ne hagyja kormány nélkül elárvelt és minden oldalról árulással és pártütéssel körülvett hazánkat, sőt kérjük, méltóztassék sietni körünkbe, a képviselőház körébe, intézni legnagyobb, legkétségesebb perzeiben az ügyeket, melyek sorsunk felett határozhatnak s kormány nélkül mégis elintézetlenül vannak.

Azon ponton állunk, hol egyedül elnök gróf ur tarthatja meg a hazát a legalitás terén, s azért ismételve kérjük, tartsa meg még a kormányt s méltóztassék jönni.

Ha elnök gróf ur most a kormányt letenné, az egyik ostromállapot a másikat, az egyik provisorus kormány a másikat követendi: mindezeket pedig egy nagy sir, melyben a halott a kivivott szabadság legében üdülni kezdett, szegény nemzetünk leend.

Elnök gróf ur a marcziusi napok fő hőse. Mi hisszük erősen és bizunk erősen elnök gróf ur hazája iránti szeretetének őszinteségében, hogy a százados iga után még szabadon lélekezni is alig megtanult nemzetet veszni nem hagyandja.

Tehát ismét és ismét kérjük elnök gróf urat, méltóztassék sietni, mert ha egyszer a nép dühe veszi át a hatalmat, akkor minden veszve van. Ez titok, egyedül s kizárólag elnök gróf ur által tudható! Aláírva: Kosuth Lajos.

Batthyány épen utban volt már hazafelé, midőn megkapta ez iratot, a meggyilkolt Lambergnél talált királyi kéziratokkal együtt.

Batthyány kimondhatlan fájdalommal vette a véres merénylet híré, s egyszersemind szomorú szívvel értesül a képviselőház logujabb határozatáról is, melyben a képviselőtest magát, Lamberg törvénytelen kineveztetése miatt, a királlyal nyílt ellenkezésbe hozván, a végső támasztól is megfosztá önmagát.

Magához vevén Batthyány a királyi kéziratokat, rögtön Fehérvárra ment, hogy Jellasicsznak megmutatván őket, igazolja Lamberg kineveztetését s valamikép róá bírassa, hogy serögével az országból kitakarodjék.

Hasztalan; nem sikerült.

Ekkor Batthyány Bécsbe sietett; két okból tette ezt, először, hogy a kapott királyi kéziratok törvénytelenységét kifejtse, másodsor, hogy Lamberg szomorú halálára nézve a dolgot kiegyenlítse, nehogy az önkény és rossz akarat ezen esetet egy államcsapás merényletére használja föl.

És sejtve már, miszerint ügyeink legközelebbi fordulata Bécsben fog eldőlni, azért is ment oda, hogy törekvései által a fenyegető veszélyt hazánkra nézve ott hárítsa el, honnan az leginkább származott.

Batthyány Bécsben megmozdított minden követ a béke ügyében; de hasztalan Lamberg meggyilkoltatása s a képviselőház merész határozata utját vágta hatáskörének. Batthyány erre reményvesztve, rögtön lemondott miniszterelnöki állásáról, mit a képviselőházzal még Bécsből tudatott.

„A képviselők utolsó határozata — ugymond iratában — és gr. Lamberg borzasztó meggyilkolása, minden a hon javára tett fáradozásaim sikerét teljesen meghiusítá, úgy hogy majdnem feleslegesnek látszik, midőn ezennel tudtul adom, hogy rögtön letettem hivatalomat, melynek törvényes hatáskörét nyirbálni a képviselőház ismételt izben kötelességének tartá.

Azonban nyíltan ki kell jelentenem, hogy ámbár e pillanatban visszalépek, benső meggyőződéseim szerint jogom van megvárni, hogy ezen lépésemot senki ne tulajdonítsa sem a haza szent ügye iránt való közönységgnek, sem bármiféle önző aggodalmaskodásnak; hanem a joggal megvárt bizalom hiányának, mely hiány a házat oly utra vezette, hova a törvényesség iránti tiszteletből, melyhez hivatalos állásomat s cselekedeteimet mindig fűztem, nem követhetem s nem is fogom követni. Egyszeremind lemondok képviselői állásomról.“

Tagadhatlan, hogy Batthyány egyike a legfőbbesőbb határozott jellemeknek, melyeket hazai történelmünk elő mutathat.

Valóban bámulatos az a nyugodt elszántság, melylyel Lamberg megöletése hírére a táborból Bécsbe siet, hogy ott egy végveszéllyel fenyegető csapásnak elejét vegye s az a nemeslelkűség, melylyel menteni igyekszik a nemzetet, oly dologban, melynek elkövetése az ő szívének fájt legjobban.

Nincs senki e korszak férfiai közül, ki honszerelmének magasztosságában, a törvényesség fontartására fent és alant annyit tett volna, s e célra befolyását, népszerűségét, sőt életét is mérlegbe vetette volna, mint Batthyány. Mivel azonban távollétében a képviselőház oly ösvényre tért, melyre ő, mint miniszterelnök nem léphetett, — kénytelen volt vissza vonulni a cselekvés teréről.

Jellasich kudarcza.

Nézzünk a táborba!

Jellasich, a camarilla kedves lovagja, mint láttuk hallani sem akart békéről, egyezkedésről; s bizva seregének tömegében, büsz-

A bán megindítva seregét a Balaton partjairól, hol eddig a rakoncátlan tömeg vandal-pusztításokat vitt végbe, már szeptember 25-én Székesfehérvár alá nyomult, hol

VASVÁRY.

kén hirdette, hogy néhány nap mulva osztrák lobogó leng és Budavár ormain s az ország fővárosából hangzik szét parancs-szava.

Lássuk, minő módon igyekezett ezen me-reáz tervet sikeresíteni?!

egyedül Hartlieb seregével, Jellasich tá-bora mintegy 30,000 emberből állott, s más-nap minden ellenállás nélkül bevonult Szé-kesfehérvárba.

A magyar hadtest, mely ekkor már mint-

egy 16,000 főre szaporodott, s a naponkint érkező s jól fegyverzett honvédek és nemzetőrök által egyre gyarapult, Móga parancsnoksága alatt, visszavonulva Jellasich elöl, Pákozd körül táborozott mintegy másfél órányira Székesfehérvártól.

Nehogy azonban Jellasich, vagy valamely hadosztálya, véletlen átkelve a Dunán, a fővárosba teremjen, a Csepel sziget védelmére, melyen keresztül az áttörés leginkább várható volt, mintegy ezer főből álló szabadesapattal, Görgei Arthur őrnagy küldetett ki.

A magyar csapatok lázas nyugtalansággal várták már az ütközetet. Azonban Móga tartózkodott a támadó harcztól. Be akarta várni, hogy Jellasich táborából jöjjön a csatára hívó első ágyudörej.

Jellasich, mielőtt harcot kezdett volna, ismerni óhajtván a magyar tábor s a főváros állapotát, mindenekelőtt Fligelli őrnagyot kémiszemlére küldte ki, ellátva kellő utasításokkal. Fligelli azonban rajta vesztett, mert utközben nyakon csípték a huszárok s mint hadi fogolyt, Budára szállították.

A magyarok, unva már a hosszas tétlenséget, végre hangosan követelték a harcot. A harcyszomjas vitézek közt ott találjuk a tüzlökű fiatal Vasváryt s Petőfit is, a nemzet dalnokait.

A magyar kormánynak szintén óhajtani kellett már a csatát, miután a törés már úgy is megtörtént. És csakugyan ezenközben az országgyűléstől jelent is meg egy küldöttség a főhadi szálláson, hogy a fővezért ütközetre szólítsa föl.

Az országgyűlési biztosok, Ludvigh János és Repeczky Ferencz, amint a táborba érkeztek, rögtön hadi tanácsot hívtak össze a sukorói templomba, hol felolvastatván az országgyűlési végzés, Ludvigh lelkes szavak közt kijelenté, hogy „az ország elvárja a vitéz hadseregtől, hogy ne a pesti, hanem a zágrábi utat mutassa meg az ellenségnek.”

Móga főparancsnok erre, szeptember 29-én csatarendbe állítván hadseregét, következő állást foglalt el:

A jobbszárny, mely Mühlböck ezredes alatt, a csalai szőlőkben állt, a Székesfehérvártól Bicskébe vezető út mellett lett felállítva. A centrum, Holsche tábornok alatt, Sukoró előtt, az országuton foglalt állást. A balszárny pedig a nevezett országutól ke-

letre állt, bal oldalával a velencei mocsáros tó felé fordulva. A tartalék sereg Velence előtt foglalt állást.

A magyar sereg így felállítva, harcztálgallyal nézett a parancs szó elé; azonban Móga kiadta a szigorú rendeletet, hogy az ellenség bármi közel jöjjön is, a magyar sereg mindaddig nyugton maradjon, míg Jellasich táborára tényleg meg nem kezdte a harcot.

Jellasich nem sokáig váratott magára.

Szeptember 29-én még délelőtt megszólt a horvátok részéről az első lövés támadóra; s Jellasich kirohanást intézve Fehérvárról, seregének egész zömével megtámadta a magyar sereget.

Legelső sorba legjobb s legbátrabb vitézeit állítván, a főtámadást mindenekelőtt a jobb szárnynak irányzá, hol könnyű s gyors győzelemmel kecsegtetvén magát a bán, úgy számított, hogy a magyar sereget itt könnyű szerrel a velencei tónak szoríthatja.

De csalódott.

A jobbszárny, szurony szegezve, vitézül fogadta az ellenséget s védve magát hősen megállotta a harcot, míg végre a Sukoró előtt fölényre jutott középhad segélyére jövé, az ellenséget visszavonulásra kényszerítette.

Jellasich erre összeszedvén német lovasságát, nagy tömegben, atak-harczra neki vitte felállított gyalogságunknak. A magyar lovasság azonban, nem messze levén onnan, készen várta a csatát. Honvéd-tüzereink, kik a völgyben állottak, felugratván egy dombra, a legrémitőbb tüzzel fogadták az ellent, annyira, hogy a vasasok nemcsak hogy ki nem vihették az atakot, hanem huszárainknak nem is maradt idejük arra, hogy velök harcoljanak.

Ennek következtében a tüzelés után az ellenséges lovasság a legnagyobb zavarba jövé, minden rend nélkül futamodásnak iramodott.

Seregeink reggeli 11 órától fogva majdnem folytonosan új, meg új megtámadásokat vertek vissza a legnagyobb bátorsággal.

Jellasich, ki emelt fővel, eddig oly büszke önérzettel számított képzelt győzelmeinek sikerére, most egyszerre meghökkenve, a szenvedett kudarc után jónak látta megszüntetni a harcot; s visszavonult Székesfehérvár felé.

A győzelem dicsősége leginkább a Waza-

Jellasics vert hadát a nép üldözni kezdi.

zászlóalj, továbbá a Perczel őrnagy vezérlete alatt álló tolnai nemzetőrséget, az 1-ső honvédszászlóalj, a borsodi önkénteseket s a tüzéséget illeti. Egyesek közül pedig leginkább Kohlmann százados, Kiss Ernő ezredes, Holtsche vezérőrnagy s Makk tüzerfőhadnagy vívtak ki maguknak legfőbb harci érdemet; s egyáltalán ember volt mindenki a gáton. A pesti nemzetőrség részéről b. Lúzsinszky Otto, gr. Andrássy Gyula, gr. Almásy és gr. Szapáry Antal tüntették ki magukat érdemeik által.

Az ellenség részéről a halottak és sebesültek száma mintegy száz egynehányra tehető; részünkről hét halott és 37 sebesült egyén esett áldozatul.

Ezenkívül Ivánka őrnagy, ki az ellenség ellen csapatjával együtt a legvitézebbül harczolt, némi vigyázatlanság és az ellenség árulása következtében elfogatott.

A lelkes őrnagy ugyanis vitéz csapatjával egy dandár lovasságot úgy beszorított

egy völgybe, miszerint azt lehetne gondolni, hogy ez magát megadja.

Egy tiszt fehér kendőt lobogtatva, csakugyan jelt is ad, mintha értekezni kívánna. Ivánka mit sem sejtve oda megy. Erre néhány lovas kiválik az ellentáborból s Ivánkát körbe fogva elfogják s a dandárság tova száguld vele. A magyarság üzőbe vette ugyan a rablókat, de hátul egy nagy ellenséges test levén felállítva, tovább üldözni nem lehetett.

Ámbár seregünk az első ütközetnél teljes győzelmet vívott ki az ellenség fölött, mégis katonai szempontból csekély ezen ütközetnek eredménye. Azonban erkölcsileg roppant hatást tett az új seregre, mely helyét az első megütközés alkalmával diadalmasan megtartván, bátorsága- és harcz vágyában föltötte növekedett.

A képviselők háza örömmel és megleléssel vette az első győzelem hírét és sietett is a haza nevében köszönetet s hálát szavazni a sereg vitéz fiainak általán s egyenkint mind-

azoknak, kiket a fővezér különös kitüntetésre méltóknak tartott. Kohlmann tábornoki vezérnek pedig, ki előre látó s kiszámított intézkedései által, mind itt, mind a bánáti hadviselésben jeles érdemeket szerzett magának és minthogy áttétele nem járt minden anyagi áldozat nélkül, — némi kárpótlásul 500 db. aranyat szavazott meg. A képviselők háza végül köszönetet szavazván főképen Móga fővezérnek, kijelenté, hogy hazafiúi akaratában teljes bizalmat helyez, s óhajtja az alkalmat, hogy kivivandó diadalait akképen jutalmazhassa meg, hogy neki az kedves és a nemzethez méltó legyen.

A fővezér csakugyan méltónak is mutatta magát a nemzet bizalmára; s hadi működését éber ügyességgel intézve, sikeres reményekre jogosított.

De lássuk további intézkedéseit!

Midőn Jellasic h visszavonult Székesfehérvárra, Móga altábornagy, attól tartván, nehogy az ellenség haza csel által, a magyar sereg háta mögé kerülve, véletlenül a fővárosba teremjen, — hadait rögtön Martonvásár felé indította, mely hely meglehetősen emelkedett dombokon s vízdús patak mellett feküvén, előnyös védelmi harcshelyül kínálkozott, honnan a fővárost minden hadi csel ellen biztosítani lehetett.

A magyar sereg elhelyezkedve új állásában, készen várta Jellasic új támadását, miután Móga még mindig csak a védelmi harcra szorítkozott.

Azonban Jellasicnak épen nem volt kedve új támadáshoz. Katonái, kiket első ízben is erőszakkal s mint mondják puska és kartácstüzzel lehetett csak ütköztetni birni, a szenvedett vereség után teljesen elvesztették bátorságukat. A tisztek látva a sereg levertségét kevés reményt helyeztek egy újabb roham sikerébe, s Jellasicnak épen nem ajánlották, egy újabb vereség kockáztatását.

Minthogy pedig a felforgott nép tömegesen kelt föl mindenütt a közeli vidékeken, s a magyar tábor folyton új csapatokkal szaporodott: Jellasic attól tartván, nehogy most a magyarok lépjenek föl ellene támadólag, máris követeket küldött a magyar táborba, s ő, ki eddig büszke megvetéssel utasított vissza magától minden béke ajánlatot, emberei által három napi fegyverszünetet kért.

Móga, ki a legközelebbi napokban jelentékeny erősítéseket várt, készen nyilatkozott elfogadni az ajánlatot s a fegyverszünet, azon hozzáadással, hogy ez alatt mindkét fél jelenlegi állásában maradjon, meg is kötött. Együttal Ivánka is szabadon bocsátatott.

A fegyverszüneti időt mindkét fél erélyes készülődésekre iparkodott felhasználni.

A fővárosban egymást érték a népgyűlések. Több ezren harcias vágygyal lepték most el ugyanazon tért, melyen márczius 15-én a szabadság születését ünnepelték.

A kardok, melyek akkor hüvelyben nyugvának, kivontan villogtak most, melyeknek mindegyike egy-egy sújtó villám leendő a szabadság zsarnokaira.

A népszónokok hathatós szavakkal rajzolták a kebellázító tényeket s a lelkesítő szavak izzó szikrák valának, a már úgy is hevült vérerekbe, s a tömeg zászlót keresve, magasztos érzelmekkel indult a csatába.

A fővárosból október 1-én három jól fegyverzett csapat indult meg a táborba. A vidékről szintén sűrű csapatokban jöttek az önkéntesek. Ugyanezen napok alatt vonultak keresztül a fővároson, lelkes csatadalt énekelve, a czeglédi önkéntesek, számra mintegy háromezren; mindnyájan természetes, szép szál legények; továbbá megérkeztek Szepes, Sáros, Gömör s Nógrádnak lelkes fiai is, kiket a lakosság mindenütt lelkes örömmel fogadott.

A honvédelmi bizottmány éjjel nappal, folytonos működésben volt. A haza veszélye a képviselők közül is számosakat ragadt most a cselekvés terére. Az elnök felszólította a házat, hogy kinek kedve van, menjen a táborba; mire a képviselők egy része azonnal egy vadász-csapatot képezve, meg is indult a táborba. A városi hatóság pedig kiadta a rendeletet, hogy minden fegyverfogható férfi kötelességének tartsa kiállani a város védelmére.

A boltok bezárattak; a kereskedők, a mesterekből fegyvert ragadtak s az egész város egy tömör táborra alakult. A lelkes honfiak soraiban ott voltak láthatók mindenütt a zsidók is, kik szabadságharcunk folyamata alatt velünk küzdöttek egész végezetéig.

Jellasic ez idő alatt szintén erősen főzte terveit. Azonban sorba dugába dőltek.

GÓRGENI ARTHUR.

Roth és Philipovich tábornokok, kiknek megérkezésére a bán a legközelebbi napok alatt bizton számított, még mindig késék. Hirt sem hallott felőlök.

A bán tehát Zichy Jenő grófot, hir szerint, mint szövetséges czimboráját, leküldte dél felé, meghagyván neki, hogy fölkeresse Rothot, siettosse annak jövetelét, mert a segélyre égető szüksége van.

És Zichy kész volt ezt megtenni; megtenni hazája ellenségeinek, önnön hazája ellen; de rajt vesztett.

Utközben elfogták az előőrök s Görgei Arthurnak kézbesítettén, mint a haza ellenségeivel szövethető hazaáruló, Görgei a rögtön ítélő hadi törvényszék ítélete folytán Csepel szigetén azonnal felakasztatta. Így hűnhödnék a honárulók!

E tényt másnap falragaszok hirdették a fővárosban; s míg a gaz tott általános boszorkodást szült az áruló részére, addig Görgei, kinnek neve most tünt fel először a közönség előtt, mint szigorú, kérlelhetlen, szilárd jellemű katona, igazságos eljárása által a nép előtt általános figyelmet s közbecsülést nyert.

Görgei!

Álljunk meg egy kissé e névnél, melyhez annyi gyászemlék, oly sok keserű sohaj van kötve!

A harczerén sokszor fogunk még találkozni diadalmas tetteivel. Ismerkedjünk meg hát előbbi életével.

Görgei, agg nemes család sarja, született 1818-ban Toportzon, a Szepességben.

Első neveltetését mivel lelkü tudományos anyja felügyelote alatt nyerte, ki kora képzés által akarta gyermekét a középszerűség színvonalán felül emelni.

Az ifjú Görgei valóban spártai-szerű neveltetést nyert. Egy nyáron át háromszor is meghámlék a mindig meztelen nyak, kar és mell s csizmában harisnyát vagy kapezát soha s köpeny helyett egyetlen könnyű kabátot viselt s matrác helyett csak szalmazsákon hált.

S valóban Görgei föl sem vette később a téli had fáradalmait.

Arthur iskoláit a késmárki, löcsei s az eperjesi tanodákban végezte. Innen az árkásiskolába vitetett.

Boldogan, vigan sietett oda; mert had és

ismét had, s annak tanai voltak kedvencz eszméi már fiatal korában.

Tanárai kitünő tehetségei iránt bámulatalt voltak eltelve, s a főhaditanácsnak mint leendő „vezért” ajánlák, atyját pedig üdvözölték, mint atyját legjelesebb növendéknek.

Ezután Bécsbe ment a magyar testőrséghez. Öt év múlva főhadnagy lett a nádorhuszároknál. Nem sokára azonban elbocsátást kért, s miután Prágában a vegytani tanulmányokat bevégezte, visszament Toportzra.

Igy találta őt a márczius 15-ki vihar, mely őt is dologra inté, hogy lelépve a munkátlanág mezejéről, elfoglalja a tért, mely eszének inkább megfelelt.

Budapestre ment tehát s a magyar miniszteriumnak szolgálatát ajánlá.

Első, mit rá bízának: Lüttichből fegyvereket hozni.

A buzgalom és ügyesség, melylyel azt teljesíté, kedvező oldalról ismertetvén meg őt, előléptetését biztosító tért nyitának előtte.

S csakugyan a győri állomásnál századosá s nem sokára Szolnoknál őrnagygyá nevezték ki.

Midőn pedig a bán átlépve Magyarország határát, Pest felé törekedett, Görgeit, mint láttuk, Csepel sziget védelmére küldötték.

További működéseit majd látni fogjuk.

És most vegyük föl az elejtett fonalat.

Zichy Jenő grófnál, — ki előbb, mint császári érzelmű administrator, kormányzása által Fehérmegyében a legnagyobb gyűlölet tárgya volt, — többrendbeli iratok találtattak, s különösen két proclamatio, melyeknek egyike, Ferdinand király nevével aláírva, a magyar néphez, másika pedig a katonasághoz intéztetett, hogy szakadjanak el a törvényes magyar kormánytól.

Ezenfölül kálóldi jószágán háza megintoztatván, pinczéjében mintegy 400 db. fegyvert 50 pisztolyt s más egyéb háborui eszközöket leltek, melyeknek birtokába a felakasztott levelei nyomán jutottak a felfedezők. Állítólag ő látta el Jellasicht is Bécsből kapott pénzzel.

Jellasic, amint látta, hogy Rothra hasztalan várakozik s a Pestről jövő hírek szintén nem a legörvendetesebbek voltak rá nézve, — még mielőtt a fegyverszüneti határidő letelet volna, illa berek, mád a kert, Jellasic

PERCEZEL MÓR.

egyik napon szépen felkötötte a nyulak bocsorát s megszökött Fehérvárról.

Mire a fegyverszünet ideje letelt, az elámult magyar sereg csak hült helyét találta a gyors lábu bánnak.

Szégyen a futás, de hasznos, — tartja a közmondás.

Azonban e tett, szemben a fegyverszüneti föltételekkel, épen nem volt illő oly lovagias férfinhoz, mint a bán.

De hát mit tegyen az ember? Szükség törvényt ront. Különben is úgy gondolkodott, hogy a magyarok iránt, kiket lázadónak tekintettek fönn Bécsben, amugy sem köteles megtartani a szerződéseket!

Jellasich ezen tényt, egész naivsággal csak „oldalfordulat“nak nevezte. „Működéseim vonala — írja maga okt. 6-ról Dahlen altábornagyhoz — ellenséges befolyások által veszélyeztetve kezdett lenni. Budát fölszereléseivel bevenni lehetetlen volt, mint-

hogy a magyar csapatok vak buzgósággal küzdének az enyéim ellen. Én tehát az ellenféllel kötött három napi fegyverszünetet arra használtam fel, hogy Győr felé egy oldalfordulatot (Flankenbewegung!) tegyek, hogy így biztosabb tért nyerhessek és segítséget vonhassak magamhoz.“

Valóban gyönyörűséges hadi taktika!

Jellasich ezután „a törhotlen hős“ futó sietséggel, Móron és Kis-Béren keresztül Győr felé vette útját betegeit és élelemszereit Fehérváron hagyván, őrizetül mintegy 1500 határőrrel egyetemben.

Október 3-án a bán már Győrrött volt s megérkezése után, tanyát ütve a püspöki lakban, rögtön sarcot vetett a városra. A helybeli polgármester, attól félván, nehogy a bitang nép folgyujtsa a várost, a nép nevében fölkérte, mint mondják, német beszédben, hogy a várost kimélje meg a pusztítástól; mire Jellasich, magyar nyelven, kinyi-

latkoztatni méltóztatott, miképen tudja, hogy Győr szab. kir. város, következésképp, mint a császár tulajdona, — megtartandó.

A magyar sereg, Jellasicot, mindenütt nyomon kísérvén, a bán jónak látta Győrött nem sokáig időzni, s másnap kivonulván Győrből, Öttevényen keresztül, Mosonynak vette székelyen-utját.

A mosonymegyei horvátok, kik azelőtt néhány héttel zajosan zsivíózták Jellasicot, értesülvén arról, hogy Jellasic, amerre csak vonul táborával, mindenütt fosztogat, pusztít és rabol, a legnagyobb ellenszenvet tanusítottak most iránta, s felszólítás nélkül önmaguk rendeztek népfölkelést.

A rábaközi fölkelő nép, szintén készen várta a rablócsapatot.

Jellasic azonban sebes rohammal folytatta tovább utját s már okt. 6-án Német-Óvárnál osztrák területre lépett.

Német-Óvár és Székesfehérvár közti tér, mintegy 20 mérföldet tesz ki. Jellasic „seprüvézeinek” tehát ugyancsak derekas gyaloglást kellett úgy lófuttában véghez vinni.

És itt hagyjuk el most egy darab időre Jellasicot; alkalom-adtán majd fölkeressük ismét.

Említettük, miszerint a bán már Székesfehérváron várta Róth tartalékseregét. Róth azonban nem jelenkezett.

Midőn tehát Jellasic odahagyta a várost, rögtön utasítá a tábornokot, miként siessen, amint csak lehet, a hátrahagyott hárórők biztosítására Székesfehérvárra.

Róth meg is indult s kilencz ezernyi seregével s tizenkét ágyuval nagy sebbel-lobbal vonult Székesfehérvár felé.

Azonban a magyarok is készen várták.

Midőn Móga hírül vette Róth közeledését, azonnal megtette gyors intézkedéseit; s a hadtest megsemmisítésére Perczel Mór ezredet, a Zrinyi csapatok parancsnokát szelme ki, egyuttal parancsnoksága alá helyezvén Görgei csapatát is a Csepel szigetről.

Görgei szívében rossz vért szült ez; s katonai büszkeségét nagyon sértette a másodrendű szerep Perczel irányában; s már itt volt olhinto a két férfiú közt az ellenségeskedés magva.

Perczel egyesülve Görgei csapatával,

azonnal megkezdte hadműveleteit három ezernyi gyalogsággal s kétszáz huszárral.

Róth már Táczt körül táborozott.

Perczel Seregélyes táján vonta össze hadait, s az előcsapatok közt azonnal megkezdődött a csatározás.

A magyar fegyvereket itt is győzelem kísérte.

Görgei, mint a magyar előcsapatok vezére, egy merész huszártámadással megrohánva a bródi zászlóalját, mely Róth előhadt képezé, teljesen lefegyverzé s tizenegy tiszttel együtt fogolylyá tette.

Perczel ez alatt kelet felől, Seregélyes irányában tünt fel.

A horvát táborban nagy levertséget okozott az első vereség. Róthnak éppen nem volt kedve derék hadával ütközetbe bocsátkozni, s már visszavonulásról gondolkozott, annál is inkább, mert értékre esett, hogy a Székesfehérvárra vivő uton szintén egy jelentékeny hadcsapat áll előtte, háta mögött pedig a nép tömegesen kelt föl, fölka szabolással fenyegetve táborát.

Perczel erre fölszólítá Róthot adja magát s tettesse le katonáival a fegyvert.

Róth visszautasítá a fölhívást. Katonai önérzete eleinte visszahökken az ezen tényről, mely egy seregére a legszékelyenteljesebb bélyeget süti.

Alkudozni kezdett tehát; s Philipovich tábornok által kérte Perczelt, engedne neki akadálytalan visszatérést Horvátországba.

Perczel föltétlen megadást kívánt.

Róth azt tenni vonakodván, megkísértette a visszavonulást. Minthogy ütközni nem mert, csak ez az egy mód állott még válaszára.

Utját, átvágva Ozora felé, a Sió folyamnak irányozá.

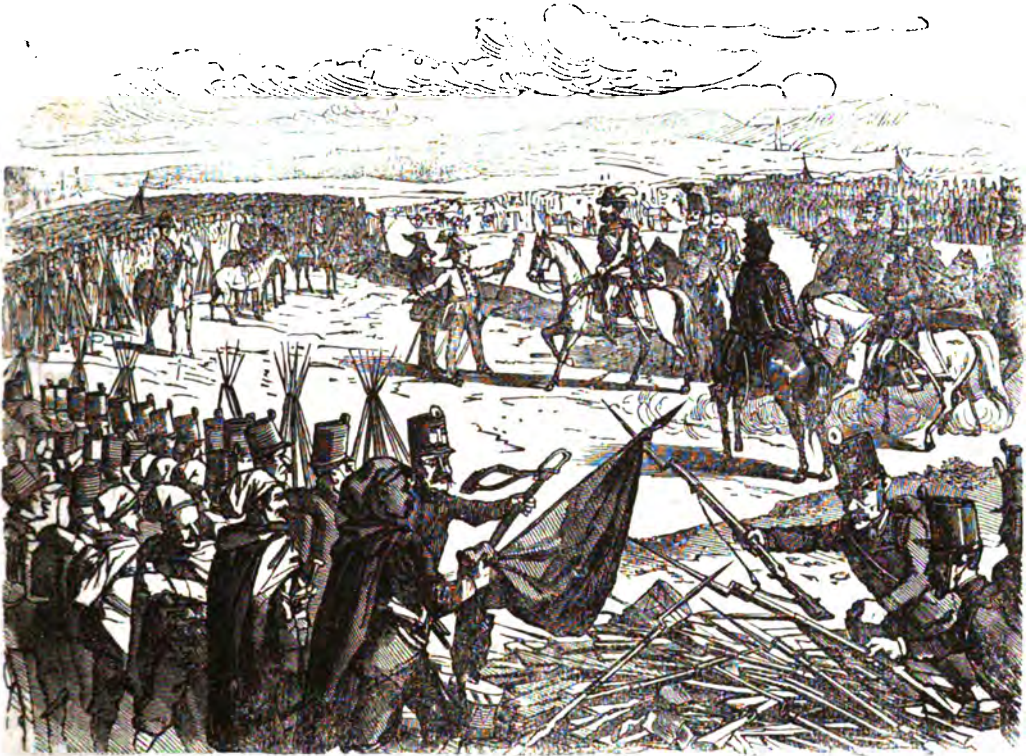
Mire azonban ide ért, a fölkelő nép a folyamon minden hidat lerombolt s elfoglalva tartá az Ozorától keletre fekvő halmokat.

Perczel pedig mindenütt sarkában volt; s Görgei Ozora körül már új támadáshoz készült.

Róth két tűz közé szorítva, végre belátta, hogy minden erőlködése hasztalan.

Megadta magát.

A nyolcezer főből álló sereg szégyentelven rakta le fegyvereit künn a nyílt mezőn.

Roth seregének lefegyvernése.

A sereg merő határőrökből állott; mindannyija kiaszott, kiéhezett bocskoros népfaj.

Midőn a magyar vezérek feléjük közeledének, kezét lábat siettek csókolni és sirvariva emeltek panaszt, s esküdtek Istenre, hogy Magyarország iránt ők sohasem viseltek ellenséges indulattal s agyonlövetés vagy fölakasztás fenyegetése mellett voltak kénytelenek elhagyni tűzhelyeiket.

Szegény elámitott nép!

A tisztek káromolva tépték le oldalaikról feketesárga kardkötőket, s oda vágva a porba, átkozódtak, hogy ily gyalázatosan cserbe hagyták őket.

A horvátsereg, megemlékezve a magyar népen elkövetett garázda tetteiről, remegve várta a reámérendő méltó büntetést.

A lovagias magyar azonban feledte a sérelmeket s megbocsátott.

Perczel tiszti karával haditanácsot tartván, az egész tábornok, Róth és Philipovics kivételével, szabadon eresztette hazájába; csak

arra kellett előbb megesküdniök, hogy a Magyarhaza ellen többé nem fognak fegyvert.

Róth és Philipovics, mint lázadók bűnvádi kereset alá fogatván, tisztességes őrizet alá tétettek.

Perczel e szerencsés győzelem következtében tábornokká lőn, a képviselőház pedig következő nyilatkozatot adott neki és seregének:

„A képviselőház hazafui örömmel vette Perczel Mór ezredesnek azon kedves jelentését, melylyel a nemzetnek tudtára adatik: hogy vitéz Perczel Mór ezredesünk vezérlete alatt diadalmaskodó hadseregünk vitézsége, segítettve a fölkelő népnek közremunkálásától, alig egy pár ezrenyi rendes erővel, a pártütő Jellasicsznak Róth és Philipovics alatti, majd hárommannyi zsoldosait, legügyesebb tapintattal és magyar nemzet fiához méltó elszántsággal, egy csapással és egyszerre megsemmisítette és mind a főnököket, mind az egész sereget, részünkről majd semmi vesz-

teséggel, az ország foglyaivá tette. Büszke a nemzet ily hadseregére, mely a történetben ritka diadala által a magyar vitézség régi híret és a magyar lobogók európai becsületét fegyelmi kitüntetésével is oda írta a történet lapjaira.

Tágadhatlanul sok érdeme van Perczelnek is e csata körül. Azonban Görgeivel való versenygése, miként már fönebb is jeleztük, épen e csatától számítható.

Ugyanis még a csata előtt történt köztük egy hevesebb szóváltás. Görgei, Perczel haditervét haszontalannak nyilvánította. Perczel erre megboszkankodva felakasztással fenyegette Görgeit, mint olyant, ki rendeleteinek hódolni nem akar.

A csata azonban sok tekintetben Görgei makacssága miatt szerencsésen ütven ki, Perczel meg akarta őt engesztolni s né-

hány drága fegyverdarabot ajándékozott neki.

De amily hirtelen ember volt Perczel, oly büszke Görgei. A fegyvereket legényének ajándékozta.

E percztől fogva ellenségekké lettek; s gyűlölték egymást.

Tehát Jellasic, mint láttuk, megszökött. Róth s Philipovics pedig megadták magukat.

És így, miután a feherváriak a Jellasic-tól hátrahagyott határőröket szintén leverték s lefegyverezték, — az országból kipusztult a garázda horvátcsereg zöme.

Igy végződött azon hadjárat, melyet a horvát tisztek oly reményben kezdtek meg, hogy „pokolba üzendik a magyar minisztériumot.”

Csak hogy az még sem ment ez egyszer oly könnyű szerrel!

Vihar az országgyűlésen.

Térjünk a politikai eseményekhez.

A magyar nemzetre nagy meglepetések vártak.

Midőn Batthyány lemondott s ikervári jószágára vonta vissza magát, a nemzet, mint tudjuk, kormány nélkül maradt.

A fölterjesztett minisztereket, kik úgy látszik, nem voltak a camarilla nyére a királynak esze ágában sem volt megerősíteni.

A camarilla ehelyett egy izgató mesterfogásra vitte rá a hajlékony fejedelmet s kivitte, hogy Ferdinand október 3-án Récsey Ádám tábornagyot nevezze ki miniszterelnökké, azon meghagyással, hogy alakítson új minisztériumot, már tudniillik a camarilla ízlése szerint valót.

Récsey, ki eddig mint a testőrség hadnagya, Bécsben élt s kiről Magyarországon azt sem tudták, vajjon ki ő és merre van hazája, — készséggel fogadta a magas diszpolcra való helyzetet.

A képviselőház csak október 7-én értesült erről.

Pázmándy ugyanis, a ház elnöke, jelentést tett a háznak, miszerint Jellasicnak ismét többrendbeli elfogott levele került kezei közé, melyek között egy királyi leirat is ta-

lálthatott, melyben Jellasic Magyarországon alkirálylyá s minden haderő főparancsnokává van kinevezve.

Még ekkor Bécsben nem tudták a bán vallott kudarcát.

A leirat alá Ferdinand király és Récsey Ádám mint miniszterelnök voltak aláírva.

A hatás, melyet a közlemény a képviselőkre tett, leirhatatlan. Először kaczagtak, azután szörnyűködtek.

Bár ezen irat sem az országgyűléshez, sem más országos törvényhatósághoz szokott hivatalos uton még nem érkezett le, a honvédelmi bizottmány szükségesnek látta, hogy a ház előtt mégis felolvassák, mire Kazinczi Gábor felolvasá a nyomtatott iratot.

A leirat ez volt:

„Mi első Ferdinand sat. Magyar-, Erdélyországnak s ahhoz kapcsolt országok zászlósainak, egyházi s világi főméltóságainak, nagyainak és képviselőinek, kik az általunk szabad királyi Pestvárosunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlve vannak, üdvöt és kegyelmünket.

Mély fájdalommal és megütközéssel tapasztalván, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által nagy törvénytelenégekre

magát rávenni hagyta, sőt több törvénytelen végzéseit, királyi akaratunk ellenére végrehajtotta, és közelebből a béke helyreállítására általunk kiküldött királyi biztosunk, gróf Lamberg Ferencz tábornagyunk ellen, mielőtt ez a törvényes formában kiadott megbízó levölünket előmutathatta volna, egy végzést hozott legyen, melynek folytán a nevezett királyi biztosunk egy, a dühösségre fölhevült vad csoport által az utcán vakmerőleg megtámadtatott és irtózatosan meg is öletett.

Mi ezen körülmények közt azon királyi kötelességünknel fogva, melylyel az ország biztossága és törvényei megőrzésére köteleztetünk, ezennel:

Az országgyűlést eloszlatjuk úgy, hogy a jelen legkegyelmesebb leiratunk közhirre tétele után üléseit azonnal berekeszteni köteles.

A jelen országgyűlés és a képviselőháznak általunk nem szentesített mindennemű végzéseit és rendeleteit törvényteleneknek és semmitérőknek nyilatkoztatjuk.

Horvát-, Tót- és Dalmátországek bánja, báró Jellasics József tábornagyunk főparancsnoksága alá rendeltetnek minden Magyar- és az ahhoz kapcsolt országokban, úgy nem különben Erdélyországban levő hadiseregok, és akár milynemű felfegyverzett csapatok, akár azok nemzeti örök, akár önkénytesek legyenek.

Addig, míg a felforgatott rend és béke Magyarországon helyre nem álland, az ország a hadi törvények alá rendeltetik, és ennek folytán az illető hatóságok mindennemű megyei, városi, vagy körületi gyűlések tartásától ideiglenesen eltiltatnak.

Horvát-, Tót- és Dalmátországek bánja, báró Jellasics József, mint királyi felségünk teljhatalmu biztosa küldeték ki, adván neki teljhatalmat és hatóságot, hogy e végrehajtó hatalom körében azon hatóságot gyakorolhassa, melylyel e rendkívüli körülményekben, mint királyi felségünk képviselője fel van ruházva.

Mely királyi legfelsőbb hatalmazásunk következtében mind azt, amit Horvátországonk bánja rendelend, intézend, végzend és parancsoland, legfelsőbb királyi hatalmunk szerint rendeltetnek, intézettnak, végzettnak és parancsoltnak nyilatkoztatva, Magyar- és

Erdélyországnak s a hozzákapcsolt országok minden egyházi, polgári és katonai hatóságainak, tisztviselőinek, méltóságainak s minden rendű és rangu lakosainak legkegyelmesebben rendeljük és parancsoljuk, hogy báró Jellasics József, mint királyi felségünk teljhatalmu biztosa által aláírt parancsai iránt mindenekben szintoly hódolók és engedelmesek legyenek, mint amikép legfelsőbb királyi felségünk iránt lenni tartoztak és tartoznak.

Jelesen pedig királyi biztosunk, meghagyásunk nyomán, arra ügyelni fog, hogy gróf Lamberg Ferencz királyi biztosunk megtámadói és gyilkosai, átaljában ezen a felségi és emberi jogokat lábaival tapodó ocsmány bűnnek indítói és részesei ellen a törvények teljes szigorúsága alkalmaztassék.

A polgári közigazgatás egyéb folyó tárgyai ideiglen az illető miniszteriumok tisztviselői által a törvények szerint vezetetni fognak.

Mikép ennek folytán a közbirodalom közös érdekei biztosításának és igazgatásának egysége maradólág helyre állítandó, minden nemzetiségek egyenlő feljogosítása szakadatlanul biztosítandó, s ennek alapján a koronánk alatt egyesült országok és nemzetek közös viszonyai elrendelendők legyenek; mindezek, minden részek képviselői hozzájárultával, tanácskozás alá vétetn és törvényes uton elhatározatni fognak.

Igy hangzott a kegyelmes királyi leirat Schönbrunból keltezve, október 3-áról; aláírva: Ferdinand m. k. Récsey Ádám m. k. miniszterelnök.

A leirat felolvasása általános vihart idézett elő.

Oly megvotése volt abban minden törvényszerűségnek, s oly kihívó, önkényes hadizenet a magyar nemzet ellen, ellenségei részéről, mely után Magyarországnak elvégre is nem maradt mást mit tennie, mint önvédelméről gondoskodnia.

Jellasics Magyarországonk alkirálya!

Még csak ez hiányzott, hogy a keserűség pohara csordultig legyen!

Midőn az irat felolvastatott, riadalmas éljenzések közt, Kossuth lépett a szószerkre.

„Mielőtt, ugymond, ezen ocsmány dologhoz szólanék, engedje meg a ház, hogy saját tapasztalásom alapján kimondhassam, miként én hazám szabadságának és igaz ügyének

oltalmára az összes magyar népnek, ha kell, egytől egyig fölkeléséről, és azon készségről, hogy halni kész inkább, mind amennyi van, semhogy ezen országot eltipratni engedné, — biztosítom a képviselőket.

Ha látták volna önök uraim, miként fogadta a Tisza partján lakó magyar nép csékély felhívásomat, ha látták volna önök, hogy nem én öntöttem lelkesedést a népbe, hanem én vettem tőlök erőt és lelkesedést; ha látták volna, hogy felhívás nélkül 20—30 ezerenkint mindenütt megesküdött az örökké való Istenre, megboszulni minden árulást és kipusztítani a honnak ellenségét: önkénytelenül egy véleményben lennének velom, hogy t. i. a nemzet el nem veszhet.

A tapasztaltak nyomán, úgy hiszem, megnyugtatom önöket uraim, ha azt mondom: „egy szó a nemzet képviselőitől“ — s nem körül bele három hét, és háromszáz ezer ember fegyverbe áll.

Jöhet tót, szerb, oláh lázadás, Jellasiach a maga irtózatoosságával, s mindezt logyőzendjük.

A magyar megérezte erejét, a magyar látja, hogy mi erő van benne; s csatlakoztak azok, kik hitték, hogy a háromszáz esztendőse nyomás által elszenderített oroszán meghal. Az oroszán csak aludt; a vész fölébreszté, — s a hosszas alvás után nemcsak hogy nem gyöngített erővel, sőt pihenten áll, ha kell, megvívni a poklokkal is.

Ezen gyalázatos komédiát illetőleg pedig, én még arról a hajdani híres rablóról, Sobri-ról is oly véleménynyel vagyok, hogy Isten és emberiségnek szemérmessége érzete előtt még ő is szégyenlene ily valamit tenni.

Nincs az a bandita Olaszországban, ki el nem pirulna önmaga előtt, ha ilyet cselekednék.

Mindamellet, midőn a nemzet határozva van magát semmi áron fel nem adni, maradjunk nyugodtak, s azért nekem igen tetszett, hogy a ház oly jóízűeket nevetett ezen história felett.

Őszintén megvallom, hogy sok dolgot látok a tapasztalás szerint lehetségesnek; de arról mégis kételkedem, hogy erre a dologra az a beteg király oda irta volna, hogy „Ferdinand“; s én azért kételkedem, mert ha elakarta az országgyűlést oszlatni, azt gondo-

lom, hogy ezt mégis csak nekünk is megírták volna postán.

Ennélfogva kétségbe veszem azon documentumnak valódiságát, és gyanítom, hogy alatta bizonyos csel fekszik, miszerint a király nevének bűbájával majd megállíttassanak talán seregeink elhatározott győzelmi lépéseikben, és ez által időt nyerhessen Jellasiach magát — nem tudom innen, vagy amonnan — megerősíteni és végrehajítani azt, mit megmondott volt, mit a hírlapokból s az elfogott levelekből tudunk, hogy ő, t. i. a király akaratának ellenére is majd cselekedni fog.“

Kossuth ezek után kifejtván a leirat tartalmának törvénytelsenségét, így folytatja beszédét:

„Ezen szempontból indulva ki felhívom a házat, miszerint az elmondott okoknál fogva, nyilatkoztassa ki a ház, hogy Magyarország függetlenségének megsemmisítését és az alkotmány biztosítékainak felforgatását foglalja magában, mi még tetéztetnék azon irtóztatós tapasztalás által, mihez hasonló a törtélemben nincs, hogy egy országnak királya megesküszik a törvények megtartására, melyeket szabad akaratából megszentelt, ezek ellen egy ember, a kamarilla eszköze, pártot üt, azon embert a király törvényes uton, miniszteri ellenjegyzés mellett pártütőnek nyilatkoztatja maga is, — kötelessége is volt ugy nyilatkoztatni s róla e szó „pártütő“, melyet a király miniszteri ellenjegyzés mellett kimondott, semmi bírói ítélet által le nem vétetett, sőt inkább igazolta a pártütést az, hogy az országba beütött, — s ilyen embernek czéloztatik adatni kezébe teljes hatalom Magyarország minden alkotmányos biztosítékainak felforgatására.

Enyire degradálni a királyság eszméjét! s ily szándékosan irtani ki minden pietást a nép szívéből e szó iránt „király!“ Nem tettem ez iránt szót sem, hanem tapasztaltam, hogy ugy van; az ép, egészséges szív a hit-szegővel már egy vonalra állítja e szót „király“.

Tehát ilyen törvénytelsenséget parancsolnak, és ilyen ember kezébe adják Magyarországot!

Azt gondolom tehát, mondja ki a ház, miszerint fölteszi, hogy e documentum csak egy alávaló cselszövény Jellasiachtól; de ha

az nem volna is, az alkotmány felforgatását foglalja magában, s azért semmit érőnek nyilatkoztatja, s minden embert, ki ennek értelmében lépést tett, vagy Jellasicznak engedelmeskedni s az ő eljárásában közremunkálni merne, mint honárulót kívánnék tekinteni.

Récsejt pedig, kinek ugyan miniszterségéről semmit nem tudunk, de aki vagy arrogálja magának ezt a nevet, a ház hiro, tudta nélkül, vagy pedig valósággal megpróbálta ötöt valaki kinevezni, hogy felhasználhassa, a törvény értelmében, mint nemzotelleni büntést perbe kell fogatni és czitáltatni. . .

Ha hamis az iromány s nevével visszaéltek, ha kimutatja, hogy nem tett semmi árulást, a bíró feloldozhatja; de ha nem tudja magát kitisztítani, akkor a legnagyobb árulók egyike, kivel a törvények értelmében kell bánni.

Ilyen határozatot kell tehát a háznak hozni, szükséges egyszersmind, hogy onnek alapján a néphez egy rövid, a dolgokat egybefoglaló felvilágosítás intéztessék, mert az iratokból már tisztán áll, hogy Jellasic vezérli a szerb rablásokat is s próbál egyesülni a német-ausztriai seregekkel.

Ezen ember a camarilla eszköze, s világos iratok vannak kezünkben arra nézve, hogy Jellasic által Bécsből izgattatik Magyarországon minden pártütés, rablás, árulás.

A népet tehát fel kell világosítani, s én azt gondolom, hogy a nép ismerni fogja köteleességet azok ellen, kik ezután a pártütők és rablócsordák vezérének engedelmeskednének, ki itt hadi törvényeket akar gyakorolni azon nemzet felett, mely türelmében csak azon van, hogy magát védelmezze, hogy a fennálló állapotot tartsa fenn, melyre a király esküdött, a nép ismerni fogja köteleességét, és alkalmasint többen is úgy fognak járni, mint már némelyek isteni és emberi igazság szerint jártak.

... Valóban, ha valaha, most teljosedik az, miként annak, kit Isten el akar veszíteni, esztét vezzi el; mert ha volt valami, hogy a birkatürelmi utolsó gyáva magyart is felrázza, a szív mélyében megsértett becsület, emberiség és nem tudom mi minden érzésnek legmagasabb fokára, csak ilyen dokumentumokra volt szükség.

... Most ezen dokumentum felett általában

nem jövök tűzbe, mert Magyarországnak szabadságát olyan bizonyosnak hiszem, hogy ilyen lépések mellett a maga erejére fölébredt magyar nem engedi magát letiportatni, ha ez nem bizonyos, akkor a legbuzgóbb vallásos embernek atheistává kell lennie, mert kétségbe kell esnie az iránt, hogy Isten van; ha ilyen módon, mi a rablásnál is alábbvaló, a hosszú türelmében hű nemzetnek szabadságát s nemzeti lételetét eltörölni sikerülne.

Én azt hiszem, hogy az igaz ügyben az igaz Isten velünk van, de csodákat velünk tenni nem fog, mert csodákat tenni nem szokása, hanem azt mondja: adtam 5—6 millió magyart, ebből keljen föl 5—6 száz ezer, fekdjék le az árulókra, s úgy nyomja le őket, mint a zsupszalmát, — hogy pedig nemcsak a ráfekvési s agyonnyomási hajlam, hanem olyan hajlam van a népben, hogy felemeli karját s esküszik a mindenható Istenre, hogy nem fogja magát engedni utolsó csepp vérig, utazásomból a legbiztosabb adatokkal szolgálhatok.

Alig voltam kilencz községben s 50 ezer ember áll készen, s mennyiben e pillanatban nem volt rájuk szükség, otthon maradtak s egy szavára a képviselőháznak talpon lesznek.

A szomszéd vidékeken szinte nehezteltek, miért nem szólítottak fel, hogy küldenének ők is vagy 50 ezer embert. Még Szegedről teszek említést. Valamint a főváros lelkesedése, melyet a mult napokban tanúsított, olyan érdem, melylyel Buda-Post városok lakossága históriai nevet vívott ki magának Magyarország történetében, s azt a nemzetnek a legnagyobb hálával kell méltányolni, úgy ha itt baj történik is cselszövények következtében, ott van még Szeged támaszpontul.

Méltóztassanak elhinni, hogy nem termett annyi illyr, szerb, vagy akármicsoda csuda fajbéli áruló a világon, mely a magyar nép összes lelkesedése által támogatott oly magyar várost, mint Szeged, megdöntené, hol önkéntesen, felhívás nélkül, a nép esküdött, miként elmegy a harcra mind s még a gyermekek sem marad otthon. (L. a kép 145. lapon.)

Addig tehát Magyarország elveszve nem lesz, és ha más nem, megtartja azon vidék, mely a dunai lelkes lakosságnak ez időben kimutatott közremunkálásának is nem kis támasza volt.

Tehát hideg vérrel tartom szükségesnek kimondani, hogy ezen iromány koholt, s ha nem is volna az, a legocsmányább árlás.

Ez okoknál fogva ilyen komédiára a ház eloszolni nem fog, s a nemzetet nem hagyja el, hanem kötelességének ismeri kimondani, hogy aki ezen iratnak legkevésbé is engedelmeskedni mer, az hazaáruló, s azzal minden ember úgy bánjék, mint hazaárulóval kell.

Ha majd a kormányzatra nézve méltóztatnak határozni, egyes individualitásokra is ki lehet terjeszkedni, mert ha valaki a világon, az olyan Jellasiich-féle ember bizonyosan „vogelfrei“. Récey Ádámnak porbe fogatását szinte határoznók el.

En fölteszem s előterjesztem a délutáni ülésre a határozatot s a néphez intézendő felszólítást, ha annak innét kell történni; egyébiránt a ház azt is határozhatja, hogy ezt a honvédelmi bizottmány tegye. A bizottmányok fognak működni, seregeink pedig mennek, és verik azt, aki megérdemli.

Most csak azt határozzuk el, miként ezen irat törvénytelen s teljesítse minden ember kötelességét!“

Midőn Kossuth, szokott lelkesültséggel bevégezte szavait, az elnök felszólította a házat, valjon elfogadja-e Kossuth előterjesztéseit.

A képviselők kivétel nélkül felállottak mind; s a szónok felszólítottatott, hogy készítse el a határozatot, valamint a néphez intézendő felszólítást is.

Erre ismét Kossuth állott föl.

„A képviselőház — ugymond folytatólagosan — bizonyosan lesz azon igazságszeretettel, hogy ha magamra vonatkozólag egy pár szót mondok, kegyességgel fogja meghallgatni, mert ebben a nyomorult szabad rablási oklevélben az van mondva, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által hagyta magát valamire rávenni.

Méltóztassanak visszaemlékezni, mi volt az, amire én indítványt tottem, s a ház elfogadta, mi volt azon törvénytelenység?

Azt mondtam, a miniszterium előterjesztése folytán a király összehívta az országgyűlést, azért, mivel a hazát lázadás fenyegeti, s ez az ő atyai szívének kimondhatlanul keserűségére válnék, azoktól tehát meg akarja az országot menteni s összehívja az ország képviselőit, hogy a hon védelméről, katonaságról és pénzről gondoskodjanak.

S azon pártütőknek, kiknek semmivé tétele végett hívta össze az országgyűlést a király, azt mondja: „Mein lieber Rebell, menjen tovább is azon az uton, mint eddig,“ s mi azt mondjuk, ha a király nem akarja adni sanctióját azon dolgokhoz, melyeket saját felhívására tettünk, mi senkinek szép szemeiért nem lehetünk oly gyávák, hogy, mivel nem méltóztatik szentesíteni a törvényt, mindnyájan odaadjuk nyakunkat.

Hisz ilyen bolond csak nem lesz az ember! És mit tettünk? Védjük a hazát, úgy, amivel lehetett, nem támadtunk meg senkit, hanem védjük magunkat.

Furcsa volna, ha engem valamely rabló megtámad, s azt mondanám: „A szolgabírórt kértem, hogy ezen utra rendeljen csendőroket, hogy ne legyen megtámadásnak kitévo, azt a szolgabíró nem tette, tehát rabló ur, méltóztassék engem megölni.“

Ilyen bolond nem lesz az ember. Gondoskodtunk a nemzet védelméről akkor, midőn nem gondoskodott az, kinek szentesített kötelessége volt gondoskodni.

Azt merik mondani, a képviselőház követett el törvényteleniséget, azon képviselőház, mely nem akarom mondani nagy óvatossággal, hanem azt mondom, nagylelkűséggel eddig még nem törülte el az ausztriai ház lételetét (igaz!), mely most e perczen sem mondja azt, hanem csak annyit, mennyi szükséges, — s ennek mondják, hogy törvényteleniséget követett el, és ki mondja?

Az, ki a pártütőt, lázadót s a világnak minden bűneit felusztja a türelemben kimeríthetetlen magyar nemzet ellen, s ő meri vádolni a képviselőházat, hogy törvénytelen-ségre hagyta magát rávenni.

Ez példátlan a történetben!

Minthogy ezen levélben az én csekély nevem különösen megemléttetik, ez nem akar egyebet tenni, mint csak úgy „monstrari digito,“ hogy ez azon ember, ezzel kell valamit csinálni.

Megtörténhetik, mert halandók vagyunk, s ármánynak, alávalóságnak, bűnnek sok eszközei vannak a világon, hanem azt tudom, ha százezer Kossuth Lajos volna is az országban s mindeniket egyenkint semmivé tennék, porrá zuznák, vagy akármit csinálnának vele, hiában kecsegtetnék magukat azzal, hogy a magyar nemzetet semmivé fogják tenni; mert

Kossuth a tiarai nép között. ..

ez azon vaksághoz, mely ilyen leveleket ír, hozzá tartozik, egy nemzetet azon hittel akarni megbecsletleníteni, hogy ha itt egy két embert eltakarítanak, rablánczra lehet fűzni az egész nemzetet.

Az, hogy egyes embereket mutatnak ki, csak ösztön lehet, hogy felforrjon keblében a méltó indignatio, hogy oly gyávának hisz bennünket a camarilla, miszerint ha egy em-

bert kimutat s azt láb alól eltakarítja, minket rablánczra fűz.

Esküszöm Istenemre, míg egy magyar él, addig a magyart rablánczra nem fűzi!

A képviselőház ezen beszéd után borongó kedélylyel oszlott szét.

Kossuth sietett haza, hogy a határozatot, a képviselőház nevében, még jókor elkészíthesse az esti ülésre.

Lenni, vagy nem lenni?!

Azon izgatott állapot, folytonos nyughatlanság, mely ingerült forrongásban tartá folyton a kedélyeket: temérdek népet vont a képviselők házába, midőn esti 9 órakor a gyűlés ismét megnyitott.

A gyűlésen a Vilmoshuszárok tisztikara is megjelent.

A magy. szabadságharc

Ezen gyűlésen a képviselőházra új meglepetés várt.

A ház elnöke ugyanis jelenté, miszerint néhány órával az ülés megnyitása előtt egy levelet kapott, melyhez ő felségének a királynak két kézírata is mellékelve van!

Egyik, a már fönnebb közölt királyi ma-

nifestumot, a másik pedig Récseynök, miniszterelnökké való kineveztetését foglalta magában, saját ellenjegyzése mellett.

A jelentést gúny-kaczaj s zúgó zsvajjal fogadta a gyűlés.

„Gyalázat!“ „Ez mégis irtóztató!“ hangzottak egyes elkésérült hangok.

Az eredeti iratokat ezután felolvasta a jegyző.

Olvasás közben azon leiratra, melyben Récsey miniszterelnöknek nevezttetik, s melyet Récsey önmaga ellenjegyzett, egy átható, éles hang azon talpra esett megjegyzette tette:

„Bizony, nekem is nagy kódvem volna ellenjegyezni, hogy horczog Eszterházy 33 urodalmát magamnak ajándékozom!“

A megjegyzést Kossuth tette. Rögtönzését általános nevetés követte.

Az iratok felolvasása nyomán a képviselőház megilletődéssel tapasztalá, miként azon sejtelve, melynek a király iránti kegyeletből oly örömost volt hajlandó hitelt adni, mintha tudniillik az említett iromány koholt és hamis volna, nem valósult: sőt inkább a királyt környező, s az ő betegoskedésével visszaélő összeesküvés zsarnoki kifolyásának bizonyodott, mely első Ferdinand ausztriai császár által 5-dik Ferdinand magyar királynak megsemmisítésére s Magyarországnak az önálló országok sorából kitörölésére van intézve.

A jegyző felolvasásai után ismét Kossuth emelte föl szavát.

Részletesen adjuk a tárgyat, mert itt a válság pontja; a képviselőház itt tette meg azon merész, döntő lépést, mely hasonló volt Caesárhoz, midőn ez átkelt a Rubiconon.

Bocsánatot kell kérnem — ugymond Kossuth — hogy az illető iratokat, mivel testi erőmben a fáradság által annyira meg voltam ingatva, s igen alkalmatlan lázzal volt bajom egész délután, különösen a néphezi proclamatiót lehetetlen volt elkészítenem. A határozatot azonban megírtam, a proclamatiót pedig az éjjel, ha lehetséges lesz gondolkoznom, szerkesztendem.

Most tehát szerencsém lesz felolvasni azon határozatot, melyet indítványom következtében fogalmaztam, s melyre nézve a felolvasottak semmi változást nem tesznek, legfeljebb eloszlatják a háznak azon sejtelmét, melyet

a király neve iránti pietásból szerettek volna a nemzet képviselői táplálni, hogy t. i. lehetetlen, hogy azon iromány, melyet reggel nyomtatásban láttunk, más legyen, mint koholt, hamis iromány.

E sejtelem elonyészett; hanem mi a törvény és alkotmány alapján állván, ezen körülmény határozatunkat logkevésbé sem változtathatja.“

És ezzel Kossuth felolvasá a válságos határozatot, melynek tartalma következőleg hangzik:

„A nemzet képviselői tapasztalván, miként a párttű Jellasic, a király nevének saját szentségtelen ezéjlaira használata mellett oly lépések végrehajtásának megkísértésére vetemedett, melyek Magyarország s a hozzá kapcsolt országok törvényes függetlenségének felforgatását, a királyi esküvel szentesített alkotmány eltörölését, s hazánknek 14 királyi eskü ellenére az ausztriai birodalomba beleolvasztását és ezzel Magyarországnak az önálló országok sorából kitörölését foglalják magokban.

Ámbár ugyan a legközelebbi időkben sokszorosan tapasztalák a nemzet képviselői, miként hazánknek a királyt környező ellenségei, a beteg királynak nevével, isten és ember igazságának s minden jognak, törvénynek s a királyi eskü szentségének lábbal tiporására szentségtelenül visszaélnek:

Mindazonáltal a felolvasott nyomtatványban foglalt merények oly égrekiáltó jog és törvénysértést foglalnak magokban, hogy annak a király által történt valóságos aláírását még a közelmúltaknak szomorú tapasztalásai után sem hihetnék el.

Nem hihetik pedig annyival inkább, mivel ha az valósággal a királytól eredett volna, lehetetlen, hogy előbb az országgyűlésnek meg ne küldeték vala, mielőtt a párttűs vezére annak végrehajtására, s hazánk fegyveres seregeinek az alkotmányra letett esküjök-től elcsabítására tettleges lépéseket tenni felhatalmaztatnék.

De nem hihetik még azért sem, mert bármennyire beteggé s önmagával tehetetlenné lett legyen is a király, még sem hihetik, hogy ő felsége öntudatos eszméletétől annyira megfosztva legyen, miszerint keze az igazságos isten ítéletétől vissza ne rettenjen egy oly iromány aláírásánál, melylyel hű Ma-

gyarországa népeinek nemzeti és alkotmányos létele ép azon rablónak s pártütőnek zsákmányul dobatnék oda irgalmatlanul, ki minden jognak, minden törvénynek, s magának a királyi tekintélynek is lábbal tapodása mellett, fegyveres kézzel támadta meg az országot, öldöklő, pusztítja, rablómódon zsarolja a magyar népet, s kit ő felsége a törvényes formákban, miniszteri ellenjegyzés mellett, maga is pártütőnek nyilatkoztatott, s ki azóta pártütési bűneit az országba tett fegyveres beütésével csak sokszorosan növelte.

És nem hihetik azért is, mert lehetetlen feltenniök, hogy a király maga, bármennyire beteg s önmagával tehetetlen legyen is, nevét adhassa oda eszközül kiirtására minden kegyeletnek és ragaszkodásnak, melylyel a magyar nép tömérdék szenvedései daczára iránta viseltetett, de melynek lehetetlen gyökerestül ki nem szagattatni a nép szívéből, ha látandja, miként: a hű magyar nemzet feletti királyi hatalmát egy rablóra ruházza, ki az országot fegyveres erővel megtámadá, s azt az alkotmány felforgatásának szentségtelen munkájával bizza meg, köszönnetül azért, hogy a magyar nemzet az ausztriai házat háromszáz esztendő előtt a magyar koronával szabad akarathól megajándékozta, s 300 esztendő alatt sokszor ingadozott trónusát a nemzet vérével tartotta meg.

És végre el nem hihetik még azért is, mert lehetetlen feltenniök, hogy akadhasson magyar, ki egy ily égrekiáltó rendeletet, mely ha végrehajtatnék, nemzetünket az élő nemzetek sorából kitörölné, anyagiylkos kézzel törvénytelenül ellenjegyezni merészelné.

Ugyanazért a nemzet képviselői a király iránti tiszteletnek adják akkor jelét, midőn a felhívott irományt koholtnak, s hamisnak nyilatkoztatják, s abban nem látnak egyebet, mint egy alávaló csolt, melylyel a pártütő Jellasich, vitéz hadseregeinknek igazságos boszujától megmenekedni törekszik, mit a nevezett pártütőről annál inkább feltohetni vélnek a nemzet képviselői, mivel egy oly emberről, ki az ötlet eltiporható vitéz seregeinknél a győzelem percében fegyverszünetért könyörög, s azt oly feltétel alatt nyeri meg, hogy a fegyverszünet perczéboni állomását mind a két tábor megtartsa, ő mégis miután a törvényt, a hazánkat védelmező vi-

téz hadseregeink nagylelkűségétől a fegyverszünetet megnyeré, annak ideje alatt egész táborával gyáván és becestelenül megszökött, hogy hazánknak pusztítását még egy ideig tovább űzhassa, s a magyar nemzet megsemmisítésére összecsküdtött bécsi camarillától reménylő segítséget magához vonhassa, egy ily emberről tehát, hogy bűnének érdemlett büntetését kikerülhessen, a legbecstelenebb esél is alaposan feltehető.

Azon nem várt esetre mindazáltal, ha a felhívott rendelet csakugyan valóságosnak bizonyosodik, s eredetijében az országgyűlésre is megküldetnék, a nemzet képviselői tekintetbe vevén

1. Miként a mult országgyűlésnek királyi esküvel szentesített III-ik t. cz. a 3-ik §-ban világosan azt rendelné, hogy a királynak bármely rendelete, parancsolata, határozata és kinevezése csakugy érvényes, ha a Buda-Pesten székelő miniszterek egyiko által is aláíraték, s így magának egy új miniszterelnöknek kinevezése is csak hasonló aláírás mellett lehet érvényes, Récsey Ádám pedig nem Buda-Pesten székelő miniszter, s miniszterségéről az országgyűlés általában semmit sem tud, következésképen a felhívott rendelet minden esetre érvénytelen. Tekintetbe vevén

2. Hogy ugyancsak a mult országgyűlésen alkotott IV-ik t. cz. 6-ik §-ának világos tartalma szerint az országgyűlés az utolsó évről számadás és következő évi költségvetés iránti határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, som az országgyűlés fel nem oszlathatják; s mivel ezen határozatok még meg nem hozattak, az országgyűlést ő felsége még rendes miniszteri ellenjegyzés mellett som oszlathatja el. És tekintetbe vevén

3. Hogy az országot az ellenségnek kezébe martalékul adni, az alkotmányt, s minden alkotmányos biztosítékokat eltörölni, s az országot oly hadi törvények alá rendelni, melyek szerint a senkit meg nem támadott, s csak magát a törvényt és az ország lételét kötelessége szerint védelmező nemzet minden tagjainak élete, halála a fegyveres ellenség pártütő vezérének kezébe tétessék, a királynak joga semmi esetben nem lehet. És tekintetbe vevén

4. Hogy Magyarországnak saját törvényei szerinti kormányzatát oltörölni, azt ő felsége

többi tartományainak birodalmába bele olvasztani, s hazánk törvényhozó hatalmát más idögen nemzetek képviselőiből is alakítandó valamely testületre ruházni a király koronázási esküjével, s úgy az 1790: 10-dik, mint a mult országgyűlésen alkotott sarkalatos törvényekkel moröben ellenkozik:

Mindezeknél fogva a nemzet képviselői a nemzet halálát szentségtelen kezekkel alá nem írhatván, a felhívott állítólagos rendeletet, mind belső tartalmára, mind alakjára, s külső formájára nézve törvénytelennek, érvénytelennek és semmit érőnek nyilatkoztatják, törvényhozói köteleességüknek a törvény értelmében folytatását elhatározzák, s ezen határozatuk jogszerűségére nézve az örökre való Istenre, a nemzetre s az egész világ közvéleményére annál bátrabban, annál tisztább lélekkel hivatkoznak, mert lehetetlen hinniök: hogy egy derék, békes és híi nemzetnek ily hallatlanul irtózatossá módon az élő nemzetek sorából kiirtásos, s ez általa saját létölüknek is erkölcsi bizonytalanságba tételét a világnak bármely művelt népei hallgatag elnézhetnék.

Mely határozatnak folytán a nemzet képviselői úgy Jellasics Józsefet magát, mint mindenkit, a ki öt ez országban bármely hivatalos hatósággal bírónak elismerné, neki önkéntesen engedelmeskednék, vagy épen a nemzet alkotmányos szabadságának felforgatására intézett merényletoiben segédkeozt nyujtani merészlene, hazaárulónak nyilatkoztatják, s a honnak minden becsületes polgárát, de különösen a vitéz magyar hadsereget s az országnak minden hatóságait, és tisztviselőit a honárulásbani részvét súlyának terhe alatt arra kötelezik, hogy ezekkel akkint bánjanak, mint a törvények a honárulókkal bänni rendelik.

Az ország minden hatóságainak pedig különösen is elengedhetlen köteleességükké teszik: hogy megyei, városi vagy kerületi gyűléseiket rendesen folytassák, s a közigazgatás minden ágaiban törvényes köteleességük szerint folytonosan eljárjanak. A törvényes büntetés terhe alatt másként nem cselekedvén.

Végezetül minthogy a nemzet képviselői az idézett vagy koholt vagy alkotmányt felforgató iraton Récsey Ádámnak mint állítólagos miniszterelnöknek aláírását szemlél-

nék; és tekintetbe vevén azt, hogy ha magát ez irománynak miniszter elnökké törvényes formában lett kineveztetése nélkül írta alá, mint a miniszteri czimnek bitorlója, törvényes büntetés terhe alá esik, és tekintetbe vevén különösen, hogy a mult országgyűlésen alkotott III-ik t. cz. 32-dik §-sa még a törvényesen kinevezett minisztereket is minden oly tettért vagy rendeletért feleletre vonandóknak parancsol, mely tett vagy rendelet az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fenálló törvények rendeletét, s az egyéni szabadságot sérti:

Ugyanazért a képviselőház Récsey Ádámnak törvényes kereset alá vonatását s e végett vád alá helyeztetését ezennel elhatározza.

Mindezen határozatainak, részint hozzájárulás, részint pedig az 1848-iki III-ik t. cz. 34-ik §-a értelmében eljárás végett a felsőházzal leendő közlésére, s egyszersmind az ország minden polgári és katonai hatóságaihoz, különösen pedig az ország vitéz hadseregeihez, melyeknek hazafui hűségüktől, s rettenthetetlen vitézségüktől várja nemzetünk ez elárult árva hazának megmentését, megküldésére s általános közhírré tételére a ház elnökét utasítván.

Az országgyűlési képviselők egyhangulag, teljesen magukévá tették e határozatot általján és különösen; mire Kossuth így végzi szavait:

„Uraim! A képviselőház egyhangu határozatával kimondotta, hogy a kogyelemnek ideje lejárt az árulókra nézve, hogy a ki honáruló, a nemzet képviselői által is annak tekintetik, s mint honáruló fog bűnhödni.

Szerencsésnek tartom a házat, hogy ezen elhatározását akkor mondotta ki, midön egyszersmind egy vitéz és lelkes magyar ezrednek mindnyájunk által tisztelt, s a haza megmentői közé fölavatott képviselőihez van szerencséje (zajosan kitörő éljenek, mit a jelenlévő Vilmoshuszárczredbeli tisztikar felállással köszönt meg), s a kiknek vitéz karjaitól, úgy, a mint lelkes társainak karjaitól megvárja azon igazságos Isten, ki előtt az ország alkotmányaira megesküdtenek, megvárja a nemzet, hogy valamint hí védői lesznek mindig és mindenhol az ártatlanságnak, úgy rettenthetlen ostorai a bűnnek s honárulásnak.

Adja hozzá a képviselőház a magyar nemzetnek azon elhatározását, mely elhatá-

rozást én százezreknek szemében láttam s ajkairól hallottam, s gondolom elértük a percet, mikor nem lesz többé tanácsos e nemzet türelmével játszani.

Nem tudom, mennyire megyen e nemzet nagylolküisége, a múlt időkből tudom, hogy mennyire mont, hogy kimerítve véréből, kimerítve vagyonából, oly harcokba, melyek nem voltak a nemzet harczi, kevertetett; mert mi közünk péld. hogy Párisban mit csinálnak? és mi közünk ahhoz, hogy ismét másszor mit csináltak Nápolyban?

De azt tudom, hogy midőn ilyen harcokban is véréből, s minden vagyonából kiforgattatott a magyar nemzet, s nyért érte mit? — „Europa libertati assorta“ — mit ráirtak egy keresztre; s a magyar, midőn ezt hazudták a világnak, nemcsak, hogy nem asseráltatott a szabadságnak, hanem országgyűlést sem tartottak neki mindaddig, valaméddig az akkori nemességnek morális erején meg nem tört a hatalomnak ezen kísérlete: hogy talán már megszokta a magyar a jármat, s már most véré és pénzét talán országgyűlés nélkül is ki lehetne csikarni, — ezt kapták jutalmul azon áldozatokért, miket 25 esztendőn által nem magok megmontására, hanem egy rossz politikának érdemére hoztak, csak azért, mert királyunk nevét használták fel azon rossz politikának takarójául.

Küzdött, vérzett a magyar, s midőn azt kapta érette jutalmul, elkövetkezett ismét egy országgyűlés, s az akkori öreg ur azt mondta: „Fáj nekem, hogy olyan rosszul bántam veletek!“

„Vitam et sanguinem!“ kiáltott a magyar nemzet s ezen megbocsátásának ismét voltak perczei, melyek következtében igen sokat szenvedett.

De elkövetkezett ismét az Isten igazságának napja, midőn, ha a magyar nemzet nem olyan hű királyához, mint a minő, tehát már most az ausztriai ház (egyet fű a tenyérére) így el van fújva, s ekkor ismét vitéz sörgeink segítenek Olaszországban kivívni számára a győzelmet, s miután kivívták, a magyar véren kivívt győzelmen elbizakodva, egy tollvonással akarják eltörölni a magyart az élő nemzetek sorából.

Én nem tudom meddig terjed a nemzet türelme, hanem azt tudom, hogy egy feladatunk van mindenekelőtt, az ország ellensé-

geit semmivé tenni, s ezen semmivétel közben, valamint azután is, — számolni!“

Igy szólt Kossuth, s szavait a gyűlés dörgő helyeslése követte.

A határozatot, mint említők, a ház teljesén elfogadta, s elfogadta azt másnap a felsőtábla is.

A lépés fontos volt, s bár maguk, a képviselők is látták annak mérhetlen következményeit, elköveték azt, bizván a nemzet szivósságában, s Kossuth által oly fönnen hirdetett végzetetlen erejében.

A képviselőház azon kényszerítő szükségnek engedett itt, melyet Groot „summa necessitas“, végkényszerűség, név alatt méltányol, s mely a Hármos Könyv szerint jogot ad az alattvalónak fegyverhez nyulni, még királya ellen is, büntetlenül.

A támadó fél nem a nemzet volt.

Ki az 1848-diki törvényeinket már előbb nyíltan megtánodá, az az osztrák miniszterium volt; ki a rablócsordákat ráuk uszítá, az a bécsi camarilla volt, s ki hazánk földére valóban be is ütött rabló módjára, az meg Jellasichek volt.

És ekkép a nemzet a logméltatlanabb modorban volt kihíva szentesített törvényei, házi tüzhelye, s harczi becsülete védelmére, azok ellen, kiknek bevallott, föltétlen céljuk volt hazánk gyökeros alkotmányát szétépíteni s államiságát aláásni.

A nemzet birkozott önmagával, a meddig csak lehetett, hogy megmaradhaason a törvényesség alapján.

Ha figyelemmel kísérjük ezen időszakról a képviselőházi beszédeket, nyomról, nyomra szemünkbe ötlük az a roppant erőbe kerülő önkorlátozás, melylyel a nemzetnek mintegy erőszakot kellett tenni önmagán, csak hogy a camarilla-szótt jogtalanságok ellenében, a törvényesség kellő korlátai között a mennyire lehet, megtarthassa magát.

De végre is a nemzet nem lehetett önmaga hóhéra; önmagát nem volt joga meggyilkolni.

Jellasicheknek, a haza esküdt ellenségének, alkirálylyá való kineveztetése által, Ferdinánd, a magyar király, égbekiáltó bünt követett el a nemzet ősi alkotmányán, azon alkotmányán, melyet önmaga szentesített meg csak nem rég királyi szavával.

A nemzet önérzetében megtámadva halálosan sértve érte magát. Most már eltűnt végkép a szívekből minden habozás; s kénytelen volt elhallgatni még a rideg, higgadt ész is. A mély belátású s óvatos Pázmány gúnyolódik az elnöki széken. Keserű percek voltak ezek!

Most már teljesen elveszett — kiált föl az események krónika írója, — a békés kiengyelítés minden reménye!

Vagyis inkább rég elveszett az már, mostantól fogva csupán lehetetlenné volt téve.

A képviselőház zajgó viharként viszhangozta a szavakat, midőn Kossuth kiejtő az ellenszegülés igeit. A tiltakozó hang azután végig futott a hazán; viszhangozta a keblekben, s rögtön egy viharra növekedett, melyben megvolt minden, mi a vihart jellemzi: erő, méltóság, zavar és rombolás:

Egy férfi vetette magát oda a mozgalom élére; egy férfi, ki természeténél fogva borzadt a vértől, — most azonban, szíven találva a leirat szavai által, óriások elszántsá-

gával látszik bírni, s a legvégső tusára bátorítá a hon atyáit.

A királyi leirat úgy tüntette fel őt, mint kuftejét minden rosznak. E vád iszonyu sejtelmeket ébresztett Kossuthban, s fölháborítá egész valóját.

Es nines többé munka, melyet meg ne győzne, s nines vakmerőség, melyet támadóival szemben elkövetni képes ne lenne.

A képviselőház, midőn megtette a végső nagy lépést, szinte megdöbbsent önmagától; s ha kacagott is a bécsi irat olvasása alatt, de keserű kacagás volt ez, olyanforma, mint a sorsüldözött ember fájdalom-kaczaja.

A mi eddig történt, az csak előjátéka volt a véros drámának a nemzet eddig csak a camarilla ukázai ellen harezolt; ami ezután következett, az már a trón-elleni küzdelme volt a sértett nemzetnek.

Hogy melyik oldalon volt a törvénytelen-ség, s az égre kiáltó jogtalanság? a nemzet bátran, nyílt homlokkal hivatkozhatik mindenkor Istenre, s világ ítélőtére.

A császár menekül.

Midőn az udvari ármány kibocsátá a főnnebbi rendeleteket, azon reménybe ringatá magát, hogy mire azok rendeltetésük helyére jutnak, Jellasiich már Budapest közelében táboroz győzelmes seregével.

Az egyszerű azonban csalódott.

Jellasiich, mint láttuk, szűknek érezvén Magyarországbán a világot, sebes rohammal vonult ki határhozeivel; s mig maga osztrák földre iparkodott fölkelő népét, melynek ugy is kevés hasznát vette, Theodorovics tábornok vezérlete alatt neki indította, hogy ugy torony irányban, menjenek vissza hazájokba.

A vezér bizvást olénelkelhetette ezekről is azt a híres retiráda-notát: „Menj vissza hazádba vort serogem!”

A lézengő rablócsapat Eszterházának véve utját, Lövön át, Csepreghe felé tartott, rabolva és pusztítva kegyetlenül utjában.

A nép azonban, amerre csak vonult a sáskacsapat, meghuzta mindenütt a falukban a vészharangokat, s a dorék rábaközi nemzetörök, egyesülve Vidos alispán alatt a vas-

megyeiekkal, derekasan megmutatták nekik, merre visz az ut hazafelé, mire a rablócsorda utat vágva magának a Gyöngyös vize mentében, meg sem állott, mig csak el nem érte a Stajer határokat.

Ez alatt Jellasiich már Bécs alatt állott, hol nagy meglepetések vártak reá.

Mig ugyanis ezek Magyarországbán történtek, Bécs az alatt nagyszerű véros eseményeknek lön szintere.

Az udvari kormány politikája megtermé keserű gyümölcseit s elszakadt a nép türelmének utolsó szála is.

A bécsi nép napról napra vérző szívvel tapasztalta, hogy a camarilla mennyire iparkodik aláásni a német tartományok szabadságát is, és mivel jól tudta, hogy ha Magyarország alkotmányát sikerül letiporni az ármánynak, hasonló sors vár a német tartományokra is, — végre türelmét vesztve, föl emelte ismét ő is a jogvédelem véros zászláját, s már október 5-én, az egész város vészes csatahelylyé változott.

Latour ugyanis az említett napon parancsot adott néhány zászlóaljnak, hogy Jellachich segélyére induljon el másnap Magyarországra.

A katonák azonban, különösen a horvátok ellen elkoseredett olaszok, ezt tonni vonakodtak, s elhatározták, hogy a magyarok ellen vívni nem fognak.

Latour erre oroszakhoz folyamodott, s a vonakodókat vértesezredbeli lovasokkal kísértette másnap az északi vaspályaudvarba.

A nép, a mint ennek híret votte, fölháborodott egész valójában. Az utcákon néhány percz alatt tengernyi néptömeg csoportosult össze, s mintegy harmincz ezernyi nép, kivonulva a pályaudvarhoz, főlzaggatta rögtön a pálya sínöket, s a hidakat szétrombolta.

Később fölkelt a földnépe is és csoportosan védelmére kolt a katonaságnak; s a hidverést egyáltalán lehetetlenné tette.

Braida tábornok erre a nép közé lövetett; s megkezdődött a harc a nép s a katonaság között.

Néhány percz alatt talpon lott az egész város. A harangokat félre vették s mindenfelé pergott a dobok vész-lármája.

Braida rövid idő alatt lelövetett; s a győztes tömeg a város felé vonult.

Itt a harc ismét megújult. A katonaság erősen tüzelt a kartácsokkal; de végre, miután az ablakokból is egyre lövöldöztetett, teljesen kiszorítottatott a városból, s így a győzelem a népé lön.

A felbőszült nép ezután Latour, hadügy-miniszter lakása felé indult, kit ezuttal elért a Nemezis boszuló karja, méltó büntetésül galád tettoiert.

A nép ugyanis megrohanta lakását, őt elfogta s agyonverve fölakasztotta a piacon egyik lámpaoszlopra. Midőn már meghalt, holttestét a nép sokáig hurezolta végig az utcán s vad gyönyörrel sereglett martaléka körül.

A nép ezután elfoglalta a foggyvertárt s karddal kezében testvériséget esküdött a magyaroknak.

A bécsi képviselőház pedig másnap küldöttséget menesztett Schönbrunba a császárhoz, kérvén, hogy nevezzen ki egy népszerű miniszteriumot; Magyarországra nézve pe-

dig vonja vissza az október 3-áról kelt királyi manifestumot.

A camarilla összesugott.

Ferdinánd azt izento, hogy az első teljesíteni fogja; a másodikról meg majd előbb gondolkodik.

Csak az volt a baj, hogy a camarilla nem az ő fejével gondolkodott!

Midőn a küldöttség visszaérkezett, másnap szétfutott a városba mindenfelé a hír, hogy a császár olhagyva a várost, Olmützbe távozik egész udvarával.

A hír nagy nyugtalanságot gerjesztett széltében. Az országgyűlésen indítványba hozatott, hogy Zsófia főhercegasszony és Lajos főherceg örökre, a császári ház többi tagjai pedig — a császárt kivéve — egy évre száműzessenek. Azonban az indítvány nem lön foganatosítva.

Récsey, látva a dolgok erősb menetét, meghökkent, s megelégleve a pünkösdi királyságot, lemondott a miniszterelnökségről, melyet eddig elég vakmerő volt bitorolni.

Et nunc venimus ad virum fortissimum!

A dolgok uj stadiuma kezdődik.

Midőn Ferdinánd Bécsot olhagyta, rá nem sokára, Wessenberg osztrák miniszter el-lenjegyzése mellett, egy királyi nyilatkozat jelent meg a monarchia népeihez, mely ismét egy újabb halálos dőfés a magyar alkotmány ellen.

A nyilatkozat így hangzott:

„Midőn engem az október 6-kán Bécsben elkövetett istentelenségek arra bírának, hogy azon várost olhagyjam, mely a legvadabb és legelvetemedetebb szenvedélyek tűzpontja lön, akkor még azon reményben lehettem, hogy lakossága egy részének vétkes öröngése tartós nem leond. Én fő- és székvárosom lakosainak különben egészséges és becsületes érzelmétől megvárhattam, miszerint egész erejükkel oda munkálnak, hogy a félreismerit törvénynek a tisztelet-, a gonosztevőknek az érdemlett büntetés-, a városnak a fenyegetett élet- és tulajdonra nézve a biztosság legrövidebb idő alatt ismét visszaadassék.

Ezen várakozás meghiusult.

Nemcsak az, hogy a lázadás támasztóinak sikerült Bécsben a magokhoz ragadt hatalmat oly rettentő uralom által, milyenre a tör-

ténet csak egy példát mutat, a részint félelem által ereje-vesztett, részint vad mámorba ejtett város felett megerősíteni, és az által a törvényességre való visszatérést Bécs falai közt meghiusítani, hanem még ezen falakon túl is nagyobbodott erővel terjedt ki anarchicus törekvéseik vésterhes hatása. Egy nyílt lázadásban álló szomszéd tartománnyal felségsértő szövetkezések köttettek, statusaim minden részébe követek küldettek, hogy azon kéymutató ürügy alatt: mintha a fenyegetett szabadságot kellene megvédeni, ott is, hol a rend eddigelé meg nem zavartatott, a lázadás zászlóját kitűzzék és az én még békes, szabad intézvények törvényes kifejlődésének elébe néző országaimat a fejtelenség, polgárháború és enyészet iszonyatosságainak martalécul vessék.

Trónra léptem óta népeim java volt életfeladatam. Kormányom története, különösen az utóbbi két hónap története ezt egykor tanúsítandja. De a gondviseléstől rám bízott kötelességekhez hűtelen lennék, ha oly törekvést tovább is el akarnék nézni, mely a trónt és monarchiát az örvény szélére viszi és az általam megerősített alkotmányos szabadság helyébe rakoncátlan erőhatalom állapotát tenni igyekszik.

Ezen kötelességekről megemlékezvén, vérző szívvel érzem magamat kényszerülve, hogy a fejét már most minden szemérem nélkül fölemelő lázadással székvárosomban, mint szinte mindenütt, hol az magát mutatná, a fegyveres erő alkalmazása mellett szembe szálljak, s ellene harcolnak, míg az egészen le nincs győzve, a rend, nyugalom és törvényesség ismét helyreállítva, és hű szolgálóimnak, gróf Lamberg és Latournak gyilkosai az igazság boszuló karjának át nincsenek adva.

Hogy ezen célzt elérjem, a monarchia különféle részeiből seregeket küldök Bécs, a fölkelés fészke ellen, és altábornagyomnak Windischgrätz herczegnek átadom a fővezérletet minden seregek felett, egész birodalmamban, csupán csak a gróf Radeczky tábornagyom parancsa alatt álló olasz hadsereget vevén ki. Egyszersmind felruházom az említtett herczogot a kellő teljhatalommal, hogy ő a béke munkáját birodalmamban saját belátása szerint a lehető legrövidebb idő alatt bevégezhesse.

A fegyveres lázadás kényszerítése és a csend helyreállítása után, miniszteriumom feladata leendő, hogy az alkotmányos országgyűlés tagjaival egyetértőleg, az eddigelé féktelen visszaéléssel kezelt sajtó, az egyesületi jog és a honvéd törvényes korlátozása által oly állapot idéztessék elő, mely a nélkül, hogy a szabadságot szorítsa, a törvénynek erőt és tiszteletet biztosítson.

Midőn ezen kötelességeim és jogaim érzetében rendíthetlen szilárdsággal hozott határozataimat népeimnek tudtul adom, mindazok őszinto és hathatós közromunkálására számolok, kiknek császárok, hazájok, családok, javuk és az igaz szabadság szívükön fokszik, és a kik jelen határozatomban az egyedüli szabadító szerre ismerendnek, hogy a birodalmat a végrombolástól, magokat a fejtelenség iszonyatosságai- és minden társasági kötelek felbomlásától megőrizték. Olmütz, okt. 16. 1848. Ferdinánd s. k., Wessenberg s. k.

Ezen újabb királyi nyilatkozat által tehát Magyarország szintén Windischgrätz hatalma alá rendeltetett. Wessenberg ellenjegyzésével; Magyarország hire nélkül.

És ezzel a pragmatica sanctiot, ezen manifestumával, maga tépte szét az osztrák császár, megvotóleg dobá foszlányait a magyar király és nemzet elé.

Ezen nyilvános esküszegő lépés, mely által egy fejedelm önmaga semmisíté meg az oltalma alá bizott országot, alig loli párját a históriában.

Ezt már a német lapok sem hagyhatták szó nélkül; ezt már ők is megsokallták.

„Itt a császár tökéletesen elfelejtette — kiált föl a kölni lap — meddig terjed a törvényesség határa! Magyarország nyílt lázadásban levő szomszéd provinciának nevezetik; de ugyan az Istenért, mióta provinciája Magyarország Ausztriának?

Windischgrätz főparancsnoknak nevezetik a császár és király minden országaiban létező fegyveres erő felett, tehát a magyarországi fegyveres erő felett is... Magyarországnak meg van saját törvényes hadügyminisztere, tehát Wessenberg ellenjegyzése semmi és semmit érő a királlyságra nézve. Ha Magyarország fellázadt (?) királya ellen, s a király idegen hatalommal akarja ezt meg-

hódítani — ám tegye; de akkor ne beszéljen többé a törvényes kifejlésről, ne beszéljen a béke munkájáról!”

Igy a fönnvezett német lap.

A pragmática sanctio tohát, melyet Fer-

dinánd, manifestumában egy tollvonással megsemmisített, nem létezett többé, legalább a camarilla előtt nem, s így a magyar nemzet függetlenségének védgátja teljesen elenyészett volna . . .

Kossuth, mint kormányelnök.

A bécsi forradalom hírére Pesten neki vidultak a kedélyek. „Nagy diadalnak hajnalán vagyunk!” kiáltott fel a sajtó.

Midőn Pázmándy a képviselőházban tudatá egyebek közt a bécsi olasz granátos zászlóalj magatartását, melynél fogva kijelenté, hogy Magyarország ellen harcolni nem akar, harcolni nem fog: a jelenlevők hangos éljenzéssel fogadták a derék olaszoknak ezen rokonszenves tettet.

A képviselőház ezek után eljöttnek látta az időt, melyben az események kényszerüsége folytán, a kormányzat ügyében formaszzerű intézkedések tessenek.

Miután ugyanis kimondta a nemzet, hogy azon hatalomnak, mely alá rendeltetett, alávetni nem fogja magát, más részről pedig az országot rendezett kormány nélkül sokáig hagyni nem lehetett: szükséges volt, hogy ezen tárgyban mielőbb határozat hozassék.

Az indítványt Kossuth tette. „Isten kinyújtotta, ugymond, karját, kijelölni a gyors tettöknek idejét, a mely gyors tettektől függ a nemzetnek, az igaz ügynek szabadságát biztosítani, a mely ellen annyi árulás, annyi hitzegés összeesküdött!” És indítványozá, miszerint az ország minden kormányzata, miután miniszterium nincs, ruháztassék át teljesen a honvédelmi bizottmányra.

A képviselőház elfogadva Kossuth indítványát, kijelenté, hogy a honvédelmi bizottmány, addig, míg az ország normalis állapotba jöven, törvényes kormánya nem lesz, mindazon hatalommal, melylyel az ország kormányának birnia kell, felruháztatik.

Elnökül általános lelkesedéssel Kossuth lön kikiáltva; s a képviselők bizalmuk jeléül fölálltak mindnyájan.

„Megvallom — ugymond erre Kossuth — ohajtottam volna, miszerint azon bizottmány elnökeégére nézve a tisztelt képviselőház

mást, nálam érdekesebbet méltóztatott volna kijelölni. Azonban a nemzet parancsával találkozáván, minden honpolgár részéről nincs egyéb tenni való, mint engedelmeskedni.

En engedelmeskedom, azon egyre kérve mind a tisztelt házat összesen, mind minden egyes polgárát a hazának, hogy akármely perczen ügyetlennek találják, csapjanak ol; ha pedig makacsságból, vagy akármiből veszélyesnek találják a hazára, üssék le fejemet!”

Kossuth tehát cserint elnyerte a helyet, melyre csakis neki lehetett legfőbb igénye. Kormányelnök lön, hogy vezesse azon mozgalmat ügyeit, melynek eddig is legkiválóbb képviselője volt.

Uj állásában csakhamar óriási tevékenységet fejtett ki, habár egészség dolgában egy kissé gyengélkedett.

A Bécsből vott hírekre vonatkozólag Kossuth, még ugyanazon ülésen, következő indítvánnyal lépett föl:

„Nagy kötelességemnek ismerem — ugymond — hogy midőn a bécsi nép érdekeinket oly nagy buzgalommal előmozdítja, ha ők az irántunk mutatott rokonszenv miatt valamely bajba kerülnének, őket mi se hagyjuk cserbe. Gyűjtsünk azért oda minnél nagyobb erőt, hogy őket a ves élytől megóvjunk.

Es aztán előre Bécsig!

Midőn én azt mondom, hogy előre Bécsig, ezt nem azon alávaló hazugságnak, alávaló tettetésnek színével fejezem ki, midőn kijelentem, hogy mi igazán, nem mint ellenség megyünk, hanem megyünk, hogy nyujtsunk segédkezet barátinknak s testvéreinknek, a bécsi népnek azon veszélytől megóvására, a mely veszélyben a mi irántunk rokonszenvnél fogva vannak.

Es én felhivom a házat, mondja ki határozatilag e mai napon, hogy valamint a

camarillával, a reactióval s a népek szabadságát elnyomni akaró tendenciákkal alkut ez életben nem ismer semmi áron; úgy az ausztriai nép irányában a legszivesebb barátságot érezve, azt, hogy nemzet nemzet irányában a találkozó érdekeket istennek örök igazsága szerint megnyugtatólag kijelenteni kész, ezt mondja ki most a tisztelt ház, s az legyen előszó, hogy ha netalán ők miattunk szenvedve, a mi csapataink segítség végett hozzájuk közelednének, mondom, ez legyen az előszó: azért jövünk, hogy titeket is úgy, a mint ti jöttetek hozzánk megsegíteni bennünket, megmenteni kívánunk azon absolutisták irányu camarillától, mely a ti szabadságokat, mint a miénket semmivé akarja tenni; de mi szabad nép el fogjuk végezni mindazon érdekek kiegyenlítését, melyek köztünk fenforognak.

Ez azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, s ezt hallja meg isten, és hallják meg Európa népei, azon magyar nemzet képviselőinek nyilatkozata, a mely szavát nem szegte meg soha, hanem midőn hűséget mondott, túrt, szenvedett a végtelenségig, mert szavát adta: s nem ismerte határát a szenvedéseknek. Ily nemzetnek képviselői midőn kimondják azt, hogy nekünk Ausztria népével semmi bajunk, mi barátok s testvérek vagyunk, mi egymás közt kiegyenlítjük a dolgokat: azt hiszem, ez annyi, mint az esküvés. S ezt reményilem azon néptől, a mely megértette, hogy veszélyünk közös, a midőn az ellenünk közeledni szándoklott tábornak utját állotta, a mint megértette azon veszélynek közösségét, úgy hinnai fog e nemzet szavának. Mi pedig be fogjuk váltani ezt a győzelem első percében, de éppen azért, hogy beválthassuk, valamint mi segítjük, úgy ők is segíteni fognak a győzelem kivásánál minden árulóknak rasiozásával.

Az eredmény istennek kezében van; de én a honvédelmi bizottmány minden tagjai részéről ígéretet és fogadást teszek a nemzet képviselőinek, hogy e czélnak megközelítésére, nem bibelődve a rondes körülmények végett alakított formák kisszerűségével, e nagy percekhez képest nagy eredményekre vezető, bátor, de meggondolt és mindenek felett elszánt s eltökélt lépésekkel közremunkálni a legszivesebb hazafiai kötelességnek fogja ismerni a választmány. Hogy ha

a haza megmentésének közmunkálásaért a méltánylat koszorujának egy boglára az ő fejére is járuland, azt alázattal fogadandja; ha pedig a körülmények azt igénylik, hogy a vérpad legyen a jutalom, oda is büszkén fogok elmenni."

Kossuth érezvén, hogy nem sokára szükség leend a nemzet minden fegyverfogható fiára, a legközelebbi ülésen ismét indítványt tőn, miszerint parancsolja meg a nemzeti gyűlés, hogy külföldön létező seregeink jöjjenek mielőbb haza, s ennek kivitelével bizza meg a honvédelmi bizottmányt.

Ezen indítvány szintén elfogadtatott; mire Kossuth egy szótat irt külföldön létező vitézeinkhez, felszólítva őket, miszerint a haza veszélyben levén, siessenek annak védelmére.

Vitézeink megértve a veszély kiáltó szótát, ragadtatva ellenállhatlan vonzalomtól, csapatonkint siettek haza, utat törve maguknak ezer és ezer veszélyeken keresztül.

A bécsi kormány az előbbi áttörések óta Argus-szemekkel őrizte ugyan a magyar katonaságot külföldön, s szigorú, kemény büntetések vártak azokra, kik honszerelemtől indíttatva, vakmerők voltak elhagyni zászlóikat.

A magyar huszárok leleményessége mindazáltal talált módot, melylyel kijátszották a vizsga őrszemeket; s midőn megtudták, hogy a haza szent ügye a válság kockáján áll, nem riadtak vissza semmi veszélytől, magától a haláltól sem, tudván jól, hogy a haza előbbvaló az életnél.

Méltó dicseget s elismerés illeti e tekintetben a Vilmos huszárokat, kiknek majdnem egész ezrede hazajött Galicziából. Az utolsó két század Szontagh és Zsurmay hadnagyok vezérlete alatt novemberben már szintén itthon volt.

Utjuk azonban nem volt veszélynélküli; a Dnieszter folyamon áthatolván, megtámadták őket a nyomukba levő üldözők, s csak tetemes veszteség árán juthattak el Mármarosba.

A nádor-huszároknak, Sréter Lajos százados, és Virág hadnagy vezérlete alatt még több veszélylyel kellett szembe szállniok; Virág száz negyvened magával indult neki a veszélyes utnak; többnyire csak éjjel utaztak, hogy kikerüljék a czirkálók figyelmét;

s utjokat a csillagok szerint irányozva élet-veszély közt haladtak előre, s még csak annyi pihenésre sem volt idejük, hogy lovaikat lenyergelhetnék volna.

Utjokban nem egy veszélyes kaland érte őket. Az osztrákoktól kétszer megtámadtatva, bár oroszánokként harczoltak, mégis csak kilencz bajtárs eleste után tudták magukat koresztül vágni az ellenállókon.

Hasonló elismerés illeti a Koburg huszárokat, s különösen Poplavszy lengyel származású hadnagyot, ki századával szintén sietett a haza védelmére, még pedig oly ropant gyorsasággal, hogy négy nap és négy éjen át negyvenöt mérföldet tett meg.

A gyalogezredokból s különösen a Mariassy ezredből szintén többen szöktek vissza hazájokba, hol a jog zászlója alatt, rettenthetlen bátorságot fejtve ki, mindvégig hű harczosai maradtak az igaz ügynek.

A képviselőház ugyanazon napon, midőn Kossuth indítványára elrendelte a külföldön tartózkodó magyarok hazatérésére vonatkozólag is hozott egy határozatot, minthogy többen, a főnemsek közül Bécében s egyáltalán külföldön tartózkodván, gyanu alá estek, hogy a camarillával egy kézre játszanak ugy alattomban.

„Miután — ugymond Kossuth — oly időket élünk, midőn a hazának minden egyes polgára egyáltalában nem vonhatja ki magát azon kötelesség alól, hogy a körülmények szerint személyesen is részt vegyen a haza megmentése terhében: most nincs arra idő, hogy valaki külföldön sétálgasson; s még kevésbé van arra, hogy valaki külföldi sétálgatásait a camarilla conspiratióra használja föl.“

E szerint az országgyűlés kibocsátá a parancsot, hogy minden külföldön tartózkodó magyar tizenöt nap alatt haza térjen, kivéve természetesen a kormányküldetésében levő egyéneket.

Ugyanazon gyűlésen még egy nevezeto-

sebb esemény is adta elő magát. Madarász László, egy hatalmas vádbeszédben, indítványba hozta, miszerint István nádor ki cserbe hagyva a nemzetet, ép a legszorultabb állapotokba hagyta el a hazát, idéztessék hűtlenségi perbe.

A dologba Kossuth is beleszólt.

„Én megvallom — ugymond Kossuth — őszintén, nem csinállok titkot, comoediákat, én úgy tapasztaltam a históriából, hogy az ausztriai háznak mindig természetéhez tartozott, hogy midőn elbizakodott erejében, akkor a magyar nemzet szabadságának elnyomására mindent elkövetett, mikor pedig fordult a kocka, elkezdtek gyönyörűséges arczokat csinálni, és a magyar nemzet nagylelkűen azt mondta: legyünk jó barátok.

A volt nádor iránti kérdést illetőleg én a dolognak két oldalát látom: egyik oldal annak kimondása, hogy a nádor, mely elmozdithatlan hivatal különben is, midőn a tábort oda hagyta, s a legveszélyesebb perczen elmenetele által semmivé tenni igyekezett az ország azon sarkalatos törvényeit, hogy külföldről nem kormányoztathatunk, hanem itt kell lenni a király képviselőjének, ki az országot itt kormányozza, midőn ezt tette, más részről a tábort oda hagyta, a legszentebb kötelességeit sértette meg, és mivel azokat megsértette, annak kimondását, hogy a milyen nagy volt a romény, melyet iránta tápláltunk, s nagy volt a bizalom, melylyet azon magas székhelybe helyeztünk, ugy ezen cselekedete közte s a magyar nemzet közt ledönthetetlen olvasztó falat emelt.

Hogy lemondása következtében az ország kormányzatára nézve minő intézkedések tétessenek, azt a győzelem utánra kell halasztani; de azt igenis ki kell mondani már most, hogy közte s a magyar nemzet közt nincs többé semmi közös viszony.“

És az országgyűlés csakugyan kimondta a határozatot, miszerint a magyar nemzet s a nádor közt megszakadt örökre minden viszony.

A magyarok a Lajtha mellett.

Keressük fel Jellasichot.

Az „oroszlán szívű“ vitéz bán, mint látuk, október 8-án már Bécs alatt termett; de a várost ekkor már a nép által teljesen elfoglalva találta; s a katonaság kiűzve, a városon kívül táborozott Auersperg tábornok alatt. A császár pedig ellillant.

Midőn a bécsi országgyűlés hírére vette Jellasicht közeledtének, egyik követé által megizente neki, miszerint ha jót akar, útját tovább folytatni ne merje.

Jellasicht erre nagy fennent az izente vissza, ő neki semmi köze az országgyűléshez; ő csak a császártól vár parancsokat, s útját az ágyuk dörgése szerint irányozza.

Mindazáltal nem látta tanácsosnak, hogy betegye lábát a székvárosba, s kiűnn a városon kívül egyesült Auersperg táborával.

A magyar országgyűlésen ez alatt kemény viták fejlődtek ki a körülmények fölött.

Arról volt szó, valjon a magyar sereg, átlépve a Lajthát, üldözzé-e Jellasicht osztrák területen is; miután a bán a rokonszenvező Bécsot is fenyegette.

Kossuth már eleve rosztalását fejezte ki, hogy Moga azonnal nem vette üldözőbe mindenütt Jellasicht, s nem ment utána nyomban az osztrák területre is.

„Ha én lettem volna a vezér, — ugymond Kossuth — el nem mulasztottam volna a lehető leggyorsabban sarkában lenni az ellenségnek. Ha rosztal út ki a dolog, fejtem lett volna érte a díj; de ha jól út ki, megvan óva a haza az ellenségtől. Én azt gondolom, hogy az ilyen lépéseknek helyeslését vagy rosztalását a siker határozza el, és ha sikert eszközöl valaki, a nemzet megmentői közé fog számíttatni, ha pedig nem, fejével jutászik.

Szerettem volna, ha történetesen katonává neveltetvén a tábornok vezére lettem volna; mert lett volna bátorságom ezen játékot megkísérteni. De ezt nem mint kritikát mondom, mert más ember gondolkodásába magát behelyezni nehéz.

A tábornok azt mondotta, hogy ő politi-

kai életet nem élt, tehát előbb megkérdezi szabad-e megtenni?

Miután háromnapi idővesztéssel ment a dolog, s ezen téren semmi biztatót nem kaptunk: tehát kértem, a dolognak ily helyzetben akarja-e a ház azt mondani, — csak előre! akár mi történjék, akár mennyi ellenség jöjjön is ellenünk; akarja-e azt mondani, hogy áthatva a háláérzetétől a bécsi nép lelkesedése és azon sympathia iránt, melylyel kinyilatkoztatta, hogy kész minket segíteni a közös ellenség ellen, akarja-e kértem azt kinyilatkoztatni, hogy ne legyen a Lajtha akadály seregeink előtt?”

Tehát az volt a kérdés, valjon átlépjék-e a magyar seregek a Lajthát, vagy sem?

A magyar képviselőház e tekintetben, Kossuth mindenható befolyása alatt, következő határozatot hozott:

„A magyar nemzet legszívesebb hálával méltányolván Bécs városnak azon hősiessé rokonszenvét, melyet Magyarország szent és igazságos ügye iránt tanúsított, s érezvén azon kötelességet, hogy midőn a közös ellenség vitéz seregeink által üldöztetve, Bécs ellen fordul, ezen hősiessé várost baráti segítség nélkül hagynia nem szabad: semmit sem késett megparancsolni a győztes magyar hadseregnek, hogy az ellenséget Ausztria földén is üldözzé, s Bécsnek segítségére siessen.

A magyar nemzetet ezen határozatnál azon biztos hiedelem vezette, hogy a segédkezés, melyet vele a hálának, s közös veszélynek érzete nyújtat, barátilag fog fogadtatni, mert a magyar hadsereg nem ellenség, hanem hű testvér gyanánt utasított a Lajtha túllépésére.

A magyar nemzet ezen baráti érzelemnél fogva kötelességének ismeri, magát az osztrák nemzet kívánataihoz alkalmazni; seregeink a Lajthán átléptek, s ezzel határozott készségüket, a közös ellenség ellen Bécs oltalmára szelni, tetteleg tanúsították.

De miután a magyar nemzet hivatalos közleménye folytán is, sem a bécsi hatóság logkisebb oly nyilatkozatot nem adott, melyből következtetni lehetne, hogy a magyar se-

regnek segélyző közelgése invasióra nem magyaráztatik, sőt az e részbeni nyilatkozat gondosan kikerültetik, Jellasiachnak lefegyverzésére semmi felhívás nem tétetik, az ausztriai nép védelmi folkelése ol nem rendeltetik, sőt Jellasiachnak Ausztriába boiítése mindekkorig még csak ellenséges lépésnek sem nyilvánítottatik; a magyar nemzot azon véleményre van kényszerítve, hogy az osztrák nemzot seregeink segélyével élni nem akar.

Minék következtében a magyar országgyűlés mind jogszerű köteletségének, mind ausztriai szomszédaink iránti barátságos érzelmeink szoros tartozásának ismeri, a magyar hadseregnek megparancsolni, hogy saját hazánk oltalmára szorítkozzék, és semmi oly lépést ne tegyen, melyet osztrák szomszédaink, különösen Bécs kedvetlenül fogathatna.

Kijelentvén azonban ünnepélyesen, hogy, ha Ausztria s különösen Bécs részéről szomszédaink szabadságának megvédésére a magyar nemzot segédközromunkálása igénybe fogna vétetni, az ily felhívásnak nemzetünk egész erejével eleget tenni, a legszivesb köteletségének ismerendi.

Ezen határozat nyomán Móga csakugyan meg is indította a magyar sereget, s előre nyomult a Lajtháig.

Móga egyáltalán nem nagy hajlamot érzett osztrák területre lépni; midőn azonban a bécsi országgyűlés magatartásából bizonyossá lön, hogy átlépése nem fog birtoksértésnek tekintetni, október 17-én végre átvette a magyar hadsereget a Lajtha balpartjára s érintkezésbe tette magát Bommol, a bécsi fölkelte hadsereg vezérével. Még azon nap azonban ismét visszatért a magyar területre.

A bécsi nép, a mint híret votte, hogy a magyarok átlépték már a Lajthát, és sietnek segélyükre, — mintogy villanütésre, egészen fölülkesült, s örömmel fogadta a szükség perczeiben a mentő kezét.

Az utcák szegletein falragaszok voltak olvashatók szélteben, melyek által a bécsiek csatúra szólítottak.

„Föl bécsiek! — így hangzottak a falragaszok. — A magyarok már átlépték a Lajthát s elősietnek, hogy egyesülve a derék bécsi

néppel, győzelmet vehessenek a közös ellenségén.

Föl tehát bécsiek! alakuljatok mozgó csapatokká, hogy majd ha a támadás órája közelog, zárt sorokban a város falain kívül is, a magyar hadsereggel közösen támadhassátok meg az ellenséget. S a szabadság ellenin bizonyos leendő győzelmek!

Bem, a lengyel születésű, osztrolenkai hős, kinek nevével először találkozunk itt, szintén roppant erélyt fejtett ki a bátorság szellemének ébresztésére.

Ő csak néhány nappal ezelőtt jött Bécsbe, hol a dolgok fejlődése a forradalom és csaták szellemeinek nagy és vérítékes munkát igért.

A bécsiek két kézzel fogadták a hirneves tüzértábornokot, s néhány nap mulva már, mint a mozgó nemzetőrök parancsnoka működött; s egyáltalán ő volt a mozgalom élő szelleme.

Tevékenysége kifáradhatlan volt; a logmegfeszítőbb éji munka után alig engede magának háromórnyi nyugidót.

Midőn a magyarok átléptek a Lajthán, s Bem ennek híret votte, azon fölkiáltással: „Most talán lehetséges Bécsért valamit tonni, a magyarok jönnek!” — tüstént kirohanást rendezett, s arra tüstént tervet is készített. E kitörés azonban, miután a magyarok jöttének híre nem valósult, elmaradt.

Móga ezen közben már másodszor is átlépte a Lajthát, s föl szólította Auersperget, miszerint tekintetbe vevé, hogy a magyarok nem az osztrák császári sorog, hanem Jellasiach rablósordája ellen szándékoznak harcolni, viselje magát közönyösen. A válasz azonban tagadó lön.

Móga már erélyesebb föllépéshez készült, midőn Kossuthtól azon izenetet vette, miszerint megérkezéig maradjon veszteg, mint-hogy rövid idő alatt több ezornyi soroggel ő is meg fog érkezni.

Kossuth csakugyan utnak is indult a táborba, utjában sorakozásra szólítva mindeönt a népet.

A magyar nép hatványozott lelkesültséggel fogadta mindenütt a hatalmas szónokot, s Esztergom oly kitüntetéssel fogadta, hogy Kossuth maga is bámulva kiáltott föl: „Ha örömet jöttem volna jelenteni — ugymond — nem csudálnám e nagyszerű ünnepélyt;

de midőn véros áldozatot jöttem kérni, és mégis ily lelkesedést látok, örvendek hazámnak s ezt a nemzet nevében, mint annak küldötte, köszönöm!”

Egyáltalán, mint szemtanuk beszélnek, lehetetlen leírni a lelkesedést, sőt több mint lelkesedést, melylyel Magyarország olnoke a népség által utjában mindenütt fogadtatott.

Harangzúgások, ágyuk bömbölései, a tárogatók harsány hangja, dobok pergésével, s számmelküli nép örömrivalgásaival vegyülve kísérek mindenütt lépteit.

Kossuth október 25-én érkezett meg a pahrendorfi táborba, a magyarországi hadsereg főhadi szállására.

Megjelenése varázshatást gyakorolt mindenütt a seregben. Ugy tekintették, mint a nemzet toljhatalmu képviselőjét, s a hol megfordult, a századok zászlói háromszor hajoltak meg előtte. A katonák szavaira az öröm fanaticus jellemü nemét tanusíták. A huszárok leugrottak lovaikról, s ujongató kiáltásokkal tölték be a levegőt.

Ugyanazon napon, kevéssel Kossuth megérkezése előtt, Móga felszólítást kapott Windischgrätz-től, melyben ez minden Magyarországon szolgáló tisztoknak meghagyja, hogy azonnal táborába menjenek, különben hadi törvényszék elé állíttatnak.

A fenyegetés azonban épen az ellenkező hatást gyakorolta. Midőn Móga felolvasta előttök a felszólítást, megvetéssel fogadták a fenyegetést, s látva a jogtalanságokat, a legderekabb tisztok ezentul kétszeres erővel ragaszkodtak Magyarországhoz.

Móga pedig kijelenté, hogy a közlés által csak bizalmát akarta tanusítani a tisztikar iránt; de senkit Windischgrätz parancsának engedelmeskedni fel nem szólít; s részéről nyilvánítá, miszerint harczoland ő is utolsó csepp vérig.

Midőn Kossuth megérkezett a táborba, Móga bemutatatta neki is a felszólítást.

Kossuth rögtön összehívta maga elé az egész tisztikart, melyhez velőig ható remek beszédet tartva, kifejté Jellasic honárulói szerepét, megmutatva, hogy Windischgrätz semmi egyebet nem tosz, mint folytatja, a mit Jellasic megkezdett.

Hatalmas beszédére sok szem könnybe borult, s a tisztikar fogadást tön, hogy a jog-

zászlóját nem hagyja el, s harczolni fog mindvégig alatta.

Windischgrätz felhívására Kossuth válaszolt; s a nyilatkozatot még az nap megírván, a kézbesítéssel Ivánka ezredes bizatott meg, mint táborkövet, ki Dobai nemzetőri főhadnagy kíséretében el is járt hiven küldetésében.

A nyilatkozvány, melyet Pázmándy, ki szintén jelen volt, és Csányi országbiztos is aláírtak, így hangzott:

„A népek története nem mutathatja fel a hitszegés, árulás és rozlelkűség hasonló példáját, minő az úrmányok azon szövénny, melylyel egy csalárd udvari camarilla a magyar birodalomnak nemcsak törvényesen alkotmányos jogait, hanem állami létét is megsemmisíteni törekszik.

Magyarország mindig szabad, önálló királyság volt, nem kebeleztve be semmi más államba, s nem vetve alá semmi más országnak.

Ezen feltét alatt adta át Magyarország királyi koronáját az uralkodó háznak. És 14 királyaink a habsburgi házból fogadák esküvel, a magyar birodalom önállásának, és alkotmányos jogainak fentartását.

Magyarországnak ezen szabadsága, ezen önállása nem új nyoreménye a márcziusi napoknak, s nem ajándoka V-dik Ferdinánd királynak, hanem oly alapföltétel, melyen a habsburgi háznak magyar királysága alapszik.

És mégis egy bünteljes udvari camarilla, szemtelenül játékot üzve a kir. esküvel és a fejedelem beteges állapotával, a magyar birodalom állami létének megsemmisítésére, csendes és királyához mindig híu hazánkban lázadást gerjesztett, és szegény honunkat példátlanul iszonyatos harc színhelyévé tové.

Minden jelenségek daczára sem akarta Magyarország hónapokon keresztül elhinni, hogy azon árulás és embertelenül barbár cselszövények számai magának a fejedelemnek legközvetlenebb közelében fonassanak; mert a magyar nép férfias, őszinte gondolkozása képtelen volt csak gyánítatni is ily büntetnek lehetőségét.

És maga a fejedelem a szerb lázadást fel ségsértésnek és báró Jellasicot, ki gügös túlbizakodottságában a törvények ellen emelte

fel bűnös foglyverét, a törvények utján honáru-
lónak lázadónak nyilvánította.

De midőn látták, mikép az őszinto magyar
nemzet, királyának ígéreteiben túlságosan
bizva, az önvédelemre elkészülve nincsen, a
lázaó Jellasió hazánkat kegyetlen háboru-
val lepte el.

És alig tové ezt, álürügýök alatt az osz-
trák miniszterium által pénz- és foglyverrel
láttatván el, midőn a lázaó a fejedelem hí
szolójának jelentetett ki. Az osztrák sere-
gek, melyek a magyar ezredek a császári
trón védelmére az országon kívül használtat-
ván, Magyarorszában és tartományai-
ban, közsensé fentartására és a törvényes kormány
szolójatára voltak széthelyezve, ezen osztrák
seregek magyarok által fizetve és élölmezve,
felsőbb ösztönzésre, legnagyobbbrészt segéd-
közét nyújtottak a zendülőknek, és vétkesen
feglyvert emelték azon ország ellen, melynek
védelmére esküvel és becsületökkel kötelez-
tettek. Magyar- és Erdélyország szláv és
oláh lakosai közt lázaóást, zendülést támasz-
tottak. Osztrák tiszték, még tábornokok is,
szerb rabló-csordákat és fellázított oláh tö-
megeket vezénylenek. Az Isten büntető keze
által utólért Latour gróf, a volt osztrák had-
ügyminiszter, megparancsolta a magyar vár-
parancsnokoknak, esküjüket hűtlenül meg-
szegni, megparancsolta a Magyarország min-
den mellék-tartományai-
ban létező hadi kor-
mányzóknak, hogy Magyarorszába törjenek
be, és a lázaó Jellasióhot honáru-
lónak vállala-
tában elősegéljék. És hogy ezen gyalázatos-
ságok megkoronáztassanak, a barbárok előtt
is szent közérkölesi érzelen íránt annyira
megfelelkeznek, hogy nem iszonyodtak Ma-
gyarország ezredevi állami létét, és a habs-
burgi házból származott 14 királyai által es-
küvel is megerősített alkotmányát egy szent-
ségtelen tollvonással eltörteni, és a haza bel-
sejében dulongó pártütőt, Jellasióhot, az oly
czudarul elárult ország korlátlan urává, és az
oly nemoslelküleg hí magyarok felett kato-
nai zsarnokká kinevezni akarai, és ezen min-
den emberi érzelenet föllázító erőszakosko-
dásra a beteg fejedelem aláírását is kicsalni.

De ennyi büntetők végre kimeríték az
Isten türelmét, és igazságosságát. A magyar
nemzetet, mivel nemesszívüleg a hitben és
hűségben bizakodva, készületlen állt, gyön-
gének, és az oroszánt halottnak hitték,

mely azonban erejének érzetében csak alvék.
Jellasió tapasztalta a magyar foglyverek ere-
jét. A magyaroknak történeti hűsisége ezen
hallatlan árulás elleni jogos harcban fénye-
sen igazolta magát. A lázaónak hadteste a
hűs magyar harcászok kicsiny csapatai, sőt
rögtönözve összevont, gyakorlatlan, alig fel-
feglyverzett népfelkelési seregek által is min-
denütt megveretett, 10,000 körül elfogatott
és lefeglyvereztetett, s maga a szájhűs pártütő
Jellasió, egyetlen csata után egész fűsere-
gével annyira jutott, hogy magát a megér-
domlett végképi megsemmisüléstől csak a
feglyverszünetnek, melyért ő maga ösengett,
aláváló megszégése által mentheté meg; míg
végre kegyetlenséggel bélyegzett folytonos
fűtásaiban, a mieink által üldözöttve, osztrák
fűldre menekült.

Ha a magyar sereg a futó ellenséget szű-
net és késedelem nélkül túl a Lajthán követi,
24 óra alatt elérte volna őt Isten boszuló
igazsága.

Mi azonban, habár írántunk a példátlan
erőszakosságok egész láncolatában, az em-
beri és isteni jog minden tekintetét megsér-
tették, tisztelettel viseltöttünk egy szomszéd
barátságos nemzet birtoka íránt, és hűs se-
regünk boszuló karjait megállítottuk, azon
biztos várakozásban, mikép az ausztriai csá-
szárnak, ki egyszersmind Magyarország al-
kotmányos királyja is, osztrák hadi ereje a
benyomuló zendülők seregét lefeglyverzendi,
s így az általunk semmi által elő nem
idézett polgárháboru újabb visszatértét olhá-
ritandja.

Mi jogosítva valánk ezt várni a szente-
sített népjog elvei folytán, jogosítva valánk
ezt várni magának a tévutra vezetett feje-
delemnek önérdökében is, kinek el kell iszo-
nyodnia azon nyomortól, melyet a gonosz ca-
marilla, szentelenül visszaélve nevével, hí
népeire árasztott, ha majd egyszer az Isten
annyi erőt adand neki, hogy a dolgok valódi
állását saját szemeivel láthassa, és szabadon
megítélhesse.

Mi csalatkozánk jogszerű várakozásunk-
ban. A helyett, hogy a vakmerőn betört
pártütő, a Magyarország alkotmányos koro-
nája ellen hitszegő áruló lefeglyvereztetett, és
ártalmatlanná tétetett volna, gr. Auersperg,
az osztrák tábornok, egyesült a lázaóval,
őt védelme alá vette, és a zendülők így

megnagyobbított erejével fenyegető állást foglalt el Bécs előtt, azon nagylökű nemzet fővárosa előtt, melylyel minket magyarokat az uralkodó egysége és a törvényes szabadság elvesztésének közös veszélye hű szövetségesekül kapcsol össze.

És hogy a leghallatlanabb méltatlanságok teljességéből semmi se hiányozzék, hercegséged magát nálunk ő felsége sergoinek főparancsnokául hirdeti ki, melyek közé ön Jellasiának felségértő esapatait is felvette. Ezáltal önmagát b. Jellasiak lázadása részének és Magyarország törvényei s alkotmányos trónja iránti ellenségének jelenti ki, és annyira megy, miszerint a magyar sereg tiszteit, kik esküvel köteleztetnek az alkotmány iránti hűségre, hadi törvényekkel fenyegetéssel akarja csábítani a haza ellenségének táborábai átmenetelre.

Tudva kell lenni hercegséged előtt, hogy a magyar sereg felett ő felsége érvényesen csak a hadügyminiszter ellenjegyzése mellett rendelkezhetik, és hogy minden más utoni rendelkezés a kir. esküvel szentesített törvény által már előre érvénytelennek nyilatkoztattatik. Hercegséged kinevezése pedig Wessenberg által van ellenjegyezve, ki nem is magyar, annál kevésbbé magyar miniszter; annál fogva ön semmi esetben sincs jogosítva, magának a magyar sereg felett bármi hatalmat is tulajdonítani; ugy, hogy hasonló merény hazánk ellenében nyilván kifejezett ellenségeskedést foglal magában, mire Magyarország semmi okot nem adott.

Ez ellenségeskedés még azáltal is nagyobbíttatik, hogy hercegséged a futó pártütőnek seregeit saját vezérlete alá vette fel, és így magát a Magyarország alkotmányos trónja, állami létezése és törvényei ellen intézett lázadás vezérévé tette.

Azt kívánja tehát a közbéke, melyet Magyarország nem zavart meg, és a dynastiának érdeke, hogy mi, ambar a legvégső önvédelemre erőszakosan kényszerítve, hercegségedet az Isten örök igazsága, a népjog és emberiség nevében felhívjuk: hogy jogsértő szándokával hagyjon fel, a pártütő Jellasiak osztrák földre futva nyomult seregét fegyvereztesse le, s azon esküvel, „hogy Magyarország ellen többé nem fog harcolni“, tegye ártalmatlanná, és 24 óra alatt biztosítást ad-

jon nekünk, hogy Magyarország ellen semmi ellenségeskedést sem akar megkísérteni.

A fenyegető haditörvényt illetőleg, ez a jogtalanság annyi erőszakitélei után oly borzasztó szó, melynek valódiságában az emberiség és polgárisodás iránti hitünkben nem hiszünk. Gondolja meg hercegséged, mikép az Isten és világtörténet megvesztegethetlen ítélőszéke előtt az emberiség átkát vonná magára az, ki a XIX-ik században a polgárisodott Európa előtt a barbárságnak hason példáját idézné elő. Kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni azt is, hogy mi azon esetben mélyen elszomorított szívvel nem mulaszthatandjuk el azt hasonlóan viszonzani. Gondolja meg ön, hogy Isten, az igazság védője 10,000 foglyot, s közöttök több tábornok- és törzstiszteit adott kezeinkbe. Fontolja meg tehát ön jól váratlan szavait, mert mind azon vér, mely folyni fog, az örök Isten bíróséke előtt ön fejére fog szállani.

Elmondottuk ezzel, mit a becsület és kötelesség mondani készített; hátra van még felhívni önt arra is, hogy a béke, s birodalom és a trón iránti kötelesség érdekében, melynek fonállását szentségtelen kézzel az udvari camarilla annyira megingatta, szüntesse meg Bécs ostromlását; s ezen nemeskeblű városnak Magyarországgal szabad közlekedését, melynek erőszakos felfüggesztése annyira ártalmas a viszonylagos kereskedési érdekre, állíttassa vissza, hogy így ne legyen kényszerítve a birodalomnak fővárosa az önvédelem végső eszközeire, melyek a trón fentartására, mi saját feladatunkhoz is tartozik, szükségképp előre láthatlan veszélyezést, és a birodalomra végtelen szerencsétlenséget idéznének elő.

Mi ezen parlamentair által, kit hercegségedhez küldve, ezzel a népjog védelme alá helyezünk, határozott választ kérünk, melytől fog függeni, hogy kénytelen-e Magyarország kogyelmességedet ellenségének tekinteni.

Vezérelje önt az elhatározás ezen nagy-szerű perczében az igazságos Isten.

Pahrendorfban, a magyarországi hadsereg főtáborozzállásán okt. 25-én 1848. Kosuth Lajos, a honvédi bizottmány elnöke. Pázmándi Dénes, országgyűlési elnök. Csányi László, országbiztos.

Midőn Windischgrätz átolvassa a nyilatkozatot, röviden, katonásan csak annyit válaszolt rá:

„Mit Rebellen unterhandle ich nicht! Lázadókkal nem alkuszom!

Azaz: döntsön a kard.

Valóban fájdalmas, szomorú dolog, midőn fegyveres erőhöz kell folyamodni ott, hol, ha a józan ész szava meghallgattatnék, a zavaros viszonyok könnyen rendezve lehetnének!

Windischgrätznél éppen ekkor jelen volt gr. Pálffy Mórész cs. kir. őrnagy is, ki Ivánkának kijelenté, hogy „ne csodálják ott létét, mert ő ezt csak királya iránti hűségéből teszi, s különben is — mondá — ha igaz az, hogy 15. nap alatt minden magyarnak vissza kell hazájába térni, úgy megszüntem magyar lenni!”

Ezzel Ivánkát utnak bocsátotta a herceg; s melléje, Pálffy közbenjárására három

ombert rendelt kíséruöl, kik állomásonkint mások és mások által lönnek felváltva.

Gyalog s bekötött szemmel haladtak embereink, midőn azonban Jellasichek előérseihöz érkeztek, Ivánkát a bán elfogató, s midőn Ivánka ezen nemzet jogellenes tett ellen tiltakozott, azt válaszolták neki, hogy Fligelli is parlamentair — táborkövet — volt, (Jellasichtól Lamberghhez!) midőn a magyarok fogságába esett.

Dobai, kit szabadon eresztettek, Ivánka ügyében megmozdított minden követ, de hasztalan. Jellasichek kijelenté, hogy Ivánkát semmi esetre sem bocsátandja el.

Kossuth e tényt oly sérelemnek mondá „melynek megtorlására Európa bármelyik nemzetének közbejövetelet, és föllépését is igénybe veheti a nemzet.”

Pálffy Mórész nyilatkozatára pedig Madarász László az országgyűlésen kijelenté, hogy annál hallatlanabb, s gyalázatosb dolog nem fordul elő a világhistóriában.

Csata Bécs alatt.

Szerencsétlen gondolat a hatalmat karduralomban keresni; s e gondolat, mint az események megmutatták, vezéreszméi közé tartozék a camarillának. Mit bánta ő, ha tengerre növekszik is a vér?!

Jellasichek és Windischgrätz!

Minő Herostratus-hirü két név!

Mindegyikét előbb, mint ocsmány rablót, s gyújtogatót szerepelteti az ármány, s midőn már a nép teljes utálatát kiérdemelték, adatik nekik teljhatalom, szavuknak császári, királyi erő, — s ők, kik előbb ölték a népet, pusztították vagyonát, szentséges személylyé lesznek, s mint „gyermekeim“, „hű nép“ tituláztatnak. Mert hát azért „Brutus derék, becsületes férfiú!”

Windischgrätz, mint láttuk, szóba sem akart állani a magyarokkal; s midőn laconicus, megvető nyilatkozata, s Jellasichek utolsó tette tudomására jutott Kossuthnak — ez végkép kifogyott a türelemből, s bizva a magyar katonaság lelkesültségében, elhatározta, hogy átlépve a Lajthát, támadást intéz ellenük.

Mielőtt azonban ezt tette volna, tisztába akart jönni a magyar hadsereggel.

Először is felszólította a tisztakat, valjon hajlandók-e egész készséggel, menten minden tartalékgondolattól, erélyük egész hatályával csatára kelni, nem kérdezve, valjon Jellasichek vagy Windischgrätz ellen vezetnek-e, csak azt tartva szem előtt, hogy a haza ellenségével lesz dolguk. És felszólította őket, hogy a kik így vannak lelkesülve, sorakozzanak a zászló alá; de ha volnának, kik ezt tenni nem örömet akarnak, jelentsék ki őszintén érzelmeiket, s azután menjenek Isten hírével.

És csakugyan többen be is adták jelentésöket, hogy elhagyják a tábort; köztök volt Holsche tábornok is, ki sajnálatát fejezé ki, hogy viszonyainál fogva a magyar táborban tovább nem szolgálhat; mert „igazságosabb ügyet, ugymond, soha nem szolgált a magyarokénál; s ha magyar volna, a dühösség fogna harcolni érte.”

A hadseregre nézve nagyon üdvös volt ezen kimustrálási tény; s noha, még itt-ott

maradt is köztök néhány, kiknek szívében lappangott még holmi feketesárga érzelem; de általán mégis a kik megmaradtak, rendületlen hiveiként voltak tekinthetők a háromszinű lobogónak.

Kossuth most még egy kérdést intézett a tisztekhez. Azt kérdezte tőlök, valjon, biznak-e s biztosítják-e őt is, hogy azon esetre, ha netalán szerencsétlenül ütne ki a csata, seregünk nem fog tönkre jutni?!

Kossuthnak, mint Magyarország elnökének, nagyon érdekében volt föltenni e kérdést, mert a magyar hadseregnek ez képezézőmöt: s ha ez megsemmisül, veszve minden.

Móga, kinek ekkor tizenhatezer rendesen fegyverzett, de többnyire ujjoncz honvéd és huszárnál, továbbá mintegy tizennyolcezer nemzetőr- és felkelő népnél alig volt több parancsnoksága alatt: kevés sikert helyezett kilátásba s a felelősséget épen nem volt kedve magára vállalni.

Tekintetbe véve az ellenség hadi létszámát, Móga ezt nem is tehette.

Windischgrätz ugyanis — befogadva seregébe Jellasich hadtestét is — már ekkor roppant erő felett rendelkezett, ugyannyira, hogy serege mintegy hatvan ezerre rugván, a magyarok ellen mindenesetre tulsúlylál bíró erőt fordíthatott; s ehhez járult, hogy serege legnagyobbbrészt régi, gyakorlott csapatokból állott. A magyar hadseregben pedig épen a hadgyakorlat hiányzott.

Móga tehát nem mert felelősséget vállalni.

Nos tehát ki mer?

És erre előállott Görgei.

Kossuthnak benyújtott egy kidolgozott haditervet, s kimutatta, hogy szerinte a magyar sereg csatavesztés esetére is minden nagyobb veszély nélkül fog visszavonulhatni.

Ilyen ember kellett Kossuthnak.

Görgei ezután, ki már előbb ezredei rangra emeltetett, Perczel hadtestétől áttetett azonnal Mógához, részint, hogy szemmel tartsa Mógát, ki iránt Kossuth nem nagy bizalmat táplált, részint pedig, hogy visszavonulás esetére a vezérletet átvegye.

Kossuth ezek után sürgette egész erélylél a támadó harczot.

„Éreztem — ugymond önmaga Kossuth — ennek szükségét először azért, mert úgy látszott, ha Bécs elesik, akkor az ellenséges had, mely a szabadság elnyomására alakíta-

tott össze, kétségtelenül minden erejét Magyarország ellen fordítandja, mit megelőzni szükséges vala. Másodszor ugy vélekedtem: ha Bécs elesik anélkül, hogy Magyarország: mely az október 6-ikai események következtében Bécs iránt némi hálával is tartozik, annak megmentésére csak kísérletet is tett volna: Bécs elestével az ellenség nemcsak maga, hanem Magyarország iránt ellenséges indulatra kényszerített Bécs népeességéből szaporodó erővel szálland Magyarország ellen. És harmadszor, mert van a nemzet becsületében egy morális erő, melyet fenn kell tartani minden áron, kivéve, ha talán csak a végelvesztés árán tartathatnék fenn. A mely nemzet ezen kincset nem őrizte meg, annak alig lehet jövődjője.“

A magyar sereg Kossuth rendelete nyomán, október 28-án csakugyan megindult Bécs felé, s már másnap Fischament és Enzersdorf körül ütött tábort. Az ellenség Schwechat vonalát választotta, hogy ott várja be a magyarok támadását.

A csata október 30-án kezdetett meg.

A magyar hadtest még nyolcz óra előtt megindult Enzersdorf körüli táborából, s az előcsapatok pár perc múlva már tűzben voltak, mely a sereg előrenyomálásával csakhamar nagyobb csatává nőtte ki magát.

Az ellenség Manschwörth faluba vonta magát, melyet a magyarok ágyuzni kezdének.

A faluban egyezzerre tűz üt ki; a láng hatalmasan lobog fel; az ágyu dörög; a fegyver ropog: éljen! éljen! öli el az ágyumorajt s a fegyver ropogását, és éljennel történik a megrohanás, éljenek vétetik be az eltorlasztott falu és éljenek közt mintegy nyolczvan horvát, köztök egy tiszt, halálát lóli az utcázakon és szobákban, melyeknek ablakaiból a mieinkre lődöztek.

A magyarok oly vitézül harczoltak itt, a mint csak kívánni lehetett. A falu bevételénél, valamint egész éven át különösen kitüntette magát bátorsága és ügyes rendeletei által Guyon a pesti második zászlóalj parancsnoka. A vitéz gróf mindenütt elől ment, s maga volt legmerészebb merész seregében.

A falu bevétele után látván, hogy emberei a pinczék után néznek, megóvándó őket a netaláni leittasodás veszélyétől, inté őket, hogy ne igyanak, mert mérgezve van a bor. És egy lélek sem vágyott többé inni.

A roham és falu bevételé alatt utócsapatainkat alig lehetett tartóztatni az előnyomulástól: „menjünk, menjünk!” kiálták egyhangulag, látva bajtársaik vitéz küzdését.

A falu kilencz órákor bevétetvén s megakadtván őrizettel, a sereg előre nyomult, előre Bécs felé.

Itt apró tüzelés folyik, csak néha-néha szél közbe egy-egy öreg ágyú zsembes hangja, mint veszekedő gyerekek soprán lármája közé a nagyapa basszus szava.

Görgei ezalatt megjelenik Schwechat előtt,

Észrevette, hogy Schwechat mögött erős osztrák hadoszlopok gyűltek össze, s hogy akadályozza őket a kiterjeszkedésben, támadást akart intézni ellenök.

Azonban Mógától hirtelen parancsot kapott, hogy álljon meg, míg a centrum zöme is vele egy vonalba nem ér. És így Görgei hiába várva új parancsot valódi támadásra, — tétlenül vesztegelt.

Az ellenség ezenközben megtámadta a magyar sereg balszárnyát, melyet Répásy ezredes vezérelt, s a támadást jól működő vitéz tűzerjeivel derekasan visszaverte.

A roham előtt megszaladt az ellenség lovassága s szűlt utánuk a magyarok ágyúja. Győzelmesen lobogott mindenütt a tricolor s gyönyörű színei a füst hegyei közt olykor-olykor előbuktak, mintha isten mutatta volna elő, mondván: „in hoc signo vinces!” e jelenben győzész.

Mindazáltal Móga és Kohlmann ezredes, tulszárnyalástól tartván, azon véleményyt nyilvánították, hogy vissza kell vonulni.

Kossuth Görgei után küldött.

Nemsokára azonban az ellenség ismét heves tüzelést kezdett, ezuttal főképp a jobb szárny ellen, mely Bárczay vezénylete alatt állt.

Az osztrák ütögek előre jöttek, lőttek s találó lövésekkel ingadozásba hozták a jobbszárnyat.

Egyszer csak a Komárom megyei kaszások, megijedve egy közéjük csapott bombától, rendetlen futásnak erednek s zavarba hozzák az egész szárnyat.

A szaladó kaszásokat azonban egy pár huszár visszatérítette; de alig állottak ismét helyeiken, jön a huszárokhoz a visszavonulási parancs.

A mi kaszásaink azonban a visszavonulást szaladásnak veszik s felkiáltva; hogy „hiszen a huszárok is szaladnak!” megindultak futni és futottak úgy, miként Kossuth sem tudá őket meg állítani csak egy pillanatra sem.

Igy lőn megzavarva a jobb szárny; a futó kaszások példáját honvédsapatok is követték s ez oldalon a zürzavar általános lőn.

Kossuth dobogó szívvvel, vággya várta minden pillanatban, hogy a bécsiek kirohanna, segélyünkre jönnek. Hisz főképp az ő érdekökben küzdtek a magyarok.

Ha valaha, most lett volna erre legnagyobb szükség.

Kossuth sovár szemekkel hasztalan tekintett tétova. Schol semmi jelenség!

Bécs nyugodt maradt. Pedig a csata szemé láttára vivotott, mert hisz szent István tornyáról könnyen lehetett látni az egész csata lefolyását.

De a bécsiek csak nem jöttek.

Kossuth megfoghatatlannak tartotta a mulasztást — nem tudván, mi történt ez alatt a város falain belől.

Pedig a dolog nagyon egyszerű volt.

Midőn a csata napján a bécsiek észrevették a magyarok közeledését, föllelkesülve fegyvert ragadt az egész város, hogy keresztül törve a táboron, segélyt hozzanak a magyaroknak.

Azonban Windischgrätz részen állott s utjokat vágta.

Midőn észrevette a mozgalmat, ostrom alá fogta a várost s egész estéig hevesen lödözteté a külvárost; a bécsiek így teljesen meg lettek akadályozva a kitörés végrehajtásában.

Windischgrätz nem sokára körülfogatta a belvárost is, melynek kapuja belövetvén, a várost megadásra kényszerítette.

Igy történt, hogy Kossuth a válság perceiben hasztalan várta a mentőkart.

A mint a jobb szárny hátrálni kezdett, a példát nemsokára Görgei dandára is követte, mihielyt néhány ágyugolyó csapott a zászlóaljak közé; Görgei hasztalan iparkodott őket visszatartóztatni.

A komáromi népség pedig oly gyorsan haladt, hogy Kossuth még székéren sem bírta utolérni őket.

A zürzavar általános lőn. A balszárny

azonban Répásy ezredes alatt, mint a mily dicsőségesen nyomult előre egész nap, oly rendben vonult hátra, s még visszavonulásában is megfutamítá ágyúival az ellenséget. És legnagyobb részt ennek is köszönhető, hogy a jobbszárny zavarodását az ellenség használni nem tudá, nem meré, hanem békés visszavonulást engedett.

Az ütközet és visszavonulás alatt különösen kitüntették magukat a rendes katonaságon kívül, mely kivétel nélkül derék volt, a Hunyadi lovasság, a pesti csatárok és a székelyek. Itt is amott is mintegy száz halott és egypár száz sebesült volt a veszteség. A tüzerek közül kettő esett el.

„Ez története — ugymond egy szemtanu — az october 30-díki nevezetes napnak, melyet a történetek jövőendő írója magának megfejténi alig leendő képes; mert mimagunk sem tudnók azt magunknak kimagyarázni, miként veszhesse el egy egész napon át győzelmes sereg, minden az ellenség részéről nagyobb erő kifejtése nélkül, kivivott helyét, ha nem láttuk volna a kiadott parancsokat, szóval, ha nem lettünk volna legközelében a hadvezérnek fül- és szemtanuul, miként kelljen egy seregnök győzelmét hanyagság, vagy más uton semmivé tenni.“

És csakugyan Kossuth Móga magavisolettével annyira nem volt megelégedve, hogy ellene a hadvizsgálatot rögtön elrendelé; mire azonban alig volt szükség, mert a vezér lecsván lováról, megbetegedett s másnap önként lemondott tisztségéről.

Kossuth Görgeit nevezte ki helyébe.

Görgei elérte célját. Régóta vágyott ő már ezen magas polczra, s „annak elnyerése végett — hogy a függetlenségi harc írójának szavaival éljünk — ügyes hízegésbivel szintugy, mint mások becsmélésével, miben találó élcei őt mesterré tették, s a cynismusig színlelt önzetlenségével Kossuthot már annyira körülhállozta, hogy ez csak benne helyezte bizodalját, benne látta a haza megmentőjét, ki egyébiránt való igaz tehetségben, erélyben s elhatározottságban valamennyi tisztársait messze fölülmulta.

E férfit, ki utóbb hazánk sorsára eldöntő befolyást gyakorlott, vezérnek tormett, ritka tehetségeivel rendkívül sokoldalú, mondhatni chameleoni színváltozású jellemet egyesített egyéniségében.

A később annyi dacot s önféjűséget, annyi hűségöt s nagyravágyást, annyi önzést és gyűlöletet tanúsított fővezér, mielőtt mind tényleg, mind erkölcsileg hatalomra jutott, annyi simaságot s magát mások szívébe behízelegni tudó szeretetreméltóságot, oly buzgó s önzetlen hazafiságot, annyi szerénységet tudott színelni; s e mellett társalgása oly nyájas és fesztelen, külseje oly szívot nyoró, esze oly villanyos, élezei, melyektől önmagát sem kímélé, oly találók, kedvderítők voltak, mások hamar fölismert gyöngéit annyira érté kiszákmányolni, hogy a kire ő hálóját kivetette, kinek szívét, jó indulatát megnyerni óhajtotta, az ritkán tudott ellenállni személyisége varázsának.

És ha e tulajdonokkal még tagadhatlanul kitünő katonai tehetségeit, törhetlen vaserélyét, szívós kitartását, rendithetlen bátorságát is mérlegbe vetjük; másrésről pedig megemlékezünk, mily gyarló emberismoró volt Kossuth, mily könnyen megnyerte őt a hízegés... épen nem fogunk csodálkozni azon magasztaló beszéden, melyet Kossuth Pestre visszatérván, a képviselőház előtt mondott önválasztotta fölött.

„Szükségesnek látám — ugymond — hogy a hadsereg oly kezekben adassék, melyekben annak nemcsak katonai munkálata, a rend s fenyíték, hanem egyszersmind magyar lelkülete, nemzeti lelkesülése és elhatározottsága is a lehetőségig biztosítva legyen.

Bizodalmam Görgeire esett, egy oly férfira, ki iránt, ha akár a honvédelmi bizottmány, akár a tisztelt ház nem osztoznék velem a bizodalomban, becsületommal állók jót, hogy ezt hallva is: az ur nem lesz fővezér, hanem közlegény, — így is híven fogja a hazát szolgálni. Azért mondhatom, és becsületommal állók jót, ha a képviselőház másként akarna rendelkezni, azon lépés iránt, melyet tettem, őt a fővezérségre felhíván, az legkisebb akadályra nem szolgálna.

Mert ő ugy van lelkesülve mint Magyarország minden igaz fia, hogy nem azt kérdi: magas polczra állittatik-e? — hanem azt, mit parancsal a hafiui kötelesség?

Azt jövőndölém a tábornok urnak; ha egy kis szerencse járul hozzá, neki az isteni gondviselés nagy és fényes pályát jelölt ki; és ezt azon meggyőződéssel jövőndölém, mi-

vol tudom, hogy akármik legyenek a körülmények, ő mindig hű szolgálja marad a szabadságnak.“ —

Kossuth úgy nyilatkozik itt, mint a szívek és vesék vizsgálója, teljes tudatában annak, hogy fenéig látott emberének szívébe s ismeri annak egész valóját.

Pedig hol van az a lélekbuvár, ki teljes

biztossággal ki tudná ismerni az emberi szívet, ezt az örökrejtélyű mély tengert?!

És Kossuth ismét jövődöt mondott!

A jövő azonban egyáltalán nagyon is szomorúan bebizonyítja, hogy nem született prófétának

A jövődölés épen Görgeinél is — fájdalom! — koserűen cserbe hagyta.

Forradalom a papok között.

Mielőtt tovább haladnánk a hadi és politikai események vázlatában, tegyünk egy kis oldal-kerülőt, s nézzünk körül egy kissé a papok között, kiknek körében az események izgalmas percei alatt, szintén nevezetes mozgalmak fejlődtek ki.

Hogy azonban ajtóstul ne rohajunk a házba, — kezdjük elejéről a dolgot. Ugyis csak röviden fogunk végezni.

Midőn a marcziusi napok alatt a nemzet kivívta alkotmányos jogait, — a szabadság, egyenlőség és testvériség ünnepnapjait örömradió fogadta a szabadelvű papság is.

Voltak azonban már ekkor, még pedig szép számmal, kik épen nem lévén megelégedve az új törvények azon részével, mely kölcsönös viszonyosságot állapított meg minden bevett vallásfelekezeti között: — az illető törvényezikket nagyon is kancsal szemmel nézték, mint olyant, mely által a katolikus egyház ősi jogaiban mindenestre rövideget fog szenvedni.

A szabadelvű rész mindazáltal helyesléssel fogadta ezen pontot is, mint olyant, mely a szabadság, egyenlőség és testvériség kívánalmainak teljesen megfelel.

„Mi helyeseljük — írta egyik jelestollu egyházi férfiú — mindazt, a mi történt e napokban, — az egyház részéről.“

Azonban a haladó, szabadelvű párt itt nem állapodhatott meg. Az alkotmányos élet és népkívánatok ama magasztos diadalában; a szabadságot kivívott nemzetek világra szóló tapsviharában, — ők sem maradhattak tétlenül, s eljöttek látták az időt, hogy fölemelve hangos szavakat, az egyházi szerkezetben is mielőbb czélszerű s a haladó kor szellemé-

vel összevágó, gyökeres reformokat sürgeszenek.

„Értsotek meg jól — írta Perger János a Nemzeti Ujság april 6-diki számába — a világcsemények új ösvényre léptek: az egyháznak elmaradni nem szabad!“

Daczára azonban annak, hogy általános volt a reformok szükségének érzete, eleinte nem mert senki is nyílt sisakkal kilépni a kívánalmak előterjesztésével.

A kik kezdetben felszólaltak, hosszasan áradozó nagyhangú szavakkal, mindössze is csak annyit mertek mondani, hogy kellene valamit tenni, jó volna mozogni; de egész bátorsággal nem mert senki is odaütni egyenesen a szeg fejére; csak kerülgették a dolgot.

Végre Kossuth eresztette föl itt is a sorompót, s a küzdőhomok csakhamar benépesült s megkezdődött a — tollharcz, s folyt akószámra a tinta.

April 4-dikén történt.

Az országgyűlésen Sárkány Miklós bakanonybéli apát, első szónoklatát tartotta, melyben keményen kardoskodott a katolikus klerus jogai mellett.

Midőn Sárkány bevégezte szavait, Kossuth kelt föl; s lőn csend, és figyelemmel csüngtek a szóln!

Ha van valami óhajása — ugymond Kossuth — az apátumnak, ő szívesen szolgál, bár azt hiszi, hogy épen a katolikus klerusnak nincs mit kívánni, de mégis tud egyet, mely iránt az ország minden részéből kapott leveleket, épen a klerus tagjaitól, és ez a — coelibatus eltörlése. Ő azonban gondolván, hogy nem őt illeti ez indítvány, hallgatott,

de ha kívánja az apátur, e részben szavazatával parancsolhat.

Kossuth ezen fölleplezése átalános derültséget okozott a házban, mely szinte jó hatással volt a sok komoly tárgy után.

Az apátur sietett is ezért köszönetet mondani.

„Pest érdemes követe — ugymond Sárkány — azon elvből indulván ki, „Interpone tuis interdum gaudia curis“ sziveskedett a komoly tárgyak közé némi mulattatót, némi kedvderítőt elegyíteni, mi valamint e házra jó hatással volt, úgy azt én is köszönettel s a lekötöttség érzelmével elfogadni kész vagyok.“

Az apát ezután megdicséri Kossuthot, hogy nagyon jól tette, miszerint a papi nőtlenség eltörlése ügyében indítványt nem tett, minthogy az országgyűlésen a katolika egyház fegyelme és belszerkezetéről határozni nem is lehet.

„A mi pedig illeti — fenyegetődzék Sárkány — az illető egyéneket, ha majd nyílt sisakkal lépnek föl, ha elhagyandják a homályt, mely megelégedetlenségüket leplezi, — az egyház tudandja használni törvényes hatalmát minden olyanok irányában, kik szeretik ugyan szodni az egyházi javadalmak jövedelmeit, de fegyelmenek terheit viselni nem tudják, nem akarják.“

Azonban daczára minden ilyféle fenyegetéseknek, a haladó szabadolvú párt nem hagyta magát elnémitatni.

Kossuth oda vetett nyilatkozata feloldotta a nyelveket.

„Le a coelibatussal“ dördült meg egy elégületlen hang s nyomban reá . . . — a nyilvános lapokban már ilynemű fölkiáltásokat lehetett olvasni:

„Mindenki reformra törekszik, mindenki mozog: nem jó volna-e nekünk is egy kicsit mozognunk.“

Ki akkor alszik, mikor mindenki mozog, az nem barátja az életnek.

Régi közmondás: a ruha nem tesz barát; nem jó volna-e tehát ruházatunkon egy kis változást előidézni? hogy most miután a kasztok elenyésztek, s e haza lakosai közt emelkedő óriási válaszfalak, mint hajdan Jerikó falai, egy szóra összedőltek, — polgársainkhoz ez által is jobban közeledjünk!

Lám Bajorországban s a szomszéd Ausztriában a papok az egyházi szertartáson kívül frakkban, pantalonban járnak, s mégis bírják a hívek tiszteletét s talán nagyobbiszorúen, mint nálunk.

Hordjunk tehát mi is, egyházi foglalatosságainkon kívül, egyszerű világi ruhát, s ez rendesen egyszerű fekete atilla, hasonszinű nadrág és mellény legyen.

Hiszen ez nem újság; a régiek között több magyar papot látunk magyar köntösből lerajzolva; de a mi nagyjaink elkülföldiesedtek; a papság is utánuk indult s elkaputosodott.

Korunkban egyik lelkes irónk és paptársunk kezdett atillát viselni, de ettől eltiltatt. A védegyelet fölállítása után a szegedi piáristák atillában jelentek meg a védegyeleti mulatságon, de egy hatalmas püspök haragjától szétszórattak.

Ezenkívül mint magyarokhoz illik, hagyjunk meg természet adta bajuszunkat és szakállunkat.

Töröltessék el tehát a borotválás, mely valaha csak szolgaság jeléül használtatott, és a mint a szolgaság terjedt, a sima képek is szaporodtak.

Ez sem újság. Hajdani papjaink, mint maga a nagy Pázmány is, szakállal jártak, és Veráncz Antal hosszú szakállu képe ma is tiszteletet gerjeszt. Azután még Péter és Pál apostol, sőt maga üdvöztőnk is szakált viselt s nekünk azt parancsolá, hogy őt kövessük.

Szóval, hordjunk világi ruhát, s hagyjunk meg bajuszunkat és szakállunkat!

De ezek még csak egyes hangok voltak.

Nem sokára azonban a buda-pesti összes papság testületileg is kilépett a reformok küzdterére; s feliratot intézve az olárvult esztergomi főmegye káptalani helyettnökéhez, föltárták fiui tisztelettel régóta sajnosan viselt sebeiket, kérve azoknak mielőbbi orvoslását zsinatilag.

„Nem dacz, nem a zavarosbani halászhátas ingere szólaltat meg bennünket, — így szólnak a fölirat bevezetésében — hanem a jelenkornak parancsoló hangja, mely halaszthatlan kötelességeit uton utfélén füleinkbe dörgi; igen, ez kényszerít minket férfias őszinteség és bátorsággal fölfordani

mindazt, minek fönmaradása, makacs védelme, a talpra állott és ozontul saját ügyeit joggal intéző nemzetnek irántunki idegenkedését csak nevelni fogná, nevelni pedig a religio és saját üdvének kárára, a mi lelkünknek pedig legnagyobb keservére!”

A hang tehát, mint látjuk erélyes, férfias, őszinte volt.

És mit kívánt a buda-pesti összes lelkészség?

Semmi mást, mint a mit a kor haladó szelleme is szintén hangosan sürgetett.

Kivánta, hogy az íjtatossági és vallási szertartásoknál mindenek előtt hozassék be az értetlen latin nyelv helyett az anyai nyelv, — tudván azt, mily varázserő fekszik azon igékben, melyek rokonszívűből, rokonszínűkön zeengenek le egyesek és a tömeg közé, hogy így, midőn a hitek a gyermek keresztelésnél örvidenek, magzatuk temetésénél keseregnek, a házasságkötés alkalmával isten trónja előtt esküsznek s végre a halálos ágyon az utolsó tusára készülnek, a hit szolgálói, anyanyelvükön osztózhassanak örömeik és keserveikben.

Továbbá, tudván azt, hogy a munkás méltó a bérre, kívánták, hogy az alpapság különösen a káplánok, kik a nap terheit viselik, részeltessenek éjnapí fáradaímaikért arányos díjban; adassék nekik élelmezési függetlenség, oly értelemben; hogy élelmi szükségéik fedezését ne kelljen a plébánustól követelniök; s hozassék számukra zsinatilag törvény, mely őket a felebbvalók notaláni ellenséges indulata, vagy szeszélye ellen — mert ők is emberek — ótalmazza, hogy ne legyenek csupán a magyar káplánok páriái ez országnak, olyanok, kik minden törvényen kívül állanak, s kiknek minden alkalommal, minden perczben ezen szavakat ismételhessék: „capellanus est ad nutum episcopi, vicarii, cancellarii, secretarii, plebani disponibilis.”

Kivánták, töröltössék el a papi informatio, s az alpapság részére hozassék be egy saját kebeléből választandó jury. A szerzetesek mozditassanak el, a lelkipásztorkodás teréről. A magyar nyelv hozassék be hivatalos közlekedésü nyelvül. Az esperesek választása bizassék az illető kerületi papságra.

Végül kívánták, hogy a papi öltözet körül tétessenek korszerű rendelkezések, olyképen, hogy a szoros értelemben vett papi ruha — reverenda — csak is kizárólag egyházi szertartásoknál használtassék. Nem hivatalos öltönyül használtassék szerény és illendő hosszúságu fölöltöny — kaput — magyar szabással, és ugyaníly szerű nadrag és mellény. Ezenkívül hivatalos tisztelgések-nél használtassék a papi diszruha, egyszerű könyvedes atilla, vagy mente, fekete kalpaggal. És végül tartassék évenként megyei zsinat, melyen az egész papság saját elemei által méltányosan legyen képviselve.

Ennyiből állott röviden összevonva a buda-pesti papság kívánata.

Midőn a „Nemzeti” újság közölte egész terjedelmében a nyilatkozatot, a „Religio”-ban, a papi conservativ párt közlönyében, meghúzták a vészharangot s lett láрма.

A reformot sürgetőkre roá dobták a károhtatás követ; egymást érték a mérgesebb-nél mérgesebb cikkek, s egyes kerületek, mint például a sollyei alespercsi kerület, sietott rosztalását nyilvánosan is kifejezni.

„Hja! — a tormába esett férgék még a czukortól is irtóznak! kiáltott föl erre a szabadelvü haladó párt egyik zászlóvivője.

S az egyptusi mumiákba még Mosmer és Galvani sem volna képes új életet önteni; s írva van, hogy elfogultság ellen még az egék is hasztalanul harczolnak.”

A Religioiban résen állottak mindenütt „Sion örei” s a szabadelvü „pártütők” ellen sürün szórták a gúny nyíait.

De ezek sem maradtak adósak. Soha elkeseredettebb, epésebb tollharczot nem olvasott a magyar közönség, mint a minő a két párt között ekkor kifejlett.

„Sajnálatra méltó emberek — sujtotta vissza a támadást a szabadelvü párt nevében Bende — kik butasággal párosult szolgaságban találnak dicsőséget; megvetésre méltók, kiknek életmódjok meghazudtolja írásban közölt elveiket, kik lusta és önző stabilismusokban egy igazságtalan és nyomorult rendszernek aljas bérenczeivé törpítik magukat.

Vagy azt hiszi valaki, hogy ezen emberek meggyőződésüket rakják le a Religioiban? Oh irtóztató csalódás! ha ez meggyőződés, akkor a hazugság igazság és a lélekvásárlás a legnemesebb gyakorlat.

Tudjuk és ismerjük mi az esztergomi és nagyszombati camarilla titkos működéseit, látjuk az instructiókat, melyek ide is, oda is küldetnek, hogy az illetén kerületek, nem úgy mint éreznek, hanem mint rájuk parancsoltatik, a budapestiek ellen nyilatkozzanak.

Nem szenvedély szólaltat föl bennünket; isten látja lelkünket, nem; hanem az igazság szent ügye, melylyel fölfegyverkezve, és ha kell, magunkkal rántva a nemezt is, szétjárunk az országban, és a képmutatók arczaírói irgalmatlanul lerántandjuk a fátyolt, bemutatandók őket az egyháznak és — hazának, hogy az okkép nyilatkozóktól ne várja üdvét, istápját.

Hogy is bizhatnék az egyház oly egyénekbe, kiknek szájukban mindig ugyan az egyház java forog, de kik teljes életökben készek valának az egyház dicső függetlenségét vörös övét, vagy csillogó koresztért idegen csemnekek eljátszani, elárulni.

Valóban belsőnkben felzúdul emberi méltóságunk érzete, ha emberoktet ellenünk nyilatkozni hallunk, kik Némethonban akármely hitetlen clubban megérdemlenék az elnökséget.

Meglehet, hogy még kis ideig majoritás-ban maradnak; mert a demoralisatio iszonyu, s a magyar egyház egén kevés önálló férfi ragyog.

De ha az esztergomi főmegye még tovább is a tespedés terén oly dicsőn működik, akkor egy istenség hatalmas szózatával szeretném fülebe döngeni: ez öngyilkosság!

Föl tehát egyházam lelkes férfiai; lépjenek ki a sorompóba, s mutassátok meg azon „öregeknek“, kik a kor cseményein egyáltalában nem akarnak okulni, hogy valamint mindenütt, úgy nálunk az egyházban is, a szent ügyet megmentendi a — fiatalság!

Ez már kissé nagyon is kemény hang volt. A conservatívok összenéztek. A merész felszólalók ellen azonban nem tehettek semmit. A deficientiák kora ozuttal lejárt, s tüniök kellett a szabadsajtó szabados szavait.

Zsinatot! Zsinatot! És reformokat!

Hangzott mindenfelől a szabadelvűök ajkairól, kiknek száma mindegyre gyarapult.

Az esztergomi elárvelt főmegye vicarius, engedve a körülmények nyomásának, csakúgy bocsátott is ki erre körlevelet a püspökhöz, melyben fölszólítá őket, hogy tart-

sanak megyéjükben zsinatokat, s egyuttal 21 pontban körvonalozták a reform kérdéseket is, melyek majd egy kilátásba helyezett nemzeti zsinaton lennének elintézendők.

„Nem tette tán soha egy megye is annyira nevetségessé magát, mint az esztergomi főmegye ezen 21 ponttal. Egy, kettőt kivéve, a többi mint csak valamire való plébános sőt barát is életbe léptetheti. Nézetünk szerint: az egyház függetlenítése, a ritusok egyszerűsítése s módosítása, a hőjt kevesbítése, a püspökök és plébánusok szabadon választása, a káptalanok, prépostságok, apátságok eltörlesztése — legalább a sok árulásnak, hizelgésnek, hiúságnak eleje volna véve, — a papok anyagi ellátása és a kiáltó botrányok megszüntetése okáért: a coolibatus, — papi nőtlenség — eltörlesztése, a magyar nyelv valahárai behozatala sat., ezek volnának „zsinati tárgyak“, jegyezte meg a körleltre a szabadelvű párt.

A főpapak azonban a helyett, hogy megyei zsinatokról gondoskodtak volna mielőbb, a papsághoz körlevelet intéztek, melyben élesen megdorgálják a reformsürgetők oljárását, kik alulról fölfelé akarva gyakorolni a kulcsok hatalmát, az egyházban az ogységet alapjában akarják megrendíteni.

A zágrábi püspök még külön körlevelet is adott ki, melyben keserűségben mártott tollal támadja meg a reformátorokat, kikelvén azoknak „elharapódzó elveik romlottsága“ a „szabadság csalékony színével mázolt szabadosságuk“ s „rossz példák hizelgő csúbjai“ ellen; s reájuk a „tudatlanság“, „esztelenség“ s „istentelenség“ bélyegét süti.

„Igazságtalan vádak ezek — jegyzé meg Szabó Richard — s ha a püspök ur, a saját gondolkodása módjától eltérőkre oly könnyon roányomja a tudatlanság, esztelenség s istentelenségnek bélyegét — e súlyos vádaknak roppant nehézségét, legyen bár a romai pápa, visszasajtom mindazokra, kiktől származott és származik.

Hisz nem akarjuk mi szentségtelen kezekkel földelni azt, mit az isteni szerző megalkotott, mert a nélkül is tudjuk, hogy minden emberi erőködes hasztalan ott, hol maga az isten örködik.

Mi csak azon cifraságokat és rongyokat akarjuk letépni, melyeket nem Jézus, hanem hatalmaskodásokban és külsőségekben tün-

dökölni vágyakodó hierarchák szóttak össze. Mi akarjuk szaggatni a burjánt és gyomot, melyek az egyház és egyháziak életterét ellopták. Mi szerkezetünkre amaz igazi régi gyöngyöket akarjuk visszatűzni, melyeket csalékony ragyogású hamis ékszerekkel cseréltek ki. Mi az emberi természetből kifolyó és a religióval épen nem ellenkező jogállapotba akarjuk magunkat visszahelyeztetni, melyből egyesek önkénye kiforgatott. Szóval: mi nem bántjuk azt, mi isteni, hanem az ellen, mi emberi és nem jog-, s célszerű, lelkünknek egész crejével küzdünk és fogunk küzdeni.

Valóban nem a vallás fekszik bizonyos embereknek szívében, hanem fekszik a hatalom, melynek korlátozását rettogik. És hogy bennünket lekonyerezzenek, azt mondják: „a lelkiasztorkodó papságnak, mely a nap terhet és forrását viseli — jobb és illendőbb ellátása szívkön fekszik!”

Nevetséges és boszantó satyra!

Igy Szabó Richard.

„Zsinatot! Zsinatot! viszhangzott egyre a jelszó. Ne konferenciázzanak a püspökök mindig csak maguk között!”

A zsinatok azonban folyton késtek az éji homályban.

A papság haladni vágyó része már türelmét veszté, s már a gúny s a metsző satyra hangjain kezdé vagdalni a főpapokat.

A lapok hasábjaiu már ilyen nyelvezetű cikkekkel lehetett olvasni:

„Testesebbnél testesebb, akarám mondani lelkesebbnél lelkesebb főpásztoraink itt is, amott is engedve a közkívátnak zsinatot hirdetnek, készülnek a nagy és hallatlan munkához . . . böjtölnek megrakott asztalok mellett, és imádkoznak nagy buzgósággal a papiroszon; készülnek mondom, egyházunk átalakításához . . . Ments isten!”

Készítik biz a jármot, az ökörigát, melyet mi buzgó fohások és mélységes szívbéli áhitatnak közepette az ő kegyes kezeik és parancsai által szépségesen nyakunkba akasztandunk. Jeremias, Habakuk és Dániel!

Ugy járunk majd a zsinatokkal, mint a kit penészes börtönből az isten szabad ege alá visznek, de csak azért, hogy bitófára magasztalják.

Nagy mesterek ezek a mi püspökeink. Üdvözlét és atyai áldást küldenek nekünk,

és midőn elvettük azt, úgy érezzük magunkat, mint a cigány a szolgabírói czírozgatás után.

Püspökeink még egyre a régi mindenhatóság székében és az anathemák birtokába lenni hiszik magukat, pedig ha jól körültekintenek, faszéken ülnek biz ők is, az átok hangja alig szunyogdongás többé.

Nem a középkor setétségében ülünk, és siratjuk őseink bűnait magunk nagy ártatlanságában, hanem az észnek világosságával lobbantjuk fel a jelennek galádságait és jajveszéklés helyett pokolba üzzük az ámtók legióját.

Semmi törvényt rólunk, nélkülünk, el nem fogadunk és szellemi erőnköt, sőt életünket kötjük a zsinatok kérdéséhez.

Ha a zsinatokkal visszaélnék püspökeink, akkor mi megtagadjuk az engedelmességet; mert ők nem Péterek és Pálok, hanem „Ananiás és Simonok.”

Ily hangot is fújtak már a szabadelvű haladók táborában.

A püspökök belátták, hogy mégis kelene valamit tenni; s többen megyéikben konferenciákat tartottak.

Ezen konferenciák azonban, melyeken „személyes szavazati joggal minden füles ruhások (czimáda) veresövesek, szentazéki táblabírák, szerzetes és papneveldei előljárók felruháztattak, a nap terhet viselő lelkészek és segédjeik pedig csak képviselve közeledhettek a szent városhoz” épen nem elégitette ki a szabadelvűek igényeit.

„A püspök zsinatot ígért — kiáltott föl a szabadelvű párt — és lett belőle egy hildebrandi önkény összeférczelte konferencia.”

A kalocsai konferencia mely a coelibatus mellett nyilatkozott, s melyen „a főpásztor atyátlan pirongatással s legszigorubb büntetéssel ajándékozta, meg a reformsüretőket” különösen rossz vért szült.

„A püspöki pálcza agyonverő dorongá lett!” — zsvajgott a szabadelvű párt.

„Kalocsa a coelibatus mellett van! de ez vakmerő hazugság! — A teremtet párt tisztelete egy fillért sem ér; mert e párt legnagyobb rész alávaló, szemtelen képmutatók, kegy s haszonérdek lesókból áll!”

Furcsa idők voltak ezek, midőn a szeretet apostolainak is ily hangan kellett beszélniök!

„Mit tegyünk tehát? kérdé a szabadelvű párt egyik matadorja. Véleményem szerint

azon megyékben, hol a konferenzia pártolja a coelibatust, minden kerületben köröztessék egy ív a nőtelenség megbuktatására. Ezen ívek adassanak át egy szabadelvű központi papnak, ki azokat a nemzeti zsinatra személyesen vigye föl. Az utazási költségeket pótoljuk ki minden megyében.

Tetszik-e ez nektek mostoha atyáink? Ugyhiszem nem. Vigyázzatok, mert bizony még furcsa idöket érhetnek!”

Az elégületlen szabadelvű párt erre, több kerületben, szintén tartott konferenciákat; s petitiót készítettek a papi nőtlenség ellen.

„Le a papi absolutismussal! volt jelszavuk; mert az egyház csak úgy tarthatja fönn magát, ha kebelében megszűnik az absolutismus.”

„Püspökeinket választjuk magunk; s törölessék el minden püspöki s apáti czim. A czimek ideje hála Isten már ugyis lejárt; s ezzel együtt a testvéritlenség, szeretetlenség, mely a kanonoki állomások s haszontalan czimek nyerhetése miatt dühöngött, száműzőssék.”

„A megyei zsinatokon képviseltessek az egész papság, sőt a világiak is, és annyi követnek adassék hely és szavazat, a mennyi a pap.”

„A papoknak adassék „salvus conductus,” azaz: kimondott véleményét senkit megrovás ne illessen.”

Ezekben öszpontosult nagyobb részt a szabadelvű konferenciák határozata. A refraine természetesen mindenütt csak az volt: „le a coelibatussal!”

Ezen óhaj általános volt, s csakhamar Erdélyben is hét kerület tette magáévá a papi nőtlenség elleni petitiót.

A napi sajtóban pedig záporként ömlöttek ellene a cikkek; s röpiratok jártak róla kézről kézre, melyek fölleplezván a papság házi életét, szomorú bizonyítványt adtak a papok erkölcsi életmódjáról, szemben a coelibatussal.

„Oh emlékezzetek meg — szólalt meg egy hang Kassamegyéből a főpapokhoz — hogy a szent kenet nem törölte le az emberi természetet, nem atyáinktól, sőt Istentől belénk öntött érzékenységeket, melyek a képzeletben is fölébrednek!

„Nolite ultro imponere filiis vestris jugum, quod nec patres nostri, nec nos portare potuimus.“ Ne kívánjatok tőlünk lehetetlenséggel határos valamit.

A szabadelvű eszmék harcaiban leginkább Bobori, Bende, Veszely Károly és Szabó Richard lobogtatták a haladás zászlaját. Az utóbbi, évekkel támogatva kimutatta, miszerint, „ha az egyház nem akarná eltörölni a coelibatust, hatalmában van az államnak is eltörölni azt.”

Ellenök főkép Szabó József, Somogyi, Kovács Antal s Danielik János a „Religio” szerkesztője léptek ki a küzdhomokra.

„Nevetéses donquixotteria!” jegyzé meg az utóbbinak tömör okoskodásaira Szabó Richard.

Ő azt szeretné, hogy mindegyikünk uton utfélén kiabálna: „szeplőtlen a pagság” „a coelibatus édes teher”, „nem igaz, hogy a coelibatusnak vannak rossz következtései.”

Ámde mi ezt nem tehetjük. Mi nem akarunk színeskendő, nem akarunk erényességet hazudni, mert azt hisszük: a pirulásra egygyel több okunk lenne, ha napfényű világos tényeket akarnánk szemtelenül eltagadni.

A mi a coelibatusróli nézeteimet illeti, tudja meg Danielik uram, ezekhez oly szilárdul ragaszkodom, hogy nincsen e földön az a hatalom, az a tekintély, melyek megingatni képesek lennének, s melyek előtt meghajolni tudnék. Ma, holnap, évek múlva, és sirom közöbén fogom kiáltani:

„Átok a coelibatusra! mely közel nyolcz század óta marja a papság moralitását és földi boldogságát!”

Ne mondjátok, hogy önérdek szólt ki belőlem. Engem olynemű remények nem kötnék az élethez.

De reménylek az ügy igazságában, reménylek a korrall fejlődő energiában, reménylek magunkban, a népben, nemzetben, és a mindenható nagy istenben. Még csak egy pár év — talán annyi sem — és az utósó madár, az utósó virág, az utósó por-szem tombolni fognak örömköbén a legnagyobb rabszolgaság lánczainak lehullásán.

És ha mégis megtörténnék, hogy a hierarchiai hatalom ellenszegülne, ha megtörténnék, hogy a nemzet sem segítene fiairól a századok óta terhelő bilincseket leverni, ha

megtörténnek, hogy a jelen nemzodék e tekintetbeni roményoi között elhalna; de majd eljön az idő, mely jobban megérleli az embereket, szétzuzandja még a hatalmat is, melyben a most ketreczbe, s lánczokba vert emberiségnek egy része oroszlánként fog kitörni, és többé nem kérni, nem rimázkodni, hanem követelni és tenni fog!

Ha rablánczokon akarnak bennünket tovább is huroczolni, akkor doritse föl isten mielőbb e kornak dicsőséges hajnalát.

Ezen dicsőséges hajnalra azonban hasztalan várt a szabadelvű párt.

A reformkérdések megmaradtak továbbra is jámbor óhajoknak.

Sokan emiatt, elkeseredve szívökben, készek voltak inkább elhagyni a pályát is és hitet cserélni, semhogy megtagadják olvöket s „nyakukat a papi despotismus szolga jármá alá hajtsák.“

Gyászos emlékü lapok ezek a magyar-egyház történetében.

A püspöki kar fölirata a királyhoz.

A papság között sokáig és mindegyre hevesebben folyt a reformkérdések fölött az elvharcz.

Ezalatt egyszercsak lángba borult az ország. Veszélyben a haza! Hangzott a rémes hang.

Es a papság, értjük az alrendü papságot, mely átalán mindenkor ki szokott tünni hazafias érzelmekben, átértve a világos helyzet veszélyes voltát, szintűgy sietett sorakozni a jogvédelem zászlója alá.

Az ugynevezett „honvédpapok,“ kiknek száma logióra megy, megérdemlik, hogy a történelom elismeréssel emlékezzék meg tetteikről.

A küzdők sorában ott találjuk a lelkes kispapokat is, a kik, mig Lonovics érsek az országgyűlésen a kispapok katonamentessége mellett kardoskodott, — bucsut véve darab időre a szent küszöböktől, önként csaptak föl honvédeknek. A „vörös sapkások“ között is nem egynek nevével találkozunk, kik dicsőséget szereztek a magyar fegyvernek, s midőn bevégződött a harc, s olcsendesült a rivalgó hadi kürt, — a kik megmaradtak, visszatértek ismét a szent falak közé, s folytatták félbe szakasztott pályájukat vérző szívvel, tört reménynyol a magánycsendében.

Azonban, mint mindonütt, a papok között is találkozott salak olég. Sokan, mint a „fekete-sárga zászló“ hivei, egyre izgattak a jogai mellett talpra állott nemzet ellen; s pályatársaik, kik bátrak voltak a hon ügye mellett sikra szállani, a rágalom s gúnysarával dobálták.

A magyar kormány sietett is eltonni öket láb alól, s elfogatva közülök a garázdabbaakat, iparkodott öket ártalmatlanokká tenni.

Egy későbbi „jobb kor“ azonban ezen szenvedéseikért meghozta a jutalmat.

Mellökre kaptak aranykeresztet, s dorokukra vörös öv tekeredett; a hűknek pedig többnyire csak gúny, üldözés meg a szenvedések keresztfája jutott osztályrészül.

A honárulás bűnétől fájdalom a püspöki kar sem volt ment. Ennek következtében a honvédelmi bizottmány már oktoberban a „honáruló“ Haulik zágrábi püspök javait lefoglaltatni rendolé. Zichy Domokos veszprémi püspök ellen, ki „a hont elhagyta, Jellasichehal pedig bizalmasan levelezett“ — szintén vizsgálatot rendelt. Zsivkovics Panteleimon g. n. o. püspököt pedig, mint „láziót és hazaárulót“ a kormány eltiltotta hivatala további folytatásától.

Karnor Antal fehérvári püspök szintén ismeretes volt „fekteke sárga“ érzelmoiról.

A nemzeti párthoz való csatlakozásukkal lognagyobb nevet vívtak ki maguknak: Horváth Mihály, kinovezett, de pápailag még meg nem erősített csanádi püspök; továbbá Lonovics József egri érsek, kinek hazafiui kézségét magasztaló dicsérettel emelte ki a magyar kormány is; és Rudnyánszky József zólyomi püspök, ki papságához intézett körlevelében engedelmességet parancsolt a honvédelmi bizottmány iránt, később pedig az ország népeit fegyverre buzdította Windischgrätz ellen.

LÓNOVICS JÓZSEF, egri érsek.

Az országbeli főpapok legnagyobb részének magatartása azonban már kezdettől fogva közroszalással találkozott a nemzetnél.

A dolgot végre Kossuth lapja sem hagyhatta szó nélkül; s october elején, midőn egymást érték a császári törvénytelen rendeletek, kemény leczkét adott nekik.

„A nép tétováz — szólal föl Kossuth hirlapja — a nép ingadoz, a népet ezer ármaný hallózza körül, ezer rém ijeszti, ezer álprófeta csábítja, — és pásztorai, atyái, ősei hallgatnak!”

Mig Rajasich és Haulik püspökök izgatnak és pénztárukat ürítik ki a magyar elem

ellen, — Nánasdi, Magyarország püspökeinek legöregebbje, Hám, az új esztergomi érsek, Lonovics, a „kinek ékeaszólása ismeretes,“ Scitovszki „a nyughatatlan, kinek buzgósága nem fukar áldozatokban“ — hallgatnak s részvétlenül félrehuzódnak. Valjon zárva-e előttök is, a királyi termék ajtai?“ ...

A püspöki kar, mely eddig mint testület, semlegesen viselte magát, végre mégis tett valamit.

Mindenekelőtt körlevelet bocsátott ki, mely szerint az egyházakban különös áhitatosságot rendeltek tartatni a lelkipásztorok által. Egyuttal az atyai szeretet és a gondoskodás leggyöngédebb szavaival kérték a lelkészeket és híveket, hogy „lankadatlan buzgalommal és tántorithatlan hűséggel ragaszkodjanak a törvényszabta rendhez, ne hallgassanak a pártoskodók sugallataira. s önként teljesítsék a haza védelmére irányzott felsőbb rendeleteket s imádkozzanak, hogy a békeesség áldásai minél előbb elkövetkezzenek.“

Kik és hányan voltak névszerint e levél kibocsátói, nem tudjuk, miután a püspökök neveket egyenkint nem jegyezték alá a közzétett példánynak. Hanem azt meg kell adni, hogy ügyesen volt elcsinálva, mert oly általános mondatokban volt szerkesztve, hogy a püspökök fensőbb helyről való neheztelet épen nem vonhattak magukra, miután „az előljárók“ és „a hatalmaság“ alatt, kik iránt engedelmesség parancsoltatik, szükség esetén akár Windischgrätz közegeit is lehetett értetni.

Végre azonban a vérlázító törvénytelenégeket a püspöki kar sem hagyhatta szó nélkül.

A jobb érzelműek arról tanácskoztak, miként lehetne, az iszonyu vérengzések megszüntetésén némileg segíteni.

Horváth Mihály, csanádi püspök azt indítványozta, küldetnék a püspöki kar nevében egy fölirat a királyhoz.

Ő maga Horváth Mihály nem sokat, illetőleg semmi eredményt sem várt a fölirat után; mindazáltal megtette az indítványt, hogy így legalább a püspöki kart megmentse a közönyösség vádjától.

A püspöki kar elfogadta az indítványt, s Horváth már október 28-án el is készítette

a föliratot, s előterjesztette a püspöki tanácskozmányban.

Azonban az erőteljes, nyílt hang, melyen írva volt, nem tetszett a püspökök nagyobb részének. Hátha kegy-vesztést vonna maga után Bécsben — gondolák magukban — s csak több kifejezés szelidítése és lágyítása után fogadták el általánosan.

A fölirat, melyet pár nap múlva utnak is indított a püspöki kar, így hangzott:

„Császári s apostoli Főlség!

Szívünk legmélyebb fájdalomában sokat szenvedett szegény hazánk sorsa fölött jobbagyi hódolattal járulunk Főlséged elébe, biztatva azon reménytől, hogy Főlséged a véres háboru veszedelmeivel terhes időben kegyelmesen fogadandja azoknak folyamodását, kik magas kir. kegyelem által jutván a magyar anyaszentegyház kormánylatára, szóval és tettel mindenkor világosan tanusították alattvalói hűségöket s ragaszkodásukat cs. k. Főlséged iránt, s kik legszorosabb főpásztori kötelességöknek tartják a haza, egyház és kir. trón érdekében felhasználni.

Felséges ur! lehetetlennek tartjuk, hogy Felséged, távol árva hazánktól, híven értesítettett ennek mostani állapotáról, s voltaképen feltűntek volna előtte azon még nagyobb veszélyek, melyek ha Főlséged saját jó szívének sugallata szerint legfelsőbb kir. hatalmával gyorsan közbe nem lép, nemcsak az országot, hanem Főlséged kir. székét is mindinkább fenyegetik.

Mert valóban szomorító Főlséges ur, hazánk jelen állapotja. Az alvidéken egy népfaj, bár hazánk többi lakosaival mindenben egyaránt jogosított, elámitva, felbujtva árnyas izgatók által, már hónapok óta minden ok nélkül, iszonyu lázadásban áll, kiirtani törekedvén onnan Főlséged trónjának legbiztosabb támaszát, a magyar és német ajku népet. S fájdalom már számos virágzó város, és helység pusztított el és több ezernyi ártatlan magyar és német polgár esett a csaknem vadállati bősziűtségig fölizgatottak dühének áldozatává, részint földönfutókká tétetvén, részint borzasztó kegyetlenséggel meggyilkoltatván.

Azonban mindez, bár iszonyu jelenetekben mutatkozik, csak kezdete volt a csapásoknak, melyek szegény hazánkra mérettek. Nem akarjuk ezeknek hosszú elsorolásával

terhelni Fölségedet. Csak röviden érintjük meg, hogy a különböző népfajok, melyek hazánkban laknak, a legaljasabb ármánnyal bujtogatottak fel a magyarok ellen, és számos ezernyi fegyveres nép ellenségesen barangolta be hazánk több vidékeit, ölve, pusztítva, rabolva mindenütt a békés polgárokat.

Fölséges ur! a magyar nemzet, mint egykor védőfala a kereszténységnek s európai civilizációnak a pogány vadság romboló árja ellen, már számtalan viharoktól hányatott ezredéves európai életében. De egyszerre annyi veszély még nem gyűlt össze feje fölött; annyi cselszövény még nem állt körül, s nem pusztított oly iszonyu kegyetlenséggel, mint most.

És lelünk mély fájdalomában tapasztaljuk, hogy mind ez Fölséged uralkodása alatt, Fölségednek, bár tudtán kívül, de mégis, legmagasabb nevében történik.

Fölséged királyi nevében ágyúzzák, s borítják lángba virágzó városainkat; Fölséged nevében üldözik népünket, irtják a magyar és német fajt; Fölséged nevében, kinek atyai jó szívét, s népei iránti szeretetét világosan bizonyítja az, hogy Magyarország, mióta Fölséged magas kir. háza ül a magyar trónon, nemzetisége tekintetében egy királynak sem köszönhetett annyit, mint Fölségednek; jóllétében, szabadságában, boldogságában pedig szemlátomást gyarapodott, kivált mióta Fölséged, az utolsó pozsonyi országgyűlésen meghallgatván hű magyar nemzetének kérelmeit, s engedvén a kor kívánatainak, egy új, tágosabb alapu alkotmány, s tökéletesebb modoru, független kormányzat megalapításához kir. jóváhagyásával s megerősítésével hozzájárulni méltóztatott.

Epen ezért, mivel a magyar nemzet Fölséged ezen atyai jóságát a legforróbb hálával fogadta, s egyébiránt is megvezekta volt, csak jót venni Fölséged jó szívetől, midőn az saját sugallata szerint nyilatkozott: velünk együtt lehetetlen elhinnie, hogy Fölséged híven értesítve volna arról, miként izgatták föl nemzetünk és szabadságunk ellenségei, Fölséged nevével szentségtelenül visszaélve, az egymással eddig békében, szabadságban élt népfajokat, miként forgatták föl gyökereitől a status lételemeit; semmittek meg a Fölséged hozzájárultával és jóváhagyásával constituált törvényes hatalmakat; miként

tiporták ez által a kir. méltóság iránt népünk szívében oly mélyen gyökerező kegyeletet, nem rettegven hirdetni, hogy Fölséged a magyar nemzetnek kir. osküvel peccselt jogait eltörölni, az utolsó pozsonyi országgyűlésen kir. szentesítésével megerősített törvényeket, a nemzet szabad alkotmányát, s független kormányát megsemmisíteni, az országot szolgáló járomba vetni, s jogtalan tartománynyá alacsonyítani szándékozik.

Fölséges ur, ez új törvények, ezen új kormányforma, a nép szabadságának új biztosítékot adván, rövid idő alatt is oly mély gyökereket vertek a nép szívében, hogy főpásztori kötelességünk szerint kénytelenek vagyunk előadni, mikép oly állapotba jutott már nemzetünk, hogy azonnal kiveszne kedélyéből minden, eddig oly hű kegyelet a kir. trón iránt, mihelyt elhíhothné, hogy a Fölséged kir. szavával szentesített új törvények, s független kormányzat ellen Fölséged megegyeztetével intéztek ezen csapások.

A magyar nemzet ezt még mind ezen megtámadások daczára sem hiheti, s velünk együtt meg van győződve, hogy midőn a maga védelmére föllépett: e tért, melyen jelenleg áll, nemcsak önfentartása ösztönétől, hanem azon kötelességérzettől is lelkesítve foglalta el, miszerint a kir. méltóság szentségét épségben megvédje azok ellen, kik a trón felségével, s a nemzet boldogságával oly veszélyes játékot űzni nem iszonyodnak.

Fölséges ur, mi ezen nemzet nagy részének lelki pásztora, közelöbbről ismerjük annak érzelmeit, s bizton állíthatjuk, hogy, mit a történet is világosan tanúsít, nincs fejlődése iránt hűbb nép a magyarnál, ha törvényszerűleg kormányoztatik.

Kezeskedünk érte, hogy e nemzet, mely jelen fölingerlett, független nemzeti szabadságát féltő és védő állapotjában is mintegy ösztönszerűleg hódol a rendnek és törvénynek polgári életében, nem kíván egyebet, mint békében éldelhetni Fölséged jóváhagyásával szentesített törvényes szabadságát.

E hittől áthatva, s nem kevésbé egyházunknak, mely Fölségedben elsőszülöttjét tiszteli, szent érdekeitől, mint hazánk iránt, kötelességünk fölhevítva érezzük magunkat mi, Magyarország püspöki kara, jobbagyi alázattal fölkérni Fölségedet, méltóztassék megfontolni azon szomorú állapotot

melybe hazánk, melybe annyi ezer hű, s öntvétkök nélkül végső inségre jutott polgárai jutottak.

Patakokként foly hazánkban a polgári vér; ezenekint öletnek le, vagy lesznek földönfutókká Fölséged hű alattvalói; romokban fekszenek elpusztított, elhamvasztott városai s helységei; a folytonos fegyverzajban kiürülnek templomaink; gyászba borulva kesereg egyházunk a vallás és népnevelés hanyatlásán; ezer rémalakban terjed a nyomor, nő az inség, vesz a nép erkölcsi s boldogsága az emésztő belháboruban.

Méltóztassék megfontolni e pusztító háboru még gyászosabb következményeit, nemcsak a polgárok birtoki s erkölcsi érdekeire s az egész haza jóllétére, hanem Fölséged kir. trónjára is, mely, ha Fölséged szilárd kir. akarata e vészlángokat rövid idő alatt el nem oltja, azoktól a nőttön nőő elkeseredettségben könnyen elborítottatik. Méltóztassék megfontolni, hol lesz határa ezen vad szenvedélyeknek, melyeket hazánk és szabadságunk ellenségei annyi csellel izgattak föl az egymással eddig békében élt népfajokban? Hogyan lehet majd a törvényes rend ösvényére visszavezetni az elvakított, s a legvérengzőbb kegyetlenségig felizgatott népet, mely az alvidéken már is őrzőng féktelen dühében.

És miként állíttatik majd vissza szepőlőlen fényo a királyi Fölségnek, melyet a rossz akarat Fölséged tudta kívül oly szánandólag kizsákmányolt? Miként szereztethetik vissza szentsége a kir. szónak és eskünek, melylyel hazánk, szabadságunk ellenségei elannyira visszaélnak? És ki fog felelni a mindenható igaz Isten bíróséke előtt azon ezereknek ártatlan véérért, kik e gyászos belháborunak estek áldozatul?

Fölséges ur, jobbágyi hűség, hazánk és szentegyházunk java, s boldogsága az, mi bennünket ezen őszinte felszólalásra ösztönöz; miért is azon reménység él keblünkben, hogy Fölséged nemcsak kegyelmesen fogadandja ezen, szent kötelességünk érzetéből eredő lépésünket, hanem egyszersmind, megemlékezvén azon ünnepélyes esküjéről, melyet koronáztatásakor e nemzet jogainak, és szabadságának megtartására, védelmére és gyarapítására, e haza népének boldogítására a mindenható Isten színe előtt letett, s melyre

Fölséged is oly sok ízben vallásos kegyelettel hivatkozott, — azon iszonyu feleletterhet, melylyel e véres polgári háboru a kir. trónra nehezodik, magas személyétől elhárítandja, s kibontakozván a baltanácsok cselszövényeiből, hazánkban, mely eddig is főtámasza volt Fölséged trónjának, a belbékét törvényszabta uton mihamarább helyreállítandja: hogy e sokat szenvedett ország, Isten segédelmével újra fölvirulván, a hű nemzet hálája örök emléket emelhesen Fölséged szíve jóságának.

Igy hangzott a fölirat. Kézbesítésével Fogarasi Mihály nagyváradi kanonok, s czimzetes püspök bizatott meg, ki utnak is indult vele azonnal Olmützbe.

A mint ideérkezett, egyik ismorósával találkozáván, közölte vele küldetése célját, kitől azon választ nyerte, miszerint a császár ajtait csak két kulcs nyithatja föl előtte, — az egyik Wessenberg, másik Lobkowitz.

Fogarasi ez utóbbihoz fordult.

Lobkowitz két nehézséget gördített elébe; egyik, miszerint ő Fölsége testületektől nem fogadhat el küldöttséget; másik, hogy lepecsételt iratokat nem szokott átvenni.

Ezen akadály azonban el lőn hárítva. Fogarasi kinyilatkoztatá, mikép, bár szóval elmondhatná lepecsételt irománya tartalmát, nem ellenzi azonban azt sem, ha hozománya, mielőtt a császár elébe jutna, felbontatik.

E föltétel alatt Lobkowitz átvevé az iratot, megígérve közbejárását arra nézve is, hogy a püspök ur ő Fölségével személyesen szólhasson, mit, ha kieszközölné, — azonnal tudtul fogja adni megjelenhetését.

Az idő telt, mult; de a várva várt izenet csak nem jött.

Fogarasi másodszor is fölkereste Lobkowitzot. S ettől a következő szóbeli választ nyerte:

A kath. püspökök iratát a császár átolvasta, s legkegyelmesebben méltóztatott neheztelni annak következő pontjaiért:

1) hogy azt állítják, mintha a polgárháborunak oka nem más volna, mint épen ő cs. kir. apostoli Fölsége,

2) hogy a püspöki kar morészkedett őt esküjére figyelmeztetni.

Mi a személyes megjelenhetést illeti: Fogarasi, mint a kath. főpapság küldöttjét

semmi esetre sem fogadja el, hanem mint magán egyént, Lobkowitz jelenlétében, igen.

— Ugy hát kénytelen leszek haza térni, — felelé a püspök; — mert én nem mint Fogarasi, hanem mint a kath. püspöki kar küldötté akartam ő Felségével szólni.

Sikerült mindamellett is annyira megnyernie a mindenható Lobkowitzot, miszerint az ő jelenlétében csakugyan tisztelkedett a királynál.

Ferdinand rendkívüli nyájassággal fogadta; kérdezősködött tőle az ismeretes főpapokról, atyai üdvözlét küldé ezeknek, s kérte imádkozzanak a Zebaoth Istenének, hogy fordítsa el tőlünk minél hamarább a nehéz napokat.

Punctum.

Szegény Bodóné, ez is mást beszél, mikor a bor árát kéri!

És így a jó főtisztelendő semmi positiv eredményt olmutzi utjából nem hozott.

Mint a királyi válasz, vagy jobban mondva, — conversálás mutatja, ő Felsége a papok föliratáról alig tudott valamit, s Fogarasit hihetőleg úgy mutatták be neki, mint ki a püspöki karnak a jelen szomorú körülmények között részvétét és sajnálkozását vitte meg.

Ebből az látszott, hogy a fejedelem, és az események közt chinai falként álló camarilla még most sem fedte föl a dolgok valódi állását a császár előtt.

Kétségtelen azonban, hogy a felküldött irat szeget ütött a kir. környezet fejébe, mit már Fogarasi is észrevett a camarilla összecsugásából. Meghökkenetek, hogy czentul már a kath. főpapságra, mely, mi türes tagadás benne, eddigelé sok részben kezükre dolgozott, — többé nem számíthatnak, kivéve talán egy pár „rendületlen“ kegyvadászt.

Ennyiben tehát mégis lett valami eredménye a föliratnak. Haszon semmi.

Egy régi átok a magyaron.

Bécs bevétele s a szerencsétlen schwechat-i csata után, vakmerőség volt még csak gondolni is, békés kiegyenlítésre.

A camarilla rég tisztában volt magával e tekintetben, s ha Jellasic kudarca egy kissé megdöbbsent is, az utóbbi csata sikere kiköszörülte a csorbát.

Az udvari cselszövő párt tehát ismét szabadabban lélekzett s emelt fővel nézett az események elé.

Gyorsan támadni, s Magyarországot tönkre vetni, — ez volt most az ármány jelszava.

Windischgrätzet sarkalták is keményen a támadó föllépésre! azonban az osztrák hadsereg téli táborozásra nem levén teljesen fölkészülve, — nem akarta elhamarkodni a dolgot.

Azután meg Jellasic vert hadainál is tényleg volt a javítani s pótolni való.

Igy történt, hogy Windischgrätz támadása egyelőre elmaradt.

A Lajthán tul darab időre csend állott be; de ez a csend irtóztató volt, mint az,

amely a viharokat szokta megelőzni. Méhében iszonyu dolgok fogamzottak meg.

De hagyjuk ezt, s míg megérlődnek a dolgok, tekintsünk körül a magyar táborban s lássuk, mit csinálnak Magyarhonban?

Kossuth, mint láttuk, a fővezérséget Görgeiro ruházta. Ezen intézkedését a honvédelmi bizottmány is tetszéssel fogadta.

Görgei tehát megkezdte működési körét.

A sikortelen csata után elhelyezvén hadseregét a határokon, főhadi szállását mindenekelőtt áttette Pozsonyba.

Itt találjuk Kossuthot is.

A két férfi között sűrűn folytak a tanácskozások az ügyek elrendezése körül.

A nézetkülönbségek azonban csakhamar viszálylává fajultak át.

Kossuth, ki már ekkor dictatori befolyást gyakorolt a nemzet fölött, a hadsereg működési iránya s módozataira nézve is teljes és irányadó befolyást igényolt magának.

Görgeire, mint fővezérre, már vezérségének első napjaiban kellemetlenül hatott ezen akadékoskodás.

Arról volt szó, vajjon a sereg minő állást foglaljon ol a schwechati csata után, Windischgrätz netaláni beütése ellen.

Kossuth egész elhatározottsággal azon volt, hogy a hadsereg zöme maradjon meg eddigi határvédállásában; a szerbekkel pedig kezdessenek békoalkudozások, s így a Bács- és Bánságból kivonandó zászlóaljak szintén küldessenek osztrák határszélekre, nehogy az ellenség, mint valami nyílt kapun, minden órán beüthessen az országba.

Kossuth azon torv által Bécs ellen akart döntő csapást intézni, s a mellékes előnyöket alárendelve egy nagyobb eredménynek, terve volt a háborút a német tartományokba is átvinni, s így a forradalom körét mindjárt kezdetben kiterjeszteni.

Tagadhatlan, hogy e nézet a háboruviselés szempontjából nagyon helyes volt s dús előnnyel kínálkozott.

Valóban Kossuthnál, ki mélyen beható lángeszével a katonai hadműveleteket is jobban tudta volna vezetni, mint a sereg bármely más fővezére, — nem a magasabb belátás, hanem csak a harcmezőni személyes bátorság hiányzott.

Azonban Görgei Kossuth tervét ellonozta. Ő nem volt barátja a hadsereg határvédállási elhelyezésének, és sem politikai, sem hadműtani szempontból nem tartotta czélszerűnek az elzárolást, mely idegen ajku s érzelmű népségek között az ország szélén valamint a seregek újjászervezését, élelmezését s begyakorlását lehetetlenné teszi, úgy más részről minden forgalmat s kereskedelmi viszonyt megsemmisít, s az ellenség számát benn a hazában is csak szaporítja.

Görgei mindazáltal kénytelen volt alávetni magát Kossuth akaratának s megtartotta a határvédállást.

Görgei nehezen tűrte ezen beavatkozások olyomsulyát.

Mig ezek Pozsonyban történtek, hírül jött, hogy Simunich osztrák tábornok bejött Gallicziából a határokon s Nagyszombat körül garázdalkodva, az osztrák szélek felé tart, hogy Windischgrätzzel egyesüljön.

Kossuth azon reményben, hogy majd őt is Roth tábornok sorsára juttatja, Guyont nevezte ki az ellene küldött hadcsapat vezérévé.

Guyon megindítva seregét Pozsonyból,

Nagyszombat felé tartott, utközbön egyesülni akarván Benitzky Lajos dandarával.

Hanem mire Guyon Nagyszombat alá ért, Simunich már akkorra megugrott; s derék hadával visszahúzódott a Morva folyóig, hol a hidakat fölszedetvén maga után s néhány házat felgyújtván, kisiklott az üldöző sereg körmei közül. Simunich ezután Morvába vezette éhségtől csigázott seregét.

Kossuth, ki ezen hadi kirándulás iránt fényes sikerrel kecsgettette magát, a terv meghiusulta után elhagyva Pozsonyt, visszatért Postre.

Görgei pedig hozzáfogott a hadsereg újjászervezéséhez.

Hogy azonban intéző kezei ne legyenek idegen befolyás által békóba verve s szabadon önállólólag működhessék, mindenekelőtt Kossuthot szerette volna sakkban tartani.

Görgei o tekiutetben a honvédelmi bizottmány elé indítványt terjesztett. Azt indítványozta, hogy Kossuth, ki már tényleg úgy is dictatori befolyást gyakorol a nemzet fölött, ruháztassék föl dictatori hatalommal.

Görgeinek az volt itt kilátása, hogy Kossuth mint dictator rendesen az ország főhadseregénél tartózkodván, onnan vezeti a kormányzást, és így meg fog szünni azon alkalom, hogy mint mondani szokás+olsózza az étket.

„Egy igaz hazafi sem titkolhatja — írta Görgei a honvédelmi bizottmányhoz — hogy a veszély nagy, nagyon nagy s fájdalom még nagyobb is lehet.

Minden nemzet története, melyek az elsűlyedéshez közel, saját lételüknek azon fokára küzdtek vissza magukat, mely egy szilárd további főnnállás föltételeit magában foglalja, arra tanít bennünket, miszerint vannak percek, amidőn minden kicsinyos tekinthetőnek meg kell szünni, hogy az egész megmentessék; tanít bennünket továbbá arra, hogy megmontásra az akarat egysége nélkül gondolni sem lehet; tanít végre arra, hogy ezen egység csak akkor érthetik el, ha hogy az egész nemzet, vagy legalább tulnyomó nagyobb részének bizodalma egyotlen emberben találkozik, és a nemzet ezen egy embert bizonyos meghatározott időtartamra önként maga fölé helyezvén, akaratának is önként hódol.

Igy volt ez eddig s így fog maradni. Én

nem hiszem, hogy Magyarország a világhíres kedveért más irányzatot követhessen.

Hogy vajjon oly közel álljon-e immár egész Magyarország a végromlás széléhez, hogy azt csak egy erős dictatura keze mentheti meg az elsüllyedéstől: ítéljék meg azon férfiak, kik azt korszerűnek vélik, hogy a magyar hadsereg legnagyobb része egy egyszerű magánember vezérlete alá helyeztesse-e? Mert hogy a legközelebbi események következtében a hadsereg éppen ezen része a teljes fölbomláshoz máris nagyon közel áll, az egy oly tett dolog, mit semmi szakértő katoná sem tagadhat.

Együttal Görgői erőiesen sürgette, miszerint a hadparancsnok a hadsapatok minden elhelyezéseért felelőssé tértetvén, kivül senki se birjon joggal, a hadsereggel rendelkezni.

Mert — ugymond — egy tábor a hadparancsnokság egysége nélkül hasonló az emberhez, aki önmagában önmagától összemlik; valamint az ilyentől, úgy az amolyantól sem lehet valami elhatározót várni.

Görgői ezután erőieinek egész hatályával a hadsereg szervezéséhez látott.

Ő mindenekelőtt határozottan sikra lépett az önkéntes zászlóalj s a kaszás férfiak alkalmazása ellen.

Egyszersmind sürgette, hogy „minden nemzetőrségi osztályzat, mely magát nem kötelezte a hadjárat egész tartamára, szükség, hogy haladék nélkül elbocsáttassék, nehogy a logjobban fegyvermezott csapatokat is dögvész módjára megfertőztessék.”

Lám, „a soproni gyalog nemzetőrök” csupán pusztá hírére annak, hogy közeledik az ellenség, meg sem állottak hazáig; néhány órával előbb hasonlóké cselekedtek a lovas nemzetőrök is.

Tehát el velők! jobb egyetlen hadsereget sem bírn, mintsem olyat, melynek minden egyes tagjaiban a törvény leggyalázatosabban kigúnyoltatik.

Meg lehet verni egy egész tábor, s kénytelen helyéből kimozdulni a nélkül, hogy becsületének ártani lehetne; ámde hogyha annak egy része, mielőtt az ellenséget látta volna is, gyáván megszabad: akkor az egész hadsereg becsülete bemocskoltatik.

Görgői tehát kijelenté, miszerint elvárja a honvédelmi bizottmány hírhedt méltányos-

sági érzetétől, miszerint őt sohasem kényszerítendi arra, hogy derék hadseregének becsületét föláldozza az által, hogy annak soraiba oly osztályokat vegyen föl, melyek előbb kapják azon gyalázatnevet „futócsőcselék”, mint ama tiszteletteljes „honvédelmező” nevezetet megérdemelnék.

Az önkéntes zászlóaljakra vonatkozólag tehát kijelenté, hogy azok „vágy éppen keveset érnek, vagy éppen semmit; mert a tisztek és altisztek közül csak egy nagyon kis szám érti a maga tisztét.

Az ugynevezott önkéntes zászlóaljaknak honvédzászlóaljakká való átkeresztelését pedig szerencsétlen gondolatnak tartja. A név, ugymond, változik, de a gyermek megmarad.

Vajjon lehet-e többet várni az ily rangozatu emberektől, ha nemzetőrök helyett honvédeknek neveztetnek? A többség mindenben csak számár marad, oroszlánbörben.”

Kossuth, midőn a nemzetőröket s az önkénytes zászlóaljakat Görgői gúnyos szava által így pelengerre állitva látta, némilog önmagát is sértve érezte; mert hisz az ő lángszavaira állottak talpra azok s egyáltalán a lelkesültségbe Kossuth mindenkor vérmes reményeket helyezett.

Kossuth tehát éppen nem osztotta ezen nézetet, s ellene volt a tervnek.

Görgői ezután Kossuthot som kímélte gyúny-nyilaitól.

„A mint én — írta Görgői Kossuthhoz — az önkéntes zászlóaljak s a kaszás férfiak alkalmazása ellen sikra léptem: önnél, olnök ur, nem találtam semmi meghallgattatást; mert az ön nézete szerint egyodül maga a lelkesedés is elégséges arra, miszerint a rend s a hadviselés nehézségei elviselésében megkivántató állhatatosság, az engedelmesség, fegyelem s más hasonló katonai, de csak katonai orényeket kipótolhassa.

Adná Isten, hogy ugy lennel! akkor a mi dolgaink egészen máskép állának; hanem fájdalom a magyar lelkesedés csak szalmatűznek látszik.”

Görgői ezután a nemzetőröket, kiknek letelt hadszolgálati idejük s kijelenték, hogy hazamenni vágnak, — haladék nélkül utnak eresztette.

Görgői ezt Kossuthnak is jelentette. „Az ön tábora különben is gyöngö s ön méginkább gyöngíti azt!” — ezen észrevételt lehet tenni

ellenem, mivel hogy én nem tartóztatom vissza erőhatalommal a honvágykórosokat.

Jól tudom én ezt; de másképp nem lehet, és pedig annál kevésbé, miután erős meggyőződés, miszerint kised hadammal az ily hasonló megmustrálás által számban ugyan gyöngülni fog, de erkölcsileg megerősítetik; mert háborúban a katonára nézve semmi leverőbb sincs, mint azon félelem, hogy bajtársai sárban hagyják.

Görgei továbbá erősen hangsúlyozta, hogy „a tisztek kinevezésében s előléptetésében általában szörnyű visszaélés uralkodik; s kívánta, hogy a tiszti előléptetéseket bizonyos határig, egyedül a hadparancsnokra kell bízni; mert vagy megérdemli a hadparancsnok ezen bizodalmat s ekkor kockáztatva semmi sincs; vagy nem érdemli azt, — akkor el vele! Csak semmi fél rendszabály!”

Azonban Görgeinek ezen katonás erélyű javaslatai épen az ellenkezőt eredményezték, mint a mit elérni szándékozott.

November 17-éről kelt s Kossuthoz intézett levelében már gúnyosan kel ki Kossuth s a honvédelmi bizottmány eljárása ellen.

„Én az én haderőmet — írja egyebek között — akkép helyeztem el, hogy az ellenséget Soprontól Nádasig sakkban tartsam; mindazonáltal kénytelen vagyok megvallani, hogy ez minden elhatározottság mellett is, a hadcsapatokkal, melyeknek közemberei az őszi hideg ellen sincsenek kellőleg védve, különösen a Nádas melletti brigád úgy tűnik föl előttem, mint egy második leonidási csapat, és pedig nem annyira az ellenséges erő túlnyomósága, mint inkább az idő- és helyviszonyok, az aránytalanul súlyos szolgálat-

tétel s a ruházat hiányából származó nehézségek miatt...

De ez mind nem történhetik másképp; mert önnek nézete szerint az én föladatom egy alig 20,000 emberből álló hadtesttel (melynek két harmada haszonvehetlen önkéntesekből áll), északi Magyarhont, Pozson városát s még Sopron és Moson megyéket is megvédelmezni...

A honvédelmi bizottmány engem még mindeddig nem hatalmazott föl arra, hogy a hadcsapatok elhelyezéséről saját jó belátásom szerint intézkedhessem.

Lehetséges, hogy az én nézeteim egy kissé nagyon radicalisok, midőn állítom, hogy azt Pestről egyáltalában nem lehet elhatározni, vajjon például az ugynevezett nádosi utszoros merő ostromgerendázatokkal megvédhető-e vagy nem? Pesten ugylátszik, erről is csak úgy gondolkodnak az emberek, mint a tiszti előléptetésekről.

Ilyen hang s a Kossuth által előteremtett önkénteseknek ily kicsinylő megvetése, természetesen, hogy csak szitotta a meghasonlást közte s Kossuth között.

Egyáltalán Görgei épen nem volt valami finom és kiméletes kifejezéseiben; mindent leöntött gúnyolódásainak maró savával; s Kossuth mindegyre jobban sértve érezte magát.

Valóban sajnos tapasztalat honi történelmünkben, hogy midőn összetartásra volna legnagyobb szükségünk, átkos visszavonás szokja felütni Modúza-főjét.

Hiába: „átok fogta meg a magyart, mert az soha össze nem tart!”

És fájdalom! minden ily alkalommal csak a közügy szenved hátrányt!...

Erélyes szervezkedések.

Nagy szorencse volt, hogy Windischgrätz nem sietett a támadással. Önáluk is sok volt a hiány.

A szervezkedésre onnek következtében mintegy hat heti idő jutott.

A magyarok ezen időt arra használták, hogy mindenekelőtt Pozson, Moson és Győr-nél sáncokat készítettek.

A szentgellérthegyi sánczolat már ekkor készen állt.

A lelkesült nép kora reggeltől késő estig dolgozott a munkálatokon. Uri hölgyek és férfiak, öregek és ifjak, ur és pór, szóval mindenki megtett mindent, mi tőle tolhetett s erejének megfelelt.

A munka gyorsan haladt. A gyöngéd női

kezekből körbe járt az erődítéshez szükséges durva kő. Az volt még csak a szép fűzér-kör! Az ajkakon közbe megzendültek a harci dalok s az arcok égtek a lelkesülés tüztől, mialatt az ásó és kapa szaporán működött. Este pedig a munka végezte után nemzeti lobogók alatt, Rákóczy-induló hangjai mellett, tarka csoportban, vidám lelkesedéssel tértek vissza munkájokról.

fegyvergyártásban izzadt a pöröly, s készült a fölkelők számára a kasza meg a dárda.

Ágyu-öntésre pedig sok község saját harangjait ajánlá föl.

Ilyen volt például Vác városa.

„Fogadják önök — írta Kossuth a lelkes lakosokhoz — a nemzet haláját magasztos hazaszerelmükért.

Harangjaiknak hangja, mely önöket

Szent-Gellérthegy-i sáncz-ásás.

A gyárak pedig ezalatt hatalmasan működtek a fegyverkészítésben. A pesti gépgyár és vasöntőde fegyvergyárrá alakítottatott.

Kassán és Besztercebányán szintén létesültek fegyvergyárak. Ezenfölül a nagyobb városok puskaművesei is ugynevezett „fegyverkovácsok” hatványozott erélylyel gyártották a fegyvereket.

De még a falusi kovácsműhelyekben is

áhitatra hívta az isten házába, ágyukká öntetve önöket a dicsőség mezejére, — ellenségeinket pedig halálra hivandja s fülükbe fogja dörögni: „Ne bántsd a magyart!”

S a lelkeket pietásra emelő hang, az igazságos boszu mennydörgésévé változandik át, melyből ellenségeinknek veszte, magunknak pedig üdve virágozandik fel.

Háttérbe kell hogy vonuljon most a gyer-

meknek szülői, a férjnek nője s gyermekei, a testvérnek testvére iránti gyöngéd érzete; háttérbe vonulni a keresztény lélek vallásos pietásának, melylyel imaházba megyen, áldást kérni istentől; háttérbe kell vonulni mindennek, mert a legtisztább szabadság az — isten.“

Mig ekként itthon a hadi készülétek és szervezkodések erélyesen folytak, Kossuth lépéseket tett, hogy megnyerve a külföld rokonszenvét, szövetségeseket szerezzen a magyar ügynek.

Kossuth, az ügy szentségének teljes érzetében, hitte vagy legalább szeretete hinni, hogy a rokonszenv nyomán, melyet a külföldi magyarok iránt gyakran oly hangosan tanusított, nem késik részvevő baráti kezét nyújtani a válság óráiban.

De bizony fájdalom, csalódott!

A francziák, kik előbb bokros reményekkel táplálták a magyart, szépen cserben hagytak bennünket.

A köztársaság már régóta váltig mondogatta, mennyire szeretne magyar követet látni Párisban, s hogy ő is hajlandó volna követet küldeni Pestre; midőn azonban gróf Teleki László, mint a magyar kormány küldötte, megérkezett Párisba, a francziák vele, mint Magyarország képviselőjével, szóba sem állottak.

Teleki mindent megmozdított, csak hogy a francia kormányt részünkre hódítsa.

Hiába!

Közönyös, kemény szívekre talált mindenütt.

Mikor már látta, hogy a francia kormánynál hasztalan kopogtat, még egy kísérletet tett.

A magyar nemzet nevében manifestumot bocsátott ki Európa művelt népeihez. De ez is viszhang nélkül, nyomtalanul enyészett el.

Végre is kitűnt, hogy az a sok szép biztatás, ígéret, a francziák részéről nem volt egyéb, mint hegedűszóban szép mese s csalákonny áltatás.

Hasonló eredménytelenséggel járt el Szalay László is Londonban.

De ennek részben önnön hanyagságunk volt az oka; mert mindjárt a mozgalom első napjaiban nem iparkodtunk az európai sajtó útján tájékozni ügyeink valódi állása felől a nemzetek közvéleményét.

Elleneink szemesobbok voltak e tekintetben.

Már jó eleve vesztett nevünket költötték mindenfelé a sajtó terén. Ugy tüntettek föl bennünket mint rebolliseket, kik föltámadtunk koronás fejedelmünk ellen.

Hiába bizonyítgatta azután Szalay, hogy mindezen vádak aljas rágalmak. Az angolok kétkedően rázták fejüket.

Mindössze is egy tanácsot adtak, mely abból állott, hogy: egyezkedjünk ki Ausztriával.

Koserü gúny! Hiszen mi száz kézzel fogadtuk volna a békülő jobbot! De hát tehetünk-e róla, ha béke-kísérleteinkre fittyet hányt a camarilla?

A porosz kormány, hova Kossuth Wimmer evangélikus papot küldé, szintén siket maradt felszólításainkra.

Csak a piemonti kormány mutatott egyedül irántunk melegebb rokonszenvet, hova báró Splényi Lajos küldetett. „Az olasz kormány — írta Splényi egyik tudósításában — úgy tekint Magyarországot, mint üdve horgonyát.“

Valóban az olasz kormány kész örömet mutatott az olasz-magyar szövetség megkötése iránt; s kijelenté, hogy legközelebb minden bizonynyal megkezdí a háborút Ausztriával.

Együttal kijelenté, hogy a Magyarországhban létező olasz katonaságot fel fogja szólítani, miszerint csatlakozzék szívvel lélekkel a magyar zászlókhoz, s küzdjön hősiességének egész zömével a szent ügy mellett.

Es végül megígérte, hogy azon magyar katonák, kik elhagyva az osztrák zászlókat, Piemontba menekülnek, ott mindenkor tárt karokkal fogadtatnak s biztos menhelyre számíthatnak.

Méltó, hogy a történelem hálával emlékezzék meg az olasz nemzet ezen készségéről és részvevő rokonszenvéről, habár a későbbi körülmények romba döntötték itt is legszebb reményeinket.

Végül is hát csak magunk erejére maradtunk, s a nemzetek összefont karokkal, közönbösen nézték, miként vergődünk a vézszekek közepette.

De az ármány nem elégette meg, hogy a külföld véleményét ellenünk fordította; még saját népünket is iparkodott ellenünk uszítani.

Mig ugyanis ezek történtek, mig nevezetesen mindkét fél szervezkedési készülékekkel volt elfoglalva: Windischgrätz a király neve alatt kiadott felszólításokat küldözgetett az országra.

Ezen proclamatiókban a magyar mozgalmat úgy állította elő, mint egy kis párttűző töredék művét, s felszólította Magyarországra s Erdély lakosait, hogy hagyják el Kossuthot s szegődjenek őhozá, ki pusztulást hoz a párttűzőkre; ellenben őtalmat biztosít a híveknek s bocsánatot a megtérőknek.

A proclamatióknak lett is némi sikere, a mennyiben sikerült Windischgrätznek általuk nem egy régi osztrák tisztet megingatni.

Minthogy pedig ezen proclamatiókban az egész talpraállott nemzetügy állittatik elő, mint egyes párttűzők által elámitott vak eszköz, — a dolgot a magyar sereg vezetői sem hagyhatták szó nélkül.

Görgei s a mellé adott Csányi (arcz-kép 185. oldalon) kormánybiztos siettek is felelni és kijelenteni a feldunai hadsereg nevében, hogy ők egyedül a nemzet képviselőiben ismerik föl azon hatalmat, mely egyedül intézkedhetik törvényesen Magyarország ügyei fölött, s hogy annak rendelkezéseit köteleességek szerint teljesíteni is fogják, meg nem ingatva sem biztatás, sem fenyegetések által.

„Tiltakozunk — így hangzik a folelet egyik pontja — azon valótlan állítás ellen, mintha minden eddig tett kormányintézkedés egyes magánszemélyek tettoei, az egész nemzet pedig és vele mi, ily egyes párttűzők elámitott vak eszközei volnánk; és kijelentjük, hogy Magyarország királyi esküvel szentesített kormánya védelmét igaz ügynek

tartjuk és ezen meggyőződésünkben azt minden megtámadás ellen öntudattal védjük. ...

Kijelontjük, hogy ármány és árulás nem a magyar nemzet által, mely királya iránti loyálisában, megszorodva bár, de hiven, maiglan megmaradt, hanem a magyar nemzet ellen koholtatnak.

Jelszavunk: alkotmányosság, jog és szabadság; ez alatt készek vagyunk minden megtámadás ellen utolsó csepp vérig küzdeni, és ez alatt reménylünk minden törvénytelen orő és ármány ellen győzni.“

De nehogy a Windischgrätz-féle proclamatiók álnok szavaival, — melyek a király nevében intéztettek a magyar szent korona lakosaihoz — a nép szívében, a nép kárára valamikép fogékony földbe essenek, — az országgyűlés is sietett megtenni a kellő intézkedéseket.

Rögtön egy nyilatkozatot s az igazság szavaival felvilágosító felszólítást készított, mely a hazában divatozó nyelveken a nép között azonnal szét is osztatott.

„Atyánkfiai! — így hangzott a felszólítás — az örökévaló Istennek ne-

vében szólunk hozzátok az igazságnak szavával.

Szólunk hozzátok magyarok, németek, tótok, oláhok, rácok, horvátok, szólunk elárult közös hazánk nevében, melyet a királyt környező cselszövők gonosz hálóval körükeritettek.

Szólunk hozzátok szabadságtoknak nevében, melynek hajnala alig derült reátok hosszas szenvedés után, midőn a szabadságnak esküdt ellenségei vérözönbe akarják azt fullasztani.

Mit gondolnak ők a nemzeteknek szen-

SZALAY LÁSZLÓ.

vedésével; mit gondolnak ők a népek vérével; mit gondolnak ők a leperzselt falvakkal s kogyetlenül elpusztított városokkal, csak hazánk függetlenségének semmivétételét s nemzetünk szabadságának megdöntését elérhetnék!

Inkább akarják, hogy az egész ország egy nagy temetővé váljék, csak hogy ők régi kényük szerint korlátlanul uralkodhassanak rajta s a temető sírjai közt némán lézengjen egy szolga nép.

De él az Isten, a nemzeteknek Istene, ki védi az igazságot s megboszulja a hitszegést, ki nem azért teremte e szép országot, hogy királyi udvaroncok zsákmánya legyen; ki nem azért tartá meg századok veszélyei közt e nemzetet, hogy a megújult szabadság roggelen essék áldozatul a hitszegésnek.

És él e nemzet, még él ép erőben, egész-ségben, él e nemzet kebelében az emberi méltóság érzete, él a hazának szent szeretete, él a méltó bosszankodás annyi ármány, annyi árulás, annyi hitszegés felett; él a férfias elhatározás győzhetlen oreje, mely amint senkit meg nem támad, senkit bántani nem akar, úgy bántalmat sem tűr senkitől.

A nép legyen önmagához, legyen hazájához hí, — és kis idő alatt a haza mentve lesz, és a magyar nemzet neve kedves lesz Isten előtt és dicsőséges emberek előtt.

Atyámfiai, véreink! hallgassátok meg az országgyűlés szavait, melynek tagjait ti választottátok képviselőül s részint a törvényt hívott meg, hogy hozzanak törvényeket az ország boldogságára s megoltalmazza a hazát idegen zsarnokság ellen.

Mi egy levegőn nőttünk fel veletek, egy hazának vagyunk gyermekei, egy törvényt uralkodik felettünk, szabadságunk közös veletek; végezve törvényhozói tisztünket, viszsza térünk soraitokba, osztozni veletek szorcsében, szerencsétlenségben; a mi sorsunk a ti sorsotok, s a tiétek a mi sorsunk is; ha mi titeket megcsalánk, magunkat csalnók meg, mert amint egy Istenünk van, úgy van egy hazánk s egy szabadságunk.

Nekünk, mint nektek, e haza mindenünk; kivüle számunkra, mint számotokra, Isten tág világán nincsen sehol hely. E helyen élünk, e helyen halunk kell veletek.

E földben nyugsznak ezer év óta apáink szent hamvai; e föld táplál minket mint tite-

ket; e földbe toendjük le örök nyugalomra tetemeinket, e földből támasztand fel végítéletre az örökbíró, kinek tetteinkről számolni fogunk; e földön akarjuk boldogoknak hagyni gyermekeinket, kiknek sorsa közös veletek; mi a ti számadó sáfárjaitok vagyunk.

Ellenben mit várhattok az idegenektől, kik béres zsoldosokkal támadták meg szegény hazánkat, kik a törvényes szabadság ellen fellázítottak horvátot, ráczt, oláhot, kik vérbe borítják mezőinket, öldöklők társaitokat, nőiteket, gyermekeiteket, felperzselik falvaitokat, kiragadják kezeitekből a véres veritékkel keresett falatkenyeret; mit várhattok az ellenségtől, ki fegyveres kézzel rohan hazátokba, minden ok nélkül, hitszegően, istentelenül?

Mit várhattok azoktól, kik saját szülőteföldükön a legvirágzóbb fővárosokat irgalmatlanul összelövetik, felgyújtják, kipredálják, s kik seregeinket adják hőhöz kezébe, saját hazájuk ótalmozóit?

Pedig a föld, melyet pusztítottak, hazájuk földje; a városok, miket összelődöztek, hazájuk büszkeségei; a vér, melyet kiontottak, testvéreik vére volt.

Mit várhattok ti ezen istentelen ellenségtől, ha gyáván megadván magatokat, hazánkat elfoglalná? E hazát, melyhez őket a szeretetnek semmi köteleke nem köti, melyet ők nem szeretnek, nem szerethetnek, mert idegenek, melytől irigylik Istennek áldásait, irigylik a szabadságot, irigylik a törvényeket, melyek zsarnokságaiknak útjában állnak?

Mit várhattok ti ezen ellenségtől, mely saját hazájával oly kogyetlenül bánt! s mely mégis annyira megy a szemtelenységben, hogy midőn édes hazánkban véres, pusztító lázadást okoz, midőn fegyveres kézzel támadja meg országunkat, midőn minden isteni s emberi törvényt lábbal tapod, ép akkor álnok, hitegető mézes szavakkal azt meri mondani, hazudni, hogy ő semmi rosszat ez országnak nem akar?...

Arra mer fölhipni, hogy ne védelmezzétek magatokat, ne védelmezzétek szegény elárult hazánkat, melyet ők vérbe borítottak s fegyveres kézzel rohannak meg.

Atyámfiai! válaszszatok e haza szózata s az ellenség álnok hitegetése között!

És itt elmondattván a nemzot jogai ellen

eddig elkövetett garázdaságok, a felszólítás így végződik:

„Atyámfiai! ez rövidbe foglalt hű képe a magyar nemzet ellen elkövetett gonoszságoknak! — Soha a történetekben ennyi gonosztságot még nem látott az emberiség!

Isten sok bajjal kísértette meg ez országot. Ugy látszik, örök bölcsesége szerint ha-

És most halljátok meg atyámfiai a legközelebbi merénnyt, mely a sokat szenvedett nép elzsibbasztására kikoholtatott.

A királyt környező gonosz tanácsnokok, az ő nevét felhasználva, néha-néha egy szót intéznek a népekhez, hogy a királyi tekintéllyel megfélemlítsék s a nép elcsábításával vigyék ki azt, mit erővel nem bírnak

CSÁNYI.

zánk boldogsága végott szükségesnek látta ezen sok veszélyt, hogy országunk összes népét erejének érzetére fölébroszazo.

Isten úgy akarta, hogy hazánk szabadságát munkával, áldozattal érdemeljük meg, mert a nemzetek nem tudják becsülni azon kincset, mit alamizsna gyanánt kaptak ajándékul, s csak azon szabadság tartós, melyet fáradsággal érdemeltünk meg.

A magy. szabadságharc. V.

kivinni, tudniillik Magyarország elnyomását törvényes szabadságunk eltiprását, önállásunk megsemmisítését s a régi kényuraságnak helyreállítását.

Ilyen szózat intéztetett most is Olmütz városából a király nevében a magyar néphez.

Ezen tettét a gonosz tanácsnokoknak Isten soha sem fogja megbocsátani, mert ez iratban a tömérdek istentelenség, mit ekkor

szenvednünk kellett, még gúnynyal, rágalommal tetéztetik, s oly igazságtalan vádak szórtnak az országgyűlésre s egyes hazafiakra, kik a nemzet parancsainak engedelmeskedve, hazafiúi kötelességeket teljesítik, hogy e vádak méltatlansága felett elborzad az emberi szív, lealacsonyítatik a királyi méltóság, s lehetetlen, hogy meg ne gyöngíttessék az annyi vérrel, annyi hűséggel tanusított ragaszkodásnak érzete.

Az van ugyanis az említett szózatban, hazánkfiak! mintha mi lázadtunk volna fel a király ellen, mi kezdtük volna a háborút, mi borítanók vérbe és lángba az országot!

De a ki meggondolja, mikép s mennyi oldalról támadtatott meg szegény nemzetünk árulók, rablók, pártütők által; a ki tudja, mint ti, hazánkfiak, hogy a magyar nemzet békét, nyugalmat ohajtva, csak kényszerítve nyult önleto fentartásának védelméhez, az szíve mélyénok legtisztább meggyőződéséből kénytelen felkiáltani, hogy azon vád, mintha a magyarok lázadtak volna fel, nem egyéb, mint sértő rágalom és valóságos istenkáromlás.

Ennyi szerencsétlenséget árasztani egy nemzetre, ily istentelenül megszegni törvényt, csekűt és mindent a mi szent, s még aztán az üldözöttot, a védelemre kényszerítettet vádolni lázadással, oly bűn, melyre az embori nyelvnek még szava nincs.

De hiszen maga ezen mesterséges koholmány biztos zálogul szolgálhat nektek, hazánkfiak, hogy Magyarország igaz ügyének győznie kell.

Országunk népe nem lesz sem oly okatlan, sem oly gyáva, hogy barátjának higgye a pártütő ellenséget s maga magát martalékul feladja.

A nemzet eddig készületlen volt s még sem birta őt leverni a sok ellenség; most vannak vitéz seregei, kik őrt állanak szabadságáért. A nép pedig, valamint eddig tovė, úgy ozentűl is lelkesűlt készséggel sietend a haza szent szabadságának védelmére s szaporitandja azon vitéz zászlóaljakat, melyeknek kétszázezer főre neveltetése a nemzet által el van határozva, s melyek bajnoki kitartásából rövid idő alatt nemzetűnk biztosított szabadsága s örök dicsősége viruland föl kétségtelenűl.

A haza szent nevében szólítjuk fel a

népet, hogy az országgyűlésnek a hon megmentésére intézett gondjaiban tántorithatlan hazai szeretettel segítségére legyen.

Az országgyűlés az Olmützben e hónap 6-án és 7-én kelt fennemlített irományokat, mint különben is miniszteri ellenjegyzés nélkül kelteteket és általában Isten és ember igazságával ellenkezőket, törvényteleneknek és érvényteleneknek nyilatkoztatja.

Az országgyűlés kijelenti, hogy ha Windischgrätz vagy akármely más ellenség hazánkat és ennek az 1848-diki törvények által biztosított szabadságát megtámadni merészli, vele a nemzet, mint jogtalan ellenséggel fog bánni.

Az országgyűlés kinyilatkoztatja, hogy aki ezen ellenségnek legyőzésében a kormány és hadseregeink intézkedéseit elősegíteni elmulasztaná, vagy épen azok akadályozná, honárulási vétket követ ol.

Az országgyűlés megvárja a haza népétől, hogy a hon megmentésére semmi áldozatot nem kimélend, s viszont igéri a népnek, hogy a helyen, melyre a nép bizalma és a törvény által állitva van, tántorithatlanul megmaradand, míg a haza megmentve s a nemzet szabadsága biztositva lesz.

Atyánkfiak! ott állunk, hol élet és halál, szabadság és szolgaság között van a választás.

Mit késűnk, ha kell, meg is halni most még úgy, mint szabad emberek? A szolgaság váltságdíján megtartott vagy visszavásárlott élet gyalázatos.

Egyetértésre, erős kitartásra, kölcsönös bizodalomra van szükségő hazánkknak. Isten az igaz ügyet és az ártatlanokat soha el nem hagyja: bizzatok ő benno; a kitűrendő szenvedés és fájdalma között is nemzetűnknek azon fővalóság lesz mindene: „a törvényesség, az igazság és szabadság Istene!”

Mint az erőteljes, magvas irányból látjuk, a felszólítás Kossuth tollából folyt, kinél világosabban s gyűjtőbben senki sem tudott szólni a nép eszéhez.

Mialatt ezek ithon történtek, Bécsben váratlan fordulatot adott a camarilla egy mesterfogással az eseményeknek.

Az ármány remekelt.

Mielőtt azonban elmondanók ezen újabb cselszövényeket, nézzűnk szét egy kissé az alvidéken.

Nézzünk az alvidékre.

Az alvidéki események fonalát ott szakítottuk félbe, midőn Szent-Tamás sikertelen ostroma után a kormány Mészároszt visszahívta Pestre.

Azóta nevezetes dolgok mentek végbe itt is.

A temesvári őrsereg, mely többnyire merő külföldi és oláh ajku katonaságból állott, Rukawina várparancsnoksága alatt, titkos izgatások nyomán, fellázadva a magyar ügy ellen, felmondta a szolgálatot; s a magyarok előtt bezárta a kapukat.

A várban nemzeti lobogók helyett csakhamar feketesárga színűek lobogtak.

Nagy csapás volt ez a magyar ügyre nézve.

Az őrsereg tisztjei embortelen kegyetlenségeket vittek végbe a várban s a környéken a magyarok fölött.

Jaj volt annak, kiről megtudták, hogy magyar-érzelmű. Elfogták, megverették s börtönbe zárták. A kegyetlenségek egyre nagyobb mérvet öltöttek, s utóbb a magyarok életveszély nélkül, házaikat is alig hagyhatták el.

Rukawina azonfölül proclamatiokat bocsátott szét a vidéken, s a népet általános fölkelésre szólította a „magyar rebollisek” ellen.

A tulnyomó rácz lakosság erre iszonyu garázdaságokat vitt végbe Rukawina pártfogása alatt, ki nagy erőlyel izgatott mindenfelé. Ezenfölül több csapat katonaságot küldött szét a környékbeli helységekbe, kik a néptől nemcsak a fegyvereket, hanem a kaszákat, vasvillákat és fejszéket is elszedték; s a honvédszászlóalj számára kiállított ujonczokat saját csapatába sorozta be.

Ugyanezen időben hasonló pártütési merényletet kísértett meg a pétervárad-i őrsereg néhány tisztje is, mely fölött most, Hrabovszky távozása után, ki Budára a fő hadi kormányshoz tétetett át, b. Blagoevics altábornagy vitte a főhadi kormányzói tisztséget.

A várparancsnok Hentzy volt, egy svájci származású férfit, ki összehbeszélve több tisztjával, elhatározták, hogy szintén pár-

tot ütnek s a várat ellenségeink kezére játsszák.

De az éberszemű, hübb hazafiak, korán észrevették a gonosz tervet. Hentzy tehát elfogatván, Budára vitetett, hol a hadi törvényszék további rendelkezéseig, mint fogoly, börtönbe zárattott.

Véle még majd lesz egy kis dolgunk!

Hasonló pártütési merényletet követett el az aradi várórség parancsnoka is, Berger, ki Rukawinával összeszöve a tervet, szintén hadat izent a háromszinű lobogónak.

Nagyban közremunkált ebben Blomberg dzsidás-ezredes is, ki elhagyva Bánát nyílt téreit, először Temesvárra vonult, s miután kijelenté, hogy titkos parancsa van Bécsbe húzódni dzsidásaival, Aradvárig hatolt, s Berger parancsnokot is nyílt lázadásra sarkalta.

Blomberg, ki bizonyára eddig is csak színleg szolgált a magyar ügyet, végre hát eldobta az álarcot.

Tudjuk, hogy Ferdinand október 3-dikán adta ki azt a híres manifestumot, mely irtó halált mondott a magyar alkotmányra.

A manifestum nagy hatással volt a magyar sereg osztrák érzelmű főtisztjeire s nyomban réa, már másnap, Berger is sietett szint vallani.

Mindenekelőtt fölszólítá Aradváros lakosait, nyilatkozzanak, vajon a császár pártján vannak-e vagy a magyar kormányén?

Miután pedig ezen illetéktelen kérdésre késott a válasz, ismét felszólítá a lakosokat s követelte, hogy adják ki a magyarok kezében levő hat ágyut, továbbá küldjék vissza a honvédek közé állott sorkatonákat, s a Mariássy csapatot utasítsák ki a városból.

Természetos, hogy a dorék aradiak ezek közöl egyet sem teljesítettek s oda sem hallgattak.

Berger erre ostrom alá fogta a nyílt várost s egy egész óráig ágyuztatta.

Az aradi lakosok hamarjában, amint lehetett, torlaszokat hevenyésztek s védték magukat, bátor kitartással, hallani sem akartván a követelményekről.

Ily előzmények után természetos, hogy

nem lehetett kikerülni, miszerint az alvidéken a dolog kemény csatára ne kerüljön.

A támadást a szerbek kezdték.

A körülmények, mint láttuk, kecsgetők lehettek részökre. Tervök az volt, hogy megtámadva Ó- és Török-Becsét, még Nagy-Kikindát, a magyar orók közti összeköttetést teljesen megszakítsák Bács- és Bánátban.

A terv pompásan volt kigondolva; csak hogy kettőn állott a vásár.

A szerbek, három hadosapatra oszolva, az egyik hadosztály mindenekelőtt Török-Becsét támadta meg.

Eleinte kedvezett a szerbeknek a hadi szerencse; mert oly erős rohamot intéztek a város ellen, hogy a magyar sereg, melyet Cauha alezredes vezényelt, kénytelen volt visszahuzódni s magát a belvárosi sánczok védve alá helyezni.

Nemsokára a dúló szerbek nyomán lángba borult a város külső része.

Midőn azonban a zavar már-már a legnagyobb tetőpontra hágott, épen a legsürgősb pillanatban, a szorongatott város segélyére megérkezett Damjanich, hozván magával két század huszárt két ágyúval, meg három századot a harmadik zászlóaljából.

A szerboknek erre szűk lett a város. Eleinte Damjanichsal is szembe szálltak; de a tulnyomó vitézség csakhamar megtette hatását, s a szerbek rendetlen futásnak eredtek, hagyván maguk után mintegy kétszáz halottat.

Hasonló vereséget szenvedtek a szerbok Ó-Becse ellen küldött hadosztályukkal is, hol Fack ezredes vitte a magyarság felett a vezérséget.

A szerbek itt is kemény támadást intéztek; de csakhamar kénytelenek voltak futásban keresni menedéket.

A huszárok ugyanis oly vitézül vágtak be soraikba, hogy nemsokára hanyatthomlok rohantak, amerre szemekkel láttak.

A huszárok közül, kik egyáltalán derekasán kitettek mindnyájan magukért, említést érdemel Orbán nevű huszárkáplár, ki midőn látta, hogy ezredese, Fack, a szerbek közé keveredve, már-már az ellenség kezeibe kerül, — neki vágott a sürrü soroknak, s nem gondolva saját életével, a vezért kiragadta diadalmasan az ellen körmei közül.

Az igaz kemény dologba került. De hát

huszár volt az istonadta! A huszár pedig nem ismer lehetetlenséget — tartja a példaszó.

A harmadik had, mely Kikindát támadta meg, szintén pórul járt, amennyiben terve dugába dőlt.

Kikindán, hol Nagy Sándor alezredes volt a magyarság parancsnoka, a szerbek eleinte szintén győzelmesen hatoltak elő; azonban a magyarok erőyes ellenállásán tervök mindazáltal hajótörést szenvedett.

Egyszer csak híre futamodott a kikindai táborban a becsei kudarcoknak. A hír leve-rőleg hatott a szerbekre, s midőn értesültek, hogy a magyarok részé- ro segélycsapatok vannak utban Kikinda felé, a szerbek jónak látták tovább osonni, s a helyett, hogy valami derekasabb csatározásba is elegyedtek volna, hátat fordítottak szépen Kikindának s elpusztultak a város alól, utjokban pusztítva kegyetlenül, haragjoknak nagy voltában.

A szenvedett kudarcok után a szerbek egy darab időre ezután elcsitultak; s lemond-tak egyelőre vérmes reményeikről.

Ezenközben hírt vették a bécsi fölkelés-nek is, a mi rájuk nézve épen nem volt valami kedvező hatással s visszavonulva védelmi állásukba, békealkudozásokra is hajlandók-nak mutatkoztak.

A schwechati szerencsétlen ütközet után, mint említettük, Kossuthnak kedvezencz terve volt a magyar hadsereg egész zömét a felvi-déken pontosítani össze Windischgrätz betö-résének meggátlása végett; s a célra minde-nekolőtt szükségesnek tartotta, hogy a bács-kai és bánáti legodzettebb hadcsapatok szintén a feldunai vidéken helyeztessenek ol, hogy így a magyarság a győzelem biztos tu-datában bátor homlokkal fogadhassa bármily perczen Windischgrätz hadait.

Kossuth tehát két kézzel fogadta a szer-bek részéről kínálkozó békekörülményeket.

Aki mer, nyer — gondolta Kossuth — s a mellékpontokon kész volt áldozatul is hozni valamit, csakhogy a főponton annál sikere-sebb eredménnyel biztosithassa a győzelmet.

Erre nézve Kossuth mindjárt a swechati ütközet után erőyesen működött a béke lét-rehozásán. A honvédelmi bizottmány pedig nemsokára meghatározta a békeöltételeket is.

Az engedményekben a magyarok elmen-tek egész a végeő határig s megadták mind-azt, ami csak az ország szétdarabolása nélkül

Szerb tábor.

megadható volt. A békefeltételek ugyanis magukban foglalták mindazon követeléseket, melyeket a szerbek már kezdet óta oly erősen hangsúlyoztak, kivéve csupán csak azt az egyet, hogy a szerbek az anyaországtól elkülönözt, saját állam-területtel birjanak,

mi az ország szétforgácsolását vonta volna maga után.

De ellenséges kezek ismét konkolyt hintettek a két nemzet közé.

A camarilla, — mert hát kiről is lehetne másról szó, — már jó eleve neszét vette a

béke-kisérleteknok, s iparkodott is már pázsitjában elnyomni minden békehajlamot.

A szerb mozgalomnak éltető eleme, mint tudjuk, Rajasich patriarcha volt. A nagyra-vágyó, büszke főpap ügyesfortélyos eszélyességével roppant fensőséget tudott gyakorolni a szerbek fölött, kiket, hogy úgy szóljunk, üstököknél fogva tartott.

A camarilla egyenest ehhez fordult, s nagyravágyásainak tárt kaput mutatva, következő császári kéziratot bocsátott hozzá:

„Midőn Kossuth Lajos és társai áruló működése Magyarországon egész a lázadásig emelkedett, s én királyi kötelességemnek tartottam e párttűt fegyveres hatalommal elnyomni, hogy hű népemnek békés, alkotmányos létet biztosítsak, Magyarország azon lakosainak, kik az ön egyházi hatósága alatt állanak, hűségétől elvárom, hogy azon párttól minden közlekedéstől tartózkodni fognak, s a rend helyreállításában a Windischgrätz herczeg alatt létező seregemet gyámolítandják.

Az ön hűségéről pedig fölteszem, hogy befolyását a szükségtelen elnyomások s bántalmak ellen s minden kegyetlenkedés elkerülésére fordítandja; s így atyai szívem azon kívánságának, hogy a békés állapot helyre állíttassék, melyben szerb alattvalóim méltányos kívánatainak is eleget tehossék, teljesültét előmozdítandja.“

Rajasich, a nyakas főpap, egyezkedésről, békéről ezen kézirat után, még csak tudni sem akart.

Sőt szemrehányó loczkét adott a magyar kormánynak, hogy nem áll vele alkuba ereszkedni, holott csak nemrég is a honárulás bélyegét süttötte nevére.

„A szerbek — ugymond — a császártól várják nemzeti lételőki biztosítását, kinok tántoríthatlan hivei, s ki őket leirataiban óvá a magyarokkal való kibéküléstől, kik a szerb nép kiirtására törekessnek.

Ő tehát nem fog akkor békealkuba bocsátkozni, midőn a diadalmas Windischgrätz százezer emberrel közeledik Pest felé, hogy a forradalom hydrájának fejét letaposssa.“

A békéből tehát, főkép a patriarcha konok makacssága folytán, semmimem lett.

De sőt a szerbek, kik Bécs eleste s a magyarok veresége után, szabadabban kezd-

tek megint lélekzeni, ismét ellenséges állást foglaltak el.

Ők csak Bécsből várták nemzeti üdvösségöket, ahonnan mint látszik, nagyon is kedvező szelek kezdtek ujra fujdogálni.

A szerbek tehát erősen készülődtek.

Már november elején a Bánátban, — Ördöghidja, Lagerdorf, Károlyfalva, Alibunár, Tomassovác és Pancsova főhadiszállásokon, mintegy tizenhétezer ember állt csatakészen. Továbbá Aradon mintegy ezer, Temesváron pedig ötezer várór szintén a szerbek rendelkezésére állott.

Bácsban pedig a romai sánczoknál, továbbá Titel-, Földvár-, Turia-, Szt.-Tamás-, Zimony-, Karlovicz- és Kamenicznánál mintegy tizenötezer hadkész harcos volt föllállítva.

Bánátban a haderők Rukowina tomesvári parancsnoktól vették a rendeleteket; Bácsban pedig Supplikác sz vezényelt.

Ezen haderő ellen a magyarok Bács- és Bánátban összesen mintegy harmincezer embert állíthattak ki. A bánáti hadtest Kis Ernő parancsnoksága alatt állott; az egyes hadosztályok vezérei Vetter, Damjanich és Ásbóth, Nagy Sándor és Mariássy voltak.

Bácsban pedig Bakonyi tábornok vezényelte a sereget, mely Eszterházy, Lenkey és Szabó hadosztályokra oszlott föl.

Ily lábon állott november elején a két ellentáborban a haderő.

A dolog november 7-én került érdemleges csatára, melynek színhelye Lagerdorf falu lön.

A támadást most a magyarok kezdték; s mivel ezen helyiség, mely fekvésénél fogva védelmi előnnyel is birt, Versocz és Fejért templom között a közlekedést fölötté megnehezítette, a magyarok mindenekelőtt Lagerdorfot igyekeztek hatalmukba keríteni.

Damjanich, kétszázad „vörös sapkás“sal, félszázad Württemberg-huszárral, továbbá a Rózsa Sándorféle száz főnyi lovas csapattal, az ugynevezett „puszták fiaival“, s a harmadik zászlóalj egyszázadával, — november 9-én támadta meg a helységet.

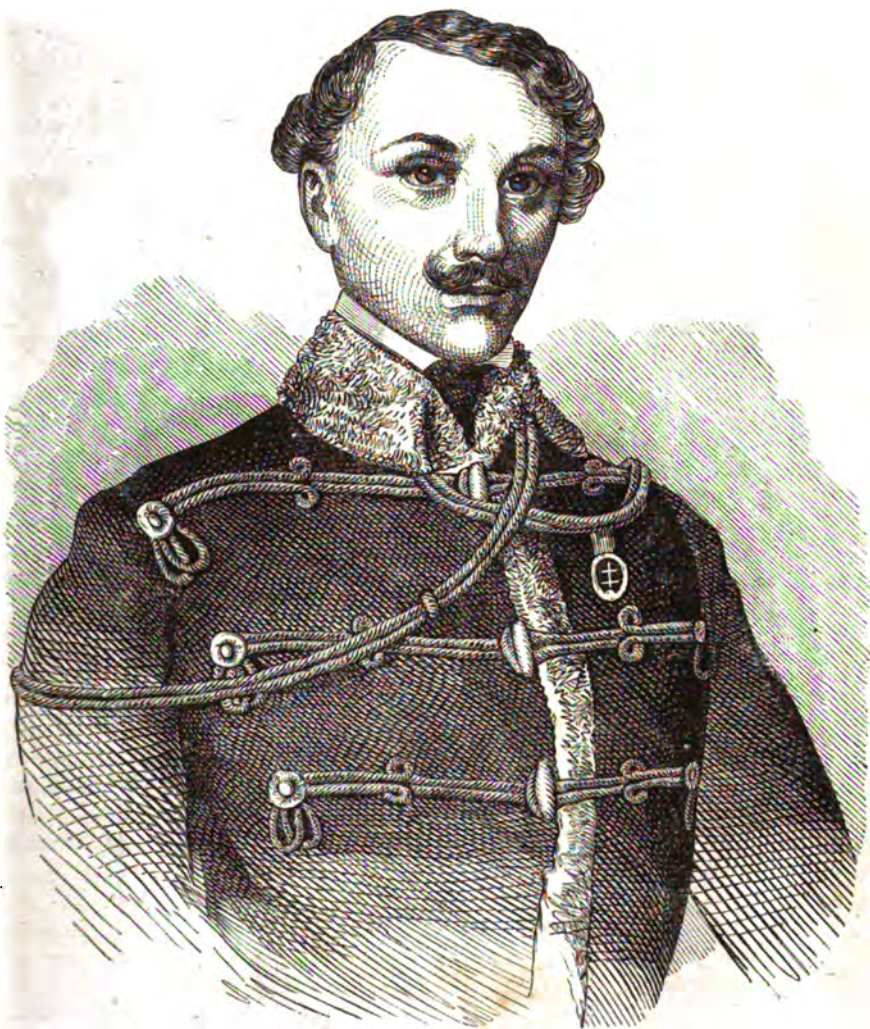
Amint a magyar sereg ágyulövésnyiro közelodett, az ellenség hoves tüzelést kezdett.

De megdördültek magyar részről is az ágyuk; s Freudenreich tüzerfőhadnagy hatásosan viszonzott minden lövést.

A vörös-sapkások elemőkben voltak. Oroszlánbátorságot fejtett ki mindegyikük, s oly elszántsággal rohanták meg az ellent, hogy az kénytelen volt hátrálni, s visszahúzódott egész Karas folyóig.

Azonban alig értek ide a szerbek, hirt-

A vitézek legvitézobbje Földvály Károly volt, ki, mint Horatius Cocles, fél szemére vak lévén, csak félig látá a veszélyt. Ő volt az első, ki a vörös-sapkások élén, neki vágva az ellen tömör sorainak, első hatolt be a faluba.

KIS ERNŐ.

len, mint a villám, egyik oldalról a Würtemberg-huszárok, a másíkról pedig a székelyfiúk csaptak rájuk, mire eszeveszett futásnak eredtek, s amint át akartak a Karason vágni, temérdeken lelték halálukat a folyó hullámaiban.

Rózsa Sándort, a szegedi puszták retteggett fiát, szintén méltó dicséret illeti bátor vitézségeért.

Ő szegedi születésű lévén, midőn a vészkiáltás végig hangzott a hazán, az ő kérgea, kemény szívében is föllángolt a honszerelem,

A püsztek teli.

s a honvédelmi bizottmányhoz bünbocsánatért folyamodván, felajánlá karját a hazának.

A honvédelmi bizottmány nem nagy kedvet érzött a bocsánatadáshoz; de Kossuth, ki szeretett volna a földből is embereket teremteni elő, — biztosítá végre a bocsánatról, de csak úgy, ha vitézségével a harczerén ki is érdemli azt.

Rózsa Sándor erre szilaj csikósokból s pusztai kemény, mokány fiakból csakhamar száz főre rugó csapatot teremtet össze, melynek minden egyes tagja maga, a személyesített bátorság volt.

Vitéz példáját adták ennek Lagerdorf alatt. Midőn ugyanis a magyar sereg előre nyomult, Orosicza felől szintén ellenség kezdett mutatkozni.

A közölgők szétverésére Rózsa csapatának egy része küldetett ki, mely ügyes gyorsaságával szét is ugratta őket.

Rózsa ezen csatározás alatt csak egymaga öt szerbet lőtt agyon, hetet pedig úgy vágott le, s ahol legveszedelemesebb volt, ott vala mindenütt csapatával.

Ezen csapat vívásának látása akaratlanul is a sivatag gyermekeire emlékeztetett. Hogyen-völgyön a legnagyobb gyorsasággal lehetett őket látni száguldo paripaikon majd az ellenséget üzni, majd pedig ravasz vigyázzal zsákmányolt marhát hajtani.

Rózsát önvisoletéért kezdetben átalán dicséret illeté; ő nagylelkűleg sokaknak megkegyelmezett, az asszonyoknak pedig, kik gyermekeket tápláltak mellükön — mint mondják — pénzt is ajándékozott.

Vitéz tettei következtében nem sokára a

honvédelmi bizottmány megadta neki a bünbocsánatot is.

Azonban a vér nem szokta megtagadni önmagát. Rózsát, neki vadult természetére csakhamar iszonyu kegyetlenségekre ragadta.

Csapata embertelen tetteket s irgalmatlan pusztításokat vitt végbe, főképen az oláh lakosokon.

Raboltak, fosztogattak; sőt egy alkalommal olyan vad tréfát is tettek egyik oláh helységben, hogy felöltöztek egyházi ruhákba, a helységbeli papot pedig misemondó ruhájában lóra ültették s úgy kergették végig vad kacaj és őrvongás közt a falun.

A kormány ilyen tettek után jónak látta az „átkos segítség“ további garázdaságaitól megmenteni a lakosokat; s széjjel csesztette őket, nehogy botyárságaikkal még több szegényt hozzanak a magyarsereg fejére.

A tisztikar közül kiemelendő bátorságot tanusítottak még: Fáy Gyula, ki a sánczok megrohanásánál halállal pecsételte bátorságát; továbbá Rákóczi őrnagy, Csicseri hadnagy és Sivkovics István főhadnagy, ki midőn egyik főhadnagy barátját az ellenség körülvette, és ez az iszapon menekülni akart, lova abban megakadt, két emberrel az ellenséget orélyeson visszatartóztatta, mi alatt barátja az iszaphból magát baj nélkül kiszabadította.

Talán fölösleges is mondanunk, hogy az oroszlanrész egyáltalán a vörös-sapkásokat illoti.

Igy tehát a magyarok, kiugrasztván a szerbeket Lagerdorfból, a falut hatalmukba kerítették.

Ez volt Damjanich első nevezetes csatája.

Damjanich a rácok réme.

Kossuthot, ezen csemények után is, még folyton csiklándozta kedvencz tervének fogatosítására.

Mivel azonban látta, hogy Rajasich működése következtében békéről szó sem lehet, a harczot a szerbek ellen most már ő sem akarta egészen abban hagyni.

Hanem hogy némileg mégis sikerüljön terve, azt kívánta, hogy a bácsi és bánáti

hadvezérek adjanak át legalább is mintegy tízezernyi embert a feldunai hadsereg számára.

Az alvidéki vezérek azonban erre azt felölték, hogy nem adhatnak, mert a nyugtalanzkodó szerbek ellen nekik is főbejáró szükségük van minden harczosra; bár több volna.

Kossuthnak tehát elvégre is fel kellett hagyni okos tervével; s Windischgrätznek

a felvidéken nem vághatta kedve szerint utját, már eleve a határon.

Nem sokára a lagerdorfi ütközet után ismét csatára került a dolog a szerbekkel.

November végén volt. Kiss Ernő ekkor Pesten lévén, a bánáti hadtestet Vetter vezényelte ideiglenesen.

Vetter általános támadást szándékozott intézni a szerbek ellen, s úgy számított, hogy visszaszorítja őket Pancsovára, s ott tönkretéve, agyonnyomja, ha lehet, az egész haderőt.

Ugy volt kicsinálva, hogy Ördöghidját Maderspach alezredes, Alibunárt Kiss Pál, Tomassováczt pedig maga Vetter fogják megtámadni.

Ugy lőn.

November 30-án sűrű köd borult a vidékre; alig lehetett egy lépésnyire látni.

A csatának ekkor kellett a terv szerint megtörténni. Maderspach már kora hajnalban megindult hadoszlopával, s a sűrű köd leple alatt már hét órakor Ördöghid előtt termett.

A meglepett szerbek között lett rémülés. A hidat eltorlaszolta találták a magyarok.

Maderspach szuronysegezve vitte neki seregét az ellentábornak, s heves ágyútűz között keresztül hatolva a hidon, harmadfél órai kemény csata után széjjel vorte a szerb tábornok, mely szerencséjére a köd védve alatt a magyar fegyverek elől jókorán tova illanhatott; s egyik rész Pancsova felé iramlott, a másik pedig a folyón át Szerbiába huzta meg magát.

A szerbek részéről hetven halott s két ágyú esett áldozatul.

Mindössze is az egész Vetterféle csata-tervnek, ez egyszer csak ennyi lett eredménye.

Kiss Pálnak, mint említettük, Alibunárt kellett volna ugyanazon időben bevenni. Kiss meg is indult s utközben megtámadva Károlyfalvát, szétugrasztott egy szerb csapatot is; azonban észrevevén, hogy Alibunár felől erős haderő közeleg, fölszerelve nagymérvű támadáshoz, seregével visszavonult.

Vetter terve Tomassováczt ellen szintén nem sült el; a köd miatt, mely oly sűrűn nyomult le a vidékre, hogy szinte harapni lehetett, teljes lehetetlen volt valami hadműveletet kezdeni.

Ugyanaznap Bácsban is tétettek harci kísérletek.

Komlóssi Lajos dandárparancsnok Földvár ellen támadást szervezett. A terv azonban a fatális idő következtében itt is dugába dőlt. A várostól nem messze fekvő kálváriahegyi sánczokat mindazáltal mégis bevette.

Egy másik hadcsapat pedig a szent-tamási sánczok ellen intézett támadást; de bizony visszavetett.

Néhány napra ezek után Kiss Ernő Pestről visszaérkezett a Bánátba.

Első dolga is az volt, hogy Tomassováczt ellen újabb támadást határozott.

A sereget önmaga vezette. Személyes bátorság nála nem hiányzott. Terve azonban a kivitelben hajótörést szenvedett.

A támadás december 4-én történt. Két rohamot intézett a város ellen; de a szerbek mindakét alkalommal fényesen visszaverték. Harmadszor nem is próbált szerencsét.

A főbaj ott volt, hogy seregét három hadoszlopra osztotta, mindegyiknek külön támadási pontot tűzvé ki; s mire kenyértörésre került a dolog, a hadoszlopok, kellő pontosság hiányában, nem működtek egyszerre, együttes erővel közre.

Ezen szerencsétlen kudarczban a magyar sereg kétszázötven embert vesztett holtak és sebesültekben.

Szerencsésőbb volt Damjanich Alibunárnál.

A magyarok itt aztán derekasan visszatartották a tomassováczi veszteséget s a kárpótlást duplán is kivágták a szerbek soraiból.

A harc itt december 12-én folyt le s egyike volt a legvéresebb bánáti harcoknak.

A szerbek közül mintegy ötszáz harcos esett áldozatul. Alibunár, mint a lázangók főfészke, néhány házon kívül porrá égettetett, s a vert szerb had Pancsova felé vette iramlását.

Damjanich, alibunári győzelme után Tomassováczt ostromára indult; s egyalkalommal utjába ejtette Jarkováczt helységet is, mely már régóta bűnrováson volt.

Damjanich neve rettegett név volt már ekkor a szerbek előtt. Ő maga is szerb lévén, valóságos réme volt hitsorsosainak, kik iránt oly megfoghatatlan s engesztelhetlen gyűlölettel viseltetett, hogy egyszer ily tartalmu proclamatiót bocsátott hozzájuk:

„Ti kutyák! én elmegyek; de mondom nektek, békén legyetek; mert különben visz-szajövök s kiirtalak mind benneteket egyen-kint a föld színéről, s aztán önmagamot lö-vöm föbe, hogy az utolsó rácnak is magva szakadjon!”

Csakhogy kötve kell ilyenkor hinni a ko-mának!

Damjanich ezek után, serege amugy is kifáradva levén, nyugalomra szállt a hely-ségben, hogy azután másnap edzett erővel indulhasson Tomassováczi bevételeére.

DAMJANICH.

Midőn Damjanich a helység felé közele-dett, a megrémült jarkováczi lakosok fehér zászlókkal jöttek eléje.

Damjanich erre bevonulván a helységbe, rövid, katonás, velős szavakkal beszédet tar-tott a lakosokhoz, s intette őket a haza iránti hűségre s a lázongóktól való elállásra.

A lakosok égreföldre ígérték a hűséget.

Mig azonban seregeink csendesen pihen-tek, a jarkovácziak véres ármányt forraltak.

Padlásaikon fegyveres szerviánok voltak elrejtve, kiket éjnek idején levezottak.

A szerviánok szép csendesen kilopódzva helyeikről, a falun kívül gyűltek össze, be-várandók ott a tomassováczi sánczokból, ot-tani seregeink elől éjfél tájban elsurrant, s

több ezerre menő tábori lázongók egész erejét.

Megtörténvén az egyesülés, miután Jarkovác minden utcájának egy-egy ágyut szegeztek, megkezdtek a tüzelést.

A magyarokra borzasztó meglepetés várt.

Éj volt, sűrű, sötét, ködös éj. A magyarok, semmit nem gyanítva, nyugodtan aludták a harcok fáradalmi után álmaikat.

Egyszerre megdördült fölöttök az ágyuk bömbölő rémes hangja, mire fölriadva álmaikból, mint a fölbolygatott oroszán, talpra ugorva, bősziült haraggal néztek fegyverek után.

A dobosok szilaj kezekkel verték az ébredőt. „Fegyverre! fegyverre!” hangzott a vészkiáltás.

A magyarok csakhamar csatakeszen lettek és siettek sorakozni az utcákon.

Azonban alig léptek ki a házakból, a lövés mint zápor hullott rájuk a házak ablakaiból, a padlásokról, sőt még a házak előtti fákrol is.

A sötét éjszakát csak a lövések sűrűn föl villanó lángja világította be rémesen.

A falu kívülről szintén rakva volt ellenséggel s a tüzelés innen is erősen folyt.

Ez már aztán kemény helyzet volt!

Itt más választás nem lehetett, mint, habár vitézül is, az ellenség golyói alatt a faluban veszni el, vagy keresztülvágni az ellensorain.

A magyarok az utóbbit választották.

A feladat nehéz volt; de hisz ott voltak a „vörös-sapkások” is, és ők elomlókben érezték magukat.

Az ellenség sokkal nagyobb számmal levén, az első két rohamkísérletet visszaverték.

Erre Kiss Pál, a vörös-sapkások őrnagya, szuronyszögezve új rohamot intézett, s szétrobbantva a szerbeket, utat nyitott seregével.

Damjanich heves harc után szintén utat vágott magának csapatával s a szerbek sorain keresztül nemsokára ő is a szabadban termott. Közben tüzeink is emberül dolgoztak s hevesen szórták a kartácstüzet.

Ezenközben hajnalodni kezdett. Most már tájékozhatták magukat a mieink is.

Még csak most jött a java, a „hadd-elhadd”!

A mint virradni kezdett, Damjanich visszavezette a faluba seregét, hogy a csalárd ellent saját odújában fojtja meg.

Heves harczón. Damjanich bámulandó hidegvérűséget tanusított; golyózápor környezte mindenfelől, s ő, mint szikla, rendületlenül állt, egyre bátorítva, egyre előre nyomulva, félelmet nem ismerő csatározóival.

A Wasa-féle zászlóalj, meg a „vörös-sapkások” óriási erőt fejtettek ki. Végre is a szerbek futásra vették a dolgot, s mentek a merre láttak, ki Pancsova, ki meg Dobricza felé.

Szupplikáczi tehát roszul főzte a taplót.

Miro Kiss Ernő odaérkezett a segélylyel, a diadal, mely drágán vásároltatott meg, már el volt döntve.

Az ellenség részéről több mint nyolczszáz ember maradt a csatatéren.

A diadal után a gaz jarkováciakkal keserű számolást tartottak a bősziült honvédek. Falujok porrá égettetett s temérdeken lettek a lángok martalékává.

A sor most már Tomassovácra került volna. De erre nem volt szükség. Knizsanin már ekkor kitakarodott szerbjeivel onnan.

Sőt midőn Kiss Ernő, még Damjanich-csal való csatlakozása előtt, Tomassovác alá érkezett, a sánczokat már ő is üresen találta.

Az elhagyott sánczokban mindössze is csak egy árva ágyut találtak. A magyarok erre lerombolták a sánczokat s a hidat fölégtevén, Tomassovácot is lángba borították.

Kiss találkozván Damjanich-csal, az ellenséget egész Dobriczáig nyomták.

A munkafáradt magyar seregek ezután nyugvásra indítottak.

Magyar részről a veszteség, az ellenségéhez hasonlítva igen csekély volt; a tomassováczi sánczok rohammal bevétele mindenesetre többre került volna.

Eszerint tehát a tomassováczi, alibunári és ördögvidjai sánczok vitéz seregeink által bevétetvén, megszűntek a szerb pártitűk fészkei lenni.

Az érdem főképe Damjaniché.

Most még Pancsova volt csak hátra. Kiss Ernő itt szorított volna még egy hatalmas csapást mérni a szerbek fejére.

De ezenközben a felvidéken a dolgok fenyegető fordulatot vettek; s még a támadás előtt Kossuth által a honvédelmi bizott-

KNIAZANIN, a szerbek vesére.

mány útján [felszólítás érkezett, hogy négy
zárlóalj rögtön Pestre indíttassék.

Mit volt mit tenni, a parancs sürgető
szavának engedni kellett.

Kiss, daczára a megcsökkent haderőnek, tervével nem hagyott fel s december végén megindította három csapatra osztott seregét, Pancsova felé.

A szorbec ekkorra már hatalmasan megerősítették magukat sáncaikban, s midőn Kiss odaért, Knizsanin a magyarokat tulnyomó erővel várta.

Kiss megkezdte a rohamot. Kétszer támadott; de hasztalan; a szorbec dicsőségesen visszaverték; s Kiss reményt veszelve, visszahúzódott.

Irgalmatlan, kemény téli idő volt. Seregünket, mely csak könnyedén volt öltözve, majd megvette az isten hidegje.

A csikorgó hidegben mintegy negyvenen fagytak meg utközben katonáink közül.

Ezért is, de még főkép a szenvedett visszaveretés miatt, a katonák között általános volt a zúgolódás.

A zúgolódások leginkább Kiss Ernőt illették, ki szerencsétlen támadásaival csak szégyent és bajt hozott fejökre.

„Hijába! — mondák — ő mindig csak saját feje után indul; másnak legjobb tanácsát is megveti; pedig jobb volna, ha úgy tenne, mint Damjanich, ki mindig azt mondja: „nem bánom én, ha egy káplár nyeri is meg a csatát s győz, csak meg legyen nyerve!“

A sereg csak Damjanichot magasztalá.

Nem sokára ezután Kiss lemondván a fővezérségről, azzal Damjanich bízott meg. Jobb kezekre nem bízhatták volna.

Azonban a fővezérségéhez kötött remények ez egyszer nem valósulhattak meg a Bánátban.

Posten ez alatt már nagy volt a zavar; a kormánynak összpontosítani kellett az erőket; s így Damjanich, győzelmeinek közepe, kénytelen volt elhagyni Bánát téroit, hogy tehetségeit másutt érvényesítse.

A magyarok szomorú szívvel távoztak hadi érdemeik színhelyéről. A vezérek közül többen, Bánáttól, mint szülőföldjüktől vettek búcsút.

Kis Ernő efölött torjedelmes urodat is hagyott hátra. Eleméren gyönyörű, mondhatni tündéri palotája volt, ellátva minden kényelemmel, telve kelet leggazdagabb és szebb diszítványeival. Egy rác csapat azonban üszköt vetett a gyönyörű kastélyra s bitanggá lett minden.

Kevéssel a bánati sereg kivonulása után Bácskát is odahagyták csapataink.

Mielőtt azonban visszatérnénk a központi események elbeszéléséhez, nézzünk át egy kissé Erdélybe is, hát ott hogy állanak az ügyek?

Oláh-izgalmak Erdélyben.

Midőn Erdély s az anyaország között, május 30-án, kimondatott az unio, emlékezünk, — mily öröm, mily osztatlan lelkesedés mutatkozott efölött a kis bérczes testvérházában!

Azt lehetett gondolni, hogy valamint a Királyhágón innen, úgy túl is, egyforma erővel villanyozta át a szabadság lelke a hazafiakat kivétel nélkül.

Azonban keserűen csalódtunk!

A reactio — az ármány — mint a dermedt kigyó, csak rövid álmát aluvá, s nem sokára ujult erővel, ujult hatalommal emelte föl fejét Erdély bércei között.

Alig aludt ki az öröm-ünnepély fáklyavilága, csakhamar felgyújtott falvak lobogó

lángjai világították be szerteszét a rémes éjeket.

Midőn ugyanis a bécsi kormány nyíltan föllépett a magyar nemzet ellen s a miniszterium leköszönni volt kénytelen, a zavarosban halászni szerető oláh-bujtogatók hatványozott erélylyel fogtak ismét szerepökhöz.

Jánku Ábrahám, az ugynevezett „havasi király“, kit a nép prófétának tartott s bálványozott, továbbá Capiariu, Mikasu, Lauriani, Pap Sándor, Barnucz és más oláh ifjak faluról falura jártak szerte, s izgató szavaikkal ingerelték ellonunk mindenfelé a népet.

Az oláh nép, melynek kedélye az urbéri ügyek nehézségei miatt különben is ingerült vala, könnyen felbujtható volt; s az izgatók

ezen kedé
használni.

A pópákat szintén részökre nyerték s a gyűlölet szikrája naponkint jobban és jobban terjedt.

A lándzsák egymásra készültek s mennyivel több vala készen, annyival erősebbé vált a bujtogató vezérek közt azon eszme, hogy a kiirtott magyarság romjaiból kell egy erős „Románianak” hamvaiból phoenixként feltámadni.

A bujtogatók erre nézve mindent felhasználáltak. A magyar kormányt szidták, gyalázták uton útfélen s arcátlan rágalmakkal illették, csak hogy az oláhnéppel megutáltassák.

Ne higgyetek a magyaroknak, — szóltak a néphez, — az urak csak veszteteket akarják s nyakatokra hozzák ismét az urbért.

És az oláhnép hitt az izgatóknak.

Mikor még a magyar kormány a haza véres perceiben ujonczozást rendelt Erdélyben is: ekkor meg azt mondták a lázítók a népnek:

— Nézzétek, a magyarok megharagudtak a császárra, ki az oláhoknak szabadságot adott, s eltörölte a robotot meg a dézmát; s most az urak katonát szednek a császár ellen; s ha győznek, jaj lesz nektek, nyöghettek az urbér alatt.

A népet érzékeny oldalán találták az ilyféle uszító szavak.

— Nem adunk katonát! Le az urakkal! volt rá az oláhnép válasza.

A szászok szintén felmondták az engedelmisséget s fegyverkeztek harcra, rémes tusára azok ellen, kik a százados lánczokat leverték lábaikról.

Mire nem képes a felbujtott szenvedély!

Mindezek ellenében a magyarok eleve igen kevés szigorral jártak el.

Ehhez járult, hogy távol az anyaországtól s annak kormányától, magára hagyatva, a dolgokat egy gyöngé, erőtelen s magát a véz perceiben feltalálni nem tudó férfiú vezette.

S míg a kormány élén állók összedugták kezeiket, az oláhság s a velök tartó osztrák tiszték, főleg pedig az oláh határhozred alezredese Urbán, az erőket mindinkább igyekvének nagyítani s kifejtetni.

Midőn így a vésses ár mindinkább ter-

jedt, végre b. Vay, a királyi biztos, annyit még is tett, hogy a lázangók ellen statariumot hirdetett.

Azonban több bujtogatónak elfogatása s fölakasztása csak növelte az ingerültséget.

Egyik nap valami Baternai és Simonics nevű egyének állottak a vértörvényszék előtt.

Nevezetes volt ezen két ember vallomása.

Elmondták, mikép czélba van véve Erdélyt Romániáva alakítani, mely öt praefecturára lenne felosztva, mindegyik különkülön egy praefectussal, s ezen praefectusok alatt volnának a tribunusok. Maga Batennai is ily tribunusnak volt kiszemelve.

De bizony, daczára tribunusi méltóságának, azért csak felakasztották annak rendje, módja szerint.

Elfogták Jankut is, a havasi királyt, de Vay, félve párthiveinek fenyegetéseitől, szabadon eresztette.

Kár volt. Janku működése még csak ezután kezdett fontosabb szerepet öltetni.

Mindezen zavargások közepett természetes, hogy népgyűlések sem hiányzottak.

Ezek között, határozatainál fogva, legnevezetesebb volt a balászfalvi második népgyűlés, melyre több ezer oláh csődült össze.

Vay meg akarván akadályozni a gyűlést, a forrongók megfélemezése néhány század nemzetőrt küldött ki, hogy ugrasszák szét őket.

De Puchner, a főhadi kormány parancsnoka, pártfogása alá vette őket s a gyűlés megtartatott.

A gyűlés, mint előre is gyanítani lehetett, nyílt hadat izent az ország törvényei és alkotmánya ellen.

Mindenekelőtt határozattá lön, hogy a statarium szüntetessék meg, s az addig elfogottak bocsáttassanak szabadon.

Azután kimondták, hogy az uniot, mely ellen már eleve is óvást tettek, el nem ismerik.

— Nem kell unio! zibongott a nyers tömeg.

Kijelenték továbbá, hogy a magyar miniszteriumot, mint az unio következményét, szintén nem ismerik el.

Erősen hangsúlyozták azt is, hogy ezután csak ő felségétől s a császári miniszteriumtól akarnak függni, s annak rendeleteit a fő hadi kormány által kívánja venni.

Együttal kívánták, hogy minél előbb nyitassák meg egy nagy nép- és nemzetgyűlés, melyen nemzeti érdekeikről tanácskozhassanak.

Kivánták továbbá, hogy hirdettessék ki egy erdélyi országgyűlés, melyen a román, szász és magyar nemzet követői az illető népszám aránya szerint jelenjenek meg, tanácskozni az ország sorsáról s rendezéséről.

A gyűlés ezután kikiáltotta az osztrák császári alkotmányt, kijelentve, hogy azt Erdélyre is kívánja kiterjeszteni; s elhatározta mielőbb kormánytanácsot alkotni, mely bécsi utasítások szerint intézkedjék.

A gyűlés „éljen az osztrák kormány!” fölkiáltással záratott be zaj és zivajos lármák között.

Voltak ezenkívül még egyéb titkos gyűlések is, melyekben aztán még másokat is határoztak. „Vesszenek a magyarok!” volt közös jelszavuk.

A zavargó izgalmak mindegyre nagyobb mérvet öltöttek.

Az oláh forrongók, a magyar alkotmányhoz híu székely nemzet ellen szintén erősen gyakorolták garázdaságaikat.

Hiába kérték ezek Puchnert ótalom végett. Eleinte úgy szembekötödsi gyanánt, megígérte, hogy segít a bajon; de nem tett semmit; mert már ekkor egy konyhán főzött a camarillával.

Magyar katonaság pedig, melyek Baldacci ezredes vezérlete alatt Kolozsvárott valának egyesítve, nagyon kevés volt az országban.

A derék székelyek erre önmaguk segítettek magukon. Gyűlést tartottak s elhatározták, hogy minden fegyverfogható egyén, legyen az székely, vagy határór, fegyvert ragadjon.

Egy alkalommal hűséget esküdtek a magyar alkotmányra. Puchnert pedig fölszólították, hogy távolítsa el az országból minden idegen csapatot.

Puchner erre eldobta az álarczot.

A felszólításra azzal felelt, hogy ő meg a magyarokat szólította föl, miszerint vessék alá magukat a császári hatalomnak.

Urbán is koményen dolgozott ez alatt; s nyakra főre sorozta be az oláhfiatalságot zászlai alá, megesküdttetvén őket a császár iránti hűségre.

És nemsokára megkezdődött a borzasztó mészárlás, mely a Horavilágot látszott viszszaidezni.

A kis Erdély vérfürdővé vált.

A bősüilt oláhok, kivont karddal, ölve, pusztitva, rabolva, gyujtogatva csatangoltak a vidékeken.

Borzasztó kegyetlenségeikkel még a Tamerlánok századára is árnyékot vetettek.

Vérfagyraló még csak olvasni is.

Az oláhok, kik állítólag megesküdtek, hogy négy évesen felül minden magyart kiirtanak, egész helységeket pusztítottak el.

Küküllőmegyében apát, anyát s gyermeket egymásra raktak, s úgy döfték keresztül őket. Orr, kéz, láb, ujjak, fülek s női emlők levágása napirenden voltak. Másoknak belöket szakasztották ki s szájokba tömték.

A dombai hegyen, Balázsfalva vidékén egy utast elfogván, lábait térdén alul s kezeit könyökben levágták, azután övig beleásták a földbe s két oláh őrt állítottak melléje, hogy ki ne vehessék, míg kinosan meg nem hal.

Szélkuton pedig László Zsigmondnőt megnyuzták elevenen, s odaállították két leányát, hogy nézzék végig a borzasztó műtétet.

A „havasi király” rémuralmát ülte.

Az erdélyi vérkrónikában a legborzasztóbb mészárlások egyike a zalatnai volt.

Zalatna, ezen csinos bányavároska, az Ompoj partján sziklakkal szegélyezett regényes vidéken feküdt.

Az oláhoknak régóta fájt már a foguk ezen jómódu városkára, mely gazdag prédával is kecségtette őket.

Végre ütött Zalatnának is a vészóra.

Egyik éjjel a szomszédos hegytetőkön kigyultak a tábori őrtüzek. Janku rémuralmának fénykorát élte.

— Huh! jönnek az oláhok! jönnek a mőczok! — sugott össze a megrettent zalatnai nép.

És csakugyan másnap az oláhok, iszonyu ordítások közt, leözönlöttek, mint sáskaraj, a hegytetőkről, s megrohanták a védtelen várost.

A lakosok a fenevad csoportnak hiába iparkodtak volna ellenállni.

Nem sokára lángtengerben uszott a város. A nép futott, menekült, a merre látott. Az oláhok pedig fosztogatás után láttak.

Egy rész meg ezalatt a menekülni vágyó nép mészárlásában remekelt.

Asszonyok s gyermekek jajveszéklő siralma tölté be a levegőt.

Mintegy ezerkétszáznak sikerült a városból menekülni. Az oláhok azonban mindenütt sarkukban voltak, s nekibőszülve megrohanták őket.

A férfiakat és nőket a legszemtelenebb

A menekülők közül alig maradt életben itt-ott egy kottó. Mindössze úgy harminczan lehettek. A többi halál fia lett.

Másutt ismét más kegyetlenségeket vittek végbe. Sok helyen férfiakat, nőket s gyermekeket százával hánytak a kutba s köveket hajigálva rájuk, úgy fulasztották meg őket.

Hátszegen az oláh pap 15 magyart összekötött karokkal és lábakkal a Sztrigy part-

A salatnai vérfürdő.

módon megmotozták! Szúrták, vágták, verték agyba főbe őket.

A nők közül sokat hajoknál fogva hurcoltak a földön. A hajadonokat buja kéjeiknek tették áldozataivá. Sokat közülök levetkőztettek anyaszült meztelenre s emlőiket levágták, fejeiket pedig karókra tűzték.

Az országuton százával foküdtek legyilkolt nők s ártatlan gyermekek. A kerékvágások megteltek vérről s tócsává terülve borzasztó látványt mutatott.

A magy. szabadságharos. V.

jára felállítván, minden egyénnel szembe egy lándzsás oláhot állított, kik parancsra a magyarok fejét ketté hasították, mire azok a vízbe hulltak.

Algyógyon, miután Urbán azt proklamálta, miszerint ő minden felakasztott oláhért két magyart fog felakasztani, a haramiák 80 magyart akasztottak fel csak úgy előlegesen, köztök Boczát is, a reformatus papot.

Iszonyu, iszonyu!

Ezek az emberek tultettek a vadállato-

kon is. Mintha csak hyena-tejet szoptak volna!

A szászok sem voltak különbek. Miután egyik gyűlésükön, Nagy-Szebenben, kijelentették, hogy az unio nekik nem kell, s megvetve a magyar kormány rendeleteit, egyenesen csak az osztrák miniszteriumtól akarnak függni, — szinte vetélkedtek az oláhokkal a magyarok elleni gyűlölet- s kegyetlenségekben.

A dolgok végre is odáig fejlődtek, hogy az áramlatnak Vay, ha akart volna sem tudott volna már gátat vetni; de meg erre nem is birt elegendő erély- és erővel.

Urbán ezredes és Puchner szonnyes eljárásaik ellen többször tett ugyan óvást; de azok természetesen, hogy rá sem hallgattak.

A haza ily megcsalatott és megszorított állapotában végre Vay is tett annyit, a mennyit tehetett s kitelhetett tőle.

Oktober 23-án általános népfölkelést rendelt el.

„Keljon fel — ugymond — kiki, vének s ifjak, ragadjanak fegyvert és seregöljének össze tüstént a haza védelmére, hogy ekként egyesülvén azon negyvonezer vitéz székely atyafiakkal, kik a haza ótalmára már M.-Vásárhelyen összegyűltek, — legyőzhessük azon ellenséget, ki szép ígéreteit gyalázatos csallással váltotta be, s kinek nincs más célja, mint összerombolni életünket, vagyonunkat, nemzetiségünket, dicső alkotmányunkat, idegen földde tenni a századokon át virágzó Magyarhont.

A vitéz székely nemzet tömegestül áll fel a haza ótalmára, a Királyhágón túl lakó magyarság testvéreinek védelmére fog sietni. Végül tudtul adom, hogy mind az, ki a haza ellen fölkel és lázong, ki ellenségeinkkel kezdet fog, mint arra érdemtelen, el fogja vesztetni ujonan nyert szabadságát, el azon szabad földet, melyet egy nagylelkű áldozat következésében ingyen kapott s azon föld jutalmul fog szolgálni azoknak, kik a haza megmentésére sikeres kezdet nyújtottak.

Mindezekre, mint királyi biztos, királyom V. Ferdinand és szeretett hazám nevében szólítom fel az erdélyi részek minden lakosait!”

Mindössze is csak ennyiből állott, a mit Vay a zajló ár lecsillapítása és megfékezése ügyében cselekedett.

Ezen népfölkelési proclamatio, különösen annak végső pontjai, csak még inkább növelte az oláhok dühét. A népbujtogatók azt mondták az oláhoknak: No lássátok, csak igaz az mégis, hogy a magyarok végkép ki akarnak irtani benneteket. Most már nyíltan is, hivatalosan hirdetik, hogy földönfutókká tesznek benneteket. Ne hagyjátok magatokat oláhok! Föl csatára, véres boszura! Halál a magyarokra!

És megkezdődtek a csaták.

Az osztrák haderő ekkor Erdélyben már két főreszre oszlott. Az egyik, mely Nagy-Szebenben tartotta főhadiszállását, hol Puchner is tartózkodott, — Godeon, Castiglione, Jovich és Kalliani tábornokok vezénylete alatt állott. A másik hadtest pedig, Wardeiner tábornok és Urban parancsnoksága alatt, Bosztercze vidékén volt elhelyezve.

Ezek ellenében a csokély számu magyar hadtest, mint már említettük, Baldacci vezérlete alatt, Kolozsvárt volt elhelyezve. A székelyek főhadiszállása pedig M.-Vásárhelyen volt.

A székelyek derokasan kezdték magukat viselni.

Mihelyt annyira mennyire szervezkedtek, rögtön támadásokat intéztek több ponton az oláhság ellen s apró csatározásaikban mindannyiszor győzelem kísérte lelkesült fegyvereiket.

Nagylak-, Krakka-, Radnót- s Nagy-Enyednél sorba szétugrasztották a mieink az oláhtáborokat, melyek kardcsapásaik elől rendetlen futásnak eredtek, egypár száz halottat hagyván mindenütt maguk után.

A lelkesült székelyhad Szász-Régenből, melyet Urbán tartott elfoglalva, szintén kiűzte az ellent.

De fájdalom, a székelyeknek ezen lelkesültsége csakhamar lazulni kezdett.

A baj fészke abban állt, hogy nem volt valami derokas, és magát a körülmények között helyesen tájékozni tudó emberök a vezényletre.

A székely ügyvezetők ezenfölül gyakran napokig hagyták éhezni s az inséggel küzdeni a fölkel s csak lándzsával fegyverkezett népet, mely ennek daczára kezdetben boszuló angyalként lépett föl ugyan, de ilyen körülmények közt csakhamar elvesztette bizalmát s csökkent a kitartás.

A rossz fegyver meg is boszulta magát sasomoru következmény nem sokáig készt.

Mig ugyanis ezek történtek, híre futott a székely táborokban, hogy Gedeon egy hatalmas és jól fegyverezett sereggel Maros-Vásárhely felé közelget.

A székelyek lehangolt kedélylyel fogadták ezen hírt.

Táboruk még sokkal ifjabb volt, hogysem egy erős sereggel emberül megmérkőzhetett volna.

Reményvesztve, bizalom nélkül néztek a jövő elé.

Azonfölül igen sokan elhagyták a sereget is és haza mentek, védni legalább családi tűzhelyeiket a dühöngő oláhok ellen.

A többiek meg, a kik megmaradtak, mintegy nyolcezeren, elmentek, hogy megvédjék Vásárhelyt.

Csak hogy nem volt, mivel védhették volna. Nem volt még csak egy jóra való árva ágyujok sem; de még fogyverzetők sem volt becsületes.

Igy történt, hogy Gedeon alig kezdte meg a tüzelést, szétrobbant az egész székelyhad; s Gedeon ugyyszólva minden ellenállás nélkül, elfoglalta M.-Vásárhelyt.

A székelytáborok egymás után oszlottak szét.

Nagy-Enyed, Dézs, és Szamosujvár szintén az ellen hatalma alá kerültek.

Ugyanezen sorsra jutott nem sokára Kolozsvár is, hol eddig Baldacci tétlenül vesztelt.

Urbán november 16-án vonult a város alá. Közeledésének hírére a legnagyobb zavar támadt itt.

Az egész város egy táborhelylyé változott. A ki csak birt, fegyvert fogott.

A városi tanácsban pedig arról folyt ez alatt a vita, vajjon nem volna-e jó feladni a várost, hogy legalább megkíméltessek az ellenség dúlásaitól?

Baldacci szintén huzódzott a csatától.

Az utcákon heves szónoklatok folytak.

A lelkesültebbek hallani sem akartak a gyáva feladásról.

Egyszerre hírszaladt, hogy Urbán már a város felé nyomul.

Megkondul erre a vészharang s a fegyverre kiáltás, riadó sikoltás, fegyvercsörgetés borzasztó zűrzavart idéznek elő.

Baldaccit állítólag erőszakkal kellett a fővezérségi helyre vinni.

Urbánt azonban hadaink meggátolták előnyomulásában s visszanyomták egész Dézig. Az oláhok megfutottak.

Mindazáltal a tanács jónak látta feladni a várost; mire Groisz a város bírája fehér zászlóval keresztette küldöttjei által Urbánt, hogy kijelentsék neki, miszerint a város kész megadni magát.

Tehát a város megadása, a nép befolyása nélkül, kimondatott, még pedig akkor, midőn Urbán visszavertett.

A nép zsi bongott. Vayt, Baldaccit és Groiszt árulással vádolták. Baldaccit később hadi törvényszék elé is állították.

Végre a békokövetek föl találták Urbánt, ki 17-én már meg is tartotta bevonulását Kolozsvárra.

A piacon császári lobogó lengedezett.

A kivonult magyar katonaság, mely a legborzasztóbb rendetlenségben hagyta el a várost, Bánfi-Hunyadon szedte össze magát.

A vezérséget Czecz őrnagy vette át a megzilált kis had fölött.

E csatavesztések után egyedül B.-Hunyad s Háromszék egy része volt csak magyar kezekben.

Erdély a császáriak kezébe került.

A magyarok erre egy kis ősz embert kültök Erdélybe.

S az a kis ősz ember, ki az „előre“ szón kívül talán nem is tudott más magyar szavat — tért tér után foglalt s csatát csatára nyert.

Ugy hívták: Bem.

Ő Erdélyben csudákat mivelt.

Tetteiről majd később.

És most térjünk vissza a központi eseményekhez.

A camarilla mesterfogása.

A színpalak mögött hatalmas erőfeszítéssel működtek ezalatt a véres dráma intézői.

Hogy azonban mit forraltak maguk között, a világ előtt egyelőre titoknak kellett maradnia.

Már december körül járt az idő, s osztrák részről még mindig maradt a várt támadás.

Ehelyett, a király nevében, sorba gyártottak a proclamatiók, s nyakra-főre küldöztették be azokat az országba.

A magyar országgyűlés azonban, hogy élöket vegye, sietett mielőbb semmitérőknek nyilatkoztatni őket, mint olyanokat, melyek nem úgy adattak ki, mint a dolog rendje, módja megkívánta volna, s csak újabb sérelmeket foglaltak magukban.

A hang, melyen némelyik irva volt, oly ártatlan s tiszta lelkületet sugárzott vissza, mintha csak angyal kezek alól került volna ki. Azt lehetett kiolvasni belőlök, mintha bizony mi lettünk volna mindennek az oka, s mintha Bécsben lagnának a föld kerekéjén a mi legjobb akaróink.

Ilyen volt a következő is, mely a király neve alatt, november 7-dikéről keltezve, a magyar néphez intéztetett:

„Magyar koronám földművelő lakosaihoz.

Kossuth Lajos és párttűtő társai vakmerő kísérletei, melyek által szerencsétlen hazátokban a hatalmat bitorolják, királytok parancsait megvetik, és az országot véghetetlen szerencsétlenséggel fenyegetik, engem fegyveres erő használatára kényszerítenek.

Egyszersmind mindazonáltal néhány szavat kívánok hozzátok intézni, kiknek elcsábítása és megcsalattatása megkísértetik.

Hirdettetik nektek, hogy seregeim az ország elfoglalására, a folyó év szent György havában nyert engedmények visszavételére, a magyar nemzetiség elnyomására jelennek meg köztetek.

Kényszerítés és fenyegetések közt lettek ellenállásra felszólítva és ozen fölhívások az én nevemben hozzátok intéztetni merészeltetek!

Megcsalattatok, ne higgyetek a csábító szavainak!

Az uralmi szolgálatok és dízma megszűnése, melyet hajdani földesuraitoknak adandó méltányos, a közállomány közbejöttével történendő kárpótlás mellett nyertetek, teljes ép-ségökben fennmaradandának, kezeskedik ezért nektek a törvény rendelete, kezeskedik királyi szavam szentsége.

A rendet és békét akarom helyreállítani, mely nélkül nem élvezhetitek a nektek adott engedmények gyümölcsseit, mert a nemzetiségi szolgálat túlfeszített kötelessége, az általános fölkelés, a mindenhol mutatkozó nyugtalanság, erőiteket fölemésztí.

Hazátoknak különböző ajku lakosai, jo-gaik kiterjesztését követelték, a harcz veszélye fenyegetőleg mutatkozott; királytok mindent megkísértett a veszély elhárítására, de azok a felségsértők, kik minden módon elcsábítástokra törekszének, minden kísérletet megghiúsították és végre gyáván meggyilkoltatták azon férfit, kit a polgári háboru veszélyeinek elhárítására hazátokba küldtem.

Bizzatok királytokban, ki a magyar nemzetiséget mindig szerette és atyailag ápolta, anélkül, hogy más nemzetiségeket elnyomott, vagy megsértett volna: csatlakozzatok hadseregomhez, segítsétek azt a rend helyreállításában, a többiben maradtatok nyugodtan, tiszteljétek mindenki jogait, mindenki tulajdonát, engedelmeskedjétek a törvényes hatóságoknak és azon rendeleteknek, melyeket a haza javára kiadandok.

Ki ily értelemben cselekszik, híven teljesíti királya és hazája iránti kötelességeit; ki parancsaimnak ellenszegül, mindakettőt elárulja, és kénytelennek látandom magamat, őt aszerint büntettetni.”

Kelt Olmützben. Aláírva: Ferdinánd.

Ilyenféle szózatokkal iparkodtak, a király nevében, eltéríteni a népet a magyar ügytől.

A magyar nép azonban átlátott a szítán, s bármint szépitgették is ott fönn az ügyet, jól tudta, hogy mindez csak áltatás.

Hiába mondatott tehát: „Bizzatok királytokban“. Hisz csak a vak nem látta, hogy a király, az a jó Ferdinánd, teljesen a camarilla papucskormányára alatt nyögött.

Az ármány iránt pedig ki lehetett volna bizalommal.

Mig ezen proclamatiok szerte jártak a hazában, az olmützi palotában, messze kiható, nagy horderejű meglepetés készült a világ számára.

A meglepetést a camarilla készítette ügyes kezekkel s az ármány elérte netovábbját.

A camarillának ugyanis, mint tudjuk, el-tökéltett, gyökeres elve volt, Magyarország nyolczszázados alkotmányát s ezzel együtt minden ősi jogot, most már fegyveres erővel is, eltörölni s az országot az osztrák császárság koronátartományává tenni.

Azonban Ferdinánd, ki szelid természeténél fogva irtózott a háborútól, a vértől, vonakodott megegyezését adni a magyar mozgalom véres elnyomására.

Nehogy tehát akadékoskodásai által valamiképen összekuszálja az ármány szövövényeit, — a camarilla jónak látta, mielőbb eltenni őt utjából.

Nagyon jól belátta azt az udvari cselszövő párt, hogy csak azok után is, melyeket ő eddig a király neve alatt végbe vitt, Ferdinánd fején becsülettel meg nem állhat tovább a korona.

De jól tudta azt is, hogy abba, amit ezután szándékozik tenni, a király személye bele nem vonható, anélkül, hogy a világ, fülébe ne dörögje az esküszegés rémos szavát.

Mert hisz ő volt az, aki szentesíté királyi szavával az országgyűlésileg alkotott törvényeket, koronázásakor pedig ünnepélyes ígéretet tőn, hogy az ország törvényeit mind maga megtartandja, mind pedig mások által megtartatja.

Midőn tehát a magyar alkotmányra kimondta a cselszövény az irtó halált, a megereedett események szerepköréből Ferdinándnak ki kellett maradnia.

Azonban Ferdinánd, bár a korona terhei súlyosan nyomták már gyengült vállait, — épen nem akart megválni még a tróntól.

Az udvari cselszövő párt összeszedte most minden erejét s megindult a nagyszerű családi harc.

Váltig unszolták, erőltették, de ő óvó kezekkel, szent kegyelettel tartogatta, védte koronáját, s nem akarta engedni, hogy letép-jék fejéről.

Vége is győzött az ármány s Ferdinand egy gyászos reggelen, letette fejéről a koronát.

A családi harc részleteit e tekintetben mély s talán örök titok fedi.

Az ünnepélyes lemondás, az uralkodó ház tagjai, továbbá az összes miniszteri tanács, valamint Windischgrätz, Jellasic és Lobkowitz jelenlétében, az olmützi herczeg érseki palota koronázási termében ment végbe.

Történt pedig ez december 2-dikán.

Ezen lemondást Schwartzemberg miniszterelnök még az nap bojelenté az ausztriai alkotmányzó országgyűlésnek is.

Felolvastatván Ferdinánd lemondó oklevele, egyuttal tudtul adatott benne, hogy Ferencz Károly főherczeg, mint jogszerű trónkövető, az emlékirat közös aláírása által, az utána trónra hívott fia, Ferencz Jósaef főherczeg részére, az ausztriai császári koronáról, szintén lemondott.

A lemondó emlékiratok után, Ferencz József oklevele olvastatott, melyben jelenté trónra lépését.

A nagy pillanat kettős hatással volt a bécsi országgyűlésre; — egyik az új császár trónralépte fölötti öröm, másik pedig a „jó Ferdinánd“ visszalépése fölötti fájdalom.

A bécsi országgyűlés rögtön erre küldöttséget nevezett ki, mely az új császárnak hódoló tiszteletet, a „jó Ferdinándnak“ pedig — mint szabadságunk teremőjének — milliók nevében köszönetet szavazzon.

Szegény jó Ferdinánd! Csupa jószág, csupa szelidség volt! Csak az volt kár, hogy ép oly mértékben gyenge, nagyon is gyenge volt; s ezen gyengeségével a camarilla borzasztóan vissza tudott élni.

A lemondási hír csakhamar szétterjedt Magyarországon is, hol azonban épen nem szült igen nagy meglepetést.

Ferdinánd már rég nem gyakorlá ugyanis királyi hatalmát, s trónja ellenségeinek, a camarillának kezében úgy is csak báb, csak névre volt király.

Ugyanazon titkos hatalom, mely vele esküjét megszegette, a törvényeket lábbal tiportatta, neve alatt polgárháborút élesztett s majd Innsbruckba, majd Olmützbe hurcolta, hogy minél távolabb legyen hű népei legnagyobb részétől, hogy hozzá ne juthasson a szenvedő ártatlanok kínos panasza, ugyanazon titkos hatalom — mondjuk — egyuttal

meg is foszthatta trónjától és látszólagos hatalmától.

De ami a lemondási módot illette, ahhoz már a magyar nemzetnek is volt szava.

Mindenekelőtt „Kossuth-Hirlapja“ szólt a dologhoz érdemlegesen. Az erélyes czikk Kossuth tollából folyt.

„Hirlik, — ugymond — hogy Ferdinánd ausztriai császár deczember 2-dikán Olmützben ünnepélyesen lemondott a trónusról s népeit és hadseregét az irántai hűségtől feloldozza.

Hirlik, hogy Ferencz Károly ausztriai főherczeg egyszersmind lemondott örökösödési jogáról.

És hirlik, hogy mindketten ezt Ferencz József főherczeg javára tevék, s hogy ez császárnak proclamáltatott.

És hirlik, hogy Ferencz József egy proclamatiót bocsátott ki eme szavakkal:

„Verkündigen wir hiemit feierlichst allen Völkern der Monarchie unsere Thronbesteigung unter dem Namen Franz Joseph der Erste.“

És hirlik az is, hogy ezen fiatal ember ezen „Verkündigung“-jában legelső gondjának ismerte kijelenteni, hogy mindenekelőtt, — amint ő nevezi — a „lázaadást“ legyőzni s a monarchiát „egységbe“ összeolvasztani leszen legelső feladata.

Magyarországnak közállodalmi létele egészen ignoráltatik: vagy lemondottak Magyarországnak királyi székhéhez minden igényről, melyet hitszegésük által már különben is elvesztettek, s csak a nemzet nagylelkűségéből nyerhettek volna vissza, az ország törvényes jogainak nyujtandó tökéletes biztosítékok mellett, — vagy pedig Magyarországot már úgy tekintik, mintha nem is volna, mintha kitörölve volna a nemzetek sorából, amolyan kiegészítő provinciáskája volna a Windischgrätz hóhérpallosa alatt görnyedő ausztriai monarchiának, mint például a görtzi grófság.

Szégyen, gyalázat, de egyszersmind nevetség is!

Ha ezen dolgok valók — pedig okunk van hinni, hogy azok — úgy az országgyűlés nyilatkozni fog.

Elvárjuk.

Időközben, minthogy okunk van fentebbi

tudósításainkat hiteleseknek hinni, következőket jegyzünk meg:

Hadseregünk V-dik Ferdinándnak esküdtött hűséget. — V-dik Ferdinánd nincs többé, tehát hadseregünk s minden tisztviselő V. Ferdinánd iránti hűség alól fel van oldva. És semminemű hűséggel semmi személynek többé nem tartozik.

De tartozik hűséggel a nemzetnek és az alkotmánynak, melyre szintugy megesküdtött. V. Ferdinánd nincs; de a nemzet s az alkotmány van. A hűség kötelességével tehát már tisztában vagyunk.

Az oláhok s isten tudja minő más fajok, mindig azon ürügyöt tölték homloktérbe, hogy a magyarok V. Ferdinánd királyt akarják letenni s más királykát tenni helyére. Most láthatják, mennyire elbolondították vezéreik, az udvari camarilla bérelt zsoldosai. V. Ferdinándot nem a magyarok tették le, hanem letette Olmützben az udvari camarilla.

Mindig mondtuk, hogy gyalázatosan hazudnak Jellasichek uraimék, midőn szemtelenül azt lármázták, hogy ők V. Ferdinándnak hívei.

— Nem — mindig mondtuk, hogy az udvari camarilla, Zsófia vezérlete alatt V-ik Ferdinánd uralkodása ellen tör.

Végre kibujt a szeg a zsákból.

A szegény V-dik Ferdinándot lecsapták, s „mir nichts, dir nichts“ Zsófia kiskoru fiával azt mondatják: ő a császár, és ő azt mondja: „én vagyok a császár,“ és mindenekelőtt azt mondatják vele: „legelső gondom legyőzni a lázaadást;“ — ez alatt kétségtelenül minket értvén; mert az udvar elég szemtelen azt morni szinlelni, hogy nem ő, hanem mi lázaadtunk fel!!

Botrány, gyalázatos botrány!

Absolut monarchiában szokásban van-e, vagy nincs azt mondani: „Meghalt a király, éljen a király!“ ehhez semmi gondunk; mi nem vagyunk rabszolgák, mi nem vagyunk absolut monarchia. Nélkülünk a magyar koronáról az isten minden teremtese sem disponálhat.

A magyar királyság kétoldalu kötés. Király az, aki szent István koronájával megkoronáztatik, s a nemzet által elébe tett koronázási oklevelet aláírja, s arra megesküszik. Koronázás, koronázási oklevél s királyi eskü nélkül nincsen király.

Juhokról, juhnyájról lehet akkint traktálni, hogy Ferdinánd odaadja Ferencz Józsefnek — ha tetszik: de a magyar nemzet nem juhnyáj, Magyarország nem hálósapka, szent István koronája nem hálósapka, melyet a nemzet megegyezése nélkül egy fejről más fejre dobálni lehessen.

V. Ferdinánd koronázott király, V. Ferdinánd a nemzet megegyezése nélkül nem abdicálhat; ha áruló, elveszti koronáját; ha tehetetlen: a nemzet fog gyámságáról s az ország kormányzásáról gondoskodni; de ő, sine me, de me, Magyarország trónusát Péterről Pálra át nem lökheti.

Mi történik akkor, ha V. Ferdinánd meghalt volna, az más kérdés; de lemondani! ehhez s a lemondás következményeihez hozzá szólni, a nemzetnek minden bizonynyal több joga van, mint a koronázott király életében semmi joggal nem bíró Ferencz Károlynak, vagy Ferencz Józsefnek, s furcsa az a Ferencz Károly, kinak V. Ferdinánd király életében a koronához semmi joga, azt mondja, hogy ő is resignál s átadja a koronát, a mi nem az övé, fiának Ferencz Józsefnek!

A *pragmatica sanctio* megállapítja az örökösödés rendjét, úgy a monarchiára, mint Magyarországra nézve, — de azt távolról sem mondja, hogy a koronáról lemondogatni és az örökösödés rendjét, a koronázott király életében borura-derüre, megváltoztatgatni lehessen.

Ha tehát az ausztriai monarchia Ferdinánd és Ferencz Károly életében elfogadja császárijának Ferencz Józsefet, ez az ő dolga; de megszakította vele a *pragmatica sanctio*t; és nekünk bizony sem Bécsben, sem Kromsieberben, sem Olmützben királyt nem rakhatnak nyakunkba.

Ez világos.

Tehát végkövetkezmény:

A királyt trónusától csak a nemzet akaratosa foszthatja meg, más senki.

Ha más fosztja meg, az, aki megfosztotta, zsarnok usurpator.

Ha lemondásról van szó, lemondás csak a nemzet megegyezésével lehet érvényes.

Nekünk tehát Ferencz József proclamációihoz semmi közünk.

Ha meg meri országunkat támadni, amint anyjának befolyása alatt — a fiatal szív rom-

latlansági supposituma daczára, botrányosan fenyegetőzik — visszaverjük, mint egy idegen usurpatort, ki mellett még a legitimitási ürügy s koronázási nimbus sem szól.

Ha valami mondani valója van, szóljon az országgyűléshez, az országgyűlés majd határoz.

Olmützi irás-koholmányokkal, Magyarország királyi székéről, senki se gondoljon disponálhatni.

V. Ferdinánd király elmebeli gyengeségét, ezen abdicationalis comoedia, melyet vele az olmützi camarilla eljátszatott, ujabbban bizonyítja.

Az országgyűlés gondoskodjék kormányzóról.

Az V. Ferdinánd iránti hűségre esküdtött hadsereg pedig ezen hűség érzeténél fogva is, verje meg Windischgrätzet, egy törvénytelen usurpator hadvezérét, a többi úgy is mind párttűd.

Mi s a nemzet maradunk ma, akik tegnap voltunk.

Eddig Kossuth.

A mi a lemondást illeti, szent igaz ugyan, hogy az csak a nemzet megegyezésével lehet érvényes, — csak hogy ezen megegyezést a camarilla jónak látta tekintetbe sem venni.

Hisz a camarilla bérencz lapjai telotorokkal hirdették már, hogy a „multakkal többé semmi közünk; a lázadás árja elsöpörte minden történeti jogainkat; s önmagunk semmisítettük meg alkotmányunkat s országai léte-lünköt.”

Fönnen kürtölték azt is, hogy az ugynevezett polgárháboru által Magyarország s Ausztria között létező minden egyezkedés felbontatott. És így, ha a császári fegyverek győznek, Magyarország állományi léte nem más, mint tabula rasa, mely fölött a császár kénye, kedve szerint rendelkezhetik.

Ezen győzelmet illetőleg pedig a camarilla a trónváltozáshoz szintén vérmes reményeket kötött, és igen sokat látszott építeni arra, hogy ha majd előáll egy csinos külsejű ifjú, kinek még multja nincs és mindene csak a jövő, s kinak korához az emberi természet önkénytelenül is vonzódik, s reményeihez hajlandó kötni saját reményeit, s az majd maga veszi át fegyveres seregének vezérletét,

és maga igazgatja a pusztító tüzet és vasat a népek szabadsága ellen, s maga hozza Magyarország határiba a hódító és pusztító háborút, tehát fegyveres seregeink nagy része azonnal részére áll, s ő, mint egy második Caesar, jöve, látva és győzve fogja a népek fejét tiporva diadalmenetét tartani és Buda várába.

Uj császár a trónon.

Tehát Zsófia elérte, a mi után szíve olyan vágyódott. A camarillának még csak most kezdődtek arany-napjai.

Ferencz József, az új császár, december 4-én tartotta ágyulövöldözés és harangzúgás között bevonulását Bécsbe, mely másnap letette előtte ünnepélyes hódolatát.

Pesten ezalatt nagy volt az izgatottság.

December 6-án hosszas, titkos tanácskozmányok tartattak.

Az volt a kérdés, minő állást foglaljon el a nemzet a trónváltozás irányában, melyről azonban eddig csak magán uton beküldözgetett irományokból volt tudomása a honvédelmi bizottmánynak.

A tanácskozmányokon jelen volt Wesselényi Miklós is.

Ő, ki teljes életében a szabadelvű oszmének volt fő-fő zászlóvivője, belátván, mily roppant veszélyekbe döntheti nemzetének politikai életét a kétes háború, szónoki tehetségének egész zömével oda törekedett hatni, hogy a nemzet fölhasználva a válság körülményeit, tegye meg ismét a lépéseket a béke ügyében; s elfogadva a manifestumokat, ismerje el királyul Ferencz Józsefet.

Osztották ezen elvet Deák, Klauzál, Pázmándy Dénes, valamint még több békepárti képviselő is; főképen pedig Batthyány Lajos, ki lemondása után ikervári jószágára vonulván, Pázmándy felszólítására most újra megválasztatta magát képviselőnek, de még nem volt Pesten.

Daczára a sok, meghiusult békekisérletnek, ők békét és ismét csak békét ohajtottak, készek lévén annak megszerzéseért áldozatul hozni bármit, a mi a nemzeti alkotmány lényegének csorbítása nélkül, áldozatul hozható — s a mit a nemzet áldozni képes.

Sőt, ha a béke éppen semmi áron nem lett volna megszerezhető, a békepárt kész volt inkább passiv ellenállást választani, semhogy

a dynasztia ellen folytatandó háború esélyeinek yesse oda a nemzetet.

Ő visszaborzadt azon valószínű eshetőségtől, hogy a magyar nemzet fogja a rövidebbet huzni.

Azonban a nagy többség vezére Kossuth, ki teljesen meg volt győződve, hogy belátott tökélyesen az udvari ármány hamis kártyáiba, — csak időpazarlásnak tekintette a békekisérletekre fordítandó időt.

De még különben is rég kimondta ő már határozott elvét, miszerint kész inkább a pokollal lépni alkudozásba, semmint a camarillával.

Az újabb, alkotmányellenes cselekmények csak megszilárdították Kossuthban ezen elvet.

Hisz maga a trónlemondási okmány, mely a nemzet előleges megkérdezése és beleegyezése nélkül, önkényileg rendelkezett a koronáról, s hire, tudta nélkül akart új királyt tukmálni nyakára; továbbá az új király első föllépése, ki az alkotmány védőit logott sietett honárulóknak nyilvánítani, s kijelenté, hogy az országot fegyverrel akarja meghódítani: teljesen meggyőzték Kossuthot s vele a többséget, miszerint a camarillának esze ágában sincs békét kötni.

Vagy ha talán azt mégis tenné, bizonyára csak oly föltételek alatt, melyek az alkotmányt alapjaiban megrendítették volna.

Igy állván az ügyek, a nemzetnek csak kettő között lehetett választani, — vagy gyáván odavetni legszentebb jogait az ármány önkényeinek, vagy hogy kilépve a küzdohomokra, fegyverrel szerezni azoknak érvényt.

Kossuth s a nagy többség az utóbbit választá. Jobb — gondolá — veszszen inkább fegyverrel kezében, dicson a nemzet, semhogy gyáván csenvészessen el, dicstelenül.

A tulnyomó többség már a titkos conferentian Kossuth pártján volt; s a trónváltó-

zásra vonatkozólag az ő indítványa szerint állapított meg az előleges határozat, mely másnap az országgyűlés elé volt terjesztendő.

Másnap nevezetes ülése volt a képviselőháznak.

A titkos tanácskozmányok előre sejtették a közönséggel, hogy fontos tárgy forog szónyegen; azért a karzatok már jókor zsufolva voltak.

Pázmány mindenekelőtt jelenté, hogy I-ő Ferdinand ausztriai császár s Magyarországnak e néven V-dik királya a trónról lemondott. Ennek testvére Ferencz Károly, József fia számára szintén lemondott, ki első Ferencz József nevezet alatt december 2-án a trónt el is foglalta.

A 18 éves ifju ezt egy decz. 2-áról kibocsátott és Schwartzberg miniszter által ellenjegyzett manifestumban tudatá, melynek birtokába csak magánuton jutott a honvédelmi bizottmány.

Az illető okmányok így hangzanak:

„Mi első Ferdinand sat. Visszatekintve uralkodásunk 13 évet meghaladott folyamata, megnyugtató reánk nézve azon tiszta öntudat, hogy az isteni gondviselés kegyelméből nyert minden erőnk s tehetségeink, szívünk minden szándéka, uralkodói minden hatalmunk, népeink vallásosságának, erkölcsi és anyagi javának előmozdítására, terhei enyhítésére, a jog- és törvénytisztlet terjesztésére, a polgári szervezetek kijavítására és közhasznu józan kifejtésére volt mindenkörön és egyedül irányozva. Nem vonta meg tőlünk a mindenség ura áldásának kegyelmét, mert meg volt engedve, ernyedetlen törekvéseinknek azon örvedetes eredményeit, melyek birodalmaink és népeink öregbedett és vitor haladásnak indult jóllétében nyilatkoztak, szemeinkkel láttuk; részesültünk hiv alattvalóink hálás elismerésében, és ezek felett azon jutalmazó biztos remény táplálja szívünket, miképen uralkodói fáradozásaink üdvös sikerei, hiven megőrizve és gondosan ápolva, a jövőendő ivadékokra is általszállandának, a késő maradéknak is gyümölcsözöndenek, és az utókor ítélőszéke előtt tiszta szándékaink fölől teendének maradandó tanuságot.

Igy levén lelkesítve, mély és sajtó volt azon fájdalom, mely keblünket betöltötte,

midőn birodalmaink némely részeiben, éjelesen Magyarországon is, a törvények uralmát s a közrendet, vakmerő lázítók által veszélyeztetve, számos alattvalóinkat általuk félrevezetve, ezeknek következtésül a birodalmi belbékét, a közbátorságot, a népeink közötti jó egyetértést megzavarva, magunkat pedig királyi törvényes és alkotmányos jogainkban megtámadva látni, kényszerítettünk.

Mily indézkedésekhez láttuk magunkat királyi tisztünk és jogaink érzetében koronánk hatalmának és biztosságának épségben tartására és a főnebb említett veszélyes állapotok megelőzésére és orvoslására nyulni köteleztetve, az f. é. szeptember hó 22 én és 25-én, oct. hó 3-án és 20-án, november hó 6-án és 7-kén kelt királyi leirataink és nyilatkozványaink által magyar alattvalóinknak már köztudomásukra adatott. Azon tiszta öntudat, hogy ezen indézkedéseink alkalmával is egyedül népeink valódi és állandó jóvolta lebegett szemeink előtt és vezérlette szándékunkat, enyhíté ugyan a helyt foglalt sajnos eseményekből származott megilletődésünket, azonban legőszintébb szándékaink ilyen meghiusultából merített szomorú tapasztalásaink egyszersmind azon meggyőződést ébresztették fel keblünkben, hogy népeink boldogságán szívünk ohajtása szerint munkálni immár nem áll lehetőségünkben, és ennek folytában érett és komoly megfontolás után azon változhatlan és szilárd elhatározásunkat születték, melyet ezennel minden alattvalóinknak tudtul adni és ünnepélyesen kinyilatkoztatni akarunk, miszerint császári és királyi koronáinkat s hatalmunkat letegyük, és uralkodói széktükről leszálljunk,

Miután pedig továbbá, szeretett testvéröcsénk, fenséges császári ausztriai fő- és magyar-királyi herceg Ferencz-Károly, ki folytonosan hiv gyámolítónk volt fáradozásainkban, hasonló meggyőződése által vezéreltetve, maga részéről azon jogáról, mely őt, egyenes maradékunk nem létezőn, úgy mint természetes és törvényes örökösünket, a pragmatica sanctio által szabályozott, és az ország alkotmánya és törvényei által elfogadott, elismert és megállapított örökösödésnek rendjéhez képest, illetné, saját ösztönéből egyszersmind örökre lemondott, és ekkép a korona és a vele összekötött minden jog,

hatalom és méltóság, szeretett testvéröcsénk elsőszülött férfimagzatjára, a mi szeretett unokaöcsénk, fenséges császári ausztriai fő- és magyar királyi hg Ferencz Józsefre, minden birodalmainkban, alkotmányosan, és törvényesen, tetteglesen és valóságosan által szállott, ezt minden népeink- és alattvalóinknak ezennel azon hozzátétellel adjuk tudomására és nyilatkoztatjuk ki, miszerint az ezekről fogalmazott ünnepélyes oklevelet, általunk, említett szeretett testvéröcsénk és házunk több fenséges tagjai által aláírva és császári kir. pecsétünkkel megerősítve, udvari és állodalmi titkos levéltárunkba letétetni parancsoltuk.

Egyszersmind minden alattvalóinkat, közönségesen pedig minden rendű hivatalnokainkat, tisztviselőinket, szolgálkat, a nekünk lekötött eskü és azon hódolat és engedmesség kötelessége alól, melylyel mi irántunk, mint törvényes és öröklött királyuk és urok iránt köteleztetve valának, ezennel örökre feloldozzuk, és úgy minden jogainkat s hatalmunkat, koronánk természetes, törvényes és alkotmány szerinti örökösére, említett őszintén kedvelt unokaöcsénk, fenséges császár-ausztriai fő- és magyar királyi hg Ferencz Józsefre által bocsátjuk és ruházzuk, valamint parancsoljuk és meghagyjuk kegyelmesen minden alattvalóinknak közönségesen, és különösen minden rendű tisztviselők, hivatalnokok- és szolgálkat, hogy azon hódolat-, engedmesség- és hűséggel, melylyel nekünk mint törvényes és öröklött királyuk és uroknak tartoztak, magokat jövődében koronánk természetes és törvényes örökösö, Ő császári királyi apostoli felsége I-só Ferencz József iránt köteleztetve lenni tekintsék és elismerjék.

Mely királyi elhatározásunk és kir. parancsolatunk közzététele után azon hiv alattvalóinknak, kik szándékainkat méltányolva, velünk különböző hatáskörökben készséggel és őszintén közremunkáltak, hálaérzetük azon tettekben nyilatkozott tanúságaiért, melyek szívünket annyiszor megörvendeztették, ezennel érdemlett elismerésünket nyilvánítjuk, a mindenható istenhez pedig nem szűnünk meg éltünk fogytáig egyszersmind azon alázatos és buzgó könyörgéssel járulni, miszerint úgy szeretett unokaöcsénk, valamint népeink szívét, szándékait és akaratját mindig

jóra vezérelve, uralkodásának korát az igaz vallásosság és a jó erkölcsök erősödése által isten előtt kedvessé, a közjó mindennemű gyarapulása által pedig benn és künn hatalmassá, virágzóvá és boldoggá, és eképen a jövő ivadékoknak a késő maradéknak örökre emlékeztetéssé lenni engedje, és áldásának kimeríthetlen kegyelemforrását szétárasztva népeink és házunk felett, kiknek valódi javát hordoztuk mindenkoron szívünkön és fogjuk ezentúl is a legmelegebb részvétellel éltünk végperceig kísérni.

Kelt királyi fővárosunkban, Olmützben, december hó 2-kán az urnak 1848. uralkodásunknak tizennegyedik esztendejében. Ferdinánd. Ferencz Károly s. k. “

„Mi első Ferencz József isten kedvező kegyelméből ausztriai császár, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomer, Ráma, Szerb, Kun, és Bolgár országok apostoli, ugy Lombárdia, Velence, Níria, Jeruzsalem stb. királya sat.

Miután fenséges nagybátyánk, ő felsége I. Ferdinánd császár, Magyar- és Csehországban e néven ötödik királyának mai napon kelt legmagasb manifestumában kimondott indító okoknál fogva tetszett az ausztriai összes birodalom uralkodói székéről, következőleg a vele válhatlanul összekapcsolt Magyarország koronájáról is leköszönni, és miután a mi, a practica sanctióhoz képest szabályozott és az ország törvényeiben meghatározott örökösödés rendén uralkodásra hivatott fenséges édes atyánk, Ferencz Károly, ő császári kir. felsége, koronához jogáról egyszersmind ünnepélyesen lemondott, természetes és törvényes örökösödési jogunk erejével, egyéb birodalmaink kormánya mellett, ezen a Magyar- és Erdélyországok feletti uralkodást is általvettük.

Most, midőn, ha szívünk vonzalmát követhetnők, első és legkedvesebb királyi tisztünknek azt tartanók, összes törekvésünket magyar népeink boldogsága és jólléto békés öregbítésére fordítani, ezen szándokunk valósitása, mely jövődő uralkodásunk hatását jellemezze, fájdalom, a jelen pillanatban lehetlenné vált.

Egy vétkes pártfelekezet fondorkodása, mely felséges elődünk minden atyai intéseit és komoly parancsait kigúnyolva, miután a legmegvetendőbb eszközökkel nyílt láza-

dést támasztott és pártütőkkel szövetkezve, hiv hadseregeinket megtámadni merészlette, hazaárulói ellenszegülésében a király és haza szentesített nevével visszaélve, folyvást megmarad, azon fájdalmas meggyőződéshez vezérel bennünket, hogy Magyarország és Erdély jó érzésű lakosainak nagy többsége királya iránti öröklött hűségét és ragaszkodását nem képes tanusítani, mielőtt a pártütők zsarnoki nyomása alól a fegyver erejével ki nem szabadíttatik.

Mélyen elkeserülve a mellőzhetlen szükség ezen paranosa miatt, mely a királyi kötelességek legnehezbikét tüzi előnkbe, nyugodt lelkiismerettel fogunk mégis annak teljesítéséhez, mert csak ezen uton mutakozik nekünk e legközelebbi idők sajnálatraméltó eseményei után annak reménye, hogy Magyarországnak istentől reánk bízott népei számára a béke malasztjait, minden nemzetiségek elismerését és biztosítását és azok jólétének felvirágzását állandósíthassuk.

Ezen célból mindenek előtt elhatározza érezzük magunkat, a felséges oldódunk által november 6-kán és 7-kén kiadott határozatokat és rendeleteket egész terjedelmükben fentartani, és minden hatóságokat azok mulhatatlan teljesítéséért a legszigorubb felelősséggel tartozóknak nyilvánítani.

Meghagyjuk ennél fogva a lázadás megzabolázására felséges eldődünk által a császári királyi hadseregek főparancsnokának kinevezett és teljes hatalommal felruházott herczeg Vindischgrätz tábornagyot ezen állásában, megerősítjük a neki november 6-kán kelt legmagasb manifestumban kiadott felhatalmazásokat és meghagyjuk neki ujonan, minden a közcsend és rend visszaállítására megkívántató eszközök alkalmazását.

Parancsoljuk Magyar- és Erdélyországban álló félrovezetett hadainknak, hogy említett tábornagyunk főparancsnokságának magokat alárendeljék, és azon lobogókhoz csatlakozzanak, melyek egész a legújabb időkig mindig a hűség, a becsület és a vitézség jelvényei valának, és a melyek mellől ők csupán hazugság és ámitás segélyével tántorítottak el.

Teljes bizalommal számítunk Magyarországon és Erdély békészerető lakosainak jogeretére, öröklött hűségére, hogy önhasznukat leelő vétkecs pártütők csábításainak szilár-

dul ellentállani, hatáskörükben a mi csupán az ő javukra irányozott szándokainkat támogatni, és azon általunk buzgón óhajtott pillanat bekövetkezését előmozdítani fogják, a midőn az isten ótalma mellett meg leendő nekünk engedve a béke, az egyetértés és a bizalom szózatját hozzájuk intézhetni.

Kelt királyi fővárosunkban, Olmützben, december hó 2-án, az úr 1848-dik esztendejében. Ferencz József.

Felolvastatván a képviselőházban ezen okmányok, nyomban reá felolvastatott a tegnapi conferentiában megállapított határozat is, mely Kossuth tollából folyván, így hangzott:

„Országgyűlési határozat. Az országba magánuton beküldözgetett nyomtatványokból tudomására jutott az országgyűlésnek, miként I-ső Ferdinánd ausztriai császár s Magyarországnak e néven 5-dik királya, Olmützben folyó hó 2-kán, az ausztriai császári trónusról lemondván, Schwartzberg ausztriai miniszter által ellenjegyzett manifestumában minden népeit az ő iránti kötelességek alól s minden közállományi tisztviselőket az ő irántai hűség esküje alól feloldozottaknak jelentette ki. S egyszersmind kinyilatkoztatta, hogy testvéröccsége Ferencz Károly főherczeg, az ausztriai császári koronáról legidősb fiának Ferencz József főhgnék javára szintugy lemondott.

Ennek következtében Ferencz József főherczeg, magát Ausztria császárljának s Magyarország királyának nevezve, ugyancsak deczember 2-dikán, hasonlókép ausztriai miniszter Schwartzberg ellenjegyzésé mellett kelt nyilatkozatában, trónusra lépését a birodalom minden népeinek kijelentette; s azon szándokát fejezvé ki, hogy minden tartományokat és népfajokat egy nagy statustestbe akarja összeolvasztani, tudtul adja, hogy e végett mindenekelőtt az ugynevezett „lázasdnak“ legyőzésére a rendeleteket már meg is tette.

Magyarország s a hozzá kapcsolt országok és részek az ausztriai birodalom részei valamint soha sem voltak, ugy most sem azok; hanem független, önálló országot képeznek, mely saját alkotmányával bir, s csak a nemzet megegyezésével alkotott saját törvényei szerint kormányoztathatik.

S ezen függetlenségnek és törvényes ön-

állásnak épségben tartása képezi azon sarkalapot, melyen az ausztriai háznak a *pragmatica sanctio*ban meghatározott örököségi rend szerint, Magyarországbani uralkodhatása alapszik.

Az ausztriai császári trónus iránt közbejött moróben családi intézkedések tehát Magyarország s a hozzákapcsolt részek királyi székére ugyan a magyar országgyűlés hozzájárulása s előleges beleegyezése nélkül semmi hatást, semmi befolyást nem gyakorolhatnak.

Nehogy azonban most, midőn Magyarország s a hozzákapcsolt részek önállása s független alkotmányos létele annyi oldalról fegyveres erővel hitszegőn megtámadatik, s a nemzet, közállományi s nemzeti létének megtartása végett védelmi harcra kényszerítettetik, az országgyűlés hallgatása a rossz akarat által a nemzet jogainak sérelmére magyaráztassék: az ország törvényesen egybegyült képviselői s főrendoi, mint az alkotmány őrei s a legtörvényesebb constituált hatalom, kötelességöknek tartják ezen események iránt a nemzet nevében nyilatkozni:

Magyarország királyi széke a nemzet előleges megegyezése nélkül, csak az emberiség közös törvénye következtében, a koronás király halála által ürülhet meg.

A törvényes koronás király halála esetében az, kit az örökösödés közvetlenül illet, a nemzettel koronázási oklevelet kötni, az ország törvényeire s alkotmányára megesküdni és magát szent István koronájával a nemzet által megkoronáztatni köteles, a koronázás előtt is gyakorolhatván ugyan némi fejedelmi jogokat, de csak a törvények értelmében.

Azonban ez csak a koronás király halála esetében történhetik, s ezen egy esetet kivéve, a nemzet akarata, a képviselő országgyűlésnek előleges beleegyezése nélkül a magyar királyi szék birtoka körül semmi változtatás jogszerűen nem történhetik, elannyira, hogy midőn első Ferencz császár és király a mostan is élő V. Ferdinándnak megkoronáztatása iránt a nemzetet országgyűléseni egyezkedésre felszólította, 1830-ban az országgyűlés azon világos kikötéssel egyezett csak meg V. Ferdinánd megkoronázásában, hogy atyja életében a nemzet előleges beleegyezése nélkül semminemű uralkodási jogokba ne avatkozhasseék.

Még inkább megkívántatik tehát az ural-

kodás változásához a nemzet előleges megkérdezése s beleegyezése, midőn a trónus birtokában még nem volt, tehát arról nem is rendelkezhető mellékágazati közvetlen praesumtiv koronaörökös és az életben levő király még netalán születhető gyermekei mellőztével, az uralkodó szék egy távolabb álló családívadéokra átruháztatni szándokoltatik.

Miután tehát a nemzet előleges hozzájárulása nélkül a fejedelem életében más senki magának királyi jogokat nem tulajdoníthat, az örökösödési rendet pedig családi magánegyezkedésekkel még kevésbé változtathatja meg;

Miután a magyar királyi szék birtokához kötött kötelességekről lemondáshoz a nemzet előleges megegyezése mulhatlanul megkívántatik;

Miután a magyar királyság kétoldalú kötésen alapszik, melynek egyik sarkalatos oldala az, hogy törvényes királynak csak az tekinthető, ki a nemzettől országgyűlési egyezkedés útján koronázási egységlevelet kötött, az ország alkotmányára, jogaira s törvényeire megesküdött, s ezen eskű következtében sz. István koronájával megkoronáztatott;

Miután azon esetben is, ha az uralkodó koronás király magát az uralkodás gondjaira erőtlennek érezi, az ország ideiglenes kormányzatáról intézkedni a nemzet jogaihoz tartozik;

És miután az Olmützben decz. 2-kán közbejött minden családi lemondások s jogátruházások iránt a magyar nemzet előlegesen még csak meg sem is kérdeztetett:

Annál fogva az ausztriai császári székről önkényes lemondás az ausztriai birodalomba különben sem tartozó Magyarország s hozzákapcsolt részek és országok önállásán, alkotmányán és sarkalatos jogain semmit sem változtathatván: az országgyűlés, mint Magyarország s a hozzákapcsolt részek és országok törvényes organuma, ezennel kinyilatkoztatja, hogy az országgyűlés hire, tudta s megegyezése nélkül, a magyar királyi szék birtokával senki egyoldalulag nem rendelkezhetik.

És azért az országgyűlés, az ország törvényes függetlenségéhez, alkotmányához s a magyar nemzet sarkalatos jogaihoz szorosan ragaszkodva, az ország s hozzákapcsolt részek minden egyházi, polgári s katonai ható-

ságainak, tisztviselőinek, hadseregeinek s minden lakosainak a nemzet nevében meghagyja és parancsolja, hogy az alkotmány iránti hűség kötelessége szerint senkinek, kit erre jogosítottnak a törvény, alkotmány és az országgyűlés el nem ismert, bármely hatóságát el nem ismerve, és senki ilyennek nem engedelmessé, az ország dolgaiba gyakorolni szándéklándott bármely avatkozást jogtalan bitorlásnak tekintsék, s az ország és alkotmány iránti hűség törvényszerű zászlója alatt hazánkat minden idegenszerű usurpációtól, avatkozástól s ellenséges megtámadástól megővni és megvédelmezni hazafiúi szent kötelességüknek ismerjék. Senki, a honárulás törvényes büntetésének súlya alatt, másképp nem cselekvendvén.

Mely határozatnak az ország minden hatóságaival s hadseregeivel közlése ezennel elrendeltetvén, ezen határozat mindonki általi megtartásának eszközzésére a honvédelmi bi-

zottság, mint mely az országnak jelen körülmények közötti ideiglenes kormányzatára az országgyűlés által megbízva van, ezennel határozatilag utasittatik.

Ezen határozatot a képviselőház egy szó ellenmondás nélkül elfogadta.

Midőn Batthyány Pestre érkezett, a határozat már ki volt mondva. Batthyány sajnálattal vette a dolgot s minden törekvését oda irányozta, csak hogy Kossuth ellen tulajdonképp többséget szervezhessen, s ha lehet, béke után vethessen véget a gyászos harcznak.

Azonban, fájdalom, lángbuzgalmu szavai nyom nélkül hangzottak el a zajló viharban.

A határozatot a főrendek is sietettek magukéva tonni, mire a határozat az ország minden törvényhatóságaival közöltetni rendeltetett.

Ez volt a válságpont.

Ezzel megkezdődött a nemzet s a dynasztia közt az élethál-harcz.

Schlick beűt az országba.

A koczka tehát el lön vetve.

A békepártra ólomsúlylyal nehezdedtek a kétes jövő iránti aggályos sejtelmek, s megtett ezután is mindent, csak hogy elodázhassa békés uton a nemzet a dynasztia elleni gyászos harczot, — úgy levén meggyőződve, hogy béke-uton talán mégis több lesz megtartható, mint a mindent koczkáztató háboru nyomán, melynek szerencsés kimenetelében minden vérmes remény mellett is, keveset hitt.

Ellenben Kossuth s a háta mögött álló nagy párt, — tudván azt, hogy a miről a nemzet önként mond le — pedig most már nagyon is sokról kellett volna lemondania — az veszve van örökre menthetlenül; de a mitől önkény s erőszak foszt meg, azt idő s körülmények ismét visszaadhatják, — békéről, mint láttuk, hallani sem akart, mely nézete szerint elvégre is csak sarkalatos jogfeladásokkal lett volna eszközölhető.

Ehhez járult, hogy Kossuthnak, mint tudjuk, végzetetlen volt bizalma a magyar lelkesültségben, s merész homlokkal, bizó reménynyel nézett a jövő elé.

Az országgyűlés utolsó határozata után

óriási munkásságot fejtett ki a hadi szervezésekben, s tett, hatott minden irányban bámulandó tevékenységgel.

Ezalatt mindegyre jobban terjedt a hír, hogy az ellenség erősen mozog s Windischgrätz a Fel-Dunánál, Simunics Morvába, Schlick Galicziába, Nugent a Drávánál, Puchner Erdélybe, minden órán betörni szándékoznak.

A honvédelmi bizottság, nem levén semmi rendszerezett, valódi védelmi terve, ezen hírekre, kiadta rögtön a rendeletet az egyes csapatvezéreknek, hogy a rendelkezésükre álló erővel védjék az ország határait s a vitészükre bizott országrészeket az osztrákok ellen.

Ezenfelül elrendelte, hogy az országgyűlés által megajánlott kétszáz ezernyi ujonc állíttassék ki minél előbb.

A vészhirok egyre sűrűbben jöttek.

Az országban nagy volt a zavar, a határozatlanság.

A magyarok eddig azon reménynyel kecségtették magukat, hogy Windischgrätz tavasz előtt nem fog támadólag föllépni.

És most az ellenkező hírek általános megdöbbenést szültek.

A magyar sereg a téli hadjáratra épen nem volt teljesen elkészülve.

Már kemény téli idők jártak s a sereg ruházata épen nem volt az időhöz alkalmazva.

Azonfelül a haderő nagyon szét volt forgácsolva; pedig ha valaha, most lett volna szükség tömörített erőre, hogy legalább valamely ponton döntő győzelmet lehetett volna kivívni az osztrák had valamelyik hadosztálya fölött.

Kossuth, mint láttuk, sürgette is egész erőlyl a első dunai hadsereg erősítését.

De tervo, fájdalom, hajótörést szenvedett.

A parancsnokok mindegyike a különböző harctérekben a magáét tartotta a legfontosabbnak, s minden erővel ellenszegült annak, hogy csapatokat vonjanak el tőle, vagy hogy alárendeljék őt más vezérnek.

Ide járult a vezérek közt dúló gyászos egyenetlenség, s személyes ellenségeskedés, mint például Perczel és Görgei között.

Azonfölül a magyar hadsereg létszáma még koránsem állott egyenlő arányban az osztrák haddal.

Ugyanis december közepe táján, midőn az ellenség mindenfelől mozogni kezdett, az összes magyar hadsereg mintegy 105-ezer főből állott.

Ezek köröskörül az ország határain következőleg voltak felosztva:

Görgei Arthur vezérlete alatt a Fel-Dunánál 30,000

Beniczky Lajos és Querlandó alatt a morva-szláv határon 3,000

Perczel Mór alatt a Mura mellett és a stájer határon 6,000

Pulzsky S. alatt Kassa táján 8,000

Földváry, Batthyány Kázmér és mások alatt az alsó Dráva és Duna közt Szlavonia szemmeltartására 4,000

Damjanich és Vécsey alatt Bács és Bánátban 23,000
mely sereg a felvonulásra már megkapta a rendeletet.

Czecz és Riczko alatt Erdély szélein Csucsánál, Zsibónál és Nagybányánál 10,000

Mariassy és később Gál Miklós alatt Aradnál 7,000

És végül Lipótvár, Komárom Eszék, Pétervárad és Munkácson a várőrség 15,000

Ezen haderő ellen Windischgrätz már december közepén mintegy 130-ezer főből álló sereget állíthatott a harc-síkra.

A főhadserég, Windischgrätz közvetlen parancsnoksága alatt három hadtestre oszlott, ugymint:

Jellasich hadtestére, — Kempen s Hartlieb hadosztály parancsnokok, és Grammont, Neustädter, Karger, Krieger s Ottinger vezérőrnagyok alatt.

Továbbá gróf Wrba altábornagy hadtestére, Ramberg hadosztályparancsnok és Wyss, Jablonovszky, Collerodo s b. Lederer vezérőrnagyok alatt.

Végül Sarbelloni hadtestére hg. Schwarzenberg s herceg Lichtenstein Ferencz hadosztályparancsnokok és Schütte, Liebler, Parrot és gr. Bellegarde vezérőrnagyok alatt.

Ezen főhadserég összes létszáma 52-ezer nyi főre rugott.

Ezen főhadsereggel közel összeköttetésben következő csapatok működtek közre:

Simunich csapata, mely 5000 emberből állva, a morva határszéleken foglalt helyet 12 ágyuval Lobkovicz és Sossay dandárparancsnokok alatt.

Schlick alatt pedig Galiciában 8000 ember állomásozott, Fiedler, Perger, Deym s később Dietrik vezérőrnagyok alatt.

Puchner Erdélyben 17-ezer nyi sereget tartott készen a betörésre.

Nugent altábornagy 6000-ny emberrel a stájer határszéleken állott.

A bács-bánáti hadak, Suplikätz, később Theodorovics, Knizsanin és Leiningen alatt, az aradi és temesvári őrségekkel együtt mintegy 40-ezer főből álltak.

Ezenfelül Frischeisen, Götz, Horváth és Dahlen csapatai szintén kitettek néhány ezret. Ide számítandók még a szabadcsapatok Hurbán, Stúr és Janicsok alatt.

Igy álltak a haderők szemben.

Az osztrák haderő, mint látjuk, mindenestre tulsúlyban volt; s ehhez járult, hogy az osztrák csapatok legnagyobb része kipróbált s jól szervezett veterán ezredekéből állt.

A hadsereg élén, mint említettük, Windischgrätz állt, egy tapasztalt s csaták tűzében edzett férfit.

Mielőtt megkezdte volna a támadást, ő már tisztában volt tervezetével, melynek kivitelére hadseregének kör alakú mozgósítását vélte a legcélszerűbbnek.

Egyesült erővel Pest alá törni s szétugrasztani az általa ugynevezett forradalmárokat, — ez volt az ő jelszava.

Erre nézve a főhadseregnek feladatául tüzetett ki, a Pozsony körül táborozó magyar

dig Frischeisen és Hurbán tót önkéntesoi voltak működendők.

Simunicsnak pedig az volt feladata, hogy a Fehér-hegységeken keresztül, szintén Görgei ellen működjék, s a magyar hadsereg hátába kerülven, a bányavárosokat kerítse hatalmába.

Még mielőtt a rendszeres támadás megkezdett volna, már december elején az

SCHLICK.

hadat Görgei alatt megvért s Komárom körül egy bekerítő hadosztályt hagyva, Buda-Pestre sietni.

Schlick pedig ezalatt Kassát, hol Pulszky hadteste tanyázott, és Felső-Magyarországot volt elfoglalandó, s célja volt Losoncra és Vácra keresztül, Windischgrätzcel egyesülni.

Perczel Mór ellen a stájer határokon Nugent, — Beniczky és Querlandó ellen pe-

ellenség részéről előlegesen is több kisebb-szerű betörés kísértetett meg.

A kezdeményező Hurbán, lutheranus pap és Frischeisen voltak, kik még december 4-én átlépve a Jablunka szoroson, Csacsnánál szétverték egy csoport nemzetőrt, s innen ellenállás nélkül már 11-dikén Budetin alá nyomultak.

A gyülekezés nép utközben rabolt, tört, zúzott mindent s gyújtogatott; dühöknek

áldozata lett a gróf Csákyak kastélya is, melyben, kirabolták, összeromboltak mindent.

Budetinnél azonban Boniczky és Querlandó utjokat állották.

Csatára kerülvén itt a dolog, kaszás nemzetöreink az ellenség ágyulvéseire megszalladtak ugyan, de a tüzérek s a honvédek derekasan megállották a sarat.

A csata négy óra hosszáig tartott. Már besötétedett az idő s a harc még folyton folyt.

Tüzéreink, kik most voltak először tüzen, pompásan lövöldöztek; s a Mikovinyi őrnagy alatt levő megyei vadászok szintén jelesül viseltek magukat.

Az ellenség végre hátrálni kezdett; s mire beállott az éj, az ellenhad egészen visszavonult.

Hurbán, ki fehér lovon mindenütt elő nyargalt, sebet kapott, egyik főtisztjök pedig lábát hagyta a csatatéren.

Másnap Hurbán Jablunka szoroson át kihuzódott az országból.

Ezalatt Schlick is kezdett már mozogni.

A félszemü vezér, egyike levén az osztrák had legügyesebb férfainak, már veszélyesebb ellenség volt.

Deczember 7-én Schlick is betette már lábát, a Kárpátokon keresztül, az országba.

11-én pedig már Kassa alatt állott, hol Pulszky alezredes várt reá.

A csata elkerülhetlen levén, még az nap reggel megkezdetett.

Az ellenség részéről hatalmasan szórták az ütegek a tüzet, mire azonban a magyarok kisebb ágyuikkal gyengébben felolhettek.

Már az első ágyulövésre nyugtalankodni kezdettek a kaszások és lándzsások, s midőn néhány kartácsgolyó közéjük hullott s szét-pattant közöttök, inukba szállott a bátorság, s rendetlen futásnak iramodva megzavarták az egész táborn.

A futókat már üldözni kezdte az ellenhad; azonban két szepcsmegyei zászlóalj áthaladva a kassai Hornád-hídon, hirtelen bátorságot nyert s megállván a hídon túl, három ágyuval föltartóztatták az üldözőket.

Az osztrákok nem boldogulván itt a derék hidvédőkkel, gázlót kerestek a folyó sekélyebb részén, s csakhamar találtak is.

Alig hatoltak azonban a folyón keresztül, itt meg Thworznicky lengyel-legiójára bukkantak. Csak kétszáz emberből állott az egész csapat.

Midőn az osztrákok feléjük közeledtek, megálltak hidegvérrel, s csak midőn 20 lépésnyi közelségre jöttek, akkor adtak sor-tüzet.

A derék parancsnok, amugy is tapasztalt régi katona levén, oly ügyesen intézte a harc menetét, hogy az osztrákok zavarba jöttek.

Ezor szerencse volt ez a szétvort magyar seregre nézve, legalább mentve lettek így még nagyobb veszteségtől.

Pulszky ezalatt kiűrtötte Kassát; a lengyel legió pedig szintén kénytelen volt a tulnyomóerő elől visszavonulni, dicsően fedezve mindvégig futamlóinkat.

A fődicsőség mindenesetre a derék lengyel csapatot illeti; hasonló elismerésre méltó a Gedeon által vezényelt zempléni honvédzászlóalj is, mely ámbár egészen löfegyver nélkül, ruházatlan, jórészt meztláb sietett Sárospatakról a harczterre, a hős lengyelokkal, mint rendíthetlen utócsapattal a hátrálást fedozve, rendben, katonai együtt-tartásban vonult hátra, mint legutolsó az egész hadseregből, s még visszavonulás közben is 143 mázsa puskaport mentett meg, s számtalan; futás közben elhányt löfogyvert szedett föl.

Az ellenség részéről a veszteség alig érdemel említést; a magyarok ellenben mintogy kétszázat vosztettek holtak és sebesültekben, s ugyanannyi esett foglyul.

Schlick ezen győzelem után még az nap esteli öt órakor csapatainak élén bevonult Kassára azon szándékkal, hogy ott majd bevarja Windischgrätz előhaladását.

A városba elhelyezkedve csakhamar kemény sarcot vetett a lakosokra, s míg ő maga a városban kegyetlenkedett, serege a környékre pusztított és rabolt.

A mint a kassai vereségnek hírért vették Pesten, Kossuth, hogy a kedélyeket megnyugtassa, deczember 14-én sietve hivatta össze gyűlésre a képviselőket, hogy Kassa elfoglalását illetőleg némelyeket elmondjon a ház előtt.

A parlamenti elnök mindenekelőtt jelenté, miszerint jövőre a Schlick ellen veze-

tendő hadsereg vezényletét maga Mészáros, a hadügyminiszter fogja vinni.

Mészáros erre hangos éljenzések közt szószékre lépve, kinyilatkoztató, hogy ő mindenét, mit Isten adott, habár pénteken jutott is hozzá, kész a honért föláldozni. Egyéniségünket, ugymond, nem tudjuk felülmulni, de a hazáért mindent megtenni, szent kötelesség.

Egyszorsmind reményét fejezé ki, hogy Pompejusz fölül fogjuk mulni, ki minden ládobbánásra ötven ezer embert vélt kiállíthatni, de semmit sem tön.

Es reméli azt is, hogy azt, kit úgy hivnak, hogy Schlick, meg is fogjuk becsületesen — sikolni.

Ő ismeri, ugymond, az ellenség vezérét; mondhatja, hogy jó katona; de azért meg fogja kísértetni vele a mérközést, mire nézve minden tudományát előveendi; s így nincs egyéb hátra, mint elvárni, mit juttat számunkra a gondviselés. A közönséget pedig csak arra kéré, hogy ítélje őt meg, de el ne ítélje.

Utána Kossuth lépett a szószékre.

Schlick és a kassai vereségro vonatkozólag, előlogesen is kijelonté, hogy a dolog ránézve épen nem tett valami nagyobbserü meglepetést.

A veszély ugyanis rögtön jött s a kormánynak nem is volt ideje kellően intézkedni.

Es a nemzetőri intézet olyan, mely a jövő biztosítékai között, ha kifejtetik, nevezotes tényező lehet, de ily célznak jelen alakjában meg nem felelhet.

Hanem a honvéd nevezetben, ugymond, valami rendkívüli van. Ezek nem úgy viselik magukat, mint mások. Bármennyire fölszeretlen valamely csapat, mihelyt „honvéd“ nevet visel, a legvitézobbül kiállja a tüzet. Átalában pedig a honvéd-nevezet a nemzet törtérijában érdemes helyet vivand ki magának.

Schlick iránt pedig, ugymond Kossuth, teljesen nyugodt lehet a nemzet.

Mészáros mindennel el leend látva, a mi csak kívántatik, hogy az ellenség széttiprása bizonyos legyen. Sőt nem csak a győzelmet tarthatjuk biztosnak, hanem ezen Schlicket előre is úgy tekinthetjük, mint fegyver-lieferanst, ki csak azért jön, hogy honvédeinket fölfegyverezze.

Itt tehát nincs semmi veszély. De egyet kell ohajtamunk, azt t. i. hogy azok, kik a bajos, veszélyes állásba estek, ne féljenek, ne veszítsék el lélekjelenlétöket. Egy csatavesztés arra nem elegendő ok.

Hisz Napoleon is veszített csatákat!

Az, hogy kissé beljebb nyomul az ellenség, még nem baj. Ez nekünk kedvező szolgáltatást tohot. Csak meg ne szökjék, vagy a felső tót megyék felé ne vegyo utját.

Ily helyzetben legjobb azt mondani, mit Bem vezér mondott. Ő az Erdély felé dolgozandó sereg vezénylete átvételére elutazott. E közben hire jött, hogy Hurbán Nagy-Bányát elfoglalta. A bizottmányi olnök ezen tényrt sajnálattal omlité Bemhez irt levelében.

Es mit felelt erre Bem? Azt, hogy ő nem szeretné, ha Hurbán N.-Bányát el nem foglalta volna, mert bekeríthetése csak N.-Bánya elfoglalása esetében bizonyos.

Ez eset áll elő Schlick további jövetelénél is.

Hát Rothtal mit csináltunk volna, ha mindig a Drávánál vesztogel? Hiszen ekkor mindamellott, hogy tömérdek költséggel előlátott sereget kolle tartanunk, még sem lehetett volna valamit is kivinni. Annak tehát még örülni lehet, hogy mélyebben nyomul.

A győzelem biztosítva van. A kormány gondoskodott elegendő erőről és pedig nem csak rondos véderőről, hanem elegendő számról is, mely az ellenséget fölülmulandja.

De a kormány számol a tiszta törzsökös magyar vidékek népeire is, számol arra, hogy Borsod és Heves folkos polgárai a legelső intésre ezrenként fognak fölkelni.

Hiszem és remélem, ugymond Kossuth, hogy Borsod és Heves fia ki fognak tenni magukért; mert hamár a borsodi nép is megszabad az ellenségtől, akkor nincs egyéb, mit tenni, mint megvallván a magyarság tehetetlenségét az önvédelemro, föbe löni magát az embernek.

Csak attól lehet tartanunk, hogy megszökik az ellenség; mert ezen emberek igen sebesen szoktak utazni. Így történt most legujabban Hurbánnal is. Ez azelőtt isten ígéje hirdetője volt, és most ezredes. Ez a mult napokban beütött Trencsénbe, mert a határszéleket mindonütt nem lehet őrizni.

Erre millió honvéd kellene.

A beütés után tohát sereg alakíttatott.

És ez természetesen néhány napba került. Ezalatt Budetinnél ütközetre került a dolog.

A honvédek és önkénytesek kiállták; de a kaszás nemzetőrök nem állták ki és elfutottak.

A nemzetőrséget socialis intézetnek kell tekinteni. Azt nem jó bizonyos egységre vonni, hanem a vidékekhez és ezeknek hajlaimaihoz, szellemökhöz kell alkalmazni.

Schwechatnál megfutottak a kaszások, mert kartácsozták őket, és nekik kaszákkal kellett volna ellenállni.

Ez pedig nem lehet.

Lengyelhonban a kaszások semmivé tették a porosz lovasokat. De erre organisatio kell. Rohanásban, kisebb csapatokban, az ellenséget jobbra balra nyugtalanítva, háborgatva, czélszerűen használtathatnak. Így, ily pontokon ki fogják állani az ellenséget.

Midőn pedig Trencsénmegyében az ellenség ellenében részünkről a sereg kiállítatott, Hurbán megszökött és Csaczáig, vagy azontúl is megszökött.

Nem kell tehát az ilyen apróbb berohanásoktól megijedni.

Hadd jöjjen az a Schlick!

A kormány kötelességének ismeri ugyan nem kicsinyleni a vést; de attól meg sem

ijed. Ha arra kerülne a dolog, hogy tovább a veszély nagyságának ollen nem állhat, ki fogja nyilatkoztatni, hogy tovább nem képes védeni a hazát.

Azonban a nemzetben elég erő van a győzelemre; csak kitűrés kell s a győzelem a mienk!

Kossuth, mint látjuk, mesterileg értett, nemcsak a kedélyek föllelkesítéséhez, hanem azoknak csillapító megnyugtatóhoz is.

Ugyanezen gyűlésen Besze János képviselő fölkérte a házat, hogy a Schlick által fenyegetett vidékre, hadd menjen el ő is Mészárossal.

Okul azt hozá föl, hogy igen érzi, mikép már érczhangjánál fogva is többet tehet a csatatéren, mint a tanácskozási toremben; lévén ugyanis falrongató hatalmas hangja. Minthogy pedig Borsod és Heves vidékén otthonos, a népfölkelés rendezésére szintén nagy hatással működhetend.

Besze meg levén áldva azon tehetséggel, hogy tudott a nép nyelvén szólni és arra hatni, a képviselőház szívesen megadta neki a kívánt engedélyt.

Schlick ellen tehát Mészáros vette át a magyar sereg vezérletét.

Működéséről majd később!

Keljen föl a nép!

Az ellenség ezalatt, megmozdult mindenfelől.

Egyik vérzivataros reggelén arra ébredtünk, hogy minden oldalról vész és pusztulás környezi házi tüzhelyeinket.

Az ellenség, mintha csak a földből bujt volna elő, sáskacsapatként, tömegesen zúdult ellenünk.

Veszélyben a haza! visszhangzott mindenfelől a rémes hang, mely áthatja sikon és bérczeken, tömörülni készített minden erőt.

Kossuth a vész ezen pillanataiban emberfölötti erőt látszott kifejteni.

Ha valaha, most szeretett volna egy istenség erejével birni, hogy sereget teremthessen elő még a kövekből is.

Kossuth, mint tudjuk, rendíthetlen bizal-

mat s reményt helyezett a magyar nép lelkesítésében, melyet összetartva győzhetetlennek hitt s egymást érték most a néphez intézett proclamatioi.

Keljen föl a nép! Alakitson guirilla — mozgó — csapatokat! volt most jelszava.

„A szabadságharcznak — ugymond, — népharcznak kell lenni; ekkor a nép győzhetetlen.

Ha a nép fölkel, s az ellenséget ezernyi ezreinek számával, mint a hangya körülkeríteti, ki gyalog, ki lóháton, ki szekeres csoportban, használja az éjt, midőn az ágyu hiában dörög; hogy ha a nép, ki minden utat ösvényt, hidat, bokrot ismer, eltakarít az ellenség elől minden élőlmot, nyakára gyújt, amit nyakára gyújtani lehet, olvágja társzekerit, nem hagyja soha pihenni, felriasztja

az álom karjaiból, reácsap oldalt, reácsap hátulról, ha csatarendbe sorozza magát ellene, akkor visszavonul s egy pár óra múlva ismét újra kezdi; ha a nép ekként kel föl s kisebb csapatokban, mint a hangya örökké mozog az ellenség körül, — a nép győzhetetlen.

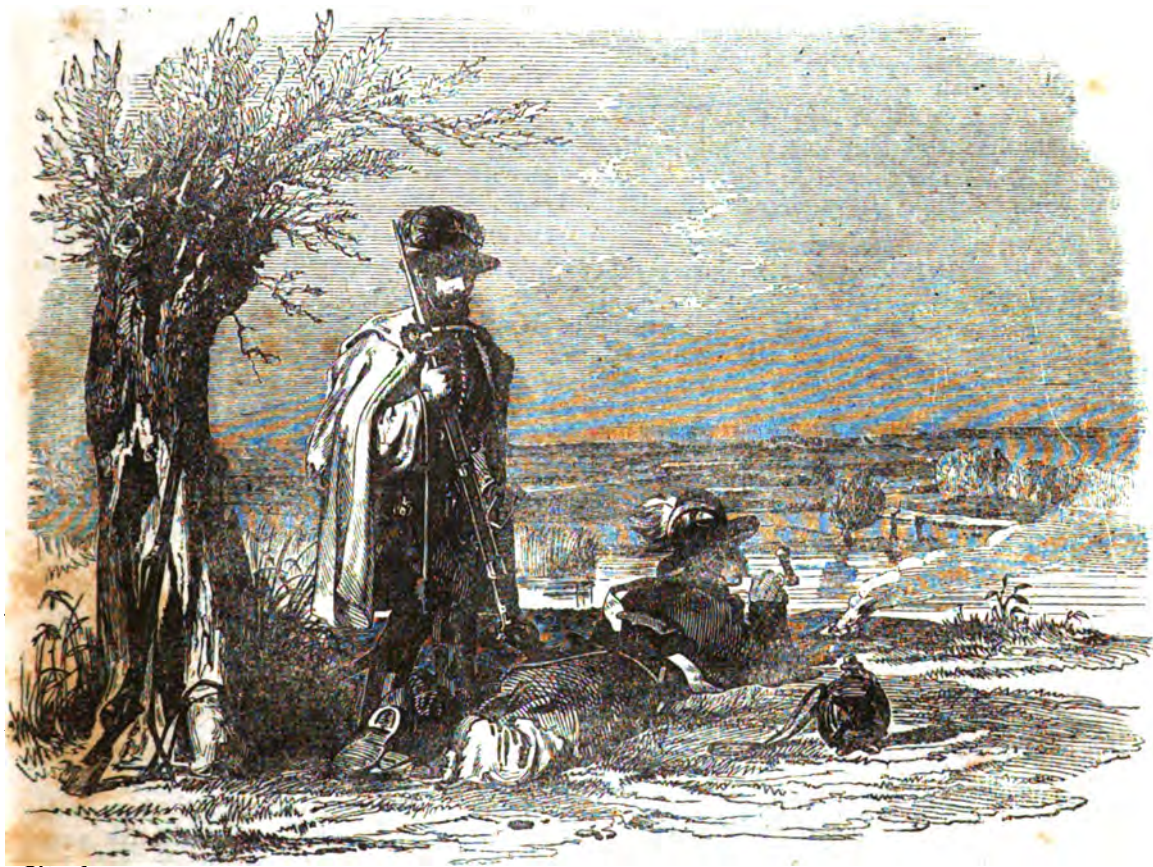
Nem kell a népnek puska; minnek is kelljen? nem mindenik tud vele bánni, aki tud, az szerez magának.

Az ellenség megtámadta minden oldalról hazánkat s felbujtogatta nemzetünk ellen a vad szenvedelmek rabló vágyait.

A kormány megtette ami erejében állott; most tegye meg a nép is a magáét.

Keljenek föl tehát a népnek ezrei; alakuljanak mindenütt mozgó csapatok.

Keljen föl különösen Komárom- Győr- s Veszprémmegyében a Bakonynak rettenthet-

Guérilla-csapatok.

Nem is puffogva, lármázva kell a felkelt népnek járni, hanem csendben rohanni meg az éj oltalma alatt az ellenséget, mely szegény hazánk kebelét marcangolja, s ha megrohanta, fejszével, kaszával, bottal, késsel szúrni a halált maga körül, kanóczot vetni az ellenség társzekereibe, puskaaporos gyűjtelékeibe.

Ez a népfölkelés föladata . . .

len népe. Az ellenséggel szemközt ott áll vitéz sorogunk. A nép pedig, mint a fáradhatlan hangyasereg, vegye őt körül minden oldalról.

Mig a Bakonyban s Bakony táján a nép őrzi a hazát, addig jaj azon ellenségnek, mely azt háta mögött hagyva, előre mer vonulni.

Fel, fel szabad hazánk, szabad népének ezrei!"

Kossuth ezenfölül a magyar kormány nevében, a haza összes lelkészeihez is intézett szöveget, melyben fölszólítja azokat, hogy hivatásuk s egyszersmind legszentebb polgári kötelességök szerint oda hassanak, hogy a népet a haza iránti tántoríthatlan hűségre lelkesítvén, abban a szabadság érzetét lelkesítsék s előtte megfoghatóvá tegyék; mikép a legjobb polgári orény a haza szabadságát védeni, mert a szabadság a népek legfőbb kincse, nyugalma, élete, mely nélkül az élet nem egyéb, mint egy torhes szolgaság; szóval oda hassanak, hogy hűveiknek lelkében a szabadságnak szent vágyát tetőpontra fokozva, azt ezekben egy törekvéssé olvaszszák, miszerint legyenek méltók az ifju szabadságra s kikerülhessék, hogy a sirhalmaikon felnöveendő fűszálak utódaik átká szellemében lengjenek.

Együttal Magyarország népeihez alkalmazott proclamatiót is küldött nekik, azon meghagyással, hogy azt a szószékről olvasásuk föl megmagyarázva a népnek; ki ezt tenni vonakodnék, a kormány a haza ellenségének fogja tekinteni.

A proclamatio így hangzott:

„Magyarország népeihez. A mindenható isten, a szabadság, a népek istenének nevében! Amen.

Magyarország népei szabaddá lettek a mult márcziusi napokban.

A szabadságot a nemesség adta meg. Ő hozta ezen áldozatot.

A királyt nohezen lehetett arra bírni, hogy a nemesség ezen dicső, de igazságos áldozatát neve aláírásával szentesítse.

De az országgyűlés elhatározott magaviseletet s a szabadságukért fölkelő népek fenyegető állása megrontották őt, s így irta végre alá azon törvényeket, melyekben a népek szabadsága biztosítva van.

Aláírta, nem szíve sugallatából, hanem azért, mert féltette trónját a nép méltó boszujától.

Aláírta, mert gonosz tanácsnokai azzal kecsegtették, hogy majd, ha fordul a kocka, megszegheti esküjét, s erőszakkal megsemmisítheti azon törvényeket, melyeket aláírt.

És ez, a mi itt mondaték, nem gyanusi-

tás, a kormány erről hiteles adatokkal bír; minden világosságra jött.

A nádor, kit karjaitokon hordátok, kinek diadalmenetét az országon át a nép rokon-szenve s az áldás imái kísérték, hűtlenül megszökött, de itt maradt irományai közt a mondottak világos bizonyosságai megtalálhatók.

S hogy igaz, a mit nektek isten színe előtt mondunk, eléggé bizonyítja, hogy szabadságunk eltiprására bérelett zsoldosok által kilencz oldalról támadtattunk meg.

Becsődítettök a szerb rablók a magyar nép legyilkolására.

Felhuszítottak a vad ráczok, kiknek a haza legdúsabb vidéke jutott lakásul, a magyarok kipusztítására.

Felbujtogattak, de hála istennek! többnyire siker nélkül, honunk tótajku népei.

Hurbán gaz tót papot császári hadvezérré tették, ki alávaló czinkosaival s rablócsordájával gyilkol, pusztít, gyűjtogat az országban, s akadnak tisztak a császári hadseregben, kik nem pirulnak az emberi nem e szennyétől parancsokat fogadni.

Császári hadvezérek vezetik az emberi-ségből kivetközött, gyáván dühös olácsapatokat, kik gyávák a harcban, de ha fegyvertelen magyarokra találhatnak, a legkikeresettebb kegyetlenséggel, vad ordítások és hahoták közt ölik rákásra.

A vér fagy meg orcinkben, kezinkben a toll reszket, ha a leplet fel kell azon iszonyokról emelnünk, melyeket a baromnál aljasabb csorda véghezvitt.

Ámde nektek, testvéreink! tisztán kell látni, s nektek tudni kell, mikép bánik azon uralkodó család veletek, melynek minden tagját meggazdagítottátok, s melynek trónját annyi veszélytől megóvtátok.

Halljátok és borzadjatok! Csak néhány példányt hozunk fel ezer helyett, melyekkel undorodunk tollunkat megfertőztetni.

Erdélyben a dühös olátság egy egész védtelen, fegyvertelen családot, a Brádi családot, hitet megingató istentelenséggel konczolta le, tizonnégyen vesztok el Brádiak, egy öreg apától kezdve az utolsó unokáig, ezek legkisebbikét egy csecsemőt, olovenen

vetették a sirba, hol nem legyilkolt, hanem halálíg kinzott, szétmarczangolt szülőinek büzhödt testei közt 3 nap és három éjen át hallották haldokló sirását, a nélkül, hogy e hiénák száza közt egy könyörülő lélek a kinok oly legiszonyubbjának véget vetett volna.

Közép-Szolzokban b. Huszár Zsigmondnak, leirhatlan kinzások után, oláh inasa a fejét lonyoste nyakáról s Urbánnak vitte ajándékba, ki e rémitő istentelenségért kormánybiztosnak nevezte ki.

De elég! oh honom népei! elég, a sziv reped meg e szörnyüségeken.

És ily népot, e vad és gyáva csordát, a császár kedves hiveinek nevezé!

Nem csendül-e meg a gyermek, a szegény gyermek sirása fületekbe? kit atyjának, anyjának, testvéreinek összehurczolt vérző tetemeire vetettek a mély sirgödörbe! s éhen hagyta meghalni?

És te isten! a népek istene! nyugosznak-e villámaid, s ki nem morült-e békétürésed! Te a népek istene, te az igazság istene vagy, s mennyköveid le fognak csapni e hóhérok közé.

És ezen embereket, kik elevenon sütik meg, fűrészelik ketté embortársaikat, kik a ma született gyermeket atyja kapujára szegzik: cs. kir. tábornokok vezérlik! s nincs e zsoldos serogben egy tiszt, egyetlen, ki lábaihoz dobva kardbojtját, undorral s iszonyal fordulna el tőlük.

Irtózat! irtózat!

És újra mondjuk: e vérobokot a császár kedves hiveinek nevezi, megdicséri: irántai ragaszkodásukat magasztalja s biztatja őket, hogy addigi pályájokon tovább is haladjanak; hogy öljék, kinozzák, gyilkolják a tehetetlen öreget, a gyámoltalan némbert s ártatlan gyermeket, kiket az üdvezítő magához hívott s kiké a mennyeknek országa.

Ily harczot vivott a császár, kit saját tanácsnokai ledobtak trónjáról, miután felhasználták; ily harczot vív Magyarország népei ellen a gyermekcsászár, kit e gaz tanácsosok a trónra kényszerítettek, hogy minden kegyeletet, mely valaha e népben az uralkodóház iránt volt, végkép kiirthassanak.

Oh ha ez emberekben, kik így boríták el vérrel, pusztítással e szegény ártatlan hazát,

egy csep vére van még az emberi érzelmeknek, lehetetlen, hogy alváásra hajthassák fejüket a nélkül, hogy az istentelenségök miatt legyilkolt ártatlanok árnyékai füleikbe ne suttozják az örök kárhozatnak kinjait.

Mert tudjátok, Magyarhon népei, miért tették ők mindezeket? miért uszítottak benneteket egymásra? miért pártolták a vad rablók csoportjait s küldék be 9 oldalon zsoldos népeiket?

Talán feltámadt az ország a király ellen? nem, sőt mindig arra kérte, jöjjön Budára lakni, uralkodjék hű népe felett, és mi szerezettel fogjuk őt körülvenni.

Talán új jussokat akartunk tőle kicsikarni? nem; mi csak azt kívántuk: tartsa meg a törvényt, a ti szabadságtok törvényét, melyre megesküdött. De e kívánságra fegyveres hitszeggessel feleltek.

Talán el akartuk a királyt kergetni? nem, sőt mikor a bécsiok feltámadtak s ő félelmében a messze hegyek közé szökött, midőn az egész világ elhagyta: mi nem hagytuk el; kértük, rimáinkodtunk neki, jöjjön közinkbe, a magyar nép megőrzi őt minden viszontagságtól; de ő nem jött, nem fogadta el kérésünket, hanem gyilkosokat békelt Magyarország törvényeinek, a ti szabadságtoknak eltiprására.

Vagy talán nyomorogni hagyta az ország a királyt, nem gondoskodott királyi széko fényéről? nem: három ozerszer ezer, azaz három millió forintot rendelt neki a nép adójából esztendőként udvar-tartása költségeire, annyi pénzt egy esztendőre, a mennyivel háromszázezer becsületes embert örökre boldoggá lehetne tenni.

Miért támadták meg tehát az országot?

Cselekedték azért, mert a törvény, melyet aláírt a király, gerenda volt szemökben; mert tudták, hogy ha e törvény erejében megmarad, sem életetek, sem orszényetek felett nem rendelkezhetnek, mivel a törvényekben az van; olvassátok el, és higyetek saját szemeteknek, hogy az ország kincsei s a haderő felett nem idögon önkény, hanem ti az összes nép, fogtok képviselőitek által rendelkezni, kik előtt a magyar miniszterek is minden tetteikről felelősek;

Mert tudták, hogy ha e törvény áll: akkor kényők kedvök szerint nem parancsolhatnak

száz még százezer ujonczt sok évi szolgálatra a császár hadseregébe, hogy azokat messze idegen földre hurczolják, s általuk idegen népek szabadságát elnyomják;

Mert tudták, hogy ha ti, a nép, képviselőitek minisztereitek által rendelkezhettek a véres verejtékekkel fizetett adó felett: akkor nem zsebelhetik az adót kedvök szerint, nem tehetnek nagyobb árt a sóra, hogy a szegény népek zsebéből irtozatos összegekre növekedt adósságaikat kifizessék.

Mert tudjátok-e, hogy a császárnak mennyi adóssága van? tudjátok, hogy ha egy ember 600 évig élne, s reggeltől éjfélig számolná a pénzt, ki nem számolhatná.

S e rémitő összeget szeretete volna a császár nyakatokba róni.

S most istentelen vezérei betörnek az országba, s hazug ajkakkal intik a népet: maradjon nyugodtan, mert ők nem akarják a népet bántani.

Miért mondják ezt? mert tudják, hogy a nép győzhetetlen, ha felkél rettenetes erejében, mert tudják, hogy a nép lehellel elfújhatja őket a haza földéről, mint a szél elfújja a szemetet. Azért akarják a népet gyáva sommit-tévébe beleringatni.

De hát nem tudjátok-e, hogy a ki az országot akarja elfoglalni, a népet akarja elfoglalni? — mert az ország maga eszméletlen föld; az önkény jármát nem a föld, hanem a nép fogja hordani.

Az ország szabadsága a nép szabadsága! ha az ország szabadságát fegyverrel eltörlik, a népet totték szolgává, a nép szabadságát törölték el.

És még azzal is hitegetnek, hogy a császár nem akar benneteket újra robot és dízma alá vetni; könnyű azt nem akarni, a mi lehetetlen; ámde ne higgyetek az ámitó szónak. A zsarnokok csak addig türik a nép szabadságát, míg nem érzik elég erőseknek magukat, hogy azt elvegyék.

Lássátok atyánkfiai!

A király a múlt tavaszkor többféle törvény megtartására adta esküvel erősített szavát, nemcsak a robot eltörlésére, együtt hozta az országgyűlés ezzel a többi törvényeket is: hogy t. i. ezen népnök vérével, pénzével Bécsből nem szabad önkény szerint rendelkezni, s hogy mindnyájan egyenlő polgárok vagyunk. Alig múlt ol négy hónap, és már

megszegték e törvényeket. A király megírta a ti képviselőiteknek, hogy ezen törvényeket nem fogja többé megtartani, s azt akarja, hogy a magyar vérről, a magyar pénzzel tovább is csak ő rendelkezék; s mert ebben az ország meg nem egyezett, irtó háborút kezdett ellenünk. Négy törvény közül hármat már megszegtek: hiszitek-e, hogy a negyediket is meg nem szegik, mihelyt legyőzték?

Aztán mit értetek vele, hogy a robot megszűnt, ha más uton utolsó falat-kenyereket elveszik a német adósság fizetésére?

Im itt van oka, miért nem szerették Magyarország szabadságát, miért követtek el mindent, hogy előbb egymás ellen uszítsák a hon testvér-lakosait, azután fegyveres erővel rontsanak az országba, hódítsák meg népeit, vessék katonai zsarnokság alá, s rendelkezzenek életök és vagyonuk felett.

De él az örök isten és nem hagyta ol népet! sőt keze világosan működik, mert ennyi csel, ármány, ellenség s ennyi istentelenség mellett is, még mindenütt sikerül ellenségeink elé hasonló, sokszor nagyobb orót kiállítani!

De még nehéz napok állnak előttünk, dicső, de nehéz napok; s mi, a nép képviselői s a kormány, mely azoknak kifolyása, azon hatalomnál s roppant felelősségnél fogva, melyet gyöngö vállaink csak általatok támogatva viselhetnek el, felszólítunk benneteket, sőt saját hatalmatok magasztosságában, melyet kezeinkbe letettetek, rendeljük:

Hogy keljete fel tömegben Magyarország népei! mindenütt, mert az ellenség közelg, alakuljanak mindenütt a kormány által kijelölt vezérek alatt önkényes szabad csapatok az ellenség kiirtására, a nép pedig mindazon vidéken, melyet az ellenség fenyeget, keljen fel tömegben s csatlakozzék a házat védő csapatokhoz.

Értsétek meg a kormány szavait jól: mi nem kívánjuk s nem akarjuk, hogy az ellenség fegyverei s ágyui elébe álljatok, mi nem akarunk mészárszékre vinni benneteket, sőt kinyilatkoztatjuk, hogy ezáltal csekély szolgálatot s néha kárt tennétek az országnak.

A felkelt népnek rendeltetése nem az, hogy az ellenséggel homloksorban szembe szálljon, hogy azzal csatába elegyedjék, hogy ágyui által magát összelöveesse: hanem egé-

szen más, de oly, mi által tiszszorto hasznosabb szolgálatot tehet, s noki nem kerül sem annyi voszélybe, sem annyi fáradságba.

Igyekeztek az ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani, a hegysszorosokat elzárni éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismertek vidékeitekben, rohanjátok meg oldalt, hátul, gyujtsátok reá a házakat, szedjétek ol podgyászát, hol rabolni mennek csapatjai, álljátok ol utjokat, szóval, csináljátok az ellenségnek annyi kárt, a mennyit csak tehettek.

De mutassátok meg azt is, hogy ti nem rabló csorda, nem rácz és oláh haramiák, hanem férfiak vagytok, kik a hon védelmére keltetek fel: ne bántsátok a védtelont, kárt egyedül csak az ellenségnek tegyetek, legyetek a nép őrangyalai, az ellenség pedig rettegjen tőletek.

Ez azon szolgálat, melyet az ország képviselői s a kormány vár tőletek, nem más, nem több, s kit ily csatározás közben notalán szerencsétlenség érne, s kenyérkoresetre s további szolgálatra, lábát vagy karját vosztve, képtelen lenne: annak az ország választást enged e három között:

- 1) Vagy becsületes ellátás holtig.
- 2) Vagy 10 hold örökös földbirtok.
- 3) Vagy 1000 pengő forint.

A nép, és ezt esküvel mondhatjuk nektek barátink, győzhetetlen, ha együtt tart, ha szándéka erős, hazáját megvédeni, mit tehet 10, mit 100 hadsereg a nép milliói ellen, a nép ellen, mely az ellenségnek sem éji, sem nappali nyugtot nem ad, a nép ellen, mely előle minden élelemszereket eltakarit, a nép ellen végre, melynek ha milliói felkelnek, botokkal szétvorhetik az ollenséget.

Azért az isten s a haza szent nevében, ti Magyarhon dicső népe! testvéreink! keljetek fel tömegekben, roppantná növekedett hadseregünk segítségtekkel tíz annyi ellenséget kiirthat, mint a mennyi ellenünk tört.

Fel kaszára, villára! merre az ellenség megy, sötét tömegeiteket pillantsa meg, jobbra, balra, előre, hátra, mint az árviz, fogjátok utait körül, aztán váljátok szét, siessetek gyűlhelyeitekre, s mikor az ellenség nem is álmodja, törjétek egy csapatjára, egy-egy podgyászvonalára; hogy a míg ti itt megjelenve, ott szétoszolva folytonosan fog-

lalatoskodtatjátok: vitéz serogeink rajtok üssönök és semmivé tegyék őket.

Fel, isten nevében ti a nép milliói! velünk a jó ügy, igazság, velünk az isten!!!

A nemzet lelkesítésére nem kis befolyással voltak Potófi riadó dalaí is.

A lángkoblú költő, kinek „Talpra magyar“-ját lelkesülve szavalták szerteszét az ország minden zugában, a vészek közöpette. belemarkolva szilaj kezekkel a lant hurjai közé, gyorsan teremttotte azokat a szívet rázó harczy-dalokat, melyekre megpozsdúlt a vér az erőkben, s az arczokon kigyult a bátorság lángja.

Midőn hire jött, hogy Schlick beütött s Windischgrätz szintén az ország felé közeleg hadaival, Potófi a képviselőháznak is küldött, egy gyujtó harczydalt, kinyomatás végott, a harczyfiak számára. A költeményt, mely deczember 14-én az országgyűlésen is fololvasztatott, következő levél kíséretében küldte be Debreczenből:

„Képviselő palgárok! Milyen nagy fontosságú lehet egy kis körülmény, bizonyítja egy franczia tábornok levele, ki azt irta a conventnek, hogy vagy küldjenek neki totemos segédsereget, vagy küldjönok egy kiadást a „marseillaise“-ből.

Ha olég buzdítónak találják önök a következő költeményt, nyomassák ki annyi példányban, amennyit szükségesnek fognak látni, s küldjék szét országsszerte a magyar táborokba. Részemről igen óhajtom, hogy miután szigorú körülményeim olvották egy kis időre a hadi pályáról szomélyemet, legalább lélekben az alatt is részt vegyek nemzetem harczáiban.“

A költemény így hangzott:

Csatadal.

Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg,
Előre!
Sívít a golyó, cseng a kard,
Ez lelkesíti a magyart,
Előre!

Föl a zászlóval magasra,
Egész világ hadd láthassa
Előre!
Hadd lássák, és hadd olvassák!
Rajta szent szó van: szabadság.
Előre!

Aki magyar, aki vitéz,
Az ellenséggel szembe néz.
Előre!
Mindjárt vitéz, mihelyt magyar;
Ő, s az isten egyet akar.
Előre!

Véres a föld lábam alatt,
Lelőtték a pajtasomat.
Előre!
Én sem leszek rosszabb nála,
Berohanok a halálba.
Előre!

Ha le hull a két kezünk is,
Ha mindnyájan ott veszünk is,
Előre!
Hogyha el kell veszni: nossza,
Mi veszszünk el, ne a haza,
Előre!

Előre! Mily kis szó, s mily nagy hatalom
rejtett mégis benne! Lázba jött tőle a hon-
véd. Erélyt kölcsönzött a szívbe, s erőt a
karba, mely csudákat látszott rá művelni; s
becsületet szerzett örökre a honvédnévnek.

Ellenség mindenfelől.

Deczember közepén már fölrajlott az egész
ellenséges tábor.

Villámgyorsan haladtak elő a császári
seregek.

Még csak most kezdődtek a kemény
napok.

Görgei lázas nyugtalansággal nézett a
jövő elé. Hadserege nyolcz dandárra osztva
a következő pontokon foglalt állást:

Ordódi-dandár a nádasi szorosnál;

Aulich, Kosztolányi s a Bárczy dandárok
Pozsonynál;

Görgei Kornél-dandár Köpcsénynél;

Szegedi-dandár Gáthánál.

Zichy-dandár Parendorf- és Ujfalunál;

Karger-dandár Nézsídnél;

Sréter osztálya pedig, a legszélsőbb bal-
szárnyon, Sopronnál állott résen.

A támadást ezen főhadsereg ellen Simu-
nich kezdte meg deczember 14-dikén, s már
a következő napokon osztrák-seregek állot-
tak mindenütt csatakészon a magyar csapa-
tok által fődött pontokon.

Simunich mindenekelőtt a nádasi szoros
ellen intézte támadását, melyet Ordódy ör-
nagy tartott elfoglalva.

Ordódy azonban néhány apró csatározá-
sok után, melyekben a magyarok hátrálni
voltak kénytelenek, belátta, hogy az ellen-
ség tulnyomó száma ellen a szorost meg nem
tarthatja, s csapatát Szered körül vonta
össze.

Simunich erre elfoglalta a szorost s hatal-
masan nyomult Nagy-Szombat felé, elfogla-
landó egy füst alatt azt is.

Görgei, amint hírül vette, hogy a nádasi
szoros el van veszve s az ellenség Nagy-
Szombat felé nyomul, — Guyon ezredes és
Pusztelnik meg Makk őrnagyok alatt rö-
g-tön néhány zászlóaljat küldött Nagy-Szom-
batba azon parancssal, hogy Ordódyt is
vonják oda s vágják utját az ellenségnek.

Mire Guyon Nagy-Szombatba ért, Simu-
nich serege már a város alatt állott.

A csata kikerülhetlen volt.

A kevés számú magyar seregnök roppant
tulnyomó erővel kellett szembeállnia; s ha
csak óriások erejével nem harczol, a vereség
kikerülhetlenné látszott.

Deczember 16-dika volt. Az idő úgy öt
óra körül járt, s az esteli szürkülettel sűrű
köd oroszkodott a város fölé.

Simunich ekkor intézte támadását a vá-
ros ellen.

A körülfogott kis magyar had dicső el-
szántsággal fogadta a támadást.

Makk, Pusztelnik s az Ernőzászlóalj,
mint oroszlanok vívtak; s a maroknyi csa-
pat két egész óráig keményen kiállotta a
harcot.

Végre is a győzelem a tulnyomó ellen-
ségé lön.

Pedig tüzeink ugyancsak derokasan
működtek; közülök csak négy maradt seb
nélkül. Makk, ki ott harczolt, maga is
a legbátrabbak között, szintén sebet kapott;
két tiszt pedig elesett.

Tüzeink ütoegeiket még akkor sem hagy-
ták el, midőn a fedezet eltávozott, hanem
helyt álltak emberül.

A hős „Ernő“ zászlóalj elvesztette zászlóját is, de míg azt elveszté, előbb elvesztett egy egész századot s önfeláldozó magaviselete által szép érdemet vivott ki magának a jogharcz érdekében.

Guyon, midőn látta, hogy a csata már menthetlenül veszve van, megmaradt vitézei-

A nagyszombati veszteség híre nagy mozgalmat idézett elő mindenfelé.

A fővárosban, az egyenlőségi kör az elhullt hősök emlékére nagyszerű gyászünnepelet tartott.

A képviselőház terme a melléktermekkel együtt hölgyek s férfiakkal megtelt zsufolá-

GUYON.

vel, keresztülvágva magát az ellenségnek, oda hagyta a várost s Szereden át Komárom felé vette útját.

A magyarok 800 embert vesztek.

Simunich pedig, a magyarhad kiveretése után, befészkelte magát a városba, honnan azonban csakhamar a lipótvári erőd ostromlásához rándult seregével.

A magy. szabadságharc. VI.

sig; s az ünnepély azon jellemet hordá magán, mely az ily ünnepélyeket főszükség hogy jellemezze, t. i. inkább lélekemelőleg, bátorítólag, mint leverően hatott a nagy közönségre.

A honfi sziv azonban nem borult, görnyedt gyászba az elestek emléke fölött, hanem hazaszerелеmben gyuladtott ki, s így

magasztosulva ölelkezett az elestek szellemével.

Az ünnepély megható volt.

Midőn bevégeződött már az ünnepi szónoklat, a nagyszerű zajban egy női hang zendült meg a teremben s mély csend következett be.

A hang Kossuth Lajos öz anyjának ajkairól jött, mondván, hogy addig le nem öltendi gyász ruháit, míg mentve nem lesz a haza.

A lelkesülés leirhatlan volt.

Deczember 16-án Petricsevics Horváth ezredes is megindította seregét Sopron ellen.

A huszárok, mint mindenütt, úgy itt is hőiesen viselték magukat, de az ellenség erejéhez képest erejük nagyon is csekély lévén, egy kis előőrsi csatározás után kénytelenek voltak visszavonulni.

Megtörténvén a visszavonulás, az ellenség a város felé közeledett, s midőn oda ért, fehér zászlót tűzött ki, melynek egyik felére „Éljen a király“ másikra pedig „Békét honunk hiveinek“ volt felírva.

A fehér zászló kitűzése után az ellenség táborában csakhamar megjelent a városi magistratus, melyet Petricsevics Horváth ezredes következő szavakkal fogadott:

„Uram, én önöket teszem minden kihágásért felelősekké s kijelentem, ha a városba bevonulandó seregemre csak egy házból történik is lövés, én a házat ostromoltatni, a várost pedig lődöztetni fogom; egyébiránt meg vagyok a városnak ő felsége Ferencz

József iránti hűségéről győződve, ugyanazért ő felségének elhatározott akarata önöket terroristicus kormányuk zsarnoksága alól felszabadítani és hatalmában is áll ezen akarátát rövid idő alatt teljesíteni.“

Voltak, kik az ezredesnek ezen gyönyörűséges beszédére, még éljeneztek is.

A sereg ezután, melyet feketevári Zichy gróf kardosan kísért menetében, ellenállás nélkül vonult be a városba.

Másnap az ezredes felazólitotta a városi hatóságot, hogy nyilatkozzanak, vajjon akarnak-e ő felsége parancsainak feltétlenül engedelmeskedni?

A megyei bizottmány erre kijelenté, hogy valamint eddig hívei voltak ő felségének a törvényes és alkotmányos királynak, úgy ezután is azok fognak lenni; ami pedig a feltétlen kitéltetlenséget illeti, arra azon esetre, ha az alatt valami alkotmányellenes engedelmességet értene, ők mint a megye alkotmányos képviselői, nem felelhetnek.

Ez elég ildomos, loyalis nyilatkozat volt.

Petricsevics Horváth ezután hozzá látott a város teljes megszelídítéséhez:

A szabadelvűebbeket — mint például Kolbenhayer lutheranus predikátort — befogatta s kijelentette, hogy aki egy szabadelvűen beszélőt felad, 25 forintot kap.

Ez megtette a hatást. Mintha csak szájkosarat tettek volna fel az emberek, hallgatott mindenki arról, amiről hallgatni oly nehéz volt.

Sopron tehát csendes lőn.

Retiráda Győr alá.

Ez alatt Windischgrätz is megmozdult.

Erős hadoszlopokban hatalmasan nyomult előre az ellenség, erejének egész zömmével.

Lábaik alatt csak úgy dübörgött a föld.

Midőn Görgei tudomásul vette kémei által, hogy Windischgrätz és Jellasics megindították seregeiket, — hirtelen azon terv lát-szott előtte legelőnyösebbnek, hogy összevonva csapatait, Mosony felé hátrál vissza s egyesült erővel a győri sánczok körül fogja bevárni az osztrákhadakat, annál is inkább,

minthogy a pozsonyi vonal Nagy-Szombat elesése által úgy is tarthatlanná vált már.

Erre vonatkozólag már ki is adta rendeletét az egyes hadparancsnokoknak.

Azonban tervét csakhamar megváltoztatta, főkép miután a honvédelmi bizottmánytól is azon rendeletet kapta, hogy a határokat mindaddig védje, míg csak tulnyomó erő által vissza nem nyomatik.

Görgei tehát ehhez tartotta magát.

Az ellenhad deczember 16-án kezdte meg az általános támadást.

Kemény, hideg téli idő volt.

Jellasic az említett napon már kora reggel átlépte hadtestével Brucknál a határt, s rögtön élénk ágyutüzélést kezdett Zichy ellen, ki dandárával Parendornál állott.

A magyarok szintén ágyutüzzel feleltek.

Mivel azonban mindössze is csak nyolcz ágyujok volt, s az egész dandár három zászlóalj gyalogság- s két osztály lovasságból állott, — a nagyobb mérvű erőnek hasztalan iparkodtak ellenállni.

A magyar had csakhamar hátrálni kezdett, mely nemsokára rendetlen futássá változott.

Zichy, Nézsider felé igyekezett.

De egyszerre osztrák lovasság tűnik föl, mely Ujfalú felől bukkanván elő, üldözőbe veszi a mieinket.

Zichy huszáraival hátul maradván, derekasan fedte a gyalogságot, melyet Kmety vezetett.

Kmety már Nézsiderig hatolt.

Azt gondolta, hogy itt találja meg Karger dandárát, s egyesülnek vele.

Azonban Nézsider üres volt már.

Szegedy s a Görgei Kornél féle dandárok szintén odahagyták már állomásaikat Köpcsény- és Gáthánál, s Óvár felé vonták magukat.

Mint hogy pedig Karger csak kevéssel azelőtt hagyta el Nézsideret, Kmety nyomban utána indult, hogy egyesülhessen vele.

A mosonyi úton találkoztak.

De alig haladtak egy darab ideig, osztrák lovasok utjokat vágták.

Az utak ekkor már szélteben ellencsapatokkal voltak ellepve.

A mieink erre kísérletet tettek maguknak utat vágni.

A feladat merész volt. A támadást a huszárok kezdték, mire heves harc fejlődött ki.

A Sándor-huszárok egy százada, élőkön Pöltenberg őrnagygyal, oly vitézül harczolt, hogy keresztül vágva magát az osztrákokon, utat tört maga előtt s diadalmasan vonult Óvár felé.

A dandárok zöme azonban hasztalan vi-vott az országot birtokáért.

Az osztrákok visszaverték őket, s kénytelenek voltak Kmety vezérlete alatt a Hanság posványain át keresni menekülést.

Az ingoványos, járatlan utak kegyetlenül megviselték a magyar csapatot, míg végre nagy ügygyel-bajjal Kapuvárra vergődött, hol kipihenve az ut fáradalmait, néhány nap múlva Győr felé vette útját.

Görgei ezek folytán nagyon is jól belátta, hogy Pozsonynál tovább fönn nem tartathatja állását.

A körülmények komolysága azt igénylő, hogy személyesen a Duna jobb partján vezesse az ügyeket.

Ennélfogva Görgei már december 17-én virradóra elhagyta hadaival a várost. A dunai hajóhidat pedig a habok kényére bízták.

Görgei szintén Magyar-Óvár felétartott. Midőn ide ért, a dandárokat nagyobb részt együtt találta itt már.

A katonaságot Görgei, a folytonos visszavonulás következtében, nagyon levert kedélyhangulatban lelte.

A gyalogság a huzamos retiráda következtében különösen csüggeteg volt, s mivel Görgei meg volt győződve, hogy az osztrák-csapatok erősebb rohamára nehozen állanak meg a sarat, főkép miután Kmety és Karger dandára a Hanságba szoríttatván, elvágatott tőlök — egyelőre tanácsosnak vélte a győri sánczok közé tenni át seregét, azon szándékkal, hogy összpontosítva a csapatokat, ott fogja bevárni az osztrákok további működését.

Görgei tehát megérkezése után megindította azonnal a gyalogzászlóaljakat s a tüzéséget Győr felé.

Ő maga, fedezés végett, a lovassággal még egy napig Óváratt maradt. 18-án, ugy dél tájban utnak indult ezekkel is.

A huszárság két részre osztva haladt a Győrbe vezető úton.

Egyszer csak jelentik az előőrsek, hogy az osztrákok közelednek.

A dolog csakugyan való volt, a mennyiben Jellasic és Lichtenstein nyolcz század lovassággal, kémazemlére indulva, erősen nyomultak előre.

Görgei minden veszély nélkül vonulhatott volna ugyan tovább, de hogy seregét egy kis győzelem által némileg fölüldítse, elhatározta magában, szembe szállani az osztrák lovassággal.

Rögtön visszafordult tehát az utolsó csa-

pattal s a már előre haladt csapatnak is oda izent, hogy azonnal térjen vissza.

Jellasic^h már ekkor Mosonynál a csatorna mellett foglalt állást.

Nem sokára szemben állt a két had s mind-
dön lőtávolnyira jutottak egymáshoz, mind-
két fél megkezdte az ágyuzást.

Egyszerre kiválik az osztrák csapatból egy szakasz lovasság s oldal kanyarulatot téve, egy merész száguldással huszárainkat megkerülni igyekszik, hogy hátulról csapjon rájuk.

De észrevették ezt eleve már a mieink s utjokat vágva erős rohamot kezdtek.

Azonban Jellasic serege nem várta ezt be, hanem szépségesen visszahúzódott, s gyors lábakkal hagyta oda a csatatért.

Huszáraink erre, az ellenség futása által jó kedvre hangolva, vígan folytatták ismét utjokat.

A győzelem nem volt ugyan valami fényes eredményü, minthogy az ellenség mind-
össze is csak egy pár embert vesztett, de legalább az a jó hatása mégis meg volt, hogy egy kissé fölvillanyozta seregünket.

A magyar sereg ezután, a merre csak vonult, fölgyújtotta maga után mindenfelé a széna és szalmakazlakat, s az ellenség elől eltakarított minden élelmi készletet. A hidakat fölszedték; s az utakat, a mennyire hamarjában lehetett, eltorlaszolták, hogy így némileg az ellenség előhaladásában ez által is gátoltassék.

Görgei 19-én már a győri sánczok körül tanyázott, s még az nap sietett tudósítani magán levélben Kossuthot az utolsó, bár kisszerű győzelemről.

Kíváncsú is volt már egy kis jó hír.

A lapok az eddigi vereségekről mélyen hallgattak. A rossz hír azonban titkon terjengett; s a magyar seregek folytonos retirálása rémülést idézett már elő egyáltalán s különösen a fővárosban.

Kossuth tehát, a mint Görgei magán levelét kapta, azonnal sietett azt, mint hivatalos tudósítás kinyomatni, mivel aztán fejlethetetlen bosszúságot okozott Görgeinek, ki röstellte a dolgot, minthogy a levélben az ütközet eredménye meglehetősen könnyelműséggel volt vázolva.

A győzelmet csakhamar falragaszok hir-

dették mindenfelé az utcaszegleteken a fővárosi közönségnek.

„Éljen a magyar!” — hangzott többek között Görgei tudósítása. — Ma győztünk. A sokkal erősebb ellenség kénytelen volt megfútni.

Az ellenség oly sebességgel menekült, hogy öt minden jó akaratunk mellett sem érhattük utól. Több halott ember és ló maradt a csatatéren; sőt oly sebesen szaladt, hogy még a sebesülteket sem vitte el magával, (szégyen gyalázat, szegény zsoldosok!) mi szedtük fel őket s hoztuk el, valamint a lószerszámokat s elszórt fegyvereket is.

Munkáinkat végezve utunkra tértünk Győr felé. A gabona, zab, széna, szalmagyűjteléket a mi mögöttünk maradt volna, fölégettük. A győri uton aligha lakik jól soká az ellenség, s ha ezen példa utánzókra akad, majd elbánunk mi a czudarokkal.

Egyébiránt a károkra nézve kijelenté Kossuth, hogy a status meg fogja téríteni mindenkinek kárát, melyet a haza védelme végett szenvedett.

— Keljenek föl tehát, ugymond, a népnek milliói! takarítsanak el minden élelmet az ellenség elől s ha mi keveset el nem takaríthatnának, gyujtsák föl! égessék össze! hadd vesszen el éhen, ki hazánk szent földét zsarnok lábával megfertőzteti, és ha lefekszik pihenni, gyujtsa fejére a nép az alvóhelyét.

Hadd vesszen éhség, fagy, láng és fegyver által. El fog veszni, ha a nép fölkel. Fel, fel! a népnek millióival!

A lapok, mint említők, egy ideig semmi tudósítást sem hoztak a szenvedett vereségekről s hogy a szállongó hírek után, a notaláni csüggedésnek eleje vétessék, Kossuth egy jelentést bocsátott közre a hadügyek állásáról, melyben a feldunai hadsereg viszsza vonulását gondosan elpalástolván, egyes harczosok vitézi tetteit sorolja elő, oly hangon, mely annak idejében megtette jó hatását, habár most, évek multán, sajátságosnak is tűnik föl.

— A honvédelmi bizottmány elnöke, ugymond — magasztos örömmel bocsájtja köztudomásra seregeink bámulatos vitézségének egyes tényeit, melyeket a feldunai hadsereg vezérének segédétől, mint erre hi-

vatalosan megbizottól épen most vett kezeihez.

Oly tényeket fog ezek között olvasni a közönség, minők a világ hadi történetében csak igen gyéren s mint világszerte bámult ritkaságok jelennek meg.

ságharcz oroszánait a dicsőséges küzdelemben, melyet a népért vínak, s melyről a magyar névre a halhatatlan dicsőség új fénye sugárzik alá.

A vett tudósítás ekképen hangzik:

A feldunai hadsereg fővezérsége meg

PÖLTENBERG.

Nem, e nemzet igazságos ügyében nem veszíthet, szabadsága el nem nyomathatik, midőn az örök gondviseles ilyen hősekkel áldotta meg.

Nem, e nép nem lesz, nem lehet oly gyáva, nem lehet oly hálaadatlan, szabadságért küzdő hősei iránt, hogy minden erejét meg ne feszítse, segíteni a nemzeti szabad-

fogja tenni e hó 16-dika óta történetekről a részletes és kiegészítő jelentést.

Egyelőre néhány előleges adatok:

16-án egy gyalog zászlóalj — Inczédinék 14. számú honvédei — az ellenségnek egy zászlóalj közeledő lovasságát irtóztató kiáltás közt szuronyal rohanták meg és megszalasztották. (Jegyzet alul: Ez csaknem

hatalatlan bátorság. Ily tettet csak Desaix vitt véghez Aegyptusban a pyramisoknál, melyekre Napoleon ezen szavakkal mutatott: „Katonák 40 század néz alá reátok!” — Kossuth Lajos.)

Egy zászlóalj huszár a 10-dik ezredből, Kypke őrnagy alatt, körülkerítve, keresztül vágta magát egy egész dragonyos ezreden. (Jegyzet: Ehhez hasonló ténymint a magyar törtélelrián kívül alig ismerünk. K. L.)

Kmety őrnak a 23-dik honvédzászlóaljjal az ellenség tiz ezernyi gyalogságának visszaverését merénylette megkísérteni.

Egy Vilmos-huszár közvitéz egy ellenséges tisztet fogott. A fiatal legényke pardont kért és a magyar közvitéz azt mondta neki jó németséggel: Eredj pokolba, te gyáva, nekünk úgy sem ártatsz. (Jegyzet alulról: Ohajtom, hogy kitudassék ezen vitéz huszár neve. Kossuth Lajos.)

Kazimirnál Pöltenberg őrnagy Sándor-huszár osztálya körülkerítettve, iszonyu káromlások közt vágta magát keresztül. Mondják, Pöltenberg nagyon haragos volt. Minden tisztjeivel együtt előlvágtatott. (Jegyzet Kossuthtól: Így, így! „En avant les epaulées” — előre a váll-rojttal — ezzel győztek Napoleon alatt a francziák. K. L.)

Máskor alig ejt egy-két szót magyarul, most azonban káromkodott, mint a kurucz, és rohant előre, mint az oroszlan, halált szórva rothenthetlen karjával maga körül.

Türk főhadnagy a volt Nádor-huszároktól Sopronban két huszárral és tiz lovasnemzetőrrel egy zászlóalj chevauxlégerst rohant meg és fél óráig feltartóztatta az ellenséget, egy tisztet személyes küzködésben levágott, huszárai négy lovat zsákmányoltak el.

A mi következik nagyszerű.

Nagy-Szombatban a nádasai dandár Guyon ezredes, Pusztelnik vezérkari őrnagy és Mak tüzerőrnagy alatt 1700 emberünk 15,000 ellenség ellen szuronyviadalban szembe, mell-mell iránt, öt egész óra hosszat tartotta magát.

Elesett közel fele, a többi keresztülvágta magát.

Az Erneszt zászlóaljnak zászlóórző százada ott fekszik lobogója mellett, mely csak a század utolsó embereivel tudott elesni.

(Kossuth jegyzete alul: A haza leborul szent emlékek előtt dicső vitézek. Kiontott szent véretek az enyészet átka gyanánt hul-

land vissza az igazságos egekről, az ölműtzi camarilla népgyilkos fejére, melyeknek legjobbika sem ér föl egy cseppel a ti kiontott véretekéből.

Társaitok s az egész nemzet meg fogja boszulni halálotokat. Hiszen még van isten az egekben s kell, hogy elkövetkezzék a támadásnak hajnala.

A nemzet imádkozzék emlékezetökért.

A fővezér keresse össze neveiteket s a földön, melyet véretekkel megszenteltetek, egy nagyszerű emlékek kell emelkedni. Addig nemuljon el az öröm minden magyar ajakról, míg Nagy-Szombat szent földét a gaz ellenség körmei közül ki nem ragadtuk s boszut nem állánk gyilkosain.

Ha kinek az elestek közül családja van, jelentse magát a kormánynál, ők a nemzet fogadott gyermeikeivé lesznek. — Kossuth Lajos.)

18-án Mosonynál az ellenség csatarendben előnyomult és ágyu-párbeszédet kezdett velünk. Azonban pecsovcics létére igen fontolva haladván előre, hogy közelebből jobban megérthessük egymást, Görgei huszárőrnagy dandárnok, parancsot kapott két zászlóalj Vilmos-huszárral az ellenség jobb szárnyát egychevauxlegers-ezredet, katonásan mondva megataklírozni.

Meg is tette egy zászlóaljjal, a másikat tartaléknak háta mögött felállítván.

A mint Vilmos-huszáraival a másod rendből, hol előbb állott, előre vágatott társai mellett el, az egész sereg szilaj éljenei között: az ellenség rögtön felhagyott az ágyuzással, összeszedte ágyuit, hátat fordított és eltűnt a láthatárról. Huszáraink csak holtait és sebesülteit lálták a csatatéren.

16 huszár elől, kik a mosonyi boglyák felgyújtásával foglalkozva, nagy részt lórol leszálltak volt, egy osztály dragonyos vágatva futamodott meg.

Az ellenség számos, de gyáva, mert rossz ügyért harcol, zsarnok parancs viszi öt tűzbe, nem szent lelkosodás; mi nem vagyunk oly számosak, hanem bátrak; mi a hazáért, a szabadságért küzdünk.

A fővezéri-segéd jelentéséből közlé a honvédelmi bizottmány elnöke.

Ezenfölül Kossuth indítványt tett a képviselőházban, miszerint — készítettessen a nem-

zet egy arany táblát, melybe az utókor számára öröklemlékül azok nevei lennének bevésendők, kik a minden oldalról megtámadott magyar nemzetnek önálló, nemzeti függetlensége és szabadságáérti szolgálatban rendkívüli hű érdemekkel magukat kitüntették.

Kossuth mint látjuk, művészileg értette, mint kell az ügyek lehangoló szomorú állapotát elpalástolva, a csüggedés és rémület perceiben is bátorság és kitartásra villanyozni a kedélyeket, a mire ha valaha, most volt legnagyobb szüksége.

Visszavonulás a Vértes hegyekhez.

Itt az idő, most vagy soha, -- gondolá Windischgrätz s úgy számított, hogy a magyar hadsereget, ha lehet, Győrnél teljesen tönkre silányítja.

Kiadatott tehát a parancs, hogy Jellasics, átkelve a Rábczán, a tartalékhadtesttel együtt, a postauton nyomuljon a város ellen s homlokban támadjon; a második hadtest pedig ezalatt a mosonyi Dunaágon vágjon át Szigetközbe, honnan Győr alá hatolva, foglaljon állást a kis Dunaparton, szemben a várossal; s azután keljen át ismét a jobb partra, hogy Görgői előtt elvághassa az utat a Komáromba való visszavonulhatásra.

Ennek a tervnek, mely mint látjuk elég ügyesen volt kifőzve, 27-én kellett volna létesülnie.

Addig tehát a császári seregnek nem háborgatták a micinket.

Győrben ezalatt volt nagy zavar s a lakosokat eleinte páni rettegés tartotta fogva.

Midőn Görgői Győrbe érkezett, első gondja volt szemügyre venni az erődítményeket. Azonban rögtön meggyőződött, hogy a Rába mögötti állás, — tekintve annak akár természeti fekvését, akár pedig a sánctalakat, melyek hosszasan kiterjesztve, csak úgy hamarosan készültek, — egy napig sem tartható, ha Windischgrätz tulnyomó erejével támadást intéz ellene.

És Görgői már tovavonulásról gondolkozott.

Egyszerre Kossuthtól azon meghagyást kapja, hogy a várost legalább tíz napig még föl ne adja s míg Budapestről az államkincsek elszállíttatnak, tartóztassa föl ott az előnyomuló ellenséget.

Úgyancsak Kossuth intézkedett már arról is, hogy a főhadserg tetemes erősbulést nyerhessen és pedig Perczel Mór hadteste

által, aki felszólíttatott, hogy a Muraközben felhagyván a horvátok ellen minden táborozással, siossen azonnal egyesülni az ország főhadsergével.

Görgői tehát Kossuth meghagyásához alkalmazta magát.

Szerencsére Windischgrätz még folyton késett az előnyomulással.

A magyar hadsergnek ez alatt olég ideje maradt, hogy kipihenhesse az ut fáradalmait s magát egy kissé rendbe szodja.

Midőn pedig a császáriak napokig nem mutatkoztak, remény volt, hogy az egyesülés Perczel hadtestével még Győr alatt megtörténhetik.

Fájdalom, nem lett úgy.

Győr válságos napoknak nézett elé.

A derékabb hazafiak megtettek mindent, mi erejüktől kitelt s a közös veszély érzete csakhamar lelkesedést öntött az előbb megremült kedélyekbe.

Lukács Sándor, györmegyei kormánybiztos, különösen buzgó erélyt fejtett ki a vész ezen közelgő perceiben.

Még december 19-én intézkedett haladéknélkül egy vadászcsapat alakítása iránt. Gr. Viczai Hédor pedig nagymennyiségű vadász fegyvert ajánlott föl a csapat számára.

Az utcák szegletein falragaszok voltak olvashatók mindenfelé, buzdítva, lelkesítve a lakosokat.

— Győr az ellenség betörése által nagy csatának lesz színhelye.

Föl hát nép, föl minden magyar, aki csak él, — hangzott a felhívás.

Keljetek föl és csalekedjetek és montsések meg a megtámadt árva hazát, mert ha azt nem teszitek, atyáitok, gyermekeiteknek, testvéreiteknek csonthalmaikat fogjátok találni az ellenség által feldult, elpusztított árva hazában!

A kormánybiztos egyttal tudatá, hogy az önkénytes népfölkelési csapatok részére, Kossuth megbízásából, Mednyánszky Sándort nevezte ki fővezérnek.

Mednyánszky erre rögtön veres zászlót ragadva, bejárta haladék nélkül Győrmegyei lakos vidékét és a Bakonyt.

A nép tömegestül sereglett mindenütt a vérszínű zászló alá, kasza, vasvilla, dárda s fejszével kezében.

De még a város börtöneiben levő rabok is szabadon bocsájtattak, azon eskü letétele mellett, hogy hazájukért teendő hű szolgálataikkal mosandják le vétkeiket.

A sánczok körül is szaporán folyt a készület. Az utászkar naphosszat vorejtek munkában izzadt s dolgozott még éjnek idején is fáklák világánál a legszorgalmasabban.

A mosonyi uton pedig, Abda helységben fölégettek minden élelmet. Ugyancsak Abdánál a Rábeza 33 ölnyi hidját szintén felgyújtották.

Szóval, megtettek mindent, csak hogy az ellenséget némileg is gátolhassák az előhaldásban.

Abda fölől a városba vezető országot mentében hatalmas nyárfa-sorok diszelegtek lombdús koronáikkal. Öröm volt még csak rájuk is nézni.

Leválták ezeket is sorban s gátul keresztül fektették őket az uton.

Mig ezek Győrött történtek, a császári seregek is megkezdtek mozdulataikat.

Közeledéseikről egyre sürűbben érkeztek a jelentések.

Már deczember 25-én a Ramberg-féle hadosztály Zámolyon tért meg, honnan elűzve a magyar előőrseket, Réfalunak tartott, hogy Győrrel szemben állást foglaljon s a magyaroknak betörését a Szigetközbe megakadályozza.

Ugyanakkor Csorics hadosztálya meg már Dunaszegen foglal állomást. A tartalékgyalogság pedig Öttevénynél, a tartaléklovasság meg Mecsér mellett állt.

Jellasi 25-én szintén megindította seregét s előhadával és serege zömével átkelve a Rábczán, a helyett, hogy homlokvonalba közelítette volna meg a várost, Csécsény és Rába-Szent-Mihály közt átvágva a Rába jobb partjára, Koroncón át, Szabad-

hogy felé tartott s déli irányban akarta megkísérteni hadműveleteit.

Tekintve a seregek létszámát, a Győr felé özőnlő császári csapatok ekkor mintegy 45—50 ezernyi főre rugtak. A magyar hadsereg alig tette ki ennek egy fele részét.

Görgei tekintetbe véve ezt s a győri sánczolatok tarthatlanságát, erős határozattal ön nála Győr alatt semmi esetre sem fogadni el csatát.

Ehhez járult, hogy Porczel hadteste még 26-án sem jelentkezett; pedig az egyesülés által derekas erősbülést nyerhetett volna a főhadsereg.

Görgei tehát, mielőtt még az egyesülés megtörténhetett volna, már deczember 27-én megkezdte a város kiürítését s elhagyta . . . elhagyta minden kardcsapás nélkül Győrt.

Ideje is volt; mert reggeli nyolcz órakor Csorics hadosztálya már Győr alatt állott azon ponton, hol ismét átkelendő volt a Dunaág jobb partjára.

Epen midőn a táborhelyi ponthoz ért, a jobb parton ugyanakkor vonult el Görgeinek Gönyő felé indított hadoszlop.

A Duna be volt ugyan fagyva, de oly gyengén, hogy csak egyes gyalogok mehettek át rajta.

Csoricsnak tehát hidat kellett veretnie.

A dolog egy kissé kemény munkába került, miután a talpak számára előbb lyukakat kellett vágni a jégbe; s ezenfölül egy ideig a magyarok hatalmasan szórták közéjük a golyózáport.

De nemsokára elnémultak a jobb parton az ágyuk; s a hid délután már készen állt, melyen Csorics meg is kezdte azonnal az átkelést.

A magyarok már ekkor jó előre haladtak.

A császári tartalék-hadsereg Abda alatt tábori hidakon s a jégen szintén átkelt a Rábczán.

A tartalékgyalogság ezután egyesülve Ramberg hadosztályával, mely estefelé szintén Győr alatt állott, megszállotta a várost, honnan a magyarság már teljesen kivonult.

Csak itt-ott lehetett látni, egy megkéssett vakmerő huszárt, kik azután csak életveszéllyel járó hatalmas huszár-bravourok közt vághattak maguknak utat, port rugva az üldözők szejai közé.

Minthogy az ellenség Győrt védtelen állapotban találta, haladéktalanul seregünk után sietett.

Windischgrütz parancsára, Ottinger másnap már kora hajnalban megindult lovas dandárjával, üldözőbe veendő a magyarokat.

Ottinger a magyar-sereg utóhadát Bábólnánál érte utol.

Ezen utócsapatot a Hunyadi huszárok, továbbá a Porosz-herczog nevét viselő s a zempléni önkényes zászlóalj képezé.

Nagy baj volt a miénknek nézve, hogy Ottinger hirtelen csapva dandárunkra, a huszároknak jó formán nem is maradt idejük carrét képezni.

Ezenfölül a dandár parancsnoka, Szél, nagyon veszélyesen tartotta, háta mögött a falu nyílt utcájával, komoly ütközetbe bocsájtkozni.

Gyalogságát tehát a huszárok felével együtt rögtön Bábólnán tul visszaindította s Ottinger ellen csak a huszárok másik felével fordult.

Az ujoncz huszárok azonban csakhamar elvesztették bátorságukat s száguldó futásban rohantak Bábólnán keresztül. Itt saját gyalogságukra estek, melyet zavarba hozván, szintén magukkal ragadtak.

Csupán két zászlóalj és két század huszár állta meg némileg helyét, a mint Ottinger nyomban követte a futókat.

De nem sokára ezek is megbomlottak s a vad futásnak csak Nagy-Igmánd körül lehetett némileg véget vetni.

A magyarok Bábólnánál mintegy négyszáz holtat és sebesültet meg hétszáz foglyot vesztek.

Az utóbbiak közt volt Szél, dandárparancsnok is, ki testén tizenhat sebet kapott, s úgy cipelték el a csatatérről; nemsokára azután osztrák haditörvényszék elé állittatván, daczára seboinek tizenkét évi várfogságra ítéltetett.

Ezen csatopaté, mely a hadsereg zömének közreműködése nélkül ment véghez, csupán annyit eredményezett, hogy a visszavonulást tovább is folytatni lehetett a historiai emlékü vértesi hegyek felé.

Azt mondták mindenfelé:

— Itt fogja sirját találni a haza ellen-sege. Már készül a nép, hogy azt szélesre és mélyre ássa. Azon kevés utak és ösvények,

melyek a hegygerinczen keresztül vezetnek, el fognak rontatni és akkor ott bővehetlen óriás sáncz létesül s a nép, mely egész tömegben várja az ellent, itt okvetlenül győzni, vagy halni fog utolsó emberig.

Görgei, ki ezen tájnak ismeretével sem birt, jó reménységgel indult a végzetes hegyek s erdők utszorosaiba.

Deczember 28-án Görgei seregének zömével már Gallára ért a Vérteshegyek nyugoti lejtőjén, utóhadával pedig Bánhidára jött. 29-én pedig már Bicskén volt Görgei, azon szándékkal, hogy a Vérteshegyek mögött állomást foglalva, csatát kísért.

Azonban csakhamar keserűen tapasztalta, hogy a Vérteshegyek mögötti hadállás, daczára minden mérnöki mesterfogások-, eltorlaszolások- és árokásásnak, mit sem ér. Az utak bevágásáról szó sem lehetett, a mennyiben azok mindenütt kényelmesen járhatók voltak.

Egyes helyeken némi csekély torlaszokat raktak ugyan, de melyeket Görgei „kodélyes honvédek” fölgyújtottak, hogy tűzöknél melegejnek; az ugynevezett hegyszoros pedig sehol sem volt feltalálható s ennél fogva Görgei a vértesi hegyek ótalmazását, — „nagyszerű esztelenségnek” nyilatkoztatta.

A Vértések alján tehát nagyon is kevés remény lehetett az előre híresztelt győzelemhez.

Egyáltalán sokan már ekkor hibáztatták Görgeit, hogy a Vértések helyett, mért nem iparkodott inkább a komáromi erődtvényben foglalni állomást, a főváros fedezését pedig bizta volna Porczelra.

Valóban Komárom volt azon egyetlen pont, mely az ellenséget előrenyomulásában föltartóztathatta volna. Komárom, vár volt, a szó szoros értelmében, nagykitörjedésű s szilárd, azonkívül biztosított összeköttetései voltak a folyamok túl partjaival, melyek fölött uralkodott.

Ellenvetésül fel lehet ugyan hozni, hogy a sánczmunkálatok még nem voltak teljesen befejezve.

De eltekintve ettől is, Komárom a Vértések fölött mindazáltal roppant előnyökkel kínálkozott, tekintetbe véve a körülményeket.

Feltéve ugyanis, hogy Görgei visszavonulásában egész hadseregével Komáromba

vonja magát, Windischgrätz csak két mód között választhatott volna.

Vagy tovább vonul Buda felé, vagy hogy megáll Komárom előtt azon szándékkal, hogy azt körülzárva, elfoglalja.

Az első esetben, ha t. i. Windischgrätz, a nélkül, hogy csak legkevesbé is törődne Komárommal, tovább vonul Budára: Görgei könnyű szerrel követheti őt, utóhadát megtámadhatja, megverheti; ha pedig Windischgrätznek sikerül vala főrejét elég korán egyesíteni a csatára, Görgei veszély nélkül még mindig visszavonulhatott volna Komáromba.

Ha pedig Windischgrätz csak egy ostromzáró hadtestet hagy vissza Komáromnál s a többivel Pestre megy, ezen esetben az ostromzáró hadtestnek aránylag nagyon is erősnek kellett volna lennie, úgy annyira, hogy a hadsereg mozgó része ezáltal jelentékenyen gyengült volna, mindazonáltal mégis gyenge maradt volna még arra, hogy Görgei támadásának valóban komolyan ellent birt volna állani.

Ha azután Görgei az ostromzáró hadtestet derekasan megveri vala, nagyobb veszély nélkül nyomban követheti azonnal Windischgrätz gyengült hadseregét s kilátása lo-

hotett volna, hogy ezzel is emberül megmérkőzik, tekintetbe véve, hogy a magyarok ezenközben még más haderőket is képesek lettek volna Windischgrätz ellen kiállítani.

A második esetben, t. i. ha Windischgrätz egészen megáll Komárom előtt s összes hadseregével ostromhoz fog, ez esetben Görgeinek, az osztrák hadsereg fölött, szintén tetemes előnyök kínálkoztak.

A magyarok ugyanis Komárom birtokában két folyó, a Duna és a Vágduna partjai fölött uralkodtak s tetszés szerint bármelyikén a három főosztályoknak, a Csallóközben, a Vágduna balpartján s a nagy Duna jobb partján összes erejökkel működhettek.

Es így míg Windischgrätznek az imént említett három főpontra szükségképen fel kellett volna osztania seregét; Görgei folyvásterejének egész zömével léphetett volna föl.

Ezenközben Kossuth is időt nyerhetett volna egy felmentő hadsereg szervezésére.

Ezen szempontból mindenesetre nagy kár volt, hogy Komárom ez egyszer kimaradt a számításból; s nem ok nélkül vetették szemére Görgeinek e mulasztást.

Windischgrätz már sokkal szorosabb volt e tekintetben, s iparkodott is hova hamarabb reátenni vasmarkát a kulcsosvárra.

A móri csata.

Pesten leverőhangulat uralkodott ez alatt.

Az örökös visszavonulás, meg a bábónai csatának kudarczos kimenetele, végkép elkészerítette a kedélyeket.

Ehhez járult, hogy Görgei és Perczel egyesülése még mindig csak jámbor ohaj volt.

Perczel ugyan, mihelyest megkapta az egyesülésre való rendeletet, mely őt épen Lendván találta, áthatva a haza veszélyének nagyságától, — azonnal megindította seregét, hogy Görgeivel együtt működjék a közös ellenség ellen.

Perczel azonban már ekkor határozottan vonakodott Görgeinek alárendelni magát; a honvédelmi bizottmány nem is erőttette a dolgot.

Igy tehát előre látható volt, hogy a Vértsek alján két különböző fővezér is lesz, kik

még azonfölül személyes ellenségei voltak egymásnak.

Perczel 26-án már Pápán volt, azon szándékkal, hogy onnan aztán Győrbe vonuljon.

Másnap azonban értésére esett, hogy Görgei már kivonult Győrből; s egyszersmind utasítást kapott, hogy Győr helyett vonuljon Sárkányra, minthogy Görgei terve szerint is, az egyesülés ott fog megtörténni.

Perczel az utasításhoz alkalmazva magát, már 29-én Sárkánynál termott, de már ekkor Görgei a Vértsek hegyek mögött ütött állomást.

Ezenközben Kossuth sűrűn írta a leveleket Perczelhez, melyekben panaszok közt okozva Görgei eljárását, egység és egyetértést ajánl mindenben, minden módon.

„Édes Mórom! — így ír Kossuth deczember 28-dikáról Perczelhez intézett levelében.

— Bizonyosan értesítve vagy már arról, amiről én nagy megütközéssel értesültem ma éjjel, — hogy Görgei tulszárnyalva vélvén magát, s mert a győri sánczolások áradás és iszap járatlanságára voltak számítva, most pedig a fagyon minden járhatóvá vált, s így ágyuinak legnagyobb számát elveszthetni vélte: — Győrből visszavonult csata nélkül s levelében azt írja, hogy Bánhidra vonul!

gad elmetszetni s kombináld a két sereg mozgulatait.

A két sereg együtt, és azon erő, melyet itt rögtön összeszerzünk, talán — ha már a főváros előtt kell megtörténni az eldöntő ütközetnek — talán még megmentheti a hazát.

Egyébiránt Isten kezében vagyunk.“

Másnap ismét egy másik levelet [menesztett Kossuth Perczelhez.

A móri csata.

Tehát 6—7 mértföldet Bánhidig csata nélkül! Mi lesz ebből?!

Én csak most kezdek lonni aggodalomban!

Miként intézzed mozgulataidat? Én nem tudom megmondani. Ismét csak olvet mondok ki: intézd úgy, hogy mozgulataiddal fedezd a fővárost.

Igyekezzél Görgei balaszárnál csatlakozni; ütközz, ha valami detachirozott nem tulnyomó erő áll előtted: de mindenek előtt ne resquirozd seregedet, ne hagyd ma-

Egyáltalán Kossuth roppant szellemi rugékonyságot fejtett ki folyton s különösen ezen napokban.

„Csak egység és egyesség az istenért! irta egyebek közt ezen levelében.

A haza nagy veszélyben van.

Az örökös retiráda lehangolta a sereg szellemét, — egy támadás, egy győzelemnek kell okvetlenül történni, még az eldöntő csata előtt.

Valami győzelmeckét édes Móriczom!

különben az örökös retiráda lever minden bátorságot a nemzetben.“

Ugyanezen napról keltezve Kossuth Görgeihez is intézett levelet, melynek másolatát Perczelnek is megküldötte, mihez tartás végett.

Hanem itt már a levél hangulata katonásabb, zordabb, szemrehányó.

„Multakról — írja Kossuth — hiába beszélünk. Hogy minek kellett volna történi, nézeteimet igazolták a következtetések.

Erő-concentraciot mondtam s támadást — nem történt — már most vége van. Most már concentrálnók az erőt, csak késő ne legyen.

A seregek olvasztették bátorságukat az örökös retirárában.

Kérek jelentést: hogy értsem azon tudósítását Csányinak, hogy Szél zászlóalja megadta magát, — elfogadtott? Letette a fegyvert? Vagy miként értsem?

Kimondhatlanul megütközött a kormány Csányi biztos urnak mult éjfélről irt azon tudósításában, hogy a főhadiszállás Gálláról Bicskére vonult.

Tehát még a gallai positio is feladatik! Az nem lehet, azt a kormány meg nem engedheti!

Már harmad napja tettem kérdést tábornok urnak, írja meg: mit szándékozik tenni? Hol fogadja el az ütközetet? Ezt tudnunk kell, hogy magunkat itt tájékozhassuk. Még csak választ sem kaptunk s most megint retirádáról értesülünk Bicskére!!“

Végül Kossuth egy torvet küld Görgeinek, mely szerint a csatát elfogadtatni kívánja, — egyszersmind meghagyva neki, hogy a gallai állomást tartsa meg.

Kossuthnak ezen leczkézó modoru s fölényt gyakorló levele rossz vért szült Görgeiben.

Görgeit a büszke, s katonai talentumára sokat tartó hadvezért, kimondhatlanul bosszantá, hogy Kossuth, ki sem az ellenséges erő állásáról s erejéről, sem a honvédsereg mozgulatairól pontosan s idejében értesülve nem volt, sem a harezter strategiai tulajdonságáról helyes ismeretű nem valának, — 8—9 mérföldnyi távorról küldözgeti neki, Görgeinek, — hadi tervezoit a táborba.

Görgei nem az az ember volt, aki ezt nyugodtan tűrhette volna.

Csak alkalomra várt tehát, hogy Kossuth-

nak egyszer s mindenkorra teljesen kedvét szeghesse továbbra is belebeszélni a vezérlet ügyeibe, melyekhez, szerinte, mint laicus — még csak nem is sejtett.

Ez az alkalom nem sokáig késott.

Említettük, hogy Perczel 29-én már Sárkányánál termott seregével. Itt azonban nem soká időzött, hanem nyomban Mórón koresztül, Bodajk felé vette útját, miután halotta, hogy Görgei a Vértes hegyek mögött van.

Itt azonban a honvédelmi bizottmányának egy parancsa jött hozzá, mely szerint ne menjen túl Mórón.

Perczel tehát megfordult s Móránál vonta össze seregét, előörseit a Sárkánytól keletre fokvő részen állítván föl.

Tehát Perczel Mór, — Móránál foglalt állomást.

A császári hadseregek már ekkor Kis-Béren voltak.

Nem messze a móri erdőtől, az országot mellett, körülbelül mintegy ezer ötszáz lépésnyire egy halom-sor foglal helyet, mely Perczelnek most igen alkalmas elhelyezkedési pontul ajálkozott.

Nemsokára az előörsi állomásokról ágyulövések voltak hallhatók.

Jellasiék közelgott.

Csapatait három részre osztva, a Grammon dandárt a dragonyosokkal és banderialis huszárokkal Kis-Bérről, Ottingert Aszárról, Hartlieb hadosztályát pedig Mező-Eörsről indította meg a móri erdő felé.

Perczel nagyon szerette volna ez egyszer megörvendeztetni azzal az óhajtott „kis győzelmeeskével“ Kossuthot, ki nagyon biztatta már, miszerint ha győzelem reményével ütközhetik, fogadja el az ütközetet.

Perczel tehát, — főkép miután Görgei is felszólította, hogy Móránál fogadja el, ha megtámadtatik, a csatát, mely esetben ő is segítségére leend, a mennyiben Bicskéről Bánhidára nyomuland vissza seregével s oldaltámadással üt rá az ellenségre.

Ily előzmények után mit volt mit tenni, Perczel kész volt küzdéterre lépni.

Pedig csak 5000 embore volt; a császáriak pedig legalább is háromannyi erővel törtek előre, amennyiben Jellasiék legalább is 16,000 emberrel 3000 ló-, és 52 ágyuval rendelkezett.

Valóban megfoghatlan volna ily haderő

ellenében Perczel vakmerősége, ha csak másrészt tekintetbe nem vesszük, hogy ő Görgei segítségére bizton számított.

Perczel főhadai állomása valami félórányra volt Mórtól nyugotnak, az országoton keresztül, szemben egy erdővel, mely azonban az országot mellékén ki volt vágva.

Seregét az ellenség közeledte előtt úgy rendezte el, hogy a tüzei a város alatt, a gyalogság nagyobb része az említett halomsor oldalában foglaltak helyet, s a jobb szárnyon császár-huszárok, balszárnyon pedig a hunyadiak húztak csatárláncot.

Dél előtt úgy tíz óra körül járt az idő.

A császáriak már egészen a szemközti erdő alá nyomultak.

A magyarok erre élénk tüzelést kezdenek az erdő ellen, hogy ez által az osztrákok kifejlését megakadályozzák.

A magyar tüzéség keményen dolgozott ugyan, de a császári 2-dik vértess század mindazáltal előre nyomult s ráütött egyenesen a legközelebbi magyar ütegre.

Erre a magyarok részéről egy hatalmas kartácslövés dördült közéjük s Perczel rohamra szólítá fel a huszárokat.

Ezek neki vágva egy oldaltámadással a vértessékek, visszaverték emberül őket.

Ha valaha, most lett volna legnagyobb szükség Görgei igért segélyére.

De Görgei sehol nem mutatkozott.

Perczel azt hitte, hogy a halmok földözete alatt, fenn tudja magát tartani, legalább is addig, míg segély érkezik.

De csalódott.

Midőn ugyanis huszáraink, nagy veszteséggel visszaverték a vértesséket, már a másik pillanatban, mintha csak a földből termettek volna elő, — hatalmas rohamban neki eresztette Ottinger az összes vértess századokat seregünknek, kik rácsapva hirtelen huszárainkra s a hátok mögött álló gyalogzászlóaljra, visszaverték őket s elfoglalták a magyar ütegeket.

Magyar részről jeladás volt ez a futásra.

A Miklós-huszárok vitézségöknek gyönyörű példáit adták ugyan itt is, de a legnagyobb rész visszafordult s Fehérvár felé elvágatva, eszeveszett futásnak eredt.

Jellásich egy darabig üldöztette a futókat, kik alig bírtak menekülni.

Említésre érdemes itt, miképen mentettek meg a Vilmos-huszárok egy ágyút. Midőn a lovasság megszaladva, Fehérvár felé vágatott, egy ágyút, melyen két magyar tüzer ült, az utcából akartak a császáriak visszafordítani; de az utca oly keskeny volt, hogy ott négy lóval nem lehetett volna azt eszközölni.

Már kardlapozni kezdték a szokoreseket s nógatták, hogy forduljanak vissza, de ők annál jobban ügettek.

Meglátja ezt három Miklós-husár. Hirtelen odavágtatnak s a császáriakból négy levást csak úgy hamarjában levágnak, lovaikat magukhoz veszik s egyuttal az ágyút is megmentik.

A megriasztott gyalogság pedig Csákvár felé tartott s egyáltalán az egész sereg annyira szétziláltatott, hogy Perczel annak maradványait, csak másnap Buda táján tudta összeszedni.

Ámbár Jellásich nem messzire üldözte futó hadunkat, mégis ezer embert ejtett foglyul.

A csatamezőn pedig mintegy 500 halott és súlyosan sebesült feküdt.

Hanem ezért a szerencsétlenségért a vád, egész súlyával, mindenesetre Görgeire hull vissza.

Ha nem tekintjük is Perczel iránt való személyes gyűlöletét — bármint hányjuk vessük a dolgot — a hibás bizony csak ő marad.

Hisz Perczel egyenesen s csakis Görgei rendelete nyomán fogadta el az ütközetet, annál is inkább, minthogy Görgei megígérte, hogy segíteni fogja.

De Görgei cserben hagyta Perczelt.

Sem segédelmet nem küldött, sem ígérete szerint nem nyomult előre Bicskéről Bánhidára, bár az ellenség tőle nyolcz mértföldnyire volt.

Némelyek azzal mentegetik ugyan itt Görgei mulasztását, hogy azon esetre, ha előrenyomulva seregével Bánhidig, segélyére siet Perczelnek, — ezen esetben az ellenség főhadereje előtt földözetlen marad a legrövidebb utvonala Buda felé.

De hiszen ezt Görgei előbb is tudhatta s tudta is; és ha tudta, mért ugratta neki

mégis Perczelt a csatának, s ha neki ugratta, mért nem váltotta be ígérését??!

Mind olyan kérdések, melyekre a felelet nyitja elvégre is csak a személyes, vetélytársi gyűlöletben lelhető fel.

Görgei tehát célját érte volna! Perczel,

a gyűlölt s kancsal szemmel nézett vetélytárs, kudarcot vallott s Kossuth nagyhangu hadi tervei után a „győzelmecke“ is szépen dugába dőlt!

Fájdalom itt is felkiálthatunk: Visszavonulás okozá ezt hajh! és durva irigység!

Menekvés Debreczenbe.

A hirt, hogy Perczel serege Móránál szétveretett, — megdöbbenve vette a honvédelmi bizottmány.

Csányi, a kormánybiztos, annyira nevezotesnek tartá a kudarcot, hogy haját tépte és sirt, mint a gyermek.

A kormány még 30-án éjjel értesült ugyan a csata kimeneteléről; de a dolgok valódi állásáról nem volt kedve a közönséget mielőbb értesíteni.

Bajos is volt.

Hisz annyit beszéltek oddig a magyar seregek vitézségéről, s a biztos győzelmekről, hogy most kétszeresen leverő volt az ügy valódi állásának földerítése által, egyszerre megfosztani a közönséget vérmes reményeitől.

Másnap reggel, december 31-én izgatott állapotban volt a főváros.

Roszabbnál rosszabb hírek váltották föl egymást folyton.

A zavar nőttön nőtt.

Honvédek s huszárok, rendetlenül, nagyrészt megviselt vékony öltönyeikben, a hidegtől megdormedve, gyalog vagy szekéron, egyenkint és kisebb-nagyobb csoportozatokban, — leverten jöttek a budai oldalról, a még tökélyesen el nem készült, de már járhatóvá tett lánczhidon keresztül.

Épen vasárnap volt. Sűrű néptömeg bámulta őket mindenfelől.

Mit jelentson e rendetlen szállingolás? kérdé mindenki azoktól, kiket a hadjárat titkaiba avatottak vélt.

Senki sem tudott felvilágosítást adni.

A megkérdezett harczfiak feleletein pedig épen nem lehetett eligazodni.

Azt, hogy a móri sereg Pestig szaladt, eleinte senki sem volt képes róluk feltenni.

Az érkezők száma pedig sokkal kevesebb volt, hogysem azt a Görgei parancsa alatt álló seregek szétveretésének lehetett volna tekinteni.

Délután a zavar még nagyobb lön.

A hajóhídon, mely csak a katonaság számára állt nyitva, egymást érték a málhás szekerek.

A nyílt téroken, daczára a csikorgó hidegnek, csak úgy zajlott a felizgatott néptömeg.

Maga Kossuth is lázas léptekkel járt fel s alá a Dunaparton, csillapítva a megrémült nyugtalankodókat.

Este hét órakor a képviselőház a felsőházzal egyetemben vegyes ülést tartott.

Sötét, borongó arcczal gyűlekezésnek a nemzetgyűlés tagjai s a karzatokon számosan egybegyűlt hallgatóság néma csendben, feszült várakozással várta a törénendőket.

Minden szem csak Kossuthot kereste, arczvonásaiban lelke jelen állapotát s ez által a hon ügyeinek mibenlétét olvasandó.

Több ízben lehetett látni Kossuthot a gyűlésteremben komor arczkifejezéssel, midőn mások örültek, vagy legalább szomorodni okuk nem volt. Az ő arczvonásaiban megnyugvás és elégedés jeli mutatkoztak gyakran, midőn körülötte a nagy többséget rémülés szorongatta s hatalmas szavának velőkéig ható dörgésére a bizalom szállott vissza a keblekbe.

Ezen este Kossuth mosolygó ajkakkal lépett a terembe.

Nem lehetett kivenni, hogy a mosoly erőtetett lett volna.

Egész valóján előmlött nyugodtságból azt lehetett következtetni, hogy ő ugyan terveiben bizik s azok kivihetősége iránt meg van győződve, de a kívülötte álló tömeg

az ő lelkének merész röptét nem képes utolérni.

A tábori események már ekkor tudva voltak mindenki előtt; csak azt nem tudta senki, mit tevő lesz most a nemzet.

Mindenki remogett, mindenki hitte, hogy catastrophá történik. A magyar ügyben már csak kevesen bíztak.

A szószerkekre legelőször is Kossuth lépett föl.

A hallgatóság nyugtalan várta ajkairól a szót.

Kossuth, nyugodt, monoton hangon kezdve beszédét, ezuttal egy indítványt terjesztett elő, mely indítvány már reggel a titkos conferentián is elfogadtatott.

Azt indítványozta, hogy az országgyűlés és a kormány székhelye Pestről, hol tovább a kormányzat fennakadás nélkül nem folytatható, — haladéktalanul tétessék át Debreczenbe, az alföld legnépesebb városába.

„Tökéletes hittel és reménnyel vagyok — emelte föl szavát Kossuth — igazságos ügyünk győzelme iránt, hiszek istenben és hiszek vitéz seregeink kitűrésében; bátor, férfias, hű magokviselésében; azonban a csatáknak kimenetele isten kezében van, és mivel táborunk már most ugyasólván itt, csaknem a fővárosban, holnap pedig egy részben Budának környékén táborozandik, azon vélekedésben vagyok, hogy ha az országgyűlés és a kormány a maga székhelyét, mielőtt a csata itt a főváros közelében vivotik, máshová át nem tenné, megtörténhetnék, hogy a csata rossz kimenetele esetében zavarba jőne az ország kormánya és képviselote; pedig annak zavarba jőnie nem kell, nem szabad; hacsak az országot egy csatavesztés miatt valaki mindjárt elveszettnek és az ország igazságos védelmét nem folytatandónak nem tartja. És mivel úgy vagyok meggyőződve, hogy habár egy, két vagy tíz csatavesztés következne is, a nemzetnek igazságos ügyéről lemondani mindaddig nem kell, valameddig annak védelmére van erő és van akarat még a nemzetben: tanácsosnak tartottam, hogy ezen eventualitásnak az ország képviselote és kormánya ne legyen kitéve, hanem balesemény esotere is biztosítva legyen az ország védelmének fenakadás nélküli folytathatása és az ország kormányzása. Ezzel, tisztelt ház! tartozunk

vélekedésem szerint a hazának, mely haza, habár szívének ismeri is el és méltán a fővárost, kétségtelenül nem gondolja azt, hogy Budapestnek netalán történheto elesésével már az ország is elveszett; mert nem csak itt, más helyen is van Magyarország: 152 évig bírta Budapestet a török, és Magyarország mégis volt. Most is megtörténhetik, hogy ideiglenesen megszállhatja az ellenség Budapestet, szándékosan mondom megszállhatja, mert e város nem ostromra való, de azért, ha a kormány együtt lesz, működhetik folytonosan s a haza nincs elveszve. Tartozunk ezzel a hadseregnek is, mert hogy itt egy történetes csatavesztésből az első perczben rögtön minő zavarok következhetnek, nem lehet előre kiszámítani; mi pedig a hadsereg iránt általában, s különösen a seregnek azon tagjai iránt, kik véroket Magyarország szent ügyének oltalmára szánták, tartozunk nemcsak hazánk érdekében, hanem saját becsületünk érdekében is azzal, hogy bizonytalanságnak ne tegyük ki, s hogy, ha egy csatát el találunk veszteni, ne legyünk kénytelenek új kormányt alakítani, mert ezen idők nem alkalmasak arra, hogy új kormány alakításáról gondoskodjunk; van kormány, s ezt olyan karban szükséges tartani, miszerint a hadseregek lássák, hogy csatavesztések következzenek bár, ha már az isteni gondviselés azt mérte reánk, de azért nem adta föl az ország és a kormány a hadsereget, s akkor a hadsereg sem fogja magát feladni.“

Kossuth indítványát minden vita nélkül, általános fölkiáltással, elfogadta a nemzetgyűlés.

Hanem mielőtt határozatilag kimondatott volna az indítvány, — az ügyhöz Batthyány Lajosnak is volt néhány szava.

A hazája sorsán aggódo nagy hazafi a béke ügyében még egy végkísérletet tett.

Ő, mint láttuk, a háborúnak ellene volt már eleve s mig Kossuth győzhetlen hatalmat helyezett a nemzet véghetetlen orejébe: Batthyánytól mindinkább erősebbé vált a meggyőződés, hogy a nemzet, melyet készületlenül lepett meg a harc, nem fog győzelemre vergődhetni a birodalom roppant fegyver-ereje fölött; s ha elbukik, oda lesz minden, de minden!

Azt mondják, némely ember sejtelmeiben — jövődölés van, melyet az idő igazol.

Batthyany szeretett volna tehát véget vetni a fegyveres ellenállásnak.

Erre nézve egy terv látszott neki most észravezetőnek, mely abból állott volna, hogy az országgyűlés elválasztatván a honvédelmi bizottmánytól, amaz maradjon meg Budapesten, s csak a bizottmány tegye át székhelyét Debreczenbe.

„Én megvallom — ugymond Batthyany indítványában — bővebb megfontolás után igen nagy nehézséget látok abban, hogy egyuttal az országgyűlés és a kormány innen eltávozzék; én azt gondolom, hogy a mostani állapot azt kívánja, miszerint a kormány oly helyzetben legyen, hogy minden akadály nélkül és biztosan intézkedhessék. A kormánynak nem lehet és nem szabad az utolsó perczben innen távozni, mert annak már ott kell lenni a maga helyén, mikor majd innen hátrább nyomul a sereg és egyáltalában mind az, ki az ellenség által innen el fog szoríttatni; de az országgyűlésre nézve azt gondolom, hogy ily nagyszámu testületnek egy helyről a másikkal áttelepítése ilyen háborus időkben sok bajjal jár, nehezíti magának a kormánynak lépteit is, minthogy az országgyűlés az executiv hatalmat már átruházta a honvédelmi bizottmányra, mely a bizalmat a legnagyobb mértékben bírja. Eddig is megfelelt e bizalomnak s meg fog felelni, midőn törvényhozási tanácskozásnak most e perczben ideje nincs, minthogy ezen végrehajtó hatalom megmarad a bizottmány-nál addig, míg azt az országgyűlés vissza nem kéri. Azt gondolom tehát, legcélszerűbb volna: az országgyűlés maradna itt addig, míg ugunszólván itt maradhatásának végperce el nem érkezett; a kormánynak ellenben adjon parancsot, hogy rögtön távozzék Debreczenbe, és ottan biztonságban intézkedjék azokra nézve, kik a nemzet védelmére megkívántatnak. Az országgyűlésnek azután fennmarad azon tiszte, miszerint a küldöttségnek jelentését fogadja el s bocsátkozzék érintkezésbe, bírálja meg és határozzon a teendők felett; a nem reménylett esetben pedig tőle fog függni, vajjon in corpore által kívánja-e magát helyzetetni Debreczenbe, mit én az előzményeknél fogva nem tartok gyakorlatilag szükségesnek, hasznosnak, hanem akadályos dolognak, vagy pedig magát prorogálni fogja-e addig, míg az idők olya-

nok lesznek, hogy hatásköre biztosítottabb leend.”

Tulajdonképen az vala itt Batthyany utógondolata, vagyis célja, hogy az országgyűlésnek a honvédelmi bizottmánytól vagyis Kossuthtól való szétválasztásával, — megszüntesse Kossuthnak a nemzetgyűlésre való mindenható befolyását, ki a nemzet függetlenségét minden áron fegyverrel szándékozott kivívni.

Es ha ezen terve sikerül, illetőleg, ha indítványa keresztül megy — a további teendőkkel szintén tisztában volt.

Ezen esetre, mint némileg saját szavaiból is kitűnik, valószínűleg az volt terve, hogy tömörült párthíveivel, kiknek száma már ekkor jócskán felszaporodott, kikiáltatja Ferencz Józsefet királynak.

Ezen tervének sikerültében pedig annál is inkább bizott, minthogy tapasztalta, hogy az országgyűlésnek azon határozata, mely szerint Ferencz József királynak el nem ismeretik, — igen soknak éppen nem tetszik.

Batthyany tehát ugy volt meggyőződve, hogy ezen tervo által sikerülni fog megszűntetni a harcok veszélyeit; s a loyaltás loyaltitást fog szűlni az ellenrészről is.

Azonban a föláradt szenvedélyek közt a sikerhez csak nagy adag optimismussal ellátott egyénnek lehetett már reménye.

Batthyany nagyon is optimista volt itt reményeiben.

Hiszen, ha az ellenrészen is oly őszinte, becsületes szándéokra lehetett volna számítani az események fő-főintézőinél, mint aminővel ő birt, — akkor a dolgok bizonyára nem fejlődtek volna idáig sem.

Midőn Batthyany megtévé az indítványt, kemény vita fejlődött ki a tárgy fölött, ellene és mellette.

Az volt a vita csomópontja, vajjon a kormány s az országgyűlés egyutt menjenek-e el, vagy csak az első?

Batthyany után mindjárt Perényi Zsigmond emelt szót. Azt mondá, ő ellene van az indítványnak; mert a honvédelmi bizottmány tekintélyének az országgyűlés levén forrása, ha elválasztatnak, a bizottmány tekintélye elenyészik egészen. Beszéde zajos tetszésben részesült.

A vitába beleszólt Madarász László is. Bátorság ismét, és ismét csak bátorság, —

volt beszédének tartalma. A nemzetgyűlés tagjai temetkezzenek inkább Budapest romjai alá, semhogy az első ágyulövésre azonnal gyáván megfussanak.

„Gyermekségem óta — mondá különös beszédében — minden gondolatom s érzelmem tárgya a népszabadság volt mindenkor. Életem egy nyitott könyv. Midőn a képviselő-

hogy amiatt való félelemből, hogy fejünket veszítjük, innen gyáván tovaosonjunk s menedékhelyet keressünk.“

Madarásznak ezen kardoskodó nyilatkozata után Hunkár Antal főispán, vette át a szót.

Ugy látom — mondá — a többség Kossuth indítványa mellett van. Én is amellé

MADARÁSZ LÁSZLÓ.

ház a fegyveres ellenállás terére lépett, el voltam készülve minden következményre. A történelem megbélyegezné nevünket s a nép megátkozna bennünket, ha csupa féltékenységből nem kísértőnénk megtenni mindazt, mit az emberi erő csak megenged. Azért kívánom, hogy ne menjünk egy tapodtat sem, s ha kell, áldozzuk fel inkább életünket, sem-

szavazok. Azért Magyarország még nincs elveszve. Buda 150 évig nyögött a török járom alatt, s a nemzett még sem halt meg. A mi erőnknek java veleje a Tisza vidéken keresendő; csak megyémben 30 ezren megesküdtek, a nemzeti szín lobogó alatt győzni vagy halni. Én tehát amellettt vagyok, hogy az országgyűlés költözzék át Debreczenbe, s

mindaz, ki holnap reggel 7 órakor meg nem jelenik a pályaudvaron, honárlónak nyilatkoztassék.”

A többség olvégre is csak megmaradt Kossuth indítványánál.

Batthyany látván, hogy indítványa megdül, tört reménynyel, még egyszer hozzá szólt, utóljára, a kérdéses tárgyhöz.

„Logyen szabad — ugymond — egynéhány szót mondanom. Ha a tisztelt ház e tekintetben eltérő véleményben van, hogy talán a honvédelmi bizottmány megszűnik kifolyása lenni az országgyűlésnek, mihelyt azt a ház más helyre rendeli: szívesen visszaveszem indítványomat. Én nem vagyok azon nézetben; mert abban meg nem egyezem s talán a ház sem tekinti úgy a dolgot, hogy a háznak hatalmában nem volna egyos embert, vagy egy testületet kiküldeni, s így akár-mely testületet küld Debreczenbe vagy Pozsonba, az azért folyvást a háznak kifolyása, én tehát nem látom a kifolyásnak megszüntetését.

És ne méltóztassanak valamit becsusztatni számba, ami tőlem nem eredett. Ha azt mondják: ez vagy az, félénk ember, azzal nem törődöm; én vagyok-e félénk, vagy Madarász, azt bírálják meg mások. Én azért mondtam ki véleményemet, mert nem vagyok félénk; ha félénk volnék, nem mondtam volna ki, én ki fogom mondani véleményemet akkor is, ha Madarásztól kell tartani.

Hogy a Hunkár által jelöterjesztett sanctiot ki kelljen mondani, arra, ki el nem fog menni, nem tartom helyesnek; nem tartom practicusnak. Én azt tartom, ma azért jött össze az országgyűlés, miszerint tanácskozzék a kérdés fölött, mi történjék az országgyűléssel, maradjon-e, meddig maradjon, és hová menjen? nem pedig, hogy mielőtt e kérdés eldöntetett volna, már halálos ítéletet mondjunk. Ezt praeoccupatumnak tekintom, mert ha a képviselőket, kiket lelkiismeretességük és becsületérzésük nem vezérel, hogy így vagy amúgy cselökedjenek, mint rabokat Debreczenbe kell kísérni, és ott szuronyokkal körülfogni: akkor ott nem lesz országgyűlés és nem novelendi a honvédelmi bizottmánynak tekintélyét.

Meg vagyok győződve, hogy ha 50 követ fog megjelenni szabad akaratanál és köteleltségérzeténél fogva: több súlyt ad a nem-

zetnek, mintha erőszakkal többen jelennek meg. Meglohet, hogy rosszul fogom fel a dolgot, de meggyőződésemet mindig nyíltan szoktam kimondani, kibuvó ajtót soha nem kerestem; s felhivom az országot, tud-e ilyent felmutatni? Annyit mondok, hogy ily kényszerítő mód a törvényhozáshoz nem illik.”

A Hunkár-féle indítványt Kossuth sem helyeselte; csak azon véleményét fejezte ki, hogy a képviselők mindenestre tudni fogják, mivel tartoznak a ház határozatai iránt s ehhez fölösleges a sanctio.

Pázmándy Dénes, az elnök, ki úgy látszik a vitát szerette volna már mindenáron befejezni — Madarászszaal szavazott.

Batthyany indítványa tehát, a szétválasztást illetőleg, elejtetett.

Egy másik indítványa azonban, a béke ügyében, elfogadtatott.

Azt indítványozta ugyanis, hogy mielőtt a főváros közelében döntő ütközet vivotnék, vagy a kormány és országgyűlés távoznék, küldjön az országgyűlés egy választmányt Windischgrätzhez, mely neki békét ajánljon, vagy öt legalább fegyverszünetre bírja, hogy a béke ügyében megtétethessenek ezalatt a kellő lépések.

— Nem lesz annak sikere! Hiába való öröködés! Megint csak mi huzzuk a rövidébet! mondák sokan.

Kossuth a meghiusult tomérdek békeki-sérletek után, szintén csak idővesztésnek tartotta az egész experimentumot.

Az indítványt mindazonáltal nem elle-nezte.

„Kik — ugymond erre vonatkozólag — a mult martiusi napok óta flyolmőkre méltatták irásimat, beszédeimet és tetteimet, kegyesek lesznek igazolni azon szavamát is, melyet most mondok, miszerint mindig azt tartottam, hogy Magyarország nem támadó harcztot visel, nem akar semmit aquirálni, csak megtartani azt, a mire a király megesküdütt, a mihez törvényes joga van; s miután egyebet nem, csak ezt akarja s én a szerencsétlenségek egyik legnagyobbikának tartom a háborut, csak egyet ismerek ennél nagyobb, egy nemzetnek halálát s egy nemzetnek gyalázatát: bizonyosan én fogok loginkább örövendeni, ha a nemzetnek igazságas és törvényes jogait, becsületét, szabadságát s azon viszonyokat tekintetbe véve, melyek köztünk

s az ausztriai monarchia között fenforognak, a méltányos kiegyenlítést, béke útján biztosíthatjuk.

Tehát nem vagyok ellene, ha az országgyűlés meg akarja kísértetni azt, vajjon azon részen, mely igazságtalanul háborút visel Magyarország ellen, van-e valami 'akarat az igazságnak fentartására'?

Azok után, mik az ellenség részéről történtek a azon nyilatkozatok után, miket az

Ha meg akarjuk kísértetni, igazságos basison kibékülni, szívesen hozzájárulok a ki nyilatkoztatom, hogy azokat, kik kiküldetnek, ne tekintsük oly meghatalmazottaknak, kik az országgyűlés helybenhagyása nélkül specialis feltételeket megköthetnek, mert akkor részletes utasítást kellene előre adni, ez pedig az alkura nem jó eszköz. Kiket az országgyűlés meg fog bizni, kikre azon szép hivatás és bizalom fog esni, fel fogják találni

Menekvés a fővárosból.

ausztriai monarchia részéről a kremsiori országgyűlésen mondatni hallottam, megvalom, nem nagy reménnyel vagyok, hogy ezen lépésnek sikere legyen, hanem ha lesz sikere: áldani fogom az órát, midőn az országgyűlés közbenjárulása által oly békét eszközöl a nemzet, mely által megvédte szabadságát és becsületét; ha pedig nem lenne e lépésnek sikere, akkor újabb ösztön lesz a nemzetnek, megállani az igazságos harcot az utolsó emberig.

utasításukat azon szavakban, miket elmondatni hallottam, hogy t. i. köttessék béke Magyarország szabadságának, becsületének s jóllétének megóvására. Fel fogják találni az utasítást ezen szavakban, hazafiúi lelkületökben, és érezni fogják becsét a bizalomnak, melyet az országgyűlés reájok ruház, mert az, hogy miképen fognak eljárni megbízatásukban, vagy békét hoz a nemzetnek, a szabadságnak és törvényes állásnak alapján, vagy ha békét nem hoz, lelkesedést fog hozni.

s kell, miként hozzon a nemzetnek, hogy küzdjön tántoríthatatlanul nemcsak kétségbe nem esve, hanem azon biztos reménnyel, mely remény végső analízisben, ha e nemzet igazságos és méltányos és a szabadsághoz méltó maradand, csak úgy csálhatná meg e nemzetet, ha isten nem volna az egeken, ki az igazságot védelmezi.“

És ezek után kimondatott a határozat, miszerint az országgyűlés és kormány haladéktalanul tétessék át Debreczenbe s minden törvényhatóságok ezentúl is az ország kormányának engedelmeskedni tartoznak.

Továbbá kimondatott határozatilag az is, hogy a haza jelen eldöntő perczeiben, a nemzetnek becsülete, törvényes szabadsága és jóllétének alapjain s biztosításával kísértessék meg a békés kiegyenlítés.

A békekövetség a következő tagokból szerveztetett: Batthyány Lajos, Majláth György, Lonovics József, Deák Ferencz, Majláth Antal, és Bezerédy István, kik egyszersmind oda utasítottak, hogy az ellenség fővezéréltől fegyvernyugvást és a czéloztatott békekötést kieszközölni iparkodjanak; sőt a körülmények úgy hozván magukkal, magához Ferencz Józsefhez is járuljanak, miről a törvényhozás elvárja jelentésüket.

Mig ez alatt, benn a redout épületben mindegyre homályosabb világot vetettek a gyertyák, — künn már mélyen az éjszakába járt az idő.

Mielőtt az ülés bezáratott volna, Kossuth még kinyilatkoztatta, hogy a szolnoki vasúti vonalon, hajnali három órától kezdve, déltizenegyig a vonat négyszer induland, mire jónak látta az országgyűlés és kormány tagjait figyelmeztetni.

És ezzel az ülés bezáratott.

Éjjeli tizenegy óra volt.

A zaj s zavar általános lón. A legtöbb arc elsötétült; de azért a szemekben ott csillogott villogott az elszántság s a nemes harag tüze.

Még egy óra, s beköszöntött az 1849-diki év.

Ki tudta volna megmondani, mit rejteget titkos méhében a nemzet számára?

Másnap borzasztó képet öltött a főváros. A honvédelmi bizottmány részéről két rendelet járt kézről kézre, mely azonban lel-

kesülés helyett, elcsüggesztőleg hatott most a szívekre.

A rendeletok így hangzottak:

„Magyarország kormánya kimozdul Budapestről, mert az országgyűlés nemes kötelességének hitte, még a zavar s megakadás lehetőségétől is megóvni azon férfiakat, kiket parancsa a kormány élére állított, s kiknek zavartalan egységben s hordva szíveikben a drága hont, működni, gondolni, tenni és rendelni kell mind azt, mit a haza java és szabadsága kíván. Egyetlen megakadása a kormánygépnak veszélybe döntheti a hazát: megakadás pedig nem csak veszély által okoztathatik, hanem azon sürgés által is, melyet egy közeli, bár legszerencsésebb csatázás is, okozhat.

Magyarország kormánya Debreczenbe vette állomást, onnan fog épen úgy mint eddig Budapestről mindent a haza javára elintézni. Bárhol legyen e hazában, mindenütt Magyarországon van, mindenhol Magyarország népe és érdekei közepett.

A kormány szeretetében és buzgóságában Magyarország minden városa egyenlően osztozik.

Azért, polgárai, hű fia! széles Magyarországnak, midőn innen a kormány kimozdul, azt a hon érdekében teszi.

Azért éledjen föl szíveitekben a haza szeretete; azért szenvedett e szegény haza anynyit, hogy most; midőn lelke egész erejében fölébredett, azon ellenség martaléka legyen, ki a legistentelenebb ármányt intézte föl, a polgárháborút, s kivel annyiszor éreztette már fegyvere súlyát? — Nem — nem! ezt Magyarország tenni nem fogja!

Ne rémíttessétek el magatokat azon hírek által, melyeket ármány és gyávaság részint koholnak a nép lehangolására, részint annyira nagyítanak, mekkora saját gyávaságuk és roszakaratjuk.

Seregünk buzgón kívánja a haza megmentését: nem igazat szól, ki mondja, hogy le van hangolva, s ha vesztett itt vagy amott, négyszeres erővel volt dolga. Seregünk Budapest közelében oly erős állásban van, s oly bizodalommal saját erejében, hogy isten után győzni fog.

Nem fél e sereg: csak azok, kik egy vagy más csatában elsőek voltak a futásban, rémi-

tenek el másokat, s festik a veszélyt oly nagy-
nak saját gyávaságuk mentségére.

Erdélyben egy győzelem éri a másikat; az aldunai tábor nagyobb részben már nyakára hágott a lázadásnak. Derék tábornokunk Mészáros Schlicknek sarkában van: szóval csak a gyávák tarthatják vesztetnek ügyünket.

Ezt akartuk nektek megmondani Magyarország népe: Legyetek bátrak és kitűrők; mert ha maga Budapest kevés időre az ellenség kezébe jőne, mit nem hiszünk, ez is előnyére és hasznára fordulhat isten után hadi működéseinknek.

Eddig 9–10 táborban kisebb de véres és fárasztó csatákban kellett seregeinknek szét darabolva működni: most mindinkább összegyűlnek seregeink, pedig sokan vannak, kik e honért fegyvert fogtak; örönk egyesül s így összes seregünkkel támadjuk meg az ellenséget.

Él még a magyarok istene, s a kormány reméli, hogy a tért, melyet az ellenség eddig nyert, nem sokára visszaszerzi a hazának.

Legyetek kitűrők, isten sok bajból kivette szerencsésen e hazát, nem fog elhagyni bennünket.

„Nyílt rendelet minden törvényhatóságoknak, tisztviselőknek, sereg- és várparancsnokoknak s az ország bármely részeiben működő kormánybiztosoknak.

Hazánk jogszerű szabadságát védő vitéz seregeink a fővárosnál állanak.

Isten igaz ügyünkben győzelemmel áldandja meg vitéz fegyvereket.

Do ha még úgy akarja is a gondviselés, hogy még több küzdelemmel és hosszabb kitűréssel lehessen csak biztosítható hazánk azent szabadsága; e nemzet nem lesz, nem lehet oly gyáva, hogy egykét vesztett csata miatt ezeréves élet, s háromszáz esztendő szenvedés után feladja hazánk szabad önálló jövődjét, s gyermekeinek örökségül szolgásgót hagyjon.

Ha tehát a főváros közelében vivendő csata kedvezőtlenül találja is kiütni, s ennek következtében a főváros pillanatnyira a hazánkat jogtalanul megtámadott ellenség kezébe kerülne is, azért még az ország nem veszne, nem vesztene el.

Budát másfél századon túl birta a török, s azért Magyarország volt s Magyarország lesz, ha mindjárt az önkény zsoldosa! néhány napra bitorolná is hazánk fővárosa birtokát.

Az országgyűlés tehát érezvén azon kötelességet, hogy egy csatavesztés lehetsége által az ország szabadságának védelmét nemcsak feladnia nem szabad, sőt inkább férfias kitartását meg kell kottóztatnia: mulhatlanul szükségesnek tartá akként intézkedni, hogy ha kedvetlenül ütne is ki a főváros közelében csata; ez által a nemzet képviselője, s az ország kormányzata legkisebb felakadást vagy zavart ne szenvedjen.

És azért az országgyűlés tegnapi napon tartott ülésében elhatározá az országgyűlésnek, s az ország kormányának székhelyét ideiglenesen Pestről Debreczenbe általtonni.

Ezzel tartozott a hazának, a nemzet szabadságának, tartozott e szabadság védelmében kiomlott hazafivérnek; tartozott vitéz hadseregeinknek, melynek ellátásáról, fizetéséről, ruházatáról, fegyverzetéről gondoskodni a legszentebb kötelesség, s mely gondoskodás egy időre valószínűleg zavarba jöhetett s felakadást szenvedett volna, ha a kormány s országgyűlés a maga működésének szakadatlan folyamát Pesten egy csatavesztés általi megakadás veszélyének kitette volna.

Annálfogva, midőn a honvédelmi bizottmány az országgyűlés ezen intézkedését az ország hatóságainak, hadvezéreinek s várparancsnokainak, s minden katonai és polgári tisztviselőinek ezennel tudtul adja; egyszerűsmind megvárja a nemzet nevében mindenkitől, hogy hazafiai kötelességét tovább is híven teljesítendő.

Minden jelentések, felterjesztések s hivatalos levelezések ezentúl az ország kormányához Debreczenbe intézendők s utasítandók.

Csikorgó, hideg téli nap volt. A hőmérő 20 fokot mutatott.

A nagyszerű vándorlás már kora hajnalban megkezdett.

Mindenki a pályaudvar felé tódult.

Itt azonban kiadott a hivatalnokoknak a szoros parancs, hogy a nemzetgyűlés tagjain, továbbá az álladalmi hivatalnokok és javakon kívül, senki egyebet föl ne vegye-

nek; s csak ha ezek már tovaszállítottak, vehetők fel a többi menekülők.

A nagy közönségnek tehát még várakoznia kellett künn a csipős hidegben kétség és félelem között.

Irók, színészek, jogászok, ügyvédek, művésznők, finom hölgyek, tekintélyes uri egyének, szóval minden rendű rangú emberek tarka vegyülete volt látható, kiknek arcain kétségbeesés ütött tanyát.

A menekülők összenéztek s a látott sötét arcok a kedélyeket még komorabbakká tette.

Hiszen a ki mehetett, az még könnyen lélekezett; de a kit a körülmények otthon marasztaltak, aggálylyal nézett a jövő elé.

Az utcákon csak utazókkal, robogó kocsikkal, terhelt málhás szekerekkel s egy részvert sereg kóborló maradványaival lehetett találkozni.

A lánczhid álladalmi szolgálatra foglaltaték le; s nehéz dübörgő ágyuk, — lovasok s gyalogok egymást követék azon.

A kormány gondoskodott, hogy az állami kincsek, az ország pénztára, az országos fegyvergyár, a bankóprás, meg Szent István koronája, már jó eleve biztos helyre szállíttassanak.

És azután megnyílt a pálya a nagy közönség számára is.

A zaj, a zavar leirhatlan.

Sokan gyalog, vagy szekereken indultak utra.

Borzasztó látvány volt a bujdosó, földönfutó tarka tömeget a roppant hidegben, gyalog, szekéren, nőt, gyermeket, férfit vegyesen, a fagyos kigyózó uton, tova haladni.

Csak egy ember volt, kit a félők közt került a félelem.

Kossuth.

Nyílt homlokáról bátorság tükrözik s ajkain a vészek közepette is ott ült az a biztató, sokat mondó mosoly, mintha mondani akarta volna: Mit féltek kicsinyhitűek?!

A távozókat nem sokára ő is követte.

Midőn bundájába beburkolva magát, elindult, azt mondta utóján is:

— A Lajtha és Duna mellől visszanyomtak bennünket. Tegyük próbát most a Tisza mellett; s ha talán ott nem, megtanítjuk őket majd a Királyhágónál.

Ez ismét jövődölés akart volna lenni.

És ezzel Kossuth szintén elhagyta a fővárost, mely olyan lön, mint a felbolygatott hangyaboly.

Istenem! milyen napok voltak azok!

Soha, soha olyan újév napja!

Bem apó Erdélyben.

Forduljunk egy kissé vidámabb képhez.

Keressük fel az öreg Bem apót, mint kodélyosan nevezni szokták.

De hát ki volt az a Bem?

Egy töről metszett lengyel; harcok viharában edzett férfiú; a lengyel szabadság koszorus hőse, kinek legkedvencebb zenéjét az ágyuk bömbölése képezé; szigorú, becsületes ember totótól talpig — s Erdély diadalmas bajnoka.

Született 1795-ben Lengyelország Tarnów nevű városában. Merész szíve a katonai pálya felé vonzódván, már 15 éves korában a varsói hadapródi növeldébe lépett, honnan kijöven a lovas tüzérséget választotta, a melyhez heves és mozgékony szelleme leginkább vonzá.

Kitűnő szolgálatai jutalmául csakhamar

századosi rangra emeltetett s megbízatást nyert, hogy az újonnan alapított tüzér-iskolában felolvasásokat tartson a tüzértanból.

Azonban oroszellenes érzelmei sok alkalmatlanságot szereztek neki. Neki sehogys tetszett az, hogy Constantin nagyherceg mindent orosz lábra állított. Azért lemondott a tanárságról is.

Lengyelhez illő szabad érzelmei nyomán csakhamar magára vonta nagy mértékben a nagyherceg haragját.

Háromszor állítatott haditörvényszék elé s háromszor vettetett azon híres álladalmi fogságba, a hol a fogoly csak börtönórét látta s csak felülről egy földsáncból olvasrostélyozott s kívülről befehérített ablakon keresztül nyorvén gyenge világot, szemei előtt csak aljas fekhelye s a néma falak voltak;

ezenkívül könyvek s minden foglalkozás nélkül levén, csak önmaga s hazája szerencsétlenségén gondolkodhatott.

Igy kellett neki, a nélkül, hogy hona törvényeit s szolgálati kötelességét megsértette volna, testi szenvedések s elmét hábo-

varnál mutatkozott, megnyeré a hadseregtől való elbocsáttatást s fájdalmas emlékezettel a mult s azon ohajtással, vajha egyszer segíthetné hona bilincseit széttörni, sietett Lembergbe, a hol nagybátyja mint kanonok élt. Csakugyan Varsóban nemsokára kitört

Bem apó.

ritó lelki kinok közt életerejét fogyasztani s mégis mindent békével türt azon reményben, hogy használhatand egyszer hazájának, sejtven, hogy a körülményeknek nem sokára más fordulatot kell venniök.

Élete folytonos veszélynek volt kitéve; míg végre felhasználva a megzavarodást, mely Sándor czár halála felett a varsói ud-

a lázadás, megmutatva a világnak, hogy a boszus nép sem nem számítgatja az időt, sem nem válogatja meg az eszközöket.

Bem legott Lengyelországban termett ; s parancsnokává tétetett a lovas őrtüzértelepnek, melyet több csatában diadalról diadalra vezetett.

Osztrolenka és Iganicnál bámulandó hadi

eredményeket fejtett ki ágyuival. Mindkét helyen övé lett a győzelem babéra.

Az osztrolenkai csatában nyargalva ment ágyutelepével az ellenséges csatározók vonalára, kartácstűzzel fogadta a Narev folyón átkelő csapatokat, azokat feltartóztatva s bár az egész orosz-tüzérség 80 ágyuból szórta tüzét az ő előnyomult telepére, az oroszokat mégis visszanyomta a Narev tulpártjára.

Ezután Bem ezredossé, majd meg tábornokká nevezetett ki; s Varsó védelme ügyében roppant tevékenységet fejtett ki.

Nemsokára azonban szomorú napok következtek Lengyelországra.

Krukowieczi, kit Bem később árulással vádolt, magaviseletével eldönté Lengyelország elvesztését.

A lengyelek leveretése után Bem Franciaországba vándorolt ki s ránézve igen jellemző az, hogy ő egyikéhez sem csatlakozott azon pártoknak, melyeket lengyel honosai száműzetésökben is oly szenvedélyesen viszálykodva alkottak.

Ezért a lengyel menekültek torzsalkodása már annyira ment irányában, hogy egyik honfitársa egy alkalommal pisztolyt sütött rá, mi miatt erősen megsebesítettven, több ideig feködniö kellett.

Hona sorsának elgondolása s a veszeztetett harcziás szenvedély schol sem hagyta őt nyugodni.

Ő csak az ágyuk dörgése közt érzé jól magát; neki még a levegő sem tetszék egészségesnek, ha az körülötte csak közönséges alkotóelemeiből állott, az ő számára kénnel és salétrommal kellett annak megterhelve lennie.

Midőn bekövetkeztek a marciusi harcziás események, Bem azonnal sietett elhagyni Franciaországot s Lembergbe vonult.

A dolgok fordulata, a forradalom és harc nyugtalan és merész embereit a tevékenység terén nagyszerű tervekkel kecsegteté.

Október 14-én már Bécsben találjuk Bemot, mint a nemzetország főparancsnokát.

Messenhauser még az nap plakátokban hirdeté a bécsi népnek, hogy a stratégiai dolgok vezetésében a híres Bem tábornok álland oldalán.

Bem fáradhatlan tevékenysége azután mindenkit bámulatra ragadt. A várost védelmi

állapotba tévén, az ágyukat ő helyezé el s a mozgó nemzetország táborát is ő rendezé el a Belveder körül.

Mig Windischgrätz hadseregével a város alatt táborozott Bem bámulandó erélyt fejtett ki.

A város feladását minden módon ügykezett halogatni, hogy ez alatt a magyar hadsereg minél inkább rendezhesse magát s közelítsen.

Midőn azonban 25-én este a várost hovesen bombázták a császári katonák, Bem kirohanást intézett nemzetőreivel; vállalata azonban rozsul ütött ki, mert a mint a Praterben az előcsapatot kemény puska lövéssel fogadták, a tűzben még soha sem volt mozgó nemzetország nagyobb része vad futásnak eredt s fegyvereit elhányá.

Ez alkalommal Bem alól kilőtték a lovat is.

Később többször is megtörtént vele ez a kis alkalmatlanság.

A valódi nagy ostrom 28-dikán következett be. A császári hadsereg erősen kezdett a bécsi védseregre tüzelni. A Jägerzeile végén épített nagyszerű csillagtorlaszt rohammal igyekezett bevenni.

A Bem vezérlete alatt álló mozgó nemzetország hevesen viszonzá a tüzelést s az ostromlókat Bem bátorítására többször visszaveré, s minthogy az ablakokból is lövöldöztek rájuk, igen sok elesett közülök.

Végre, midőn a Landstrasse bevételével a császári katonaság hátul került meg a torlasz védőit, Bem visszavonulást parancsolt.

Minthogy e napon két golyó találta és már több éjen nem aludt, ereje egészen kimerült; de azért még ekkor is kész lett volna a nagyrészt szétszört mozgó őrsereg csekély maradványát tűzbe vezetni.

Azonban a városi tanács kapitulált. Bem ezután eltűnt.

Midőn ugyanis a császári hadsereg Bécsre egészen megszállá, ő magyar utlevéllel ellátva, áruhában s álnév alatt, szokott szerencsével átsaurant a vonalokon.

Bécsből Bem egyenesen Pozsonyba sietett, hol a Schwechat alól visszavonult magyar hadsereg állomásozott s hol Kossuth maga is jelen volt ekkor

Bem Kossuthnál jelenté magát.

Kossuth szívesen fogadta az ősz bajnokot s tüstént beszéltek egymással az íránt, hogy ő a magyar hadsereg valamely osztályánál, mint vezér működjék.

A csüggedést soha nem ismerő Bem hadi-életének itt egészen új korszaka nyílt.

Őt, kit még elkeseredett ellenői is rend-

lyek saját honfitársai közül árulással vádolák.

Mi több, bizonyos Koladjeszki nevű fanatikus lengyel ifju pisztolyt sütere s arczán megsebzé.

Bem a „Közlönyben“ igazolá magát s ezután a honvédelmi bizottmány által mint tábornok, Debreczenbe küldetett, oly utasi-

OZECZ.

kivüli embernek tartanak, sem agg kora, sem számos soboi, sem temérdek viszontagságai, szenvedései nem rettentették vissza kitűzött életcéljától, melynek végiránya volt: mindenütt élethalálra harczolni, a hol csak legkisebb kilátás is nyílik Lengyelország helyreállítására.

— Azonban eleinte a magyarok nem igen bíztak benne, kivált miután néme-

tással, hogy az ujoncz honvédcsoportokat rendezze, begyakorolja s Erdélyt azokkal visszafoglalni igyekezék.

Bem az utasítás szerint azonnal utnak indult, egy rozszant parasztkocsiban, polgári öltözetben s kis bőrönddel.

Senki sem gyanítá e jelentéktelen külsejű emberről, hogy nem sokára ő lesz a csaták oroszlánja.

Midőn Debreczenbe ért, első dolga volt a nemzetőrség néhány kirendelt százada fölött szemlét tartani, kikkel elindulandó volt, visszafoglalni Erdélyt.

Megvizsgálá tarsolyaikat s midőn azokban a történetek mellett szalonnát és kenyeret talált, megveregeté vállait:

— Ti, ugymond tört németiséggel, kitartó fiaknak látszotok lenni!

Erdély, mint tudjuk, már ekkor el volt vesztve; s ugyszólvá misem volt már elveszthető, csak nyerhető.

Puchner, mint tudjuk, a tömegesen fölkelt, de rosszul vezérlett székelyeket szétverte, a többi hadainkat pedig úgy kiszorította Erdélyből, hogy november végén csak az egy csucsa szoros maradt még birtokunkban.

Itt azonban a derék Czecc alezredes csakhamar összeszedte Baldacci hadtestének romjait s az ezután beállt hosszú nyugalmas időközt arra használta, hogy lassankint megerősítse magát s oly állást foglaljon, hogy a magyar határt megvédhesse.

Deczember közepén Czecc már 10 ezernyi gyalogsággal, 1350 lovassal s 24 ágyúval rendelkezett.

A gyalogságból felénél valamivel több, puskával is fel volt fegyverkezve, a többi nemzetőr volt, lándzsával és kaszával.

A csapatok az említett időben úgy voltak felosztva, hogy a jobb szárny Riczkó ezredes alatt, a csucsa szorosnál, a balszárny Zsurmay őrnagy alatt Nagy-Bányánál, a közép pedig Mikes Kelemen ezredes alatt Zilahon és Zsibón táborozék.

Czecc maga Szilágy-Somlyón tartotta főhadiszállását.

Midőn Bem deczember 16-án itt megjelent, első gondja volt Czecczel a haditerv fölött értekezletet tartani.

A haditerv úgy lőn megállapítva, hogy míg ő maga Nagy-Bányáról Dézsen keresztül Kolozsvár felé tartand, a jobbszárny s a közép is nyomuljon közérővel a város felé, hogy ott azután az egész sereg egyesüljön.

A többi a körülményektől tette függvé.

Tehát a diadalok első célpontjául Kolozsvár visszavétele lőn kitűzve.

Bemnek ezután első teendője volt a hadálásokat megvizsgálni és a csapatok harczias

szellemét fokozni, egy kiáltványt intézvé hozzájuk, melyben győzelmet ígért nekik.

Midőn a körülötte összegyűlt tisztikárnak bemutatta magát, azoknak kurtán, katonásan csak annyit mondott: „Uraim! a magyar kormány engem a sereg parancsnokául teljes hatalommal nevezett ki. Feltétlen engedelmességet követelek mindenkitől. Aki nem engedelmeskedik, főbe lövöm. De jutalmazni is tudandok.“

Hanem mielőtt Bem terve foganatosításához fogott volna, Puchner megelőzte a támadásban.

A császári sereg úgy volt felállítva, hogy Wardenor tábornok Bánfy-Hunyadnál, Urbán pedig Nagy-Almásnál foglalt állomást.

A támadás célpontjául Csucsra volt kitűzve.

Urbán már 18-án előrenyomult a Börvény völgyébe s megkezdte a harczot, de keserű kudarcot vallott.

Az új vezér alatt lelkesült magyarhad visszaverte egész Nyíresig.

Itt sem soká volt maradása; másnap még innen is kiugratták s visszahúzódott egész Kolozsvárig.

Wardenor sem járt különben.

Ő úgy számított, hogy majd a magyarokat, kik Csucsra előtt az országon keresztül igen előnyös állást foglaltak el, egy kis körülszárnyalással kiszorítja helyökből.

Hanem terve dugába dőlt.

A magyar tüzéség, mely az egész országot fölött uralkodott, oly ügyesen működött, hogy Wardenor szintén visszavonulni volt kénytelen, s Kolozsvárig hátrált ő is.

Másnap Zsibónál is fordult elé egy kis csetepaté, mely ellen a császáriak, segítve nagy tömeg oláh fölkelők által, szintén támadást intéztek.

Hanem az oláhok a magyar tüzerek első ágyulövéscire már megoldották a kereket, a császáriakat pedig Czecc és Kemény Farkas, meg Bethlen Gergely derekasan visszariasztották.

A császáriak meghökkenve néztek össze; azt gondolták, hogy a magyaroknak már teljesen a nyakukra nőttek s ime márig is fordulni kezd a koczka!

Nem is akartak most semmihez is kez-

Magyar katonák

doni addig, míg új csapatokat nem vonnak össze.

Hanem most meg Bem kezdte meg a dolgot, amugy Isten igazában.

A mieink december 20-án tették az első támadást Szurdoknál, hol Czecz alezredes személyesen vezette a sereget.

Az ellenség a magaslatokon vett állást, a székelyek azonban, daczára a záporként hulló sűrű lövéseknek, bátran nyomultak elő.

De mivel az ellenség előnyös állásban volt, a mieink nem igen boldogulhattak vele.

A mieink erre egy kis csalfogáshoz folyamodtak.

Mikes ezredes ugyanis hátrálást szinlelt az Almás patakon keresztül vezetett csapatait.

Az ellenség erre leszáll a völgybe.

Czecz pedig ez alatt a patak magasan fekvő balpartjára ágyukat vonat föl s míg ezekből hatalmas tüzelést vitet végbe, a hálóba került ellenség háta mögé egy székely csapatot rendel.

Ezt megpillantva az ellenség, féktelen szaladásnak ered, mire utánuk iramodván a Mátyás-huszárok, temérdekelt lekasabolnak közülök.

A császáriak Gorbóig verettek vissza.

Bem ezalatt, a már megtisztult Szamos-völgyén, Dézs felé vette útját s hatalmasan nyomult előre, harczzszomjas hadfiaiival.

Hanem Jablonszki tábornok Kápolnánál, erős állásba helyezve magát, készen várta már Bemét, hogy útját vágva, visszanyomja s elűsse szándékától.

Bem értesülve erről, egyenesen Kápolnának tartott, maga előtt kergetve Jablonszki előcsapatait.

Midőn Bem Kápolna alá érkezett, kemény tüzeléssel fogadtatott.

Azonban Bem sem maradt adós.

Az ágyuk hirhedt hőse kezdte elemében érezni magát.

Az ő győzhetlen erejét az ágyuk képezék, melyekkel csodákat mivelt.

Ha ő ágyuit egy csomóban fölállithatá valamely ponton; tűzérsege győzhetetlen volt.

Ütegeinek maga adott mindenkor jelt a

támadásra vagy védelemre s gyakran saját kezeivel rendezte az ágyukat.

Addig ő nem tüzeltetett, míg az ellenséghez közel nem nyomult, hogy biztosítva legyen a tüzelés kellő hatásáról.

Elve volt ágyuit mindig a csatarend közepén tartani összpontosítva s ő maga is ezekből mindig az ellenséges ágyuk láttávolán belül vőn állást.

A legnehezebb volt, míg ő ütegeivel a szándékolt állást elfoglalá, mert állását gyakran temérdek emberének életén vásárolta meg. De ha egyszer az ohajtott ponton volt, honnan nemcsak saját, hanem az ellenhadsereg állása felett is uralgathatott, akkor már rá volt írva a győzelem az ő zászlóira.

Tohát Bem elemében érezte magát.

Négy óráig dörgött Kápolnánál az ágyu.

Egyszer csak bomladozni kezd Jablonszki serege.

Bem erre szurony-csatát parancsol; s az ellenséget rendetlen futásra kényszerítve, visszaverte egész Dézsig.

Jablonszki Dézsnél még egy második ütközetre is bevárta Bemét, de különösen a Sándor gyalogság 3-dik zászlóaljának, — mely a Szamos vizét átgázolta — merész szurony-rohama által megint visszaveretett, mire az osztrák főerő irányát egészen elhagyva, a Szamos balpartján egész Beszterczéig vonult vissza,

Bem ezuttal elvégezte dolgát Jablonszkiival, s nem is vette üldözöbe.

E helyett, Dézsén magához vonván egészen a zsibói hadosztályt, neki indult egyenesen Kolozsvárnak, hol Wardenner tábornok hadteste állott.

December 25-én, szent Karácsony napján, Bem már a város alatt állott, azon szándékkal, hogy mint katonáinak mondá, ott fognak ebédelni.

Mint említők, épen karácsony napja volt.

Kolozsvár lakosai szorongó szívvel néztek a jövő elé. Rettogve aludták mindenkor álmaikat, nem tudván, mit hoz reájok a fölkelő hajnal. Egyre sötétebb, vérfagylalóbb rémhírek érkeztek az oláhok szörnyű teteiről.

Az említett napon szokatlan zaj riasztá föl a várost.

Az utczákon pörgött a lármadob s a

messze távolból egy-egy ágyulövés elmosódott hangja hallatszék.

Vajh! mit jelentson ez?

Benn a templomokban s oda haza, a család lakokban, a hívők ajkairól bizalommal zendült meg a zsoltár: „Erős vár a mi Istenünk.”

Az erős, a hatalmas Isten meg is hallgatta könyörgésöket.

Egyszerre az utcákon a legnagyobb za-

A lakosok nem tudták elgondolni a zaj, zivaj okát; de sejtették, hogy valami rendkívülinek kell bekövetkeznie.

Bem előcsapata már a szélső utcákba érkezett.

Wardenor, a rögtöni meglepetéstől, azt sem tudta mihez kapjon.

Ő ily vakmerő támadást lehetetlennek tartott.

Az öreg tábornoknak alig maradt annyi

Bem szurony-csatája.

var, rendetlenség, félelem, kétségbeesés látható; a dobog pörögnek; a trombiták harsognak; a gyalogság ijedt képpel gyűlög; a lovasok nyargalnak föl alá, vágatva, tiporva, gázolva az utjokba állókat; a tüzéség ágyui s a nehéz löporkocsik dörögnek a kövezeten; néha egy-egy vértess nyargal kivont karddal végig az utcán.

A távolból egy-egy tompa dörgés hangzik, mi csak újabb félelemmel tölti be a szíveket.

A futárok egymást érik, keresve a főparancsnok lakását.

ideje, hogy elővezetett ménjére fölvehesse magát.

Egyfelől az osztrákok vonultak ki, másfelől Bem tartotta bevonulását a városba, hol az asztalokon még hátramaradt császári égő szivarokat találtak.

A magyar sereg láttára lett öröm a városban. Az arczokról eltűnt az aggály s a csüggedő szívek neki vidultak.

A város ünnepi színt öltött.

A házakon rögtön ott termettek az eddig rejtve tartogatott nemzeti lobogók. Az er-

kéelyekről óriási nagy nemzeti színű szőnyeg-
gek függöttek alá s az ablakokból virágo-
kat, koszorukat szórtak az érkezett bajno-
kokra.

Mikor meg Bemet megpillantották, oda
rohant közelebe a népség, nagyja-apraja s
rivalgó éljenek közt kísérték végig az utcá-
kon. A hölgyek pedig az ablakokból, az or-
kélyekről virágokat szórtak utjába. Boldog
volt, ki az ősz bajnokot csak egy percze is
láthatá.

Az volt még csak az örömnep. Soha en-
nél vidámabb karácsonynapja nem volt Ko-
lozsvárnak.

Más nap Bem Erdély ollenséges érzelmű
lakóihoz békekiáltványt intézett, melyben
közbocsánatot ígér a multakért, de egyszer-
smind kijelenté, hogy midőn a multakra fá-
tyol vettetik, midőn az eltévedt lakosoknak
kegyelmes bünbocsánat adatik, figyelmeztet-
nek egyszer-smind az ország minden lakosai,
hogy az alkotmányszerű kormány ellen elkö-
vetendő minden politikai vétkek, haditörvé-
nyileg fognak büntettetni.

Azon lakosok, kik kezeikben fegyverrel
fogatnak el, úgy szintén, kik magyar had-
seregeink belépte után rögtön mindennemű
hadi tüzfegyvereket át nem adják, halállal
bühnhödnék.

E békeszónak azonban kezdetben nem
igen sok jó eredménye volt. Mint Beöthy kor-
mánybiztos jelenté: „A bünbocsánat meg
nem termette a maga gyümölcseit. A vad
elem folyton dühöngve pusztít, ártatlan vér-
rel öntözi a földet. A főváros (Kolozsvár)
közeliében városok és falvak dőlnek romba.”

Bem tehát másnemű megfékezési mód
után látott.

Az már jobban megtette a hatást.

Midőn ugyanis a magyar sereg némileg
kipihente már az ut fáradalmait Kolozsvá-
rott, Bem, kinek fő-fő tulajdonságát a me-
részség és gyorsaság képezék, sietett saját
fészkében keresni föl az ollenséget.

Ez egyszer Jablonszki és Urbán üldözé-
sét határozta el, s már 28-án utban volt se-
regével.

Az öreg „apónak” szokása volt az már,
hogy nem igen szokta előre kitálatni, hogy
mit tevő lesz, sokszor még a főtisztek sem
tudták, hogy merre fordítja rudját a fő-
vezér.

Egyszer egyik főtiszt kérdezé az öreg-
et, hogy hát már mondja meg legalább nekik,
micsoda szándékban van a hadi munkálatok
ügyében?

Ezen kérdésre a tiszt felé fordul Bem, és
tudakolja, hogy tud-e hallgatni?

A tiszt nagy fontosságu képpel azt fe-
leli, hogy igen is, ha kell oly néma, mint a
hal.

No hát jól van, — visszonzá Bem, — én
is tudok hallgatni.

És a tiszt nagy bámulva látta, hogy bi-
zony semmit ki nem csal beszédével a főve-
zérből.

Ő keveset beszélt, de azután annál töb-
bet tett.

Bem 29-én már szemben állott Jablonsz-
ki és Urbán hadaival, kiket Bethlennél ért
utol, s kik Bethlen és Szamos folyamok
összefolyásánál kedvező állást foglaltak el.

Az omlított napon Bem haladéktalanul
támadást intézett ellenök.

Tüzérségét kiállította a homlokra s négy
órai élénk tüzelés által, csakhamar megin-
gatta kedvencz ágyuival az osztrákok sorait
s elnémitotta ágyuikat.

Erre gyalogságát átvezetvén a befagyott
folyam jegén, szuronysogezve üzte ki állá-
sából az ellent, visszavonulásra kényszeri-
tve őt.

Midőn erre futásnak eredtek az ellen-
csapatok — Bem nekik eresztette — a hu-
szárokat.

Most lett még csak szűk a világ.

Az osztrák hadtest két felé futott.

Jablonszki Besztercze felé, Urbán pedig
Naszód felé vették a futás irányát.

Bem azonban nem tágitott. Itt is fölke-
reste őket.

A katonák amugy is nagyon bele-mele-
gültök a harciba, s most már csak úgy égtek
egy kis hadi dicsőség után.

Besztercze ellen maga Bem vezette a
sereget, Naszód ellen pedig Riczkót kül-
dötte.

Mindkét helyen lelkesült honvédeink
lett a győzelem.

Urbán olyan vereséget szenvedett, hogy
alig tudott menekülni.

A borgói szorosnál végre sikerült neki
egyesülhetni Jablonszkiival. Itt egyesült erő-

vel, egy végső elkeseredett harczot kísértettek meg utóljára.

De itt is kudarczczal hagyták el a csatát s elhánnyva podgyászaikat söt fegyvereiket is, rendetlen futásban kerestek menedéket s a Borgo szoroson át kivonultak Bukovinába.

Urbán és Jablonszki csapatai ez által oly siralmas állapotra jutottak, hogy Bem biztos feltehetette, hogy Erdély ezen részén, jó ideig most már teljesen békében maradhat az ellenségétől.

Most még csak a déli rész volt visszahódítandó.

Az új év tehát, mint láttuk, vidámabban köszöntött be Erdély bércei közt, mint Magyarországban.

Ime így kezdte meg működését Erdélyben az öreg Bem apó, kinek tett-dús élete valóban úgy tekinthető, mint hadi evangelium, melyből minden katona és hadvezér oly üdvös tanulságot szerezhethet, mint kereszteni ember Krisztus életéből.

Budavárán német zászló.

Az események számai mindegyre jobban és jobban bonyolulnak össze.

Vegyük fel ismét a magyarországi események elejtett fonálát.

A magyar országgyűlés, mint láttuk, elhatározta, hogy küldessék Windischgrätzhez békekövetség.

A honvédelmi bizottmány pedig, mielőtt még távozott volna a fővárosból, megparancsolta Görgeinek, hogy a „nemzet becsületéért“ Buda előtt vivjon egy elhatározó csatát, úgy azonban, hogy rongálásoktól a fővárost megkímélje, seregét pedig a Duna balpartján megmentse.

A honvédelmi bizottmány ezen parancsát a Windischgrätzhez indult követek vitték meg Görgeinek a táborba, mely alkalommal egyszermind tudósítá Kossuth Görgeit a békekövetség s a Debreczenbe való költözés ügyéről is.

A fővezér január elsején, délután Promontoriumon olvasva Kossuth levelét, nagy felindulásba jött.

Sértette a kibékülési lépés, melyet hibásan Kossuthnak rótt fel s melyről még hibásabban azt tartá, hogy nem is őszinte; bosszantotta a Debreczenbe menekvés, miután előbb a kormány Győr, majd Buda romjai alá ígérkezett temetkezni, s melyet most az elpalástolhatatlan félenkség sugalmának ítél; az elészabott haditerv pedig, melynek képtelenségét egy pillanatra belátta, s melyről ingerülten monda, hogy „ez csak olyan hadvezér számára való, mint Kossuth“, — tökéletesen kihozta békétüreséből.

Döntő csatát vívni! s a mellett mégis szem előtt tartani a hadsereg megkímélését! Ezt Görgei össze nem egyeztethette, főleg miután a hajóhid is szét volt szedve Buda és Pest közt; az egyetlen összeköttetés tehát csak a lánchíd volt, mely azonban oly állapotban vala, hogy átmenetelnél a legnagyobb kiméletet tette szükségessé.

Vége Görgei nem tudta, hogy mit gondoljon a Windischgrätzhez küldött deputációról, miután lehetetlennek tartotta, hogy valaki képzelhesse, miszerint Windischgrätz most alkudozásokba fog bocsátkozni.

Görgei tehát másnap korán reggel Pestre sietett oly szándékkal, hogy Kossuth előtt a parancs kivihetlenségét föltárja és őt rábírja, hogy „álljon el vagy a csatától, vagy a hadsereg megmentésétől, vagy legalább a főváros kímélésétől és a háziurak rokonszenvétől“ ellenkező esetben ő visszalép önként a vezérségtől.

De Kossuth már ekkor nem volt Pesten.

Görgei tehát Vettert kereste föl, kit a kormány a honvédelemben helyettesítőül hagyott.

Felszólította, hogy vegye át helyette a hadsereg vezérletét, mert ő a kormány haditörvénnyel végre nem hajtja.

Vetternek azonban, ily veszélyes percekben, épen nem volt kedve elfogadni az ajánlatot.

Vége is Csányi kormánybiztos elnöklete alatt haditanács lőn tartva az ügy érdekében.

Csányi maga sem volt az ütközet elfogadása mellett.

A hadi tanácsban részt vettek: Görgei, Csányi, Vetter, Perczel Mór, Lázár, Répásy, Klapka és több tábornoki tiszt.

A haditanácsban végre is elhatároztatott, hogy döntő harcra egyelőre még nincs szükség; határoztatott, hogy Görgei, anélkül, hogy bevárná az ellenség komoly támadását, rögtön kezdje meg visszavonulását a Duna balpartjára, Perczel pedig fedezze e visszavonulást.

Mivel azonban Perczel kijelenté, hogy szétbomlott hadseregét ily hamar összcsoportosítani nem tudja, Görgei nyilvánítá, hogy visszavonulásáról s a fedezésről önmaga fog gondoskodni.

A fődolog itt az volt, hogy a mostani haderő a Duna bal partján elvonulván, megmentessék s az ellenséges főerő figyelmét magához csatolván, azt Debreczentől elvonja s ott újabb csapatok szervezése lehetőségessé váljék.

Határoztatott továbbá, hogy a déli hadsereg (Vécsey és Danjancs alatt) a Közép-Tiszához vonuljon s ott Répásy tábornokkal együtt a kormány székhelyét védje. Perczel Szolnok felé fedozze a kormány menekülését. Görgei pedig Simunich ellen Vácznak volt indulandó, hogy azután onnan a bányavárosok felé vegye útját.

Görgeinek tehát utasításul adatott, hogy menjen azonnal Vácra át a Duna balpartjára s az ott álló Simunich ellen, mentse föl, ha lehet Lipótvárt, vagy szállja meg Komáromot, — szóval terjeszzen rómületet Windischgrätz háta mögött s indítsa ezt csapatosztályok küldésére; de csatába ne elegendjék s folyton szem előtt tartsa a Tiszánál képzendő főhadsereggel való egyesülhetését.

A hadi tanács ezen végzéseit nemsokára megnyerték a legfőbb országos hatóság szentesítését is.

Görgei tehát ezek után megkezdte a visszavonulást a Duna balpartjára.

Nehogy azonban a sereg előtt ismét a ritirádának tűnjék föl e visszavonulás, egy lelkesítő szóval iparkodott fölvilanyozni a harczfiakat, mely így hangzott.

„Szózat a magyar hadsereghoz.

Bécs falai alól, hol az ellenség erőt nem vehetett a magyar vitézségen, a körülmények hatalmas Buda-Pest alá sodort benneteket.

A haza szívében dölni törekvő ellenség

nyomokban van, visszavonultatok elötte, nem gyáva félelemből, hanem hogy az élet-halálharcban a messze haladt ellenség sírját találja.

Erdélyben a magyar seregek győzedelmes karjai Kolozsvárt visszafoglalták, néhány hét alatt a Királyhágón túl ellenség nem leend, és Erdély, e kedves testvérhon, a diadalnak ülendi örömmünnepe.

Mészáros, a hadügyminisztervezér a Kassát rabló Schlicket megverte, ágyuit elfoglalta, és felső Magyarország kevés napok mulva ismét a magyar korona gyöngyöi közt fog ragyogni.

Ime mindenfelé győz a magyar vitézség, csak ti, kiknek apáitok és testvéreitek imái kísérik harczait s áldásaik győzelmeteket, csak ti lennétek-e azon szerencsétlenek, kik felett a hitszegett osztrák ellenség diadalt vívhatna ki? Nem! istenemre, ti győzni fogtok, lelkes magyar seregek, bizom karjaitok ismert hatalmában, bizom szent ügyünkben, mely az armánynak áldozatul nem oshetik.

Fel tehát ujlott orvél magyarok! lelkesítsen benneteket őseink dicső szelleme, lelkesítsen elárult szegény hazátok esdő szózata és ti győzni fogtok, mert velünk az igazság, az isten! Görgei Arthur.“

Mig ezek Posten történtek, a békoküldöttség is oljárt küldetésében.

A küldöttség tagjai január 3-án Bicskénél találták föl hosszú hereze-hureza utak után Windischgrätzot.

A küldöttség bejelentetvén magát a főtábornoknál, attól csakhamar azon értesítést kapta, hogy a küldöttség négy tagját elfogadja ugyan, de Batthyanyt el nem fogadhatja.

Ezen izonetro a küldöttség, miután egyik tagjának elfogadása megtagadtatott, mint országos küldöttség érdemileg nem működhetett ugyan, nehogy azonban a küldöttség bármit is elmulaszson a célnak elérésére s remélve azt is, hogy ha a herczeg főtábornok bölcs kiegyonlításra célzó küldetésükről értesítve lesz, talán hajlandó leend az összes küldöttséggel érintkezésbe bocsátkozni, a többi négy, ugymint; Deák Ferencz, Majláth György, Lonovics József és Majláth Antal a herczeg előtt megjelentek.

Majláth György országbíró mindenek előtt előadá, hogy ők az országgyűlés küldöttei.

OSZKÓ GERGELY.

— Semmi országgyűlés! fekadtt ki erre a herceg; ő, ugymond a magyar országgyűlést el nem nem ismeri, minthogy azt ő feléje eloszlatta.

Majláth elmondá ezután békés kiegyenlítésre czélzó küldetésüket.

A magy. szabadságharc. VI

A herceg, Windischgrätz, erre meg azt mondta, hogy azok után, mik az országban történtek, sem fegyvernagyvásról, sem bármilyen egyezkedésekről szó sem lehet, hanem egyedül csak feltétlen alávetésről (unbedingte Unterwerfung).

Windischgrätz továbbá kijelenté a küldöttségnek, hogy ő az országot fegyverrel fogja elfoglalni, katonai kormányt hozand be s majd akkor ő felsége fogja elhatározni a jövődre a teendőket.

Addig, úgy mond a herceg, ő felségéhez sem bocsátja a küldöttséget, mert őtet ő felsége teljhatalommal ruházta fel, s ő felsége sem adna egyéb feleletet.

Végül is azon kegyes tanácsot méltóztattott adni Windischgrätz a küldöttségnek, hogy igyekezzék a küldöttség feltétlen alávetéssel kegyelmet nyerni ő felségénél. A katonaság pedig tegye le azonnal a fegyvert s esküdjék hűséget ő felségének, az elfoglalt várak pedig haladéktalanul adassanak által.

Gyönyörűséges békeföltételek! Hanem ide még a magyar fegyvereknek is volt beleszólásuk.

Ily áron, csak egy kétségbeesett nemzet egyezhetett volna, az örülés perceiben.

A küldöttség, látván, hogy miután még az országgyűlés sem ismertetik, épen nem tekintetik országos küldöttségnek s ő felsége elé sem bocsájtatik, reménysujtottan hagyta el Windischgrätzet, ki megígérte, hogy biztos visszamenetelükről gondoskodni fog, mi meg is történt s Batthyany is velök ment.

A haditanács végzése nyomán ez alatt hatalmasan folyt a magyar sereg visszavonulása a Dnna balpartjára.

A császári seregek tehát akadály nélkül haladhattak a védtelen Buda-Pest felé.

Január 4-én Windischgrätz hada már a fővárosig nyomult előre s komolyabb harc nélkül elérte dicsőségének tetőpontját.

A nemzeti ügy híveit a főváros gyászos sorsa nagy rémületbe ejtette.

A közszellemet az általános elcsüggedés bágyadsága vorte le.

Különösen élénk aggodalom támadt a volt cs. katonákban, kik azon esetben, ha Windischgrätznek csakugyan meghódolna az ország, egyáltalán nem ígérhettek maguknak valami kellemes jövődot.

Sokan tehát azzal igyekeztek megelőzni a bajt, hogy az elsüllyedéshez közelgő ügyet odahagyták.

Görgeinek még Budapesten seregestül mondták fel a régibb tisztok további szolgálataikat. Csupán egy napon Lázár, György,

a Kipke törzstisztek, a két Zichy gróf, Vidersperg, Karger és többen léptek ki a szolgálatból különösen igen számosan a Vilmos-Miklós- és Sándor-huszártisztek közül, annyira, hogy midőn Görgei Vácra ért, a hadsereg régi megszokott tisztei nagy részétől meg volt fosztva.

Windischgrätz, seregeinek élén, január 5-én délután egy órakor vonult be Buda-Pestre, melyet a magyar sereg még reggel odahagyott.

Fényes, nagyszerű vala e bevonulás. Magát a sereget mindenki bámulta s az optimisták is hinni kezdték, hogy e rendezett, mindennel ellátott, a rendezetlent bizonynyal legyőzendi.

Az ellenséges sereg töméntelen álladalmi vagyont talált, mit a magyaroknak elvinni idejök nem volt.

A megszállott főváros kulcsait magához vévén, másnap azon tudósítással küldé ő felségéhez Olmützbe, hogy „az ellenség a Babilónánál és Móránál vallott kudarczok után minden támaszát és önbizalmát tökéletesen elveszté, sajátképeni ereje még csak a rendes lovasságban és tüzérségben áll, miután a rendes gyalogságból igen kevés maradt meg nála s ez is teljesen demoralizálva van; valószínűleg a honvédszászlóaljok és az önkéntesek a visszavonulás közben apránként legnagyobb részt fel fognak oszlani.”

Windischgrätz ezek után hozzá látott mindenekelőtt a védelmi intézkedésekhez.

Budavár fölszereltetett s ellátatott élelmi szerekkel; a lánczhidi hídfők elé ágyuházak építtettek.

És megkezdődtek a titkos feladások s megnyílt az elfogatások korszaka, minek folytán sokan elvesztették személyes szabadságukat, még olyanok is, kik forradalmi elveket teljességgel nem vallottak.

Batthyany Lajos, Károlyiné termeiben volt, midőn alávaló módon elfogatott.

Windischgrätz elég vakmerő volt, foglyává tenni őt, ki mindig csak békét prédikált s a törvénytesség határát soha még csak egy hajszálnyira sem lépte át. Windischgrätz ezen tette örök szégyenfolt marad a történetben.

Czuczor Gergely, a „Sikolt a harci sip, riadj magyar, riadj” kezdetű „Riadó” költője s Hrábovszky épen betegesen feküdtek, midőn

elfogattak. Móga és Lázár önként jelentkeztek, mindazáltal elzárattak.

Egy pár kivégzés is történt.

Ellenben Pázmándy Dénes, Nádaszy s némelyek szerint Szentkirályi Mór kegyelemért esdekelve, bántatlanul maradtak.

A Kossuth-utca Budán Jelláich-utczának, a Mészáros gözös „Schlick“-nek bér-máltatott el.

A hivatalok szintén restauráltattak. Havas József a városnál, Babarczy Antal a megyénél működtek, mint császári biztosok. Hegyesi és Kossalkó közvádlok. Oh! a herczegnek nem hiányzottak emberei!

A herczeg Budáról csakhamar hódolatra szólította Magyarországot is.

Egyidejűleg Wrba altábornagy s helyi katonai kormányzó a fővárost és a szomszédos megyéket katonai törvények és ostrom-állapot alá veti s ehhez képest mindenféle csoportozásokat, gyűlésezéseket, klubokat,

falragaszok kitűzését, a császári hirdetmények leszakítását szigoruan eltiltja, mindenféle eddigi polgári hatóságot felosztat, a nemzetőrséget megszünteti, a fegyvereket 56 óra alatt beadatni parancsolja, az országgyűléssel és a m. kormánynyal minden összeköttetést kemény fenyegetések közt tilalmaz.

Azután kihirdette, hogy miután a nemzetőri ruhadarabok és a vöröstollas vagy vörös és fekete-vörös pántlikás fővegek harcias szellemre mutatnak, mindazok kiknél efféle jelvények találhatnának, tekintet nélkül a korra és rangra... elfogatnak s a legközelebbi katona-szállítmánnyal továbbítottnak és a hadseregbe soroztatnak.

Buda-Pesten tehát Windischgrätz székel.

Ekkor írta Petőfi azt a szikrázó verset, mely így kezdődik:

Budavárán újra német zászló!
Hova legyek lelke haragjától?!

A kormány a debreczeni civisek közt.

Nagya voltak a debreczeni civisek s különösen hízelt büszkségüknek, hogy a magyar kormány hozzájuk Debreczenbe menekült.

Becsmérelték a pestieket, hogy gyávaságból a várost meg nem védelmezték; ők kövekkel is kihajtották volna az ellenséget.

Nagyban hízelt a civiseknek Kossuth azon érzelmi hangon írt nyilatkozata is „Debreczen városa közönségéhez“, melyben Kossuth azt mondá a többek között:

„Ime én a nemzet nevében Debreczen városát a magyar szabadság őrvárosának nyilatkoztatom s az országgyűlést és kormányt a debreczeniek becsületességének rendithetlen sziklájára helyezem.“

Tehát a magyar kormány itt ütötte föl tanyáját az alföld híres városában.

A képviselőház január 9-én tartotta első gyűlését Palóczy László korelnöksége alatt.

A képviselőknek még ekkor felesem volt Debreczenben együtt, miután a móri s kassai vereségek, a pesti futás s az akkori általános rémület a legtöbbször annyira elvették bátorságát, hogy tanácsosnak látták szemé-

lyes sorsukat egyidőre elválasztani a nemzettől.

A rendes elnökök is távollétök által tűntek ki.

Pázmándy, mint láttuk, meghódolt Windischgrätznek, Pálffy másod elnök azon okból, mivel a ház Pestet elhagyá s mivel Madarász kormányon ülésével kibékülni nem tudott, lemondott az elnökségről s a honvédelmi bizottmányból is kilépett.

Almásy, a másik alelnök, Hevesmegyében működött mint kormánybiztos és csak február 8-án foglalta el helyét, midőn Palóczy elnökségének vége szakadt.

Kossuth kínos aggályok közt várta Debreczenben a lassan gyűlekező képviselőket.

Midőn valahára már annyian voltak mégis, hogy gyűlést lehetett tartani, a kormányelnök láthatólag s kellemesen volt meglepetve.

Ekkor a környezetében levők ragaszkodásából is erőt és bizalmat merítve, a gyöngék félénkségét eloszlatja; debreczeni s hajdúkerületi nép lelkesültétől is orkölsileg és anyagilag támogatva, kottózott hévvel

lát a honvédelmi intézkedések után s szilárd-sága és oltókélt kitartása által Debreczent a nemzeti harcz ereinek góczává változtatja, melynek éltető lelke tagadhatlanul maga vala.

Az első ülés, mint említők, január 9-én volt, a reformált vallásuak főiskolájának nagytörmében.

Midőn Kossuth ismét szószerkekre léphetett, arcán derűs mosoly futott végig — s fölemelve szavát az elcsüggedés ellen, csakhamar lelkesülésre hangolta a kételkedő kebleket is.

Szokott hatalmas szónoki emelkedettséggel elmondva Kossuth az ügyek állapotát s az eseményeket, melyek jó és balszerencse irányzatában az országgyűlésnek utolsó ülése óta közbejöttek, jelezvén továbbá a kormánynak a vész elhárítására tett intézkedéseit, valamint Bemnek erdélyi diadalmas tetteit, a haza védelmére kész tiszai népnek lelkes elszántságát, — a szívekbe kezdett visszatérni a tűnő remény.

Kossuthnak gondja volt, hogy a fegyver- és lőszer-gyártás szintén szapora kezekkel ismét megindíttassék. Miért is e végre a gyárakat azonnal felállíttatta. A golyó- és löpor-gyárak szintén izzadtak a munkában.

A papírpénzgyár Debreczenben működött s mivel nagy volt az aprópénz hiány, Kossuth mindjárt az első ülésen fölkerlte a házat, miszerint szabadjon 30 és 15 krajczáros kincstári utalványokat készíttetnie. Magyar feliratu 12 és 6 krajczáros ezüst pénzek veretése iránt is intézkedett a kormány.

Kossuth ezután minden legkisebb alkalmat megragadott, csak hogy élészze a kedélyekben a lelkesülést, nehogy elcsüggedjen a nemzet.

Replikáinak egyik leghatalmasbikát január 13-án szintén ezen értelemben tette.

Ezen napon tárgyalatott ugyanis a Windischgrätzhez küldött küldöttség eljárása.

Voltak sokan, mint például Nyáry, Hunfalvi, Kazinczy, Kovács Lajos, — kik daczára Windischgrätz fenhéjazó nyilatkozatának ohajtották, hogy a küldöttség hagyas-sék meg továbbra is meghatalmazottságában s ha lehet, tegyen kísérletet a békére magánál Ferencz Józsefnél.

A nagy párt azonban az ugys haszon-talan kísérleteket minden áron ellenzette.

Éles harcz fejlődött most ki, mig végre Kossuth megragadva a fölhevülés perczeit, szószerkekre lép s először kifejtve a bécsi kormány eddigi gyönyörűséges politikáját, így kiált föl:

„És már most kérdem, mi értelme van azon szónak, melylyel herczeg Windischgrätz válaszolt: „Unbedingte Unterwerfung?“

Nem annyi-e ez, mint: Magyarország szűnjék meg Magyarország lenni és legyen az ausztriai birodalom eldarabolt tartományai közül egy nemzeti lét, országos existencia nélkül?

Nem annyi-e, hogy a nemzet írja alá saját halálának ítéletét?

Már most kérdem a képviselőházat, melytől a béke ára gyanánt nem kevesebbet kívánnak, mint halált, a nemzetnek halálát, ha nem is ember kiből önértet van, — ha nem is magyar, kinek a multakra visszaemlékezve kötelességei vannak ősei és maradékaik iránt, — ha nem is képviselő, kinek szent tiszte megőrizni a nemzet jogait, hanem csak féreg volna, nyomorult féreg, mely a földön csusz s melynek azt kötik ki föltételül: béke lesz veled, hanem meghalsz, — ha féreg volna, mondom, nem védené-e magát a halál ellen?

Mi rosszabb történhetik velünk, mint hogy kitörüljenek a nemzetek sorából?

Talán hogy közülünk egypárnak fejét leütik s az örökkévalóságba hamarébb mozdíttatnak át, mint különben a természet törvényei szerint történt volna?

De ha a nemzetből kívánják, hogy haljon meg, nem volna-e gyávább, alávalóbb nyomorultabb a féregnél, ha azt mondaná: meghalok?!

Előbb tehát megkísérti, védelmezi magát, hiszen ha elvesz sem történhetik rosszabb, mint hogy meghaljon; de jobb történhetik!

A halál, melyet itt olénkbe szabnak, bizonyos; de mely a harcz végén történhetik, nem bizonyos; mert van isten az égben és a nemzetben erő; — és ha élni akar, élni fog.

Én tehát, nem arról beszélek, jó-e, tanácsos-e e téren alkudni; hanem azt mondom, hogy nem lehet.

Védjük tehát magunkat; s a békealkudo-

PALÓCZY LÁSZLÓ.

zásról többé szólni sem kell; hanem vélekedésem szerint azt mondani: Magyarország az önvédelem terén áll, oly igazságos téren, melynél igazságosabbat nem ismer a história.

Mégis kinyújtá az engesztelésre karjait. De azt felelték: halj meg, ha békét akarsz! Ha pedig így felelnek, nem tehetünk

egyebet, mint hogy védelmezzük magunkat; mert hiszen, halni lesz idő; erre még reá érünk akkor is, ha elvesztettük a nemzeti lét harcát.

Azt kérdi tán valaki: hát lehet-e valami remény a jó kimenetelre?

Erre ismét azt felelem: ha semmi remény nem volna is, ha nem is a valószínűség

tehát a véletlenségek sorában megtörténhetik, hogy megmaradunk, ha védjük magunkat, de ha megadjuk magunkat, úgy bizonyosan elvesztünk.

Ezen a téren vagyunk s így az sem lehet kérdés, hogy lehet-e jó kimenetel, vagy nem?

Mert nincs egyéb választás, mint meghalni mindjárt, vagy megkísérteni védelmünket. S ha ezt mondom: ne vegyék önök biztatásnak, ne tartsák kecségtetésnek, valamint azt sem, ha mondom: hogy e nemzet, ha élni akar, élni fog.

Ha a honvédelmi bizottmány, a nemzeti képviselők, vagy bárki azt mondja: ilyen, amolyan erősek vagyunk: az célra nem vezet.

A magyar nemzetnek millióit nem lehet legyilkolni; és ha elvész, csak öngyávasága által vészhet el.

Hasztalan minden kecségtetés: ha nem védelmezi magát a nemzet, ha nem áll fel, mint egy férfiú, úgy meg fog halni gyalázatosan; ellenben ha védeni fogja magát: — megéli!

Fogja-e ezt tenni?! — —

A képviselők e szavakra székeikről felugorva, egy hanggal kiáltják, mint a zúgó fergeteg: „Fogja!”

Ha fogja, akkor esküszöm az örökkévaló istenre, hogy akár én, akárki a kormánynon, megmenti a hazát.

De ha nem teszi, akkor tessék leütni még ma fejemet, mert nem tudom megmenteni a hazát!”

Leirhatlan a lelkesedés, mely Kossuth ezen velőket rázó szavait követte.

Az egyes képviselők ünnepélyes ígéretet tőnek, hogy mindaddig egy sem fog eltávozni, s a képviselőház együtt maradand, míg a haza megmentve nem leend.

Továbbá Kossuth indítványára még következő határozatokban történt megállapodás:

A nemzet országos lételét, függetlenségét, alkotmányát és nemzetiségét utolsó emberig, utolsó csepp vérig tovább is védelmezni fogja.

Ezen határozat kihirdetésétől fogva mindazok, kik a harczban gyáván megfutamlanak, főképp a tiszték, mint hazaárulók, halállal fognak büntettetni.

A kormány fő gondjai közé számítva, ügyelni, hogy a hadjáratok által a nép minél kevesebb terhet érezzen; minden zsarolás, bár ki követné is el, halállal büntetést huzandván maga után.

Mindazt, mit a nép kiszolgált, a kormány vagy adó fejében fogadja el, vagy készpénzben fizesse ki; és amennyiben az álladalom pénzeroje a tüsténti kész fizetést itt-ott nem engedné: a képviselőház ezennel ünnepélyesen fogadja, s ezen kötelezést a nemzeti becsület ótalma alá helyezi, hogy mi-helyt a körülmények megengedik, az álladalom részére történt minden bármilyen kiszolgáltatás törvényes kamatokkal együtt meg fog térítettetni.

Kossuth gondoskodott a néphez egy újabb szóatról is. Nemsokára következő proclamatio hitelesítettett:

„Az 1847¹/₈-dik évi országgyűlésen alkotott törvények a nemzetnek új chartája.

Háromszázévi küzdelmeinknek tizennégy király esküje és hitlevele által biztosított, de azok megszegése miatt soha valósággá nem válhatott függetlenségünknek biztos alapköve tétetett le e törvényekben.

Széttörtettek a hűbéri bilincsek, szabaddá lett a hazának minden fia, szabaddá a föld, a nemzet minden fiainak édes anyjává a haza.

Nem erőszak csikarta ki e törvényeket; a fejedelem eljőve önként és megerősíté, s igéré királyi hitére, hogy megtartja s tartatja azokat.

Es a nemzet nyugodtan néze jövőjébe, háromszázéves fáradalmainak a küzdésének sikerét látá; látá e hont, melynek dús gazdagsága századokon át mesterséges utakon szivattyuztatott ki idegen testek gyarapítására, coloniális és alárendelt aljas állásából föl- és kiemelkedni, virágozni jóllétben és boldogságban.

Várva várta az alkalmat, hogy a képviselőlet alapján összehívandó nemzetgyűlés a letett alapokon megkezdhesse hajdani nemzeti nagyságunk s dicsőségünk nagyzerű épületének munkáját.

Azonban már május havában a rácz lázadás kitört. Első leplezett kísérlete a reactionnak az 1847¹/₈-dik évi törvények semmivételére.

A király összehívá a nemzetgyűlést, hogy

gondoskodjék módokról, melyekkel a nyílt lázadást el lehessen nyomni, s a békét helyreállítani.

És a nemzetgyűlés teljesíté föladatát, kötelességét; de a fejedelem megtagadása meg erősítését azoknak, melyek előterjesztésére hívá föl a nemzetet.

A reactio, eleméből, a sötétségből kilépett, a szabadsággyilkolás leveté a képmutató álarczot, és nyíltan izent harczot életre halálra nemzetünk ellen.

Az események a nemzet szeméi előtt bonyolódtak le, nyílt könyv az, melynek lapjain kiolthatlan betűkkel vannak följegyezve a történetek, a vad barbár népeknél is tiszteletben tartott eskü és hit megszegése, ártatlan emberek, nők, gyermekek legyilkoltatása, békés falvak fölgyújtása s kipredáltatása, dús boldog vidékek elpusztítása, a világon leghűbb nép, a magyar nép kiirtása eseményei vannak följegyezve a történetek lapjain; vértől párolognak e lapok, s az utókor undorral fog eltelni az események olvasásakor, melyek meggyalázzák a legnemesebb teremtményt, az embert, meg magát az emberiséget. Ez események kiüríthatatlanul vannak és legyenek bevéve a magyar nemzet szívébe.

És miért történt mindez? Az 1837¹/₆-diki törvények tán csorbiták a királyi jogokat, tán megingadoztak a trónt? Epen nem; sőt ellenkezőleg: szilárdíták azt, mert a trón szűk alapra volt állítva az aristocrazia kevés száma miatt, az 1848-diki törvények által 15 millió természetes védője lett a trónnak, 15 millió szabad ember szívében gyökerezett a trón és a király hatalma, tekintélye neveltetett, mert szabad nép és föld felett uralkodandott a király, mert nem biztosabb-e Anglia koronája, mint a muszka autocrata vagy chinai császár koronája? nem fenyesebb-e a magyar korona, melyet tizenöt millió szabad ember tesz föl a fejedelem fejére, mint a cseh, vagy vaskorona?

De történtek ezen undorító s kebellázító események, hitszegések, mert nem türheték azt, hogy az 1847¹/₈-diki törvények által korlátoztatott s megakadályoztatott az osztrák miniszterium, hogy fecsérelje, mint eddig, a magyar vért és pazarolja a magyar kincseket az absolutismus támogatására s más népek leigázására.

Nyíltan kimondatott ez azon okiratban, melyet az osztrák a magyar miniszteriumhoz intézett.

Miként intézkedett és mily utat követett a nemzetgyűlés hazánknak e vészes napjaiban és körülményei közt; mily mérséklettel járt el szabadság- és nemzetmentő tiszteben; mennyire óvakodott csak a tiszta igazság, a szerződések természetes postulatumainak is eleget tenni: tudva van a nemzet előtt. És midőn az ármány a magyar királyt megfosztá trónjától, mily loyalian és ősi törvényeink s maga a már egyik rész által megszegett *pragmatica sanctio* szellemében és korlátai közt nyilatkozott, nem titok a nemzet előtt.

A magyar korona szent, s az örökösödés rende megállapítása óta nem vad erőszak s vérpatakok által lehet és kell ahhoz jutni; öröm, nem a keserűség, nem a kétségbeesés könnyűnek kell a nemzet szemében föltűnni, midőn a fejedelem Európa egyik legszebb koronájával fölékesítettik, áldás ohajtásának kell lebegni a nemzet ajkain és nem elfojtott átok és boszú indulatának dulongani a keblökben. Reményt s jóllétet kell a fejedelemnek első felléptével terjesztetni, nem dúlással s rombolással kezdeni meg pályáját!

Olmützben a mult évi december 2-kán történt események következtében hazánk az osztrák seregek által megtámadtatott, a háboru eseményei s az elemek okozák, hogy az ellenség a főváros közelébe nyomult.

A nemzetgyűlés, mint egyedül constituált hatalom, melynek vállaira nehezedett a nemzet és szabadság megmentésének magasztos de vészes kötelessége, a körülmények megfontolása után a nemzet és szabadság érdekében elkerülhetetlennek tartá ülése helyét megváltoztatni, s nem tenni ki a nemzetgyűlést s a kormányzat szükséges eszközeit és segédforrásait egy a főváros közelében vívandó csata kétes kimenetelének, nem magát a fővárost s annak lakóit az ily harcz által csak felbőszíthető soldatesca rombolásainak s vad dúlásainak.

Budapest elcséese fájdalmas mindenkinek, fővárosa hazánknak, de nem maga hazánk, szent a hazának földje a dús téereken, szent a hegyek és sziklák kopár ormain, egyaránt ad erőt az elszánt hazafinak küzdeni nemzeitért, szabadságáért; egyaránt érdemli meg,

hogy kiontott vérével áztassa azt, mert egyaránt fogamszik meg benne a szabadság gyenge, de hihetetlen gyorsasággal erősödő csemotéje; nincs előnye a haza földje egy részének a másik felött, nincs több igényo Pest pompás csarnokainak, mint a földmives a napszámos egyszerű szegény gunyhójának; minden része szabad már a hazának, s így védeni kell; minden fia szabad már a hazának, s minden egyesnek számára biztosítani szent köteleességünk.

Ily nézetekből indulva ki, tevének át üléseinket hazánk szabadságharcaiban ki-tünő szerepet vitt Tiszavölgye fővárosába Debreczenbe. Innét intéztetik szabadságharcunk nem védőlog már többé, hanem támadólag.

És most kinyilatkoztatjuk a nemzetnek, mint annak bizodalma által hivatottak nemzetünk megmentésére s ősi szabadságunk kivívására, hogy mi feladatunknak megfelelni elszántak vagyunk.

Ezer évig tartá meg az arisztokratia o nemzet életét, voltak dicső fénypontjai, voltak borús kétségbeejtő napjai e hazának. — Egyenlotlenkedése a sir szélére vitte, de vér-áldozatokkal mosta el bűnét, s átadá nekünk a nemzet életét, át a szabadság szűzön megtartott anyagát, melyből tétetett le új char-tánk alapja.

Kevés számú volt az arisztocratia, természetesen nem kedvelt és támogatott a nép által, mint a polgárjogok kizárólagos birtokosa; gyűlölt és üldözött fölülről, mint az absolutismus ellensége, s megtörhetetlen gátja: és mégis megtartá a nemzetet.

Az 1848-dik évi országgyűlésen a haza független, fiai s földje szabadokká lettek; az armány által a nemesség kezéből kivett fegy-

ver a népnek visszaadatott; a tulajdon varázs ereje köt mindenkit e földhöz; a hazának néhány százezer természetes védői milliókra szaporodtak, és most veszhetne el e nemzet, most veszhetnének el a szabadságot, most üthetné föl a zsarnokság az absolutismus uralmát e hazában? Nem, az nem lehet, vagy ha gyáván oda engedjük mind ezt, akkor megérdemeltük, hogy szolgák legyünk s a kérlelhetetlen bíró, a historia, üsse a gyávaság ezer halálnál becstelenebb bélyegét e nemzetre.

Nemzetünk! mi érezzük hivatásunkat, látjuk a veszélyt, mely minket fenyeget, ti a szabad Magyarország sorsát bízátok reánk, midőn képviselőül választottatok, mi visszavisszük nektek a szent hitbizományt, melyet kezeink közé tevétek le. Nemzetünk! csak egy cél lobegjen előttünk; ellenségeink megsemmisítése, erre egyetértés, áldozatkészség és elszánt akarat kell, és sirhantjainkon maradékaink áldása long, tisztelt lesz emlékünknél, mint őseinké előttünk, kik küzdöttek s elvéreztok a szabadságért, melyet hagyának reánk, s melyet megoltalmazni köteleességünk. Nehéz munkánkban számítottunk a nemzetre; mi o véres harczot csak úgy vivhatjuk sikerrel, ha a nemzet el nem hagyja magát, ha öröt teremti és anyagot nyújt, melynek kellő fölhasználása s rendezése a mi tiszttünk.

E nemzet csak önmaga által veszhet el; ha egyesülünk, ha akarjuk: nincs hatalom, mely megsemmisítsen, ha gyávák leszünk, nincs hatalom, mely megmentsen.

Éljen a nemzet, éljen a szabadság!

Kossuth tehát még rendületlennel lát-szott hitében.

Különben is a dorék új erőre gyúl ott, hol csügged a gyáva

Szoldateszka-uralom Buda-Pesten.

A kormány s a képviselőház tehát az új év napját nem töltötte Pesten.

Elmenének, kormány nélkül hogyva a fővárost, mint Szápolyai 300 év előtt.

A főváros merőben lehangoltatott. Csüggedt, hosszú képeket lehetett látni mindenütt. A jóhiszeműek is azt beszélték széltenben, hogy egyes guirilla csapatokban fog a magyar elvérzeni, s hogy az udvar egy nemzet halálát lehető legnagyobb vérrel vásárolja meg.

Napokig vége hossza nem volt a fővárosba szállangó katonaságnak. A főváros lakosai ilyesmit még nem láttak soha; nem esuda tehát, hogy sokan elveszték lélekéberségüket.

Ily körülmények közt virradt föl Buda-Pesten újévnapja. E nap máskor annyi reménynek, annyi örömmel forrása volt, s most — —

A vidám arcok eltűntek s helyettök csak fáradt s hidegtől elcsigázott katonákat lehetett látni.

Hogy is volt csak?

Körvonalozzuk egy kissé bővebben Buda-Pest megszállását.

Szomorú napok voltak azok.

Már előbb bizonyos zsi bongás a népben, némi fájdalom az egyének kebleiben, az a tartózkodás egymástól újságot kérdezni, mondani: a szerepvivők és vagyonosbak utraindulása, mind megannyi előpostái voltak a viharoknak, mi a főváros fölött kitörendő vala.

Csányi kormánybiztos január 4-dikén azt mondá: míg én el nem megyek, addig semmi baj.

Ötödikén reggel ő is elutazott; a falakon pedig ezen sorok voltak olvashatók:

„Mészáros Schlicket megverte. Kassa felszabadult a járom alól; mi kevésbé vagyunk szerencsések; de hisszük az istent, hogy a zsarnok ellenség nem fogja hazánkban a tavasz örömeit élvezni.“

Ugyanaz nap reggeli kilencz órákor a főortanyán már ausztriai császári vadászcsapat jelent meg.

A magyar szabadságharc. VII.

Ezt nyomban egy vadászezred követé, az ausztriai népdalt játszva s a templom felé nyomult.

Ezután egy pár ezred rendes gyalogság következett lobogó zászlókkal és csengő zenével.

A dzsidás ezred több tábornok és számos tagu vezérkar kíséretében, rögtön ezekután jött.

A menetet számos ágyu fejezé be.

A várbeli főtemplomban isteni tisztelet tartatott.

Gránátas temérdek volt látható. Hidászkar sem hiányzott.

Ugyanez nap délután két órákor a lánczhidon két zászlóalj kurassier jött át. Nyomában ágyuk valának.

Ezt vadászok követték. Végre a jégen is kezdett katonaság mutatkozni. Átjöttek a szercsánok is.

Négy óra tájban Jellasich is átjött. Szállást Károlyi György gróf palotájában vett magának; s lett garázda rombolás a diszes csarnokok között.

Ekkor történt, hogy a lovagias bán, a hölgyvilág kedvence, Károlyi grófnénál is kívánván tisztelni, bejelentette magát.

De a lelkes magyar nő méltóságán alulnak tartotta, egy pártütővel még csak szóba is ereszkedni.

Nem fogadta el.

Azt izente neki, hogy beteg; különben is egy Jellasielnek, ugymond, beteg fog lenni mindenkor.

Ilyen kudarcot is kapott Jellasich, egy magyar hölgytől.

Lovasság, tüzérség, vadászcsapatok és seregredek a nagy téren voltak felállitva s onnan indittattak szállásukra.

Másnap a podgyászok nagy halmaza is megérkezett.

A hó sűrűn hullott.

Következő nap ki lön hirdetve az ostromállapot; a nemzetőrség feloszlatatott.

Még meg sem pihente magát a császári katonaság a fővárosban, Pesten kívül azonnal erős őrvonal állitattott fel a Debreczen-

nel való közlekedés elzárása végett, s másnap a gyalogság egy része az egész lovassági erővel ismét utnak indított az alföld felé, hogy a felső Magyarországon működő császári hadtestek vezéreivel magukat kapcsolatba téve, megkezdhesék működésüket.

Windischgrätznek ezekután első gondja volt proclamatiókat bocsátani ki, melyekben jelentvén, hogy „egy hiv és vitéz sereg élén, mely előtt a lázadók csoportjai, miután tetemes csapásokat szenvedtek, mindenütt megfutottak, Magyarország fővárosát megszállotta, — mindenek előtt az eddigi, általa megszállott ország részei lakosainak, kik az ő uralomhoz és királyukhoz viseltetett hűségöknek és vonzalmuknak kétségtelen jeleit adák, teljes elismerését nyilvánítja, mint olyanoknak, kik küldetésének magas célját tökéletesen felfogták.

Nem elnyomás, ugymond, az ő szándéka, s működése egyedül a lázadóknak azon istentelen vétke merénnyel szembe, ellen van irányozva, kik a hazugság, álnokság és csábítás minden eszközeivel a több, mint nyolczszáz éven át a nemzet javára és dicsőségére fennálló királyi széknek megdöntésére szemtelenül és vakmerőn törekedtek, a Magyarországon létező idegen nemzetiségeknek velök születt jogait megsemmisíteni — az oly gazdagon megáldott országot a többnyire papirpénzzel elárasztással tönkre tenni igyekeztek; és ezen törvénytelen eljárásukat, a bankjegyek sajtóját magukkal elvivén, bősztűségökben még folytatni is szándékolják; Szent István koronáját szentségtelen kezekkel elrabolták, és hogy gonoszságuknak mértékét betöltsék, Magyarországot az osztrák birodalomtól elszakasztani törekedtek.

De ez hajtótörést szenvedt, ugymond, s azért kijelenti, hogy ő felsége célja most a megbomlott rend és csend helyreállítása s Magyarországnak a monarchia többi részével legszorosabb testvéri kapcsolatban leendő felvirágzása és boldogsága.

Jelszava pedig a lázadók megsemmisítése, segítség és védelem ő felsége hű alattvalóinak.

Felhívását azzal végzé, hogy figyelmeztetvén Magyarországi lakóit, miszerint a fővárosnak elfoglalásával azon végső időpont beállott, melyben az ország többi részeinek is, a törvényes királyi hatalom alá leendő

visszatérésüket önkényt bejelenteni szabadságukban áll, s így minden lakosnak hódolati nyilatkozatát a legrövidebb idő alatt elvárja és felszólítja az ország minden lakóit, hogy fegyveröket letevén minden késedelem nélkül térjenek vissza békés lakaikba és az általa kiadandó törvényes királyi parancsoknak minden készséggel engedelmeskedjenek; mert csak így leendő neki lehetséges a lázadás elcsábított eszközei számára királyi kegyelemért könyörögni.

A proclamatiók a kishitűek s ingadozóknál csakhamar meg is tették hatásukat.

A magyar lobogók, czimerek és színek letéptek, bemázoltattak; meg lönek szüntette a törvényesen választott tisztivatalok; bedugattak minden forrás, honnan világosság s értelmiség vala meríthető; zár tétetett nem csak az elfoglalt anyagi tárgyakra, hanem a szívekre s gondolatokra is.

A megye- és városháznál január 9-dikén már horvát katonák váltották fel az őrállomást s a városi drabantok és megyei hajduknál talált fegyvereket elszedték.

Másnap egy nemzeti zászlót, mely Kossuth rendeletére mondatott készültnek, a rabló zsoldosok kezükbe kerítvén, azt az utcán fel s alá hurezvolva gunyolták s összeviszta tépve s gázolva Jellasicschhoz vivék. Ez alkalommal egy pár ifjú Kossuthot éljenezvén, elfogatott s kísérés közben szájukat annyira ütötték, hogy azok feldagadva vérbe borultak.

Barát barátja előtt nem mert nyilatkozni, félve barátja félelmétől, megvesztegethetésétől, vagy vigyázatlanságától.

A testvér testvérjét először kikérdezte, ha rábizhatja-e gondolkodásmódját, nincs-e veszélyes ismeretségben, nem árulja-e el valahol titkait.

A férj, ha valamit akart családjának elbeszélni, elsőben bevezetést tartott, mily szükséges vigyázni s legkedvesebb pajtásának előtt is elhallgatni legalább a nevet, kitől a hír jó.

Remegett mindenki.

A fővárosból kihalt az élet; pedig farang volt.

Darab időre a színi előadások is megszakadtak. Komlósi Ida, Jókainé, Latkócziné, valamint Schödelné s Lendvai eltávoztak.

Hollósi Kornelia, Szilágyi, Füredi, Csér-

Windischgrätz herceg.

csel Natália és Stéger azonban hely álltak s iparkodtak némileg türethetővé tenni a kinos estéket.

A közönség nagy része szonban fogadást tön, addig részt nem venni semmiféle mulatságban, míg Kossuth ismét vissza nem jön.

De még azok a barna gyerekek, a cigányok is elhagyták a fővárost.

Napokig a pereczes sipján kívül semmi egyéb zene nem volt hallható.

— De mért is hagyának el beünket a cigányok? sohajt föl Nagy Ignác a „Pesti Hírlap“-ban.

Hiszen oly andalító, oly bús a szép magyar zene, s azt gondolják a derék cigányok, hogy mi fővárosiak már nem is akarunk többé amugy istenigazában busulni.

Mit ér zene nélkül az élet, s mit ér zene nélkül a halál?

Hiszen a valamire való temetés is zenező mellett megy véghez, hogy a halott feledhesse övéit, ezek pedig feledhessék őt.

Vissza, vissza tehát körünkbe fényes arczu cigányok s hozzátok el a híres nagydait, hogy veletek együtt sohajthassunk.

De még a nyomdáknak is meggyérült a dolguk. A szerkesztők többnyire elutaztak a kormányval Debreczenbe, s a közönség tájékozatlan maradt.

A politikai lapok közül csak kettő jelent meg a fővárosban: a „Pesti Hírlap“ és „Figyelmező“; amazt Jókai távoztával Szilágyi Sándor, emezt pedig Vida Károly szerkesztette. Az utóbbi határozottan Windischgrütz zsoldjában állott s hozott oly cikkeket, melyekre a magyar embernek arczába szökölt a vér.

Mindjárt első számában így kezte egyik vezércikkét: „A mult év Sylvester estéjével megtisztult Budapest látköre egy pünkösdi királyság nimbuszától, mely kilencz hónapon át kápráztatta sok szemfényvesztő ügyességgel a közönség szeméit.

Avagy mit érezhetett a magyar ember, midőn magyar nyelven ilyenféle felszólításokat olvasott magyar ember tollából:

— Térjete a hűség ösvényére, hódoljatok meg s fogadjátok nyílt karokkal testvéreiteket, a császári hadseregeket, melyeknek békét, csendet, rendet hozandának, s főleg biztosítandják nemzetiségötök azon

veszélyektől, melyekbe lázadó izgatóitok politikája ejtett.

Ehhez járult, hogy az említett lap, vezércikkeiben, teli torokkal hirdette, hogy „hiu ábránd, örült bizakodás, miszerint a Dunánál eldöntő csatára képtelen magyar sereg, a Tiszánál, ha itt-ott győz is, csudákat tehesen, melyek a magyar függetlenséget kivívassák! mi ha sikerülhetne is, a hogyan nem sikerülhet, a győzteseket magukat is csakhamar zavarba hozná, mert Magyarország Ausztria nélkül veszve lenne; s végül kinszaggatott lelké mélyéből kiált föl: „Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum.“

A falragaszok özöne is megszűnt ezeknek kihordói, egész sereg mosdatlan fiu, most csak egymásra néztek s unalomból legfőlebb egyet-egyet verekedtek.

Az utcák új elnevezései mind bemészeltek. Budán az „István tér“ s az „Igazság tér“ megszűntek; s a Kossuth-utca a kedves rebellisnek nevére — Jellasics-utczára kereszteltetett.

Rendelet nyomán este jókor már minden bolt bezárattott.

Azonkívül még az ártatlan Casino, de még a gyűlede is bezárattott, nehogy az emberek többen egy helyen összejöhessenek.

A kintornák is megszűntek a füleket borszontani; de még a gyermekek katonásdi-játszása is elmaradt.

Azonfelül rendkívüli drágaság is uralkodott. A hus és gabona ára egyszerre fölemelkedett. Egy öl tűzifa negyven forintba ruggott. Egy kis hónapos szobát ötven-hatvan forintért adtak.

Néhány vállalkozók már lóhust kezdtek enni.

Ehhez járult, hogy sok család mindakét városban rendkívüli zavarba jutott azon körülmény által, miszerint az apa s férj Debreczenbe vándoroltak s a gyermekek és nő Budapestben maradtak.

Törvény helyett, szurony uralkodott, s ezen szuronyhatalomnak akadtak alattvalói is.

És megszaporodának az úgynevezett „Spitzlik“, kik nyilvános helyeken csoportosan jelenének meg zsákmányt keresni. Fájdalom, hogy azok közül is állottak némelyek

a spitzlik táborába, kik azelőtt, mint legnagyobb radikálok voltak ismeretesek.

Alig hangzott el Windischgrätz proclamatíó szózata, csakhamar egymást érték a hódoló iratok több helyről, melyben az illetők kijelenték, miszerint feltétlenül meghódolván, a császári sereg parancsnokságai iránt engedelmességgel viseltetni készek lesznek.

Ilyenek voltak: A budai hatóság nevében Walheim János polgármester; Pápáról Willox Antal polgármester és Mikovinyi Ignác főbíró, továbbá Esztergom, Veszprém, és Pozsony, melynek városi hatósága mi több kijelenté, miszerint „nem adhatnak eléggé hálát a Mindenhatónak, hogy a császári hadsereg világhírű vitézsége által a törvény elleni zsarnok állapot nyomása alól szerencsén megszabadulhattak.“

Nagyszombat városa pedig egyenesen Ferenc Józsefhez küldött hódoló iratot, melyet ő felsége kegyesen is fogadott; mire Wiber és Zerdahelyi József meg Pitroff János, mint felvivők, a császári családi asztalhoz méltattak.

Kaposvár nevében meg Sárközi Albert és Mérey alispán tették meg a hódolatot: „Ezennel kijelentjük irták föl, hogy mi ő császári királyi Felségét, első Ferenc Józsefet, mint törvényes uralkodó fejedelmünket elismerjük; neki hódolunk s ennek folytán minden általa kiadandó s kiadandó s kiadott rendeleteket s parancsolatokat mind magunk teljesítjük, mind mások által teljesítjük.

Márig is Pozsonyban, Győrött s Mosonyban ismét magas kürtös kalapokat kezdtek viselni: s ki e divatot nem követte, uton utfélen leütötték kalapját.

Az ugynevezett Kossuth kalapoknak hire sem volt a fővárosban.

A pestvárosi tisztikar szintén hűséges teljesítője lón, Windischgrätz „atyáskodó“ hatalmának.

A tisztviselőség január 15-dikén üdvözlé Babarzi Antalt, mint megyei királyi biztost, ki a tisztviselő kart ő felsége első Ferenc József törvényes király iránt hűségre szólította.

A tisztviselőkar Windischgrätznél való udvarlással pecsétlé meg hűségét.

Képviselték pedig a pestvárosi tisztikart a következők: Havas József, ki Windischgrätz

meghagyásából Buda-Pest részére biztosul lón kinevezve, melyet midőn tudtul adott, „magasztos feladásának“ gvámolítására hívá fel a közönséget. Lechner Károly polgármester, Terezi Szilárd kapitány, Koller Ferencz bíró, Szekrényesi, Schiefner Gyula tanácsnok, ki egy alkalommal hangosan nyilvánította, hogy köszönjék meg mindazok, kik azon gaz magyar kormánylyal tartottak, hogy életük meghagyatik:

Es ezen tisztviselőkar hódoló uszálhordozójává tette magát a szoldateszka uralomnak.

Midőn Windischgrätz kiadta a parancsot a fegyvereknek 48 óra alatt való beadatására, minő buzgó erélyt fejtettek ki!

Windischgrätz néhány óra alatt több fegyvert kapott be, mint a magyar kormány hetek óta.

Képzeltető, minő szigorú censura uralkodott ily körülmények között.

Havas egyik napon magához hivatta a színigazgatót is; és felelőssé tette mindenről.

Az igazgató eleget mondta, hogy hisz végig mentek darabjai mind a censurán; de ő ennél is szigorubb akart lenni.

Az igazgató megértette az urakat; vi-gyázott mindenre.

Mindamellett nem gátolható meg, hogy a színész nagyobb hangnyomattal ne ejtse ki egyik szót, mint a másikat, s hogy a közönség lelkét valamely szó vagy dal meg ne ragadja.

Igy például, „Csikós“ népszínműben, Füredi ezen szavakat: „Elszegődöm Tarnóczára bujtárnak“ így módosította: „Elszegődöm a nyáron, de pecsenyén határon.“

Lett lelkesedés.

Egy másik darabban pedig „le a zsarnokkal“ szavakra forjongság felhevült a közönség, daczára a jelenlevő számos szoldos tisztnek, kik harmadnap mulva is kérdezték, mit tehet az a „lezsánokkal.“

Következő nap azonban az említett darabok mint fölötté veszélyesek, csendháborítók, betiltattak.

Egyébiránt a színház fölötté hiányos élvezetet nyújtott azoknak is, kik minden mulatság szükségében, a hosszas esték unalmát s lelkük boruját szétszlatandók, néha abban megjelentek is.

Az adható darabok kevés változatosságot engedtek; sok színész, köztők, mind említettük, a közönség kedvencei, eltávoztak; az előadások nagyon hiányosok voltak, — sokszor a legszomorúbb jelenetekben is a nevetésig hiányosak.

Elvitetett innen is minden fegyver, a legkisebb kardig és tőrre; amiből az lett, hogy gyakran pálczákkal vívtak a hősök vagy szerelem lovagok; vagy agyonlövés helyett pukkantani kellett a színpalak mögött.

Ezen fegyverhiányt későbbben aztán annyira ki tudták pótolni, hogy Windischgrütznek a színház, mint rejtegetett fegyverek raktára lón feljelentve.

Lett láрма, vizsgálat.

A színházat körülvette a gránátosság; felkutatott minden zúgot.

És találtak pedig keresett fegyverneműt egyetlen egyet sem; fapuskát, kardot, tőrt pedig igen sokat egész a családig hűn utánzottakat.

Jövedelme a színháznak nagyon csekély volt. Többnyire csak a császári tisztek látogatták, s igen sok család mindvégig hiven megtartotta fogadását, színházba addig nem menni, míg csak a magyar ügy jobbra nem fordul.

Egyik este Jellasich is meglátogatta a színházat, mely tömve volt néppel s katonatisztekkel, mely meg is zsvioszta; de a néma maradt.

Természetes, hogy a magyar főhadi tanoda, — január 5-dike után ismét Ludoviceum — sem maradhatott háborítatlanul. Január 15-dikén kiadatott a rendelet, hogy a magyar főhadi tanoda, teljesen feloszlatatik s az épület császári katonai kórházzá alakítatik át.

Az épületben bennlevő 15 növendék elutasított; a tanítások felfüggesztettek s a temérdek költséggel, jó renddel fölkészült butorozott szobák rablók kórházává alakítottatott.

A magyar nemzeti muzeum, melynek a politikával semmi köze, s mely tiszteletben tartatik az egyetemes világ előtt, kirabolatott.

Azon ürügy alatt, mintha elrejtett fegyvereket keresnének ott, kikutattak mindent, s miután a művészet becsét nem ismerték, készpénzt pedig ott nem találtak, elvitték

legalább az ujabban zsendülő magyar vitézségnek s egyuttal a császári „Waffenbrüder” gyávaságának legelső jelképeit, a Roth és Filippovicstól elfogott feketesárga zászlókat.

Jöttek azután nevetségésnél nevetségesebb szoldateszka rendeletek is.

Igy például kemény parancs adatott ki, melynél fogva a nadrágokon a vörös zsinórnak s a kalapokon a vörös szegélyű szalagoknak viselése úgy tiltott, hogy a ki ilyet viselni merészel, az ezen harcias szellem kimutathatására a legelső szállitmánynyal Olaszhonba fog küldetni.

Január 26-dikán már a legborzasztóbb ágyuk és mozsarak állottak készen a budai várfalakon, rombolással és pusztitással fenyegetvén Pest szízes palotáit.

Rá nemsokára kiadatott a szigorú rendelet, mely a lakosokat figyelmeztette, hogy a város ágyuztatni fog, ha a helyőrség csekélysége miatt valami kísérlet tétetnék.

Kemény büntetés szabott arra, ki északa jár, vagy vendégházát éjnek idején nyitva tartja.

Említettük, minő irányban működött a fővárosi hírlapirodalom.

— Mindazonáltal — mondja egy szemtanuja a fővárosi eseményeknek, — daczára a szemtelen hazugságoknak, a legnagyobb vigyázat daczára is eljutott a hír, ahol azt szívesen várták.

Nem volt olyan mozdulatuk a magyar seregeknek, nem volt kivált oly előrenyomulásuk, miről hozzánk homályos, mondaszerű hírek jókor ne érkeztek volna.

„Die verfluchten Rebellen!” szavakat hangosabban mondatni ha hallottuk a tisztoktól, kik mellett az utcán elmentünk, meglassítottuk lépteinket, fület nyitottunk s oly épületes szavakat loptunk el tőlök néha ily módon, melyek minden falragaszok hitelét lerontották; megkaparitottunk néha valamely külföldi becsületes lapot; találkoztunk néha bukareszti és hamburgi olyan kereskedőkkel, kiket a győriek, kassaiak, szegediek közülök valóknak ismerének föl, összejöttek néha olyanokkal is, kik már fogva voltak a magyaroknál; bejött néha valamely méltóságos ur becsületes ispánja és kocsisa; egy körülnyirt, összehajtogatott „Közlöny” jutott néha kezünkbe; gyors intézkedést és se-

bes elvonulást vettünk észre. Telegráfi gyorsasággal futották át ezek s az ezekből elvont tények a barátok sorozatát; legalább látni, beszélni, kérdezősködni akartunk attól, ki valamit személyesen látott, hallott olvasott. S ha csak beszélhettünk is azzal, ki valami bizonyosat mondhatott, villanyos erővel járt ez át minket, lelkünket, hazafiságunkat.

Igy éltünk, ily napokra jutottunk mi édes barátink, ott kinn a szabad földön. Monda, pletyka volt, mi fenntartotta lelkünket, mi reményt nyujtott, mi nekilelkcsitette lelkünket.

Hiában rémitettek ilyenkor minket, hiában ámitottak az ámitások leggorombábbjaival, mi tudtuk, hányadán állnak a dolgok.

Igy éltek ők hatalmukkal, így használták föl az erőszakot, mi kezökben volt.

Akit pedig így el nem rémithettek, akit így szellemileg meg nem ölhettek, megölték a szó teljes értelmében.

A befogatások és katonai executiók napirenden voltak. Senki sem volt biztos hajlékában.

A kémrendszer oly tökélyre hágott, mintha Fouché képzelte volna. Az apa nem volt biztos, ha nem hisz-e fiában ily jóféle madarat; a szerető nem tudhatá, melyik pásztor-órában játsza kedvese Delila szerepét.

— Átalában — mond egy szemtanú — a pesti lorették és grisettek is folytonos közlekedésben vannak a titkos politikájával. Sokszor csendes éjjel fegyversörgetést és katonai lépteket hallunk; ezt kapuzörgetés követi s visznek valakit.

Kit és hova? rendessen csak későn, vagy soha sem tudjuk meg; s ha az újépület tájékán egy-egy puskaropogás riaszt fel nyugtalan álmainkból, melyek még csak pihenést sem adnak, ólom súly gyanánt nehezül szívkünkre az élet öntudata, mert nem tudjuk, nem legkedvesebb emberünk életét oltá-e el az orgyilkosok golyója.

Csakhamar bejövételük után egymást érték a falakon a kiragasztott ítéletek s végrehajtások, melyekben Csömi Zsigmond, Szlavszi, Czuczor, Söll, Weiss, Novák Tivadar, Széll József, gr. Lázár György, Bittó Nerus, Kuh Dávid, Eberle, Schulz, Brunner, Kohn, Brüncke, Spitzer, s mások részint agyonlövettek, részint kegyelmezés útján,

vasban töltendő sok évi fogságra ítéltettek, mivelhogy hazájok megmentésére fegyvert fogni, az igazságot kimondani, vagy valamelyik zsoldással poharazás közben barátságos szót váltani merészkedtek.

Egy szegény szabó legény azért, mert borozás közben Kossuthért poharat emelt, kegyetlen kínzások között hurczoltatott a városházához, honnan azonban a czéh és városi hatóság által kiszabadított.

Jöttek azután a szellemnek rendszeres kiölésére kiszámítva szerkesztett falragaszok.

Például, hogy Schlick Mészároost megverte; 200 honvédet elfogott, Görgői a bányavárosokból kiűzetett s jobb keze Pusztelnik elesett; Leopoldvár megadta magát; Eszék elfoglaltatott.

A közönség azonban már szagáról megérezte a falragaszokat.

Elég bűn volt a zsoldosok előtt, ha valaki az irodalmi téren tett valamit, Vahot, Fényes szintén befogattak.

Némelyeket befogtak csupa névhasznalatosságból így, például Pálfi, helyett Bánfi.

Deák Ferencz folyton a fővárosban volt; nyugodtan sétált most is, mint mindig.

Midőn a magyar kormány a fővárosból távozott, természetesen csak azon sebesülteket hagyá hátra, kiket életveszély nélkül kimotoztítani lehetetlen volt, s így a legvadabb ellenségről is föltette, hogy ezekben, ha nem is a harczt, de az embert ótalma és gondja alá fogja venni.

Azonban ebben is csatlakozott.

A maró hidegben, mi január hónapban urakodott, tátongó sebeikkel, ruha és élelég nélkül hanyattak ki a kórházi szobákból a magyar betegek.

Bee kórházi felügyelő s Terczi kapitány kegyetlenségeiről borzasztókat jegyzett föl a krónika.

Az utóbbi, daczára, hogy a magyar kormány, dicső harcztainak gondosabb ápolására husz ezer forintot küldött kezeihez, nem csak nem gondoskodott rólok, de sőt voltak példák, hogy némelyeket, lélekben és testben összeroncsoltakat, a legrondább börtönökbe, gonosztevők közé záratta hétszámra s huszonnégy órában egyszer adatott száraz darab kenyérrrel s pohár vízzel sanyargatta őket.

De hála az égnek — köszönet a derék pesti nőknek — éppen ezen kebelrázó iszonyu-

ságok voltak azok, melyek a legszebb érzelmeket, a legnemesebb lelkesülést idézték elő.

Mint vihar után a kitisztult lég, mint tél után a tavasz zsenge virága, oly édes élvezet lehetett tanuja lehetni a női keblek ezen ihletének.

Pedig fájdalom, csak titokban kelle működniök; a leggyönyörűbb női erény is bűntek tartaték a vandálok által s gunyeczélul tüzeték ki.

Annál virulóbb koszorut fűztek maguknak Pest lelkes hölgyei: egy Károlyné, Orcziné, Lászlóné, Manóné, Privorszkiné, Fuchsbergerné, Garainé, Döriné, Csekoniesné; továbbá Landerer és Heckenast, meg Fichof Dávid, ki egymaga egy szekér tépést szedett össze.

Volt nő, ki Cimónként vitette maga után az aprópénzt s számolatlanul adott minden éléje vánszorgó magyar harezának s aztán eltűnt, félve a megismeréstől.

Egyszer csak meg kihirdettetett, hogy a magyar öt és száz forintos bankjegyek mindenfő- és közpénztárnál eltiltattak, s általában érvényteleneknek nyilvánítottak.

Ezen hirdetményt a zsidó tőzsérek ürügyül használták nyereszkesedésre s néhány nap alatt oly veszett nevét költötték a magyar bankjegyeknek, hogy kiki olahtott tőlök szabadulni.

A bankópénzt potom árért váltották be a Wurm kávéházban tanyát ütött zsidókereskedők.

Volt szomorú meglepetés.

Egy józsefvárosi posztónyíró csupán e miatt a Dunába ölte magát; egy másik golyót röpitett agyába.

Keserüemlékü napok voltak azok.

Egyik napon meg olyféle rendelet adott ki, hogy „ezentul a hadi költségeket a pártütő nemesek fogják viselni; s minden ember ellenmondás nélkül tartozik odaadni mindent, mit a hadi paranesnokság kíván.

Pártütőnek nyilvánítottatott az is, ki lakhelyét elhagyja, sőt az is, ki tétlen marad a császár szent-ügyében; s azon biztatást adták ki, hogy mindenki, még a földmivelő nép is nyugtatványt fog arról kapni, amit tőle elvittek, mely nyugtatványok majd idővel a nemesek és vagyonosb polgárok javából térítették volna meg, vagy amennyiben

azokból ki nem teltek volna, a közadóba lettek volna betudandók.

Hanem minden felszólítás között, a legvérlázítóbb volt a következő:

„Az ügy, melyért a pártütők küzdenek, sem nem a nemzeté, sem nem az országé. A vezérek Európa minden országából száműzött emberek, kiket Kossuth összegyűjtött. Ezen söpredék faj csak a felforgatás és kommunismus bajnokai. Ellenben a császári seregek csak a közjó előmozdítására jöttek. Windischgrätz tehát kinek-kinek közremunkálását igénybe veszi és reményli.

Már gróf Szirmai J. önkényes csapatot alakított a magyarok ellen, miért ő felségtől őrnagygyá is tétetett.

Valóban ekkor a magyarok vezéreiről a lapokban is auna hír szárnyalt, hogy azok többnyire idegenek; sőt ezekről még részletes életírások is közöltettek.

Legnevezetesebb volt Dom-Bardóról az, hogy ő spanyol guerillák által nagy tökélyre vitt faágyukkal működik, melyekkel ő egy öszvér ereje által a hegyekre is felszalad, szinte torkába várja az ellenséget, ekkor ismét tovább fut, vagy egy kalapácsesal ágyuit agyon üti. Ezen ágyukkal a vizeken is átusztat.

Ehhez járult, hogy azon alattvalók, kik maguk helyett ujenczokat fogadtak, az ezeknek kötelezett tőkék és kamatjaik iránti kötelezettség alól Windischgrätz által feloldoztattak.

Igy is fogyasztatni vélte a magyar katonaság létszámát.

Ugyanekkor kihirdettetett, hogy a magyar egy s két forintos bankjegyek april elsejéig négy millió forintig német bankjegyekkel beváltatnak, azontul érvénytelenek.

Istentelen, háromszoros megrablása a nemzetnek.

A népnek azonban jó tapintata volt; megkimélte Windischgrätzet s a négy milliónyi rongy ezuttal rajta maradt.

Windischgrätz továbbá azon tizenkét és fél milliónyi egy és két forintos bankjegyeknek alapját, mit a magyar kereskedelmi bank aranyban ezüstben garantirozott, elfoglalta.

Windischgrätz a zsidókat is kezdte üldözni.

Kiadta a rendeletet, hogy a mely zsidó a magyarokhoz való szítás bűnében találta, nem csak azon egyén lakol hanem még a község is, melybe tartozik minden egyénért fizetendő külön huszezer forintra ítéltetik.

Brunner, Kohn, Brünecke és Spitzer, minthogy a magyar sereg számára ruhane-műeket szállítani szándékoztak nyolcz évi várfogságra ítéltettek s érettök a pesti zsidó közönség fejenként huszezer pengő forintnyi ezüst pénzre büntettettek s rajtok az összeg tüstént meg is vétetett.

Dicséret érte az erős jellemű izraelita közönségnek.

Ilyen volt a főváros állapota a szoldateszka uralom pünkösdi királysága alatt.

Bécsben ezalatt szintén mély csend ural-

kodott. Az aula, proletariatus, clubbok szétverettek.

A bástyák ágyukkal, mozsarakkal egészen körülvéttettek; a kaszárnyák telegráfi vonalokkal köttettek össze, úgy, hogy egy félóra alatt az egész garnison talpon állhatott.

Ami a saját illeti, valamennyi anarchikus lap mind megszűnt; mert szerkesztőik részint agyonlővettek, részint megszöktek. Nem volt lap, mely valóban reactionarius lett volna.

Tehát csend volt mindkét birodalom fővárosában.

De ez a csend, a vulkánok csendje volt, mely minél hosszasabban tart, annál nagyobb erővel szokott kirontani s elpusztítja az aljában virágzó városokat, helységeket.

Tábori dolgok.

Zavaros volt a hadi ügyekben is a dolgok folyása.

Elérkezett itt is a megkísértésnek ideje, midőn isten próbára teszi a népet, ha valjon elég erős-e bizodalma és ragaszkodása ügyéhez? becsüli-e az égnek legdrágább ajándékát, a szabadságot, melyet isten áldás gyanánt osztogat a hívő népeknek?

Kassa elfoglalása után, mint már említve volt, Schlick ellen, Mészáros vette át a magyar csapatok vezényletét, ki mint láttuk fennen hirdette, hogy mennyire meg fogja majd azt a Schlicket — slikolni.

De bizony Mészáros, bármily derék huszárezredes lehetett is, ezuttal is sajnosan megmutatta, hogy nem született hadvezérnek.

Ő, mint emlékirataiban önmaga is bevallja, sokkal is szelidebb lelkületű volt, sem hogy ujoncz hadába s annak tapasztalatlan tisztjeibe, vérengző katonai szigorral, több kitartást és szilárdságot önteni képes lett volna.

Schlick, ki időközben tetemes erősbülést nyert, nem sok időt engedett, hogy a vert magyar sereg maradványai teljesen szervezhessék magukat.

Seregünket folytonosan sakkban tartván, már december 28-dikán támadást intézett

annak homlokvonala ellen, a Pergen és Deim-féle dandárokkal.

A magyar sereg Szikszó mellett, a magaslatokon foglalt állást, kissé visszavont jobb szárnyával a Hernád völgyében.

Ujoncz seregünk eleinte elég sikeresen védte különben is előnyös állását.

A röppentyűk sivitása azonban csakhamar zavart idézett elő a balszárnyon.

A császáriak állásának központjából ugyanis sűrűn szórta a 12 fontos üteg a gránátokat, mely azután a gyakorlatlan és fiatal lovakon ülő Lehel huszárokat egészen zavarba hozta s rendetlen visszavonulásra kényszeríté.

A Koburg-huszárok tüstént oda küldött százada némileg helyre állította ugyan a rendet, de Mészárosnak nem volt kedve tovább folytatni a harczot s vissza húzódott, Miskolczra.

Az idő már amugyis beesteledett.

Schlick nemcsak hogy nem üldözte a magyar sereget, de sőt még éjfélkor elindult s visszavonult Kassáig, honnan azon hirt vette, hogy Zemplén és Szepes megyékben a nép nagyon élénken kezd fölkelni.

Mészáros, Schlicknek ezen visszavonulását félelemnek magyarázta; pedig az inkább

nagyon is eszélyes taktika volt — az ügyes vezértől.

Mészáros Miskolcra értesült arról, hogy Windischgrätz már a főváros közelében van s hogy a kormány Debreczenbe költözik.

Együttal parancsot kapott, hogy támadja meg végre komolyan Schlicket; verje ki Kassáról, nehogy megzavarja az országgyűlés székhelyét is.

Mészáros készített is hosszadalmas tervet e végre.

Észerint a terv szerint a magyar hadoszlopoknál január 4-dikén már Kassa alatt kellett állaniuk.

Mészáros ezen fölül számított még a zempléni nemzetőrök s népfölkelés közreműködésére is.

Schlick résen állt.

Először is a nemzetőrök ellen küldött egy csapatosztályt, mely éjnek idején rájuk ütven, teljesen szétverte őket.

Mészáros ezalatt folytatta előrenyomulását.

Az előrenyomulás alatt hamis kémektől egyszercsak azon tudósítást kapja, hogy az ellenség Kassát elhagyta.

Mészáros erre egészen neki bátorodott s jóhiszem fejében behatolt a magaslatok alatti rossz állásba.

A sereg mindinkább haladt. Egyszerre balról heves ágyuzás fejlődik ki Perczel Miklós őrnagy dandára ellen.

Nehogy az ellenségnek ideje legyen egész erejével ezen gyenge szárnyra csapni, Desseffy sietve átsap a Miszlonka folyón, s hatalmas tüzelést kezd a tetető mellett felállított császári csapatokra.

Rá nyomban megkezdte az ellenségnek tizenkét fontos ütege is, elrejtett állásából, a tüzelést, még pedig oly erősen, hogy Desseffy Arisztid dandárának meg kellett állania s lehetetlenné vált az előrenyomulás.

Pár perc múlva a középszárnny is átkelt a Miszlonka folyón s csatarendben fejlődött ki.

Alig tett azonban azonban az elrejtett osztrák lövedéktelep néhány szerencsés lövést a tömegekbe, a középpontot csakhamar megingatá, mire a Lehel-huszárok is vad futásnak eredve, anélkül, hogy az ágyukon kívül más ellent láttak volna megriadtak.

A középszárnny minden ágyuját a Miszlonka patakban hagyá; a szekereslegények elvágta a húzó istrángokat s tova futottak lovaikkal.

Perczel Miklós, ki elfoglalva a téglavető kemenczét, az ellenséget már már a város faláig szorította vissza, derekasan viselte ugyan magát; de mivel a középszárnny cserbe hagyta, neki is hátrálnia kellett.

Desseffy 8-dik huszár ezrede szintén jelesen viselte magát; de végre a futókkal nekik is futniuk kellett.

Mészáros hasztalan öröködött megállítani a sebes rohammal futókat; alig egy negyed óra alatt vége lett az egész csatának, melyben holtak és sebesültekben elveszett 250 ember; fogoly 300 jutott az ellenség kezéi közé 8 ágyu pedig a Miszlonka partján veszett.

Mindenesetre szomorú jelét adá itt a magyar sereg fegyelmetlenségének. A vád főképp Bobory őrnagyra nehezu, ki a helyett, hogy mint utasítva volt, rohammal elfoglalta volna az ágyutelepet, Lehel-huszáraival együtt megszaladt.

Schlick meglegelve a könnyű győzelmet, nem is üldözte a magyar sereget.

Nem is volt rá szükség; mert anélkül, hogy üldözték volna, amugy is nyakra főre rohant s egy kis rész Miskolcra állapotott meg, más része pedig világga futott, vagy visszament háztűzhelyeihez s elhagyva az öreg és gyenge vezért, mint eltévelyedettek jelentettek be, míg később a megyei hatóságok által zászlóaljaihoz ismét vissza küldettek.

Ha Schlick üldözöbe veteti néhány lovas osztálylyal a futókat, bizonyára szétverettethetett volna az egész fegyelmetlen ujoncsereg, ugyanmire, hogy sohasem birta volna magát összeszedni s így a császári sereg uralt volna a tiszai átmenetnek Tokajnál.

Schlicknek e győzelem után nem lett volna nehéz akár Debreczent is elfoglalni, sőt tán még Váradot sem; azonban a zemplénmegyei fölkeltőktől s a „lutheranus Szepesség“ mozgalmaitól tartván, Kassáról nem mert kimozdulni.

Mészáros január 8-dikáig Miskolcra maradt, rendezvén némileg nagy ügygyelbajjal szétzilált seregét.

Itt vette azon hírt, hogy Windischgrätz megszállotta Budapestet s a kormány Debreczenbe költözött és hogy Görgei Vác-, Perczel Mór pedig a Tisza felé hátrált.

Ezen csiklandós helyzetben Mészáros nem tudta hamarjában tájékozni magát.

A hadtest Tarczal és Keresztúron helyeztetett el, mint amely állásokból Tokaj védelme elég sikeresnek mutatkozott, főleg miután Vetter tábornok tudtul adá, hogy már tetemes csapat-erősítések is vannak utban.

Dessewffy Aristid.

Nem tudta, valjon Miskolczon való időzése Görgei hátrálásának előnyére lesz-e, vagy nem? s először Tisza-Füred felé akart vonulni; míg végre is Tokajra vonult, mint-hogy Schlick működésére nézve, a Tisza átkelését illetőleg, Tokaj lett most a legjelentékenyebb pont, amennyiben az osztrák sereg működésének Debreczen lett célpontja.

Mészáros azonban, kire már amugy is ólomteherként nehezedett a vezéri szerep, nem sokára megszabadult annak terheitől.

A kassai vereség után Klapka lón helyébe kinevezve, ki őrnagyból ezredessé levén, már január 14-dikén átvette a jó öreg Mészárostól a főparancsnokságot, ki a hadügyérség dolgait átveendő, Debreczenbe utazott.

Klapka, ki már azelőtt a szerbek ellen is kitüntette magát a leginkább csatatervekben különös jártasságot tanusított, — csakhamar hatalmas erélyt fejtett ki a sereg szervezésében.

Erre a hirre már Schlick is megdöbbsent.

Amint Klapka készülődéseinek hírére vette, megbízottja által Windischgrätzről a „legsürgetősebben“ kért segítyt; s mivel Kassáról nem mozdult, Klapkának elég ideje maradt a megérkezett segélyerővel a hadsereget újjá teremteni.

Első gondja volt csapatait fellelkesítve, képessé tenni őket döntő ellenállásra.

Hadtestének mindenekelőtt kiterjedtebb térséget adott.

Mivel ugyanis meg volt győződve, hogy az előbbeni csatákban a meglepetés károsabban hatott az ujonczseregre, mint az ellenség remek hadműködése, a sereget nagyon tágas táboróri állásban (Bivouak-Stellung) helyezte el, messzeterjedő őrtanyákkal, hogy így azok a valódi állásba való visszavonulás alatt a csoportulásra időt, a közelgő csatához pedig bátorságot nyerjenek.

Valami vadregényes, sajátos látvány volt isten szabad ege alatt, csikorgó zordon tél havában, lobogó őrtüzek körül azokat a marcsona hadfiakat látni.

A fiatal ezredek fáradhatlan munkásságának, fölbátorító napi parancsainak sikerült is ismét életet és bátorságot önteni a hadtestbe.

Klapka hadteste, Bulharin, Dessowff, Schulz és Gedeon vezénylete alatt csakhamar tizezer emberre rugott harmincz ágyúval. Ide számítható a három századot tevő lengyel legio is, melyet Thworzniczki vezényelt.

Klapkának az volt terve, hogy ha elég ideje marad a szervezkedésre, támadólag lép fel Schlick ellen.

De Schlick január 19-dikén, be sem várva még a Windischgrätz által küldendő segédcsapatot, mely másnap Schulzig altábornagy vezénylete alatt már utban volt, — megkezdte hadmozdulatait Tokaj ellen.

Január 22-dikén seregének zömével Mádont át, a nagy országúton Tarczal felé s a borairól híres tokaji hegy felé indult.

A tájon sűrű köd feküdt.

Schlick elhagyva Mádót, csakhamar a magyarhad előcsapataira bukkant.

Bulharin dandára volt.

Heves harc fejlődött most ki a Tarczaltól északra eső magaslat birtokáért.

A magyarok azonban, kik megszállva tartották a tokaji hegy magaslatait is, megakadályozták az osztrákok minden előrenyomulását.

A honvédek már két szuronytámadást vertek vissza, midőn harmadszor a vértések rohantak rájuk.

Schlick a tokaji hegymagaslat ellen is támadást intézett; de a küldött zászlóaljat derekasan visszaverték Bulharin előrohanó huszárai.

Mint említettük a tájon sűrű köd terült el.

Schlick tehát nem ismerhette föl, valjon mily erős az ellene működő hadsereg.

Ezután még egy kísérletet tett, de sikertelenül; estére már visszatért Mádra.

Másnap Keresztturnál folyt a harc.

Ezen nap ismét diadalmas volt a magyar fegyvereknek.

A csaták csinálják a katonát s honvédeink kezdtek már hozzá szokni a tüzhöz.

Már korán reggel megkezdődött a harc. Az ellenség a jobb szárnyat támadá meg; de a magyarok vitézül visszaverték, ugyanynira, hogy az ellenség kénytelen volt visszavonulni Mádra azon hadtesthez, mely tegnap Tarczal alatt veretett meg.

Az ágyúzás késő délutánig tartott; s a mieinket csak a sűrű köd akadályozta a teljes győzelemben.

A Don-Miguelék, a 43-dik zászlóalj, s a huszárok, az ujak is hősileg viselték magukat.

Szemere, hivatalos jelentését a harc színhelyéről még az nap este megírván. ezen szavakkal végzi be tudósítását:

— Örvend az ember szíve, midőn szemlél hadsereget, mely teljesíti kötelességét.

Klapka tehát diadallal kezdte meg vezéri pályáját; s a győzelemre seregeink is neki vidámultak.

Ezalatt Schulzig altábornagy alatt a segédcsapat is megérkezett Schlickhez, s egyesültek.

Klapka nem lévén képes meggátolni az egyesülést s gyakorlatlan csapataival veszé-

Honvédek a tél őrőlyakón.

lyesnek tartván velök szembe szállni, nehogy nyert előnyeit kockáztassa, visszavonult a Tisza mögé s Tokajjal szemközt, Rakamáznál foglalt állást.

Ekkor égettetett föl a tokaji hid is; Klapka csak a gerendákat parancsolta fölszedetni, egy tulbuzgó alparancsnok azonban a rendelet daczára mégis leégettette azt.

Schlick, egyesülvén Schulzigggal, nemskára már ismét Tokaj előtt állott, hogy kierőszakolja a Tiszán való átmenetelt.

De hasztalan.

A hid, mint említők fölégettetett.

A Tisza ugyan jéggel volt borítva, hanem a jég nem volt oly erős, hogy megbirta volna az erősebb rohamos átkelést.

Mindazonáltal az ellenséges gyalogság átkelve a Tiszán, megtámadja a magyarság jobb szárnyát, de Klapka honvédei szuro-

nyaikkal vitézül visszaverik a rohamot s a császáriakat Tokaj utcáin végig üldözik.

A lövöldözések egész besötétedésig tartottak s az osztrákok már néhány röppentyülöveget is állítottak föl.

Kísérletök azonban nem sikerült. A most már fegyelmezettebb és sokkal jobb tapintattal vezérelt fiatal honvédek hősileg védték a legmagyarabb folyamat.

Midőn Schlick látta, hogy minden erőlködése czéltalan, az éj beálltával Tarczalon át visszahuzódott Kereszturra, onnan pedig Kassára.

A magyar csapatok lelkesedése ezen siker által hatalmasan emelkedett; s ragaszkodó szeretettel viseltettek vezérök iránt, ki márig is győzelemre vezérlé őket.

De ideje, hogy fölkeressük Görgeit is.

Görgei gyanu színben.

A haditanács végzései nyomán Görgei, ki mint láttuk épen nem akart Buda alatt döntő csatába ereszkedni, — a főváros megszállása után Vác felé vette útját, hogy onnan aztán a bányavárosok felé nyomuljon.

E lépést a magyarok boszusan, a császáriak pedig gúnnyal fogadták.

Ha egyes derék hazafiak a pesti haditanács végzései következtében ujreményt nyertek is Magyarország jövője iránt, e hangulat mindazonáltal épen nem volt általános.

Főleg a régi katonatisztek voltak, kik a haza ügyét most már teljesen elveszettnek tekintették.

És a patkányok seregesen kezdték elhagyni a hajót, mely szerintők már közel volt az elsüllyedéshez.

Hiszen a magyarok — így okoskodtak magukban a tiszték — eddig folyton verettek s megszaladtak sok helyen az első ágyulövére. Ily összekapkodott ujonczokkal semmire sem lehet menni vélték magukban ők, kik megszokták hosszasan, kipallérozott legényeket vezetni.

Azt azonban még sem akarták mondani, hogy azért mennek el, mert elvesztették reményöket.

Hanem beszéltek „vörös republikánusokról,“ kik elhagyták a „törvényes“ tért, melyet természetesen a másik oldalon az előtt rég elhagytak; lármáztak az általuk ugynevezett „tollhősök“ ellen is, kik a hadi dolgokba avatják magukat, kik azonban ahhoz legkevesebbet értenek.

Ezen császári tiszték már Teleky alatt felmondták egyszer még szeptemberben a kormánynak a szolgálatot, midőn arról értesültek, hogy Pesten állítólagosan nagyszerű republikánusi mozgalmak vannak kitörő félben.

E tiszték császári osztrák szellemben nevelkedvén föl, nem csuda, ha a dynasztikus elvekhez féltékenyen ragaszkodtak, kivált most, midőn a magyar ügyet úgy is veszettnek hitték.

Ehhez járult még azon aggodalom is, miszerint, ha az ország meghódol Windischgrätznek, egy kissé furcsa jövő várakozik rájuk.

Legalább az utósó perczben igyekeztek tehát megmenteni magukat s távoztak csoportosan.

Görgei gondolkodóba esett. A tiszték ezen távozása mély benyomást tett rá.

Amint tehát Vácra érkezett, összehívta legmeghittebb embereit tanácskozássra.

Ennek a tanácskozmánynak az lett eredménye, hogy Görgei kiáltványokat bocsátott közre, a felső dunai hadtesthez s annak nevében kijelentette, szemben a magyar kormányval, vagy ha úgy tetszik, szemben az egész világgal, miszerint ő a Debreczenbe vonult honvédelmi bizottmánynak nem hódol s csak bánja, hogy eddig is engedelmeskedett annak mindenben.

Azután kijelenté, hogy ő s a felső dunai hadtest a törvényes királyság mellett harczol s csupán csak azon parancsolatoknak fog engedni, melyeket törvényes formában V. Ferdinándtól kinevezett Mészáros hadügyminiszter vagy annak kinevezett helyettese küld neki.

De hisz Mészárost szintén letette Ferdinánd október elején!

Görgei ezzel oda vetette a keztyűt a kormánynak s növelte a vizsályt, a hol már megvolt s föltámasztotta, ahol még hiányzott.

Ő ugyan főképp a volt császári tiszteknek akart biztosítékot nyújtani ezáltal jövőjükre nézve s mint maga mondja, célját teljesen elérte, mert a kilépések rögtön megszűntek s a hadfiak meg lettek nyugtatva.

De ha Görgei épen az ellenkezőt proklamálja s a tisztek hangulatát ezen irányban igyekezik megnyerni, valjon nem lett volna elérhető szintén a megnyugtató?

Görgei úgy vélekedett, hogy nyilatkozványa által seregét összetartja, — azonban eltért a tényleges kormánytól, mely bizalmat az országba csak az által nyert volna, ha a fősereg teljes ragaszkodását a kormányhoz kimondotta volna.

Hogy pedig mily kevés alapja volt annak az ígéretnek is, hogy ezentul csak az alkotmányosan kinevezett Mészáros rendeleteinek fog engedelmeskedni, megmutatta rá egy pár napra, midőn Mészáros egyik rendeltét is félre vetette, világosan elárulván, hogy ő ezentul senkinek sem akar engedelmeskedni.

És a Görgei-féle hadtest ezentul mintegy ellenlábasa lett a tényleges kormánynak; s a ki bármi okból elégedetlen volt a magyar kormányval, Windischgrätz szállásán sem érezhette volna jobban magát, mint épen Görgeinél.

Hanem ezen lépés által Kossuthban erős gyanut keltett Görgei saját tiszta érzülete ellen, mely gyanu még inkább növekedett, midőn magához a hadügyminiszteriumhoz sem küldött tudósításokat s egészen függetlenül, saját kezére dolgozott.

Ezentul halálos elleségévé lett Kossuth, miután nyilatkozatában oly durva módon állította pelengérre az ország kormányát a hadfiak szemei előtt, hogy az a seregben soha többé vissza nem állithatta tekintélyét.

Görgei azon vélt sérelmek befolyása alatt készíté ezen kiáltványt, melyeket a kormány részéről kapott s tetszése szerint való volt, hogy ez alkalommal Kossuthnak és pártjának valami bosszúságot okozhat.

Hanem az ellenhatás visszahatást szült itt is, és Kossuthot azon elhatározásra vezette, hogy más fővezér után nézzen, olyan után, ki ne bírálgassa a kormány lépteit s politikáját, hanem lásson az ellenség megverése után.

Ezen férfiú Dembinszki, a szabadság harcaiból ismert lengyel tábornok lőn.

Ügyünknek Teleki László nyerte meg Párisban, ki azonban csak azon kikötéssel ajánlotta fel kardját, hogy fővezérnek ne tegyék, miután a magyar születésű vezérek az ő idegen származása miatt irányában féltékenységre indulhatnának.

Mindazáltal Kossuth mindjárt megérkezésekor kinevezte fővezérnek, ami azonban egy ideig titok maradt, addig tudniillik, míg Kossuth terve szerint a hadtestek központosítva leendének.

De kisérjük figyelemmel Görgei mozdulatait.

Tudjuk, hogy a haditanács munkálati terve szerint ő azon feladatot nyerte, hogy hadtestével a Duna balpartján működjék s ott addig foglalkodtassa az ellenséget, míg a Tisza mögött minden haderő összpontosittatik Windischgrätz ellen.

Addig pedig a körülmények szerint, vagy Komáromot mentse föl az ostrom alól, vagy az ellenség egyes hadtesteit, nevezetesen a Lipótvárat ostromló Simuncsot verje meg, vagy pedig ha az ellenség nagyobb ereje miatt ezt tenni képtelen lenne, kapcsolja magához a felvidéken maradt kisebb nagyobb csapatokat, különösen Beniczky Lajos mozgó csapatát s a bányavárosokon keresztül, hol az arany-ezüst és más érczkészletek forogtak

veszélyben, csatlakozzék a tiszai hadakhoz a Kárpátok alján.

Lásuk, miként teljesíté Görgei ezen hadi tervet.

A fönt említett híres kiáltványok után, seregét négy hadosztályra osztva, Aulich, Kmety, Piller és Guyon ezredesek vezénylete alatt, január 6-dikán indította meg Vácra, s temérdek posztó és bőrkészleteket vitt magával, hogy seregét elláthassa tél idejére a szükségességekkel.

A haditerv szerint először is Simunics ellen Lipótvár felé indult.

Amint Windischgrätz értesült Görgei vonulásáról, attól tartván, hogy Görgei Komáromba veszi magát, vagy épen a védtelen Bécs felé indul — Buda-Pestről gyorsan utána küldi Wrba altábornagyot.

A kiadott utasítás nyomán Wrba megindult ugyan Görgei üldözésére, de a helyett, hogy Görgeit nyomon üldözte volna, megállt Vácra s katonáinak lábbeli hiánya és a lovak vasalatlansága miatt már már Pestre szándékozik visszafordulni, s így a már jó tova haladt Görgeinek időt engedett nyerni.

Windischgrätz erre Wrbnát visszarendeli Pestre és rögtön megparancsolta neki, hogy a vezérletet adja át Csorics altábornagynak s utasítsa őt Wyas és Jablonowsky dandárno-

kkal együtt haladék nélkül Görgei üldözésére s támadja meg, ahol találja.

Csorics úgy tön, amint a parancs hangzott.

Már január 12-dikén beérte Görgei utóhadát Ipolyságnál s megtámadta azt; azonban Guyon nem fogadta el a csatát.

Görgei már már két tűz közé levén e szerint szorítva, minthogy egyik felől Csoricstól, másik felől pedig Simunicstól nyomartott, — új tábornoki főnöke Bayer tanácsára, ki Pusztelnik helyét foglalta el, lemondott „nyaktörő“ szándékáról Simunics ellen.

Ezután Görgei, ki egyik célját, nevezetesen a császárseregek eltávolítását a Tiszától márig is elérte, csupán arra fordítá figyelmét, hogy hadseregét, a bányavárosokba leendő gyors vonulással kimentse a veszélyes helyzetből s kipihentesse a téli utazás sanyaraitól s öltönyöket varrasson a hiányosan öltözött honvédeknek, kiket vékonyas gunyaikban majd megvett az isten hidege.

Görgei úgy vélekedett itt, hogy ekkép a nemzetnek is elég ideje marad felocsudni első rémuléséből s minél több haderőt leendő képes kiállítani Windischgrätz ellen, ki erejét megosztván, elszalasztotta az alkalmas időt Debreczen felé nyomulni.

Kövessük.

Az a híres visszavonulás.

Tehát Görgei a bányavárosok vidéke felé vette útját.

Ezen vidék alatt Felső-Magyarországnak azon része értetik, melyben Besztercebánya, Zólyom, Körmöcz és Selmech városok fekszenek.

A vidéken a Garam vize ömlik keresztül.

A Garam partja sziklás és erdőkkel borított s azért a folyó nem mindenütt járható minden katonasággal.

A Garam, meg a kis folyamok és patakok itt egészen a hegyi patakok jellemével bírnak; miért is ha eső esik, hirtelen földagadnak, tovaragadják a hidakat s lehetlenné teszik a közlekedést.

Jelenleg ettől nem lehetett ugyan tartani, mert a hideg ugyancsak keményen tartotta magát, csak úgy csikorgott s az ércshegyeken magas feküdt a hó.

Nagyobb baj volt most az, hogy a bányavárosok a sereg élelmezésére nagyon is szegények voltak, minthogy a bányászati levén a főparág, a termelés itt fölötté aillány.

Görgei ezen vidék felé vette most útját s január 14-dikén Selmechre tevén át főhadi szállását, egész hadteste a bányavárosok területében tartózkodott.

Itt kapta Görgei egy futár által Kossuth levelét, ki neki pénzt küldött s egyuttal intette barátságosan, hogy hagyja el azon tért, melyre a váci kiáltványokkal lépett.

Együttal Mészáros hadügyminiszter is küldött egy rendeletet, melyben meghagyatik Görgeinek, hogy elhagyva a bányavárosokat, kerüljön Schlick háta mögé, ki Kasánál oly félelmes álláspontra vergődött, s Klapkával egyesülten verje tönkre.

Dé Görgei, ki egy héttel előbb azt proklamálta, hogy ezután nem a honvédelmi bizottmánynak, nem is a bécsi miniszteriumnak akar engedelmeskedni, hanem egyedül

téli évszakra elszállásolja a bányavárosokban.

Azonban a körülmények ké nyszerűsége, az ellenség, meg az éhség aggodal mai elvégre is kényszerítették Görgeit a bányavárosok elhagyására s ő hadvezéri bravourral megmutatta, hogy ezen elvonulást serege el pusztulása nélkül is végre tudta hajtani, mi ből kiűnt, hogy engedetlenségének indoka alap nélküli volt s *hamis* kártyával játszott.

Hurbán fellásadt tótjai.

Mészárosnak, — egyszerűen félretette Mészáros ezen rendeletét, elárulván, hogy nem akar senkit maga fölött tűrni.

Indoka ezen engedetlenségre az volt, hogy „azon kárt, mely a hazára ezen engedetlenségből származhatnék, kevésre becsülte ahhoz mérve, mely a feldunai hadsereg előre látható elpusztulását vonta volna maga után“ s lépéseket tett, hogy hadseregét az egész

Görgeinek ezen engedetlensége, csak is személyes ingerültségének róható fel.

Alig érkezett meg Görgei Selmeczre, mint raj rohant feléje az ellenség.

Simonics felhagyva Lipótvár ostromával, nyugatról, Csorics délről, Götz pedig, ki egy császári hadosztálylyal a jablonkai szoroson tört át, északról nyomult előre.

Hozzá még Hurbán is betört mint a fel-

lázadt felsőmegyei tótok vezére. Ezek is ellenségeinkké lettek, s jöttek ellenünk tüzzel vassal, fanatizáltatva felbőszített vezéreik által.

Kmety azonban szétszórta őket; alig maradt belőlök egynéhány irmagul, kik azután Götz védszárnyai alá menekültek.

Hanem Simunica és Csorics már veszélyesebb ellenségek voltak.

Amint a bányavárosokba érkeztek, már január 21-dikén Csorics beérte Guyon előőrseit s megindította ellenök a Wyss és Jablonowszki dandárokat.

Wyss megtámodván az előőrseket, kik ledöntött fák torlaszai mögött rejtőztek, vissza nyomta őket egész Windschachtig.

Másnap Guyon utóhadának fedezésére maga Görgei vezetett egy zászlóaljat, de az is vereséget szenvedett.

Ekkor lötték keresztül Görgei kalapját.

— Miért nem egy hüvelykkel alább! mondá hideg vérrel.

Görgei egyszerre azon vette észre magát, hogy Csorics Selmecz alatt áll.

Ezen kellemetlen helyzetben Görgei elhatározta, hogy mind a négy hadosztályt Beszterczebányán fogja egyesíteni.

A terv kivitele azonban nem volt könnyű.

Seregének egy része, mely Aulich vezérlete alatt Körmöczbányán volt, elváratva a sereg zömétől, nagy veszélybe jutott.

Kevés remény volt, hogy keresztül vágassa magát; s így egy veszélyes utra kellett elhatároznia magát, mely Szkalka hegységen keresztül, mintegy három ezer lábnyi magas meredek sziklaösvényen vezetett át. A feladat nyaktörő vállalat volt; de meg kellett tenni, török, szakad.

Aulich tehát, éjnek idején, felaszálva az éj koromsötétjét, megkezdte a nagy feladatot s átvonult szerencsén az alaguton, melyet az árkások kitisztítván, járhatóvá tettek.

Borult idő vala. Havazott. Az orkán sitvitva fűtt el a táj felett.

Az éj és táj vadon volta csak növelte a hideget.

Oly sajátságos volt ez az út!

Parancs szerint nem volt szabad szólni; de ha egy ágyu vagy markotányosnői szekér

elsülyedt, ki tilthatta volna el a karomkodást?

Ilyenkor az oldalvást lovagló huszárok is leszálltak lovaikról.

A lovak horkoltak s botorkáltak s nem egyszer tűnt fel a hóból egy-egy félig elsülyedt honvéd.

Másnap már Aulich is Beszterczebányán volt.

A hegyi lakosok, kik ha ezen utat választák úgy néha átkelésül, mindannyiszor szét szokták szedni járműveiket s darabonkint voltak kénytelenek átszállítani őket, hogy tovább haladhassanak — erre a tetre, bámulatuk nagy voltában még fejüket is megcsóválták.

Görgei tehát egyesítette egész hadtestét.

És Görgei a körülmények kényszerúsége folytán elhatározta most, hogy engedelmeskedni fog a hadügyminiszter parancsának, kitől ujjab utasítást is vett s megindult, hogy Klapkával egyesüljön.

Utját a Szepeességnek vette a Király- és Rózsahegyen keresztül.

Január 28-dikán már a Rózsahegyen volt.

Itt jelenté magát a főhadi szálláson Windischgrätz követe, aki Görgeivel először is négy szem közt kívánt szólni.

Legyen! mondá Görgei s engedett a kívánnak, mire a császári titkos tábornokövet egyenesen felszólítja Windischgrätz nevében a fővezért, hogy fegyverletétel végett vezesse át az osztrákokhoz a magyar csapatokat, hozzá tevéen, hogy ezen szolgálataért a hercege neki, már tudniillik Görgeinek, nem csak bűnbocsánatot, hanem Ausztrián kívül vagy belül, mint neki tetszeni fog, fényes ellátást biztosítand.

Görgei ezen ajánlat megtétele után néhány főtisztet szólított be szobájába.

Közölte velök a követ küldetésének célját.

A fővezérek összenéztek.

Görgei, válasz helyett, a váczi kiáltvány egy könyomatu példányát nyújtotta át a követnek, azon megbizással, hogy azt adja át annak, aki hozzá küldte.

Hanem míg Görgei serege elérte a Szepeességet, roppant uti fáradalmakkal kellett megküzdenie a hegyes vidéken.

A negyedfél ezer lábnyi magas, hóval borított Sturecz hegyen, hol meredek sziklafalak körül, szédítő mélységek mellett kigyózik át az út, — valami borzasztó volt az átkelés.

A gyalogságnak még csak istenes dolga volt; hanem a huszároknak gyakran le kellett szállani s kénytelenek voltak meg-megriadó lovaikat kézen vezetni a sikamlós, lélekvesztő ösvényeken.

A tüzésésgnek volt legerősebb azokkal a nehéz, dübörgő ágyukkal.

Volt baj, láрма és káromkodás, midőn egy-egy rozzant, keskeny hidon kellett keresztül ozipelni őket. Néhol csak szétszedve lehetett keresztül szállítani őket.

A hidászok elüljártak mindenütt s amint lehetett, úgy öregéből, elegyengették az utakat.

Tizenhatórai izzasztó munka után a honvédek már fennvoltak a hóval borított hegy ormán.

Görgei ahol csak baj volt, mindenütt ott volt tanácsot osztogatva s ösztönözve a leghétséget.

Mire az éj leszállt, már ők is lenn voltak a hegy aljában.

Ez nagy munka volt.

Január 4-dikén már Lőcsén volt Görgei. Másnap születésnapját tartotta a fővezér. A tiszték nagyszerű fényes tánczvigalmat rendeztek tiszteletére.

A bálban részt vett a lőcsei nővilág szépe, java, virága.

És folyt a táncz kivilágos kivirradtig mintha az ország ügye a legjobb lábon állott volna.

Dehát Görgei így szerette.

A tánczvigalom gyakori volt környezetében.

Hisz nem járunk bucsut, — szokta mondani — meg nem vagyunk halotti kíséret. Azután meg minek a népet szomorú arcok által a háboru iszonyaira emlékeztetni?! Lásd, hogy vigak vagyunk, hogy nem tartjuk elveszettnek a hazát. Ily hangulatban aztán az ágyudörgés nem halálharang, hanem örömlövöldözés. A szabadságharcz lehet kegyetlen, véres, pusztító, de szomorúnak nem szabad lennie.

Görgeinek azonban ez alkalommal nem volt kedve a vigalomban menni.

Otthon kinos várakozásban virasztva tölté az éjt, — tépelődve a jövő csatatervek fölött.

Diadal Branyiczkonál.

Mig Görgei tisztjei Lőcsén tánczvigalommal foglalkozva, gondtalanul dinom-dá-nomoztak, — Guyonnak kemény napja volt.

A derék férfiú ezen napon vívta a legszébb, a legnagyobb csaták egyikét, milyenhez hasonlót nem igen sokat tud felmutatni szabadságharczunk.

Értjük a branyiczkoói híres szuronycsatát.

Igaz ugyan, hogy Görgei hatalmas marsal, szerencsésen betoppant a Szepességbe; de ezzel még célja nem volt elérve.

Neki Klapkával kellett egyesülnie. De ez nem volt jelenleg még könnyű feladat.

Előbb az eperjesi utat kellett megtisztítani az ellenségtől.

Nevezetesen pedig a Branyiczko hegyet kellett bevenni, melyet Schlick azon hirre,

hogy Görgei közeleg, gyalogcsapatokkal s ágyukkal rakatott meg. Deym és Kiesewetter vitték a vezérseget.

A Branyiczko hegy magas, meredek. Csucsán lapály van, melyen tetemes sereg fér el; s tetejére csak kanyargós ösvényen juthatni föl.

Deym állást foglalván a hegyen, az ágyukat egy lapályon állíttatá föl, melyről a golyók a hegy alatti utat egészen beérheték.

A gyalogság pedig a hegy azon oldalán várta a támadást, hol a tulajdonképeni szoros kezdődik.

Az Eperjes felé vezető utak is ágyukkal voltak megrakva.

Ennek a hegynek bevétele, határosnak látszott a lehetetlenséggel.

Görgei február 5-dikén, születésnapján Guyont küldte ellene.

Guyon vállalkozott.

Még az nap kora reggel Korotnoknál állott, honnan az országut kigyózva megy fölfelé a Branyiczko hegy nyugati lejtőjén.

Borzasztó idő vala.

A jég fölé friss hó esett, mi azt sikosabbá s így járhatlanabbá tévé.

Kavargó, csipős szél fútt a hóval fedett zord tájakon.

Volt Guyonnak egy kedves tábori lelkesze. Igen szerette, mert a csatában rendszeren mellette állt.

A csata napján azt mondta neki: „vedd keresztedet, s imádkozzál; mert ma nagy napunk lesz.

A katonáknak meg azt mondta: Fiúk előre s lesz dupláléning — szalonna; a hátrálónak, kartács.

És mentek.

Kilencz óraker már tűzben voltak.

Először is az országutról verték vissza az osztrákokat, kik megriadva szaladtak vissza.

Mikor ez meg volt, két hadoszlop hozzáfogott s megmászta az erdőséggel borított lejtőt az országut mindkét felén.

Az osztrákok erős ágyutűzzel feleltek.

Kezdetben Guyon újonczai nem akartak menni. Meglepte őket az ágyu-láz.

Guyon csakhamar kartácsokat állított föl hátuk mögött s közéjük tüzeltek.

Néhányan elestek. Ez megtette a hatást; s mentek, előre.

A hegyen bámulandó ügyességgel működtek a császáriak.

Természetes, hogy ágyut fölfelé nem lehetett vinni, csak szuronyt.

A honvédek tehát szuronysegezve rohantak a kanyargós uton.

Mig haladtak, az ellenség golyója, mely bizonyosan talált, temérdek söpört le magával. Ehhez járult, hogy a lelőtt és hulló honvédek is nem egyet söpörtek alá magukkal a lejtőn, úgy hogy minden golyó, mig leért, hógomolyként növelte a halottak számát.

Guyon mindenütt elül ment. Mellette a lelkész, kezében magasra tartott kereszttel s buzdító szavakkal a katonákhoz.

Egyzer visszanéz és — magára hagyatva látja magát.

— És ti elhagynátok foglaltatni a keresztet s tütnétek mocskot zászlóitokon? kiált vissza.

— Nem, soha! volt a válasz s rohantak utána.

A sereg háromszor veretett vissza s háromszor tört ismét utat magának.

Végre is a császáriak, daczára a keseredett védelemnek, kénytelenek voltak elhagyni állomásaikat, melyeket Guyon, ki ott harczolt maga is az első harczolók közt, osztva a halált, egymásután foglalt el.

Több ágyu szuronysegezve foglaltott el.

A harc késő éjjelig mindinkább dühösebb elkeseredettséggel folyt.

Mire beállt az éjféli, az ellenség kiszorított utolsó állomásából is.

A császáriak erre felhagyva a veszett harczzal futásnak eredtek, hagyván maguk után számos holtat és sebesültet.

A futókat keményen üldözték azután a huszárok.

A turóczi zászlóalj, mely derekasan kiállotta a tűzpróbát a csata, után új zászlót kapott, ezen fölirattal. „Branyiczkoí győzelem febr. 5. 1849.”

Az eperjesi ut tehát megtisztult.

Ezen győzelem után veszedelmes helyzetbe jutott most Schlick; egyik felől Görgei, másik felől pedig Klapka hadteste által lévén fenyegettetve.

És ha most Görgei szívvél lélekkel utána lát, hogy Eperjes felől Kassa felé nyomul Schlick ellen, Klapka pedig ez alatt a hegyaljáról támad, akkor a császáriak nagy veszteség nélkül igen nehezen menekülhettek volna meg.

Azonban Görgei ezt tenni elmulasztotta s csudálatos módon három egész napig Eperjesen időzött.

Klapka mindazáltal megtette a magáét; s megindult Schlick ellen.

Már 8-dikán a Desewffyféle hadosztállyal ott állott a Hernád hídjánál Hidas-Németin, hol Schlick részéről a Fiedler-féle dandár, mely seregének utóhadát képezé, a hidat eltorlaszolva tartá.

Amint Klapka a hidhoz érkezett, heves tüzelés származott. A császáriak a hid mellett levő erdőcskéből lövöldöztek a mieinkre, kik azonban csakhamar a hidhoz szorították

A branyozko-hegy.

őket, melyen átnyomulva, a császáriak, a hidat felgyújtották maguk után.

A honvédek átrohanva az égő hidon — nyomon üldözték a rohanókat s visszaverték őket Kassára.

Most meg Schlick jutott két tűz közé.

Hanem a derék, okos vezér azért nem

egyiket mindenesetre megveri és pedig először is Klapkát. Ez Görgeinél gyöngébb is volt, meg közelebb is érte

Nehogy azonban Görgei hirtelen segítségre jöhessen, annak akadályozására, nagyobb biztosítás végett, felgyújtatta a Tarcza hidját Lemesnél.

Szurony-csata Branyikónál.

jött zavarba. Kevés ideje levén, hirtelen kellett határozni.

Kudarcczal nem akart visszavonulni; s eleinte arra gondolt, hogy fegyveres erővel vágja ki magát a hálóból.

Ugy számított, hogy ellenfelei közül az

De alig indította meg Schlick Klapka ellen dandárait, midőn hírül vette, hogy egy erős magyar hadoszlop már köz eljár Kassához.

A Klapka elleni harcz tehát abba maradt — és Schlick kiadta rögtön a paran-

csot, hogy a dandárok hagyják el Kassát, hol már ugy sem lehet biztonságban.

Schlick, ezután Rimaszombat felé vette útját, hogy összeköttetésbe helyezze magát herczeg Windischgrätz seregével.

Midőn a lemesi hid elkészült, február

10-dikén Görgei is átkelt a Tarczán s megérkezett az ellenség által odahagyott Kassára.

Itt találkozott Klapkával.

Csak az kár, hogy Schlick kisíklott kezeik közül.

Torzszalkodás a vezérek közt.

Ha valaha, most lett volna legnagyobb szükség, — egyetértésre; de sajnos, a viszálykodás szelleme most dult legjobban a vezérek közt.

Említettük, hogy Görgei gyanus vácsi kiáltványai után Kossuthban azonnal megérett a gondolat, a seregek fővezérletét más kezekbe adni át.

Ezen férfit Dembinszki lett. Lengyel volt. Kemény, edzett fia a csatáknak. Neve az oroszok elleni hadjáratból s hona szabadságharcaiból ismeretes volt szélteben.

A csaták ezen ősz bajnoka, Kossuth meghívása folytán, szíves készséggel felajánlotta karját s kardját, ügyünk védelmére.

Mint czukrászlegény jött be Magyarországra. Kassán még Schlickkel is beszélt. Nem ismerte meg.

Debreczenbe örömrivalgva fogadták. Fényes fáklyás zenét rendeztek tiszteletére.

Már január 25-dikén ott találjuk őt Perczel Mór táborában, ki mint tudjuk, Pestről való tova vonulása után Szolnok felé vette útját, hol Ottinger lovas dandára táborozott.

A Moórnál szenvedett vereséget derekasar visszaadta itt Perczel Ottingernek, kit kiűzött Szolnokról, s visszaverte egész Czeglédig.

Itt sem hagyta sokáig tétlenül; hanem reá csapatott villámgyorsan.

Heves, nagyszerű harc fejlődött ki itt. Az ágyuzás két óráig tartott.

Csakhamar rá kemény utcai harc keletkezett.

A Württemberg, Hunyadi és Lehel huszárok — az utóbbiak Szimlich vezérlete alatt — kiállva a tűzpróbát — hatalmasan működtek.

Hatalmas rohamaik által a császáriak kénytelenek voltak elhagyni a csata színhe-

lyét s megfutamodva, huszáraink által egész Irsáig üzettek.

A csatában Dembinszki is ott volt, lelkesítő szellemével.

Windischgrätz amint meghallotta ezt a csatavesztést, nyomban utnak indította a fővárosban veszteglő összes seregét Ottinger segítségére.

Ez alatt Dembinszki kineveztetvén nyilvánosan is fővezérnek, még a czeglédi csata napján átvette a vezéri szerepet Perczeltől, ki arról önként lemondván Debreczenbe ment, hogy érdemei kellő méltánylásául másutt alkalmaztassék.

Dembinszki ezután seregét Tisza-Füreden át Miskolcra vezette.

Miskolcz népe és vidéke kitörő örömmel fogadta seregét.

A huszárokat a nép eleinte ellenséges csapatnak nézte messziről, elborult kedvében mivel még előtte való este ellenség uralkodott fölötte.

A sokaság rohanva lepte el az utcákat. Kitolakodott mindenki. Senki sem maradt a boltban, a házban, a műhelyben, mindenki jött látni a hős sereget, jött éljent kiáltani Perczel volt seregének.

A nők hirtelenében koszorut kötöztek, átnyujtva azt Dembinszkinak a csaták ősz galambjának, kitől mint fővezértől, a béke kivivandó olajágát várták.

A férfiak kezöket nyújtogatták a katonáknak s neki vidult kedvel kiáltozának a szép nap fényében. A hadi zene pedig mint egy templomi zene megszentelte az ünnepi menetet.

Hanem Dembinszkinak nemsokára heves összekocczanásai lettek az egyes vezérekkel.

Első intézkedései épen nem voltak olya-

nok, melyek részére bizalmat szerezhettek volna.

Már kezdetben összezörrent a szelidlelkű Klappával, kinek egészen megzavarta Schlick üldözésére vonatkozó hadi terveit.

Hanem legkeményebb tusája Görgeivel lett, kivel ugyancsak meggyült a baja.

Görgei ugyanis február 14-dikán szintén megkapta a kormánytól a parancsot, miszerint hadtestével helyezze magát Dembinszki rendelkezése alá, ki alatt most a Perczel, Klapka, Damjanics és Vécsei meg Görgei féle hadtestek voltak egyesíthetők.

Hanem nagyon rossz vért szült ez a rendelet a feldunai hadseregben.

A hír, hogy Dembinszki van kiszemelve fővezérnek, már jóval előbb eljutott a Görgei féle hadtesthez s a tisztek közt élénk izgatottságot szült.

Görgei annyira megtudta nyerni hadseregében a tisztek bizalmát s ragaszkodását, s annyira tudta magát azok gondolkozásmódjához alkalmazni, hogy már előlegesen is ki nyilatkoztaták, hogy csak addig vesznek részt harczunkban, míg Görgei áll élükön.

Görgei tekintélye különösen nagygyá nőtt az utolsó hónapokban, midőn tudniillik a kormánytól egészen függetlenül, mintegy diktator parancsnokolt hadseregében. Tiszteket nevezett ki és csapott el. Vigalmakat rendezett; arany és ezüsttel fizetett s kénye kedve szerint szabta meg hadműködési irányát, melyeknek eredménye utóvégre is az lett, hogy seregét megmentette.

Azért a tisztek egyáltalán boszorkodással vették, hogy a vezér, ki nekik szemétkénye volt, egy idegennek rendeltetik alá, kit csak névről ismernek.

— Lám Görgeit le akarják szorítani! Nem akarják elismerni a váci kiáltványt! mondák egyre; s zugolódtak gunyszavakkal az ugynevezett „debreczeni irkászok“ ellen.

Azután tanácskozásokat tartottak s Guyon hadosztályának kivételével a hadtest minden többi hadosztálya küldöttségileg biztosítá Görgeit hűségéről.

Kmety hadosztálya mi több még azt is kijelentette, hogy még azon esetben is követni fogja, ha Debreczenbe egyenesen a kormány és országgyűlés ellen vezet.

Belsőleg jól esett ez Görgeinek; hanem

külsőleg természetes nem volt szabad azt helyeselnie.

Azért, bár mélyen sértette is büszkeségét alárendeltetése, — de meglevén győződve, hogy visszalépése a régi tisztek tömeges visszalépését s így a sereg felbomlását vonná maga után — elhatározta, hogy engedelmeskedni fog a kormánynak s tiszteitől is hasonlót követelt.

Tudatá ezt tiszti karával is, melyet felszólított ünnepélyesen, hogy ezen látszatos, megalázást vegyék ugyanazon egykedvűséggel, aminővel ő lemond hadparancsnoki önállóságáról s aminővel aláveti magát az országgyűlés rendeletének s Dembinszkinak, — amint mondják, — a harczban megöszült hadvezérnek.

Amint a kormány értesült ezen nyilatkozatról, melyben megnyugtató helyett inkább lázadási kísérletet látott, Görgei kemény megrovást kapott Mészárostól.

Az volt kár, hogy mindjárt a váci nyilatkozat után nem tette ezt.

Akkor hallgatással mellőzték s ime a kormány lágy bánásmódja után vérszemet kaptak a tisztek.

Mészáros egyuttal kérte őt hozzá küldött sürgönyében, hogy hasonló kísérletektől ovakodjék; az ősz s dicsőségkoszorúza bajnoknak engedelmeskedni ne tartsa gyalázatának; mert a haza bizonynyal meg tudja s meg is fogja jutalmazni nagyszerű szolgálatait.

De ez a levél is csak arra szolgált, hogy még inkább sértve érezze hiúságát.

Görgeinek első találkozása Miskolcra volt Dembinszkiével, ki midőn átvette a parancsnokságot felszólította őt, hogy küldjön neki jelentést hadtestének erejéről s közölje vele mily hadművelési tervekkel foglalkozik.

Kétszer kérte találkozóra; kétszer irt neki barátságosan.

Görgei egyszer sem jelent meg.

Harmadszor parancsot küldött neki.

Görgei ekkor csakugyan eljött. S midőn Dembinszki szemére lobbantá, hogy nem a barátságos felszólítás, hanem a rendelet következtében jött el

— Nekem, ugymond Görgei, a tábornok urtól parancsokat s nem tanácsokat kell elfogadnom.

Dembinszki ezután egy erős, támadó föllépés tervével foglalkozott, s hogy seregeit mielőbb összevonhassa, kiadta Görgeinek az utasítást, hogy seregével siessen a lehető leggyorsabban Miskolcra; és Görgei követte ezen utasítást.

Hanem a csapatok összevonása alkalmával ismét kemény összekocczanása lett Dembinszkinak Görgeivel.

Görgei erre levelet küld Dembinszkinak, melyben élesen fejtegeti, minő hátrányok származhatnak fegyvereinkre, ha a fővezér a hadtestparancsnokok kikerülésével, egyenesen az egyes hadosztályokhoz küldi rendeleteit s ellenezte Dembinszki parancsait.

Másnap Görgei személyesen is fölkereste Dembinszkit.

A fővezér, Görgeit, — annak levelét

Dembinszky.

Midőn ugyanis a Görgei alatt levő Aulich hadosztályának — Görgeit kikerülve — egyenesen maga Dembinszki adott parancsot, a két férfiú közt a vihar egész dühével kitért.

Aulich teljesíté a parancsot, de Görgeinek előbb jelentést tett.

A magy. szabadságharc. VII.

szemrehányásnak tekintvén — hevesen utasítja rendre, s a legnagyobb felindulással vádolja, hogy rendeleteit nem akarja teljesíteni.

Görgei szóhoz jutván, csak annyit válaszol, hogy ő eddig a fővezér minden rendeleteit teljesíté.

Dembinszki ingerültsége azonban folyvást tart; s párbajt emleget.

Görgei erre mársértő gunynyal válaszol; s a tiszteletet, mely különben sem volt valami nagy Dembinszki iránt, végkép megtagadta.

Harmadnapra ismét fölkereste előljáróját, ki ezuttal már sokkal több jóindulatot mutatott iránta.

Mindazáltal Görgeiben erős gyökeret vert a gyanu, hogy a fővezér az egy és ugyanazon hadtesthez tartozó hadosztályokat azért szaggatja el egymástól, hogy megrontsa a hadtestparancsnokok befolyását és önállóságát.

Mivel pedig Dembinszki az élelmezést tüzetesen nem vonta intézkedései körébe, Görgei sem sokat törődött vele.

Ennek meg az lett a következménye, hogy a nélkülözésekről egymást érték a panaszok.

A panaszokat Görgei a fővezérhez utasította. Minden ok az ő nyakára háromlott.

De Klapka is ellenlábaskodott. A fővezérnek mint tudjuk, egy nagyszerű támadó terv forgott agyában.

Azonban Klapka még ezelőtt támadást intézett Schlick egyik hadosztálya ellen.

Dembinszki nem helyeslé Klapka támadását; mert saját támadó tervét nem akarta ekkép idő előtt elárulni az ellenség előtt.

Ezen tábori torzalkodások híre végre Debreczenbe is elhatott.

Kossuth borongó szívvél sietett azonnal a táborba, hogy kiegyenlítse a viszályt, mely csak vést teremne a haza számára.

Görgei oly engedékenynek, oly jóakaratúnak mutatta magát, hogy feledve lőn minden s látszólag szent lett a béke.

Kossuth pedig visszatérve a nagyszerű kibékítés után, örömmel tudatá a házzal, hogy, „hála istennek, nincs semmi baj, minden rendén van!”

Pedig dehogyan volt, dehogyan volt!

A kápolnai csata.

A fővezérek közt végbe ment sajnos surlódásoknak elvégre is az lett az eredménye, hogy a közügy szenvedett hátrányt.

Még azon nap, midőn Görgei és Dembinszki között ama viszályos jelenet végbe ment, parancsot kapott Dembinszki a magyar kormánytól, hogy, összeköttetésben lévén most már a főhadtestek, — valahára kezdjen valami derekas támadáshoz.

Hanem Dembinszki addig főzte terveit, hogy egyik napon arra ébredt, hogy a szemes ellenség megelőzte, s támadó föllépés helyett, védelmi csatára lőn szorítva.

Nagy baj volt rá nézve, hogy a Damjanics és Vécsey féle hadtestek, kiknek a kormány intézkedései folytán szintén csatlakozniok kellett, még folyton késtek a megjelenéssel; s így a számításból egyelőre ki kellett maradniok.

Hanem Dembinszki mindazáltal készülődven a kívánt komoly támadáshoz, már február 24-dikén kiadta rendelkezéseit.

Ő azon jóhiszemben lévén, hogy ellenfele legalább is egy hétig szép csendesen fog

maradni, addig tudniillik, míg Windischgrätz hadai egyesülnek teljesen Schlickkel, úgy számított, hogy állást foglal mindenekelőtt a Tarna mellett, ellenfelének legközelebbi szomszédságában; hogy pedig az ellenfigyelmét elvonja innen, úgy tervezte, hogy Damjanicscsal támadást intéztet Szolnok ellen. Az ellenség erre azt gondolván, hogy itt van a magyarok főereje, erre törekszik s ő ez alatt a fősereggel nyakára üt s reá méri a hatalmas csapást.

Nagyon csínnyán volt ez elcsinálva; csak hogy ebbe még az ellenség is beleszólt előbb.

Már február 26-dikán a magyar csapatok a következő állásokon lettek elhelyezve: A Dessewffy hadosztály Verpelétnél.

Pöltenberg hadosztály Debrónél.

Mariássy Kápolnánál.

Szekulics Kálnál.

Schulcz hadosztály Egernél.

Aulich, Guyon és Kmety hadosztályok, Maklár, Mezőkövesd és Ábránynál.

Hertelendy hadosztály Poroszló és Tiszafürednél.

Dembinszki összes serege, mely fölött ekkor a Tarnánál rendelkezett, tizenhét ezer főből állott.

Főhadi szállását Egerbe tette át.

Midőn február 25-dikén oda érkezett, az ogriek este fáklyás-zenével tisztelték meg az ősz vezért, ki messze földről, a nyugalom öléből ezer vész között jött e hazába, részt venni a szabadságharcz nehéz munkájában.

A vezér Lévy prépost lakásán levén szállva, Szemere és másokkal épen estelizedt.

A tisztelgők szónoka lelkes szavakban üdvözlé a vezért s a nép örömittasan tört ki százszoros éljenekben.

Dembinszki helyett, nem értvén nemzeti nyelvünket, Szemere felelt a tisztelgőknek s köszönetet mondván a vezér nevében a tisztelő tömegnek, így végzé szavait:

— Még egy szót!

Ez éjjeli ünnepélyt használjuk eskütelre. Ott a várban fekszik Dobó márvány alakja. E név dicsősége önmagának, dicsősége a történetnek, dicsősége a városnak s a várnak, mely fölöttünk emelkedik. Ti neki méltó utódai vagytok; tanubizonysága a mult hétnek egyik éjjele, midőn ezrenként ragadtatok fegyvert. Tartsátok fel ujjaikatok és esküdjete:

Mire a nép felkiáltott:

— Feltartjuk és esküszünk.

Dobónak szent emlékezetére esküszünk, hogy vagy mint szabadok és függetlenek élünk, vagy meghalunk.

A nép utána mondta riadó szózatall:

Amen, Amen! Ugy legyen!

A nép erre, fáklyák világánál, szikrázó szemekkel, lelkesülten távozott.

Hanem másnap nagy meglepetés várt Dembinszkire.

Windischgrätz ugyanis hatalmasan nyomult előre, hogy segélyére legyen a szorongatott Schlieknek.

Budapesten csak egyetlen dandárt, a Liebler féle dandárt hagyván hátra, míg Jellasics bánt, a Grammont, Karger és Ottinger dandárokkal Szolnok felé indította, ő maga a Wrba-féle hadtesttel, mely a Csorics és Schwarzenberg-féle hadosztályokból állt, már február 25-dikén Gyöngyösön temett.

Itt állapították meg Schliekkel a támadó

tervet a magyarok ellen a Tarna vonal mentében.

Már másnap reggel utnak indult az osztrák sereg hadoszlopa Wrba és Csorics alatt, a Wyss, Colloredo, Schütte és Parrot dandárokkal.

Az ellenség ereje 24 ezer emberből s 147 ágyuból állt.

Délután két óra tájban Wyss dandára már Kápolna alatt állt, s nemsokára megpillantotta a magyarok hadállását.

A honvédek maguk is csak kevéssel azelőtt érkeztek Kápolnára; s akkor kezdték elszállásolni őket.

Az ágyuk még künn voltak a falu alatt.

Egyszer csak lármadobot vernek; a trombita riadóra szól s ágyulövések dördülnek meg a falu alján.

A hadsereg kitakarodott nyomban a falu alá; s Mariássy rendelkezése folytán állást foglalt a Kápolna előtti dombokon.

Két ágyu s egy század Miklós-husár indult előre.

Nem messze Kápolnától Püspöki nevű puszta fekszik hosszú birkaaklokkal, mik a császári lovasságot eltakarták.

Amint ágyukink megállottak, egyszerre előre vágat egy dragonyos osztály; de huszáraink atakra vették a dolgot s amint rövid vagdalkozás után szétváltak egymástól, az ágyukkal közéjük tüzeltek, mire az aklok mögé vonultak.

Kéves vártatva a dzsidások jöttek elő s kisebb számú huszáraink ezekkel is vitézül szembeálltak.

Itt történt az, hogy az összeütközés után egy bősziült huszár neki keseredve visszament az uhlánokra magánosan s néhányat levágott közölök, míg végre a sok dzsidás ötet is leiszurta.

Mariássy mindannyiszor személyesen vezette a császáriak rohama ellen a huszárokat.

A lovasság ezután békén maradt, hanem a gyalogság a Kápolna melletti kis erdőben egész estig tüzelt egymásra.

A tüzőrek is szakadatlanul dolgoztak s szórták erősen a röppentyüket.

Kápolnát akarták mindenáron lángba borítani; de szándékuk nem sikerült.

Már jó előrehaladt az éj; de azért az ágyuk folyton bömböltek; míg végre hadse-

regünk áthuzódott a Kápolna melletti folyón, mely azonban alig ért fölebb a gyalogság bakancsánál s a tulsó oldalon ütött táborn.

De talpon volt egész éjjel.

Mi alatt Wyss hasztalan pazarolta el Kápolna ellen ágyugolyóit, Schwarzenberg még ugyanazon délután Szekulics hadosz-

Görgei, míg ezek történtek, épen Dembinszkinél volt Egerben s vele együtt az asztalnál ült, amint 26-dikán délután ide hallatszott a kápolnai ágyudörgés.

Dembinszki eleinte saját füleinek sem akart hinni s amint végre kénytelen lön meggyőződni, hogy csakugyan ütközet fordult

Kápolnai harcstér.

tálya ellen tett támadást Kálnál s visszanyomta. Pöltenberget Debrónél szintén kiszorították a császáriak az erdőből.

Schlick meg Verpelétnél ütött rá délután Dessewffy hadosztályára, melynek előcsapatait nem nagy fáradságába került megriasztani.

elő a Tarnánál, szörnyen megharagudott, látván, hogy füstbe mentek tervei.

Sebbel-lobbal kikocsizott azonnal Görgeivel Kápolnára, hova csak alkonyat felé érkeztek meg.

Itt Görgei, mint Dembinszki is huszárlóra ülték, hogy körültekintsenek a táborokban.

A csatározások már ekkor megszűntek — csak itt-ott egy-egy ágyumoraj volt hallható.

Kálnál is elnémult már az ütközet egészen s a sereg csendesen nyugodtan állt a Tarna partján.

Amint Dembinszki haza érkezett Kápolnára a táborból: kiadta azonnal intézkedéseit a következő napra.

Görgei csak késő éjjel tért vissza tábori lovaglásából.

Dembinszkit már alva találta; de a rendelkezések már készen voltak.

Aulich, Kmety és Guyonnak kiadatott a parancs, hogy seregeikkel nyomuljanak rögtön a Tarna vonalhoz.

Ami pedig a vezérletet illeti, úgy volt elcsinálva, hogy Görgeit a sereg *balszárdra*, Klapkát pedig annak jobb szárnyára rendelé, maga számára a közép vezérletét tartá fenn.

Hanem Görgei a helyett, hogy utána látott volna a balszárnynon a rendelkezéseknek, futár helyett, önmaga vivé el Guyonnak a fővezéri parancsot, Aulichra bízván a balszárnny vezérletét.

S mikor visszaérkezett, ahelyett, hogy Dembinszki utasítása nyomán átvette volna a balszárnny vezérletét, a *jobb szárnyra* ment át.

Mig a magyarok így készülődtek — már másnap korán reggel a császáriak is készen várták a magyarokat; mert seregök zöme is odaérkezett Windischgrätz személyes vezérlete alatt Gyöngyös felől.

Ekkorra Klapka is megérkezett s elfoglalta a csatatér jobb szárnyát.

A balszárnynon a dzsidások húztak csatárlánczot a magyarok előtt s majdnem két óráig farkasszemet néztek, anélkül, hogy löttek volna egymásra.

Egyszer csak Kápolna felől ágyudörgés hallatszott.

Vyss megtámadta a Mariássy-féle hadosztályt Kápolnánál, hol Dembinszki vitte a vezérletet.

A császáriak rohamos támadással ütöttek a falura, melyet a magyarok eleinte érelyesen tartottak.

Az ütegek, melyek a falu mindkét oldalán tüzelni kezdtek, erősen fogadták az ellent, de behatolt mégis a helységbe.

Benn a faluban öldöklő utcái harcra fejlődött most ki; s a császáriak már hátrálni kezdtek.

Azonban segítséget kapván, a falu fölötti győzelmet heves tusa után Wyss csikarta ki magának.

Eszerint Kápolna a császáriak birtokába került, kik ezután a kápolnai kertek alatt egy kis dombra húzták föl ágyúikat s onnan tüzeltek a magyarokra, kik nem messze a falutól, tömegben álltak.

Ekkor történt, hogy egy bátor őrmester meg egy tizedes a császáriak szeme láttára, golyózápor között, hoztak el a falu alól egy elesett honvédtüzért.

A tizedes, amint odavágtattak meghalt bajtársukért, leszállt lováról s a halott hulláját feladta az őrmester lovára s azután föltették az üteg szekérének saroglyájába.

De a halottat még itt sem kímélte az ágyugolyó; s egészen szétszaggatott hulláját a füzesabonyi erdő sarkába temették el tüzer bajtársai.

Mig Wyss Kápolnánál működött — Schlick tömörült erővel Verpelét ellen intézett támadást, hol mint tudjuk, a Dessewffy féle hadosztály állott; s a vezérletet Klapka vitte.

Schlick megszalasztván előőrseinket — csakhamar egész Verpelét alá nyomult s lövetni kezdte a helységet.

Nagy hévvel folyt itt is a csata. Nemso-kára élénk utcái harcra fejlődött ki, mi közben a gyalogság több ízben szuronyt szegezve rohant egymásra; s a 34-dik honvédszászlóalj már megingatta az ellenség első sorát.

Schlick erre a vértés ezredet eresztette a csatatiüzbe, mire seregünk a kétszer annyi ellenség rohamának engedni lön kénytelen.

Amint seregünk visszaveretett — Schlick a vértéseket küldötte a mieink üldözésére.

De három huszár-század utjokat állotta s midőn ott termettek a Lehel huszárok is, iszonyu lovas-viadal fejlődött ki.

De csakhamar a faluból újabb ellenséges lovas csapatok vágatnak a harczterre, mire huszáraink visszanyomatnak.

Avértések erre tüzelő ütegeinkre rohantak. Két, erősen kartácsoló magyar ágyut be is korítottak már s épen el akarták őket vinni.

Ekkor vágat oda Sándor-husárjaival a harcztérre Pöltenberg ezredes s oldalaslag neki vág a vértéseknek.

Lett most elkeseredett harc.

Az ütegek elfoglalását azonnal meghíusították.

Csakhamar visszafordultak erre honvédeink is és sortüzet adtak a vértésekre, kik kemény tusa után csakugyan visszaüzettek Verpelére.

Hanem nagy áron vásárolták meg ezt a diadalt a magyarok. A Koburg-husárok egy százada, melyet Ujj kapitány vezérlött, elvesztette valamennyi fő- és altisztjét, s az egész században alig maradt ép ember.

Honvédeink erre úgy belehevültek mára csatába, hogy Földváry Károly, a vakmerő őrnagy, a 14-dik zászlóaljjal nyomban a helység ostromára indult — azonban oly kemény fogadtatásra találtak, hogy daczára minden erőködéseiknek vissza kellett fordulniok.

Dembinszkinék volt most gondja.

Pöltenberget, mint láttuk, épen a legválóságosabb perczen indította Klapka támogatására.

Hanem egyuttal kiadta a parancsot, hogy Görgei a balszárny helyett vegye át azonnal a jobbszárny vezényletét; mert attól tartott, hogy Klapka és Pöltenberg, mindketten ezredek levén, összekocczanás történhetik köztök.

De Görgei nem volt jelen.

Már bevégeződött a csata, midőn Görgei megjelent Dembinszkinél, jelentve, hogy meghozta Guyon csapatait.

Dembinszki, mit sem tudván Görgei távollétéről, nagyot nézett erre s fölötte csudálkozott, hogy nincs a jobb szárnyon.

Rögtön utasítá tehát, hogy siessen a táborba s vegye át a vezényletet.

De ekkor már a csatazaj elnémult.

Görgei amint a táborba ért, átvevén a vezényletet, rendezni kezdé a megkuszált sereget, s egymást érték erélyes intézkedései.

Elhatározta, hogy a Verpelét körüli magaslatokon foglal állást.

Ugy lön.

Amint a császáriak ezt észrevették, Schulzig tétova nélkül neki vágott Görgei hadállásának.

De mielőtt a magaslatra értek volna a

császáriak, megdördültek Görgei mozsarai s visszaverettek.

Idáig fejlődtek itt a dolgok, midőn Dembinszki fölhagyva a csatával, az összes seregnek visszavonulást parancsolt.

A közép és balzsárny már megkezdtek a visszavonulást.

Ugy tön Görgei is.

Hanem ránézve nagy bajjal járt ez. Ágyuit alig bírta megmenteni. Két század gránátost csak annyira birt elővezetni a magaslatra, hogy épen csak medvebőr-csákóik látszottak a magaslat ormán.

A csaták után iszonyu szint öltöttek a harczterek.

Szerte a téreken bozasztó pusztitást vitt végbe a halál angyala s csonkult vitézek végső jajja tölté be a levegőt.

Kossuth, ki a történeteknek szintén szemlélője volt, ekkor mondotta az elhullt magyar vitézek sirhalmain, térdén állva azt a gyönyörű imát:

— Fölséges ur! Árpád hadának istene! Nézz alá csillag-trónusodról könyörgő szolgádra, kinek ajkáról millióknak imája szól eged kárpitja felé, magasztalón áldva mindenhatóságodnak munkás erejét.

Istenem! fölöttem napod ég s térdem alatt elhullott vitéz testvéreimnek csontjai nyugosznak: fejem fölött kék az ég, lábam alatt pirossá lett a föld ősapáink unokáinak szent vére által.

Csak hadd égjen napod teremő sugára, hogy vér fölött virág nőhessen, mert a porladó tetemek koszoru nélkül nem hamvadhatnak.

Isten! Ős apáim s népeknek nagy istene! hallgasd meg ezután s áldjad hadainknak hőmbőlő szózatát, melyben vitéz népeknek karja és lelke mennydörög — széjjeltépni az önkénynek bilincseket osztó vaskarjait.

Mint szabad ember térdelek ez uj temetőn véreim roncsolt tetemein! Ily áldozatok után szentté lett földed, ha bűnös volt is; Istenem, e föld és sirhalmok fölött rabnépek élni nem szabad.

Atyám, atyáinknak nagy atyja! milliók felett hatalmas ur! ég, föld s tengereknek mindenható nagy istene! E csontokból dicsőség nőtt ki, mely nemzetem homlokán ragyog — a porokat szenteld meg te kegyelmeddel, hogy a szent ügyért elhullott testvér bajnokok szentül nyugodjanak hamvaikban.

Amen!"

Tehát győztek a császáriak; mert forma szerint azé győzelem, ki a másikat leszorítja a csatatérről.

Csak hogy erről a győzelemről az ellenséges fővezér is elmondhatta volna Szolimánnal:

— 'Ily diadalt csak ellenségemnek kívánok.

Hanem azért Windischgrätz herczeg ször-

A hálamisét Hám, a primás, mondta; igaz ugyan, hogy a második felszólításra engedett csak a kérelemnek. . . .

A jámbor nép — nem tudván eleinte a fényes isteni tisztelet célját — megtöltötte az egyházat s az ámitók, kik titokban tarták annak célját, már örvendeztek, hogy mily kiáltó szinekkel lehet majd ily tény után a budapesti nép császári királyi rokonszenvét kiemelni.

Kossuth imája a kápolnai csatában elhullott honvédek fölött.

nyü nagyra becsülte azt, mintha csak az austerlitz-i csatát nyerte volna meg s jelentéstelei elkábitották magát a bécsi udvari pártot is.

Az osztrák vezérek nagyszerű győzelem hireivel tölték el a magyar fővárost is. .

A jámbor lelkű vezérek hála-istenitiszteteket rendeltek tartatni e győzelemért.

A nép azonban értesülvén, hogy a hálamise legyilkolt testvéreik és rokonaik vértára felett tartatik, nagy sietséggel tömegestül tódult ki az egyházból s ingerülten ment haza négy falai közé; istentől ezuttal a templomba járásért kérve bocsánatot.

A császáriak a hálamise derekán egyedül maradtak az egyházban.

Ujabb összekocczanások.

A csapatok, neki levén hevülve mára harcznak, — zokon vették Dembinszki visszavonulási parancsát.

Görgei hadteste különösen elégedetlen volt s váltig csak azon volt, hogy Kmety és Guyon megérkezte után, most újra megkezdhetnék a harczot.

Hanem azért Dembinszki mégis csak a visszavonulás mellett maradt.

Már február 28-dikán Mezőkövesdnél állottak a magyar hadak.

A császáriak egész Kövesd-ig eljöttek a magyar seregek után.

Amint itt beérték csapatainkat, rögtön egy ezred vasas lovasságot küldtek táborunk felé ágyukkal és ütegsekérrel.

E támadásra talpon lett egyszerre az egész magyar tábor.

A Miklós-huszárok azonban be sem várva míg a császáriak közelebb jönnek, lóra pattannak izibe s reá csapnak a vasasokra.

Szikrázó szemekkel, vágztatva rohannak egymásra.

A támadás alig levén egy pár puska-lövésnyire a tábortól, harczfiaink nagy lelkesedéssel szemlélték, miként vágnak be a huszárok a vértésekbe, mint kerülnek hátok mögé, miként foglalják el ágyúikat s miként fordítanak hátat a vértések.

A többi huszárság is részt akart már venni a csatában; csiklandozta őket a harczvágy; de már nem volt kívül összezsapni, mert a Vilmos huszárok elbántak velök.

Midőn az elfoglalt ágyukkal a győző huszárok visszatértek, oly lelkesedés támadt táborunkban, hogy alig lehetett visszatartani őket az ellenséges főerő megtámadásától.

Csak egy „előre!“ szóra vártak s rohantak volna.

Az alvezérek fel is szolították Dembinszkit, hogy a harczvágyó vitézeknek rendeljen egy általános támadást.

De a fővezér, lehangolva levén a mult napi események által, — nem hajolt a kérésre s általános támadás helyett általános elszállásolást rendelt.

Pedig kár volt elszalasztani az alkalmat, mely győzelmet ígért!

Ennek aztán az lett a következése, hogy a már különben is kiéheztetett és a nagy sárban kimerült csapatok még azon éjjel felriasztattak s kényszerültek tovább hátrálni.

Görgeit ezen éjjeli mozdulat roppantul fölingerelte.

Fölkereste tehát Dembinszkit s követelte tőle, hogy mondaná meg, voltaképen mi hát a szándéka?

Erre heves szóváltás keletkezik.

Görgei szemrehányásokkal illeti a fővezért visszavonulási rendelkezései miatt; s kéri követelő hangon, közölje vele hadi terveit.

Dembinszki visszaütötte. Ő, ugymond, terveit senkivel sem fogja előre tudatni.

A párbeszéd mind hevesebb lőn; s a fővezér Görgei kérelmére csak „nem“-mel válaszolt.

— Mert, ugymond Dembinszki, ha tudná fővegem, mit gondol fejem, még azt is eldobnám magamtól, — mit meg is tett — elhajítva magától süvegét.

Szomorú egy jelenet volt ez a magyar ügyekre nézve.

Dembinszki ezen czéltalan titkolódzása csak növelte a bizalmatlanságot.

A két első hadtest tisztikara a vezér ezen elszállásolási intézkedéseit rosztalva, egyenesen Görgeihez ment s kereken kijelenté, hogy Dembinszkinak czentul nem fogadja el egyetlen parancsát sem, hacsak Görgei vagy Klapka nem fogja ellenjegyezni.

Görgei azonban „alkotmányos fővezér“-ről hallani sem akart, mindazáltal nagyobb baj elkerülése végett felszólította a tiszteket, hogy addig, míg az egész sereg visszavonul, engedelmeskedjenek föltétlenül Dembinszkinak.

A fővezér intézkedése nyomán a magyar seregek ezután két csapatra osztva, Poroszlóra rendeltettek.

Kegyetlen, zimankós idő volt.

Windischgrätz, a mint a tovavonulás értesére esett, Csorics hadosztályát s egy lovas

dandárt azonnal utána indított Klapkának, ki Egerfarmos felé vette útját.

Amint a császáriak beérték Klapka utóhadaait, ágyutüzélést kezdtek, mit a magyarok is csakhamar viszonzni kezdtek.

Nehogy azonban a magyar sereg kellemetlen helyzetbe jusson az Eger folyó balpartján, hol eddig az ágyuzás folyt — az est közeledtével a mieink átvonultak a folyó jobb partjára.

Hanem a hidat, melyen át kellett kelniök, csak az imádság tartotta, ugyanyira, hogy már a második ágyu alatt összeroskadt, az ágyu a vízbe esett, az üteg szekere pedig a sárba süllyedt, melyet a huszárok golyók zápora közt vontattak ki.

Az ágyuzás késő estig tartott s a mieink közül mintegy 120-an estek el.

Hanem a bajok csomója csak ezután következett.

Mig Klapka Poroszlóra érhetett, a süppedékes, kátyolos utak, irgalmatlanul megviselték legényeit. Sok helyen egész övig jártak a vízöntéses posványokban.

Volt baj a minden lépten nyomon megmégcsülyedő szekerekkel s a vad lármákra neki bokrosodott lovakkal.

Mire Poroszlóhoz értek, el volt csigázva ember és ló.

Másnap Görgei is megérkezett szerencsésen Poroszlóra.

Es most kitört ismét egész elkeseredettségében a bosszúság a fővezér ellen, ki ily csufondáros visszavonulásokkal teszi tönkre a magyar seregek színe javát.

Dembinszki — célja levén a Tisza mögött venni állást — hajthatlan maradt szándékában, s midőn a seregek együtt voltak, kiadta a parancsot, visszavonulásra a Tiszán keresztül — Füredre.

Terve az volt, hogy majd a császáriakat Füredre csalja, mialatt főerejével Szolnokról kitör s hátukba kerül, Görgeinek pedig utasítással adta, hogy Poroszló megvédésével fedezze a visszavonulást.

E szerint a parancs szerint tehát Görgeinek még Poroszlón kellett volna maradnia.

De Görgeit, a tisztikar által már előbb megszavazott bizalom s a fővezérre kimondott „consilium abeundi“ arra bátorítá, hogy a fővezérnek parancsát egyszerűen félretette s alig várta hogy besötétedjék, mire a homály

leple alatt megindítva seregét, egyenest Tisza-Fürednek vágott át, mire az ellenség nyomban el is foglalta Poroszlót s fölégette a rozzant hidat.

Midőn Dembinszki megtudta, hogy Görgei, megszegve a parancsot, szintén Tisza-Füredre vonult, — magán kívül volt fölindulásában; csak úgy tombolt haragjának nagy voltában.

Ez végkép kihozta sodrából. Nem tudta, mit csináljon.

A vizály nőttön nőtt.

Szemere tudatván ezt Kossuthal, — eljött, hogy Görgeit elfogasson.

Kossuthot Mészáros, Kiss Ernő és Vetter kísérték el a táborba.

Amint Füredre érkeztek, Szemere eléjükbe mept s előadása szerint mindent elmondott Kossuthnak, a mi történt s hozzátette, hogy „Dembinszki leginkább abban hibázott, hogy az engedetlen Görgeit főbe nem lövette, s hogy előtte Görgei veszedelmes embernek látszik.“

— Nemcsak veszedelmes — vágott közbe Kossuth — hanem áruló; törvényszék elé kell állítani.

Kossuth ezután haditanácsot tartott. Arca hideg s komor volt.

Görgei mentegette magát.

Kossuth egyszerűen azt kérde tőle, hogy ily helyzetben Dembinszkinak mit kellett volna tenni?

— Ha én Dembinszki vagyok, ugymond ez — Görgeit főbelövetem. Ebből láthatja elnök ur, mily veszedelemnek kellett a hazát fenyegetni, a miért magamat ennyire kitettem.

Kossuth ismervén a tisztikar hangulatát, mit sem mert tenni Görgei ellen.

Mert hát a katona nem szokta vizagálni vezére lelkiületét, tetteit; de ha a csatában hősiség, csatán kívül magaviselete által bizalmát, szeretetét meg tudá nyerni, bizonyos lehet benne, hogy elhagyni nem fogja s kész érte föláldozni életét is.

A haditanácsnak azt lett mégis az eredménye, hogy a tisztikar, Dembinszki ellen való bizalmatlansági szavazatáért megrovást kapott.

Dembinszki pedig, miután az egész tisztikar haditörvényszék elé állítható nem volt, s oly tiszték fölött, kik neki bizalmatlanságot

szavaztak, parancsnokoskodni nem kívánt — önként lemondott a fővezérségről.

Kossuth erre a fővezérséget ideiglenesen Vetter tábornokra ruházta.

Ebben látszólag Görgei is megnyugodott; s azon Görgei, ki Váczon nyíltan pártot ütött a honvédelmi bizottmány s Kossuth ellen, s aki „hadserege tisztjei iránt való tartozását” azzal vélte leróni, hogy a váci lépés után a kormányelnökkel minden összeköttetést megszakított s még hozzá küldött leveleire sem válaszolt, most egyszerre sima és megnyerő magaviseletet öltött Kossuth előtt.

Eddigi durczásságát egészen levetkezte. Mintha csak kicserélték volna.

Ő, ki a katonai subordinációt oly világosan megszegte, hogy emiatt méltán büntetéstől tarthatott, tanácsosnak vélte, a hatalom fejét barátsága által megnyerve, saját részére hódítani, annyival inkább, mert ugyanazon egyén a fővezérség betöltése iránt is utazott a táborba, mely tisztségre neki okvetlen szüksége volt.

És Kossuth iránt annyi őszinteséget s a haza iránt annyi önfeláldozást tanusított, hogy a gyöngé emberismerő Kossuth bizalmatlansága oszladozni kezdett.

És Kossuth, hogy e nem várt barátságot viszonzozza, egészen meghitt lábra helyezte magát Görgeivel.

Ő, ki eleinte komoly és hideg volt, később ép oly nyájas lón Görgei iránt.

Este már s a következő napon együvé bujtak s hosszú értekezleteket tartottak.

Kossuth megnyugodva távozott a táborból.

Hanem az országgyűlésen sokan keményen tépelődtek azon, vajjon nem fog-e Görgei Vetternek is izágát szerezni s fog-e neki engedelmeskedni; és vajjon minő biztosítékot nyújthat Kossuth, hogy ezen intézkedést megnyugvással fogadja a hadsereg?

Kossuth megnyugtatólag válaszolt.

Ő, ugymond, a fővezér iránti engedelmesség tekintetében biztosítást keresett és talált is abban, először, hogy a hadsereget s azoknak vezéreit, valamint különösen a két nagyobb hadtestet vezénylő tábornokokat is, oly hazafiui tiszta szeretettől ismeri, sőt tudja lelkesülve, miszerint bizton elmondhatja, magát és mindnyájukat beleértve, hogy csak

ugy lehet a hazát szeretni, mint ők szeretik, jobban nem.

Vége az egész sereg hazafiui érzelmein kívül, talált, ugymond, biztosítékot abban is, miszerint el van határozva, idejének legnagyobb részét a táborban tölteni és pedig azon elhatározással, miszerint akkép fog megjelenni a hadseregnél, hogy vagy ő nem él vagy az nem, ki a kormány rendeletei ellen engedetlen mer lenni.

Hogy azonban mily erélytelen szokott lenni Kossuth ily esetekben, eléggé megmutatta az által, hogy Görgeit azokért a hihedt váci kiáltványokért, melyekben egyenesen megtagadta az engedelmességet a magyar kormánynak, soha még csak egy szóval sem merte kérdőre vonni.

Hát Dembinszki iránt való engedetlenségét mivel büntette?

Lám Görgei már példát mutatott gróf Zichyben, hogy miként kell büntetni s példát mutatott ismét Udvarnoki kapitányban, kit a kápolnai csatában, őrnagya iránt való engedetlensége miatt, a huszárok által azonnal felkoncizoltatott, habár egykor testőrtársa volt is.

De Kossuth nem merte ezt a példát követni; mert hát félt a Görgei körül képződött katonai kamarilla hatalmától, mely rajongó féltékenységgel ragaszkodott Görgeihez.

Tehát, mint láttuk, Vetter lón kinevezve fővezérnek, ki azonban tényleg ekkor még nem vette át a hadak vezérletét.

A hadtestek közt az összhangzatot Kossuth és Mészáros tartották fenn. Így Mészárostól kapta Görgei azon rendeletet is, hogy hadtestével Tokajra vonuljon.

Hanem ez az interregnum sehogysé volt inyére Görgeinek és sietett Debreczenbe, hogy megtudja, ki lesz már a valóságos fővezér s kivel értekezzék hadteste rendeltetése felől.

Ekkor kérdé tőle Kossuth, hogy micsoda követelményei vannak neki a fővezér iránt?

Görgei azt válaszolá: Katona legyen és magyar; hogy rangban idősb, vagy ifjabbénálam, rám nézve mindegy.

Ekkor Kossuth egyszerűen kijelenté előtte, hogy Vetter kinevezését már aláírta.

Görgei teljes meglepetését jelenté ki. — Vetter, ugymond, becsületes ember.

Kossuth másnap fennen hirdette az országgyűlésen, hogy most már nyugodt lehet a nemzet, mert tiszta lelkiismerettel mondhatja, miszerint egység van a táborban, s hogy a hadsereg vezérei közt megvan és meglesz az engedelmesség, egyetértés és azon öszhangzás, melyet a hazafiúi érzet és katonai kötelesség érzete sugall; és a melytől a hazának megmentésére szükséges öszhangzás kétségtelenül megkívántatik.

Es így bevégződött czuttal a vezérek közt kitört sajnós viszály.

Egyébiránt az ellentáborban is uralkodtak hasonló bajok.

Schlick szintén sok izgágát csinált Windischgrätznek.

Windischgrätznek eredetileg az volt alapnézete, hogy bevárva a magyarok támadását, Pest alatt fog csatát vívni és Schlicket is oda akarta vonni.

De Schlick meg folyvást támadni akart.

Azonfölül Windischgrätz oly módon akarta Schlickkel az egyesülést létesíteni, hogy visszafelé vonja, Schlick pedig előre nyomulva igyekezett azt létesíteni.

Itt sem találunk sem a névleges fővezér részéről határozott erélyes parancsot, sem a névleges alvezér részéről szükséges engedelmességet.

Es Schlick elvégre is keresztülvitte amit akart.

Sőt midőn már egyesültek, Schlick még akkor is mindig önálló csapatvezérnek tekintette magát s a szerint iparkodott intézkedni; azonban minden tettvégya daczára a dolgokat még sem merészkedett a végletekig vinni.

Volt tehát baj az ellentáborban is a vezérek közt.

Fegyvereink egyik legszebb diadala.

Amit itt most leírunk, a magyar fegyvereknek egyik legszebb diadalát képezi az osztrákok fölött.

Szolnoknál történt.

Az ellenség elannyira bevehetlenné tartá ezt a helyet, hogy minden tőlünk elfogott tisztet azonnal föbe lövetni rendelt.

Nagy elbizottság!

De csalódtak.

Említettük, hogy Dembinszki terve szerint Damjanics és Vécsey hadosztályának kellett volna végrehajtani azt a demonstratiót, Solnoknál, mely az ellenség figyelmét odavonva, tévedésbe hozta volna azta fősereg álláspontjáról.

Hanem Damjanich és Vécsey nem jelenhettek meg az illető időre.

De azért Damjanics megtette a magát s helyt állt, habár később is, emberül Solnoknál.

Amint megkapta a kormány rendeletét a felvonulásra, azonnal utnak indította seregét a Bánságból Arad irányában, követtetve a hozzá csatlakozott ezer és ezernyi bánsági lakostól, kik a szerbek boszujától félve, el-

hagyták rendes lakásukat s az iszonyu hidegben, jobbra gyalog, ezer inséggel küzdve bolyongtak ótalmozóik után.

Ezen felvonulás alatt halt meg Maderspach, Fehértemplom hős védője.

A szerbek, kiknek vezérok a Bánságban Thodorovics volt, a magyar csapatok elvonulása után szabad tért nyertek, s egymás után szállották meg az elhagyott helyeket, miközben a magyar és német lakosokon korlátlanul töltötték boszujokat.

Vécsey a vett parancs nyomán szintén kimozdította a bácskai sereget táborhelyeiről s Szeged felé tartva sietett Solnokra.

Hanem itt a sereg kivonulása nagy akadályra talált.

Midőn ide a parancs megérkezett, gróf Eszterházi Sándor volt a vezér.

Vezérlete alatt oly rosz szellem férközött be már előbb a tisztek közé, hogy a honvédelmi bizottmány kénytelen volt őt felszólítani, hogy a bizonytalan jellemű tiszteket távolítsa el a táborból.

Lett lárma. A tisztek tömegesen mondták fel a szolgálatot s a tüzéség kijelenté,

hogy sem a rácokra, sem az osztrákokra nem fog többé lőni.

Ily körülmények közt érkezett a kormány felvonulási parancsa.

Mindenekelőtt Eszterházi szögezé magát ellene a felvonulásnak.

Ürügyül azt adta, hogy őt és seregét a főlség a bácsi táborba küldé s ha Bácsot elhagyná, a törvényes tért is el kellene hagynia.

Szóval ő nem megy Windischgrätz ellen.

Ezen válságos helyzetben Vécsey lépett föl; s mint tábornok s rangban első Eszterházy után, helyes önszántsággal, önhatalmulag kezéhez ragadja a vezéri botot, a lemondókat eltávolítja a seregtől s a sereget utnak indítja.

Eszterházy pedig titkon elhagyá a tábornort.

A kivonulás után lett borzasztó felforgatás Bácsban is.

Szabad tér nyílt az iszonyatosságoknak.

A rácok az elfoglalt magyar községeket kirabolták, felgyújtották s lakosait lekasztalták.

E rémesemények hírére a lakosság nagy része, főleg aggok, nők és gyermekek, becseseb vagyonukat kezökhöz véve elhagyák lakhelyeiket s ezernyi kocsin utra kelve vonultak Szeged felé, menet közben zaklattatva egyes szerb csapatok által.

A harczképes férfiak nagy része pedig, proletárokkal és kalandorokkal szövetkezve, helységként mozgócsoportokat alakít s egymásután rohanja meg a szerb falukat, hogy az elfogottakat kiszabadítsa, a meggyilkoltakért pedig bosszút álljon.

Átalában a kogyetlenkedésben egyik fél sem maradt adósa a másiknak.

Igy például Moholyban meztelenre vetkőztették a fogoly szerbeket s négy kézlábra állítva, hasuk alatt szalmával tüzeltek s átfúrt füleiknél fogva akaszták fel őket; és a többi, és a többi.

De hagyjuk ezt. Fátyolt reá!

Damjanics február utolsó napján már Czibakházán termett, hol kevéssel az előtt Leiningen derekasan elverte Jellasich csapatát.

Midőn Damjanics ezután megdicsérte a zászlóaljat e vitéz tetteért, egy közvitéz e szavakkal kiáltott föl a sorokból:

— Igaz, mi győzni fogunk; mert tudjuk, miért vivünk; míg azok ott a másik oldalon nem tudják, miért harcolnak!

Damjanics Szolnok bevételét márczius 5-dikére határozta.

Gyönyörű szép tavaszi regg volt.

A nap tiszta fényben ragyogott s melengető sugárai jótékonyan, üdítőlog hatottak a vitézekre, kik a legközelebbi éjot isten szabad ego alatt, nyirkos földeken töltötték el.

Midőn a nap fölkelte, Damjanics riadót fuvat; mire a vitézek közt élénk sürgés forgas támad.

Előre fiuk! mond a vezér s egész csendben megindítja táborát.

Vécsey, ki ekkor Török Szent Miklósnál állott, hasonlót cselekszik, s úgy volt elkészítve a terv, hogy együttes erővel támadnak.

Damjanics észrevétlenül közeledett Szolnok felé, biztos tudatában a győzelemnek.

Hisz vole voltak azok a vitézségeikről híres 3-dik és 9-dik honvédszászlóaljak; azután meg a lengyel legio Wysocki alatt s a lengyel dzsidasok, az ifju herczeg Woronyeczki vezénylete alatt, meg a Waza és Schwartzemberg-féle ezredek.

Amint az ellenség észrevette hadaink közeledtét — fölhangzott a riadó, verték a lármadobot s csörgött a kard.

A vadászok tüzet adtak; mire előhadunk rohamot intéz.

Először is Woronyeczky herczeg lengyel dzsidasai ütöttek az ellenség dragonyosaira.

Az alig 24 éves hős lengyel ifju, — ki egyetlen sarja levén családjának, szintén eljött hozzánk küzdeni ügyünkért és saját költségén állított ki a harcra egy önkényes zászlóaljat — hősie elszántsággal küzdött a vitézek sorában.

A dragonyosokat heves kardviadal után sikerült is visszanyomni. Vitézei közül sokan elestek; de a dragonyosok közül még többben; azoknak elcsett Regelsberg parancsnokuk is.

Csakhamar megérkezik a derékhad is.

Karger, császári parancsnok, kapott fűhöz fához. Rögtön átízcent Ottingernek, ki Abonyban állomásozott, hogy jöjjön segítségére.

Csakhoggy Damjanics nem várta be ezt.

Rögtön kiadta a parancsot általános támadásra.

— Szuronyt szegezz s előre! volt a jelszó; mire a honvédek ágyuk kereszttüze között,

Az utczákon kemény szuronyharcz kezdődik ismét; mire az ellenség, makacs védelem után, elvégre is engedni kénytelen s futásra veszi a dolgot.

Herceg Woronyecski.

jobb kezükben fegyvereiket előre szegezve, balkezüikkel pedig arcukat eltakarva, ellenállhatlanul nyomulnak a tüztelepek felé s elfoglalva őket heves szuronyviadallal, beszorítják az ellent a városba.

Temérdeken lették halálukat a Zagyva folyóban.

Mire Ottinger megérkezett, a császáriak már ki voltak verve Szolnokról.

Amint Ottinger közelebb ért, őt meg Vé-

csey támadta meg s huszáraink kemény kardviadalra kelve seregével, utját vágták s visszaverték oda, ahonnan jött.

Szép, diadalmas nap volt ez.

Az ellenség mintegy hétszáz embert vesztett, köztök több főtisztet; négyszáz utászukból csak nyolczvan menekült meg.

Részünkről mintegy kétszázra ment a veszteség. Legtöbbet vesztett Woronyeczkidzásidás százada; meg a 3-dik honvédszászlóalj.

Lett öröm e győzelem után Szolnokon.

A nép örömujjongva fogadta a szabadtókat.

Mikor bevégződött a csata, Damjanics megállt levett főveggel a harmadik zászlóalj előtt:

— Fiaim, ugymond, kevesebben vagytok mint ezelőtt félnappal; megérdemlenétek mindnyájan, hogy tisztekké legyetek, úgy viseltétek magatokat; de hol lenne akkor nekem a harmadik zászlóalj?!

A legénység éljent kiáltott.

Gyerekek is voltak a talpukon.

Egy elfogott tiszt azt mondta róluk, hogy oly rohamot látni, mint a 3-dik zászlóaljé, irtózatoss; azok a szikrázó szemek, azok a megölő arcok s a szuronyok ellenállhatlan döfései, leirhatlanok.

Egy megsebesült lengyel őrnagy így szólt róluk:

Én sok és nagyszerű csatákban voltam. Voltam a lipcsei ütközetben, részt vettem az oroszországi táborozásban, küzdöttem Osztrólenkánál, de oly viadalt, mint itt, nem láttam sehol.

Ismertem Napoleon veteránjait, az ancien gardeot, a lengyel lándzsásokat, de ezek teltettek rajtok.

Az valami emberföltre, valami neme a szent dühnek, a melylyel ezek az ellenségre, a halállal szembe rohannak.

Tisztelve legyen emléketek!

Érdemrendosztogatás Debreczenben.

Közvetlen a szolnoki fényes diadal után, midőn Görgei is épen Debreczenben mulatott, — Kossuth nagyszerű katonai ünnepélyt rendezett.

Ugyanis Kossuth, a képviselőház beleegyeztével, még decemberben intézkedéseket tett „érdemkeresztek“ készítése iránt s egyszersmind javasla azt is, hogy készítettessék egy „arany-tábla“ azon harczfiak neveinek számára, kik hősi érdemeik által méltóvá tendik magukat a nemzet hálájára s érdemeik lesznek, hogy emlékök örök időkre terjesztessék.

A képviselőház mindkét javaslatot helyesléssel fogadta; hanem ezuttal csak az „érdemkeresztek“ készültek el.

Ezen érdemrendekre nézve háromféle fokozat volt megállapítva.

Elsőrendűvel jutalmaztattak az önálló parancsnokságot viselő tábornokok és törzstisztek, kitünő tetteikért.

Ez állott egy sugarakkal körített ezüst csillagból, melynek közepét aranybabérko-

szoru s a magyar kettős kereszt diszesítette, szintén aranyból.

A másodrendű érdemjel pedig égő piros szalagra alkalmazott ezüst babérkoszoruból állott, közepében kettős kereszttel tiszta aranyból s a mell balrészén volt viselendő.

Ezen másodrendű azok számára volt rendelkezve, kik vagy kétségtelen legnagyobb veszedelem közt különös kitüntetéssel és jó sikerrel teljesítették kötelességöket, vagy szabad elszántságból hasonnemű nagy tetteket vittek végbe, melyek nem csupán egyéni vitézség, hanem egyszersmind hadi combinatio eredményei s melyekből az államra nevezetes haszon is árad.

A harmadik rendű szintén úgy volt ékesítve, mint a második, azon különbséggel, hogy ezen diszjelnél a babérkoszoru kisebb s az aranyból készült kettős kereszt hiányzik s erre szert, tehetett mindenki s a személyes bátorságnak szolgált jutalmul.

Ezen érdemjelek első kiosztása, fényes ünnepélyosséggel, marczius 9-dikén történt

Perczel, Görgei, Vetter, Kiss Ernő, Damjanics, Klapka, Bem és Guyon voltak, kiknek neveit a közelismerés babérkoszoruja fonta körül s kik az ország által kitűzött másodrendű érdemjelre teljesen méltóvá tették magukat.

Az ünnepély a kitűzött napon, Kossuth szállásán, a debreczeni városházánál ment végbe.

Már kora reggeltől fogva nagyszámu néptömeg várakozott a városház előtt, hogy láthassa azon férfiakat, kiknek tetteiről oly sok szépet s dicsőt hallott.

Midőn a vendégek gyülekeztek, a nép lelkesülten fogadta a tetteikről ismeretesebb egyéneket, s köztök Perczelt, riongó éljenekkel üdvözölte, midőn belépett a városház kapuján.

Már együtt voltak többnyire mind a vendégek oda fönn, míg lenn a nép még folyton fezült várakozásban volt, lesve az időt, midőn Görgei is megjelenik.

Mindenki őt szerette volna látni.

Pedig Görgei már rég fenn volt ekkor. Hanem sáros, kopott ruhájában senki sem ismerte föl, midőn zordon, daczos arczczal, nem ügyelve senkire, befordult a kapunál.

Ezalatt fönn a városház termeiben Kossuth, a kormányzó, szíves előzékenységgel fogadta az érkezőket.

Környezetében ott volt látható a Debreczenben levő tábornoki kar, továbbá jelen voltak a honvédelmi bizottmány tagjai, a képviselők elnöke Almási Pál, és számos képviselő, törzstisztek és más nézők.

Kossuth ezuttal, közhonvéd-atilla helyett fekete polgári öltönyt vett magára, s bizalmasan beszélgetett az érkezőkkel, kik közül mindegyik számára volt egy-egy leereszkedő nyájas szava.

Görgei ellenben, félrehúzódván egyik ablakmélyedésbe, levetette magát egy székre — figyelembe sem véve a többieket.

Egy elnyűtt, kopott barna atilla volt rajta, melynek aranygallérját ugyancsak megviselte az idő; lábain hosszú száru, térdén felül érő, lovagló csizmák voltak; kardja pedig egyik sarokba volt támasztva, melynek bojtját szintén jócskán megfakította már az idő.

A meghívottak már jelen voltak mindnyájan, kivéve Mészároost, a hadügyminisztert, kiről már azt hitték, hogy nem is fog

megjeleni, minthogy tudta az egész város, hogy Görgei nem jelentette magát a hadügyminiszternél.

Mészáros méltán neheztelhetett ezért, s méltányolta mindenki késedelmezésének okát, ki nem akar sietni az elnökhöz, hol egy engedetlen és a katonai ügyek feje iránt tiszteletlen tábornokot fogna találni.

De Mészáros, alárendelve itt is személyes bántalmait a haza ügyének, végre megjött.

A mint végigfutott a termen a hang, hogy: jön a hadügyminiszter! Görgei e figyelmeztetésre rögtön a sarokban levő kardjához sietett s felköté.

A mint Mészáros belépett, Görgei könnyedén meghajtá fejét. Hanem az öreg, bármint erőttette, nem tudott igazi, barátságos arcot mutatni Görgei iránt.

Kossuth ezután még néhány szót váltva Mészárossal, a vendégeket a nagy terembe vezette, hol a kormányelnök először is lelkes szavakkal magyarázá a kitüntetés célját.

Ezután következett a szertartás.

A tábornokok sorba álltak.

Kossuth személyesen tűzé föl az illetők mellére az érdemjeleket.

Első volt Vetter, a perlaszi sánczok hőse, kinek feltűzvén mellére Kossuth az érdemkoszorut, egyszersmind átnyujtá neki az altábornagyi oklevelet s üdvözlé őt, mint a magyar hadsereg fővezérét.

A kormányelnök szavai után „éljen“-nel üdvözölték a körülállók az új fővezért.

Vetter azonban hideg maradt, s nagyon is meglátszott rajta a lelkesülés nélküli engedelmesség. Mintha csak tudta volna, hogy néhány nap múlva meggyűlik baja azzal a másik, háttérbe szorított fővezérrel, ki ott állott mellette, merev, hideg arczczal, — értjük Görgeit.

Kossuth ezután Görgeihez lépett. Hanem mielőtt feltűzte volna mellére a babérkoszorut, előbb egy külön beszédet tartott hozzá.

Ekkor mondta azokat a hires és emlékezetben maradt szavakat Kossuth:

— Szerencsésnek tartom azt a napot, melyen a sors urnájából kihúztam Görgei Arthur nevét.

Görgei egykedvűnek látszék, s nyugodtan várta a pillanatot, hogy Kossuth feléje közeledjék.

Midőn Kossuth Görgeihez lépett a két
férfi szemei találkoztak.

Kossuth nem elégedvén meg szónoklatá-

— Engesztelődés a haza nevében!

Ezen szavak oly halkán voltak kiejtve,
hogy csak a legközelebb állók hallhaták meg;

Mészáros László.

val, az érdemrend feltűzése közben, elfogó-
dott, halk hangon, még szükségesnek látta
odasugni a dacos vezérnek:

de mindenki oda fordította tekintetét a látta
mindenki, mily engesztelően nézett föl a kor-
mányzó, azokkal a sokat mondó nagy sötét-

kék szemével a vezérre, mint reszkettek kezei annak mellén, s láthatta mindenki, mily merev tekintetet vetett reá a vezér, s mily fagyos arczczal bámult maga elé.

Az illető oklevelet szintén személyesen adta át a kormányzó Görgeinek.

Ezután Perczel Mór következett, ki Roth tábornok elfogása és a fridaui ütközet s egyéb dicső harczy érdemei tekintetéből teljesen méltóvá tevő magát a nemzet halájára.

Perczelnek szintén Kossuth tűzte fel a babérkoszorút; hanem az oklevelet az „öreg“ Mészáros adá át neki ezen szavakkal:

— Zöld asztali ellenesemnek, de harczy barátomnak magam adom át az oklevelet.

Ezen kedélyes nyilatkozat általános derűtséget okozott, s jól esett e méltánylása olyan embernek, ki a szent-tamási hasztalan küzdelmekre vonatkozólag még 1848-ban a képviselőház ülésén azt mondá, hogy „Szent-Tamást egy francia káplár már rég bevette volna!“ s a miért akkor oly igen kikeltek ellene, mint látni fogjuk, később úgy valósította, hogy ő vette be.

Vetter, Görgei és Perczelen kívül, kik az ünnepélyen is jelen voltak, még a következők kaptak másodrendű érdemjelet, kik azonban távol voltak:

Bem József tábornok, kitüntetett bajnoki vitézsége és dicső győzelmei tekintetéből, melyek az ország Királyhágóntuli része nagyobb felének kétszeresen történt megmenetését idézték elő.

Damjanics János tábornok, az ördöghidi, alibunári, jarkováci és tomassováci sánczok ostromlása és bevétele; de különösen az utóbbi szolnoki véres ütközet és Szolnok bevétele alkalmával tanúsított vitézsége és vezéri tehetségei tekintetéből.

Kiss Ernő altábornagy, a bánsági véres harcokban kitüntetett ernyedetlen hazafisága érdemből.

Végre Guyon Richárd ezredes, Manswörth ostromlása és bevétele, a nagyszombati véres ütközet, valamint a Branyiszkö-hegy ostromlása és bevétele alkalmával tanúsított oroszláni vitézsége tekintetéből.

Ezeknek, minthogy jelen nem lehettek, egy küldöttség vitte meg a kitüntetést.

Az egész ünnepélyt Palóczi László zárta be ünnepélyes szónoklatával; s a szétoszló

fényes vendégek lelkes éljenekkel hagyták el a termet.

Éljen a fővezér! éljen Perczel! éljen Görgei! éljen Damjanics! hangzottak a felkiáltások.

Éljenek vezéreink, s legyenek ők épen úgy félelmei az ellenségnek, mint erős támaszai a szabadságnak.

Bevégződven az érdemrendosztás ünnepélye, a vendégek szétoszlottak.

Görgei délután két ótaker már elhagyta Debreczent, hol Irányi Dánielnél volt szállva.

Ludvig kormánybiztossal egy közönséges debreczeni ekhós, gyékényfödelű székérre ült, sebes vágatva hagyva el a várost.

Sokan utána néztek. A nézők közt volt Vörösmarty is, a nemzet nagy költője, s Perczel Mór egykori nevelője, ki sokáig mereven s gondolatokba mélyedve nézett a távozó vezér után, ki sehoggy sem akart tetezeni neki.

Igy végződött be az a fényes katonai ünnepély, melynek egyik főcélja az volt, hogy katonáinkban a harczy dicsőség vágya élénkítettessék.

Azonban méltán feltűnhetett s fel is tűnt, hogy ez alkalommal Klapka nem kapott érdemjelet, holott a jeles Schlick ellenében ujoncz honvédeinket ő tanítá meg először győzni és lelkesedni.

Kossuth azt mondá, hogy „Mészárosra való kimélő tekintetből kellett Klapkának kimaradnia.“

Tudjuk ugyanis, hogy midőn Mészáros Schlickkel már sehoggy sem tudott boldogulni, helyébe Klapka küldetett, ki azután derekasan megis verte Schlicket.

Hanem a pajzán Görgei egyenesen Mészároست gyanúsítá, ki mint hadügyminiszter a kitüntetendők névjegyzékét készítette.

Azonban Mészáros maga sem kapott; s midőn a kedélyes „öreg“-nek ezt felhozták, hogy saját személyét is elfeledé, azt mondá, hogy azt majd csak önnön lelkiismeretes belátására bizza, valjon mikor tartja időszertinek saját személyét is tekintetbe venni, annál is inkább, minthogy harczyias időben csak a csatákban szerzett érdem vendő figyelembe.

Épen ezért volt kár, hogy Klapka kimaradt a Görgeinek alkalmat adott élcseskedni.

A háromszéki székelyfiak.

Kuruczok volt ez alatt a dolgok folyása Erdélyben.

Bem „Osztrolenka véres csillaga“ boszu-álló fénynyel járt diadalmas seregeinek élén s naponkint újabb borostyánokat fűzött győzelmeinek koszorujába.

Kolozsvár bevétele után, daczára a husz foknyi csikorgó hidegnek, nem sokáig pihentette ott seregeit.

Mikor már annyira mennyire rendbeszedte csapatait — megkezdte ismét a nagy munka folytatását, mely nem volt egyéb, mint Erdélyből kipusztítani az ellenséget.

Debreczenbe pedig megizente, hogy neki még most egyelőre sem pénz, sem pedig segédsapatonkra nincs szüksége. Előteremti ezeket majd Erdély.

Bem utjait ezután tudni is alig lehetett. Midőn mindenki azt hívé, hogy valahol Bukovina körül barangol, egyszer csak ott termett villámgyorsan, ahol legkevésbé várták.

Hanem nagy volt Erdélyben az összevisszaság.

A fanatizált oláhok, kik folyton egy önálló „Dacoromaniá“-ról ábrándoztak — bizva az osztrák katonaság oltalmában, semmibe sem vették Bem kibocsátott békeszózatait; de sőt a fékevesztett vad szenvedélyek mind-egyre jobban felgerjedtek s szönyű kegyetlenségekben nyilvánultak.

Mi több, már a székelyek is ingadozni kezdtek; azon székelyek, kik Istennek legjobb katonái közé tartoznak; mert mit személyes vitézség, golyótól nem féls, tűzbe vakon rohanás véghez vihet, azt ők megtevék.

Hanem a császáriak, hogy könnyebben uraivá lehessenek a vitéz székelyfiaknak, cselhez folyamodtak.

Szebenben hamis „Kossuth Hírlap“-ot és „Közlönyt“ nyomattak, melyekben a legleverőbben rajzolták a haza állapotát. Azt nyomatták bele, hogy Kossuth megszökött s az egész ország letette a fegyvert s meghódolt Ferencz Józsefnek.

Ezen álhírekre a székelyek egy része, nevezetesen a csikszékiek, szintén meghódoltak a császárnak.

De nem így a háromszéki székelyek.

Mikor ezek az álhírek keringtek, tizenkét vállalkozó székelyfi utnak indult, hogy tudomást szerezzenek az eseményekről s hírt visznek rokonaiknak. Fogadást tőnek, hogy semmi veszély el nem rémiti őket céljaiktól s ha csak egy marad is közülök életben, hírt visz az az egy.

Ugy is lőn.

Hiába lett azután a császáriak részéről minden csábítgatás.

A háromszéki székelyek tántorithatlanok maradtak hegyeik közt s hadat izentek ugyszólván egész Erdélynek császárostól.

E merényre a vezérek megborzadtak; a nép pedig olyan volt, mint egy nyugvó oroszlán, mely sörényét és hátuljának ostorát játszodtatván, nyugodtan kémleli, honnan jó ellene.

Ínkább elveszni egy szálig, mintsem rabszolgája lenni az oláhok és szászoknak — volt a jelszó.

Azt mondták, nincs ágyu.

Ekkor előállott Gábor Áron, a jublátus káplár, s azt mondta, majd ő teremti azt is, csak anyagot adjanak hozzá; s ha ágyujával az első cél nem éri, a második golyót ő nyeli el.

De kinevették, mint egykor Fultont a gőzhajóval; okosabb emberneek való, mondták, az ágyuöntés.

A kaputosok szálanommal mosolyogtak; a czondrások pedig csufolták.

Azonban Gábor Áron nem hagyta magát kivenni sodrából; s csak azért is megakarta mutatni, hogy tud ágyut önteni.

Elment haza, eladta kis birtokát, anyagot vett s nem sokára csakugyan készen lett két ágyu — mindkettő hatfontos.

Nagy lett az öröm s bámulat; s midőn a löpróba kitünőknek is bizonyította őket, Gábor Áron lett a nap hőse.

Ezentúl Áron bácsi számtalan ágyut öntött.

Nemsokára az egész Háromszékben elűntek a harangok a tornyokból s Gábor

Áron ágyuműhelyébe vándoroltak; s lett belőlök halálharang az ellenség számára.

Azt is mondták nincs puskaapor.

A nép erre salétrom-főzést, puskaapor-gyártást állít. A gyermek véka számára önté a golyót; a polgárnő földet hord salétromnak; az agg salétromot főz; a csonka, beteges puskaort gyárt. Ily határozott volt a nép.

Ez volt az igazi Spárta!
Ilyenek voltak a háromszéki székelyfiak!

Csak vezér hiányzott.

S ime előáll egy férfi, fehér szakállal, tüzes nyelv, szikrázó szemekkel, s mikor már a sereg fegyverben állt, odalépett Dobay főparancsnok elé s tudtára adja, hogy a

Gábor Áron ágyu-műhelye.

Azonfelül proclamatiók keringtek, melyekben hazaárulónak mondatik, ki csatára nem száll, védeni tüzhelyét.

Aki csatára nem száll — hangzott a szózat — szomszédja löjje fejbe.

A nép, mint fellobbant löpor harczy tüzre gyűlt.

Kezdi-Vásárhely kimondá, hogy ő, ha minden elhagyja is, küszöbénél hal inkább egyig, mintsem tüzhelyét meg hagyja fertőztetni.

sereg meg van teremtvé, tessék átvenni a kormányt.

Ez az ősz férfi Pap őrnagy volt, kit az ellenség elfogván, meztitláb kísértetett rablánczokra.

A nép gyűlt puskával s nemzeti színre festett lándzsákkal; s örködtek a határszéleken betörni szándékozó Heydte csapatai s a száz-oláh felkeltek rabló csoportja ellen.

Heydte egyre küldözte be felszólításait a megadásra; de a háromszékiek csak nevetétk.

És a nép, mely zsoltárokat énekelve szent ihletéssel vonult táborba, — Balázst, a székely önkénytesek őrnagyát, ki elég vakmerő volt a népnek megadást ajánlani — elfogta s szélylyel szaggatva, rabokkal temettette el a bitófa alá.

Nemsokára beütött Heydte; s a száznép az oláhfajjal czimboraságban kezde rabolni, lopni, gyujtogatni, öldökölni.

Ekkor, mint egy férfi, mint egy Briaræus, úgy kelt föl Háromazék.

Heydte keményen megveretett.

Már javában állott a harc, midőn Gábor Áron is megérkezett egyik hatfutosával, melyet a székelyek „Jancsi“-nak neveztek s azt mondták róla, hogy megér egy kománia katonát.

Vissza, vissza! hangzék mindenfelől, megjött Áron bácsi Jancsival.

Jancsi morgalmas bögés között ontá halomra a feketesárga színűek sorait; s a lelkesült nép annak dörgése alatt szuronynyal, lándzsával üzte a futamodó ellenséget.

A megszaladt ellenség fölszedte maga után az Olt hidját; de a kezdi-vásárhelyiek meg fölszedték gyorsan egy közellevő ház deszkafödélzetét, megpadolták a hidat s az elszánt sereg nyomban kergette az ellent, mely rendetlenül szaladt szerteszét.

Heydte tehát nem boldogult velök.

Nemsokára ezután Gedeon jött ellenök egy hatalmas császári sereg élén.

Ez előtt már nem bírták kiállani a sarat. Az ellen nagyobb ereje által visszanyomattak.

Erre Gedeon két szakasz vasast küldött üldözésükre.

Ekkor történt, hogy a csapattól hátramaradt székelyek, mint halottak, lefeküdtek s a vasas század vágatva rohant keresztül rajtuk. Ekkor székelyeink gyorsan fölugráltak s golyózáport küldtek a vasasokra.

Erre a többiek is megfordultak s annyira lövöldözték az ellent, hogy alig maradt belőlük egynéhány ópen.

Ezen szerencsétlen hidvégi csata egy kissé megrémíté a háromszékíeket, főleg midőn tudtukra esett, hogy Gedeon összes crejét a szék ellen hozza.

De azért nem csüggedtek.

Pedig keserű napok várakoztak rájuk. A császáriak, kik főerejüket Szeben kö-

rül összpontosították, nehogy a szorongatottak segélyére Bem előhaladhasson, mindent felhasználtak, hogy az oláhokat, az ugynevezett mőczokat, minél nagyobb számban bírják a fölkelésre.

És a mőczok csakugyan ezernyi számban keltek föl, pusztítva, rabolva gyujtogatva a magyar helységeket.

A kegyetlenség átsapott Maros, Aranyos és Nagy-Enyedre is.

A polgárokat rettegés szállotta meg a jövőre iránt. Nagy-Enyeden s környékén a dühöngők sem nemet, sem kort nem tekintve egyenlő vadkegyetlenséggel öldöklék az öregeket, ifjakat, asszonyokat és gyermekeket.

Egy ügyvédet elevenen süttöttek meg; egy 80 éves öreg iszonyu kínzások közt öletett meg. Többen a nők közül a templomban kerestek menedéket.

— Erős vár a mi Istenünk! hangzottak a zsoldár szavai; de a vérszomjazók oda is betörték.

A pap, hogy dühöket csillapítsa, egyházi ruhában ment eléjük. Hasztalan. Fölnégyelték őt is.

A nők közül többeknek hasa metszetett föl s viselősek levén, méhöknek gyümölcsre nyársra huzva süttetett meg. Sokan lábaiknál fogva akasztattak föl.

A lakosok félig meztelenül kénytelenítettek menedéket keresni, künn a 15 foknyi hidegben.

A népet ezután lefegyverezték; s hozzáláttak, hogy a meghódoltakat kirabolják mindenökből; s midőn már az élöktől nem volt mit rabolniok, feltörték a sírboltokat s kirabolták a holtakat.

És a császáriak, kik a császár nevében csend, béke, személy s vagyonbátorság helyreállításért működtek, példájuk által még szították ezeket a kegyetlenségeket.

Biztos is lett a személy, mert annak jelentőségét megölték; s hogy a vagyonbátorság is meglegyen, elvitték a vagyont biztos helyre magukhoz. Csend is volt, mint a sirban; béke is lett volna, ha nem küldöznek a falvakra bősziült oláhcsordákat.

— Az oláh a fatörzs — szokták mondani a vérengzők — a száz az ág, a magyar a levél, eljött a vihar s lefujja a levelet.

Két águ ostor suhogott a kis Erdély fölötte.

Az ármány a lelket, az oláhság a testet akarta meggyilkolni.

Szegény kis Erdély, melynek külön fajú népei századok óta oly szép egyetértésben

éltek, mely a török alatti szenvedéseit oly szépen kiépülte s melynek regényes völgyei, vízei, gyönyörű tájai magasztos merengésbe ragadják a lelket: — ennek kellett feldulatni s kiüríteni ismét fenéig a szenvedések keserű poharát! — —

Vizaknától Piskiig.

Lett öröm a háromszéki székelyek közt, midőn egyik napon, egész váratlanul, Bem apó Maros-Vásárhelyen termett.

Nagy lelkesedéssel fogadták a székelyek mindenütt s látása új erőt öntött a karba s erélyt a szívekbe.

De Bem, nehogy időt nyerjen az ellenség a maga védelméről kellőleg gondoskodni, nem sokáig időzött a székelyek közt.

Szaporitva seregét aranyosi székelyekkel, január 6-dikán már Medgyes alatt állott.

Ez nem várt meglepetés volt a császáriakra.

Puchner az ellenség vezére megverette a lármadobot; s néhány percz múlva makacs harcz fejlődött ki.

Az ágyukat maga Bem igazgatta, — az ágyuk nagy mestere.

A honvédek amugyis lelkesülve lévén, oly erélylyel vágta Puchner hadára, hogy az ellenség egészen megzavarodott s csakhamar bomlásnak indulva, futásra vette a dolgát.

Puchner maga elől szaladt a legerősebb vágatással és seregei a legnagyobb rendtelenségben követték őt Szebenig.

Bem azonban nyomon követve itt is fölkereste; s január 21-dikén már Szeben alatt termett.

Szeben régi kőfallal kerített város, mely ekkor csak a déli oldalon volt hiányos és itt most földsánczokkal egészített ki.

Bem azt hitte, hogy könnyű szerrel beveheti; de egyelőre csalódott.

Az említett nap reggelén sűrű köd borította a várost. De ez Bemet nem zavarta.

Támadást parancsolt.

Ez hallatlan merény volt, melyre ezen időben gondolni sem mert senki. A város

iszonyuan megerősítve s ezenkívül a magyar seregek boszujától félő polgárság kétségbeesetten védelmezé a várost.

A császáriak a sánczok mögött fogadták a támadókat.

Egyszerre a várból egy lövés tétetik, mire Mikes halva rogy a földre. Epen Bem mellett taláta. Egy másik golyó Bem segédét teríti le.

Bem látva a veszélyes helyzetet egy kissé vissza vonul s neki zuditja ágyuiból a golyózáport a sánczok közé.

Azután rohamot parancsolt.

De Bemnek ezuttal nem sikerült a hadi szerencse. Vitézeink bár nagy kitartással küzdöttek, nem tudták a győzelmet kicsikarni a sánczok által földött ellenség kezéből.

Visszaverettek keményen; s üldözőbe vétetvén a tulnyomó császáriak által, kölcsönös kartáesztüz között vonultak vissza Szelindekre.

Itt Bem a helység előtti dombokra hamarjába ágyukat vonatott föl s maga helyezvén el őket, oly erősen tüzelt az üldözőkre, hogy azok visszafordultak.

A szelindeki magaslatokon nyolcz napot töltött Bem. Innen izent a háromszékieknek, hogy jó volna, ha egy kis segílyt küldenének; hasonlót izent Debreczenbe is.

Érezte, hogy kemény napok következnek.

Hanem Puchner sem volt tétlen.

Ő is izent rögtön Gedeonnak, hogy hagyja oda a székelyeket s jöjjön tömörülni vele.

A székelyek erre elfoglalták rögtön Brassót; de nem soká bírták.

Puchner ugyanis a fenyegetett szászok és oláhok közbenjárására, nem bizván saját

erejében, az oroszokhoz fordult segítségért, s kérve kérte Lüders orosz tábornokot, hogy küldjön neki segédcsapatokat.

Ez merész lépés volt.

Csakhamar tíz ezer orosz vonult be a vöröstoronyi szoroson Erdélybe.

Egy rész Szebenbe ment, a másik rész pedig Brassót foglalta vissza.

Hanem mielőtt az orosz segély megérkezett volna, Szelindeknél előbb egy próbát tett Puchner Bem ellen.

De ez a próba rosszul ütött ki; visszavetett.

Bem, a magaslatokon jól elhelyezett ágyuival nagy károkat tett az ellenség zömében.

Másnap Bem nem várva be, hogy az ellenség támadjon, — Viz-Aknára indult, hogy hátha fogva Puchnert, reácsapjon.

De Puchner, mihelyt megpillantotta Bemet a viz-aknai magaslatokon, megfordult s visszavonult Szebenbe.

Ekkor írta Petőfi, Vizaknáról keltezve, egyik levelét a „Közlöny“-be, a melyben leírván a csatát, azzal végzi, — hogy ily tények után

„Bemtől az utolsó honvédig reméljük, hiszszük, hogy urai leszünk Szebennek, amivel annyi van mondva, hogy Erdélyben tönkre lesz téve a reactio utolsó izziglen.

Akkor aztán meggyünk vezérestül, seregestül a Tisza partjaira, hogy a rónák hazájának is megmutassuk diadalmas zászlóinkat, — meggyünk bérczi folyam gyanánt, mint hajdan a Bethlenek, Rákócziak, Tököliek s hullámainkon viszzük a szabadság bárkáját.“

Hanem midőn Puchner megkapta az orosz segélyt — keményebben fogta a dolgot.

Már február 4-kén egész seregével s 30 ágyuval csapott Bemre vizaknai állomásán.

De a magyarok készen várták.

Már korán reggel jelenték a huszár előőrségről, hogy ellenség jő Szeben felől.

Czecz, Zsurmay, gróf Bethlen, Pereczy őrnagy és Petőfi Sándor százados épen együtt voltak Csutak őrnagy szállásán mulatva kártya mellett.

Csutak a hirre kiment széjjel nézni.

Az ellen csakugyan jött.

Fiuk talpra! kiáltá Csutak.

Nemsokára Bem is megjelent.

Puchner emberei oroszok támogatásával jöttek s rohantak a mieinkre.

Bem erre szintén tüzelést rendelt.

A császáriaknál tulnyomó volt a szám, a mieinknél az erély.

Négy óra hosszant folyt már a harc, az ágyuzás és csatártüz.

Zsurmay és a derék Vilmos-huszárok oly hősiem küzdöttek, hogy az ellenség sikeretlen roham után visszavonulni volt kénytelen.

De az ellenség alig huzódott egy kissé vissza, hatalmas erővel visszacsapott ismét a mieinkre, mire azok véres harc után s temérdek veszteséggel, s vereséggel hagyták el a csatasíkot.

Lett zavar ezután Vizakna utcáin a megtorlódott ágyuk és szekerek rendetlensége miatt.

Bem 16 ágyut vesztett s elveszté majd minden löporát, saját kocsiját irományaival, pecsétjével együtt.

Mindenki azt hívé, hogy Bem menthetlenül el van vesze.

Pedig neki csodasajátságai közé tartozék, hogy épen megveretés után szokott győzni.

Bem ezután Szászsebes felé vonult; hanem ez a visszavonulás temérdek bajjal járt.

A magyar had tizenötször fordult vissza az ellenre s föltartóztatta, míg a fődözet kívánta.

Ekkor történt az a tréfás ötlet, hogy a Mátyás-huszárok parancsnoka Bethlen Gergely, a lovasság háta mögé fölláttatja a markotányosnékat is, kik szintén lovon ültek, hogy az ellenség lovasainkat többnek lássa.

Hanem bezzeg lett aztán lárma, sikoltás és futás, mikor az ellenség egy pár golyót teremtett közéjük.

Este volt már, midőn Bem Szászsebesre ért.

Itt azt kérde tőle egyik tisztje: mikor fog tovább vonulni.

— Reggel kilenczkor, válaszolá Bem.

— De hisz az ellenség sarkunkban van.

— Mondtam már — válaszolá az öreg kemény képpel — kilenczkor lesz a mars — punctum; s úgy lön.

Bem nyugodtan aludt egész éjjel; pedig az ellenség csak egy pár lőtávolnyira volt.

Másnap reggel kilencz óra felé egy tábori békekövetet jelentettek neki.

Bem azt izente, küldjék vissza.

A követ lengyel, mondá a bejelentő.

— Jó, hadd jöjjön tehát!

— Én mint lengyel szólok önhöz tábornok ur — mondá a követ — ámbár Puchner küldöttje vagyok. Adja meg ön magát s ne tegye ki e maroknyi népet a bizonyos halálnak. Mindenfelől be van kerítve ugysis.

Bem erre azt mondta:

— „Lengyelnek önt uram nem ismerem, sőt nemzetem nevében megtagadom, mert a lengyel a szabadság ellen nem fog fegyvert. Puchnernek meg mondja meg ön, hogy becsületes ember a perfid osztrák fegyverrel nem alkudhatik.

A mi pedig Bemet illeti, Bem élve nem adja meg magát soha.“

A francia gárdának is az volt jelszava: a gárda meghal, de a gárda nem adja meg magát.

Kilencz órakor Bem csakugyan kiadta a parancsot a tova vonulásra s megindult Szászváros felé.

Este volt midőn ide érkezett, s azon reményben volt, hogy itt majd kipiheni seregét a nap fáradalmait.

De csalódott, mert a felzaklatott százszok és oláhok erős tüzeléssel fogadták.

Bemnek tehát az éjjeli szállást is szorongynyal kellett kicsikarni.

Alig kezdett másnap virradni már ismét jelenték Bemnek, hogy a császáriak ismét beérték seregünket.

Bem felállítá gyorsan hadát s várta a harczot; pedig csak egy maroknyi csapata volt s egy pár ágyuja.

Két óráig folyt már a leghevesebb harcz, miközben az ellenség csatárai mind közelebb nyomultak egészen az ágyukig, melyek drágábbak voltak Bem előtt saját szeme fényénél s egyáltalán nem akarta oda hagyni őket.

Egyszer csak egyik ágyujára üt egy ellenséges csatár-szakasz.

Észre veszi ezt a tábornok, oda nyargal s kis lovagkorbácsával, melyet mindig magával szokott ágyutüz közt is hordani, arczára csap az egyiknek, rákiáltva:

— Mit akartok semmirekellők! ez az én ágyum; mars innen.

A granátosok megijedtek s ott hagyva az ágyut, elfutottak.

Határos a mythológiával. Pedig megtörtént dolog.

Azonban ugyanezen pillanatban egy másik csatár rá lőtt s lelőtte jobb kezének harmadik ujját.

Bem ezután kénytelen lőn rögtön távozni; serege után a város felé hátrálva a legelső ház ereszéhez leütötte ujjának darabját, mely ott le is esett.

Ugy sem vettem — mondá — még eddig hasznát.

Katona dolog.

Azután elkérte egyik mellette levő őrnagyának köpenygalérját, hogy jobbját betakarja vele, nehogy katonái vérezni lássák.

Azután ismét lóra ült.

Szászváros és Déva közt fekszik egy falu — Piski, hol a Maros egyik mellékfolyóján egy hid vezet keresztül.

Bem ezen hid felé vette most útját.

Itt találta Kemény csapatait.

Bem innen Dévára vonult kifáradt csapataival, azon szándékkal, hogy ott majd bevárja az érkezendő segédcsapatokat.

A hid őrizetére Keményt hagyta ott s azt mondta neki:

— Pisker Brücke verloren, Siebenbürgen verloren.

E hidtől függött Erdély sorsa.

Kemény Farkas és az Inczédi-zászlóalj másfél napig védte ezt a hidat tíz ezer ellenség és 30 ágyu ellen.

Végre megérkezett szaporított sereggel s 28 ágyuval Bem.

Kemény már messziről kiáltott oda Bemhez:

— A hid nem veszett el.

— Ugy Erdély sem veszett el — viszonzá laconice az öreg Bem apó.

Alig hogy megérkezett Bem a piskii hidoz — a két ellenséges sereg csakhamar szembe állott egymással, mindkét fél teljes erejét vívén a csatatüzbé.

Mindkét rész érezte, hogy e harcz Erdély sorsa fölött fog dönteni.

A harcz hosszú, heves és véres volt; s a legnagyobb elkeseredéssel vívatott.

A császáriak már átnyomultak a hidon. Bem roppant erélyt fejtett ki ezen per-

czekben; az ellenség iszonyu heves ágyuzását még pusztítóbban viszonzta.

Egyszer csak gyérülni kezdtek az ellenség lövegei, mire a mieink hatványozott erővel, szuronysegezve rohantak az ellenség soraira.

Ez megtette a hatást.

A császáriak csakhamar visszanyomattak a hidról; s megfutamodva meg sem állottak Szászvárosig.

Bem éjjeli tíz óráig üzette az ellenséget.

Szép győzelmi nap volt ez.

A veszteség mindkét részről tetemes volt. A császáriak ezernél többet vesztek.

a mieink pedig hivatalos adatok nyomán, mintegy hatszázat.

E csatában elesett Kemény Farkas zászlóaljából minden második; Inczdiéből minden harmadik; de nem hátrált egy is.

Az enyedi vadászok közül csak hat tért vissza a piskii hidtől.

Ezen csatában elfogtak egy százsz legényt is.

Nagyon fiatal volt; Bem megszánta s eleresztette.

— Menj haza fiam anyádhoz; köszöntem ismerőseidet; mondd meg nekik nem sokára meglátogatom őket Szebenben.

Szeben bevétele.

A piskii hidi fényes diadal, a hol Bem a császáriak teljes ereje fölött aratott győzelmet, — döntött Erdély sorsa fölött.

Bem ezután Szeben bevétele fölött nem is kételkedett.

Nemsokára megérkezett a székely segédszázad is.

Bemre nézve tagadhatatlan nagy nyeregmény volt a székelyekkel való egyesülése, kiket ő fiainak nevezett s kik őt rendesen apónak szólították.

A székely ember hideg, szótlan; de eleme a harcz. Csatában egészen más embernek látszik. Akkor szemci szikráznak s páratlan vitézsége megszaladást nem ismer.

Bem egyesülve ezekkel, míg Szebenig ért, több apró csatákat vívott. Néha győzött, néha meg őt verték meg.

Időközben híre jött, hogy Urbán ismét betört Bukovinából a borgói szorosnál s Riczkó ezredet egy véres harczban, melyben maga Riczkó is elesett, megverte.

E hírre Bem azonnal fölkerelkedik; maga mellé veszi a székely fiakat s ott terem hirtelen a borgói szorosnál.

A székelyek derekasán megállották a tüzet s győzelmük által visszakergették Urbánt a borgói szoroson Bukovinába.

Bem innen Medgyesre vonult.

A császári hadvezérek valóban soha sem tudták, hogy Bem hol áll, s mennyi ereje

van; annyira megtudá őket csalni gyors és váratlan meneteivel.

A császáriak itt már készen várták; s márczius 2-kán már megtámadták a magyar előhadat Kis-Kapusnál.

A harcz kora reggeltől egész estig egy csárda körül hullámozott.

Háromszor üzték el a magyarok szuronysegezve Puchner hadait, de ugyanannyiszor vissza is verettek.

Végre este felé a magyarok lettek győzőurai a harczternek.

Hanem sokba került ez a győzelem. Csapán a 11-dik zászlóalj háromszáz embert veszített. A bátor Inczédi kilencz tisztjével együtt szintén megsebesült.

Ezen napra be volt végezve a harcz. Hanem Puchner másnap ujra kezdte.

A császáriak ismét összes erejökkel csaptak Bemre. Négy óráig tartott a csata; de a magyarok ekkor annyira megverettek, hogy Puchner már azon gondolkozott, mikép fogja el Bemet.

Csakhogy Bem mindig tudott magának menekvő utat nyitni.

Bem ezután Segesvárra vonult; s hirtelenében sánczokat vonatott.

Maga személyesen egész éjeket töltött a sánczolásoknál, mint ki csak önvédelmére van szorítva.

Tervei titkosak valának.

Bem által megfizetett kémek csakhamar értesítették efelől Puchnert, ki most egész erejével ment ismét Bem ellen, Szebenben csak csekély várórséget s az oroszokat hagyva.

Puchnernek az volt célja, hogy bekeríti Bemet sánczaiban s megadásra kényszeríti.

Csakhogy Bem meg másképp számított.

Puchner tehát a tavaszi esőzések által megrongált süppedező utakon, megindult Segesvár felé.

Bem nyugodtan várta Puchnert.

Egyszerre éjnek idején fölkerekedett s katonáinak azt mondta: „Most előre Szebenbe!”

Néhány óra múlva már megindult egész hadával Szeben felé s még az őrtüzeket is égve hagyta, hogy annál inkább csalódásba hozza Puchnert.

A császáriak megkerülték a várost, nehogy a sánczokból észre vegyék őket.

Puchner ovatosan nyomul előre.

Sehol egy előőr.

Bemegy a városba; sehol senki sem öröklik.

A vén számár! szóltak a császáriak, míg egy felől sánczoltat, addig a másik oldalon még őrt sem tart; s bementek Segesvárra.

De Bemnek csak hült helyét találták.

Már ekkor Szeben alatt járt.

A falnak ugratott császáriak most látták be a rút csalódást.

Márczius 11-én estefelé Bem ott állott már Szeben alatt.

Az orosz had s a császáriak értesülve levén már előre készen várták a tábornokot.

Föl volt állítva négyezernyi orosz, kétezzer császári sorkatona s hatszáz lovas kozák.

— Ah! ütközetet akarnak! Azt el kell fogadnunk, — mondá Bem megpillantva a csatarendben állókat.

Seregét s ágyuit azonnal csatára rendezte ő is.

Midőn észrevette, hogy egy kozák csapat oldalt kerülni igyekszik seregünknek, — kiadta a parancsot az ütközésre s oda kiáltott a székelyekhez: előre.

A háromszéki székely ujoncz csapásai alatt dült a muszka zsoldos; a január 21-ki vér meg lőn torolva; a kozákság megfutott;

s egy órai heves szuronycsata után a városba hátráltak a muszák.

Ekkor kezdődött az ostrom.

A székelyujoncz szuronynyal támadta meg Szeben bástyáit; szuronynyal verte ki a sánczokból a hirneves muszka katonákat; elvette ágyúikat, el lőszeres táraikat és tömérdek fegyvert és golyót.

Sokan a székelyek közül lándzsáikra támaszkodva ugráltak be a sánczokba.

Bem elől járt mindenütt a golyók záporában.

A székelyek figyelmeztették, hagyja őket elől járni; mert ha ők elesnek is Bem még mégél; de ha Bem elesik, úgy ők elvesznek mindnyájan.

Mig a székelyek ily vitézül vívtak, Bethlen Gergely s Máriássy zászlóaljai szintén hatalmasan küzdöttek.

A negyedik roham végre teljesen megtörte az oroszokat, kik sietve iparkodtak ezután odahagyni a várost.

Éjjeli 12 óra felé Bem egész seregétől benn volt már Szebenben.

A császáriak Gyulaféhevár felé, az oroszok pedig Vöröstorony felé huzódtak, kik azonban itt sem sokáig maradhattak, mert nem sokára megtámadván táborukat, kereszttől kergette őket a szoroson vissza oda, ahonnan jöttek.

Még azon éjjel maga elé hívatta Bem a városi tanácsot s kinyilatkoztatá, hogy az eddigiekért bünbocsánatot ad mindenkinek, s csupán azokat fogja büntetni, kik ezentul fognának a magyar alkotmány ellen fegyvert fogni.

A lakosokat iszonyu rettenés szállotta meg, de látván másnap, hogy Bem, daczára, hogy Szebent szuronysegezve vette be, épen nem raboltat, megengesztelődtek.

Hanem azért a fegyvereket még is beszedette s a gazdag szászokra sarcot vetett melyet később azonban részben elengedett nekik.

A szászok kegyetlenségeik nyomán méltán tarthattak keményebb büntetéstől. Nagyon tartottak attól is, hogy Bem besorozza fiaikat. Azért is küldöttségileg kérték föl, hogy ezt ne tegye.

— Ne féljenek önök — mondá Bem — a prófont oly drága, hogy csak vitéz embereknek adhatók.

Bem ezután a bujdosókat és fölkeltéket hazatérésre s testvéri kibékülésre szólítván föl, egyszesmind elrendelék, hogy a legközelebb vasárnapon minden vallás szertartásai szerint, oltár előtti vagy pedig szószéki ünnepélyes hálaadások által ezen napnak jelentősége egész Erdélyben kihirdetessék.

Bem katonáinak, a szászokra vetett sarczból, miként a harc előtti ígérte, egy havi dijt; a tiszteknek pedig ezer pengőt adott.

Ezek, ugymond mindenüket koczkára tették, illő tehát, hogy a haza hálaadatos legyen irántuk.

Katonáira elköltötte volna Dárius kincsét is. Szerették is egész a fanatizálásig.

Volt öröm a győzelem hírére Háromszékben.

A háromszékiek megizenték az öreg Bem apónak, hogy látogassa meg őket; hadl örüljék ki magukat rajta.

Bem engedett a fölhívásnak s meglátogatta őket.

Az volt még csak aztán a lelkes fogadtatás, melyben Szepsi-Sz.Györgyön részesült!

Bevonulása egész diadalmenet volt.

Királyok irigyelhették volna.

Azután bejárta székeiket.

Midőn egy alkalommal ily kirándulást tett, a nők megtépték emlékebe bokrétáját; gombjait felvarrták s a jó öreg után tömegesen jártak; s mikor egy alkalommal kávézásnál egy szép nő még felkötve hordott kezének segített vala, egyéb bókjai közt azt mondá:

— Nem gondoltam, hogy ujjam elvesztését ily szép kezek kárpótolják.

Ezuttal rendezte Bem a székely nemzetöröket is; vitéz Gábor Áront pedig kinevezte őrnagynak, s ágyuöntődjét megnagyobbította.

Ilyen ember volt Bem apó.

Amint híre futott Debreczenbe Szeben bevételének, az országgyűlés örömeiben elhatározta, hogy Bem újabb érdemeinek elismerésül az első rendű érdemkereszttel s altábornagyi ranggal diszittessék föl.

Azonfölül Csányi László, Szeben bevételének emlékére egy diszlapot nyomtatott s megküldte a nemzetgyűlésnek, mely több példányban utánnyomatni rendeltetett.

A kormány s a képviselőház küldöttsége ápril 5-kén adta át Szász-Sebesen Bemnek az érdemjelet s a kineveztetési okmányt.

„Az átadás — írja Petőfi Sándor, ki szintén jelen volt az ünnepélyen — csak szobában, néhány tiszt jelenlétében történt; mert helyben nincs sereg s különben is a mi vezérünk nem szokott az efféle sallangos és czifra czeremóniákhoz.

Volt ennek a kis szobai ünnepélynek mindamellett sok pedanti és táblabírói oldala, de volt olyan momentuma is, mely megható, megrázó, mondhatni nagyszerű volt, midőn az öreg Német alezredes e szavakkal adta át a tábornoknak az érdemjelet:

— Én nem vagyok szónok s ha az volnék sem tudnék most beszélni; engedje meg ön, hogy megcsokoljam önnek jobb kezét, mely az én hazámért vérzett.

És sirva csókolta meg a tábornok kezét. S mi, kik jelen voltunk, mindnyájan sirtunk, — de ezt nem olvasni kell; ezt hallani és látni kellett volna.

Bem szintén osztott kiserege jobbjai közt kisebb érdemjeleket.

Petőfi is kapot.

Ő azonban az utolsó csatákban nem vett tényleges részt. Betegsége folytán csak ápril elején jött vissza a hadsereghez.

— A sors — írja a „Közlöny“-ben megjelent levelében, — úgy akarta, hogy részes legyek e hadsereg annyi fáradalmaiban, veszélyeiben és szerencsétlenségében, s hogy diadalmánál ne legyek jelen.

De végre visszatértem ismét a hadsereghez, melynek hogy tagja vagyok, büszkeségem; mert vezérem Bem és boldogságom; mert Bem nekem barátom, atyám.

Nem zúgott az ágyu, nem csörögtek, ropogtak a fegyverek, midőn Szebenbe bementem, csend és béke volt — az ellenség akkor már Oláhországban bujdosott, német és muszka.

Szebenben találtam Bemet; mint egyszerű közember, hozzá mentem minden igény és vágy nélkül; ő visszaadta a kapitányságot s kinevezett segédének; az első közönyösen, — a másodikat gyönyörrel fogadtam.

De bár nem volt is jelen az utóbbi csatákban, — csatára hevítő harci dalaival, melyeket lelkesülve azavaltak a hadfiak,

kétség kívül neki is szép érdem ei voltak a győzelmekben.

Múltán megillette tehát az az érdemjel, melylyel Bem ötet is földiszitette ki oly szeretettel viseltetett hozzá, hogy a katonai fegyelmre különben sokat adó Bem még azt is elnézte neki, hogy mint katona sem viselt soha nyakkendőt.

Saját kezével tűzte mellemre az érdemjelet Bem, balkezevel, mert jobbja még fel van kötve s ezt mondá:

— Balkézemmel tűzöm fel, szívem felőli kezemmell!

— S midőn elvégzé megölelt, hosszan és mélyen ölelt.

Az egész világ tudja, hogy én nem vagyok

Bemnek átadták az érdemjel.

Szabad szellem volt; igaz gyermeke a függetlenségnek; még ebben sem tűrte a korlátot.

Bem maga tűzte föl Petőfinek az érdemjelet.

— „S így meg vagyok végre jutalmazva is — kiált föl említett levelében Petőfi — nem az által, hogy érdemjelt kaptam, hanem azon mód által, melylyel azt átadta nekem Bem.

Legyen gyöngeség tőlem, vagy akármi, én meg nem állhatom, hogy e jelenetet ki ne írjam.

szerény ember, de istenemre mondom, ennyit nem érdemeltem.

Oly megilletődéssel, melytől ha eszembe jut, most is reszket a lelkem, azt feleltem:

Tábornokom! többel tartozom Önnek, mint atyámnak; atyám csak életet adott nekem, ön pedig becsületet.”

A költő-király, a csaták dalnoka, a lelkes költő-honvéd, kinek egyedüli fő vágya volt, hogy ott essék el a „haroz mezején,” mindenesetre kiváló figyelmet érdemel az erdélyi harcok történetében.

A szabadság emlékünnepe.

Marcius 15-dikén fényes ünnepélynek volt tanuja Debreczen.

Felvirult ismét a drága nap, éves ünnepe a magyar szabadságnak; fényes epochája az új kornak, melytől a szabad nemzet napjai számitatvák.

Fehér lepel borítá az alföld síkjait; az ágyuk feldörögtek; a zene harsogott, — mindenik szabadságot hirdetve s azt, hogy a magyarnak nagy ünnepe van.

A nép áhitattal, sűrű csoportokban sietett az Úr házába leróni háládóját a mindenek urának s áldást kérni a szenvedő hazára.

A katolikus főtemplomban báró Bemer László mutatta be a hála misét, melyen jelen voltak teljes diszben az országos honvédelmi bizottmány tagjai, a nemzet-képviselői, a felsőház tagjai, fekete gyászruhás urihölgyek s temérdek nép.

Innen a háládó tömeg a reformatus templomba sietett, hol Könyves-Tóth Mihály tartott a nap nagy jelentőségéhez mért hatásos beszédet.

Délután pedig nagyszerű népnépzés tartott a városligetben, hova a nemzet képviselői is kivonultak.

Marcius tizenötödike!

E napon lett testté az ige; e nap a nép megváltásának napja.

A „Közlöny“ következő fenséges imát hozta e napon Kossuth tollából:

— Isten segits, Isten könyörülj!

Te ültetéd el egy napon a szabadság fáját s ápolád a sötét századokon át és védelmezéd vihar és ros szellem ellen.

Mikor az ember lelki sötétségben vadállatként pusztítá az embert új tanok miatt; mikor a keresztes hadak rohama pusztító árként kergette kelet felé agyrémei csalképeit; mikor a középkor depravatiojából emelkedett fellegek 30 éven át hullaták a fanatizmus véresőit: akkorszent lelked a végtelen világ-saharában egy oázis teremtésével foglalkozott, hol a véres harcokban megtisztult emberi vágyak megpihenjenek.

Egy világot borít már a fa lombjaival; tavaszod kinyitá a századokon át fogamzott bimbókat; tartsd meg uram a szabadság fáját s engedd, hogy a kiomlott ártatlan vérért, a kiszenvetd népeknek dúsan teremje gyümölcseit.

„Isten segits, Isten könyörülj!“

Akik tollal harczoltak.

Nagy hatalom a sajtó.

Midőn a márcziusi napokban megszűnt a gondolat-gyilkoló előleges hírlapvizsgálat, — hatalmasan kezdett működni nálunk is a lánczaitól szabadult sajtó.

Nagyszerű esemény volt ez a hírlapirodalomban.

Buktak vagy átváltoztak gyökerestől a régi czopfot hirdető lapok. A márcziusi üdítő levegő megszűnt az ő éltető elemök lenni.

Helyettök aztán keletkeztek életrevaló, korszerű hírlapok, melyek haladást s szabadelvűséget tüztek ki zászlajukra.

Támadtak közlönnyök, melyek külön egy hatalmat képviseltek.

Csakhogy néhány közlök vissza is élt galádul ezen hatalommal, dulva jót, roszt egyaránt. Voltak azonban, melyek üdvösen hatottak s átalakító szellemökkel helyes irányt adtak a kor haladó eszméinek.

Támadtak ismét lapok, melyek a földnépével — igaz magyarsággal, saját nyelvén beszélve hozzá — megismertették a kivivott jogok üdvös voltát s a zavarok tömkelegében kimutatták a bajok forrását.

Tulajdonképen ezen időből származnak

néplapjaink s azoknak elterjedése a hazában.

Voltak, kik vaskövetkezéssel vezették lapjaikat; s bár gyakran elriasztották őket egyik helyről a másikra; de azért elvök mellett rendületlenül állottak.

De voltak ismét mások, kik elveiket az események szélrózsája szerint igazgatták — s ha ma republicanusok voltak, másnap conservativeknek csaptak fel; ma csusztak másztak a farkasóvások seregével s másnap üvöltöttek a farkasokkal.

Midőn végig hangzott a hazán a veszély szózata s a hírlapok bele fujtak a vésztribitába — a szépirodalom háttérbe szorult s amily gyorsan felvirult, oly gyorsan némult el a fegyverzörejre.

Csak a politikai lapokban volt élet, mely magához karolt mindent.

A politikai lapok közt mindenesetre főfigyelmet érdemel „Kossuth Hírlapja“ ezen journalistai óriás.

Már az előfizetési fölhívás, még a lap megjelenése előtt általános lelkesültséget gerjesztett.

„Miként — ugymond Kossuth, egyebek közt — a pálmafa teher alatt nő, úgy örvend a jogban, szabadságban s honszeretethen egyesült nemzet az igazságos önvédelemnek kedves terhe alatt; s mint én aczélosodni érzem roncsolt tetememnek minden idegét e gondolatra; úgy fog e nemzet óriássá magasztalni, midőn hozzá kiáltand és én végezve hivatalomnak napi szakmányát, pihenés helyett szívem lángjába mártandom tollamat, hogy hírlapom hasábjai vigyék meg ország-szerte a nemes lelkesítés hangjait s visszhangot keltsenek, ellenállhatlant, mint a holtakat támasztó tárogató viszhangja leszen.

En a szabadság csemetéjének, melynek a komor mult gyakran reménytelen napjaiban egyik magvetője valék, — hű kertésze maradok mindvégig, — míg vagy összeroskadok a munka között, vagy egy élőfát látok nőni a csemetéből, melynek lombjai alatt Magyarország leszen: nagy, szabad, dicső.

En a király tanácsában ülve az vagyok, leszek, aki valék, mint magán polgár; ismét az leszek, aki valék, mint miniszter.

En nem vagyok más, mint ki Isten, jog, a szent igazság s a nemzet előtt meghajoljak. A

lelki függetlenség ezen erejével szemébe nézendek minden véleménynek s kezemet nyujtandom mindenkinek, ki jót jó s alkalmas eszközzel akar.

Ausztriával őszinte barátságos egyetértés, ha neki tetszik, a kölcsönös jog, kölcsönös függetlenség, kölcsönös érdek egyenlítő alapján.

A német elem a civilisatio eleme; én ezzel örömet szövetkezem; de nemzetem önállását, nemzetem jogát nem szabad semmi szövetségért áruba bocsátanom.“

Ez volt a lap programja. Ily hangon beszélt Kossuth.

Soha magyar toll még nem irt hírlapokban oly szivetrázó, velőig ható hangon, mint Kossuth; ott markolászott ő mindenütt a szív gyökerei között; s midőn ütött később a vész órája — varázstollának hatalmával a nyulszíviükből is oroszlanokat teremtett.

A szerkesztés élén — Petőfi Sándor, Vesselőnyi Miklós, Garay János, Hunfalvi Pál, Szatmári Károly, Vasvári Pál s több jeles tehetség közreműködésével — Bajza József, ezen litterátori tekintély állott.

A „Pesti Hírlap“ mint szabadelvű miniszterialis lap, szintén nagy tekintély volt.

Eleintén báró Kemény Zsigmonddal együtt Csengeri Antal vezette bámulandó ügyességgel. A tulzó márcziusi párthoz egyik sem tartozott s azon szerepet vitték, mint a girondisták organuma Párisban.

A szoldateszka uralom alatt Szilágyi Sándor szerkesztette; de Havas betiltotta. April 24-dikén azonban ismét megjelent s első volt, mely fehér alapon, zöld és veres nyomással Pest népéhez szabad hangokat kiálta.

Később Jókai Mór vette át, küzdve ezer-nyi nehézséggel a szerkesztésben.

Sok jeles tehetség működött itt is közre; főbb munkatársai voltak: báró Jósika Miklós, a nagynevű regényíró, Vörösmarty Mihály, Kovács Lajos, Szász Károly, Kemény Dénes és sok mások. A fővárosi ujdonságokat Nagy Ignác irta.

A „Nemzeti Ujság“, melyet Illucz-Oláh János szerkesztett, előbb mindig katolikus és konservatív volt, a márcziusi napok feltűntével pedig hirtelen radikálisá változott át, mi a papságbeli előfizetőket egészen zavarba hozta.

Jónika Miklós.

Az akkori „Pesti Hírlap“ az átváltozott lapokat jellemezvén, azt írta, mikép a szerkesztőség boldog volt azon hitben, hogy ő sohasem volt pecsovics; s márczius előtt csak tette magát, mintha az lett volna.

Ebben jelentek meg Szabó Richard és Bobory Károly katolikus papoknak, egy-

ház-reformi cikkei, melyekre kigyót, békát kiáltott a „Religio.“

A lap egyik legszorgalmasabb munkatársa volt Bulyovszky Gyula, ki színbirálatokat s helyi híreket szellemdús tollal írt.

Különben a „Nemzeti Ujság“ volt az első lap, mely cenzura nélkül jelent meg.

A „Márcezius Tizenötödikét“, melynek jelszava volt: „Nem kell táblabíró politika“, amint a felszabuldt sajtó gyorsabban kezdte mozogni, — Pálffy Albert, eleven eszü s szép tehetségü fiatal novellairó indította meg.

Ez a lap, bár senkitsem kimélő esipös hangja, gúnyoros, nem ritkán drasztikus, sértő modora által sokaknál botránkozást szült, a körülményeket jobbára helyesen, fogta föl s pöffeszkedő, kirívó modorban ugyan, de legnyiltabban vitatta meg az ügyeket. Őszinte volt mindig fölfelé úgy, mint lefelé. Hangos panaszokat emelt elcinte a miniszterium gyengesége s mindent aggodalmas loyaltással erélytelenül intéző politikája s ebből eredt mulasztásai miatt.

„Márcezius Tizenötödike“ kétségkívül legkedvesebb napilapja volta fővárosi közönségnek könnyűsége s merészsége által.

E forradalmi közlőnyt oly jól esik olvasni, mint nyáron fagyaltot csemegélni, irta róla a „Pesti Divatlap“ márcezius végén. Sokan fognak még emlékezni a „fris Márceziust“ három krajezárért kínáló zsidó-fukra.

Érdeme volt, hogy a magyar olvasó közönséget a fővárosban szaporitá. Több, főleg hivatalos visszaélést elrettentőleg állított pellengérré.

Ezt helyesen tevő.

A miniszterium elleni izgatással azt eszközte, hogy a reactionalis pártnak, ha nem is nyíltan, de titkon legalább is egy arasztnyira megnőtt a szarva; s „Márcezius Tizenötödikének“ a volt pecsovicsook lettek legmohóbb olvasói, kik az által akartak neki ártani, hogy a megvett példányokat elolvassván, az ujonnan érkező kihordóknak ajándékozták, ezek pedig ingyen példányaikat ismét másoknak adták el.

Néhány azelőtt szolgai lap, utánozni kezdé a veszélyes lap irdmodorát, de csak erőködés volt.

Mint pártközlőnyre kevés snlyt fektettek rá, s mivel keményen támadta meg a miniszteriumot, az ország legtiszteltebb férfaival s a republika mellett kezdett harczolni — a vidéken sok helyütt boszankodást keltett. Az olvasó egyletek megégették; de egymást érték azért a fővárosban a bizalom szavazó küldöttségek az ország legtávolibb megyéiből is.

A lapnak legtehetségesebb munkatársa Csernátoni (Cseh Lajos) volt, ki a „Mákvirágok“ rovata alatt sok rossz dolgot derített föl a jó világnak. Csernátoni elmés, pikáns stylista volt s a könnyed irdmodor miatt mohón olvasták ezikkeit.

Midőn az októberi események igazolták a lap eljárását, az előbb kinevetett, később gyűlölt s félt, s épen ezért nagy jelentőségre emelkedett lap, — hatalommá vált.

A szerkesztő és társa Csernátoni merészebb hangokat kezdtek pengetni. Egyedül Kossuthot kimélték.

A honvédelmi bizottmány úgy hívé, hogy érdekében van, ha a lapot magának megnyeri. Ekkor Pálffy rendszeres izgatást kezdett s kezdé kijelelni a tényeket, miket a forradalom ügye követel.

Midőn az országgyűléssel később ezen lap is Debreczenbe vándorolt, kezdett vesztetni előbbeni hatásából. Hiányzott a fővárosi nép, éltető eleme. Azután ellenében hasonlókép egy elmés és ügyesen szerkesztett napilap lépett, az „Esti Lapok“ Jókai Mór szerkesztése mellett.

Midőn támadásai a kormány ellen mindinkább hevesebbek lettek s magát Kossuthot is megtámadta, kit eddig kinélni látszott — betiltatott.

A kormány hivatalos lapját a „Közlöny“ képezte, eleinte Gyurmán Adolf később Emődi Dániel szerkesztése mellett.

Kezdetben csak száraz, hivatalos adat-tár volt; midőn azonban 1849 elején a szerkesztő kijelenté, hogy „mi ezután elmélkedni is fogunk — mindjárt az első számok élénk politikai czikk sorozatokat hoztak Jókai Mór tollából.

A községek ingyen kapták s vasárnapokon felolvastatni rendeltetett.

A lap főmunkatársai voltak: Lévai József, Hajnik Károly, Kelmenfi László s Szathmáry Károly. Itt jelentek meg Petőfi Sándor utolsó költeményei s a harczterről irt levelei, valamint Szemere Bertalan „Huszár“ című apotheosisa.

Figyelmet érdemel Jókai Mór lapja, melyet Debreczenben indított meg „Esti Lapok“ czim alatt.

Két rovata volt, komoly és humoros; az elsőt Kovács Lajos, Kazinczy Gábor és Hun-

falvi kezelték, mérsékelt szellemben, az utóbbi maga Jókai.

Jókai kitűnő, páratlan humorisztikus levél, levelei és cikkei által roppant hatást gyakorolt.

Hatályos fegyver volt e humor a „Márczius Tizenötödike“ s a Madarászpárt közlönyének élcei ellen s tulajdonképen ezen

János szerkesztése mellett szintén fontos szerepet játszott.

Vas Gereben előadása könnyű, igazi népies, körmönfont volt; Arany János szintén irt bele, töröl metzett valódi népies zamatu fölvilágosító cikkeket; s midőn zimankó gyűlt a hazára, lázas kezekkel nyult ő is a lant húrjai közé. Itt jelentek meg

Csernátony Lajos.

humorisztikai rovat volt az, mi népszerűvé tette.

A lap célja volt a kibékülés politikája felé vinni a nemzetet, s midőn láták a küzdők, hogy az árvíz ellen uszniok lehetetlen — visszaléptek a cselekvény mezejéről.

Ezután Ludassi Mór vette át a szerkesztést.

A „Népbarát“ Vas Gereben és Arany

Czuczor Gergely hazafias versei, valamint Petőfi több költeményei és Vajda János forradalmi versei. A lap főmunkatársa Atádi Vilmos volt. Első száma közel félmillió példányban nyomtatott s el volt terjedve a nép minden rétegei között.

A „Munkások Ujsága“, melyet Tánicsics Mihály szerkesztett a közrendűek számára, kemény repuklikánus szellemű volt. Jelmon-

data volt: „A kormány az országért van; tehát fölötte anemzet mindenkor rendelkezik.“ A lap egyik szorgalmas munkatársa Horárik volt. Később a kormány jónak látta betiltani.

A francia klublistákat utánzandók, néhányan Pesten „Egyenlőségi kör“-t alakítottak saját közlönyvel „Népelem“ őzím alatt, Madarász László és Madarász József szerkesztése mellett.

A „Pesti Hirlap“ így irt róla: „Egy magyar lap jelent meg tegnap, mely sok bajt fog okozni; a két Madarász irányja Scylla és Charibdis, melyeknek körülhajózása a miniszteri kormányosoknak még sok fáradságukba fog kerülni; ha az örvénybe bukástól meg akarnak menekülni. Később összeolvadt a Mérei Mór és Rosti Zsigmond által szerkesztett „Radikál Lap“-pal.

A „Figyelmező“ és „Budapesti Hiradó“, mindkettő Vida Károly szerkesztése alatt, a szoldateszka uralom idejében határozott magyar-ellenes szellemet öltöttek.

Vida Károly már kezdetbengyűlöletessé tette magát, midőn azt irta a többiek között, hogy a pesti poeták parodiázzák a francia rovolutiot; és erre azt kérdé: „hol vannak a karok, melyek barrikádokat emeljenek?“ Nagy Ignác irta a márcziusi napok előtt s a szoldateszka uralom alatt is hirharangját. Raksányi Imre pedig a volt császári királyi bombavető, külföldi rovatát vitte.

Vida a magyarügy diadalakor menekülni volt kénytelen.

Megemlítjük még a „Jelenkor“-t melyet eleinte Helmezy, később Királyi Pál szerkesztett, de melynek kezdetben semmi határozott jelleme, iránya nem volt. Királyi vezetése alatt forró szabadelvű szellemet lehelt; cikkeiben él, tartalom s merész határozottság volt.

Voltak még cgyéblapok is; de ezek többnyire vagy rövid életűek voltak vagy keveset nyomtak szintelen voltuknál fogva a latban.

Ilyen rövid életűek volt a „Respublika“ Szemere közlönye, Erdélyi János szerkesztése alatt. A szelid, kedélyes, politikával keveset foglalkozó, de nemzetét s annak nyelvét és szabadságát forrón szerető Erdélyi csakis Szemere unszolására fogadta el a lap

vezetését, mely azonban alig egy hónapi lét után megszűnt.

Ilyen volt a „Futár“, mely „Kossuth Hirlapjának“ volt folytatása Bajza József szerkesztése mellett. Már ekkor Bajza lapja szintén republikanus eszmék terjesztője lett. „A forradalmat, ugymond, zivatarnak tekintem, melynek erejét élesztetni kell mindaddig míg függetlenségünk tiszta nem lesz.“

A „Nemzetőr“ Vahot Imre vezetése mellett szintén rövid életű volt. Segéd szerzője Obernyik Károly volt. Közreműködtek: Lisznyai Kálmán, Szász Károly, Szelestey László, Gaal József, Székely József, Vahot Sándor, Vajda és mások.

A „Religio“ Danielik János katolikus pap vezérlete alatt határozottan fekete-sárga szellemben volt vezetve. Mikor a kormány a szecsői plébánost nemzetellenes igaztásai miatt fejbe lövette, anathemat mondott az egész magyar kormányra.

Már a „Katholikus Nélap“ Szabó Imre szerkesztése mellett hazafiasabb irányban működött. Itt jelent meg Sujánszkynek: „Isten hozzád szép falum határa“ kezdetű honvéd dala.

„Erdélyben is hatalmasan működött a sajtó. A lapok közt legéletrevalóbb volt az „Ellenőr“, először Kőváry László, később Dósa Dániel szerkesztése mellett. Kőváry lelkes védője volt minden magyar nemzeti közérdeknek; az unionak egyik hatalmas apostola. Fiatal élettéljes tűz s alaposság jellemezték mindkettőjök alatt a lapot.

A „Kolozvári Hiradó“ Ocsvai Ferencz vezetése mellett szintén tekintélyes tényező volt. Munkatársai voltak: gr. Teleki Domokos, Medgyes Lajos, Vesselényi Miklós és Jakab Elek.

A „Mult és Jelen“ Szilágyi Ferencz szerkesztése mellett már nem mérközhetett tartalomdúságban a fennebiekkel. Jellemző, hogy ezen lap, mely a márcziusi napok előtt szidta a francia forradalmat, később dicséré a koloszvári mozgalmakat. Nemsokára futnia kellett. Lapja megégettett.

Vidéki lapok is szép számmal jelentek meg; ilyenek voltak: a győri „Hazánk“ melyet Kovács Pál szellemdús beszélyíró szerkesztett s mely a viharos idő alatt szintén politikai alakott öltött. „Alföldi Hirlap.“ Szerkesztője Csatári Otto volt; s derekasan

Jókai Mór.

teljesíté hivatását, míg az ellenség később szét nem riasztá az organumokat. „Szegedi Hirlap“, mely nevezetes arról, hogy egyik számában megróttá azon „Veszélyes, udvar-szerű környezetet, mely nőkből alakulva, kormányzói termekben, állítólag nagy befolyást gyakorolt volna.“ Havi Mihály szerkesztette. „Komáromi Értesítő“, mely valóban jótétemény volt a hirlapszük szoldateszaka uralom alatt a városra. Mack őrnagy alapította. A szerkesztést Rózsafi (Ruzsicska) Pázmaneumbeli növendékpap vitte elég ügyesen. Minden este, midőn e lap megjelent, a kiadó Szigler Antalkönyvárusi boltja,

ahol árulták, a szó szoros értelmében ostromoltatott, s azután olvasták uton utfélén; sőt az ellentáborban is figyelem tárgya lón. Megszüntével Friebeisz István indított meg helyette másikat „Komáromi Lapok” cím alatt, s közölt republikanus cikkeket, s költeményeket Bulcsu Károlytól. Végül a „Honvéd”, melyet Ocsvai Ferencz szerkesztett.

Együttal megemlítjük még Sárosi Gyula „Aranytrombita” című verses krónikáját az ország dolgairól a márcziusnapok táján; s Hiador „Szabadság dalait”, melyek Debreczenben láttak napvilágot.

A sok komoly lap között keletkezett egyetlen humorisztikus irányu is „Chari-

vári” cím alatt. Lauka Gusztáv szerkesztette. Volt több sikerült torzképe s néhány talpra esett czikke, például a Butter Flórián féle románczok. Azonban hamar megbukott.

De kinek is lett volna kedve nevetni abban a szomorú válságos világban?

Igy állott a szabadság harc ideje alatt a magyar sajtó.

Az irodalom munkásai — kivéve egypár selejtes jellemet — megtevék emberül kötelességeiket s méltó, hogy halálával emlékezzünk rólok, kik, habár nem is karddal, de tollal harczoltak a szent ügy érdekében.

És most vegyük föl ismét történeti elbeszélésünk elejtett fonálát.

Belviszonyok.

Mikor Bemnek a küldöttség átadta az elsőrendű érdemjelet, azt izente vissza az öreg „apó” a képviselőháznak: „Bármit tegyen, csak a habsburg-lotharingi házzal ne böküljön ki.”

Azonban a kibékülést illetőleg már ekkor nevezetes párt alakult, mely a volt Batthyány-párt kifolyása levén, aggodó szemmel nézte a nemzet és trón közt bekövetkező végelszakadást s a béke megteremtésén törte fejét.

Hiszen ha a nemzet sarkalatos jogainak föladása nélkül ez létesíthető lett volna, bizonyára Kossuth is két kézzel ragadott volna meg minden alkalmat a kiegyezkedésre.

De Kossuth nagyon is jól belátta, hogy ez a tények után meő ábránd, — s hallani sem akart a békéről.

Hanem a békepárt nem is Kossuthal akarta létesíteni a kiegyezkedést; mert belátta, hogy a béke azon emberrel, kit a trón nyílt „lázadó”-nak bélyegzett, nem fogna sikeresen létesülni.

Más ember után nézett tehát; s ez a más — Görgei volt, kivel Kossuthnak megbuktatására, úgy titkon el is kezdte a kaczérkodást; s úgy számított, hogy a győzelmes hadvezérrel mindenesetre hajlandóbb lenne előnyös békére a trón.

Azonban Kossuth ellen csak úgy alattomban főzték a taplót.

Kossuth neve imádásszerű tisztelet tárgya volt a hazában; a nép Kossuthal azonosította saját ügyét; aki őt bántotta, a népet bántotta; a nép benne helyezte teljes reményét, s mint Mekka zarándoka a szent város felé, ő felé fordította vágyó tekintetét.

Azonfölül az országgyűlésen is roppant pártja volt, míg a békepárt alig számított negyven-ötven tagot.

Azért az ellenzéki békepárt nem is mert egyesen neki vágni, csak úgy oldalt kerülgette.

Nem tetszett az a békepártnak, hogy Kossuth, ki szónoklatának mindenható erejével teljesen kezei közt tartotta az országgyűlés vezetésének gyeplőjét, egész diktátorrá nőtte ki magát, s odavezette a képviselőházat, ahova neki tetszett.

Azonfölül Kossuth magán környezetében is adták elő magukat olyanok, melyek rossz vért szültek; s kancsal szemmel nézték azon veszélyes, udvarszerű környezetet, mely nőkből alakulva, kormányzói termekben állítólag nagy befolyást gyakorolt volna.

Ilyen befolyásnak tekintett egyebek közt az is, miszerint Kossuth, nejének forró kívánságára, két kiskorú fiát, Ferenczet és Tódort

a Kossuth-féle vadászrezred tiszteletbeli tisztjeivé nevezte ki.

Efölött nagy lármát csapott a gúnyosan mosolygó ellenzéki párt, jól tudván, hogy csak egy fejedelmet illet meg azon jog, hogy még kiskoru gyermekeinek czimet s rangot osztogasson.

Azután rossz néven vették azt is, hogy hivatalos környezetében szintén akadtak egyének, kik a közvélemény előtt nem voltak egészen tisztá jellemek s a jó világ sok rosszát tudott rólok beszélni, melyek az illetőknek nem igen váltak becsületükre.

Ilyen volt az ugynevezett „gyémántos” Madarász László, ki hatalmas szónok s az országgyűlésen Kossuth politikájának legfőbb támasza volt.

Mint honvédelmi bizottmányi tag s egyzersmind rendőrfőnök sok olyast tett, mi személyére nehezteletést vont, annyival is inkább, minthogy Kossuth védelme alatt, ki tiszta szeplőtlen jellemnek hitte, egészen tulbizottá lön s kihívó, daczos állást foglalt szemben a békepárttal.

Meg is adta az árát; mert nem sokára az ellenzék súlyos gyanuvádot nyomott jellemére.

Midőn ugyanis a Csepel szigeten fölakasztott gróf Zichy Ödön, gyémánt, arany és ezüst ékszerei Debreczenbe szállittattak, — Duschek pénzügy miniszteri tikár azoknak gondviselését Madarász Lászlóra bízta — ki azokra néhány nap mulva kótyavetyét hirdetett. Hanem hivatalos vizsgálat nyomán kitünt, hogy a kezelés körül nagy hűtlenség történt; mert az ékszerekből temérdek drágakő hiányzott.

Madarász ugyan interpelláltatván az országgyűlésen, olyan beszéddel felelt, mintha ártatlanabb lett volna Metellusnál; de mindazáltal a kezelési könnyelműségben bűnösnek találattott.

Az ellenzéki párt főbb matadorai Nyári Pál, Kazinczi Gábor és Kovács László voltak, kik az „Esti Lapok”ban iparkodtak nézeteiknek némi kifejezést adni, melynek szerkesztője Jókai Mór volt, ki már előbb a hivatalos „Közlöny”-ben is irt néhány békülékeny szellemű cikket, amelyekért kérdőre is vonatott egyik gyűlésen a kormány, valjon tudta és akarátával jelentek meg azon cikkek a lap hasábjain?

Ennek következtében aztán intézkedett is a honvédelmi bizottmány, hogy jövőre a lap csak oly cikkeket adjon, melyek hiven tükrözik vissza a kormány nézeteit, s melyeket a honvédelmi bizottmány a haza jó s nehéz napjaiban a szent ügy sikerére célszerűnek ítél.

A békepárt elkövetett mindent, hogy zászlója alá minél többeket nyerhessen meg; s főtörekvése volt, hogy a volt Batthyány-féle pártból Debreczenbe vonhassa azokat is, kik nem jöttek el az országgyűléssel.

Midőn egy kissé derűsebb napokkedveztek a magyar fegyvereknek, szállingoltak is többen az elmaradtak közül Debreczenbe, — azonban a nagy többség kivitte a határozatot, hogy akik márczius első napjáig meg nem jelennek, úgy tekintessenek, mint akik lemondtak képviselői jogaikról.

De addig is temérdeken jöttek Debreczenbe. Kossuth tudta a célzatot. Vonatkozott is rá s tiltakozott ellene a nemzet nevében.

„A képviselőházat — ugymond egyebek közt egyik ülésben — én úgy tekintem, hogy vannak itt, kik vélemény különbségben legyenek bár egy vagy más dologra nézve, — hiszen emberek vagyunk, egy kaptára nem lehet ütni az emberi gondolkodást; Károly császár az órákat sem tudta egyenlőkétenni, annál kevésbé az emberi lelkeket, — véleményben tehát különbözhethünk; de mi közöttünk van egy szent kapocs, mely minden véleménykülönbség fölött áll, s mely magában hordja a nemzet megmentésének garantiáját.

És ezen kapocs az, hogy itt állunk mint férfiak, kik veszély napjaiban nem maradtunk el, akik akkor kitartók valánk s akik szent elhatározottsággal megvásároltuk magunknak a jogot, hogy addig, mig ezen országgyűlésnek missiója tart, addig mi intézkedünk a nemzet sorsa fölött azon körben, melyet a képviselőház kiszab; azzal vásároltuk meg ezen jogot, hogy nem rettentünk vissza a veszély elől; hanem a veszély napjaiban azon méltósággal, mely a képviselőháznak eszméjében fekszik, azt lehet mondani, hogy kitöréssel, megállással megtartottuk a nemzetet. Ezen közös kapocs szentebb, minthogy magasabban ne állana minden véleménykülönbségnél.

Már most én ezen országgyűlésnek kifolyása vagyok s azon kormánynak elnöke, mely a veszély napjait megállta. De nem vagyok oly országgyűlésnek s nem is akarok hivatva vagyunk. Mi tudjuk azt érezni, mert a veszély napjait azon kincsek megóvásában éltük át.“

Együttal jelenté Kossuth, hogy „Ol-

Kossuth családja.

lenni emanatiója, ahol akkor, mikor derül, százankint jönnek Debreczenbe!

Nem akarok lenni oly országgyűlésnek kifolyása, mely nem osztozván velünk a veszély napjaiban, nem is képes bensőleg érezni, minő kincs az, melynek megóvására

műtzből furcsa dolgokat irtak, melyeknek rövid tartalma az, hogy Magyarország nincs többé, s azt mondják, hogy ez fait accompli -- bevégzett tény. — Már most az országgyűlés meg fogja mérni a körülményeket.“

A dolog fájdalom csakugyan úgy állott, mint Kossuth mondotta.

Ugyanis márczius negyedikéről kelezve Ferencz József egy alkotmányiratot bocsátott ki, melyben Magyarországot egy tollvonással kitörölte az alkotmányos államok sorából.

Ebben az alkotmányiratban Magyarországra vonatkozólag kimondatott, hogy „Magyarország alkotmánya olyképen tartatik fenn, hogy mindazon szabályai, melyek a birodalmi alkotmánnyal összhangzásban nincsenek, érvényüket elvesztik,“ szóval, ezután nem létezik Magyarország, mint Magyarország, — hanem mint „egységes Ausztria.“

Továbbá Erdély, Horvát- és Tótország Magyarországtól elszakasztott; Bács és a bánsági három vármegye az ország testéből kihasítva, szerb vajdasággá alakíttatott;

Fiume Horvátországhoz kapcsoltatott és a minden ősi jogaitól, önállásától és a századok folytában történelmileg kifejtett alkotmányától megfosztott Magyarország egyszerűen az ausztriai császárság koronatartományává nyilváníttatott.

Midőn azon hir, hogy Magyarország nincs többé, a hadsereghez megérkezett, — általános megbotránkozás villant keresztül a harcziakon.

— Most már utolsó csepp vérig! kiáltottak föl a lelkes honvédek.

Most már nem volt más hátra, mint harcz; s a harcz végén a nemzetnek szava: „önállás, függetlenség.“

Kossuth ezek után lázas agygyal, remegő szívvel, sietett távozott a táborba.

Ideje, hogy fölkeressük mi is a hadsereget.

A dicsőség napjai.

Ami ezután történt, fénypontját képezi a magyar hadjáratoknak.

Midőn Kossuth megérkezett a tiszafüredi táborba, a sereget nagy lelkesültségben találta.

Bem erdélyi győzelmeinek hire ide is eljutott már s az egész sereget nagy harcvágy, győzni vagy halni kész hazaszeretet s önfeláldozási készség hatotta át.

Nagy örömeire szolgált ez Kossuthnak; más részt azonban elkemerítá azon esemény, hogy Vetter epelázba esvén, megbetegedett s így a hadsereg tényleges fővezér nélkül maradt.

Amint tehát körülnézet Kossuth a táborban, sietett azonnal Egerbe, a főhadi szálásra, hogy intézkedjék a fővezérlet iránt.

Eger lelkes fiai és hölgyei fényesen fogadták a kormányelnököt megérkezésekor; utjában koszorukat hintettek s este fáklyás zenével s szónoklatokkal üdvözlötk.

Kossuthnak első dolga volt itt magához hivatni Görgeit, kivel hosszas tanácskozást tartott.

Mit volt mit tennie — őt nevezte ki elvégre is helyettes fővezérnek.

Az események életető lelke, a harcok vezérlőszelleme ezután Görgei lett, ki mióta dicsvágyának a fővezérség elnyerésével elég tétetett, egészen elemében ézte magát s minden erejét megfeszíté, hogy a fényes polczon katonai képességei számára örök nevet vivjon ki.

Az eddigi határozatlan s ingatag intézkedéseknek ezután rögtön végök szakadt. Görgei a rég óta kitüzött és mindenki által helyeselt irányban gyorsan és összes hadseregét kifejtve előre s csak előre akart nyomulni.

A hadsereg már kineveztetéseelőtt megnyugodott az ő fővezérségében s a rendkívüli férfit, kinek vezéri lángeszében vakon bízott, s ki rennkivüli jellemével és katonai szigorával tiszteletet és hódolatot ébresztett, reménnyel és lelkesültséggel látta a hadak élére állitva.

Görgei hadteste ezután Gáspár ezredes vezérletére bízott.

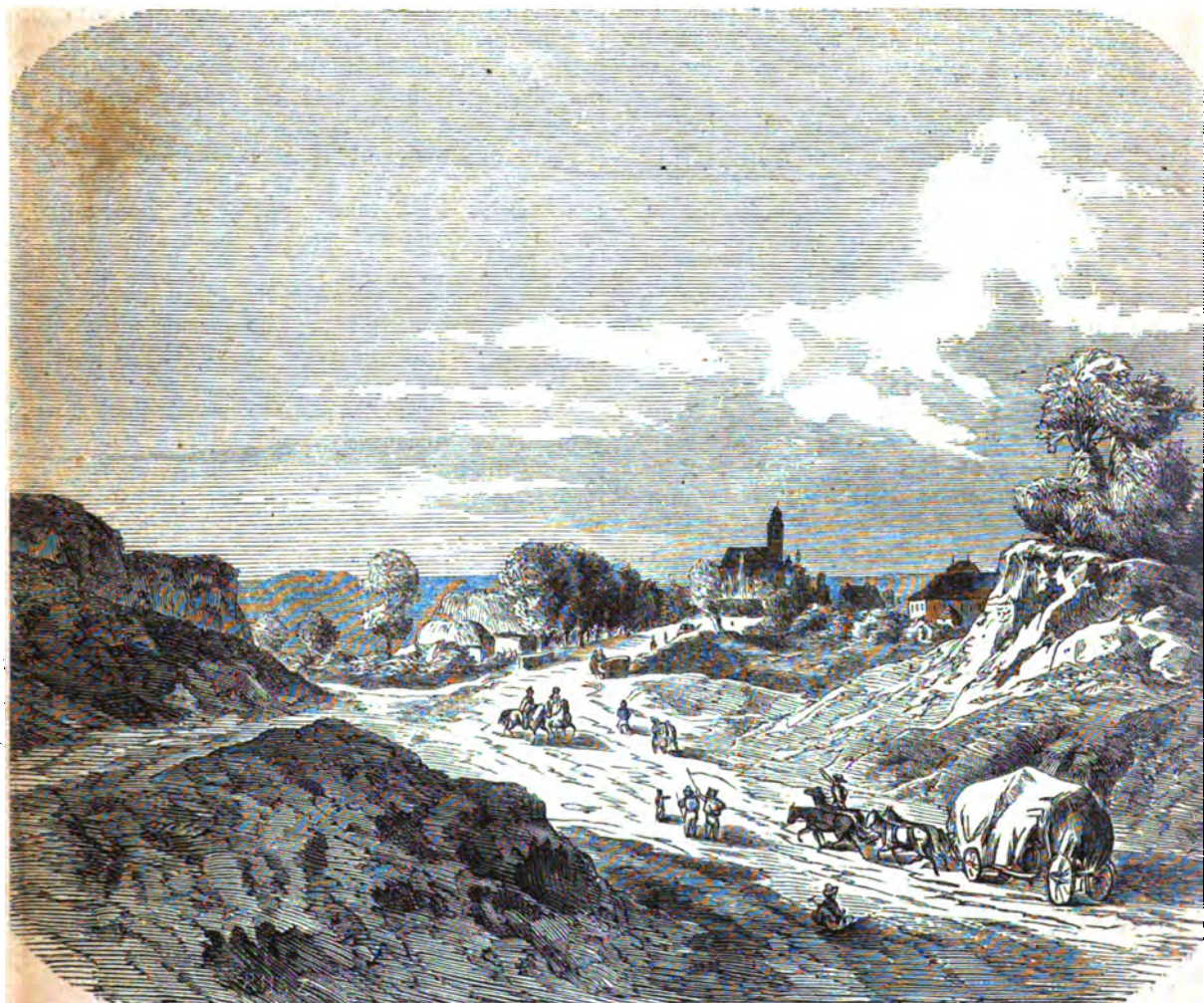
Amint Görgei átvette a fővezérletet, már april 2-dikán az egyes hadtestek megkezdtek a mozdulatokat — s Görgei Klapkával egyetértve úgy határozták hogy a

Pest felé vezető hatvani nagy uton először is a hetedik hadtest kezdje meg a működést Gáspár vezérlete alatt.

A hatvani állomást ekkor Schlick tartotta elfoglalva, míg Jellasich Tápio-Bicske

felé újra állást foglalt a Hatvantól keletre fekvő dombokon.

Gáspár magához vevén Pöltenberg hadosztályát, azonnal utána indult Schlicknek; s nemsokára, midőn Visoczky lergyel had-

A hatvani út.

körül táborozott, Windischgrätz pedig Gödöllőn tartotta főhadiszállását.

Amint Gáspár előrevonult először is Schlick előhadára bukkant Parrot vezérlete alatt. Hanem csakhamar visszaverte.

Erre Schlick, azt gondolván, hogy tulnyomó erő áll ellenében, szintén visszahúzó-
dott s gyalogságával s a röppentyű lövegek-

osztálya az ágyudörgés által csábitva, szintén megérkezett — makacs harc fejlődött ki Hatvan utczáin.

Schlick vitézeink rohamai alatt ingadozni látván harczsorait, visszavonulót fuvatott; de nyomba követték őt honvédeink.

A honvédek egy része szurony-nyal küzdött, másik könnyebbnek tartá a puska-

agyat, de oly hideg vérrel és bátorsággal, mintha diszmenetre készültek volna.

Schlick ezután nyakrafőre rohant a Zagyván keresztül elrontá maga után a hidat is.

Hatvan hamuvá égett.

Görgei nem volt jelen az ütközetnél de Gáspár vezénylete által teljesen megnyerte mind a fővezér, — mind pedig a csapatok bizalmát.

Kossuth ezen győzelemről következő szavakkal tudósította a képviselő házat:

„Gáspár megütközött az ellenséggel Hatvannál és annak elbizakodott vezérét — Schlicket, ki magához hívatta volt embereit ebédre, éppen nevenapján, azon biztatással, hogy egyszersmind egy kis „nyul-kergetést” fognak majd látni, diadalmasan visszaverte s Hatvant elfoglalta, miért is tábornoknak neveztem ki.

Általában a magyar hadsereg lelkesülve van; annak utósó tagjait is áthatotta az ügy szentsége s én láttam örömmel vérzeni el sokakat kiknek még dülöflélben is az volt utolsó szavuk: éljen a haza!”

Ezen nap győzelme kétségkívül egy fontos hadtani pontot juttatott kezünkbe.

De nagyobb volt erkölcsi haszna; az új hadjárat első s ily szerencsés sikere, bátorságot lelkesedést öntött seregeinkbe s a hatvani csata első láncszeme lón a dicsi győzelmek egész hoszu sorának.

Schlick ekként visszaveretvén, Görgei Jellasics ellen indította meg hadműveleteit; s először is Klapka és Damjanich hadtesteit Nagy-Káta felé, onnan pedig Tápio-Bicskére irányozta.

Windischgrätzhez ez alatt folyton a legijeszőbb nemű jelentések érkeztek a magyarok mozdulatait illetőleg. Mindenesetre tudta most Vindischgrätz, hogy a nagy országuton jelentékeny haderők állanak vele szemben; de Klapka oldal utjáról még mit sem sejtett.

Midőn Klapka Nagy-Kátóra ért, itt halotta, hogy azon éjjel a bán már Tápio-Bicskén táborozott, hanem már tovább állott.

Klapka tehát rögtön elhatározta előnyomulni Tápio-Bicskére s megtámadni Jellasicsot.

Nagy-Káta és Tápio-Bicske közt, melyek körülbelül egy mértföldnyire fekszenek egy-

mástól, terjedelmes mocsárokat képezve folyik a Tápio vize, melyen a Kátához közel fekvő Feketeerdőnél egy hosszú töltéssel ellátott hid vezet keresztül.

Klapka, annélkül, hogy ellenállásra talált volna, előrenyomult egészen a Tápio hidjáig — hol csakhamar véres harcz fejlődött ki.

Amint ugyanis Klapka átindította Mesterházy, Dipold és Bobics dandárait a hidon, az ellenség előhada Rastich vezérlete alatt észrevevén a magyarokat, amint a homokdombokon megjelentek, — csapataival rögtön fegyvert fogatott s hat század banderialis huszárt indított a magyarok ellen; de ezeket gyorsan visszaverték a magyar huszárok.

Az ellenség ezután a gyalogságot is megindította szuronyharczra a magyarok ellen, mire csapataink hátrálni voltak kénytelenek.

Klapka erre hat század császárhuszárt küldött az ellenség gyalogjai ellen.

Ez alkalommal történt az, hogy az osztrák gyalogság csatárjai szuronyal rohantak a huszároknak s visszaverték őket. Különben a császárhuszárok a magyar hadseregnek egyik leggyöngébb ezrede volt.

A mieink futása erre föntarthatlan volt. Klapka hiába kísértette meg, hogy csapatait megállásra bírja.

Valamennyien Tápio hidjához tolongtak, a hol aztán a gyalogság és lovasság, ágyuk és társzekerek a keskeny töltésen s a még keskenyebb hidon egészen megtorlódtak; sokan a vizen gázoltak keresztül vagy átuszattak; mások ellenben megsüppedvén a mocsáros lápokban menthetlenül odavesztek. Az ágyukat a nagy zürzavarban lehetetlen volt a hidon keresztül szállítani; kettő a sárba süppedt; öt pedig a partokon maradt. Klapka maga is leszorított a hidról s másutt kellett átjáratot keresni a folyón.

Az osztrákok ezután elfoglalták a tápio-bicskei hidat.

Hanem ez még csak az ütközetnek első felvonása volt. A java még csak ezután következett.

Amint ugyanis Damjanics meghallotta Tápio-Bicske felől az ágyuzást, rögtön fegyverbe szólította a Vysoczki hadosztályt azután meg Leiningen és Kiss Pál dandárait, a hősies vörös sapkásokat, a 9-dik zászlóal-

jat s a rettenthetlen Földváry Károly 3-dik zászlóalját, s sietett a csata színhelye felé.

Nemsokára Görgei is megérkezett s ellovagolt a tápió-bicskei hid felé.

Görgei ezután rögtön parancsot adott, hogy a sereg nyomuljon azonnal előre s foglalja vissza a hidat.

Ugy lett, amint Görgei parancsolta; a 3-dik és 9-dik honvédszászlóaljak hősiesség-

Leiningen és Czillich, kik a diadalban leginkább kitüntették magukat, a katonai érdemrend harmadik osztályával diszítették föl.

Jellasi ezek után Isaszegre vonult, melynek erdőkkel borított hegyes-halmos vidéke, sok helyütt csaknem szorosokká keskenyülő szűk völgyeivel igen kedvező helyiségnek kínálkozott a védelmi harcra.

Tápió-bicskei hid.

ben versenyezve szuronyal foglalták el a hidat s a töltésről elpusztították az ellenséget, melyet üzőbe vevén epéaz Szecsőig verték vissza.

E győzelem után, melyet a magyarok elvégre mégis kicsikartak az ellenség kezei közül s mely nyolczszáz veszteségbe került, Kiss Pál ezredes, továbbá Földvári Károly,

Görgei nyomban követte ide is.

Ugy tizenegy óra körül járt az idő, midőn Jellasi megérkezett Isaszegre s állást foglalván a magaslatokon a Rákos jobb partján — megízente Windischgrätznek, hogy seregével itt fog táborozni s innen várja be a további parancsolatokat.

Azonban már délután két órakor meg-

kezdődött a harc Klapka és Jellasic serege között.

Klapka ugyanis Isaszegig vonulván, dandárparancsnokainak kiadta azonnal a támadó tervet.

A dandárok előre nyomultak, s Isaszeg előtt Jellasic utóhadának két zászlóalját hirtelen meglepve — visszanyomták Isaszegre.

De utjakat állotta most Jellasic két erős dandára — s rövid harc után visszavervén hatalmasan a Zálló-féle magyar dandárt, egészen zavarba jött a többi dandár is, elannyira, hogy attól lehetett tartani, miszerint rendetlen futássá fajul az egész visszavonulás.

Szerencsa, hogy a hán nem igen gondolatot üldözésre.

Klapkát ez ismét szerencsétlen kezdet egészen lehangozta.

Damjanics értesülván Klapka sorsáról, azonnal sietett segítségére — a vörössapkásokkal s ment Jellasic ellen.

Jellasic serege az Isaszeg háta mögött fekvő erdős dombokról iszonyu golyózáporral fogadta Damjanics hadait.

Egy darabig a honvédek is viszonozták a tüzzáport — de csakhamar szuronyhegyre fogták a dolgot s mentek a dombok felé elriasztani onnan a császáriakat.

Hanem ekkor egész váratlanul Schlick hadteste is a harcvonalba lépett.

Damjanics látván, hogy a tulnyomó erő ellen hasztalan lenne minden erőlködés, visszavonult, bosszankodva Klapkára, hogy oly hamar elvonult a harcterről.

Görgei megjelenése azonban nemsokára más fordulatot adott a dolognak.

Görgei ugyanis, ki a csata folyama alatt épen a kókai temetődombon időzött, beszélgetve Kossuth- és Horváth Mihálylyal, — értesülve futár által az ügyek állásáról, azonnal sietett a dolgok színhelyére.

Amint ide érkezett, Klapka hátráló zászlóaljaival találkozott. Azok azt mondták neki, hogy Klapka saját parancsára történik.

Görgei találkozáván Klapkával, kérdi tőle is a visszavonulás okát.

Klapka azt adta okul, hogy seregei már nagyon fáradtak s hogy elfogyott a töltényük.

Görgei erre rendkívüli ingerültségbe jött s hevesen viszonzá Klapkának:

— Ugy látszik Klapka csapatai csak az előnyomulásra látszanak fáradtaknak; mikor hátrálni és futni kell, nem fáradtak. Ha nincs többé töltényük, hát rohanjanak előre szuronynyal, ahhoz nem kell töltény.

Ma győzni kell a magyaroknak, vagy visszamenni a Tiszán túlra; középut nincs itt!

Görgei azután Damjanichhoz sietett, akit azonban szintén szerfölött elkeseredve talált Klapka ellen.

Görgei biztatá, hogy Klapka ismét előre fog nyomulni.

De Damjanics fejét rázta.

— Ha — ugymond — egy részeg honvéd panaszkodik, hogy rozsul van, vagy egy másik fölszakítja tölténytartójának tetejét s mutatja, hogy üres — Klapka bizony rögtön meg van győződve, hogy embereinek nincs többé sem ereje, sem töltény, ismét visszavonul s engem újra ott hágy a sárban.

De azért, ha börtzenkedett is, Damjanich helyt állt ismét; s midőn értésére esett, hogy Aulich is megérkezett már a csatatérre, annyira föllelkesült, hogy rohanni akart rögtön vitéz fiaival. Még Görgeinek kellett tartóztatnia.

Görgei ezután ezután kiosztván rendeleiteit, az előbb már csüggeteg Klapkát Isaszeg irányában új támadásra bírja.

Innen Görgei a jobb szárnyra nyargal át, hol az oroszánbátorságu Damjanich vörös sapkásaival, szemben Schlick tábornokkal rendületlenül állotta a pusztító ágyutüzet.

Damjanich a centrumba érvén, az erdő közepe előtt önmaga vette át a vezényletet, s az épen támadó Ottinger ellen Nagy Sándor huszárait parancsolja.

Görgei, mint egy hadisten mindenütt előljárt, a küzdőket lelkesítve, bátorítva a seregeket. Kivont karddal kezében s villogó szemekkel ment elül fehér lován példát mutatta s bátorítva seregét.

Isaszeg lángba borult.

Alkonyat felé már benyomultak a magyar csapatok az égő Isaszegre s kiüzvén onnan Jellasic utóhadát ostrom alá fogták a magaslatokat is, mire Jellasic sietvevonult tova Gödöllő felé.

Mire az az est leszállt, a magyar csapatok táboroztak kigyúlt őrtüzek mellett az izsaszegi halmokon.

Ezen csatában — hől a győzelem utóvégre ismét a magyar fegyvereknek jutott — az ellenség mintegy hatszázat, a magyar sereg pedig mintegy nyolczszázat veszített

hogy a historia példát mutathasson föl, miként egy vezér a fővezérnek nagy kötelességeit s a minden veszélyes pontoni jelenlétét, a rettenthetlen közkatona kötelességeivel nagyobb mértékben teljesithette volna, mint Görgei a tegnapi napon.

Perczelnek pedig april 7-ikéről kelezve

Isaszeg.

holtak és sebesültekben, kiket másnap szekereken szállítottak a fővárosba.

— Győztünk — így irt ezen csatáról másnap Kossuth a honvédelmi bizottmányhoz — győztünk határozottan, tökéletesen s Görgei fővezér előtt tisztelettel kell meghajolni minden hazafinak, mert nem hiszem,

azt írja, hogy: „Görgei annyitapintattal, ügyességgel s rettenthetetlen bátorsággal vezényli az egész hadjáratot, hogy látván vezéri bölcsességét és elszántságát, lehetetlen multját nem felednünk s ki nem engesztelődnünk iránta.“

Az ellenség ezek után nagyon is jól be-

látta, hogy Gödöllőn sem lehet tovább maradása s visszahátrált egészen Pest mögé.

A magyar sereg ezután minden kardcsapás nélkül, épen nagy szombaton, a föltámadás előestéjén, bevonult Gödöllőre, ahová egyszersmind áttétett a főhadiszállás is.

Innen írta Kossuth a honvédelmi bizottmányhoz a következő tudositást:

— „A dicsőség napjait éljük, melyek nemcsak hazafi vérről vásárolt babérjaiból e nemzet szabadsága fog felvirulni.

A nemzet hajoljon meg a határtalan hála áldásaival hadvezéreink és hadseregünk előtt.

Aki ösmeri e vidéket, a ki látja a borzasztó erősségeket, miket e tájon a természet megszakgatott szoros völgyekből, hegyekből és erdőkől alkotott, s mellé képzeli az osztrák zsarnokságnak a kevély Windischgrätz vezérlete alatt egyesült egész erejét s meggondolja, hogy ily vidékeken, ennyi ellenség ellenében, harmadnap alatt Jászberényből s folytonosan csatázva, idáig juthatánk győzelmesen s dicsőséges seregeink Jászberényből harmadnap alatt a Dunáig kergessék az elbizakodott ellenséget s czirkáló huszáraink most is a Duna körül járnak: annak, ha magyar, büszkén kell fölemelni fejét, mert megélte a szolgasággal fenyegetett nemzet dicsőségének legszebb napjait.

De vezéreink s e dicső hadsereg nem ismernek fáradtságot, nem kívánnak pihenést, míg hazánk szent földén egy ellenség van; holnapra is az jelszavunk, a mely tegnapi volt, s e szó: előre!

Ez azon hallelujah, melylyel az emberiség megváltójának föltámadási napját a szabadság istenének szent oltára előtt megünnepeljük.

Ennyit előleges örvendetes jelentésül.

Késő éjjel van s én fáradtan, de nyugodt lélekkel azon nyoszolyában hajtom álomra fejemet, melyből ma reggel riadva szökött ki Windischgrätz, futásban keresve menedéket az igazságos istennek hadseregünk vitézségében nyilatkozó boszuja elől.

Ugyanazon nap a nemzethez is intézett Kossuth egy szöveget.

— „Magyarok! — így szól egyebek közt Kossuth a nemzethez — az Árpádok ezredéves földének ős, szabad lakói, üdvöz legyetek!

A népszabadság istene, ki az igaz ügyet soha el nem hagyja — és seregünk hősiessége — meghagyák sok szenvedés után érnünk a napot, hogy üzzük határaitokról az ellenséget.

Azon ellenséget, kinek fejedelme megszegve a nemzetnek adott szent esküjét — szentségtelen bűnös esküt mondott, hogy kiirtja a magyart a földről, melyen szabad nemzet volt ezredéven át.

Vitéz hadseregünk üzi határaitokról az ellenséget, kinek császára azt meri mondani, hogy Magyarország nincs s nem lesz többé, ki erdélyi testvéreinket tőlünk el merje szakítani; Horvátországot a magyartól elrabolni, saját hazánkat eldarabolni s legtermékenyebb vidékeiből egy külön Rácországot alkotni, azon rác rablók számára, kikkel a magyar nemzet kiirtására szövetkezni nem iszonyodott.

Ámde él az igazságnak istene, kinek örökösága gondviselése öröklik hazánk fölött... Megjövendöltem nektek hónapok előtt, hogy a zsarnokságból Magyarország szabadsága, önállása, függetlensége fog felvirágozni.

Es istennek hála úgy legyen.

Legyen érte áldott az urnak szent neve! Éljen a szabad magyar haza!

Veri, veri az osztrákot az isten haragja!

A föltámadás dicső ünnepe tehát gyönyörű napsugáros fényvel köszöntött be; s a magyar seregek szép diadalai új reményt öntöttek a már csüggeteg szívekbe.

A fővárosba bemenni ezek után a legkisebb nehézség lett volna; nehogy azonban a város ágyuztatásnak legyen kitéve, a vezérek nem tették.

Hanem ehelyett más felé irányozták működésüket.

Görgeinek ugyan is az volt czélja, hogy Windischgrätzet Pest alatt sakkban tartva, míg az a főváros körül vesztegel — egy oldaltámadást tesz s elfoglalja Komáromot, az ellenség kezében levő főerődöt.

Csak hogy Windischgrätz szintén féltékeny volt ezen erődre s élve a gyanupörrel, már akkor, midőn Gödöllőről Pestre hátrált, Götz és Jablonovszky tábornokok alatt hét zászlóalj gyalogságot, nyolcz század lovas és huszonhét ágyut Vác alá rendelt.

Ezen haderő ellen Görgei, Klapka és

Damjanich hadtesteit rendelte, Vysoczky lengyel legiójával s a vörös sapkásokkal, kiket ragadott a hősies tűz.

Midőn dandáraink Vác alá nyomultak, Damjanics először is Visoczky lengyel legióját eresztette neki Götz és Jablonovszky előcsapatainak, melyek a Gombás patakánál állottak.

Ápril 10-dike volt. Tíz órájában Damjanics is közeledett a Gombás patakhoz, melynek hidján osztrákok álltak.

Damjanics észrevevén, hogy az egész osztrák sereg a Gombás patak körül s a városban van elhelyezve, hirtelen összebeszél Klapkával, hogy míg ő a hidat ostromolja, addig meg Klapka a hegyeken át keletfelől támadja meg a várost.

Midőn ez meglőn, Damjanich a vörössapkásokat szólította rohamra a hid ellen; mire a 3-dik és 9-dik zászlóalj, ugyanazon két zászlóalj, mely előbb a tápiobicskei hidnál is oly hősileg kitüntette magát, — azután meg a Wáza-zászlóalj, egymással vetélkedve csaptak az osztrákokra.

Az ellenség kemény kartácstűzzel fogadta a mieinket.

Földváry Károly a 3-dik zászlóalj parancsnoka, mint sebhedt oroszlán, előljárt mindenütt a golyók zápora közt. Már lovát is lelőtték alatta; de ő más lóra ülve, ismét csapatainak élére sietett; s midőn második lovát is lelőtték alóla, zászlót ragad kezei közé s csatára bátorító harci szózatával újra oda áll a zászlóalj élére, küzdve az élet halál harcát, — mire honvédeink szuronyt szegezve, daczára a sűrűn omló kartácszápornak — rohanva üzik tova a Gombás hidjáról az osztrákokat.

Götz ezalatt észrevevén Klapka szándékát, gyorsan parancsot ad Jablonovszkynak, hogy dandárával a városon kívül, a verőcei uton vegyen állomást, mialatt ő maga a visszavonulást fogja fűdözni.

Véres utcái harc fejlődött ki ezután a város utcáin, melyben Götz, ki végelszántással küzdött harczosaival, homlokán golyótól találtatva, halálos sebet kapott s fogásba esik.

Jablonovszky erre átvevén a vert had parancsnokságát a Vác mögötti magaslatokon helyezkedik el; de Nagy Sándor üldöző csapatai által itt is megveretvén, Szalkára

hátrál, hova folytonosan üzetve éjjeli tizenegy órák érkezik meg.

Götz mint említők elfogatott. Midőn hallokolt, kíváratára Görgeit eléje hívták: „Én Götz tábornok vagyok“ mondá halk hangon s meghalt.

Görgei fényes katonai díszszel temettette el.

A csatában leginkább kitüntették magukat, Nagy Sándor, Wisoczky, Knezics, Kiss Pál és Leiningen, Czillich, Kökényessy s egyáltalán a vörössapkások.

A hősök hőse azonban Földváry Károly volt — kinek ezen csatában lovát, köpenyét s a nemzeti lobogót, mit bal kezében tartott, 75 golyó érte s ő maga bántatlan maradván, katonái azt kezdték beszélni, hogy a „golyó nem járja.“ Mikor e hitöket neki is elmondták, ő azt felelte nevetve, hogy: igaz; sőt még azt sem járja, aki őt követi. A tisztikar a derék férfit ezután a „legvitézebb magyar harczfi“ névvel tisztelte meg; s méltónak ítélte a másodrangu érdemjelre.

Azonfelül a fővezér érdemesnek találta, hogy elismerés jeléül két lelőtt ló helyett, más lovakat kapjon az álladalom költségén.

Ebéd fölött a vezérek között szó jött elő a veendő lovakról.

A fővezér két nemes lovat kívánt adni a nap hősenek. Damjanics azt fölősegesnek találta.

— Fuvaros lovat neki — ugymond enyelegve — ugyis legelső alkalommal ellövik alóla.

— Legyen akármilyen — válaszolt űrá Földváry classicus egyszerűséggel — csak tűzbe vigyen.

Nevezetes, hogy tizenöt hónapig tartó honvédsége alatt hét lovat lőttek ki alóla.

A győzelmes váci sereghez Görgei még az nap a következő szózatot intézé:

— Győzelemről győzelemre hordjátok zászlóitokat. Dicső tettek hirdetik vitézségeteket, bátorságotokat.

Mint hősök kezdtették meg a haza megszabadításának szent művét. Mint hősök fogjátok azt szerencsésen bevégezni.

Nagy dolgok történnek már; még nagyobbaknak kell történniök, hogy szép hazánk igazán szabad és szerencsés legyen.

Örömmel, büszkeséggel nézek bátor szereitekbe, csodálattal szemlélem kitűrésteket

a háboru nehézségeiben s ki nem mondható dicsérettel hajlom meg vitézségtek előtt, mely nagy őseitekre méltó tettekkel a magyar nevét örök időkre felmagasztalandja és titeket a világ legbátrabb seregei közt első sorba teend.

Vezéreték a szeretett haza nevében mond

lódi szabadságot kivívni és a hont nagygyá és boldoggá teremteni.“

A magyarok ezen győzelmeinek híre nagy zavart, aggodalmat szült Bécsben a feketesárga körökben s az olmtüzi udvarban.

A császári titkos kabinetben hosszas tanácskozások folytak, melyeknek egyelőre

Földvári Károly.

nektek köszönetet önfeláldozó vitézségtek és hűségtekért.

Előre, a győzelemre!“ Görgei.

Jelentésében pedig ezt írta e seregről, hogy: „büszkén tekinthet elárult s keményen sanyargatott édes hazánk e hű fiaira, kiknek hősiess lelke és erős karja képes leendő a va-

nyitányul az lőn az eredménye, hogy Windischgrätzet ő Felsége visszahívta udvarába, hogy ott „belátásának és sokoldalú tapasztalásának igen fontos ügyek fölötti tanácskozásánál hasznát vegye,“ vagyis Windischgrätz alkalmatlannak találtatott a fővezérség további vitelére.

Helyette Welden tábornoszernagyra ruházattott a fővezérlet. Budavári főparancsnoknak pedig Hentzi lón kinevezve. Ezzel a névvel már egyszer találkoztunk. Midőn a magyar kormány Debreczenbe vonult, Budán felejtették a börtönben, honan a császáriak szabadították ki.

Windischgrätz ápril 14-dikén éjjel már elhagyta a hadsereget, melynek vezérletét ideiglenesen Jellasics vette át s ezzel beállott a zűrzavar.

Windischgrätz azon kiáltványban, melyben bucsut vett katonáitól, azt mondta rólok, hogy „nagy érdemeik vannak a világ előtt, a társadalmi rend s a törvényes állapot visszaállítása tekintetéből.”

Keserű gúny; — a történeti krónika ellenkezőt tanúsít.

Welden szintén egy kiáltvánnyal nyitotta meg harczosainál pályáját.

„Vegyétek szemügyre — ugymond — kikkel van dolgunk. Elvetemedett gonosztevők azok, minden népek söpredéke, kik egy egész nemzetet megcsálnak s önző terveiknek feláldoznak, kik egy áldott tartományt, a különben nemes Magyarországot, most gyáva lengyelek játékszerét, egy százdra pusztasággá változtatják.”

Hanem az az ugynevezett népek söpredéke, csakhamar fényes, hősi diadallal háritotta vissza magától a „gyáva“ nevet, és söpörte maga elől Welden fővezérlete alatt is az osztrák zsoldosokat.

Görgei ugyanis a váci győzelem után Komárom ostromzár alól való fölmentését tűzte ki célul. Hanem mielőtt ez megtörtént volna, utközben ismét egy fényes diadal fűződött a magyar fegyverek győzelmi koszorujába.

De nehogy az alatt, míg a magyar seregek Komárom alatt járnak, a Pest alatt tanázó fősereg segélyére siethessen a Komárom alatti csapatoknak, Görgei, hogy ámulatba hozza az ellenséget, hátrahagyta Aulichot a Rákos mezején, ki ügyes hadművelleti tüntetéseivel annyira be tudta az ellenség szemeit kötni, hogy az sokáig teljesen azon hiedelemben volt, hogy előtte az összes honvédsereg áll.

Valóban Aulich tábornok egyike volt a magyar szabadságharczban föltűnt katonai tehetségek legnagyobbikának s a Pest előtti

tüntetések, melyeket ritka ügyességgel hajtott végre, Görgei épen azért bizta rá, mert alvezérei közt a stratégia és taktika mezején őt tartá legavatottabbnak.

Mig ekként Aulich Pest alatt játszott a szembekötődő a fősereggel, s több apróbb csatát vívott a császáriakkal, melyek közül legnevezetesebb az ápril 11-diki, — Görgei Ipolyságon keresztül Lévának tartott, hogy átkelve a Garam folyamon, fölmentse Komáromot az ostrom alól.

Ápril 18-kán Klapka és Damjanics hadteste már átkeltek a Garam vizén. Görgei még ekkor Léván időzött.

Azonban alig mentek át Klapka és Damjanics a folyamon, midőn Wohlgemuth tábornok, egyesülve már előbb Jablonovszky dandáraival, utjokat állotta Nagy-Sarlónál.

Klapka délelőtt tíz órakor a Kazinczy osztálylyal már támadást intézett homlokvonásban Nagy-Sarló ellen, mialatt Dessewffy a jobb szárnyon, Nagy Sándor pedig a lovasággal a bal szárnyon nyomultak előre.

A magyaroknak egyáltalán nem volt szokásuk az időt hosszu lövöldözéssel vesztegetni; a támadás e hadjáratban mindig gyorsan rohamra ment át s a szurony döntötte el a győzelmet. Így történt most is.

Vitézeink szakadatlan „éljen“ kiáltások közt vonultak előbbre és előbbre az ellenség ágyugolyói közt s a város alá érve, heves utcai harcz fejlődött ki.

Eközben sorakoznak a támadók mellé a Damjanics vörössapkásai, a Leiningen és Kiss Pál dandárok, meg Visoczky s támogatva Kazinczyt, rövid ellenállás után a város belsejébe szorítják az ellenséget.

Iszonyu vérengzés fejlődött itt ki most. Minden házat, minden udvart, minden sövényt ostrommal kellett bevenni. A vörössapkások hatalmasan működtek s daczára, hogy az ellenség a közel fekvő magaslatokról gránátokkal s röppentyűkkel borították el az elfoglalt utcákat, a neki hevült honvédek, vitéz parancsnokaik példái által buzdítva, rendületlenül megállották a harcoztűzet s nyomról nyomra haladva, elvégre is kiverik az ellenséget a városból. Egy órai heves vérengző tusa után már a mieink birtokában volt a holtak és sebesültektől elborított város.

Wohlgemuth ezután Jablonovszky osz-

tályát gyorsan a délnyugati magaslatokra rendelé; azonban Pöltenberg szintén megjelenvén a csata színhelyén, vele együtt Damjanics egyenesen a magaslatok ellen indította meg hadosztályait.

Szűk lett most Wohlgemuthnak a világ; s be sem várva a támadást gyorsan tova húzódott, nyomon követve Pöltenberg és Nagy Sándor által, kik egész estig üldözték a futókat, s utközben megütközvén velök, huszáraink derekasan megverték a gyalogságot s számos fogolylyal tértek vissza vidám kedélyvel.

Igy végződött a nagy-sarlói fényes győzelem. Az ellenség annyira szétveretett, hogy csak másnap bírta magát összeszedni Érsekújvár és Párkány körül.

A nagy-sarlói csatánál véresebb ütközete eddig még nem volt a magyar seregeknek. Vezéreink állítása szerint az ellenség 2000-et veszített, foglyokban pedig kétezer-nél is többet; az osztrákok maguk 900-ra

teszik a veszteséget; a valószínűség azonban a magyarok állítása mellett szól, miután bizonyos, hogy sok egyes osztrák csapat szétszórva s kifáradva a csatatéren maradt s aztán csaknem ellenállás nélkül a magyarok kezébe esett éjjel s a következő nap. A mieink 600 emberre teszik saját veszteségüket.

Görgei maga nem volt jelen a nagy-sarlói csatánál. Egész nap a lévai kastélyban időzött, honnan, úgy hívé legjobban áttekintheti az egész ütközet folyamát. Mihelyt azonban meghallotta az ágyudőrejt, rögtön egy csapatosztályt küldött a főhadiszállásról a csata színhelye felé, hogy tartóztassa fel a netalán megfutamodókat.

De nem volt rá szükség. Azok a Welden által ugynevezett „gyávák“ és „söpredékek“ egy szálíg hősök voltak valamennyien; s győzelmes fegyvereik által kivívták, amire törekedtek: Megtiszdtították maguk előtt az utat — Komáromba.

Komáromi napok.

Komárom vára kétségkívül Magyarország legfontosabb, legerősebb vára. Ósrégi közmondás az már róla, hogy aki bírja Komárom kulcsos várát, bírja Magyarországot.

A vár, mintegy kétezer látnyi távolságban a várostól, ott, ahol a Duna és Vág folyamok egyesülnek, egy háromszög alakban merészen beszögellő földterület déli csucsán emelkedik ki a parton, uralkodva a vizeken. A Duna, Vág, Nyitra, Rába s Rápcza hatalmas vizei hömpölyögnek tova a vár alján, mely mintegy magyar Gibraltár első helyet foglal az európai várerődök között.

A komáromi vár 1808-dik évben emeltetett tulajdonképen nagy erőddé s már 1809-ben daczolt a franczia seregekkel; s azóta közmondássá vált róla, hogy Komáromot nem vette még be ellenség.

Ezt jelképezi a vár falába kőbe vágott „szűz“, ki egyik kezében koszorút tartva, a másikkal egész udvariatlanul fügét mutat, mintha mondani akarná: jöjj holnap; „Komm Morgen.“

A vár nagy kiterjedéssel bír; s képes

30 ezer embert magába foglalni. Nagy előnyei mellett csak az az egy hátránya van, hogy gyakori földrengésnek van kitéve.

Midőn Windischgrätz a mult évben az országba tört s a magyar seregek előle Pest felé vonultak, első gondja volt a vár körül ostromzáróló csapatot állítani föl s ezen időtől fogva Komárom körül mindig létezett egy-egy császári sereg.

A külső veszélytől azonban bizony nem igen félhettek a várbeliek, mert azonkívül, hogy volt 260 jó működő ágyujok, el voltak látva egy egész évre hadi- és élelmi szerekkel.

Hanem annál nagyobb volt a belső veszély — mely a kormányt is aggodalomba ejtette s ha valahol, itt csakugyan el lehetett mondani: „Isten csak barátainktól óltalmazzon meg — ellenségeinkkel majd csak elbánunk mi is.“

A fő várparancsnok első izben b. Majthényi István volt; segédparancsnok Kosztolányi; erődítési parancsnok Török József ezredes; tüzerparancsnok pedig Makk volt.

Azonban némelyikben erély, másokban pedig a hazafiúi becsületesség hiányzott.

A várórség mintegy tíz ezer emberből állott.

Midőn a múlt év végén a császáriak Komárom alá vonultak, Wrba vezér felszólította Majthényit föltétlen megadásra.

Majthényi azt felelte vissza, ő jogos téren áll s a várat majdcsak föntartja törvényes urának.

A császári seregek egy részeezután Kollredo, Jablonovszky és Wyss alatt — még december 30-án Buda felé vonultak, — Lederer hadtestet azonban visszamaradt Komárom ostromzárolására.

Nemsokára ezen hadtest fölött Ramberg vette át a parancsnokságot, ki Ószöny, Mócsa s Ács körül helyezte el csapatait. Később pedig Lipótvár elestével, Simunics állott az ügyek élére.

Eddig még minden jól folyt.

Hanem midőn híre jött Komáromba, hogy a kormány a császári seregek elől Debreczenbe menekült — Majthényi rögtön haditanácsot hivatott egybe s lemondott a várparancsnokságról.

Hasztalan mondták neki, hogy ne tegye ezt a lépést, mely által a vár biztonsága is veszélyeztetve van.

Ő azonban hajthatlan maradt.

— Tudom én, ugymond, hányadán vagyok. „De nem hagyom magam föláldoztatni.

A kormány Debreczenbe, vagy mit tudom én hová futott, talán Ázsíáig sem áll meg s engem itt hagynak; itt akarnak Komáromban föláldozni. Ha ma az ellenség megtámad bennünket, ki tudja tarthatjuk-e magunkat csak nyolcz napig?

Lemondását ezután elfogadták.

Kossuth megdöbbenéssel értvsült ezen belviszonyokról, megdöbbenéssel annál is inkább, minthogy a kormánybiztosok Sárközi és Halasi is tovaállottak a veszély napjaiban; mi több, az utóbbi a császáriakhoz szökött át s együtt czimborált velök.

Képzeltető mennyi zaklatás, mennyi veszélynek volt kitéve ezalatt a város lakossága.

Kossuth ezután Puky Miklóst nevezte ki kormánybiztosnak, várparancsnoknak pedig Török ezredest.

Midőn nemsokára ezután a magyar ügyek

egy kissé jobban kezdtek állani — Majthényinak ismét kedve jött a szereplésre s magára öltve főparancsnoki ruháját, megjelent a nyilvános helyeken s úgy akart ismét tekintetni mint várparancsnok.

De megintették, miszerint ha még egyszer várparancsnoki egyenruhában merészel megjelenni, huszonnég óra alatt a várat elhagyni lesz kénytelen.

De Majthényin nem fogott az intés; hanem midőn nemsokára egy nagyszerű zászlószentelés alkalmával, ujjal, csak azért is, parancsnoki diszöltönyben jelent meg, — furcsa világot látott.

A tömeg gúnyos nevetés közt pisszegeccsel fogadta. Török és Makk felszólították hogy távozzék, míg tisztességesen megteheti; de Majthényi e helyett durva szavakkal kezdé sérttegetni Makkot s a körülállókat; mire a tömeg sértve látva a katonai becsületet, reá rohant s letépve katonai jelvényét, — boszútól lihegve rivalgott: „Le az árulóval! Akasztófára vele! Mire Majthényi alig birt menekülni a boszu elől.

Nemsokára meg Makkal gyűlt meg a baj.

Midőn ugyanis Puky megérkezett, a dolgok erélyesebben kezdtek folyni; s az őrség több ízben kirohanást intézett a császáriak ellen.

Hanem a vezérek nagy megütközéssel tapasztalták, hogy rohamaikat, noha a terv titkos haditanácsokban volt kicsinálva, mindenkor csatakéssen, a legnagyobb rendben várták a császáriak.

Elvégre gyanu keletkezett, hogy itt árulásnak kell lappangnia. A gyanut megerősítette azon eset, hogy utósó kitörés alkalmával egy közkatona egyik téglarakás nyilásában egy levélre bukkant, mely levélben a legkisebb részletekig meg volt írva, ami a váron belül történt és történik; sőt mi több egyik napon arra ébredt a várórség, hogy egy régi tűzéraltiszt megszökött a vár kulcsaival.

A gyanu hosszas észlelések után Makkra esett, ki egy darab idő óta nagyon zárkózott, szótalan volt — s egy Bécsből érkezett, ledér jellemű nővel, feltűnően barátságos lábra helyezte magát.

Végre is kitűnt árulási szándéka; mire a haditanács jónak látta eltenni őt láb alól s fogságra ítéltetett.

Iratait azután lepecsételték; kardjától megfosztották; ajtaja elé szoros őrizetet rendelték, megtiltva neki bárminemű látogatás elfogadását.

A magyarok az árulás észrevevése után abba hagyták a kirohanásokat; hanem annál erélyesebben folytatták most a rohamokat a császáriak, kivált midőn a bécsi hadi parancsnoktól hat ezer bombát s ezerkétszáz más golyót kaptak az ostromhadra.

De a magyarok is készen várták őket. Egyik éjjel, ugyanis marczius 30-dikán, egy vidéki földmivesember, bezörget a Vágkapunál, hogy ereszsék be, a kormánybiztosnak egy kis mondani valója lesz. Midőn beeresztették egy levelet adott át a kormánybiztosnak, melyben tudtára adatik, hogy készen legyen, mert rövid idő alatt minden oldalról meg fogják támadni az osztrákok.

Ugy lett, amint írva volt.

A császáriak, mult napi kisebb rohamaik után általános támadást intéztek marczius 31-dikén a vár ellen.

A főtámadás a Vágkapunál történt, mint-hogy a vár ezen helyen legkönnyebben megközelíthető volt.

Még a támadás elején a császáriak először is egy röppentyűt eresztettek be a várba, melynek rudjára egy levél akasztatott, mely levélben fel lőn szólítva, hogy adja meg magát, különben kardélre hányatnak valamenynyien.

Csak-hogy az a várfali szüz nekik is mutatta a füget; ami számukra is annyit jelentett, hogy: jöjjetek holnap.

Midőn a császáriak látták, hogy a fölhevásnak semmi sikerc sem lett, — közelebb mozdították ütegeiket a falhoz s megkezdték a bombázást.

De a vársereg sem maradt adós. A lőreszen keresztül hatalmasan szórták ágyúink a tüzet s az ellenség, mely a Duna felől a csillagerődöt is ostrom alá fogta, kudarczsal hagyta abba a további sikertelen munkát.

Thaly Zsigmond erősítései derék őrnagy különösen kitüntette magát előrelátó, éber figyelmével.

Ápril 4-dikén Simunich ismét szerencsét próbált a vár ellen. Most ugy számított, hogy az erődöket egyenkint fogja bevenni s először is a dunai oldalról a csillagerődöt

vette ostrom alá, melynek koloszális tömör falait harminczhat öreg löszérrel ugyancsak derekasan törette.

Midőn elvégre, nem ugyan a várt, hanem az új hajóhidat, mely a városból a csillagerődbe vezetett, s csak nem rég készült el, sikerült megrontania — márig is fényes győzelem reményével kecsegtette magát.

Az ostromot azonban csak hamar kénytelen volt megszüntetni, hírét vette, hogy egy erős sereg közel a vár segítségére.

Lenkey ugyanis és Guyon a magyar kormány által várparancsnokokká nevezetvén, — Lenkey hősies csapata élén a várba csakugyan be is jutott; s ez időtől fogva Simunichnak csökkentek reményei.

Hanem a komáromi népek kemény sorsa volt ezen ostromok alatt. A város kétszer lőn a tűz martaléka s a lakosok romba dől házaikban nem maradhatván, tömegesen vonultak ki az ugynevezett cigánymezőre s a zordon időjárásban, sátrakban, fabodéokban huzták meg magukat családjaikkal együtt.

Valóságos nomad élet volt ez, telve félelem s remegéssel. Az emberek rettegve hajtották álmra fejüket, nem tudván mit hoz reájuk a közel jövő. Fejeik fölött tüzes meteorkint jártaka sivitó röppentyűk, — a halál angyalai.

Mint-hogy a közlekedés minden oldalról el volt zárva, képzelhető, mennyire megdrágultak az élelmi szerek. Hanem azért emberhúst még sem ettek; de még csak lóhúst sem — mint híresztelték.

Ily állapotban volt Komárom, midőn a nagy-sarlói fényes diadal után egyik napon Klapka és Damjanics hadai egész váratlanul Komárom alá huzódtak.

Wohlgemut szétveretése után Komárom a Vág oldal felől megpusztított az ellenségtől; s ápril 21-dikén, keresztül vágva az előőrsökön, Guyon is beszánguldott hatvan huszárral a vár udvarára, kimondhatlan öröme a várseregnek.

Welden fővezér amint értesült ezekről, esztergomi főhadiszállásáról az ott levő seregeket rögtön Simunics segélyére indította.

Ő maga pedig, érezvén, hogy válságos percek következnek, Budára sietett, rendelkezendő a Pest alatt álló hadakkal.

A veszély sarkában volt; gyorsan kellett intézkedni.

Kiadta tehát a parancsolatot, hogy a hadtestek odahagyva Pestet, vonuljanak azonnal Komárom alá.

Lett azután zürzavar, és mozgás a táborban.

Jellasich és Schlick seregei már april 23-dikán uton voltak, Komárom felé — s másnap a Rákos mezején hire hamva sem volt a császáriaknak; csak Budavár védelmére hagyatott meg Hentzi, négyezer főre menő várórséggel s bő élelmi szerekkel.

Lett öröm azután Pesten. Az osztrák

hadaktól azután megszabadult lakosok tömegesen vonultak ki Rákos mezejére Aulich táborába, s vendégtelték a jókedvű huszárokat, kik most egész a város alatt táboroztak s bejövén a városba a lakosok által kitörő örömmel kedvesedéssel fogadtattak. A nők koszorúkkal halmozták el őket; sőt Aulich a Gellérthegy-nélhidat veretvén, behatoltak Budára is egész lőtávolnyi közelségre.

A lánczhid ezuttal használhatatlan lett, a

menyiben talájának egy része fölszedetett s az öreg Weldennek nagyon megtetszett a gondolat, hogy közepére egy nagy löporládát állítatott fel.

April 26-kán a császári seregek már nagyobbra megérkeztek Komárom alá, a hol a mondott napon most mintegy harmincezer ember lett összpontosítva.

Welden azonban hamar belátta, hogy itt kevés remény lehet a boldogulásra s ostrom helyett máreleve is az ismétli tova vonulásról gondoskodott, igyekezvén, hogy hadiszereit még idején megmenthesse.

Mér april 23-dikán ugyanis a Klapka és Damjanics féle hadtestek bevonultak Komáromba, hova Görgei is megérkezett.

A hadműveletek gyorsan folytak, s az ácsok, a komáromi polgárok segélyével, 25-én éjjel már elkészítették az ellenség folytonos tüzelése közt a vár és csillagerőd közt a hevenyészett talphidat.

A mint a hid készen volt, Görgei azonnal megtétette Klapka által az intézkedéseket a kirohanásra.

Nem volt vesztegetni

való idő. Drága volt minden perc. — Hogy győzni fognak, arról nem is kétkeltek; csak arra kellett törekedni, hogy az ellenség minél nagyobb veszteségével történjék, s döntőleg mérassék rá a végső lépés.

A támadást a csataterv szerint először is Knezićs dandára kezdte meg a császáriak ellen, ki már éjfélkor átkelt a hidon.

Nyomban utána Kiss Pál dandára csapott át, s elfoglalván a hidfővel szemben lévő homokdombokat, sánczostól

együtt s hét löveg üteget és az őrséget szuronyonnyal üzte tovább.

Innen Kiss balra fordulván, egyesül Schultz dandarával s Uj-Szőnynél csap rá az ellenségre. A császáriak itt makacsul védtek magukat, de honvédek rohamai által innen is kiűzetek s Monostornak futottak, egyesülendők az ott levő Lederer-féle hadtesttel.

Kiss és Schultz ide is követik őket, s mig ők szemben támadnak, Guyon hirtelen megjelenve két zászlóaljjal, oldalról vág ne-

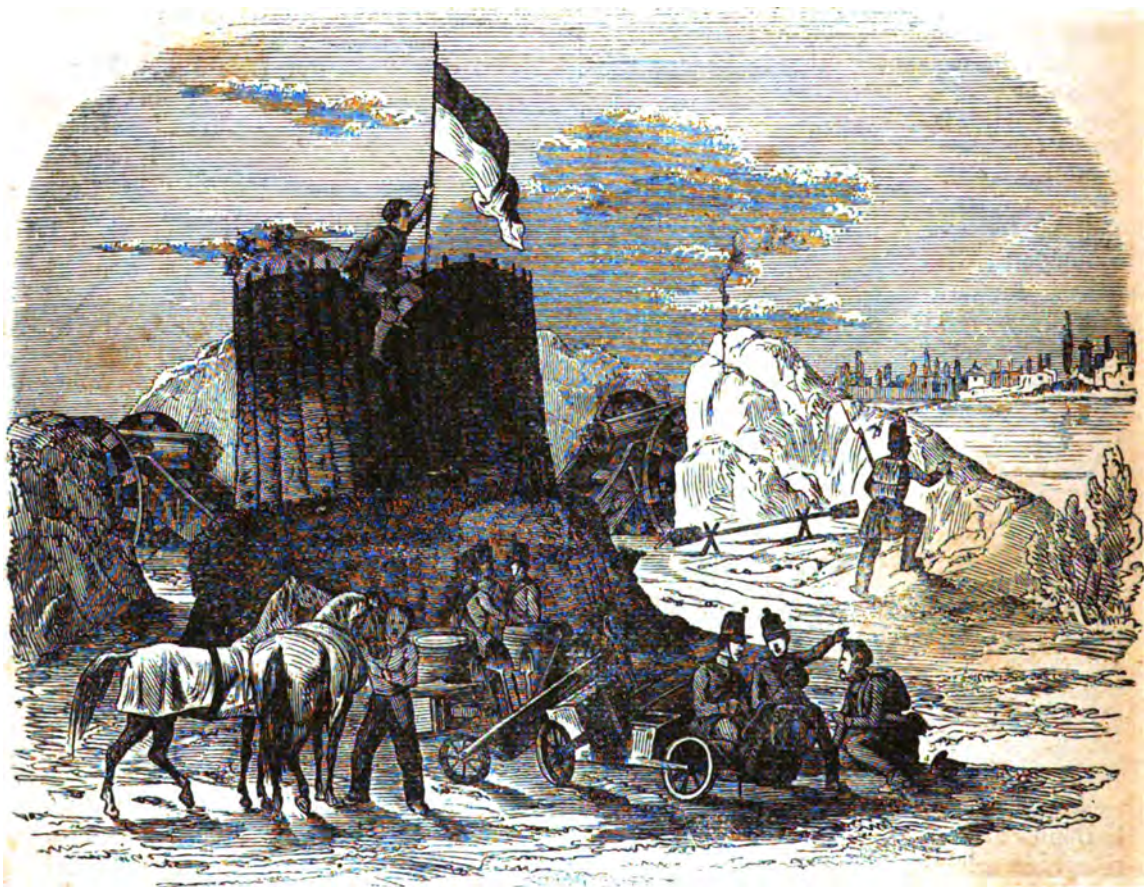

kik; itt ismét heves harcz származott, mely végre ujlag a magyarok győzelmével végződött s a császáriak sánczokról sánczokra üzetve, egész Ácsig futottak, mire honvédeink néhány órai harcz után urai lőnek a Duna jobb partján levő sánczoknak, kivált midőn Dipold Ó-Szónynél szintén derekasán megverte az osztrákokat.

árkokat egyes helyeken előbb be kellett tölteni, hogy huszáraink átmehessenek rajtok.

Ez is meglévén, seregeink harczy vágygal rohantak előre Ács, Harkály és Mócsa felé, a hol Schlick és Simonics foglaltak állást.

Hanem az ellenség, mely sűrűn megarkta hadaival az ácsi erdőt, nem volt egy-

A szőnyi sánczok elfoglalása.

Ezek meglévén, a terv szerint a nagy támadásnak most kellett megtörténnie az első és harmadik hadtesttel.

Hanem mivel a talphidat csak nagyon óvatosan lehetett használni, már kilencz óra felé járt az idő, midőn hadtesteink átkelhetek rajta.

Mikor már átjöttek, akkor meg az volt a baj, hogy az osztrákok által ásott sűrű fűtő

hamar kimozditható állásából; pedig Klapka és Damjanich ugyancsak ügyes mozdulatokat tettek hadtesteikkel.

De Görgei személyesen vezetvén a vezérletet, csapataink többször be-behatoltak az erdőbe, míg végre Görgei több órai heves ostrom után oly erős rohamot intézett az erdő ellen, hogy az ellenség megriadva odahagyta az erdőt s Ács felé hátrált.

Most lett volna itt az ideje, összes erővel csapni az osztrákokra. De a 7-dik hadtest, Görgei kedvencz hadteste, még most sem érkezett meg; pedig az adhatta volna meg most igazán a döntő csapást.

De ezt a kedvencz hadtestet, melynek Görgei volt bálványa, úgy látszik, a fővezér nagyon is ovatos gonddal kímélte; s egyáltalán már akkor rossz néven vették neki, hogy valamint Issaszegnél és Sarlónál, úgy Komáromnál is kimaradt a csatatűzből. Ezen Damjanics is hajtogatta fejét, ki vitéz fiából itt is temérdeket vesztett.

Míg ezek az ácsi erdő körül történtek, Nagy Sándor is eljöttnek hitte az időt, midőn ő is sikeresen belevághat a harc folyamába.

Schlick erre a huszárok ellen indítá összes lovasságát s Kisslinger vérteseit.

Azonban mindjárt kezdetben egy röppentyű-üteg erősen megzavarta huszárait, kiknek lovai egészen nekibokrosodtak.

Atakra kerülván a dolog, már javában folyt a harc, midőn Kocs felől a Montenuovo dandár is hirtelen neki ront oldalaslag huszárainknak, kiket a hatalmas osztrák erő teljesen szétrobbantott; s a 47-ik zászlóalj körülfogatván, nagyrészt leváगतott az osztrák lovasok által.

Klapka észrevevén ezen esetet, rögtön sietett a segélyre; de mivel Igmánd és Tata felől újabb osztrák csapatok tüntek elő — Görgei délután két órakor befejezettnek jelentette a harcot, annál is inkább, mint-hogy seregeink egy része már tizenkét óra óta folytonos küzdelemben lévén, amugy is nagyon kifáradt.

Az ellenség ezen csatában 1200 holtat és sebesültet vesztett; foglyot pedig 1000-et. A mieink vesztesége 800-ra tétetik.

A császáriak ezután Ács és Mócsa körül egy kissé kipihenvén magukat, az éj beálltával először Győr, azután pedig Pozsony felé vették útjokat, az ország határszélére.

És így Komárom teljesen fölszabadult az ostromzár alól.

Görgei a csata után a várban egy lelkes beszéddel üdvözölte a vitézeket.

Harcztársaim! Alig mult — ugymond — egy hava, hogy még a Tisza mögött állotunk, kétes szemmel nézve kétes jövőnkbe.

Ki hitte volna akkor, hogy egy hó le-

folyta után már a Dunán menendettünk át, és hogy szép hazánk legnagyobb része a gyalázatos hitszegő dynasztia rabigája alól fel lesz szabadítva?!

Legbátrabbjaink sem mertek volna ennyit remélni, szent ügyünkben való minden bizalmuk mellett sem.

De a hazafiság szent ihlete lángolt lelkekben és az ellen hősiességek miatt millió főnyi hadseregnek tartott benneteket.

Ti győztetek, kétszer egymás után győztetek, és győzőtök kell továbbra is.

Jusson ez eszünkbe, ha ismét csatába megyünk.

Elhatározó volt minden csata, melyet vívtunk, de még elhatározóbbak lesznek azon csaták, melyeket jövődében vivandunk.

Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába megyünk.

Isten bennünket áldott meg azon szerencsével, hogy életünk föláldozásával ezen szép honnan kivívjuk ősi önállóságát, nemzetiségét, szabadságát és örök fennmaradásának biztosítékát. Ez legszebb, legszentebb feladatok.

Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába megyünk.

Sokan hiszik közöttünk, hogy óhajtott jövődönk már ki van küzdve; de ne ámtisátok magatokat, mert ezen harc nem Osztrák- és Magyarhon közt fog eldöntetni, ebből európai harc fog keletkezni, harc, melyet a természetes és szent népjog ví a szemtelen zsarnokság ellen. És a nép fog, a népnek kell győzni mindenütt.

De a győzelem gyümölcseit aligha ti fogjátok élvezni, ha valódi hű előharczosai akartok lenni. Mert hű előharczosai csak akkor lehetnek, ha szilárd elhatározástok ezen legszebb és legdicsebb diadalnak vértanui lenni.

Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába megyünk. S minthogy erősen hiszem, hogy köztetek alig van egy, ki gyáva életét dicső halálnak elébe tenne, és ki nem érezné úgy, mint én, hogy egy nemzetet, melynek fiai Szolnok-, Hatvan-, Tápió-Bicske-, Issaszeg-, Vác-, Nagy-Sarló- és Komáromnál győzelemmel koszoruzák homlokaikat, nem lehet rabbá tenni: a legborzasalmasabb ágyutűz közepette rézetekre csak ezt az egyetlen lejszót tudom:

Nagy Sándor.

Előre harczársaim! Csak mindig előre!
Jusson ez eszetekbe, ha ismét csatába
megyünk!”

Kossuth pedig, midőn a honvédelmi bizottságot ezen diadalokról értesíté, tudósítását azzal kezdte:

„Hajoljon meg a nemzet Görgei és a hadsereg előtt.

Hanem ezek a fényes diadalok hatalmas hullámgyűrűket vertek Debreczenben a rohanó események árában.

Nagyszerű dolgok szülemlettek meg, melyekről azonban mielőtt szólnánk — lássuk előbb, nehogy összekuszáljuk a történet fonalát, mik történtek ez ideig a szerb harcztéren.

Szent-Tamás hőse a rácok közt.

Tavaszi kezdetén a forradalom csillagzata mindinkább ragyogóbban kezdett mutatkozni a harcok láthatárán, s terjedő fényben közelít a délpontjához.

Mig Görgei naponként több-több cseréget fűzött győzelmeinek koszorujába, az alatt Perczel Mór is nagyszerű, fényes harcokat vívott a rácok között.

Ideje is volt már, hogy itt is bekövetkezék a megváltás napja, mert mióta a magyar hadak kivonultak Bács- és Bánátból, — borzasztó idők lettek a magyar lakosok.

A kormány, nehogy Bács teljesen magára hagyassék, Szegeden és Szabadkán hagyott ugyan hátra bizonyos számú haderőt! de a magyarok, kiknek, Ezeké feladása után, csak Pétervárad maradt hatalmukban, legfőleg csak védelmi állapotra kényszerültek szorítkozni.

A rácság, a magyar sereg kivonulta után kitűzte mindenfelé a táblákat, ezen jelzővel: „Uj Szerbország.”

Damjanich az ilyenekre azt szokta mondani, hogy e hódítási okiratokra a pecsétet majd ő fogja rányomni.

De mig ő másutt vívta a szabadságharcot, — szomorú napok borultak Bácsban a magyarok fölé.

Theodorovics tábornok szerb hadai iszonyu garázdálkodást vittek végbe, mire vérszemet kapva a rác lakosok is, — megvillant a boszu fegyvere, s ömlött záporként a kegyetlenség véresője.

A rácság, mint neki vadult hyéna, rohant a védtelen magyarokra, s hideg, zordon éjszakákon nyakukra gyujva a falvakat, a lakosokat szétkergették, a menekülésre képteleneket pedig legyilkolták kíméletlenül.

Legkegyetlenebb sors Zenta városát érte, hol valami Trifkovics nevű őrnagy, mint második Diocletian, kimerítette a szörnyű ember-gyilkolás minden nemét.

Csokakat itt élőfákra kötöttek fűs máglyát gyújtottak alájuk; kiket a füst s a tűz meg nem ölt, másnap, botütésekkel illetve őket újra kezdték velők a kínzást.

Trifkovics csoportonként hajtotta ki a lakosokat a város végére, hol sorba lövette

őket. A kivégzettek fejét a többi magyarok által vágatta le, s volt eset rája, hogy a fia apja, s a férj neje fejét volt kénytelen levágni.

Mindjárt az első napokban két ezernél több magyar vérzett el itt a legbarbárabb kínzások között, azok kezei által, kik magukat az osztrák császár katonáinak, s a jó rend és béke fenntartóinak hirdették.

A kivégzések hat héten keresztül folyvást folytak. Utóbb már nem találtak fűt az akasztandók számára, s a templom előtti keresztre akasztották föl boszuik áldozatait.

A lemészároltak fejei naponként minden este a hyéna szívű borzasztó Trifkovics elé vitettek; kiből egyik nap azon vérlázító gondolat szülemlett meg, hogy a legyilkolt emberfejekkel rakatja körül a zentai sz. háromság szobrot.

Iszony! A toll szintén reszket kezünkben, midőn ilyen vadállati tényleket kell följegyeznünk a történet lapjaira.

A bakó mesternek már ki volt adva a rendelet; a büzhödő fejek már halomban heverték; s megkezdett a rémes működés.

Sok rimázkodásra azonban később abba hagyatott a műtét; denem a további kegyetlenség, melynek folyta alatt minő czégeres büntettek vitettek végbe, tollunk elégtelen azoknak méltó megbélyegzésére.

A magyarok közül alig maradt életben négyszáz ember; ezeket is félmeztelenül világgá kergették, csak azért, mert magyarok voltak, s ragaszkodtak hazájuk ügyéhez.

A magyar kormány, értesülvén ezen borzasztóságokról, sietett erélyes intézkedéseivel által zabolát vetni a féktelenségeknek.

Márczius 15-dikén kinevezte ugyanis Perczel Mór tábornokot, a forradalom ezen jeles bajnokát, a Szeged és Szabadkánál örökös negyedik hadtest vezérévé, azon célból, hogy azon sereggel, melyet önmaga gyűjtött, foglalja vissza Bács-Bánátot, s mentse föl Péterváradot az ostromzár alól.

Ember kellett a gátra, s Perczel csakugyan meg is felelt fényesen, a hadvezéri tehetségeihez kötött bizalomnak.

Perczel, kinek hadereje alig háromezret

meghaladó, részben fegyveretlen és ruhátlan gyalogságból, egy gyenge huszárosztályból, s lándzsás mozgó csapatokból állott, — márczius 17-dikén foglalta el új tisztségét.

Perczel harczai vágygyal sietett a csatasíkra, s mivel az ellenség zöme Szeged átel-
lenében Szőreg és Szent-Ivánnál, továbbá a Tisza jobb partján Zentánál vetette meg

nál is az ellenséget, hol a Waza gyalogság-
beliek voltak a nap hősei.

Másnap Zentának is urai lettek a magya-
rok, melynek megvételére Perczel, Gál ez-
redest rendelte.

Hanem kevés magyar lakos érte meg ezt
a megszabadítási napot, s a kik megérték is,
nem tudtak igazán örülni neki; a multak

Zentai halott-fej kossora.

legerősebben lábát, — először is az itt levő
haderők ellen vezette seregét, hogy megtisz-
títván maga előtt az utat, Verbász és Kéren
keresztül, Péterváradig nyomulhasson.

Márczius 22-dikén Perczel már megtá-
madta a szegedi hadosztálylál Szőreget, hol
Theodorovics négy ezernyi seregével és 14
ágyuval makacsul védte magát, — de kive-
retett, s a yőzelemnek egy ágyu, három
társzékér, s számos fogoly lőn jutalma.

Hasonló sors érte a szent-iváni sánczok-

fájó emléke gyógyíthatlan sebet ütött rajtok,
s nem volt, ki halottat nem siratott volna.

Az egész város hasonló volt egy temető-
höz; s nem csuda, hogy aztán honvédeink is
boszut lihegve rohantak be a városba, kard-
juk élén hordozva a jelszót: szemet szemért,
fogat fogért.

Perczel elpusztítván így maga elől az
ellenséget, könnyű szerrel haladt odább, s
keresztül vágva Verbászon, hol az ellenséget
szintén szétriasztotta, márczius 27-dikén gr.

Batthyány Kázmér kormánybiztossal, bevonult Péterváradra, hol a sereg kitörő lelkesedéssel fogadta őket.

Perczel ezek után ápril 3-dikára Szent-Tamás bevételére tüzte ki, mely alatt már annyi vereséget szenvedtek a magyar seregek.

Az imént említett naponkora réggel már talpou voltak a magyar seregek.

Alig kezdett még derülni a láthatár a magyar táborban közzaj váltotta föl az előbbi hallgatag csendet, s az imént szendergő honvédek ezreiből, mintegy varázsütésre, irtózatossá emberfalak kezdenek alakulni.

Mozgott mindenki az ostromló eszközökkel; lábtók támasztattak s az ágyuk Szent-Tamás sánca alá vonatának; oldalvást pedig tompán nyerítének a ménnek s vastalpaikkal haragosan kapáltak a föld porában; mialatt kavargószélvihar kerekedett a pusztakietlen határan.

A szélvihar egyre nőtt s a mező muhával annyira befőlhőz Szent-Tamást, hogy alig látszottak annak magas tornyai, mintegy jósjelül annak, hogy ezen városra a jövő nap koránya már csak a rom és pusztulás sötét boruja közt száll alá.

A magyar seregek mindinkább közelebb nyomulnak Szent-Tamás sánczaihoz, s már-már emelik a kanóczot, hogy életoltó bombákat röptsenek az ellenséges városra.

Ezen közben a ráczok is felhordják ágyukaikat a sáneczormokra s elborítják tüzesővel a töltéseket s vizpartokat.

Perczel erre odaint tisztjeinek s harczra riad a dob.

Nyomban megdördültek az ágyuk, a seregek előbbre nyomulnak s megkezdődik a harcz.

Perczel Miklós, a hadvezér öregebb testvére s alezredes, a kis-kéri oldalról legott megtámadja a csatornai hídfő melletti részt, míg a másik oldalról Gál ezredes kezd élet-halál harczot.

Már nyolcz óraker folyt a csata; a fegyverek ropogtak s a hadi zaj és halálhörgések fájdalmas hangjainak összevegyülése borzasztó harmoniát fejtének ki a vérmezőn.

Az ellenség engedni nem akar s bösz indulattal feszíti minden rácz a golyók záporának mellét; még utolsó vonaglásában is föl-fölemelkedik a földről, mintha magán az enyészeten is győződelmeskedni akarna.

Már két óra óta folyt a harcz s a csata még kétes volt.

Ekkor Perczel Miklós rohamot parancsol dandárának, mely mint villámokkal terhelt felhőszakadás omlik három oldalról a hídfői sánczokra s elfoglalja azt a rácz testek halmai között.

A rácz harczosok riongó zsivajjal rohantak a szuronyok ellen s kiharancsolták még a városi lakosságot is, és oly határozottsággal tarták magukat, hogy kétes volt, valjon sikerrel végződik-e az ostrom-harcz.

Egyszerre Kis-Kér felől a temerini hídfőnél álló sánczokban egy bódé fenlobogva égni kezd.

A sánczbeliek megrémülve kezdtek visszahuzódni.

Erre a csatorna jobb partján fölláttott ostromsereg szintén rohammal indul a sánczoknak; mire a szegedi önkéntesek is előbbre mozdulván — iszonyu golyózáporral fogadtatnak.

Ekkor Földvári Sándor őrnagy kezébe ragadván a csapat zászlóját, föllép egy maga a sánczokra s elkiáltja magát: „Utánam a ki magyar!”

Csapatbeliei elszántan nyomultak utána a sánczokra, hol öldöklő viadalt kezdenek s visszaverik hősileg a ráczokat.

Ugyanezen oldalán a sánczoknak, de leebb a csatorna szélén, a Thurszky zászlóaljbeliek nyomultak be ugyanekkor a városba.

Az egyszerre három oldalról, létrák segítségével, de mászás által is meglepett sánczokban a megrémült ellenség kétségbeesetten tódult egymás törve a város felé.

A csatornán csak egy keskeny hid vezet be. Itt tehát, mint köfal tódult eszeveszetten az ellenhad.

A töltésről és hidról százankint hullottak a mély csatornába, üldöztetve a mieink golyói és szuronyai által.

Iszonyu volt a látvány.

A víz födve volt fuldoklókkal; néhányan a hídalatti csónokba menekültek; de észrevétlenül négy oldalról puskázattak le.

A magyar csapatok ezután a városba nyomultak; az ágyuk ismét megdördülnek s a szent-tamási magas torony és a város több utcája lángba borul.

Míg a kis-kéri oldalon ezek történtek, addig a balparton a verbászi oldalon levő

ugyancsak erős sánczok ellen, hol a ráczok főereje látszott lenni, a hős Wázák vívtak.

A Wázák egyik jeles hadnagya Pap János, a csatározókkal előre nyomulván, elesett, mire a kirohanó szerbek levágták azonnal fejét s bevitték a sánczokba.

E részen Gaal ezredes volt a parancsnok.

Gaal rohamot parancsolt; de csakhamar színelte hátrálás parancsoltatván, a sánczbeliek kitörték odujokból s ujjongva lödöztek a mieinkre; de hirtelen roham doboltatván, a Wáza-beliek s ráczok után iramodnak, s velök együtt a megmutatott réseken a sánczokba vonulnak.

Még csak a hídfő sáncznál tartotta magát az ellenség némi maradványa, hol a dühös szerviánok a hid alá rejtőzvéen irtózatosan tüzeltek a keresztül tóduló honvédekre; de bár az ellenség folyvást védte magát, — nemsokára elnémultak ágyuis megkezdődött az öldöklés.

A csatorna szélén előre nyomuló ötödik zászlóalj több ezret neki hajtott a csatornának, hol temérdeken lelték sirjukat a vízben.

A magyarok ezután, kik minden ponton diadalt vívtak, visszatartóztathatlan erővel gázolnak keresztül, láng, füst s golyóözön közt az utczákon, hol a kétségbeesett ellenség torlaszokat emel s új harczot kezd minden egyes ház küszöbén.

A lángok ezenközben mindinkább terjedeztek s a házak padlásáról, hova a lakosság egy része rejtőzött, halálzaj s rémkiáltásokkal telik meg a város. Nagy része a még élőknek itt sül meg rettentő kinok közt, másika, hogy könnyebb halált találjon a Bara folyamába veti magát.

A nagy szélvész borzasztó alakban ragadta szerteszét a lángokat s a pusztító város fölött mintha ördögtánczot járt volna.

Alant pedig a dűledező falak közt még mindig folyt az öldöklés és a város kirablása.

Délben 12 órakor már nem lehetett ráismerni Szent-Tamára s e híres város, mely néhány nap előtt büszkén nevezte magát „szerb-őr“nek, most romok közt hevert.

Roppant vala azon szerencsétleneknek száma, kik ezen ostrom alatt elestek. Utczákon és a várak környékén több mint 3000 halott borította a harci tért; a csatorna és

Bara vizében pedig, hova szekerstül segész családastul rohantak a menekülők, különösen nők és gyermekek, mintegy 2000 lelte borzasztó halálát.

A kik végre életben maradtak, a halál torkából, a magyar csapatok üldözései folytán, a legnagyobb inségbe voltak kénytelenek rohanni.

A szent-tamásiakat azonban saját bűnük verte meg; tudva van ugyanis, hogy a ráczok mindazon magyaroknak, kiket elfogtak, fejeiket levágván, testüket az ebeknek hányták, sokat pedig elevenen égettek meg.

Ily kannibáli kegyetlenségeket üzven a város népe a magyarságon, nem csuda, hogy az ostrom hasonló kegyetlenséggel ment végbe, s Szent-Tamás földig rontatott.

A gazdag és népes szép város korombarnitott s fedélnélküli csonka falaival gyászos színt öltött a kietlen sivatagban.

A híres kettős toronyegyike a templommal együtt szintén leégett, s elrendeltetett, hogy a szent-tamási harangokból a csatában részt vett vitézek közt érdemjelek fognak kiosztani.

Perczel Mór a csata után saját szállására rendelé a nap hőseit, köszönetet mondván mindnyájuknak egyenkint nemes önfeláldozásaikért.

A csatában leginkább kitüntették magukat: Földvári Sándor, ki első tört keresztül Szent-Tamás sánczain; továbbá a bátor ifju Jeszenszky, Földvári hadsegéde; azután Bach, ki a csatorna mentében balról harczolt oroszláni bátorsággal; végül Ruimán a Thurszki zászlóalj hős őrnagya és Perczel Miklós meg gr. Batthyány Kázmér kormánybiztos, kiszintén jelen volta legnagyobb tűzben.

Ezután barátságos lakoma követé a megható hadi ünnepélyt s lelkes felköszöntések hangzának a haza s a szabadságügy éltetésére.

Ápril 5-dikén temették el a dicsően kimúltak.

A pajtások könyek közt kísérték őket nyugalmaik helyére s szívök legbelsejéből mondának áldást poraikra.

Gasparich színrehatólag bucsuztatta ti őket s a könyek lecsordultak az arczokon.

Szent-Tamás tehát el lőn törölve a létező helységek sorából.

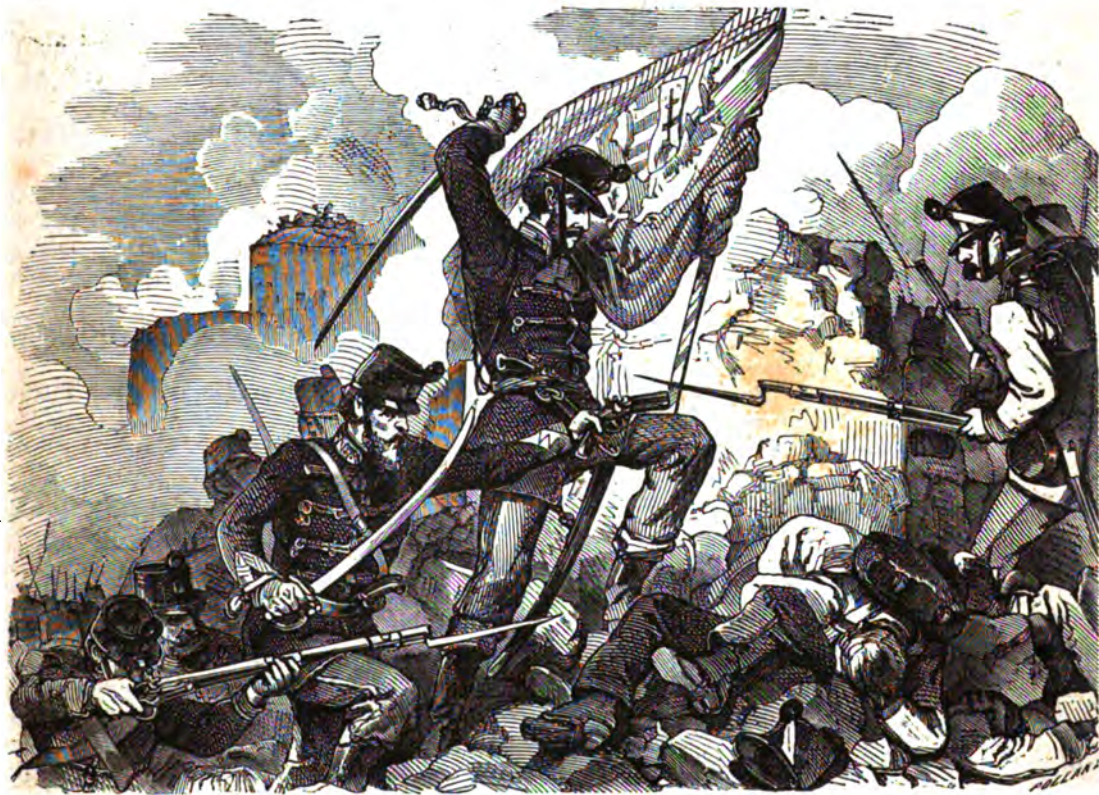
„Szent-Tamás — írta Batthyány Kázmér jelentésében — a bácsmegyieknek ez átkos tanyája és menhelye a rablóknak, nincs többé; vitéz seregünk kérlelhetlen boszujának esett áldozatul.

A magyarok egére tornyosult ijesztő felhők már-már elvonulnak; a magyar szabadság régi dicső napja kel; — egy isteni áldással párosult jövő küszöbén állunk.

tesek őrnagya, zászlóval kezében, ismét első lépett föl a sánczokra, melyeken kitűzván három színű zászlóját, az őrsereg három ágyuját az első rohamban elfoglalta.

Mig Földvári hősi csapatával visszanyomta az őrséget, a sánczokba egymásután hatoltak be honvédeink, honnan véres tusa után kivervén az ellenséget, Titel felé üzték.

Az ellenség számos áldozatot, nyolcz

Szent-Tamás bevétel.

Perczel fegyverei elől, mint pelyva fut az ellenség!

Szent-Tamással Bácska nagyobb része visszavétetett. Minden erődtéseikből még az egyetlen nagy „római sánczok“ léteztek a szerbek kezében.

Perczel már ápril 7-dikén a római sánczok alatt állott s megkezdte a lödöztetést, mely négy óra hosszat szakadatlanul folyt.

Végre elnémultak az ágyúk s Perczel jelt adott a rohamra.

Földvári Sándor, a vidéz szegedi önkén-

ágyut s temérdek fegyvert hagyott hátra, s így a diadal a római sánczok alatt is teljesen a mi részünkre lőn eldöntve.

Kossuth, a mint hírt vette Szent-Tamás bevételének, sietett magán levélben Perczelnek elismerést szavazni a nagy munka végrehajtásáért.

„Szent-Tamás diadalmas bevételével — írja egyebek közt Kossuth — Perczelhez, szegény hazánknak annyi jótéményt, magadnak pedig oly kimondhatlan dicsőséget szerezte, hogy a legmélyebb tisztelettel va-

gyok kénytelen előtted meghajolnom s áldom azt a percet, melyben az alvidéki seregek vezérletére felhívtalak.

Ird meg mit kívánsz, hogy megjutalmazzon a hálaadatos hon; mert ha bár bizonyos is, miszerint egykoron a Zrinyiek és Jurisicsok közt fog dicső neved említettetni, méltó, hogy a való érdemföldi díját is elvegye.

Mi oly szegények vagyunk nagy emberekben, hogy méltán vádolhatnál bennünket a legrutabb háladatlanság bűnével, ha hőstetteidet illetőleg nem méltányolnók. Azért csak mondd meg őszintén, mit kívánsz a hazától Móriczom; én kívánságodnak legbuzgóbb előmozdítója leszek.

Együttal értesíté Kossuth a felső tábor diadalairól is.

„Görgei vezényli — ugymond — az egész hadjáratot s annyi tapintattal, ügyességgel s rettenthetlen bátorsággal, hogy látván vezéri bölcseségét, lehetetlen multját nem felednünk s ki nem engesztelődnünk iránta.

Azért feledd te is a régi bántalmakat barátom s gondold meg, hogy annyi jeles tulajdonok és érdemek mellett, mennyivelezen férfiú bir, behunyini szemeinket az emberi gyarlóságok előtt sokszor; de különösen most, első polgári kötelesség.

En mélyen meg vagyok győződve, hogy ily sikeres előnyomulás mellett, ha lent és fent bizalmas egyetértés uralkodik, ha nem zsibbasztjuk s gyengítjük egymást, kevés nap alatt tönkre zuzzuk az osztrák seregeket, a mikor aztán csizakodhatunk magunk közt.

Addig azonban csak harcoljunk, kedves Móriczom, és verjük meg az ellenséget.“

Meg is tette ezt Perczel; de azt mégis zokon vette, hogy Kossuth jutalmaztatásokról mer neki beszélni, mint egy ország fejedelme.

— Nekem — szokta ilyenekre mondani Perczel — Kossuth elismerésére, ki elég balgagat azt hinni, mintha én az ő hadvezére volnék, nincs szükségem; én egyedül a haza hadvezére vagyok.

Nemsokára Perczel ezen levél után ismét egy másikat kapott Kossuthtól; ki ebben Görgeiről már gyalázólag szólt, s azt írta, hogy „mióta ezen férfiú viszi a fővezérséget, aggodalom szorongatja lelkét.“

Perczel lelkét is aggodalommal tölték el a jövő esélyei.

— No de csak Titelt vegyük be még — mondá neki vidulva — szegre akasztjuk a kardot, s Pestre megyünk, ugy-e fiuk, s majd csak ugy nyugalmasan theázgatunk a téli estéken át!“

Perczel ezután kengyelvasba szorítva lábát, megindult Titel ellen.

Ő azon hiedelemben volt, hogy ha Titelt beveszi, már megszabadította a hont s Bácska és a Bánát meghódításával biztosítva lesz a forradalom tökéletes diadala.

Nagy lelkesedéssel fogott tehát a híres darázs-fészék ostromához.

Harczai, melyeket itten vívott, semmi-ben sem jelentéktelenebb- és kisebbszerűek az előbbieknél, s bár nem oly szerencsések is, mindamellett tagadhatlanul a magyar táborzások fénypontjai közé tartoznak.

De mielőtt ezen hadjáratot elbeszélünk, nézzünk Debreczenbe, hol mint említők, nevezetes dolgok történtek ezalatt.

Éljen a köztársaság!

A magyar fegyverek diadalai egy merész gondolatot érleltek meg Kossuth agyában.

Elérkezettnek látta az időt, hogy a nemzet, a legújabb császári manifestumra, melyben a magyar nemzet ezredéves alkotmánya egy tollvonással megsemmisítettnek lőn nyilvánítva, korszakot alkotó ténnyel válaszoljon.

Erre nézve még april 7-dikén, a gödöllői

főhadiszálláson, maga köré gyűjté tanácskozásra a hadtestparancsnokokat.

A tanácskozmányban előadván Kossuth, miszerint Ausztria, mely a magyar nemzetet végkép ujat huzott, a nemzet nyakára tukmált legújabb alkotmányával a magyar királyságot teljesen megsemmisítette, erőlyesen hangsúlyozá, hogy az uralkodóház a nemzet bocsánatára többé nem számolhat-

Almási Pál.

ván, lehetetlen, hogy továbbra is megmaradhasson a trónon.

A hadparancsnokok összenéztek e rész gondolatra.

Damjanich, Klapka, Aulich elvégre osztották Kossuth nézetét.

Görgei azonban hallgatag, zárkozott maradt.

Kossuthra nézve veszélyes ember kezdett lenni ez a Görgei. Az utóbbi csaták oly dicsfényvel vevék körül a fővezér nevét, hogy méltán félni lehetett, miszerint ha a kormányzóválasztás még továbbra is halasztatik, Görgei pedig ezalatt még több győzel-

met nyerend, a forradalom a maga örökös rendje szerint könnyen elfeledteti a szónokot, s a tettek emberének, a győzedelmes katonának adhatja a hatalmat.

Kossuth ápril 12-én érkezett vissza merész terveivel Debreczenbe, s másnap zárt tanácskozmányra hívatta össze a képviselőtestületet.

Már azon este tudva volt mindenki által a tanácskozmány határozata.

Másnap, ápril 14-én, roppant néptömeg ostromlá a református főiskola ajtait, a hol a gyűlések rendszeren tartattak; s midőnértésére esett a népnek, hogy a mai ülés a református

nagy templomban fog megtartatni, mindenki oda tódult, hogy részt vegyen a nagyszerű ünnepélyben.

A képviselőházban ezután csakugyan indítványba hozatott, hogy a mai gyűlés tartassék a nagy templomban.

— „A nagy templomban — ugymond Besze János, — több ezer ember van. A mik a mai ülésben mondatni fognak, ájtatos érzelemmel sovárogya hallani a nép s kíváncs, hogy minél több szájról-szájra hangozzék szerte az országba. Felszólítom tehát a képviselőket, menjünk által és hirdessük a valót ezerek és ezerek előtt.”

Az ülés ezután áttétetett a református főtemplomba.

Álmási Pál elnök megnyitván a gyűlést, felszólítja a hallgatóságot, miszerint a tárgy komolyságához képest illő s kellő csendben lenni sziveskedjék.

Már most — ugymond Álmási — kérem kormányelnök urat, méltóztassék előadni indítványát.

Siri csend lett ezután s Kossuth megkezdte beszédét.

Részemről is — ugymond Kossuth — csendet vagyok bátor kérni; mert e templom nagy, s én kissé rekedt vagyok; mellem fáj s nem fognak érteni különben.

Kossuth ezután eleinte gyenge fátyolozott hangon előadja a legujabbi hadi eseményeket; s mindegyre emelkedettebb hangon elbeszélvén a csaták győzedelmes menetét, az érzelem ihlettsége erőt vett a gyöngytesten, s velőkéig ható bámulatos szavával így folytatta tovább beszédét:

„Hazám képviselői! . . .

Meglehet, hogy az ellenség, nem elégelevén meg azon szenvedéseket, miket a nemzet nyakára eddig háritott, uj meg uj invasiókkal fogja megkísérteni, megölnia magyar nemzetet . . .

De hiszem a magyar nemzetről, hogy nem lehet többé oly gyáva, miszerint arra, a mi még hátra van, ha tizszeres erővel akarnának is reánk rohanni, megmérkőzni elhatározott ne legyen; s elhatározott annyival is inkább, mennyivel bizonyosabb, hogy most már készületlenek nem vagyunk, s ha imitt-amott megritkultunk is, de legyen áldva az isten érte, meg is tisztultunk. . .

. És én nemcsak a hitnek szent hitével, hanem az észnek meggyőződésével mondom: elérkezett a perc, midőn Magyarországnak szabaddá, függetlenné kell lennie; elérkezett a perc, midőn Magyarországnak s különösen a nemzet képviselőinek kötelessége, isten, a világ, Európa és a nép előtt kimondani, hogy szabadok, függetlenek lenni akarunk.

Uraim! ha visszaemlékezem azokra, a mik épen most egy esztendeje történtek, és a mik közt az isteni gondviselésnek kiszámíthatlan rendelete szerint én magam is az események által a szerénység porából, melyet örömet vallottam magaménak, kiemelve, némi tevékeny részt vevék; ha visszaemlékezem azon hűségre, melylyel az idők viszontagságai alatt iparkodtam az ausztriai háznak trónusát megtartani segiteni; s ha végig tekintem az árulást, hitszegést; ha végig nézem azon hálátlanságot, melylyel ezen indulat, — mely indulata keblemnek közös volt a nemzet összeségével — az ausztriai ház által viszonztatott: talán mentve volnék isten és emberek előtt, ha személyes boszuval s a szenvedélynek némileg felingerült hangjával mondanám azt, hogy: velem rendelkezhetik isten akármiként az életben, bocsáthat reám szenvedést, bocsáthatja reám a vérpádot, bocsáthatja reám a hűrök poharat, vagy a száműzetést; de egyet nem bocsáthat reám soha, — azt, hogy én valaha az ausztriai háznak alattvalója legyek.

Azt nem bocsáthatja reám isten sem; mert az embernek, ki el van határozva valamire, bár lánczokba szoríttatnak minden tagjai, mindig marad elég ereje meghalni tudni, ha másképp meg nem mentheti magát.

Hanem uraim, én, mint egyike a nemzet azon képviselőinek, kiket a nép bizalma e nehéz időkben meghívott arra, hogy Magyarországot először megmentse, azután ujjáteremtsék s tegyék jövődjét szabaddá, nagygyá, dicsővé; — én, mint a nemzet képviselője, a személyes ingerültség, a személyes indulat és szenvedély minden gondolatát esküm szerinti kötelességemnél fogva keblemből a nemzet nagy kérdéseinek megítélésénél száműzni kötelesnek vallom magamat: azért mindazt mellőzve, higgadtan, szárazan, nem akarva szólni az

indulathoz, veszem fel az eseményeket, mint előttünk állanak.

Ezekután visszatekintve a 300 éves mult viszontagságaira, így kiált föl!

— Keserves fájdalommal kell elmerülni az embernek a mult előtt, mily borzasztó végzet volt az, hogy a boldogság annyi elemeivel, a jobb sorsra érdemes népnek, oly szegény, oly nyomorultnak kellett lennie; mert vérenek az önkény támogatására, idegen nemzetek rabigába fűzése végett kellett omlania, s keserves véres verejtékének az ausztriai udvar végetlen s a népek szabadságával ellenkező szükségeinek fődözésére kellett fordíttatnia.

Ezután előadván, hogy az 1848-iki törvények, melyekre V. Ferdinánd, a király is megesküdt, nem revolutio szüleményei, — áttér azoknak hűtlen kijátszására, festi a rácz lázadást, melynél borzasztóbbat alig ismer az újabb história, s előadván, miként dolgozott egy kézre az udvari cselszövény a lázadókkal, így folytatja:

„És még minekünk jó bolondoknak, kik a miniszteriumban valánk akkoron, a port a szemünkbe szórták; míg mi lehetetlennek hittük az árulás azon nemét, hogy midőn egy király s annak családja kárhozzat valamit s bűnnek mond, azt a bűnt tettekből, minden hatalmával gyámolítsa: addig azon pártütőknek küldötték fegyvert, biztatták csókokkal, küldöttek pénzt, küldöttek ausztriai tiszteket, szóval mindent, hogy a nemzet ereje önmaga keblében szétszaggatva leendvén, ő aztán, a maga császári erejével, mint a gyenge báránnyra lecsapó sas, egyszerre semmivé tehesse a nemzetet....

Bizott az ausztriai hitszegés — és hatalmában elbizakodván, annyira ment, hogy Magyarország nemzeti lételét eltöröltnek s a magyar nemzetet a nemzetek sorából kitöröltnek nyilatkoztatta ki a márczius 6-ki manifestummal....

De mielőtt ezt tette volna, egy oly bűnt is követett el, melynél nagyobbat sehol a népek nem ismernek, azt, hogy — oroszoknak fegyveres segítségét használta fel a népnek legyilkolására.

... Ezek szárazan a tények, merényletek, melyek ellenünk elkövetettek.

Már most kérdem én, lehet-e az, hogy valaha legkisebb pietással viseltessék a nép

egy olyan uralkodóház iánt, mely a multnak sok bűnei után legközelebb ellenünk mindezeket elkövette?

En ezt, uraim, lehetetlennek tartom! (Általános felkiáltás: „Ugy van!”)

... És kérdem én, ha ezek ellenében a nép erejének érzetére fölébredt, — nem tartozunk-e mi a magyar szabadságharczban elhunyt testvéreink szent emléke iránt azon tartozással, hogy a miért ők elvérzettek, annak jutalmát vegyük el a nemzet számára; kérdem én, nem kötelességünk-e nekünk megtenni azon lépéseket, melyek magukban foglalják a biztosítást, hogy valamint az érettünk vérző vitéz hadsereg, úgy az annyi áldozatokat hozott nép el fogja venni méltó gyümölcsét áldozatainak, s hogy a harcznak vége nem alku lesz, hanem győzelem, a szabadság győzelme, a nép és nemzet számára.

Uraim! a magyar nemzetet mérsékelt és óvatos nemzetek sorába fogja iktatni e napokra nézve a história; mert mi mindekkoráig nem mondtunk ki a szót, mely szónak kimondásával más nemzetek szabadság harczait kezdették s akarataikat nyilvánították, hogy többé rabszolgák lenni nem akarnak.

De én azt gondolom, hogy ennek ideje már elérkezett.

A népnek határozottsága, seregeink győzelme és előhaladása és a hazafiui s becsületbeli kötelességnek érzete azt sugalltatja velem, hogy itt van az idő, midőn ki kell mondanunk, hogy az ausztriai ház által köztünk és közöttük fennállott kapocsnak elszakítását a nemzet a maga népfenségi akaratával szentesíti. (Közhelyeslés; lelkes éljenzés.) S hogy a magyar nemzet föllép az európai státus családok sorába, mint önálló, független hatalom, mely meg tudta magát tartani a legnagyobb vészek közt, s elég erőt tudott kifejteni, hogy előtte fussanak az annyira elhíresztelt császári seregek s megmutatta, hogy a szabadságra méltó, a szabadságra elég erős.

Most Magyarországnak ki kell mondani, hogy akarata is van ezen erejét utolsó cepp vérig a szabadságra, melyre méltó, felhasználni.

Egyszersmind, uraim, ki kell azt mondanunk, hogy az európai status-család, mely-

től magunkat elszakítottak, semmi esetben nem tekinthetjük, tudja meg hányadán érez, mikép gondolkozik és mit akar a magyar.

Azért ki kell mondani, hogy az ausztriai ház árulása, hitszegése s a magyar nemzet ellen fegyverfogása által elszakítván a közte és köztünk fennálló kapcsolatot, — Magyarország uralkodására méltatlannak nyilvánítatik s örökre számkivettetik, ugy másrészt meg kell mondani Európa népeinek, hogy Európa népei irányában békét és barátságot óhajtunk s tisztelni fogjuk minden nemzetnek jogait, de megkívánjuk, hogy a mienket is tiszteljék.

Nekünk, uraim, el kell foglalnunk Európában azon állást, hogy rólunk, nélkülünk senki se rendelkezék... mint rendelkezik a majoros a nyáj felett.

... És én mindezen indokoknál fogva, itt az isten templomában, felhivom önöket uraim, nemzeti képviselők, hogy számot vetve isten, lelkiismeretök s a haza iránti kötelességükkel, vegyék bölcs tanácskozás és elhatározás alá indítványomat, melyet a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

Mondassék ki a nemzet nevében, hogy:

1-szor. Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdélylyel és hozzá tartozó minden országokkal, részekkel, s tartományokkal egyetemben szabad, önálló és független európai statusnak nyilvánítatik; és ezen egész statusterületi egység feloszthatatlannak s épiségére sérthetetlennek kijelentetik.

2-szor. A Habsburg-Lothringeni ház a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása által, nem különben azon méreny által, miszerint az ország területi épiségének eldarabolását, Erdélynek és Horvátországnak Magyarországtól elszakítását, és az ország önálló státuséletének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérteni, s e végett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet leglyilkolására használni nem iszonyodott, saját kezeivel szakgatván szét ugy a practica-sanctiot, mint általában azon kapcsolatot, mely kétoldalú kötések alapján közötté és Magyarország, s tartományai közt fennállott; ezen Habsburg-Lothringeni ház Magyarország, a vele egyesült Erdély és hozzá tartozó minden országok, részek és tartományok fölötti

uralkodásból ezennel a nemzet nevében örökre kizáratik, kirekesztetik, és az ország területéről, s minden polgári jogok élvezetéből számkivettetik.

A mint, hogy ezennel trónvesztettnek, kirekesztettnek és számüzöttnek a nemzet nevében nyilvánítatik, (itt Kossuth kezeit égfelé emelve mondja tovább). Ugy legyen: Amen:

Az egész templom magasztos lelkesültséggel viszhangozta: „Amen!”

Kossuth a lelkesültség csillapultával tovább folytatta indítványát, mondassék ki ugymond:

3-szor. Magyarországnak minden más statusok irányában, ha saját jogai nem sértenek, békét és barátságot tartani, s különösen azon népekkel, melyek elelőtt velünk egy fejedelem alatt állottak, valamint aszomszéd török birodalmi és olasz tartományokkal jó szomszédságot alapítani, folytatni, s a kölcsönös érdekek alapján barátságos kötésekkel szövetekezni, elhatározott akarata.

Kossuth ezután áttérve a leendő kormányrendszerre, így folytatja:

„En a mondó vagyok, hogy e nemzetnek jövőendő kormány formáit senki más, mint a nemzet képviselői határozhatják meg.

A mely perczben Magyarországon akadna ember, a ki urává akarna lenni e nemzetnek, azon emberre uraim vigyázzanak önök, az egész nép, és soha, semmi esetben ne tűrjék, ne engedjék, hogy e nemzet felett más határozhasson valaki, mint a nemzet.”

Egyszersmind élesen hangsúlyozá Kossuth, hogy „addig is, míg az ország kormányzati rendszere minden részleteiben megállapittatik, gondoskodjék a képviselőtestület személyes felelősségre fektetett kormányról; mert midőn — ugymond — a nép viseli a terhet, vérzik ott, a hol kell; és midőn a a nép adja az áldozatokat, akkor kell, hogy a kormány férfiai is fejeikkel játszszanak, ha meg tudnak feledkezni azon kötelességről, mely az ő hű kezükre bízatik; ezért mondassék ki:

4-szer. Az ország kormányzati rendszerét minden részleteiben a nemzeti gyűlés fogja megalapítani. Addig pedig, míg ez a fenntebbi alapelvek nyomán megállapittatik az országos egyetemes kiterjedésében egy kormányzó elnök fogja a maga mellé

veendő miniszterekkel együtt úgy saját magának, mint az általa kinevezendő minisztereknek személyes felelőssége és számadási kötelezettsége mellett kormányozni.

5-ször. Ezen határozatokban kimondott elveknek nyilatkozványba foglalása, s fogalmazása három tagból álló választmányra bízassék.

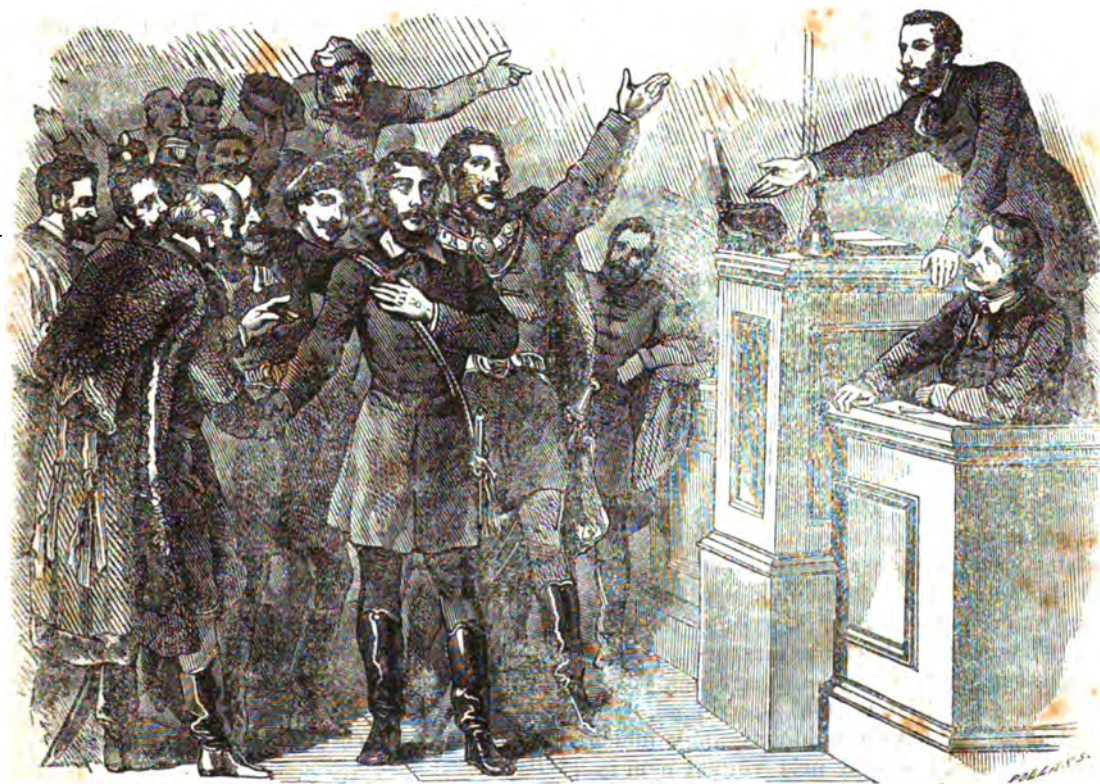
„Tisztelt képviselők!

Előterjesztettem — ugymond Kossuth ezek után — indítványomat. E nap Magyarország történetében talán mindekkoráig élt

számot, vegyék bírálat s ítélet alá ezen indítványokat, s ha úgy látandják, hogy jók, tegyék le ma, uraim, Magyarország jövőő szabadságának, jólétének, boldogságának alapját.“

Kossuth ezen szavai után általános lelkesülés szőrmazott, s viharos éljenzésben tört ki az egész ház.

A ház elnöke, Almási Pál, a lelkesült zaj csillapultával, kérdést intézett a képviselők-höz, valjon akar-e valaki az indítványhoz szőlani.

Kossuth kormányzóvá választatik.

napok közt a legnevezetesebb leend, — hogy ha én nem hibáztam felfogásában a körűmenyeknek, és ha nem hibáztam azon számításban, hogy mások is aként éreznek, a mint én érezni kötelességemnek ismerem.

En nem ajánlom, uraim, önök pártfogásába ezen indítványokat, sőt arra szőlitom fel önöket, hogy félre tévén minden tekintet a világon, pusztán isten s önlelkiismeretökből, s haza iránti kötelességöktől kérve

— Elfogadjuk egészen! hangzott egy szívvel, egy lélekkel a fölkiáltás.

Ezután Irányi Dániel jegyző pontonkint olvasta föl az indítványt.

Az első pontnál a képviselők ünnepélyes fölállással nyilatkoztatták ki megegyezésüket.

A második pont hasonlólag nagy lelkesedéssel s hazafiai erélyes elszántsággal elfogadtatott; mire Almási Pál, a képviselők s

a hallgatóság helyeslésétől, s örömkifejezéseitől kísértetve kimondotta, hogy a ház közös akarattal elfogadta azt, hogy a Habsburg-Lothringeni ház trónvesztettnek tekintessék, s az országból száműzessék.

A harmadik pont újult helyesléssel szintén elfogadtatván, a negyedik pontnál, azon helyen, a hol kormányzóról tétetett említés, általános fölkiáltással, riongó éljenek közt Kossuth Lajos nevét hangoztatta minden száj, a ki közakarattal azonnal ki is kiáltott Magyarország kormányzójának.

A szünni nem akaró zajos éljenzés csillapultával Kossuth Lajos emelt szót, mire ismét csend lőn, s figyelve hallgaták a kormányzó első szavait.

— Azt gondolom — ugymond Kossuth — oly időket élünk, midőn valamint a tulajdonkodásoknak, ugya szerénységnek sem lehet helye; hanem minden embernek kötelessége mindaddig, míg a veszély tart és a nemzet tökéletesen megmentve nincs, megállani férfiasan, becsületesen azon helyet, hova őt a nemzet akarata állítja; nem válogatni a térben, nem válogatni a munkában, hanem követni egyedül hazafiúi kötelessége és a nemzet iránti engedelmesség ösztönét.

En, uraim, leélttem életemnek javát; és ha visszatekintek az életre, hosszas éveken keresztül nem volt egy napom, melyben azt mondhatám: nyugodt valék. Nekem csak akaratom nagy, tehetségeim csekélyek: s ha valamit életemben eszközöltem, vegyék azt, kik utánam következendek például arra, hogy az erős akarat még a gyöngye tehetséget is hasznossá teheti a nemzetnek.

Hanem megvallom, — s legyenek följegyezve e szavak isten ítélő könyvének lapjain: hogy én hazám boldogságának meleg ohajtásán kívül semmi más vágyat nem ismerék, mint azt, hogy legyen szabad nekem nyugodnom. Hanem addig, míg a veszély tart, akárhová fog velem parancsolni a nemzet, és a veszélynek akármely állását bizandjaram, én engedelmesen fogom elfogadni s tenni fogok, mit lehet.

De előre kikötöm azon föltételt, hogy ha eddigi életemben, — és azt az isten talán megengedi élnünk, kevés időnek mondhasam, mi még a nemzet tökéletes megmentéséből hátra van, — valamit hazámnak javára eszközölni szerencsés voltam, vagy lehetek,

a mint a veszély percze elmulik, szabad legyen nekem egy jutalmat kérnem, mely jutalom az, hogy engem bocsásson haza a nemzet, bocsásson vissza pihenni a magános polgárok körébe, élvezni hátralevő napjaiban azon boldogságot, melyet mindnyájunk közös kincse gyanánt kivívni, mint midnyájan feladásunknak, ugy én, önök bizalmánál fogva legszentebb kötelességemnek ismerem.

És ezért, uraim, addig míg önök vagy más választanak, mit bármikor tenni méltóztatassanak, mihelyt csekély személyemet vagy feleslegesnek, vagy pedig a körülmények kívánatához képest nem eléggé tehetségesnek és erősnek látandják; — addig míg elérkezik az idő, hogy a 3-dik vagy 4-dik pontbeli határozat értelmében a kormányrendszert állandóan minden részleteiben megállapítandják; — vagy végre addig, míg azon megállapodás mellett is nyílt homlokkal nem mondhatom el azt, hogy a nemzet már tökéletesen biztosítva van, addig én, uraim, ha önök úgy parancsolják, leszek kormányzó elnök.

De az örökké való istenre, önbecsülemre esküszöm, azon perczen túl egy pillanatig sem, — nem semmi egyéb, mint szerény és szegény polgár.

Kossuth szónoklatát végezvén, felzudult ismét az éljenzésekben nyilvánuló örömjaj, és sietett mindenki Kossuth köré csoportosulva szerencsét kívánni neki, mint Magyarország kormányzójának.

Végül még a határozatnak nyilatkozványba való foglalására Kossuthon kívül Szacsavay Imre és Gorove István egyhangulag megválasztatván, Almási a gyűlést feloszlatta.

Tehát Ausztria végzetei ezuttal belettek.

Száműzetett a koronás fő minden férfi és nőtagjaival.

A hazában megszűnt polgári joga.

A trón üres.

A haza királytalan.

És e nagyszerű tény, melyhez hasonló nem mutathat a nemzet ezeréves multja, szentesített a nép képviselői által.

Roppant fordulata a végzetnek.

Egy év előtt készséggel áldozta volna föl bárki utolsó csepp vérének is a törvényes dynastiáért.

Most megvetéssel fordultak el a kedélyek azon családtól.

A Habsburgok csillaga leáldozottnak tekintették.

Magyarország pedig ifjultan támadt fel hamvaiból, s követelé helyét a nemzetek sorában.

E lépés fontos, negyszerű volt; de csupán annyiban, a mennyiben siker esetére végtelenül nagy jövő, bukás esetén pedig — rabiga várakozott a nemzetre, melyet most már ezen határozat nélkül is nyakára erőszakoltak volna.

A mi a határozat jogi oldalát illeti, a „függetlenségi nyilatkozat“ szerint a trónvesztés kimondására az indította a hongyulást, mert arról volt meggyőződve, hogy az uralkodóháza közte és a nemzet között létező kétoldalu szerződvény — *pragmatica sanctio* — föltételeit a maga részéről megszegte, minek következtében a nemzet sem lehet köteles többé a szerződvény mellett állani.

E következtetést a jogtudósok nagy része helyesli.

„Semmi kétség sincs arról — mond egyik jeles tekintélye a jogirodalomnak, — hogy ha egyik szerződőfél a szerződés-teljesítésétől határozottan vonakodik és nem csupán oly eset forog szóban, mely a szerződés módosítását tenné szükségessé, a másik fél feltétlenül feloldottnak tekintheti magát, ha bár ama vonakodás a szerződésnek csak egy pontjára vagy cikkére vonatkozik; mert minden szerződésbeli kötelezettség alapja az akarategység, mindazon dolgok körül, mik felett határozás történt, és az egy pontban való megsértés után a többiek megsértésétől kellvén tartani, ez az egyenlőtlenség állapotát vonná maga után.“

A jogtudósok másik része azonban ezen okoskodást helytelennek tartja, azon oknál fogva, mert két fél beleegyezése által kötött szerződés csak mindkét fél kijelentett egyező akaratával bontható fel, s a föltételeket nem teljesítő fél lehet kötelességére kényszeríteni, de mulasztása nem semmisíti meg a szerződvényt, ha csak ily körülmény a szerződő felek közt világosan kikötve nem volt.

Ezen véleményt tartja Deák Ferencz is, ki erre vonatkozólag így szól: „Gyakran hallottuk már azon tant ismételtetni, hogy midőn két szerződő fél közt az egyik

meg nem tartja a szerződés pontjait, a másik sem köteles azt megtartani. E tan a „Verwirkungstheoria“, melyet mi közjog terén mind elméletileg, mind gyakorlatilag helytelennek tartunk.“

Azonban tagadhatlan, hogy a ki a kétoldalu szerződvényt először megszegte, az nem a magyar nemzet volt.

Az osztrák miniszterium emlékirata mondá ki először 1848 augusztusában, hogy „az ausztriai császárságtól különvált magyar királyság fennállása politikai lehetlenségnek tekintendő... s egységesítés, még pedig a réginél szorosabb fog ismételten erőhatalommal megkísértetni.

A legujabbi ránk tukmált márcziusi alkotmány pedig teljesen felfüggeszté országos független életünket s legszentebb jogainkat.

Az április 14-diki határozatot tehát csak megelőző példa után mondta ki az országgyűlés.

És Ausztria magának tulajdonithatta, ha örökre elvesztendette volna azon nemzetet, mely eddig hű ragaszkodással volt mindig iránta.

A függetlenség kimondásának napját fényes ünnepélyességgel ülte meg a nép.

Este a város kivilágítottatott.

A csoportonként fel-alá hullámozó tömeg élénk vidorsággal járt-kelt az utcákon a piaczon.

Kilencz órakor a városi polgárság nagyszerű fáklyás zenét adott Kossuthnak.

A néptömeg egy tengerré lett, mely a szabadságtért egész hosszában ellepte.

Mindenkinek szeme Kossuth ablakára volt függesztve.

Az üdvözlők érzelmeit Könyves Tóth Mihály tolmácsolta, s kiemelve Kossuth érdekeit, s elmondva, hogy a nemzet bizalma benne öszpontosul kívánt neki boldog sikert, kitartást és mennyei áldást Magyarország kormányzójának.

A százazorosán dörgő éljenzés után, mely a levegőt megrázkodtatá, csend lön, mint a halottak csendje.

Egy szó zendült meg Kossuth ablakából.

Maga Kossuth beszélt.

— „Ne ruházza a nép — így szóló Kos-

suth — senkire e világon azon érdemet, mely egyedül a nép érdeme.

Én megragadtam gyenge karjaimmal a fátylát, hogy világosságot terjesztenék a szolgaság éjjelében.

Én csak a fátylatartó voltam; de nem maga a világosság.

Valamint a madár, mely a felkapott szemet elejti a sivatag pusztájában, nem tulajdoníthatja magának az érdemet, ha az elejtett magból viruló mezőség lesz; úgy én sem rogom fel érdemül magamnak, ha a mag, melyet mint vándor madár, a pusztaságban elejték, — a ti kebletekben fogékony földre talált.

Kossuth végül kitűrésre, bizalomra s áldozatra hívta föl a népet s felszólította a várost, hogy ne feledkezzék el megőrekíteni emlékét e napnak.

Kossuth a nép lelkeig hatott, mely az után „Éljen Kossuth Lajos! Éljen a köztársaság!” szavakkal oszlott szét.

Igy végződött azon fontos nap, melyről azt írá másnap a hivatalos közlöny, hogy: „ez lesz azon nap, melynek emléke nemes

tettekre gyujtandja a hálás maradékot s jövetelét minden évben egy szabad nemzet örömdvözlése hirdetendi.

Debreczen lesz azon hely, hová mint a napimádó, kelet felé, buzgó érzelmekkel tekint a független magyar s áldani fogja azokat, még poraikban is, kik a haza boldogságának talpkövét annyi vész között, annyi küzdelemmel, annyi önfeláldozással tették le.

Ezen nap emlékére a háláldozat április 19-dikén tartatott, melyen jelen voltak a képviselőháznak tagjai, Kossuth családotul, több főtiszt s nemzetőrök s temérdek nép. A „Te Deumot” Horváth Mihály püspök tartotta.

Délután nagy népgyűlés volt a szabadságtéren, hol Besze János, az aranyosszájú népszónok s Könyves-Tóth Mihály szónokokat tartottak a néphez, magyarázván a függetlenség eszméjét, okait és szükségességét.

Az ablakokból nemzeti zászlók lengtek szerteszét s a város este fényesen kivilágított; a nép lelkesülve hangoztatta most is: „Éljen Kossuth Lajos! Éljen a köztársaság!”

Az új miniszterium.

A függetlenségi nyilatkozat nagyszerű megünneplése után most már arról volt szó, ki vigye az ország dolgait, aki az országgyűlésnek felelhesen tetteiről.

A honvédelmi bizottmány, melynek sok érdeme van, nem állhatott fenn tovább; legcélszerűbbnek látszott tehát, hogy megint miniszterium alkottassék, mely azonban ne függjön semmiféle királytól, hanem egy országos elnök felügyelete alatt, felelős legyen tetteiről az országgyűlésnek.

Kossuth egy szívvvel egy lélekkel kormányzónak választatván, egyszersmind megbízott, hogy ő nevezze ki a minisztereket, kik a nemzetnek felelni tartozzanak, erre meg is esküdvén az országgyűlés színe előtt.

Kossuth hozzá is fogott a szervezéshez s megalkotta az új miniszteriumot.

Az új miniszterek névsora május 2-án lőn bejelentve a nemzeti gyűlésnek.

Eszerint belügyminiszterré s egyszers-

mind a miniszteri tanács elnökévé Szemere Bertalan neveztetett ki, — az egyetlen az első miniszterium kobeléből. Eddigi működéseit már láttuk.

Külügyminiszterré gr. Batthyány Kázmér lett. Ő már jóval a márciusi napok előtt tünt fel, midőn a védegyelet elnökévé választott, mely egylet az akkori időszak legfontosabb politikai tényezője volt s lehetett a nép utolsó rétegéig.

Nagy tevékenységet fejtett ő itt ki; az ellenzék egyéb gyűléseiben is azonban mindig részt vőn.

A márciusi napok után is az ellenzékhez tartozott s midőn a veszély a tett mezejére szólta mindenkit, Batthyány perczig sem késott szolgálatát felajánlani; mint Baranyamegye főispánja elvállalá megyéje háttárvédelmét, mely feladatában csakugyan nagy erélyességet is fejtett ki.

Folytonosan toborzott; a nemzetőrséget

a lehetőségig szervezte s honvédeit a csatába személyesen vezette. Szarvasnál sebet is kapott.

Később Kossuth által bácsa-bánati kormánybiztossá neveztetvén ki, mindenütt Porczel Mór nyomdokaiban, erélyes igazságszolgáltatással igyekezett biztosítani a vezér

Különben mint ember, s a sors kegyencze, az élet kéjeit sem nélkülözé.

Pénzügyminiszterré Duschek Ferencz neveztetett ki. Ő előbb ausztriai kamarai másod elnök, később pedig pénzügyi titkár lón Kossuth mellett. A pénzügy terén elismert szakembernek tartatott. Nevezetes, hogy

Gróf Batthyány Kázmér.

győzelmeit; s a diadalmas fegyverek mögött az igazság fenyítő veszzejével s az ígért áldásos malasztjaival járt.

Kormánybiztossága saját életének, ugy az egész forradalomnak is egyik legkitünőbb pontját képezi.

rokonai közül néhányan egymás ellen harcolának, egy része a honvédek sorában, más része pedig osztrák szolgálatban.

Közlekedési miniszterré Csányi László neveztetett ki. Zalamegyei Csánban született 1790-ben. Fiatal korában császári katona

volt, de nem sokára kilépett. A szabadságharcz erélyes elhatározott jellemei közé tartozott.

Kezdetben Pozsonyban kormánybiztos volt s mint ilyen proclamatiót is bocsátott ki, melyben a fiatal császárnak trónra léptét törvénytelennek nyilvánítá. Egyéb működéseit már láttuk.

Ő is lement Debreczenbe, s innét főbiztosként Erdélybe küldött; de az öreg Bem apóval sehogy sem tudott kijönni. A szászok és oláhok ellen szigorú volt; akasztatott, lővetett; az öreg pedig amnestiát adott; s haragudott szörnyen reá s meg is írta Kossuthnak, hogy tegye el azt az embert, vagy ő mond le.

Ezután vissza is hivatott s Debreczenbe a közlekedési miniszteri tárczával bízott meg, hol kötelességét pontosan teljesíté.

Vallás és közoktatási miniszterré Horváth Mihály vál. csanádi püspök neveztetett ki. Szegedi seborvos fia. Fiatal korában — mint pap — azelőtt Bécsben a hadi tudományra szánt ifjakat oktatta a magyar nyelvben, később pedig nevelő volt néhány főrangú családnál. Még a márcziusi napok előtt Magyarország történetét adta ki négy kötetben, mely bár a censura békői közt jött is ki, a közönség figyelmét teljes mértékben felkelté.

Mondják, Kossuth az ő kinevezésével azon balhiedelmet akarta eloszteni, mintha ő ellensége lett volna a katolicizmusnak.

Mikor a magyar kormány Pestet odahagyva Debreczenbe menekült, a magyar püspökök mint láttuk többnyire ingadoztak s néhányan nyílt ellenként léptek föl a magyar ügy iránt. Horváth Mihály azonban ekkor is hű maradt a nemzethez, meg levén győződve, hogy az ügy, mely mellett áll, igazságos. Midőn pedig a püspöki kar nevében később egy pásztori levél intéztetett a néphez, melyben elég vakmerően az mondott Windischgrätzről, hogy ő egyedül békeességi czélból lépett az országba, hogy hadai a legszebb rendet tartják s példás fegyelem alatt állanak, a személy s vagyonbátorságot biztosítják, az országban a törvényes rendet visszaállítják, hogy alkotmányos szabadságunkat, melyet a pártütés kockára tett, megmentse s elrendeltetett, hogy Ferencz József, mint törvényes királyért tar-

tassanak imádságok: ő volt az, ki hogy a magyar püspöki kar hazafiságát megmentse, sietett a hivatalos lap hasábjain koholtnak nyilvánítani az egész levelet; s kijelenté, hogy hitében ingadoznék meg minden emberi erény iránt, ha elhihetné, hogy azon pásztori levelet a magyar püspöki kar írta. A világtörténet nem mutathat föl annyi ármányt, árulást és hitszegést — mondja a történész — mint amennyi a Magyar irányában elkövetett, — és a magyar püspöki kar volna képes pártfogás alá venni ezen istentelen hitszegést, ármányt és árulást? Nem.

Az istenért ne hidjetelek.

Ő áldotta meg Pest előtt is a magyar fegyvereket s imádkozott a seregek Urához, hogy diadallal koszorúzza meg a szabadságharczosainak törekvését.

Igazságügyminiszterré pedig Vukovics Sebő neveztetett ki. Ő azelőtt Temes megye alispánja volt s a rácz lázadás kiütése után királyi biztossá neveztetett ki a temesvári kerületben. Mint az ellenség rokonvére ép azért neveztetett ki ezen állásra, hogy pártatlanságával az elfordult kedélyeket vissza-hódítsa. Vukovics csakugyan a legszigorubb rendszabályokat léptette életbe s neve nem sokára egyike lett a legnépszerűbb neveknek s méltó helyet foglalt a „tettek férfiai“-nak miniszteriumában.

A hadügyminiszteriumra Görgei Arthur fővezér volt kitzúva, mivel azonban Kossuth a tárcza iránt még nem végezhetette be vele értekezéseit, a tárcza betöltése csak később adatott tudtára a nemzetgyűlésnek.

Nem is volt könnyű dolog Görgeivel ezuttal határozott álláspontra vergődni. Midőn a gödöllői értekezleten a függetlenség kimondásáról volt szó, láttuk rejtélyes magatartását; s midőn később Ludvig kormánybiztostól megtudta, hogy a függetlenség kimondatott, magán kívül volt ingerültségében.

— Ti tehát minden áron el akarjátok veszteni a hazát! fakadt ki tisztjei jelenlétében Ludvig előtt.

Azt hiszitek talán, hogy Debreczenben az elüzési komédiával megveritek az ellenséget? Igazán megérdemelnétek, hogy egy pár zászlóaljjal szétkergetselek benneteket mire különben egy zászlóalj is elég lenne. Mert kimáztatok a veszedelemből, úgy fel-

fújjátok magatokat, hogy nem fértek bőrtőkben. — Szereznétek inkább fegyvert és ujonczokat. Nem elég nektek az osztrák, a rác, az oláh, az erdélyi szász, a horvát? A muszkát is nyakunkra akarjátok hozni, s ha ezzel megmérkőztünk, a porost is. Csauda, hogy egész Európának hadat nem izentek. A kinek heves a vére jöjjön ide a tűzbe, do

lika közti kérdést erőszakosan szőnyegre voncolni? Mire való új erőt és új ürgyöt adni az ellenségnek, mire való a kétségbeesés harczára kihívni? Hát nem éppen azt a szolgálatot teszitek ezzel az ellenségnek, amit Windischgrätz tett nekünk? S ennek az elűzési nyilatkozatnak még csak az az érdeme sincs, ami egy bátor tettnek. Miért

Vukovics Sebő.

természetes, hogy a szószékből könnyebben lehet háborút folytatni.

Azt tudjuk jól, a legutolsó honvéd is tudja, hogy az osztrákokat nem azért páholjuk, mert szeretjük, de az ellenséget soha sem szabad megvetni, annál kevésbé ingerelni.

Mire való ezt a monarchia és a reszpub-

likus kiáltottat ki a múlt decemberben vagy januárban? Akkor legalább azt mondaná rá a világ: „Bátor, elszánt férfiak!” De míg én az ellenségnek nyugtot nem engedek, s annak nincs ideje Debreczen felé pislogatni, addig ti ott hát mögött elkiáltjátok magatokat.

Mennyre, földre kérem Kossuthot, ne

bizza el magát és semmit se hamarkodjék el, ő megígérte, s im látni való, hogy áll szavának. Vagy nyerünk-e ezzel csak egy fegyvert is?! Ha Amerika elismer bennünket, eljószi-e a muzsikákat? Vagy meg fogja gátolni Anglia, Oroszország és Ausztria szövetkezését?

Mi csak magunk erejére támaszkodhatunk. Nekem fegyver kell és semmi egyéb, ez többet ér Európa minden véleményénél, de éppen ezért ne lázítsunk fel mindent magunk ellen. Holnap ismét csatánk lesz s ha az osztrákokat szétkergetjük, attól tartok, hogy Kossuth még a kínai császárnak is hadat izen. Nem magam publikáltam az uraknak, hogy alkotmányunkért akarunk harcolni, hogy a törvényesség terén akarunk maradni, s ha engemet már most a tisztikar kérdőre von, mit tudjak neki felelni? Meg lesznek-e azzal elégedve, hogy Debreczenből másképp parancsolták? "

Igy Görgei.

E késő boszankodás és szemrehányás azonban már mit sem használt, — s nem kutatva valjon tiszta forrásból származott-e, s nem inkább a megsértett hiuság szólt-e belőle, amiatt, hogy Kossuth az ő véleményét mellőzte, — annyi tény, hogy Görgei nem tett annyit a határozat kimondásának megelőzésére, amennyit állása hatalmánál fogva tehetett volna.

Hisz lám azon pártot, mely a képviselőházban békére hajlott, megvetette, sőt Szemerehez irt levelében maga sürgeté:

„Mondjuk ki már valahára, hogy mit akarunk. En magam mint közkatona állok be a hon igazságos ügyének szolgálatába, csak legyen, aki vezessen. Tegnap egy tisztet agyonlővettem gyávaságaért. Ha elhatározott férfiak vannak, álljanak ki a küzdelmi térre; ha nincsenek ne nyomorgassuk a szegény hazát, hanem akaszszuk fel inkább magunkat. A szerencsétlen békepárt! Semmi béke, hanem nyaktiló, nyaktiló, nyaktiló! "

Ily nyilatkozás után, kérdés, vajon nem mondott-e, e rejtélyes jellem olykor azavakat, melyekből Kossuth következteté, hogy a vezér beleegyezett a függetlenségbe?! A gödöllői vezéri tanácskozában egy ígét nem szólott Kossuth tervei ellen s ekkori hallgatagsága nagy mértékben ellensúlyozá más alkalomkor tett ellenvetése erejét.

Jellemző azonban Görgeire, hogy daczára annak, miszerint a függetlenség kimondását utólagosan elégn nyilvánossággal kárhoztatá, a följánlott hadügyminiszteri tárczát még is elfogadta Kossuth kezéből.

Görgeit erre részint az indította, mivel a többi tábornokokban éppen nem találta azon idegenkedést a függetlenségi nyilatkozattól, mint ohajtá, sőt néhányan közölők, mint Damjanics, Nagy Sándor s mások, azt, mint a nemzet képviselőinek határozatát megnyugvással fogadták; részint pedig, saját vallomása szerint az vezette, hogy mint miniszter, ki egyszersmind a hadsereg élén marad, alkalmat nyerend visszavonatni a függetlenségi határozatot s az 1848-diki törvények alapján egyezkedni az osztrákokkal.

Csak hogy nem volt ehhez sem elég ereje, sem elég ideje.

Görgeinek hadügyminiszterré lett kinevezését Kossuth május 8-án közlé a házzal. Állásán azonban ideiglenesen Klapka által helyettesítették. Görgei Damjanicsot szerette volna helyettesül. Így legalább szabadulhatt volna tőle, kívül amugy sem rokonszenvezett.

A szerencsétlenség azonban úgy akará, hogy Damjanics Komáromból Debreczenbe menetele előtt, a kocsiból való kiugrás alkalmával egyik lábát oltörte; s így nem csak a hadseregből hiányzott, de sőt a hadügyminiszteri szolgálatot sem volt képes végezni.

Kossuth, a kormányzó, a nemzetgyűlésnek, a miniszterek pedig Kossuthnak kezeibe május 14-én tették le ünnepélyesen esküiket. A jelenet a debreczeni reformatus nagy templomban történt roppant közönség jelenlétében.

A kormányzó s a miniszterium közti viszonyra nézve azon megállapodás jött létre, miszerint a kormányzó csak a miniszterek által kormányozhat, rendeletei tehát csak úgy érvényesek, hogyha miniszteri ellenjegyzésben részesültek. A kormányzó hatósága kiterjed a miniszterek kinevezésére, a polgári s egyházi főhivatalok betöltésére s a kormánypolitika meghatározására, mely tekintetben a miniszterek nála nélkül nem végezhetnek. A miniszterek saját körükben önálló hatósággal bírnak. Az állam jövőjére döntő befolyást gyakorló ügyek, minők: a hadüzenés, béke- és szövetségekötés, az or-

szágyülés beleegyeztével nyerhetnek érvényt.

Azonban nagy baj volt eleve, hogy a miniszterium oly módon állíttatott össze, hogy az erélyes és összhangzó kormányzás, már csirájában lehetetlenné lön téve.

Egyik nagy baj volt az, hogy Kossuth, ki felelőssé lön téve a közigazgatás vezetéseért, erős okot talált minduntalan hozzákaphodni a kormány kerekéhez, át-átcsapni a miniszterek jogkörébe s a miniszterium önálló munkálkodását annyira megzavarni, hogy utóvégre a miniszterium alig volt több mint Kossuth irodája. A kormányzó mindenben minden akart lenni; s néha odáig ment önkénykedése, hogy hivatalnokokat nevezett ki, anélkül, hogy a kinevezést valamelyik miniszterrel aláíratta volna.

Másik nagy baj volt az, hogy a miniszterek közt politikai elvi meghasonlás is létezett; s midőn Szemere Bertalan nagyhatású programjában kijelenté a nemzetgyűlés előtt, hogy a miniszterium elve forradalmi, iránya pedig democraticus és republicanus leendő, — jobbára nagy tetszéssel fogadták ugyan a beszédet, de sokan meg gáncsolták; sőt Kossuthot s a többi minisztereket egészen meglepte, annál is inkább, mert a programm előlegesen a miniszteri tanácsban megvitatva nem volt s nem is tartották még a miniszterek eljöttnek e az időt.

A republicanának, ámbár ezen idő csodásan átváltoztatta az embereket, úgy látszik, igazi hive csak maga Szemere volt; de neki sem volt elég bátorsága és tekintélye, zászlaja alá egy szervezett tábor gyűjteni; sőt beszédének hatását is túlbecsülte midőn Perczelhez így irt: „Kedvetlenül fogadtam el mostani helyzetemet, csupán kötelességerőztből. A miniszteriumot oda rántottam a

respublica és democratia részére, valamint a nemzetgyűlést is — és nekem ez elég.“

Csakhogy a többi miniszterek nem igen voltak megelégedve vele. Csányi ugyancsak Perczel előtt már így nyilatkozik: „Elfogadom a miniszteri tárczát, bár nem vagyok megelégedve a kitűzött iránnyal . . . hogy a felmerülhető egyenetlenségeknél, mennyire birhatom, a kiengesztelésnek szolgáljak eszközül.“

Görgei respublica-ellenes nézeteiről perczig sem lehet kételkedni. Hogy Duschek és Horváth valaha a respublica mellé nyilatkoztak volna, alig hihető.

De a szó ki volt mondva. Ami Kossuthot illeti, ki már junius végén az ország címeréből s a honvédek csákoiról a koronát eltávolította, anélkül, hogy e ténynek nyilvánosan magyarázatát adta volna, — őt magát republicanusnak még sem lehetett mondani, de sőt némely tettei után, a hir azt suttogta róla, mintha önmaga vágynék a koronára?!

Ami a közönséget illeti, miután a magyar nemzet ezer esztendő óta a legválságosabb időkben is monarchikus érzelmű volt, nem igen tüntetett a respublica mellett, — noha több lap, mint a „Futár“ „Respublica“ „Esti Lapok“ a „Hon“ a „Munkások ujsága“ s a „Népbarát“ republicanus elveket tüntek zászlaikra.

Csak az volt a baj, hogy az akkor koránsem republicanus érzelmű Európában rossz idők jártak a köztársasági eszmékre s a német lapok veszett nevét költötték e nyilatkozat után a magyarnak Európa előtt s fő ok volt, mely a függetlenségi nyilatkozattal egyetemben élethalál-harcra hívta föl az uralkodó házat.

Magyar amazonok.

A magyar nők önfeláldozó honszeretetről fényes tettek jegyzékétől a történet lapjaira.

Mig a hon fölött a békenapja ragyogott, a magyar nő visszavonulva a csendes családi körbe, s élve szent hivatásának, mun-

kálkodott, bár észrevétlenül, a hon derületén; de ha megkondukt a vész harangja, kilépve köréből, megtagadva gyengéd nemét, oda állott nem ritkán ő is a küzdők közé, ott járva mindenütt, hová aratni jár a halál anyyala.

Mig a világ áll, szólni fog a hír az ogri amazonok hősi tetteiről.

Mikor az 1848—49-diki szabadságharc alatt az eszmék fegyverre hívták a hon fiait, voltak nők, kik néha álnév alatt, mint rendes honvédek, ott voltak szintén a csatában, hol remeg a föld a dübörgő ágyuk moraja alatt, s küzdtek a küzdőkkel mint hősök, honvéd egyenruhában, anélkül, hogy tudták volna a harczfiak, hogy soraikban női karok is osztják a halálos csapásokat.

A Hunyady-honvédek sorában több ilyen honvédnő vett részt a táborzás fáradalmaiban.

Kolozsvárott az erdélyi amazonok tömegesen jelentkeztek honvédi szolgálatra s külön csapatalakítására. Csányi azonban, azon kijelentéssel, miszerint „a haza, a vészes napokban, a fogyvert, férfiúi erős karokra kénytelenítették bizni,” felszólította az ajánlkozókat, miszerint, ha a hont szolgálni akarják, varrásban, mosásban, betegápolásban segítsenek.

A magyar nők itt is megtették kötelességüket.

A hölgyek élén Kossuth nejét találjuk, ki Budapest „nemes hölgyeihez” következő kiáltványt intézte még márczius havában:

„Azon nap nincs már messze, midőn hazánk elleni fővárosunkból is ki leendnek üzve; de a nép szabadság harcza minden erőt igénybe vesz. Polgártársnők! Mi nem küzdhetünk a vitéz férfiak sorában; de beköthetjük a szenvedő honvédek véres sebeit s megszeli dithetjük a szenvedő honfiak fájdalmait. Akarat s tettben, de minden előleges zajos összejövétel nélkül egyesüljetelek e szent célra; közületek mindegyik annyi kórodai készletet szerezzon, mennyi egy-egy vitéz ápolására szükséges, hogy a véres győzelmi nap bekövetkeztével lerójjuk a köszönet tartozását, mely hazánk szabadítóit illeti. Polgártársnők! A Tisza veszély övedzett, de szabad partjainál hallottuk a rabság sóhajait; — engedjétek meg reménylenünk, hogy szózatunk szívoitekben viszhangra talált.”

Kossuth nővére, Meszlényi-Kossuth Zsuzsánna, kit Kossuth ápril 16-án az összes magyarországi tábori kórházak főápolónőjének nevezett ki, szintén lényeges részt vett e szent munkában; s a hon leányaihoz lelkes felszólítást intézván támogatásra hívá föl Magyarhon minden hölgyét.

„A tett terére léptem — ugymond egyebek közt — megfélejtkezve csakély tehetségem, — megfélejtkezve arról, hogy az egyes erő, mint a mindenségben az atom nyomtalanul oltúnik. Hozzátok fordulok tehát hazám leányai, hogy nehéz pályámon segítsetek — — mindaddig, míg egyetlen ellen él, kivel honfiainknak harcolniok kell. A hazában körutakat tesztek: fel foglak titeket keresni, s megcsókolom azon kezét, mely a honvédek kötésében megelőzött.”

Görgei azonban különbséget tévén a betegek ápolása és egy harczoló hadsereg ápolása szükségainak országos vezetése közt, Meszlényi-Kossuth Zsuzsánna kinevezése fölött nem kis ingerültségbe jött.

Egyáltalán Kossuth neje és nővére önfeláldozásaikért nem nagy elismerésben részesültek a seregnél. Görgei seregében nem nagy szeretet tárgyai voltak s elég udvariatlan volt Görgei környezete gúnytárgyává tenni a nemes hölgyeket. Kossuth nővérét csak úgy hívták: „Zsuzsi, a tábori dajka.” Kossuth nejeről pedig azt beszélték a rossz nyelvek, hogy többször mondogatta volna: „Meglássátok, Lajosom egyik napon koronát hoz nekem!” s azt is regélték a táborban, miszerint Debreczenben a titkos miniszteri tanácsokat spanyol fal mögül hallgatta.

Petőfi Sándor nejét, Szendrei Julát szintén ott találjuk a lelkesítők sorában, ki míg férje, a csatában viaskodott s dalaival lelkesített, — addig ő a női szíveket buzdító felhívó szövegeivel.

„Mi nők, — ugymond Magyarország hölgyeihez intézett szózatában — ha nem is harcolhatunk a csatatéren, de annál többet használhatunk lelkesítésünk által.

Mi hathatunk kedvesünk, férjünk vagy gyermekeink által, ha őket buzdítjuk, ha kétszeres szerelemmel vagyunk övék, miután hazájok iránti kötelességök hiven teljesíték.

Szóljon a lány most így kedveséhez:

— Mutasd meg irántami szerelmedet hazád iránti szeretetteddel. Menj, szolgálj most karoddal a hazának s ha eleget tettél, térj vissza hozzám, akkor tied leend díjul szívom, egész életem.

A nő pedig így szóljon férjéhez:

A hazának szüksége van rád, menj s szeresd hazádat most jobban feleségednél; menj, a haza szenved, véres könyöket hullat s ha

megtevéd, mivel tartozál, jőjj epedő szívemre, — ölelésem ekkor s szerelmem üdvözítőbb leend.

Igen testvéreim! a hon megmentése legyen most a cél, mit szerelmünk megnyerésére vagy megtartására kedveseinknek kitűzünk; csak úgy legyünk övék, ha ők a hazáé.

És Magyarhon leányai megértették s felhívásokat s az élet mentő angyalai gyanánt jártak, malasztot hintó kezekkel a halál s az inség szomorú tanyáin. Letörölték a szenvedők könyeit; irt csepegtettek a sajnó sebekre, ápolák gyengéd kezekkel a bénultakat, míg nappal a betegeket látogatók, éjjel tépéseket készítettek s mindezekért egy-egy

Messzlényi Zsuzsánna.

De még más teendőink is vannak: ápolni a megsebesített, a beteg harczfiakat; ruházni a szegényebbeket s azoknak családjaikat segíteni. Minden helységben, városban alakuljanak női társulatok, melyek célul tűzzék ki, e harczban levő szegény sorsuak családját segíteni.

forró hálaima s a kötelesség érzetének nemes tudata lőn kiérdemlett jutalmuk.

Sebesülteket ápoló nőegyletek voltak az ország minden vidékén.

A női amazonok közül, kik karddal kezökben harczoltak a hon ügyéért, Szentpály

s a bájos „huszárdolmányos“ Jagello Apollonia nevei általán ismeretesek.

A magyar sereg legismeretesebb s legerdekesebb alakja azonban Lobstüek Mária volt, ki „Karl“ név alatt mint vadász, Görgei seregében szolgált.

Ő már a bécsi barrikádoknál is harczolt. Azután átjött hazánkba s magyar hadi szolgálathoz lépett.

Először Pozsony felett levő neudorfi hídnál tüntette ki magát, hol a híd élén álló őrmellett, kezében égő szurokkoszorúval suhant el s felgyújtá a híd.

„Károly vadász“ — mint a táborban nevezték — később ismét kitünteté magát s Görgei fővadásznak nevezte ki. Részt vett a kápolnai csatában is. Ugyanazon osztályban volt, mely a császári katonaság egy zászlóalja ellen küldetett, mivel ez konokul védelmezte a közelben fekvő majort. Károly vadász azonban nem követhette a sebes ostromléptekben előre haladó magyar csapatot s jó távolra hátra maradt. Három vasas német száguldott feléje, de vadászunk nem veszté el lélekjelenlétét. Vadászkalapján vidoran lobogott a tricolor-toll, két csövű löfegyver-

rével czélozni kezdett. Két osztrák matona holtan bukott le lováról, a harmadik pedig eszeveszetten száguldott visszafelé.

E hősi tett híre villám sebességgel terjedt el; Károly vadász tisztté lőn. Egy ideig egészsége helyreállítása végett a főhadi szállításán maradt, s felgyógyulása után a huszárok közé soroztatott, hol hősileg harczolt mindvégig.

Ezeken kívül még számtalan hölgyhősvédeink száma.

Tagadhatlan, hogy a szépnem sorakozása valamely divatos eszme zászlaja alá, mindenkor meg szokta teremni vazalljait s gyújtó lelkesedést önt a szívekbe.

Bizony nagyszerű, szép jelenet volt az is, midőn gyöngéd női kezek virágokkal halmozták el, az osztrákok eltakarodása után a Pestre legelőször megérkező huszárokat; midőn megszoríták kezeiket, szalagokkal ékített föl lovaikat; bizony szép jelenet volt az, midőn egy előkelő uri hölgy fényes fogaton ment az érkezők elé és pompás hintájából kiszállva, megcsókolá az először beérkezett huszár kezét.

Tisztelet a magyar amazonoknak!

Budavár visszavétele.

Midőn az osztrákok Komárom alól szétriasztatva, az ország határszéleig üzettek, — még csak Budavár volt az egyedüli jelentékeny pont, melyet az osztrákok elfoglalva tartottak.

A bicskei, hatvani, isaszegi, váci, nagysarlói s komáromi győzelmek, amennyire föllelkesítették a magyar sereget, annyira lehangelék a folytonos hátrálás által amugy is meggyengetti osztrákokat.

Az volt a kérdés, — mi legyen most a közvetlen teendő.

Görgei, ahelyett, hogy miként Kossuth óhajtott, seregének zömét a vert s elkedvetlenült osztrákok üldözésére indította volna, — Budavár ostromát tűzte ki legközelebbi működése céljául.

Ismerte ő azt a rajongó tiszteletet, melyel a magyar nép az ország fővárosán csüggyött s teljesen hívé, miszerint visszaadva azt,

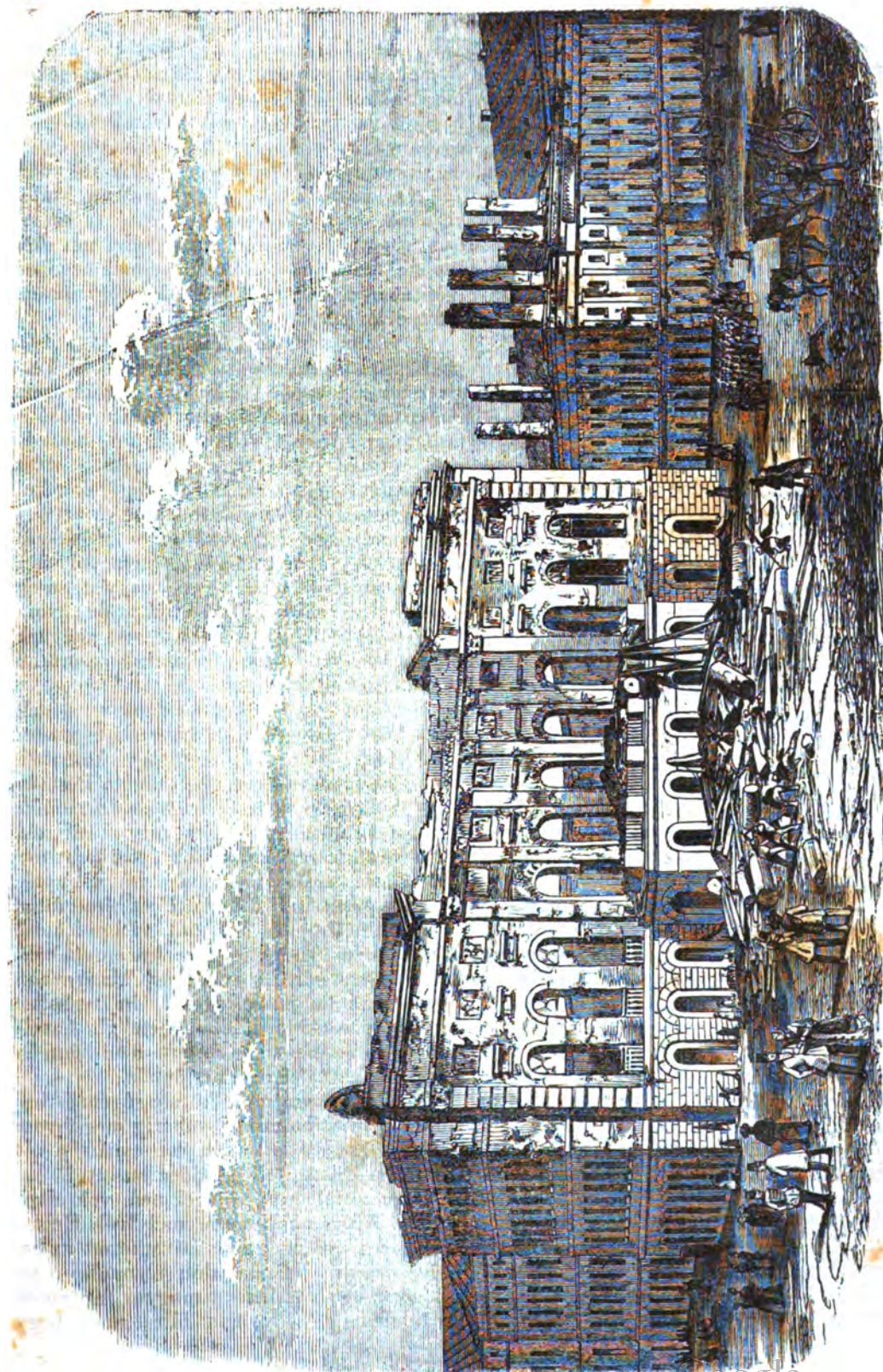
az országnak, — nevét csak népszerűbbé teszi s politikai nézeteinek kivételében egy hatalmas lépést tesz előbbre.

Ő úgy számított, hogy Buda bevételével úgy is könnyűszerrel, hamarjában végez; s ha ezt megtette, csak azután indul majd az osztrák fősereg után, s átüzve a Lajthán az ellenséget, a győzelmes sereg nevében felhívja mind a magyar, mind az osztrák kormányt az 1848-ki alapon való kiegyezésre — s véget vet a polgár háborúnak.

Csak hogy Budavár bevétele nem volt olyan könnyű dolog.

Görgei azt hitte, ha ő hatalmas seregével csak ostromzár alá veszi a várat, — az ellenség érezve csekélységét az ellenállásra, egyszerű felszólításra is kész lesz megadni magát.

De Hentzi, a várparancsnok, nem az az ember volt.

Pest bombázataisa.

Hentzi! Ezzel a névvel már találkozunk. Svajczi eredetű atyától, ki Magyarországon mint császári katona szolgált, Debreczenben született.

A szabadságharcz elején, miként láttuk, velünk harczolt a ráczok ellen. Később azonban árulási kísérletei miatt Budára kísértetett.

Midőn azonban a magyar kormány Debreczenbe távozott, őt ott felejtették. Az osztrákok kiszabadították. Utóbb tábornokká s Budavár parancsnokává lett.

Bátor, elszánt katona volt, olyan, kinek gyáva megadására helytelenül számított Görgei.

Görgei ápril 29-én indította meg különböző irányban csapatait. A hadtestparancsnokságban az a változás történt, hogy Klapkát, ki a hadügyminiszteriumban Görgeit helyettesíté, s Debreczenbe utazott, Nagy Sándor, a lábatört Damjanicsot pedig Knezych helyettesíté, kik mindketten tábornokká lettek.

Görgei május 2-kán, Pöltenberg kivételével, kit a hetedik hadtesttel Győr felé indított, hogy Weldent szemmel tartsa, egész seregével Buda alatt állott.

A magyar haderő mintegy 35—40 ezer főből, a várórség pedig úgy négy-ötezerből állott bőséggében a hadikészleteknek, ellátva, bőven eleséggel s védve az erős bástyákon épített tomérdek ágyuteleppel.

Másnap Görgei feladásra szólítá fel Budavár parancsnokát.

A levelet egy fogoly osztráktiszt által küldte át Henczinek.

Ebben a levélben Görgei feladás esetére becsületes hadifogságot ígért, a tiszteknek fogvereik megtartásával, a legénységnek lefegyverezve.

Ellenkező esetben pedig „én önt, ugymond, — egy lelkesült, támadó seregnek szenvedélykitörései ellen nem védhetem ugyan; de a hadi foglyokkal még akkor sem fogunk nemtelenül bánni; mert ez lovagias hadviselési modorunkkal s emberségi érzetünkkel ellenkezik.“

„Ha pedig ön az ugynevezett Budavárnak végsőig megvédésével összekötendi a lánczvid megromlását, vagy Pestnek bombáztatását, honnét ön meg egyezés alapján egyáltalában nem tarthat megtámadástól

és mely tett nyilván csak alávalónak mondható, akkor önnek becsületszavamat adom, hogy a vár bekövetkező bevételé után, az egész várórség kardra fog hányatni és én még családjának jövőjéről sem állhatok jót.“

„Ön, parancsnoka az ugynevezett Budavárnak, de egyszersmind atya is és született magyar, gondolja meg, hogy mit cselekszik. A hazának, az emberiségnek nevében szólítom önt fel és feleletét délutáni három óráig elvárom.“

A felelet nem soká késett.

Hentzi azt írta vissza: „Tábornok! Tetszett önnek engemet mint az ugynevezett budai vár parancsnokát peromtorice felszólítani, hogy három óra alatt magamat megadjam, a várat átadjam, s magamat a vitéz várórséggel együtt, mint hadi foglyokat kegyelmesen elvitessem. Erre én önnek azt válaszolom: hogy Budavár önnek gyors elvonultával januárban igen is nem volt vár, ami a szétbomlásban levő magyar sereg futása által eléggé bebizonyul, de azóta Buda tartható helylyé alakítottatott, melynek szerencséje lesz önnek a leghatározottabb ellenállással utját állani.

Felszólítom tehát önt, tábornok ur, önnek Buda bástyáira nézve egészben hatálytalan tüzelésével felhagyni, minthogy különben kénytelen leszek egy pár nap múlva Pestvárosát szinte ágyuimmal megtámadni, mihez oly roppant segedszerekkel vagyok ellátva, hogy Pestnek végromlása okvetlenül be fog következni, amihez már most is kell nyulnom, megtámadtatva levén Pest részéről is.

Egyébiránt fel kell önt világositnom, hogy én nem vagyok magyar, hanem schweici és naturalisált osztrák, hogy Magyarhon iránt semmi kötelezettséggel nem terheltem, hogy családom önnek nem áll hatalmában, és ha bár volna is, ezt nem vetném mérlegbe, azért végszavam önhöz:

En helyemet, mint kötelességem és becsületes kívánja, utolsó emberig meg fogom védeni; feleljen ön arról, ha emiatt a két szép testvérváros fel fog áldoztatni.“

Erre a feleletre Görgei nem volt elkészülve. Azon mód miatt, melylyel Hentzi felelt, azon esetek egyike következett itt be, mely szerint a Buda alóli elvonulás nem volt összeegyeztethető a magyar fogverek becsületével. Az volt a hiba most, hogy

Görgei számitva Hentzi önkéntes megadására sem öregágyukat, sem ostromlószerket nem hozott magával.

Midőn a táborkövet meghozta a feleletet, az ütegek Görgeitől parancsot kaptak a tüzelést azonnal megkezdeni s Kmety utasítva lőn osztályával a vizivárost ostromolni s figyelmét különösen azon vízvezeték szétron-tására irányozni, mely még Budát vízzel ellátta.

Kmety erős támadást kezdett a viziváros ellen. A huszárak egész a bombatérig, sőt a vizikapu alatt levő vízvezető gépig nyomultak előre, kiket a gyalogság is nyomban követett; de a támadást készen váró lövegek elől kénytelenek voltak visszavonulni.

Görgei átlátta, hogy ostromágyuk nélkül hasztalan minden roham.

Elhatározá tehát néhány nehéz ágyut és öreg taraczkot hozatni Komáromból, hogy azután szabályszerű ostromot kezdjen velök.

Hanem bizony napok teltek el, míg ezek megérkeztek.

Az alatt Hentzi fenyog tését borzasztóan teljesíté.

Azon ürügy alatt, mintha Pestről ágyulövések történtek volna a lánczhid ellen, — daczára annak, hogy Welden, mint maga mondja, Hentzinek azon utasítást adta, hogy a Pestről intézendő lövésekre csak kartács-csal és golyóval feleljen s a várost csupán azon esetben bombáztatassa, midőn a lakosság tömeges fölkelése a vár ellen azt elkerülhetlenné tenné s az ellenség Pest felől is lövetné a várost. — Hentzi már május 9-én reggeli 4—5 óráig kemény bombázás alá fogta a várost.

Pedig Görgei által biztosítva volt, hogy Pest felől semmiféle megtámadástól sem tart-hat. Nem is történtek Pestről ágyulövések a lánczhid ellen, legfőlebb egyes vigyázatlan lakosok részéről néhány puskalövés tétetett; s hogy Hentzi ezek ellen Pest bombáztatá-sával felelt, tökélyesen jellemzi vad szenvedélyét.

Május 12—13-án Hentzi ismételve erősen bombáztatta és lövette gránáttal Pest-városát.

Jól célzott számos lövés által sikerült neki a pompás dunasort több helyen egy szerre meggyújtani.

A tűz nagy szél által élvezte gyorsan

terjedt tovább s hamuvá tette Pestnek leg-szebb részét.

Borzasztó látvány volt.

Pest 6—10 helyen égett. A „Redout“, az „Angol királynő“, a „Német színház“ az „Ürményi ház“ a „Lipót-templom“ a „Trattner-Károlyi ház“; Budán pedig a Viziváros lángokba borult.

Az egész várost lángfolyam borította és a füstgomolyok közepette az égő gránátok csillagzáporként iszonyatos dörgéssel zuhan-tak a szerencsétlen városra.

Alig van ház, mely bomba nyomot nem viselne.

A lakosság nagy része a városligetben vi-rasztott, kétségbeesetten kulcsolt kezekkel imádkozott átkot, a vadszörny fejére, ki a szép várost legszebb ékeitől akarja meg-fosztani.

A város égett félkör alakban; elterjedett lángja megvilágítá a környéket s a nézők nem tudták, kinek vagyona, kit fog a hajnal koldusbotra juttatni.

És e házak romjai alatt, a lángok fényé-nél megekküdünt a nép, hogy később Mes-solounghi sorsában osztakozni, mintsem ba-kói valamelyikét falai között tünni.

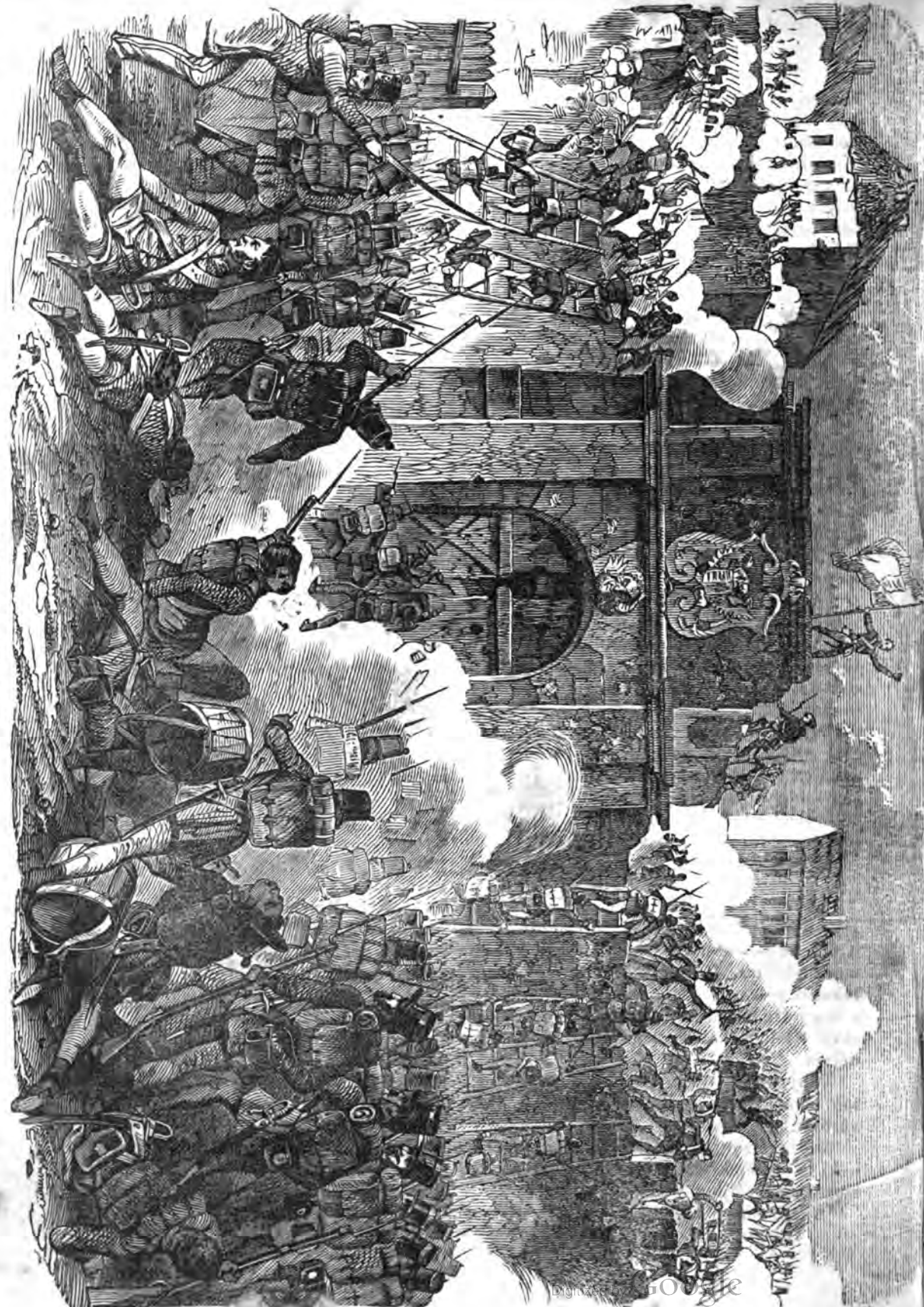
Nincs toll, mely e látványt egész való-ságában leírhatná.

„De én részemről, ugymond Görgei, az egész tüneményben az ausztriai dynasztia halálpompájára gyújtott fáklyáknak lobogá-sát láttam, mert akiben e hazában még egy szikrája volt a kegyeletnek a hitzegott dynasztia iránt azt a tegnapi tett örökre kiirtotta; s ezért, bár szívből fájdalom a fő-város pusztulását, én az ellenség ezen gya-lázatos tettét, melyet akadályozni hatalmam-ban nem állott, de melyre részemről semmi ok sem szolgáltatott, csak a vár annál éré-lyesebb ostroma által megtorlani törekedem, és annál szentebb kötelességemnek ismerem a fővárost minél hamarabb ily min-den emberséghől kivetkőzött ellenségtől fel-szabadítani.“

A várórség azonfelül a Csepelszigetnél a honvédek által épített hajóhid elpusztítá-sára is küldött le a Dunán a lánczhidról 3 gyújtó és 4 kövel rakott naszádot, de föl-állított őrségünk Rohlitz főhadnaggyal élükön a hajókat elfogták s elsüllyesztették.

Görgei réstörő és romboló ütegei május

Budavár ostroma.

15-én kezdték meg működésüket Budavár ellen.

Másnap éjjel már lángba borult a budai várpalota is.

Es midőn ez égni kezdte, a pesti nép, Kossuthot, Görgeit és a szabadságot éltetve nyilvánítá gyűlöletét a dynasztia iránt; s bár saját városát is láng borítá, önkárát mintegy feledve, ujjongó örömjajjal üdvözlé a lángokat, melyek a király palota ablakait nyaldosák.

Pest bombáztatása Görgeit oly dühössé tette, hogy elhatározta még 16-án rohamot intézni a vár ellen.

A seregek már éjjel után megindultak: Aulich a Ráczvároson keresztül a várkapu felé, a 3. hadtest az északi homlokzat ellen a bécsi kapu felé, Kmetty a vízvezeték felé, Nagy Sándor a fehérvári köröndtől délnek eső rohamrés felől.

Az ostrom mintegy két óraker kezdődött.

Hentzi azonban, ki ezt nem gyanítá, a viziváros házaiból szövétnekét gyújtott magának, hogy annak borzasztó fényénél mindent tisztán kivehessen s a várbeliek iszonyu golyózáporral fogadták a mieinket.

A várórség Pestre is sűrűn tüzelt.

Az ikerváros fölött golyók beszélgettek egymással.

A várórség kétségbeesetten védte magát.

Honvédeink szuronyt szegezve nyomultak előre megvetve minden veszélyt, mely annyi hős társat ragadott el oldaluk mellől, a golyóözön között is létrákat kezdtek a falakhoz támasztani; nem gondoltak vele, hogy sokan közülök tán halál torkába rohannak, hogy leend, ki a győzelmi dicsőséget nem fogja megérni.

A falak azonban, melyek még állottak rendületlen, nem könnyen voltak mászhatók s a hadtest lajtorjái nem voltak elég hosszúk.

Kmetty osztálya oly hathatós tűzbe jött Buda keleti homlokzatánál, hogy lehetetlen volt előre nyomulnia.

A harc borzasztóan folyt az egész vár körül.

De a külvárosokban mindenütt kerítések, falak, falazegélyek és rostélyzatok akadályozák az ostromló csapatok mozdulatait.

Már reggeledni kezdett; s a vezérok elvégre is meggyőződtek, hogy a falakon

tört rés még sokkal csekélyebb, semhogy azon bojtolni lehetne s Görgei a beérkezett jelentések folytán napkeltevel megszüntette a rohamot.

Másnap Görgei folytatta Buda lövetését.

A réstörő útegek folyton dolgoztak.

Négy mozsár a Gellérthegyen volt felállítva.

Nem sokára a császáriak is kezdtek felelni s lőn oly iszonyu bombázás, hogy ég föld reszketett bele.

Szép látvány volt az, midőn a Gellérthegyen egy tüzer, közepette az ágyu villámoknak, felállt egy oromra és sipkájával minden lövés után intett, a várba, mutatván, hogy golyójuk merre felé esett.

A mellotte elfütyülő ágyugolyók, a lába alatt elpattannó bombák, semmi, semmi sem tudta kedvencz foglalkozásától elmozdítani.

Éj kezdetekor borzasztó jelenetnek voltak a küzdők szemtanúi; mintha isten szólt volna meg haragjában, villám villámot ért s borzasztó zápor hullott alá.

A menydörgés csattogásai közé ágyudörgés morajai vegyültek.

Az ágyuzás egész éjen át tartott.

Budavár ostroma alatt a főhadi szállás a Svábhegyen, Heiderich pesti polgár nyári lakában volt.

E lak a hegynek délkeleti emeltebb oldalában oly ponton feküdt, honnan a várat s a szomszéd hegyeket könnyen át lehetett tekinteni.

E nyári lak, számos szobával bíró csinos épület volt. Kövel kirakott előtornácza a a törzstisztiságnak volt tanyája; az itt felállított távcsövek hiven megközelíték az érdeklött pontokat.

Jobbra a Gellérthegyen s mögötte Nagy Sándor és Aulich, balra a kis Svábhegyen Laszlovszki és Lipótmész körül Kmetty és Knezhich hadtestei feküdtek.

A hegyekben szerte huszárosztályok, társzekerek, előőrsök tanyáztak.

A holdtalan éjeken úgy látszott, mintha az égen hiányzó csillagok, táborunk körül csillámló őrütekben ragyogtak volna.

Leginkább a kálvária hegyről, a vizivárosból s a kis Svábhegy aljából röptűl a tomérdek golyó és gránát a bécsi kapu s a vár nyugoti része fölé; a kis Svábhegy fá-

radhatlan működött süvöltő golyóival a vár délnyugoti részén kiszegzett ágyuk ellen. Gellérthegy bombát szórt a vár hosszában.

Legnevezetesebb volt azonban az ugynevezett Spitzbergen, a vártól ötszáz lépésnyire erős sánczok mögé fölállított két faltörő üteg, melyek daczára a bástyákról folytonosan rájuk irányzott lövéseknek, három nap alatt 12 ölnyi rést törtek a fehérvári kaputól kevéssel jobbra.

Irtózatos, kebellázító napok voltak azok.

A bombák szakadatlanul monydörögtek, egy-egy gömbölyű fekete füstfelleglet hagyva maguk után a világos égen.

Golyók, bombák, rakéták, peloton-tűzek egymásra röpültek.

Már 19-én a fehérvári köröndön 72 láb széles rés volt törve.

Hentzi önkényteseket hívott föl, kik kötélen leeresztetvén magukat a falakon, a romtöredékeket, melyek honvédeinknek kényelmes fölmenetet nyujthattak volna, eltakarították.

Május 19-én és 20-án cseletámodások történtek a nádori kort s a vízvezeték felől s czélt érték amennyiben a várőrséget zaklata s kifáraszták.

Hentzi pedig szorgalmasan sánczolta magát, a tört rés fölé erős és magas föld-sánczokat és torlaszokat hányatott.

Az elhatározó támadás 21-dikének hajnalán történt.

Előtte egész éjen át erős ágyuzás folyt, cselül, mintha roham nem volna készülöben.

Két óra után azonban teljes erővel megkezdett.

E jelenet historiai nagyszerűségű volt.

Az első támadást Knezich emberei kezdték meg a bécsi kapu tájékán.

Aulich a vár főkapuját s az ekörüli bástyákat rohanta meg a szent Gellért-hegy felől.

Kmetty a vizivárosban, hová Hentzi személyesen sietett a védelmet vezényleni, a czövekes sánczokkal védett vízcsatornát ügyekezett birtokába keríteni a pesti oldalon.

Nagy Sándor pedig a budai hegyek felől az ütött rést és tájékát rohanta meg első hadtestével.

Honvédeink egy része létrákat alkalmazott a bástyáknak, más része fegyverrel tűzelt a bástyákon állókra, kik szintén fegy-

verrel s kartácscsal szakadatlanul löttek vitézeinkre.

Es ezek állták a tüzet, állottak, mint sziklafal, — nem, — rohantak fel a résen, a létrákon, a tűz, a golyók, a halál elé s hatiz hullott alá, a tizenegyedik csüggedetlen tört fel.

A harc fő pontja a résnél volt, hol Nagy Sándor küzdött, ki személyesen vezeté, buzdítá honvédeit.

Amint szürkülni kezdett, a távcsöveken minden tisztán kivehető volt.

Görgei a tornáczon járt kelt hideg nyugodtan.

Egyszerű őrnagy ruhát viselt mint mindig, lehető kurtára nyírott haja jól állt nap és zivatartól barnult arcához, főveget ott-hon soha, szabad ég alatt sem viselt.

Edzett, hajlékony termeto s harminczkét éve erősebbnek látszott mind fáradság s fergeteg.

E kifojezésdus arc s éles átható szem oly hideg nyugalmasan nézé a roham menetet, hogy midőn a körüle levők mindnyájan remény s félelemben remegének, rajta legkisebb kedélyváltozás sem vala észrvető.

A kartácstüz és fegyverroppogás már jó másfél óráig tartott, midőn a volt nádori épületek alá lassankint egy egész, majd rövid idő alatt több zászlóalj feljutott folytonos tüzelés közt.

A császári katonaság, mind amellet, hogy már két hét óta szüntelen talpon volt s a legtöbb éjet fárasztó munka s álmatlanság közt virasztá, a végsőig keményen tartotta magát s kétségbeesve védelmezé a sokfélekép megerősített várat.

Férfi férfi ellen küzdött; senki sem gondolt itt többé életével s mind a két fél az elszántság legrettentőbb harcába keveredett.

A vár védői sokkal biztosabb állásukból, a legsűrűbb kartács és puskatüzzel és szuronyaik ezreivel ügyekeztek visszanyomni, megsemmisíteni a feltóladó ostromlók sokaságát s a vár bástyáiról roppant nagyságu köveket is hengergettek le rájuk.

Nem használt. A honvédek vakon rohantak a fölöttük lebegő halálos veszély tűzörvényébe.

Volt rá esett, hogy egy honvéd előtt nyolcz társa hullott vissza egymásután a

hágesáról s ő, a kilenczedik gyors szökéssel átugrott a szomazéd lajtorjára s hatolt be az erősségbe.

A vár védelmezői lépésről lépésre vonultak vissza.

Es már a fehérvári rondellára a bennlevő olaszok kitűzték a fehér zászlót; de az őrsereg többi része még folytatta a folyton dühösebbé volt harcztot.

A fehér zászló kitűzése úgy négy óra felé történt.

Ekkor Ludvig kormánybiztos kérde Görgeit, megirhatja-e Buda bevételét Debreczenbe s figyelmezteté Görgeit a kitűzött fehér zászlóra.

— Emlékszik-e ön Melasra Marengónál? volt a fővezér válasza.

— Egyébiránt ön megteheti, én még nem. S tovább nézett a látcsövön.

Négy óra körül arca egy rövid pillanatra kigyult, de nyugodt maradt.

A hajnal első sugárai kisütöttek.

— Ott, ott, mond Görgei kigyult arcza, — ott lobog a nemzeti tricolor.

— Éljen a honvéd! mondá csendesen.

S aztán néma s komor lőn.

Volt e komorságban valami, mi a Karthágó romjai fölött siró Cátó arcához hasonlított.

Szép, egyszerű jelenet volt az, midőn a Don-Miguelek közül mintegy 20-an külön válva társaiktól, ezek egyike kezében lófogával elől ment s vezeté társait.

Fölérván a várfokhoz, társait elküldé a tüzérek szétűzésére.

Ő maga kartácszapor közt felüti a zászlót az oromra s a legnagyobb tüzelés közt nyugodtan áll mellette.

Midőn az arra lövöldözők szét voltak kergetve, leveszi a zászlót s egy más oromhoz viszi.

A kartácszapor itt is fűtyült. A golyók lábai mellé estek, de a bajnok helyt állt, hidegen, nyugodtan, mint az orom, melyre zászlóját plántálta.

Midőn társai az erre lövöldözőket is szétverték, ismét levette a zászlót és egy harmadik helyre vitte.

Itt is megforgatta, leszurta s visszament bajnok társai körébe.

Dicsősége a nemzeté is.

A pesti dunaparti népség éljen rivalgása

áthallatszott s a főhadi szállás körül is éljen zaj keletkezett.

— Eljenekkel még egy vár sem vétetett be — mondá halkán Görgei szomazédjának.

A bevett várból fegyverropogások közt Rákóczi indulója hangzott.

Futár érkezék jelenteni, hogy már a 14. zászlóalj is benn van.

E perctől fogva Görgei gondolkodóba esott s hátrakulcsolt kezekkel sétált a kertben föl s alá.

Olvasni lehetett arczáról, hogy Buda ostromát bevezgett ténynek tekinti s elméje a legközelebbi teendőkön jár.

Nem sokára ezután nyergeltetett s a várba fellovagolt.

Magát a rést, melyet Hentzi hasztalan iparkodott hősi erélylyel védeni, a 47-dik és 19-dik zászlóaljak foglalták el.

Itt övék a dicsőség.

Huszáraink keservesen nézték a rohamot, mert mint lovasok benne részt nem vehettek.

Ekkor mondta a huszár, sohasem bántam még meg, hogy huszár vagyok, csak most.

Mily lelkesítő látvány volt, látni az első honvédet, ki a gyűlölt feketesárga zászlót letépte s helyébe oda tűzte a nemzeti lobogót, a bámuló, az örömjongó nép éljenkiáltásai közt az ősi bástyafalakra.

E percz öröme, egy élet öröme volt.

Az utca kövezetek fölszedettek s belőlök az utcák végére barrikádok rakattak; a házfödelekről a gyulható anyagok lehordattak s poronddal rakattak meg, a pallások megkészesztettek.

De honvédeink ezzel nem gondoltak s rohantak megsemmisíteni az orgiáskodásból fölrettent s magukat kétségbeeséssel védő szoldatoszka csapatot.

Mert Hentzi, hogy a hanyatló bátorságot fenntartsa köztük, az utolsó időben a házak pinczéit feltörette s az abban talált borokkal itatta őket.

De az Ur igazságos; a bünt büntetlen nem hagyja.

Ezen emberek annyira fanatizálva voltak, hogy miután a szabadulás utolsó reménye is letűnt, a házakba vonultak s onnan lőttek honvédeinkre.

Alnoch ezredes, nem remélve többé szabadulást, boszujában a dunai lánczhidat, a

Hentui hõs halala.

világ egyik remekművét akarta légbe röpteni.

De a gaz barbárt eltalálta az isten bosszuló keze.

Az aknász, kire e herosztrati tett volt bízva, vonakodott azt végrehajtani.

Alnoch föbe lőtte a vonakodót s maga indult az aknát fölvettetni.

A hid kölapjába rosszul helyezvén a lőport, a felrepült pár kő őt sújtá agyon és csonkítá meg kísérvével együtt.

Hentzi tábornokot, ki a várat egész végsőig erélyes kitartással védelmezte egy golyó szintén halálosan mellen találta.

Az új hadtörténelemben ritka eset, hogy egy várat még teljes réstörés után is védelmezzenek, még ritkább, hogy a parancsnok a vár védelmében karddal kezében essék el.

A honvédoka Rákóczi induló zenéje mellett vitték végig az utcákon egy középületbe, hol pár óra múlva meghalt s azután csendesen eltemették.

Elszánt, bátor katona volt; a rés fölött épen a legveszedelmesebb helyen lövetett le.

A vezér és serogek e nap önmagukat multák felül.

Másfélszázad előtt is vissza foglalták e vár; de hogy ujabban leigáztassék.

Akkor ős vala. A szabadság ősze állott be.

Másfél század után is visszafoglaltatott; de hogy egy nemzet szabadságának emlékszoberául szolgáljon.

Akkor tavasz vala, a szabadságnak fénylő tavasza.

Nem ármány, nem árulás, nem félelem juttatá kezünkbe a büszke várat, kétségbeesett, dühös védelem után lett az a mienk; védőinek nagy része halott; a várparancsnok meglőve; a tüzerek leölve.

A várban a pusztítás és öldöklés anygala irtózatoss nyomokat hagyott.

Egy feltört koporsóhoz hasonlított az.

Az égés és lőpor füstjével s fojtó kipárlásokkal telt levegőben alig leheté lélegzeni.

Az utcák kövezete, cserép, üveg, gránát darabokkal s omladékokkal fedve, ezeken s a szűk sikátorokban és bástyákon véres, merev tetemek nyújtóztak s midőn a szem egytől elfordult, a láb egy másban, harmadik-

ban botlott meg. A házak csak nem kivétel nélkül megrongálva, sok leégve.

Budán két ágyu is volt látható, melyeknek öblébe a mieink golyója bement.

Midőn Martinuzzi a bitor Roggendorftól visszafoglalta a várat, az osztrákokat a várral szemközt akasztatta föl.

Most pedig, midőn az osztrákok térdre esve kérték a kegyelmet a honvéd előtt „nézz Pestre“ felelének azok — s nem adtak kegyelmet.

A horvátokat a vár ablakán hányták alá s véres kezekkel álltak, ki a vár ormaira, tudatván Pest népeivel, hogy a boszuállás istene dolgozik.

Azonban hadi életünknek egy igen szép jellemvonása is tünt fel itt.

Honvédtiszteink ugyanis, daczára, hogy Görgei kardra hányatni ígérte Pest bombázatása miatt az egész várórséget, — kiosközlötték, hogy a lefegyverzett, magukat önként megadó német tiszteknek semmi bántódásuk nem lett.

Ezek, kik bűnük érzetében a legbarbárrabb bánásmódra voltak elkészülve, meglepetve, sirva rebegtek hűfálát.

Buda visszafoglalása Görgei babérfüzérének legszebb levele.

E vár visszafoglalása a seregek vitézségének legfényesebb bizonyítványa volt.

Veszteségünk 1118 ember. Legtöbb esett el a Don Miguel 3-dik és 34-dik zászlóaljából, az osztrákoké 1906 ember holtakban és sobesültekben s ezen kívül 2600 fogoly, mintegy 100 ágyu s 1500 db lőfegyver.

Az ostromban leginkább kitüntették magukat: Kmetty, Leiningen, Asbóth, Czillich, ezredesek; Máriási, ki a hét ölnyi magas falról két izben taszított le s egy szurás által kapott vérző sebbel harmadszor mégis benyomult a várba s csodálatos módon életben maradt; továbbá Nagy Sándor, ki éjjel nappal a legmunkásabb volt, azután Aulich, Inkey Kázmér, Andrassy Jenő főhadnagy és még számosak az egy szálíg hősök közül.

Görgei a hely színén érdemrendekkel jutalmazta a hősokeket, mely alkalommal következő rövid beszédet mondta hozzájuk:

— Fiaim — ugymond — minden jónak gyorsan és egyszerűn kell történni. Én tegnap azt mondtam nektek: Ezt a várat ostromolni fogjuk — s ti bevettétek. Becsülete-

sen teljesítették a haza iránti tiszteket, s most nekem kötelességem titeket kitüntetések által megjutalmazni.“

Ekkor történt, hogy többi közt egynek a golyó által kilyukasztott köpenyére tüzte fel az érdemrendet.

— Ügyelj — ugymond Görgei a bajnokhoz — köpenyedre, mert ha mindenüvé tűzők érdemrendet, furcsán fogsz kinézni.

Buda visszafoglalása fölött a nemzet öröme határtalan volt.

A dicsőséges vezér az égis magasztaltatt.

Kossuth Ludvighnak a vár bevételéről szóló jelentését a következő toldalékkal tette közzé:

— „Lelkesüljön fel a nemzet minden erőfeszítésre, hogy a harc, mely még hátra van, rövid s a haza megmentésének műve bevégezve legyen.

Zúduljanak meg a harangok országszerte, hirdessék a magyar szabadság fegyvereinek győzelmét országszerte! Adassék hála istennek és dicsőség a magyar hadseregnek, melyet hős tettei a világ legrettenthetetlenebb seregévé avattak fel.“

Az országgyűlés, a lelkesedéstől megragadtatva, egy szívvel lélekkel szavazá meg a legnagyobb kitüntetést a sereg vezérének, t. i. az első rendű érdemjelet s az altábornagyi rangot.

Görgei egyiket sem fogadta el.

Azt mondta a nemzeti gyűlés küldöttségének: ő az altábornagyi rangot az osztrák seregben divatos czimek majmolásának tartja s nem akarja azt önpéldája által meghonosítani a magyar seregben; az érdemjelek pedig republicanus országhoz nem illenek.

A fővárosban meg örömlakomát szándékoztak adni tiszteletére s győzelmének ünneplésére.

Oda sem ment el.

„Semmi érdemem sincs benne, mondá a meghívó küldöttséghez, hogy távcsövemen nézegettem, miként másznak meg a honvédek a vár falait.“

Hiszen Buda bevételét önmaga „stratégiai baklövés“-nek nevezé. És igaz.

— „Szorencsecsillagom — ugymond — e vár alatt hunyt le.“

Bizony nagy ballépés volt az ostrommal annyi temérdek drága időt elvesztegetni s a felelősség terhe bizony csak Görgeit nyomja.

De azért a nemzet, mely az ő vár bevételének nagyobb értéket tulajdonított, mint valóban megérdemelt — föllelkesült örömben s a győzelem oly népszerűséget kölcsönzött Görgeinek, hogy ezuttal Kossuth sem állhatá ki vele a versenyt.

És Görgei ezután keresve kereste a népszerűséget, hogy annak révén Kossuth mindehatósága fölé kerelkedhessék.

Örömnapi Buda-Pesten.

A nemzet örömnappet ült Budavár visszafoglalásán, — fényeset, nagyszerűt.

A hiba, mely a vár ostroma által elkövetett, feledve lőn s a nagy közönség Buda megvételét úgy tekintette, mint a szabadságharcz koronáját.

Május 26-án ünnepélyes „Te Doum“ tartatott, melyen Görgei a bajnok, Görgei a vezér, ki alatt az elhunytak dicsőséggel szálltak borostyán ágyukba, — szintén jelen volt egyszerű őrnagy egyenruhában.

A csaták vihara ezt is elkoptatta; vállaranyzata elhomályosult; de a borostyán homloka körül zöldébb volt, mint valaha.

Másnap pedig nagyszerű népmulatság rendeztetett.

E nap megható volt. Mosolygott minden arc; minden szem örömet sugárza.

Borui az aggodalomnak, felhői a bánatnak minden arczáról oltúntek s a nép egygyé olvadva imádkozék istenéhez tökéletes szabadulásért.

Délben a muzeumban fényes diszlakomát rendeztek, melyben részt vettek a tábornokok s a tisztikar nagy része.

Délután pedig megkezdődött a városligetben az ugynevezett népmulatság.

A városliget, hová az ostrom alatt te-

mérdek nép vonult ki s maguknak sátoztatva, szorongva néztek a napok eseményei elé, — zajossá lett a vidám örömtől.

Zenészek, hárfások, tánczosok, ballettmutatványok, énekesek, alakjátékosok, bűvészek, kőtéltánczosok, gymnasticai előadások voltak a liget különböző zugaiban elrendezve.

A lóvásártéren ökrök süttettek s folyt a bor.

A nemzet. színházban, a szinkörben előadások rendezettek.

Minden helyre jutott nép, minden hely zsúfolva volt, nem kíváncsiak, nem látni kívánók, hanem maga a nép tölté meg azt.

És a nép roppant jó kedvében s a közbevegyült katonaság örömnilyánításában valami magasztos látvány volt.

Eljenző toasztok váltották fel egymást s az éljen szívből fakadó s kifolyása volt a szeretetnek.

Látta a nép, hogy nagyszerű osemények előestéjén áll s hogy a democratia, melynek az absolutismus végerőlködéssel fejét akarta szegni, tőle várja megmentését.

Látta a nép, hogy Európa rá néz, hogy mint hajdan bástyája volt kelet ellen a kereszténységnek, legyen most bástya a zsarnokság ellen.

S a nép áldomásai fogadás valának, hogy e hivatását betöltendi.

Ki hitte volna, hogy a nép a hazát olnyellessel fenyegető mélység szélén üli örömnépét?

Épen pünkösöd napja volt.

Ezredévek előtt ezen napon kento fel isten apostolait, hogy hirdessék tanát, a szív és ész religióját.

Ezredévek után e napot választá ki a nép örömnapul, hogy elüzte zsarnokait, kik a szív és ész szabadságát fogva tarták.

Budavár visszavétele Debreczenben is fölviillanyozta a kodályokat.

Fölzabadulva levén most már teljesen az anyaváros, a képviselőház, a nemzetgyűlés és kormány további székhelyül Budapestot tüze ki.

Május 31-dikén volt az utolsó ülés Debreczenben.

A legközelebbi ülés Szemere Bertalan indítványára Pesten volt tartandó, — addig is az ülések fölfüggesztettek.

A képviselők közül rég nem látott családi körükbe ugys oly sokan távoztak el s az együtt lévők oly erősen kívánczoktaz haza, hogy az ülések fölfüggesztése közki-vánat volt.

Görgeit azonban e dolog, mint amely terveiben hátravoté, kellemetlenül érinté. A Pestre költözésben pedig csak Kossuth hiu-ságát látta, ki egy diadalmenetben akarta magát bemutatni az országnak.

Azonban Kossuth, noha többen gáncsol-ták, így találta jobbnak.

Mielőtt azonban Kossuth elhagyta volna Debreczent, a nemzet nevében ünnepélyes óvást tett a híresztelt orosz beavatkozás ellen, — nyiltan, szabadon, férfiasan, méltóan egy önérzetes nemzethez; azonfelül közhírré téteté, hogy intézkedik egy Buda-Pesten létesítendő nagyszerű rokkantak há-záról, mely „az angol hajóssereg vagy a párisi rokkantak palotájával vetélkedhessék.

A kormány június 4-dikén hagyta el Debreczent, kétes remények közt, szemben egy bizonytalan jövővel.

Utközben határtalan lelkesedéssel s örömrivalgásokkal fogadta mindenütt a nép Kossuthot, kit második megváltója gyanánt tekintett.

Az utakat, amerre vonult, sűrű néptö-meg lepé el s a megyei küldöttségek szónok-latokkal fogadták őt s a kormány többi tagjait.

Utját Debreczentől Pestig egy szakadat-lan éljenkiáltás kísérte.

Pesten, már déltájban, a város lakossá-gának nagyobb része szintén örömrivalgva lepte el az utcákat, — miután hivatalosan tudtul adatott, hogy Kossuth s a nemzet-gyűlés tagjai a délutáni órákban megér-keznek.

A „Szabadságtér“ zsúfolva volt várakozó néppel.

Délben azonban sűrű fekete felhők tor-nyosultak az égre, mely meghiusulással fe-nyegette az ünnepély fényt, díszét.

Lassankint azonban a fenyegető zivatar elvonult s ágyulövések hirdették, a szolnoki vonat megérkezett.

És Kossuthra nézve elérkezott a perc, minőt milliók közül kevés ember él meg századokon keresztül.

A váci utat s a pályaudvart roppant néptömeg lepte el.

Láttatok-e egy elhagyott várost, az ég minden csapásaitól meglátogatottat, rideg, szomorú kinézésűt?

Láttatok-e népet, szeretteitől megfosztottat, barátaitól elváltat, boldogtalant, ellen közepotte lesütött fővel járkálni.

Ilyen volt Pest január ötödikén.

Láttatok-e tündérpalotát, fénytengerben uszót, miriád lámpák által világítottat?

Láttatok-e néptengert, örömdagasztott kobellel, a boldogság édes mámorában ringatottan végig lejteni az utcákon.

Ilyen volt Pest június ötödikén.

Január 5-ike.

Június 5-ike.

Minő ellentét!

Akkor a befagyott Dunán feketesárga lobogók vezérlete alatt büszke katonákat látának bejönni.

Azóta a Duna lánczai megtörték.

Azóta a mi lánczaink is szétszakadtak.

Hová lettek a büszke szoldateszkák?

Idegének valának ők, mint az ammoniták az Úr választott földén. Semmivé tette őket a nép, mint az ammonitákat a választott nép s a szabadság fényesebben tündökölt, mint a Gedeon eltört edényeiből kivett fáklya.

Amidőn bejöttek tél, zordon tél vala. Olyan volt fogadtatásuk is.

Az öröm, barátság meleg szavát egy ajkról sem hallották.

Gyűlölettel, megvetéssel olvashattak minden arczról.

A babonás nép összebujt és susogva kérde, mi van ma? — péntek; megrázta fejét s mélyen hallgatott; mert azt mondják a péntek szerencsétlen nap.

S e nép ma már nem busulva, hanem sügőzarczczal mondja: úgy-e megmondtam?!

Ej vala, megvirradt.

Tél vala, kitavaszkodott

Kopárság vala, kizöldült.

Szolgaság vala, szabadság állt helyébe.

Öt rövid hó s mennyi különbség!

Akkor a szolgaság lánczait rakták kezükre.

De a lánczok leperegtek s most azok jövőnek közénk, kik azt lefeszítették.

De volt is öröm; volt is boldogság Pest utcáin.

Kossuth este 5 órakor érkezett meg a pályaudvarhoz.

A tért, a réteket, az utakat, minden helyet néptenger lepette s riongó zajjal éltette minden ajk a hazát, Kossuthot, a hadsereget s vezéreit.

És a nép nem királyát, nem császáriját ment elfogadni. Oh azok fogadtatása nem ily szívélyes szokott lenni!

E nép egy egyszerű polgárt s ki mégis fölötte áll, mert szabad akarathból, szabadsági palládiumának nézte ki, jött a szeretet, az imádás hangján üdvözölni.

A pályaudvarnál Gräfl polgármester, a polgárság, és Schweidel térparancsnok, a katonaság részéről üdvözlé a kormányzót.

Kossuth erre felelé, hogy a néptől rábizott helyet megőrzendi s mint a népszabadság őre vele élend vagy haland.

És erre megindult a tömeg s a kormányzót s az őt követő katonaságot közbe fogta.

Előtte a tábornok, honvéd s nemzetőri tisztek lovagoltak.

Vele voltak Schweidel, Lenkei, Guyon, Répásy, Meszlényi, Zichi O., Gergely, Száz, Wagner s más törzstisztek.

Ő maga egyszerű honvéd egyenruhában, nejével s nővérével Meszlényi Zauzsánnával, nyitott, négyfogatu kocsiban foglalt helyet.

Kocsija mellett a diszkiséret közt ott lovagolt büszkén, délczegen gróf Károlyi György is.

A váciuttól kezdve, az országúton, a „Szabadsajtó-utcán“, továbbá az uri utcán, a színháztéren s a Dorottya-utcán keresztül, egész azon szél-utczai lakásig, Kossuth előbbi lakásáig, hol a kormányzó édes anyja, már várt a nap hőséire, — éljenzés és örömujjongás közt vonult el a menet.

A menet legalább egy óráig tartott; de az emberek arczán egy század boldogsága volt felirva.

A házakat, erkélyeket, s ablakokat a nemzeti zászlók ezrei ékítették.

Az ablakok minden emeleten, benépesültek ékes várakozókkal; közben harsogott a zene; dörgött az ágyu.

Amerre ment Kossuth hullott a virágtenger; utját azzal lepték el; kocsiját azzal boriták el s ő maga nem győzte a szekérébe hullókat szedni.

Az első füzér, mely épen a kormányzó

Kossuth diadalutja.

ölébe hullott alá, egy gyönyörű hölgy gyengéd kezéből jött.

Kossuth fölnézett; s a füzért nejeké nyújtá át.

De a másik perczben már, midőn Kossuth az első leégett házat megpillantá, könnyek toltak szeméibe.

Oh, hogy a földön nincs öröm, melyet bánat felleg ne borítana!

Esto a város ki lett világítva; s az öröm sugaraival festé meg emlékeit a romoknak a leégett házaknak.

E világítás nagyszerű vala. Látnie fényben a nemzeti lobogókat, a fényes transparentokat, itt Kossuth arczképét s más vezérekét borostyánnal ékesítve, látni az ő Dunát visszatükrözni a fényt, — oly csodás varázsszal volt a kedélyekre.

A nemzeti színház, a szabadsajtó udvar, városház, radikálkör, muzeum, akademia, vagy allegóriákkal, vagy fölírásos nemzeti lámpákkal voltak ékítve.

Éjfél felé pedig a nemzeti színház zene és dalkara Kossuth háza előtt éjjeli zenével tisztelkedett.

Oh százszor áldott e nap, százszor áldott annak emlékezete!

Bizony szép nap volt ez!

Ezt a diadalnapot, melynél annyi őszinte öröm, annyi szívből fakadó üdvözlés nyilatkozott, bizony királyok irigyelhették volna Kossuthnak.

Akit a nép megszeret, meg is van ám az szeretve!

Csak hogy némelyek itt is találtak csomót a kákán.

Sokaknak már az vizsatetszett, hogy Kossuth a város által küldött díszkocsiba családját is beleültette s ez által a politikai ünnepélyt mint egy családi színezetűvé tette.

Görgei környezete előtt pedig, talán említenünk sem kellene, ez a fejedelmi bevonulás, csak újabb anyag volt a pikantnál pikantabb gunyorozásra.

Mit csinálnak a miniszterek?

A kormány tehát Pestre tette át székhelyét.

Ha visszatekintünk a nemzetgyűlés debreczeni működésre, azt látjuk, hogy a folytonos harci zaj közepette, bizony kevés gondot fordíthatott a béke műveire.

Figyelme főképen a csaták esélyei által levén lekötve, csakis azon ügyekre fordítá figyelmét, mik egy részről a közjólét, rend és szabadság gyarapítására szolgálhatának s másrészt szilárdíták az ország képességét is a háború sikeres folytatására.

A közigazgatás és a rendőrség szervezése égető szükség levén, — a kormány még Debreczenben megtette erre nézve a szükséges intézkedéseket.

Mint hogy a szoldateszka uralom, ahol csak felütötte székhelyét, a nemzeties szellemű tisztviselőket egymás után lerakta, és saját híveivel töltötte be az állásokat, — ezen tisztviselők, midőn most a magyar fegyvereknek kedvezett a szerencse s akik őket kinevezték, kiűzettek az országból, —

természetes, hogy jónak látták többnyire leköszönni, vagy pedig bűneik tudatában tovább állani, — minek az lett következménye, hogy a megyék nagyjából tisztviselők nélkül maradtak.

A kormány tehát kormánybiztosokat nevezett ki, kik gyűlést tartván a megyékben, a tisztviselői állomásokat törvényes módon, hazafias érzelmű egyénekké tölték be.

Az eddigiek közül csak azok maradhattak meg, kik igazolni tudták magukat, hogy az ollenséggel nem tartottak, hozzá nem szítottak.

Az országos rendőrség szintén szerveztett, s mellőzve mindennemű titkos kémrendszert — melyet az előbbi rendőrségnél a rossz hírre vergődött Madarász iparkodott meggyökereztetni — működési céljává tette: segíteni és nem alkalmatlankodni; szolgálni és nem uralkodni, a véleménynyel nem bajlódni; de a tényeket tudatni s a visszaélések megszüntetésére az illető hatóságnál föllépni.

A főtörvényszékeket illetőleg szintén változás hozatott be, amennyiben a hétszemélyes és királyi tábla és a váltó főtörvényszék feloszlatott s ujonnan szerveztetni határozottatott.

Szóba jött egy semmitőszék felállítása is; a kegyolmezési jog gyakorlatára pedig az igazságügyi miniszter elnöklete alatt öt tagból álló bíróság neveztetett ki.

A mindenfelől aggasztó módon szaporodó árulások meggátolására pedig, az eddigi megyei és városi rögtönítelő bíróságok helyébe, melyek inkább csak a rablások és gyilkolások mint a honárulási bűnök megfenyítésére terjesztették ki működésüket, — a hadügy-minisztérium még januárban hadi bíróságokat állított fel, melyeknek helyébe azonban csakhamar az ugynevezett „véstörvényszékek“ állítottak.

Igy neveztek a vésszről, melyet a hazáról eltávolítani volt főhivatásuk.

Ezen véstörvényszékek öt tagból állottak, kik közül kettő polgári, kettő hadi személy volt, az elnök bármely osztályból választathatott. Ezek mellé adatott egy közvádlo, az állam nevében.

Hatósága kiterjedt mindazokra rend s rang különbség nélkül, kik a magyar haza független önállása s területi épsége ellen fegyvert fogtak, vagy arra másokat izgattak, kik az ellenséggel czimboráltak.

A vádlottnak szabadságában állott magát akár személyesen, akár ügyvéd által védeni s a törvény által minden kedvezmény-nel ellátatott, hogy ártatlansága bobizonyítására a kellő próbákat megszerezhesse; sőt ha kívánta, az eljárás bizonyos időre fel is függesztetett.

Ily eljárás mellett a terrorismus vádjának még csak árnyéka sem érheti őket.

Ha a vádlott, a helyreállított alanyi s tárgyi tényálladék után bűnösnek találtatott, a véstörvényszék csak „golyó s por“ általi halálos büntetést mondhatott ki.

Elmarasztalás, valamint teljes fölmentésre mind az öt bíró egyhangu beleegyezése kívántatott.

Mily tartózkodással és lelkiismeretesen jártak el az illető véstörvényszékek, mutatja azon körülmény, hogy daczára a sűrű árulásnak, mindössze tízre sem ment a hazában az ily elítéltek száma.

Midőn a kormány Debreczenből Pestre költözött, az ország különböző helyein létezett vegyes véstörvényszékeket megszüntette s helyettök Pesten állított fel egy hasonló törvényszéket, mely azonban a legloyalisabb módon járt el minden egyes előforduló hazaárulási bűnvádi esetben, s inkább lehet lanyhasággal, mint szigorral vádolni.

Ami a pénzügyet illeti, noha már mintegy negyven millió papírpénzjegy volt forgalomban, a pénzforgalom még is nehézkes volt.

Természetes, hogy az arany és ezüst pénz, mint háboruban rendesen, most is végkép eltűnt a forgalomból.

Mióta meg a függetlenség kimondatott, kivált a falusi nép, még látni sem akarta, nemhogy árujáért elfogadta volna a „német bankót“.

Csak a „Kossuth-bankók“ fogadtattak szívesen.

Hanem itt meg az volt a baj, hogy a forgalomhoz képest kevés volt az apró bankó; mert a nép meg, a rézpénzt zsugorgatta össze s rakta el.

Ezen meg úgy segített azután a kormány, hogy 15 és 30 krajczáros kincstári utalványokat bocsátott ki a Pesten és Debreczenben is működő sajtók útján.

Midőn a kormány Debreczenből Pestre költözött át, a közügyeket illető munkálatokra nézve, gazdag tervekkel kecsegtette magát, s első feladatául tűzte, lehető leghamarabb létesíteni is őket.

Kossuth, ki tervekben soha sem szűkölködött, most is, mintha már a béke olajágát tartotta volna kezében, Buda visszavétele után, már a romban heverő Pest csinosítására egyszerű terveket, készített.

Terve volt ugyanis Pest városát annak keleti oldalán egy széles csatornával körülvétni, mely a Dunából kiindulva félkör alakban körülvén a várost, mind stratégiai, mind kereskedelmi, mind csinosítási kelleknek megfelelőleg, egyszersmind gátot vetett volna a netaláni dunai áradásoknak.

Azonfelül terve volt az ugynevezett „Margit-szigetet“ népkertté alakítani, melyre nézve már utasítá is az illető minisztériumot.

A belügy-, igazság-, pénzügy-, közmunka-, s a közoktatási minisztériumok ke-

belében már szintén hatalmasan működtek a reformi előmunkálatokon, s készültek a törvényjavaslatok.

A közoktatási minisztoriumnak különösen kedvező eszméje volt az egyházi reformnak a modern kor szelleméhez mért keresztülvitele, az iskolai tanrendszer s különösen a népnevelés gyökeres átalakítása.

Ha valahol, legkiáltóbb volt a szükség a katolikus egyház viszonyainak rendezésére nézve.

Mig ugyanis a protestans hitfelekezetek, menten, — bár hosszas küzdelmek között, — a bécsi kormány befolyásától, mind egyházi mind pedig iskolai ügyekre nézve, — teljes autonómiával, önkormányzattal bírtak: addig a kath. egyház a bécsi kormánynak mindenben fejhajtó, alacsony szolgáljává törpített, gúnyára a haladásnak.

Ez tovább így nem maradhatott.

A vallás és közoktatási miniszter Horváth Mihály, amugy is mint főpap lelkoskedésének egész erélyével azon volt, hogy e téren mielőbb sikert vívjon a kor kívánalmainak.

Logszükségesebbnek látta erre nézve egyházi autonómiai közgyűlést tartani, melynek tagjai az egész magyar katolikus egyházat képviselve, olyképp lett volna alkotva, hogy egy harmadrész a papságból, két harmad része pedig a világiakból választatott volna.

Az első közgyűlés szent István király napjára volt kihirdetve.

Ezen közgyűlésnek első feladata lett volna az alapság silány anyagi helyzetének kellő jobbítása. Mert míg ugyanis a főpapság roppant jövedelmek birtokában, teljes kényelem s fényűzés közt élte az életet, addig az alapság, mely a nap torhét viselte, — alig tengődhetett nyomorult fizetése mellett. Pedig a munkás méltó a bérre.

Célja volt továbbá, még első sorban, e közgyűlésnek a felekezeti iskoláknak rendezése is.

A kormány erre nézve kész volt az összes egyházi alapítványi javakat ezen közgyűlés rendelkezése alá bocsájtani — oly értelemben, hogy azok minden egyéb a püspökök, káptalanok és szerzetek által birt javadalmakkal egyesítettén, — a közgyűlés által kezeltessenek.

Természetes, hogy ezen terv a csupán contemplatív életet élő férfi és nőzárda eltorlását szükségképp maga után vonta volna.

Egyáltalán pedig terve volt a kormánynak az egyház s az állam közti viszonyt szabályozva, érvényre emelni a „szabad egyház, a szabad államban”-féle eszmét.

Csakhogy fájdalom a tervek ezuttal, nem nyerhettek életet. A mozgalmas események más irányba vették igénybe a figyelmet s a ténykedést, s utját vágta a béke minden munkálatainak.

Jön a muszka!

Mig Buda-Pest a nyert diadalok után örömnapokat ült, a nemzet feje fölött ott függött ijesztőleg, a veszély damoklesi kardja.

Még le sem csillapult jó formán az örömjaj, egy vészes kiáltás futott végig a hazán: „jön a muszka!”

Valóban, mióta vitéz sorogoiuk az osztrákokat a határ szélére üzték: Ausztria csak kettő között választhatott: vagy kibékölni, vagy pedig muszka segítségével végkép leigázni a nemzetet.

Az első tenni nem akarta, választotta tehát a másikat.

Pedig bizony, ha a trón őszinte kibékülő joggal kínálta volna meg a nemzetet, — egy méltányos alapon nyugvó békét két kézzel fogadott volna bizonyára a nemzet még most is.

De sajnos, a bécsi kormány büszkeséget nem engedte; sajnos, hogy az udvar soha egy őszinte lépést nem tett egy méltányos békének csak megkísértésére is.

Pedig a magyar nemzet mennyit fáradott, mennyit küzdött, s mennyi kudarcot állott ki, a kiegyezkedés végett.

Hasztalan volt minden.

Békekövetségünket még csak el sem fogadták; jogainkról hallani sem akartak.

Mi volt természetesebb tehát, minthogy a vérig sértett, elkeserített nemzet, a győzelmek által később elragadtatva, — Kossuth indítványára, a császári manifestum visszhangjaként, kimondotta a függetlenséget.

— „Vesszünk inkább, mint békülünk“ volt a jelszó.

De bizonyára a többség ezt csak úgy értette, hogy azok után, miket a nemzet a kibékülés ügyében tett, becsülettel többet már nem tehet s a halálos ítélet hallatára az iszonyattól megkapott nemzot fölkiáltott, hogy még él, élni akar s kész végerőfeszítéssel is megvédeni életét.

Igaz ugyan, miszerint Kossuth ápril 14. kimondotta a nagy szót, mely azelőtt senkinek eszébe sem ötlött, s a nép, mivel Kossuth mondotta, lelkesülten mondatto utána; igaz ugyan, miszerint Kossuth magára nézve másrészt kimondotta, hogy „isten bocsáthat reá verpadot, vagy száműzetést, de azt nem, hogy alattvalója legyen az ausztriai háznak“: mind az által a kibékülésre vezető minden hid még most sem volt teljesen fölszedve az udvar előtt.

Csak az udvar nyújtotta volna a béke pálmáágát a nemzet felé, annál is inkább, mert hisz ő volt a támadó.

És egy kísérlet bizonyára még most is rendes kerékvágásba hozott volna mindent; hisz láttuk, hogy a békepárt száma napról napra gyarapult a nemzetgyűlés kebelében is.

És ha a trón megteszi a közeledést, ha a béke létesül, Kossuthnak a kimondott férfi szó után nem maradt volna egyéb, mint közébe fogva a száműzöttség vándorbotját, miként egykor Rákóczy, bujdosója lenni a világnak . . .

És Kossuth azért megmaradt volna mindenkor a nép imádó tiszteletének tárgya, mint Rákóczy, ki szintén nem akart egykor alattvalója lenni az ausztriai háznak s kibujdosott.

Mint láttuk, az udvar politikájának iránya végig azon jelmondat maradt: add fel jogaidat, vagy elveszszük erőhatalommal.

De mivel látták végre, hogy legyőzött, kikergetett seregükkel azt nem tehetik, — nyakunkra zúditották a muszkát is.

Különben az osztrák kormány a muszka

segélyt még a függetlenségi nyilatkozat előtt iparkodott igénybe venni.

Az osztrák miniszteri tanácsülésben, hol heves viták folytak a muszka segély fölött, csak az egyetlen Stadion elnökminiszter ellenzé egész erőlylvel.

A muszka beavatkozást úgy tekintette, mint Ausztria becsületének sirját.

De mindhiába, nem tudta megakadályozni s bujában megtébolyodva hagyta el a tanács-termet.

A bécsi kabinet ápril 15-én már arra kérte Miklós cárt, hogy indítson Erdélybe a magyarok ellen 30 ezrenyi sereget.

E kérelmet azonban a cár ezuttal még nem teljesíté, mert a segélyadás föltételei még nem voltak meghatározva.

Hanem vitás kérdés, valjon Ausztria zsákba öltözve és behamvazva járult-e a muszka cár trónja elé, annak segélyét kérni, vagy pedig Miklós cár kereste a beavatkozást?!

Annyi bizonyos, hogy a cárnak nagyon is érdekében állott Ausztriát magának leköteleni, hogy így azután kéz kezét mosva, a „beteg“ Törökországra nézve szintén szövetségessé tegye azután Ausztriát, mely leghatékonyabb s legfélelmecebb nagyhatalom volt Konstantinápoly felé való terjeszkedési vágyainak.

Hanem erről természetes a világnak nem volt szabad tudnia semmit.

Az orosz külügyminiszter, a külföldi orosz követekhez irt körlevelében azt adta ürigyül a beavatkozásra, miszerint csupán csak azért történik, mivel a magyar hadseregben egész önálló lengyel csapatok s lengyel vezérek is levén, tisztán kivehető azon törekvés, hogy Galliczia s több orosz tartományok föllázítása is céloztatik.

Ebben a körlevélben az is mondatik, hogy az osztrák kormány, azon határozott és világosan kifejezett kérelmével folyamodott a cárhoz, hogy a „láadás“-nak, mely ugyanegy időben két császárságnak háborgatja nyugalmát, mielőbbi elnyomására segítséget nyújtson.

E kérelemre hajlott is a cár, azon oknál fogva is, miután „egy független Magyarországnak megát hosszabb ideig fenntartani képes nem lehet“, ideiglenes állásával pedig azonkivül, hogy Ausztriának szerződéseik által

biztosított épségét megcsonkítja, az európai egyensúlyt megzavarja s Oroszország irányában ellenséges szellemet mutat, reményét fejezi ki, hogy az európai kormányok bele fognak nyugodni a muszka beavatkozásba.

Igy hintette az orosz kormány a port az európai diplomácia szemébe!

Már május 1-én hivatalosan is tudtára adatott a közönségnek, hogy amit előbb csak a hír rebesgetett, szomorú tényré vált.

Tudtára adatott a közönségnek, hogy „miután a fölkelés Magyarországon oly kiterjedést nyert s oly határozottan viseli jellemét az európai felforgatási párt minden ereje egyesülésének, hogy valamennyi álladalmak közös érdekében áll gyámolítani a császári kormányt ezen harcában, melyet ott a társasági rendnek terjedező felosztása ellen visel s ezen fontos okból arra határozta magát császár ő felségének kormánya, hogy az orosz császár ő felségének fegyveres segédelmét igénybe vegye, mely neki ezen császár által a legnemesebb készséggel s a legbősebb mértékben meg is ajánlatott.”

Igy szól az osztrák hivatalos közlemény!

A muszka csár viszonzólag szintén közhírré tette, hogy miután Ausztria Magyarországon nem bírta leverni a „lázaadást” sőt ez „növekedve a mi 1831-diki lázaadó lengyeleinknek s minden más nemzetek szerencselovagjainak, számüzötteinek és kóborlóinak csapatai által, a legfenygetőbb kiterjedésben van” s miután Ausztria császára tőle kért segédelmet a közös ellenség ellen, ő megindította hadait „a lázaadás elfojtására s azon vakmerők megsemmisítésére, kik a mi tartományaink nyugalmát is bátorokodnak fenyegetni.”

A nyilatkozványt azzal végzi a csár:

„Meg vagyunk győződve — ugymond — hogy ugyanez érzeménye, ohajtása, reménye minden oroszoknak egész birodalmunkban, melyet oly láthatólag véd az isteni gondviselés; így fogja betölteni Oroszország a maga szent hivatását.

Isten velünk s ki fog megállhatni ellenünk!”

Magyarországra még csak most következtek be a végső megpróbáltatásnak napjai.

Szembeszállni két óriás hatalommal, vivni a Titánok harcát s a kétségbeesett

harczból győzelemmel bontakozni ki, — bizony merész gondolat s nagy feladat volt.

Hiszen ha csupán csak a külső ellennel lett volna a harc; ha bel-ellen nem rágódott volna a győzelmek gyökerén!

De mikor a nemzet ellen még önnön saját fiai is fegyvert fogtak!

Avagy említsük-e a Szirmay magyar gróf féle önkéntes csapatot?

Említsük-e a „muszka-vezető” magyar mánásoknak pozsonyi hirhetett kiáltványát?

Magyar mánások ugyanis május 17-én, Pozsonyban tartott értekezleteik nyomán egy felszólítást szerkesztettek, melyben felhívják a közönséget, miszerint adakozzanak a Főlség segélyezésére, s állítsanak Szirmay gróf példájára önkéntes csapatokat a honvédek ellen.

Ezen nemzetellenes felhívást aláírták: Pálffy Mór, Apponyi Károly, Batthyány János, Cziráky József, Zichy Ferencz, Dezsasse Ferencz, Teleki Ferencz, Zichy Pál grófok, Kucsora Antal, Jankó M. Brin, Wohlgemuth szül. Sztrada, Eszterházy Antonia szül. Schröfl grófnők, Nagy Ignác, Koglevich Victória, Hunyadi Julia, Eszterházy Rozina grófnők, Vítal Alajos, Eszterházy szül. Crenoville Karolina grófnő, Forgách Aug., Pálffy Leopold, Chotek Otto grófok és még hozzá harminczhárom pozsonyi polgár.

Pozsony utcáinak falain óriási alakban foglaltak helyet a felszólítások, ígértetvén az új „nemzeti harcosoknak”-nak a városi tanács által fizetendő 39 forint foglalópénz is.

Néhány napra pedig a felhívás után a megyeház termébe a tárgy felotti tanácskozás s az aláírások megtétele végett „népgyűlés” is hirdettetett.

Ezt a népgyűlést azonban a városi tanács „részevő hazafiak hiánya miatt” eredmény nélkül kényszerült felosztatni.

Azonban a népen kívül jelentek meg azért mások, a főbbek közül, kiknek gyászos neveit följegyezte a krónika, s kikről a Prófeta szavaival olmondható a nemzet: „mit vétettem, hogy anyám fiai harcolának ellenem?”

A mánások ezen vállalkozásáról s a pozsonyi főhadiszálláson való össze gyüleke-

zésökről az egykoru magyar lapok a legsajátosabb híreket közölték.

Általános volt ennek következtében az országban azon hiedelem, hogy Pozsonyban valami „reakzionarius országgyűlés“ ült össze, hogy tüntessen a nemzetgyűlés ellen.

A nép lapja a „Népbarát“ azt írta róla:

— „Pozsonyban a császár egy mondvá csinált országgyűlést akart tartani. Ez az országgyűlés állana egy pár száz megszökött gróf, herceg, báró és püspökből, meg azután kicsapott kancellistákból, kikről azt sem tudja a magyar nép élnék-e? annál inkább, mert sokan közölők a magyar szót ki sem tudják mondani, mert csehek, meg németek.

No még csak az kellene, hogy ily gyűlész nép, ily hazaáruló gaz had nevezze magát magyar országgyűlésnek, midőn a törvényes országgyűlés, mely a népnek választott képviselőiből áll, Pesten fog tanácskozni a jövő hó elején. Az a pozsonyi csajvadék meg akarná koronázni a kölyök császárt egy Mária képről lopott koronával, meg aztán be akarná hívni a magyar nép nevében a muszkát, hogy dúlja föl a szabadságot és ültesse nyakunkba a zsarnokságot. Hallod magyar nép! a te nevedben hívnak muszkát! Hanem ne féljünk, Görgöi majd ott lesz seregével Pozsonyban, amire aztán szépen szétugranak a császár tányérnyalói!“

Az „Esti Lapok“ czimű ujság pedig már úgy hírlelte, hogy már meg is nyílt az országgyűlés, miről egész humorisztikus leírást is közölt.

„Pozsonyban — írja a nevezett lap junius 14-diki számában — megnyitotta ő cs. kir. ap. és szent felsége az országgyűlést. Két-száz hatvan mágánas alkotja a felsőtáblát.... Az alsótábla áll az innen elfutott kancellisták, komisszisziariusok s más efféle szélverte hadak seregeiből... Elnök az ordinenseknél: gróf Almássy Móricz, alelnök: gr. Forgách Sándor... országgyűlési jegyző: Osztróluczky Miklós... A statusok táblájánál praeses: Brandtner Mátyás becsületes, tisztességes, nagyhasu serfőző mester... Az országgyűlés összehívásának okai közt első a király megkoronáztatása, második az alkotmány megerősítése. A koronázásra „a sas-

csini boldogságos Szűz Mária koronája fog kölcsön kéretni... melyet Hám János fog a nagyreményű császár fejére illeszteni... Hanem van ennek komolyabb oldala is. A czárnak nem elég ürügy a betörésre az, hogy néhány lengyel részt vesz a magyar forradalomban, hanem egyenesen a magyarok részéről hozzá intézendő segélyül hívásra is szüksége van. Az országgyűlési tagok tehát ki fogják jelenteni, hogy ők Magyarország jobbik felét képviselvén, ezen jobbjézelmű Magyarország nevében meghívják az ő szeretett rokonaikat, a muszkákat az ország szívében dühöngő, mindent felforgató lengyelek ellen... s az orosz czár ilyen proclamatiókkal fog a diplomácia szemébe port hinteni: „A pozsonyi országgyűlés egyenes meghívása következtében, felajánlom segítségemet a szegény háborgatott magyaroknak, a lengyelek logyózására. Ide megy ki a pozsonyi országgyűlés összehívása.“

Az egész mágánási gyűlésezésnek mind-össze is csak annyi eredménye lőn a gyakorlatban, hogy daczára minden orfösztítésöknek egy pár száz határszéli német és hienicz suhanczot tudtak összeverbuválni.

Pozsony s környékének jobb érzelmű polgárai megvetéssel fordultak el tőlök.

Ezalatt, az osztrák s muszka császár egyengették, szőtték a szövetség szálait s főzték a terveket.

Forencz József személyesen is fölkereste a czárt.

Varsóban jöttek össze. Az osztrák császár három napig volt a czár vendége s megállapították a szövetséges hadak leendő működésének általános elveit.

Már junius 4-dikén Paskevics orosz tábornagy és fővezér kiáltványt intézett Magyarország lakosaihoz, melyben tudtul adja, hogy az orosz csapatok az ő parancsnoksága alá helyezve egyesültek az osztrákokkal a törvényes rend helyreállítása végett.

Ebben a kiáltványban a czár nevében felszólíttatnak a lakosok, hogy »büntetésre méltó tévelygésekből térjenek meg s a becsület, hűség és kötelesség ösvényére forduljanak vissza.“

— Az orosz sereg — ugymond — nem

mint ellenség lép földetekre, királytok hívására nyomul be.

És egyik nap csak arra ébredtünk, hogy

orosz fegyverek villantak meg a határon s végig futott a hazán a vészes kiáltás: itt a muszka!

Keresztes háboru.

Soha nemzet méltóbb várakozással nem remélheté, hogy a béke s nyugalom ölen azon sebek gyógyítására lehetend fordítani gondjait, mikkel az armány s erőszak a nemzet kebelét elárasztották.

És ime, a magyar nemzet országos életének velejében megtámadtatva, alig kergette vissza az ország határszéleig a nemzet szabadságának s önállásának meggyilkolására törő ausztriai hadseregeket, — minden hadizénés nélkül, orosz fegyveres tömegek jelennek meg Magyarország területén, az armány orosz hatalommal igyekszik a szenvedett magyar nemzet sirján emelni fel újra zsarnok hatalmának trónusát.

De a magyar nemzet el volt határozva, ezen megtámadásnak is ellene állani.

El volt határozva inkább utósó emberig elvérzeni, midtsem, hogy gyilkosát urának fogadja el.

És fölkiáltott az elkeseredés érzetével, isten és a művelt világ népei előtt, és ünnepélyes óvást tett az orosz hatalmaság igazságtalan avatkozása ellen, mely egy zsarnok hatalom kedvéért minden emberi és nemzeti közjogot szentségtelen lábbal készült eltiporni.

Tette ezen óvást a kényszerített önvédelem kétségbevonhatlan köteletségének érzetében.

Tette azon köz népjog nevében, mely az álladalmak kölcsönös viszonyainak fölszentelt alapját képezi.

Tette azon szerződések, nyilatkozatok, és óvások nyomán, melyek a nemzetek életét, a bitorlás tulhatalmaskodásai ellen minden más népek jogérzetének közös ótalma alá helyezik.

Tette a szabadság, az európai egyensúly s a civilizatio nevében.

Tette az emberiség s az ártatlan vér nevében, mely ily háboruban kiontva, boszuért kiált fel az igazságos istenhez.

És bár az egész világ által elhagyatva, határozott öntudattal kijelenté isten és világ előtt, hogy a zsarnok erőszaknak meghajolni nem fog, hanem önvédelmének igazságos harozát utósó csepp vérig megvívandja.

A kormány keresztes háborut hirdetett.

— Veszélyben van, — kiáltott fel a kormány, — hazánk, nemzetiségünk, vallásunk, szabadságunk, életünk, mindenünk, — tehát kell, hogy minden vallás, minden nemzetiség egyesüljön s részt vegyen az országos keresztes háboruban. Hadseregünkhöz így milliók csatlakoznak; egyesek elvesznek; de a nemzet megél s megáll és megmenti erejével és példájával Európát magát.

— Isten, az igazságos és mindenható, megáldotta eddig fegyvereinket, a szent szabadság fegyvereit, az osztrák hadsereg legyőzésében. Folytassuk a harcot bátran; seregeink megszokták a győzelmet; Európa népei ébrednek, fegyverrel kezökben, isten pedig kísértetbe ejti bár a szent ügyet, de áldása még nem hagyta el soha.

A kormány szükségesnek látta, hogy a nép, fölhívások által általános népfölkelésre buzdíttassék.

Elrendelte továbbá, hogy három héten keresztül minden ünnepnapon és csütörtökön az egyházakban mise tartassék és könyörgések és egyházi beszédek mondassanak elhárítása végett azon irtózatossá veszedelemnek, mely az európai népek szabadságát, különösen a magyar nemzet legdrágább kincseit fenyegetik.

Elrendelte továbbá, hogy minden polgárra június 6-ára a bűntörlés kötelezőleg mondassék ki; hogy minden ünnepnapon és csütörtökön, napjában kétszer, minden templomban, minden harangok meghuzassanak.

Hogy annak idejében a püspöki kar és papság papi öltözetben a fölkelő néppel együtt jelenjen meg s a népet az emberi nem

szabadságáért halált szenvedett megváltó nevében hősi harcra buzdítsa.

Hogy intézkedés történjék, miképen a határszéleken a beavatkozó muszka sorog elől minden élelmi szerok és szükségletek egész mértőföldre elhárítottaasanak, az álladalom tökéletes kárpótlást ígervén azoknak, kiknek ez által kár okoztatik.

Kossuth reményét fejezte ki, hogy a nemzet vallásos ihlettséggel fog megfelelni kötelességének és leszen országos lételünknek s vallási és polgári szabadságunknak dönthetlen oszlopa, mert istennek, vallásnak s hazaszeretetnek paizsa alatt egy lelkesült nemzet győzhetlen.

Ezután egymást érték a lelkesítő felszólítások a nemzet buzdítására.

Horváth vallásminiszter az ország lelkeszeihez intézet felhívást.

— A vad muszák, — ugymond felkivásában — és pogány kozákok már betörték, hazánk polgári és vallási szabadságunk legyilkolására. Európa népei magára hagyták a magyart, de azért nem kell elcsüggedni, mert a nép, ha bátor és elszánt, legyőzhetlen.

Miután a lelkeseknek van legnagyobb bofolyásuk a népre, felhívja őket, hogy lelkesítsék a népet az önvédelem legvégső harczára, mely ha diadalra nem vezet, a legvadabb ellenségnek esünk martalékává.

Ha tehát az ellenség a határra lép, álljanak a lolkészek a nép élére s vezessék azt az élet-halál szent harczára, a diadalra.

Az országos böjt, ugyancsak az ő ajánlatára, szintén elrendeltetett — kötelezőleg minden honpolgára.

Azonban bármily szép vonás legyen is a vallásosság egy kormány rendeleteiben, mindig oly módon kell annak intéztetnie, hogy a csüggeteg kedély belőle bátorságot merítsen.

Itt pedig épen az ellenkező történt.

Mert míg a vallás szolgálja „az irtóztató veszedelem ellen“ imádkozásokat rendeztek, a harangokat zúgatták és böjtöltettek, a nép szívét egészen rémületbe ejtették.

Azután meg mire való volt az az általános böjtöltetés? mikor a protestáns a böjt valláserkölcsei értékét amugy is semmisnek tartja.

Ezen intézkedésekre tette azután Görgei

azt a gúnyoros megjegyzést, hogy „az orosz olyan, mint a dögvész és inség, kinek az ellenszegülés és fegyver nem árt.“

Bizony a kormány sokkal helyesebben cselekedett volna, hogy midőn a népet a mennyei segítségre utalá, a helyett idejében minden védelmi erőt kifejt s az országot a valódi veszélylyel minden nagyítás nélkül megismerteti.

Batthyány Kázmér külügyminiszter pedig, Magyarország külföldi követeihez szintén intézett körlevelet, tudósítván őket, hogy az orosz betörés kétségbevonhatlan ténynyé vált; s felhívta a követeket, hogy sürgessék a francia, angol és török kormányokat, hogy ne tőrjék el az oroszok beavatkozását; mert ha az udvarok a nemzetközi jogot, hazánknak az osztrákháztól szenvedett sérelmeit, Ausztria jövődöbeli fennállhatásának képtelenségét, a humanitást s a polgárisodást nem akarják is tekinteni, vegyék gondolóra, hogy Magyarország leigázása és elpusztítása után rájuk is kerülend a sor.

Hanem bizony nagy hiba volt, hogy Kossuth, kinek fennen emlegetett elve volt, hogy „legjobb diplomacia, — megverni az ellenséget“ — a küldiplomatiát már eleve elhanyagolta.

Kossuth azzal hitotte magát, hogy az orosz, ha segedelmére jön is Ausztriának, nem lépendi át a határt, vagy ha igen, az ügy védelmére kardot ránt egész Európa.

Csak hogy ebből fejlődött ki a tévedések szomorujátéka.

A kormányzó most midőn zúdult a vész, iparkodott rokonérzetet gerjeszteni, támaszokat szerezni, s kopogtatott mindenütt.

Voltak ugyan Magyarországnak hivatalos ügynökei, mind például Párisban Teleki László gróf, kit még Batthyány küldött ki, Pulszky Ferencz Londonban s mellékesen Poroszországban.

Törökországba pedig még Bem győzelmei után Debreczenből Beöthi Ödön küldetett oly utasítással, hogy magát először is Oláhországba fészkelje meg s onnét Sztambulba jusson.

Hanem Omer pasa és Fuad effendi nem akarván, vagy nem tudván számára utlevelet eszközölni — sikertelen kísérlet után Brassóból visszatérni kényszerült.

A függetlenségi nyilatkozat után erélye-

sebb s a nyugoti viszonyokkal ismeretesb egyénre volt szükség.

Ezen egyént a kormány a művelt s fiatal gróf Andrászi Gyulában vélte feltalálni, ki önként ajánlotta fel magát.

Andrászi Gyula egyenesen Stambulba utasított, hogy ott a török udvar hajlamát megnyerni igyekezzék s azután ha a szükség úgy hozná magával Párisig és Londonig is működjék.

kis szóvitára, emelkedett is egy-egy hang erélyes pártolásra, de Franciaország saját bajával is el lévén foglalva, nem tett semmit.

Lamartine költői és érzelgős programja csak a francia nemzetet biztosítani s a külhatalmasságokat megnyugtadni óhajtá.

Hasztalan volt minden. Eredménytelenül hangzott el Kossuthnak „Európa népeihez“ intézett szózata is.

Pedig ugyancsak erélyesen volt hangoz-

Beöthy Ödön.

Londonba ezuttal az angol Brown küldött. Utasítása volt, hogy Pulszkival Palmerstont a magyar ügy pártolására bírja s az angol hírlapok útján az angol népre hatni igyekezzék.

Azonban ügynökeink a legjobb akarat-al sem tehettek semmit.

Teleki Lászlónak a francia külügyminiszterhez benyújtott emlékirata, a francia nemzetgyűlésben adott ugyan alkalmat egy

tatva a szózatban, hogy a magyar kormány a szabadság és humanitás érdekeiért folytat háborut.

— Ti kormányok — hangzott a szózat — hivatalos őrői vagytok nem csak országokat, hanem egész Európa szabadságának és jogszerű érdekeinek is.

Ti népek, ébredjetek föl a szörnyű veszélyre, midőn a zsarnokok hadai szövetkezve kezdik eltiporni s kioltani a szabadság szent

igéjét Németföldön, Itáliában és magyar hazánkban.

Te büszke angol nemzet, elfelejtkezel az általad felállított be nem avatkozás elvéről s tűröd azt éppen az alkotmányos szabadság érdeke ellen?

A britt árboecz kevés zászlaát veszély fenyegeti. Isten levonja róla áldását, ha hű-

átalában a szabadság különösen a reszpublica elvét fogadják el nemzeti létük alapjául és elnézed mégis a zsarnokság diadalát. Rómát pedig magad adod áldozatul a pokol bálványainak.

Tehát ébredjetek fel oh népei és nemzetei a szabad és keresztyén Európának.

Mi nem vagyunk utósók a sorban, a

Gróf Andrássy Gyula.

tolen lesz az ügghöz, melytől dicsőségét kölcsönözte.

Te francia reszpublica, elfelejtkezel azon elvekről, melyeket születésedkor kijelentettél?

Azt mondád, szives és lélek szerinti frigyre hívod fel mindazon népeket, akik

vihar, melyet nem tartóztattok vissza, elsodor titeket is.

Magyarország terén Európa szabadsága döntetik el. Ez országgal a világszabadság egy nagy földet, egy nemzettel egy hív bajnokot fog elveszteni.

Mert mi küzdünk utósó csepp véréig,

hogy e föld vagy választott tartománya legyen a vérről vívott szent szabadságnak, vagy örökké kárhozatos emléke annak, mint birnak szövetkezni a zsarnokok s mint tudják a szabad népek és nemzetek egymást gyalázatosan elhagyni.“

De bizony eredménytelenül hangzott el

oda kiáltott ismét, erélyesebben, mint valaha a nemzethez.

— Fegyverre, fegyverre minden honpolgár!

Ha az egész nemzet férfias elszántsággal föl nem kél, hogy magát utósó csepp vérig ótalmazza, akkor hiába omlott oly sok nemes

Teleki László.

ezen szózat is, és így a nemzet, közepette a tengernyi vésznek, bizony csak maga erejére lőn szorítva.

Kossuth érezve a veszély nagyságát, érezve, hogy most a nemzet végerőkifejtésére leend szükség, — bátorító szózataival

vér, akkor minden eddigi erőfeszítéseink hasztalanok.

Föl tehát a keresztes háborúra, — a szabadságért, isten és a haza nevében.

Ekkor írta Petőfi, 'is, a csaták dalnoka, azt a riadót:

Itt a próba.

Itt a próba, az utósó
Nagy próba;
Jön az orosz, jön az orosz.
Itt is van már valóba.

Eljött tehát az utolsó
Ítélet;
De én attól sem magamért,
Sem hazámért nem félek.

Miért félnénk az ítélet
Napjától?
Féljenek ők, kik viselik
Magukat oly galádul.

Kik rátörtek az ártatlan
Magyarra;
Most veri meg az ur isten
Mindenható haragja.

Föl hazámnak valamennyi
Lakója;
Ideje, hogy tartozását
Minden ember lerója.

Ki a házból, ki a síkra
Emberék!
Legyen egész Magyarország
Legyen egy nagy hadsereg!

Ki is megvünk szó sincs róla
Mindnyájan!
Meghalni, vagy győzdelmet
Nyerni a szent csatában.

Sok az orosz, nagy a száma,
Mi haszna?
Több lesz ott a magyar: talán
Száz is jut egy oroszra.

És ha volnánk kevesebben,
Mint azok:
Hála isten, minket hiv úgy
A világ, hogy: magyarok.

Ne féljetez gyermekink, ne
Féljetez!
Nem szúr által dárdájával
A vad kozák titeket.

Feleségink, kedvesink, ne
Sírjatok!
Idegenek ölelése
Nem tesz csufot rajtatok.

Minden ami szent előttünk
Koczkán van,
Ha a világ támad is meg
Győznünk kell a csatában.

Ha milljomnak kell elveszni
Vesszen el!
Ki fogna most fukorkodni
Életével, vérivel?

És te isten, magyarok nagy
Istene!
Légy népeddel, jó népeddel
Hű népeddel, légy vele!

Tedd hatalmad fiaidnak
Lelkére;
Világdöntő haragodat
Fegyverinknek élire.

Ezen lelkesítő szöveg meg is tették ide
haza a kellő hatást.

A harcziás szellem áthatotta a nép min-
den rétegeit.

Kossuth, ki az általános reménytelenség-
ben is folyton megtartotta lelki oróját, re-
ményt, kitartást, erőt öntött másokba is.

Az eddig kivivott eredmények meggyőz-
ték a nemzetet, hogy fiainak vére nem foly
hiába; áldozatai nem vesznek gyümöcs-
tenül.

A szabadság tavaszának lehelette rop-
pant változást okozott a nemzetben.

Mig előbb az osztrák uralom alatt a
fiatalság kerülve került a toborzást s mig
előbb a szülők elvesztettként siratták kato-
nákká lett gyermekeiket: most a fiatalságot
oly lelkesedéssel szállotta meg, hogy vágyva
vágyódott a tábori élet után; s a szülők ma-
guk küldték fiaikat a zászlók alá.

Voltak apák, kik bár arra kötelezve nem
voltak, egyetlen fiukat, voltak mások, kik
valamennyi fölserdült fiaikat saját költsé-
geiken felszerelve küldötték a sorokba.

Voltak családok, melyeknek még három
tagja is szolgálta hazája szent ügyét.

Hangzott szerte a hazában az a híres
nóta: „Kossuth Lajos azt izente: Elfogyott
a regimentje“ s gyalázatnak tartatott tétle-
nül otthon vesztogelni; ki nem ment, gyalá-
zat, gúny tárgya lón.

„Mindnyájunknak el kell menni“ hang-
zott a nóta s az iskolák kiürültek, az egész
országban; s a tanár fegyvert fogott tanít-
ványával együtt.

Még a kispapok s a zárdák növendékei is
fegyverrel cserélték föl a szent könyveket.

Volt példa rá, elég, hogy az ifju öregebb-
nek hazudta magát, csak hogy honvéd lehessen.

sen; s akit mégis a honvédszázalajtól elutasítottak, tüzernek iratta föl magát, kik közt nem volt ritkaság 14 — 15 éves fiukrataláltni.

Akik pedig még ifjabbak voltak, a fegyver- s lőszergyárakba kerestek foglalkozást s csinálták szorgalmas kezekkel a töltényt meg a gyutacsot.

Minden szív-emelő események közt azonban a nép önzetlen s feláldozó hazafisága tiündöklök legfényesebben. Midőn a végveszély órája ütött, tömegesen kelt föl a föld népe és meghozott minden áldozatot hazája s ősi tűzhelye védelmére.

Hát a katonaságról mit mondjunk?

Tagadhatlan, hogy a legjobb katonaság is, ha sohasem, vagy csak nagy ritkán győz, elvégre elveszti önbizalmát s elfajul.

A magyar katonaság azonban, a nyert fényes győzelmek után egészen belehevült a bátorságba s rohamhozi kedv s bátorság hatotta át az egész táborn.

A muszka beütésnek hirtelen elhatott már a hazába, de elhatott a határon kívül is.

Meghallották ezt a nádorhuszárok is, kik előbb Felső-Ausztrián keresztül, mellékutakon Olaszországba szállítottak, miért is titkon összebeszélve, oda hagyták osztrák kísérőiket s visszaszöktek 114-en hazájuk védelmére.

Junius 9-én érkeztek meg Kőszegre, nagy bámulatára a lakosoknak.

A szökést négy század kísérlette meg, azonban a többiek, menekvésük közben Brucknál körülfogatván, kétségbeesett védelem közben, részint loszabdaltattak, részint elfogattak.

A foglyok mindnyájan lefegyvereztettek s haditörvényszék elé állítottak.

A hadi törvényszék ítélete megtizedelésre szólott.

Tíz ember jelöltetett ki a halálra, azonban a kormányzó oda szelidíté a büntetést, hogy a tíz huzzon sorsot életére; három fekete sors jelenti a halált . . .

A foglyok halvány ábrázattal mindnyájan egy teremben voltak; egy-egy könycsepp gördült le a torzonborz bajuszokra; a tíz sorsot huzzott, mely a halált jelenté.

Ezeket levezették az udvarba. Nem sokára hármas kiáltás hallatszott: „Eljen Magyarország!” s erre három lövés csattant.

A foglyok egymásra néztek fájdalommal, dühvel és megindulással s a jelenlevő tisztek boszuságára esküre emelték kezeiket, és mennydörögve kiáltották: „Eljen a szabadság!”

A Kőszegen átvonult huszárok érkezése felől Kmety nyomban értesíté Kószuthot.

Ilyen hangulatban találta a nemzetet a beözönlő muszka!

Arány a had-erők közt.

A muszka csár a Kárpátok magaslatain személyesen kísérte el Gallicziából Magyarország határáig hadait s ottan megáldva őket, ő maga visszament Varsó-felé, míg a muszka főhad junius 18-án már általában honunk földén volt.

Azt mondják: a baj ritkán jön egyodul. Így történt most is.

Alig tette be lábát a muszka Magyarországra, már nyomban egy másik rémhír riasztotta föl a kedélyeket, midőn hirtelen futott, hogy Pesten s több vidéken is kiütött — a pestis.

Különös tünemény valóban, hogy a muszka sereg, valahányszor kivonul honából

ragályos kórthoz magával. A muszka katona rossz eledelhez lévén szokva, ha kivonul honából, legfőképp nyáron, össze-vissza eszik mindentféle zöldseget, fűvet, s éretlen gyümölcsöt, — melyek a testszervezetet csakhamar meggyengítik, minek következtében, ahol letelepedik, vele együtt tanyát üt a betegség.

Azért mondták a lengyelek, hogy csak egyszer verjék meg a magyarok a muszkákat, majd aztán látni fogják, mi történik.

Hanem mielőtt elbeszelnék az egyes harcokat, lássuk minő arányban állottak az ellenséges haderők egymáshoz.

Elő Miklós orosz czár.

Az osztrák császári hadsereg.

I. A dunai hadsereg Haynau alatt, ide számítva Schlick, Csorics, Schwarzenberg és Wohlgemuth hadtesteit s a tüzérségi tartalékot, és Paniutin orosz hadosztályát
83,430 ember 360 löveg.

II. A déli hadsereg Jellasich alatt ide számítva Kriegern, Dietrich, Rastich és Ottinger hadosztályait, valamint Knizsanin szerb dandárát s a péterváradí ostromsereget Mayerhoffer alatt

44,100 ember 188 löveg.

III. Az erdélyi hadsereg Clam-Gallas alatt; ide számítva Pergen és Coppet hadosztályait s az Urbán-féle dandárt

15,000 ember 45 löveg.

IV. A temesvári őrség
8,840 ember.

V. Tartalék seregek Nobili és Nugent alatt
16,000 ember 36 löveg.

VI. Apróbb őrségek
10,000 ember.

Összesen : 177,370 ember 629 löveg.

Az orosz segély-sereg.

I. A főhadsereg Paskevich tábornagy alatt és pedig

1. A második hadtest Kuprianow altábornagy vezérlete alatt
36,721 ember 112 löveg.

2. A harmadik hadtest Rüdiger lovassági tábornok vezérlete alatt
33,703 ember 120 löveg.

3. A negyedik hadtest Tscheodajew tábornok alatt
40,120 ember 128 löveg.

4. A jobbszárnyai oldaltest, Grabbe tábornok alatt, továbbá: a tartalék-osztály, tartalék- dragonyos test s a főhadszállási csapat

41,643 ember 136 löveg.

II. Az erdélyi hadsereg Lüders alatt, ide számítva Gratenjelm hadosztályát
39,137 ember 88 löveg.

III. Paniutin hadosztálya Haynau hadseregének kiegészítésül

12,000 ember 48 löveg.

Összesen : 203,324 ember 632 löveg.

A magyar hadsereg.

I. A feldunai hadsereg Görgei fővezérlete alatt; és pedig:

1. Az 1-ső hadtest Nagy Sándor tábornok vezérlete mellett, ide számítva Máriássy, Bobich és Mesterházy hadosztályait s a mérnökkari csapatot

9,540 ember 32 ágyu.

2. A második hadtest Asbóth, később Kászonyi ezredes vezénylete alatt, ide számítva Butler, Horváth, s Mándy hadosztályait

10,400 ember 45 löveg.

3. A 3-ik hadtest Knezics, utóbb Leiningen ezredes alatt, ide számítva Czillich, Padoszky s Pikety hadosztályait

9,800 ember 40 löveg.

4. A 7-dik hadtest Pöltenberg tábornok alatt, ide számítva Posta, Liptay, Weissel és Bercsényi hadosztályait

12,000 ember 44 löveg.

5. A 8-dik hadtest Klapka tábornok alatt ide számítva Kosztolányi, s Eszterházy hadosztályait továbbá Kmety önálló hadosztályát s Horváth, Görgei Armin, s Beniczky hadesapatait

20,900 ember 67 löveg.

II. A tiszai hadsereg előbb Dembinszki, később Vysocki fővezérlete alatt; és pedig

1. A 8-dik hadtest Desseffy Arisztid tábornok és Bulharin, Lázár, Jaswitz és Jurics dandárnokok alatt és Kazinczy külön osztálya

16,600 ember 57 löveg.

III. A déli hadsereg Vetter altábornagy fővezérlete alatt és pedig:

1. A 4-dik hadtest Perczel Mór tábornok, utóbb Tóth Ágoston ezredes alatt, ide számítva Bánffy, Perczy, Igmándy és Simonyi hadosztályait meg az őrségeket

18,800 ember 68 löveg.

2. Az 5-dik hadtest Vécsey tábornok alatt, ide számítva Przyjmski, Rákóczy, Nagy, Bergmann s a Boros-féle dandárokat meg az erdély-határi hadesapátot s a péterváradí őrséget

18,000 ember 69 löveg.

IV. Az erdélyi hadsereg Bem altábornagy fővezérlete alatt és pedig:

1. A 6-ik hadtest Czecz tábornok alatt, ide számítva Ineczdy mozgó hadát és Stein ezredes ostromseregét.

27,000 ember 75 löveg.

V. Tartaléksereg Guyon tábornok alatt,
ideszámitva Hadik és Pulszky osztályait
9,500 ember 12 löveg.

VI. Székely s magyar szabad csapatok s
mozgó nemzetőrök
20,000 ember.

Összesen: 172,540 ember 509 löveg.

Miként ezen kimutatásból látható, az el-
lenséges haderő kétszeresen is túlhaladta a
magyar seregek erejét.

Az igaz, hogy a magyar sereg lelkesítő
eszméért küzdött s vezére meg is akará óvni
szerzett babérait, — de bizony a roppant
erővel szemben a győzelem a lehetetlenség-
gel látszott határosnak lenni.

Valószínűtlen ugyanis, hogy félannyi erő,
tekintve, hogy ez is többnyire fiatal s roszul
fegyverzett katonákból állott, kétszerannyi
erőt legyőzhessen.

De másrészt meg igaz az is, hogy a lel-
kesültség gyakran csodákat művel.

A mi azt a kérdést illeti, vajjon az osz-
trákok minden segély nélkül, képesek let-
tek volna-e diadalmasan megállani a magyar
seregekkel szemben, némelyek azt mondják,
hogy: igen.

De hát akkor mire való volt segélyül
hivni a muszkát?

Igaz ugyan, hogy a muszka had egy ér-
demleges nagyobb csapást sem hajtott végre;
de másrészt meg az is igaz, hogy oly rop-

pant haderőnek pusztja jelenléte is, mint a
muszka, nagy hatással volt, a hadművele-
tek viszonyaira.

Bizony sajnós dolog, hogy Görgei, Bu-
dávár. alatti indokolhatlan vesztéglésével
odaig hagyta fejlődni a dolgot, hogy a ma-
gyar hadseregnek kétszeres erővel kellett
kiállani a küzdhomokra; holott, ha Buda-
ostroma helyett egyenesen az osztrák hadra
tör, bizonyára egészen más fordulatot vesz-
nek az ügyek.

A muszka hadseregek roppant tömegei
most már teljesen elvették Görgei remé-
nyeit.

Azonban Kossuth reményeit még nem
birták megingatni; s midőn legnagyobb volt
a vész, oda kiáltott szívet-velőt rázó szóza-
tával a néphez, meg levén győződve, hogy
egy összetartó, lelkesült nép győzhetetlen.

A fővárosi utcák szegletei telve voltak
naponkint újabb és újabb felhívásokkal s a
muzeum-udvaron sűrűn folytak a népgyü-
lések, hol a „mennydörgő szavu“ népszónok
Besze János, miként egy második Kapisz-
trán, buzditotta a szabadság keresztes hábo-
rujára a népet.

Ekkor keletkeztek az ugynevezett „ke-
resztes vitézek“ is. Így neveztettek azon
vörös keresztűtől, melyet jelvényül viseltek.

Igy álltak tehát aránylag a seregek —
s ily erők néztek egymással szemben, mikor
megkezdődött a muszkajárás!

Tavaszi hadjárat.

A muszka és osztrák hadak ugyanazon
egy időben kezdték meg működéseiket, szét-
forgácsolt hadaink ellen.

Miként láttuk, nagy baj volt az, hogy a
kárpáti szorosoknál, — melyek pedig ugyan-
csak erős védelmi helyzeteket nyújthattak
volna — a muszka hadak betörésekor, egyet-
len emberünk sem volt.

Voltak ugyan a főbb szorosoknál holmi
csékély sánczok és torlaszolások, de biz az
orosz utászok könnyű szerrel széthányták
azokat, miután nem volt, a ki védte volna
őket.

A magy. szabadságharc. X.

Ez ellen a roppant erő ellen részünkről
csak az egyetlen 9-dik hadtest állott szembe
Dembinski alatt.

Ez meg azonban lemondott a vezér-
ségről,

Zokon vette, hogy a kormány Galicziába
való betörési tervét, azon okból, nehogy az
oroszok hazánkba rontani, törvényes okot
nyerjenek, visszautasította s még akkor
sem engedte foganatosítani, midőn az orosz
hadüzenés, sőt a betörés is tényleg meg-
történt.

Még inkább sérté a lengyelt, midőn

Орост осепатол.

tudtára adatott, hogy ezentul a hadügyminiszterség rendeleteihez kell magát szabnia.

— Jól tudja a kormányzó — így ír Kosuthoz intézet lemondásában — mennyit kellett már túrnie azon két úrtól (Görgei és Klapkától), kik jelenleg a hadügyet vezetik. Azt sem teheti, ugymond, hogy oly rossz terv szerint munkálkodjék, mely az ország veszedelmét vonja maga után... És mind a mellett neki még más hadvezérekkel is összeköttetésbe kellene lépnie, mit egyáltalában nem fogadhat el; s kérte a vezérség alól való fölmentését; mert — ugymond a hadsereghez intézett szövegében — ha megmarad vagy insubordinatiót kellett volna elkövetnie, vagy oly parancsokat foganatosítania, melyek az ő tapasztalatai szerint Magyarországra nézve károsak lehettek volna, egyébiránt „mint önkéntes“ tovább is a seregnél marad s részt veend az oroszok elleni harczban.

Ennyire tiszta volt az ősz bajnok a haszonleséstől.

Julius 26-án már Pesten találjuk.

A vezérletet utána Wysoczki és Dessewffy Arisztid tábornokok vették át.

Wysoczki a lengyel kivándorlottak egyike; mint ilyen Magyarországba jöven, a lengyel legio alakításával bízott meg. Össze is gyűjté azokat s nemsokára bálványuk lett.

Kicsiny törpe ember volt; lóról is alig látzott ki gyalogjai közül; de ha katonái villogó szemekkel hulló bombák közt a csata tüzeiben elől állni látták, vele és érte mindent készek lettek volna áldozni.

Paskevicsnek az volt a terve, hogy a maga előtt levő, s általán sokkal nagyobb-nak hitt magyar sereget megvervén, vagy Pest felé üzi, hol az osztrák fősereg fogná aztán megtámadni; vagy ha a magyarok a Tisza mögé vonulnának, oda követendő őket, hogy aztán az Erdélyből feléje tartó többi orosz hadakkal két tűz közé foghassa s úgy tehesse tönkre.

A muszka had június 19-én már Bártfán volt s mivel Wysoczki észrovette az oroszok rosszul palástolt intézkedéseit, s igen jól értesülvén az oroszok roppant túlsúlyáról s belátván saját gyöngeségét, megkezdé visszavonulását Eperjes felé s azután a lemesi

táborba tért vissza s előcsapatát Samosnál állította fel.

Itt egy kis ütközetre is került a dolog. Dessewffy tábornok ugyanis megtámadván Baggahufud vezérőrnagy kozák ezredét, visszaűzte.

Az orosz tábornok erre csakhamar harczit rendet képez erősített csapatával s heves ágyutüzével hátra nyomja a mieinket, kik üzetve az Olga-ezredtől, este felé a Tarcza jobb partjára húzódtak.

Veszteségünk 65 halott s 113 fogoly, az oroszoké 6 halott s 33 sebesült.

E harcz következtében Wysoczki még azon éjjel elhagyta hadi szállását s folytatta a visszavonulást.

Katonáink — írja a hivatalos orosz munka — kedvetlenek voltak, hogy a nagy napi menetek daczára nem érhatték utol az ellenséget... A lázadók megállapodás nélkül futottak... Balgatagság lett volna üldözni azokat, kik a harczot határozottan kerülték. Egész bizonyossággal fel lehetett tenni, hogy a lázadóknak tervök volt, hadseregünket gyors visszavonulás által maguk után csalogatni, minél nagyobb távolságra élestárától s Közép-Magyarország feletti egészségtelen síkjaira vezetni, magukat ezalatt ismételt ujonezozások által erősíteni, nem bocsátkozván ütközetbe mindaddig, míg csapatainkat a betegség és nélkülözés meg nem gyengíti, mialatt portyázó csapataik közléki vonalainkat fognák fenyegetni.

Paskevicsben, daczára az élelmi szerekre kiterjedő minden gondoskodásának, kétely támadt, valjon elégségesek lesznek-e a tett készülétek.

Gróf Zichy Ferencz még a betörés előtt megjelent ugyan az orosz táborban, mint osztrák császári biztos, hogy ő majd gondoskodik a hadsereg élelméről, a szükséges fuvarokról, s egyáltalán majd közbenjáróul szolgál az orosz hadaknak a magyar hatóságokkal való érintkezésben, de bizony képtelen volt élelmet szerezni a muszkáknak.

Azonban a szokásos, kedvelt szólásmódokban nem volt hiány. Az orosz tiszték megvetéssel néztek a „gyáva lázadókra,“ kik mindenütt hátráltak előttük. Nem is csoda; azt hitték, hogy Wysoczki 60,000 ember felett rendelkezik.

Wysoczi.

Ha csak félannyival birt volna is, bizonyára nem tért volna ki előlük oly sietőséggel.

Nemsokára a pusztító ragály teljes erővel dult a muszkák sorai között s erejét a beállott esőzések és az egészségtelen baromi táplálkozás, melynél fogva a muszkák éretlen gyümölcsöt, nyers tököt, ugorkát, bodzabogyót s minden moslékot felfaltak, még inkább kifejték.

Az utazó csapatokból naponként 60—100 ember hullott el kiknek hulláit a hátuljövők szedték fel és temették el.

A málhás szekerek betegekké voltak megrakva s mindenik hadtest ezrével hozta magával betegjeit, kiknek számára a mág-nás-biztosok és kozákok a vidékeken szekereket zsaroltak össze.

A ragály tetőpontját jun. 29- és jul. 5-ike közt érte el, mely idő alatt két ezer ember

halt meg, ezer beteg pedig Kassára küldetett, hol Paskevics kórodát rendeztetett be. Miskolczon a betegek számára már nem találtak helyet. Ez utóbbi helyen több mint két ezer halott temettetett el.

A betegek száma a 2. és 3. hadtestben jun. 25—jun. 13-ig 14,472 volt.

Wysoczki jun. 26-án Miskolczon szállott meg.

Itt vette a kormány rendeletét, hogy Miskolcznál tovább már ne hátráljon; majd kap segédhadat Komáromból, mely segédhad gőzhajón Pestre, innen pedig kocsikon szállítatik tovább Hatvanon keresztül.

Csakhogyan ez a hadtest megmaradt — ígéretnek.

Hiszen ha a hadtestek röplüni tudnának!

Most már késő volt az erőket oly hamar rögtönözni.

Wysoczkinak Miskolczon nem volt maradása, s július 2-án, Kövesd, Kápolna s Gyöngyösön keresztül, Hatvannál állapodott meg.

Ezuttal Wysoczki a többek közt, — kész levén a főváros birtokáért csatát vívni — azon javaslatot tette a kormánynak: eszközöltesék Pesten Kossuth által egy barrikádharcz a kétségbeesésig vitt dühhel, melyben mindenki résztvegyen, ki fegyvert foghat.

Egyéb terveket is javasolt, — de eredménytelenül.

Wysoczki szakadatlan hátrálása nem csekély aggodalmat szült az országban.

Eddig a nagyhangú lapok, a mennyiben az orosz betörést már többé tagadni nem lehetett, mindig azt híresztelték, hogy a muszka gyáva és egy perczig sem állhat meg a magyar katonák előtt; ezek diadallal verték vissza már több ízben a határszélekről s égnak a vágytól, hogy velők nagyobb harcban is megmérkőzzenek.

A közönség azonban egyszerre kézzelfoghatólag győződött meg az ellenkezőről s épen azért, mivel az ábrándokból most már kibontakozott, nagy rémületbe esett.

Az eddig nálunk soha nem látott ellenség s annak nagyszerű tömege, mely egész Felső-Magyarországot és Erdély széléit egyszerre, mint valami özönviz elárasztá, puzta megjelenésével is döbbentő volt.

Pest utcái már június 25-én telve voltak kétségbeesett, dült arcokkal. A lapok hasztalan irták a bátorító cikkeket.

Június 28- és 29-én védelmi és népfelkelési intézkedések végett városi gyűlés tartatott, de a képviselők és hivatalnokok a botrányokig csekély számmal jelentek meg.

Kossuthon is észrevehető volt a levertség.

A muszák már július 3-án Debreczenbe is ellátogattak.

Paskevics, Csodajeff vezérlete alatt a 4-dik hadtestet küldötte el megfenyíteni „a rebellio ezen fészket”.

A mint a város tanácsa értesült közeledtükéről, egy küldöttség által üzente meg hódolatát.

A muszák még az nap beültek a városba s a vezér kiáltványban kihirdeté, hogy ezuttal még megkegyelmez lakosainak; de ha még egyszer felkelnének fejedelmök ellen, városuk földig fog romboltatni, maguk egy szálíg kardra hanyatnak.

A muszák három napig időztek a városban, távozásukkor vívén magukkal három heti élelmet s a kifosztott debreczeniek — átkát.

* * *

De nemcsak a muszák, hanem az osztrák hadak is félelmesen nyomultak előre.

Lássuk, mik történtek ezuttal osztrák részről; s minő hadi intézkedéseket tön Görgői?

Bizony nagy hiba volt, hogy Görgői Budavár bevétele után elmulasztá azonnal támadó műveleteket kezdeni meg a Vág és Dunánál összpontosuló császári csapatok ellen.

Igy Görgői mindenesetre azon hibáját, hogy a magyar hadsereget Budára visszavezette, még némileg jóvá tehetné volna, ha mindjárt május 22-én gyorsmenéssel a Duna jobb partján előre nyomul, az akkor még egyedül álló osztrák hadseregen áttör s a háborúnak előnyös fordulatot adva, — békét eszközöl.

Azonban Görgői ezt nem tevő; még drága nyolcz napig Budán maradt, míg egyszer csak az oroszok az osztrák haderővel egyesültek.

Görgei május 28- és 29-én mozdította a Vág és Rába felé azon hadtesteket, melyek Buda ostrománál működtek.

Az első hadtest Nagy Sándor alatt a második és harmadik pedig Asbóth és Kne-zich alatt június 4-én érkeztek a Vághoz.

Kmetty hadosztálya Székes-Fehérváron át Pápa felé vette útját, honnan 12-én Téthig hatolt, hogy a főhadssereg legszélső balszárnyát képezze.

A Duna jobb partján állott még Kmettyt kívül a 7-dik hadtest Pöltenberg alatt Győrnél.

A 8-dik hadtest Klapka parancsnoksága alatt Komáromban s Kosztolányi hadosztálya Csallóközben feküdtek.

A Vág vonalat már előbb, Buda ostroma alatt megszállotta Horváth ezredes.

Görgei Armin őrnagy a 3-dik hadtestből kiválogatott java sereggel a bányavárosokat szállotta meg, míg Benitzky féligmeddig a felső tiszai sereghez csatlakozott, szakadozott összeköttetéssel.

Igy tehát az egész magyar dunai hadssereg Görgei tábornok parancsnoksága alatt Trencséntől Csornáig terjedő hosszú vonalon volt felállítva.

Klapka a komáromi hadtest parancsnokságával levén megbízatva, május 31-én Komáromba ment s Guyon helyett, ki Görgei és Kossuth iránti legnagyobb elkeseredéssel hagyta el Komáromot, — Aschermann vezérőrnagyot hagyva hátra, — június 3-án Győrbe ment, hogy az ottani, szintén parancsnoksága alatt álló 7-dik hadtestet megvizsgálja.

Még Klapka Győrött időzött, midőn június 12-én hírül vette, hogy egy osztrák csapat a soproni uton, Kapuvár felé nyomul előre.

Vyss dandára volt.

Kapuvár környékén ekkor Vajda Gábor, guerilla-vezér működött, az ellenséget tévedésbe hozó merész bravourokkal.

Már június 7- és 8-án Vyss megszállotta Kapuvárt s csapatainak felét Csornára küldötte előre; 9-én előcsapatai Árpás és Marczaltó felé egész a Rábáig kalandoztak.

Kmetty 12-én Téthre érkezvén, előhadait Móríczhidára küldötte s biztos tudomást szerezvén Vyss dandárának állása felől, föltette magában a féldandárt Csornán megtámadni.

Kmetty valóban június 12-kén délután

Móríczhidánál átkelt a Rábán s 13-án reggeli 3 órakor Szil-Sárkánynál állott. A jobb szárny egyenesen Csornát támadta volna meg, a bal Farádot, hogy az osztrákok közlekedését Kapuvárral elvágja.

Vyss Csornán reggeli 4 $\frac{1}{2}$ órakor értesült a magyarok előnyomulásáról; 5 órakor már délről és nyugatról egyszerre meg volt támadva.

A lovasság Uichtritz alezredes vezérlete alatt Farád felől, maga Kmetty pedig Pongrácz alezredes gyalogosztálya élén Szil-Sárkány felől indul az ellenség meglepésére.

Vyss a két hadoszlop által egyszerre támadtatott meg.

Három óra hosszat védte magát az ellenséges dandár, mi alatt a helységben s a temető háтамögött heves csata állott be s még Csorna lelkes lakosai is fegyvert fogtak és tüzeltek a házakból.

Végre az ellenséges had Kmetty szurnyainak ellent nem állhatván, Bő-Sárkány felé, az egyetlen uton, mely még előtte nyitva állott, hátrálni kezdett, miközben maga a vezér Vyss halálosan találva, a csatatéren maradt.

Kmetty gyorsan nyomult utána, s csak Schlick, ki néhány zászlóaljja magá sietett Bő-Sárkány felé, mentette meg a dandárt a teljes megsemmisüléstől.

Egyidejűleg ezen támadással Zambelli ezredes még Kónynál kergette szét a császáriakat.

A fényes csornai csata, — mondja a hadjelentés — sok áldozatunkba került. Elesett 3 lovas százados: Dessewffy, Münster, és Dzwonkowski; megsebesült Mikovinyi őrnagy s azonkívül 8 tiszt; legénység közül halott és sebesült van 100.

Az ellenség halottai: Vyss tábornok, gróf Bombelles őrnagy, s 3 ismeretlen fő-tiszt; sebesült s elfogott tiszt 2; szintén egy házban elrejtve találtatott és elfogatott herczeg Salm hadnagy, azonfelül 150 halott fekszik a csatatéren őrmestertől lefelé. Nehéz és könnyű sebesült s elfogott több 50-nél. Halottak között van 50 dzsidás. Ezenfelül, a mint a barbacsi parasztok beszélik, sok szekér sebesültet vitt az ellenség magával.

Kmetty ezredes a haza elismerését újól megérdemlé, úgy Zambelli ezredes is, fáradszathatlan működéseik által.

Eddig a hivatalos jelentés.

Ezen harc után Haynau boszúból fölégeté és elpusztítá Bő-Sárkányt, mivel a falu lakói, futó katonái iránt nem mutattak barátságos érzelmeket.

Bő-Sárkány fölégetését a császári fővezér, egyik győri kiáltványában „intő példaul“ maga tette közzé.

Vyss dandárának második része, meghallván a csornai tüzelést, Kapuvárról Babothig nyomult előre.

A kudarc után azonban Schneider vezérőrnagy vezetése alatt egyesülve, Vittnyédnél állott fel.

Kmetty pedig egy kis csapat hátragyása mellett a Rábczánál visszatért a téthi főálláshoz.

Ezen szerencsés csornai csata nyitotta meg a bekövetkezett baleseményü nyári hadjáratot.

* * *

Ezen csata után harmadnapra Vágnál is megkezdődtek a hadi műveletek.

Az osztrák hadsereg Haynau parancsnoksága alatt, ezen időtájban a következő állást foglalta el.

Schlick hadtestéből a Lichtenstein osztály Mosonynál, előcsapataival Öttevénynél állott. Wallmoden osztályából a Fiedler dandára Hédervárnál. Vyss dandár, miként láttuk, Csornánál. Ludwig lovasdandára és a hadtest főhadiszállása Magyar-Óváron volt.

Csorics hadtestéből egy osztály Lobkovitz alatt, Liebler dandarával; nem különben Colloredo osztálya egy dandárral Csallóközben és Pots dandára az alsó Vág mellett Farkasdnál állott.

Schwarzenberg hadtestéből a zöm Sopronnál állt, Collery dandárát pedig Szent-Miklós felé, Dossen dandárát pedig Nyék és Czenk felé küldötte.

Wohlgemuth hadtestéből Perrin granátos dandára Szered és Vágnál; Jablonovszki dandára Galgócznál, e mögött Nagy-Szombatnál Theissing granátos és Lederer lovas dandára volt.

Nagyszombatban volt a hadtest főhadiszállása.

Főlebb, a Vág mellett Trencsénél Benedek dandára fődözte a hradischi utat,

Barco osztálya a budatini hidat biztosította és Sasz orosz osztályával tartotta fenn a közlekedést.

Az orosz Paniutine osztály Pozsony körül táborozott.

Igy voltak elhelyezve az osztrák haderők.

Lássuk, minő hadműveleteket tett ezen erők ellen a magyar hadparancsnok?

Miként már említettük Nagy Sándor, Asbóth és Knezics hadtestei junius 4-kén megérkeztek a Vághoz.

A négy osztrák dandár a Vágon túl lépcsőzetesen volt fellállítva, úgy hogy a hol szükséges volt egymást kölcsönösen támogathatták.

Pott dandára Farkasdon és Zsigárdon, Hertzinger Pereden és Sellyén, Theissing Deákiban és Galanthán; a negyedik dandár, hol a hadparancsnok Wohlgemuth altábornagy személyesen jelen volt, Szereden, Benedek alatt volt felállítva.

Az osztrák lovasság parancsnoka Burits tábornok volt.

Paniutine hadosztálya, mely 16-án érkezett Nagy-Szombatba, az osztrákok tartalék hadát képezé.

Összesen 40,000 ember 120 ágyuval.

Ezek ellenében állt Horváth Sempténél, Nagy Sándor Mocsonokon, Knezics Érsek-Ujvárott, Asbóth Aszódon, — mindössze 32,000 ember s 110 ágyuval.

A hadi parancs szerint a támadási műtételt Asboth kezdette meg.

Asboth junius 16-án kora reggel elindulván Aszódrol, Rakovszky őrnagyot az osztrák jobb szárny ellen, Farkas felé küldi, mi alatt maga serege zömével Királyrév ellen támad.

Zászlóaljai, az ellenség által ugyan nem gátoltatva, hanem a posványos földön nagy nehézségekkel küzdve, elannyira, hogy a gyalogság néhol térdig gázolt a vízben, nyolcz óra tájban értek ki a szorulatokból, míg végre a posványos föld szilárdabbá válván, a csapatok felállítása lehetővé lön.

Minthogy épen a facsoportozatok és kukorica földek elfödtek az állást, egy darabig pihenés tartatott.

A parancsnok összegyűjté a dandárnokokat s kiosztá előleges parancsait.

A mint a mieink az erdőcsekéből kiértek,

azonnal meglátszott Pott dandára felállított csatarenben.

Erős agyulövésnyi távolságra az ellenség csakhamar megkezdé az ágyuzást, mi valószínűleg azért is történt, hogy a Herczinger dandár tudósíttassék a megtámadtatásról.

Részünkről még egy lövés sem történt.

A zászlóaljak bátran nyomultak előre.

Az ellenség golyói már a parancsnok kísérete közé ütöttek, egy altiszt halálosan megsebesült, Salamon alczredes lova lesújtott s ő maga is sebet kapott lábán.

A balszárnyon levő lovasság most azon parancsot vevé, hogy ügetve induljon előre, szárnyalja túl az ellenség jobb szárnyát s támadja meg azt oldalról; ezzel egyszerre vágatva ment a középpont 12 ágyuja, túl a csatarend elé s oly hevös tüzet szórt az ellenség egész sorára, hogy ez tüstént megfordult s balra kanyarodva, Zsigárdra nyomult.

A Don-Migüelek és az 56-dik zászlóalj most Zsigárdot rohanták meg.

Az ellenség Peredre vonult vissza.

A 25-dik zászlóalj elvett több podgyász szekeret, elfogott két tisztet s 60 közembert.

Tízóra volt. Rakovszky őrnagy még nem mutatkozott.

Knezics hadtestéről semmi hír.

A csapatok a menet s az ütközetben kifáradtak s így Asboth kénytelen volt az üldözéssel felhagyni.

Az 5. zászlóalj Pered előtt foglalt állást. A Don-Migüelek Zsigárdot, a Bocskay huszárok és a vadászok Királyrévet tartották elfoglalva.

A csapatok pihentek, várva Rakovszky megérkezését.

Egyszer csak azonban jelentették a Selylyéig előrelavagolt huszárok, hogy tetemes ellenséges hadoszlopok közelednek.

Herczinger dandár közeledett Pott segítségére.

Ezen segély megfordítá a csata sorsát.

Eleinte a mieink két hat fontos ütege oly hatásos tüzet kezdett az ellenség ütegeire, és 3 zászlóaljára, hogy megállni kénytelenítették.

Azonban csakhamar a mieink balszárnya hátrálni kénytelenítettett az ujonnan érkezett osztrák csapatok elől.

Asboth ezredes délutáni 3 órákor általános visszavonulást parancsolt — s bár az ellenségtől folyvást üzetett, elég szép rendben tért vissza Aszódra.

Veszteség azonban tetemes volt; holtak, sebesültek és foglyokban elvesztett mintegy ötszázat.

Rakovszky őrnagy csak négy órákor érkezett meg a Zsigárd előtti térségre s látva a magyar csapatok visszavonulását és saját elkésését, ismét visszaindult Negyedre.

E szerint tehát meghiusult a Vágon túli erős állás megvételenek első kísérlete, minek oka nem annyira a bátorság hiány, vagy a rossz vezényletben, hanem inkább a hadmunkálati iroda balintézkedésében keresendő.

Mig Asboth a hadiparancs szerint ezen műveletet tevő, azalatt Nagy Sándor, meghallván Asboth viaskodása hírét, Sempténél, hol Wohlgemuth altábornagy állott, szintén támadást kezdett s balszárnyával a semptei erdős halmokat már birtokába vette s az ellenséget Galgóc felé verte, midőn a Nagy-Szombat felől elhelyezett osztrák röppentyűk honvédeinket feltartóztatják, kik azután Sopornyára veretnek vissza.

Knezics hadteste, miután a támadásra világos rendelete nem volt, tétlenül állt.

Bizony a támadó terv silány volt.

Nemcsak a talaj — folyóktól és mocsároktól szagztatott síkság — hanem a kiviteli intézkedések is hibásak voltak, a mennyiben a működést csupán Asboth kezdé meg s ekkép az egész főerő további szerepe egy kis rész sorsától lón függővé téve.

Midőn Zsigárdnál ezen első kockavetés megtörtént, Klapka, ki előbb Görgei tervét maga is helyeslé, irt a fővezérnek, hogy azon a térén ne tétessen több nagyobb-szerű támadást.

Görgei a tanácsot nem fogadta el.

A tervet mellőzte.

Ugy látszik Klapkában, kit áprilisi 14-csnek tartott, nem egészen bizott.

* * *

Görgei most megakart mutatni, hogy a magyar seregek csak az ő személyes vezérlete alatt tudnak igazán győzni.

A zsigárdi veszteséget egy fényes győzelemmel akarta helyre ütni.

Görgei kiadta a rendelkezéseket.

A támadást Asbóthnak kellett megkezdnie.

A rendeletben az állt, hogy Görgei a tábornok Asbóth hadtesténél szintén meg fog jelenni, de az is világosan meg volt hagyva, miként Asbóth ezredes napfölkeltkor már támadja meg az ellent.

A többi hadtestek szintén megkapták a kellő utasításokat.

Asbóth hadteste tehát, hogy pontban viradatkor kezdhesse meg a támadást, még éjfél előtt megindította csapatait.

A hadtest-parancsnok csapatait lelkesítő hangulatba hozta azon körülmény, hogy előtte való nap kettőzött díjak osztattak ki s az előbbi csatában magukat kitüntetett tiszték és zászlóaljak érdemjeleket kaptak s Rezsni százados őrnagygyá nevezett ki.

A véletlen úgy hozta magával, hogy épen június 20-ára esett Asbóth ezredes születésnapja, mi reá és őt szerető csapataira nézve buzdításul s kedvező előjelül szolgált — s átalán véve a legjobb szellemtől valónak áthatva.

A kora regg is igen kedvező volt a támadó félre nézve, sűrű ködd szállván le a földre, mi közlekedését elfödé s az ellen állásáról pontos tudósítások érkeztek.

Az ellenség Zsigárd és Királyréven, a tartaléksereg, mint támpont Pered előtt állott.

Görgei tábornok nem jelent meg.

Asbóth ezredes a szoros ut kimeneteléhez érkezve, összehívta osztály parancsnokait s tudatva velök a kedvező állást, rögtön támadást javasolt.

Szekulics azt mondta, előbb Görgeit be kell várni.

Asbóth egy óráig várakozott.

Tovább azonban nem lehetett vesztegelni; mert Rakovszky szintén utasítva volt, hogy hajnalban előre nyomuljon. A késedelem által tehát ezen csapat veszélyeztetve lett volna.

Pontban hét órakor tehát, épen a mint a köd oszlani kezdett a csatarendben felállított csapatok előre nyomultak.

Mire azonban Asbóth Zsigárdra érkezett, Rakovszky őrnagy már akkor elűzte

A magy. szabadságharcz. X.

onnan az osztrákokat, kik most Perednél foglaltak állást.

A nap sorsa ezen helység birásához volt kötve.

Asbót elrendelte a helység ellen a támadást.

Rakovszky parancsot kapott a zsigárd-peredi erdőt megkerülve, hátulról támadni.

Asbóth Zsigárd felől arczvonalba intézett támadást.

Az ellenség balszárnya csakhamar gyilkos tüzelést intéz zárt csapatokban féltávonnyira előrenyomuló zászlóaljainkra.

Az első csatarend már már ingadozni kezd.

A Württemberg-husárok megrohanják a balszárnyon levő üteget, s nem annyira ezek kartácsolóvései, mint inkább a sövények mögött lévő vadász-zászlóalj rejteklővései megtizedelik s visszanyomják huszárainkat.

Asbóth ezredes erre a Don-Migueleket vezényli rohamra.

Ő maga kezébe ragadva a 63-dik zászlóalj lobogóját, rendbeszedi azt s legelől menve, szemben vezeti őket az öldöklő tűz ellen.

Ez a többi zászlóaljakra is villanyosan hat, feltartóztatlanul nyomulnak előre s elérik a falut.

Az ellenség zászlóaljai a legnagyobb elszántsággal védve a helyet, az utcákról házakból s a kerítések mögül öldöklően tüzelnek.

A derék fiuk ismét ingadoznak s már félig birtokukba kerítvén a falut, ezt még egyszer elhagyják.

Asbóth végig száguld a vonalon s egyik zászlóaljat a másik után bátorítja, lelkesíti s még egyszer rohamra indítja őket.

A főutca — honnan szuronysegezve üzetik ki az ellenség — már be van véve egész a templomig; iszonyu gyilkos harc kezdődik ki.

Ekkor nyomul be Rakovszky is hátulról a faluba.

Az ellenség a legvérengzőbb utczaharcz után Galantha felé vonult vissza.

Két órakor Pered a mieink kezében volt; s fényes győzelem koronázta a 2-dik hadtest küzdelmeit.

Mindkét részről nagy számú halott és sebesült borítá el a csatátért.

A hadtest zöme, egészen kimerülve a

harcz fáradalmaitól Pered és Deáki előtt foglal állomást.

Ekkor érkezett meg Knezics hadteste is a csatatérre.

De a napi munkából nem jutott már nekik semmi.

Görgei tábornok is, ki Komáromból éj-

Csak akkor, mikor már az ágyudörgést mindinkább távolodni hallá, úgy 10 óra tájban ült fel lovára s indult el az 5 órányi távolságra fekvő harczytérre.

Egy óra után érkezett Peredre, épen akkor, midőn a tartalék had legutolszor rohant Peredre.

Asbóth.

félután két órakor érkezett Aszódra, daczára ígérétenek, hogy Asbóth hadtesténél megjelenik s az ütközetet személyesen vezetendi, az aszódi híd közelében, a fák árnyában nyugodott az alatt, — az ütközet kimenetét alparancsnokaira s a sorsra bízván.

Görgei megérkeztekor küldtek még csak Knezics hadteste után.

Ezen hadtest, melyet azelőtt a hős Damjanics vezérlet, mint legpróbáltabb a magyar hadseregben, a csatatértől másfél órai távolságra állott egész napon át tétlenül a negyedi hídánál.

Leiningen, Czillich s Földváry osztály parancsnokok hasztalan szólíták fel az előnyomulásra.

Knezics azzal mentegetődzék, miként parancsa van a fővezér személyes rendeletét bevárni.

Görgeinek, a mint megérkezett a táborba első dolga volt, hogy Asbóthot és Knezicset a hadtest parancsnokságtól elmozdította; Asbóthot azért, mert a fővezér megérkezését nem várta be, s önhatalmilag intézett támadást; Knezics tábornokot pedig azért, mivel későn érkezett a csatatérre.

Asbóth helyébe Kászonyi ezredes; Knezics helyébe pedig a rettenthetlen bátorságu Leiningen gróf s ezredes neveztetett ki.

Görgeinek ezen tette Asbóth seregében, mely parancsnokához határtalan ragaszkodással volt, oly rossz vért szült, hogy a vezéren elkövetett méltatlanság miatt az osztály-parancsnokok is beadták lemondásukat.

Valóban különös is volt, hogy a két hadtest parancsnok éppen az ellenkező okokból fosztatott meg állásától. Asbóth, mivel a vett parancs szerint be nem várva a fővezért, támadást tett s az ellenséget meg is verte; Knezics, mivel a vett parancshoz szigoruan ragaszkodott.

Mig Asbóth Perednél működött, az aszodi hídnál is harcra került a dolog.

A Csalóközben fekvő második osztrák hadtest a hid ellen intézett támadást.

Ennek biztosítása végett Klapka, gróf Eszterházy Pál s Kosztolányi ezredeseket küldötte.

Midőn azonban Kosztolányi Nyárasdra érkezett, a helységet már megszállva találta.

Kosztolányi támadást intézett.

A harc nem a legjobb szerencsével kezdődött.

Az ujoncz Károlyi huszárság, mely még nem szokot tűzhöz, nem állta ki a rohamot, s megszaladt az ellenséges lovasság első rohamára.

A derék Hunyady-husárok neki vágva az ellenség lovasságának, azt csakhamar megállíták s így a csorbát helyre üttötték, de a Károlyiak alig szedték össze magukat, midőn egy második erős roham után ismét megfutottak, mire kénytelen volt a gyalogság is hátrálni.

Ekkor azonban megérkezik gr. Zichi; a mieink ezáltal fölényre jutván az ellenség nem is kelt többé viadalra a hatalmas ágyuzás közt meghuzta magát Nyárasdon.

* * *

Másnap Görgei személyesen állott a hadak élére.

Megakarta mutatni, hogy ugyanott, ahol mások kudarcot vallanak, neki győzelmi borostyán terem.

Azután meg legénységét már egyszer az oroszokkal is szembe akarta állítani, hogy saját szemökkel győződjenek meg, miszerint csakugyan valódi oroszokkal van dolguk; mert eddig csak azt mondogatták nekik, hogy a muszka beavatkozás csak a magyarok megfélemlítésére kigondolt mese s az állítólagos oroszok nem egyebek, mint álruhájú tótok és hanákok.

Haynau meg ugy számított, hogy ő meg a Vágnál előbb bevágja a magyarok útját.

Másnap, júniás 21-kére Haynau s Görgei kiadták a parancsokat.

Görgei fővezér és Wohlgemuth altábornagy személyesen viszik a vezényletet.

A támadást az ellenfél kezdi.

Már nap kelte előtt Hertzingер vezérőrnagy megtámadván balszárnyunkat Kászonyi alatt, ez kénytelen volt visszahuzódni, Királyrévre.

Virradatkor Görgei elő csapatai is meg voltak támadva.

Az előcsapatok ezután Peredre vonultak vissza.

Az igazi ütközet csak tíz óra tájban kezdődött.

A támadás heves ágyuzással nyitott meg.

Az ellenség derék hadát képező oroszok Paniutin alatt, egyesülve Pott dandárával, Görgei főállítására csapnak Perednél.

A küzdés egy óra hosszig tart.

Leiningen hadteste keményen állja a tüzet s nyomja vissza a támadókat.

A balszárny azonban gyöngébb levén, ingadoz s huzódik hátra.

Leiningen s Kászonyi feladják állásukat.

Görgei már éppen a tartalék lovasságot akarja az egyesültek ellen vezetni s már éppen indulóban volt.

Ekkor értesül, hogy már Királyrév is elveszett.

Theissing foglalta el.

Ez veszélyes hír volt. Görgei tehát a lovas támadást Kászoniyra bízta.

Maga pedig egy csapat élén az elveszett hely felé siet.

A küzdhelyen most Kászonyi maradt.

Pereden Paniutin, Pott s a Királyrévről érkező Hertzsinger vívnak a magyarok ellen.

Huszár-századaink hatalmas rohanása meglepte s eleinte visszalökte ugyan az ellenséget, de csakhamar annak erős kartácstüze megzúdította őket.

A lovasok roppant számú tömege forgó szél gyanánt száguldott Pered felé.

Huszárok, vasasok és dzsidások szilaj rendetlenségben kavarogtak,

Az ellenség tulnyomó lovassága a falu előtt teljesen visszaveri Kászonyi lovas támadását.

Több ízben megújuló véres szuronyharc után gyalogságunk is kiveretik a faluból s rendetlen futásba iramlík Gutta felé.

Görgei ekkor érkezik vissza Királyrévről.

Rögtön parancsot ad Leiningennek, ki a felgyújtott falu keleti részét védelmezi, hogy vonuljon vissza Zsigárd felé.

Maga ismét Királyrév felé nyargal.

Ezt visszanyerni okvetlen szükséges volt.

Csak ezen keresztül történhetett a visszavonulás az aszódi hídhöz.

Mikor Görgei ide ért Rakovszky már harcban volt Theissinggel.

Iszonyu mészárlás után Görgei, Rakovszky és Kempelen százados segélyével az ellenséges dandárt kiüzi és visszanyomja Alsó-Szelire.

A legyőzötteknek ekkor indul Hertzsinger segítségére.

De Kászonyi utját állja.

Görgei látván, hogy hasztalan továbbra is várakozni arra, hogy Nagy Sándor az osztrákokat hátulról támadja meg, — elrendel a visszavonulást.

Esteli 7 órakor az elkésett Csorica, Klapka ellen tett még támadást.

Miután előcsapatainkat Nyárasdról elverte, az aszódi híd elfoglalásáért kezd ágyuharcot.

Klapka azonban helyt áll s földözi a visszavonulást a hidnál.

Királyrévet, a mint a magyarok oda hagyták, Hertzsinger tüstént megszállotta.

A helység iszonyu látványt tüntetett elő. Elcsélt honvédek s osztrákok tetemei tarka vegyületű halmokban feküdtek az utcákon s az udvarokban.

Az önfeláldozás, — írta Klapka — melyet a napi harcban elfáradt, kiéhezett honvédeink ezen falu ostromában tanusítottak, e hősiességben egyébiránt gazdag hadjárat későbbi harcaiban majdnem példanélküli.

A csata eredménye így állt.

A szövetségesek vesztesége összesen 661 embert tesz, kik között mintegy 532 halott és sebesült volt.

Csekélység.

Magyar részről a veszteség sokkal nagyobb.

Leiningen hadtestének összesen 524 ember vesztesége volt.

Sokkal magasabbra rugott a Kászonyi-hadtesté, mely holtak, sebesültek és foglyokban 2100-ra ment.

Ezen hadtest, mely már a zsigárdi ütközetnél is annyira megtizedeltetett, most mintegy hatezerre olvadt le.

A Csalóközben meg Klapka, a két nap alatt 110 holtat s 200 foglyot veszített.

De ezen anyagi veszteségnél sokkal jelentékenyebb volt a magyarokra nézve az erkölcsi veszteség.

Az ellenség morális hatása pedig nagyban gyarapodott, főleg azon felülről aláfelé harapódzó vélemény által, logy az orosz-osztrák egyesült seregnek ellentállani — lehetetlen.

Levertség fogott el vezért s katonát.

A magyar hadsereget sűrűn verte ezentul a csapás.

Haynau pedig összpontosított seregével, s döntő mozdulataival mindegyre közelebb s közelebb ért céljához.

Vereség Győr alatt.

Természete az már a forradalmaknak, hogy míg a meddő elméletek emberét feledtetik a közvéleménnyel, áramlataiknak csak a tettek által kimagasló férfiak lehetnek jogosult vezérei.

Igy történt itt is.

Kossuth, kitől fájdalom, a természet megtagadta azt a személyes bátorságot, mely egy forradalom vezénylőjét kell hogy okvetlen jellemezze, mindinkább veszteni kezdé előbbi nymbusát, s a főlényt, lassankint Görgei, a csaták fia kezdé kivívni magának.

A főntebb előadottak után a legsajátosabb körülmények állottak be.

Görgeinek fővezérsége s hadügyi tárczája által sokkal nagyobb volt a hatalom kezében, hogy sem Kossuth és miniszteriuma ne remegtek volna tőle.

Ez az ember bámulandó ügyességgel hol Pesten, hol pedig a táborban töltötte idejét.

Tudott mindent, mi körülötte történt.

Nyomban a peredi csata után is Tatára a hadműveleti iroda székhelyére, onnan pedig Pestre rándult.

Mintha bizony a táborban épenséggel semmi dolga sem lett volna!

Pesten épen miniszteri tanács volt.

Görgei szokott cynismusával szintén megjelent.

Ezen est nevezetes volt.

Görgei a tanácsszoba melletti teremben nőalakot vön észre, s kérdezgeté, miféla nőszemély az?

Kossuth egy kis zavarral mondá: az én nőm!

— Tehát küldd ki onnan, — volt a válasz — a status tanácsnak nőtanukra nincs szüksége? . . .

Ezután szokott módon megkezdett a tanácskozás.

Kossuth az kívánta, hogy míg Klapka Komáromnál az elsáncolt táborban az osztrákokat foglalja el, addig Görgei, Budán keresztül, vonuljon le a mátrához, s ott egyesülve Wisocakyval s a czeplédi hadtest-

tel, ezen összpontosított erővel a muszkákra mérjen döntő csapást.

Görgei azonban úgy okoskodott, hogy minden rendelkezésre álló erőt az osztrákok ellen kell fordítani.

Ő komáromnál akart végső csapást mérni az osztrákra, s azt javasolta, hogy ne csak a feldunai hadsereg maradjon Komáromnál, hanem ha csak lehet, még Wisoczy hadteste s a czeplédi tábor egy része is minél előbb szállíttassék fel.

Ha azután az osztrák verve lesz — meg lesz mentve a nemzet.

Görgei sürgetésére határozatba ment, hogy a kormány világosítsa fel a népet a veszély igazi nagysága felől, s hívja fel élet-halál harcra a nemzetet.

Görgei azon kívánatát és sürgetését azonban, hogy a kormány szintén vegyen személyes részt a küzdelemben, csatlakozzék a fősereghez s menjen Komáromba, valamint azon nézetét, hogy egyelőre minden hadi erő az osztrákok tönkre verésére fordítassék, az oroszok foglalkoztatása végett pedig velők alkudozások kezdessenek — a miniszterek csak ellenmondás nélkül fogadják; de e részben végzés nem keletkezett.

A tanácsülés lakomába vágott át.

És így az összpontosítás elmulasztása lőn forrása ismét annyi baleseménynek.

Görgei azon szándékkal sietett Pestre Aszódról, hogy az eddigi hibákat, ha lehet, még helyre üsse.

Most már belátta, hogy az ápril 14-diki határozat ellen való fellázadás, akár a sertegtől, akár a képviselőktől eredjen ki, „a kényszerű vezeklés erkölcsi színvonalán felül nem emelkedhetik” s békereményei a vágvonalai megveretés után hasonlóképp hiábavalók.

— Magyarország megmentését — így gondolkodék a fővezér — még csak egygyel lehet kivívni, tudniillik: az egyesült ellenséges seregek legyőzésénél.

Képes volt-e Magyarország magára hagyatva ily feladat megoldására?

— Katonai meggyőződés, — ugymond Görgei — erre tagadólag válaszolt; és ezt a kérdést: hogyan lehet mégis megmenteni Magyarhont — én már hiába valónak tartám.

Rég óta a volt!

És hogy ezt általában csak most ismertem föl, hogy eddig azok hiszékenységén, kik kívülről vártak bizalommal segítséget, mosolyogva, magam is ép oly valószínűtlen föltevéseknek adtam helyet, sőt hogy ez utóbbiak befolyása által magamat, mint a főserg vezérét, még stratégiai működésomban is félrevezettetni engedém: ebben feküdt éppen az én 1849. április 14. utáni nyilvános működésem tagadhatlan félszégességének legfőbb oka.

Rég be kellett volna látnom — mondja Görgei — hogy azon pillanattól fogva, melyben az osztrák hadsereg magát az orosz segély kilátásával kezdő vigasztalni, Magyarország alkotmányos jogai védői előtt csak egy megoldani való kérdés állott: a kétségbeesés kérdése; t. i. hogy a halálos ellenséget, az utósó görcsös erőfeszítéssel, mikép lehessen legérzékenyebben sujtani.

Minden eszemet és igyekezetemet kizárólag rég ezen kérdés megoldására kellett volna fordítanom; semmit sem törődve azzal, hogy vajjon az 1848. alkotmány, vagy az 1849. április 14-diki függetlenségi okmány-e a zászló, mely alatt Magyarhon ellensége ellen a végcsapások méretnek.

Fájdalmasan érzem használatlanul elmúlt hónapok elvesztését.

Most már Magyarország létezését csak hetek szerint számítám.

Ezek legalább ne muljanak el használatlanul.

Igy Görgei.

A fővezér tehát azon eltökéléssel ment Pestre, hogy miután az osztrákok megverése „a nemzet erkölcsi szükségletét” képezi, a fősereggel Komáromnál marad, s ezen legalmasabb helyen csapást csapás után mérend Haynaura, és ezen tervét kiviszi, még ha a minisztérium nem egyeznék is bele.

A kormány azonban, mint Kossuth írja elfogadta Görgei ezen tervét s azt azon ábrándos tervvel toldotta meg, hogy a főserg bizonyos idő múlva elhagyván Komáromat, a

harcot a körülmények szerint Ausztriába, Galicziába vagy Olaszországba ültesse át.

* * *

A néhány nap múlva bekövetkezendőről, senkinek sem volt a magyar táborban még csak sejtelme is.

Mig azonban a mieink csalóka ábrándokban tévedeztek, az ellenséges erő mindig jobban és jobban erősödött, a Vág-Duna körül a magyar állásokat mindinkább szűkebb körre szorította.

Az egész osztrák főhadserg, számszerint mintegy hetvenötezer, gyors hadi meneteken vonult Győr felé, a Duna jobb partján.

Junius 26-án Haynau Magyar-Óvárott üttette föl főhadiszállását.

Ferencz József, az ifjú osztrák császár szintén megjelent itt a táborban.

Mikor Haynau összpontosított seregein szemlét tartott, a fővezér a hadjárat legjobb sikere felől biztosította a Főlséget.

— Hat hét alatt — ugymond Haynau — vége lesz Főlség a háborúnak.

Haynau junius 27-én már Győr alatt termett, hol Pöltenberg — ki főhadnagyból vágatva lett tábornok — mintegy 12 ezer gyalog és három ezer lovas vezénylett.

Támaszára csak Kmetty hadosztálya állott, mely az osztrákok fenyegető intézkedéseire Marczaltó körül összpontosult s a hidakat a folyón fölszedette.

Ez a csekély erő korán sem állhatott ellen azon roppant erőnek, melyet Haynau ellene hozott.

Azután meg a magyarok állása a Rábalvonalon, bizony nagyon is gyenge volt.

Győr elsánczolására ezen hónap elején történt ugyan valami, de koránsem annyi, mint történhetett volna.

Miként említők, Pöltenbergnek csak Kmetty hadosztálya szolgált támaszul — Marczaltónál.

Hogy azonban miért állította Görgei a hadosztályt ily távolságra, midőn ő főerejével Komárom körül létezett? s ha már oda állította, miért nem erősbitette? ezt csak Görgei tudja.

Ennek azután az lett a következménye, hogy Pöltenberg csakhamar a bizonyos megveretés veszélyének tétetett ki.

Az ellenség gondoskodott róla, hogy Kmettyt is elvágván tőle, teljesen magára hagyassék. Mielőtt Győr alatt csatára került volna a dolog, először is a Gerstner féle dandáa Marczaltó felé vonul, s hidat veretvén Várr-

I. Ferencz József.

Keszőnél, a dandár Schütte tábornok vezénylete alatt két csatarendben vonult előre, mire Kmetty oda hagyva Marczaltót, Ihászi falu alá vonult.

Schütte délután négy órakor megtámadá Kmettyt, kinek gyalogsága részint a faluban részint oldalvást állt tőle.

Daczára a heves puskatűznek, melyet a magyarok kezdének, rövid idő alatt felforgatott a csatarend.

Kmetty 6 órakor már visszavonulót fuvatott s Pápa felé húzódott.

Az osztrákok vesztesége 65 halott s 162 sebesült.

És így Kmetty e mozdulat következtében a feldunai magyar főszeregtől elvágatott.

* * *

Pöltenberg, amint értesült az osztrák hadak közeledtéről, készült a védelemre.

Csapatait elosztotta.

Csekely serege a következő öt pontban lőn felállítva:

Révfa, Sziget-Külváros, Ujváros és a Belvárosban a Rába jobb partján;

a Liphay-féle hadosztály pedig Ménfőnél volt felállítva, Győrtől délre, hogy ha a várost a Rábán át megtalálnák kerülni ellent állhasson.

Pöltenberg 28-dikán reggel a fél körben közeledő sereg által már megtámadtatott.

Görgei mindezekről ugyanazon nap virradóra értesülvén, miután kiadta gyors hadi intézkedéseit, sietett Győrbe, nemkülönben Klapka is, ki ekkor Tatán időzött.

Liphay hadosztálya bizony hasztalan volt felállítva a Rába védelmére.

Wolf dandára ugyanis hidat veretvén Árpátnál a Rábán, már 27-én reggel átkelt a folyón s nyomult előre Téth felé.

Azután Moltke vezérlete alatt folytatta útját Szemere felé.

Liphay Szabadhegyen át Hecseére hátrál.

Wohlgemuth meg ekkor már Lesvár körül járt, s parancsata volt ujváros ellen nyomulni.

Schlik előcsapa a Bianchi dandára, reggeli 9 órakor indult meg Győr felé az országúton.

Bianchi, midőn Abda faluból a Rábcza hidnak nyomult, a magyarok sánczából, a Rábcza hid mögöl Abdának átellenében, élénk tüzzel fogadtattott.

Kossuth Sándor alezredes Schlick ezen előhadát egy ideig derekasan feltartóztatja.

Ez alatt azonban Wohlgemuth előcsapata, a Benedek dandára, a külváros sánczait annyira megközelíté, hogy az abdai állás, a hátulról való megtámadtatás veszélyének lőn kitéve.

Kossuth ezredes tehát fél órai harcz után vissza vonult.

Az abdai hid padlóit az öregiből fölszedte azonnal.

Azután felgyújtatta.

Az osztrák vadászok azonban azonnal átmentek az égő gerendákon a Rábcza jobb partjára.

Ő felsége az ifju császár személyesen jelen volt itt is.

Azt mondják, az égő hidon ő ment volna keresztül először.

A hidászok csakhamar helyreállították a hidat.

Kossuth ezredes ezután a külváros nyílt nyugoti részéből lovassággal egy rohamot intézett.

Az osztrák tulnyomó lovasság azonban e ponton visszanyomulásra kényszeríté.

Komoly csatára nem is kerülhetett a dolog.

Schlik ezután fölállított 42 ágyut.

Azokkal körül fogva a magyar sánczokat, melyek gyilkos tüzzel áraszták el azokat.

A magyarok egyideig erősen tarták magukat.

Több löporos szekerünk légbe röptetett, embereink megtizedeltettek, de a zászlóalj erősen állja helyét.

Ezalatt azonban Lichtenstein a Bianchi dandárral behatol Sziget külvárosba.

Reisbach meg Révfalt foglalta el.

Erre aztán Kossuth ezredes, nehogy körül fogassék, elhagyja a hősileg védett sánczokat.

Visszavonul a külvárosba.

Lerontván itt a folyam hitját — csatározás között — visszavonul Gönyő felé, hova a többi dandárok a fővezér parancsára már szintén visszahúzódtak.

Görgei maga fődözte a lovasság legnagyobb részével a visszavonulását.

Az osztrákok, miután a városba mindünnen betóduló dandárok össze-vissza keveredtek s előbb rendezni kellett őket, nem üldözték erőlyesen a mieinket.

Csak egy-egy hátramaradt merész hu-

szárta tettek egyes vállalkozók némi „hajrá”-t, kik azonban huszáros bravourokkal vágták ki magukat kezeik közül.

Vesztésünk ezen csatában 33 halott, 77 sebesült s 373 hiányzó.

A császáriaké 16 halott s 50 sebesült.

Görgei fővezér nyomban még jul. 28. 29. közti éjjel levelet irt Kossuthnak.

Ebben a levélben felszólítá a kormányt, hogy mentse meg a mi menthető : a bankot, a ruhatárakat.

Ötet pedig hagyja sorsára ; mert tul

van szárnyalva s többé nem képes a fővárost 24 óráig sem fődözni.

Ennélfogva ha tetszik a kormánynak Komáromba jönni, ám jöjjön ; ha pedig nem, gondoskodjék magának más székhelyről s küldjön minél több hadi készletet.

Ludvigh kormánybiztos is irt Kossuthnak Komáromból, hogy meneküljön. A hadsereg Pestet nem védheti meg.

Ne késsetek — így irt Ludvigh — az ellenség három nap alatt Pesten lesz !

Szabaduljon a ki tud !

Igy hangzott a megdöbbenő jelentés.

Össze-visszaság.

Borús napokkal virradt föl július hava a magyar hazára.

Győr mellett s a Vágnál elvesztett csatákban, a szabadságharc ügyének feltartóztatlan hanyatlását szemlélték a hazafiak, kivált a fővárosban.

Pest búskomor tekintetet vett föl s a bezárt boltok, a Dunaparton dolgtalanul s nyugtalan kíváncsisággal hullámozó tömerdek embercsoport ; az itt-ott keresztülsiető ujonczok ; sebesültekkel érkezett szekerek ; a lóto-futó nyargonczok s szállítandó ágyuk le s föl vontatása : aggasztó események sejtelmét ébreszték a polgároknak.

Haynau, az osztrák fővezér s császári helytartó már július 1-én egy kiáltványt adott ki, melyben közhirre tette, hogy miután Magyarhon mult évi október 3-ik óta Erdély pedig mult évi október 18-ik óta haditörvények alá van vetve, ezen idő óta elkövetett minden bűntények és vétségek, melyek a lázadással összefüggésben állanak, ha polgárrendű egyénektől követtetnek is el, hadi törvényileg fenyítettnek.

E törvények ítélnék halálra, száműzésre, börtönre, pénzbírságra.

A felségsértési ítélet az összes vagyon elvesztésével van összekötve.

Hadi törvényszék elébe tartoznak : a magyar országgyűlés, a honvédelmi bizottmány tagjai s a kormánybiztosok.

Rögtönbíróság alá esnek, kik az april 14-iki határozat hozatalában, a nép lázításá-

ban, az osztrákok és oroszok elleni harcban részt vettek, kik még ezentul a magyar kormánytól rendeletet fogadnak el ; a cs. kir. hatóságok kiáltványait ki nem hirdetik, honvédeket toborzanak, vagy vezetnek s népfölkelést rendeznek s több efféle.

Fegyverek és hadiszerek eltitkolása körülmények szerint hadi- vagy rögtönbíró-ságilag büntettetik.

A cs. kir. hadsereg iránt ellenséges érzelmű községek felgyújtatnak.

Zsidók elítéltetése esetén azon zsidóköz-ség, melyhez az elítélt tartozik, pénzbírságot fizet.

Másnap Haynau kiadta a haditörvény-székek szervezetét és ügykezelését tárgyzó parancsát is.

Éz ezzel kezdetét vette a rém-időszak.

Említettük már, hogy Görgei a győri titkózet után június 28. és 29. közti éjjel levelet irt Kossuthnak, melyben felszólítá a kormányt, hogy mentse meg a mi menthető — s ha Komáromba jönni nem akarna, meneküljön Nagy-Váradra.

Amint Kossuth kormányzó megkapta Görgei levelét, a jelenlevő tábornokokal együtt rögtön haditanácsot tartott.

A tanácskozásban részt vettek : Dembinszky, Kis Ernő, Mészáros, Perczel Mór, Aulich, Répásy, Schweidel, Lenkey, Török, Szabó altitkár és ezredes, végül Meszlényi, Kossuthnak sógora.

A tanácskozás sok vita és személyeskedéssel folyt le, különösen Perczel Mór, keményen kikelt Görgei ellen.

Kossuth előadván az összes hadi körülményeket s az ügyek újabb állását, — miután a muszkák már Miskolczig hatoltak, az egész tanácskozmány egyhangú véleménye oda ment ki, hogy miután a hadierők egyesítése s a támadó munkálatok megkezdése a Feldunánál a kellő időben, akár menthetlen hanyagság, akár ügyetlenségből elmulasztatott — a seregek összpontosítását Komáromnál a hazának világos veszedelme nélkül most már keresztül vinni épen nem lehet, és pedig annál kevésbé, mert a muszka had már az egész Tiszavidéket s magát a fővárost is fenyegette olözönlésével s ha a Tiszánál nagyobb erő nem egyesítettik — menthetlenül bukás éri az országot néhány hét múlva.

Végül kimondatott, hogy a hadügyminiszteri és fővezéri hivatal egy személy kezében nem férhet meg; azért tehát Görgei ezek egyikéről mondjon le; a működési terv pedig úgy lön megállapítva, hogy Görgei vonuljon el Komárom alól; s örségül hagyjon ott Klapka vezérlete alatt 24 ezer embert, mely magát az oda utasított ujonczokból 30 ezerig majd kiegészítheti, ő pedig a sereg többi részével tartson Budának s a Pest körül levő seregrészekkel egyesülve siessen ekként tetemes erejével a Tisza táján keletkező veszély elé, hogy az ott egyesülendő hadakkal a nemzet védelme s az ellenség megverése eszközöltessek.

Nehogy azonban az új hadi terv Görgei makacsságán vagy épen késlekedésén hajótörést szenvedjen — a kormány jónak látta a fővezérrel csinnyán bánni, s hogy a határozatnak minél előbb siker biztosíttassék, annak közlésével Csányi miniszter bizatott meg, ki Görgeivel szívélyes baráti viszonyban élt. Csányi mellé még Kis Ernő és Aulich csatlakoztak, kik még azon éjjel utnak indultak gőzösen Komárom felé, hogy rábírájk Görgeit a kormány terveinek fogadtatására.

Míg ezek odajártak, a fővárosi közönség között nagy volt a zavar.

A vész első szelét arra magyarázták, hogy főseregünk gyengébb, hogysen Haynauval elbánhatna.

Kossuthban pedig keserű gyanu ébredt föl Görgei iránt, hogy ez neki a Nagy-Váradra való menekülést ajánlja, melyet véleménye szerint az oroszok kevés nap múlva szintén meg fognak szállani; s ép ezen okból Ludvig iránt is elvesziti bizalmát.

A kormány ismét a költözködés készületeihez fogott.

A bankógyár szétszedetett.

A „Közlöny“ kiadása megszűnt darab időre június 30-ik után.

A képviselők legnagyobb része együtt volt ugyan Pesten, hogy ismét megkezdjék tanácskozásaikat; Kossuth azonban tudokra adá, hogy az ülések elnapoltatnak.

A magyar pénzjegyek hitele megrendült.

A kossuth-bankókat egy darab ideig senki sem akarta elfogadni.

Ez Kossuthot rendkívül ingerlé.

Egyébiránt a kormányzó épen úgy, mint a múlt évben Jellasics közeledésekor, elhagyta most is a fővárost, természetes most is védelmi intézkedések céljából.

Az ország kormánya ugyanis felhívta Buda-Pest polgárait, hogy „a hadi munkálatokra való tekintetből, melyek a pontosabb közigazgatási érdekeket is áldozatul viszik“ ne legyen előttök váratlan esemény, ha a kormány némi időre székhelyét innen elhelyezné s oda tenné át, hol az a hadi munkálatok kellő fejlődését nem akadályozza.

A komáromi táborban pedig leplezetlen örömmel fogadták a hírt, hogy a kormány minő zavarba jutott, s hogy majd nem sokára futni készül.

Vukovich igazságügyminiszter meg, „miután az ország hadviselési körülményei, a népfölkelés, a keresztes háború“ szükségessé teszik a törvénykezős fölfüggesztését: a hét-személyes főtörvényszék, az országos törvényszék, és a váltófeltörvényszék üléseit a további rendeletig megszünteti, a törvény-székek tagjait szétszlatja s azoknak az ezen tuli hivatalos működést megtiltja, az illető elnököknek pedig meghagyja, hogy a kormányt utjában mindenüvé kövessék.

Még mielőtt Csányi s a tábornokok megérkeztek volna Komáromba, Görgei június 30-dikán egy másik levelet menesztett Kossuth kormányzóhoz.

Ebben a levélben Görgei tudatja, hogy terve, Komáromnál minél több haderőt

összegyűjteni s még mielőtt az oroszok által akadályoztatnék, Haynau ellen a Dunának majd jobb, majd bal partján működni s az osztrákokat döntő csatában megsemmisíteni.

Ha ön másképp gondolkozik — így ír Görgei — határozzon mást a minisztertanács, mert a hadügyminiszter felelőssége a bácsabánsági vizsály s Bem elkülönöttsége miatt különben is csak pusztá szó.

Dolgaink a legszomorubb lábon állanak; s a hadseregben nincs fegyelem.

A szegény nép pedig többé nem is tudja igazán, hogy tulajdonkép ki ellen védje magát, az osztrákok ellen-e, az oroszok ellen-e, vagy maguk a magyarok ellen? Mert hogy a népek a magyarok ellen van mit panaszkodnia, kétségbevonhatlan, ha a kormány saját intézkedéseit vissza nem vonja, például, hogy a nép min-den falut leégessen, mindenét a mie van, önmaga semmisítse meg.

Én sohasem küzdöttem a kormányért, hanem a népért s ha meg volnék győződve, hogy a nép boldogabbnak fogná magát tartani, első lennék, aki lerakja fegyvereit.

Igy Görgei.

E nevezetés okmányban először monda ki Görgei, hogy közte és Kossuth között — mert kétségtelen, hogy a kormány alatt a kormányzót sujtá — a kiegyezkedés lehetetlen s utaik merőben külön váltak.

Görgei boszankodik Kossuthra, hogy Komáromba jönni vonakodik s hogy az ellenség útjában pusztításokat s égetéseket rendelt.

Azért is, midőn Ácson két polgári hivatalnok jelent meg előtte, kik jelentették, hogy a falut fel akarják égetni, Görgei ellenszegült s miután magát a biztosokkal kiperelte, felingerült kedélyvel fogott a levélíráshoz.

Ebből a levélből világosan meglehetett érteni, hogy ő ezentul nem akar engedelmeskedni a kormánynak, vagyis fellázad ellene.

Ezen közben Csányi miniszter Kis Ernő altábornagy és Aulich tábornok megérkeznek Komáromba s a pesti tanácskozmány értelmében felszólítják Görgeit, hogy a feldunai fősereget Komáromból vezesse le a délvidékre, egyelőre pedig az oroszok a ceglédi vonalon való feltartóztatása végett tegye át Buda-Pestre főhadiszállását.

Görgei megígérte, hogy úgy teend;

de kijelenté, hogy Komáromot július 3-ika előtt nem hagyhatja el.

Miután Görgei engedelmességi fogadása kinyerésének főszöke Csányi és Aulich voltak, kiket a fővezér rendkívül szeretett és becsült — nem férhetett kétség hozzá, hogy ígérete, mely a sereg levezetésére vonatkozott, őszinte volt.

De Görgei mégsem fojtathatta el keserűségét saját terve mellőztetése fölött.

Azon urak Pesten — ugymond Ludvighez a követek eltávoztása után — jobban biznak a török határokban mint Komáromban s a hadseregben.

A dolog így el levén intézve, a kormány annak rögtöni véghezvitelét várta és hitte.

Azonban ehelyett Görgei adott szava daczára a kormány végzését egy komáromi haditanács elé terjesztette, meghallgatandó annak véleményét is.

A haditanács természetesen abba, amit Görgei akart és amire ennek meghittjei által előkészítettett, beleegyezett s úgy nyilatkozott, hogy csakugyan szűgyen lenne a komáromi állást csata nélkül elhagyni s határozatba ment, hogy a kormány parancsának engedelmeskedni tetteleg nem fognak, bár azt szóval azután is megígérik.

Görgei ezt a szöszegést azonnal indokolta: „Nem bánom, ugymond, mondjanak inkább árulónak, mint számárnak. Nekem az a kötelességem, hogy a haza hadseregét megmentssem, nem pedig, hogy bizonyos vesztére levezessem!”

Ezen eljárásról rögtön értesítettett a kormány.

Görgeinek főttebbi levele s ezen hír, villámcsapásként hatottak a kormányra.

A kormány most már eljöttnek látta az időt, midőn elvégre Görgeivel végezni kell.

Kossuth július 1-én este sietve kormánytanácsot tartott.

A viták ismét fölmerültek.

Perczel és Dembinszki hevesen kikelték Görgei egész eljárása ellen.

Miután Görgei szöszegése után a sereg élén nem volt meghagyható, arról volt a szó, ki legyen hát a fővezér?

Kossuth Bemét akarta.

De Bem távol volt; s szükség volt rá Erdélyben.

A fővezérség Kis Ernőnek ajánlatott;

de ez nem fogadta el; Vettert vesztett népszerűsége nem ajánlotta; Klapkára Komáromban volt nagy szükség. Aulich beteges volt; Damjanich az ágyat őrizte; Perczelt a tanácskozmány szintén nem találta alkalmasnak sem Dembinszkit, nehogy Görgei ez által még inkább felingereltessék.

Kossuth egy ildomosan odavetett nyilatkozattal ekkor adott kifejezést egy kivánságának. — „Ugy hát magam leszek kénytelen — szólal föl Kossuth — a sereg élére állani.“

Mivel azonban csak úgy látszólagosan oda vetett ezen nyilatkozata nem fogadtott tapssal, e dologról elhallgatott.

Végre a választás Mészárosra esett.

Ő váltig mondogatta, hogy mivel eddig még minden merénye megbiúsult, mivel magát a háboru nagyban vezetésére képesnek nem tartja, s mivel a mostani viszonyok közt szerencsésebb egyénre van szükség, azért a fővezérség elvállalására semmi hajlama nincs! — de mivel épen reá tukmálták, hát csak elvállalta; de kikötötte azon feltételt, hogy Dembinszki melléje adassék tábornoki főnöknék, s hogy a kormányzó a hadi munkálatokban az ő tudta nélkül ne intézkedjék.

Ludwigh helyett pedig Bónis Samu követ neveztetett ki a táborba kormánybiztosnak.

Bayer-tábornoki főnök szintén visszahivatott.

Az új fővezérnek kötelességévé tétetett az elfogadott terv szerint a hadsereget Komáromból azonnal levezetni.

Lett összeviasszag!

Láttuk, miként Görgei felmondta a kormánynak az engedelmisséget s pártütővé vált.

De ezt Kossuth nem mondta ki kereken, mert akkor büntetni is kellett volna Görgeit, amihez pedig egyáltalán hiányzott bátorsága.

Láttuk, mikép történt az, hogy Görgei fővezér s hadügyminiszter lett egy személyben.

Kossuthnak rég orvosolnia kellett volna a bajt; de hát ha Görgeit nem merte megsérteni!

A közvélemény s a sajtó hallgatott; de most már hozzászóllott ez is a dologhoz.

A „Márctius tizenötödike„ Görgeit vette

pártfogása alá; a „Respublica“ ellenben a miniszteri tanácsot s megróttá mind Kossuthot, ki „nagy hibát követett el, midőn a hadügyi miniszterséget s a fővezérséget egy személyre bízta,“ mind pedig Görgeit, ki „megfontolatlanul cselekedett a haza érdekében, midőn a kettőt együtt elvállalta.“

Kossuth, miután a miniszterek által nem volt rábirható, hogy személyesen menjen Komáromba, a fentebbi határozatot mindenik hadtestparancsnokkal külön közlő.

Pedig ha Kossuth személyesen megy vala a táborba, miként a kápolnai ütközet után, úgy hihető, most is könnyen elintézhette volna a vizsályt s engedelmisséget teremthetett volna a kormány rendelete iránt.

Azonban úgy látszik, Kossuth erélye már ekkor hanyatlani kezdett.

Mióta hiányzott éltető eleme, a szószerk, — s idejének legnagyobb részét íróasztala mellett töltötte, sokszor éjeken keresztül, s friss levegőre sokszor napokig, hetekig sem ment; az az örökös levelezés, szakadatlanul a vezérekkel, erejét egészen meglazította s csökkenté erélyét.

Pedig kormányzói erélyére folyton nagyobb lett a szükség.

Kossuth, a fővezérletről szóló hivatalos rendeletet egy magán levél kíséretében nem is is Görgeinek, hanem Klapkának küldte meg, kinek „római jellemétől“ sokat várt s kit úgy látszik, már azelőtt megbízott, hogy Görgeire felügyeljen s a kormány érdekét a hadseregnél előmozdítsa.

„Tábornok ur — így szól a hivatalos rendeletben Kossuth — az önnek annyi hőstett s önfeláldozással megpecsételt hazaszeretetére kérem a nép és szabadság nevében: hogy ezen rendeletet saját hadtestének pontos megtartás végett mindenki vel tudassa s megtartassa.

Az egységet, mely a jelen véstetjes pillanatban egyedül mentheti meg hazánkat s Európa szabadságát, föntartani s hazánk és a szabadság megmentésére az ön megpróbált hűsége, loyálisága s hős lelkével minden személyes tekinteteket félre téve, minden erővel közrehatni, miért is én önnek a haza háláját, az öntudat magasatos jutalmát és a történet méltánylását benső tisztelettel ezennel biztosítom.

Bónis Samu.

Igy Kossuth.

Az új fővezér Mészáros, a kormány rendeleivel július 2-dikán ült gőzhajóra s indult meg Komárom felé.

Ugyanez nap a képviselőház meg ülést tartott.

Mindenek előtt Palóczy László korelnök felolvastatta Almásy Pál alelnök levelét, melyben ez, miután a rendes elnökség szabályszerű megalakítására az idő jelen van, s övele a kormány másképp rendelkezett, képviselőházi alelnökségéről lemond; ezután pedig a korelnök a ház abbéli kívánságát fejezi ki, hogy Kossuth kormányzó adja elő a gyűlés színe előtt a haza jelen állapotát.

Kossuth ennek következtében megjelenén, kifejti, hogy a főváros rövid idő alatt oly helyzetbe juthat, melyben a nemzetgyűlés nem találná fel a kellő biztonságot.

Szükséges tehát, hogy az országgyűlés máshova tegye át széket s kövesse ismét a kormányt, amellet azonban senki félelembe ne essék.

A ház erre határozatilag kijelenti, hogy pesti üléseit felfüggeszti, de tovább is együtt marad s követni fogja a kormányt s a hadsereget.

Kossuth előadja ugyan, hogy a kormány a hadsereg állásában s a hadvezéri személyzetben módosításokat is tett, azonban részletekbe nem bocsátkozék, sőt még azt is a titkos közlés számára tartotta fenn, hogy a székhely ezentul Szeged lesz.

Növelte a rejtelmességet az az indoko-

lás, hogy az országgyűlésnek azért kell együtt maradnia, és a kormányt követnie, nehogy a hatalom egészen „egy ember” kezében legyen.

Aztán reményeit s félelmeit adá elő:

„Ha Magyarország — úgy mond — fennáll, fennállásán fog alapulni a világ szabadsága; ha pedig Magyarország eldől, a népek szabadságának hosszú időn át vége van.”

A hadsereg vitézsége s népünk áldozatkészsége az osztrák- orosz erőt legyőzheti s a „világ szabadságot” megalapíthatja; sajnos, hogy itt Pesten az utóbbi időben a hazafiúi érzés sokakban megcsökken. A kereskedelmi körök a nemzeti pénzjegyek iránt megfoghatlan módra bizalmatlankodnak, miért a kormányzó hevesen kikél s rögtönbíróssággal fenyegetődzik.

„Bolond — ugymond többek között — valóságos bolond azon ember, ki a magyar pénzjegyek értékét nem becsüli sokkal felebb a cs. auxiliárseregek commissariusainak nyugtatóványainál, melyeket néhol Zichy Ferencz s Péchy Imre osztogatnak.

Végül felhívja a főváros lakosságot s a nemzetet, hogy ne csüggedjen el, mert Börne szerint csak az kell, hogy „az Ur Isten csupán öt percze tegyen bátorrá minden embert s a világszabadság ki lesz víva.”

Hanem az ilyenféle bátorító szövegek kezdették veszteni immár lelkesítő hatását.

Casták Komárom alatt.

Az események rohamos fejlődése mindinkább igazolta azon ismeretes állítást, hogy könnyebb forradalmat kezdeni, mint azt végrehajtani.

Kossuth lázas kezekkel kapkodott az események kormány-gyeplőibe.

Tagadhatlan, hogy Görgeitől félt; de még sem merte eltenni láb alól.

Hanem e helyett tartott haditanácsot, s kinevezte fővezérnek Mészároost.

Még sem akará fontolni, mily káros

következményei lehetnek ennek — tekintve Görgei jellemét.

Görgei már erélyesebb volt ilyesekben.

Ő már Kisfaludi ezredést elindítá, hogy fogja el a kormányt, — de Nagy-Kátáról visszahívatta.

Mert hát hiába, két kard nem fér meg egy hüvelyben.

Említettük, miszerint Mészáros július 2-dikán indult meg Komárom felé a kormány rendeletével.

Ezen küldetés Mészárosnak mem igen volt inyére.

Nem szerettem ezt — ugymond önmaga — azért sem, mivel két szerenesétlenhadi tényem következtében nevem a harczterén népszerűtlen vala, ép úgy, mint népszerűtlen a közönség előtt. Hogy most én ily körülmények közt Görgeit elmozdítsam, kit a sereg tisztelt, kitől fél s aki nemrég a haza védelmében megsebeztetett, — ez a dolognak oly szint adott volna, mintha az ujjal kinevezett fővezér a hivatal, mint koncz után áhitoznék; továbbá, minthogy az engedtlenség kórjele felülről alá harapódzott s minthogy a kormány nyílt parancsát egy haditanács megváltoztatni merészle, — egy gondolat ötlött fel elmémbe, tudniillik az, hogy hamar adhatná így magát elő alkalom egy katonai lázadásra, mely ha személyemet megkímélné is, a hazát veszélybe dönthetendé.

Mészáros alig ért délután 5 óra tájban Páth falu közelébe, midőn a lakosoktól értesült, hogy Szőny ellenséges katonákkal, a partok pedig ágyukkal vannak megrakva.

Közelebb csak annyira ment, hogy a gözös hiába meg ne rontassék s látcsővel a Duna jobbpartján egyes mozgó katonákat vett észre, de tiszta kilátást az emelkedő gözkör miatt nem nyerhetett.

A dologban bizonyosságot akarván szerezni, parti lakosokat hívatott magához, kik egyhangulag azt állították, hogy ott egész napon át csata foly s hogy Szőny tájéka ágyukkal foglaltatott el.

Az itteni sereg kétes magaviselete miatt magát egyedül és gyalog becsempészni nem akarván — minthogy nyilvánosan nem teheté — Görgeinek tudtára adá kiméletes modorban megjelenésének hátráltatását, kinevezetésével együtt s a haza nevében fel szólítá, hogy azonnal engedelmeskedjék, megparancsolván, hogy Komáromban 20 ezerig menő őrséget hagyjon ágyukkal s a sereg többi részével tartson Budának.

Midőn ezt megírta s a levelet az őrséghez tartozó honvédtisztek által biztos uton elküldötte, a gözőssel visszatért s éjféلكor ismét Pesten termett.

Kossuth ezen eljárás fölött másnap a conferentiában határozott rosztalását nyilvánítá.

Nagy hiba is volt Mészárostól, hogy nem személyesen adta át a rendeleteket.

Hiába, csak nem tudtak kellő módjával bánni Görgeivel.

Nem csuda hát, hogy a baj bajra bokrosodott.

De ideje, hogy elbeszéljük most már, mik történtek ez alatt a táborban.

A győri ütközet után az osztrák hadak Haynau parancsa alatt a Gönyőtől Győr felé terjedő vonalon, Győrből június 29-én Mezőőrs felé nyomultak s a balszárnnyal 30-án már Ácsnál voltak, míg a közép hadal Igmánd és Bábólna után Kis-Bért szálolták meg.

Julius 1-én az ácsi erdősegből már megtámadták a magyar előcsapatokat s miután Csém és Horkályt a kellő földözettel megrakták, a komáromi elsőszólt tábor megrohanására készültek.

Már ekkor furcsa hírek érkeztek a táborba Pestről.

Azt is suttogták, hogy Kossuth leköszönt.

De erre a közember is megrázta fejét, hogy „nem igaz“.

Hanem ezen hirhez azt is hozzá tették, hogy ez Görgei műve.

A kormány bujdoklásának hírért pedig palástolatlan örömmel fogadták.

Ugy-e — mondták — nélkülünk mire sem mehetne k, mégis ellenünk ármánykodnak!

A valódi csata más nap július 2-dikán kezdődött a császáriak részéről.

A magyar seregben nem érzett aggályt egy ember sem, hisz Görgeiben mindenki — istenként bizott.

S valóban Görgeit ez nap mindenki legnagyobbnak látta.

A támadás Ács felől történt.

Görgei ma győzni vágyott a szőnyi sáncok alatt.

A magyar hadak vezérei Görgei és Klapka az ellenség minden mozdulatára figyelve, derekasan akartak szembeszállani.

A támadást a szövetséges osztrák-orosz sereg reggeli nyolcz órakor kezdte meg, neki indulva a komáromi tábornak.

Mig Wohlgemuth a jobb szárnyon Harkály felé tört; Bechtold Uj-Szöny; Benedek Ó-Szöny; Schlick pedig Monostor felé nyomult előre.

A harczot Leiningen kezdte meg ellenük, — nébány huszár-századot Bechtold

Görgei és Klapka csak most érkeztek meg Komáromból a harczmezőre.

Görgei, amint a csatahelyére ért, látván a Monostor s ácsi erdő közt futó komáromi zászlóaljakat — igyekezett őket megállítani.

De ezek nem hajtottak szavára s eszevesztetten futottak a sánczok közé.

Görgei erre utánok lovagol s két ágyut közéjük süttetvén — visszaüzi őket Mo-

Leiningen.

támadására küldvén, de szerencsétlenül, mert mig huszárai az ellenségtől visszaveretnek azalatt Ó-Szönyből gyalogcsapatainkat Benedek dandárai nyomják hátra.

Monostornál is hevesen folyte közben már a harcz, s már dél tájban az ellenség itt is fölényre jutott.

Hanem még csak ezután kezdődött meg igazán a csata.

Monostor felé, hol azután ügygyel bajjal ismét rendbe állitattak.

Görgei most mindennek előtt a monostori sánczok első vonalának visszafoglalására Rakovszky őrnagyot rendeli.

Rakovszky, Pöltenberg közreműködésével, ki a megkuszált 7-dik hadtestet újból összeszedé — s az ácsi uton nyomult előre — a megjelölt vonalat csakhamar birtokába keríti.

Délután 5 órakor Pöltenberg, Schlick teljes legyőzésével már Pusztá-Herkályt is elfoglalja.

Rakovszky és Pöltenberg győzedelmes működéseiről hirt vovén Klapka, ő meg Ó-Szöny visszafoglalására ad parancsot.

Háromszor ujul meg e ponton a véres küzdelem.

szurony, szurony, mell, mell ellenébe volt szegezve.

Végre katonáink lankadtak, ágyunk gyengébben szóltak.

A sárga-fekete zászló még egyre tartotta magát.

A válságos közdelem heve 6 óra tájban tetőpontját érte.

Görgei sebet kap.

Végre Leiningen, Benedeket kiveri a faluból.

Pöltenbergnek azonban ezalatt a Schlick segélyére érkezett Panutine és Wohlgemuth hadaikkal gyűlt meg a baja.

A csata hosszas, elszánt volt,

A császár harczosai minden áron tért akartak nyerni s Görgei katonái most egy talpalatnyi földet sem akartak átengedni.

Az ágyuk menydörgései egymást érték,

Ekkor az ágyufüst ködéből egy csapat huszárság bontakozik ki, élükön egy menydörgő szózatú férfival.

Hadúrnak hihetted volna, ki az űs regék homályából állott elő.

Görgei volt.

→ S ti tünnétek, hogy a magyar föld terméseit idegen tapossa?

A válasz mindenfelől kétségbeesett előre-nyomulás volt.

Görgei, vezéri fényes díszöltönyben a harci sorok előtt száguld.

Ott van mindenütt, ahol jelenléte legszükségesebb.

„Ne féljete! kiált oda a huszárokhoz — a golyó ma csak engem keresend“ s vezette rohamra a kavargó huszárságot.

Ekkor történt, hogy midőn az ellenséges lovasság előnyomulásakor, a kedvezőtlen helyzetben hátra maradt Pöltenbergnek, levett fővegével intő jelet adott, födetlen fejére hirtelen életveszélyes vágást kapott.

Görgei, nem törődve sebével, még egyszer rohamra akarta vezetni a huszárságot.

Azonban a császáriak visszavonultak:

Erre a mieink is visszahúzódniak elszáncolt táboraikba.

A csata tehát késő estig tartott.

Halott mindkét részről töménytelen volt.

Vesztésünk mintegy 1250 ember holtak és sebesültekben s mintegy 250 hiányzó; az osztrákok 872-re, az oroszok 18 emberre teszik a magukét.

Nem volt úgy szólva egyetlen talpaltnyi föld, mely a csata helyén vérrel nem lett volna borítva.

Mint láttuk, a kormány épen ez idő tájt küldötte Mészáros Görgeihez.

Midőn Görgei a harczból fáradtan hazatért, a kormány rendeletei is megérkeztek.

Mészáros küldöttei ugyanis ekkorra már meghozták a hirt, hogy a fővezérségből le-tétetett.

Másnap Görgei seblázban feküdt.

Klapka is megkapta Kossuth leveleit.

Klapka, miután a hír a seregben oly ingerültséget és ellenszegülést keltett, hogy emiatt a rendelet foganatosítására még csak gondolni sem mert, — sietve hadi tanácsot hívott össze.

A haditanás azt végezte, hogy Klapka és Nagy Sándor menjenek rögtön követ-ségbe Buda-Pestre, hogy ott jelentsék ki a kormánynak a fősereg nevében, hogy Görgein kívül semmifélemás vezérben nincs bizalma; s ha épen a két hivatal közül valamelyiket le kell tennie, az inkább a miniszteri legyen.

Kétségbe vonhatlanul bizonyítja ez, mennyire bálványozá a fősereg Görgeit, ki katonáinak szíven azóta, hogy a vezéri botot kezébe vette, a legkorlátlanabb hatalommal uralkodott.

Görgei a kormányrendeletéről csak július 5-dikén értesült, miután orvosi tilalom folytán minden hivatalos üggyől távol tartatott.

És a körülmény, hogy a csatában magát oly hősileg kitiűntető vezért eszméletlen betegségében akarják letenni, még inkább kifejtette a hadseregnél az irányában való ragaszkodást.

Klapka és Nagy Sándor amint megérkeztek Pestre, Kossuth rögtön tanácsot tartott, mely alkalommal a tábornokok oly élénk színekkel festették a tábor izgatottságát, hogy a kormány elhatározta, hogy hát ha úgy van, Görgei továbbra is maradjon a hadseregnél, a hadügyminiszterségtől azonban vissza kell lépnie.

Kossuthnak, tagadhatlanul zokon esett a tisztikar ezen közbevetése.

Más nap a többek közt azt írta Klapkának: „Gondja legyen önnek, hogy a haditanács csak is ezen cselekvési körre szorítkozzék s az országgyűlés és a kormány rendeleteinek bírálgatásától mindenkor távol tartsa magát.“

Bónisnak pedig kötelességévé teszi, hogy a haditanács üléseiben részt vegyen.

Görgei másnap megírta lemondását a hadügyminiszterségről, melyet távollétében Szabó Imre alezredes vezetett.

Helyébe hadügyminiszternek Aulich neveztetett ki.

Görgei tehát megmaradt ismét fővezérnek.

Most már nem is a kormány, hanem a tisztikar választott vezérének tartá magát; s erre büszke volt.

A fővezér a leendő hadműveleti tervek fölötti tanácskozmány végett ezután csakhamar haditanácsot tart.

Meg lévén győződve, hogy délen összpontosítandó haderőnk az egyesülendő osztrák és orosz haderő ellen sikerrel küzdeni képtelen leend, s hogy ennél fogva adéli összpontosítás vagy bekerítettésen vagy semleges területre való kiszorittatáson fog végződni — a haditanácsot arra igyekezett rá bírni, hogy a kormány összpontosítási tervének mellőzésével, a fősereg az ő régi b terveit kövesse; maradjon tovább is Komáromnál s igyekezzék Haynaut tönkre verni.

Klapka, Nagy Sándor ellenszegülnek.

Görgei unszolására mindazáltal határozatba megy, hogy a seregnek még sem illik csak úgy „megszököni“ Komárom alól, hanem hát egy támadó csatában törje keresztül magát az osztrák táboron s azután, jó, ám huzódjék le a délvídekre.

Azonban Klapka késő este kapja Kossuth levelét, melyben a kormányzó hatályosan sürgeti, hogy július 7-én a sereg halaszthatatlanul vezettessék le s a „haza megmentését“ egyenesen ezen mozdulattól teszi függővé.

Klapka, nem érintkezhetvén a seblázban fekvő Görgeivel, a tábornoki főnök előtt ki-kijelenti, hogy ő a további időzésért egy percig sem vállalja el a felelősséget, s mint Görgei után a legidősebb tábornok, kiadja a rendelkezést az indulás felől.

Tagadhatlan, hogy Görgeinek huza-vona eljárása a sereg levezetését illetőleg ép oly erős bizonyítványt szolgáltat makacs jellemről, mint éles eszű ravaszságáról.

Görgei nem sietett délre, a kormány közelébe, mert lélekben meghasonlott a kormány politikájával s gúnynyilatokat szórt a haditerveket készítő „táblabíró“ kormányfőrsíakra, utálta annak haditerveit és ezek készítőit s attól is tartott, hogy akormány őt, mihelyt hatalmába keritheti, megalázza s láb alól eltéteti.

Görgei amint a sereg indulásáról hírt vett, véghetetlenül felingerlődött s megírta rögtön kérelmét a szolgálatról való teljes fölmentetésért.

Ezen lemondás az egész tábornagy izgatottságba hozta.

Csakhamar a hadseregből küldöttség jelenik meg nála s fölkéri, ne hagyja el a hadsereget.

Klapka, a hadsereg tökéletes felbomlásától tartva, maga is a küldöttséghez csatlakozik.

Görgei, tiszteit maga körül látván, nyíltan kijelenté, hogy „ő Kossuthnal nyílt ellenkezésben áll, mert az általa elrendelt általános visszavonulásba semmi egyebet nem lát, mint az országból való gyalázatos futás kezdetét, s hogy a fősergnek kötelessége, az ellenséget, amelyik előtte áll, határozottan megtámadni, nem pedig kikerülni.“

Azután kijelenté, hogy a vezértséget csak úgy vállalja el, ha a hadsereg el van tökéltve Komárom alatt támadni meg az ellenséget.

A tisztek a föltételt elfogadták.

Klapka pedig vissza rendeli a már utnak indult Nagy Sándort; s beleegyezett, hogy előbb történjék, az ő saját vezérlete alatt, egy áttörési kísérlet, de a levezetés azután okvetlen meglegyen.

Eszerint tehát Komáromnál még egy csatának kellett megtörténnie.

A szövetséges seregek a július 2-diki ütközet után visszatértek előbbi állomásaikba Ács és Igmand körül.

Haynau felhívja itt egy kiáltványban Magyarország lakóit, hogy térjenek vissza elhagyott lakaikba s ne higgyenek a „lázadók“ hazugságainak és ámtásainak, mintha jogaikat és szabadságaikat veszély fenyegetné; egyszersmind megígéri, hogy vagyonuk s személyök bántatlanul marad; az urbér eltörölve lesz; míg ellenben a lázadás vezetői egyebet sem akarnak, mint „tekintet nélkül a ti javatokra meggazdagodni, ha szintén a miatt nektek és családaitoknak tönkre kellene is jutni.“

Görgei az elhatározott áttörés eszközlése végett július 11-dikén indítja meg ha-

dait Klapka vezérlete alatt Haynau ellen Komáromból.

A harcot a jobb szárnyon Aschermann és Pöltenberg kezdte meg az ácsi erdő felé, délelőtti 11-órakor.

Ó-Szőny és Almás közt az Eszterházy osztály működött a Wolf dandár ellen.

Aschermaen az ácsi erdőt nem vehette ugyan be, de az osztrákokat Monostorról a Czonczó patakon mégis keresztül üzte.

A legkeményebb tusa azonban Csémnél volt. Itt Klapka működött. Heves tüzelés és ostrom után sikerült rohanással megvenni a helyet.

Ekkor Schlick, Aschermann és Pöltenberg ellen, Monostorhoz, nemkülönben Csémhez segéd dandárokat küldvén — a

mieinket bátor magatartásuk daczára viszsza-vonulóják.

Klapka ezután belátván, hogy a nap célját el nem érheti, parancsot ad visszavonulására.

Veszteségünk mintegy 1500 ember halatban és sebesültekben; az ellenségé 124 halott, 608 sebesült és 81 hiányzó.

Klapka tehát a „római lelkület“ a kormány ellenében megkísértett csatát szerencsétlenségre elvesztette.

Görgei most már végre elérkezettnek

látta mégis az időt, hogy hozzá kezd a levonuláshoz.

Klapka a 2-dik és 8-dik hadtesttel vissza maradt az elszánczolt tábor védelmére.

Görgei pedig július 13-dikán hajnalban mintegy 28–30 ezer emberrel megindult Vác felé.

Másnap a legmelegebb napok egyike volt. Roppant hőség és por.

A honvédek azonban vígan mentek, s türték a tikasztó nap hevét, tudván, hogy a hőség jobban árt az oroszoknak, mint nekik.

Perczel a rácok közt.

Mielőtt tovább folytatnók a főhadereg viselt dolgainak elbeszélését, — ideje, hogy szétnézzünk az alvidéken, és elmondjuk, mik történtek ott is ezen idő alatt.

Elbeszélésünket ott szakasztottuk félbe, midőn Perczel Mór kivervén a rácokat a „római sánczok“-ból, azok a titteli főnsikra futamodtak.

Perczelnek, ha ekkor a megrémült szerbeket nyomban üzi vala, nem lett volna nehéz elfoglalni Tittelt, — azonban, mint legtöbb forradalmi vezéreink, ő sem tudott élni győzelmével.

Perczel meghódítván Bácskát, hogy ezen hódítását biztosítsa, mindenekelőtt szükségesnek látta még a Bánátot is meghódítani s már május 7-én, — miután az uzdini harczban, a thomaschováczi hidfőtől erős ágyutűzzel szétverte a szerbeket — a bánági szerbek főhelye, Pancsova ellen indul.

Az alatt azonban, míg Perczel átkelt a Bánátra, a rácok Bácsot ismét visszafoglalták; itt-ott iszonyu kegyetlenséget és pusztításokat követtek el a védtelenül hagyott magyar elemen; Ó-Becsét elfoglalták; a római sánczot újból megerősíték s Tittelen, Knizsanin vezérlete alatt, nagy mérvben készülték a védelemre.

Ehhez járult, hogy a roppant népszerűséggel bíró Stratimirovics is az ügy élére állott, s csapatokat s löszert szerzett.

A hadügyminiszter több jelentésből értesülvén azon szomorú viszonyról, miszerint Perczelnek Bácsból való kivonulta után a vidék, mely annyi hősi küzdelem és véres áldozat mellett foglaltatott vissza, ismét a rác sereg bosszujának van kitéve, és hogy már egész területek foglaltattak vissza az ellenség által, melyek biztosításáról már eleve kellett volna gondoskodni, mivel a hadi működés egyedüli célja nem a visszafoglalás, hanem egyszersmind az elfoglaltaknak megtartása — Perczelt az elkövetett hibáért keményen megrója a hadügyminiszter s felhívja a mielőbbi erőyes intézkedésre, nehogy nagyobb baj és szerencsétlenség háromoljék a védtelen és jóérzelmű lakosságra.

Később Kossuth is kereken megírta neki, hogy „missiója nem terjedt annyira, hogy a Bánágban kalandozzék, hanem hogy Bácsot megtisztítsa és megtartsa s a nemzet kormánya nem tűrheti, hogy az ország megmentésének nagy munkáját s tervét, egyesek személye s önkényes kísérletei zavarják s elvégre megsemmisítsék.“

Hanem soha nem hatottak érzékenyebben sorok Perczel lelkére, mint azok, melyek a megrovó rendelkezben foglaltattak.

Megbocsáthatlan méltatlanságnak tartotta ő a kormány részéről ily hangon szólani azon férfiakhoz, kiknek hősi vállain kereste hatalmát s a forradalom diadalát.

Perczel, — ki szellemi fensőbbiséget senki által maga fölött gyakorolni nem engedett s hadi érdemeinek illetékes bíráló-jául nem akart senkit elismerni a hazában — a megrovó leiratra alig fékezhető háborgó indulatait, s menydörgő válaszában — melynek mindjárt elején kimondván, hogy a hadügyminiszternek „ismeretlenséget s a hadi munkálkodás törvényeiben való járatlanságot tanúsító iratát megvetéssel olvasás” miután a maga módja szerint, leírja viselt dolgait, azzal menté magát, hogy a Bánság felső részét előbb ki kell vala tisztítani, hogy Bács biztosítva legyen.

„Hát én Isten vagyok? kiált föl Perczel — hogy physikai lehetetlenséget követelnek tőlem s lemondásra kényszerítenek, épen úgy, mint a moorí ütközetnél. . . .

Most Phedrus farkasa gyanánt ismét ürügyöt keresnek belém kapczáskodni s tudatlan kevélységgel hadjárásaimat becsmérelni. Pedig ha nem bántanak, ha lelkemet halátlansággal és nyomorult kajánsággal nem keserítik — csakhamar a Dunántuli részt is megtisztítom az ellenségtől.

Hanem e napokban találni fogok módot magamnak a közvélemény előtt oly elégtételt szerezni, minőt polgári s hadi cselekvéseim igényelnek.

Önök Jelasich áttörésével fenyegetnek engem, s ezen képzelt rém ürügye alatt mint farkas a bárányt fölfalni.

Mi nem vagyunk bárányok.

Perczel nem kis idegenkedéssel viseltetett Kossuth iránt is.

„Kossuth — ugymond Perczel bizalmasabb körökben — csak azért látszik nagy embernek, mivel mindazok, kik körül vannak, parányi lények; különben olyan ő, mint a magát túlél aggastyán, ki sem valódi akarat, sem tetterővel nem bír s ki rendesen arra hajlik, a mely oldalról megtaszítják.”

De haragudott Perczel különösen a nemzetgyűlésre is, mely szerinte egészen Kossuth lelketlen gépévé aljasult, ki hogy valamit kercszülviessen, egy pár alázatos phrasist kelle a házhoz intéznie, földicsérni annak bölcsességét és hazafiságát s akkor azonnal minden megvolt.

„Ha én — ugymond — egyetlen önálló jellemet, vagy valódi talentumot látnék a

képviselők testületében, ki nem nyomorult rabeszköze Kossuthnak, még tűrhethném némileg; de ily esetben, midőn sem jellem, sem belátással nem bírnak, ki becsülné őket? A hazát vagy mi mentjük meg a harczmezőn, vagy senki más; annál kevésbé pedig Debreczenben a collegium convent. . . . Miért hát ennyi herét tartani az ország rovására?!”

Bizony, szerencsétlenségei közé tartozik az már a forradalmaknak, hogy a hazafiak közt mindenki nagyobbnak akar látszani a másiknál s az irigység lehellete többnyire elsorvasztja a babért, melyeket a valódi érdem kivivott.

Perczel embergyűlölettel határos kedélyizgatottságában annyira elégületlen volt immár, hogyha Bem, ki iránt majdnem valóságos kegyelettel viseltetett, ellenkezőre nem bírja: a magyar hadseregtől már régen bucsut veendett s magányba vonult volna.

Más napra rá, hogy Perczel megkapta a hadügyminiszter levelét, Kossuthtól is kapott egy másik levelet.

Ebben a levélben, mely válasz volt Perczelnek Kossuthhoz intézett egyik heves levelére, — az ország kormányzója baráti hangon, mély érzellemmel s a hazaszereget igazi melegségével ír a háborgó vezérhez.

Kossuth, ezen levelében, hü tükröt tartott Perczel elé.

„Én Istenem, én Istenem! kiált fel Kossuth — mit vétett a szegény magyar, hogy legjobb fiai annyira rabjai saját szenvedélyeiknek! . . .

Én a szabadság embere vagyok; magamat a nemzet iránt felelősnek tartom s ha valaki hibát fődöz fel ellenem, magam törendem el a pálczáat magam felett s adom át helyemet másnak, ki jobban tud hozzá! mert én a hazát akarom megmentve látni, nem magam fényleni.

Nekem bizony barátom! a kormányzás nem kegyelem, nem szerencse; inkább ma, mint holnap lépek vissza magán életbe; ha gondolod, hogy te mented meg a hazát, mint kormányzó, jobban, mint én: jer, add elő a nemzetgyűlésnek s ha helyesli, légy kormányzó; de míg én vagyok az: addig a dolognak akként kell menni, amint én látom jónak; mert felelős én vagyok a nemzetnek;

vagy aki jobban tudja, lépjen a helyembe; de nem önfeltevési elbizakodottságból, hanem a nemzetnek akaratából; különben ha másképp akar föllépni, csinálhat zavart, elveszitheti a nemzetet belső viszálykodás által, de előbb maga is elvesz, arra esküszöm.

Én tudom édes Móriczom, hogy te ezen hangot nem szereted; tudom, hogy felforr ellene büszkeséged, de én mint barátod irok; te sokat írtál nekem, nem ilyen hangon még. És egyre kérlek, ha ezt megolvastad, aludj egyet reá, aztán felelj — de felelj, mert nekem, míg kormányzó vagyok, tudnom kell: hányadán vagytok azokkal, kiknek hűségére bízom a nemzet seregeit.

Látod édes barátom, szenvedélyed a hazának végtelen károkat okoz; győzelmeid sikerét pedig ephemerré teszi. Mi a jó tiszteknek szükségében vagyunk s akik jók a haza érdekében meg kell becsülnünk. És a te seregedet legjobb tisztjeink: Gál, Földvári, Forget őrnagyok elhagyják; mert ilyen bánásmód: „takarodjék ön, halbrechts, marsch!“ becsületérző ember nem tűrhet.

Törzstiszteid tömérdek panaszai irányában légy szíves engem barátságosan felvilágosítani, hogy elintézhessem békével. Lovasságot kértél; akartam küldeni; de azt mondják: lövessem főbe, küldjem bizonyos halálba, elmennek, de hozzád nem —

Ez szomorú, nagyon szomorú. És oda lent húzódnak a dolgok, apró falu-foglalások, maradandó eredmény nélkül és idefent emiatt zsibbasztva vagyunk...

Én most mint barát baráthoz szólva, mint hazafi, hazafihoz beszélve, zárom be leveletem. Isten adja, hogy ura légy szenvedelmeknek s fogadd oly tiszta érzéssel baráti jobbjomat, mint én azt neked nyújtom.

Veled ha tetszik a hazáért, ha kell, ellem is, a hazáért.

E hatályos szavak, melyeket a baráti érzelmek melegsége s a bölcsesség egyformán jellemeznek, egész lényében megrázzák Perczelt. Miként tükörben látta ő ezekben önön személyét, érdemeinek s hibáinak mérlegében.

Perczel ezekre, mint rendesen mindenki, midőn önmaga tulbecsülésében az igazságos értékére szállíttatik — hallgatott.

Mielőtt a nyugalom révében — mely egyébiránt tett-sóvár lelkét még inkább

gyötrötte, mint a viszály — kikötni szándékozott: az ellenség vérében kívánta haragtól lángoló keblének bosszúját kitölteni.

Perczel május 10-dikén indult Pancsova elfoglalására.

Hanem az uzdini harcz után megfélemllett ellenség, Tittelbe s Szerbiába menekült előre.

A lázadók félelmökben Pancsován hagytak temérdek fegyvert, több darabb mozsárágyut, számos löszeres kocsit és zászlót.

A német ajku lakosság küldöttséggel járult a magyar tábor elé s zeneszóval vezette be a városba; a nők koszorúkkal hinték be a hadak utait; a polgárság felmagasult örömmámorában ölelé, csókolá a honvédeket s vitte önként szállásra és vendégségre a katonákat.

A rivalgó tömegeből néhány ácsörgó török is csatlakozott a tábornok kíséretéhez, kijelentvén, hogy ők magyar katonák akarnak lenni.

A magyar hadak megérkezése oly mozgást idézett elő Belgrádon is, hogy törökök és szerviánusok számosan tódultak bámulni Pancsovára; délben egy rakás asszonyt fogott el a huszárság, kik a kíváncsiságtól indítva, két török legénynyelevezve jöttek át a Dunán; az elfogottak Perczelhez vezettek, ki mindnyájukat megvendégelvén, alkonyat felé haza bocsátotta őket.

A két török legényt ezenkívül néhány darab körmöcsivel is megajándékozván, megbizta őket, hogy az általa írt leveleket vinnék át a szerb fejedelemnek és belgrádi basának.

A tar atyafiak kész örömmel fogadták ezen missiót s énekszóval osolnakasztak át Belgrádra.

Ezekben a levelekben Perczel tudomásul adá mind a szerb fejedelem, mind a török basának, miszerint, miután az ausztriai ház a magyar nemzet által száműzetett volna s az ellenség, különösen pedig a rácság megtörve s így a dúló népharczok befejezve lennének, — a szomszédi viszonyok s barátság tekintetéből is népjogi köteleességüknek ismerjék a szerviánok ezentúli becsapásait minden módon gátolni.

Megküldte egyszersmind hű fordításban valamint ezeknek, úgy az európai hatalmas-

ságok Belgrádon létező consuláinak az uralkodó ház elűzését tárgyzó april 14-diki nyilatkozmányt, felszólítván őket, hogy Magyarországgal, mint önálló hatalommal kezdjék meg diplomatiái érintkezéseiket.

E felszólítás nem is maradt siker nélkül.

Másnap számos tábornokot jelent meg Pancsován; sőt a szardiniai, angol, és francia consul küldöttei személyesen keresték meg a tábornokot, örömeiket nyilvánítván kormányaik nevében a fölött, hogy a magyarországi népharczok eredményében a magyar nemzet függetlenségét és szabadságát üdvözölhetik.

Ily szerencsésen folytak a dolgok Perczel bánati hadjárata következtében.

A lázadók ereje, Temesvárt kivéve, minden ponton megtörve, védhelyeik elpusztitva s a nép lefegyverezve!

Az ellenség maradványa, mely sikon többé nem mert mutatkozni, Tittelbe lőn beszoritva s oda kényszerítve, miszerint ha hódolni nem akar, az éhség, pénzhány és fejetlenség által emésztessék föl.

E napok az alvidéki magyar hadjárat legragyogóbb napjai voltak.

Perczel ekkor állt hadi dicsőségének délpontján.

Nem sokára azonban részint a kormányval s mindinkább növekedő feszültség, részint pedig azon körülmény következtében, hogy Puchner és Jellasich a rácz hadmaradványnak segítségére jöven, együttes erővel törtek ellene, — szerencséje hanyatlásnak indult.

Bács sorsa ezentúl mindinkább fenyegetőbb lőn s a nép hangulata is veszélyes kezdett lenni.

Hírek érkeztek, hogy Jellasich roppant sereggel közeledik Bácskát visszafoglalni.

A nép rémültséget s bizalmatlanságot növelte a magyarság iránt az is, hogy a horvátok mindazok iránt, kik, forradalom iránt rokonszenvvel viseltettek, a legnagyobb zsarolásokat és kegyetlenséget követték el.

A hírek csakugyan megvalósultak, mert már május 2-dikán Jellasich hadainak egyik osztálya, Horváth tábornok vezérlete alatt, Szegszárdon megjelenván, a lakosságot megsarcizolta és kiraboltatta.

Utánna másnap maga Jellasich jött,

Grammont és Hortlieb tábornokok kíséretében.

Egy másik osztály meg Ottinger tábornokkal, Bonyhádott szállotta meg.

Nagy volt a nép rémülete, mert ezen hadak megérkezével a környékben a magyar érzelmű polgárok elhurczoltattak, kiraboltattak.

Több előkelő egyén kegyetlenül megbotztatott.

Szegszárdnak különösen lakolnia kellett, mert itt azonkívül, hogy Jellasich százezer adag kenyeret több ezer darab ökröt s akó bort, temérdek szénát és zabot zsaroltattott ki, számos egyént fogolylyá tőn, sőt ifju nőket is, férjeik helyett, kik elmenekültek, táborába vivén, letartóztatott.

Perczelnek vérzett szive ezeknek hallására; s örömmel nyujtott volna segédkezet honfitársainak; de minthogy immár Jellasics is nyakára jött s a Bácskaság népe — mely e hírek hallására annyira elrémlt, hogy bujdosásnak kezdett indulni, — a kormány parancsa következtében is főbb gondja volt, minden használható erejét itt gyűjteni össze.

Perczel zivataros lelki állapotban hagyta el Pancsovát.

E napokban Fejérttemplomnál Bem is hatalmasan elpáholta az ellenséget s Temesvár czélszerű bekerítésének már-már vége felé közeledett.

Bem és Perczel közt ez idő óta a tisztet és szeretet legfinomabb viszonyai keletkeztek s csupán e viszony hatalmas birt oly büverővel, mely az utóbbi zordon lelkét néha-néha szelidebb érzelmekre hangolá.

Mialatt Perczel seregét a Bánátból átszállította — Tittelen nagy sürgés-forrás volt észlelhető.

Az ellenség készüléket tett Puchner és Jellasich táborával egyesülni.

Bács egyéb pontjain ez időben mindenütt szélcsend és nyugalom uralkodott; a ráczok nem mutatták sehol magukat; a lakosság pedig inkább a Kunság és békesi tanyák felé látszott húzódni, mint lakáiba visszatérni.

Ez nem jó jelenség volt s arra mutatott, hogy a jelenben uralkodó általános szélcsendet nem sokára a közelgő ellenség ágyui verik föl.

A nép százezernyi szeme, mely hitelesebben lát, mint minden kém a világon, nem rosszul sejté a távolban mutatkozó fergeteg közeledtét; már tudta jól, hogy Jellasichek át-tört a Dunán, s hogy oly sokszor megzavart tüzhelyei ismét csatatérül szolgálандnak.

A nép előérzete valóban nem is csalt. Jellasics közelgett.

Hanem mielőtt Jellasichek megérkezik, Perczel előbb Tittel ellen akart egy támadást intézni.

A magyar ügy győzelmének válpercei rohamában közeledének; s előrelehetett látni, hogy a haza sorsa Eszék, Pétervárad, Arad és Temesvár körül egy pár hó alatt el fog dőlni.

Perczel erősen hitte, miszerint a Bánát és Bácskaság meghódítása után semmi egyéb nem hiányzik azok biztosítására, mint Tittel bevétele.

Perczel május 24-dikén intézett ismételt támadást a titteli fensik ellen.

Zászlóaljai már reggeli három órakor a vilovói töltés körül állottak.

Knizsanin 6000 emberrel s 30 ágyuval készen várta s meggyújtotta minden rohamát.

Miután a röppentyű telepek nagy kárt tettek zászló-aljaiban, három órai gyilkos kartács-tűz után, Perczel visszavonulót fuvatott.

Egyidejűleg Bene ezredes is megtámadja Perlaszról a Béga mentén felállított ellenséges előcsapatokat s eleinte azokat visszakergeti, de az ellenség erősítést kapván, erőködése meggyúsult.

Ez volt Tittel ellen ez alkalommal az utolsó kísérlet.

Ezalatt ugyanis Jellasichek betört a Sajkáskerületbe, a magyar hadat háromszorosan meghaladó erővel.

A kémek azt jelentették, hogy Jellasichek összes, 25 ezernyi hadát, a római sánczok felé tette mozgásba.

Perczel mielőtt szembeszállott volna Jellasichecsal, június 4-én hajnali két órakor Hartlieb ostromseregére Péterváradból előbb egy kirontást intézett.

A mieink eleinte tetemes vérontással elfoglalják a Karakacs köröndöt s majd a Veziraz hegyen levő erődítményekről is kiverik az ellenséget, azonban később a segélycsapatok által erősített ellenségtől oldalt és

háttan szorongattatván, visszahuzódni kényszerülnek.

Veszteségünk 60 halott és 300 sebesült, az osztrákoké 85 halott és 173 sebesült.

Perczelben ezután azon merész gondolat támadt, hogy 9 ezernyi hadával szembeszáll Jellasichecsal.

E czélból június 6-dikán éjfél tájban elindulván Ujvidékről, hadait a római sánczok hosszában helyezte el.

Perczel másnap reggeli 4 órakor már szemben állott Jellasichek hadával a kátyi erdősegnél.

Hanem Ottinger az erdő mögött várta a támadást.

Perczel megközelítván az erdőt, az elleni erős ágyútűz kezdt, azon hiszemben, hogy az ellenség had-zöme az erdőben van felállítva.

Ottinger ekkor az osztrák középről lovasdandárának zömét neki indítja az erdő szöglete felé, oly czélból, hogy Perczel balra mozduló gyalogságát és lovasscsapatát minden oldalról megrohanja. Ezenkívül bal és jobb szárnyunk ellen is neki eresztí a lovasságot.

Perczel meglepett csapatai, az erdő körül az ellenséges lovasság erős támadását ki nem bírhatván csakhamar megezaladnak.

A huszárság ugyan neki iramlott, de a gyalogság közt, a robogó császári lovasság iszonyu mészárlást vitt végbe.

Mire a római sánczokhoz verődtek, mintegy 800 halott és sebesült hullott el; sokan pedig elszéledtek, szétfutottak; 1500 pedig fogolylá tétetett.

Az osztrákok vesztesége alig egypár ember.

Perczel szerencse napja alkonyra fordult.

Néhány napra ezután, miután Vetter vette át a fővezérletet, Perczel nem tűrhette az alárendeltséget, — letette az alsó sereg parancsnokságát.

Hanem minekelőtt letette volna a parancsnokságot, egy dörgedelmes levelet küldött Kossuthhoz.

„Ti — ugymond egyebek közt e levélben Perczel — ismét a hatalmat féltve és ezt hazánknaál jobban szeretve, ismét ellenem szövetkeztek. A parancsnokságróli lemondásra kényszerítettetek alattomos rendeleteitekkel. — Harmad ízben áll elő a hátlat-

lanság játéka. Isten ne büntessen meg benneteket, mert e büntetésben a nemzet és hazá lakolna.

En az összes nemzet előtt foglak benneteket feleletre vonni, hogyha Pétervár, Bács, Bánát, elveszne. Isten és ember előtt tevéen panaszt, ármánykodástok ellen."

Midőn Vetter átvette a fővezérletet, mindenekelőtt az aradvári őrséggel szeretett volna végezni.

Hanem mielőtt ez megtörténhetett, Jellasics, hogy a Bács és Bánság közt minden összeköttetést megszakítsa Ó-Bocsét szerette volna birtokába keríteni.

Azonban kísérletével Jellasics kudarcot vall a Vetter Jellasics győzelmeinek minden további jelentőségét megsemmisíti.

Junius 27-én Vécsey tábornok is bevégzte Aradvárral alkudozásait.

Az őrség zeneszóval, katonai tisztelességgel, fegyver nélkül azon kötelezettséggel hagyta el a várat, s ment Stayerországba, hogy hat hónapig nem fog harcolni Magyarország ellen.

A várparancsnokságát azután a lába tört Damjánich vette át.

Vécsey azután Temesvár ostromához fogott.

Hanem Rukawina várparancsnok keményen tartotta magát.

Vécseynek minden erőlködése hasztalan volt.

Pedig a várban nagy volt már a szorultság.

A várbeli betegek száma, hagymáz és scorbut miatt szaporodott.

Az őrség július 14-dikén már lóhúst evett; július 24-dike óta hetenkint ez is már csak kétszer osztatott.

De nem adta meg magát.

Jellasics pedig, miután a hegyesi ütközetben hadaink szép győzelmet arattak seregén, — megvonta magát a Sajkáskeuletbe.

Hadaink csakhamar ezután, az események bonyodalmi folytán, más harostérre tételték át.

Perczel pedig, kinek tettvágyó lelke nyugodni épen nem tudott, sereget toborzott magának ismét.

Kossuth később szintén rendelt keze alá egy tartaléksereget; s Perczel ismét elemében érezte magát.

A kormány Szegeden.

Mikor Görgei kereken megirta a kormánynak, hogy iparkodjék menekülni, mert ő az ellenség által tul van szárnyalva, — természetes, hogy a nemzet-gyűlésnek nem lehetett tovább maradása a fővárosban.

A kijátszott remény, a jövő fölötti aggodás és a veszély nagysága volt olvasható minden arczon.

Mikor a kormányzó az utolsó ülésen minden himezés-hámozás nélkül kijelenté, hogy az ellenség mindenfelől közeledik, — elhatároztatott, hogy a nemzetgyűlés legközelebbi ülését Szegeden fogja tartani.

A „Közlöny" tudatta a kormány és az országgyűlés Pestről való elköltözésének kénytelenségét.

A napidíjak kifizettettek; s az országgyűlés miként jött, szét is ment.

A pesti lakosság, szalmalángként fellobbanó lelkesedéséből egészen alább hagyott; hideg vérrel fogadott mindent; kihágásokra nem vetemült; nem voltak tüntetések; népgyűlések nem tartattak s még a clubbok is szerényen viselték magukat.

Csak a piacon volt itt-ott káromkodás; a boltokban kárhoztatás az aprópénz hiánya s a magyar bankó miatt.

A drágaság nagy fokra emelkedett, amit még inkább emelt a magyar papirpénz hitelének csökkenése.

A munka, a szegénység keresete megszűnt; kedvetlenség uralkodott mindenütt.

Az élceskedésnek vége szakadt; még az utczaigyerköczök csüggéd fűvel jártak.

Mindenki eldugta, elásta értékesb vagyonát; málházta, kötözte butorait; bucsu-

zott, kocsit keresett, indult, Isten hozzádot
mondott: magában merülve, sem áldás, sem
szitok által nem kísértetve — távozott.

Kossuth — miután a miniszterium már
előre Szegedre küldetett — július 5-dikén
Czeeglédre vonult.

Kossuth fogadtatása Szegeden.

A lánczhid fapadlója, mintegy 70 lábnyi
hosszaságban felszedetett.

Csak Csányi maradt hátra, hogy az ál-
lam vagyonát Pestről elszállíthassa.

Csányi, daczára beteges állapotának, erélylyel működött.

A pénzsajtó szintén Szegedreszállított.

Kossuth július 12-dikén délben vonult be Szegedre, hol nagy lelkesültséggel és estére nagyszerű fáklyászenével fogadták.

Kossuth az üdvözlét a nagy piac egyik szögletének első emeleti erkélyéről fogadta.

A nagy tért fáklyatenger s annak vöröslő fénye lepte el, míg a mély csenden át. Kossuth szózata, mind orkán hangzott át.

Ezen alkalommal mondá azon nevezetes mondatot:

„A hadműködések központjává — ugymond — e hely lévén kiválasztva, hiszem, hogy Európa szabadsága Szegedről sugárzandik ki, és ha találkozni oly nyomoru, ki a hazát leigázni s diktatori hatalomra vergődni erőlködni, azt én magam gyilkolnám le“.

Görgeire célzott.

A szél már így fujt.

E beszédre aztán volt éljen.

A beszéd szép volt; de nem volt kielégítő.

Kossuth ezután mindenekelőtt Szegedről az ország törvényhatóságaihoz körlevelet indított, melyben tudtul adja, hogy a kormány székhelye Pestről, hadművelési helyes szempontokból tétetett át, mi aggodalomra épen nem adhat okot, annál kevésbé, mert a tiszántuli kerület egészen tiszta az ellenségtől s e tér és a Duna, Tisza köze hadaink birtokában van.

Ha a nemzet — ugymond — önmagához és hazájához hű marad, kevés hónap alatt le fogja győzni az osztrák-orosz haderőt, és pedig azért, mert seregeink létszáma az ellenségével a legkedvezőbb arányban áll; mi itthon vagyunk s minden helyen gyámolításra találunk; az ellenség pedig idegen földön mozog, hol a víz, éghajlat és az emberek ártalmára vannak; s a „népharc“ legyőzhetlen, ha valamely vidéken átvonul az ellenség, háta mögött fölkel a vidék lakossága; s a nép, mely önmagáért harcol s honszeretettől van áthatva, leigázhatlan, s felhívja a hatóságot, hogy mindezeket a nép hitére tevén, azt a lehető legnagyobb erőfeszítésre buzdítsák.

A képviselők lassankint összegyülekeztek s alig várták, hogy gyűlést tarthassanak s tájékozthassák magukat a dolog valódi mibenléte fölött; mert az ügyek állását csak szállongó hírek után ismerték.

Maga a nép egykedvű volt s úgy szólván közömbös s bár Szeged több alkalommal tanusított féktelenséget, ekkor magát csendesen viselte.

A társaságok politizáltak; s élénkíték ezt az aszonyok is résztvétükkel.

Mivel a kormány a történeteket eltitkolá, azt sejtítette a nép, hogy itt bajnak kell lenni.

Kossuth lassankint hanyatlott a népszerűségben és bizalomban.

A közügyről a hirlapok is hallgattak; a „Közlöny“ kinevezésekkel volt tele-tömve; a hadi jelentések hiányoztak.

A miniszterium meghasonlottnak látszott Kossuthal.

Már dictátorról kezdett suttogni a hir.

Alig időzött a kormányzó pár napig Szegeden, a közönség — mivel hiányzott a győzelem fölennen való hirdetése s más nagy tényről sem hallott semmit, — mind jobban kezdett kikelni a kormány ellen.

Az országgyűlési pártok, világosabb színezetet és alakot mutattak.

A bonyodalmakhoz az is hozzá járult, hogy midőn a magyar ügy hanyatlani kezdett, a különböző népfajok előállottak ismét követeléseikkel; többet akartak, kerestek és kértek: önálló nemzetiséget, mit az első magyar miniszterium (Deák Ferenczen kívül, ki már eleintén a horvátoknak kész volt mindent megadni) sőt még a második is, az akkori közvélemény mellett, meg nem adhatott.

Most már hajlandó lőn ezen kívánságnak is eleget tenni.

Végre július 21-dikén megnyitott a rég várt országgyűlés.

Az ülést a becsületes ősz Palóczy nyitá meg, mint korelnök.

Utána Szemere lépett a szószékre.

Az országgyűlés csupa fül volt, gondolván, hogy hát most végre megtudja, hányszor állanak az ügyek:

Szemere ez nap remekelt; bámulta mindenki fényes szónoki tehetségét.

Felhozta, hogy a nemzetnek három óhaj-tása van : az első : az osztrák-orosz seregek legyőzése; s e tekintetben előadá a nemzet tényleges erejét; a második, hogy a népfajok lecsendesítsenek, el annyira, „hogy még a Mindenható is, ki kezében a népek sorsát mérlegeli, azt mondhasssa a magyarrol : e nemzet megérdemli a szabadságot, mert tudott lenni igazságos más nemzetek iránt, s öldököltetése után is elég nagylelkű volt, testvéri kézzel nyújtani a béke olaj-ágát;“ a harmadik óhaj, hogy Európa elismerje a nemzet függetlenségét.

Végül azzal rekeszté be beszédét, hogy hiszi, miszerint hazánk már annyi török és tatár-pusztítást kiállván, ezen újabbat is ki fogja állani.

A beszéd általános bámulást okozott, s bár szónoklati mestermű volt, — a kíváncsiságot nem elégítette ki.

Utánna a tudós Hunfalvi Pál nyilvánította azon óhaját, hogy hát a kormány terjessze a ház elé a külföldi udvarokkal folytatott levelezéseit s világosítsa fel a kormány Görgeivel, való viszályát s a mostani viszonyokat; hadd okosodjanak ki, valjon ki a hibás; mert Kossuth és Görgei az elkövetett hibát egymás szemére hányják.

Erre azonban a kormány adós maradt.

Az országgyűlés, melyen sok tudomány, olvasottság és törvényismeret volt képviselve, elégedetlennék mutatkozott.

Ezenközben hírek érkeztek, hogy Haynau bevonult Buda-Pestre.

És míg ezek folytán a szegedi közvélemény szemében Kossuth naponkint süllyedt; vagy Szemereként „Kossuth erkölcsi tehetlensége már ténynyé vált“, benne senki sem bízott már, míg Görgei, mint valami bizonytalan remény tündöklött a homályos távolban.

Ezt a férfiak már tudták, de asszonyi körökben, hol Kossuth még mindig az első helyen állt, már jövődöbeli „udvari dalmák“-ról is volt szó.

A „Szegedi Hírlap“ már szellőztette ezt a hirt is.

Ezen lap, mely a kormány Szegedre költözése után egyszerre kiemelkedett eddigi homályából, meg is rőtta Kossuthot, hogy magát egy veszélyes udvarszerű környezet

befolyása alá engedé át, mely Görgei iránt gyűlölettel viseltetik.

Kimondá, hogy a fényes orációk kora lejárt; a politikai kapacitás tőrjön, míg béke lesz, s a fennhangu orátor magyarázza ügyeinket a népnek.

Kimondá, hogy a hadi kapacitások működését nem szabad a kormánynak szabályoznia, s nem szabad, hogy a harczban járatlan emberek jelöljék ki a vezérek útját; s hogy a kormánynak kötelessége Görgeit fővezérré tenni, hadd legyen ő Magyarhonban az, mi Erdélyben Bem; — Kossuthnál pedig maradjon a politikai kormányzat.

A cikket — mint mondják — Hunfalvi írta.

Ugyanezen lap később így nyilatkozott már Görgeiről.

„Ügyünk szent igazsága kezeskedik, hogy lesz mindig magasztos lelkületű lángtehetségű egyéniségünk a csatamezőn, ki a forrodalom anyagából meritve tetterejét, annak érdekeit kardja hatalmával érvényesíteni.

Görgei ilyen férfiú . . . a jövődö titkai közé tartozik, valjon nem lesz-e reá ezentul még nagyobb szükség, mint eddigél volt...

Hazánkknak egy kijelölt harctzi név kell, minő Washingtoné volt Amerikában, vagy Napoleoné Frankhonban, kinek pusztá neve is páni rettegéssel töltse el az ellent.

Magyarhon legnagyobb csatáinak hőse — Görgei.

Görgeit a sors megkinálni látszik a halhatatlanság koszorujával . . . legyen ő katoná, legyen ő fővezér és semmi más...!“

A közvélemény tehát — úgy látszik — örömmel üdvözölte volna Görgeit a diktátori polczon.

„Nem állunk ott — hangzott egy erélyes szózat — honnét a visszalépés lehetséges... Mindenünket a kard élére tettük fel. Feltettük, ügyünk igazságában s fiaink elszántságában bizva. Ingadoznunk nem szabad; kell, hogy egy eszme lebegjen előttünk: ügyünk diadala; kell, hogy a fanatizmus harczát vivjuk; kell, hogy népünk a fölkelésben, karunk a kardforgatásban kifáradhatlan legyen; kell, hogy minden gondolatunk egy eszmében központosuljon. Ez legyen gondolataink tárgya, álmunk, a szó, mit anyánktól eltanultunk, a szó, mit ked-

vesünk fülünkbe ság: győzz! győzz! győzz! — Mint puszták oáza egyedül állunk. A szabadság nálunk virít, máshol kihalt. Előtünk csak győzelemnek, s utánunk csak üdvnek szabad állania.

Ha találatnék, ki mást mond — az hamis proféta, azt kövezzétek meg.“

A nyilvános ülések ezek után konferenciákká váltak. Ezek egyikében a külön nemzetiségek jogai a miniszterium ohajtása szerint szintén megadtak.

Hanem a fővezérlet kérdése csak ott kísértett folyton a háttérben.

Kossuth s a miniszterium között a feszültség mindegyre érezhetőbb lett, annál is inkább, mert a Görgei-Kossuthféle viszálból a felelősség ötet is terhelé.

Azért Szemere elvégre felszólította Kossuthot, hogy miután ő mint kormányzó, a miniszterium kezéből a hatalmat kiragadta s a formákon tényleg túltevé magát, egy maga kormányoz, a felelősség pedig mégis a miniszteriumra nehezedik s miután az egyeduralkodás jövőre szükségessé is vált, hogy a rendeletek végrehajtása körül a sok párt és korlátlan hatalmu tábornok ellenében a rendszer és erőteljes szigor gyakoroltassék: működjek oda, hogy diktátorság állittassék föl s vagy ő — Kossuth — vagy még inkább Görgei vegye kezéhez a diktátorságot, miután ellenkező esetben „a vezetők közti egyenetlenség el fogja veszteni a hazát.“

Egyszersmint Szemere kijelentette, hogy lemond hivataláról.

Kossuth azonban Szemere lemondására vonatkozólag az felelte, hogy ne idézzen elő zavart és rázkódtatást a kormányban, hanem maradjon helyén; mire aztán Szemere, elejét veendő egy még nagyobb zavarnak, lemondását visszavette.

Ez alatt egyszer csak híre jött, hogy Haynau már megindult Pestről s egyenesen Szeged felé nyomul.

Ezen hír annál rémitőbb vala, mert köztudomású volt, hogy a jelenlegi fővezérségben semmi egység nincs; s miután Kossuth és Perczel a fővezérek rendelkezéseit keresztül kasul huzgálják — a haderőt továbbra is ily állapotban hagyni — valóságos veszedelem lett volna.

Az már tudva volt, hogy a kormány és

Görgei közt viszály támadt, de a közönség azt hitte, hogy e viszályban a kormány a hibásabb, s ha valaki, csupán Görgei lehet még az, ki a hazát megmentheti.

Julius 25-dikén a képviselőház zárt ülést tartott.

Kossuth nem volt jelen.

Ezen gyűlésen a képviselők kérdőre vonják a kormányt a hadügyek mibenléte felől.

A válasz hiányos volt.

Erre a képviselők vádat emelnek a kormány ellen, mint a mely Görgeivel való ujjhuzása által a haza romlását idézte elő.

Sőt Irinyi képviselő az indulat heve által elragadtatva, kimondá, hogy e bajok egyenesen a Kossuth környezetében alakult női camarilla befolyásaiból származnak; és hogy valamint a bécsi camarilla idézte föl hazánkra a háboru nyomorait: ugy ez, — a bukást, siettetni azon gyűlölele által, melylyel Görgei iránt viseltetik s melyet férje szívébe is átönt.

A többség ezután Görgeit azonnal kiálította fővezérnek, oly felhatalmazással, hogy a hadjáratokat teljesen függetlenül vezesse.

Hanem Szemere ezek után körülményesen előadja Görgei pártos magaviseletét, leleplezi a kormány és Görgei közt kifejtett eseményeket, melyek ügyeink alászállását okoztak.

Szemerét támogatja Wukovics is.

A képviselők a beszédekből belátva, hogy Kossuth bűnös ugyan, de Görgei még bűnösebb — a következő ülésben Görgei fővezérségét szóba sem hozták.

A kikiáltásra is csak onnan meritették a bátorságot, mert Kossuth távol volt.

Hanem egyre érkeztek a leverő hírek az ellenség közeledtéről.

Haynau Szegedtől még csak néhány óra járásnyira volt.

Halaszthatlan szükség volt, valakit a hadak vezényletével tényleg megbizni.

Valóban mióta a fővezérség Görgei kezéből kivétetett, e fontos állás nagy árvaságra jutott s ugyszólva csáki szalmájává lön; mindenki igényt tartott reá s kellő tekintetbe senki sem vette.

Julius 29. és 30. közti éjjel minisztertanács tartatott.

A tanács, Kossuth ajánlatára, a magyar seregek parancsnokává Dembinszki tábornokot nevezte ki, melléje tábornoki főnök gyanánt Mészároost rendelte.

Kossuth, bár bizalma Dembinszkiben sem volt, őt ajánlja mégis a vezérségre, remélve, talán, hogyha Bem, kit ismét meghitt a fővezérségre, Erdélyből megérkezendik, legkönnyebben elmozdithatja tisztségéről.

Ugyanekkor, a kormány értesítetvén Görgeitől, hogy az oroszok vele alkudozni akarnak, Szemere Bertalan és Batthyány Kázmér, Görgei táborába küldetnek, hogy ott az alkudozás fonalát fölvegyék, Görgeit szemmel tartsák s őt délre sietessék.

A képviselőháznak a következő napon volt utolsó ülése Szegeden.

Más nap a kormány s a képviselők sietve

hagyják oda Szegedet, hol temérdek gabna és tüzérségi készlet marad az ellenség zsákmányául.

Mivel az ellenség már sarkukban volt, — a ház magát határozatlan időre elnapolta.

Jövő székhelyül Arad tüzetett ki.

Nagyjában el levén intézve a legszükségesebb, a nemzetgyűlés, a kormány, a sok vándorló egyéniség Szegednek Isten hozását mondtak s az előbb népes város üressé lőn.

Hanem még mielőtt a kormány Szegedet elhagyta, Répássy tábornok, a derék és becsületes honfi, meghalálozott. Nagy diszszal temették el.

Szerencsés férfi! mert még a szabad és független honban hunyhatott el. Nem látta annak bukását.

Alkudozás a muszkával.

Mikor Görgei végre valahára, az alvidéki had-összpontosítás eszközlése végett, elhagyta Komáromot, — a nagy közönség, darab ideig egyáltalában semmit sem tudott sorsáról; mert hát elindulásáról a kormányt egyetlen igével sem tudósítá.

A kósza hír néha győzelméről, majd meg tönkrevetéséről, majd pedig az oroszokkal való szövetségkötéséről szólt.

Azonban keresük fel ismét s lássuk visselt dolgait.

Azon időben, midőn Görgei Komárom alól Vác felé indult — Paskewits már Hatvannál állott.

Tehát előtte Paskewits, utánna Haynau!

Haynau megígérte Paskewitsnak, miszerint ha Görgei Vác felé veszi útját, ő a Duna bal partján fogja üldözni s egyenesen körmei közé hajtja.

Hanem Haynau nem indult. mindazáltal nyomban Görgei után.

Görgei elfogását, vagy megtörését egészen magára Paskewitsra bízta.

Ugy hitte, Paskewits maga is elbánhat Görgeivel.

Amint Paskewits értesült, hogy a magyarok jelentékeny haderővel mutatkoznak, gondja volt, hogy a pesti és váci utat Görgei előtt kellőleg bevághassa, hogy így a Wysockival való egyesülést meggátolja.

Julius 15-dikén Görgei hadserege már szemben állott Vác alatt a muszkákkal.

Midőn Rüdiger, a 3-dik muszka hadtest parancsnoka értesült, hogy a magyarok Vácson vannak, mozgásba tette ő is egész hadtestét ezen város felé.

A támadást az oroszok részéről Sasz tábornok kezdette meg.

Erre Nagy Sándor, s Görgei Armin szintén megkezdik az előre nyomulást s a csatározást az oroszokkal.

Elszánt heves csata kezdődött.

Az oroszok részéről a lovasság, Görgei seregéből pedig a tüérek tüntették ki magukat, annnyira, hogy azok heves támadásai s ezek elhatározott ellenállása miatt a győzelem ezen napon egy részre sem dőlt el.

A kölcsönös ágyúzás késő estig tartott, az éj beálltával pedig mindkét fél visszahúzódott a harcterről.

Másnap Görgei, — miután vakmerőségnek tartotta a kétszer nagyobb s már egyesült muszkasereggel szembe szállani — délben arra határozta magát, hogy a túlnyomó erővel harcra keveredni nem fog.

Görgei tehát még azon éjjel elkezdte az elvonulást.

Azonban a sereghez csatlakozott polgár-

Mindkét fél harcosai kétségbeesett viadalt fejtettek ki.

A muszkák már bevonultak a városba, de Leiningen s Görgei által csakhamar ki-
veretnek.

Görgei Arthur rettenthetlen bátorsággal rendezvén a hidnál a roppant számu, öszez-ufolt málhás szekerek közt az elvo-

Görgei az égő hidon.

rendű menekülők több százra menő szekerei miatt, főleg a város északi szélén levő hidnál annyira akadályozva és feltartóztatva lőn, hogy reggelre kelve, csapataink fele része sem hagyhatta el a várost.

Reggelre a városban erős utcái harcra keletkezett.

Amint ugyanis a muszkák észrevették a tovavonulást, egy orosz lovas had rácsap a mieinkre s visszaüzi őket a város utcáiba.

nulást, nagy ügygyel-bajjal húzódott ki a városból.

A hidon, biborszin tábornoki öltönyében megállván, a gránát és golyózapor daczára rendezte az ágyuk átmenetelét.

Közelében nyolcz gránát esett le s a hid három helyen kezdett égni.

De bátorságát semmi sem volt képes megingatni.

Ezen jelenet a magyar forradalom egyik legnagyobb szerű jelenete volt.

Veszteségünk mintegy ezer fogoly s csupán a váci kórházban hátra maradt 130 sebesültünk; az oroszok vesztesége 146 halott s 303 sebesült.

Paskewits úgy számított, hogy Görgeit Vácznál teljesen megsemmisíti.

Ha beválátja Haynau, amit ígért, bizonyára úgy is lett volna.

Hanem Haynau, hogy magát Paskewitsnak alá ne kelljen rendelnie, s legyőzésünk dicsőségét az osztrák fegyvereknek szerezhesse meg, igyekezett minél messzebbre maradni az orosz főerőtől.

Paskewits viszont ovakodott neki támogatás lenni s csupán a végső esetet tartotta szem előtt, hogy t. i. Haynaut „megmentse,” ha netalán tulnyomó erő által szorongattatnék.

Már így hozta ezt magával a vezérek dics-vágya!

Görgei tehát kisiklott Paskewits kezei közül.

A magyar sereg Losonczon keresztül, Miskolcz, innen pedig Tokaj felé vette útját.

Nagy sanyarúságot állottak ki ezen hátrálás alatt csapataink.

Vácztól kezdve Losonczig sem kenyeret sem húst nem láttak; s a katonák kénytelenek voltak kiásni a burgonyát a szántóföldeken és megsütni, hogy éhüket csillapítsák.

Egy ital bor sem üdíté föl a lankadozót, ki éjjel őrt állani s nappal harcolni kényszerült.

A lovak csak rossz szénát és szalmát kaptak, néha semmit; zabra gondolni sem lehetett s gyakran kidőltek az elcsigázott állatok s ott kellett őket hagyni uton — utfelen.

És azon bajnokok, kik lövés nélkül a kereszttüzebe, a költő csatadalait énekelve rohantak és kétszerte erősebb ellent szorosokból, sánczokból, pallizádok mögül kiűzték; a sereg, mely szuronysegezve az előre robogó lovasságnak neki ment, mely töltenyek nélkül énekelve és füttyürészve sietett a harczba, fonák rendszabályok következtében hasztalan ütközetek által két harmadára lett leszállítva, — már-már csüg-

gedni s veszteni kezdé a győzelembe vetett hitét.

Ezen visszavonulás alatt azon nevezetes esemény történt, hogy Görgei orosz részről alkudozásra szólíttatott fel.

Ugyanis Rüdiger orosz tábornok Balsa-Gyarmatról egy udvarias levélben fel-szólítja Görgeit, hogy miután hadserege az oroszoktól győzelmesen üzetve, veszélyes helyzetbe jutott, lépjen az alkudozások ösvé-nyére s közölje vele föltételeit, melyek a reá nézve egyenetlen küzdelemnek végét szakíthatná s ő igyekezni fog azokat Paskewitsnél is szorgalmazni.

Görgei erre a levélre azt válaszolta, hogy miután nem arról van szó, hogy a veszélyből magát és seregét, hanem hogy „a szegény szorongatott nemzet politikai létét megmentse” hadseregével „mindaddig kénytelen harcolni, míg békés polgártársaik a leigáztatás veszélyétől megszabadítva nem lesznek, vagy maguk is dicsőséggel elvesznek az egyenetlen harczban.”

Egyébiránt, úgymond az egyes hadvezérekkel való alkudozással aligha lehet célt érni.

Ha Paskewits az ország ideiglenes kormányával alkudozni akar, közölje övele föltételeit, s ő kötelességének tartja a titkos értekezésnek megnyitását eszközölni.

Ezen levél kézbesítője egy hölgy — mint mondják — Görgei nőrokona volt.

A nő július 24-dikén Szikszón halt a levéllel.

Nagy Sándor, ki Görgei ellenőrzésével volt megbizva, s ki egyszer a tábori camarilla közepette elég bátor volt kinyilatkoztatni, hogy az, ki katonai dictatúra után merne kacsintani, benne Brutusát találja, — gyanakodván Görgeire, a levelet titkon hatalmába ejti, elolvassa s ismét a hölgy holmija közé visszadugja.

Nagy Sándor néhányad magával ellenpártot képezett Görgei táborában, de sokkal gyöngébb volt hogy sem valamit egy Görgei ellen kivinni képes lett volna.

Görgei táborába csakhamar orosz tábor-követek is jelentek meg, — Korlároff százados és Rüdiger alhadnagy.

Paskewits nevében, kitől azonban semmi megbízó levelük nem volt, fegyverletételre és seregének szétoszlására szólíták fel.

" A fegyverletételre vonatkozólag azt fel-
 lelte Görgei, hogy e tárgyban majd előbb
 megkérdezi a sereget.

Négy szem közt azonban Görgei Korl-
 roffnak kijelenté, hogy Magyarországszorult-
 ság esetén inkább elvállalna egy orosz feje-
 delmet, mint egy osztrákot, s hogy Paskewits
 e tekintetben alkudozhatik a magyar kor-
 mánynyal.

És már-már egy képtelen hiedelem gyö-
 keredett meg hadfiainknál, az, hogy az oro-
 szok készek velünk szövetségre lépni Ausz-
 tria ellen.

A hiszékeny magyarok — írja egy len-
 gyel író — annyira elhagyták már magukat
 bolondítani, hogy sokan Konstantin nagy-
 herceget már valósággal a magyar királyi
 trónon látták, főleg miután egy idő óta sok
 efféle hírek keringtek a hadseregben, me-
 lyeket Görgei emberei terjesztettek.

Ezen eszme már annyira hatott, hogy
 midőn az ellenséges táborkövetek bekötött
 szemekkel keresztülvezettettek a táborban,
 hosszas éljen kiáltások fogadták az oro-
 szokat.

Ezen alkalommal történt, hogy a két
 táborkövet Görgei környezetbeli két tiszttel
 katona-jelt cserélt.

E dolognak Szasz és Chourleff azon
 értelmet adták, hogy az orosz táborköve-
 teket maga Görgei ajándékozta meg s ennél-
 fogva Görgei számára viszont — ajándéku-
 l pisztolyaikat küldötték.

Görgei erre a két orosznak saját pis-
 tolyaiból küldött egy párt.

Paskewits azonban alkalmilag vissza-
 küldötte Görgeinek pisztolyait, nem tartván
 megengedhetőnek, hogy tisztjei Auszria el-
 lenségeitől ajándékokat fogadjanak el.

Görgei tehát szintén visszaakarta kül-
 deni Szasznak és Chourleffnek fegyvereiket,
 de a táborkövet nem érzé magát felhatal-
 mazottnak arra, hogy azokat magához vegye
 s Görgei pisztolyait visszavitte az orosz
 táborba.

Ez volt az a történet, melyet az izgatott
 kor közvéleménye a legképtelenebb hírek
 kovácsolására zsákmányolt ki.

Görgei a táborkövetek felszólítása foly-
 tán azt írta Paskewitsnak, hogy miután

hadserege az 1848-diki alkotmányra eskü-
 dött fel s ezen alkotmány fentartásáért küzd,
 fegyverét csak akkor teheti le, ha ezen al-
 kotmány újra biztosítottatik s Magyarország
 határaitól minden ellenséges erő kiszorítat-
 tatik.

Hanem Kossuth általában rossz néven
 vette ezen alkudozást Görgeitől, különösen
 mivel az április 14-diki határozatot egy szó-
 val sem említette, hanem csak egyszerűen
 az 1848-diki törvényekre vonatkozott.

Egyébiránt Kossuth hiúságát sérthette
 az is, hogy a korona folajánlásában Görgei
 őt megelőzte, azonban utólagosan belenyu-
 godott, mert már a táborba küldött minisz-
 tereknek azon utasítást akarta adni, hogy a
 trónnal valamely orosz főherceget kínálják
 meg.

Görgei ezek után Miskolcznál egy kis
 csatározást kezdvén az oroszokkal, az orosz
 haderőt ügyessen feltartóztatta s átkelt harc-
 nélkül a Tiszán, s Debreczennek tartott.

A vácz-debreczeni utban fényesen tűnt
 ki Görgei hadvezértehetsége az orosz las-
 súság ellenében.

Paskiewits aránytalanul túlnyomó erő-
 vel vadászott rá; egyszerre négy hadtest-
 tel is körülfogta.

Ez azonban nem gátolhatta, hogy terv-
 szerű útját a magyar fővezér végrehajtsa.

Paskewits a lakosok közül a legna-
 gyobb pénzajánlásokkal sem tudott kémeket
 kapni.

Mikor Görgei megérkezett Debreczen
 tájékára, megérkeztek a kormány küldöttjei
 Szemere és Batthyányi Kázmér minisz-
 terek is.

Véletlen megjelenésük nagy bámulatot,
 sőt ijedséget szült; azt hitték a táborban,
 hogy azért jöttek, hogy Görgeit letagyék.

„Midőn Görgei táborába értünk — így
 panaszkodik Szemere — őt eleinte udvari-
 asnak, de hidegnek találtuk; került ben-
 nünket, míg csak tehetette, később dacos és
 zárkózott, bizalmatlan és közlékenytelen
 volt.

Környezete már gunyt üzött a szent
 ügyből, melynek azelőtt bajnokai voltak. A
 seregben semmiféle lelkesedés sem volt. A
 fegyelem egészen eltűnt. A betegek, a hul-
 lározók, a gyávák naponkint százával szök-
 tek meg.“

Később már Szemere úgy nyilatkozott Görgei felől a kormányynak:

„Mély sajnálattal mondom ki — úgy mond — hogy Görgei nem az, aminek őt vélem. . . . Felhívom a kormányt, hogy vezér után nézzen, de addig ne, míg ez a sereg is nem egyesült a többiekkel.

E sereg úgy látszik, mindinkább magára ölti nem Wallenstein, hanem a Monk tábora jellemét. Görgei eljárásában oly titkos politikát látok, melynek következtében a hadsereg elveszhet anélkül, hogy a vezér maga vereséget szenvedne.“

A miniszterek megjelenésének az lett az eredménye, hogy Szemere levelet irt Paskewitsnak, melyben sejtetni engedi, hogy Ausztria és Magyarhon közt fennforgó viszályból Oroszország fogja ám a hasznot húzni.

Ezt a levelet Pöltenberg vitte át.

Rüdiger a követet Paskewitshez küldé, ki azonban nem fogadta el s utasítá Rüdigert, hogy tudassa Görgeivel, miszerint az oroszok egyedüli rendeltetése harcolni és ha Görgei az önmegadás felől a törvényes uralkodóval alkudozni ohajt, forduljon az osztrák fővezérhez.

Pöltenberg erre Rüdigernek azt mondta, hogy Görgei kész volna ugyan a császár seregei előtt letenni fegyvereit, de osztrákok előtt soha.

Hanem mióta megkezdődött az oroszokkal való egyezkedés — Görgei seregébe egyre hanyatlott a régi erény.

Számosak voltak ugyan mig mindég a szilárdlelkű hazafiak, azonban nagy rész az önbizalomtól erőszakosan megfosztva, elhitték, hogy az ellenséggel megmérkőzni már épen nem képesek; elhitték, mert elhitették velök, hogy a muszkával mulhatatlan az alkudozás.

Ily módon készítettett elő Magyarország bukása.

Ezenközben Debreczennél csatára került a dolog.

Nagy Sándor, kit Görgei azon világos parancsral rendelt ki oldalfedezetre, hogy minden egyenetlen harcot kerüljön, az Újváros felől nyomuló Paskewits tábornaggyal vigyázatlanul harczba keveredik.

Délután két órakor egy ezred uhlán kezdi meg a támadást négy század huszár-

ság ellen, melyet midőn üzőbe vesz, vakon ágyuink lőtávolsága rohan s azok erős tüze által visszaveretik.

Ekkor az orosz tábor is megkezdé ágyuzását.

Négy órakor az ellenség két gyalog hadosztályt mozdít elő s mieinket oldalt kezdi löni, mire útegeink elhagyják állásukat.

Paskewits erre a város ellen is küld két más dandárt.

Eroppant erő megtöri a város előtt álló huszáraink ellenállását, kik rendetlen futásban kavarogva menekülnek.

Az ellenség lovagai ezután honvédeinkre csapnak s a város utczaian keresztülüzve őket nagy részben leöldözik s ágyuiktól megfosztják.

A vert had a Brettyó felé mintegy két mértföldnyire üzetett, mi közben összesen majd két ezer ember veszett el.

Holtak és sebesültekben mintegy 250 volt a veszteség; a többi fogságra jutott.

Az oroszok vesztesége holtak és sebesültekben 200; Kuprianoff tábornokuk egyik lábát vesztté.

Az egész hadjáratban ez volt legfényesebb diadaluk az oroszoknak s a legnagyobb veszteség, mit ekkoráig a magyar seregek szenvedtek.

E csatát maga Paskewits rendezé; jelen volt Konstantin főherczeg is, ki mindenütt elül állt s golyózápor közt buzditá katonáit.

Amint Kossuth kormányzó híret vette, hogy az az oroszok szétverték Debreczennél, augusztus 4-dikén hajnali két órakor sietve levelet ír Görgei táborában lévő kormányképviselőknék, hogy miután Magyarország az osztrák házzal soha ki nem egyezhetik, s miután a nemzet ereje még elég tekintélyes arra, hogy szükség esetén keletet lázadásba borítsa, — az oroszokkal való alkudozásba vegyék föl Magyarországnak az 1848. törvények alapján, — az orosz császári ház uralkodása alá terésének kérését.

„Nézetem szerint — így irt Kossuth — az oroszokkal értekezésnek nyiltabb alapot lehetne adni.

És pedig: hogy a hitszegő ausztriai ház elannyira kitepte a birodalomnak minden alapját a népből, hogy ő alá vissza nem térünk semmi áron; s ne gongoljon minket

oly könnyen legyőzhetni, mert mintsem Austria alá kerülünk, készebbek vagyunk minden erőnkkel — mely nem csekélység — Valachiába, Törökországba vetni magunkat s felgyújtani Oriént, mint Ausztriának megadni magunkat. Ezt soha! Soha!

Mit mondanak egy orosz fejedelmi házbóli uralkodóhoz az 1848-diki alkotmányyal?

Ha Paskewitsnek erre nincs felhatalmazása, adjon szíva guardiat s utlevelet egy pár követünknek, kik egyenesen Pétervárra mehessenek a császárhoz.

Igy Kossuth.

És most ezek után, mielőtt a véres drama befejezéséhez érkeznénk, nézzünk szét a többi harcztéren is.

Keressük fel Haynaut!

Haynau Szeged alatt.

Azt mondják: a töredékesség — halál. Ez a mondat sajnosan bizonyult be eldarabolt hadtesteinknél.

Görgei alföldi küldetésének, miként említők, az volt a célja, — hogy egyesítse a szétzilált hadtesteket; hanem mielőtt ez megtörtént volna — közbelépett Haynau is.

Midőn Haynau meggyőződött arról, hogy Görgei nem tér vissza Komárom alá, — támadó harczainak teréül, szintén az alföldet választá, — mert hitte, hogy a koczkának itt kell eldűlnie.

Már július 19-én Buda-Pesten tartotta főhadai szállását.

A szeszélyes kegyetlenségéről hirhedt fővezér az ostromállapotot azonnal kihirdette.

Azonfelül egy, fenyegető nyilatkozatot is tett közzé.

Midőn az osztrák csapatok kevés idővel ezelőtt elhagyták a fővárost, lehetetlennek tartották, hogy „ismét hűtlenül és ellenségesen“ lépjenek fel ellenökben annak lakosai, de ebbeli hitükben „keserűen csalódtak.“

„Ti, — így szól egyebek közt Haynau — nagyobb részt németek, nyelv és erkölcs dolgában, részt vettetek azon törekvésben, hogy egy istentelen szájhős kíséretében egy magyar köztársaság ábrándszerű épületén dolgozzatok.

A nemes Hentzi és vitéz bajtársai vére részben a ti fejetekre száll. . . . Üldöztétek a jó érzelműeket, magatok közt. . . . Én saját elpusztíttatásokkal és városotokéval bosszút állhatnék rajtatok, de császárom és uram nagylelkűségét követem!

Fogadjátok azonban egy régi hadfi intő szavát, ki megmutatta, hogy váltja be adott szavát.

Halálfia lesz rang- és nem különbség nélkül, a legrövidebb idő alatt, a büntény színhelyén mindaz, aki szóval, tettel, vagy forradalmi jelvények viseletével a lázadók ügyét gyámolítani merészli, aki osztrák, vagy orosz katonát szóval, vagy tettel megsért, s aki magánál fegyvert rejteget.

Egy másik kibocsátvány szerint pedig a a fővezér a pesti és budai zsidóközségek, melyek „többszöri valóban gyálasatos és törvényellenes magaviseletöknek“ általában, különösen pedig a lázadók ügyének többszöri fölkarolásával és gyámolításával“ nyilvános bizonyítékát adták, nyomasztó kemény sarcot vetett.

Azután megközzé tette, hogy a lakházak, a netalán elrejtett fegyverekért, sorra moztatnak a üres lakásokban levő fegyverekért „a halálbüntetés a felügyelő, vagy házimestert éri; utcákon 10 embernek együtt állani nem szabad; ellenkező esetben egyszerű felszólítás után az örök tüzet adnak; a nemzetőri ruha, háromszínű jelvények, vagy vörös pántlika viselői „kérdés nélkül“ . . . rögtönbírószág elé állíttatnak és agyonlövetnek.“

Haynau július 24-én hagyta el serege egyik fővezérével a fővárost, mit egy kegyetlen hangu fenyegető szózatban adott tudtára a lakosságnak, melynek, ha a rendet megtörné s hátrahagyott katonáit megsértené, világosan megígéré, hogy városukat „Brescia sorsára“ fogja juttatni.

Haynau tovább folytatta útját — Szeged felé.

Utközben azt a kegyetlenséget követte el, hogy Csongrádot felgyújtatta.

A dolog úgy történt, hogy Bruselle őrnagy alatt két század osztrák lovag megszállotta július 27-én a várost s a hatóságtól lelmi szereket zsarolt.

Azután visszatértek Félégyházára, hol ekkor Haynau tartotta főhadai szállását.

Ugyanezen napról a Szentesen időző Kossuth egy fölhívást intéz a csongrádiakhoz, hogy, „mossák le becsületökről azon gyalázatot, melyet magukra vettek, midőn a cs. lovasokat beszállásolni engedték, holott kicsinyes ellenséges csapatokat agyon kell verni — ez a legjobb szabadulás.

Bruselle értesülvén e levélről, visszatér a városba s durva kihágások közben, melyeket tisztei az utcái véden nép iránt tanusítottak, előköveteli a levelet.

Egyszer csak az előőrsek ágyui megszállanak.

Az ágyuszó hallatára a katonák összefutnak és sietve szaladnak ki a városból. A toronyban a harangok félreveretnek; a botokkal fegyverzett lakosság erre utánna iramlik a császáriaknak, kik a város néhány előkelő polgárát magukkal hurczolták, őket megtámadják, s néhányat közölök agyon vernek.

Hanem bezzeg megis lakoltak ezért.

Haynau július 30-án Thun dandárát küldé megfenyítésökre. A katonák a lakházakat kirabolták s tüzet vetettek a házakra, minek következtében, a szélesendben, temérdek ház lett a lángok mártaléka.

Ugy látszik mind a rablás, mind a felgyújtás parancsszerűleg történt.

A katonatisztek nagyobb része nagy piacon levő Gyovai-féle házban voltak össeseregelve; ezek parancsolatjára egy akó pálinka a pinczéből felhozatván, a konyhába a kémény alá helyeztetett s egy üstben meggyújtatott. Ezt a tisztek körülállván, papírt és kártyát dobáltak bele; zsebóráikat folytonosan nézték, midőm az égő anyag alkonyatkor teljes lángban volt, egy vödör vizet parancsoltak behozni, melyet egyszerre az égő szeszbe öntvén, a láng a kéményen

kitört s mintegy 15 ölnyi magasságra hatolt fel.

Ugy látszik ez volt a jeladás a gyújtásra, mert azon perczben, midőn a lángok láthatók voltak, a piacon összesereglett katonaság kezdett a városból kivonulni s a bentmaradottak, leginkább lovasok, kis csapatokra oszolva, a város különféle utcáin széteszlottak s a házakra tüzet dobáltak.

Haynau boszut lihegő kebellet tartott Szeged felé — kormány székhelyére.

Csak hogy a kormány, miként láttuk, Aradra menekült előre; s a magyar seregek készültek, hogyha jön, hát méltólag fogadjassák.

Haynau közeledéskor hadaink következő állást foglaltak.

A 9. és 10. hadtestek, Desseffy és a leköszönt Wysoczky helyét elfoglaló Gál ezredes alatt, a Szeged körül készült sáncokban létezett.

Perczel merész ember volt, használható népfölkelést megzabolázni, de daczára fényes eredménydus csatáinak, heves természete által sokat elrontott.

Ő volt az, aki megjövendölte, hogy Görgei áruló lesz; és lelkében élt a hit, hogy „a hazát egyedül ő képes megmenteni.”

Azért rá is üzent a miniszteriumra, hogy ő levén a legidősb tábornok, Görgeit a nála nál két nappal fiatalabbat, maga mellett meg nem tűri; Damjanicsot meg, mi több, egyszer már agyonlövessel is fenyegette, mivel az elég merész volt az ő fivérét bezáratni; Kossuthot szemrehányásokkal tettezté s a kormány iránti engedetlenség megtagadásával fenyegetődzött.

Persze hogy Perczel ilyenek után nem maradhatott hivatalában.

Perczel július 30-án Szegeden kelt napirancs következtében letette a vezéri botot.

Lelkének csak az esett nehezen, hogy seregétől épen a harc perceiben kellett megválnia.

Az említett két hadtesthez járult még Guyon tábornok hadteste, — továbbá Zambelly ezredes osztálya; és Asbóth táborok alatti tartalék sereg.

Eszerint a szegedi sáncokban mintegy 38 ezer ember, köztök 4 ezer huszár létezett.

Lenkey tábornok Hód-Mező-Vásárhely-nél, Knezsics Tokajnál állottak.

Kmetty pedig parancsot kapott, hogy a Bánságban felfelé vonulván, siessen a főserghez, annak balszárnyát képezendő.

Haynau ugyszámított, hogy a magyarok, ha valahol, a szegedi sánczoknál bizonyára elfogadják a csatát, annál is inkább, mert Szeged az erődített helyekhez tartozott.

Dembinszky azonban a sáncztábort közelebről szemügyre vevén, kételyt támadt benne valjon a terjedelmes vonal védelme vezethet-e csak a legcsekélyebb eredményhez is?

Azért tehát augusztus 1. és 2-ka közti éjjel elhagyja a szegedi tábort s a szőregi töltsére vonult vissza.

A hidakat maga után lebontatta; s Uj-Szegednél csak egy dandárt hagyott hátvédül.

A magyarok további hadi terve, a közelgő napokra az volt, hogy, ha Dembinszky, akár Haynau homlok támadása, akár egyéb körülményeknél fogva rábíratnék, hogy kénytelen lenne szőregi állását oda hagyni, Aradra vonul, egyesülendő ott Görgeivel, ki Tokajból szintén oda vonult.

Egyesült erővel azután neki esnek az osztrákoknak, mitsem gondolván tovább az oroszokkal, kik, részint alkudozások, részint Aradvár által, föl lesznek tartóztatva.

Az osztrákok haladék nélkül délnek, a Bánáton keresztül Oláhországba lettek volna kiszorítandók.

Ha ez sikerül, az egyesült magyar fősergnek Tiszán át Komáromba kell vala mennie s Ausztriára törve, tőle a békét kicsikarni.

Ha pedig nem sikerülne az osztrákokat Oláhországba nyomni, míg az oroszok oda érkeznének, akkor a magyar főserg Erdélyt szándékozik megtámadni, azután a sorosokat elállani, Erdélyt, a természetes nagy erődöt védelmezni, a zömmel Moldva-Oláh-Országba nyomulni, s Magyarország mellett a törököt is háborúra bírni.

Csak hogy ez a terv megmaradt a képelem meddő játéknak.

Augusztus 2-dika reggelén a császári sereg elővédje már bevonult az üresen hagyott Szegedre; s követte nem sokára a főhaderő is.

Harmadikán reggel jelenlétét puska- és ágyú durranásokkal tudatta.

Délután Uj-Szegedet erősbben kezdi már lövetni; egy pár házat itt már fel is gyuj-

tott, azután pár ágyunkat tulnyomó ágyútüzével szintén megrontotta s az ügyes vezénylőt Jordánt megsebesítette.

A védelem erre csakhamar zavarnak indult.

Az ellenség felhasználta a zavart; nagyobb tüzet fejt ki s teljesen tehetetlenné teszi a védelmet.

Azonfelül az ó-hidat helyre állíttatja, azonkívül ujat is veretvén az őrséget kinyomja Uj-Szegedről s átkel a Tiszán.

Másnap reggel Dembinszky a főbb tisztek kíséretben a csatatér vizsgálatára lovagol, de amint közelebb értek, az ellenség főhadiszállásáról golyók röptültek feléjük.

Szőreg előtt a Maros egyesülése a Tiszával szöveget képez, melynek jobb oldalát, keletről nyugotra a Maros és némely a Tiszából kifolyó ágat, — bal oldalát, északról délnek maga, az akkorában megapadt Tisza képezé. A Tisza ágtól, a vizáradások által rongált szántóföldek megmentésére, erős és széles töltsé vonul Uj-szegedtől egy ágyú-lövésnyire, a Tiszával párhuzamban.

Ezen töltsé háta mögé állíttattak mindannyi ágyúink.

Ezen állomásban virradt fel augusztus 5-dike.

Az ellenség reggeli 6—7 óra között az egész vonalon megkezdte az ágyuzást.

Magyar részről szintén viszonztatott.

Két órai tűz után, az ágyúk mindkét részről elhallgattak.

Ezen ágyuzás alatt jött a jelentés, hogy lelebb, Kanizsánál, az ellenség visszanyomta a mieinket, s hogy már Kmetty is a bal partra huzódott át, — Dembinszky — mivel nem tartá megtarthatónak az állást — azonnal hátrálást rendelt.

Hanem Haynau az épen elvonuló félben levő seregünket megtámadván, erőiesen megkezdé a tüzelést, mire azonban a mieink is hasonló erélyvel feleltek; s mindenfelől roham oszlopok szineltek támadást,

A harc kezdetén mindjárt balszárnyunk megkerülése végett tulnyomó erejű osztrák-orosz csapatok foglalják el a szentiványi erdőt s Bechtold altábornagy Dessewffy tábornoknak, balszárnyukról előre mozdult huszárait visszaüzi; azonban a meredek töltsétől, melyen lovasait keresztül nem vezethette, visszafordult.

Ez alatt a közép egy darabig meg lehetősen rendben tartotta magát; azonban sűrűbben jövé a golyók s erősebb ellenséges rohamoszlopok nyomulván előre, a kiadott parancsolat szerint ez is hátrálni kezdett.

Az ellenség részéről 99 ágyu hányta a mieinkre arcvonalban a golyózápport.

Ez iszonyu ágyuzás, melyet Hauslab tábornok vezényelt, másfél óráig tartott.

Dembinszkinék lova az osztrák vadászok által szintén lelővetett, sőt ő maga is kapott sebet; de azért szokott vidor bátorsággal vezérelt.

Utját gyalog folytatta míg egy fiatal segéde, saját lovát adta át neki.

A bal szárnyra helyezett lovasságból a Bocskai-huszárok, az első vonalban, a nagyon előre mozdult ellenséges lovasság némely osztályait megtámadni indultak, de utjukban megváltoztatván szándékukat, rendetlen vágattak vissza.

Ekkor a bátor, fiatal lengyel herczeg Woronieczky, némely hátráló huszár-csapatokat előre vivén, midőn maga mögé nem figyelve, az ellenségnek tartott, csak néhány huszártól kísértetve, az ellenségtől elfogott s többé vissza sem került.

Egy darabig Szegeden tartották, azután elküldték Pestre, a siralom házba az „Új épület”-be.

Ágyuink teljes elnémulása után Benedek vezér őrnagy dandára tör elő s utána jobbról Jankanowsky.

Honvédeink azonban már ekkor elvultak.

Az egész sereg hátrálásban volt s midőn a huszár vezérlők a gyalogságot hátrálni látták, ők is megkezdték ezt; mindez azonban rendben történt, míg csak napalkonyatkor egy ürgolyó le nem esett s nem pattogott szét egy gyalog zászlóalj között; s midőn néhány ily ürgolyó a lovasság közé is lecsapott, már-már futás lett az eredmény, ha csak közbe nem jön a sötétség.

Huszáraink ekkor Szőreg irányában húzódnak el s innen a töltésen már átnyomult osztrákokat kikergetik, a falut azonban, mely tavasz óta romban hevert, Benedek rohamára hátvédünk feladja.

Benedek szintén sebet kapott.

Bár a tűz az ütközet alatt élénk s erős volt s bár az sokáig tartott, a veszteség még sem volt nagy.

A veszteség körülbelül egyenlő, mintegy 250 volt holtak és sebesültekben; a mieink ezenfelül még mintegy 300 foglyot vesztek.

A magyarok töltés által fődve levén, melyek a golyókat felfogták; — a nagyobb ivben repülők leginkább a hátul álló társzekerekben s lovakban tettek kárt.

Az ütközet elveszett; az ellenség ura lőn a harcztérnek.

A hátrálás még az ütközet előtt el lévén határozva, az ütközet csak azért fogadtatott el, mert az ellenség előtt nappal, síkságon keresztül vonulni károsabb lehetett az erős ellenállásnál.

Dembinszky ezután Arad helyett Temesvár felé vette utját, mivel a megzilált s lehangolt sereg nem gerjesztett benne oly bizalmat, hogy az ütközetet róna vidéken elfogadhassa s mivel nem akarta kockáztatni a honnak ezen, még tekintélyes haderejét, s mivel Temesvárnál védszempontról kedvezőbb helyzetet, kinyugodt segínyt, nehéz ágyuiban nagyobb védelmi erőt s így előnnyel kínálkozó ellenállhatást reményelt nyerhetni, elhatározá Temesvárnál próbálni szerencsét.

Ezen utjában Csanádnál jelent meg táborába egy asszony, ki Haynau seregét megmérgezni ajálkozott; hanem szép szóval tovább küldetett.

Mig azonban a temesvári nagyobb ütközet elbeszélésébe foguánk, lássuk Bem viselt dolgait Erdélyben.

Ügyünk hanyatlása Erdélyben.

Küzdelmes, borzasztó napok voltak azok, melyeket a magyarság Erdélyben keresztül élt, az alatt, míg a fönnebb elmondott események az anyaföld területén átviharzottak.

A havasok közé rezzentett oláhok közt a gyűlölet szikrája egyre izzóbbá lőn.

A lándzsák egymásra készültek samennyivel több volt készen, annyival erősebbé vált azon eszme, hogy a kiirtott magyarság romjaiból egy hatalmas, „Dacoromániának” kell föltámadni.

És voltak gyilkos rablások és pusztítások.

A városok pusztultak, falvak néptelenedtek, a lakosok hullottak.

A román párt az elkeseredés harczeit vívta.

Azután meg beözönlött egyszer csak ide is a muszka sereg.

És lett áldozat s patakként öntöze a vér a már azelőtt is vérben fürdött földeket.

Az öreg „Bem apó” a válság perczeit élte.

De beszéljük el viselt dolgait

Elbeszélésünket ott hagytuk félbe, midőn Szében bevétele után, Bem, Puchnert és az oroszokat Oláhországba s a mőczokat a havasok közé kergetvén, Károlyfehérvár és Déva kivételével, egész Erdélyt, villámgyorsasággal hatalmába keríti.

Bem, kiüzvén Erdélyből az ellenséget, minden gondját arra fordította, hogy a védelmet kellőleg rendszerezze, s hogy személyesen menjen Magyarországra, azon seggrel, mely Erdély biztonságának kockáztatása nélkül, kívül használható.

Bem ápril közepén ment tizezernyi hadtesttel a Bánátba.

Fegyverei, miként Erdélyben, úgy a Bánátban is szerencsével harcolának.

Alig volt a Bánátban egy hónapig, már azon örvendetes hírrel lepte meg az országkormányzót, hogy sikerült Magyarországnak a Bánátot nagy áldozatok nélkül visszazse-

rezni, mely működésében Perczel által hatalmasan támogatott.

„Közeledésemre — írja Bem hadijelentésében — az ellenség mindenütt megfutott. annyira s oly gyorsan, hogy el sem érhettem. Orsovát lövés nélkül elfoglaltam.

Még csak Temesvárt kell elfoglalni.”

Mig Bem Bánátban aratta diadalait, Erdélyben is nevezetes események fejlődtek ki.

Említettük, hogy mikor Bem a Bánátba kiindult Déva és Fehérvár még nem voltak magyar kézben.

Hanem Bem mielőtt kiindult volna, az ostromzárt elrendelte ellenök.

És csakugyan Dévavár, Forró ezredes ostromzárolása nyomán, már május 27-én pünkösöd napján megadta magát.

Nem úgy azonban Fehérvár.

B. Kemény Farkas, hiányozván kellő lövegei és löszere, semmikép sem boldogult ellene.

Erre azután Bem irt a kormányznak, hogy küldjenek neki egy ügyes ostromló vezért, mert az ő csapatvezérei közt vannak ugyan született főispánok, de született hadvezérek, kik ostromot vezetni képesek volnának, teljességgel nincsenek.

A kormány erre azután leküldötte Stein ezredet, a hadügyminiszterium kebeléből.

Stein azután csakhamar rendezte a seregeket, gyakorolta, növelte erejüket, az ostromzást jobb rendbe hozta.

Mikor pedig mindent rendbe hozott, megkezdé a lövetést, június 25-én Fehérvár ellen.

Bomba bombát ért; füttyülve sivitának át az ágyugolyók, mintegy elnyomni igyekezvén a puskalövések folytonos ropogásait:

Egy-egy jaj hasítá át a léget.

Egy-egy égő bomba világította meg a tájt.

Egy-egy dörgő ágyu fűlszaggató zaja bömbölte túl a vegyes zajt.

Stein 800 bombát lövetett egymásután.

S az agg egyház, az ős idők mondaszerű

hagyomány, csillagásztornyával, gyönyörű könyvtárával, szobraival, egyház ékeivel, a parancsnoki lak . . . minden a lángok mártaléka lőn.

Borzasztó jelenet.

Egymást érték a golyók s mindenik után új láng tört ki az ég felé.

Oltani lehetetlen vala.

A lövetés alatt Stein egy tábor-követet küldött a várba.

Egy kartács szétépte.

A lövést azután megszüntette s mást küldött.

A halottak elnyugodtak . . . s az élők azt mondták, hogy későbbek azoknak a sorsára jutni, mint hűség fogadásukon perczig is csorbát vágatni engedni.

Másnap és harmadnap a bombázás megtjittatott.

A bástyák már gyengülni kezdtek; a vár nagy részét romban, de azért császári zászló lengett a falakon.

Auguszt ezredes nem adta meg magát.

A havasokra vonult, oláhok pedig leütöttek ez alatt szikla lakaikból a magyarokra.

Hasztalan volt ezekkel is a vezéreknél minden béke kísérlete.

Azt mondták, jönnek ugyanis már segédelmükre a muszkák.

Majd akkor ugyanis eljön a számlás órája.

Végre a kormány küldött egy férfit hozzájuk, — Drágost, ki zarándi képviselő s maga is oláh volt.

Drágos működésének lett is drága eredménye.

Janku, a „havasi király,” Dobra és Buttyán oláhfőnökökkel értekezletet tartott Mihályfalván.

Drágos egész buzgalommal elmondá a dolog állását; eleven színekkel festé a magyar seregek újabb győzelmeit, Ausztria szorultságát s a szászok méltánytalanságát az oláhok iránt, s a népfőnököket békére és meghódításra szólítja fel.

Dobra és Buttyán hajlandók voltak alkudozni.

Egyelőre azonban fegyverszünetet ajánlának.

Drágos elfogadta.

A fegyverszünetet másnap Hatvani, a zarándi hadparancsnok is elfogadá, ki Csutak helyébe, ki a béke feltételeivel a kor-

mány székhelyére sietett, átvette a parancsnokságot.

Egy része ezután a megnyugodott oláhságnak kezdte lerakni fegyvereit.

Csak hogy egy meggondolatlan tett romba döntött mindent.

Hatvani megszegte a fegyvernagyvási engedélyt.

Május 6-án megszállotta Abrud-bányát.

Ugy volt meggyőződve, hogy gyors hadműveletekkel több lehet kivinni az oláhok ellen, mint béke kísérletekkel.

Drágost rendkívüli indulatba hozta ezen tett; váltig tiltakozott Hatvani előnyomulása ellen.

Jankut is felszólította a visszavonulásra; de siker nélkül.

Janku megerősödött azon gyanujában, hogy a béke alkudozások csak arra valók voltak, hogy a havasok árulás útján foglalassanak el.

És készült borzasztó véres bosszura.

Azután megkezdődött a harc.

„Harcoltunk — írja egy jelen volt harcos — elkeseredetten, megszűnés nélkül, kitartó erővel.

Harcoltunk oly földön, hol egy talpalatnyi tér sem volt biztos, hol elül, hátul, fölöttünk, alattunk mindenütt ellen.

Harcoltunk, hogy egyszerencsétlen várost megmenthessünk.

Hatvani serege semmivé lett.

Alig 80 ember maradt életben . . . a többi meghalt.

A német legióból egyetlen ember sem él.

Abrudbánya lakosai közül a nők, az agok, a gyermekek alig félszáz maradt meg — koldusnak.

Abrudbánya nyílt temető: A kormos falak, a leégett házak, a meghalt harcosok, a küzdeni nem tudó legyilkoltak sir- emlékei.”

Szomorú, gyászos napok emléke.

„Boldogok, kik e szép sereget semmivé lenni nem látták.”

Az oláhok Drágost — mivel Janku kiadta a parancsot, hogy mind azon magyarok, kik valami uton nem menekültek — felkoncizoltassanak, — darabokra vagdalták.

Buttyánt meg Hatvani akasztatta fel; Dobra az utcán végeztetett ki.

Ezen esemény után az oláhság elke-
seredése s vad indulata a magyarság iránt
még inkább fokozódott. Vakmerőségüket
fokozta a nem sokára bekövetkezett muszka
betörés. Hanem amint hírt vette ennek
Bem, sietett vissza Erdélybe, hogy meg-
akadályozza, de hasztalan. — A muszkák
Lüders vezérlete alatt mintegy 28 ezer em-
berből álló erővel június 18-dikán már be-
ütöttek Erdélybe.

Másnap a Tömös-szorosnál, melyet Kis
Sándor védelmezett, már ütközetre került
a dolog.

A székelyek, kiknek száma alig volt ezeren
felül, leonidási elszántsággal védtek a szorost.

Több, mind négyszáz székely esett el.

Kis Sándor ezredes, miután lova lelőve-
tett alóla, s karját ellőtték s czombába egy
golyó furódott, — elfogatott. Ő azonban
utóbb felszaggatván sebeit, vérét önmaga
folyatta el.

A székelyek a tulnyomó erő elől vissza-
vonultak — minek következtében Brassó
csakhamar orosz kézre került.

Lüders tett azután pusztítást Három-
székben és Csikszékben!

Gábor Áron ágyuműhelyét is elpuszti-
totta s bár a háromszékiek most is dereka-
san viselték magukat — de a tulnyomó had
ollen mitsem tehettek.

Egyidejűleg Lüderssel, — Grottenhjelm
is beütött mintegy 10 ezernyi muszka haddal
Beszterczénél, hol Dobay József alezredes
védte 6 ezernyi haddal a szorosokat.

Zászlóaljaink a borgói szorosokba vo-
nultak.

Hanem a muszkák itt 7 zászlóaljjal tá-
madták meg őrségünket.

Ez egy darabig védi magát, azonban,
lőszere fogytával az ellenség gyilkos tüzét
ki nem állhatván, három órai védelem után
a sánczokból ki, — Beszterczén át Deésre
futamodik.

Bem amint ennek hírt vette, rögtön sietett
Deésre s Dobay iránt, az erélytelen védelem
s a nagy hátrálás miatt, annyira haragra
gyúlt, hogy haditörvényszékkel fenyegette.

Helyette a lengyel Damaszkint bizta
meg a vezénylettel.

A hős lengyel megérkezése mindenütt
bátorítólag hatott, mire valóban nagy szük-
ség volt, mert az orosz beütés hírére B.-Szol-

nok, Doboka és Kolozs megyéket, mond-
hatni, halálos félelem lepte meg.

Az utakat ellepték a menekülők szekerei,
a közigazgatás gépezete pedig egészen fenn-
akadt; mert a vidéken még a közhivatal-
nokok is odahagyták állásaikat.

Amint Bem Deésre érkezett, más nap
már visszaindult az ellenség elé.

Hadd nézzen szemébe!

Legalább tudja majd tájékozni magát.

Bemre nevezetes csaták vártak.

Június 27. és 28-dikán már összecsapott
Grottenhjelmme.

A lengyel harczi erős és pusztító ágyu-
tűzzel kezdte meg a harcot Jaádnál.

Másnap Altdorfnál folytatta.

A székelyek eleinte több rohamot visz-
szavernek, azonban később Bemet elesett-
nek, vagy elfogottnak vélvén, egy részben
rendetlenül megfutamodnak.

Bem ekkor általános hátrálást parancsolt
s ágyufödözött tüzelve üldözői ellen végre
a szeredfalvi hidnál állapodik meg, midőn
az ellenség véget vetett az üldözésnek és
harcznak.

Hanem ezen visszavonulás alatt a szé-
kelyekből igen sokan elszóródtak és elszök-
tek. Bem ezért egy napi-parancsban kemény
szemrehányást tesz nekik, kiket, ugymond,
ha törvénytörésnek akarna büntetni „vagy
tömegekként kellene agyonlővetnie, vagy
százanként megbotoltatnia.”

A multakért azonban megbocsátott, ha-
nem jövőre elrendelé, hogy „minden gyáva
tiszt és gyáva katona, ki zászlóját vagy
csapatját rontélet nélkül odahagyja, azon-
nal haditörvényszék elé idéztessék, vagy
agyonlővessék.”

Bem azután Besztercze felé vette útját,
de csakhamar onnan is kénytelen volt el-
vonulni.

Ezen visszavonulás alkalmával történt,
hogy midőn szekere Beszterczén keresztül
ment, a toronyból rálöttek.

A kocsiban Lukenics nevezetű adjutansa
volt, ki rögtön meghalt.

A vezér pedig, a várost elkerülve, tette
meg az elvonulást s csak így menekülhetett
meg.

Ezenközben más pontokon is szerencsét-
lenség üldözte a magyar fegyvereket s hul-
lottak honvédeink.

Gál Sándor, ki 5 ezer emberrel szintén a keleti szorosok őrzetére rendeltetett, csatát vesztett, s gyalogjaink az oroszok dühös öldökléseinek lőnek áldozatai.

Veszteségünk 500 ember holtak és sebesültekben.

Bem magán kívül lett haragjában.

Napi parancsot adott ki, mely szerint „a rendetlen megfutamlásért felelős, szint-
ugy, mint fegyelmetlenség bűneivel is terhelt fő és törzstiszteket, elfogatván hadiszék elé állíttatta s megigéri, hogy az állomásait gyáván odahagyó tiszteket főbe löveti, vagy rangjoktól megfosztva, bebörtönözteti“.

Gált azonban meghagyta.

B. Kemény Farkas szintén nem tudott boldogulni a vérszemet kapott oláhokkal.

Elindult ugyan a havasok lakói ellen; — de serege s maga is, csaknem Hatvani sorsára jutott.

Az oláhok golyó s közáporral fogadták a hegyek tetőiről.

Tehát visszavonult.

Bem meghagyása nyomán, Keménynyel egyidőben indított meg Zarciszky ezredes is a mőczok ellen — két csapatot; különböző irányban.

Hanem szerencsétlenül járt az egyik, melynek Buzgó százados volt parancsnoka.

Maruczellnél, Kolozs megyében bekerítettett a mőczok által.

Nem volt más mód a menekülésre, mint kivágni magukat.

Buzgónak sikerült a keresztülvágás, azonban csapatának nagyobb része, köztök Vasvári Pál is, a Rákóczi-csapat parancsnoka, a szorosban, a hegyek tetőiről alábocsátott kövekkel s a mindenfelől előre tört lándzsások által leöletik, vagy elfogatván, mellen keresztül faczövekekkel a földhöz szegeztetve, kivégeztetik.

Vasvári a hegyek közt hagyta 26 éves, reménydús életét.

Sok leégett falu és város volt tanuja az ilyen oláh kegyetlenségnek, kik ellen, a havasok üregeiben hasztalan volt rendes hadjáratot kezdeni.

Ez alatt az oroszok már egész Szászrégenig nyomultak elő, hol több csatában majd egyik, majd a másik fél lett győztes.

Elvégre Szászrégen is orosz kezekbe esett.

Julius 16-dikán Szeretfalvánál Bem serege vitézül viselte magát.

Hanem ezalatt hatalmasan nyomult előre Clam-Gallas tábornok is a Bárczaságból. Lüders meg Verestoronynál nyomult előre. Szében szintén ellenség kezére jutott.

Az egyesült seregnek azután az lett célja, hogy Fehérvárt az ostromzár alól fölmentsék.

Bem ezután Három- és Udvarhelyszékbe vonult, hol sikerült neki tetemes erőt gyűjteni, melylyel aztán meg is verte az ellenséget.

A császári seregek a vesztett csata után visszavonultak Illyefalváig — innen pedig a székelység által visszanyomattak egész Szentkirályig.

A császári seregek boszujokban felgyújtották erre Szemeriat és Sepsz-Sz.-Györgyöt.

A magyar seregek Csik szélén, Málnáson állapodtak meg.

Bem használva a császári seregek visszavonulását, — az ojtózi szoroson át Moldvába tör, hogy annak lakosait az orosz elnyomók ellen fegyveres szövetségre és csatlakozásra szólítsa fel.

Az ősz tábornokot főleg azon meggyőződés vitte e lépésre, mert kételkedett, hogy serege az annyifelől való megtámadásnak sokáig ellen tudjon állani.

Hitte, hogy Moldva fölkel. A csángó magyarokra különösen számított.

Különben Bem, kinek hadjáratait általában némi kalandosság jellemzi, úgy látszik régóta tervezgetett már egy moldvai hadjárat felől s szándékainak Kossuthot is megnyeré, ki a dologban képzelmének még szabadabb tért engedett.

Kossuth július 16-dikáról a többek közt azt írta Bemnek: „Pólexes és Bolliák, oláh országi emigransurak ajánlatott tettek oláhlegiót alakítani. Elfogadtam az elvet. . . Ajánlom őket. A dolog igen fontos. A következmény felszámíthatatlan volna. Ha a dolog menetelre kerül, kérem ez urakat pár nappal azelőtt tanácskozássra hívni fel, hogy előre intézkedhessenek; mert óhajtható, hogy ottan barátoknak tekintsenek. Igen szükségesnek vélem, megmondani a proclamatióban: „mint a törökök és oláhok barátai jövünk, feezabadítani őket az orosz nyomás alól“.

A törökök — ugymond Kossuth — kétes politikát követnek.

Kossuth tehát a porta jóakarátának kinyerhetése végett Beöthy Ödönt már előzőleg kinevezte konstantinápoli követnek.

Azonban az oláhországi kormány megtagadta az utlevelet Beöthynek és segédeknek: Teleki Sándor és Bethlen Olivérnek.

A kormány tehát Andrassy Gyula grófit más utakon küldé Konstantinápolyba.

Bem ezenközben maga is igyekezett érintkezésbe jönni Omerrel, kit evégből július 3-dikán tanácskozáásra kért fel.

orosz csapatok, szabadon barangolhattak Oláhországban.

Bemnek eszerint nem maradt más hátra, mint Moldvába kísértetni szerencsét.

Kezdetben meglehetősen sikerrel dolgozott, úgy hogy néhány csatát szuronysegezve megnyervén, az ojtózi szoroson át egész Onestig vonult.

A lakosokhoz intézett kiáltványában értesíté őket, hogy seregével azért lép országukba, hogy felszabadítsa őket az „orosz

Omer.

Hancm minthogy levelére sokáig késett a válasz, innen azt következett, hogy Omer az oroszok már lekenyerezték.

Bem tehát felszólítá Kossuthot, hogy hasonló módon kísértse meg a basát ügyünknek megnyerni.

Azonban pár nappal ezután Lüders tökéletesen elállotta az Oláhországba vezető utakat, s Ihászt elkergette onnan védelmi állásából, mire Ihász honvédeit a törökök rögtön lefegyverzik, míg az osztrákok és

járom" alól s biztatta őket, hogy „a magas porta sem fog késni segélyével“.

A moldvai székelyek meglepetésükben bámulták honvédeinket s az ezüst pénzt, melylyel fizettek, de az egész megjelenés oly tűneményes volt, hogy sem ők, sem a különben türehetetlen oláhok nem határozhatták el magukat a cselekvésre.

A lakosok azonban még jóformán el sem olvashatták a kiáltványt, midőn Bem az oláhokat kénytelen volt ott hagyni a faképnél.

Mig ugyanis Bem, seregének egy részével künn járt, Erdélyben mindinkább szomorubb alakot öltöttek a dolgok.

Bem tehát, kiábrándulva, ugyancsak az ojtózi szoroson át, visszatért Erdélybe, hol csapás csapásra következett. Julius 28-dikán már Maros-Vásárhelyen volt.

Erdély sorsát eldöntő nevezetesebb ütközetek egyike Segesvárnál volt július 31-én.

Midőn ugyanis Bem hírül vette, hogy Lüders egy tekintélyes sereggel Segesvár felé vonul, elindult eléje s az ellenséges felék előcsapatát július 31-én dél tájban már szembenállottak a segesvár-kereszturi uton.

Lüders hadteste keletre és északra állott Segesvártól, azon két uton, melyek Maros-Vásárhelyre s Udvarhelyre visznek.

Az udvarhelyi uton Fehéregyháza és Ördögfalva között az oroszok balszárnya ellen Bem azonnal kifejté erejét.

A harc azután csakhamar kifejtett.

A magyar seregeket Bem, az oroszok pedig Lüders személyesen vezették.

Bem kétszer nagyobb sereg ellenébe állott, mindamellett oly ügyesen tudta vinni a dolgot, hogy a győzelem már-már részére hajolt.

A harc folyamában, melyet erős ágyutűzzel nyitott meg, több ízben rohamra vezette zászlóaljait.

A balszárny derekasán viselte magát.

Lüders, Bem haderejének kicsiny voltából ítélve, a támadási helyen mindössze is csak tüntetést gyanított.

Azt hitte, a főszereg még Maros-Vásárhelyről csak ezután érkezik meg, és sietett, hogy utját állja annak.

Ezalatt Fehéregyházát a mieink elfoglalták, míg e falura támaszkodva a jobb szárnyon erősen ágyuznak, az alatt Bem a balszárnyal tétet ismételt támadásokat a völgyben.

De azalatt visszaérkezik Lüders. Új ütegeket s friss csapatokat vegyít a harczba s Fehéregyházából a mieinket kiveri.

Alkonyatig tartja magát maroknyi seregünk.

A csata sorsát a segítségül érkezett dzsidások fordíták meg.

Midőn ugyanis Lüders, jobb szárnyunk ellen, négy dzsidás századdal s kozákokkal rohamot intézett, huszáraink jól kiállottak

ugyan az első lökést, de egy ismételt erős rohamra huszáraink hátat fordítanak s futásukban magukkal ragadván a gyalogságot is, az egész tábor futásba keres menekülést, miközben az üldözésre kelt kozákok és dzsidások iszonyu öldöklést visznek végbe.

A kozákok egész Ördögfalváig üzték seregünket.

Ezen csatában tűnt el nyom nélkül Petőfi Sándor őrnagy, Bem segéde, a genialis költő, a csaták dalnoka.

Az öreg Bem apót is csak lélekébersége mentette meg.

Midőn lovát kilőtték alóla, szekérébe vetette magát; de futás közben ez is felborult vele s csak úgy menekülhetett meg a kozákoktól, hogy lefeküdt az árokba, s arcát köpönyegével elfödve, hogy meg ne ismerjék, holtnak szinlelte magát.

Csata végeztével azonban, estennen négy huszár fölkereste s föltaalván, elvitték magukkal.

A magyar seregek e csatában 1300 holtat és sebesültet, 500 fogolyt s hét ágyút vesztek.

Azonfelül a magyar had összes podgyása s még Bem kocsija is az oroszok zsákmánya lőn.

Az oroszok összesen 246 embert vesztek.

Bem ezután Maros-Vásárhelyre vonult vissza.

Célja volt innen, Kemény Farkas hadával egyesülve, Szeben visszavételére indulni, miért is Stein hadát szintén Szeben alá rendelte.

Furcsa tünemény volt valóban ez a Bem!

Valahányszor a szerencse s a haderők viszonya kedvezőtlen volt rá nézve, mindig kellő időben el tudott vonulni a tökéletes megveretés elől, sőt olykor egyik, vagy másik szárny irányban intézi hátrálását, hogy a győztes felet rövid idő alatt ismét fenyegeesse.

Váratlanul s bátran jelenik meg mindig.

Bem tehát, számítva Kemény Farkasra és Stein hadára, Szeben ellen indult.

Hanem mielőtt Stein Szeben alá érkezett volna, Szász-Sebesnél, az oroszoktól, Hasfort vezérlete alatt, kemény csapást szenvedett.

Stein ugyanis, mióta Szeben az oroszok

kezére jutott, ezek ezemeltartása végett, Szász-Sebesre egy zászlóalját rendelt.

Mikor meg Bemtől a főntebbi rendeletet kapta, egész hadával, mely mintegy 4000 fegyveresből állott, Szász-Sebesre vonult.

Hasfort, augusztus 1-én a magyar hadat itt megtámadta.

A csata vészes kimenetelű lett.

Veszteségünk mintegy 200 halott, 1185 fogoly, köztök 190 sebesült, 2 ágyú s különféle löszerek.

Bem, egyesülvén Kemény Farkas seregével, augusztus 5-én Szeben alatt állott, s Hasford orosz tábornok szebeni őrségét Nagy-Csűrnél megtámadja.

A harczot a mieink erős ágyutüze nyitja meg, mit ismételt rohamok követnek az ellenség jobb és balszárnyára.

Hasford, két órai viadal után, félvén a bekerítettéstől, hátravonul s a város falai mögül védi magát.

Estére azonban innen is kiveretik.

Az oroszok vesztesége 78 halott s 251 sebesült.

A szászok éljenzéssel fogadták a városba bevonuló honvédeinket s amerre mentek, virágokat szórtak eléjük.

De Bem nem sokáig mulathatott a város falai közt.

Másnap ugyanis Lüders, hírét vévén Szeben elestének, sebes rohammal közelgett Szeben felé.

Bem, amint ezt meghallotta, sietett Lüders elé.

Nagy-Csűrnél találkoztak.

A küzdelem a kozákok támadásával s ezt követő erős ágyutüzzel kezdődött, melynek szüntével az orosz balszárny Nagy-Csűr elfoglalja.

Bem, kinek ágyuit az ellenség tüzésége elhallgattatta, hasztalan kísértette meg visszafoglalni a falut.

Végre az uhlánok balszárnyukat elnyomják s megkergetik, azután pedig a fődözet nélkül maradt középre rohannak, mire seregeinket állásából teljesen kiszorítják.

Bem, Szebenben keresztül üzetve, Kis-Toronyra huzódik, azon szándékkal, hogy ott majd egyesül Stein hadával.

A hátrálást, szokása szerint most is személyesen fődözte Bem ágyúival s megint kevésbe mult, hogy el nem fogatott.

Veszteségünk ismét tetemes volt: 600 halott, 500 sebesült 1034 fogoly, 15 ágyú, 3 zászló s temérdek fegyver; az oroszoké csak 16 halott és 48 sebesült.

A szászok most meg virág helyett, golyózáporral köszöntöttek s lövöldözték ablakaikból futó honvédeinket.

Bem a szebeni veszteség után is csakhamar összeszedvén magát, Szászsebesnél ismét kemény csatát vívott, melyben mindkét résznek tetemes vesztesége volt.

Bem azonban itt egyesítvén megroncsolt seregét Stein hadával, — Kossuth meghívására a Bánátba sietett — Temesvár alá.

A vezérletet Erdélybe Stein vette át helyette.

És ezzel Erdélyben eldült a forradalom kockája.

Végcsapás.

A harcztér mindegyre szűkebb körre szorítkozik.

A seregek döntő események küszöbén állanak.

Mikor Dembinszki a szőregi sáncoknál megveretvén, útját Temesvár felé vette, senki sem tudta, valjon minő hadi tervei vannak a fővezérnek.

A közreműlés pedig s a sereg erkölcsi erélyének hanyatlása minden perczen növekedett.

Elégületlenség volt észlelhető minden nyomon.

Az élelem, minthogy dús raktárait nagyobb részt Szegeden hagyták, nem járt ki pontosan. Pedig az elégületlenség okai közt ez főtényező szokott lenni.

Dembinszki augusztus 7-dikén már Csátadon volt.

Kossuth, amint értesült arról, hogy Dembinszki, ahelyett, hogy Aradra sietett volna, Temesvár felé vonul — roppant ha-

ragra gyult — s nyomban Bem után küldött, hogy jöjjön mielőbb átvenni a sereg fővezérletét, nehogy Dembinszki tönkretegye a magyar hadakat.

Dembinszki pedig utasította, hogy tartson rögtön Arad felé, — hol Görgei, Vécsei, Kmetty, Knezics és Querlando hadaik összpontosítása által mintegy 80 ezer embernyi sereg tömörítése volt kiállításba helyezve.

Azonban Dembinszky, bár az Arad felé való vonulás neki is szándékában volt, de mivel Schlick a szeged-aradi utat elállotta, — az egyenes irányban való vonulást már lehetetlennek tartá hadseregére nézve. Azt gondolta, majd Temesvártól sokkal biztonságban eljuthat Aradra, mint a kormány által kiszabott uton.

Kossuth ezzel egyidejűleg Vécseit is utasította, hogy felhagyva Temesvár ostromával, vonuljon szintén Aradra.

Vécseyre leverőleg hatott ezen rendelet.

Ő, kinek rendeltetése volt a vár bevétele, oly derekasán működött, hogy mármár sikerre jutott a vár ellen.

A legkeményebb ostrom július 31-dikén volt.

A 98 tüztorok, mely a falakra szórta hatalmas lövegeit oly borzasztó dőrejt idézett elő, csakugy rengett bele a föld.

A moraj elhallatszott egész Aradig.

Az utolsó rohamot augusztus 4-dikén intézte a vár ellen.

A támadás esteli 9 órakor történt két hadoszlopban a vártér foka ellen, hol a mieink az elsánczolt táborn, ugy szintén a vár déli részét is, szuronynyal törekedtek elfoglalni.

A várórség azonban, bizva a közelgő segélyben is, hőiesen verte vissza támadásaikat.

Másnap Vécsey becsületes föltételek mellett megadásra szólítja fel az őrséget, de ez kinyilatkoztatja, hogy védeni fogja magát az „utolsó töltényig“.

Vécsey ezenközben megkapván a kormány rendeletét az aradi összpontosításra nézve, kénytelen volt felhagyni a további ostrommal s készült az elvonulásra.

Már augusztus 6-dikán ostromágyuit Arad felé indította.

Maga azonban nem vonulhatott el, mert másnap tudósított, hogy Dembinszki

Csatádon van s gyorsan közeleg Temesvár alá.

Temesvár egész ostroma alatt Vécsey vesztesége 160 halott s 175 sebesült volt. Ezenkívül ragályban meghalt mintegy 2400, betegben feküdt 2000.

A várból az ostromlókra intézet lövetek száma mintegy 42 ezerre ment.

Haynau nyomban Dembinszki hadai után, szintén Temesvár felé haladt. Ő neki meg, ugylátszott, az volt ozielja, hogy a várt fölszabadítsa az ostrom alól.

Azonfelül gondoskodott, arról is, hogy Dembinszki netaláni egyesülését Görgeivel megakadályozza.

Azért is előhadait egy részben Temesvár felé Csatádig, más részt pedig Vargyas felé tolta előre.

Már augusztus 7-dikén az osztrák előhad utólerkte a mieink hátvédét Csatádon s a város déli részén megtámadta.

A mieink hathatósan viszonzozák az osztrák ágyutüzet, azonban a tulnyomó számú lovasság támadását ki nem bírhatván, nem-sokára hátrálniok kellett.

A magyar sereg ezután Kis-Becserek-nél szállott táborba, utját másnap Temesvárnak folytatandó, annál is inkább, mint-hogy az eddigi róna-vidék kevés szöllejével s az ut mellett itt-ott levő kukoriczájával csak kevés támaszpontot nyujthatott volna.

És ezekután végre felvirradt augusztus 9-dike, a honnak : második mohácsi napja.

Ambár 6 órakor a gyalogságnak már ki kellett volna indulnia, de ez nem történt meg s csak az ellenségek Becskerek előtti megjelenését hirdető ágyulövések hozták azt mozgásba.

Azonban alig ereszkedett le a magaslatról gyalogságunk s alig vonult ki a faluból, midőn Szent-András felől futó kocsik által tudósított, hogy egy ellenséges osztály nagyobb részöket elfogta s kizsákmányolta.

Amint ez megtörtént s rövid csatározás után a mieink a Nyárad patak-nál állást foglaltak — egyszerre csak azon örömhír terjed el a seregben, hogy:

„Itt van Bem!“

A hirre lett éljenzés a táborban.

Dembinszki, a lovasság által képezett hátvédnél tartózkodván, lassan vonult visz. szafelé, midőn Bem nála is megjelent.

Dembinszki, örömet fejezte ki megérkezésén s kérdezé valjon egyedül jött-e.

Erre Bem röviden csak azt felelte, hogy egyedül, mert a muszkáktól megveretett.

„Baj!” — viszonzza erre Dembinszki — s így mitsem lehet változtatni a dolgon.

Bem azonban nem helyeselve az örökös, lehangoló hátrálást, kijelentette, hogy ő ütközni kíván.

Dembinszki váltig ellenezte ezt. Ő tudja, ugymond, legjobban, minő harczai képességgel bir serege; s kifejezte az okokat, melyek a Temesvár alatti ütközetet ajánlják.

Bem erre azzal felelt, hogy kihuzta zsebéből a kormány rendeletét, mely szerint ő levén fővezérnek kinevezve — kijelenti hátrározottan, hogy ő, igenis, ütközni akar.

Dembinszki a fővezérletre nézve csak örömet fejezte ki, hogy legalább megmenekült a nagy felelősségi teherrel; az ütközetre nézve pedig csak annyit mondott Bemnek: „Ha oktalanságot akarsz elkövetni, kövesd el magad!”.

Bem csakhamar kiadta az új parancsokat, s már 10 órakor a gyalogság az ütközet helyre érkezett s Bem megparancsoltatta Kmettynek is, hogy siessen az ütközet terére.

Beregszó, az akkor helyenkint sekélyes, helyenkint egészen száraz, iszapos patak s a Béga-csatorna választotta el a két sereget egymástól.

Az ellenség a pataktól lejtősen emelkedő magaslaton vón állást.

Bem legszűkebb jobb szárnya a száraz Beregszón innen, a temesvári hídtól kezdve lovasságból állott.

Ennek egy ütege, jó előre nyomulván, az ellenség állását, a patakon túl, balszárnyában lövöldözte. E mellett Gál László hadteste az innenső jobb szárnyat, többnyire rosszul fegyverzett gyalogság s lándzsásokkal, kik szintén lejtős, de az ellenségnél alacsonyabb emelkedésen, zászlóalj oszlopokban állottak két vonalban.

Ezek háta mögött kukoriczások terültek el, csaknem a temesvári utig.

A lovasság s a gyalogság közt egy 18 fontos tábori üteg s mellette 3 fontos ágyuk szórtak tüzet az ellenségre.

Ezt követte a közép, Guyon hadtestéből képezve, szintén a csatornán innen s ennek

homloka előtt Bemnek összegyűjtött 36 ágyuja — 12 és 6 fontosak — öntötték a tüzet az ellen táborba.

A balszárnyat Kmetty képezte, ki szintén egész a csatornáig előre mozdította ágyuit.

Ágyuink, Wallmoden és Ramberg ellen élénk tüzelést kezdvén, Haynau Kis-Becs-kerekről az Uj-Bessenyő előtti magaslatra Panutine oroszait állítja ki s egyidejűleg Lichtenstein Ferencz alvezérének Hodonyra rendeletet küld, hogy hadtestével jobbszárnyunk ellen Szent-András felől nyomuljon előre.

Ezen intézkedésre nagy szükség volt; mert Bem megjelenésével honvédeink bátorsága és szerencséje újból föléledt.

Azonban lovasságunk gyors föllépése a jobbszárnyon, — a Nyáradon túl föllállított osztrák 12 fontosokat oly zavarba ejti, hogy azok kis-Becs-kerek felé visszafutván, a mögöttök álló oroszok soraiban is rendetlenséget idéznek elő.

Simbchen dandára visszanyomja az üldözésbe elmerült huszárokat, de a patak balpartján az ő ereje is megtörik s lovasaival visszafutamodik, hogy Panutine védelme alatt találjon menedéket.

Bem erre egész a csatornáig előrenyomván 120 ágyuját, a tüzelést még hevesebben folytatta egész három óráhosszat.

Ezen kis előrenyomulás s az ellenségnek hátrább való állásvétele rövid ideig győzelmi jóslatul szolgált midőn a tűz mindkét részről elhallgatott, ez az ellenség hátrálásának vétetvén, s a sereg csaknem „győztünk”-et kiáltott.

Hanem ez az öröm nem sokáig tartott.

Kmetty ugyanis Szakálháznál bár több sikerült huszártámadást tett az Auersperg-vertések ellen s az osztrák jobbszárnyat már megkerülé, — azonban délután négy órakor Szent-Andrásnál megdördülnek Lichtenstein ágyui s Herzinger és Siegenthal dandárnokai átkelven Nyáradon, a Vadász-erdő felé nyomulnak előre.

Medvey Sándor pedig ezalatt Aradra előreküldött ostromszereinket és podgyászunkat fogta el.

Nagy baj volt ez, mihez még az is járult, hogy Bemnek is kifogyván már előbb lő-

szere, bár futár futár után mont, a tartalék-ból mitsem kaphatott.

Bessenova és Kis-Becskekerek közt ez alatt az ellenséges lovasság egyre nyomult előre s legszélsőbb jobb szárnyunk felé tartott.

Annak némely osztálya már-már rohamra készült, kik ellen egy lengyel dzsidás és egy magyar lovas osztály mozdult előre, de ezek csakhamar visszatérni kényszerültek.

Erre az ellenség balszárnyát lövöldöző ütegünk vissza kezdett vonulni, kilevén téve az ellenség lovassága általi megtámadtatásnak.

Hogy ez hátráltassék, a második vonalban levő lovasságot csak nehezen birták vezénylőik új rohamra előre vinni, bár csak két ellenséges osztály volt előtte.

A kedvetlen huszárok nagynehezen mégis előre mozdultak; hanem rendetlenül s mint valami nagy gomolyag dültek ellenükre, kit visszanyomtak ugyan, de mivel tartalékuk nem volt, melyre támaszkodjanak, azért egy másik, rendbenjövő ellenséges osztály visszakergette őket.

Ezután, hogy a magyar huszároszólásmóddal éljünk, „még a Herkó páter sem” vihette volna őket többé előre, sőt örülni lehetett, hogy a vonalokat nagyjában vissza lehessen állítani.

Alig kezdődtek meg e rohamok, midőn az ellenség tartalék hadteste szintén a térre érkezett, Bessenova alatt állást foglalt s jobbszárnyunkat nehéz ágyuival szintén lövöldöztetni kezdte.

Ez új hadtest megjelenése nagy hatást tett, mert sebes előhaladással hátrálási vonalunkat veszélyeztette.

Míg ezek az ütközet terén folytak, az alatt a várórság sem henyélt, hanem minden tüzével lövöldöztette az ostromló állásokat, jelentvén ekép életrevalóságát a segélyhezó osztrák seregnek.

Az ütközet terén beállt zavarokhoz még egy más szerencsétlenség is járult.

Bem, ki a zavarban személyesen sietett a harc terére, ütköztben lovával elbukott s kifékezett a vallforgóját.

Bem ezután további szolgálatra alkalmatlanná válván, a sereg háta mögé vitetett.

Darab ideig seregünk vezér nélkül magára hagyatva maradt.

Haynau ezalatt arcvonalban megkezdte átvonulását a patakon.

Kmetty hasztalan kísérte meg Szakálháztól az előre nyomulást.

A jobbszárny megfutamodása után Gaál László Guyon hadtesteik is hátrálnak az erdő irányában, anélkül, hogy üldöztetnének.

Dembinszki értesülvén a történetekről, ismét átveszi a vezérseget s hátrálást parancsolt, Remete felé.

Ekkor a tomesvár-aradi uton néhány ágyu, minden józan számítás ellenére, megdördül, minek következtében az ellenség hátrálási vonalunkat felfödözve, gyilkos löveteket bocsát honvédeink közé, mire ezek minden rendet felbontva, vad futásnak erednek s az erdőben össze vissza keverednek.

Vécsey és Kmetty azonban meglehetősen rendben húzódnak el.

Az ellenség a hátrálást csak távolról követte, mivel ütközet-félbeszakítást gyaníthatott.

Távcsővein némi rendben láthatta az egészet átvonulni; ezenkívül széles kukoriczáson kellett volna néki utánuk mozdulnia s előbb két hidon a csatornát átlépnie; másrészt pedig a nyugvársra induló nap s a felszálló párák szintén akadályoztatták a szabad s tiszta kilátást.

A nap tányérjának márcsak felső karimája látszott, midőn az egész magyar sereg hátráló mozdulatban volt az erdők között.

Nem sokára erre a várból egy heves osztály tudatta, hogy a vár körül nincs már ellenség.

Haynau esti 9 órakor lovagolt be a várba.

Bevonulását ágyulövések hirdették, örömjelül; mely lövéseket az erdőben levő tábornokok mindnyájan hallának, midőn egy vadász-házban gyűltek össze, Bem ágya körül, kinek vállsebét éppen akkor kötötték.

A vadász-házban tanakodván, Bem kinek-kinek ajánlotta a fővezérletet, de senkinek sem volt kedve rá.

— Lásd mondá Dembinszky röviden Bemhez — nem akartad hinni!

— Kellott valamit megkísérteni! viszonzárára Bem.

A sebesült vezér ezután Lugosra vitette magát.

A csata tehát menthetlenül elveszett; s neki vadult csapataink annyira szétszóródtak, hogy mint Mészáros írja az események benyomása alatt — „másnap voltak még hadosztályok, de sereg többé nem létezett“.

Pedigha Dembinszki, mint utasítva volt, Aradra hátrál s ott egyesül Görgeivel, vagy hogy Görgei siet Temesvár alá egyesülendő ott Dembinszki — a félannyi osztráksereg fölött minő nagy horderejű győzelmet arathattak volna — egyesült akarattal!

A holtak és sebesültek száma ugy az egyik, mint a másik félen néhány százra ment.

Foglyokban mindazáltal a mieink több ezret vesztettek.

A honvédek csoportosan hagyták oda zászlóaljaikat azon eltökéléssel, hogy többé harcolni nem fognak.

A hadsereg ezen állapotát azonban nem Haynau győzelme idézte elő, hanem azon belső felbomlás, mely ezen rázkódtatásra önként sietteté a sereget a feloszláshoz.

Haynau arról, hogy győzelmét minő eredmények követték, annyira semmit sem tudott, hogy tetemes lovassággal üldöztetni sem merte a mieinket s ezek részéről másnap még támadást várt, és csak miután következő napokon főhadi szállására ezrével hajtották össze az elfogott szökevény honvédek, kezdte sejteni, hogy micsoda dolgok történhettek táborunkban.

Nagy baj volt az, hogy a nemzeti haderő erkölcsileg meg volt verve és összetörve egy idő óta, mielőtt az ellenségtől döntő csatában megtámadtatott s külsőleg is legyőzetett volna.

Honvédeink megvert reménnyel indultak már csatába s hitben már előre feladták a diadalt.

És így rohanva rohant ügyünk a bukás örvénye felé.

A kormány lemond.

A pusztuló Jerikó falai közt nem volt nagyobb zűrzavar, mint most Aradon.

Borzasztó állás! Északról ellenség, keletről ellenség délről az, nyugatról az, még a föld, a tér, a melyen állának, sem volt biztos.

Görgei Nagyváradról Aradra sietett.

Augusztus 10-én érkezett meg.

Görgei a temesvári csata kimenetéről még akkormintsem tudva, Nagy Sándort Temesvár felé utnak indítja, — Schlik azonban utját állja.

Nagy Sándor visszaveretett.

Görgei Ó-Aradra vonult, azon városba, mely ez év alatt a bombáztatás által annyit szenvedett, s mely ennyi sereget s menekültet alig volt képes befogadni.

Görgei lelkét fekete sejtelmek kinozák.

Még az nap reggel Aradon minisztertanács tartatott.

Görgei szintén megjelent.

A kormánytanácsban mindenen előtt Szemere és Batthyány Kázmér tesznek jelentést eljárásaikról s felemlíték, hogy az

oroszokkal való alkudozási lépéseiket Görgei célhoz nem vezetőknék állítá.

(Az épen jelenlevő Görgei, erre csak azt válaszolta, hogy „igenis“.)

Görgei erre megmondta okát állításainak sajnálá, hogy az ország koronájával nem képes beszédben, mint eddig tették, hanem világosan s egyenesen kínálják meg a czárt.

Az ajánlás ellen nem szólt senki semmit.

Délután Görgei, Nagy Sándor megtámadtatásáról értesülván, épen a harc helyére akart indulni, midőn Kossuthtól ismét kormánytanácsba hivatott.

A tanácskozmány tárgyát a fővezérlet kérdése képezte.

Csányi, Bem kinevezését törvénytelennek tartá, miután az országgyűlés Görgei kineveztetését ohajtá.

Görgei katonai despotismusról vádolatik.

Görgei ezen vádakra, melyek alól egyszerű nyilatkozattal ugy sem tisztázhatta volna ki magát, csak azzal válaszolt, hogy

az olyan felületes vádakra felelni nem fog, hanem ha a kormány szükségét látja, állítsa hadi törvényszék elé.

Ezután Gögei sietve elhagyva a tanácskozmányt, kiadta az intézkedést másnapi teendők felől.

A miniszterium pedig az alatt kinevezte őt fővezérnek.

Már késő este volt.

Kossuth magához hivatja az aradi várba Görgeit.

Itt ismét szemrehányásokat tesz neki, hogy iránta a nemzeti harcz folyamán nem volt őszinteséggel és bizalommal, mely oka volt, hogy az osztrák-orosz hadakat nem lehetett legyőzni.

Görgei a nemzeti ügy sülyedéseért Kossuthra hárítja vissza a felelősség terheit.

De vessünk világot a chaoszba!

Volt hiba mind a két részről elég.

Eltételezve Görgei önfegyességétől, melynek gyászos eredményeit már annak idejében eléadtuk, — most csak a kormány s a nép közti viszonyra akarunk világot vetni.

Hogy Kossuth, midőn a kormány nevében a néphez szöveget intezett, láttuk, minő becsmérő hangon szokot írni az ellenség erejéről.

Hanem önerőnknek ama tulbecsülése s az ellenség fitymálása — keserűen boszulta meg magát a népnél.

Némely nagy száju főnökök és hirlapok általában telve voltak bizonyos negédes önteltséggel, mely a közönség nemzeti büszkeség érzetére számítva, saját vitézségünk és az ellenség gyávasága felől a legképtelenebb állításokat terjeszté.

A közvélemény eleinte egészen meg volt vesztegetve.

A nép egy darabig olyasmit hitt, hogy a magyar katonának vitézségben nincs párja s az ellenség a huzárnak, vagy Görgeinek még csak neve hallattára is futásnak iramlík.

Győr, Komárom, Vác, Debreczen, Temesvár, azonban keserű leczkét adtak arra nézve, mily veszélyes dolog az ellenséget megvetni.

A közönség azután saját szemeivel is meggyőződött, hogy az oroszok hadereje sokkal nagyobb, mint a kormány hirdetgeti, s végre magára erőszakolta azt a hiedelmet,

hogy ezentul hasztalan minden erőfeszítés s visszasülyedt a mozdulatlanságba.

Kossuth népszerűsége alászállott.

Hasztalan lett minden felszólamlása: a nép nem szánhatta el magát utolján már arra sem, hogy elpusztítsa az élelmi szert az ellenség elől s keresztes háborúra keljen, miután észrevette, hogy a kormány semmivel sem tudná anyagi veszteségeit pótolni, hadseregeit az oroszok elől folyvás hátráltatja s a kormány tagjainak legkisebb kedvök sincs élére állani a népháborúnak s koczkára tenni életüket oly vállalatban, melyre csak másokat biztatnak.

A kormány zavara eltitkolhatatlan volt.

A közönség lassanként lemondott reményeiről, vezetői iránt pedig közönyös hangulatot öltött.

A kormány hibái által előidézett érzület átment katonaságunk szellemébe is. A rémület s kiállott nélkülözések lassankint megtörték honvédeink lelkesedését, mely a katonai képzettség hiányát eddig pótolá. Ehhez járult, hogy a katonaság zsoldja rendetlenül járt ki.

„Már két hét óta — így ír maga Kossuth — egy fillérünk sem volt s a hadsereg zsoldot nem kapott.

A közlegénység túrt ugyan és várt, de nem úgy a tisztok, kik nagyrészt melékutakon elszökődve a földnépet, podgyászaik és kéjhölgyeik számára, fizetetlen előfogatokkal kegyetlenül kínák“.

Természetes, hogy oly hadseregben, mely folytonosan hátrál s éhez, a harczkedvet, veszített csaták után, fenntartani lehetetlen.

És így a kormány lassankint oljászotta maga iránt a bizalmat.

A nemzeti ügy sülyedéseért méltán vádolhatta tehát Görgei, az említett estéli utolsó találkozáskor Kossuthot.

Kossuth ezen alkalommal egyebek közt azt kérdé Görgeitől, hogy mit egyólna, ha a kormány Bemét ruházná föl a fővezérséggel.

Görgei azt mondá, hogy ő ezen esetben tüstént olhagná állását, mert a nem magyar fővezérben nincs kezesség az iránt, hogy a harczot személyes érdekből nem fogná-e akkor is folytatni, midőn az a nemzetre nézve már semmi erkölcsi eredményt sem ígérne.

Ekkor kérdé Kossuth, hogy mit tenne Görgei, ha Temesvárnál győzött volna a ma-

gyar sereg és a főparancsnokság őreá bizatnék.

Görgei azt felelé, hogy egész erejével megtámadni az osztrákokat.

Es mit tenne akkor, szól ujra Kossuth, ha Temesvárnál az osztrákok fogtak volna győzni.

„Akkor — mondá Görgei — leteszem a fegyvert! — — —

A két férfiú ezután elvált egymástól.

Pár órával a találkozás után még azon éjjel egy tudósítás érkezik Gúnyontól a kormányhoz. Ebben a tudósításban volt megírva, hogy a temesvári harcban a fősereg megsemmisült.

Kossuthra villámcsapásként hatott a lejutó tudósítás.

Amint átolvasta, Görgeihez küldte.

Kétségbejött volt a helyzet.

A remény utolsó szikrája is kialudt a keblekben.

Görgei ezután rögtön megparancsolja alvezéreinek, hogy az augusztus 11-dikére megrendelt új-aradi támadást halasztásuk el.

Augusztus 11-dike volt.

A nap derűlten kelt föl; de a lakokban sötét sejtelmes gondolatok borongtak.

Az orosz főerő Nagyváradnál.

Rüdiger Remeténél.

Schlick Új-Aradon.

Temesvárnál Haynau, az osztrák főerővel.

Dévtől két állomásra az Erdélybe nyomult s egyesült orosz-osztrák haderő.

A járhatlan havasok közt mőczok seregei.

Mindenfelől ellen, merre a szem tekintett s a gondolat járt.

E nehéz körülmények közt csak két választás maradt: az ellenséggel, ha lehet gyorsan megalkudni, — vagy a szabad úton Erdélybe menekülni.

De az utóbbi nem látszott célszerűnek.

A muszkák már, mint láttuk, Erdélyt is előzőnlőtték.

Azután meg a pénzhány nagy volt már.

Ehhez járult Görgeinek azon nyilatkozata, hogy ő kész ugyan harcolni az osztrákok ellen, de az oroszok ellen többé nem; s szükségesnek látta, hogy ez utóbiakkal új alapon, t. i. Ferencz József elismerése s a függetlenség visszavonása alapján új alkudozások kezdessenek, melyek ha nem vezet-

nének célhoz s ő az osztrákokat nem tudná visszaverni, készebb lerakni fegyvereit az oroszok előtt, mintsem honvédeit hasztalanul lövesse.

Görgei Arthur szilárdan eltökélve levén szándokában, hogy ebbeli törekvése honárulás, vagy az államhatóság irányában pártütés színével ne birjon, kora hajnalban fel-szólítja Kossuthot s a kormányt, hogy „a közös haza jövőjét biztosító cél elérhetése végett” lépjen le s a legfőbb polgári és katonai hatalmat ruházza őreá.

Kossuth rögtön hajnalban vegyes hadi- s minisztertanácsot hívott egybe.

A kormányzó izgatottan járt fel s alá szobájában, hol az elutazásra már minden össze volt készítve.

„Itt van Guyon levele; — szól Kossuth a már összegyűlt tanácshoz — Temesvárnál elvesztettük a csatát; a hadsereg megsemmisült.”

Azután felhivta a tanácsot, hogy miután a harcvesztés miatt a kormányt eddigi alakjában s bizonyos helyen fentartani ugy sem lehet, hatalmaztassék fel Görgei az oroszokkal megkezdett alkudozások folytatására, maga a kormány pedig, melynek a felhatalmazás után hatásköre nem marad — oszoljon fel.

A miniszterek a felhatalmazás szükségét elismervén kiállították az oklevelet, amelyben Görgei az összes nemzeti haderő főparancsnokává kineveztetvén, teljhatalommal ruháztatik fel a béke megkötésére, melyet semmi föltételhez sem szabnak.

A felhatalmazó levél azután elküldetett Görgeinek.

Kossuth azután bevonult a mellékterembe, s nem volt rábirható, hogy akár mint kormányzó, akár mint barát, a magukra maradt miniszterekkel beszédbe ereszkedjék.

Görgei amint a felhatalmazó iratot vevő, rögtön Csányihoz siet s felhívja őt, hogy fejtsék ki a kormányzó előtt, hogy ő sem a fővezéri kinevezetésnek — miután saját hadseregén kívül más hadsereg nincs, — sem ezen alkudozási felhatalmazásnak hasznát nem veheti s birja rá Kossuthot, hogy mondjon le világosan a hatalomról, melynek különben is csak nevét viseli.

Csányi erre Vukovics és Aulich miniszterekkel együtt délben írásilag lemond, s

felszólítja a kormányzót, hogy maga és az összes miniszterium nevében hasonlót tegyen, „miután Görgei tábornok azt hiszi, hogy feladatát az oroszokkal való alkudozásra nézve egyébként sikeresen meg nem oldhatja“.

Kossuth ezután a kormányynyal egyetemben lemondott.

Es kitől mindketten félték a főhatalmat, s minek meggátlására annyit áldozának, elvégre is a főhatalmat annak kezébe voltak kénytelenek letenni.

„Meggyőződésemmel — ugymond ide vonatkozólag önmaga Kossuth — tisztába jövén, ha bele nem egyezem s a haza megbukik: akkor nevemre a históriában s lelkemre életemen át azon gondolat sulya fog nehezedni, hogy Görgei a hazát talán megmentheté, de általam a főhatalom tulzó megtartani akarásával akadályoztaték.

Ily szennyet emlékemben nem tűrheték. Soha nagy becset a hatalom birtoklásába nem helyezék; mindig akaratom ellen viseltem azt. Lelkem előtt csak a haza magasztos képe állt.

Átadtam tehát neki a legfőbb hatalmat, azon nyilatkozzattal, hogyha ő bár mikor oly egyességre lépne, melylyel a haza önállósága egyesek jóllétének feláldoztatnék, én azt árulásnak fogom tekinteni, s vele nevével s emlékével Isten, az emberiség s a nemzet előtt mint árulóval bánni.

Igy lőn Görgei urává a nemzet jövőjének, urává annál inkább, mert a temesvári csatavesztés következtében a bankjegysajtot tovább szállítani kényetvén, miután az ut Erdélybe el volt vágva, azt csak Aradra lehetett viasszállítani, az az Görgei hatalmába“.

A tanácskozmány eredményeit, — a kormány lemondásáról s Görgei diktátorságáról, este két falragasz hirdette a közöntégnek.

Kossuth s a kormány lemondó levele így hangzott:

„A nemzethez.

A szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta a nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harczát sikerrel folytathassuk.

Ily körülmények közt a nemzet életének megmentése s jövőjének biztosítása egyedül a hadsereg élén álló vezértől levén várható

s lelkem tiszta meggyőződése szerint a mostani kormány további létezése a nemzetre nézve nem csak haszontalanná, de károossá is válván: ezentul tudtára adom a nemzetnek, hogy azon tiszta hazafiui érzéstől indítatva, melylyel minden lépteimet s egész életemet egyedül hazámnak szentelém, magam s a miniszterium nevében a kormányról lelépek s addig, míg a nemzet a maga hatósága szerint másként intézkednék, a legfőbb polgári s katonai kormányzati hatalmat Görgei Arthur tábornok urra ruházom.

Megvárom tőle s azért az Isten, a nemzet s a história előtt felelőssé teszem, hogy ezen hatalmat legjobb tehetsége szerint szegény hazánk nemzeti státuséletének megmentésére, javára s jövőjének biztosítására fordítandja.

Szeresse hazáját oly önzéstelenül, mint én szerettem és legyen a nemzet boldogságának biztosításában szerencsésebb nálamnál.

Cselekvéssel többé nem használhatok hazámnak; ha halálom valami jót eszközölhet számára, örömmel adandom életemet áldozatul.

Az igazság és kegyelem Istene legyen a nemzettel.

Aradvárban augusztus 11-én, Kossuth Lajos kormányzó, s. k.“

Görgei még ugyanaz nap este kibocsátott nyilatkozatában szintén tudtára adá a világnak, hogy Kossuth s a miniszterek lemondása következtében átvette a legfelsőbb hatalmat.

„Polgárok — így szólt a kiáltvány — Magyarország eddigi ideiglenes kormánya többé nem létezik.

A kormányzó s a miniszterek hivatalaikról önként lemondottak. Ezen körülmény által kényszerítve, a katonai főparancsnokság mellett ideiglen a polgári főhatalmat is átvettem.

Polgárok! A mi sulyos körülményeink közt a hazáért még tehető, mindent megfognak tenni harczczal, vagy békés uton, miként a szükség fogja parancsolni s minden esetre oly módon, hogy a már annyira megfeszített áldozatok könnyíttessenek, az üldözések, kegyetlenségek, gyilkolások megszüntetessenek.

Polgárok! Az események rendkívüliek, a sors csapásai leverők: ily helyzetben előre

Lónyay Menyhért.

számítani lehetetlen; az én tanácsom és kívánságom az, hogy békésen vonuljatok vissza lakjaitokba s még azon esetben se álljatok ellen s vegyetek részt a harcban, ha az ellenség váraitokat megszállná; mert személy- s vagyonbiztosságot valószínűleg csak úgy nyerhettek, ha tüzhelyeiteknel, békés foglalkodásaitok közt nyugton maradtok.

Polgárok! Amit az Istennek kifürkészhetlen végzése reánk küld, férfias határozottsággal s önérzetünkön alapuló azon reménnyel fogjuk tűrni, hogy az igaz ügy örökre nem veszhet el.

Polgárok! Isten velünk.

Ó-Aradon augusztus 11-én 1849-ben. Görgei tábornok“.

Most már megdöbbenve látta mindenki, hogy veszve van minden.

Maga Kossuth is lemondott minden reményről; szedte-vette mindenét s nagy sebbel-lobbal az aradi várból oly hirtelen s oly titokban tűnt el, hogy legmeghittebb barátai sem tudták távozásának óráját s utjának irányát.

Attól tartott, hogy Görgeitől, a dictátortól még kikerülne, hogy elfogattja.

Aradról Lugosra ment.

„Én sietve távoztam, ugymond, Lugosra, látni, minő hatalma maradt még fenn a hazának, ha netalán Görgei árulóvá lenne.

Az ut szökevényektől zibongott, kik közül ezeket személyesen kényteték kérelemmel zászlóaljaikhoz visszatérni. Lugoson találtam még egy számra tetemes erőt, de

melyről legjobb vezéreink, mint Kmetty, Dessewffy bizonyíták, hogy az többé tűzbe nem vihető, s az első ágyuszóra el fog futni. Mindenki megtevé előkészületeit a szökésre, különösen a tiszték; a sereg éhezett; pénz s élelemzernek hiánya mindenütt.

Elkerülhetlenül bekövetkezendőnek láttam, hogyha Görgei a fegyvert leteendi, nincs Isten, ki a lugosi sereget egy 24 óráig is tömegben megtartaná, ép oly kevésé az erdélyit, melyet azonkívül az utolsó napokban vesztés vesztésre ért, s melyben amugy is a reactionárius elem tulnyomó volt.

Én nem engedhetém meg, hogy jelenléttem védpajzsul használtassék egyes kalandorok terveinek kivitelére.“

Kossuth letette tehát a hatalmat.

Megdült hatalma s hajh! megdült vele a haza is!

A főnnebbi lemondó nyilatkozat után a miniszterek sem soká tartózkodtak Aradon.

Az osztrák hadak erősen közeledtek.

Attól lehetett tartani, hogy az utat a menekülésre elzárják még előttük.

Lugoson megjelent Kossuthnál Lónyay Menyhért pénzügyi államtitkár, kérván az állam kincstár fölötti rendelkezését, mely Radnára szállíttatott.

Kossuth a rendelkezést elutasította, ő, ugymond, azt át nem veheti.

És így Kossuth kit milliók szeretete tenyerén hordozott, földönfutóvá lett . . . a „koldusbot és függetlenségből“ a kormányzónak is, a nemzetnek is csak az első jutott osztályrészül.

Fegyverletétel.

Azt mondják: midőn egy férfi könyezik, az valami retteneteset jelent.

Hát mikor egy — huszár könyezik?! Pedig szabadságharcunk egyik gyászjelenetéről azt mondja a dal: „Világosnál, Világosnál, — huszárok könyeznek“.

Hogy is volt csak? Lebbentsük fel ezen gyászos jelenetről is a fátyolt.

Amint Görgei dictátorrá lett, mindenki azon reménnyel kecsgettette magát, hogy most már minden erejét az oroszokkal megkezdett alkudozásokra fordítja.

Ezt a reményt Görgei úgy valószínűsította, hogy még az nap este 9 órakor levelet irt Rüdigernek.

A végnapokat jellemző levél így hangzott:

„Tábornok ur!

Ön bizonyynyal ismerni fogja hazám szomorú történetét. Megkimélemfárasztó ismétlésétől mindazon csodásan összefüggő eseményeknek, melyek kezdetben törvényes szabadságunkért, aztán existenciánkérti kétségbeesett harcba kevertek.

A nemzet jobb s állithatom nagyobb része, e csatát nem kereste könnyelműleg, de több becsületes ember segélyével, kik nem tartoznak ugyan a nemzethez, viszonyaik által azonban belekeveredtek, becsülettel, állhatatosan s diadalmasan kiállta.

Európa politikája akkor úgy kívánta, hogy legyőzésünkre s Magyarhon alkotmányáérti további harcaink lehetlenítésére az orosz czár Ausztriával egyesüljön. Megtörtént! Magyarhon igaz, jó patriótái közül ezt sokan előre látták s intve előre megmondták.

Napjaink története egykoron leleplezendi, mi indítá arra Magyarhon ideiglenes kormányának többségét, fülét ez intő hang elől elzárni.

Ez ideiglenes kormány nincs többé.

A legnagyobb vesz leggyengébbnek találta.

Én a tettek embere, de nem a haszontalanoké, minden további vérontást hasztalannak, Magyarhonra nézve vészhozónak találtam s már az orosz intervenció kezdetén megismertem; felszólítam ma az ideiglenes kormányt leköszönni, miután fennállása a haza jövőjét naponkint komorabbá, sajnálandóbbá teheti.

Az ideiglenes kormány megismeré ezt, önként leköszönt, kezeimbe téve le a főhatalmat.

E körülményt legjobb meggyőződésem szerint használok, megkimélni az embervért s békés polgártársaimat, kiket tovább védeni igen gyöngye vagyok, legalább a hadnyomorától megmenteni, föltétlenül letévén fegyvereit s ez által ösztönt adván minden tőlem elvált magyar haderők vezéreinek, megismerésére annak, hogy jelenleg Magyarhonra nézve legjobb hasonlót tenni.

Bizom emellett ő felsége a császár magasztalt nagylelkűségében, hogy anyai derék bajtársaimat, kik mint előbb osztrák tiszték, a körülmények hatalma által ez Ausztria elleni szerencsétlen hadba vegyültek, bizonytalan szomorú sorsnak s Magyarhon népeit, kik igazságszeretetében biznak, elleneik vad boszudüheinek nem teendi ki. Elég volna talán, ha mint áldozat én egyedül hullanék el!

Önhöz czimzem e levelet tábornok ur,

mert ön volt az első, ki jeleit adá azon méltánylatnak, mely bizalmamat megnyeré.

Siessen ön, ha a további ha-ztalan vérontást meg akarja gátolni, a fegyverletétől szomorú felvonását a legrövidebb idő alatt, de oly módon lehetővé tenni, hogy ő felsége az orosz császár seregei előtt történhessék meg. Mert ünnepélyesen nyilvánítom, hogy készebb vagyok hadtestemet bármely túlerő elleni harcban megsemmisíteni engedni, mint osztrák seregek előtt föltétlenül letenni fegyvereimet.

Holnap augusztus 12-én Világosra, holnapután 13-án Boros-Jenőre, 14-én Beélre menendek, mit oly czállal tudatok önnel, hogy erejével az osztrák és saját seregeim közé vonuljon, engem körülzárni s azoktól elválasztani.

Ha e manoeuvre nem sikerülne s az osztrák seregek nyomban üldöznének, támadásaikat határozottan visszautasítom s Nagyvárad felé nyomulok, elérve ekként a császári orosz seregeket, kik előtt egyedül nyilvánítom készek magamat, fegyvereimet önként letenni.

Hanem mielőtt Görgei ezt a levelet elküldötte volna, egy kis hadi tanácsot rögtönzött.

A hasonszellemű tiszték közül álló tanács, természetes, hogy a küldendő levél tartalmát teljesen helyben hagyta.

Hanem nagy titokban tartották.

Mikor a sereg Aradról másnap reggel Világosra érkezett, a beavatottakon kívül, senkinek sem volt még csak sejtelve sem, az ott, nem sokára ezután végbe menendett szomorú eseményről.

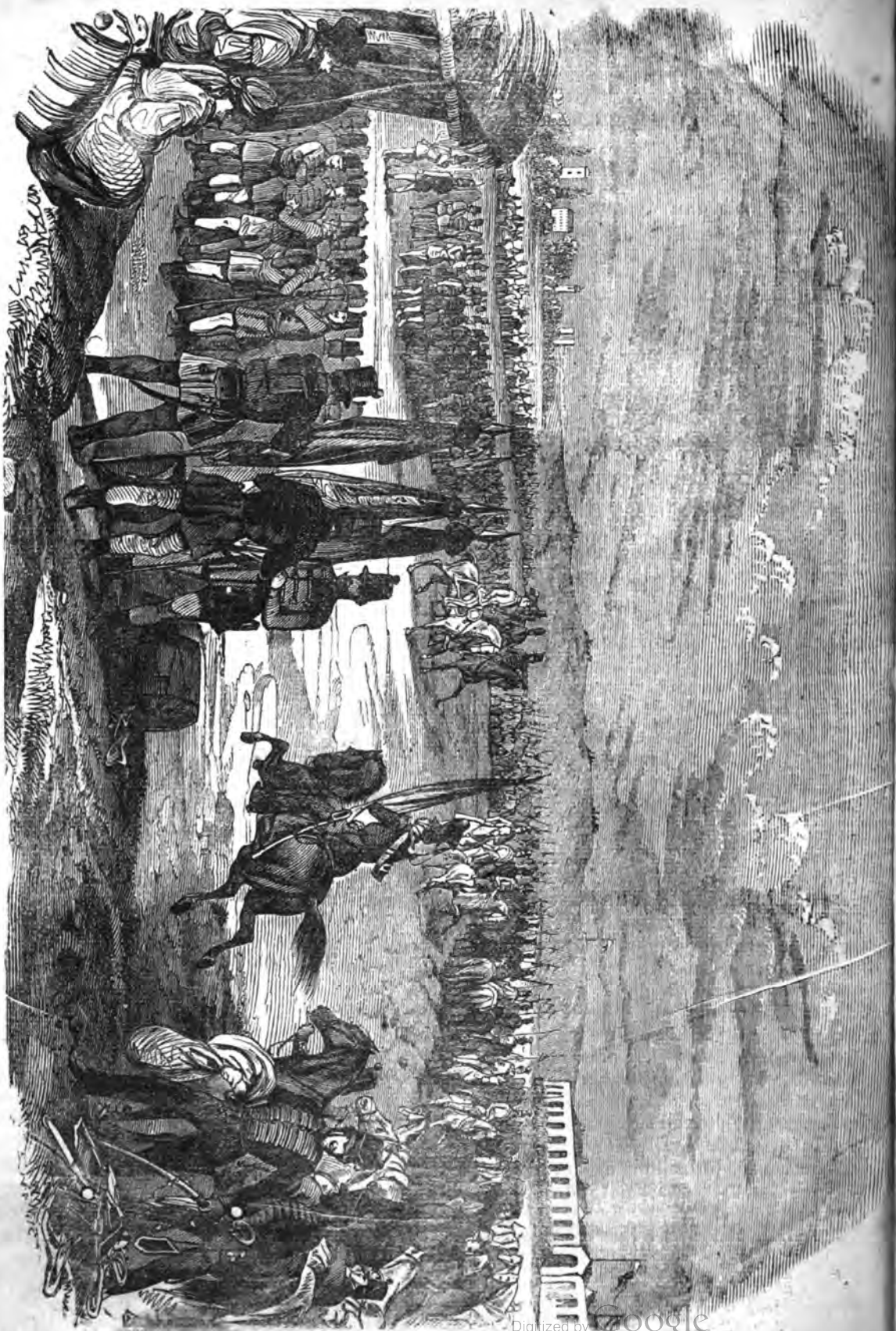
A táborban azon hit volt elterjedve, hogy Görgei az oroszokkal valami előnyös békealkut létesítend.

Görgei lelkét komor, nehéz gondolatok gyötörték.

A bekövetkezendő nagy horderejű dolog fölött tépelődött.

Arról teljesen meg volt győződve, hogy az erdélyi és a bánági sereg megsemmisülése után, ő, a komárom-tokaj-aradi utban különben is nagyon meggyengült hadseregével nem képes többé megmenteni a hazát s nem foglalhat oly állást sem, hogy vele a tulnyomó erejű oroszok tisztességes béke iránt komoly alkudozásba ereszkedjenek —

A hadsereg a villagosvári fegyverletétel előtt.

miért is, saját állítása szerint ezen oknál fogva akart föltétlenül meghódolni.

A fegyver-lerakásnak gyorsan megkeletett történnie, mert a hadseregnek már darab idő óta zsoldja nem járt ki, élelmszere fogytán volt s főleg mert Schlick Arad előtt állott s Görgei számíthatott rá, hogy az osztrákok nemsokára tulnyomó erővel lépnek fel ellene, midőn egy nem fizetett és rosszul élelmezett sereg élén nagyon kétes eredmények vártak volna reá.

A szétveretés vagy belső felbomlás gyalázatának tehát eleje tette az önkénytes meghódolást.

Görgei dictator tábornokvetei Rüdigert, Boros-Jenőn találták fel.

Rüdiger átolvasván a levelet, tartalmáról azonnal jelentést tesz Paskievitsnek.

Az orosz fővezér erre a további vérontás elkerülése végett, "a magyar sereg hódolatának elfogadására s Görgei bekerítésére, teljes fölhatalmazást ad Rüdigernek.

Rüdiger azután rögtön Szent-Anna felé kozák csapatot rendel, elzárni a netalán előnyomulni akaró osztrákok elől a világosi utat.

Amint azonban a kozákok csapatosztálya Szent-Annáról Világoshoz közeledett az egész magyar tábor felriadt s harc-sorba gyülekezett.

Zsivajos láрма keletkezik; s többen árulásról kozdenek suttogni.

Görgei hallván a zajgó morajt s a fegyveroszörgést, rögtön a táborba lovagol, s kiadja a parancsot, hogy kiki tartózkodjék minden ellenségeskedéstől.

Görgei ezután fölvilágosítást adott a körülményekről s felfödözte szándékát a fegyverletételtől.

Es lett ámulás!

Izgalom, nyugtalanság torjodt el a táborban.

Görgei azonban osztályonkint megjárván a tábor, elmondá az okokat, melyeknél fogva a fegyverletételt elkerülhetlennek tartá, mely, ugymond, Magyarország jelen szomorú helyzetében, midőn a további vérontás haszontanná vált, korántsem meggyalázó, sőt inkább hazafias lépés. Ő, kit az ellenség boszuja leginkább sujthat, e lépéstől nem borzad vissza s megvan győződve, hogy derék bátor bajtársai, kik őta harcok veszélyeibe

férfiassal elszántassal követték, most is végiglen vele maradandának. Az orosz sereg csak a futni szándékozó gyávák megszöktének meggátlása végett jött a tábor közelébe: de úgy hiszi, derék, bátor bajtársaival is sikerülend neki a futni szerető gyávákat rendben tartani. A rend és fegyelem fentartása mindvégiglen becsületbeli kötelessége minden derék katonának.

A táborba Aradról Csányival egyesülve számos polgármenekülő is jött, főleg békeparti képviselők.

Ezek előtt Csányi, kit Görgei beavatott terveibe, ez utóbbi megbízásából felfödözte a küszöbön álló dolgokat s közölte velök szintén, hogy a sereg föltétlenül lerakja fegyvereit s azért akinek bátorsága nincs mindvégig megosztani a hadfiak sorsát s szemébe nézni a gyalázatos halálnak is, meneküljön haladék nélkül.

Hasonlóra felszólítá Görgei a tábornokokat s főtiszteket. De mindenki jobbnak látta maradni s szegénynek tartá a futást, midőn az oroszok barátsága s jó akaratára felőli hírek egyenesen a vezér környezetéből eredtek s látták, hogy a vezér el van szánva maga is osztozni a sereg sorsában.

A sereg ezután némileg lecsillapult.

Az arcokon azonban ott borongott egy titkos, sötét jövő sejtelve.

Aggályos érzelmek közt nézett mindenki a jövő elé.

A honfikebel remegett a válság pontján álló haza kétes sorsa fölött.

Görgei úgy tőn, amint megírta Rüdigernek.

Hadserege augusztus 13-dikán délelőtti 10 órakor mozdult ki utolsó táborhelyéről Világosról.

Görgei több tiszt kíséretében, Szöllös felé előre lovagol.

Uj-Pankotánál találkozott Rüdiger tábor követével, ki a dictátort személyes találkozására szólítá fel, felhíván őt tábornoka nevében, hogy jelentse ki élő szóval is fegyverletételi szándékát.

Görgei élőszóval is kijelenté, hogy a fegyverletételt, komoly szándéka.

Izsonyu, forró nyári délután volt.

Szöllös és Világos közt, a magyar had-

Világosi fegyverletétel.

sereg kiéhezve, fáradtan s kevés tölténnyel ellátva állott hadi rendbe.

Rüdiger tábornok seregével szintén megérkezik a szőlősi gyepre.

„A törzestisztek — mond egy szemtanú — fényes egyenruhákban lovaglátnak fel s alá a zászlóaljok előtt, itt-ott egy vigasztaló szót intézve a kétségbeesettekhez.

A magyarnak természetében lévő zajos vigság az egész seregben nyomasztó fájdalomnak adott helyet. Hát ennyire jutottunk? hallattszék mindenfelől a fájdalom sohajtásai között.

A sohajokat szitkok és átkok szakaszták meg a zárt sorokból.

Ahova a szem esett, mindenütt mély bánattal, kétségbeeséssel találkozott.

Ugy látszék, mintha egy nagy temetőben volna az ember.

A huszárok sovány kiaszott lovaikra támaszkodva, utolsó néma bucsujokat látszának intézni hű társaikhoz.

A nagyobb rész oly bánatba volt merülve, mintha szíve szakadna meg.

Sokan elhányva fegyvereiket s dolmányaikat, ha szerét tehették, lovastól szöktek meg.

A fegyverlerakás délután négy órakor kezdődött meg.

Elől a gyalogok, a szárnyakon a lovaszredek, középen pedig az ágyuk voltak felállítva.

Görgei előre lovagolt a malom-árokig. Itt üdvözölte Rüdigert.

Azután átnyújtá neki a sereg csapatainak és hadkészleteinek jegyzékét, beleértve a tartalékhadat s a hozzá csatlakozott tiszteteket is.

Mindössze 11 tábornok volt a seregnél: ugymint Aulich, Görgei, Kiss Ernő, Knezics, Lahner, Leiningen, Lenkei, Nagy Sándor, Pöltenberg, Schweidel és Török. Azonfelül 1426 törzs- és főtiszt; 30,889 ember, 144 ágyu, 7967 ló, 60 zászló, 28,063 ágyutöltény, 34,500 puskatöltény, 42,700 pisztolytöltény, 20,395 puská, 3235 pisztoly, 6783 szablya, s 13,848 tölténýtáska.

A tartalék, mintegy 6 ezer ember s 3 ágyu, Knezics parancsnoksága alatt állott.

A szomorú cselekvényt általános tisztelkedés nyitotta meg.

Azután a honvédek gulába rakják fegy-

vereiket s csomóba hányják össze tölténýtáskaikat.

A huszárok leszállanak lovaikról s kardjukat, a tiszték, kivételével, nyeregkapába akasztják.

„Fájdalommal hallottuk — írja egy jelen volt huszár — Görgei utolsó parancsát, hogy mi is szálljunk le lovainkról; már azt az egyet csak nem akartuk tenni, mert hogyha már fegyvereinket által kell adnunk, de kedves lovainktól nehezen válunk meg, mert mi huszárok gyalog nem tudjuk az utat; de midőn Görgei csapat-soraink elé állván azt mondotta, hogyha le nem szállunk lovainkról, tüstént keresztűz közé vétet bennünket, — erre mit volt más tenni, mint fájdalmasan s megtört szívvel lovainkról leszállani s azokat a muszka lovasságnak egyenkint általadni. Még fájdalmasabb jelenet volt, midőn lovaink, már akkor muszka lovastól vezettetve, volt gazdájukhoz visszatekintgettek, szinte huzatván magukat, mintha mondták volna: ne hagyjatok bennünket ellenséges kezekre juttatni“.

A leverő percz iszonyuságát, a bánatot leírni lehetetlen.

A honvéd letette a fegyvert, dicsőégének eszközt, annyi csatában, oly sok vérontás közt leghivebb társát.

Minden letett fegyverrel egy halk átok szállt az inség okozójára.

Sokan a kétségbeesés dühében fegyvereiket darabokra törték; mások forró csókjaikkal árasztották el; sokan golyót röpitettek agyukba; s a régi bajtársak egymás nyakába borulva, könnyzáró közt vettek egymástól bucsut.

Siralmas volt a huszárok sorsa is.

Az a huszár, ki érzetében annak, hogy a világ első katonája, szikrázó szemekkel, háborgó harag s vakmerő bátorsággal rontott az ellenség sorába — gyermekként siránkodott, midőn meg kellett válnia lovától. Sokan kedves lovukat inkább agyba lötték, csakhogy bitang kézre ne kerüljön.

A nap már lemenőben volt, midőn Rüdiger az esti fényben szemlét tartott a lefegyverzett sereg fölött.

Paskievics fővezér pedig rögtön megtette a jelentést az eseményről „a minden oroszok csárjának“ ezen szavakkal:

Magyarország felségéd lábai előtt fekszik.

A foglyok s felkelt seregek kiadását illetőleg azt írta, hogy illető rendelkezések iránt érintkezésbe teendi magát az osztrák sereg főparancsnokával.

Görgei tábora azután Szöllös alól Sarkádra kísértetett, azután pedig Aradra huroczolás végett osztrák tiszteknek adatott át, kiknek a lefegyverkezett tábor minden hadiszerei s lovai is kiszolgáltattak.

Az állam ezüst és arany készletét, mely a kincsróban volt, Duschek az osztrákoknak adta át.

Ezen szolgálatért nem is lón bántódása; s utóbb nyugdíjat is kapott.

Görgei pedig, Magyarhon volt dictátora, Kis-Jenőn elhagyván bajtársait, Paskiewits fővezér elé vitetett.

Ez eleinte szemrehányásokat tett neki makacs ellenszegléseért.

Azonban méltánylatul önmegadásaért, megígérte neki, hogy lépéseket teend megkegyelmeztetéseért.

Görgei erre azt válaszolta, hogy saját megkegyelmeztetését igen kevésre fogná becsülni, ha társai kiadatnának Haynaunak.

Paskiewits erre azt válaszolja, hogy nem áll hatalmában tisztársai számára kegyelmet nyerni.

Mindazáltal közbevetette magát az ifju császárnál.

Azonban Ferencz József azon kijelentéssel utasította vissza: „birodalmam közzé kötelezettséget rak reám, melyeket nem téveszthetek szem elől“.

Paskiewits beváltotta ígérését Görgeire nézve.

Nyolcz nap múlva a császár részéről megjött a kegyelem azon tudósítással, hogy ha a trónörökösnek, Ferencz József császárnál nem sikerülne Görgei számára megnyerni az amnesztiát, Görgei Oroszországba fog vitetni; addig pedig, míg az ügy eldülne, kardjától és egyenruhájától megfosztatik.

A magas pártfogás azonban csakhamar Haynau kegyelmét is biztosította számára — olyaténképen, hogy ezután Klagenfurt jelöltetett kiszámára tartózkodási helyiségül.

A tábornokok pedig, Görgei legjobb barátai, mint foglyok Aradra vitettek.

Mielőtt bevégeznők a világsi gyásznapi történetének leírását, — az események fellett tegyünk egy kis elmefuttatást.

A fegyverletételnek egyik főoka kétség kívül az volt, amit Kossuth önmaga is bevallott hirdetményében, midőn kimondá, hogy „a szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatja e nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével tovább folytathassuk“.

Hogy azonban ezen főokon kívül létezett még egy más is, ezt Görgei, Klapkához írt egyik levelében önmaga is elárulja.

„Mióta nem láttuk egymást — írta Görgei a fegyverletétel után Klapkához — ha nem is váratlan, de elhatározó dolgok történtek. A kormány örökös féltékenysége, tagjai némelyikének közös féltékenysége oda vitte a dolgot, hova áprilban megmondtam. Miután a Tiszán néhány, az oroszokkali becsületes csata után átkeltem, kimondá az országgyűlés, hogy főparancsnoknak engem óhajt. Kossuth titkon Bemet nevezte ki. Az ország hitte, hogy én vagyok, mert Kossuth az országgyűlés ajánlatára jezsuita feleletet adott. Minden későbbi történetet e gázság okozott“.

Eszerint kétségtelen, hogy Görgeit a Kossuth iránti elkeseredés is vezérelte azon szomorú gyászos tetteire.

Hogy pedig Görgei miért az oroszok, s miért nem inkább az osztrákok előtt hódolt meg, ő maga így adja elő:

„Azon megtiszteltetést, hogy fegyvereinket közvetlen a mi kezeinkből vegyék át, Oroszország beavatkozása után lehetetlen volt az osztrákoknak megszerezni. Az osztrákok e megtiszteltetéshez való igényüket nézetem szerint már régen azon pillanatban eljátszották, midőn az áprilisi hadjáratban megtört bátorságot nem bírták saját önbizalmukkal föléleszteni, hanem csak Oroszország gyors mentő segítségébe vetett reményökkel. Egyébiránt abbéli elhatározásom, hogy fegyvereinket az osztrákok előtt tegyem le, a mennyiben mig szabad választásom volt, azon elv megtagadása lett volna, amelyért a hadsereg, amelyért én személyesen sikra szálltunk. Nem mintha kezezt láttam volna Oroszországban, Magyarhon alkotmányos monarchiai államformáját illetőleg, hanem mivel még kevésbé tartot-

tam ilyennek Ausztria kormányát, miután e tekintetben semmi tény sem jutott tudomásomra, amelyből következtethettem volna, hogy Magyarország V. Ferdinand által szentesített alkotmányának erőszakos felforgatása talán Oroszországtól s nem Ausztriától származott. És valóban az általam — mindenestre Isten, a nemzet és a történelem előtt saját felelősségemre, elhatározott

önkéntes fegyverletélel, ameddig csak vezére vagyok a hadseregnek, csupán azon két esetben történhetett volna meg az osztrákok előtt, hogyha vagy legyőztek volna bennünket ez utóbbiak az oroszok segítségével, vagy a vezérletem alatti sereg kívánta volna, hogy azon önmagadási tény az osztrákok előtt és ne az oroszok előtt történjék“. Így Görgei!

A nemzeti hadsereg feloszlása.

A hon végvonaglásához közelítünk.

A törvényes fő elbukott; s a világosi csapás után néhány napra Magyar- s Erdélyhon részeiben nem létezett többé nemzeti hadsereg.

E roppant erő, mint egy buborék elpattant. Szerencsétlensége volt e hazának, hogy az események vezérei — irigy nagyra-vágyásukban, magukkal együtt, a szent ügyet is belerántották az örvénybe.

Nagy csak maga a nép volt. . . .

De lássuk a sereg végfelbomlásának jeleneit.

A temesvári csatából rendetlenül hátrálól honvédeink jobbra Lugoson állapodtak meg.

Amint az oláhok, kik e városban többnyire földmivelők s csaknem minden élelmi szer birtokában voltak — híret vették a sereg közeledésnek, — elásták bőséges gabonagyűjteményüket s nemcsak a kenyér de minden gyümölcs és zöldség eltűnt s a minden órán szaporodó menekültek kénytelenek voltak szabad ég alatt, kötetlen sebbel, az oláhok telt gabonavermei fölött éhezni.

A Lugoson levő sereg főbbjei augusztus 14-én értesültek a világosi eseményről. A kormány lemondásának híre már azelőtt kiszivárgott.

Ezt követő éjjel a legénység is megtudta, hogy Kossuth titkon elhagyta őket.

A bosszúság s a kétségbeesés a tiszték lelkén általában erőt vett, s felbomlásnak indult minden.

Kinek is lehetett volna még kedve és reménye küzdeni azon ügyért, melyet leg-

főbb őrei és képviselői reményvesztetten hagytak oda!

Csak az öreg Bem apó nem akart még meghajolni.

Ő, ki már előbb Kossuthnak is kemény leczkét adott lemondásáért s kijelenté, hogy Görgei dictátorságát nem ismeri el s csupán a képviselőház által rendelt hatalomnak fog engedni, — amint a világosi csapásról értesült, rögtön Facséra sietett Guyon, Vécsy és Kmetty hadaik táborába.

A megérkező Bem leugorván kocsijáról s a legénység éljenzései közt a körbe lép.

„Uraim — szolt tört németességgel — én a kormány és a magam nevében jövők önköz, mint főparancsnok s minden zászlóalj, lovasszázadok és ágyúütegek parancsnokait felszólítom, holnap reggel csatarendbe állani Erdély felé Dobrára vonulandók“.

Hanem itt félbeszakítá egy szálas ezredes a körből.

„Altábornagy — ugymond — mi kormányt nem ismerünk. A kormány bennünket gyalázatosan elhagyott, annak nem volt ereje azon ügy végrehajtására, melyet mi oly dicsően kezdtünk meg és a melyért mi szívünk vérével áldoztunk. Az a sereget a legtermékenyebb vidéken éhezni hagyta, az nemcsak hogy erélytelenséget tanúsított a külellenség irányában, de tehetetlen is volt a nemzet erejét, mely oly bőven kínálkozott, használni. Az, azon feladatra, mit a végzet neki kiszabott, méltatlannak tanúsítá magát“.

„De miért szaladnak hát önök — válaszóla nyersen az öreg vitéz. — Harczoljanak

és a seregnek lesz kedve; egy szaladó sereg mindig éhezik, míg a győző mindig jól van lakva. — Azután meg ne higgyék önök, hogy gyengék lennének; mi, ha akarunk, még erősek, hatalmasak lehetünk; gyalázat volna megadni magunkat“.

Bem ezután a legénység ismételt éljenei közt távozott.

A honvédtiszteket azonban már elhagyta a harci lelkesedés s Bemre nem hallgatván, jobbára Vécsey tábornok mellé állának, ki Görgeitől kapott felzólítás következtében az oroszok elébe való menetelre határozta magát.

A haditanácsban ezután nagy elkeseredettséggel folyt a vita.

A tábornok szenvedélyes kitörések hangjai járták keresztül.

Görgeinek Vécseihez küldött levelét, melyből e szó „fegyverletétel“ hiányzott, sokan oda magyarázták, hogy Görgei már szövetségre lépett az oroszokkal s egyesülésre hívja fel Vécseyt is s számosan voltak, kik hitték, hogy ezután a muszkával kezefogva harcolandnak az osztrákok ellen, sejtelmök sem levén arról, hogy világosi bajtársaik rabok s maga Görgei is orosz fogságban ül.

Reggelre a honvédsereg megtette kötelességét és fegyverben kiállott, de sem a csapatok, sem ezek egyes osztályai nem tudták bizonyosan, hogy parancsnokuk mere akarja őket vezetni.

És most megkezdődött a sereg felbomlása, mely leginkább egy vegytani szétoszláshoz volt hasonlítható.

A zászlóaljok századokra s még kisebb részekre is oszlottak s némelyike Bemhez, mások Vécseyhez hajlottak.

Vécsey hadtestéből csekély számú csapatok válnak el, de Kmetty és Guyon hadtestei rendetlenül oszlanak szét.

Az országút s benn a helység utcáin nagy zür-zavar keletkezik.

Bem követői keletre, a többiek pedig nyugot felé tartottak.

Az egész olyan volt, mintegy kétségbe esett szaladás.

Bem még a Facsetről három órányira eső Dobráig sem mohetett, serege nagyobb részt még az uton szétoszlott; azután a többiek is pártokra szakadtak.

Mindenki kezdett számot vetni magával; latra veté sovány reményeit forradalmi vétségeinek ellenében s aszerint határozott.

„A minden perczen változó — írja egy szemtanu — s minden ajkról különböző értelemben jajveszékelt kétségbeejtő hírek hangzavara csapdosta lelkeinket s maga a vigasztaló remény angyala ijesztő rémalakká változott, mely legfőlebb akasztófa helyett sötét börtönnel biztatott; s mindenek közt legnyugodtabb az volt, ki semmit nem remélt, a legroszabbat várta s reá elkészült.

Rendről fegyelemről szó sem volt. Ha kocsin ültél, nem annyira lovaidd huztak, mint szomszédaidd szekerei, melyek a tieddel összeakadtak. Egy perczig mentél, tizig állottál. A tulajdonjog elenyészett; ha le szálltál szekeredről, mások elfoglalták, ha ismerőid nem voltak, senki nem könyörült, mindenki magáról gondoskodott.

Rekedt, porette torkok lármája, egyenetlenkedők vitája, félenk nők sirása, a gyávábbak ijesztő hirtárogatója, kétségbe esett arcok vonaglása, — mit gyakran a jötevő por elfödött szemeid elől — s ittas honvédek puska kilövéldözésének ropogása között állottál s szárnyakat ohajtottál magadnak, hogy kiröpülhess e zavarból“.

Igy oszlott fel a déli hadsereg, s miután legtöbben elhagyták zászlóikat s eldobva fegyvereiket szétszakadozott csoportokban szöktek meg s indultak hazafelé — tömegestől estek az osztrákok fogságába.

Hanem Bem mégis elért Deváig, hol a magával hozott csapatokat egyesíté a Stein vezérlete alatti sereggel.

Bem estefelé hadi szemlét tart a szórakozott honvédek fölött. Bátorítja őket. Azok ígérnek szóval mindent.

Bem ezután haditanácsot tart.

Hanem itt azután kiderült, hogy a magyar seregnek nincs többé szándokában harcolni.

Bemnek nem volt mást mit tennie — mint néhány bajtárs kíséretében odahagyja Devát s teljesen tönkre tett reménnyel ő is menekült Törökország felé.

Távozására féktelen zavar ütött ki a seregben.

Délután a sereg lerakta itt is fegyvereit.

A fegyverletétel elől menekült nagyszámú honvédek összefogdosása végett pedig osz-

trák portyázó csapatok járták keresztül-
kasul a vidéket.

Menekülőink sorsa szájalomra méltó
volt. Csaknem ruházat és élelem nélkül
bolyongtak a hegyek között, ellenséges mó-
czok közepette, kik bosszuvágygyal rohan-
ták meg a szerencsétleneket.

Augusztus 19-én Dessewffy, és Lázár
Vilmos ezredes is leteszik a fegyvert.

Másnap Vysoczki tábornok, a lengyel
legio főparancsnoka is bucsut vett a magyar
nemzettől.

Augusztus 21-én Vécsey, folytonos szök-
dősések és elfogdosások által megapadt s
mindenfegyelmet szét tépett táborával együtt
Boros-Jenőn, az oroszok kezébe szintén
lerakta, föltétlenül a fegyvert.

Ezek után még csupán csak néhány
vár volt a magyarok kezében.

Aradvár, hol Damjanics volt a várpa-
rancsnok, s Haynau mindent elkövetett,
hogy a vár ne az oroszoknak, hanem neki
adja meg magát, augusztus 17-én szintén
meghódolt az oroszoknak.

Buturlin tábornok, ki biztosította elő-
legesen az őrséget a czár rokonszenvéről
s megígérte, hogy a honvédeket az osz-
trákok további üldözésétől megóttalmazandja,
még az nap megszállotta a várt.

Azonban Danjanicsot azonnal N.-Váradra,
az őrséget pedig Sarkad felé ki sérteté.

Egy órával később az oroszok Schlick
csapatának engedék át az erősséget.

És így Aradvár őrsége épen azon poli-
tika által hagyta magát rászedni, mely
Görgeit és seregét is oly csufosan jégre
vitte, midőn biztak az oroszok által tett
ígéretekből.

Munkács, miután biztosai által meggyő-
ződött Görgei hódolatáról, a muszka had-
osztály fölkérésére szintén föltétlenül meg-
adta magát.

Ugyanezt tette Pétervárad, mely mint
elsőrangú erősség, eleséggel, lőszerrel hosz-
szabb időre ellátva lévén, nyolczezernyi
őrségével, élükön Kiss Pál tábornokkal,
eleinte hallani sem akart a feladásról.

A mindenfelől érkező szomorú hírek
után azonban ezen őrség is kénytelen volt
hódolni sorsának.

Még csak Komárom szűz vára volt

hátra, hol Klapka állott, mint várparancs-
nok, az ügyek élén.

Klapka augusztus elején Csorics csekély
erejű zárata ellen oly szerencsésen műkö-
dött, miszerint ha nyert előnyeit oly éles
pillantással s oly villámgyorsan képes lett
volna felhasználni, mint lehetett volna,
akár egyenesen Bécset is elfoglalhatta volna.

Már augusztus 3-ikán egy bátor kiron-
tással fölmenté a várt a további zár alól.

A harczt a hajnali órákban Assermann
ezredes kezdé meg s szétriasztja a megre-
gett őrsapatokat, mialatt Kosztolányi ezre-
des Mócsa ellen intézvén támadást az ottani
őrséget majdnem egy lábíg foglyul ejti.

Délután nagyobb mérvben ismét meg-
újul a harc, az ácsi erdő mellett, s egy
órai csata után a mieink vivják ki a győ-
zelmet, mire az osztrákok Csallóközbe hu-
zódtak át, elrontván hátuk mögöt a Duna
hidját.

Az ellenség vesztesége több mint ezer
ember volt holtak és sebesültekben.

Klapka ezután egész Győrig nyomult
már előre.

Haynau csak most látta át mily iszonyu
felelősséget vállalt magára, midőn Komá-
romnál oly csekély erejű zárlatot hagyott s
maga a főerővel oly messzire huzódott el.

Amint a bécsi hadügyminiszter Gyulay
értesült Csorics szétveretéséről, rögtön No-
bili altábornagyot Alsó-Ausztriából s Nu-
gent tábornaszernagyot Pécs vidékéről, ki ez-
után a zárlat parancsnokságát nyerte, gyors
segítségre szólította.

Klapka tábornok szintén megerősítvén
ujoncokkal seregét, már épen indulni akart
mozgó csapatával Stayermark felé, nyug-
talanítani az osztrákokat, midőn augusztus
16-án híret vette, a szövetséges ellenfelek
győzelmeinek.

Augusztus 18-án pedig megérkezett a
hír a világozi fegyverletételéről is.

Eleinte ennek a hírek senki sem akart
hitelt adni. Lehetetlennek tartották.

Másnap este ezen hír után, Csorics ne-
vében egy tábornokot már levelet hozott
Klapkához, melyben felszólíttatik a vár-
parancsnok, hogy követve Görgei példáját,
adja megmagát.

Ez a felszólítás, a nyert győzelem után.
egy kissé furcsának látszott Klapka előtt,

A levélre a hadi tanács azt válaszolta, hogy az őrség nem levén hivatalosan tudósítva a délvidéki eseményekről, nem ereszkedik semmiféle alkudozásokba.

Másnap meg a bécsi hadügyminiszterium nevében szólíttatott fel Klapka a vár föltétlen átadására.

A haditanács ezen felszólítást is kereken visszautasítja.

Mivel azonban Világos alól mindegyre több és több menekülő érkezett, kik egybehangzólag a seregek felbomlásáról lesújtó híreket hoztak — Klapka, hogy teljesen meggyőződhessek a dolgok mikénti állásáról, fegyverszünetet kötven 14 napra, Thaly alezredes és Katonát Temesvár felé, Rutkay alezredes és Csapó fehérmegyei alispánt Nagy-Várad felé elküldé, hogy hozzanak hírt.

Ezalatt Grabbe orosz tábornok, Losoncz város kegyetlen pusztítója is közeledett.

Augusztus 26-án már Paskewits fővezér segéde s egy osztrák alezredes a várt szintén felhívják a föltétlen feladásra.

Az előbbi Görgeitől is hozott Klapkához egy augusztus 16-án kelt levelet, melyben a volt dictátor eladja, hogy ő a harc sikerét nem remélvén, békesség okáért föltétlenül lerakta fegyvereit s Klapkát arra szólítja fel, hogy „fontolja meg mit tehet s mit kell tennie“.

Az őrség kijelenté erre, hogy békére ugyan hajlandó, azonban szétküldött biztosai visszaérkezte előtt alkudozásokba nem bocsátkozik.

Hanem bizony a biztosok is csak meghozták a szomorú valóról a hírt.

Komárom magára maradt, minden reménye nélkül a segedelemnek.

A várőrség erre Csorics újabb felszólítására csakugyan megkezdte az alkudozást s közölte vele a hódalati föltételt, mely 11 pontot állapított meg, melyek közül a négy első következő kikötéseket tesz: Adassék általános közbocsánat az országnak s az összes magyar hadseregnek; a nemzeti pénzjegyek értékesíthetessenek és mindazon honfak, kik külföldre akarnak utazni, utlevellel látassanak el.

Azonban Csorica, gr. Eszterházy Pál és Kászonyi ezredeknek, mint tábornokve-

teknek kételyét fejezte ki, hogy felsőbb helyen a föltételek elfogadtatnak.

Nem is lettek elfogadva.

De sőt Nugent altábornagy, ki a zár-lat-parancsnokságot szeptember 2-dikán vette át, rögtön felmondta a várnak a fegyverszünetet s egyuttal közlé Klapkával Haynau levelét, melyben a várparancsnok óva intetik, nehogy ő is az oroszok előtt hódoljon, mi az őrségnek csak kárára válnék, míg ellenben, ha a vár az osztrákoknak föltétlenül megnyitja kapuit, ezen esetben Klapka számíthat Haynau „nagylelkűségére“.

Az őrség e levélre csak anyit válaszolt, hogy Csoricscsal az alkudozást már megkezdette.

Ami pedig a föltétlen megadást illeti — arról hallani sem akar; s Haynau ismételt felszólítására, ismételve kijelenté, hogy Komárom csupán becsületes föltételek mellett nyitja fel kapuit, ellenkező esetben kész védeni magát az utolsó emberig.

Nugent ez alatt a Duna jobb partján sánczatokat és köröndöket készített 2—3 ezernyi lépésre az elsánczolt magyar tábornoktól, egy részt a vár lőtávolában. Almásnál pedig gőzhajókat tart készen a két parton levő osztrákok közt fentartani az összeköttetést.

Nugent ezenfelül iparkodott becsempészett levelekkel, ígéretekkel, s izgatásokkal a várőrség szellemét is megmételyezni.

Igy történt, hogy a 61-dik zászlóaljbeli jobbára tót és oláh ujonczok közül tömegesen szöktek ki a várból, kik azonban nagy részben visszahurczoltattak.

Azonkívül a Bocskay-husárok egy százada, megtudván, hogy az ezredből három osztály, mely a temesvári csatából elfutott, már otthon van, hangosan kívánja szintén elbocsáttatását, mert egy évi szolgálati ideje letelt.

Klapka beszédére azonban elállanak kívánságuktól s lecsillapodni látszottak.

De nemsokára erre nyíltan felmondták az engedelmességet s fenyegetődzések közt kívánták hazabocsáttatásukat.

Klapka, erre a zavargók közül 7-et, a szökevény honvédek közül pedig 8-at főbe lövet.

Egy hitvány gazembert pedig, kimegyilkolásra volt felbérelve szintén főbe lövetett

Azután csend lett.

Az őrég miután értesült, miként bánnak az osztrákok azokkal, kik kegyelemre hódoltak meg, bizva a várnak hagyományos szüziességében, később volt a falakon dicső halállal halni, mintsem társaik sorsára jutni.

Ezalatt Klapka Kis Ernőtől is kapott levelet, melyben ez baráti hangon igen sürgetőleg kéri, hogy a várat adja fel mielőbb, mert sorsa onyhülése ettől függ.

Több fogolytiszti levele is érkezett ez időtájon a várba, kik mindannyian azon meggyőződést tolmácsolták, hogy az ifjú császár kegyelmezési hajlamának csupán Komárom makacssága állja útját.

Klapka ezek nyomán, Nugent ismételi felszólítására, haditanácsot gyűjt maga köré.

A haditanács, Nugent felszólítása szerint, elvégezte, hogy a megadási feltételek közül az egész országot illető négy első pont levélben kérelmeztesék ő felségétől, — az őrseget illető feltételek pedig Nugenthez küldessenek át.

Ugy lett.

Néhány nap múlva két osztrák tiszt, kik közül egyik az uralkodó szárnysegéde volt, meghozták azon választ, hogy az őrsegnek a nemzetet illető kérelme személyesen átnyújtatott a Főlségnek, s „ámbár az országot illetőleg végleges rendszabályok még nem hozattak, mindazáltal az iránt, mint szintén a fogoly magyar katonák ügyében is, bizvást a legjobb reményeket táplálhatni“.

Egyéb semmi.

Ez alatt a Komárom várat ostromló osztrákok Ó-Szőnyt is megtámadták s daczára a nagy ködnek, élénken folyt a tüzelés.

Végre Haynau személyesen is megjelenik s Ácsra érkezvén egy szokatlanul szelid s illedelmes hangu levélben Klapkát szeptember 27-ére értekezletre hívja fel.

A helyiség meghatározását a várparancsnokra bízta.

Klapka, kinek jellemét az utolsó napokban gyanuval is terhelték s kinek e szerint az értekezleten megjelenni semmi kedve nem volt, a levelet haditanács elé terjeszté.

A haditanács határozata szerint, a kitűzött napon reggel, Klapka nélkül, 11 tagu bizottság indult meg, Pusztá-Herkályra al-

kudozni az osztrák fővezérrel a vár átadása iránt.

Két órai, meglehetősen heves értekezés után elkészült a vár átadását tárgyzó szerződvény, melynek pontjai a következők:

Az őrég fegyvertelenül szabadon elvonulhat; a tisztek azonban megtartják kardjaikat.

Azon tiszteknek, kik előbb a cs. kir. seregben szolgáltak, külföldre utlevelek adatnak; azoknak, kik olyant nem kérnek, hazajókba szabad elmehetés biztosittatik, azok kivételével, kik magukat önként jelentik s hadi törvényszék elébe állanak.

A honvédtiszteknek, kik előbb a császári seregben nem szolgáltak, hazájokban való szabad tartózkodás, minden további háborítás nélkül megadatik.

A cs. kir. ezredek közlegénysége amnesztiát kap. (A honvédközlegénységről semmi említés.)

Utlevelek külföldre mindazoknak adatnak, kik 30 nap alatt jelentik magukat.

A tiszteknek egy havi, a legénységnek tíz napi díj fizettetik ki a cs. kir. hadidíj szerint osztrák bankjegyekben.

A különféle, hadipénztári utalványokban kiadott kötelezvények kiegyenlítése végett osztrák bankjegyekben 500 ezer ezüst forint fizettetik ki.

A várban lévő megbénultak és betegek el fognak láttatni.

Minden ingó s ingatlan vagyron megtartatik.

A fegyverletétel ideje, helye s módja utólagosan fog meghatározatni.

Mindkét részről minden további ellenségeskedés megszüntetik.

E szerződésnek mind a két részről bekövetkezett megerősítése után a vár hadi szokás szerint átadatik.

A vár átadásáról szóló alkupontokat aláírták: Haynau táborsernagy, Takáts, Gasparitz századosok, Mednyánszky, Rutkay, Prágay alezredek, gróf Zichy Ottó, gróf Eszterházy Pál, Janik János, Szabó Zsigmond, Kászonyi József ezredek, Assermann Ferencz várparancsnok, és Klapka György vár- és hadsereg-parancsnok.

Szeptember 28-dikán napi parancsban közzétetett az ellenségeskedések megszüntetése.

Levertség, kedvetlenség volt mindenfelé a városban.

A várteremben s a megyeháznál gyűlések tartattak; amott Assermann a többek között felszólította a legénységet, hogy a magyar bankjegyet, akinek van tegye el, majd lesz még idő, midőn kevés értékesökkel bevéltatnak; emitt pedig arról értekeztek az összegyűltek, hogy akik kívándorolni szándékoznak, merre vegyék utjokat.

Amerika és Schveiz voltak azon helyek, hova a honfiak elhatározták a kivándorlást.

A kávéházakban katonaőrök s kettős felvigyázat volt alkalmazva.

Október 1-én derült, szép csöndes őszi nap volt.

Klapka napiparancsban tudtul adta az őrségnek, hogy a vár feladása becsületes föltételek mellett elhatározottat s erre „az ép emberi értelem“ vezette a vár urait „mely könnyen beláthatja, mily hasztalan volna folytatni a harcztot, továbbá Komárom város lakosainak sorsa, kiket hosszabb reménytelen harczfolytatással kizozni honárulás volna s végre . . . azon meggyőződés, hogy az egész magyar hazában a komáromi őrséget kivéve, tartható védpont nincs“.

Napközben a gőzhajó, tele osztrák katonákkal rengett a Duna hullámain. Zajos katonai zene a „Gott erhalte“ hymnust hangoztatá.

A városban, hol magyar zene meg a „Rákóczy-indulót“ hangoztatta, — muzsika tisztek nyargalódtak föl-alá.

Ezenközben megérkeznek Barla Károly tüzfőhadnagy és Sebő Antal gyalogsági hadnagy is azon szomorú hírről, hogy Pétervárad is csakugyan feladta magát.

Másnap délelőtt 10 órakor megkezdődött a vár feladása s folyt 3-dik és 4-dikén.

A nap melegen sütött, mintha csak az őrség hideg, komor kedélyét akarta volna föléleszteni.

Délután 3 és 4 óra közt a csillagvár és sánczai adattak át.

Az ó-vár sark-ormán s a főkapu felett fehér lobogók lengtek.

A nemzeti lobogó is ott lengett a szélben s mint repkény átkanyarogta rudját, hűsége jeléül.

Klapka 4 órakor szintén megjelent a táborban.

A csapatok tisztelegtek; a zenekar a „Rákóczy-“ s a „Klapka-indulót“ hangoztatta. Klapka végig lovagolt a hadcsapatok előtt.

Azután megállt a középén.

A magyar sereg utolsó katonai tisztelgését tette.

„Imára!“ hangzott a vezényszó.

Ima után a honvédség megkezdte a fegyvert lerakni.

A fegyverek gulába rakattak.

A nap homályba veszett; zordon, sötét föllegek lepleztek el.

Szivreható jelenet volt ez.

A legénység sirva vált meg golyólyugatott zászlóitól, melyek oly sok dicsőségnek voltak tanui.

Este a csillag és monostori sánczokban már osztrák katonák tanyáztak. Hat órakor már fekete-sárga zászló lengett fennen büszkén az ormokon.

Komor, titokteljes alakot öltött ezen éjjel Komárom vára. Nem volt egyetlen csillag az égen; a hold eltakarta sűrű felleg-fátyollal arcát; s az ős, barnult falak sötétben tekintettek le a Duna tükrebe, mint valaha.

Másnap volt sürgés-forgás a városban; levert alakok, bús arcok, kesergő szemek bánatos honvédek mindenfelé.

Legkeservesebb volt itt is a huszárok sorsa, kik szorongó kebellet, könnyezve váltak meg lovaiktól. Sokan lovaik nyakába borulva sirtak, mint gyermek, mások pedig szitkozódtak, amint csak egy huszártól kitelhetik.

Klapka búsan, leveretve vett bucsut a harcziaktól.

Október 4-dikén délután már nem volt egyetlen fegyveres honvéd sem.

A várfeladás teljesen bevégződött s ezzel elveszett az utolsó s legerősebb palladiuma is a nemzetnek.

Október 5-én Klapka maga is elhagyta Komáromot s mint bujdosó neki indult a nagy világnak.

És ezzel beállott a nemzet igaz ügyének alkonya.

Befejezve lévén így a hadjárat, — a muzsák siettek azonnal elhagyni az országot, hol a harcz folyama alatt összesen 13,554 embert vesztek.

Ferencz József császár pedig Schönbrunnban kelt napiparancsában elismeri, hogy „vitéz hadserege új és enyészhetlen érdemeket szerzett az uralkodóház és haza iránt”.

Ennélfogva „a haza nevében” köszönetet szavaz katonáinak.

„Bátor tetteiknek, hős kitartásuknak lehet — ugymond köszönni, hogy benn viszsztatért a birodalom békéje, künn pedig

hatalma erősbült; s megvárja tőlük, hogy maradjanak ezután is büszkesége és disze Ausztriának, rendithetlen támasza a trónnak s a társadalmi rendnek”.

Paskiewicsnak pedig „hála jeléül” a Mária-Teréz-rend nagy keresztyét küldte meg.

Es ezek után bekövetkezett a számolás borzasztó napja: a „dies irae, dies illa”.

A függöny legördül.

Történetünk be van fejezve.

Véres, gyászos napok voltak azok, a melyek aztán bekövetkeztek.

Brescia vérengző boszulója, Haynau, a teljhatalmu kormányzó, megkezdette rettenetes munkáját.

A hűk, a nemzet jobbjai felhúrozottattak a martyromság Golgothájára s hullott az élet.

A kik pedig még idején menekülhettek, neki bujdosnak a nagy világnak s földönfutókká lettek.

Lépteiket csak „a földiekkal játszó égi

tünemény, — Istenségnek látszó csalfa vak remény” kísérte, ama jós igével: „még jönni fog egy jobb kor”.

Elveszett minden s vigaszul csak a jog s a jobb napok reménye maradt meg a nemzetnek.

Mert a jog halhatatlan.

Olyan mint a bércei forrás, melynek utját az erőszak darab időre elvághatja ugyan, de előbb utóbb új utat vág magának, — kitör s eget kér.

Azért hitte is a nemzet, hogy lesz még azért ünnep a világon, lesz még föltámadás!

TARTALOM.

	Lap		Lap
Egy kis bevezetés	5	Ellenség mindenfelől	224
Az országgyűlés felirata	7	Retiráda Győr alá	226
Március 15-dike	16	Visszavonulás a Vértes hegyekhez	231
A küldöttség Bécsben	22	A móri csata	234
A pesti küldöttség	25	Menekvés Debreczenbe	238
Első magyar miniszterium	28	Bem apó Erdélyben	246
Királyi leirat	29	Budavárán német zászló	255
Mozgalom a fővárosban	33	A kormány a debreczeni czivisek közt	359
Az 1848-diki törvények	38	Szoldateszka-uralom Buda-Pesten	265
Az országgyűlés bezárása	40	Tábori dolgok	273
A miniszterium s a nádor fogadtatása Pesten	48	Görgei gyanu színben	278
A vihar előjelei	46	Az a híres visszavonulás	280
A camarilla működése	49	Diadal Branyiczknál	283
Jellasic József	51	Torzalkodás a vezérek közt	287
Unio Erdélyvel	55	A kápolnai csata	290
Honvéd-toborzás	59	Ujabb őszekoczczanások	296
A király Innsprukban	62	Fegyvereink egyik legszebb diadala	299
Királyi szózat a horvátokhoz	64	Érdemrendosztogatás Debreczenben	302
Jellasic Innsprukban	68	A háromszéki székelysínek	306
Országgyűlés és az újonczok megajánlása	70	Vizaknától Piskiiig	309
A szerb lázadás nyílt kitörése	84	Szeben bevétele	312
Batthyány és Deák Bécsben	90	A szabadság emlékünnepe	316
Küldöttség a királyhoz	94	Akik tollal harcoltak	316
A miniszterium beadja lemondását	99	Belviszonyok	323
Jellasic betörése	105	A dicsőség napjai	326
Kossuth szózata a helyzetről	111	Komáromi napok	336
Jellasic a Balaton mellett s a nádor eltűnése	116	Szent-Tamás hőse a rácok közt	343
Kossuth körutja a népfölkelés ügyében	118	Éljen a köztársaság	348
Utolsó küldöttség Bécsbe	121	Az új miniszterium	356
Ujabb törvénytelenések s Batthyány lemondása	125	Magyar amazonok	361
Jellasic kudarcza	131	Budavár visszavétele	364
Vihar az országgyűlésen	140	Örömnapi Buda-Pesten	374
Lenni, vagy nem lenni	145	Mit csinálnak a miniszterek	378
A császár menekül	150	Jön a muszka	380
Kossuth, kormányelnök	153	Keresztes háboru	384
A magyarok a Lajtha mellett	156	Arány a haderők közt	390
Csata Bécs alatt	161	Tavaszi hadjárat	393
Forradalom a papok között	166	Vereség Győr alatt	405
A püspöki kar főirata a királyhoz	172	Össze-visszaság	408
Egy régi átok a magyaron	177	Csaták Komárom alatt	414
Erdélyes szervezkedések	180	Perczel a rácok közt	420
Nézzünk az alvidékre	187	A kormány Szegeden	425
Damjanich a rácok réme	193	Alkudozás a muszkával	430
Oláh izgalmak Erdélyben	198	Haynau Szeged alatt	435
A camarilla mesterfogása	204	Ügyünk hanyatlása Erdélyben	439
Uj császár a trónon	208	Végcsapás	445
Schlick béut az országba	213	A kormány lemond	449
Keljen föl a nép	218	Fegyverletétel	454
		A nemzeti hadsereg feloszlása	461

428

100

